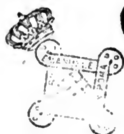
DILUCIDATIONIS SELECTARUM SACRAE SCRIPTURAE QUAESTIONUM...




37
21 D
22

DILUCIDATIONIS
SELECTARUM
SACRÆ SCRIPTURÆ QUÆSTIONUM



PARS PRIMA

IN QUA

DILUCIDANTUR QUÆSTIONES

IN

LIBROS GENESIS, EXODUM, LEVITICUM, NUMEROS, DEUTERONOMIUM, JOSUE, JUDICUM, RUTH, ET QUATUOR LIBROS REGUM.

AUTHORE

F. MARTINO WOUTERS,

ORD. EREM. S. P. AUGUSTINI, IN ALMA UNIV. LOVAN. SACRÆ THEOLOGIÆ LICENTIATO, ET SS. LITER. PROFESSORE.



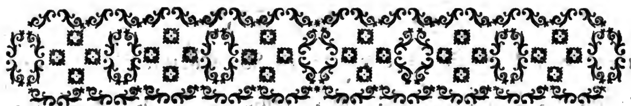




CUM APPROBATIONIBUS ET CENSURIS.

WIRCEBURGI,

IMPENSIS IOANNIS IACOBI STAHEL, BIBLIOPOLÆ A CELSISSIMO SPECIALITER PRIVILEGIATI. MDCCLXIII.



CENSURA.

Dilucidationes variarum quæstionum in *Sacram Scripturam* Authore Eruditissimo Patre *Martino Wouters*, Ord. Erem. S. P. Augustini, in Alma Universitate Lovan. Sacræ Theologiæ Licentiato &c. utiliter in lucem edentur. Dabam Lovanii 9. Maii 1753.

F. SCHEPPERS, J. U. & *S. Th. Lic. Reg. & Apost. Lib. Cens. Eccles. Colleg. S. Petr. Lov. Can. & Decanus.*



APPROBATIO ORDINIS.

Ex commissione A. R. P. M. Provincialis legimus librum, cui titulus: *Dilucidationes S. Scripturæ Quæstionum*, in quibus nihil Catholicæ Fidei adversum, sed præcipuas S. Scripturæ difficultates

tates

tates invenimus juxta communem SS. Patrum mentem explanatas, & dilucidatas: quare hunc librum valde utilem, ac proinde prælo dignum censemus. Lovanii 10. Maii 1753.

F. JOSEPHUS MAUGIS,
Ord. Erem. S. P. Aug. in Alma Univ. Lovan. S. T. D. R. & Professor, ac nuperrimi Provincialis Capituli Præsidens.

F. CHRISTIANUS BERT,
ejusdem Ord. in Alma Univ. Lov. S. Theol. Licent. Studii Theologici Regens, ac Provinciæ Definitor.



DILU-

DILUCIDATIO
IN LIBRUM GENESIS.
PRÆFATIO.

Liber, quo nascentis mundi primordia narrantur, omniumque ejus partium structura atque exornatio describitur, *Geneseos* nomen accepit. Si verò à materiæ dignitate commendetur voluminis alicujus claritudo & nobilitas, præclara sanè & eximia est hujus libri materies. Quid enim mundo aspectabili in rebus a Deo conditis, mole majus, varietate admirabilius, specie magnificentius, ornatu elegantius, disertissimo partium omnium ordine, miroque earum inter se quasi concentu quodam, consensuque venustius? Quid ad ingerendam mortalibus unius Dei notitiam aptius?

Si autem, ut fieri solet, Scriptoris nomen & gloria librum quemdam decorat atque nobilitat, magnum profectò hujus libri est elogium. Moyses namque (ut infra probabitur) ejus author est, vir quantò dignior omni laude, tantò omni laude major. Qualis enim & quantus fuerit Moyses, tribus libris prosecutus est Philo Judæus, & uno Gregor. Nyssenus, ubi totius vitæ gesta mysticè ad exprimendos viri perfecti mores transferuntur.

Ex ejus libris manifestum evadit, illum fuisse summum Historicum, sive veritatem, primam historiæ laudem, spectes, sive longissimi temporis seriem. Fuisse Poëtam insignem, probant pulcherrima duo Cantica Exodi 15., & Deuteron. 32. Philosophum fuisse eximium, nemini, qui hunc librum legerit, dubium esse potest: nobilissimam quippe Philosophiæ partem, quæ tractat de mundo & homine, de luce & astris, de elementis; & quidquid universi ambitu continetur, in lucem producit. Theologum illum probat sublimis illa divinorum attributorum commendatio, tota divini cultus institutio, & familiarissima cum Deo conversatio: Pontificem summum demonstrat nobis Aaronis consecratio: Legislatorem perfectissimum, Religionis & Reipublicæ Judaïcæ institutio, quæ omnia ad longum describuntur in Li[illegible] Exodi, Levit., & Num..

In hoc verò libro brevem à mundo condito ad Patriarchæ Joseph mortem Moyses texit historiam, mundi narrans originem, protoparentum lapsum, posterorum Adæ per Caïn & Seth propagationem, eorumque ob peccata per aquas Diluvii exterminium, Noë ejusque filiis ad posteritatis seminarium reservatis. Deinde confusas refert in Babel linguas, Abrahæ, Isaac, Jacob, filiorumque ejus acta, finitque cum morte Joseph. Nullis autem in hoc opere rationibus aut argumentis utitur ad fidem rebus narratis adstruendam, sed simplici, planaque oratione, ut historicum divinitus inspiratum decet. Quia verò fortè alicui (etsi infundatè) ingeri posset dubitatio, an Moyses Genesim, cæterosque Pentateuchi libros scripserit, ante omnia evincendum est, Moysen esse verum Pentateuchi authorem. Sit igitur

QUÆSTIO
PRÆLIMINARIS.
AN MOYSES SCRIPSERIT QUINQUE PRIORES S. SCRIPTURÆ LIBROS?

RESp. affirmativè, hocque receptissimâ & perpetuâ traditione adeo certum est, ut neque Pagani, Judæi aut Christiani umquam moverint controversiam, utrum libri isti Moysi essent adjudicandi; sed omnes eos ut tales susceperunt & citârunt, ut videre est apud S. Justinum, Irenæum, aliosque veteres Christianæ Religionis Apologistas & Assertores. Unde & novissima S. Trid. Synodus Sess. 4. illos quinque libros Moysi adscribit. Eadem veritas in ipsa scriptura manifesta est. Unde

Prob. 1. ex Exodi 24. ubi ỹ. 4. legitur: *scripsit autem Moyses universos sermones Domini.* Et Deuteron. 31. ỹ. 9. *scripsit itaque Moyses legem hanc, & tradidit eam Sacerdotibus filiis Levi, qui portabant Arcam Fœderis Domini, & cunctis senioribus Israël.*

Prob. 2. ex Josuë 1. ỹ. 7. ubi post mortem Moysis populo Israël per Josuë Deus præcipit sequentia: *Facias omnem Legem, quam præcepit tibi Moyses servus meus....* ỹ. 8. *Non recedat volumen legis hujus ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias, & facias omnia, quæ scripta sunt in eo.* Et 4. Reg. 21. ỹ. 8. *Si tamen custodierint opera omnia, quæ præcepi eis, & universam legem, quam mandavit eis servus meus Moyses.*

Prob. 3. ex novo Testamento, quod huic veritati etiam omnino suffragatur. Unde Lucæ 2. ỹ. 22. dicitur: *Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ secundùm legem Moysi, tulerunt Jesum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in Lege Domini.* Ubi Lex Domini dicitur etiam Lex Moysis, quoniam à Moyse pronuntiata & scripta fuit. Ista verò habentur Exodi 13. & 34. item Levit. 12. & Num. 8. Similiter Christus Dominus plerumque in Evangelio affirmat, Moysen fuisse Legis scriptorem. Ita Joan. 5. ỹ. 45. alloquens Judæos incredulos, quòd eum, ut verè promissum à Prophetis, maximè à Moyse admittere renuerent; ait: *Nolite putare, quia ego accusaturus sum vos apud Patrem, est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis: si enim crederetis Moysi, forsitan crederetis & mihi, de me enim ille scripsit: si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Unde Cap. 1. ỹ. 45. Philippus dicit ad Nathanaël: *quem scripsit Moyses in Lege, & Prophetæ, inveni-*

invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth. Illæ autem Prophetiæ, quibus Messias prænuntiatur à Moyse, extant Gen. 49. ℣. 10., Num. 24. ℣. 17. &c. Vide etiam Act. 15. ℣. 21.

Dices, ex omnibus jam allegatis tantùm sequitur, quod Moyses scripserit Decalogum aliaque præcepta, quæ Deus à Judæis observari volebat; non verò quod scripserit historias cæteraque in Pentateucho contenta.

℟. Negando assumpt. nam verba ex Novo Testamento allata plus important: siquidem Prophetiæ de Christo, quæ à Moyse scriptæ dicuntur, nequaquam pertinent ad Decalogum aliaque præcepta, quæ Deus tum temporis à Judæis observari volebat.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Deut. 1. ℣. 1. dicitur: *hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses ad omnem Israël trans Jordanem.* Ergo necesse est, ut Deuteronomii author, dum illa scriberet, fuerit in terra sancta, cujus habitâ ratione, campestria Moab, ubi ista Moyses protulit, sunt trans Jordanem. Atqui Moyses Jordanem non transivit, & terram promissam non est ingressus, ut constat ex Deut. 3. ℣. 27. & cap. 34. ℣. 5. ergo ille hæc non scripsit; alioquin scribere debuisset, non *trans*, sed *cis Jordanem.*

℟. Quod, ut testatur Vatablus in hunc locum, Hebræi eâdem utuntur dictione, sive ultra Jordanem, sive citra Jordanem velint dicere, ut non nisi ex loco aut modo loquentis & audientis judicare possis, an *ultra* vel *citra* dicendum sit. Cum autem Deuteronomium legendum esset quolibet septimo anno, in Festo Tabernaculorum coram Israëlitis, in Terra Sancta jam existentibus, ut præcipitur Deut. 31. ℣. 10., meritò vulgatus Interpres non scripsit *cis*, sed *trans*, ne fortè rudis & imperita Judæorum plebs existimaret Moysen contra Dei prohibitionem, Jordanem transivisse, & Terram Sanctam intrâsse.

Obj. 2. Gen. 12. ℣. 6. dicitur: *pertransivit Abram terram usque ad locum Sichem, usque ad convallem illustrem: Chananæus autem tunc erat in terra.* Quæ postremæ particulæ indicant, dum hæc scriberentur, Chananæum terram illam, quam incoluit Abraham, non amplius occupâsse: nam si adhuc ibi extitisset, Scriptor illas particulas de præterito *tunc erat*, non adjecisset: atqui Moysis tempore nondum patriâ pulsi erant Chananæi; ergo hæc à Moyse scribi non potuerunt.

℟. Negando Glossam verbis Scripturæ appositam, illo enim commate interposito significare voluit Moyses Chananæos jam tum terram illam incoluisse, quando illuc primùm venit Abraham: si enim hoc non fecisset, non significasset quænam gens eo tempore illam terram occupasset.

Obj. 3. Quoties Moyses sua gesta narrat, de se ex propria loquitur persona; nempè: *dixi vobis &c. dixit Dominus ad me &c.* at Scriptor totius Pentateuchi de Moyse, quasi de aliena persona, plerumque disserit, dicens: *sic Deus cum Moyse locutus est &c. Deus loquebatur cum Moyse facie ad faciem. Iratusque est Moyses principibus exercitûs &c.*

℟. Quod satis notum sit Eruditis, insolitum non esse historicis, aliqua gesta referentibus, quorum ipsi maxima pars fuerunt, de se veluti aliena persona narrare, suaque sicut & aliorum præclarè gesta recensere. Id enim familiare est Cæsari in suis Commentariis Bellicis, sicut & Josepho in libris de Bello Judaïco, & recensione oppugnationis urbis Jotapat, cujus defensioni præerat.

Nec obstat quod, ubi verba quæ ipse locutus est recenset, propriam semper personam induat; scribenti enim alienam quidem assumere personam interdum licet, loquenti numquam. Hinc Moyses passim, maximè in Deuteronomio de se nunc in prima, nunc in tertia persona narrat. Sic cap. 31. *abiit itaque Moyses, & locutus est omnia verba hæc ad universum Israël, & dixit ad eos: centum viginti annorum sum hodie, non possum ultra egredi &c.* Ista bellè explicat & confirmat S. Gregor. præfatione in librum Job ita scribens: " moris Scripturæ Sacræ est, „ ut ipsi qui scribunt, sic de se in illa, quasi de aliis „ loquantur. Hinc est enim quod Moyses ait: *erat* „ *Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui* „ *morabantur in terra.* Hinc Joannes dicit: *Disci-* „ *pulus ille, quem diligebat Jesus.* „

Inst. 1. Author ille, quisquis est, persæpe Moysis laudes & encomia celebrat; sic Num. 12. ℣. 3. dicit: *erat Moyses vir mitissimus super omnes homines &c.* & Deut. 34. ℣. 10. *non surrexit ultra Propheta in Israël sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem &c.* atqui illa omnino aliena videntur ab eximia Moysis sanctitate, humilitate ac modestia, quæ proprias laudes refugit, ergo.

℟. Negando min. dum enim Moyses virtutes suas jactare alicubi visus est, minimè id arroganter fecit, sed pro suo candore, quo fit ut errata etiam ipse sua aliis ingenuè agnoscat. *Scriptores igitur*, inquit S. Greg. loco citato, *sacri eloquii qui impulsu Spiritus Sancti agitantur, sic de se in illo testimonium quasi de aliis proferunt.* Proinde hoc non est magis contra Moysis sanctitatem & modestiam, quàm fuit contra sanctitatem & modestiam S. Joannis, dum se dixit esse discipulum quem diligebat Jesus.

Inst. 2. Deut. 34. non solùm mors & sepultura Moysis refertur, sed etiam luctus ingens ac ejulatus, quem per triginta dies continuos ediderunt Israëlitæ ob ejus obitum.

Respondent aliqui, Moysen spiritu prophetico mortem suam &c. in litteras retulisse. Verùm quia in Pentateucho Moyses magis Historicum quàm Prophetam agit; melius videtur dici, finem Deuteronomii non à Moyse, sed ab aliquo posteriore Scriptore adjunctum fuisse, sive is fuerit Josue (uti satis probabile est) sive Synagoga magna, vel ipsemet Esdras, qui post solutam captivitatem Babylonicam sacros libros recensuit. Præterea cit. loco Deut. ℣. 6. dicitur, quod post mortem Moysis nemo cognoverit sepulchrum ejus *usque in præsentem diem*; id est usque ad illum diem, quo Hagiographus ea scribebat, quæ ibidem de morte & sepultura Moysis narrantur, atqui istud *in præsentem diem*, etiam spiritu prophetico, non videtur potuisse scribere Moyses; ergo hæc solutio priori præferenda videtur. Et sic quoque patet, in vanum contra Moysis modestiam objecta esse supra cit. verba: *non surrexit &c.*

Obj. 4. Gen. 14. dicitur: *quod cum audisset Abram, captum videlicet Lot fratrem suum, numeravit expeditos vernaculos suos trecentos decem & octo, & persecutus est usque Dan.* Atqui ut constat ex Judic. 18. ℣. 29. longe post Abraham, imo & Moysen nomen *Dan* urbi huic & regioni, quæ antea vocabatur *Lais*, inditum fuit, ergo hæc à Moyse scribi non potuerunt.

℟. Moysen verisimiliter scripsisse *Laïs* aut *Lesem*; sed postea pro *Laïs* ab aliquo substitutum est nomen *Dan*, uti existimat A Lapide, eò quod nomen *Laïs* illo tempore, quo Moysis diaria digesta sunt, hominibus esset ignotum. Et sic responderi potest ad omnia alia, quæ aliquis fortè prætendere posset, à Moyse non potuisse scribi.

Et hæc solutio videtur melior, quam responsio P. Frassen, qui per *Dan* intelligit oppidum *Danna* inter *Sochot & Cariathaa*: nam illi Reges, utpote septemtrionales, vel orientales cum spoliis non abivissent per illas partes australes. Insuper cap. 14. ℣. 17. dicitur, quod Rex Sodomorum Abræ, à cæde revertenti, iverit in occursum in valle Save. Jam autem hæc vallis non extendit se ad partem australem, versùs oppidum *Danna*; sed à mari mortuo, per ascensum Jordanis, se extendit ad partem septemtrionalem, usque ad mare Galilææ, uti docet Adrichomius in descriptione tribûs Manasse 1. Num 24. ergo per *Dan* nullo modo potest intelligi mox dictum illud oppidum.

Inst. nimis magna est distantia inter *Dan* & convallem *Mambre*, locum habitationis Abræ; ergo non videtur Reges tam procul fuisse persecutus.

℟. Ne-

℟. Negando consequentiam: nam cum illa distantia sit 46. circiter horarum, potuit Abraham tempore sex vel septem dierum eos tam procul persequi. Quale autem inconveniens in eo reperitur? Numquid & nostris temporibus similia subinde contigisse leguntur?

Ob. 5. Pentateuchi quisquis fuerit author, sæpius meminit civitatis *Hebron*, maximè Gen. 23. ỳ. 2. & cap. 25. ỳ. 27. &c. atqui ea civitas, quæ antea vocabatur *Cariatharbe*, nomine *Hebron* donata fuit ab Hebron filio Caleb, post mortem Moysis, ut colligere licet ex his verbis Josuē 14. ỳ. 13. *Benedixit ei Josuē, & tradidit ei Hebron in possessionem, atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Jephone Cenezæo usque in præsentem diem.... nomen Hebron ante vocabatur Chariath-Arbe.* Ergo, &c.

℟. Falsum esse, quod civitati Cariath-Arbe nomen *Hebron* fecerit Caleb ex nomine unius suorum filiorum. Quin imo conjicere licet, civitatem illam antiquissimam, quæ à suo conditore dicta fuerat Cariath-Arbe, postea verò, sed ante Israëlitarum in terram Chanaan adventum, ac proinde ante Moysen, Hebron fuit appellata, nomen fecisse uni ex filiis seu nepotibus Caleb: nam lib. 1. Paralip. c. 2 ỳ. 42. inter nepotes Caleb recensetur Hebron filius Mareiæ filii Caleb. Vidi ibi ỳ. 50. &c. Porro quàm antiqua fuerit Hebron, erui potest ex Num. 13. ỳ. 23. ubi legimus: *Hebron septem annis ante Thanim urbem Ægypti condita est.* Thanis autem est antiquissima.

P. Quo tempore Moyses scripserit Genesim?

℟. Triplex in hac re occurrit opinio. Prima sustinet, quod eam scripserit in aula Pharaonis, ubi tamquam filiæ illius filius educatus & *eruditus omni sapientia Ægyptiorum, potens in verbis & operibus* (ut dicitur Act. 7.) ad annum usque quadragesimum moratus est.

Secunda opinio sustinet, quod eam scripserit ante discessum Hebræorum ex Ægypto, cum versaretur in Madian. Ita censet Eusebius lib. 4. de præparatione Evangelica cap. 2. Hujus opinionis conjectura est, ait Pererius, quod Moyses Ægypto profugus, per quadraginta annos in terra Madian versatus sit, ubi soceri sui gregem pascendi curam agens, & otio & solitudine, duabus ad commentandum scribendumque rebus maximè opportunis; ad res divinas animo pertractandas, litterisque prodendas, mirabiliter illectabatur.

Altera conjectura est, scriptionem hujus libri plurimùm eo tempore conferre potuisse ad consolandos & erigendos animos Hebræorum, qui id temporis diuturna & gravi admodum Ægyptiorum servitute oppressi detinebantur.

Tertia autem sententia (quæ est Theodoreti c. 1. in Gen. & Abulensis super cap. 13. Gen. Q. 132.) opinatur Genesim & cæteros Pentateuchi Libros à Moyse esse conscriptos post Legem Judæis datam, quo nimirum tempore cum Hebræis, quorum Dux, Doctor, & Legislator erat, in solitudine versabatur, ubi tertios ac quadraginta ultimos suæ vitæ annos transegit: nam ad rudis populi hujus instructionem mundi creatio, Patriarcharumque gesta scripto consignata sunt. Cætera quæ in quatuor aliis Pentateuchi Libris continentur, scripsit in deserto, eo tempore quo vel illa à Deo audivit, vel ipse vidit & gessit. Hanc sententiam contra Pererium, ut verisimiliorem amplectitur Jansenius. Et revera videtur duabus præcedentibus plausibilior.

SYNOPSIS CAP. I.

Describit hic Moysis creationem Cæli & Terræ, rerumque conditarum distinctionem & ornatum, atque hominis formationem, quem Deus quasi cæteris Dominum præfecit.

QUÆSTIO I.

Quid intelligatur ỳ. 1. *per* Principium *in quo creavit Deus Cœlum & Terram?*

Inter varias expositiones quæ à variis afferuntur, tres celebriores sunt, quas attingit S. P. Aug. lib. 1. de Genesi ad litteram Cap. 1. quare

℟. Et dico 1. *in principio* idem est, quod in exordio rerum conditarum, sive ante omnia. Unde quemadmodum Architectus ædificaturus Domum, in principio & ante alia bonum substruit & supponit fundamentum, ita Deus in fabricando mundo, in principio & ante alia condidit cælum & terram, velut duas principales partes mundi, quæ cæteras ordine naturæ antecedunt. Hoc sensu Psal. 101. dicitur: *initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli.*

Consonat S. P. Aug. lib. 11. de civ. Dei cap. 6. *Litteræ Sacræ, ait, maximèque veraces dicunt, in principio fecisse Deum Cælum & terram, ut ante nil fecisse intelligatur, quia hoc potiùs in principio fecisse diceretur, si quid fecisset ante cætera cuncta quæ fecit.* Hæc expositio uti simplicissima est, ita à non nullis recentioribus maximè naturalis putatur.

Dico 2. hic sensus plurimùm juvatur per alium, si scilicet *in principio* idem sonet, quod *ab aliquo initio temporis*, ut significetur mundum non semper fuisse, Deumque fecisse, ut mundus, qui ab æterno nullus erat, repente, tum nimirum quando ei placuit, primùm esse inceperit. Ita exponunt Tertul. lib. adversus Hermogenem Cap. 19. & S. Athanas. lib. 3. contra Arianos, ac alii. Hunc sensum videtur declarasse Concil. Lateranense sub Innoc. III. Cap. 1. definiens omnipotenti Dei virtute mundum, & Angelos simul ab initio temporis de nihilo esse conditos.

Dico 3. expositio tertia est: *in principio*, hoc est *in Filio*, sive *in verbo sibi coæterno* fecit Deus Pater cælum & terram; ita ut insinuetur per Filium quasi per ideam & sapientiam Patris omnia esse creata. Mysticum quidem & symbolicum vocant hunc sensum Cornel. à Lap. de & non nulli alii recentiores. Verùm antiqui Explanatores ac pæne omnes SS. PP. (quibus potius abhærendum est quàm istis recentioribus) docent istum sensum esse litteralem; & quidem

1. Origenes hom. 1. in Gen. ait: *in hoc ergo principio, hoc est in verbo suo Deus Cælum & terram fecit.*

2. S. Ambros. lib. 1. Hexam. Cap. 1. *in hoc ergo principio, hoc est in Christo, fecit Deus cælum & terram: quia per ipsum omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil.*

3. S. P. Aug. Serm. 14. de diversis, Manichæis calumniantibus hæc verba Joan. 1. *omnia per ipsum facta sunt*, contraria esse his Geneseos: *in principio creavit Deus cælum & terram*, respondet eos perperam hæc obtrudere; cum ipsemet Christus Dominus se verbis illis *in principio* à Moyse designatum esse significet: "ait enim, *inquit*, Dominus incredulis judæis: si crederetis Moysi, crederetis & „ mihi, ille enim de me scripsit.... nam in principio „ creavit Deus cælum & terram Moyses scripsit; „ quem utique de Domino scripsisse ipsius Domini „ voce firmatur loquente Evangelio; ubi Judæi cùm „ à Domino quæsissent quis esset? Respondit, principium qui & loquor vobis. Ecce in quo principio „ fecit Deus cælum & terram. Cælum ergo & terram fecit Deus in Filio, per quem facta sunt omnia & sine quo factum est nihil. „ Ita S. P. qui inde concludit Evangelium cum Genesi, & S. Joannem cum Moyse rectè consentire, nec sine Mysterio utrumque opera sua ordiri à voce principii. Eandem sententiam tradit idem S. Doctor in variis aliis libris, præsertim lib. 13. Confess. cap. 5., lib. 1. de Gen. ad litt. cap. 6., & lib. 11. de civ. Dei cap. 31., uti ex quæstione sequenti patebit.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obj. 1. Moysis verba hac in re cum verbis S. Joan. non consentiunt, neque enim Moyses dicit

Deum fecisse cælum & terram *per principium*, sed *in principio*.

℟. Cum S. P. loco jam citato ex serm. 14. de diversis, particulam *in* hic idem significare ac *per*, ut constat ex Apostolo, qui utrâque indiscriminatim utitur, ut demonstret Christum Deum esse mundi opificem, nam ad Coloss. cap. 1. de illo ait: *qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipso condita sunt universa in cælis & in terra.* Ad Heb. verò cap. 1. dicit Deum novissimè diebus istis locutum esse nobis in filio, *quem constituit Hæredem universorum, per quem fecit & sæcula.* Inde concludere licet, apud Moysen & Joannem principii nomen eodem sensu usurpari, ad indicandum Dei Filium unà cum Divino Patre & Spiritu Sancto esse rerum omnium conditorem. Unde S. P. Manichæos ibidem ita redarguit: " nullo modo au-„ tem vestram prudentiam movere debet, quod Joan-„ nes Evangelista non dixerit: *omnia in ipso facta* „ *sunt*, sed *omnia per ipsum facta sunt*: & non le-„ gamus in Genesi, *per principium* fecit Deus cæ-„ lum & terram, sed *in principio* fecit Deus cælum „ & terram. Dicit enim Apostolus „ (ad Ephes. „ cap. 1.) " ut ostenderet nobis mysterium voluntatis „ suæ secundùm bonam voluntatem suam, quam „ proposuit in illo in dispositione plenitudinis tempo-„ rum instaurare omnia in Christo, quæ in cælis „ sunt, & quæ in terris in ipso. Quemadmodum ita-„ que hic audis quod ait, *in ipso*, ut intelligas *per* „ *ipsum*; sic in eo quod dicit Joannes *omnia per ipsum*, „ etiam *in ipso* intelligere cogeris. „

Obj. 2. S. Hieron. initio libri de traditionibus Hebraicis improbat sententiam Tertulliani & Hilarii, asserentium à Moyse scriptum: *in filio fecit Deus cælum & terram*; ex eo quòd in Hebræo habeatur: BERESITH, *quod Aquila*, inquit, *interpretatur* IN CAPITULO; *& non* HEBEN, *quod interpretatur* IN FILIO. Ergo malè dicitur, quod initio libri Genesis habeatur Deum fecisse cælum & terram in filio.

℟. Distinguendo consequens: malè dicitur, quòd initio Genesis habeatur Deum fecisse cælum & terram in filio, expressis terminis, sive quòd hæc verba *in filio* ibidem exprimantur, concedo consequentiam; malè dicitur, quòd ibidem hoc habeatur secundùm sensum, sive quòd per verba *in principio* idem intelligatur quod *in filio*, nego consequentiam; ac dico S. Hieron. tantùm ibidem improbare sententiam eorum, qui docebant in Hebræo haberi expressis terminis: *in filio fecit Deus cælum & terram*.

Patet hæc responsio ex eodem S. Patre ibidem propositum suum ita prosequente: " magis itaque *se-„ cundùm sensum*, quam *secundum verbi translatio-„ nem*, de Christo accipi potest: qui tam in ipsa „ fronte Geneseos, quæ caput librorum omnium est, „ quàm etiam in principio Joannis Evangelistæ, cæli „ & terræ conditor approbatur. Unde & in Psalterio „ de se ipso ait: *in capite libri scriptum est de me*, „ id est in principio Geneseos. Et in Evangelio: *om-„ nia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est „ nihil*. „ Ex quibus verbis liquet, S. Hieron. nostram interpretationem non tantùm non rejicere, sed etiam approbare.

Obj. 3. Cum Estio, si nostra expositio subsistat, sequitur quod stellæ, herbæ, bestiæ cæteraque omnia possint dici creata in principio; atqui tamen hoc non videtur admittendum, ergo.

Prob. min. quia de solo cælo terraque dictum est illud: *in principio*, non verò de stellis &c. quæ mundo continentur.

℟. Distinguendo sequelam majoris: sequitur quod stellæ &c. possint dici creata in principio, si per terminum *in principio* nihil aliud intelligatur, quàm *in filio*; concedo sequelam; si autem insuper quid aliud intelligatur, puta *ante omnia* & *in principio temporis*, quemadmodum juxta S. P. Aug. aliosque interpretes hic intelligi debet, nego sequelam; & similiter distinctâ min. nego consequentiam: & ad probationem dico, de solo cælo & terra, & non de stellis &c. dictum esse illud: *in principio*, quia sensus horum verborum non est unicus, sed triplex; nempè *in filio*, *ante omnia*, & *in initio temporis*: qui triplex sensus formationi stellarum &c. convenire non potest, ut patet legenti.

Obj. 4. cum Philopono lib. 1. de mundi opificio cap. 3. si hæc interpretatio admittatur, non potest ex illo loco Genesis probari mundum existendi initium habuisse: cum tamen Moyses hujus productionis initium indicare velit.

Respondent aliqui negando assumpt. quia, inquiunt, satis creandi verbo significatur, mundum existendi initium habuisse. Verum hæc responsio non evacuat difficultatem, nam verbum *creo* usurpat Scriptura etiam in aliis productionibus; nam infra ℣. 21. habetur: *creavitque cete grandia*, quæ tamen sine dubio ex præexistente materia facta sunt. Unde meliùs

Respondetur, non obstante quod Moyses hic per principium etiam litteraliter designet Filium Dei, tamen illum sensum tantùm esse figuratè, non autem propriè litteralem; quandoquidem propriè litteralis sit idem, ac *in ipso exordio faciendi*, aut *ab aliquo initio temporis*, ut supra dictum est. Jam verò, cum Moyses hic ista verba non tantùm usurpet in sensu *figuratè* sed etiam *propriè* litterali, satis per illa verba *in principio* significatur, mundum existendi initium habuisse. Ex hucusque dictis

Collige, quod tres isti sensus litteraliter & gradatim simul insinuentur; ut ex primo Judæi tamquam parvuli & rudiores, intelligant non Angelos, aut aliud quidquam, ut multi putavere, ante cælum & terram fuisse conditum. Ut ex secundo mundum incepisse doceamur adversus Platonem & Aristotelem, qui eum æternum putaverunt. Ex tertio verò sciant doctiores, primam rerum causam per conceptum sapientiæ suæ, quæ est verbum Dei, ideoque consequenter summâ libertate voluntatis mundum condidisse; contra Epicurum & alios Philosophos, quorum ille fortuito atomorum concursu, hi necessitate naturæ, mundum à Deo productum esse censuerunt.

P. quid hic significetur cæli & terræ nomine?

℟. Varias desuper dari explicationes à S. P. Aug. lib. 12. Confess. cap. 20. cæli enim & terræ nomine significatum vult, *vel universam istam molem corporei mundi hujus cum omnibus, quas continet manifestis notisque naturis.* Vel juxta aliam explicationem, intelligibilem, sensibilem, spiritualem corporalemque naturam. Aut intelligit informem materiam creaturæ corporalis ubi confusum adhuc erat cælum & terra, quæ nunc jam distincta, atque formata in istius mundi mole sentimus. Videri etiam potest S. Doctor lib. 1. de Gen. ad litt. cap. 4.

QUÆSTIO II.

Quis fuerit ille Spiritus Dei, qui ferebatur super aquas?

VErs. 2. *Terra autem erat inanis & vacua*, id est, *invisibilis & incomposita*, ut legunt LXX. Ideo verò terra invisibilis dicta intelligitur, *quod aquis cooperta non posset videri... ideo verò incomposita, quia nondum à mari distincta & cincta littoribus, & suis fœtibus ac animalibus decorata*, inquit S. P. Aug. lib. 1. de Gen. ad litt. cap. 13. Et hoc sensu Sapientiæ 11. dicitur Deus orbem creasse ex materia invisa.

Et tenebræ erant super faciem abyssi. Abyssus (quemadmodum explicat S. P. August. in Psalm. 41.) *est profunditas quædam impenetrabilis, incomprehensibilis, & maximè solet dici in aquarum multitudine. Ubi enim altitudo, ibi profunditas, quæ penetrari usque ad fundum non potest.* Atque hinc ductâ similitudine Psal. 35. *judicia Dei* dicuntur *abyssus multa.* Significatur ergo fuisse immensam aquarum multitudinem, quæ terram texerit. Super faciem autem abyssi, id est superficiem terræ aquis co-oper-

opertam, erant tenebræ, eò quod lux non esset, ut observat S. P. Tract. contra Manichæos cap. 30.

Et Spiritus Dei ferebatur super aquas. Omnium fere Patrum tam Græcorum quàm Latinorum interpretatio est, per spiritum Dei hic intelligi tertiam Sanctissimæ Trinitatis personam, istaque sententia videtur esse probabilior.

Placuit autem in primis S. P. Aug. lib. 13. Confess. cap. 5. dicenti: "credebam jam Patrem in Dei no-„mine, in quo fecit hæc, & filium in principii no-„mine, in quo fecit hæc, & Trinitatem credens Deum „meum, sicut credebam, quærebam in eloquiis san-„ctis ejus, & ecce *spiritus tuus superferebatur su-„per aquas.* Ecce Trinitas Deus meus, Pater & Fi-„lius & Spiritus Sanctus, Creator universæ creaturæ.„

Item lib. 1. de Gen. ad litt. cap. 6. ubi ait: "Tri-„nitas insinuatur Creatoris: nam dicente Scripturâ „*in principio fecit Deus Cœlum & Terram*, intelligi-„mus Patrem in Dei nomine, & Filium in Principii „nomine... dicente autem Scripturâ, *& spiritus Dei „ferebatur super aquas*, completam commemoratio-„nem Trinitatis agnoscimus.

Item lib. 11. de Civ. Dei cap. 32. "hoc me dele-„ctat plurimùm, quòd etiam in summo exordio San-„cti libri Geneseos Trinitas commendatur. Cùm „enim ita dicitur, *in principio fecit Deus Cælum & „Terram*, ut Pater intelligatur fecisse in Filio.... „paulò postea commemoratur etiam Spiritus San-„ctus: *& Spiritus Dei ferebatur super aquas.*

Eandem sententiam quoque probabiliorem habuit S. Basilius Hom. 2. in Gen. ita scribens: "quod „verius est & à majoribus nostris probatum, spiritus „ille, *Spiritus Dei Sanctus* dictus est, propterea „quòd observatum est, talem de illo, peculiari modo „scripturam, præcipuèque facere mentionem, & „nihil aliud Dei spiritum appellare, quàm ipsum spi-„ritum, qui Divinæ Beatæque Trinitatis numerum „complet.„

Item S. Ambrosius lib. 1. in Hexam. ubi præmissâ aliorum expositione, subjungit: "nos tamen cum „Sanctorum & Fidelium sapientia congruentes, *Spi-„ritum Sanctum* accepimus, ut operatio Trinitatis „eluceat: præmisso enim quòd *in principio fecit „Deus Cælum & Terram*, id est in Christo fecit „Deus, vel Filius Dei fecit, vel per Filium Dei fe-„cit, quia *omnia per ipsum facta sunt*; supererat ple-„nitudo operationis *in spiritu*; quia scriptum est: „*verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus „omnis virtus eorum.*„

Consonat quoque S. Hieron. lib. de Traditionibus Hebraïcis in Genesim, ubi ait: "pro eo, quod in no-„stris Codicibus est *ferebatur*, in Hebræo habet... *in-„cubabat*, sive *confovebat* in similitudinem volucris „ova calore animantis. Ex quo intelligimus, non de „spiritu mundi dici, ut non nulli arbitrantur, sed *de „Spiritu Sancto*, qui & ipse Vivificator, consequen-„ter & Conditor; quod si Conditor, & Deus est.„ Similiter loquuntur plures alii SS. Patres.

Huc quoque accedit consensus Hebræorum, qui in Targo Hierosolymitano pro spiritu Dei *spiritum miserationum* legunt; quæ phrasis de solo Spiritu Sancto intelligi potest.

Accedit denique mens ipsiusmet Ecclesiæ, quæ Sabbatho Sancto in benedictione Fontis ita canit: *Deus, cujus spiritus super aquas inter ipsa mundi primordia ferebatur: ut jam tunc virtutem sanctificationis, aquarum natura conciperet.* Atqui spiritus à quo aqua concipit virtutem sanctificationis, non est alius, quam Spiritus Sanctus, ergo.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obj. 1. per Spiritum Dei melius intelligi videtur ventus validus, qui in Scriptura Sacra sæpe, & signatè Isaïæ 30. (ubi dicitur: *exsiccatum est fœnum, & cecidit, flos, quia Spiritus Domini insufflavit in eo*) Spiritus Dei appellatur.

Hoc sensu hunc textum explicat Tertul. lib. cont. Hermogenem cap. 32. dicens: "non ut quidam pu-„tant ipsum Deum significari per spiritum, quia Deus „Spiritus est: neque enim aquæ Dominum susti-„nere sufficerent; sed cùm jam spiritum dicit, de „quo etiam venti constiterunt, ut ait per Isaïam, „quia spiritus à me exivit, & flatum omnem ego „feci.„ Ita explicat cit. Tertul., cujus expositioni subscribunt Theodoretus Q. 8. in Gen. & alii.

℟. Negando assumpt. ejusque probationem. 1. Quia eo tempore quatuor elementa adhuc erant indistincta, adeoque aër aut ventus super aquas flare non poterat. 2. Ad sustentationem, perfectionem & fœcunditatem aquæ opus non habuit Deus adhibere creaturam. 3. Quia vox Hebraica *Merachephet* (ut observant illius linguæ eruditi) non ventum validum, sed lenissimam significat agitationem, quæ per vocem *incubabat*; vel, *fovebat* optimè designatur; ita ut sensus sit: fovebat substantiam illam aqueam simul & terream ad futuram rerum generationem. Neque hic sensus discordat à nostra Vulgata; siquidem per ly *ferebatur* significatur, quòd Spiritus S. ut amor & benevolentia erga res creandas, *super aquas ferebatur*, non locorum spatiis; sed ut explicat S. P. lib. de Gen. ad litt. imperfecto cap. 4., *vi quadam effectorià & fabricatorià, ut illud, cui superfertur, efficiatur & fabricetur: sicut superfertur voluntas artificis ligno, vel cuicumque rei subjectæ ad operandum.*

Nec obstat adductus, aut adducendi Scripturæ textus, quia illos de vento intelligunt SS. Patres & Interpretes: atque juxta S. Basilium ante citatum, non *Spiritus Dei*, sed ad summum *Spiritus Domini* ventus quandoque in Scriptura vocatur.

Porro quamvis editiones aliquæ hic legant *Spiritus Domini*, meliùs tamen juxta textum Hebraïcum (ubi ponitur vox *Elohim*) legit editio Clementina *Spiritus Dei*, ut observat P. Bukentop.

Unde & meliùs eductus Tertul. lib de Baptismo cap. 3. adductis Moysi verbis, extollens aquæ dignitatem præ cæteris elementis, vocat eam *Divini Spiritus sedem*, & *vectaculum Dei.*

Licet igitur Theodoretus, aut alii pauci per Spiritum Dei hic intellexerint ventum, sententia tamen nostra magis placet pluribus; quia vel ex eo solo loco irrefragabile habemus Sanctissimæ Trinitatis testimonium contra Socinianos.

Obj. 2. Spiritus, de quo hic mentio est, vocatur *Spiritus Dei*: atqui Spiritus Dei distinguitur à Deo, nec propriè dici potest Deus, sicut spiritus hominis propriè non potest dici homo, ergo. Ita Sociniani.

℟. Distinguendo min. Spiritus Dei, distinguitur à Deo, ratione essentiæ, quæ omnibus personis communis est, nego; ratione personalitatis, & quatenus procedit Deus de Deo, concedo min. Unde licèt Spiritus Dei distinguatur à Deo, si vox *Deus* sumatur personaliter pro Patre aut Filio, aut pro utroque, quatenus sunt unum ejus Spiritus Sancti principium; non tamen distinguitur, si vox *Deus* sumatur essentialiter & absolutè, prout essentia competit tribus personis.

Nec est paritas inter Spiritum Dei, & spiritum hominis: cùm enim homo duabus constet partibus essentialibus, corpore scilicet & animâ; clarum est, quòd nec hæc, nec illa divisim possit vocari homo. Secus autem ratiocinandum est de Deo; cùm enim quælibet persona Deus sit, in quo nulla est divisio, nulla compositio, sed summa simplicitas, quidquid in Deo est, Deus est; ac proinde Spiritus Dei Deus est.

Obj. 3. Spiritus ille dicitur *spiritus Elohim*, seu Dei creantis cælum & terram: atqui vox *Elohim*, seu Deus Creator cæli & terræ, importat personarum Trinitatem; ergo si ille Spiritus Dei Deus sit, vel erit spiritus sui ipsius (quòd Sabellianismum sapit) vel erit Deus distinctus à Deo creante, & sic erit quarta in Divinis persona.

℟. Distinguendo min. vox *Elohim* posita pro essentia divina absolutè sumpta, significat personarum Trinitatem, concedo; sumpta notionaliter seu personaliter, nego min. Dico ergo, quod in hoc textu vox *Elohim* semel sumatur absolutè, pro tribus personis, & semel notionaliter, pro duabus personis, adeo ut

ut sensus sit: IN PRINCIPIO (id est *ante omnia* vel *in initio temporis*) CREAVIT DEUS (seu essentia divina absolutè sumpta, pro tribus personis) CÆLUM ET TERRAM... ET SPIRITUS DEI (seu essentiæ divinæ notionaliter sumptæ, pro Patre & Filio, quatenus sunt unicum Spiritûs Sancti principium) FEREBATUR SUPER AQUAS. Ex qua expositione ad oculum patet, quòd nec sit spiritus sui ipsius, nec quarta in Divinis persona.

Inst. vox *Elohim* est pluralis numeri, ergo non potest in hoc textu notionaliter sumi.

Respondent aliqui, quòd teste S. Hieron. Epist. 136. vox *Elohim* sit communis numeri, quo & Deus Unus in essentia, & plures in Deo personæ exprimantur, sicut apud Latinos vox *scalæ &c.* est communis numeri. Unde verbum adjunctum Hebraïcæ voci *Elohim* in Scriptura aliquando singularis, aliquando pluralis numeri est. Exemplum verbi singularis allegant Hebraïcæ Linguæ periti hoc eodem textu, ubi legitur *Elohim Bara* (hoc est *Dii creavit*) loco quòd in singulari diceretur *Eloha Bara*. Exemplum numeri pluralis assignant Gen. 35. Ubi nos legimus *apparuit ei Deus*, Hebraïcè legitur *apparuerunt ei Dii.* Similia plurimi invenire est.

Respondent alii negando consequentiam, quia Hebræi res magnas, honoris causâ, & potestatis supremæ alicujus indicandæ gratiâ, numero plurali exprimere solebant, sicuti loquuntur in simili casu Latini v. g. dicentes: *Nos, Franciscus I. Romanorum Imperator mandamus.*

Respondet denique Pererius, in eo nullum latêre mysterium, sed Linguæ Hebraïcæ Idiotismum, quales apud ipsos sæpe reperiuntur.

Obj. 4. Opera Sanctissimæ Trinitatis *ad extra* sunt indivisa, seu tribus personis communia: atqui illa incubatio est opus ad extra; ergo omnibus personis communis est, & per consequens soli Spiritui Sancto tribui non potest.

℞. Distinguendo maj. opera Sanctissimæ Trinitatis *ad extra*, sunt indivisa secundùm se, concedo; secundùm nostrum concipiendi modum, nego maj. Dico ergo, quòd opera Sanctissimæ Trinitatis tribus personis communia, propter quamdam Analogiam quandoque à nobis uni personæ peculiariter tribuantur. Sic Patri tribuitur creatio cæli & terræ, quia est fons & origo aliarum personarum; Filio sapientia, qua cuncta ordinantur in pondere, numero, & mensura, quia procedit per intellectum; Spiritui Sancto virtus & perfectio creaturarum, quia est complementum adorandæ Trinitatis, & ultimus divinæ fœcunditatis terminus. Sic sine divinæ communitatis præjudicio dicitur Psal. 33. ỷ. 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

Obj. 5. Si aquis incubuisset Spiritus Dei, qui cum reliquis personis totum mundum creasset, etiam reliquis creaturis virtutem suam tribuere debuisset: atqui hoc dici nequit juxta textum, ergo.

℞. Negando min. quia nomine aquarum intelligitur tota moles jam condita, per Synecdochen scilicet, qua pars pro toto poni solet; idque eò rectiùs hic fit, quia inter illius molis partes nulla adhuc erat distinctio. Denique aquas potiùs exprimit Scriptura, tum ut indicet, eas simul cum terra esse creatas, tum quia ampliori fœcunditate, quàm cæteræ mundi partes donatæ fuerant, tum quia major erat earum amplitudo, utpote cùm totam terram operirent. Unde dum nominantur aquæ, non plus cæli & terra excluduntur, quàm excludantur aquæ, dum dicitur: *in principio creavit Deus cœlum & terram.*

Obj. 6. S. Chrysost. Hom. 3. in Gen. (& alii post ipsum) per Spiritum Dei, hic intelligunt vim quamdam vitalem, in ordine ad fœcunditatem piscibus & animalibus conferendam. Sic subita quædam vis & extraordinaria Dei motio irruit in Samsonem, Jephte, Eliam &c. quæ *Spiritus Domini* vocatur.

℞. Hanc explicationem non ita exactè convenire litteræ, quia non dicit textus, Spiritum Dei esse aquis infusum, sed super eas effusum, eisque incubantem instar gallinæ ova foventis, ut pullos excernat. S. Chrysost. autem dicens loco objecto, per Spiritum Dei intelligi vitalem impressionem, ita *ut non fuerit simpliciter aqua stagnans & immobilis, sed vitalem quamdam vim habens*, facilè conciliatur, dummodo admittatur, quòd vitalis illa vis indita aquis, à Spiritu Sancto principaliter & immediatè proveniret.

P. quænam fuerit illa lux, quæ hìc dicitur primo die creata?

℞. Præ cæteris præferendam videri eam sententiam, quæ opinatur. hanc lucem non aliam fuisse, quàm ipsam substantiam solis informem, ex qua, postea in partes distributâ, distinctâ & adauctâ, sol & stellæ factæ fuerunt.

QUÆSTIO III.

Quid ỷ. 6. *intelligatur per* Firmamentum, *& an super illud aquæ naturales reperiantur?*

Agitur hìc de opere secundæ diei. Utraque autem quæstionis propositæ pars etiam ab Antiquis controversa fuit. Interim ante resolutionem.

Nota, quòd Firmamentum Hebraïcè significet aliquod extensum, non quovis modo, sed quasi malleo productum. Unde LXX. Interpretes Græcè verterunt, ut sonet idem quod *solidum*. Observa tamen bene, Firmamentum non propterea dici solidum, quòd orbes cælestes verè corpora solida, ac veluti ex crystallo durissimâ fusi sint, ut contendunt Aristotelici. Sed Firmamentum, seu orbes cælestes tum hìc, tum in aliis S. Scripturæ locis dicuntur solidi, quia firmi permanent, ac semper iidem perseverant, quod utique etiam corporibus fluidis competit. Et sic de re aliqua, adeo bene formata & composita, ut semper, vel longo tempore duratura sit, solemus dicere: hæc res est solida, vel aliquid solidi. Cæterùm desuper plura videri possunt apud Philosophos, præsertim Cartesianos. Hoc notato,

℞. 1. Sacro textui & Patribus magis consentaneum videtur, quòd per Firmamentum intelligatur cælum stellatum, omnesque orbes cælestes illi vicini, tam inferiores quàm superiores. Sententiæ huic suffragantur S. Basilius, Ambrosius, Procopius; Theodoretus, Chrysost., Rupertus, Hilarius, Beda, Philo Judæus, aliique citati apud A Lapide.

In eandem sententiam quoque propendere videtur S. P. Aug. lib. 11. de civ. Dei cap. ult. ubi præcipuum solvit adversæ sententiæ argumentum, ab aquarum pondere desumptum.

Probatur autem 1. quia Deus dicitur die quartâ posuisse luminaria, solem nempe, lunam & stellas in firmamento cœli: atqui hæc non sunt in aëre inferiori, sed in cælo sidereo; ergo non aër inferior, sed cælum sidereum hìc vocatur firmamentum.

Prob. 2. textus habet: *fiat firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas ab aquis.* Jam verò vox *fiat* non significat deputationem rei antea factæ (qualis erat media aëris regio primâ die creata) ad dividendum aquas ab aquis; sed significat realem rei productionem quæ fieri jubetur, sicuti dum dicitur: *fiat lux, fiant luminaria* &c.

℞. 2. Supra hoc firmamentum veræ & naturales aquæ reperiuntur, de quibus hic textus intelligitur: quæ proinde cælo empyreo proximæ sunt.

1. Quia id ipsum non obscurè innuit simplicissima narratio Scripturistica, quæ veluti murum inter aquas & aquas constitutum asserit firmamentum, ut has ab illis divideret.

2. Quia nubes secundâ die nondum extitisse, imo nec sex primis diebus, sed aërem tantummodo limpidissimum, colligi videtur ex cap. 2. ỷ. 5. ubi dicitur, quòd Deus nondum pluerat super terram; ergo aquæ de quibus hìc, à nubibus distinctæ fuerunt.

3. Scriptura aliis locis superiores aquas distinguit à nubibus, pluviâ, grandine &c.; atque primo loco inter alia creata, supra nubes & supra cælum ponuntur.

tur. Sic Psal. 148. ỷ. 4. post solem, lunam, & stellas ad laudes Dei provocantur *cæli cælorum*, *& aquæ omnes quæ super cælos sunt*, utique cælum sidereum, cùm de grandine, nive, glacie, quæ in cælo aëreo continentur, demum loqui incipiat ỷ. 8. Item Danielis 3. tres pueri in fornace Babylonis Deum benedicentes, descendunt quasi per scalas à superioribus creaturis ad inferiores, à quibus iterum ascendunt ad hominem sublimandum. Porro statim post Angelos & cælos ponunt aquas illas, quæ super cælos sunt; deinde solem, lunam & stellas, denique separatim imbrem, rorem, & cætera aëris humidi meteora.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Firmamentum triplici modo à Moyse sumptum videtur. 1. Pro toto spatio à terra usque ad cælum sidereum expanso ỷ. 6. ubi dicitur: *fiat firmamentum*. 2. pro istius expansi parte superiori ỷ. 14. ubi Scriptum est: *fiant luminaria in firmamento cæli*. 3. pro istius expansi parte inferiori ỷ. 20. ubi legitur, volatile super terram sub firmamento cæli esse productum.

℟. Negando assumpt. Quia omnibus tribus locis per firmamentum intelligitur solum cælum sidereum, in rigore loquendo. De primo autem id colligitur ex eo, quòd mox ỷ. 8. addatur: *vocavitque Deus firmamentum cælum*, in quo certissimè (non autem in aëre) die quartâ sol & luna reposita fuerunt. Proinde de secundo loco nullum potest esse dubium. Tertius quoque locus de aëre intelligi non potest, cùm rursus vocet firmamentum cæli, de quo egerat immediatè ante.

Et revera si per firmamentum ỷ. 20. intelligi deberet inferior pars expansi, sive aër, non dixisset Deus: *producant aquæ... volatile... sub firmamento cæli, sed* potiùs *in firmamento cæli*, quia in aëre productæ sunt aves.

Nec refert, quòd variis Scripturæ locis aër cælum vocetur, puta Psal. 146. *Qui operit cælum nubibus*; & Matth. 6. atque alibi aves vocantur volatilia cæli, & Matth. 16. *rubicundum est cælum... rutilat cælum* &c. nam in primis cælum potest operiri nubibus, licèt nubes ipsæ propriè cælum non sint. Deinde aves vocari possunt volatilia cæli, quia versùs cælum potiùs contendunt, quàm repant super terram. Denique nubes aëreæ non nisi impropriè cælum vocantur, quatenus scilicet respectu oculorum nostrorum supplent vicem cæli, dum ipsæ cælum sidereum obtegunt.

Inst. Firmamentum non potest dici secundâ die factum, sed potiùs destinatum ad officium ei proprium, ut scilicet aquas subtiliores à crassioribus disjunctas & elevatas sustentaret.

℟. Hanc explicationem non pati vocem *fiat*, quæ rei ipsius productionem, non autem ejusdem deputationem significat, ut ante ostensum est in productione lucis, solis lunæ &c.

Obj. 2. Aquæ quæ super cælos esse dicuntur, naturales non sunt; unde videtur textus cum Origene potiùs allegoricè explicandus, per superiores aquas intelligendo beatas mentes, per inferiores verò spirituales nequitias.

℟. Negando assumpt. & adjunctam explicationem, quam vehementissimè sugillat S. Basilius Hom. 3. in Hexam. sequentibus verbis: *his igitur ejus generis sententiis ut quæ somniorum conjecturis & anilibus fabulis conferenda veniunt, relatis, aquam nos & aquam intelligimus.* Et S. Epiphanus in Epist. ad Joannem Jerosolymitanum eandem allegoricam expositionem improbans exclamat: *ó furor hominum junctus stultitiæ!*

Obj. 3. Quid ni cum Lyrano, Tostato, & Cajetano intelligatur cælum crystallinum ex ipsis subtilioribus aquis sursum elatis, & frigore concretis formatum?

℟. Præterquam quod simile cœlum non videatur admittendum, id dici non posse. 1. Quia Moyses non loquitur de cælo ex aquis formato, sed de aquis existentibus supra firmamentum, quod ibi cœlum vocat. 2. Cùm aquæ istæ supponantur tenuissimæ & subtilissimæ, non ita facilè in durissimam glaciem instar crystalli condensari possunt.

Obj. 4. Deus in principio nihil fecit contra naturam, cùm tunc naturam ipsam instituerit: atqui contra naturam est, aquam supra cælos existere; ergo.

℟. Negando min. quia aquis istis subtilioribus, & specie ab aqua nostra differentibus, locus ille naturalis est. Unde & subtiliores aquarum nostrarum guttæ, conformiter ad naturam suam, calore solis in aërem elevantur.

Obj. 5. Juxta probabiliorem Physicorum sententiam cœlum sidereum est fluidum, utpote ex materia aërea admodum subtili constans. Atqui aqua est corpus crassius & gravius aëre; ergo incredibile est, quòd tanta vis aquarum, & quidem omnibus aquis terrestribus copiosior, non modo supra aërem, sed super omnes cælestes orbes locata inveniatur.

℟. Quòd aquarum pondus neminem ab hac sententia deterrere debeat: nam & terra licèt gravissima, in medio aëre tamen quasi pila pendet, & ibidem à Deo conservatur.

Unde cuique rei naturale est, quod ille fecit, à quo est omnis motus, numerus & ordo naturæ, ut ratiocinatur S. P. Aug. lib. 26. cont. Faustum cap. 3. Deinde quis dicet, an aquæ istæ leves non sint instar vaporum, quæ proinde facilè & suapte naturâ in sublimi hæreant.

Unde & hoc argumentum refutat S. P. Aug. lib. 2. de Gen. ad litt. ubi cum asseruisset vapores aliquos reperiri supra aërem, licèt hic sit ipsis levior, cap. 4 concludit: *sic ergo & super illud Cælum* (utique sidereum, quia ab aëreo ad hoc trahit paritatem) *potest minutioribus guttis levior halitus humoris extendi, qui pondere cadere non cogatur.* Et cap. 5. inquirens cur stella Saturni frigidissima sit, cùm tamen motu agatur velocissimo, approbans suorum sententiam respondet: *ergo eam frigidam facit aquarum super cælum constitutarum vicinitas quam nolunt credere, qui hæc quæ modo dixi de motu cæli & siderum disputant.* Deinde quia ipsi verisimiliter non satis constabat, an istæ aquæ Saturno vicinæ forent, capitale punctum asserens, concludit: *quoquo modo autem & qualeslibet aquæ ibi sint, esse eas ibi minimè dubitamus; major est quippe Scripturæ hujus authoritas, quàm omnis humani ingenii capacitas.*

Idem quoque argumentum aliâ similitudine refellit lib. 11. de Civ. Dei cap. ult. dicens: " Hi, qui in „ nomine aquarum quæ super cælos sunt, Angelos „ intelligi volunt, ponderibus elementorum mo„ ventur, & ideo non putant aquarum fluidam gra„ vemque naturam in superioribus mundi locis potuisse „ constitui: qui secundum rationes suas, si ipsi homi„ nem facere possent, non ei pituitam, quod Græcè „ Phlegma dicitur, & tamquam in elementis corporis „ nostri aquarum vicem obtinet, in capite ponerent. „ &c.

Obj. 6. Extrema cæli facies perfectè rotunda est & levigata; ergo fluxa & labilis aqua in circuitu ejus sustineri non potest.

℟. Præterquam quòd hoc argumentum tantum possit urgeri contra eos, qui adstruunt cœlos verè solidos, & consequenter nihil faciat contra nos; respondeo, inquam, cum S. P. ante citato, non esse minùs facilè omnipotenti Deo tenere aquas super cælum sidereum, quàm (quod facit quotidie) tenere aquas in sublimi aëre suspensas, unde tantus fit imbrium defluxus.

Obj. 7. Frustra tantam vim aquarum posuisset Deus supra cælos, & tot annorum millibus quasi violenter ibi tenuisset, cùm illarum ibi munus satis idoneum non possit excogitari.

℟. Sunt aliqui, & præsertim illi, qui videntur subscribere sententiæ Aristotelicæ de soliditate cælorum, qui conantur varias assignare rationes congruentiæ. Sed cum rationes ab ipsis assignatæ videantur esse meræ conjecturæ, meliùs dicitur, quod istæ aquæ qui-

dem

dem ibi fint positæ ad ornamentum Universi. Sed in quem præcise finem, ignoramus: interim propterea non est negandum, eas ibi existere; nam Deus multa in operibus suis nos admirari potiùs voluit, quàm scrutari. Proinde sufficit nobis ex S. P. Aug. audivisse, quod sit *major hujus Scripturæ authoritas, quàm omnis humani ingenii capacitas.*

Obj. 8. S. Cyrillus Jerosolymitanus Catechesi 9. hunc locum exponens ait: *cùm propter agriculturam opus esset aquis, constituit aquas supra cælos, ut cùm terra pluviarum irrigatione indigeret, paratum sit ad hoc cælum.* Ergo non alias agnoscit aquas super-cælestes, quàm nubes pluviosas.

℟. Quamvis admitteretur S. Cyrillum istius fuisse sententiæ; hoc equidem ex dictis verbis non posse evinci; quia qui ex duobus verè & realiter existentibus asserit unum, non propterea negat alterum. Itaque asserendo aquas in aëre esse constitutas, ut suo tempore irrigent terram, non negat supra cœlum sidereum aquas quoque existere.

Obj. 9. sententiam illius, qui per firmamentum intellexerat aërem, laudat S. P. Aug. lib. scilicet 2. de Gen. ad litt. cap. 4. ubi de quodam loquitur, *qui cùm probasset & aërem cælum dici, nullâ aliâ causâ etiam firmamentum appellatum voluit existimari, nisi quia intervallum ejus dividit inter quosdam vapores aquarum, & istas aquas, quæ corpulentiùs in terris fluitant. Hanc ego diligentiam*, inquit, *considerationemque laude dignissimam judico* &c.

℟. Quòd ad summùm eam laudet, vel ut convellat Origenistas, vel alios quoscumque, qui aquas, propter nimiam suam gravitatem, sursum nullatenus consistere posse, contendebant: non autem ut neget sententiam nostram de aquis existentibus supra cœlum sidereum: cùm potiùs eam ibidem confirmet, ut patet ex responsione supra ad objectionem quintam.

Obj. 10. Moyses duplices tantummodo statuit aquas, superiores scilicet seu cælestes, & inferiores seu terrenas; atqui nubes sunt aquæ cælestes, ergo.

℟. Negando min. quia inter creaturas terrestres easdem reponit Scriptura Psal. 148. ℣. 8. dicens: *ignis, grando, nix, glacies ... quæ faciunt verbum ejus*; quas creaturas ℣. 7. ad laudem Dei provocaverat his verbis: *laudate Dominum de terra.*

Responsio hæc est conformis sententiæ Philosophicæ, quæ sustinet, nubes imbriferas, adeoque pluviam, nivem, & grandinem formari ex aquis terrestribus, ardore solis sursum elevatis.

Ex eadem quoque confirmatur quod supra dictum est, nempe secundâ die necdum extitisse nubes imbriferas, cùm sol tantummodo quartâ die factus narretur; adeoque Moyses per aquas hic minimè intelligere potuit aëreas, sicque rectè distinxit inter aquas superiores & inferiores.

Denique textus sine ullo inconvenienti videtur sic posse explicari: *divisitque aquas, quæ erant sub firmamento* (partim scilicet in aëre, partim in terra) *ab his, quæ erant supra firmamentum*: neque enim vi textûs necessariò duplices tantummodo aquæ exprimuntur.

Obj. 11. Moyses illas tantùm creaturas recensere voluit, quæ sub hominum aspectum cadunt; nam Israëlitæ, rudioris ingenii, minùs apti videbantur ad percipiendas res à sensibus remotas, quales essent istæ aquæ, quæ supra cælum sidereum esse dicuntur.

℟. Negando assumpt. Quia & de cælo empyreo, & de paradiso facit mentionem, quæ non sub sensus eorum, sed sub aspectum fidei tantummodo cadebant. Unde si fuerint inepti ut sensibus suis abscondita intelligerent, apti tamen fuerunt ut crederent. Huc accedit, quòd aquæ, de quibus loquitur, dicantur constitutæ supra firmamentum; atqui nubes non sunt supra aërem, sed potiùs in aëre, ergo illæ aquæ super-cœlestes non possunt intelligi de nubibus.

QUÆSTIO IV.

Utrum Aves, æque ac Pisces, ex aqua productæ sint?

PRogredimur ad opus quintæ diei (opus enim tertiæ & quartæ omittimus, quia in eo nihil notabile occurrit) circa quod inquiri solet, an aves ex aqua factæ sint, an verò ex humo sive terra? Quòd ex humo factæ sint, sustinet Estius, item Cajetanus & Catharinus. Verùm,

℟. Et dico, tam *reptile animæ viventis* (id est pisces, qui dicuntur reptiles, quia ut colubri in terra repunt, ita pisces in aquis) quàm *volatilè*, sive aves ex aquis, tamquam materiâ, productæ sunt.

Prob. 1. ex ℣. 20. ubi dicitur: *producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile super terram.* Atqui hæc verba clarè significant, tam volatile, seu aves, quàm reptilè, seu pisces esse ex aquis productum, ergo. Unde quemadmodum ex ℣. 11. ubi dicitur: *germinet terra herbam virentem.... Et lignum pomiferum*, bene deducitur, tam ligna pomifera, quàm herbas virentes esse ex terra producta, ita ex ℣. 20. æquè bene deducitur, tam aves, quàm pisces, esse ex aquis productas.

Confirm. productio avium certò pertinet ad opus quintæ diei; ergo aves sunt productæ ex ea materia, cui quintâ die vim producendi indidit Deus: atqui quintâ die non legitur indidisse vim producendi, nisi solis aquis; ergo aves productæ sunt ex aquis.

Prob. 2. quia ita docent communiter SS. Patres. Et 1. quidem S. P. August. agens de piscium & avium productione lib. 3. de Gen. ad litt. cap. 2. dicit: *utrumque hoc animantium genus ex aquis productum esse narratur.* Et cap. 6. ibidem, cum dixisset aërem superiorem, propter suam tenuitatem & raritatem, nullum habere visibilem habitatorem, addit: ,, iste verò inferior, qui excipit exhalationes humidas ,, maris ac terræ, & ad sustinendas aves quodam- ,, modo crassatur, non nisi *ex aquis* excipit animalia. ,, Quod enim ejus humidum est, hoc portat alitum ,, corpora, quæ ita nituntur pennis volantes, quem- ,, admodum pisces quibusdam suis alis natantes. ,,

2. Eandem sententiam tradit S. Basilius Hom. 8. in Hexam. ubi ait: " cur ortum ex aquis volatilibus ,, quoque perinde ut aquatilibus præstitit? Quoniam ,, volatilibus ad natatilia, quasi consanguinitas quæ- ,, dam est: nam uti pisces aquam secant agitatione ,, quidem pennarum ad ulteriora progredientes, cau- ,, dæ verò natatione flexuosos & rectos motus, & ,, impetus gubernantes; sic idem & in volatilibus ,, conspicere licet, quæ per aërem pennis similiter ,, natant. Quare cùm una sit utrisque communis ,, conditio, ipsis affinitas ex aquarum generatione ,, tributa est. ,,

3. Eidem sententiæ accedit S. Chrysost. Hom. 7. in Gen., item S. Hieron. Epist. 83., & S. Ambros. in Hymno feriæ quintæ ad Vesperas qui ita incipit:

Magnæ Deus Potentiæ
Qui ex aquis ortum genus
Partim remittis gurgiti,
Partim levas in aëra.

Obj. 1. ℣. 20. in quo nos fundamus, jubentur quidem aves volare super terram, sed in eo non dicitur, quòd ex aquis prodierint: siquidem textus Hebræus seu originalis ita habet: *repere faciant aquæ reptile animæ viventis, & volatile volet super terram.*

℟. Negando assumpt. nam nostra Vulgata, ut supra vidimus, id clarè exprimit; & illi accedunt LXX. Interpretes, qui ℣. 20. ita transferunt: *producant aquæ reptilia animarum viventium, & volatilia volantia super terram, secundùm firmamentum cæli.* Similiter & idem clarissimè exprimit Paraphrasis Chaldaica quæ ita legit: *serpant aquæ reptile animæ viventis: & avem, quæ volat super terram.* Nec obstant verba ex textu Hebræo citata, quia, ut communiter dicunt Interpretes, in verbis postremis est Ellipsis

rela-

relativi pronominis *quod*, ita ut hic sit sensus: *& volatile quod volet super terram.*

Obj. 2. Cap. 2. ℣. 19. dicitur: *Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & universis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam.* Ergo aves similiter, ut terrestres animantes, è terra sunt productæ.

℟. Negando consequentiam, quia particula conjunctivâ *&* non repetit nec refertur ad particulas *de humo*, quasi sensus foret: formatis de humo tam animantibus cælestibus ac terrestribus; sed repetit & refertur dumtaxat ad illud participium *formatis*, ut sit hæc Moysis sententia: formatis de humo animantibus terrestribus, & formatis etiam volucribus (id est postquam hæc duo genera animalium Deus creaverat) adduxit ea ad Adam. Itaque illud *ex humo* nequaquam ad volucres, sed ad terrestria dumtaxat pertinet animantia, ut rectè observat S. P. Aug. lib. 9. de Gen. ad litt. cap. 1.

Obj. 3. Si aves similiter ut pisces productæ fuissent ex aquis, similiter quoque ut illi, degere debuissent in aquis, cùm tamen fere omnes in aëre & in terra degant.

℟. Negando assumpt., & dico cum S. P. Aug. lib. 3. de Gen. ad litt. cap. 3. & S. Th. 1. p. q. 72. a. 1. pisces factos esse ex aqua densiori, aves verò ex aquis subtilioribus & rarioribus; quæ ad aërem accedunt; sunt enim aves temperamenti aërei magìs quàm aquei.

Obj. 4. Aves & pisces sunt omnino dispares, & dissimiles; ergo non videntur ex aquis factæ aves, sed tantùm pisces.

℟. Negando antecedens: nam magna est avium & piscium cognatio, ut supra ex S. Basilio vidimus, & etiam rectè docet S. Ambros. lib. 1. in Hexam. cap. 14. 1. Quia tam avibus quàm piscibus inest levitas & agilitas; quod enim avibus sunt alæ, hoc piscibus sunt pennæ & squamæ. 2. Quia similis utriusque est motus; quod enim natatus est piscibus, hoc volatus est avibus: unde & Philo Judæus aves vocat piscium cognatas. 3. Quia aqua quæ est locus piscium, & aër qui est locus avium, sunt elementa cognata & vicina, utrumque enim est diaphanum, humidum, molle, subtile, & agitabile.

QUÆSTIO V.

An Adam fuerit omnium hominum primus?

SExto die Deus creavit omnia animalia terrestria, item hominem, nimirum Adamum & Evam, à quibus universum genus humanum propagatum fuit super terram. Observa interim, quòd Isaac Peyrerius, sectâ Calvinianus, præterito sæculo, anno 1655., vel juxta quosdam 1653., ediderit systema Theologicum, in quo probare nititur, revera ante Adamum alios homines extitisse, quorum procreationem, inquit, Moyses indicavit 1. Cap. Genesis. 2. autem cap. narravit formationem Adami, protoparentis Judæorum, quorum historiam auspicabatur. Unde colligit, Adamum esse quidem Judaïcæ gentis primum caput, non verò cæterorum. Errorem tamen hunc idem Peyrerius simul cum hæresi non diu post abjuravit coram Alexandro VII. anno 1657. Interim ut appareat, quàm falsum, & fabulosum sit jam memoratum systema.

℟. Et dico contra errorem Præ-Adamitarum, quòd constans & perpetua semper fuerit tum Judæorum, tum Christianorum ad fidem spectans traditio, nullum prorsus hominem ante Adamum extitisse.

Prob. autem 1. quia antequam *Adam* crearetur Gen. 2. v. 5. *Homo non erat, qui operaretur terram.* Ergo nullus fuit Præ-Adamita.

Prob. 2. ibid. ℣. 20. dicitur: *Adæ verò non inveniebatur adjutor similis ejus.* Ergo Adamo jam creato, nulla adhuc reperiebatur mulier, quæ Adamo esset idonea thalami socia.

Prob. 3. Nulli homines, præter Adamum, umquam fuerunt, qui ab Eva originem non duxerint, juxta illud Gen. 3. v. 20. *Vocavit Adam nomen uxoris suæ Eva, eo quòd mater esset cunctorum viventium.* Ergo nullus homo extitit ante Adamum.

Prob. 4. Juxta Apostolum Act. 17. v. 26. Areopagitis prædicatur Deus, *qui fecit ex uno* (Adamo) *omne genus hominum inhabitare super universam superficiem terræ.* Atqui si Israëlitarum seu Judæorum tantùm, caput & parens fuisset Adam, non verò primus absolutè omnium hominum, Deus non fecisset ex uno omnes & singulos homines inhabitare super universam superficiem terræ, ergo.

Prob. 5. ad Rom. 5. v. 12. rursus ait Apostolus: *Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, ita & in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Porro quòd per hominem illum intelligat Adamum, satis clarè exprimit tum ibi, tum 1. ad Corinth. 15. v. 22. dicens: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.* Ex quibus verbis hoc formatur argumentum: omnes prorsus homines idcirco sunt morti obnoxii, quia sunt participes peccati Adami; atqui peccati Adami non possunt dici participes, nisi quia in illo, tamquam in capite & parente suo, peccaverunt; ergo illum tamquam suum caput, suumque primum parentem debent agnoscere. Igitur concludendum & dicendum cum S. P. Aug. Tract. 9. in Joan. *in ipso exordio Adam & Eva parentes omnium gentium erant, non tantummodo Judæorum; & quidquid figurabatur in Adam de Christo, ad omnes utique gentes pertinebat, quibus salus erat in Christo.*

Dices: omnes homines Adamitici tantummodo dicti sunt peccatores propter *similitudinem naturæ*, quam cum Adamo parem habebant, sicut posteris Abrahæ imputata est fides ejus, qui propterea quoque dicti sunt fideles.

℟. Neg. assumpt. & ad similitudinem dico, quòd non omnes posteri Abrahæ propterea revera fuerint fideles, licèt tales sint appellati. Imo sequeretur, omnes Barbaros, Idololatras &c., debere dici & reputari fideles; quia cum Christo participant similitudinem naturæ, & *mysticam* (ut vocat Novator iste) *societatem.*

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Formatio Adami quæ Gen. 2. describitur, omnino diversa est ab ea quæ hìc describitur v. 27. nam homo de quo hìc agitur, dicitur creatus ad imaginem Dei, Gen. autem 2. v. 7. Adam dicitur formatus de limo terræ. Deinde cap. 1. masculus & femina simul creati narrantur, cap. autem 2. v. 20. formato Adamo, *non inveniebatur adjutor similis ejus.* Ergo non utrobique idem est.

℟. Negando assumpt. quia cap. 2. Moyses non alio modo loquitur de formatione hominis, quàm de productione cœli & terræ: atqui de eisdem cœlis, & de eadem terra, de qua agit cap. 1. agit & cap. 2. ergo & de eodem homine, cum hac sola accidentali differentia, quòd cap. 2. distinctiùs enarret ea, quæ cap. 1. dixerat compendiosè. Nec obstat, quòd cap. 1. dicatur *creatus*, & cap. 2. *formatus de limo terræ*, quia (præterquam quòd vox *creavit* latiùs sumi possit pro productione rei inter omnes res sensibiles creatas excellentissimæ) commodè dici potest, quòd cap. 1. consideret Adamum secundùm animam, in qua propriè imago & similitudo Dei relucet: cap. autem 2. secundùm corpus, quod in rigore creatum non asserunt Catholici, sed ex præjacente creata materia formatum.

Neque plùs nocet, quòd cap. 1. masculus & femina simul creati narrentur: quia hæc per anticipationem compendiosè dicta sunt, non ut significetur, utrumque sexum eodem temporis momento esse formatum; sed ut denotetur, solum Deum utriusque sexus, sine ullo humano commercio, in initio mundi fuisse authorem.

Obj. 2. Scriptura quandoque distinguit inter filios Adam (seu Judæos) & filios hominum (sive terrigenas seu gentiles) puta Deut. 32. v. 8. ubi dicitur: *quando dividebat altissimus gentes* (id est Præ-Adamitas) *quando separabat filios Adam*, id est Judæos. Similia invenies alibi.

℟. Distinguendo assumpt. distinguit quo ad specialem electionem, concedo; quoad naturalem propagationem, nego. Unde gentes vocat ab electo Dei populo extraneas, quæ in professione fidei Adamum non sequebantur, nec ideo tamen illas excludit ab Adamitica generatione.

Obj. 3. Illud Gen. 2. ℣. 20. *Adæ verò non inveniebatur adjutor similis ejus*, sic intelligi potest, quòd nulla esset similis Adamo probitate morum &c. quamvis essent plures aliæ virgines alienigenæ, quas tamen ducere non poterat, ne per eas seduceretur.

Hinc & posterioribus temporibus filiis Adæ (seu Judæis) severè prohibitum fuit, ne ducerent alienigenas, à quibus certò erant pervertendi. Ita sentit supra citatus Peyrerius.

℟. Falsitatem illius assumpti patere ex eo, quòd Deus in supposito, quòd plures essent virgines toto orbe dispersæ, facilius unam potuisset reddere dignam thalamo Adami, quàm ex costa ejus ipsi formare Evam. Deinde absurdum est dicere, omnes Præ-Adamitas mulieres (si fuissent) ad unam usque fuisse thalamo Adami indignas. Unde enim fictor ille novisse potuit, omne rationis lumen in omnibus & singulis illis fictis mulieribus fuisse extinctum? Unde novisse potuit, quòd nulla prorsus juxta legem naturæ viveret?

Quod addit de prohibitione matrimoniorum inter Judæos atque alienigenas, ipsi ridiculum Deoque injuriosum est. Ridiculum quidem ipsi, quia novisse debuit, quòd Eva fuerit Adamo causa ruinæ: Deo autem injuriosum, quia creasset ipsi innocentem Evam (ne per alias ante creatas, jamque depravatas mulieres seduceretur) per quam tamen ipsum certissimè seducendum clarissimè prævidebat.

Obj. 4. Varia ex cap. 4. hujus libri. 1. Ibidem dicitur Caïn *Agricola*. Atqui per hoc insinuatur, alios quoque fuisse artifices. 2. Caïn post fratri-cidium dicit: *Omnis qui invenerit me, occidet me*. 3. Ibidem dicitur, quod Caïn ædificaverit civitatem, cujus nomen vocavit ex nomine filii sui *Henoch*. Ad civitatem autem exstruendam debebat conducere operarios, item cives accersere qui eam incolerent. Atqui ex sola Adami familia non videntur tunc extitisse tot homines; ergo alii ante Adamum debuerunt extitisse.

℟. Negando min. nam cùm eo tempore adulti & viri essent Caïn & Abel; nec verisimile sit, post eos nullos filios ex Adam & Eva genitos fuisse usque ad interfectionem Abelis quandoquidem enim primi forent humani generis progenitores, certè filias jam genuerant, quas ducerent sibi uxores filii jam dudum nati. Quamvis enim Moyses cap. 4. de his non faciat mentionem, non ideo tamen negandum est, revera extitisse. " Propositum quippe scriptoris „ illius fuit „ inquit S. P. Aug. lib. 15. de Civ. Dei cap. 8. " per successiones certarum generationum, „ ex uno homine propagatarum, pervenire ad Abra- „ ham, ac deinde ex ejus semine ad populum Dei, „ in quo, distincto à cæteris gentibus, præfigura- „ rentur & prænunciarentur omnia quæ de civitate, „ cujus æternum erit regnum, & de Rege ejus, „ eodemque conditore Christo in spiritu prævide- „ bantur esse ventura: ita ut nec de altera societa- „ te hominum taceretur, quam terrenam dicimus „ civitatem, quantùm ei commemorandæ satis es- „ set, ut civitas Dei etiam suæ adversariæ compara- „ tione clarescat. Cùm igitur Scriptura Divina, „ ubi & numerum annorum, quos illi homines vi- „ xerunt, commemorat, ita concludat, ut dicat de „ illo, de quo loquebatur, & genuit filios & filias, „ fuerunt omnes dies illius vel illius, quos vixit, „ anni tot, & mortuus est: numquid quia eosdem „ filios & filias non nominat, ideo intelligere non „ debemus, per tam multos annos, quibus tunc in „ sæculi hujus prima ætate vivebant, nasci potuisse „ plurimos homines, quorum cœtibus condi possent „ etiam plurimæ civitates?

Cùm itaque illa, quæ ex cap. 4. objecta sunt, contigerint circa tempus quo occisus est Abel, satis evidens apparet, tunc plurimos homines ex sola familia Adami natos fuisse, qui ædificare possent civitates &c.

Probatur, quia Abel occisus fuit anno mundi 130. aut saltem paulò ante, ut colligi videtur ex cap. 5. v. 3. ubi dicitur Seth natus mox dicto 130. jam autem Seth à Deo concessus fuit Adamo & Evæ in lenimentum doloris ob Abelis mortem, ut palam faciunt hæc Evæ in Sethi nativitate verba cap. 4. v. 25. *Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Caïn*. Ergo clarum videtur, Abelem esse occisum anno mundi circiter 130. hoc autem anno genus humanum videtur fuisse propagatum ad plurima hominum millia; siquidem intra 215. annos, in Ægypto sola familia Judæ adeo propagata fuit, ut Num. 1. v. 26. inventi sint septuaginta quatuor millia sexcenti viri, militiæ idonei. Vide etiam S. P. supra cit. cap. 8. & q. 1. in Genesim. His igitur ita positis, in fumum abeunt argumenta, quæ ex cap. 4. Gen. conglomeravit Peyrerius.

Inst. Henoch videtur fuisse Caïni primogenitus; atqui in ejus nativitate Caïn ædificavit istam civitatem; ergo tunc genus humanum non potuit esse adeo multiplicatum.

℟. 1. Negando maj. nam Henoch legitur tantùm genitus, dum Caïn post occisum Abelem habitavit profugus in terra ad orientalem plagam Eden. Gen. 4. v. 16. & 17. jam autem non est verisimile, quòd Caïn tunc tantùm generare cœperit, ergo. Dico igitur cum S. P. supra cit. lib. 15. de Civ. Dei cap. 8. *Nec illud necessario est argumento, ut primogenitum patri existimemus Henoch, quòd ejus nomine civitas illa nuncupata est. Non enim abs re est, ut propter aliquam causam, cùm & alios haberet, diligeret eum pater cæteris ampliùs*. Urbem ergo hanc, quæ prima in orbe fuit, *Henochiam* appellavit Caïn, in testimonium singularis amoris, quo hunc filium, quem tunc demum genuerat, complectebatur.

℟. 2. Datâ majore, negando min.: *Nam etiamsi conditori civitatis illius iste filius primus est natus, non ideo putandum est, tunc à patre condita civitati nomen ejus impositum, quando natus est... sed cùm illius hominis familia tantâ numerositate cresceret, ut jam haberet populi quantitatem*, ait S. P. ibidem, apud quem vide plura.

Obj. 5. Verba Apostoli prob. 4. allegata, non sunt fideliter translata, cùm græcè legatur *ex uno sanguine*: quibus verbis significatur, Deum omnes homines formasse ex eadem materia, nempe terra, illosque eâdem carne, & eodem sanguine donasse.

℟. Negando assumpt. quia sanguinem in Scriptura pro homine poni, patet Psal. 93. ℣. 21. *Sanguinem innocentem condemnabunt*. Item Matth. 27. v. 4. *Peccavi tradens sanguinem justum*.

Obj. 6. Apost. ad Rom. 5. v. 13. ita scribit, *usque ad legem peccatum erat in mundo; peccatum autem non imputabatur, cùm lex non esset: sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri*. Atqui illa lex alia non est, nisi ea, quæ data est Adamo Gen. 2. v. 16. *Ex omni ligno Paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas: in quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris*. Ergo ante illam legem in Paradiso latam peccatum erat in mundo, adeoque & peccatores.

Prob. min. ante illam legem peccatum non imputabatur; atqui post transgressionem illius legis peccatum omnibus Adæ posteris fuit imputatum; ergo ut stet antithesis Apostoli, ante illam legem debent fuisse peccatores.

℟. Ne-

℟. Negando min. Quia Apostolus loco cit. non intelligit legem illam Adamo datam, sed legem Moysaicam, quæ per vocem *lex* absolutè & sine addito positam, tam in V. quam in N. Testamento regulariter significatur. Quin id ipsum satis apertè declarat Apostolus ad Rom. 7. ℣. 7. dicens: *peccatum non cognovi nisi per legem, nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: non concupisces.* Ubi apertè agitur de lege moysaïca. Item cap. 10. ℣. 3. & 4. *finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti: Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea.* Omitto multos alios textus, maximè in hac Epistola scripta ad Judæos Romæ commorantes, qui legem Moysaïcam summè venerabantur.

Inst. 1. ibidem agit de lege, cujus transgressio causa fuit, cur mors in omnes homines pervaderet, & peccatum priùs non imputatum, imputaretur: atqui non transgressio legis Moysaïcæ, sed legis Adamo in paradiso datæ, fuit causa cur mors in omnes transierit; ergo de hac loquitur Apostolus.

Prob. maj. quia toto cap. 5. Apostolus totus in eo est, ut probet omnes homines obnoxios esse peccato originali: atqui originale peccatum non nisi ex transgressione legis Adamo datæ ortum habet; ergo Apostolus agit de illa lege.

℟. Negando maj. ad probationem nego consequentiam: nam licet Apostolus ibidem asserat, omnes homines nasci obnoxios peccato originali, non tamen agit de lege Adamo data, sed de lege Moysaïca, adeo ut sensus ejus sit v. 13. *usque ad legem* (Moysaïcam) *peccatum* (originale) *erat in mundo: peccatum autem non imputabatur* (hoc est non reputabatur ab aliquibus qui de eo dubitare poterant, cùm ad illud expiandum non memoraretur remedium, nec de eo tam distinctè in lege naturæ scripsissent authores, saltem usque ad Abrahamum) *cùm lex non esset*, utique Moysaïca, in qua & magis notum fuit peccatum originale, & designatum remedium ad illud expiandum.

Verbo, docere vult Apostolus, quòd non tantùm in lege Moysaïca, sed ab ipso Adamo omnes homines contraherent peccatum originale, & hinc subdit v. 14. *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ.* Quibus verbis hoc continetur Apostoli argumentum: *mors* (quæ est effectus peccati) *regnavit ab Adam usque ad Moysen*, etiam in parvulis, qui non peccaverunt actualiter ut Adamus, ergo & in eis existit peccatum ante legem Moysaïcam.

Inst. 2. Juxta Apostolum priùs fuit aliquod peccatum non imputatum, quàm fuit illud quod est imputatum: atqui peccatum Adami fuit semper imputatum; ergo ante peccatum Adami fuit aliud non imputatum, & consequenter peccatores.

℟. Distinguendo maj. juxta Apostolum priùs fuit aliquod peccatum non imputatum ab aliquibus hominibus, qui illud ignorabant, concedo; non imputatum à Deo, nego maj. distinctionem hanc nobis suggerit S. P. Aug. lib. 1. de peccat. meritis c. 10. ita scribens: *quid est non deputabatur, nisi ignorabatur, & peccatum esse non putabatur? Neque enim ab ipso Domino Deo, tamquam non esset, habebatur, cùm scriptum sit: quicumque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt.* Deinde ostendens, Apostolum agere de lege Moysaïca, cap. 11. ita exorditur: *sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, à primo homine usque ad ipsam etiam legem, quæ divinitus promulgata est: quia nec ipsa potuit regnum mortis auferre.*

Obj. 7. Exodi 23. & Deut. 17. noluit Deus uno anno extirpari Chananæos, ne terra in solitudinem redigeretur, aut contra Israëlitas crescerent malæ bestiæ agri: ergo non est præsumendum, quòd in creatione mundi unum aut paucos homines posuerit immensi terrarum spatii incolas, quos tot bestiarum invasioni exposuisset.

℟. Quòd cavenda non fuerit illa terræ solitudo primis mundi temporibus, cùm terra tunc non fuerit infæcunda, nec suis arboribus aut herbis denudata, sicuti facta fuisset terra Chanaän tempore Judæorum, si omnes Chananæi simul extirpati fuissent. Neque primis mundi inquilinis timendum fuit à bestiis, quas Deus produxerat eo tantùm numero, qui sufficeret ad successivam multiplicationem cujusque speciei, maximè cùm Adam & Eva non omnino excidissent supremo in omnia animantia Dominio, quo fuerant donati.

Obj. 8. frustra creati fuissent innumeri terræ fructus, per omnes orbis partes diffusi, si non nisi longissimo post tempore successissent homines, qui eisdem uterentur.

℟. Negando assumpt. Quia licèt usui hominum ad tempus superabundassent, non tamen propterea fuissent frustranei, quia equidem spectassent ad pulcherrimam rerum varietatem, splendorem universi &c.

Objicit finaliter infæcundus & fatuus Præ - Adamitarum parens varia momenta ex Ethnicis Scriptoribus desumpta, quibus contendit, plura annorum millia esse computanda à mundi exordio, quàm qui ab Adami formatione computari solent.

Respondet autem Josephus Scaliger, quòd causa hujus erroris fuerit partim inscitia temporum, partim verò celebritatis & antiquitatis cupiditas, qua varii Ethnici, & maximè Ægyptii per scientiam suam abstrusam & solis animalium figuris delineatam, apud cæteros volebant sapientes haberi. Adde incredibilem Ægyptiacæ gentis superstitionem in fingendis non tam Diis, quàm Deorum portentis, ad quorum origines & genealogias texendas, ne quid vanitati deficeret, intervalla temporum immoderatè mentiebantur. Ita dictus author lib. de Emendatione Temporum.

Observavit id ipsum jam dudum S. P. Aug. lib. 18. de civ. Dei cap. 40. " Cùm ab ipso primo homine, „ qui est appellatus Adam, nondum „ (inquit ille, & quidem juxta computum LXX., qui justò major est) " sex millia annorum compleantur, quomodo „ non isti ridendi potiùs, quàm refellendi sunt, qui „ de spatio temporum tam diversa, & huic exploratæ veritati tam contraria persuadere conantur? „ Cui enim meliùs quàm Moysi narranti præterita „ credimus, qui etiam futura prædixit, quæ præsentia jam videmus? &c. „

CAPUT II.

Completo mundi opificio, Deus benedixit diei septimo, ac hominem in Paradiso (cujus arbores fariæ, fons, & fluvius in quatuor se dividens capita describuntur) constituit, cui Evam ex ejus costa formatam in adjutorium tribuit. Unde Moyses ea, quæ superiori capite breviter enarraverat, aut prætermiserat, hic copiosius explicanda & exaranda suscepit: nam formatio Paradisi facta est die tertio, & Evæ creatio ac Matrimonii institutio facta est ante sabbathum, die sexto, quo creatus est Adam. Imo totum hoc caput, exceptis ℣. 2. & 3. pertinet ad Hexameron creationis.

QUÆSTIO I.

De Paradiso Terrestri.

VErs. 2. *Complevitque Deus die septimo opus suum* (exclusivè scilicet, nam inclusivè Deus complevit opus suum die sexto, ut habent LXX.) *& requievit die septimo ab universo opere quod patrarat.* Requievit autem, non quasi defatigatus operando (ut calumniabatur Celsus apud Origenem lib. 6.) sed

sed in quantùm cessavit ab opere, hoc est in quantùm desiit creare & producere novas mundi partes, & creaturarum species aut genera. Unde huic textui nequaquam repugnat, quòd quotidie Deus novas creet animas; item quòd creaturas à se factas stabiliter dirigat, eis provideat &c. juxta illud Christi Joan. 5. v. 17. *Pater meus usque modò operatur, & ego operor.* Hinc S. P. Aug. calumniantibus Manichæis, Vetus Testamentum non convenire cum Novo, lib. 4. de Gen. ad litt. cap. 22, respondet hoc esse falsum: *Nam*, inquit ibid., *potest intelligi Deum requievisse à condendis generibus creaturæ, quia ultra non condidit aliqua genera nova: deinceps autem usque nunc, & ultra operari eorumdem generum administrationem, quæ tunc instituta sunt.*

ỳ. 8. *Plantaverat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis à principio.* Hæc autem verba non significant, quòd sit plantatus ante terram conditam, ut fabulantur Judæi, & etiam asserit author lib. 4. apocryphi nomine Esdræ cap. 3. v. 6. sed tantùm designant, quòd sit conditus uno ex primis sex mundi diebus (verisimiliter tertio, ut colligitur ex cap. 1. v. 11.) ita ut insinuetur, Paradisum esse conditum antequam perfecti essent cæli & terra, ac omnis ornatus eorum. Et hoc modo Torniellus ad 3. mundi diem, vult debere intelligi S. Hieron. qui in Quæst. in Gen. dicit Paradisum fuisse conditum, *priusquam cælum & terram Deus conderet*; quamvis interim Frassen existimet, Hieron. id non ex sua, sed ex Hebræorum dixisse sententia.

LXX. Verterunt *ad Orientem*: vox enim Hebraïca, ait Jansenius, indifferens est ad principium temporis vel loci, qui est Oriens ubi incipit motus solis. Unde plerique antiquorum Patrum docent, Paradisum in Oriente, respectu scilicet Judææ seu Palæstinæ, fuisse constitutum. Hinc S. Chrysost., Theod., & Damasc. lib. 4. de Fide cap. 13. docent, Christianos orare vertendo se ad Orientem, ut recordentur Paradisi, ex quo per peccatum expulsi sunt, & anhelent ad cœlestem Paradisum, cujus terrestris typus & imago fuit.

℟. Et dico 1. Paradisus propriè significat hortum omnis generis arboribus consitum, & plantis diligenter excultum, videturque derivari à voce Hebraïca *Pardes*, quæ significat locum voluptatis. Locum hunc fuisse corporalem, Ecclesia docet contra Philonem, qui primus hoc negavit lib. 1. Allegoriarum, contendens, tantùm spiritualiter intelligendum. A Philone eundem errorem suxit Origenes, qui (teste S. Hieron. Epist. 61. ad Pammachium) Paradisum ita allegorizavit, ut historiæ abstulerit veritatem. Juxta ipsum enim Paradisus est tertium cœlum, ad quod raptus est Paulus, arbores sunt virtutes Angelicæ, flumina autem aquæ, quæ super firmamentum sunt.

Verùm SS. PP. istam Origenis expositionem damnam hæresis, cùm planam Genesis historiam detorqueat ad mera figmenta allegoriarum. Et sanè circumstantiæ fluminum v. 11. descriptorum, aliaque plura omnino evincunt, Paradisum fuisse locum corporalem. Vide S. P. Aug. lib. 8. de Gen. ad litt. cap. 7. Nec refert, quòd S. Ambros. lib. de Paradiso, & non nulli alii istam expositionem adoptent. Nam illam tantùm adoptant, præsupposito sensu litterali, quem rejecit Origenes, aliique eum erroneè secuti. Sensu enim litterali præsupposito, historica Moysis narratio etiam mysticè exponi potest; *neque enim*, inquit S. P. lib. statim cit. cap. 2., *propterea Paradisus corporalis esse non potuit, quia potest etiam spiritualiter intelligi; tamquam non fuerint duæ mulieres Agar & Sara; & ex illis duo filii Abrahæ, unus ex ancilla, alius de libera, quia duo testamenta in iis figurata dicit Apostolus &c.*

Dico 2. Circa locum Paradisi ita variant Authores, ut nihil, vel vix aliquid certi statui posse videatur. Aliqui apud Hugonem Victorinum per Paradisum intelligunt totum mundum, per fluvium autem oceanum, ex quo quatuor celeberrima flumina à Moyse descripta oriuntur. Sed & hoc videtur erroneum; tum quia ista flumina oriuntur extra Paradisum, tum quia post peccatum Adam ejectus est è Paradiso, non tamen è toto mundo; tum quia Cherubinus cum flammeo gladio collocatus est ante Paradisum, ut ab eo omnes homines arceret &c.

Alii cum Ruperto apud Magist. sentent. in 2. dist. 17. volunt, Paradisum esse locum secretum, & elevatum usque ad globum lunæ, vel (ut quidam volunt) usque ad mediam aëris regionem, ad quam proinde aquæ Diluvii non pertigerunt. Sed nec hoc admittendum est. 1. Quia sic dici non posset, quòd Paradisus fuerit constitutus in terra, sed potiùs in aëre vel cœlo. 2. Quia ista opinio nullum fundamentum habere videtur.

Fuerunt etiam aliqui, qui eundem ultra oceanum in aliis regionibus à terra nostra dissitis quæsierunt. Sed illi turpiùs præcedentibus erraverunt: nam Paradisus non in spatiis imaginariis, sed in terra nostra situs fuit. Denique nonnulli sunt, qui Paradisum quærunt sub æquinoctiali, sed & illi errant: qui non sub zona torrida, sed sub temperata Paradisus quæri debet. Itaque prætermissis his & similibus quibusdam aliis inanibus plurium conjecturis, quæ ex ipsa Moysis narratione satis refelluntur, ad examen revocandæ sunt sententiæ verisimiliores. Verùm quia non nulli putant, Paradisum quærendum esse circa quatuor flumina à Moyse descripta, primò inquirendum est, quænam sint quatuor Paradisi flumina. Sit ergo

§. I.

De fluvio qui egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, qui inde dividitur in quatuor Capita.

VErs. 10. *Fluvius egrediebatur de loco voluptatis.* Tamquam habens in Paradiso fontem ingentem, unde ex latente subterranea abysso scaturiret. *Ad irrigandum Paradisum:* irrigabat verò, vel quòd fluvius ille multos sinus & anfractus faciens usquequaque Paradisum allueret & irrigaret, vel quod ex eo plures alvei ducerentur, & in omnes Paradisi partes derivarentur, vel instar Nili & Jordanis statis temporibus Paradisum inundaret, vel denique quia per subterraneos meatus universam Paradisi terram humore suo perfunderet ac fœcundaret. *Qui inde dividitur in quatuor capita.* Ita scilicet, ut statim in exortu suo ex ipso Paradiso in quatuor canales se divideret, scilicet Phison, Gehon, Tigrim, & Euphratem. De duobus ultimis fluminibus nulla est difficultas, sed propter Phison & Gehon movetur quæstio; nam *duo eorum nomina vetustas mutavit*, inquit S. P. Aug. lib. 8. de Gen. ad litt. Cap. 7.

℟. Et dico cum eodem S. D. loco cit. *Gehon ipse est qui nunc dicitur Nilus, Phison autem ipse dicebatur, quem nunc Ganges appellant: duo vero cætera Tigris & Euphrates antiqua etiam nomina tenuerunt.* Atque hæc est communissima Veterum sententia: ita enim censent Josephus lib. 1. Antiq. cap. 2., S. Ambros. lib. de Paradiso cap. 13., S. Epiphan. in Anchorato cap. 58., S. Hieron. Epist. 4. ad Rust. cap. 1.

Prob. 1. per Phison juxta Moysen intelligitur ille fluvius, qui circuit omnem terram Hevilath, atqui Ganges omnem illam terram circuit, ergo.

Prob. min. Quia Ganges circuit Indiam Orientalem; atqui India Orientalis est terra Hevilath: nam testatur Josephus, lib. 1. Antiq. cap. 7. item S. Hier. in Tradit. Heb., posteros Jectan (inter quos Ophir & Hevila numerantur Gen. 10. ỳ. 29.) à Cophene, fluvio Indiæ, omnem Indiæ regionem possedisse, ita ut ex isto Hevila India, quæ est intra Gangem, nomen *Hevilath* acceperit, quemadmodum ex Chanaam filio Cham terra promissionis *Chananæa* appellata fuit.

Præterea Indiæ convenit, quod dicitur hoc cap. ỳ. 12. siquidem ibi invenitur aurum optimum, imo Ganges ipse, teste Plinio, est aurifer & gemmifer. Ibi etiam invenitur bdellium; quod est genus gummi seu lacryma pellucida, quam stillat arbor nigra, magnitu-

magnitudine oleæ, folio roboris, fructu naturâque caprificus, ait Plinius lib. 11. cap. 9. quam & in India nasci fatetur, & nominatissimam in Bactriana. Et lapis Onychinus, sive Onyx, ita dictus Græcè à colore unguis humani, quem refert.

Prob. 2. Gehon est fluvius, qui circuit omnem terram Æthiopiæ; atqui Nilus omnem terram Æthiopiæ (quæ nunc Abyssinia vocatur) circuit, sive multis mæandris perlabitur, ergo.

Prob. 3. Jeremiæ 2. v. 18. ubi Vulgata habet: *Quid tibi vis in via Ægypti, ut bibas aquam turbidam*, in fonte Hebraïco est *aquas Sichor* (hoc est *Nili*) quod LXX. Interpretes vertunt *aquas Gehon*, quæ dicitur ibi esse in via Ægypti. Unde & Abyssini, teste Francisco Alvarez historiæ Æthiopiæ cap. 122. Nilum vocant *Guijon*.

Prob. 4. Ecclesiasticus cap. 24. clarè docere videtur, Phison esse Gangem, Gehon Nilum: nam comparare volens summam affluentiam divinæ sapientiæ celeberrimis quinque fluminibus, v. 37. ait: *Qui adimplet quasi Phison sapientiam*. Atqui hæc comparatio optimè convenit Gangi: nam hic est flumen amplissimum, quod præ cæteris crescere & impleri solet, quia 25. amnes in se colligit; unde Ganges dicitur Phison à *Phus* seu *Phos*, quod est idem ac *crescere*, inquit Jansenius, vel *redundare*, ut volunt alii. Deinde factâ comparatione cum Tigri, Euphrate, & Jordane, cum Gehone comparat his verbis: *Qui mittit disciplinam sicut lucem, & assistens quasi Gehon in die vindemiæ*. Atqui hæc comparatio rursus optimè convenit Nilo; ejus enim inundatio tempore æstivo est celeberrima, & in tempore vindemiæ plenissimum incrementum suum accipere traditur: ergo &c.

Obj. 1. per terram Hevilath videtur debere intelligi Hevilath Arabiæ, quæ ab Hevila filio Chus, & nepote Cham Gen. 10. v. 7. nomen suum sortita videtur. Per Æthiopiam verò similiter intelligenda est Æthiopia circa Arabiam, complectens Madian & Cedar, ac adjacentes regiones; unde Sephora, uxor Moysis, Madianitis, vocatur *Æthiopissa* Num. 12. jam autem has duas regiones videntur circuire duo supra memorata Paradisi flumina: Phison nimirum Hevilath, Gehon verò Æthiopiam, ergo Phison non est Ganges, nec Gehon est Nilus.

℞. Negando assumptum; quia nec in Hevilath, nec in Æthiopia Arabiæ ullus invenitur fluvius, saltem celebris, quales tamen juxta textum Ecclesiastici, supra citatum, fuerunt fluvii Paradisi. Unde mirandum est, quòd quidam Recentiores, deserta authoritate antiquorum Patrum, ausi sint asserere, quòd Phison & Gehon sint duo fluvii ab Euphrate emissi, qui duas statim memoratas regiones circumeunt, & deinde in sinum persicum labuntur. Nam inspectis omnibus omnino cartis geographicis, eos ab Euphrate emitti, istas regiones circuire, ac demum in sinum persicum labi, minimè reperire potui. Vide etiam Bellarm. lib. de gratia primi hom. cap. 12.

Inst. 1. Saltem non videtur posse negari, quòd ab Euphrate (vel ut alii volunt à Tigri) emittantur duo elices seu brachia, quorum unum, nempe Phison, Hevilath Arabiæ circuit, id est alluit; alterum verò, nempe Gehon, circuit terram Chous, quæ etiam videtur appellata Æthiopia; quia ejus incolæ (qui fuerunt de progenie Nemrod, de quo Gen. 10.) ex Æthiopia Arabiæ exierunt, & ibidem sedem fixerunt.

℞. Nec hoc videri verum. 1. Phison & Gehon debent esse fluvii admodum celebres & magni, quales tamen non apparent esse duo ista prætensa brachia. 2. Quia rursus in omnibus cartis geographicis non invenitur aliquod brachium, seu fluvius ab Euphrate emissus, qui circumeat, imo tantùm alluat, terram Hevilath. 3. Denique quia Moyses non dicit, quòd Phison terram Hevilath tantùm alluat, seu à parte ejus Orientali terminet, sed dicit, quòd totam illam terram circumeat.

Inst. 2. Verbum *circuit* non plus importat: nam Deut. 2. v. 1. dicitur, quòd filii Israël circuïerint montem Seïr, (id est Idumæam) quamvis tantùm per aliquod ejus latus transierint.

℞. Disparitatem esse, quòd Moyses de filiis Israël non dicat, eos totam Idumæam circuisse; adeoque non est mirum, quòd ille textus verificetur juxta sensum jam allegatum. At quando loquitur de Phisone, dicit quòd *omnem*, seu totam *terram Hevilath* circumeat; & consequenter textus non posset verificari, si tantùm partem Orientalem illius terræ allueret.

Obj. 2. Ganges & Nilus remotissimi sunt ab Euphrate & Tigri, fontesque habent centenis milliaribus dissitos; ergo ex eodem Paradisi flumine nasci nequeunt.

Prob. antecedens, quia Ganges dicitur oriri in monte Imaus, qui est mons Indiæ; Euphrates & Tigris in montibus Armeniæ, Nilus ex montibus Lunæ versùs promontorium Bonæ-spei, vel potiùs ex lacu regni Congi, uti notarunt, qui præterito sæculo illa regna lustrarunt. Hæ autem origines à se invicem, ac consequenter à flumine Paradisi, remotissimæ sunt.

℞. Cum S. P. Aug. lib. 8. de Gen. ad litt. cap. 7. *Ea flumina, quorum fontes noti esse dicuntur, alicubi iisse sub terras, & post tractus prolixarum regionum locis aliis erupisse, ubi tamquam in suis fontibus nata esse perhibentur. Cùm potiùs credendum sit* (ut paulò ante ibidem dixerat) *quoniam locus ipse Paradisi à cognitione hominum est remotissimus, inde quatuor aquarum partes dividi; sicut fidelissima Scriptura testatur.*

Dico ergo cum Theodoreto, Ruperto, & aliis, Gangem & Nilum è loco terrestris Paradisi quidem oriri, sed subterraneis meatibus abscondi, donec locis jam dictis erumpant; idque Dei consilio factum videtur ad occultandum Paradisum. Nec mirùm est, Gangem & Nilum ita condi, & tam remotè exoriri; nam & mare Caspium, ab Oceano arctico remotissimo per meatus subterraneos prodire, docent S. Basilius, Strabo, Plinius, & Dionysius lib. de scitu artis. Imo Philosophis oculatioribus compertum est, omnia etiam remotissima flumina, fontes, & aquas oriri ex mari & abysso illa subterranea, per venas & meatus subterraneos.

Inst. Si Ganges esset fluvius Paradisi, ascendere deberet versùs Orientem inter juga montium altissimorum, per colles terrarum Assyriæ, Persidis, aliaque abrupta loca. Similiter & Nilus ascendere deberet versùs Occidentem, per loca illa abrupta quæ inter Mare Rubrum & Mare Mediterraneum interjacent: nam sub Mari Rubro non potest habere illos meatus subterraneos à nobis adstructos. Atqui similis ascensus seu fluviorum effluxus videtur esse contra naturam; ergo &c.

℞. Distinguendo min. videtur esse contra naturam, si fieri deberet exteriùs seu super faciem terræ, concedo; si fiat per meatus subterraneos, qui planiores sunt, nego min. nam sic nihil obstare videtur, quin illi fluvii post tractus prolixarum regionum, in aliis locis erumpant. Et quidem res illa, adeo manifesta visa est S. P. Aug. ut loco supra cit. dicat, *quòd illa flumina, & regionibus per quas fluunt notissima sint, & omnibus fere gentibus diffamata.* Atque hinc conclusit S. D. contra Origenistas, narrationem Moysis de Paradiso esse litteraliter intelligendam, scilicet propter istorum fluminum evidentiam. Hoc autem argumentum non adeo presse ausus fuisset urgere, nisi suo tempore res illa jam satis ipsi explorata fuisset. Ad id autem quod additum est de Nilo, scilicet quòd iste non possit habere meatus subterraneos sub Mari Rubro, nego assumpt. Siquidem id non esse impossibile, inde patet, quod mare istud non sit oceanus, sed dumtaxat brachium illius: adeoque non ita profundum est, ut Nilum sub eodem occultos & subterraneos meatus habere, repugnet seu implicet.

Cùm igitur Paradisi flumina jam dudum primævam suam originem, saltem externam (& conse-

 quen-

quentes etiam fluxum) mutaverint; siquidem etiam Euphrates & Tigris in locis à se invicem satis dissitis exoriuntur: judicamus quòd nec ex origine, nec ex fluxu istorum fluminum plausibile possit desumi argumentum, ad dignoscendum situm Paradisi. Attamen cùm aliunde fundamenta quædam allegari soleant, ex quibus saltem conjecturaliter videtur posse dignosci Paradisi situs, nostram mentem breviter aperiet.

§. 2.

Quo in loco conditus fuerit Paradisus?

RESp. & dico, Paradisus fuisse videtur circa Mesopotamiam & Babyloniam.

Prob. 1. Quia hæ regiones in Scriptura vocantur Orientales: porro Paradisus, juxta textum LXX. supra ad v. 8. citatum, situs fuit ad Orientem Arabiæ desertæ, ubi Moyses erat dum Genesim scripsit; ergo.

Prob. 2. Quia credibile est, quòd non tantùm Adam, qui *de Paradiso ejectus* (ut loquitur S. P. Aug. lib. 2. de peccat. merit. cap. 34.) *contra Eden habitavit, id est contra sedem deliciarum*: sed etiam ejus posteri habitaverint non procul à regione Paradisi, tam ante diluvium, ut patet de Caïn, qui Gen. 4. v. 16. *Egressus à facie Domini habitavit profugus in terra ad orientalem plagam Eden;* quàm post diluvium, ut patet Gen. 11. v. 2. ubi turrim Babel ædificaturi dicuntur *profecti de Oriente*, id est, ex aliqua regione prope Babyloniam, quæ respectu terræ Sennaar est Orientalis. Unde non videtur admittendum quod dicit Delrio, & alii post ipsum, nempe illos profectos esse de Armenia; siquidem Armenia juxta omnes tabulas Geographicas, respectu terræ Sennaar seu regionis Babylonicæ non Orientalis, sed omnino Septemtrionalis est. Dicendum itaque cum Jansenio in cap. 11. Gen. verisimile esse, quod ædificaturi turrim Babel, per varios circuitus, sicut quærentes novas sedes solent, primùm ab Armenia profecti sint in Orientem, ac deinde ab Oriente, melioris soli causâ, versùs terram Sennaar, seu regionem Babylonis. Porro regiones illas primùm inhabitasse videntur, quia Paradiso proximiores, cæteris erant fertiliores.

Prob. 3. Paradisus fuit *in Eden*, ut vertunt LXX., Eden verò conjungitur cùm Haran Isaiæ 37. v. 12., & Ezechielis 27. v. 23. Haran autem est circa Mesopotamiam, quia est urbs Parthorum, ubi cœsus est *Crassus*.

Prob. 4. Quia regiones illæ fertilissimæ sunt & amœnissimæ: porro Paradisum situm fuisse in loco fertilissimo & amœnissimo, omnes admittunt; ergo & hæc circumstantia huic opinioni favet.

Obj. 1. Quamvis ex origine fluviorum Phison & Gehon non possit cognosci situs Paradisi, videtur tamen, saltem conjecturaliter, posse dignosci ex ortu Tigris & Euphratis: atqui Tigris & Euphrates oriuntur ex montibus Armeniæ; ergo Paradisus situs fuisse videtur inter montes Armeniæ majoris.

Confirm. 1. Quia planities illa jucundissima est, & plantarum, florum, ac fructuum amœnitate referta.

2. Altissimis montibus coronatur & cingitur: verisimile autem est, Paradisum fuisse vallatum, non sepibus & muris, sed montibus, ut ad eum aditus undequaque præcluderetur.

3. Quia Gen. 8. peracto diluvio, Arca Noë requievit in montibus Armeniæ: porro Deus ad misericordiam conversus, voluisse videtur, ut illa regio quæ non procul à Paradiso Patriarchis ante-diluvianis primum fuerat domicilium, iterum ab hominibus, sibi gratis & reconciliatis, incoleretur.

℟. Negando maj. & distinguendo min. Tigris & Euphrates oriuntur ex montibus Armeniæ, prout jam apparet, concedo; prout primitus erat, nego min. Dico ergo, quòd Deus hominibus primævam Euphratis originem occultari voluerit, ut vel sic, etiam ante-diluviani, non possent certò scire, ubi Paradisus fuerit. Unde & illi, qui Paradisum in Armenia quærunt, fatentur quòd locis longissimè a se mutuo dissitis duo illi fluvii oriantur, quamvis verum existiment, quòd olim ex magno Paradisi fluvio eandem scaturiginem habuerint. Unde ex his nihil concludi potest.

Ad primam confirmationem dico, illas proprietates etiam convenire loco, in quo nos Paradisum fuisse situm arbitramur. Porro licèt Paradisus sit locus amœnus & fertilis, non omnis tamen locus talis, Paradisus est Adamiticus.

Ad 2. dico, conjecturam illam nusquam fundari, imo & videri superfluam; cùm ab ejecto Adamo usque ad diluvium, aditus ad Paradisum satis fuerit præclusus per Cherubinum constitutum ante illum.

Ad 3. dico, quòd illud glossema, sicut facilè & sine fundamento asseritur, sic etiam facilè negetur. Et revera satis ostendit Deus, Noë sibi esse gratum, cùm illum inhabitare fecerit terram fertilem, licèt à Paradiso remotam.

Obj. 2. Paradisus juxta alios rectiùs fuisse dicitur in terra Chanäan.

1. Quia juxta nominis etymologiam, *Jordanis* nomen accepit à duobus fontibus *Jor* & *Dan*: si verò attendas ad Hebraïcam significationem *Jeor* & *Eden*, apparet quòd Jordanis sit magnus Paradisi fluvius; nam fluvius, qui à regione *Eden* nomen accepit, est fluvius Paradisi: atqui ab ista regione Jordanis nomen accepit, ergo Jordanis est magnus Paradisi fluvius.

Prob. maj. ubi nos ℣. 10. legimus: *Fluvius egrediebatur de loco voluptatis*, textus Hebraïcus habet: *ex Eden*. Minorem autem suadet prædicta vocis *Jordanis* derivatio.

2. Videtur Deus promisisse, quòd mulier contereret caput serpentis in illa regione, in qua promissionis illius executio facta est. Atqui hæc executio, per Divam Virginem in Filio, facta est in terra Chanäan; ergo & hoc promisit Deus in terra Chanäan. Porro promissio facta est in Paradiso; ergo hic fuit in terra Chanäan.

3. Paradisus fuit in terra, quam Deus præ cæteris dilexit, cui majora contulit beneficia, & quam populo plurimùm sibi dilecto destinavit &c. atqui omnia illa conveniunt terræ Chanäan, ergo &c.

℟. Sententiam illam nullo planè inniti fundamento plausibili, unde totum negatur quod pro illa affertur. Et quidem 1. noverunt Eruditi, quàm caducum ducatur argumentum ab etymologiis nominum, quæ non rarò arbitrariæ sunt, & pro cujusque genii dexteritate finguntur. Quis enim non rideret eum, qui Paradisum in Flandria fuisse vellet, quia in ea, ut refert Frassen, est urbecula nomine *Edinum*, seu *Edin*, quasi esset illa regio Eden, de quâ hic loquitur Scriptura.

Hinc quoque solvitur argumentum, quod sententiæ illius patroni deducunt ab etymologia vocis *Genezareth*, quæ Hebræis significat *hortum principis*, in quo Adamum principem, & caput mundi constitutum fuisse, frustra contendunt.

Huc accedit, quòd non nisi 1. Machab. 11. ℣. 67. illius vocis fiat mentio; adeoque tempore Moysis & Josue videtur fuisse incognita: neque enim aliàs tam alto silentio præteriissent *Genezareth*, si in illo lacu Paradisus situs fuisset. In illo lacu, inquam, quia nullam horti regii speciem refert, & non nisi gratis fingitur, quòd ante diluuium eam retulerit.

Denique ad contortas istas etymologias inveniendas, litteræ aliquæ vel mutantur, vel adduntur; quod si facere liceat, facillimè quis ex *anno* faciet *anum*, vel *asinum*.

Secundum argumentum æquè caducum est ac præcedens; nam quis sanæ mentis admittet hanc, vel similes sequelas: Deus in Haran, vel potiùs in Mesopotamia promisit Abrahamo seminis ejus benedictionem; ergo & ibidem eandem consecutus est?

Ter-

Tertium argumentum majorem cæteris non meretur reflexionem: nam majora dilectionis signa &c. ostendit Deus erga montem Sion & Horeb, ubi se conspiciendum præbuit in gloria, legem populo suo præscripsit &c. ex quo tamen perperam quis intulerit, quòd in sterili illa & deserta Arabiæ regione Paradisum constituerit.

Denique, si Jordanis sit fluvius Paradisum irrigans, qua ratione dividitur in quatuor capita? Illabitur enim in mare mortuum, nullumque inde ejus vestigium apparet.

Inst. ante diluvium, imo & ante excidium Sodomiticum, nullum erat mare mortuum, quod ex illo tantummodo prodiit; ergo tunc in quatuor illa famosa capita dividi potuit. Unde & Ecclesiastici 24. v. 35. jungitur quatuor Paradisi fluviis, quibus divina sapientia assimilatur; ergo olim in illos influebat.

℞. Negando consequentiam utramque. Primam quidem, quia inconceptibile est, quòd ex Jordane, modico respectivè fluvio, post varios circuitus quatuor illa ingentia à Moyse memorata flumina, à se longissimè dissita, exoriantur.

Alteram autem, quia in subsequentibus fit etiam mentio de abysso magna, de mari &c. nec tamen nisi ridiculè quis dixerit, omnia illa ex Jordane suam habere originem.

Conjungitur autem Jordanis quatuor Paradisi fluviis propter similem cum illis fertilitatem, de qua Gen. 13. v. 10. dicitur: *Elevatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Jordanis, quæ universa irrigabatur, antequam subverteret Dominus Sodomam & Gomorrham, sicut Paradisus Domini, & sicut Ægyptus venientibus in Segor.*

Cæterum, ex citato Ecclesiast. Capite apparet, quòd non tantùm Tigris & Euphrates, sed Phison quoque & Gehon fuerint isti authori, & populo illius temporis noti: neque enim arbitrandum est, quòd ex ore Spiritus S. divinam sapientiam comparaverit rebus sibi, aut populo, à quo legeretur, ignotis. Porro hæc scripta sunt post captivitatem Babylonicam, adeoque tunc primum nomen isti fluvii adhuc obtinebant.

Obj. 3. S. P. Aug. lib. 8. de Gen. ad lit. cap. 7. ait: *Apparet quòd potius credendum sit, quoniam locus ipse Paradisi à cognitione hominum est remotissimus.*

Similiter Tertul. in Apologia cap. 47. dicit, Paradisum esse locum amœnitatis, à notitia orbis communis segregatum.

Item Theodoretus Q. 29. in Gen. asserit, Deum ignotos fecisse meatus Paradisi, ut amputaret superfluam hominum curiositatem; ergo sine fundamento asserimus, eum fuisse in regione Eden circa Mesopotamiam & Babyloniam.

℞. Negando consequentiam; quia ad summum ex omnibus illis sequitur, quòd locum Paradisi assignare, suo tempore æstimaverint difficillimùm, quod etiam nos hodiedum fatemur.

Igitur ad 1. & 2. Respondeo cum distinctione: locus ipse Paradisi à cognitione hominum est remotissimus, segregatus ab orbis communis notitia certa, concedo; à notitia conjecturali, nego.

Ad 3. dico, Deum ignotos fecisse meatus Paradisi, ut amputaret superfluam curiositatem hominum, volentium corporaliter investigare Paradisum, non autem illorum, qui locum Paradisi disputativè inquisierunt, cùm id ipsum quoque SS. PP. fecerint.

Unde ad confirmationem sententiæ nostræ aliqui afferunt, Regium Psaltem de Paradisi fluviis (Tigri nimirum & Euphrate) lamentando agere Psal. 136. quem ita incipit: *super flumina Babylonis illic sedimus & flevimus, cùm recordaremur tui Sion! in salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra.* Porro à salicum multitudine Babylonia *vallis salicum* appellatur, seu *torrens salicum* Isaïæ 15. v. 7.

P. Quid Paradisus significet allegoricè, quid anagogicè?

℞. In sensu allegorico Paradisus est Ecclesia, quatuor flumina sunt quatuor Evangelia, ligna fructifera sunt sancti, fructus sunt opera Sanctorum, lignum vitæ est Christus, Sanctus Sanctorum, vel est ipsa bonorum omnium mater sapientia; arbor scientiæ boni & mali est liberum arbitrium, ait S. P. Aug. lib. 13. de Civ. Dei cap. 21.

In sensu verò anagogico Paradisus est cœlum, flumina quatuor Virtutes Cardinales, vel potius quatuor dotes corporis gloriosi. Videri potest S. P. lib. 2. de Gen. cont. Manichæos cap. 9. & sequentibus.

QUÆSTIO II.

Utrum Paradisus Adamiticus etiamnum existat?

RESP. & dico, Paradisi quidem Adamitici locus etiamnum existit, sed Scripturæ Sacræ, ipsique rationi magis conforme est, eum nomen suum cum amœnitate sua amisisse.

Prob. 1. Probabiliores sententiæ de Situ Paradisi sunt, quòd fuerit vel circa Mesopotamiam & Babyloniam, vel in Armenia, vel in Palæstina: atqui omnes illæ regiones non modò compertæ & notæ sunt, sed etiam à variis gentibus jam pridem cultæ & inhabitatæ, nec usquam vel Paradisi vestigium invenitur, ergo.

Prob. 2. Quia Gen. 7. v. 20. Moyses tradit, omnes montes excelsos sub universo cœlo, aquis diluvii fuisse opertos, ipsasque aquas etiam altissimis eorum fuisse quindecim cubitis altiores; additque v. 23. *Et delevit omnem substantiam quæ erat super terram.* Porro Paradisus erat in hac nostra terra, generali totius orbis eluvione obrutus, ac dissipatus; cùm aquæ diluvii circiter per annum maximo impetu *euntes & redeuntes* (ut dicitur Gen. 8. v. 3.) omnes arbores, domos, urbes, quin & colles straverint, totamque fere superficiem terræ dimoverint; ergo & Paradisi formam & decorem subverterunt.

Dices, quamvis Gen. 7. dicatur, quòd omnes homines, qui erant extra arcam, mortui sint; tamen hoc tantùm intelligendum est de hominibus, qui vitam mortalem in communi hac terra agebant, non de omnibus omnino; siquidem Henoch mortuus non est, quamvis non esset in arca. Ergo pariter, quando dicitur, aquas diluvii omnem superficiem terræ, usque ad altissimos montes inclusivè, operuisse, id tantùm intelligendum est de terra & montibus, ubi erant homines morti destinati, non verò de montibus aut regione Paradisi.

℞. Disparitatem esse, quòd Henoch tempore diluvii non ampliùs fuerit in hac terra nostra, ex ea enim videtur à Deo sublatus fuisse Gen. 5. v. 24. Paradisus verò, etiam post ejectos indè Protoparentes, remansit in terra nostra, adeoque per diluvium videtur dissipatus fuisse.

Replicabis, multi Patres & Interpretes censent, aquas diluvii in Paradisum non esse illapsas, sed utrimque velut muros stetisse, quemadmodum utrimque constiterunt circa Mare Rubrum (quod satis rationabile est, inquit Abulensis) ut videre est in lib. Exodi & alibi.

Accedit etiam ratio congruentiæ ex eo petita, quòd Deus virentem olivam, aliasque arborum species tantâ curâ conservaverit, & per consequens arborem vitæ: atqui illa erat in Paradiso; ergo & conservavit Paradisum.

℞. Opinionem illam, cùm in sacris paginis fundamentum non habeat, & tantùm sit excogitata ad declinandas difficultates, quæ aliter complanari possunt, eâdem facilitate negari, qua asseritur. Deinde obstare videntur isti conservationi textus Scripturæ Sacræ prob. 2. allegati.

Ad rationem autem congruentiæ dico, præterquam quòd in similibus stet pro ratione divina voluntas, rationem tamen dari aliquam posse, cur potiùs alias arbores conservaverit Deus, quàm lignum vitæ, quia nempè post peccatum Adæ ad mortem damnatus omnis

omnis homo, ab esu ligni vitæ ejusque usu in perpetuum justè prohibitus est.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obj. 1. Varii Authores sustinent, Henoch & Eliam usu ligni vitæ & aliarum arborum pro lubitu frui, illisque cibis vitam suam prorogare, ergo &c.

Respondent aliqui, hanc esse meram conjecturam, prætenduntque, nullo cibo aut potu, sed supplente Deo, eorum vitam conservari.

Nos verò negamus suppositum, scilicet quòd Henoch & Elias in Paradiso vivant Adamitico.

Inst. 1. Apocal. 2. ỷ. 7. dicitur: *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in Paradiso Dei mei*; atqui textus ille juxta S. Irenæum, Papiam, & alios intelligitur de Paradiso Adamitico, in quem translatos asserunt Henoch & Eliam, ergo.

℞. Textum illum malè explicari de Paradiso Adamitico, cùm de Paradiso cœlesti sit intelligendus, sensusque proinde sit: *vincenti* (puta per martyrium, de quo sæpe in Apocalypsi) *dabo edere de ligno vitæ* (seu Crucis aut mortis meæ) *quod est* (sive cujus affectus habetur) *in Paradiso* (utique cœlesti) *Dei mei.*

Unde S. Irenæus, Papias, aliique qui Millenariorum errore aliqualiter delectati fuerunt, nimis crudè Apocalypsim explicarunt, & quæ de Paradiso cœlesti ibidem dicuntur, de Paradiso Adamitico intelligere voluerunt; quem proinde etiamnum extare, & usque ad diem judicii exstiturum prætendebant.

Verùm cùm & alia quædam superaddiderint, quæ Ecclesia jam pridem rejecit, ut quòd in Paradisum Adamiticum, moriente Christo, introductus sit bonus latro, item quòd in illo morentur omnes justorum animæ usque ad diem judicii, item quòd post generalem resurrectionem sancti cum Christo in eodem per mille annos omni voluptatum genere sint fruituri &c. piaculo non ducunt sibi Catholici ab interpretatione illorum sanctorum, jam allegata, recedere.

Inst. 2. S. Irenæus addit, se à Presbyteris Apostolorum auditoribus accepisse ea, quæ de raptu Henoch & Eliæ scripserat.

Respondet Viegas in cap. 11. Apocal. v. 5. illi ipsi Presbyteri pleraque omnia falsa, & cum Divinis Litteris pugnantia tradiderunt, ut vel ipse fatetur Irenæus lib. 2. cap. 39., puta quòd Christus in terra vixerit 50. annis &c. adeoque & eorum authoritas parùm aut nihil urget.

Obj. 2. Ecclesiastici 44. clarè dicitur ỷ. 16. *Henoch placuit Deo, & translatus est in Paradisum, ut det gentibus pœnitentiam*, scilicet in fine mundi; adeoque & ibi usque ad illud tempus permanebit.

Respondent aliqui (quorum opinionem amplexi sunt non nulli Protestantes) per Paradisum ibi intelligi cœlum empyreum, in quod Henoch & Eliam translatos esse prætendunt.

Verùm responsio hæc non modicam patitur difficultatem, quia Joan. 3. v. 13. dicit Christus: *nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis, qui est in cœlo.* Quibus significat, nullum hominem fuisse receptum in cælum, priusquam illud ipse conscenderet. Unde Apocal. 3. v. 7. de eo dicitur: *qui habet clavem David, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit.* Ex quibus iterum colligi videtur, quòd primùs omnium Christus, & nullus ante ipsum, cælum aperuerit. Idem tradidisse videtur Apost. ad Ephes. 4. v. 8. sequentibus: *ascendens in altum, captivam duxit captivitatem.... quòd autem ascendit, quid est nisi quia & descendit primùm in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cælos, ut impleret omnia*; ergo nullus ante Christi ascensionem ascendit super omnes cælos, nec consequenter ad cælum empyrium. Hinc & de Christi in cælum triumphali ascensu dictum esse putant interpretes illud Psal. 23. v. 7. *Attollite portas Principes vestras, & elevamini portæ æternales &c.*; ergo ante ingressum Regis gloriæ, dominique virtutum, portæ cæelestes elevatæ, seu referatæ non fuerunt.

Simile asserit Apost. ad Heb. 9. v. 11. & 12. dicens: *Christus assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manu factum.... introivit semel in sancta, æternâ redemptione inventâ*; ergo primus introivit in cælum, *hoc significante Spiritu Sancto, nondum propalatam esse sanctorum viam*, ut dixerat v. 8.

Nec obstat, quod 4. Reg. 2. ỷ. 11. dicatur: *ascendit Elias per turbinem in cælum.* Item 1. Machab. 2. v. 25. *Elias dum zelat zelum legis, receptus est in cælum.* Nam cùm cœlum triplex fit, ipsumque Eliseus ascendentem viderit, non necessariò ista de cælo empyreo, sed potiùs de cælo aëreo, aut sidereo, intelligenda videntur.

Respondent alii ad objectionem ante positam, textum originalem Græcum, quo primùm scriptus est Ecclesiasticus, non exprimere vocem *in Paradisum*; sed simpliciter ita habere: *Henoch placuit Deo & translatus est, ut det gentibus pœnitentiam*; quemadmodum & Moyses simpliciter dicit Gen. 5. v. 24. *Tulit eum Deus &c.* Verumtamen cùm Vulgatæ nostræ authoritas manutenenda sit, potiùs respondendum apparet conformiter ad eam, per Paradisum ibi non necessariò intelligi hortum Adamiticum, sed locum aliquem voluptuosum, aut amœnissimum genericè sumptum: neque enim in Sacris Paginis vox *Paradisus* solum significat hortum Adamiticum.

Patet hoc Ecclesiastæ 2. ubi dicit Salomon: *Feci mihi hortos & pomaria.* LXX. autem vertunt *Paradisos.* Item Ezechielis 28. ad Regem Tyri dicitur: *In deliciis Paradisi Dei fuisti.* Imo & ipsa conscientiæ tranquillitas Ecclesiastici 40. v. 28. appellatur *Paradisus benedictionis.*

Nihil igitur vetat, quò minùs per Paradisum hìc intelligamus locum amœnissimum, verisimiliùs à terra nostra elevatum, in quem Deus primitus Henoch & postea Eliam transtulit: ubicumque enim Deo libitum fuerit, potest eis quietissimam & jucundissimam vitam suppeditare, quemadmodum voluerit.

Si quis verò perfractè condendat, Ecclesiasticum agere de Paradiso Adamitico, gratis dari potest, Henoch ante diluvium in illum esse translatum, & tempore diluvii alibi esse positum: neque enim Scriptura asserit, quòd semper esset mansurus in loco, in quem primitus translatus est.

Obj. 3. S. P. Aug. lib. de peccato originali contra Pelagium & Cæleſtium cap. 23. ita scribit: *quæritur qualis, vel ubi sit Paradisus, ubi constituit Deus hominem, quem formavit ex pulvere; cùm tamen esse illum Paradisum fides Christiana non dubitet.* Ergo fide credenda est ejus existentia.

℞. Negando consequentiam: quomodo enim de fide est juxta Aug. illa quæstio, quæ meritò numerari potest inter illas, *in quibus* (prout immediatè ante clarè asseruerat) *salvâ fide, qua Christiani sumus, aut ignoratur, quid verum sit, aut sententia definitiva suspenditur, aut aliter quàm est, humanâ & infirmâ suspicione conjicitur?* Quomodo de fide est quod nusquam ab Ecclesia definitum reperitur? Ad summùm ergo sensus verborum S. P. est: *esse illum Paradisum fides Christiana non dubitat*, scilicet fides illorum fidelium, qui paradisum etiamnum existere contendunt, sine periculo amittendæ fidei, cùm nec nostra opinio definita sit.

Respondent alii distinguendo consequens hoc modo: fide credenda est Paradisi existentia, quæ fuit in primæva creatione, concedo; quæ moderno tempore est, nego consequentiam. Dicunt ergo, S. P. nihil aliud ibi velle, nisi quòd Paradisus Adamiticus fuerit locus corporeus, terrestris & aspectabilis. Quod de fide esse, certò asserendum est contra Origenem, & ejus sequaces, qui totum Paradisum cum omni ornatu suo non nisi mysticè explicabant.

Inst. 1. Loco objecto S. P. sicut dixerat, Paradisum

sum existere fides Christiana non dubitat, ita ibidem subjungit, Henoch & Eliam *non dubitamus, in quibus nati sunt corporibus vivere.* Atqui de fide est quòd Henoch & Elias adhuc verè vivant; ergo pariter de fide est, quòd Paradisus adhuc existat.

℞. Distinguendo min. de fide est, quòd adhuc vivant, in eodem statu, in quo vixerunt hìc inter mortales, nego; in alio statu, & quidem perfectiori, concedo min. conformiter distinguo consequens: de fide est quòd Paradisus existat, in eo statu in quo à Deo conditus est, nego; in alio statu concedo. Verùm hoc nihil urget contra nos, quandoquidem admittamus, Paradisi Adamitici locum etiamnum existere, sive quæ de eo dicta sunt, per meram allegoriam intelligi non posse: licèt amœnitatem ipsius per diluvium periisse, existimemus.

Inst. 2. S. P. lib. 1. de peccat. meritis cap. 3. censet, Henoch & Eliam versari in illo Paradiso, ex quo ejectus est Adam, ergo Paradisus cum primæva sua amœnitate adhuc extat.

Prob. ant. Quia ibidem ita scribit: *ex quo translati sunt* (Henoch & Elias) *ita vivunt, ut similem habeant satietatem illis quadraginta diebus, quibus Elias cum calice aquæ & ex collyride panis sine cibo vixit: aut si & his sustentaculis opus est, ita fortasse in Paradiso pascuntur, sicut Adam priusquam propter peccatum exinde exire meruisset.*

℞. Negando ant. nam S. P. tantùm procedit ex sententia, quæ suo tempore probabilis erat, & etiamnum a nonnullis sustinetur; ita ut sensus verborum sit hic: Henoch & Elias fortasse pascuntur in Paradiso Adamitico, quia multi fideles credunt, illum Paradisum adhuc existere. Cæterùm, an Henoch & Elias sint in Paradiso terrestri, an alibi, incertum esse, & salvâ Catholicæ fidei integritate, disputari posse, admittit S. P. lib. de peccato orig. supra citato.

Obj. 4. S. Thomas apertè tenet sententiam contrariam, ait enim 1. p. q. 102. a. 1. ad 3. de Paradiso: *Dicendum, quòd locus ille seclusus est à nostra habitatione aliquibus impedimentis, vel montium, vel marium, vel alicujus æstuosæ regionis, quæ pertransiri non potest; & ideo scriptores locorum de hoc loco mentionem non fecerunt.* Item ibidem a. 2. ad 3. *Quamvis nunc Henoch & Elias in illo Paradiso habitent.* Item 3. p. q. 49. a. 5. ad 2. *Dicendum, quod Elias sublevatus est in cælum aëreum, non autem in cælum empyreum, qui est locus Sanctorum. Et similiter etiam Henoch raptus est in Paradisum terrestrem, ubi cum Elia simul creditur vivere usque ad adventum Anti-Christi.*

℞. Non adeo ex illis locis apertam esse mentem Doctoris Angelici, ut asserit objectio: nam nullo eorum quæstionem nostram tractat ex professo. Atque in primis loco primo inquirit, an Paradisus sit locus corporeus? Ut autem id ipsum asserat, supponit conformiter ad aliquos SS. PP. (sed non probat) Paradisum existere à nostra habitatione remotum.

Secundo autem loco inquirit, utrum Paradisus fuerit locus conveniens habitationi humanæ: cumque sibi objecisset quòd frustra creasset Deus Paradisum; cum post peccatum nullum haberet inhabitantem. 1. Ostendit hoc esse falsum, cum equidem ex loco illo amœno ostendatur benignitas Dei ad hominem, & quid homo peccando amiserit. Tumque ex superabundanti subjungit verba objecta, & quidem sub hac parenthesi, quæ in objectione omissa est, *ut dicitur.*

Tertio tandem loco examinat, utrum Christus suâ passione aperuerit nobis januam cœli? Cumque sibi objecisset, Eliam ante Christum esse raptum in cœlum, in responsione nobiscum negat suppositum, quòd scilicet sit raptus in cœlum empyreum, dicitque esse raptum in cœlum aëreum, aut in Paradisum terrestrem, scilicet *ut dicitur*, quia vox *creditur* non importat ibi nisi fidem humanam: alioquin & hæretici essent tam qui ipsum dicunt raptum in cœlum empyreum, quàm qui ipsum collocant in loco distincto à Paradiso Adamitico, quod est contra S. P. Aug. supra allegatum.

QUÆSTIO III.

De formatione Adami & Evæ.

RESp. & dico 1. Adam ex pulvere terræ à Deo creatus est, satìs verisimiliter extra Paradisum, uti docent Tertul. lib. 2. cont. Marcionem cap. 10., S. Basilius hom. de Paradiso, & Abulensis ac alii. Videtur id colligi ex v. 15. ubi dicitur: *Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in Paradiso voluptatis.* Idem colligitur ex cap. 3. v. 25. ubi dicitur: *Et emisit eum Dominus Deus de Paradiso voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus est.* Adam ergo creatus fuit ex terra, quæ est extra Paradisum, ait Pererius. Plura desuper videri possunt apud S. Th. 1. p. q. 102. a. 4.

Tulit autem *Dominus Deus hominem*, vel interiori monitu docens, quò esset eundum Adamo, scilicet in locum Paradisi velut in Domicilium ipsi à Deo paratum: vel eò abreptus est spiritu Dei, vel manu ductus ab Angelo vices Dei gerente.

Dico 2. Eva formata est in Paradiso; idque unanimiter docent interpretes, & satìs constat ex v. 21. ubi dicitur, Adamum in Paradiso fuisse somno correptum prophetico, dum Deus tulit unam de costis ejus, & formavit ei in mulierem. Ut proinde mirum sit, quòd Cajetanus quondam docuerit, illud quod à Moyse narratur de productione Evæ, non sensu naturali & historico, sed metaphorico & parabolico intelligendum esse, seu non nisi parabolam esse, similem earum, quibus frequenter usum esse Dominum in docendo, legimus apud Evangelistas.

Enim verò juxta Cajetanum, uti ex ipso refert Pererius, "principio gravis ille & profundus somnus à „Deo immissus Adæ, ex quo formata est Eva, me„taphoricè significat defectum virtutis virilis, ex „quo defectu accidit ut generetur femina. Homo „enim dormiens semi-homo est, & similiter princi„pium generans mulierem, semi-virile est, quocir„ca mulier à Philosophis nominatur vir læsus & im„perfectus. Quoniam autem talis defectus virtutis „virilis non est per accidens, respectu naturæ uni„versalis, sed est ex intentione divina ad propagan„dam & conservandam speciem, ideo describitur ille „somnus immissus esse à Deo, ut intelligatur, Deum „esse auctorem deficientium modorum producendi. „Ablatio verò costæ ex viro ad formandam mulie„rem, quatenus costa est os, similitudo est diminu„tionis roboris ex animo viri ob uxorem. Quatenus „autem est costa, similitudinem gerit socialis vitæ „inter virum & uxorem degendæ, & quòd uxor nec „domina nec serva, sed socia & collateralis viri esse „debeat. Postremò caro restituta Adamo pro costa „ei detracta, significavit repensationem, quæ fit viro, „dando ei carnalem generationem & propagationem „filiorum loco roboris ei ob conjugium ablati & di„minuti.„ Ita Cajetanus, contra quem

Dico 3. Id quod narratur de productione mulieris, sensu naturali & historico intelligendum est.

Prob. 1. Non est major ratio, cur hujus rei narratio planè historica censeri non debeat, quàm superiorum rerum, quæ à Moyse commemoratæ sunt; ergo hæc verba v. 21. *Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam, &c.* propriè, non figuratè accipienda sunt.

Prob. 2. Ex Ecclesiastici 17. ℣. 1. & 5. ubi dicitur: *Deus creavit de terra hominem, & secundùm imaginem suam fecit illum,... creavit ex ipso adjutorium simile sibi.* Item ex Apost. 1. Corinth. 11. v. 8. *Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro.*

Prob. 3. Quia contrariam sententiam refellit concors omnium Patrum ac Theologorum sententia, qui ex Adamo Evam revera formatam constanter docuerunt: hinc S. Hieron. in Comment. Epist. ad Philem. creationem Evæ inter ea dogmata numerat, quæ salvâ in Deum fide negari non possunt. *Credit quispiam, inquit, in conditorem Deum; non potest credere, nisi priùs crediderit de sanctis ejus vera*

esse quæ scripta sunt: Adam à Deo plasmatum, Evam ex costa illius & latere fabricatam &c.

Hieron. consonat S. P. Aug. lib. 22. de Civit. Dei cap. 17. Ita scribens: " ut enim in exordio generis „ humani *de latere viri dormientis costâ detractâ fe- „ mina fieret*, Christum & Ecclesiam tali facto jam „ tunc prophetari oportebat: sopor quippe ille vi- „ ri mors erat Christi, cujus exanimis in cruce „ pendentis latus lanceâ perforatum est, atque inde „ sanguis & aqua profluit: quæ Sacramenta esse „ novimus quibus ædificatur Ecclesia. Nam hoc „ etiam verbo Scriptura usa est, ubi non legitur *for- „ mavit* aut *finxit*, sed *ædificavit eam in mulierem.* „ Unde & Apostolus ædificationem dicit Corporis „ Christi, quod est Ecclesia. Creatura est ergo Dei „ femina, sicut vir: sed *ut de viro fieret*, unitas „ commendata; ut autem *illo modo fieret*, Christus, „ ut dictum est, & Ecclesia figurata est. „

Prob. 4. Contrariam Cajetani opinionem refellit communis Ecclesiæ Catholicæ, populique Christiani sensus & judicium. Si enim Origenem tam graviter SS. PP. Epiphanius præsertim in Ep. ad Joan. Jerosolym. & Hieron. in Epist. ad Pamach. reprehenderunt, quia tria prima Geneseos capita non historicè, sed allegoricè interpretatus fuerat; si id inter causas damnationis ejus quinta Synodus OEcumenica non siluit, longè minùs excusandus est Cajetanus, qui Moysaïcam narrationem totam ad parabolicum sensum hoc loco detorsit.

Obj. 1. Fabulosa videntur, quæ de mulieris productione hìc narrantur. Qua enim ratione Deus dixisse fertur: *non bonum est hominem esse solum, faciamus ei adjutricem similem ipsi?* Quæ nihil quidem eum adjuvit, sed decepit, eaque ipsi sibique, ut Paradisi delicias in perpetuum amitterent, causa extitit.

℟. Cum S. Cyrillo lib. 3. cont. Julianum, mulierem factam fuisse in adjutorium viro ad procreationem liberorum, non ut in partem consiliorum veniret. Nec immutabilem naturâ factam, sed liberi arbitrii, ad bonum malumque versatilis. Unde non mirum quòd ipsa peccaverit, & virum ad peccatum pellexerit.

Obj. 2. Cum Cajetano, simul à Deo creati sunt Adam & Eva, idque ex cap. 1. Gen. satis erui videtur, ubi narratur, dixisse Deum: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Et mox subjungit Moyses: *Masculum & feminam fecit eos.* Ergo non potest dici quòd ea, quæ hìc narrantur de mulieris productione ex costa Adami, sint intelligenda in sensu naturali & historico.

℟. Præterquam, quòd illud argumentum supra Q. 5. ad cap. 1. præoccupatum sit, distinguendo ant. Adam & Eva sunt simul creati, id est eodem temporis puncto, nego; sunt simul creati, id est eodem die, sexto scilicet divini opificii, concedo ant. & ad prob. dico quòd, cùm Moyses eo loco sextæ diei opera commemoret, strictim & compendiariâ narratione creationem viri & feminæ complexus sit, ut ad opus illius diei pertinentem. Absolutâ verò operum omnium, quæ à Deo sex illis diebus condita sunt, expositione, cap. 2. resumit historiam productionis viri & feminæ, quam distinctiùs & enucleatiùs explicat, declarans quàm diverso modo corpus utriusque compactum sit, viri scilicet ex pulvere terræ, mulieris ex costa viri.

Adamum certè & Evam simul creatos non fuisse, sed primò Adamum, deinde Evam, expresse tradit Apost. 1. ad Timoth. 2. ℣. 13. *Adam enim primus formatus est, deinde Eva.*

Obj. 3. hìc ℣. 22. dicitur: *Et adduxit eam* (Evam) *ad Adam.* At si verè mulier ex viro formata fuisset, juxta illum fuisset, nec ex alio loco fuisset ad eum adducta.

℟. Deum ex costa Adamo dormienti detracta, corpus mulieris formare potuisse ubi ipsi placuit. Videtur autem costam illam in mulierem ædificasse, loco paululum ab Adamo dormiente remoto, ad quem deinde ipsam mulierem adduxit, eique tradidit in sociam & conjugem, ut idem esset primarum conciliator nuptiarum, qui Matrimonii institutor, & viri mulierisque conditor.

Obj. 4. Aut illa costa unde formata est Eva, erat ex necessariis costis Adami, aut erat ei superflua. Si primum dicatur, sequitur quòd, eà sublatâ, mutilus & mancus extiterit Adam; si secundum, sequitur quòd ante detractionem istius costæ, Adam fuerit deformis atque monstrosus. Atqui utraque sequela est absurda, ergo.

℟. Costam illam Adamo, ut singulari homini, fuisse superfluam, utpote quæ ad corporis ejus integritatem minimè pertineret; sed necessariam ipsi fuisse, ut principio totius generis humani, & quatenus ex ipso secundùm Dei decreta formari debebat Eva. Sicut semen ad perfectionem generantis pertinet, non prout individuum quoddam est, sed quatenus speciei propagandæ capax. Ita respondet S. Th. 1. p. q. 92. art. 3. ad 2.

Porrò licèt costa illa Adamo, ut particulari personæ, supervacanea esset, non propterea monstrosum erat ejus corpus, quia cum cæteris costis ita cohærebat, ut nulla deformitas, nullus nævus in Adami corpore inde oriretur; nec errore naturæ, sed Authoris ejus consilio cæteris adjuncta fuerat, ut ædificando mulieris corpori materiam præberet. Eâ porrò detractâ, mutilus & mancus non fuit Adam, cùm ad integritatem corporis ejus non pertineret, & Deus locum, unde fuerat detracta, carne repleverit, ut dicitur v. 21. *tulit unam de costis ejus, & replevit carnem pro ea.*

Obj. 5. Costa illa ex Adami corpore detrahi non potuit, nisi cum maximo dolore: atqui talis dolor, utpote pœnalis, non potuit esse in statu innocentiæ; ergo &c.

℟. Negando maj. siquidem Deus istum dolorem variis modis impedire potuit. Et primò quidem potuit id fieri propter profundissimam vim istius soporis, hebetantis & obstupefacientis sensum: videmus enim lethargo vehementer oppressos, usque eò carere sensu tactûs, ut nec verbera nec vulnera sentiant. Admiratione dignum est quod scribit S. P. Aug. lib. 14. de Civ. Dei cap. 24. de Presbytero quodam, cui nomen Restitutus, qui, quando ei placebat, ita se auferebat à sensibus, ut & sine ullo doloris sensu ustionem toleraret. Sanè Apost. 2. Corinth. 12. in illo suo admirabili raptu, adeo fuit ab omni sensu abstractus, ut postea nesciret, utrùm id temporis fuisset in corpore, an extra corpus.

Altero modo potuit fieri, ut detractio costæ nil doloris inferret Adamo, Deo scilicet, vim sentiendi Adæ, quæ consistit in sensu tactûs, suspendente & concursum suum in ordine ad istam sensationem subtrahente, quemadmodum & postea fecit in fornace Babylonica, Danièlis 3.

Quòd verò femina Adamo ex ejus latere facta est, etiam hinc satis significatum est, quàm chara mariti & uxoris debeat esse conjunctio, ait S. P. Aug. lib. 12. de Civ. Dei cap. 26. Non autem facta est ex capite, ne dominetur; nec ex pedibus, ne serviret, ut observat D. Th. 1. p. q. 92. art. 3. ⊙.

CAPUT III.

Per Serpentis astutiam decepta mulier, id est Eva, de fructu vetito gustat, eumque dat viro suo, qui etiam Dei præceptum transgreditur: indictâ singulis pœna, è Paradiso pelluntur, ante quem Cherubim custos ponitur, cum flammeo gladio.

QUÆSTIO I

An v. 1. agatur de vero Serpente?

Resp. Et dico, communior, verior, & sacro textui conformior est sententia asserentium, diabolum fuisse locutum Evæ per verum Serpentem.

1. Quia

1. Quia Moyses disertè dicit v. 1. *sed & Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ*: atqui malè comparatio fieret cum cæteris terræ animantibus, si per Serpentem non intelligatur verum animal; ergo Moyses loquitur de vero Serpente. Sic malè diceretur leo fortissimus bestiarum, si ipse bestia non esset.

2. Quia S. P. Aug. lib. 11. de Gen. ad lit. cap. 29. ait: *locutus est Serpens mulieri, sicut asina, in qua sedebat Balaam, locuta est homini, nisi quod illud fuit diabolicum, hoc Angelicum.* Et ibidem cap. 27. asserit, quod dœmon Angelus ille perversus *vero Serpente* usus sit velut organo, movens illius linguam, sicut movere potuit, ad exprimendos verborum sonos, ut signa corporalia, per quæ mulier suadentis intelligeret voluntatem. Similia quid etiam asserit Theodoretus Q. 32. dicens: *Serpens erat organum inimici veritatis.*

3. Pœna quæ inflicta fuit Serpenti, non nisi in naturali Serpente reperitur; ait enim Dominus ad illum: *Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia & bestias terræ* (adeoque animal erat, & bestia terræ) *super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Porro istam pœnam nec propriè patitur diabolus, nec ullo modo Serpens umbraticus; ergo &c.

4. Denique his accedit constans traditio, & apprehensio communis, quam etiam inter Ethnicos viguisse, ostendunt Authores.

Obj. 1. Si quis diceret, brutum est creatura perfectior plantis terræ, non significaret brutum, esse plantam; ergo nec Moyses dicens, Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, propterea significavit, Serpentem illum fuisse animal terræ.

℟. Negando consequentiam; disparitas est, quòd in primo casu sit simplex & perfectus comparativus; qui proinde potest, & regulariter fieri debet inter res disparatas. At in textu Scripturæ virtualiter superlativus est, ita ut sensus sit: Serpens erat callidissimus cunctorum animantium terræ.

Inst. Nulla videtur esse ratio, cur una illarum propositionum explicetur superlativè, potiùs quàm altera.

℟. Negando assumpt. quia textus Scripturæ v. 14. explicatur per particulam *inter*, quæ est evidentissimum signum superlativi, & appellat res consimiles: in secundo autem textu non nisi abusivè diceretur, brutum est creatura perfectissima omnium plantarum, adeoque nec per particulam *inter* explicari posset, nec esse superlativus.

Obj. 2. Reptasset equidem Serpens, & terram comedisset, etiamsi ex instinctu dœmonis primos parentes non decepisset; ergo repere non fuit ei pœna, sed natura.

Respondent aliqui, Serpentes in initio mundi non reptasse, sed tantùm post inflictam à Deo maledictionem: imo nequidem modò omnes repere, sed tantùm aliquos. Verùm cùm ista opinio vix videatur probabilis.

℟. Negando consequentiam, quia Deus illud, quod ante peccatum erat Serpenti naturale, post peccatum vertit in pœnam; sicuti viro laborem, & mulieri partum (quæ in statu innocentiæ ipsi fuissent naturalia) in pœnam convertit post peccatum.

Itaque ea, quæ antea fuissent Serpenti naturalia, post illam tentationem, & peccatum protoparentum, fuerunt ei pœnæ & supplicium: non quidem habito ad Serpentem respectu, qui nullam ex illis pœnam sensit, sed habito respectu ad hominem; inquantùm nimirum quæ antea fuerant Serpenti naturalia, post peccatum eidem fuere ad magnum dedecus, opprobrium, odium, & execrationem: qui enim antea non fuisset homini propter ista invisus & execrabilis, post peccatum infamis, exosus, & abominabilis extitit. Et hinc est quædam veluti pœna & supplicium Serpentis, ut ex illo tempore eum homo super omnia alia animalia oderit, aversetur, abominetur, & quoquo modo lædere ac perimere conetur.

Obj. 3. Serpens non peccaverat, ergo nec maledici, nec puniri poterat.

℟. Negando rursus consequentiam, quia sæpe & meritò cum Authoribus scelerum organa & instrumenta maledicuntur & puniuntur. Sic Levit. 20. v. 15. & 16. Bestiales cum ipsis jumentis, scelerum organis, morte plecti jubentur. Sic falsarius cum suo calamo plectitur. Sic anima damnabitur cum corpore, patratorum criminum organo & instrumento, quia scilicet etiam detestatione digna sunt scelerum instrumenta.

Obj. 4. Verba Dei maledicentis non possunt de naturali Serpente intelligi, nam inter cætera additur: *inimicitias ponam inter te & mulierem, semen tuum, & semen illius, & ipsa conteret caput tuum.*

℟. Distinguendo assumpt. non omnia verba maledicentis Dei, de naturali Serpente possunt intelligi, concedo; nulla verba &c. nego assumpt. porro ad veritatem nostræ sententiæ sufficit, quòd aliqua illorum verborum cadant in Serpentem naturalem, quamvis alia dirigantur ad Serpentem infernalem, ejusque sequaces Angelos Apostatas, & perversos homines, quos ex patre diabolo esse, ipsa Veritas asserit Joan. 8.

Ratio hujus asserti plana est, quia non tantùm per naturalem Serpentem, sed per diabolum quoque, in isto Serpente agentem, Evam fuisse seductam sustinemus. Prætereo, quòd allegata verba multò minùs de umbratico Serpente, quàm de naturali intelligi valeant.

Inst. S. P. Aug. verba illa: *Super pectus tuum gradieris, & terram comedes*, intelligit de diabolo; ergo nulla verba maledicentis Dei, de naturali Serpente intelligi possunt.

Prob. ant. ex lib. 2. de Gen. cont. Manich. cap. 17. & ex lib. 11. de Gen. ad lit. cap. 36. ubi illa explicat hoc modo: diabolus super pectus ac ventrem graditur, quatenus duabus viis tentat homines seducere: scilicet per superbiam & libidinem: nomine enim pectoris significatur superbia, quia ibi dominatur impetus animi; nomine autem ventris significatur carnale desiderium. Dicitur etiam: *Et terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ*, id est, ad te pertinebunt, quos terrenâ cupiditate deceperis, id est, peccatores qui terræ nomine significantur: hos diabolus devorat omnibus diebus, quibus ante extremum judicium agit hanc potestatem.

℟. neg. conseq. & ad authoritatem S. P. dico, eum nihil aliud ibidem insinuare, quàm quòd ea maledicta, quæ Deus in Serpentem congessit, sub illius vocabulo & figura ad diabolum etiam aliquo modo pertineant; in quantùm nempe Deus maledixit Serpenti propter Satanam, qui eo usus fuerat tamquam instrumento: sicuti si quis v. g. musicum instrumentum confringat, ut dolore afficiat illum, qui eo ad canendum utebatur. Sed sicuti in hoc casu nihil propriè frangitur nisi ipsum instrumentum; ita conformiter ad supra dicta prob. 3. dicimus, quòd *terram comedere & super pectus gradi*, in naturali & proprio sensu non intelligatur, nisi de naturali Serpente, quamvis interim admittamus, quòd in sensu metaphorico, & figurato ea etiam de diabolo intelligantur, ut locis citatis dicit S. Pater.

Obj. 5. Naturales Serpentes terrorem incutiunt hominibus: unde & ipse Moyses, divinâ quamvis sapientiâ & gratiâ confirmatus exhorruit, videns virgam suam conversam in Serpentem; ergo multò magis exhorruisset Eva ad afflatum Serpentis, si naturalis fuisset.

℟. Negando consequentiam, tum quia juxta aliquos Serpens ille non erat horrendus, sed mitis; nec terribiliter reptabat, sed subtiliter & erectus ingrediebatur; tum quia existimabat Eva bonum genium in Serpente latère, qui sibi fausta nuntiabat; tum præcipuè quia in statu innocentiæ nullum animal homini nocere poterat, sed omnia ejus imperio perfectè subdebantur; ergo nulla poterat esse ei causa horroris.

Obj. 6. Saltem attonita hærere debuisset Eva, cùm Serpentem audiret loquentem: nam ignorare non poterat, id esse contra naturam, ut brutum loqueretur.

Nota, ut hanc difficultatem evadant, fingunt aliqui Serpentem non fuisse locutum cum Eva, sed tantùm exemplo suo, decerpendo fructus, ad sui æmulationem invitasse, diabolumque ei interiùs suggessisse: *eritis sicut Dii &c.*

Alii fabulantur, Serpentem (imo & alia animalia) voce humanâ fuisse præditum, & eâdem in pœnam peccati fuisse privatum.

Verùm ad Rabbinica commenta, & Poëtarum figmenta hæc releganda sunt; cùm non tantùm simplici narrationi historicæ, sed communi quoque apprehensioni repugnent, & Theologorum sententiæ asserenti, hominem in statu innocentiæ non nisi exteriùs potuisse tentari. Unde

Respondemus non negando assumpt. quàmvis enim scire potuerit, facultatem loquendi esse contra naturam bruti, existimare tamen potuit, quòd bonus genius in isto bruto loqueretur. Deinde non omnis ignorantia necessariò excludenda est ab Eva; cùm non habuerit illam scientiæ plenitudinem, quæ perfectam de rebus singulis & individuis notitiam includeret: hanc enim si habuisset, errori & seductioni non fuisset obnoxia; jam verò ipsam seductioni obnoxiam fuisse, patet ex propriis ejus verbis: *Serpens decepit me.*

Inst. 1. Homo in statu innocentiæ non plùs potuit subjacere vitio animæ, quàm corporis; atqui ignorantia est vitium animæ, ergo.

℞. Disting. min. Ignorantia pravæ dispositionis, quâ scilicet falsa pro veris, vel vice versâ, approbantur est vitium animæ, concedo; ignorantia puræ negationis est vitium animæ, nego min. Dico ergo quòd in statu innocentiæ, si perdurasset, plura potuissent homines ignorare (vel si mavis, nescire) quæ successu temporis per experientiam comperta habuissent.

Ignorantia igitur hæc, quæ potiùs est non applicatio mentis, quàm erroneum judicium, potest admitti in Eva, quæ in casu quidem attendit ad verba loquentis, sed non advertit forsan, quis, & quomodo loqueretur.

His accedit, quòd ante tentationem per inordinatum sui amorem & superbiam Proto-parentes nostri à rectitudine animi deflectere cœpissent, scribente S. P. Aug. lib. 14. de Civ. Dei cap. 13. *In occulto autem mali esse cœperunt, ut in aperto in inobedientiam laberentur: non enim ad malum opus pervenirent, nisi præcessisset mala voluntas. Porro malæ voluntatis initium quod esse potuit nisi superbia? Initium enim omnis peccati superbia est &c.* vide Jansenium in hoc cap. ad v. 5.

Inst. 2. Ergo etiam Adam dici potuit istâ ignorantiâ laborasse.

℞. Quamvis fortè aliqui in casibus aliis consequentiam non malè admittant, hoc tamen non sequi: quia Adamum non fuisse seductum, sed dumtaxat mulierem, docet Apost. 1. Timoth. 2. item S. P. Aug. lib. mox cit. cap. 11. Unde non peccavit Adam fidem præbendo verbis diaboli, sed nimiùm complacendo uxori, à qua nec in peccati societate divelli voluit, ne ipsam contristaret vel exacerbaret.

QUÆSTIO II.

Quid intelligatur dum Serpenti dicitur ℣. 15. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius, & ipsa conteret Caput tuum?

Nota, horum verborum *Ipsa conteret caput tuum*, triplicem esse lectionem. Prima est quorumdum exemplarium quæ habent in masculino genere: *Ipse conteret*, quemadmodum etiam vertunt LXX. & Chaldæus. Secunda, Codices Hebræi hoc modo habent: *Ipsum conteret tibi caput:* & ita legit S. Leo. Tertia lectio est: *Ipsa conteret caput tuum.* Ita jam olim Romana Biblia, ait Jansenius, frustra frendente Calvino. Sic etiam olim legit S. Ambrosius lib. de fuga sæculi cap. 7. 1.; & S. P. Aug. lib. 11. de Gen. ad litt. cap. 36. similiter legit in feminino *ipsa.* Ita pariter legunt Chrysost., Gregor., Beda, Bernardus, Rupertus & alii.

℞. Et dico nulla ex his tribus lectionibus videtur rejicienda.

Prob. 1. Est regula generalis, & communiter ab omnibus admissa, quòd, quando plures lectiones variant, & in eis nulla est discrepantia (saltem quoad sensum) nulla ex eis sit rejicienda, sed potius omnes admittendæ & ad concordiam revocandæ. Atqui in jam memoratis lectionibus nulla est discrepantia quoad sensum; ergo &c.

Prob. min. Quia si legatur in genere masculino, tunc refertur ad Christum, qui contrivit caput Serpentis passione suâ; quâ diabolo abstulit potestatem, quam habebat & exercebat in genus humanum. Si in neutro genere, refertur ad semen: semen autem illud est Christus, ut exponit Apost. ad Galat. 3. Si in genere feminino, refertur ad mulierem, per quam intelligi potest vel Eva, vel Beatissima Virgo Maria. Utrovis modo intelligatur, sensus erit, ut Eva, vel potiùs Beatissima Virgo per semen suum, id est Christum, ex ea nasciturum, conterat caput Serpentis. Ergo in quocumque genere vertatur, & quomodocumque legatur, nulla est discrepantia quoad sensum.

Prob. 2. Quia Deus hìc opponit, quasi Antagonistas, mulierem cum suo semine Serpenti cum semine suo; ergo insinuat, mulierem cum suo semine contrituram caput Serpentis, sicut è contrario Serpens tam mulieris quàm seminis ejus calcaneo insidiatur. Jam autem quælibet supra memorata lectio insinuat hunc sensum; ergo nulla est rejicienda.

Dices, in Hebræo vox *Jaschuph*, id est, *conteret*, est verbum masculinum. Atqui verbum masculinum cum pronomine feminino jungi nequit; ergo lectio nostræ Vulgatæ non est admittenda.

℞. Negando min. siquidem Hebræis satis frequens est, uti masculino pro feminino, præsertim cùm Emphasis est, & virile aliquid feminæ tribuitur, uti hìc contritio capitis Serpentini; vel dum mysterium aliquod subest. Exempla hujus usûs dicit À Lapide, haberi Gen. 17. v. 14., Gen. 24. v. 44., Gen. 38. v. 21. & 25.

Quamquam autem inimicitia, & contritio capitis, propriè sit pœna Serpentis infernalis seu diaboli, tamen etiam ut pœna veri Serpentis, sano sensu videtur posse exponi: nam homo & Serpens sibi capitaliter inimici sunt; ita ut revera homo, viso Serpente, statim de occidendo & conterendo capite ejus cogitet, Serpens verò in pratis & sylvis latitans, ambulantium calcaneo, tamquam parti viciniori insidietur.



CAPUT IV.

Descriptâ hactenus rerum creatione, & hominis transgressione, hìc agitur de ejus propagatione. Impius Caïn ob interfectum fratrem à Deo maledicitur, fitque profugus, cujus progenies recensetur. Adam gignit Seth, cui nascitur Enos.

QUÆSTIO I.

A quo Caïn & Abel sacrificandi ritum acceperint?

Resp. Et dico, quamvis aliqui satis plausibiliter sustinere videantur, quòd ex solo naturæ instinctu Caïn & Abel sacrificia sua obtulerint, rectiùs tamen

men loqui videntur qui asserunt, Patres legis naturæ mandante Deo sacrificasse.

Prob. 1. Quia Apostolus ad Heb. 11. extollens excellentiam fidei divinæ, eamque commendare volens exemplo antiquorum justorum, v. 4. ita scribit: *Fide plurimam hostiam Abel quam Caïn obtulit.* Atqui fides ex auditu est juxta eumdem (ad Rom. 10.) auditus autem per verbum Christi in N. L.; ergo in Lege Naturæ fuit per verbum Dei, & consequenter hoc fidei Sacrificium mandante Deo Abel obtulisse videtur.

Deinde subjungit Apost. quòd per fidem, & per illam plurimam hostiam, justitiæ suæ testimonium consecutus sit: atqui nemo justitiæ suæ testimonium consequitur, nisi operando & præstando ea quæ Deus ad justitiæ consecutionem fieri mandavit; ergo ex mandato Dei Abel sacrificavit.

Prob. 2. Quia S. Athanasius Epist. de Nycæna Synodo, ritum sacrificandi à Deo originem ducere testatur sequentibus verbis: " Quæ Moyses docuit, „ eadem ab Abrahamo observata sunt. Quæ porro „ Abraham custodivit, eadem Noë & Henoch ag- „ noverunt, distinguentes munda & immunda, & „ gratiosi apud Deum fuerunt. Abel quoque hujus „ rei testis habendus est, eorum instructus cognitio- „ ne, *quæ ab Adamo acceperat*, Adam autem *ma-* „ *gisterio Dei imbutus fuit.* „ Item Eusebius lib. 1. Demonstrat. Evangel. cap. 10. de oblatis Veterum Sacrificiis ita scribit: " Cujus rei consilium non for- „ tuitum, humanitusve ortum judico, sed divinâ „ quâdam ratione excogitatum.... salutis impetrandæ „ causâ, &c. „

Prob. 3. Ex S. P. Aug. qui Epist. 162. edit. Paris. q. 3. agens de sacrificiorum distinctione, docet tam sacrificia legis naturæ, quàm sacrificium legis Evangelicæ, ab authoritate divinâ ortum suum habere. Verba ejus sunt hæc: *In universo tractu sæculorum, cùm aliud oblatum est ab antiquis sanctis, aliud ab eis, qui nunc sunt, offertur, non humanâ præsumptione* (quâ offerebantur sacrificia idololatrica) SED AUTHORITATE DIVINA, *temporibus congrua Sacra Mysteria celebrantur, non Deus aut Religio commutatur.* Jam vero certum est, quòd nostrum Sacrificium ex mandato Dei originem suam habeat, ergo & inde originem suam habuerunt Sacrificia Legis Naturæ.

Prob. 4. Ex parte finis Sacrificia etiam vetera erant Latreutica, vel Eucharistica, vel propitiatoria, vel impetratoria: porro quamvis naturali lumine cognoscere possit homo, Deum esse colendum tamquam rerum omnium principium & finem, eique gratias de acceptis beneficiis esse reddendas; solus tamen Deus novit, quis sibi cultus sit impendendus, quibusque præcisè mediis in individuo sibi gratias referri velit, adeoque in primis Sacrificia Latreutica & Eucharistica originem suam ex mandato Dei habuerunt.

Deinde cùm multò minùs naturali lumine notum sit, quibus mediis iratus Deus placari velit à peccatoribus, & ad nova beneficia impendenda permoveri, multò magis ipse censendus est author sacrificiorum, quatenus propitiatoria sunt & impetratoria. Quis enim mortalium excogitare potuisset, quòd loco animæ suæ per peccatum mortuæ, animam pecoris v. g. sacrificando, Deum placare potuisset, nisi id ipsum Deus revelasset?

Prob. 5. Sacrificia vetera Sacrificii Novæ Legis præludia fuerunt, & figuræ, ut docet S. P. Aug. lib. 10. de Civ. Dei. Cap. 20. atqui naturali lumine, nec cruentum, nec incruentum Novæ Legis Sacrificium notum esse poterat; ergo figuras illas homo, revelante Deo, cognoscere debebat.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. lib. 6. Constitut. Apostolicarum cap. 20. dicitur, " Dei amantem Abelem, & Noë & „ Abraham, atque alios deinceps non jussos, sed na- „ turali aliquo instinctu & lege motos, sponte suâ, & „ grato favoris divini sensu victimam Deo obtulisse.

Item S. Justinus in responsionibus ad Orthodoxos Q. 83. ait: *Nemo eorum, qui bruta ante legem immolavit, id Dei jussu fecit.*

℟. ad 1. Constitutiones Apostolicas, quæ sub larvato S. Clementis Romani nomine emanarunt, nullam in Ecclesia Latina authoritatem obtinere; imo & ab ipsis posterioribus Græcis Can. 2. Trullano esse rejectas, ut ab hæreticis depravatas.

Nec immeritò: nam præter innumeros errores, quos inter quædam utilia continent, lib. 5. cap. 10. prohibetur absolutè, ne Laïci baptizent. Item lib. 6. cap. 15. jubent rebaptizari eos qui baptizantur ab hæreticis, quia hæretici non sunt Sacerdotes. Item lib. 7. cap. 24. jubent servari diem Sabbathi simul & Dominicæ &c. ut videre est apud Bellarm. de Scriptoribus Ecclesiasticis.

Ad 2. Similis potest dari responsio, cùm quæstiones illæ non videantur esse S. Justini martyris: nam Q. 82. & 86. citatur Origenes, & Q. 115. Irenæus, qui & martyr appellatur; jam verò Justinus martyr, qui in initio sæculi II. floruit, utroque illo antiquior fuit, cùm & ipse Irenæus lib. 5. Justinum martyrem adducat tamquam se antiquiorem.

Obj. 2. S. Chrysost. Hom. 12. ad popul. de Abelo dicit: *Nec ab ullo edoctus, nec lege acceptâ, quæ de primitiis statuebat, sed magistro domestico, animâ officii sui consciâ, instructus Sacrificium illud offerebat.*

Item Hom. 27. in Gen. de Sacrificio à Noë oblato æquè clarè scribit: " considera diligenter, cha- „ rissime, ex præsentibus verbis, quomodo in na- „ tura nostra conditor omnium insevit certam vir- „ tutis scientiam. Unde enim (dic, oro) justo illi „ hoc in mentem venisset? Nullus erat alius quem „ videbat, vel à quo discebat, sed principio dixi, „ Abel ille primigenii hominis filius *à se ipso commonitus*, magnâ diligentiâ oblationem perfecit: „ sic utique nunc & justus illa *suâ voluntate, &* „ *arbitrio sano, quantùm humanis viribus potuit*, „ censuit Domino, per Sacrificia gratiarum actio- „ nem offerendam. „ Ergo nullo docente, sine ullâ lege, & ex instinctu naturæ Abel, Noë &c. veteres in Lege Naturæ Deo Sacrificia obtulerunt.

℟. Distinguendo consequens: ergo nullo docente, isto scilicet tempore, sine ullâ lege tunc latâ, ex instinctu naturæ Sacrificia tunc obtulerunt, concedo consequentiam; ergo nullo docente in initio mundi, sine ullâ lege saltem Adamo datâ, Sacrificia obtulerunt, nego consequentiam. Dico ergo quod Abel, Noë &c. excitante dictamine rationis Sacrificia obtulerint; sed illud rationis dictamen (saltem quoad materiam & modum sacrificandi) non ex solo naturæ impulsu, sed ex accepta à majoribus traditione, maximè verò ab Adamo, acceperant, ut supra ex S. Athanasio audivimus.

Deinde quidni dici posset, quòd S. Chrysost. sententiam contrariam tantisper assumpserit, ut tardiorem ad Sacrificia populum ad eadem alacriter peragenda efficaciùs permoveret.

Inst. Nullum Adami Sacrificium refert Scriptura; ergo sine fundamento asseritur, quòd Abel aliique veteres ritum sacrificandi ab Adamo didicerint per traditionem.

℟. Negando conseq. neque enim Scriptura Sacra omnium illustrium virorum Sacrificia commemorat. Imo ne quidem omnia miranda Christi facta posuit, ut abunde constat ex Joan. 21. Verisimillimum ergo esse, quòd Adam plurima obtulerit Sacrificia, asserit Hugo à S. Victore, aliique cum ipso.

Ratio autem, cur illorum scriptura non meminerit, esse potest, quia illa tantùm commemorat Sacrificia, in quibus particulare aliquid divinitus accidit, id quod Sacrificiis Adami non competit.

Obj. 3. Nulla fuit natio tam barbara, quin sua habuerit Sacrificia; ergo signum est quòd ex instinctu naturæ sacrificiorum usus promanaverit.

℟. Negando conseq. quia barbaræ nationes ex parentum



rentum suorum traditione sacrificiorum usum acceperunt. Porro primi eorum parentes imbuti fuerunt magisterio diaboli, qui veluti simia Deum in omnibus imitari conatus est, ut præclarè docet Tertul. lib. de Præscriptionibus cap. 20.

Obj. 4. Naturali lumine cognoscere possumus, Deum habere supremum rerum omnium dominium, maximè autem vitæ & necis: atqui in oblatione sacrificiorum eum illud dominium habere fatemur; ergo naturali lumine ducti, possumus ei Sacrificia offerre.

℞. Negando conseq. Quia cujus speciei, seu quale Sacrificium Deus sibi offerri velit, lumen naturæ non dictat. Nam sub naturæ lumen non cadit, quòd ei offeramus præcisè fructus terræ, certorum animalium mactationes, sanguinis effusionem, ambustas carnes, fumum adipis, & similia; adeoque divino mandato specificari debuit, illa & similia, & quidem tali modo, esse offerenda.

P. 1. Cur respexerit Deus ad Abel & ad munera ejus, ad Caïn verò & ad munera ejus non respexerit; & ex quo signo id licuerit dignoscere?

℞. Ad primam partem, quia placuerunt Deo munera Abel, eò quod illi placuisset ipse Abel: siquidem non Abel ex muneribus, sed munera ex Abel placuerunt, ut observat S. Gregor. lib. 22. moral. cap. 8. Sacrificia enim vetera non placebant Deo ex opere operato, ut placet Sacrificium Novæ Legis, sed tantùm ex opere operantis. Unde Chaldæus vertit: *suscepit cum beneplacito.* Ad Caïn verò & ad munera ejus non respexit, quia Caïn, teste S. P. Aug. lib. 15. de Civ. Dei cap. 7. animo & corde perverso, imo & invido, munera sua obtulit, *dans Deo aliquid suum* (in quantùm nempè ei offerebat Sacrificium) *sibi autem se ipsum*, in quantùm scilicet electiores & meliores fruges sibi retinebat, & viliores Deo offerebat. Unde idem S. Doctor Tract. 5. in Epist. 1. S. Joan. num. 8. ita scribit: " Tenete in animo ex „ hoc quod subjecit, invidiam non posse esse in cha„ ritate. Habes apertè cum laudaretur ipsa charitas, „ *charitas non æmulatur.* Non fuit charitas in Caïn: „ & nisi esset charitas in Abel, non acciperet Deus „ Sacrificium ejus. Cùm enim ambo obtulissent, ille „ de fructibus terræ, ille de fœtibus ovium: quid „ putatis fratres, quia Deus fructus terræ neglexit, „ & fœtus ovium dilexit? Non intendit Deus ad „ manus, sed in corde vidit: & quem vidit cum cha„ ritate offerre, ipsius Sacrificium respexit; quem „ vidit cum invidia offerre, ab ipsius sacrificio oculos „ avertit. „

Ad secundam partem dico rursus cum S. P. lib. 15. de civ. Dei cap. 7. *Cùm* (Deus) *sacrificia discrevisset amborum, in illius respiciens, hujus despiciens.... non dubitandum est, potuisse cognosci id signo aliquo attestante visibili.* Neque fuit alia ratio cur ỳ. 5. dicatur de Caïn: *& concidit vultus ejus*, utique præ tristitia invidiæ. Hoc signum S. Hiern. in QQ. Hebræïcis, vult fuisse inflammationem hostiæ Abelis, non alterius. Unde & Theodotion vertit: *Inflammavit Dominus super Abel & super Sacrificium ejus, super Caïn autem & munera ejus non inflammavit.* Hoc enim signo sæpe Deus hostiam sibi placere testatus est, ut Aäronis Levit. 9. v. 24., Eliæ 3. Reg. 18. v. 38., Davidis lib. 1. Paralip. 21. v. 26., Salomonis lib. 2. Paralip. 7. v. 1., Nehemiæ lib. 2. Machab. 1. v. 32.

P. 2. An Abel fuerit martyr?

℞. Affirmative, & quidem Proto-martyr Veteris Testamenti: ipse enim primus pro justitia, à fratre suo fuit occisus.

Unde Christus Matt. 23. ỳ. 35. dicit: *Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel justi.* Hinc etiam S. P. Aug. serm. 29. in Psalm. 118. num. 9. exponens verba: *Initio cognovi de testimoniis tuis*, ita scribit: *unde hoc iste initio cognovit, nisi quia Ecclesia loquitur, quæ terris non defuit ab initio generis humani, cujus primitiæ Abel sanctus est, immolatus & ipse in testimonium futuri sanguinis Mediatoris, ab impio fratre* (Judâ videlicet) *fundendi?*

QUÆSTIO II.

Quo sensu dixerit Deus ad Cain ỳ. 7. sub te erit appetitus ejus, & tu dominaberis illius?

PRæclarè S. P. Aug. *Cum Deus*, ait, *locutus esset ad Caïn eo more, quo cum primis hominibus, per creaturam subjectam, velut eorum socius formâ congruâ loquebatur, quid ei profuit? Nonne conceptum scelus in necando fratre, etiam post verbum Dominicæ admonitionis implevit?* lib. 15. de Civ. Dei cap. 7.

Itaque ỳ. 6. dixit Deus ad Caïn: *Cur concidit facies tua?* Id est, cur mœrore, odio, invidiâ in fratrem contabescis? eaque, vultûs tristitiâ, & dejectione prodis? ỳ. 7. *Nonne si bene egeris* (tum rectiùs offerendo, tum invidas & iracundas machinationes deponendo) *recipies?* Scilicet intus quietem & gaudium, foris favorem meum, puta ut igne de cœlo misso, attester, te tuaque Sacrificia mihi placere. *Sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit?* Id est nonne pœna peccati tamquam sceleris vindex, & janitor foribus conscientiæ tuæ accubabit? Et rebellis concupiscentia te incitabit ad aliud gravius malum, puta ad occidendum fratrem tuum? Unde per peccatum hìc intelligitur, non actio vel electio voluntatis, sed pœna peccati, nempe remorsus conscientiæ, & simul quædam passio in parte sensitiva irascibili exorta, puta motus iræ ad occidendum fratrem.

Sed sub te erit appetitus ejus &c. Calvinus ne cogatur ex hoc loco admittere liberum arbitrium dominans peccato & concupiscentiæ, censet verba illa esse referenda ad Abelem, non ad peccatum. Verùm contra illum ejusque asseclas.

℞. Et dico, verba illa intelligenda esse de appetitu peccati, quia de illo immediatè ante, & de nullo alio sermo factus est. Textus enim est: *Nonne si bene egeris, recipies? Sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? Sed sub te erit appetitus ejus, & tu dominaberis illius.* Quasi diceret *si malè egeris*, id est, peccare conceperis, statim concupiscentia te alliciet ad opus conceptum implendum: *Sed sub te erit appetitus ejus* (id est, peccati seu concupiscentiæ allicientis) *& tu dominaberis illius*, id est, facies quidquid volueris contra inclinationem ejus, quia ad conceptum opus implendum, efficaciter movere te non poterit citra tuum consensum.

Unde istis verbis Caïnum monet Deus suæ libertatis, adeoque quòd nec coactè, nec ex necessitate (si concupiscentiæ consentiret) sed ex liberæ voluntatis electione crimen patraret; & quidem sic, ut non tantùm posset à scelere abstinere, sed etiam oppositum facere.

Ita hunc locum exponunt S. Ambros. Hieron., Rabanus, Rupertus, Hugo, Beda, Alcuinus, Eucherius, & clarè S. P. Aug. lib. 15. de Civ. Dei cap. 7. ita rejiciens sententiam Calvini: *tu dominaberis illius: numquid fratris? Absit. Cujus igitur nisi peccati?* Et S. Hieron. lib. de QQ. Hebraïcis præcitata verba ex Hebræo ita exponit: *nonne si bene egeris, dimittetur tibi? Et si non bene egeris, ante fores peccatum tuum sedebit, & tali janitore comitaberis? Verùm quia liberi arbitrii es, moneo ut non tibi peccatum, sed tu peccato domineris.*

Hinc & textus Arabicus clarè vertit: *in electione tuâ appetitus ejus, & tu dominaberis illius.* Porro electio est actus proprius liberi arbitrii, per quem dominatur suis actionibus. Denique & Thargum Jerosolymitanum ita legit: *in manum tuam tradidi potestatem concupiscentiæ tuæ, & tu dominare ei sive ad bonum sive ad malum.*

SOL-

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Sine corruptione litteræ sensus esse potest: Caïn ne invideas fratri tuo Abeli, quia sub te erit appetitus ejus, & tu dominaberis illius, hoc est erit in tua potestate, manebis ipso major, non auferet tibi tuam primogenituram &c. atqui sic non referuntur dictiones *ejus* & *illius* ad peccatum, vel causam peccati concupiscentiam; ergo sine corruptione litteræ pronomina illa referri possunt ad Abelem.

℟. Cùm illa Calvini expositio communi SS. PP. interpretationi contraria sit, illam nequaquam esse admittendam, utpote nullo sufficienti fundamento nixam.

Deinde & expositio illa litteræ videtur repugnare: nam si verba illa intelligantur de appetitu Abelis, respectu potestatis, majoreitatis, aut primogenituræ; sequitur quòd illam potestatem, majoreitatem, & jus primogenituræ appetierit Abel: quod sine calumnia de miti illo Pastore, justo & innocenti nemo asseruerit.

Obj. 2. SS. PP. sensum illum istis verbis tribuerunt, ergo &c.

Prob. antecedens, quia S. Chrysost. Hom. 18. in Gen. nomine Dei alloquens Caïnum, ita scribit: „ ne putes, inquit, licèt tuum aversatus sim Sacrificium ob pravam mentem, fratrisque oblationem „ acceptam habuerim ob sanam intentionem, quòd „ ideo primatu te destituam, & primogenituræ dignitatem à te auferam. Nam licèt honore ego illum prosecutus fuerim, acceptaque fuerint illius „ dona: verumtamen *ad te conversio illius*, *& tu ipsius dominaberis.* Atque post peccatum hoc permitto, ut primogenituræ privilegio gaudeas, illumque *sub tua potestate & dominio* esse jubeo. „. Ergo & à PP. pronomen *ejus* & *illius* refertur ad Abelem.

℟. 1. Quòd singularis hæc fuerit contra alios PP. sententia S. Chrysost. quam unicè posuisse videtur ad commendandam Dei erga peccatores misericordiam, subdit enim: *Vide misericordiam Domini, quomodo furorem, & insaniam illius demulcere, & verbis his impetum auferre nititur... subjiciendo ipsi fratrem, & potestatem ipsius nihil minuendo.* Deinde ut exaggeret vocati peccatoris ingratitudinem, subjungit: *verumtamen post tantam curam & tanta remedia nihil commodi amplius inde sensit.*

℟. 2. S. Chrysost. voces *ejus* & *illius* quidem referre ad Abelem, sed simul apertè docere, Caïnum potuisse dominari suæ cupiditati contra Abelem, quod tamen negat Calvinus: nam ibidem paulò ante plenam ipsius asserit libertatem dicens: *igitur quia peccasti, quiesce; tranquillitatem facito tuarum cogitationum, & libera mentem à procellis fluctuum inundantium, cohibe tumultus illos tuos, ne addas priori peccato gravius aliud; ne consilium arripias, ut medicina post hac nihil prosit: ne te ipsum maligno dæmoni captivum tradas &c.* Quomodo autem clariùs libertatem Caïni in peccati sui prosecutionem exprimere potuit?

Obj. 3. Pronomen *ejus* in Hebræo est masculinum, *Chattat* autem seu peccatum est femininum; ergo vox *ejus* non respicit peccatum, sed Abelem.

℟. Cùm A Lapide, *Chattat* non solùm esse femininum, sed & masculinum; quia hìc ponitur *Chattat robets* (hoc est peccatum cubans apud te) cùm tamen femininè deberet esse *robetsa.* Sic etiam Lev. 4. ubi nos latinè legimus: *Quia pro peccato est,* textus Hebraïcus habet: *Peccatum est ipse.*

Obj. 4. LXX. Interpretes vertunt: *Ad te conversio ejus;* atqui hæc non possunt intelligi de peccato aut concupiscentia, ergo intelligenda sunt de Abele.

℟. Negando min. Quia ubi S. P. Aug. loco supra cit. dixerat: *Ad te conversio ejus: & tu dominaberis illius, numquid fratris? Absit. Cujus igitur, nisi peccati? Dixerat enim, peccasti: tum deinde addidit: quiesce, ad te conversio ejus & tu dominaberis illius;* mox subjungit: " Potest quidem „ ita intelligi, ad ipsum hominem debere esse con- „ versionem peccati, ut nulli alii, quàm sibi sciat „ tribuere debere, quòd peccat..... ad te enim con- „ versio ejus, non subauditur *erit*, sed *fit*.... tunc „ enim dominabitur quisque peccato, si id sibi non „ defendendo præposuerit, sed pœnitendo subjece- „ rit.... sed ut peccatum intelligatur concupiscentia ip- „ sa carnalis, de qua dicit Apostolus: caro concupis- „ cit adversus spiritum, in cujus carnis fructibus & „ invidiam commemorat, qua utique Caïn stimulaba- „ tur & accendebatur in fratris exitium: bene sub- „ auditur *erit*, id est ad te enim conversio ejus erit, „ & tu dominaberis illius.... ad te conversio ejus, dum „ non adjuvatur relaxando, sed quiescendo frænatur, „ & tu dominaberis illius, ut cùm forinsecùs non per- „ mittitur operari, sub potestate mentis regentis & „ benevolentis, assuescat etiam intrinsecus non mo- „ veri. „ Ita S. Pater. Denique ponens exemplum in Eva, ad quam juxta textum Hebraïcum dixit Deus: *Ad virum erit conversio tua*, per illam phrasim intelligi, *& ipse dominabitur tui.* Unde & Vulgata nostra Gen. 3. ℣. 16. legit: *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.*

P. An hæc verba ℣. 8.... *Egrediamur foras* sint vera & Canonica Scriptura?

℟. Affirmativè, nam licèt hodiedum non sint in Hebræo, neque apud Theodotionem, Symmachum & Aquilam; sunt tamen apud LXX. S. Hieron. in QQ. Heb. testatur se ea in Samaritanorum Pentateucho reperisse. Neque dubium est, quin ad contextum pertineant, nam hìc sine illis verbis omnino imperfectus, imo mutilus videtur: unde & Thargum, Jerosolymitanum ea habet, & ex Antiquis Tertul., Ambros., Chrysost., Cyrillus, Procopius.

QUÆSTIO III.

An Lamech peccaverit ducendo secundam uxorem?

REsp. & dico, certum est, quòd Lamech ducendo secundam uxorem, legem divinam violaverit, & contra primævam matrimonii institutionem peccaverit.

I. Quia Gen. 2. ℣. 22. *Ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, & adduxit eam ad Adam. Dixitque Adam: hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est: quam ob rem relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.* Ex quibus collige 1. quòd ab initio mundi non nisi unicam Deus mulierem formaverit, sicut unicum creaverat virum, ut vel sic ostenderet, quòd, sicut certum est, quòd una mulier non possit habere plures viros, ita nec vir unus posset habere plures uxores.

Collige 2. Quòd propter uxores, parentes relinquendi sint; ergo signum est, quòd totum cordis affectum vir in uxorem dirigere debeat: porrò hoc fieri non potest, si primæ superinducatur secunda, ergo.

Collige 3. Quòd ex primævâ matrimonii institutione debeant esse *duo in carne una*; ergo vi præcepti divini excluditur tertia, quarta &c.

Unde Tertullian. lib. de Exhortation. ad castitatem (quamvis contra Apost. successivam malè improbet polygamiam) egregiè in rem nostram ita disserit: *Erunt duo in carne una, non tres, neque quatuor, alioquin jam non una caro, nec duo in unam carnem.... numerus matrimonii à maledicto viro cœpit. Primus Lamech duabus maritatus, tres in unam carnem effecit.*

Item S. Hieron. Epist. 7. *Primus Lamech maledictus, unam costam divisit in duas, & plantarium*

rium bigamiæ protinus diluvii pœna subvertit. Videri etiam potest lib. 1. contra Jovinianum.

II. Licèt matrimonium initio mundi primariò fuerit institutum in officium naturæ, secundariò tamen fuit signum conjunctionis Christi cum Ecclesia, teste Apost., qui ad Ephes. 5. relatis Adami verbis: *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem &c.* statim subjungit: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & Ecclesia.* Atqui non plures, sed unam Ecclesiam Christus sponsam habet, ergo ex institutione primæva unicam vir debet habere uxorem.

Præclarè id ipsum declarat S. Hieron. Epist. ad Agerruchiam, ubi laudatis Geneseos verbis, subjungit: " Quod testimonium Paulus edisserens, ad Christum refert, & ad Ecclesiam: ut primus Adam in carne, secundus in spiritu monogamus sit: una Eva mater cunctorum viventium, & una Ecclesia parens omnium Christianorum; sicut illam maledictus Lamech in duas divisit uxores, sic hanc hæretici in plures Ecclesias lacerant."

III. Polygamia, licèt non primario, saltem secundario repugnat juri naturæ, ut ostendunt Theologi in Tract. de matrimonio; ergo & Lamech contra hoc peccavit.

Obj. 1. Omissâ voce *duo*, hebraïcè legitur: *Erunt in carne una*, ergo ex primæva matrimonii institutione non improbatur polygamia.

℟. Negando conseq. quamvis enim vox *duo* in textu Hebraïco non ponatur expresè, satis tamen subintelligitur, cùm verba illa prolata sint eo tempore, quo tantùm duo homines erant in mundo. Deinde sufficit, quòd in Vulgata nostra aliisque translationibus authenticis reperiatur.

Obj. 2. verba illa, *erunt duo in carne una*; item antecedentia: *quam ob rem &c.* non sunt Dei imperantis, sed Adami loquentis; ergo ex illis non probatur divina institutio, sed tantùm humana, adeoquè variabilis.

℟. Negando assumpt. cùm enim verba illa inspirante Deo protulerit Adam, non minùs sunt verba Dei, quàm quæ alii Prophetæ protulerunt. Patet hoc ex verbis Christi Matth. 19. non de Adamo, sed de Deo dictis: *Qui fecit hominem ab initio, masculum & feminam fecit eos; & dixit* (utique qui fecit hominem) *propter hoc dimittet homo patrem & matrem* (adeoque à fortiori secundam mulierem) *& adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una: itaque jam non sunt duo, sed una caro.* Quomodo autem una caro, ubi vir in plures disparatas dispergitur mulieres?

Inst. Epist. 1. ad Corinth. cap. 6. adducto textu Gen. 2. *Erunt duo in carne una*, asserit Apost. quòd adhærens meretrici unum cum ea corpus efficiatur; ergo multò magis maritus superinducens secundam uxorem, cum ea unum corpus efficitur.

℟. Apost. loco cit. non asserere, textum illum, Gen. 2. de fornicatoribus esse dictum; sed id quod ibidem de veris conjugibus dictum est, applicat etiam fornicatoribus; idque quia nempe, ut observat S. Thom., actus externus ipsius concubitûs utrobique idem est. Unde

Disting. conseq. ergo maritus superinducens secundam uxorem, unum cum ea corpus efficitur, unitate, quæ ex institutione divina significat conjunctionem Christi cum Ecclesia, nego; unum corpus efficitur unitate damnabili & adulterinâ, concedo consequentiam.

Patet hoc iterum ex verbis Christi Matth. 19. v. 9., & Marci 10. v. 11. *Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit*; ergo & qui retentâ priore, superinducit secundam, adulterium committit.

Prob. conseq., Quia non committitur adulterium, eò quòd dimittat priorem, sed eò quòd ducat secundam; atqui retinens primam Lamech duxit secundam, ergo juxta ratiocinium Christi, matrimonium hìc ad primævam institutionem revocantis, Lamech superinducendo secundam adulterium commisit

Obj. 3. Uxor prima potest cedere jure suo; ergo tunc saltem juri naturæ non repugnat ista Polygamia.

Prob. ant., quia Sara incitavit Abrahamum, ut sibi superinduceret Agar, item Lia & Rachel persuaserunt Jacob, ut thoro conjugali suas sibi ancillas adjungeret.

℟. Negando ant., & ad prob. dico, quòd (quamvis istæ mulieres aliquid impatientiæ muliebris passæ essent, vel desiderio prolis, vel ex Zelotypia in se invicem) Sancti illi Patriarchæ non nisi ex Dei dispensatione (quam vel ex inspiratione divina, vel ex exemplo Abrahami didicerant) Polygami fuerint, prout asserunt omnes SS. PP. & docet rei eventus &c. cùm à nullo desuper justi illi Dei amici sint reprehensi, sed potiùs à Deo benedicti, ut patet in Abrahamo, primo ex dispensatione divina Polygamo, cui dicitur. Gen. 21. v. 13. *Sed & filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia semen tuum est.* Plura desuper vide infra cap. 16. Q. unicâ.

Inst. Dictum est, quòd Polygamia repugnet juri naturæ; atqui juxta nos Deus non potest dispensare in Lege Naturæ: ergo cum Abrahamo &c. malè asseritur dispensasse.

℟. Disting. min. Deus non potest dispensare in lege naturæ, rigorosâ & propriè dictâ dispensatione, concedo; mutando materiam seu supremo dominio virum habilitando ad secundam mulierem, nego min. cæterùm desuper plura apud Theologos.

QUÆSTIO IV.

Quomodo ℣. 26. *dicatur de Enos:* iste cœpit invocare nomen Domini?

QUæstio est, quomodo verum sit, vel ab ipso Enos, vel tempore ejus invocari cœptum esse nomen Domini; quandoquidem & Seth pater Enos, fuerit vir pietate ac religione insignis, & ante eum Caïn & Abel per oblationes & Sacrificia Deum invocare consueverint; nec dubium sit, ipsos primos parentes per frequentes precationes Deum solitos invocare.

℟. Et dico, Enos cœpit invocare nomen Domini, quia super omnes qui eum præcesserunt, pius & religiosus erga Deum fuit, non modò colendo pietatem & religionem, sed eam publicè prædicando, divulgando, aliosque homines docendo, certos ritus & ceremonias divini cultus adinveniens, & populum ad tractandum cultum Dei instruens, ac S. Ecclesiam ad magìs visibilem formam redigens, seu reducens.

In textu Hebraïco dicitur: *tunc cœptum est invocari nomen Domini*, nempè Enos suasore ac duce. LXX. vertunt: *iste speravit invocare.* Spes enim est causa invocationis. S. P. Aug. lib. 15. de Civ. Dei cap. 18. dicit: per eum præfiguratam esse *hominum societatem, quæ non secundùm hominem in terrenæ felicitatis, sed secundùm Deum vivit in spe felicitatis æternæ.*

Nota, loco *Domini* hìc poni nomen Tetragrammaton JEHOVA, quod Moysi primùm (Exodi 6. v. 3.) tot annis post Enos revelatum fuit. Moyses verò, qui hæc scripsit postquam hoc nomen à Deo Exodi 6. audiverat, eo passim anteriùs per prolepsim, etiam in Gen. Deum compellat; etsi Adam,

Enos

Enos, aliique Patriarchæ Deum tunc non JEHOVA (ut putarunt Cajetanus & Rupertus) sed ELOHIM vel ADONAI compellaverint. Vide plura apud Marium.

Tradit Josephus lib. 1. Antiq. cap. 3. posteros Seth non tantùm pietatem, sed etiam siderales scientias coluisse. Unde cùm accepissent ab Adamo duplicem mundi interitum, unum per diluvium, alterum per incendium; duabus columnis erectis, lateritiæ & lapideæ, artes & inventa sua, ne delerentur, inscripserunt, vel scripta incluserunt ad posterorum instructionem, & sui memoriam posteris consignandam, ut si aquis periret lateritia, superesset lapidea, quam suis temporibus in Syria extitisse, testatur loco cit. Josephus.

CAPUT V.

Exhibetur hoc Cap. progenies Adami, ac posterorum, atque anni vitæ ipsorum recensentur usque ad Noë, & per eam texitur Chronologia mundi, ejusque propagatio usque ad nos: à Seth enim omnes descendimus; nam cæteri omnes filii Adam per diluvium extincti sunt.

QUÆSTIO I.

An anni primorum hominum fuerint pares nostris?

RESP. & dico, S. P. Aug. lib. 15. de Civ. Dei cap. 12. temeritatem & inscitiam castigat quorumdam sciolorum, qui annos primorum Patriarcharum nostris multò breviores fuisse asserebant, & prolixè refellit eos qui putant, aliter annos illis temporibus computatos. "Quapropter, inquiunt, cùm „ audierit quisque vel legerit nongentos annos quem- „ quam vixisse, debet intelligere nonaginta. Decem „ quippe illi anni unus est noster, & decem nostri, „ centum illi fuerunt. Ac per hoc, ut putant, vigin- „ titrium annorum „ (juxta computum LXX. Interpretum, qui hìc excedit ad 100. annos textum Hebraïcum, Vulgatam nostram &c.) "fuit Adam quan- „ do genuit Seth, & ipse Seth viginti annos habeat, „ & sex menses „ (juxta eundem computum rursus ad 100. annos differentem) "quando ex illo natus est „ Enos, quos appellat Scriptura ducentos & quinque „ annos. „ Ita hanc opinionem, exceptis parenthesibus, refert S. P. Verùm quàm insulsa sit hæc opinio,

Prob. 1. Si illorum Patriarchum anni fuissent adeo breves, ut decem illorum non essent nisi unus noster (aut etiam tantummodo menstrui, adeoque adhuc breviores, ut alii prætendunt) sequeretur, aliquos eorum anno ætatis sexto aut septimo liberos genuisse; nam Caïnan legitur hìc genuisse Malaleëlem anno septuagesimo, & Malaleël Jaredum anno sexagesimo quinto, uti & Henoch Mathusalam; ergo primus anno septimo, posteriores verò adhuc mensibus sex citiùs genuissent: quod quàm absurdum sit, nemo non videt.

Prob. 2. Moyses eosdem annos adhibuit in texenda Patriarcharum Genealogia, quibus usus est in describenda diluvii historia: atqui in hac usus est annis nostris, ergo &c.

Prob. min. Quia in historia diluvii, infra cap. 8. v. 5. fit mentio mensis decimi; item diei 27. mensis, nam ibidem v. 14. dicitur, quòd terra arefacta sit *septimo & vigesimo die* mensis secundi: Ergo evidens apparet, quòd menses illi (adeoque & anni) fuerint similes nostris; & consequenter admitti nequit, quòd annus diluvii fuerit unus ex istis minimis, quorum quilibet tantummodo 36. dies habebat: siquidem "tantillus annus, ut observat „ S. P. Aug. lib. laudato cap. 14., si antiquo more „ hoc nomen accepit, aut non habet menses, aut „ mensis ejus est triduum, ut habeat duodecim „ menses. Quomodo igitur dictum est.... *septimâ & vigesimâ die mensis*, nisi tales, quales nunc „ sunt, & tunc erant menses? .... Si igitur tales „ menses erant, tales perfectò & anni erant, qua- „ les nunc habemus. Menses quippe illi triduani „ viginti & septem dies habere non poterant. Aut „ si pars trigesima tridui tunc appellaretur dies, ut „ omnia proportione minuantur; ergo nec toto qua- „ triduo nostro factum est illud tam grande diluvium, „ quod memoratur factum quadraginta diebus & „ quadraginta noctibus. Quis hanc absurditatem & „ vanitatem ferat? &c. „ Ita S. Pater.

Prob. 3. Si anni illi fuissent tantilli, Phaleg non excessisset annum vigesimum quartum: Nachor nequidem implesset annum decimum quintum, Thare tantùm fuisset viginti cum medio, Abraham septemdecim cum medio, qui tamen Gen. 25. v. 8. *Mortuus est in senectute bona, provectæque ætatis & plenus dierum.* Deinde cùm Nachor dicatur genuisse Thare anno ætatis suæ vigesimo nono, sequeretur quòd tunc ne quidem implesset annum nostrum tertium, &c. quæ omnia absurdiora sunt, quàm ut à sano stomacho digerantur. Ergo certum est, quòd Moyses in describenda vita post-diluvianorum usus sit annis nostris. Hinc resolutio Quæstionis

Prob. 4. ex Gen. 47. v. 9. ubi dicit Jacob ad Pharaönem: *Dies peregrinationis meæ centum triginta annorum sunt, parvi & mali, & non pervenerunt usque ad dies Patrum meorum, quibus peregrinati sunt.* Atqui hoc est falsum, si anni ante-diluvianorum fuerint tam breves; quia tunc Jacob, etiam ipso Mathusalâ triginta tribus annis nostris senior fuisset.

Prob. 5. Quia ex opposita sententia sequitur, quòd varii etiam nunc homines diutius vivant, quàm primævi Patriarchæ viderunt. Atqui hoc est rursus valde absurdum, ergo.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Ægyptiorum anni vel erant menstrui lunares, vel solares, vel denique paulò longiores, puta 36. dierum: atqui Moyses videtur secutus computum Ægyptiorum, inter quos tam diu habitaverat, ergo.

℞. Translatâ maj. negando min. licèt enim in Ægypto vixissent Hebræi, ritus tamen illorum minimè sectabantur. Imo & quamvis aliquos eorum ritus secuti fuissent, satis equidem constat ex supra allatis, quòd istum computum absurdum & phanaticum non fuerint secuti.

Dixi *translatâ maj.*; quia prætendit Copernicus lib. 3. cap. 9. annum Mathematicum apud Ægyptios fuisse 365. exceptis 6. horis, adeòque ferè parem nostris. Nec infundatè id prætendit mox dictus author; nam Ægyptiorum annum complexum fuisse 12. menses, & menses singulos 30. diebus terminatos fuisse, additis in fine anni quinque diebus ad complementum anni solaris, asserit Herodotus lib. 2. de Ægyptiis hæc scribens: " Quæ autem humana- „ rum rerum sunt, hæc ita referebant inter se con- „ stare; omnium hominum primos Ægyptios annum „ comperisse, distinguentes eum in duodecim men- „ ses: & comperisse ex astris, qui eo prudentiùs „ (ut mihi videtur) hoc agunt quàm Græci, quòd „ Græci quidem tertio quoque anno intercalarem „ mensem introducunt, temporum gratia: Ægyp- „ tii verò numero triennorum dierum, quibus duode- „ cim menses taxant, adjiciunt quotannis quinos „ dies: unde eis ratio circuli temporum constat eò- „ dem redeuntis. „ Ita Herodotus.

Obj. 2. Saltem verisimilius est, quòd illi anni fuerint computati more Arabum, qui annum sex mensibus circumscribebant.

Prob. assumpt., quia apparet incredibile, quòd aliqui millesimum pœne annum attigerint.

℞. Negando assumpt., cujus falsitas vel ex eo patet,

patet, quòd Scriptura faciat mentionem de mense septimo, decimo &c.

Ad prob. dico, varias posse dari rationes, cur vita hominum adeo tunc esset longæva. Puta 1. quia temperamentum hominis necdum erat corruptum. 2. Quia sobrietas illo tempore (quo verisimiliter non nisi aquam naturalem bibebant) & simplicium ciborum usus maximè observabatur. 3. præstantia ciborum, cùm necdum terra ante diluvium nocivo esset Oceani Sale perfusa. 4. Fuit tunc perfecta notitia herbarum, & aliarum rerum, quibus vitam homines prorogabant. 5. Salubritas aëris, qui per exhalationes aquarum in diluvio fuit infectus. 6. Potuit hoc Deus permittere, ut tandem homines scientiis imbuerentur necessariis, quæ non nisi longo experientiæ usu discuntur. 7. Longævior illa vita multùm conducebat ad multiplicandum genus humanum &c.

Inst. Quidni ergo aliqui excesserunt annum millesimum?

℟. Quamvis divinæ voluntatis nulla danda sit ratio, nec hoc juxta famosos Interpretes carere mysterio. Siquidem Deus per hoc voluit significare, quantocumque tempore Patres illi vixerint, eorum tamen vel longissimam vitam, ne unius quidem instar diei comparari respectu æternitatis, dicente Davide Psalm. 89. ℣. 4. *Mille anni ante oculos tuos, tamquam dies hesterna quæ præteriit.* Unde aliqui sic verificatum putant illud Gen. 2. ℣. 17.... *In quocumque die comederis ex eo* (ligno vetito) *morte morieris.* Quia post esum pomi vetiti Adam vivendo, unum diem integrum non implevit, quia ad annum millesimum non pervenit.

Interim tamen hoc ultimum alio modo solvi potest, dicendo nempe, quòd, licèt Adam ipso die, quo comêdit de fructu vetito, corporaliter mortuus non sit, tamen tunc ipse, & omnes homines ex ipso per carnalem generationem descendentes, contraxerint necessitatem mortis, corporalis suo tempore subeundæ. Unde S. P. Aug. lib. 13. de Civ. Dei cap. 23. reflectens ad verba Scripturæ: *Quâ die ederitis, &c.* ita scribit: *non ideo debet absurdum videri, quia non eo prorsus die à corpore sunt soluti* (Adam & Eva) *quo cibum interdictum mortiferumque sumpserunt: eo quippe die mutatâ in deteriùs vitiatâque naturâ, atque à ligno vitæ separatione justissimâ, mortis in eis etiam corporalis necessitas facta est, cum qua nos necessitate nati sumus.*

Obj. 3. Mandatum habebant Adam, ejusque sequaces multiplicandi genus humanum: atqui illud non implevissent, si anni eorum fuissent similes nostris, ergo.

Prob. min. Quia Adam post genitos Caïn & Abel, expectasset ad annum 130., Seth usque ad annum 105., Jared usque ad annum 162., Mathusalam usque ad annum 187., Lamech usque ad annum 182., imo Noë tantus Dei amicus usque ad annum 500.

℟. Negando min. ad prob. duplicem responsionem suggerit S. P. lib. 15. de Civ. Dei cap. 15. Primò dicit, quòd primævi patres sicut seriùs manserunt fœcundi, sic etiam seriùs pubertatis annos attigerint. Verùm quia hæc responsio vix est probabilis, & etiam minimè cohæret cum eis quæ dixerat S. Doctor cap. 8. ejusdem libri, quæque supra cap. 1. Q. 5. in respons. ad obj. 4. citavimus, ideo secundò respondet in hunc modum: *aut quod magis video credibile, non hic primogeniti filii commemorati sunt, sed quos successionis ordo poscebat, ut perveniretur ad Noë, à quo rursus ad Abraham videmus esse perventum.* Unde in rem nostram eodem cap. 15. rursus ita scribit: *vixit autem Seth... secundùm Hebræos* (Codices) *quinque & centum annos, & genuit Enos: quis possit nisi inconsideratus asseverare, hunc ejus primogenitum fuisse, ut admirantes meritò requiramus quomodo per tot annos immunis fuerit à concubitu nullo proposito continentiæ, vel non genuerit conjugatus: quandoquidem etiam de ipso legitur: genuit filios & filias.*

Declarat S. P. in Evangelista Matthæo, qui volens texere Genealogiam Christi, ordiens ab Abraham, atque ad David pervenire intendens, dixit: *Abraham genuit Isaac*, cùm tamen Ismaël esset primogenitus. Similiter dixit: *Isaac genuit Jacob*, cùm tamen Esau primogenitus fuerit. *Ex quo* (ut finaliter ibidem concludit) *intelligi potest, veteres quoque homines ante diluvium non primogenitos, sed eos fuisse commemoratos, per quos succedentium ordo generationum ad Noë Patriarcham duceretur, ne seræ pubertatis illorum obscura & non necessaria quæstio nos fatiget.*

QUÆSTIO II.

Utrum Proto-parentes egerint pœnitentiam, & sint salvati?

Resp. Et dico, quòd Adam egerit veram inobedientiæ suæ pœnitentiam, unde certum esse videtur: idem autem de Eva piè & verisimillimè arbitramur.

Prob. 1. Quia Sapient. 9. ubi dictum fuerat: *per sapientiam sanati sunt, quicumque placuerunt tibi Domine à principio;* mox subjungitur cap. 10. *hæc illum, qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum, cùm solus esset creatus, custodivit & eduxit illum à delicto suo, & dedit illi virtutem continendi omnia.* Ergo Adam per sapientiam sanatus est, & eductus à delicto.

Prob. 2. Quia S. P. Aug. Epist. 99. ad Evodium agens de Patribus, quos Christus è limbo liberaverat, ita scribit: *de illo quidem primo homine patre generis humani, quòd eum ibidem solverit, Ecclesia ferè tota consentit, quòd eam non inaniter credidisse credendum est, undecumque hoc traditum sit, etiamsi Canonicarum Scripturarum hinc expressa non proferatur authoritas. Quamquam illud quod in libro Sapientiæ scriptum est* (allegat hîc S. P. verba Scripturæ mox citata) *magis pro hac sententia quàm pro ullo alio intellectu facere videatur.* Et quod plus est, generaliter dicit lib. 2. de peccat. merit. cap. 34. *primi homines, postea justè vivendo, meritò creduntur per Domini sanguinem ab æterno supplicio liberati.*

Prob. 3. Eandem veritatem inter alias rationes egregiè propugnat S. Irenæus. Primò, lib. 3. Adversus hæreses cap. 33. " quia (ut ibidem ratiocinatur) alio-
„ quin victus fuisset Deus per diabolum. Hoc autem
„ ne fieret, per secundum hominem alligavit for-
„ tem, & diripuit ejus vasa, & evacuavit mortem,
„ vivificans eum hominem, qui fuerat mortifica-
„ tus. „

2. Quia si Proto-parentes non essent salvi, non posset rectè dici, genus humanum esse redemptum. *Cùm autem salvatur homo* (inquit ibidem cap. 34.) *oportet salvari eum, qui prior factus est homo... neque enim victus censetur inimicus, veteribus spoliis manentibus apud eum.*

3. Quia Deus suam ergo Proto-parentes ostendit misericordiam, & spem veniæ fecit, cùm non ipsis, sed terræ & Serpenti maledixerit, *ne ipsi in totum perirent*, prout explicat cap. 35. Et similiter ratiocinatur Tertul. lib. 2. cont. Marcionem cap. 25. dicens: *Ideo nec maledixit ipsum Adamum & Evam, ut restitutionis candidatos, ut confessione revelatos.*

4. Severissimam agens pœnitentiam (ut contendit idem Irenæus cap. 37.) *condignum pœnitentiæ amictum fecit; conterritus timore Dei, & retundens petulantem carnis impetum.... frænum continentiæ sibi & uxori suæ circumdedit, &c.*

Unde concludit cap. 39. *mentiuntur omnes, qui contradicunt ejus* (Adam) *saluti, semper se ipsos excludentes à vita in eo quòd non credant inventam ovem quæ perierat.*

Confirm. hæc sententia ex communi tum Judæorum, tum Christianorum opinione, quæ satis probabiliter asserit, Adamum esse sepultum in monte Golga-

Golgatha (qui ab ejus cranio *mons Calvario* dictus est) ut effuso ibidem Christi sanguine, significaretur mundatus Adam.]

Censet id in primis Origenes Tract. 34. in Matth. ita scribens: *venit ad me traditio quædam talis, quod corpus Adæ primi hominis ibi sepultum est, ubi crucifixus est Christus, ut sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificentur.* Ut autem ostendat se in omnibus Adamum includere, subjungit: *inconveniens enim erat, ut cùm multi ex eo nati remissionem acciperent peccatorum, & beneficium resurrectionis consequerentur, non magis ipse pater omnium hominum hujusmodi gratiam obtineret.*

Consonat S. Chrysost. Hom. 84. in hæc verba Joan. *exivit in eum, qui dicitur Calvariæ locus.* In quæ ita scribit: *ubi quidam dicunt Adam mortuum & sepultum esse; & Jesum, ubi mors dominata est, ibidem trophæum erexisse per Crucem quam tulit, contra mortis tyrannidem.* Item S. Ambros. lib. 10. in Lucam ad illa verba cap. 23. v. 33. *postquam venerunt in locum qui dicitur Calvariæ*, hæc habet: *ipse autem Crucis locus, vel in medio ut conspicuus omnibus; vel supra Adæ, ut Hebræi disputant sepulturam. Congruebat quippe, ut ibi vitæ nostræ primitiæ locarentur, ubi fuerant mortis exordia.* Vide plura apud Baroninm Tom. 1. Annal. ad annum Christi 35.

His adjungunt etiam aliqui S. P. Aug. qui Serm. 71. de Tempore dicit: *etiam hoc Antiquorum relatione refertur, quòd & Adam primus homo in ipso loco, ubi Crux fixa est, fuerit aliquando sepultus: & ideo Calvariæ locum dictum esse, quia caput humani generis ibi dicitur esse sepultum.* Verùm hic sermo non est P. Patris, sed alterius Authoris, ut ostendunt Benedictini Congregat. S. Mauri, qui Tom. 5. Operum S. Aug. eundem ad appendicem rejecerunt, & sexto loco Sermonum Apocryphorum 1. Classis posuerunt. Interim ex jam cit. sermone equidem hoc evincitur, quòd fuerit communi Antiquorum relatione traditum, Adamum esse sepultum in monte Calvariæ, prout hîc asserimus.

Obj. 1. Adam revera sepultus est in Hebron, ut patet Josue 14. ỳ. 15. ubi dicitur: *Nomen Hebron ante vocabatur Cariath-Arbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est.* Unde S. Hieron. in Epitaphio S. Paulæ: *Cariath-Arbe idem est ac civitas virorum quatuor, Abraham, Isaäc, Jacob, & Adam magni, quem ibidem conditum Hebræi autumant.*

℟. Negando assumpt., & ad textum Scripturæ dico, quòd Adam ibi sit nomen appellativum, sicut appellativè dicitur de Adam & Eva hoc cap. ỳ. 2.... *Vocavit nomen eorum Adam*, id est *homo. Unde*, inquit S. P. lib. 15. Civ. Dei cap. 17., *Non ambigitur, sic appellatam fuisse feminam Evam proprio nomine, ut tamen* Adam, *quod interpretatur* homo, *nomen esset amborum.* Sensus itaque genuinus est: Hebron ante vocabatur *Cariath* (id est *civitas*) *Arbe*, qui Arbe (Josue 15. ỳ. 13. dicitur pater Enac gigantis) homo maximus inter Enacim (seu gigantes) ibi situs est. Ita Tirinus, A Lapide, & alii.

Ad S. Hieron. autem dico 1. quòd pauciores per *Arbe* intelligant *quatuor*. 2. Quod tantùm dicat: *Hebræi autumant*, & addat: *licèt plerique quartum putent Caleb, cujus ex latere memoria monstratur.* Adeoque debilis est ista authoritas. Et revera quomodo proto-parens Adam dici potuit maximus, cùm de ejus magnitudine extraordinaria Scriptura nil commemoret? Quomodo inter gigantes, qui diu post ipsum exorti sunt? Agitur ergo de aliquo post-diluviano, qui inter filios suos gigantes, vel staturâ vel potentiâ &c. eminebat.

Inst. 1. S. Hieron. in Cap. 27. Matth. ex propria mente asserit, *Calvariam non sepulchrum primi hominis, sed locum significare decollatorum, ut ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia. Adam verò sepultum juxta Hebron & Arbe, in Jesu filii Nave volumine legimus.* Imo ibidem tamquam fabulam reputat opinionem eorum, qui dicebant Adamum in monte Calvariæ esse sepultum.

℟. S. Hieron. non adeo positivè adhæsisse isti sententiæ, ut prætendit objectio: nam commentans in cap. 5. Epist. ad Ephes. & ad illa verba ỳ. 14. *Surge qui dormis &c.* referens opinionem eorum, qui dicebant prophetiam ibidem ab Apost. citatam, fuisse completam quando Christus in monte Calvariæ super Adami pependit sepulchrum; negat quidem illam expositionem textui Apost. esse conformem, sed asserit eum debere intelligi de resurrectione spirituali ipsius animæ ex morte peccati: sed tamen sepulturam Adami in monte Calvariæ non negat, ècontra de ea dicit: *Hæc utrùm vera sint nec ne, arbitrio lectoris relinquo.* Quin imo quod plus est, Epist. 17. quam nomine Paulæ & Eustochii scripsit ad Marcellam, loquens de Jerosolymis, ait: "In „ hac urbe, imo in hoc tunc loco, & habitasse di„ citur & mortuus Adam, unde & locus, in quo „ crucifixus est Dominus noster, *Calvaria* appella„ tur; scilicet quòd ibi sit antiqui hominis Calvaria „ condita; ut secundi Adam, id est Christi, san„ guis de Cruce stillans, primi Adam, & jacentis „ protoplasti peccata dilueret. „

Inst. 2. Ista Epist. non est S. Hieron., sed Paulæ & Eustochii, hunc enim habet titulum: *Paula & Eustochium Marcellæ, ut commigret Bethlehem.*

℟. Negando assumpt. nam titulum illum habet, quia S. Hieron. nomine Paulæ & Eustochii eam composuit; non verò quòd istæ duæ feminæ eam composuerint: siquidem adeo doctè composita, & tot textibus S. Scripturæ referta, & succinctè ornata est, ut à jam dictis feminis componi haud potuisse videatur.

Obj. 2. Montes & aggeres per diluvium dissipati fuerunt; ergo malè asseritur, quòd diu postea cranium Adami repertum fuerit in monte Calvariæ.

℟. Negando ant. quamvis enim montes & aggeres hinc inde multùm concussi fuerint, non ideo tamen omnes dissipati fuerunt, ut patet in montibus Armeniæ, super quos arca, finito diluvio, quievit.

Obj. 3. Moyses nil meminit de pœnitentia Protoparentum; atqui non est verisimile, quòd illam tacuisset, ergo.

℟. Argumentum esse negativum, ex quo proinde nihil concludi potest, nisi pariter concludere velis, quòd filios & nepotes suos Adam non instituerit aut instruxerit, tam in rebus naturalibus quàm divinis, offerendis precibus, ac sacrificiis &c. cùm nec illa Moyses commemoret.

Inst. Satis fundatè videtur colligi, Salomonem verisimilius non egisse pœnitentiam, quia Ecclesiasticus, recensito ejus lapsu, altissimè tacet ejus pœnitentiam; ergo idem hic colligere licet de Adam.

℟. Negando conseq. disparitas est quòd Adami pœnitentiam Spiritus S. alibi commemoret (licèt non hoc loco) uti & SS. PP., quod de Salomone nusquam in Scripturis fieri, asserit S. P. Aug. lib. 22. cont. Faustum cap. 88. Similiter de Evæ pœnitentia, non quidem ex Scriptura, sed tamen ex communi omnium pœne Doctorum & Fidelium traditione, ac consensu satis constat. At nulla talis existit traditio de pœnitentia Salomonis, sed potiùs constat de opposito. Cæterùm desuper plura, quando suo loco inquiremus, an Salomon de turpissimo suo lapsu veram egerit pœnitentiam.

QUÆSTIO III.

An Sem sit primogenitus filiorum Noë?

Nota, quæstionem tantùm esse de tribus filiis Noë, hoc cap. ỳ. 31. nominatis; nam utrùm Noë usque ad annum 500. ætatis suæ, à procreandis liberis abstinuerit, satis incertum est. Sunt enim aliqui qui putant, eum alios ante Sem, Cham, & Japheth

Japheth genuisse filios, qui mortui sunt ante diluvium. Ratio eorum est hæc, quòd usque ad annum 500. à conjugio abstinuisse non videatur, cùm æquè deberet multiplicare genus humanum, ac ejus proavi, qui certè usque ad illum annum ætatis suæ, quo in Scriptura genuisse dicuntur, à liberis procreandis haudquaquam abstinuerunt. Vide supra dicta Q. 1. in respons. ad Object. 3. Alii interim prætendunt, quòd Noë ob justas rationes, ante annum 500., hic expressum, generationi operam dare nequaquam voluerit. 1. Quòd cùm divinitus admonitus fuisset de futuro diluvio, ingenti mœrore confectus, omnem voluptatem abdicaverit, totum se pœnitentiæ tradens, ut divinam iracundiam declinaret. 2. Cùm certò nosset, brevi interituros homines, essetque dubius num aliqui forent servandi, noluit operam dare liberis, ne cum aliis divinæ ultioni subjacerent. Ubi verò, Deo revelante, novit se suosque salvatum iri, tunc incepit procreare filios, qui humani generis post diluvium essent seminarium, & hominum propagationi incumberent. 3. Tamdiu continere voluit, ut divino cultui, & animo virtutibus excolendò liberiùs vacaret. Hinc & infra cap. 6. v. 9. priùs celebratur eximia illius pietas & justitia, quàm recenseatur filiorum series, ait enim Moyses: *Hæ sunt generationes Noë: Noë vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit, & genuit tres filios. Sem, Cham, & Japheth.*

Verùm hæ rationes non videntur efficaces: nam Noë de futuro diluvio, & hominum interitu admonitus non fuit, dum ad annos pubertatis pervenerat, sed tunc demum Deus desuper eum admonuit, quando jam agebat annum ætatis suæ 480., ut ex infra dicendis patebit.

Dicitur autem justus & perfectus in generationibus suis, quia inter homines sui temporis & ævi justus & perfectus erat, eâ nimirum perfectione, quæ excludit omne peccatum mortale, quæque in assiduo studio & profectu virtutum consistit. Vide S. P. Aug. lib. 2. de Peccat. merit. cap. 15. Denique Moyses tantùm illos tres ejus filios nominavit, quia ex illis solis, post diluvium, propagatum est genus humanum per universam superficiem terræ. His præmissis, ad quæstionem propositam.

℟. Et dico, probabiliùs videtur, Sem esse primogenitum trium filiorum hic v. 31. expressorum.

Prob. 1. Quia Noë haud dubiè unum ex prænominatis filiis genuit anno ætatis suæ 500., siquidem id clarè exprimit Scriptura v. 31. dicens: *Noë cùm quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham, & Japheth.* Quorum verborum sensus juxta omnes Interpretes est, quòd tunc istos tres generare cœperit, id est unum ex illis genuerit, & alios duos subsequentibus annis post genuerit. Jam verò certum est, quòd anno 500. non genuerit Cham, cùm hic minor natu dicatur infra cap. 9. v. 24. atqui etiam ex Scriptura satìs clarè evinci videtur, quòd tunc non genuerit Japheth: ergo restat quòd tunc genuerit Sem, ac consequenter Sem est primogenitus.

Prob. min. ex cap. 10. v. 21. ubi legimus: *De Sem quoque nati sunt, patre omnium filiorum Heber, fratre Japheth majore.* Igitur juxta hunc textum Sem est natu major ipso Japheth.

Prob. 2. Quia hanc sententiam communiter docuerunt antiqui Patres, nempe S. Epiphan. in Ancorato circa finem, S. Cyrillus lib. 4. in Gen., S. Hieron. Epist. 126. ad Evagrium, dicens hanc esse traditionem Hebræorum, & denique S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 3. de generationibus trium filiorum Noë ita scribens: *Cœpta sunt autem commemorari à minimo filio, qui vocatus est Japheth, cujus filii octo nominati sunt.... filii autem Cham, hoc est medii filii Noë, quatuor.* Et infra agens de Assur, à quo condita est urbs Ninive, ait: *Assur, unde Assyrii, non fuit in filiis Cham, medii filii Noë, sed in filiis Sem reperitur, qui fuit Noë* MAXIMUS FILIUS. Et clariùs adhuc eandem sententiam tradit S. Doctor cap. 11. mox citati lib., de Phaleg filio Heber ita discurrens: *Potuit prior commemorari, qui erat ætate posterior: quemadmodum priùs commemorati sunt ex tribus filiis Noë procreati filii Japheth, qui erat minimus eorum, deinde filii Cham, qui erat medius, postremò filii Sem qui erat* PRIMUS & MAXIMUS.

Obj. 1. Quamvis infra cap. 11. Abram nominetur primus inter Filios Thare, tamen inde non sequitur, quòd sit primus nativitate, sed tantùm dignitate; ergo pariter, quamvis hic Sem nominetur primus inter filios Noë, non sequitur, quòd sit primus nativitate.

℟. Concedendo totum: non enim inde probare volumus, quòd sit primogenitus, sed id ex eo duntaxat evinci putamus, quòd infra cap. 10. dicatur frater Japhethi major.

Inst. 1. Vox Hebraïca *Haggadol*, quæ significat idem ac vox *major*, ponitur in genitivo, adeoque non ad Sem, sed ad Japheth referri debet; ergo Japheth est primogenitus filiorum Noë.

℟. Negando ant. nam cùm, teste A Lapide aliisque linguæ hebraïcæ peritis, *Haggadol*, sit vox indeclinabilis, ac consequenter cum omnibus casibus conjungi queat, ex Hebræo præcisè sciri non potest, an debeat verti *majoris*, vel *majore*. Ac proinde nihil inde concluditur contra nos.

Inst. 2. Textus LXX. Interpretum anno 1588. sub Sixto V. emendatus, & Romæ impressus, habet: *Sem fratre Japheth* MAJORIS. Atqui Japheth certò non est major Semo dignitate, ergo dici debet ipso major nativitate.

℟. Negando conseq. nam etsi ista editio Sextina multùm quidem emendata fuerit, non ab omnibus tamen mendis plenè expurgata est, ut in S. Scripturæ Prolegomenis monstrari solet, & etiam communiter admittunt omnes. Cùm itaque nostra vulgata, præsertim illa quæ Romæ prodiit anno 1593. sub Clemente VIII., majorem in Ecclesia habeat authoritatem, judicamus veriùs esse, quòd legi debeat *majore*; cùm ita etiam ex Hebræo vertant Pagninus, Vatablus & alii. Deinde etiam ita quondam habuit Antiquus Codex LXX. Interpretum, quo usus est S. P. Aug., ut videre est in Scholiis jam præcitatæ editionis Sixtinæ. Vide & S. P. lib. 16. de Civ. Dei cap. 3.

Inst. 3. Nostra Vulgata, & aliæ editiones videntur satis plausibiliter posse conciliari cum editione Sixtina: siquidem sinè ulla contradictione dici potest, quòd secundùm nostram Vulgatam Sem Japhetho sit *major* dignitate, & secundùm editionem Sixtinam Japheth sit Semo *major* nativitate: ergo non est ratio recedendi ab editione Sixtina.

℟. Negando ant. ejusque probationem; nam si Scriptura hoc tantùm insinuare voluisset, haud necessarium erat, ut exprimeret vocem *majore*: siquidem Sem Japhetho esse majorem dignitate, satis indicat ex eò, quòd imposterum solam ejus Genealogiam prosequatur, ex ipso Abrahamum ortum demonstret &c. Sicuti satìs indicavit, ipsum Abrahamum Nachore & Aran dignitate esse majorem, quia ejus Genealogiam solam prosequitur, ex ipso gentem Israëliticam (populum specialiter à Deo dilectum) ortam esse, ac tandem Messiam oriundum demonstrat &c., quamvis interim nullibi istum terminum: *major*, expresserit.

Obj. 2. cap. 11. ℣. 10. dicitur: *Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluvium*, finitum videlicet. Atqui diluvium fuit finitum anno 600. vitæ Noë completo, ut ex infra dicendis cap. 8. q. 2. §. 2. patebit; ergo Sem est natus anno vitæ Noë 502. ac consequenter Japheth est natus anno ejus 500., adeoque est primogenitus.

℟. Negando secundam partem conseq. nam quòd Scriptura sæpe numerum rotundum ponat pro exacto, satìs notum est, & nos illud infra cap. 15. q. 2. etiam demonstrabimus. Itaque quod hìc dicitur Noë cœpisse generare anno 500., intellige præcisè non 500., sed 502.; vel certè quod dicitur cap. 11. Sem

biennio

biennio post diluvium, cùm genuit Arphaxad, 100. fuisse annorum, intellige præcisè non 100., sed 102.; binarium enim, utpote minutum, in tanto numero non curat, sed silet Scriptura. Videtur igitur illud *biennio* à moyse esse expressum, non ut noscamus, quoto anno vitæ Noë sit natus Sem, sed ut à diluvio finito, per subsequentes generationes Sem, accuratè possit texi series annorum usque ad Abraham; quæ annorum series cæteroquin non ita accuratè sciri posset. Vide infra tabulam Chronologicam ad cap. 11.

Obj. 3. cap. 10. ỳ. 2. describuntur filii Japheth ante filios Sem; ergo insinuat Scriptura, quòd Japheth fuerit primogenitus.

℞. Negando conseq. Quia Moyses præponit Japheth, licèt juniorem Semo, eò quòd breviter ejus prosapiam describat, ut fusiùs agat de posteris Cham & Sem, ex quibus orti sunt Chananæi & Hebræi, propter quos maximè Genesim & Pentateuchum scripsit; ideoque deinceps solos Semi posteros est enumeraturus.

CAPUT VI.

Assignatur causa diluvii, scilicet multa malitia hominum, quos inter Noë invenitur justus, cui fabricanda arca demandatur, in qua tam ipse, quàm animalia, in semen posteritatis serventur: describitur etiam fabrica arcæ & mensura ejus.

QUÆSTIO I.

Quinam intelligantur per filios Dei, & filias hominum?

Dico 1. Aliqui Scriptores (inter quos Josephus lib. 1. Antiq. Cap. 4., Philo Judæus lib. de Gigantibus, Tertul. lib. de Habitu mulierum cap. 2., & non nulli alii Veteres) per *filios Dei* intellexerunt *Angelos*, tum quia utebantur Versione LXX., ubi in quibusdam codicibus pro *Filiis Dei* ponebantur *Angeli Dei* (ut testatur S. P. Aug. lib. 15. de Civ. Dei cap. 23.) tum quia Platonicæ Philosophiæ Sectatores, Angelos, sive bonos sive malos, existimabant esse corporeos. Putaverunt ergo Angelos, quos Deus in custodiam hominum delegaverat, illectos pulchritudine feminarum, cum illis conjunctos fuisse, & ex eis genuisse gigantes. Sed hanc sententiam, tamquam felicitati Angelorum contrariam, meritò repudiat Ecclesia; imo Christus ipse dicens Matth. 22. *Neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei.* Quod Christi argumentum planè evanescit, si prædicta opinio subsistat. Unde & S. P. loco statim cit. ait: *Angelos Sanctos nullo modo illo tempore sic labi potuisse, crediderim.*

Dico 2. alii volunt, fuisse Angelos malos, ut S. Irenæus lib. 4. cap. 7. Sed Angelos malos nusquam Scriptura vocat *Angelos*, multò minùs *filios* Dei.

Dico 3. *Aquila, quem interpretem Judæi cæteris anteponunt, non Angelos, nec filios Dei, sed filios deorum interpretatus est*, inquit S. P. loco citato. Unde aliqui intelligunt filios Principium. Sic Chaldæus & Symmachus vertunt *filii potentum*: nam Hebraïcè *Elohim* plurale est, id est *Deorum*, quod & ad Principes & potentes quandoque extenditur.

Putant ergo illi, quòd filii Principum filias hominum (id est plebeiorum) duxerint uxores: sed non fuisset hoc tantum peccatum, ut propterea diluvium induceretur in totum orbem terrarum. Unde

Dico 4. longè veriùs est, quod tradit S. P. Aug. eodem loco citato, item Theodoretus Q. 47. & alii, scilicet *per filios Dei* intelligi *filios Seth*, idque sive propter præstantiam corporis non enervati libidine, sive potiùs propter animum, in veri Dei cultu constantem: per *filias* autem *hominum* intelligi *filias Cain*, quibus, tamquam à Deo maledictis, prohibitum erat permisceri: pulchritudinis tamen libidine victi, desertâque avitâ pietate, *acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant.* Unde de filiis Seth ibidem cap. 22. dicit S. P. *Neque enim illi non erant filii hominum per naturam, sed aliud habere cœperant per gratiam.*

Observa autem, quòd S. P. eodem cap. doceat, in superioribus Genealogiis duarum civitatum exordia nobis proponi; nempe civitatem diaboli in Caïn & posteris ejus, atque civitatem Dei in Seth & ejus propagine. Genere autem humano crescente atque multiplicato, facta est permixtio, & iniquitate participatâ, quædam utriusque confusio civitatis: *Quod malum à sexu femineo rursus incepit*, ait S. Doctor.

Ob. 1. Judas Apost. Epist. suæ ỳ. 6. & sequentibus, comparat Angelos Apostatas scortatoribus Sodomæ & Gomorrhæ, ergo aliquos eorum dicit fuisse scortatores.

℞. Disting. ant. comparat quoad vindictam quam subierunt, concedo; quoad crimina commissa, nego ant.; quia aliàs & horrendissimi Sodomiæ criminis rei fuissent propter desponsatas sibi filias hominum, quod dici nequit.

Obj. 2. S. Ambrof. lib. de Noë cap. 4. ait: *non Poëtarum more gigantes illos, terræ filios vult videri Divinæ Scripturæ Conditor: sed ex Angelis & mulieribus generatos asserit.*

Item lib. 1. de Virgin. *quàm præclarum autem, Angelos propter intemperantiam suam in sæculum de cælo, virgines propter castimoniam in cælum transiisse de sæculo.*

℞. Etiamsi S. Ambrof. istius opinionis fuisset, inde nihil sequi: quia jam ante admisimus, quosdam Veteres (maximè propter aliquos Codices LXX. Interpretum) in ista opinione fuisse, quam tamen postmodum Ecclesia meritò rejecit.

1. Quia sic enervaretur argumentum Christi Matth. 22., cùm aliquando Angeli nupti fuissent. 2. Quia veritas illas nuptias contraxerunt illi, quibus dixit Deus: *non permanebit spiritus meus* (id est spiraculum vitæ, sive anima à me homini inspirata) *in* HOMINE, *quia caro est*, id est totus carnalis, & in vitia carnis suâ culpâ projectus, ut explicat S. Chrysost. 3. Propter istas impias commixtiones, diluvio omnes omnino homines delevit: porro si Angeli nuptias illas impias contraxerint, quid causæ erat, ut innocentem Sethi stirpem deleret, ipsùmque pœniteret, quòd saltem innocentes istos homines creasset? Unde in illam opinionem invehitur S. Chrysost. Hom. 22. in Gen. ubi de Angelis dicit: *dementia est dicere, quòd cum mulieribus rem habeant, & incorporea illa naturâ copuletur corporibus.* Item S. Cyrillus Alexand. lib. 2. Glaphir miratur, *quo pacto non stultitiæ proximum sit dicere, spiritus carne superiores, ab eaque semotos, carnalium amore tangi.*

Cæterùm S. Ambrof. istius erroneæ non fuisse opinionis, inde patet, quòd lib. cit. de Virg. parùm ante textum objectum præmittat: *& quid pluribus exequar laudem castitatis? Castitas etiam Angelos facit. Qui eam servavit, Angelus est: qui eam perdidit, diabolus.* Ex quibus verbis liquet, quòd ipse per Angelos non intelligat Beatos Spiritus, sed homines angelicè viventes, & quasi jam in cælo constitutos propter puritatem cordis & corporis; quorum aliqui ex feminarum aspectu, conversatione, consuetudine &c. ex isto veluti tranquillitatis cælo, propter intemperantiam, quæ sensim sine sensu irrepit, in sæculum decidunt.

Obj. 3. Job. 1. v. 6., & cap. 38. v. 7. per filios Dei intelliguntur Angeli, ergo & hic.

℞. Negando conseq., tum propter rationes allegatas, tum propter circumstantias ibi additas; tum quia voces *Angelus* & *Filius Dei* convertibiles non sunt: nam & S. Joannes Baptista, Malachiæ 3 v. 1. *Angelus* vocatur. Imo & de hominibus scriptum est Psal. 81. *ego dixi Dii estis, & filii excelsi omnes.*

Obj. 4. Liber Henoch, quem prophetasse asserit Judas

Judas Apost., inter cætera asserit, *gigantes natos è spiritibus & carne... propterea quòd ex hominibus orti sunt, & è Gregoris, id est Angelis malis.*

℞. Librum illum esse apocryphum, & exemplar aliquod spurium nomine Henoch fuisse circumlatum, de quo S. P. Aug. lib. 18. de Civ. Dei cap. 38. (licèt lib. 15. c. 23. admittat, eum aliqua scripsisse) ita loquitur: *Quædam contra fidem canonicorum scriptorum in ea* (spuria Prophetia) *legebantur*; adeoque authoritas illa nulla est.

Obj. 5. Gigantes juxta Hebræos vocantur *Nephilim*, quod est *corruere, procidere &c.* Atqui hoc optimè convenit Angelis malis, de quibus Isaiæ 14. ŷ. 12. dicitur: *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer?* Et Lucæ 10. ŷ. 18. *Videbam sathanam sicut fulgur de cælo cadentem.*

℞. Negando conseq. Quia quàm caducum ab etymologia nominis ducatur argumentum, ante, nempe cap. 2. §. 2. ostensum est. Deinde corruentes fuerunt gigantes, dum in diluvio sub undas corruerunt & perierunt.

Deinde & *Nephilim* vocari possunt, quia intuentes se, corruere faciebant per suam altitudinem & ferocitatem, sicuti mors dicitur pallida, eò quòd pallidos faciat. Hinc Aquila vocem *Nephilim* ita vertit: *illi violenter irruentes*, id est *cadere alios facientes.* Unde & Job. 6. ŷ. 15. dicitur: *Irruit in me quasi gigas.*

Obj. 6. contra naturam, & inconceptibile videtur, quòd ex hominibus isti gigantes oriri potuerint.

℞. Negando assumpt. & dico cum S. P. Aug. Q. 3. in Gen. "De gigantibus, id est nimium grandibus atque fortibus, puto non esse mirandum, quòd ex hominibus nasci potuerint, quia & post diluvium quidam tales fuisse reperiuntur: & quædam corpora hominum ad incredibilem modum ingentia, nostris quoque temporibus extiterunt, non solùm virorum, verùm etiam feminarum." Unde lib. 15. de Civ. Dei cap. 23. refert: "Nonne paucos annos, cùm Romanæ urbis, quod à Gothis factum est, appropinquaret excidium, Romæ fuit femina... quæ corpore, quodammodo gigantæo, longè cæteris præemineret? Ad quam videndum mirabilis fiebat usquequaque concursus." Vide & Jansenium ad ŷ. 4. hujus capitis.

QUÆSTIO II.

Quædam resolvuntur.

PEtes 1. Quo sensu intelligantur hæc Dei verba ŷ. 3. *Eruntque dies illius* (hominis) *centum viginti annorum?*

℞. Cum S. P. lib. 15. de Civ. Dei cap. 24. illa verba non sic accipienda esse, *Quasi sic prænuntiatum sit, post hæc homines centum viginti annos vivendo non transgredi* (ut putaverunt Josephus & Philo Judæus) *cùm & post diluvium etiam quingentos* (v. g. Sem.) *excessisse inveniamus.... sed centum viginti anni prædicti sunt futuri vitæ hominum periturorum, quibus transactis diluvio delerentur.* Itaque illud *centum viginti annorum*, non ad futuram hominum ætatem circumscribendam refertur, sed ad tempus agendæ pœnitentiæ, hominibus ante diluvianis concessum. Ita docet S. Chrysost. Hom. 22. in Gen., item S. Hieron. lib. 9. in Traditionibus Hebraïcis.

Dices, verba illa dicta sunt anno vitæ Noë 500. ut ex fine præcedentis cap. patet, diluvium verò contigit anno vitæ Noë 600., ut patet ex cap. sequenti; ergo præcitata verba non sunt intelligenda de spatio ad agendam pœnitentiam hominibus concesso.

S. Chrysost. Hom. 25. in Gen. & S. Hieron. loco jam præcit. putant ex his 120. annis, ad agendam pœnitentiam hominibus constitutis, propter eorum impœnitentiam detractos esse viginti annos. Verùm quia Deus (utpote benignus & misericors) tempus pœnitentiæ concessum, non abbreviare, sed potiùs prorogare solet, meliùs.

℞. Cum S. P. Aug. loco supra cit. Deum illa verba dixisse, *cùm circa finem quingentorum annorum esset Noë, id est quadringentos & octingenta annos vitæ ageret, quos more suo scriptura quingentos vocat, nomine totius maximam partem plerumque significans.* Attamen circa ultima verba: *quos more suo scriptura &c.* observa, quòd S. P. Q. 23. in Gen. eandem difficultatem sibi proponens, non recurrat ad hoc, quòd nomine totius, maxima pars annorum Noë sit significata, sed simpliciter dicat: *intelligitur ante viginti annos, quàm inciperet Arca fieri, quæ centum annis facta reperitur, hoc Deum dixisse ad Noë, cùm jam prænuntiaret se facturum esse diluvium, nec vitæ humanæ deinceps futuræ in iis, qui post diluvium nascerentur, spatium prædixisse, sed vitæ hominum quos fuerat diluvio deleturus.* Videtur igitur hìc admittenda recapitulatio, ita ut Scriptura, post Genealogiam Noë cap. præced. pertextam, in initio hujus cap. redeat ad ea quæ prætermiserat. Idque inter alia satis evinci potest ex eo, quòd illa quæ hìc v. 1. & 2. narrantur, certò contigerint ante annum 500. vitæ Noë.

P. 2. Quo sensu ŷ. 5. dicatur *cuncta cogitatio cordis intenta ad malum omni tempore.*

Calvinus lib. 2. Institut. cap. 2. §. 15. ex his verbis infert: ergo omnia opera nostra, etiam sancta, aliquo occulto concupiscentiæ peccato sunt inquinata. Similiter Lutherus tradidit in Articulis suis, à Leone X. damnatis, art. 31., aliique id docent hæretici; sic enim argumentantur: omne cor hominum intentum est omni tempore ad malum; ex corde autem prodeunt omnes actiones hominum, necesse igitur est, vitiato corde, quasi fonte, omnes actiones, tamquam rivulos ex eo profluentes, vitiatas & corruptas esse.

Verùm non observant, Scripturam hìc loqui non de justis, sed de peccatoribus (& quidem pessimis) ob quos inductum est diluvium, nam statim ŷ. 8. excipit Noë justum, cujus cuncta pœne cogitatio erat non ad malum, sed ad bonum. Denotatur igitur corruptio, non ipsius naturæ humanæ, sad perversitas & corruptio hominum illius temporis, qui non solùm ex errore & infirmitate mala, sed de industria, deliberatoque animo ad perpetrandum malum intenti erant.

P. 3. Quanta fuerit magnitudo & capacitas Arcæ?

℞. Magnitudo & capacitas Arcæ designatur, dum dicitur v. 15. *trecentorum cubitorum erit longitudo Arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo; & triginta cubitorum altitudo.* Cubitus vulgaris continet pedem cum dimidio, cubitus verò geometricus continet sex cubitos vulgares. Origenis sententia est, quòd Moyses hìc significare & designare voluerit cubitos geometricos: atque etiam in hanc sententiam inclinari videtur S. P. Aug. lib. 15. de Civ. Dei cap. 27. Communior verò sententia prætendit, hìc tantùm designatos esse cubitos vulgares: nam cùm capacitas Arcæ non exigat cubitos, geometricos, præstat (ait Jansenius) accipere communes, tamquam in Scriptura passim usitatos, puta Exodi 27. & alibi. Etenim si 300. illos cubitos longitudinis multiplices per 50. cubitos latitudinis, Arcæ carina seu fundus continebit quindecim millia cubitorum; quos si multiplices per 30. altitudinis, exurget totius Arcæ interior capacitas quadringentorum quinquaginta millium cubitorum solidorum, qui cùm singuli contineant pedem cum dimidio, exurgent sexcenta septuaginta quinque millia pedum solidorum. Hoc autem spatium videtur fuisse sufficiens, ad continenda omnia animalia, eorum pabula, & homines qui per Arcam salvi facti sunt.

Ad Origenem autem responderi potest, quòd ipse adstruxerit cubitos geometricos, ut refelleret Apellem discipulum Marcionis, qui ridens istius Arcæ angustiam, contendebat, nullo modo fieri potuisse, ut tam breve spatium Arcæ, tot animalium genera, eorumque

rumque cibos, qui per totum annum sufficerent, capere potuerit, ut ipse Origenes refert in cap. 6. Gen. similiter responderi potest ad S. P. nam ipse etiam contra similes Criticos agit, qui asserebant, Arcam fuisse nimis angustam, si cubiti in Scriptura designati, fuissent vulgares. Enim verò in hoc supposito, certè oporteret accipere cubitos geometricos. Unde nec Origenes, nec etiam S. P. absolutè voluerunt, Moysen hic significasse cubitos geometricos. Cæterum quia hæc quæstio vix est alicujus utilitatis, ideo ei immorari nolo.

P. 4. Quid Arca significet in sensu mystico?

℟. In sensu allegorico, Arca *proculdubiò figura est peregrinantis in hoc sæculo Civitatis Dei, hoc est Ecclesiæ, quæ fit salva per lignum, in quo pependit... Christus Jesus... & quod ostium in latere accepit, profectò illud est vulnus, quando latus crucifixi lanceâ perforatum est. Hac quippè ad illum venientes ingrediuntur: quia inde Sacramenta manarunt, quibus credentes initiantur*, ait S. P. lib. 15. de Civ. Dei cap. 26. Videri meretur S. D. lib. 12. cont. Faustum à cap. 12. usque ad 22. ubi hanc rem præclarè admodum prosequitur.

Tropologicè Arca est anima sancta, prout insigniter exponit Hugo victorinus cum aliis.



CAPUT VII.

Noë cum uxore, & tribus filiis, & filiorum uxoribus, ac delectis ex singulis animantibus, ingreditur Arcam: mox aqua diluvii terram occupat, omniumque montium cacumina superat 150. diebus.

QUÆSTIO I.

De animalibus quæ fuerunt in Arca.

Nota 1. v. 2. dici: *Ex omnibus animantibus mundis tolles septena & septena.* Ubi Abulensis, & Beda putant, hæc animalia per anticipationem vocari munda, quia scilicet per Legem Moysis Levit. 11. decernenda erant munda. Sed S. Chrysost. Hom. 24. in Gen., Estius, Tirinus & alii meliùs censent, distinctionem animalium, inter munda & immunda, fuisse quoque in Lege naturæ, idque ex instinctu Dei & traditione majorum, maximè quoad Sacrificia.

Nota 2. quòd Origenes Hom. 2. super cap. 6. Gen., Justinus, Dionys. Carthus., & Oleaster arbitrentur, ex animantibus mundis *septena & septena*, id est septem paria seu 14.; item ex immundis *bina & bina*, id est binos masculos, & binas femellas intrasse in Arcam. Attamen

℟. Et dico, longè probabiliùs est, ex animalibus mundis in Arca non fuisse nisi septem, scilicet unum par ad speciei propagationem, secundum par ad sacrificium, tertium par ad esum hominis post diluvium, denique septimum marem pro offerendo sacrificio, mox ut cessaret diluvium. Ex immundis verò unum par tantummodo servatum est in arca, ad speciei propagationem. Ita censet Menochius cum aliis.

Item non nisi septem animalia munda, & duo immunda in Arca fuisse, tenent Chrysost. loco supra cit., Ambros. lib. de Arca & Noë cap. 12., Lyranus, Abulensis & alii.

Obj. 1. Moyses hoc cap. ter nominat animalia inducta in Arcam: primò ut ingressura, tum ut ingredientia, denique ut ingressa, & semper, commemoratis animalibus, adjungit masculum & feminam; ergo videntur omnia animalia fuisse conjugata.

℟. Negando conseq. cùm dictum sit, septimum animal fuisse marem, destinatum sacrificio, quod statim finito diluvio offerri debebat ex mundis animalibus; & ideo mas solitarius, & sinè conjuge femina servatus est.

Obj. 2. geminatio ejusdem vocis *septena & septena*, significat duplicatum numerum septenarium.

℟. Negando assumpt. sed significat, eundem numerum septenarium in omni specie mundorum animalium adhiberi oportere, ut sensus sit: ex mundis animalibus tolles septena ex hac specie, & septena ex illa, & similiter septena ex alia qualibet specie. Et sanè 14. animalia, cujuslibet speciei mundorum, introducere in Arcam, etiam supervacaneum fuisset: ut quid enim tanta cujusque speciei animalium multitudo, cùm dimidium istius numeri satis superque foret ad id, cujus gratiâ animalia servabantur in Arca?

Porrò notat Tirinus ex variis Authoribus, terrestrium animalium species enumerari 150., exceptis serpentibus & reptilibus, quorum Pererius numerat species 25., ergo universim fuissent in Arca 175. species animalium terrestrium, inter quæ tantùm recensentur sex species majores equo, paucæ æquales, multæ minores ove; ita ut facilè potuerint omnia in uno Arcæ tabulato stabulari.

Observat etiam S. P. Aug. lib. 15. de Civ. Dei cap. 27. quòd *necesse non fuerit conservari in Arca, quæ possunt in aquis vivere: non solùm mersa, sicut pisces; verùm etiam supernatantia, sicut multæ alites.* Similiter quæ nascuntur ex putrefactione (si tales dentur) item quæ ex diversarum specierum commixtione gignuntur.

QUÆSTIO II.

De tempore quo factum est Diluvium.

Diluvium, ut hic ℣. 11. dicitur, incepit anno sexcentesimò vitæ Noë, non planè exacto aut finito (ut putat Pererius) sed per 47. dies inchoato.

Prob. 1. Quia diluvium duravit integro anno, ut certum est apud omnes; atqui anno 601. vitæ Noë, mense secundo, cessavit, ut patet cap. 8. ℣. 14., ergo &c.

Prob. 2. Quia cap. 9. ℣. 29. dicitur Noë vixisse post diluvium 350. annis, & tamen additur vixisse universim annis 950.; ergo 600. anni præcedentes necessariò comprehendunt totum annum diluvii: nam, alioquin vixisset 951. annis, quod falsum est.

Dices, hic ℣. 6. de Noë dicitur: *Erat sexcentorum annorum, quando aquæ diluvii inundaverunt super terram.*

℟. Id intelligi de annis inchoatis, & non completis, propter rationes jam adductas.

Incepit autem diluvium mense secundo, decimâ septimâ die mensis, ut habetur ℣. 11. Hic mensis secundus, dicitur esse secundus tam respectu vitæ Noë, quàm anni, scilicet ut simul currant: qui proindè partim respondet Aprili & Maio, & Hebraïcè vocatur *jiar*. Primus enim Hebræorum & S. Scripturæ mensis est *Nizan*, qui partim Martio, partim Aprili respondet. In Maio igitur incepit diluvium, idque ut ostenderet Deus, causam diluvii non fuisse naturalem ex pluviis & imbribus hyemalibus, sed speciali Dei providentiâ id effectum esse, sub initium æstatis; cùm inchoantur calores & siccitates, ut igitur major esset pereuntium dolor, inquit S. Ambros. lib. de Noë & Arca cap. 14., Deus eos perdidit tempore amœnissimo, quo nihil nisi lætum sibi pollicebantur. *Edebant enim & bibebant*, ait Christus Lucæ 17. ℣. 27., *uxores ducebant & dabantur ad nuptias usque in diem, qua intravit Noë in Arcam, & venit diluvium & perdidit omnes.*

Cæterùm, quòd mensis ille secundus partim Aprili, partim Maio respondeat, dictum intellige in supposito, quod mundus sit conditus in vere, uti communior sententia cum antiquis Patribus tradit.

CA-

CAPUT VIII.

Imminutis sensim aquis diluvii, post corvi emissionem, finem illius ex columba, cum ramo olivæ redeunte, discit Noë, qui cùm suis Arcâ egressus, Deo in gratiarum actionem offert Holocaustum.

QUÆSTIO I.

Quomodo concilietur textus Hebraïcus cum nostro, ubi de corvo dicitur ℣. 8. Egrediebatur & non revertebatur?

RESp. & dico, agitatur hæc quæstio, eò quòd exemplaria Hebræa & Chaldæa, quæ nunc extant, sinè negatione legant: *Egrediebatur & revertebatur*; id est ultro citroque volabat circa Arcam, interim cadaveribus pastus.

Secundùm nostram verò, & LXX. Versionem, *non revertebatur*, scilicet intra ipsam Arcam, ut fecit columba.

Apparens ergo contradictio conciliari potest, dicendo quòd sensus sit, corvum reversum à cadaveribus ad Arcæ culmen, non autem ad Noë intra Arcam; quia scilicet tecto insidebat; ut iterum ad cadavera revolaret.

Non nulli autem sic exponunt: *egrediebatur & non revertebàtur*, ad loca in quibus degere priùs consueverat, jam liberè revolans quo vellet: ex quo satis intelligitur, quòd corvus non fuerit reversus ad Noë.

Favet huic expositioni textus Hebræus, qui ad verbum sic habere perhibetur: *corvus egressus est, egrediendo, & recedendo, donec siccarentur aquæ super terram.* Hoc est magis magisque progrediebatur, donec siccaretur terra: hoc enim naturale est avibus, ut dimissæ à cavea, quàm longissimè aufugiant. Porro hunc sensum clarius expressit Interpres noster dicens: *egrediebatur & non revertebatur.*

Collige, ineptè asserere Calvinum, quòd hinc nata sit fabula, retentum esse corvum, inventis cadaveribus. Hoc siquidem minimè fabulosum visum est S. Chrysost., aliisque Patribus, & signatè S.P. Aug. Q. 13. in Gen. ubi ait: "Quod scriptum est, dimissum esse corvum, nec redisse: & dimissam „post eum columbam, & ipsam redisse, quòd non „invenisset requiem pedibus suis, quæstio solet obo„riri, utrùm corvus mortuus sit, aut aliquo modo „vivere potuerit? Quia utique si fuit terra, ubi re„quiesceret, etiam columba requiem potuit inve„nire pedibus suis. Unde conjicitur à multis, quòd „cadaveri potuerit corvus insidere, quod columba „naturaliter refugit."

QUÆSTIO II.

Quot anni fluxerint a mundo condito usque ad finem diluvii.

QUæstio hæc maximè movetur propter Editionem LXX. Interpretum, juxta quam à mundo condito usque ad finem diluvii effluxerunt anni 2242.; juxta textum autem Hebræum, & nostram Vulgatam, tantùm effluxerunt anni 1656., ut ex schemate Chronologico, infra §. 3. patebit. Adeoque juxta Editionem LXX. hîc inveniuntur 586. plures anni, quàm juxta textum Hebræum & nostram Vulgatam: siquidem subtractis 1656. à 2242. restant 586. Primò itaque & principaliter resolvendum est, an Chronologiæ textus Hebraïci, & Vulgatæ nostræ; an verò Chronologiæ Editionis LXX. Interpretum adhærendum sit. Deinde ulterius discutiendum est, quàm diu duraverit diluvium, & quomodo à mundo condito usque ad diluvii finem Chronologia deduci queat. Sit igitur

§. 1.

Cui Chronologiæ adhærendum sit?

QUamvis hæc quæstio etiam quondam à SS. PP. multùm agitata fuerit, tamen hisce nostris temporibus (magis forsan quàm ante) rursus agitari cœpit occasione cujusdam libri, cui titulus: *Antiquitas temporum restituta, & propugnata adversus Judæos, & recentiores Chronologos*; quem anno 1687. edidit Pater Pezronus, Ordinis Cisterciensis, Sacræ Facultatis Parisiensis Doctor. In illo autem libro prætendit jam citatus Author, quòd in recensendis, tam primæ, quàm secundæ ætatis, Patriarcharum annis, potiùs adhærendum sit Chronologiæ Editionis LXX. Interpretum, quàm Hebræorum calculo, quem omnino vitiosum arbitratur, & Judæorum fraudibus interpolatum. Verùm

℞. Et dico, Chronologia textûs Hebraïci, & Vulgatæ nostræ, omnino præferenda est Chronologiæ Editionis LXX. Interpretum.

Prob. 1. ea Chronologia præferenda est, quæ à Moysis tempore usque ad nostram ætatem pura, integraque permansit, atqui Chronologia textûs Hebraïci, cui per omnia consonat nostræ Vulgatæ calculus, à Moysis tempore usque ad nostram ætatem pura, integraque permansit; ergo Chronologia textûs Hebraïci & Vulgatæ nostræ, meritò præferenda est Chronologiæ Editionis LXX. Interpretum.

Prob. min. illa Chronologia pura, integraque permansit, quæ nec fraudibus, nec malitiâ Judæorum umquam corrumpi potuit; atqui Chronologia textûs Hebraïci numquam taliter corrumpi potuit, ergo &c.

Prob. min. ex S. P. Aug. qui lib. 15 de Civ. Dei cap. 13. tractans hanc quæstionem, inquirit utrùm gens Judaica, longè latèque diffusa, uno consilio conspirare potuerit, ut textûs Hebraïci Chronologiam immutaret & corrumperet; vel utrùm LXX. Interpretes, *qui etiam Judæi erant*, communi consilio eam corruperint, ut sic veritatem Gentibus alienigenis occultarent? Et respondet: "sed absit ut „prudens quisquam, vel Judæos cujuslibet perversi„tatis atque malitiæ, tantum potuisse credat in co„dicibus tam multis, & tam longè latèque dispersis: „vel LXX. illos memorabiles viros hoc de invidenda „gentibus veritate unum communicasse consilium. „Credibiliùs ergo quis dixerit, cùm primùm de biblio„theca Ptolemæi describi ista cœperunt, tunc ali„quid tale fieri potuisse in codice uno, scilicet pri„mitus inde descripto, unde jam latiùs emanaret, ubi „potuit quidem accidere etiam scriptoris error."

Deinde propositâ discrepantiâ inter Hebræum & Græcum textum circa annos Mathusalem dum Lamechum genuit, & eos quos deinde vixit, concludit: "Itaque illa diversitas numerorum, aliter se „habentium in codicibus Græcis & Latinis, aliter „in Hebræis... nec malitiæ Judæorum, nec diligen„tiæ vel prudentiæ septuaginta Interpretum, sed „Scriptoris tribuatur errori, qui de bibliotheca supra „dicti Regis codicem describendum primus acce„pit." Censet igitur S. P. textum Hebræum nec fraudibus, nec malitiâ Judæorum fuisse corruptum: & insuper addit, quòd nec LXX. Interpretes Chronologiam textûs Hebraïci immutaverint, sed totam illam discrepantiam inter Codices Hebræos & LXX., refundendam esse asserit in Exscriptorum Græcorum ignaviam aut inscitiam; ac proinde Græcos Codices hac in parte minùs esse sinceros, quàm Hebræos.

Hoc antem assertum, ut stabiliat S. Doctor, illud satis verisimili & plausibili probat ratiocinio, dum parùm infrà, causam istius ignaviæ & inscitiæ allegans, ita prosequitur: "cùm vellet (Exscriptor) „persuadere, qui hoc fecit, ideo numerosissimos an„nos vixisse Antiquos, quòd eos brevissimos nuncupa„bant:

„bant: & hoc de maturitate pubertatis, qua ido„neâ filii gignerentur, conaretur ostendere: atque „ideo in illis centum annis decem nostros insinuan„dos putaret incredulis, ne homines tam diu vixis„se recipere in fidem nollent: addidit centum ubi „gignendis filiis habilem non invenit ætatem: eos„demque post genitos filios, ut congrueret summa, „detraxit. Sic quippe voluit credibiles facere ido„nearum generandæ prolis convenientias ætatum, „ut tamen numero non fraudaret universas ætates „viventium singulorum. Quòd autem in sexta ge„neratione id non fecit, hoc ipsum est quod magis „movet, illum ideo fecisse, cùm res quam dici„mus postulavit, quia non fecit, ubi non postulavit. „Invenit namque in eadem generatione apud He„bræos vixisse Jareth, antequam genuisset Enoch, „centum sexaginta duos annos, qui secundùm il„lam rationem brevium annorum fiunt anni sede„cim, & aliquid minùs, quàm menses duo: quæ „jam ætas apta est ad gignendum; & ideo addere „centum annos breves, ut nostri viginti sex fierent, „necesse non fuit: nec post natum Enoch eos de„trahere, quos non addiderat ante natum.„ Igitur juxta S. P. Exscriptor Chronologiam (quæ à LXX. ex Hebræo in Græcum rectè translata erat) immutavit, quia putabat in Codice LXX. Interpretum descriptos esse illos annos breves, de quibus supra cap. 5. q. 1. latè actum est. Cùm enim, iis annis suppositis, invenire non posset quomodo Seth v. g. dum erat 105. annorum potuerit generare Enos, ideo addidit centum, & scripsit eum genuisse Enos, dum erat 205. annorum; & sic fecit in cæteris, ubi gignendis filiis habilem non invenit ætatem.

Prob. 2. Isti Chronologiæ adhærendum est, quam suâ authoritate approbavit & authenticam declaravit Ecclesia: atqui Ecclesia approbavit & authenticam declaravit Chronologiam textûs Hebraïci & Vulgatæ nostræ; ergo &c.

Prob. min. Ex Concilio Trid. quod sess. 4. in Decreto de editione & usu Sacrorum Librorum definit, *ut ipsa vetus & vulgata editio* (Latina) *quæ longò tot sæculorum usu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis Lectionibus, Disputationibus pro authentica habeatur, & ut nemo illam rejicere quovis prætextu audeat, vel præsumat.* Ergo Chronologiam Vulgatæ nostræ circa annos antiquorum Patriarcharum approbavit & authenticam declaravit Ecclesia.

Dices, Vulgatam nostram eatenus tantùm approbat & authenticam declarat Concil. Trid. quatenus fidem & bonos mores spectat; non verò quatenus Chronologica spectat: nam circa Chronologica in ea adhuc reperiri quædam menda, inter alia liquet ex lib. 2. Paral. cap. 22. ubi Ochozias rex Juda dicitur fuisse 42. annorum, dum regnare cœpit, in quo textu mendum communiter admittunt Interpretes.

℞. Negando assumpt. nam ibid. in Decreto de Canonicis Scripturis, postquam S. Synodus omnes utriusque Testamenti libros enumerasset, ita decernit: *Si quis autem libros ipsos integros,* CUM OMNIBUS SUIS PARTIBUS, *prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, & in veteri Vulgata Latina editione habentur, pro Sacris & Canonicis non susceperit; & Traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, Anathema sit.* Vult igitur S. Synodus, ut non tantùm omnes utriusque Testamenti libri, sed etiam omnes eorum partes, seu capita, pro Canonicis Scripturis admittantur: ac consequenter Chronologiam Vulgatæ nostræ circa annos primorum Patriarcharum, Authenticam & Canonicam declarat: nam si illam pro Canonica Scriptura admitti non vellet, jam ejus definitio straminea, imo falsa foret; siquidem in hoc supposito integrum fere quintum caput lib. Gen. non esset Canonica Scriptura, ac consequenter daretur aliqua pars, quæ pro Canonica admitti non deberet. Ad id autem quod ex lib. 2. Paralip. objectum est, & ad similia alia quæ aliunde objici possent, respondeo, ista esse minuta & parva, in quibus proinde si hinc & inde unum alterum verbum adhuc mendosum sit, hoc tamen non impedit, quominùs ipsa capita, seu libri partes dicantur Canonicæ Scripturæ: secus autem fieret, si prædicta Chronologia Vulgatæ nostræ esset mendosa, ut ex jam dictis satis constat.

Supra dicta responsio etiam refelli potest ex Congregatione Indicis, quæ, ut refert Gravesón tom. 1. de mysteriis & annis Christi dissert. 5., damnavit annotationes, quas Antonius Cointius, Doctor Bituricensis, in Chronologiam Nicephori Patriarchæ Constantinopolitani edidit; hunc enim Authorem ideo censurâ perstrinxit, quòd dum nimio studio LXX. Interpretum Chronologiam tuebatur, non videret se incautè Hebraïci fondis & editionis Vulgatæ Chronologiam labefactare, & SS. Patres corruptelam Chronologiæ LXX. Interpretum ingenuè profiteri. Hæc censoria nota tom. 7. *Bibliothecæ Patrum* editionis Parisiensis anni 1585. in Chronologia Nicephori affixa est. Ita Gravesón.

Eadem responsio, ut loco cit. dicit idem Author, ulteriùs refellitur ex S. Congregatione Bibliorum sub Gregorio XIV., cujus acta manu scripta Romæ in Bibliotheca Angelica asservantur: hæc enim Congregatio sanxit, ut in emendandis Sacris Bibliis, quotiescumque inter Codices Græcos & Hebræos aliqua occurrit dissonantia; Codices Hebræi semper præponantur Græcis, juxta regulam quam tradit S. P. Aug. lib. 15. de Civ. Dei cap. 13. quamque infra in solutione primæ objectionis allegabimus.

Prob. 3. Certum est, quòd Mathusalem non potuerit esse superstes post diluvium; atqui tamen ex Chronologia editionis LXX. sequitur, quòd superstes fuerit, cùm juxta illam 14. annis post diluvium vixerit, ergo ista Chronologia non est admittenda.

Prob. maj. ex Gen. 7. v. 21. & 22. ubi Sacer textus asserit, consumptos esse universos homines, præter Noë, & qui cum eo remanserant in Arca, *in qua*, ut dicit S. Petrus Epist. 1. cap. 3. v. 20. *Pauci, id est octo animæ salvæ facta sunt*, videlicet Noë, Sem, Cham, & Japhet, & singulæ ipsorum uxores. Ergo certum est, quòd post diluvium Mathusalem superstes non fuerit.

Prob. etiam min. Quia Mathusalem juxta Chronologiam LXX. Interpretum (editionis Sixtinæ) genuit Lamech, cùm esset annorum 167.; & rursus Lamech cùm esset 188., genuit Noë: qui anni simul juncti faciunt 355., quibus si addantur 600. anni vitæ Noë, Mathusalem incipiente diluvio, habuit 955. annos; siquidem anno 600. vitæ Noë incepit diluvium, ut ex supradictis constat. Atqui non tantùm juxta textum Hebræum & Vulgatæ nostræ, sed etiam juxta editionem LXX. Mathusalem in toto vixit annis 969. nam secundùm hanc editionem, postquam genuit Lamech, adhuc supervixit annis 802. ergo juxta Chronologiam LXX. vixit 14. annis post diluvium.

Verùm juxta Vulgatam nostram (hac in parte textui Hebræo consonam) Mathusalem istis 14. annis post diluvium non vixit, sed ipso anno, quo diluvium factum est, obiit, ut pulchrè demonstrat S. Hieron. in Quæst. Hebr. super Gen. jam dicta ita dilucidans: " Famosa quæstio, & disputatione omnium „ Ecclesiarum ventilata, quòd juxta diligentem sup„ putationem quatuordecim annos post diluvium „ Mathusala vixisse referatur. Etenim cùm esset Ma„ thusala annorum centum sexaginta septem, genuit „ Lamech. Rursus Lamech cum esset annorum cen„ tum octoginta octo, genuit Noë, & fiunt usque „ ad diem nativitatis Noë anni vitæ Mathusala tre„ centi quinquaginta quinque; sexcentesimo autem „ anno vitæ Noë diluvium factum est, ac per hoc, „ habitâ supputatione per partes, nongentesimo quin„ to anno Mathusala diluvium fuisse convincitur. „ Cùm autem supra nongentis sexaginta novem an„ nis vixisse sit dictus, nulli dubium est quatuor„ decim eum annos vixisse post diluvium, & quo„ modo verum est, quòd octo tantùm animæ in „ Arca salvæ factæ sunt? Restat ergo, ut quomodo

„ in plerisque, ita & in hoc sit error in numero; si-
„ quidem & in Hebræis, & in Samaritanorum libris,
„ ita scriptum reperi: *& vixit Mathusala centum*
„ *octoginta septem annis, & genuit Lamech. Et*
„ *vixit Mathusala postquam genuit Lamech septin-*
„ *gentis octoginta duobus annis, & genuit filios &*
„ *filias; & fuerunt omnes dies Mathusala anni*
„ *nongenti sexaginta novem, & mortuus est. Et vi-*
„ *xit Lamech centum octoginta duobus annis, &*
„ *genuit Noë*: à die verò nativitatis Mathusala, us-
„ que ad diem nativitatis Noë, sunt anni trecenti
„ sexaginta novem; his adde sexcentos annos Noë,
„ quia in sexcentesimo vitæ ejus anno factum est
„ diluvium: atque ita fit, ut nongentesimo sexage-
„ simo nono anno vitæ suæ Mathusala mortuus sit,
„ eo anno quo cœpit esse diluvium.„

S. Hieron. consonat S. P. Aug. qui Q. 2. in Gen. eandem difficultatem expendens, ita scribit: „quæri „ solet, quomodo Mathusalem secundùm annorum „ computationem vivere post diluvium potuerit, cùm „ omnes præter eos qui in Arcam ingressi sunt, pe- „ riisse dicantur. Sed hanc quæstionem *plurium Co-* „ *dicum mendositas peperit.* Non solùm quippè in „ Hebræis aliter invenitur, verùm etiam in septua- „ ginta interpretatione, Mathusalem in codicibus pau- „ cioribus; sed veracioribus, sex annos ante diluvium „ reperitur fuisse defunctus.„

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obj. 1. S. P. Aug. in jam allegato textu docet, Mathusalem sex annis ante diluvium esse defunctum; nam istos Codices, qui ita habent: vocat *veraciores*: ergo non censet eum esse defunctum ipso anno diluvii, ac consequenter indicat, Chronologiæ textûs Hebræi hac in parte non esse adhærendum.

℟. Neg. ant. & disting. ejus prob. vocat istos Codices *veraciores* respectivè, in comparatione eorum, qui quatuordecim annos post diluvium Mathusalæ attribuunt, concedo; vocat *veraciores* absolutè, in comparatione Codicum Hebræorum, qui Mathusalem ipso anno diluvii dicunt esse defunctum, nego ant., & consequentiam.

Patet hæc solutio ex eodem S. Doctore lib. 15. de Civ. Dei cap. 11. ubi eandem quæstionem discutiens, ait: *certum est non vixisse Mathusalem post diluvium, sed eodem anno fuisse defunctum, si verum est quod de numero annorum in Hebræis Codicibus invenitur.* Jam verò quod de numero annorum in Hebræis Codicibus invenitur, certè judicat S. P. esse verius, quàm quod invenitur in editione LXX., prout tum ex prob. 1., tum ex fine cap. 13. ejusdem lib. satis constat: nam ibidem non tantùm pro annis Mathusalem, sed etiam pro annis, quibus alii Patriarchæ genuerunt, hanc generalem statuit regulam: *Cùm diversum aliquid in utrisque Codicibus invenitur, quandoquidem ad fidem rerum gestarum utrumque esse non potest verum,* EI LINGUÆ POTIÙS CREDATUR, *unde est in aliam per Interpretes facta translatio.* Atqui quoad fidem rerum gestarum, non potest esse verum, quòd Seth v. g. genuerit Enos anno 105. ætatis suæ (ut habent Hebræi) & simul eum genuerit anno 205. (ut habet Editio LXX.) ergo S. P. censet, hac in parte absolutè credendum esse Codicibus Hebræis: ac consequenter præfatos pauciores Codices, vocat tantùm *veraciores* respectivè; quia nimirum, licèt quoad annos aliorum Patriarcharum adhuc essent mendosi, tamen circa annos Mathusalem, ex Hebræis correcti erant; ac proinde ex illis non sequebatur turpis ille error, quòd scilicet Mathusalem post diluvium quatuordecim annis vixisset.

Obj. 2. Chronologiam textûs Hebraïci à Judæis esse corruptam, videtur posse evinci his duobus ratiociniis. 1. Apud Judæos ex Talmude constans erat hæc traditio, quòd Messias nasci deberet in sexto mundi millenario: qua traditione cùm Christiani primis Ecclesiæ temporibus uterentur ad probandum Christum esse verum Messiam; quia nempe jam sextum millenarium decurrebat juxta Editionem LXX. Judæi, ut hoc argumentum declinarent, mille ac quingentos circiter annos ex textûs Hebraïci Chronologia de industria expunxerunt, ut sextum illud millenarium nondum incœptum, ac consequenter Messiam nondum natum esse, demonstrarent.

2. Primo & secundo sæculo soli Judæi linguam Hebraïcam callebant; ergo facilè potuerunt textûs Hebraïci Chronologiam corrumpere, absque eò quòd ullus Christianus hoc animadvertere posset: siquidem Christiani, linguæ Hebraïcæ penitus ignari, tunc temporis solam Versionem LXX. Interpretum legebant & sectabantur; adeoque hanc impiam Judæorum, quæ in textum Hebraïcum irrepserat, corruptionem detegere haud valuerunt.

℟. Neg. assumpt. 1. quia impossibile est, ut Judæi corruperint omnes codices tam longè latèque dispersos, ut supra prob. 1. ex S. P. audivimus. 2. Si simile quid factum fuisset, certò Christiani id detexissent, & Judæis tam grande crimen exprobrassent, atque eorum fraudem propalassent. 3. SS. PP. Judæos communiter appellant Capsarios nostros, & librorum sacræ fidei Bajulos; ergo illis certum erat, quòd Sacros Codices non corrupissent. 4. Sacra Chronologia, vel nullum, vel admodum exiguum Christianæ Religioni poterat afferre adjumentum; ergò nulla est verisimilitudo, quòd Judæi eam corruperint.

Ad primum autem ratiocinium dico, falsum esse, quòd in initio Ecclesiæ aliqua apud Judæos extiterit traditio de nascituro Messia, sive in sexto, sive alio mundi millenario: siquidem talis traditio vigere tantum cœpit, dum in lucem prodiit Talmud Babylonicum; illud autem prodiit sæculo VII., ut & ipsis Judæorum traditionibus & scriptis evidenter probat Morinus. Et quidem in jam dicto Talmude traditur, quòd Messias adventurus sit, non in sexto (ut supponit objectio) sed vel in quarto finiente, vel in quinto incipiente mundi millenario; in eo namque legimus: *Traditio domûs Eliæ: mundus sex annorum millibus consistet: duobus millibus inanitatis, duobus millibus Lex, & duobus millibus tempus Messiæ.* Ex quo patet, quòd sicut juxta istam traditionem Lex vigere cœpit incipiente millenario tertio, ita & Messias advenire debuerit incipiente millenario quinto.

A vero igitur prorsus alienum est, quòd Judæi Sacram Chronologiam ideo corruperint, ut declinarent argumentum Christianorum, ex traditione, in objectione memorata, desumptum. Etenim primis Ecclesiæ temporibus, nec Apostoli, nec alii Christiani, contra Judæos calculatoriis disputarunt argumentis; sed potiùs clarissima usurparunt Prophetarum vaticinia, quibus Messiam, in Lege promissum, jam advenisse ad oculum demonstrarunt, ut inter alia liquet Act. cap. 2. & 3., item cap. 13. & 28. Proinde si Judæi voluissent Sacram Scripturam corrumpere, ut sic declinarent Christianorum argumenta, non Chronologiam sed potiùs Prophetarum vaticinia (præsertim Gen. 49. & Daniëlis 9.) certò corrupissent. Hæc autem non corruperunt, ergo nec etiam Sacram Chronologiam.

Ad 2. dico, rursus falsum esse, quòd primo & secundo Ecclesiæ sæculo Christiani linguæ Hebraïcæ penitus ignari fuerint: siquidem non tantùm in Palæstina, sed etiam in Italia plurimos Judæos ad fidem convertit Apostolorum princeps S. Petrus: hi autem linguam Hebraïcam certò optimè callebant, ac proinde impiam Judæorum, si quæ in textum Hebraïcum irrepsisset, corruptionem nedum detexissent, sed & detectam omnibus, ad Judæorum confusionem, aperuissent.

Inst. 1. S. Julianus Archi-Episcopus Toletanus, ex mandato Ervigii Hispaniarum Regis, tres edidit libros contra illos Judæos, qui docebant Messiam nondum advenisse, eò quòd nondum decurreret sextum mundi millenarium, quo ille venturus denuntiabatur: in tertio autem libro ut hoc Judæorum argumen-

gumentum refellat, demonstrat sextum mundi millenarium jam diu inchoatum esse, quia nimirum *sola pro annis (à mundo condito elapsis) est observanda authoritas septuaginta Interpretum, quæ meritò omnibus Editionibus & Translationibus antefertur.*

℟. 1. Authoritatem S. Juliani hac in parte non esse admittendam; siquidem tertium ipsius librum censuravit & proscripsit Sacræ Indicis Congregatio, supra Prob. 2. allegata. Censura autem ista legitur (teste Malvenda lib. 2. de Anti-Christo cap. 8.) in margine operum S. Juliani in Editione posteriori operum Bibliothecæ Patrum. Interim etiam dato, quòd authoritas S. Juliani alicujus momenti foret.

℟. 2. Cum Frassen, eum quidem jam memoratum argumentum contra Judæos ursisse, sed interim omnino modicam aut exiguam vim in illo sitam esse, existimasse: unde illud parvi ducens, altero eos aggreditur, demonstrando Messiam non in sexto millenario, sed in sexta mundi ætate advenire debuisse: *quid enim*, inquit in præfat., *anni faciunt, si generationes succumbant? In generationibus ergo* ÆTATUM *nativitatis Christi quærenda est veritas, quæ per Legem monstratur, & per Evangelium noscitur.* Et deinde enumeratis quinque primis mundi ætatibus, concludit: *jam deinde sexta ætas sequitur, in qua Christus Dei Filius ex Maria Virgine nascitur.* Ex quibus patet, S. Julianum censere, sacram Chronologiam, non juxta editionem LXX., sed juxta diversas Patriarcharum ætates esse texendam.

Inst. 2. Aquila, Theodotion, & Symmachus aliquos textus prætermiserunt aut mutarunt, ex quibus Christi adventus poterat demonstrari; uti testatur S. Hieron. scribens in Michæam Prophetam, ergo etiam alii Judæi potuerunt corrumpere sacram Chronologiam.

℟. Negando conseq. quia præterquam quòd ista corruptio nullum posset Judæis præsidium afferre, uti ex ante dictis satis constat, disparitas est quòd isti tres in Versionibus quas ipsi-met ediderunt, tantùm similes corruptiones & mutationes fecerint; adeoque cæteri Hebræi Codices integri & exacti permanserunt: àt verò in posteriori casu corruptio debuisset esse universalis, cùm juxta Adversarios omnes omnino hebræi Codices, quoad sacram Chronologiam, corrupti sint: verùm cum impossibile sit, ut similis corruptio fieri potuerit, ideo judicamus eam numquam factam esse. Præterea istæ mutationes & prætermissiones textuum, etiam non latuerunt Christianos, ergo nec eos latuisset corruptio Chronologiæ, si quæ facta fuisset.

Obj. 3. Pentateuchus Samaritanus, quem Joannes Morinus edidit, à diluvio usque ad Abrahamum, exceptâ generatione Caïnan, quam omittit, aliorum Patricharum annos numerat juxta Chronologiam LXX. Interpretum; ergo hæc Chronologia præferenda est calculo Hebræorum.

℟. neg. conseq. 1. Quia jam dictus Pentateuchus Samaritanus à creatione mundi usque ad diluvium numerat dumtaxat annos 1307.; quem numerum, utpote nimis contractum, non esse exactum, hodiedum convenit inter omnes. 2. Quia S. Hieron. supracit. fatetur se legisse in Pentateucho Samaritanorum, Mathusalem genuisse Lamechum anno ætatis suæ 187., & tamen in Codice Morini dicitur genuisse Lamechum anno ætatis suæ 67.; ac denique in Codice, quem præ manibus habuit Josephus Scaliger, dicitur genuisse anno 77. Hæc autem legendi varietas apertè demonstrat eum esse vitiatum. Itaque cùm certum sit apud omnes, quòd in annis Patriarcharum ante diluvium, depravatus sit textus Samaritanus, ita & in annis Patriarcharum post diluvium, potuit corrumpi: ac proinde quoad ad hanc Chronologiam non est alicujus authoritatis.

Obj. 4. Ecclesia in Martyrologio, quod publicè recitatur in Vigilia Nativitatis Christi, numerat annos ab exordio mundi usque ad Natale Christi juxta calculum LXX. Item Synodus Trullana Constantinopoli celebrata, iisdem numeris sua acta consignat; à mundi siquidem origine usque ad tempus celebrati Concilii, anni numerantur 6199.

℟. Ecclesiam in Martyrologio quidem ita computare annos, quia eam computationem, jam primitus observatam, voluit retinere, ne forsan videretur majorum instituta variasse. At nequaquam inde sequitur, quòd istam Chronologiam veram & incorruptam declaret; quandoquidem potiùs oppositum declaraverit, dum nostram Vulgatam in Concil. Trident. quoad omnes suas partes, ut verè Canonicam recipi voluit & mandavit. Ad Synodum autem Trullanam dico, in supposito quòd sit à Pontifice approbata, de quo differere non est hujus instituti) eam non de Sacra Chronologia, sed aliis rebus egisse; adeoque inde rursus nihil concludi potest.

Obj. 5. Josephus peritissimus Judæus annos Patriarcharum recenset juxta Chronologiam LXX.; nam lib. 1. Antiq. cap. 4. ab Adamo usque ad diluvium numerat annos 2250.; & cap. 7. à diluvio usque ad egressum ex Ægypto computat 797.

℟. Textum Josephi hac in parte vel à Græcis esse corruptum, ut prætendere videtur Graveson, vel si non sit corruptus, nullam tamen ei deberi fidem, utpote cùm sibi non constet: nam lib. 8. Antiq. cap. 2. ab Adamo usque ad ædificationem templi Salomonis computat annos 3102.; à diluvio verò 1440. si igitur hi 1440. anni; qui juxta ipsum a diluvio usque ad templi fabricam fluxerunt, subtrahantur à 3102., à mundo condito usque ad diluvium residui erunt 1662. qui calculus haudquaquam convenit cum Editione LXX., sed proximè accedit ad fontes Hebræos, quippe quorum summam sex dumtaxat annis superat; ac consequenter manifestè repugnat calculo ex lib. 1. Antiq. objecto.

Nota interim non esse certum, an Josephus lib. 1. Antiq. cap. 4. ab Adamo usque ad diluvium, computet annos præcisè 2250.: siquidem hunc Josephi computum tantùm legi in Frassen & quibusdam aliis Authoribus; ast in Editione Francofurtensi & Genevensi operum Josephi, invenio ipsum loco jam cit. ab Adamo usque ad diluvium computare annos 2656.: qui computus cùm non tantùm ab Hebræorum, sed à LXX. calculo notabiliter differat, tamquam Scripturæ apertè contrarius, omnino rejiciendus est; adeoque ex authoritate Josephi nihil contra textum Hebræum concludi potest.

Obj. 6. Authoritatem variorum Scriptorum Ethnicorum, juxta quos regnum Chaldæorum debuit esse conditum ter mille & ampliùs annis ante Christum. Atqui hoc non potest conciliari cum textu Hebræo, quandoquidem juxta hunc à diluvio usque ad Christum, ad summum elapsi sint anni circiter bis mille & quadringenti. Dico *ad summum*, quia juxta communiorem sententiam adhuc tot elapsi non sunt. Ergo Chronologia textùs Hebraïci non videtur admittenda.

℟. Istis Scriptoribus Ethnicis hac in re nullam esse adhibendam fidem: nam, ut cap. 1. q. 5. in fine observavimus, multa intervalla temporum immoderatè mentiti sunt. Unde ad omnia ista quæ ex illorum historiis hic objici possent, respondemus cum S. P. Aug. lib. 18. de Civ. Dei cap. 40. quòd *nos in nostræ religionis historia, fulti authoritate divinâ, quidquid ei resistit, non dubitemus esse falsissimum.* Deinde isti Scriptores Ethnici non tantùm textui Hebræo, sed etiam LXX. manifestè repugnant, prout ex cap. 1. Q. 5. in fine colligi potest. Vide & S. P. lib. 12. de Civ. Dei cap. 10.

Difficultates, quæ hic objici possent, tum ex divisione terræ & dispersione hominum in ortu Phaleg, tum ex generatione Caïnan, infra suo loco complanabimus, quando istas quæstiones ex professò discutiemus.

§. 2.

Quamdiu diluvium duraverit, & quomodo ejus Chronologia formari debeat?

RESp. & dico 1. diluvium duravit anno integro solari, vel integro lunari, & decem diebus.

Prob. quia Gen. 7. ỳ. 11. dicitur diluvium incepisse *anno vitæ Noë sexcentesimo, mense secundo, septimo decimo die mensis*: tunc enim ingressus est Noë in Arcam cum filiis, & cœpit pluere. Deinde cap. 8. ỳ. 14. *arefactâ* jam *terrâ*, dicitur Noë *egressus ex Arca anno sexcentesimo primo, mense secundo; septimo & vigesimo die mensis*; ergo duravit diluvium anno integro & decem diebus; id est integro solari, vel lunari, & decem diebus.

Dico 2. Chronologiam anni diluvii Torniellus & recentiores aliqui sic formant, ut computentur dies 29. primi mensis anni, & 16. secundi mensis ante diluvium, ex cap. 7. ỳ. 11. adeoque computant dies 45. ante pluviam: deinde 40. pluviæ, 150. permanentis altitudinis aquarum, 14. decrescentiæ, 62. ad apparitionem montium, 40. ad emissionem corvi, 7. ad emissionem columbæ, & iterùm 7. ad emissionem alterius columbæ; ex quibus præcisè conficitur annus solaris, scilicet 365. dies.

Verùm quamvis hic computus satis facilis & dilucidus appareat, tamen violentus & nimis arbitrarius videtur.

1. Quia ipsi menses hoc cap. ỳ 4. & 5. expressos non ab anni, sed à diluvii initio incipiunt; menses verò cap. 7. ỳ. 11. & hoc cap. ỳ. 13. notatos incipiunt ab initio anni, eò quod nimirum, ut ex textu clarissimè patet, hi menses non possint dici menses ipsius diluvii, sed anni. Atqui nunc menses ab initio diluvii, nunc inchoare ab initio anni, satis arbitrarium videtur, quandoquidem non sit credibile, quòd Moyses in contextu ejusdem narrationis, nunc ab initio anni, nunc statim ab initio diluvii menses computaverit, ergo &c.

2. Quia quòd præcisè admitti debeant 14. dies decrescentiæ aquarum, non videntur etiam ex ullo capite posse probare.

3. Quia in ipsorum hypothesi ab initio anni currentis usque ad decimum mensem (exclusivè) ipsius diluvii elapsi sunt decem menses & sexdecim dies: nam sunt novem menses diluvii (ut supponunt) & mensis ac sexdecim dies anni currentis; siquidem mense secundo, decimo septimo die mensis anni 600. vitæ Noë diluvium incepit, ut dicitur cap. 7. v. 11.

Deinde elapsus est dies unus, quo hoc cap. ỳ. 5. dicuntur apparuisse cacumina montium. Post hunc elapsi sunt 40. dies, post quos Noë dimisit corvum. Et post hos ad minùs præterierunt 7. dies antequam Noë emitteret secundam columbam, pro cujus egressu & reditu ad minùs etiam debebit computari dies unus. Denique post hos dies adhuc fluxerunt 7. dies, priusquam dimitteret tertiam columbam, quæ dicitur non reversa, cujus reditum quoque ad minùs expectavit per integrum diem, antequam (juxta istorum recentiorum sententiam) v. 13. eluceret novus annus.

Patent hæc omnia à ỳ. 5. usque ad 13 jam autem hos omnes dies junge supradictis sexdecim, qui præter decem menses elapsi sunt usque ad diem primum (exclusivè) mensis decimi ipsius diluvii, & invenies annum, quo contigit diluvium, præter decem menses adhuc continere 73. dies: ex quo sequitur, quòd etiamsi illos decem menses reputaremus lunares (qui alternatim continent 29. & 30. dies) annus ille fuisset 368. dierum. Atqui hoc admitti nequit, ergo non subsistit hæc sententia. Itaque

Dico 3. Chronologia anni, quo contigit diluvium, hoc modo formanda videtur: hic v. 5. novem menses & unus dies elapsi sunt usque ad apparitionem cacuminum montium. Restant igitur quærendi tres menses reliqui, qui simul, si sint solares, 90., si verò lunares, 89. dies efficient. Ex illis diebus v. 6. occurrunt dies 40., tum bis septem dies quibus emissæ sunt columbæ. Deinde reliqui dies consumuntur partim illo spatio, quod v. 8. indicatur, quo prima columba post corvum emissa est: nam cùm v. 6. dicatur Noë emisisse corvum, qui non est reversus ad Arcam; ideoque v. 8. emisit quoque columbam post eum, non videtur eodem die emisisse columbam, sed reditum corvi expectasse aliquibus diebus: partim etiam consumuntur illo spatio quod effluxit ab emissione ultimæ columbæ non revertentis, usque ad initium anni 601. vitæ Noë, quo superficies terræ siccata scribitur v. 13.

Dices 1. ỳ. jam cit. dicitur: *Igitur sexcentesimo primo anno* (vitæ Noë) *primo mense, prima die mensis imminutæ sunt aquæ*. Atqui particula illativa *igitur* designat, quòd immediatè post emissionem ultimæ columbæ illuxerit initium anni 601.; ergo insundarè asseritur, quòd effluxerint aliqui dies ab emissione ultimæ columbæ non revertentis, usque ad initium anni 601.

℞. Negando min. quia, præterquam quòd ista particula desit tam in Hebraïco quàm in Græco, ut reflectit Jansenius, in nostra Vulgata non est illativa, sed continuativa dumtaxat locutionis seu constructionis; sicut sæpe Latini istâ particulâ utuntur, & etiam ipsa Scriptura uti videtur Exod. 1. v. 5.

Dices 2. Ex hac opinione sequitur, quòd isti 150. dies, post quos hic v. 3. dicuntur aquæ minui cœpisse, includant 40. dies pluviæ, de quibus cap. 7. v. 12. atqui hoc videtur apertè contra Scripturam, quæ ibid. v. 24. clarè dicit: *obtinueruntque aquæ terram centum quinquaginta dies*. Ergo &c.

Prob. sequela maj. quia, cùm juxta hanc sententiam per mensem septimum, cujus vigesimâ septimâ die hic v. 4. dicitur Arca requievisse super montes Armeniæ, non intelligatur mensis septimus diluvii, sed anni 600. vitæ Noë; sequitur quòd à die decima septima secundi mensis, qua cap. 7. v. 12. cœpit pluere, usque ad diem vigesimam septimam mensis septimi, tantùm effluxerint 160. dies, etiam in supposito, quòd cuilibet mensi tribuantur dies 30. ergo præfati dies 150. necessariò in se comprehendant 40. dies pluviæ.

℞. Concedendo sequelam majoris, & neg. min.: ad textum autem ex ỳ. 24. allegatum dico, sensum non esse, quod aquæ in sua altitudine per 150. dies constiterint & permanserint, sed sensus est, quòd aquæ terram occupaverint 150. diebus, priusquam minui inciperent. Unde vox *obtinuerunt* simul significat totum illud tempus, quo creverunt aquæ, & simul illud quo in ultimo suo incremento absque diminutione perstiterunt, atque ita intra illos 150. dies comprehenduntur dies 40. pluviæ. Primis igitur 40. diebus fuit pluvia, qua terra & montes omnes, ad quindecim cubitos fuerunt obruti: deinde per sequentes 110. dies mansit aqua in hoc statu & altitudine, post quos cœpit decrescere, ita ut decimo post die Arca quiesceret in montibus Armeniæ: tot enim universim numerantur dies à decima septima die mensis secundi, usque ad vigesimam septimam mensis septimi, ut ex prob. sequelæ maj. constat.

Dico 4. Quamvis terra hic ỳ 13. dicatur exsiccata mense primo, prima die mensis, anni 601. vitæ Noë, tamen statim Noë non est egressus ex Arca, quia nimirum terra quidem inchoatè exsiccata erat, id est nudata aquis, sed remanebat adhuc limosa & cœnosa: nam perfectè à cœno & limo exsiccata est 27. die mensis secundi, ut patet ex v. 14. ubi dicitur: *mense secundo, septimo & vigesimo die mensis arefacta est terra*. Et tunc, ut subjungitur ỳỳ. sequentibus, Noë cum suis, & cunctis animantibus egressus est ex Arca. Igitur ex hucusque dictis liquet, quòd Noë per annum integrum & 10. dies in Arca manserit, & hoc sensu verum est, quòd diluvium duraverit integro anno & 10. diebus.

Cùmque ulterius ex Q. 2. cap. 7. constet, diluvium incepisse anno 600. vitæ Noë, non completo, sed per mensem & 17. dies inchoato, etiam ex jam dictis sequitur, quòd omnino plenè cessaverit anno 600. vitæ Noë completo, & 601. per mensem & 27. dies inchoato.

§. 3.

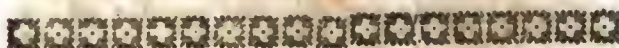
§. 3.

Quomodo a mundo condito usque ad finem diluvii deducatur Chronologia?

RESp. & dico, ut hæc bene deducatur, tantùm accipi debent anni, quibus primi homines, per quos Moyses texit Genealogiam, genuerunt. Illi autem anni quibus Gen. cap. 5. dicuntur genuisse, intelligi debent completi (saltem usque ad Lamech inclusivè) ut constet firma Chronologiæ ratio; ita scilicet, ut v. g. annus 131. Adami sit primus vitæ Seth; & ita pariformiter dicendum est de reliquis. Dixi *saltem usque ad Lamech inclusivè:* nam cùm ab anno 182. vitæ Lamech, quo completo natus est Noë, usque ad finem diluvii effluxerint 600. anni vitæ Noë, parum ad Chronologiam refert, an ipse Noë præcisè cœperit generare anno 500. vitæ suæ completo, an verò tantùm inchoato. Itaque à mundo condito usque ad finem diluvii exactè deducitur Chronologia, & computantur anni per hoc

SCHEMA CHRONOLOGICUM.

Juxta Textum Hebræum.		*Juxta LXX. Edit. Sixtinæ.*	
Adam genuit anno ætatis suæ	130	Adam genuit anno ætatis suæ	230
Seth genuit anno	105	Seth genuit anno	205
Enos	90	Enos	190
Caïnan	70	Caïnan	170
Malaleel	65	Malaleel	165
Jared	162	Jared	162
Henoch	65	Henoch	165
Mathusalem	187	Mathusalem	167
Lamech	182	Lamech	188
Noë in fine diluvii compleverat annum	600	Noë in fine diluvii compleverat annum	600
Supputationis summa juxta textum Hebræum & Vulgatam nostram conficit annos	1656	Supputationis summa juxta Editionem LXX. conficit annos	2242



CAPUT IX.

Deus Noë ac filiis ejus benedicit, esum carnis indulget, non tamen sanguinis: fœdus de non inducendo iterum diluvio iride firmat, Noë inebriatur, à quo Cham maledicitur in filio.

QUÆSTIO I.

An peccaverit Noë per ebrietatem, de qua ℣. 21.?

REsp. Et dico 1. Noë virum justissimum & maximè sobrium, hic à mortali (exceptis Calvino & aliis Hæreticis) facilè excusant omnes.

Dico 2. Valde probabiliter ab omni prorsus peccato in hoc casu posse Noëmum excusari.

Prob. 1. Quia Theodoretus Q. 65. in Gen. ita scribit: "ab inexperientia profecta est ista ebrietas Noë, „non ab intemperantia. Nam ille primus hominum „compressis uvis, ignorans non solùm quantùm esset bibendum, sed etiam quomodo, nempè aquâ temperatum, incidit in ebrietatem. „

Prob. 2. Ex S. Chrysost. qui Hom. 29., ut ostendat ebrietatem Noë non ex intemperantia sed ex ignorantia accidisse, reflectit, *sobrium illum Patriarcham nunquam postea in eamdem esse relapsum, cùm hoc certè Scriptura non taceret.*

Ignorantiam hanc confirmat Sanctus Hieronymus lib. 1. cont. Jovinianum ita scribens: *ante diluvium quidem nec fuit esus carnium, nec repudium uxorum.... nec potus vini.* Ergo mirum non est, quòd hic Noë fuerit deceptus, cùm nec ex se ipso, nec ex aliis vini virtutem discere potuerit.

Dices. S. Hieron. intelligi debet de usu immoderato; ex quo inferri nequit, usum vini moderatum ante diluvium non fuisse. Addit enim de temporibus nostris: *nec comedimus carnes, nec bibimus vinum, dicente Apostolo, bonum est vinum non bibere &c.* quæ de abusu intelligenda sunt: cùm scribat suo Timotheo idem Apost., ut utatur modico vino propter stomachum.

℟. Neg. ant. nam absolutè ibid. concludit S. Hieron. *vinum igitur cum carnibus post diluvium dedicatum est.* Atqui nequidem moderatum carnis usum ante diluvium fuisse (saltem inter primævos Sanctos Patriarchas) communiter tradunt interpretes; ergo nec moderatus vini usus ante illud tempus fuisse videtur. Præterea asserit Hieron. vinum post diluvium fuisse *dedicatum.* Porrò vox illa potiùs significare videtur usum moderatum, quàm abusum.

Dixi *saltem inter primævos Sanctos Patriarchas*: quia satis probabile est, quòd etiam ante diluvium licitus fuerit esus carnium; id enim erui videtur ex eò, quod tunc greges essent ovium, quarum Pastor erat Abel: quibus si nemo vescebatur, nulla fuisset laus ejus præ Caïno, quod pingues oves obtulerit Deo. A carnibus interim, quamvis licitis, abstinuisse viros religiosiores, puta posteros Seth (eo quod Deus assignans homini cibum, disertè tantùm expressisset olera, non autem carnes) communiter docent Interpretes: & hanc esse sententiam S. Chrysost., Theodoreti, & aliorum, dicit A Lap. scribens in hoc cap. Et sic verum est, quòd esus carnium, nempè apud omnes omnino homines, tantùm inceperit post diluvium, ut docet S. Hieron.

Interim tamen usus vini, ante diluvium, apud nullos videtur; si enim is fuisset, quis credat inter nullos (nequidem inter impios Caïnitas) ejus fuisse abusum? Porrò abusum non notat Scriptura, quæ immanissima tamen commemorat hominum scelera & libidines, quæ ex ebrietate maximè oriuntur; ergo apparet quod apud nullos tunc fuerit vini usus.

Prob. 3. Experientiâ jam constat, quod insueti vinum, aliumve potum inebriantem bibere, facilius capiantur, maximè si ingravescente ætate, ignorent qua sibi mensura bibendum sit. Ergo valde facilè ita capi potuit Noë sine ullo peccato.

Prob. 4. Quamvis supponeretur usus vini moderatus fuisse ante diluvium, potuit tamen inculpabiliter Noë fuisse inebriatus. 1. Quia etsi 600. & aliquot jam esset annorum, errare potuit cogitando, quòd æquè ac juniores filii sui ferendo potui aptus esset. 2. Forsan bibit vinum recenter expressum, nesciens quòd illud citiùs inebriaret. 3. Potuit inculpabiliter esse victus eâ vini portione, quàm aliàs sine turbatione ferre poterat: constat enim quòd homo unâ die plus vini, quàm alterâ sine incommodo bibere valeat. 4. Denique potuit & illo anno tum ex adhibito particulari labore, tum ex singulari influentia cæli, aut fœcunditate terræ vinum esse generosius, sicque ignorante Noë, citiùs inebriativum &c.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Si Noë non peccaverit se inebriando, nulla videtur ratio, cur factum tam probrosum ex instinctu Spiritûs S. Moyses enarraverit.

℟. neg. assumpt. Quia hoc potuit esse factum 1. Ut suam in scribendo ostenderet sinceritatem. 2. Ad instructionem nostram, ut prudentes simus in omnibus actionibus nostris, ubi prudentiores nobisque sanctiores, propter inculpabilem ebrietatem notatos audimus. 3. Ut vitemus damna saltem corporis, infamiam externam, scandalum quod datur ignorantibus &c. quæ ex inculpabili etiam ebrietate sequuntur. 4. Tamen maximè id fecit Moyses, ut originem ostenderet maledictionis Chananææ gentis, sicque suos ad eorum terram, sibi promissam à Deo, generosè occupandam vivaciùs animaret.

Obj. 2. Cùm rerum natura ab earum Conditore, constituta, semper eadem fuerit ab initio mundi, etiam ante diluvium vites fuerunt; ergo & vinum, vinique usus.

℟. 1. Gratis omnibus his admissis, nihil inde concludi; quia his non obstantibus, Noë ab omni peccato excusari potest ob rationes prob. 4. allegatas.

℟. 2. disting. ant. Vites fuerunt ad cibum, concedo; ad potum, nego ant. & conseq. propter rationes superiùs allatas.

Deinde quamvis omnes herbæ, fructus, flores, medicamenta &c. fuerint ab initio mundi, multa tamen elixa, mixta &c. tantùm successu temporis in usu fuerunt.

Inst. 1. Ecclesiastici 31. ỳ. 25. dicitur: *vinum in jucunditatem creatum est, & non in ebrietatem ab initio.* Ergo non tantùm vites; sed & vinum ab initio mundi extitit.

℟. Disting. conseq. ergo ab initio mundi extitit quoad suam substantiam, concedo; quoad modum exprimendi uvas, nego conseq. Vide supra Theodor., Hieron. &c.

Inst. 2. Commixtio granorum &c. fuit ab initio mundi ad cibum, ergo & expressio uvarum ad potum.

℟. Disparitatem esse, quòd primum clarè in Scriptura exprimatur (dum Deus Adamo dixit Gen. 3. *In sudore vultûs tui vesceris pane tuo*) alterum autem non ita exprimitur; quin potiùs tamquam de re antea insolita dicit hic Scriptura ỳ. 20. *Plantavit vineam.*

Inst. 3. Præmittitur ibid. *Capitque Noë vir agricola exercere terram.* Atqui inde non sequitur, quòd nullus ante ipsum terram coluerit; ergo nec ex eò quòd dicatur: *Plantavit vineam*, concludi potest quòd nullus ante Noë vineam coluerit.

℟. Disparitatem rursus haberi ex Scriptura, cùm de Adamo dicatur Gen. 3. ỳ. 23. *Emisit eum Dominus Deus de Paradiso voluptatis, ut operaretur terram.* Item de Caïn Gen. 4. v. 2 quòd fuerit, agricola &c. Porrò de particulari venearum cultura ante Noë nil simile in Scriptura reperitur.

Inst. 4. Homines ante-diluviani recreationibus &c. indulgebant, testante Christo Lucæ 17. v. 27. quòd in diebus Noë ante diluvium, essent comedentes & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes &c. atqui similes jucunditates maximè oriuntur ex liberaliori haustu vini, ergo.

℟. Disting. min. inter eos, qui sunt assueti vinum bibere, transeat; inter alios, nego min. quis enim neget quin inter terrea lactis pressi pocula sæpe jucundiores vivant rustici, quàm principes inter regales delicias?

Obj. 3. Qui vineam præ cæteris plantis coluit, suavitatem & efficaciam ejus ignorare non potuit; ergo frigidè excusatur Noë propter inexperientiam.

℟. Præter ea quæ dicta sunt superius Prob. 4., posse negari ant. nam qui pulverem nitricum primus invenisse dicitur, virtutem aut efficaciam ejus ignorasse videtur, cum ejus irruptione percussus, fatali experientia in aërem sublatus referatur. Quamquam igitur aliqualem illius efficaciæ notitiam habuisse supponatur, non sequitur quòd habuerit sufficientem, ut se inebriandum prævidere potuerit.

Obj. 4. Saltem Noë turpiter nudatus est in tabernaculo suo, & ob hoc ludibrio proprii filii expositus, atque æterno probro in Scriptura notatus.

℟. Quòd in primis ista nudatio non necessariò fit effectus ebrietatis, cùm & in jejunis dormientibus naturaliter, adeoque sine culpa possit contingere. Deinde quamvis supponeretur fuisse effectus ebrietatis; ubi causa à culpa defendi potest, effectus ex ea secutus eo tempore, quo non erat in ejus potestate, nequaquam potest dici imputabilis. Hinc quoque habes quòd scandalum non datum, sed fuerit acceptum à filio maledicto; propter quem præcipuè Moyses factum hoc narravit, ut diximus ad objectionem secundam.

Dixi quòd nudatio illa non necessariò sit effectus ebrietatis; quamvis enim dicatur *inebriatus*, reflectunt cum Estio aliqui, quòd largior potatio quandoque in Scriptura ebrietas vocetur. Sic infra cap. 43. v. 34. dicitur de fratribus Joseph: *Inebriati sunt cum eo*; hoc est ex potu saturati, aut ad summum, ut aiunt, exhilarati: nullus enim præsumit, quòd macula ebrietatis illo loco saltem Josepho inuratur.

Sed huic sententiæ obstare possunt verba textûs v. 24. *Evigilans autem Noë ex vino &c.* ubi somnus ejus in potum refunditur, ergo & in ebrietatem.

Verumtamen nec hæc consequentia firma est, quia aliqualis potûs abundantia potest inducere somnum (maximè senibus, lassis, aut phlegmaticis hominibus) quamvis non ideo causet formalem ebrietatem.

QUÆSTIO II.

Quomodo cætera huc spectantia resolvantur?

RESP. & dico 1. inebriatio & nuditas Noë est infirmitas & passio Christi; Sem & Japheth sunt fideles, Cham hæretici & omnes mali, ut non minùs latè quàm præclarè exponit S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 2.

Dico 2. Evigilans Noë ex vino, vidensque se tectum pallio non suo, cum didicisset quæ fecerat ei filius suus minor (id est Cham qui erat medius filiorum Noë) non tam maledicendi animo, quàm prophetando, ait: *Maledictus Chanaan.* Rationem dant Hebræi, quia primus Chanaan nuditatem & turpitudinem Noë viderat, irriserat, & patri suo nuntiaverat; propterea Noë meritò in ipsum maledictionem suam contulit.

Dico 3. justum porro erat, ut Cham pœnas lueret in filio, quia ipse filius in patrem suum Noë deliquerat. Non est autem ipse Cham in persona propria maledictus, sive quia jam benedictionem à Deo acceperat, quando cum aliis arcâ egressus est, ut docent Theodor., & Chrysost.; sive potiùs, ne maledictio etiam in cæteros filios illius, Chus, Mesraim, & Phut redundaret. Unde soli Chananæi qui hìc maledicuntur (quorum pater fuerat Chanaan) à Judæis excisi sunt; ad quorum, tamquam maledictorum deletionem, ut Judæos suos animaret, & ad occupandam eorum terram incitaret, hæc scribebat Moyses.

Sem & Japheth ob insigne paternæ reverentiæ beneficium ac obsequium, à Noë benedicuntur, dicente v. 26. *Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus ejus.* Quæ benedictio fuit in Judæis impleta, à Sem progenitis, ubi Chananæi ab illis ex terrâ promissionis expulsi sunt.

ỳ. 27. *Dilatet Deus Japheth, & habitet in Tabernaculis Sem.* De Japheth natus est populus gentium, qui dicitur occupaturus sedes Judæorum, quod per Romanos ex Japheth ortos factum est, dum eos sibi subegerunt.

Allegoricè autem, & præcipuè dicitur futurum, ut latitudo gentium occupet Ecclesiam à Christo & Apostolis fundatam. Observavit hoc S. P. Aug. lib. 12. cont. Faustum cap. 24. dicens: *In populo gentium totum terrarum orbem occupavit Ecclesia. Hoc prænuntiabatur dum dicebatur, latificet Deus Japheth.*

Cùm Noë vixerit post diluvium 350. annis, vidit turrim Babel, Monarchiam Assyriorum, exercitum Nini contra Zoroastrem Regem Bactrianorum (in quo utroque simul, & refert Diodorus lib. 3., fuerunt vicies ter centena millia hominum) ac plerosque posteros suos vidit Noë corrumpere vias suas, & ad idolatriam deflectere. An autem vixerit usque ad tempora Abrahami nec ne, colligi poterit ex Schemate Chronologico, quod in fine cap. 11. proponemus.

CAPUT X.

Texitur Genealogia filiorum Noë, seu posterorum Japheth, Cham, & Sem; ex quibus orti sunt omnes qui nunc vivunt mortales.

QUÆSTIO I.

Quid & qualis fuerit iste Nemrod de quo ỳ. 8.?

OBserva, quod post diluvium filii Noë (ut communiter apud Interpretes invenitur) ita partiti sint orbem terrarum, ut in Armenia, à Tauro & Amano montibus Cælesyriæ & Ciliciæ, Sem cum sua posteritate perrexerit in Orientem, & ab Euphrate totam Asiam majorem usque ad Indicum Oceanum occupaverit.

Japheth verò cum posteris suis perrexit in Occidentem & Septemtrionem, obtinendo totam Asiam minorem, partemque majoris versus Septemtrionem ad Tanain usque; insuper totam Europam occupavit, ipsumque etiam verisimiliter (juxta aliquos) novum Orbem.

Cham verò medius in Meridiem abivit, possidendo Syriam usque ad Euphratem, partemque Arabiæ felicis, ac denique totam Africam. Ex Cham verò descendit Nemrod (quod vocabulum idem sonat ac *rebellis*) qui fuit Dei contemptor, primus Rex & Tyrannus. Hoc prænotato,

Dico 1. ỳ. 8. dicitur: *Ipse cœpit esse potens in terra.* Quia, ut testatur Josephus lib. 1. Antiq. cap. 5. post diluvium primus regni cupiditate principatum occupavit, & cœpit dominari in gente sua. Nam ante hunc in qualibet familia primus natu, primus quoque & honoris, & authoritatis gradu erat jure quodammodo naturali.

Sequitur ỳ. 9. *Et erat robustus venator coram Domino.* Quæ verba explicans S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 2. ait: *quid autem significatur hoc nomine... nisi animalium terrigenarum oppressor, & extinctor?*

Dico 2. Fuit Nemrod venator non tantùm ferarum, ut vult Cajetanus, sed etiam hominum, quos vi & insidiis capiebat & opprimebat: erat enim potentissimus hominum oppressor inter omnes qui sub cælo sunt, inquit Estius. Nam sicut venator feras persequitur, compellit, & mactat, sic Tyrannus homines. *Coram Domino*, id est nihil veritus Dominum, vel quasi in conspectu & cum contemptu Domini. Unde S. P. loco cit. ex LXX. legit: *Nemrod gigas venator contra Dominum.*

Dico 3. Sequitur. ỳ. 10. *Fuit principium regni ejus Babylon. Id est*, inquit S. P. eodem loco, *quæ Civitatum cæterarum gereret principatum, ubi esset tamquam in Metropoli habitaculum regni.* Fuit autem etiam hic Nemrod civitatis illius Conditor, atque Author turris Babel: ex quo ulteriùs colligitur, hunc Nemrod fuisse eumdem, quem historiæ gentilium appellant Belum, qui fuit Pater Nini; nam Nemrod & Beli tyrannis, mores, tempus, & regia Babel per omnia conveniunt.

Quòd autem Belus fuerit primus Rex Babyloniæ, evidenter asserit S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 27. dicens: *ibi autem Ninus regnabat post mortem patris sui Beli, qui primus illic regnaverat sexaginta quinque annis.* Jam verò ex Sacris Litteris abunde eruitur, Nemrod fuisse primum Conditorem Babylonis, quemadmodum & ex Eusebio, Hieron., aliisque; ergo sequitur, Nemrod eumdem esse qui dicitur Belus.

Jussit autem Ninus patrem suum Belum quasi Deum publicis honoribus coli: atque hinc ex Belo Idola apud Hebræos, Syros, Phænices, aliosque Orientales nomen & cultum ejus redolent, ut *Bel, Baal, Beelzebub, Beelphegor, Baalim &c.* Porro Ninus universo Orienti ad Indiam usque dominationem suam extendit, & consequenter Beli cultum induxit.

Beli ergo nomen proprium fuit *Nemrod*, qui appellativè per Antonomasiam dictus est *Belus*, id est *Dominus* seu *dominator*: fuitque hic Belus primus Jupiter, primus & communis gentium Deus, cui & Semiramis Nini uxor templum magnificentissimum extruxit. Atque hæc fuit origo idololatriæ post diluvium.

Obj. 1. Danielis 4. dicit Nabuchodonosor: *Nonne hæc est Babylon quam ædificavi in sedem regni?* Ergo Nemrod vel Belus non fuit primus Author & Princeps Babylonis.

℞. Neg. conseq. quia per ista verba tantùm significatur, quòd ipse Nabuchodonosor in Babylonem reduxerit sedem Imperii, quæ vel ab ipso Nemrod post linguarum in Babylone confusionem (ut aliqui putant) vel à filio ejus Nino (ut alii volunt) vel saltem ab Assyriis in Niniven translata fuerat.

Obj. 2. Testantibus Herodoto lib. 1., S. Hieron. in cap. 2. Oseæ, aliisque, Babylon condita est à Semiramide; ergo non à Nemrod.

℞. Neg. ant. nam de Nemrod dicitur v. 10. *Fuit autem principium regni ejus Babylon*, & regnavit ibi (& quidem 65. annis, ut audivimus ex S. P.) adeoque antequam illa Regia ab uxore filii fuerit ædificata.

Proinde dicti Authores asserere non voluerunt, quod Semiramis fuerit prima Babylonis ædificatrix, sed tantummodo quod eam ampliaverit, magnificentissimum in ea Belo templum extruxerit, regnumque instauraverit, vel ampliaverit, vel adauxerit &c.

Obj. 3. Babylon est in Oriente sita; atqui dictum est ante, quod Orientem occupaverint filii Sem, filii autem Cham abierint ad meridiem; ergo Nemrod nepos Cham nec Babylonem ædificavit, nec in ea regnavit.

℞. neg. conseq. licèt enim non fuerit de stirpe Sem; ipsum tamen & filios ejus circumvenit, subegitque, eorum principatum obtinuit robustus ille oppressor hominum, & venator contra Dominum.

Obj. 4. de regno Nemrod fit mentio ante linguarum confusionem: atqui tunc nondum extabat Babylon; ergo hæc Regia non potuit esse principium regni ejus.

Prob. min. sequenti cap. dicuntur profecti de Oriente, qui ỳ. 8 cessaverant ædificare civitatem, cujus nomen ỳ. 9. *Vocatum est Babel, quia ibi confusum est labium universæ terræ.*

℞. neg. min. & ad prob. dico, inde tantummodo sequi, quòd in initio regni Nemrod civitas illa necdum nomen *Babel* haberet, sed tunc tandem sic fuerit nominata, quando confusis linguis cessaverunt ædificare turrim Babylonicam, & ut statim cit. ỳ. 9. additur, *dispersi sunt super faciem cunctarum regionum.* Proinde Moyses per prolepsim, seu anticipationem *Babylonem* vocavit urbem illam regiam à quæ tantùm postea nomen illud accepit; prout alibi in Scriptura reperies.

QUÆSTIO II.

Utrum divisio linguarum, & gentium contigerit in ortu Phaleg, & inde nomen sit ei inditum, an vero contigerit in ulteriori ejus ætate?

NOta 1. quòd Heber, à quo orti & dicti sunt Hebræi, qui primogeniam Paradisi linguam (Hebræam scilicet) cum vero Dei cultu retinuerunt in divisione Gentium & linguarum, genuerit filium nomine *Phaleg*, quem ita nominavit, eò quod in diebus ejus divisa sit terra, ut dicitur hoc cap. v. 25. *Phaleg* enim Hebraicè idem sonat quod *divisio.*

Nota 2. quòd de tempore, quo hæc divisio facta est,

est, triplex sit Interpretum sententia. Aliqui volunt, eam esse factam in nativitate Phaleg, alii in decursu vitæ ejus (puta dum erat annorum 92. tertii prætendunt, illam contigisse anno ultimo vitæ Phaleg. Hæc ultima sententia non videtur ullatenus admittenda: quia cùm Phaleg quando genuit Reu, haberet 30. annos, & deinceps adhuc vixerit 209. annis, ut dicitur cap. 11. v. 18. & 19., sequitur, quòd in toto vixerit annis 239. ac consequenter divisio linguarum ac gentium facta fuisset anno 118. vitæ Thare. Atqui hæc sequela admitti nequit, quandoquidem tunc temporis jam dudum homines in diversas linguas ac gentes divisi, atque per varias mundi regiones dispersi essent, ergo.

Prob. sequela; quia à nativitate Phaleg usque ad nativitatem Thare fluxerunt anni 121., quos si subtrahas à 239., quibus in toto vixit Phaleg, restant 118., quibus jam debuit vixisse Thare, antequam Phaleg ageret annum ultimum vitæ suæ. His notatis,

℟. & dico, præfata divisio videtur contigisse in ipsa nativitate seu ortu Phaleg.

Prob. 1. quia Scriptura hic v. 25. clarè dicit: *Nati sunt Heber filii duo; nomen ubi Phaleg, eò quòd in diebus ejus divisa fit terra.* Atqui hæc verba importare videntur, quòd Heber filio suo recenter nato, ideo nomen *Phaleg* imposuerit, quia jam divisio seu dispersio, saltem aliquorum in alias regiones, acciderat, ergo &c.

Prob. 2. ex S. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 11. ita scribente: *Intelligendum est, ipsum Heber propterea tale nomen imposuisse filio suo, ut vocaretur Phaleg, quod interpretatur divisio: quia* TUNC EI NATUS EST, *quando per linguas terra divisa est, id est ipso tempore. ut hoc sit quod dictum est* (hic v. 25.) *in diebus ejus divisa est.* Hanc sententiam etiam tradunt Josephus lib. 1. Antiq. cap. 7., Pererius, aliique.

Obj. 1. Verior apparet sententia S. Hier. in quæst. Hebr. super Gen., Chrysost. Hom. 30. in Gen., Abulensis &c. qui opinantur, Heber Vaticinio quodam, ex futura divisione linguarum, quam spiritu prophetico futuram prævidebat, imposuisse nomen filio; ergo ei non dedit nomen *Phaleg*, quia in nativitate Phaleg divisa est terra, sed quia in diebus illius dividenda erat.

Prob. ant. quia à diluvio usque ad nativitatem Phaleg tantùm fluxerunt anni 101.; vel ad summum 131., si nempe generationi Caïnan tribuantur 30. anni distincti à 35. annis, quibus cap. 11. v. 12. Arphaxad dicitur genuisse Sale. Atqui eo tempore non videntur homines ita propagati fuisse, ut possent dividi in septuaginta duas gentes, & linguas (ut numerant S. P. Aug. lib. & cap. statim cit., S. Hieron., S. Epiphan., S. Prosper & alii communiter) erat enim tunc cum Caïnan tantùm generatio quinta: nam ex Sem filio Noë genitus est Arphaxad; ex Arphaxad Caïnan, ex Caïnan Sale, ex Sale Heber, ex Heber Phaleg. Ergo &c.

℟. Neg. ant. quia Moyses dicens: *Nomen uni Phaleg, eò quòd in diebus ejus divisa fit terra*, haud dubiè voluit designare tempus, quo hæc divisio facta est. Atqui illud tempus non designasset, si tò *in diebus ejus* significet, quod non in ortu Phaleg, sed in decursu vitæ ejus terra divisa fuerit: nam in hoc supposito scire nemo poterit, an terra divisa fit anno 70. vitæ Phaleg, ut volunt aliqui, an verò anno 92., ut prætendunt alii, an denique anno 100. &c.; Præterea Authores nobis oppositi unicè videntur in illam sententiam declinasse propter unam alteramve difficultatem, quæ satis facilè aliter complanari potest, ut statim patebit. Unde

Ad prob. respondeo neg. min. siquidem filiorum Noë maximam fœcunditatem, ac amplissimam propagationem significaverat, & benedictione sua fecerat Deus cap. 9. dicens: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Adeoque tempore 101. annorum maxima hominum multitudo ex eis oriri potuit. Nam si omnes Orthodoxi contra Peyrerium admittere debeant, quòd ex sola familia Adami, tempore 130. annorum (aut ex solo Caïn, tempore 200. & 300. annorum, ut volunt illi, qui Henoch supponunt esse filium primogenitum ipsius Caïn) tot orti sint homines, ut eorum cœtibus condi possent integræ civitates, uti supra pag. 38. & 39. dictum & monstratum est: quid implicat, quò minùs similiter admittamus, quòd ex tribus familiis trium filiorum Noè, tempore 101. annorum tot orti sint homines, ut & turrim Babel ædificare, & in 72. linguas dividi possent? Præsertim cùm qualibet lingua non necessariò requireret magnam hominum multitudinem; nam hoc nullibi Scriptura insinuat.

Obj. 2. Jectan frater Phaleg plures habuit filios, ut hic dicitur, qui scilicet in dispersione Babel jam grandævi, in suam quisque gentem & linguam, uti & alii qui hìc nominantur, dispersi sunt, ut patet ex v. 5. & sequentibus, item ex v. 30. & sequentibus. Ergo non in ortu Phaleg facta est divisio gentium.

Prob. conseq. quia etsi supponeretur Jectan fuisse senior, equidem exiguo tempore ante Phaleg nasci debuit: nam Phaleg natus est anno Heber patris sui 34. (ut patet ex cap. 11.) sit ergo Jectan natus anno 25. aut etiam 20. patris sui; ad summum 9. aut 14. annis senior fuit fratre suo Phaleg. Ergo non potuit Jectan in nativitate Phaleg habere filios in Scriptura commemoratos.

℟. Dispersionem gentium quidem inchoatam fuisse in ortu Phaleg; at verisimiliter non omnes gentes simul & semel esse dispersas, adeoque aliquot annos interfluxisse, ut Jectan haberet grandævos filios, dum interim cum posteris suis novas sedes & solum opportunum quæreret.

Sic igitur consideremus, oportet: singulæ turmæ mutuam linguam intelligentes, simul coadunatæ sunt, atque opportunas sibi sedes quæsierunt: sic & verisimiliter fecit familia Heber, sed simul juncta; crescente interim numero familiæ, domus utraque (id est Jectan & Phaleg) eruмque filii paulatim novas sedes, terramque opportunam quæsierunt: adeoque quamvis in nativitate Phaleg divisio esset facta pro maxima parte, potuit tamen postea unaquæque gens, & familia subdividi & dispergi in regiones & gentes hoc cap. expressas.

Inst. 1. S. P. Aug. loco supra citato, agens de jam memorato argumento, ita scribit: *Intelligendum est priorem quidem Phaleg nominatum, sed longè post fratrem suum Jectan fuisse natum, cujus Jectan duodecim filii tam grandes jam familias haberent, ut in linguas proprias dividi possent.* Ergo ipse supponit quod filii Jectan in nativitate Phaleg jam essent grandævi.

℟. Disting. conseq. supponit hic juxta Editionem LXX. Interpretum, secundùm quam Heber genuit Phaleg anno ætatis suæ 134., concedo; supponit hoc absolute, nego consequentiam.

Inst. 2. S. P. lib. 15. de Civ. Dei cap. 13. Chronologiam LXX., tamquam mendosam seu vitiosam rejecerat, ut dictum est cap. 8. q. 2. §. 1.; ergo lib. 16. cap. 11. non potuit jam memoratum suppositum facere juxta Editionem LXX.

℟. Neg. conseq. quia licèt S. P. istam Chronologiam tamquam mendosam antea rejecisset, tamen cùm tunc temporis Ecclesia (præsertim Africana) Editione LXX. tamquam communi Scripturà uteretur, eamque cæteris Editionibus præferret; potuit verisimilitudinem istius Chronologiæ tantisper admittere seu potiùs supponere, ut solveret argumentum, quo aliqui prætendebant, filios Jectan in dispersione Babel fuisse grandævos: nam hoc supponendo, tunc temporis satisfiebat objicientibus, quandoquidem hi ipsi Editione LXX. uterentur.

CAPUT

CAPUT XI.

Licèt Moyses præcedenti cap. filios filiorum Noë commemorasset, atque dixisset, eos in varias gentes, linguas, ac regiones fuisse dispersos; causam tamen istius dispersionis ibidem prætermissam hic describere cœpit à ℣. 1. usque ad 9. sicque *ad illud quod jam transierat, recapitulando est reversa narratio*, ut observat S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 15. Itaque 1. enarrat civitatis & turris Babylonicæ ædificationem, cujus occasione confusæ sunt & divisæ hominum linguæ. 2. Describit Genealogiam Sem usque ad Abram. 3. Ipsius Abræ ortum, conjugium, & migrationem ex Chaldæa in Haran.

QUÆSTIO I.

An inter Arphaxad & Sale ℣. 12. omissus sit Caïnan?

Arduam hic locus, & quorumdam Eruditorum judicio inexplicabilem quæstionem affert; an generatio Caïnan interponenda sit inter Arphaxad & Sale: siquidem eam generationem nec habet textus Hebraïcus, nec paraphrasis Chaldaïca, nec Latina editio Vulgata; at eam commemorant hoc loco LXX. Interpretes, & S. Lucas cap. 3. Proinde

℟. & dico, ad posteros Sem pertinet Caïnan, quo mediante Arphaxad genuit Sale.

Prob. 1. Quia LXX. Interpretes hoc cap. generationem Caïnan apertissimis terminis exprimunt, siquidem in ipsorum Versione v. 12. & 13. ita legitur: *Et vixit Arphaxad centum triginta quinque annos, & genuit Caïnan.... & vixit Caïnan centum triginta annos, & genuit Sala.*

Prob. 2. Ex Evangelio S. Lucæ, qui cap. 3. describens Genealogiam Salvatoris, inter ejus proavos enumerat Caïnan dicens v. 36. *Qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Caïnan, qui fuit Arphaxad.* Ergo certum est, Caïnan mediare inter Arphaxad & Sale.

Ad textus S. Lucæ multipliciter solent respondere Adversarii. 1. Aliqui dicunt, Caïnan irrepsisse in Evangelium Lucæ, idque per quorumdam sciolorum audaciam, aut saltem ignorantiam: cùm enim Versio LXX. apud gentes linguam Hebraïcam ignorantes, toto Orbe esset vulgata, & in ea invenirent Caïnan, putarunt eumdem omnino addendum esse in Genealogia Christi per Lucam conscripta; præsertim cùm in initio, ut aiunt non nulli, non statim S. Lucas sit habitus Scriptor Canonicus.

Verùm quàm perperam hoc dicatur, indè evinci potest, quòd nullus Codex D. Lucæ umquam adductus sit, vel afferri possit (præter eum quem Beza à duobus circiter sæculis obtrusit) in quo Caïnan non habetur. Attamen cùm Codex à Beza obtrusus nullatenus præponi queat Editioni Vulgatæ nostræ, à Concil. Trid & Sede Apostolica approbatæ, ac emendatæ; verisimiliùs est, ex negligentia vel audacia Amanuensis cujusdam, Caïnan fuisse omissum in illo manuscripto Codice, quàm ipsum (& quidem nemine reclamante, ut Adversarii supponunt) irrepsisse in Evangelium S. Lucæ, eumque sic intrusum legi, & retineri ab Ecclesia Romana.

Præterea mox memoratus Codex fuit dumtaxat exaratus circa sextum sæculum, sicut, teste Graveson, probant Eruditi Critici, Richardus Simon cap. 30. Hist. textûs Novi Testamenti, & Elias Dupin §. 2. cap. 3. lib. 2. tom. 3. Differt. prælim. in Sacra Biblia; adeoque manuscriptus ille Codex posterior est translatione S. Hieron., in qua S. hic Doctor, post accuratam Antiquorum Scripturæ Sacræ Codicum lectionem, in Evangelio Lucæ Caïnan reposuit inter Arphaxad & Sale.

Denique, ut refert Frassen Disquisit. 1. in cap. 11. Gen., iste Codex, ipso Bezâ teste ad 23. v. cap 3. S. Lucæ, suspectus esse omnino debet, quia Genealogiam Christi à S. Luca conscriptam in pluribus immutat. Itaque ex hucusque dictis satis evidenter deducitur, præfatum Codicem nullius esse authoritatis: ac consequenter indè ne vel minima habetur ratio suspicandi, in textum S. Lucæ irrepsisse Caïnan.

Confirmantur jam dicta etiam hac similitudine: licèt Codex, quo quondam usus fuit Julius Africanus, verisimiliter non fecerit mentionem de Matath & Levi: siquidem Julius Africanus in Epist. ad Aristidem apud Euseb. lib. 1. Histor. Eccles. cap. 7. hos duos omittit; tamen indè non bene, sed potiùs pessimè, quidam Critici (quos inter numerantur Cordesius Canonicus Lemovicensis, & Hugo Grotius) suspicati sunt, Levi & Matath in textum S. Lucæ irrepsisse, aut incuriâ Librariorum fuisse intrusos: ergo pariter ex Codice ab uno Beza obtruso, non rectè deducitur, in Evangelium S. Lucæ irrepsisse Caïnan, aut incuriâ Librariorum fuisse intrusum. Et sanè per incuriam Librariorum non solent falsa interponi, sed potiùs vera omitti.

2. Alii respondent, Lucam quidem inferere Caïnan, non præcisè, quia à parte rei inferendus est, aut mediat inter Arphaxad & Sale, sed quia ipsius tempore, juxta communem omnium opinionem, inferendus putabatur: siquidem tunc temporis ubique vulgata, & recepta erat translatio LXX. Interpretum, quæ Caïnan medium ponit inter Arphaxad & Sale.

Hanc responsionem aliqui conantur probare ex iis quæ habet S. Hieron. in. v. 9. cap. 14. Matth. de tristitia Herodis. Etenim S. hic Doctor ibidem docet, Evangelistam dicere, Herodem fuisse tristem (eò quòd putaret se debere occidere Joan. Baptistam) non quia à parte rei tristis erat, sed quia ipsius mensæ accumbentes eum tristem existimabant, eò quòd facie tristitiam simularet. Ergo similiter, inquiunt, potuit Caïnan inseri à Luca, quia isto tempore ex Codicibus LXX. communiter putabatur esse inserendus.

Hæc responsio præcedenti non melior, sed multò est deterior: nam ut Evangelium excuset à mendo, Evangelistam apertissimi accusat mendacii; siquidem neque ob communem opinionem populi, neque ob ullam aliam causam, tamquam verum scribere poterat, quod ipse divino afflatus spiritu a veritate noverat alienum.

Ad prob. autem dico, præterquam quòd non satis constet Herodem tristitiam dumtaxat simulasse, longam esse disparitatem inter illum casum & nostrum: nam cùm in describendis hominum factis & actionibus, non ad occulta quæ internè latent, sed ad manifesta quæ externè patent, quilibet reflectere soleat, verè potuit Evangelista scribere, Herodem fuisse tristem, quia nempe & verbo & facto revera se tristem monstrabat. At cùm Lucas cap. 3. non describat talia facta, aut tales actiones, sed texat Genealogiam Christi, prout à parte rei fuit, id est prout unus ab altero descendit, non poterat sine mendacio dicere, Caïnan descendere ab Arphaxad &c. si revera, & à parte rei, ab ipso non descendisset.

3. Denique quidam respondent, Caïnan fuisse patrem legalem Sale, Arphaxad verò patrem naturalem; in Hebræo autem, & Vulgata nostra solum patrem naturalem haberi. Hæc responsio nullo modo subsistit: nam Lucas dicit Sale fuisse Caïnan, Caïnan autem fuisse Arphaxad filium; medius igitur extitit Caïnan inter Sale & Arphaxad. Quidam alii recentiores, ut refert Toletus annot. 61. in cap. 3. Lucæ, dicunt Sale fuisse binomium; appellatus enim est Sale & Caïnan, adeoque sensus Evangelii est hic: Heber fuit Sale, qui & appellatus est Caïnan. At nec hæc solutio nullo modo admittenda videtur, cùm tex-

textum receptissimum corrumpat, omnia enim exemplaria & Interpretes habent: *Sale qui fuit Caïnan.* Præterea utramque solutionem evertit translatio LXX. Interpretum, qui in ordine generationum naturalium collocant Caïnan inter Sale & Arphaxad; ac simul addunt, ipsum Caïnan, postquam genuit Sale, vixisse 330. annis, & genuisse filios ac filias. Similiter dicunt de Sale, quòd, postquam genuit Heber, vixerit 330. annis, & genuerit filios ac filias. Ergo nec dici potest quòd Sale fuerit idem qui Caïnan, nec etiam quòd Caïnan fuerit pater legalis Sale: siquidem cùm sine filiis ex vita non discesserit, clarè sequitur, quòd pater legalis Sale haudquaquam esse potuerit.

Prob. 3. Quia inter Arphaxad & Sale mediare Caïnan, communior tum Recentiorum, tum etiam Antiquorum est sententia, & signanter S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 10. dicentis: *Sem, cùm esset centum annorum, genuit Arphaxad: Arphaxad autem, cùm esset centum triginta quinque annorum, genuit Caïnan, qui, cùm esset centum triginta annorum, genuit Sala: porro etiam ipse Sala totidem annorum erat, quando genuit Heber.*

Advertendum est interim, quòd S. P. numeros annorum computet juxta editionem LXX. Interpretum, & subjungat: *in Hebræis autem Codicibus longè pauciores annos perhibent inveniri: de quibus rationem aut nullam, aut difficillimam reddunt.*

Attamen cùm supra cap. 8. Q. 2. §. 1. probaverimus, etiam ex mente S. P. Aug., Chronologiam textûs Hebræi & Vulgatæ nostræ præferendam esse Calculo editionis LXX., sequitur quòd tum in textu LXX. prob. 1. cit., tum in textu S. P. detrahendi sint numeri centenarii, ita ut vel Caïnan anno 30. ætatis suæ genuerit Sale; aut, ut omnino verificetur textus Vulgatæ nostræ, ineunda sit via Jansenii, de qua infra.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Nec textus Hebraïcus, nec Chaldaïcus, nec noster Vulgatus habent Caïnan, sed tam hìc quàm 1. Paralip. 1. eum omittunt. Unde & editio LXX. Interpretum à Romanis correcta, & authoritate Sixti V. Summi Pontificis editi, ex lib. 1. Paralip. expunxit Caïnan. Ergo non videtur mediare inter Arphaxad & Sale.

℟. Neg. conseq., quia authoritates objectæ tantùm sunt negativæ, authoritas verò LXX. & S. Lucæ est positiva. Jam verò ex Regulis Dialecticorum satis constat, quòd argumentum ab authoritate negativa per se non concludat, & illi præferendum sit argumentum ab authoritate positiva: ac proinde plus affirmantis Lucæ testimonio deferendum est, quàm Moysis silentio; cùm enim divino suggerente Spiritu S. Lucas scripserit, Caïnan à Moyse prætermissum Genealogiæ Salvatoris inserere potuit; quemadmodum multa recensuit quæ ab aliis Evangelistis non fuerunt commemorata, puta conceptionem, nativitatem, & vitæ genus S. Joan. Baptistæ.

Quòd autem Sixtus V. in Editione LXX. ex 1. Paralip. 1. jusserit expungi Caïnan, nihil quoque obest: nam id certò non fecit, quia arbitrabatur Caïnan haud mediare inter Arphaxad & Sale, sed quia exemplaria emendatiora Editionis LXX. (inter quæ est Antiquissimum Bibliothecæ Vaticanæ, juxta quod Versio LXX. Romæ impressa fuit) 1. Paralip. 1. Caïnan omittunt, quamvis interim eum habeant hoc cap. lib. Gen. Undè & Sixtus V. tum hìc, tum cap. 3. S. Lucæ, etiam post Sacrorum Codicum emendationes ejus jussu adornatam, Caïnan non expungi sed retineri voluit; quod tamen non fecisset, si eum vel in textum LXX., vel in Evang. S. Lucæ irrepsisse existimasset.

Inst. 1. Moyses, utpote proprior illi ætati, certè æquè perspectam habuit generationem Caïnan, ac LXX.; ergo haud dubiè eam expressisset, si à parte rei extitisset: nam nulla plausibilis ratio afferri posse videtur, cur eam omiserit.

℟. Neg. conseq., nam cùm Moyses non ex proprio motu, sed ex instinctu Spiritûs S. scripserit, plus scribere non potuit, quàm ei Spiritus S. inspiravit, ac proinde argumentum objectum non concludit: siquidem in hoc & aliis similibus casibus, ubi aliqua ab Hagiographo reticentur, potest subesse ratio soli Spiritui S. à quo Sacri Libri dictantur, cognita. Itaque sicut multa, ob rationes nobis incognitas, voluit reticeri ab Authore lib. Regum, quæ tamen innotescere fecit per Authorem lib. Paralip.; ita pariter, ob rationem aliquam occultam, Caïnan à Moyse omitti voluit, quem interim per LXX. & S. Lucam nobis innotescere fecit.

Porrò à non nullis ratio plausibilis, cur Moyses omiserit Caïnan, affertur hæc: nempe quòd, sicut ab Adam usque ad Noë per decadem tantùm voluit texere generationes, sic & à Noë ad Abraham per decadem, certi mysterii nobis ignoti causâ, vel occasione, perrexerit. Sic Matth. cap. 1., ut præcisè 14. generationes ab Abraham usque ad David, & præcisè totidem à David usque ad transmigrationem Babylonis, totidemque à transmigratione usque ad Christum certi mysterii causâ enumeret; omissis tribus generationibus inter Joram & Oziam, dicit v. 8. *Joram autem genuit Oziam*, cùm, ut advertit S. Hilarius, quartus ab eo sit.

Inst. 2. Textus originalis LXX. non videtur insertum habuisse Caïnan; sed videtur postea intrusus. 1. Quia iidem prorsus numeri generationis & ætatis hìc dantur Caïnan, qui dantur Sale; & interim in aliis semper variant. 2. Quia in Versione, quæ extabat in Hexaplis Origenis, & quæ teste S. Hieron. Epist. 135. ad Sunniam & Fretellam, erat emendatissima, Caïnan non reperitur. 3. Quia ipse S. Hieron., qui in Tradit. Hebr. studiosè notat ubicumque LXX. dissentiunt à textu Hebræo, hoc non tacuisset, si in LXX. positus fuisset Caïnan, cùm in Hebræo non habeatur.

℟. Neg. assumpt, atque ad 1. dico, etiam supposito quòd LXX. 30. annos dederint Caïnan dum genuit Sale, nihil indè concludi; quia nequaquam repugnat, quò minùs pater & filius eodem ætatis anno genuerint. Ad 2. dico quòd quidem ista Versio LXX. foret emendatissima, respective quoad alias quæ tum temporis magis corruptæ erant, non verò absolutè: nam, ut notat Author præfationis ad Græco-Latinam Sixti V. LXX. Interp. editionem, etiam jam prædicta Origenis Versio in aliquibus fallificata & corrupta fuit. Proinde ad 3. dico, S. Hieron. verisimiliter incidisse in exemplaria, quæ hac in parte mutila fuerunt ac corrupta; siquidem suo tempore Versiones LXX. in multis corruptas fuisse, docet hic S. Doctor in præfatione ad libros Paralip.

Obj. 2. Moyses exactè & ex professo, isque solus, scripsit hìc historiam, Genealogiam, & Chronologiam mundi; ergo incredibile est, quòd ipse omiserit 30. annos vitæ Caïnan, qui ipsi ab aliquibus attribui solent; etenim hi 30. anni perturbant & vitiant totam Chronologiam. Certè ratio ante assignata, quòd Moyses voluerit observare decades generationum, non satis probatur, nec talis ac tanta est, ut propter eam debuerit Chronologiam (cujus exacta cognitio tanti erat momenti) perturbare.

℟. 1. Nonnullos esse Interpretes, qui ex quadam congruentia Caïnan, quando genuit Sale, tribuunt 30. annos distinctos à 35. annis, quos juxta textum Hebræum & nostram Vulgatam dicitur habuisse Arphaxad, dum natus est Sale. Unde ipsi textum nostræ Vulgatæ explicant hoc modo: vixit Arphaxad 35. annis; & genuit Sale, in sua virtute seu principio, quia nempe tunc à parte rei genuit Caïnan, in cujus lumbis continebatur Sale. Ad rationem autem in objectione positam respondere possunt, Chronologiam propterea non esse perturbatam aut vitiatam: nam Moyses potuit dumtaxat voluisse notare annos ætatis illorum, quorum nomina exprimit, non verò illius (Caïnan videlicet) quem prætermittit. Cùm igi-

igitur quoad annos ætatis, quibus hi dicuntur genuisse, Chronologia sit exacta, sequitur quod 30. anni vitæ Caïnan, à Moyse prætermissi nullatenus eam vitient.

Attamen huic responsioni obstat 1. quod equidem in hoc supposito Chronologia à parte rei, & secundùm se deficiat ad 30. annos, adeoque non omnino exacta sit, quod tamen non videtur posse admitti; quandoquidem certum videatur, Moysen æquè exactam voluisse tradere Chronologiam à Noë usque ad Abraham, quàm tradiderat ab Adamo usque ad Noë Obstat 2. Quòd juxta consuetum scribendi modum, quo Moyses usus est, verba Scripturæ significent, Sale esse natum, dum Arphaxad agebat annum ætatis suæ 35. siquidem in aliis generationibus enumerandis id semper significare voluit Moyses; v. g. dum dicit, quòd Sale vixerit 30. annis, & genuerit Heber, significat ipsum Heber hoc anno ætatis patris sui esse natum: ergo etiam dum dicit Arphaxad vixisse 35. annis, & genuisse Sale, significat quòd Sale isto anno sit natus. Jam autem hoc secundùm statim propositam responsionem non potest esse verum, ergo illa responsio non omnino evacuat difficultatem. Itaque ad objectionem meliùs

℞. 2. Cum Jansenio, Genebrardo lib. 1. Chronographiæ, & aliis, quòd Arphaxad genuerit immediatè Caïnan anno ætatis suæ 18. Caïnan vero genuerit Sale anno 17.: & sic consequenter verum erit, quod Arphaxad genuerit ipsum Sale, sed per, seu mediante Caïnan, anno ætatis suæ 35. ut habet textus noster: siquidem more loquendi Sacris Litteris non insitato, genuisse nepotem avus, imo & abàvus, verè dicitur, quamvis eum immediatè non genuerit, ut inter alia liquet ex Matth. 1. v. 8. Contra hanc solutionem

Inst. 1. Certum est, quod LXX. Interpretes Caïnan, dum genuit Sale, tribuerint annos ætatis distinctos ab annis, quibus dicitur genuisse Arphaxad: atqui juxta nos isti anni non sunt distincti, ergo.

℞. Neg. min.: nam, ut ex mox dictis satis liquet, Caïnan, quando genuit Sale, tribuuntur 17. anni distincti ab 18. annis, quibus supponimus Arphaxad genuisse Caïnan. Dico itaque, probabiliùs nobis videri, LXX. Interp. 35. annos, quibus juxta nostram Vulgatam Arphaxad dicitur genuisse Sale, divisisse (id est partim tribuisse ipsi Arphaxad dum genuit Caïnan, & partim Caïnan dum genuit Sale) sed utrùm præcisè eo modo istos annos diviserint, quo hodiedum dividi solent ab Interpretibus, non constat; quandoquidem Editio LXX. quoad numeros annorum, quibus primævi Patriarchæ genuisse dicuntur, mendosa ac corrupta sit.

Inst. 2. Secundùm supra dicta cap. 8. q. 2. §. 1. Exscriptor Versionis LXX. in designandis annis, quibus primævi Patriarchæ genuerunt, addidit ordinariè centum plures, quàm expresserant vel posuerant ipsimet Interpretes; atqui si LXX. annos 35., quibus Arphaxad in textu Hebræo dicitur genuisse Sale, eo modo, quo nos, divisissent; ille Exscriptor non tantùm centum, sed centum & tredecim plures v. g. ipsi Caïnan tribuisset, quàm à parte rei ei attribuerant LXX. ergo signum est, quòd LXX. in suo Codice, Caïnan dum genuit Sale, tribuerint 30. annos distinctos à 35. Arphaxad.

℞. Neg. conseq.; nam quamvis ordinariè tantùm addiderit centum, quia nempe tot dumtaxat putabat se indigere, ut gignendis filiis habilem inveniret ætatem; hic tamen judicamus eum plures addidisse, & magìs Chronologiam perturbasse ac corrupisse, quia scilicet secundùm illam rationem brevium annorum, pluribus quàm centum indigebat, ut maturitatem pubertatis, qua idoneâ filii gignerentur, invenire ac ostendere valeret.

Inst. 3. eo tempore, quo vixit Arphaxad, nullus in Scriptura legitur genuisse 18. aut 17. ætatis suæ anno; ergo nostra solutio non videtur admittenda.

℞. Neg. conseq., nam cùm (ut cap. 1. Q. 5., & cap. 5. Q. 1. monstratum est) Chronologia non texatur per primogenitos, potuerunt aliqui eo tempore gignere, licèt hoc in Scriptura non sit expressum. Imo quòd plurimi, saltem post diluvium, circa annum ætatis suæ vigesimum genuerint, satis inde constare videtur, quòd tempore ædificationis turris Babel homines adeò multiplicati forent, ut in 72 linguas divisi fuerint.

Obj. 3. Juxta S. P. Aug. lib. 15. de Civ. Dei cap. 13. *Cùm diversum aliquid in utrisque Codicibus reperitur; quandoquidem ad fidem rerum gestarum utrumque esse non potest verum, ei linguæ potiùs credatur, unde est in aliam per Interpretes facta translatio.* Ergo Moysi Hebræo potiùs credendum, quàm Versioni LXX., inquit A Lapide.

℞. Hanc regulam S. P. locum dumtaxat habere in iis, in quibus translatio originali textui repugnat, seu (ut ipse dicit) cùm utrumque non potest esse verum; minimè vero locum habet, ubi tantùm aliquid supplet aut exprimit, quod textus originalis omiserat vel tacuerat: siquidem inde nulla inter utrumque oritur repugnantia; nam alioquin Evangelistæ sæpe sibi repugnarent, cùm unus supplere soleat, quod alter prætermisit. Ac proinde, sicuti non est repugnantia inter S. Matth. & lib. 4. Regum, licèt ille omiserit tres Reges, quos lib 4. Reg. expresserat, ita quoque non est repugnantia inter LXX. & Moysen, quamvis illi Caïnan expresserint, quem Moyses prætermiserat.

Confirm. hæc responsio ex eo, quod S. P. ibid. agat non de famosis LXX. Interpretibus, sed de aliis, qui Codicem LXX. de Bibliotheca Ptolemæi describendum acceperant, eumque corruperant: siquidem agit de annis Mathusalem, de quibus supra cap. 8. Q. 2. §. 1. latè disseruimus, atque evicimus Chronologiam edit. LXX. à quibusdam sciolis corruptam fuisse, quia nempè genuino & originali textui repugnat. At cùm circa generationem Caïnan textui originali nequaquam repugnet, etiam haud dicendum est, eam circa hoc punctum vitiatam esse, sedècontrario cum S. P. lib. 18. de Civ. Dei cap. 43. asserendum est: *quidquid est apud LXX., in Hebræis autem Codicibus non est, per istos maluit, quàm per illos idem Spiritus dicere, sic ostendens, utrosque esse Prophetas.*

Obj. 4. S. Epiphan. Hæresi 55. recitans juxta LXX. seriem generationum ad Abraham usque ad Sem, omittit Caïnan. Similiter eum omittit S. Irenæus lib. 3. advers. Hæreses cap. 33. ubi ait: *Lucas Genealogiam, quæ est à generatione nostri Domini, usque ad Adam, septuaginta duas generationes habere ostendit.* Atqui si inferatur Caïnan, erunt 73. ergo &c.

℞. Neg. conseq., quia S. Epiphan. variis in locis meminit Caïnan; puta in *Anchorato* pag. 363. ubi eum vocat *Cena*, dicens: *Arphaxad genuit Cena, Cena Sala, Sala Heber.* Item in *Panario* pag. 2. *Sem itaque genuit Arphaxad, Arphaxad Cena, Cena Sala* (qui idem est ac Sale) *Sala Heber.* Item eumdem ponit Hæresi 66.; Hæresi autem 55. eum omittit, quia ibi agit cont. Melchisedechianos, qui LXX. Interp. editionem non admittebant.

Ad S. Irenæum dico, textum esse mendosum, cùm apud Lucam reperiantur generationes 76., & textus dicat tantùm esse 72.

Obj. 5. neque Josephus lib. 1. Antiq. c. 7., neque Philo Judæus meminerunt Caïnan. Item Eusebius, Julius Africanus, & Theophilus Antiochenus lib. 3. ad Autolycum constanter eum omittunt. Atqui hi sequuntur Codices Græcos, ergo. Denique Caïnan positivè excludunt Berosus Chaldæus apud Euseb. lib. 9. Præpar. Evang., & Eupolemus ab Alexandro Polyhistore laudatus apud eumdem Eusebium.

℞. Quamvis illi omittant Caïnan (quia fortè ipsis satis certum non erat, quòd interponi deberet, cùm sit omissus à Moyse) tamen non dicunt quòd interponi non debeat.

Ad Josephum igitur dico, quòd in loco objecto non sequatur LXX., sed Moysen, ut colligitur ex eo,

eò, quòd Patriarchis tantùm tribuat tot annos, quot dat illis Moyses. Similiter potest responderi ad Philonem Judæum, & ad tres alios; vel si aliquis prætendat quòd tres alii secuti sint Codices Græcos, commodè dici potest, quòd inciderint in Codices, hac in parte mendosos, in quibus Caïnan desiderabatur.

Denique ad Berosum & Eupolemum dico, eorum authoritatem hac in parte non esse alicujus momenti, utpote qui fuerunt exteri, rerum Judaïcarum inscii, & in plurimis mundi historiam à Moyse descriptam immutaverunt.

QUÆSTIO II.

Quo anno patris sui Thare natus sit Abraham?

ORtus Abrahæ solemni celebratur controversiâ, differentibus inter se Authoribus ad annos 60. Difficultas autem oritur ex eò, quòd hìc v. 26. asseri videatur, eum esse natum anno patris sui 70.; in aliis autem locis annus designetur 130. Porro post S. Hieron. S. P. Aug. Q. 25. in Gen. controversiam hanc indissolubilem vocat: nec immeritò; siquidem pro utraque parte tam fortia afferuntur argumenta, ut, si quisque rem bene perpendat, vix pro una vel pro alia opinione se determinare aut declarare queat. Nos itaque neutri parti præjudicare volentes, utramque opinionem, prout à suis Patronis defendi solet, proponemus; ut harum duarum sententiarum, quæ sibi appareat probabilior, eligere valeat Lector. Sit ergo

§. I.

Proponitur, ac propugnatur sententia asserens Abram esse natum anno patris sui 130., &

PRob. 1. Thare vixit tantum 205. annis (nam *facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, & mortuus est in Haran.* Hoc cap. v. 31.) atqui mortuo Thare, *Septuaginta quinque annorum erat Abram, cùm egrederetur de Haran.* Cap. 12. v. 5.; ergo natus est anno patris sui 130.

Consequentia patet: nam si 75. subtrahas à 205., remanent 130.

Major ab omnibus admittitur, cùm claris terminis exprimatur.

Prob. autem min. tum ex hoc loco, ubi egressus Abrahæ ex Haran narratur post mortem Thare; tum ex Act. 7. v. 2. &c. ubi ita discurrit S. Stephanus. „ Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ cùm esset in Mesopotamia, priusquam moraretur in Charan, & dixit ad illum: exi de terra tua, & veni in terram quam monstravero tibi. Tunc exiit de terra Chaldæorum, & habitavit in Charan. *Et inde postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis.* Et non dedit illi hæreditatem in ea, nec passum pedis: sed repromisit dare illi eam in possessionem, & semini ejus post ipsum, cùm non haberet filium. „ Ergo &c.

Prob. conseq. *Septuaginta quinque annorum erat Abram, cùm egrederetur de Haran.* Cap. 12. v. 5. atqui *inde* (utique ex Charan seu Haran) *postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis* (scilicet in terram Chanaan) Act. 7. v. 4. Ergo.

Juvat argumentum hoc reducere ad clariorem formam juxta verba Scripturæ hoc modo: Abram cùm egrederetur ex Haran in Chanaan, erat tantum 75. annorum: atqui post. mortem patris egressus est ex Haran in Chanaan; ergo post mortem patris erat tantùm 75. annorum: ac consequenter, ut ex paulò supradictis constat, natus est anno patris sui 130.

Dices 1. Juxta textum Samaritanum Thare tantùm vixit 145. annis; ergo si in morte patris sui Abram esset 75. annorum, sequitur evidenter quòd natus fuerit, non 130., sed 70. patris sui anno.

℟. Si textus Samaritanus foret verus & genuinus, omnes difficultates, quæ in hac difficillima quæstione occurrunt, uno ictu ac verbo essent complanatæ ac evacuatæ: sed cùm jam dictus textus in annis Patriarcharum sit corruptus, uti monstratum est cap. 8. Q. 2. §. 1. in respons. ad object. 3., fides istius textûs non potest evacuare constantem authoritatem Vulgatæ nostræ, & aliorum textuum originalium.

Dices 2. Cum Lud. Dieu, & aliis quibusdam, verba S. Stephani non sunt intelligenda de translatione immediata ex Charan, sed mediata, scilicet quòd ex illa parte terræ Chanaan, in qua, moriente patre suo, Abram peregrinabatur, Deus illum transtulerit in illam partem terræ Chanan, in qua Judæi, dum Stephanus hæc dixit, habitabant. Videntur itaque hæc verba: *transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis*, non universam terram Chanaan, sed dumtaxat illam partem respicere, quæ tribui Juda cesserat, in qua Judæi, quos Jerosolymis alloquebatur Stephanus, tunc habitabant; adeoque discursus S. Stephani agit de ejus translatione in Mambre, quando nempe, empto ibid. agro prope Hebron, in medio Tribûs Judâ, sedem firmam fixit. Jam autem hoc contigit post mortem Saræ, ut patet Gen. 23.; ac consequenter juxta sententiam, quæ asserit, Abram esse natum anno 70. patris sui, duobus annis post mortem Thare; ergo verba S. Stephani non intelliguntur de egressu Abrami ex Haran.

℟. Hanc explicationem nullo modo videri admittendam. 1. Quia non loquitur S. Stephanus de profectione ex una parte terræ Chanaan in aliam, sed de profectione immediata ex Charan in Chanaan: nam Ly *inde* in textu supra cit., designat Civitatem Charan seu Haran, in qua Abram post egressum ex terra Chaldæorum habitaverat; ergo significat ejus profectionem ex Haran in Chanaan, ac consequenter nullatenus intelligi potest de translatione ex una parte terræ Chanaan in aliam. 2. Quia S. Martyr loquitur de translatione Abræ in terram illam, quam Deus repromisit se daturum posteris ejus in possessionem: atqui hæc non est sola regio Mambre, aut illa quæ tribui Juda cesserat, ut liquet ex Deut. 34. ubi v. 1., 2., & 3. dicitur quòd Deus Moysi ostenderit *omnem terram Galaad usque Dan*; item terram Nephthali, Ephraim, Manasse, Juda &c. Et post hæc subditur v. 4. *dixitque Dominus ad eum* (Moysen) *hæc est terra, pro qua juravi Abraham, Isaac, & Jacob, dicens: semini tuo dabo eam.* Frustra igitur non nulli conantur vocem *istam* in textu S. Stephani restringere ad sortes tribuum Juda & Benjamin: siquidem hæc vox non tantùm istas duas sortes, sed universam terram Chanaan respicit, ut ex jam dictis constat; & ulteriùs inde evinci potest, quòd Gen. 12. v. 7. Abræ consistenti prope locum Sichem Deus dixerit: *Semini tuo dabo terram hanc.* Atqui ly *hanc* ibi non designat solum agrum Sichemiticum, ergo nec ly *istam* in textu S. Stephani designat solas sortes tribuum Juda & Benjamin.

Prob. 2. Si Abraham natus esset anno patris sui 70., vixisset cum patre suo annis 135. atqui hoc admitti nequit, ergo &c.

Prob. maj. Quia cùm Thare vixerit 205. annis, clarè sequitur quòd post annum ætatis suæ 70., adhuc vixerit annis 135., adeoque mortuus sit anno 135. filii sui Abraham; duobus scilicet annis ante mortem Saræ, hæc enim Gen. 23. dicitur obiisse anno ætatis suæ 127., adeoque ætatis Abrahami 137. nam Abraham 10. annis ipsâ senior erat, ut colligitur ex Gen. 17. v. 17.

Prob. etiam min. Quia si Abraham tot annis cum patre suo vixisset, Isaac, mortuo Thare, annum egisset 35. (cùm hic natus sit anno Abrahæ 100., ut dicitur Gen. 21. v. 5.) atqui hoc repugnat Scripturæ, tum hìc cap. 12., tum Act. 7. ubi refertur eum mortuo patre exiisse de Haran, translatumque esse in terram Chanaan, & tum promissionem illi factam, *cùm non haberet filium.*

SOL-

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. verba Moysis supra cit. scripta sunt per figuram recapitulationis, ut docet S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 15., & Q. 25. in Gen.; adeo ut Moyses priùs retulerit quæ Thare spectabant, quàm ordiretur historiam Abrahæ.

℟. Recapitulationem quidem hìc posse habere locum respectu vocationis Abrahæ; quia probabiliùs vocatio ejus, de quâ agitur cap. 12. facta est antequam habitaret in Haran. At non videtur posse habere locum respectu annorum 75. Abrahami: nam totidem præcisè annis dicitur fuisse natus, non cùm vocaretur à Deo, aut cùm egrederetur ex Chaldæa; sed dum exiret ex Haran: *Septuaginta quinque annorum erat Abram, cùm egrederetur de Haran;* unde non est egressus de Haran vivente patre (ut supponit recapitulatio) eoque agente annum 145. sed *postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum* (Deus) *in terram in qua nunc habitatis.* Cæterùm de hoc argumento pluribus infra cap. 12. Q. 1. in respons. ad Obj. 4.

Inst. 1. Quidni dici possit, quòd Abraham vivente patre quidem profectus sit in Chanaänitidem, quia ex quo divinum mandatum acceperat, semper habuit desiderium illuc proficiscendi, quamvis tantùm post mortem patris in ea sit stabiliter collocatus? Item quia eâ intentione jam reliquerat Chaldæam?

℟. Nec hoc dici posse videtur: tam translatio seu collocatio Abrahæ in Chanaän nihil esse videtur, nisi migratio ejus ex Haran in Chanaänitidem. Jam verò non nisi post mortem patris eò translatus est, aut ibi collocatus; ergo nec vivente patre eò profectus.

Addit Frassen, quòd etsi Abraham post egressum suum diu in Chanaänitide moratus fuisset, non rectè tamen diceretur in ea collocatus (ut vertunt aliqui) quia perpetuus in ea peregrinus fuit, & Deus *non dedit ei hæreditatem in ea, nec passum pedis*; ergo per translationem S. Stephanus propriè intelligit migrationem ejus in Chanaän.

Inst. 2. Licèt non possit dici in ea collocatus ratione sui, aut aliquorum ex filiis suis, potest tamen ratione nepotis sui Jacob; ait enim S. P. Aug. Q. 25. in Gen. *sic ergo collocatus & constitutus est in illa terra Abraham, quoniam vixit usque ad nativitatem Jacob.*

℟. Neg. assumpt.: quia S. Stephanus loquitur de translatione illa, quæ ex lib. Gen. nota erat Judæis, coram quibus disputabat: atqui illis non poterat esse nota alia Abrahami translatio, quàm ea quæ hìc cap. 12. describitur à Moyse, siquidem in toto lib. Gen. de nulla alia fit mentio; ergo per translationem nihil aliud intelligit, quàm Abrahami migrationem ex Haran in Chanaän. Ad authoritatem autem S. P. Aug. respondebitur infra circa finem hujus §.

Obj. 2. Textus Geneseos *Septuaginta quinque annorum erat Abram cùm egrederetur de Haran*, sic explicari potest, ut anni illi non computentur à nativitate Abrahæ, sed ab ejus miraculosa liberatione ex igne, in quem causâ fidei fuerat injectus à Chaldæis, ignem ut Deum colentibus.

℟. Id non esse nisi Rabbinorum figmentum. 1. Quia neque Moyses, neque Ecclesiasticus cap. 42. neque S. Paulus ad Heb. 11. ubi egregia Abrahæ facinora, divinaque ei collata referunt beneficia, tantum miraculum, martyriumque Abrahæ tam gloriosum tacuissent, cùm multo minora recenseant. 2. Cùm juxta Rabbinos ista Abrahami liberatio contigerit anno vitæ ejus 60. sequitur illum ex Haran egressum esse anno ætatis suæ 135. adeoque jam Isaäc natus fuisset 35. annis, quod tamen admitti non potest, quandoquidem hic non in Haran sed in Chanaän natus sit.

Si Rabbini reponant, annum 100. quo Abraham dicitur genuisse Isaäc, non ab ejus nativitate, sed à jam memorata liberatione computandum esse, majori & inextricabili difficultati sese involvunt: siquidem in hoc supposito Isaäc natus fuisset anno 160. vitæ Abrahami, ac consequenter ipso mortuo tantùm egisset annum ætatis 15.; nam dies vitæ Abrahæ fuerunt 175. anni, ut dicitur Gen. 25. v. 7. atqui hoc ultimum omnino falsum esse, evidenter constat ex cap. 24. ubi dicitur Abraham adhuc vixisse, quando Isaäc (natus jam 40. annis, ut patet ex cap. 25. v. 20.) Rebeccam duxit uxorem; ergo &c. Adde quòd hæc Abrahami verba: *Putasne centenario nascetur filius, & Sara nonagenaria pariet?* Apertè agant tam de annis vitæ ipsius, quàm uxoris ejus Saræ; atqui certum est, jam dicta verba ab ipso fuisse prolata, postquam exivisset ex Haran, & jam notabili tempore habitasset in Chanaän; ergo Rabbinorum figmentum est, quòd Abraham ex Haran in Chanaän profectus sit, dum agebat ætatis suæ annum 135.

Inst. 1. Historiam hanc admittit S. Hieronymus in Quæst. super Gen. ubi ait: *vera est illa Hebræorum traditio.... quòd Abraham Babylonio vallatus incendio, quia illud adorare nolebat, Dei auxilio sit liberatus, & ex illo tempore ei dies vitæ, & tempus reputetur ætatis, ex quo confessus est Dominum spernens Idola Chaldæorum.*

Hieron. autem subscribit S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 13. *manifestum est*, inquit, *domum Thare persecutionem passam fuisse à Chaldæis pro vera pietate.*

℟. Quòd S. Hieron. hanc historiam supposuerit, ut difficillimam hanc quæstionem aliqualiter dissolveret: attamen non adhæsit illi tenaciter. 1. Quia eam paulò ante *fabulam* vocat. 2. Quia ibid. subdit immediatè: *si quis ergo huic expositioni contrarius est, quærat aliam solutionem, & tunc ea rectè, quæ à nobis dicta sunt, improbabit.*

S. P. Aug. autem multò minùs isti fabulæ confidit; quia cap. 15. lib. cit. alias producit solutiones, ut propositam evacuet difficultatem. Ex textu verò in object. cit. nihil eruitur; nam ibi tantùm docet, quòd domus Thare sit passa persecutionem in genere à Chaldæis: ac proinde ex illo loco non bene concluditur portentosum istud miraculum, quod in Scriptura non memoratur.

Inst. 2. Hebræa vox *Ur* ignem & lucem denotat; ergo.

℟. Neg. conseq.; licet enim vox *Ur* etymologicè ignem significet; non tamen hìc pro igne, saltem materiali ponitur; sed pro loco & civitate: nam Thare hoc cap. dicitur eduxisse familiam suam de *Ur* Chaldæorum, ut iret cum ea in terram Chanaan; jam verò non eduxit saltem totam suam familiam ex igne materiali, ergo vox *Ur* non significat hoc loco ignem materialem.

Inst. 3. Hæc verba Exodi 20.: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti*, significant divinam liberationem à servitute Ægyptiaca; ergo & hæc Gen. 15. ℣. 7. *Ego Dominus qui eduxi te de Ur Chaldæorum*, significant divinam liberationem ex igne Chaldæorum.

℟. Neg. conseq. disparitas est, quòd maximum hìc esset inconveniens Scripturæ S. sensum litteralem, & historicum detorquere in improprium, aut solum metaphoricum, cùm ut jam monstratum est, vox *Ur* de igne materiali intelligi non possit.

Inst. 4. Lib. 2. Esdræ cap. 9. ℣. 7. clarè dicitur: *tu ipse Domine Deus, qui elegisti Abram, & eduxisti eum de igne Chaldæorum*; ergo etiam hìc vox *Ur* significat ignem.

℟. Textum Esdræ optimè intelligi metaphoricè, ita ut significet, *ignem tribulationis*, quo non rarò examinantur electi: unde oratio Levitarum talis est loco objecto: *Tu ipse Dominus Deus, qui elegisti Abraham, & eduxisti eum de igne* tribulationis (ut ponitur ℣. 27.) *ne avertas à facie tua omnem laborem, qui invênit nos* (℣. 32.) quia *in tribulatione magna sumus.* ℣. 37. Deinde vox *Ur* Gen. 15. sine ulla repugnantia potest significare non tantùm civitatem

tatem ex qua eductus est Abraham, sed etiam simul ignem tribulationis, cùm una eademque Scriptura possit habere plures sensus, quorum unus sit proprius, alter metaphoricus, & utrumque sit verum; scilicet quòd Abraham eductus sit de *Ur* civitate, & de igne tribulationis, quam domus Thare à Chaldæis passa est, ut audivimus ex S. P. Aug.

Obj. 3. dici potest, quòd 75. annorum esset Abraham, cùm egrederetur ex Haran primâ vice, & pater ejus ageret annum 145., ita tamen ut 60. annos peregrinatus, mortuo patre redierit in Haran, ut funeri patris interesset &c. atque deinde annum agens 135. redierit in Chanaan numquam amplius reversurus in Haran, sicque natus fuerit Abraham anno patris sui 70. nam si 70. addantur 60. annis, quibus peregrinatus est, & 75. quos habebat, cùm primâ vice tenderet in Chanaan, Thare invenietur mortuus anno præcisè 205. & optimè textus Scripturæ apparenter contrarii conciliabuntur.

℟. Gratis videri fictam duplicem illam profectionem Abrahæ ex Haran in Chanaan. 1. Quia de duplici illa profectione nihil meminit Scriptura, sed potiùs testatur, eum post primam profectionem ex Haran constanter habitasse in Chanaan cum tota sua familia: à cap. 12. plurimas ejus hinc inde migrationes refert Moyses, de regressu autem in Haran ne verbum quidem habet usque ad mortem Abrahæ.

2. Vel rediit in Haran cum tota familia, vel eâ in Chanaänitide relictâ: si primum; cur filio suo Isaaco non procuravit uxorem de genere suo? Ille enim jam nubilis erat, utpote annorum 35., cùm natus esset anno patris 100., & juxta hanc sententiam Abraham tum haberet annos 135. si secundum; quomodo ex Haran iterum reversus in Chanaan, dicitur (juxta S. Stephanum) in ea *collocatus*, *inquilinus* factus &c.? Nemo enim propriè dicitur collocari &c. in ea regione, in qua suam habet familiam &c.

3. Sive solus, sive cùm familia sua redierit in Haran; quomodo ignorare potuit, ibidem Nachori fratri suo esse amplissimam familiam, in qua & Rebecca filia Bathuëlis filii Nachor? Aut si id non ignoraverit, cur OEconomum suum non misit directè ad domum fratris sui Nachor? Cur non inquisivit in Rebeccam, aut aliam ex sua cognatione determinatam virginem, ut eam filio suo peteret in uxorem? cur OEconomus Abrahæ rem suam Domino, quasi per sortem commisit? Nullum igitur duplex hæc migratio in Scriptura videtur habere fundamentum.

Obj. 4. hic ℣. 26. apertè dicitur: *Vixitque Thare septuaginta annis, & genuit Abram, & Nachor, & Aran*; ergo Abraham genitus est anno patris sui 70.

℟. Neg. conseq. quia sensus est, quòd anno 70. Thare inceperit generare tres filios in textu expressos; siquidem hic videtur esse verus genuinus istorum verborum sensus, quemadmodum Gen. 5. dum dicitur: *Noë cum quingentorum esset annorum genuit Sem, Cham & Japheth*, sensus est, quòd isto anno illos tres generare inceperit, id est tunc unum illorum genuerit, & reliquos duos postea. Ac proinde non videtur admittenda expositio Pererii, qui prætendit præcit. verborum sensum esse hunc: cùm Thare vixisset annos 70. jam genuerat Abram, Nachor, & Aran: videlicet Abram eodem anno 70. reliquos autem duos priùs. Nam cùm hæc Pererii expositio non possit adaptari textui cap. 5. non poterit etiam competere textui cap. 11. etenim utrobique eadem prorsùs sententia est, mutatis nominibus, & idem loquendi modus, & nulla videtur posse assignari causa, ob quam diversimodè uterque locus explicari debeat: Dicendum itaque Sacrum textum nihil aliud significare, quàm ipsum Thare anno 70. cœpisse generare tres filios jam prætmemoratos, & non eodem anno omnes, sed unum tantùm genuisse, reliquos verò duos posteà. Jam verò non potest dici quòd anno 70. genuerit ipsum Abram; nam Aran certè ante Abram genitus fuit, quandoquidem Sara filia Aran, & uxor Abram ipso Abramo decem dumtaxat annis junior foret, ut constat ex cap. 17. v. 17. ac proinde si Aran post Abram natus fuisset, consequenter admittendum foret, Saram fuisse genitam anno 8., vel 9. vitæ patris sui Aran, quod est impossibile. Vide plura apud Torniellum ad annum mundi 2039., item ad annum 1979.

Hallucinantur ergo illi, qui Abram putant fuisse primogenitum Thare: errarunt & illi, qui in Scriptura primogenitos semper primo loco nominari asseruerunt. Ratio autem, cur hic primi nominentur juniores, videtur esse, quia primi nominandi erant digniores, vel illi, ex quibus per lineam rectam Messias erat nasciturus.

Inst. 1. Moyses distinctè expressit annos nativitatis & mortis aliorum Patriarcharum, ut Sacræ Chronologiæ seriem contexeret; ergo & hoc hic v. 26. observavit in Abrahamo, maximè cùm exprimat annos ætatis 75., 86., 100. &c.

℟. Neg. conseq. satis enim apertè annum nativitatis Abrahæ expressit, cùm dixit ipsum fuisse 75. annorum moriente patre ejus, qui vixerat annis 205.

Inst. 2. Licèt Moyses priùs retulerit mortem Thare, & tum cap. 12. subjecerit egressum Abræ ex Haran, quando hic erat 75. annorum, inde non sequitur illum egressum revera contigisse post mortem Thare; ergo ex istis duobus jam præfatis textibus inter se collatis non evincitur quòd Abram moriente patre fuerit tantùm 75. annorum.

Prob. ant. quamvis infra cap. 25. v. 8. referatur mors Abrahæ ante nativitatem Jacob & Esau, tamen inde non sequitur, quòd Abraham revera ante illorum nativitatem mortuus sit; ergo etiam ex cap. 11. & 12. non sequitur quòd Thare sit mortuus ante egressum Abræ ex Haran.

℟. Neg. ant.; ad prob. autem dico, disparitatem ad hunc & similes alios casus qui objici possent, esse hanc, quod in priori casu foret manifesta implicantia, si diceremus Abraham esse mortuum ante nativitatem præfatorum geminorum; siquidem hoc manifestè repugnat textibus cap. 25. relatis: nam cùm ibidem v. 7. Abraham dicatur vixisse 175. annis, & v. 26. Isaac dicatur fuisse sexagenarius, quando nati sunt ei parvuli, atque insuper ex cap. 21. v. 5. constet ipsum Isaac esse natum anno 100. vitæ Abrahami, clarè sequitur quod Jacob & Esau moriente Abraham essent 15. annorum; adeoque non est mirum, quod pro conciliatione istorum textuum recurrere debeamus ad figuram anticipationis & recapitulationis, quandoquidem Scriptura ad hoc cogat. At nequaquam cogit, ut eo confugiamus pro conciliatione textuum, qui in nostro casu sibi apparent esse contrarii; nam ad v. 26. (qui unicè nos ad hoc cogere potest) sufficienter supra respondimus, atque ostendimus, ex illo nequaquam sequi, Abram esse natum anno 70. patris sui.

Inst. 3. Moyses Chronologiam Patriarcharum texit per annum quo quisque genuit, ut ex infra §. 2. dicendis latiùs patebit; ergo ex v. 26. clarè sequitur, quòd Thare genuerit Abram anno ætatis suæ 70. nam aliàs in vanum istum annum expressisset.

℟. Ant. esse verum, quoties unicum nominat filium à patre tali anno vel ætate genitum; at non apparet verum, ubi plures uno eodemque anno filios genitos exprimit, ut patet in Chronologia ante-diluviana, quæ propriè & exactè non per annum 500. Noë (quando dicitur genuisse Sem, Cham, & Japheth) sed per annum 600. quem desinente diluvio compleverat, texenda & deducenda videtur; ut observavimus cap. 8. q. 2. §. 3. Ita pariter hic Chronologia non per annum 70. quo Thare generare cœpit, sed per annum 205. quo mortuus est, deducenda apparet, ut in ante dictis observatum est. Non tamen propterea hic in vanum expressit annum 70. Thare, quia equidem hunc exprimendo, nobis insinuavit quoto anno is generare cœperit tres istos filios

lios, ex quibus universus populus Israëliticus exortus fuit; sicuti supra exprimendo annum 500. Noë, nobis insinuare voluit annum, quo hic generare cœpit illos tres, ex quibus post diluvium genus humanum per universam superficiem terræ propagatum fuit.

Obj. 5. Si natus esset Abraham anno patris sui 130., sine ratione Angelo nuntianti futuram Isaaci nativitatem admirabundus reposuisset: *Putasne centenario nascetur filius, & Sacra nonagenaria pariet?* Infra cap. 17. v. 17.

℞. Neg. assumpt., quia id non reposuit propter se (cùm sciret ex viris senibus sæpe prolem suscitari) sed propter Saram, quæ ob sterilitatem & ætatem non nisi miraculosè poterat fœcundari, ut infra ad jam memoratum cap. q. 3. demonstrabitur.

Obj. 6. anni 75. à Moyse memorati referendi sunt ad vocationem factam Abrahæ in Haran, ut indè egrederetur in Chanaan; non verò ad mortem Thare: atqui illa vocatio diu facta est ante mortem Thare, puta 60. annis; ergo &c.

Prob. min. quia cap. 12. ỳ. 1. dicit Deus Abræ: *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui.* Atqui illa verba: *De domo patris tui* apertè insinuant, quòd Thare adhuc viveret, dum Abram jubebatur egredi ex Haran; nam aliàs frustra fuissent addita, sed suffecisset dicere: *Exi de cognatione tua;* ergo &c.

℞. Gratis dato, quòd Abram bis sit à Deo vocatus, nempe semel in Chaldæa, & semel in Haran (ut supponit objectio) ℞. inquam, neg. maj. pro secunda parte, simul & min. quia mox post mortem Thare, & divinam Abræ vocationem subdit Moyses: *Egressus est itaque Abram sicut præceperat ei Dominus.... septuaginta quinque annorum erat Abram, cùm egrederetur de Haran.* Consequenter 75. annorum erat Abram, quando facta est divina vocatio in Haran (de qua supponitur loqui Moyses) & quando Thare jam mortuus erat, adeoque dici nequit quod illa vocatio facta sit 60. annis ante mortem Thare.

Ad prob. autem rursus nego min. nam verba illa, *de domo patris tui*, nihil aliud important, quam *de domo paterna*, qualis etiam dicebatur post mortem Thare, ut liquet ex cap. 24. ubi refertur, cùm Isaäc esset 40. annorum, Abraham proinde 140. ac consequenter quinquennio à morte Thare (si nempe Abram supponatur natus anno ejus 70.) quod Abraham ipse famulo suo dixerit v. v. 37. & 38. *Non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananæorum.... sed ad* DOMUM PATRIS MEI *perges, & de cognatione mea accipies uxorem filio meo*; & v. 40. *de cognatione mea, & de* DOMO PATRIS MEI. Ac proinde ex verbis objectis nullatenus concluditur, quod Thare adhuc viveret, dum ex Haran egressus est Abram.

Obj. 7. Authoritatem S. P. Aug. qui, ut §. seq. patebit, apertè docet, Abram esse natum anno 70. patris sui.

℞. S. P. quidem illam sententiam tradere, & etiam juxta illam plerumque deducere Chronologiam Historiæ Geneseos; at nego, illum eam tantummodo tradere; siquidem quòd etiam & hanc tradat, liquet ex Q. 25. in Gen. ubi postquam apparentem contradictionem inter v. 26. hujus cap. & v. 4. cap. seq. solvisset per figuram recapitulationis, demum subjungit: " potest & sic solvi, quoniam Scriptura „ quæ dixit, *cùm esset Thare annorum septuaginta*, „ *genuit Abram & Nachor & Aran*: non utique „ hoc intelligi voluit; quia eodem anno septuagesi„ mo ætatis suæ omnes tres genuit, sed *ex quo ge„ nerare cœpit*, eum annum commemoravit Scrip„ tura. Fieri autem potuit, ut posterior sit genera„ tus Abram, sed merito excellentiæ, qua in Scrip„ turis valde commendatur, prior fuerit nominatus; „ sicut Propheta (Malach. cap. 1.) priorem nomi„ navit minorem, *Jacob dilexi, Esau autem odio „ habui.* Et in Paralipomenon cùm sit quartus nas„ cendi ordine Judas, prior est nominatus, à quo „ Judaïcæ genti nomen est datum propter tribum „ regiam. Commodiùs autem plures exitus inveniun„ tur, quibus quæstiones difficiles dissolvuntur. Con„ sideranda est sanè narratio Stephani de hac re, *cui „ magis harum expositionum non repugnet.*„ Ex quibus verbis patet 1. S. P. admittere, verba ỳ. 26. hujus cap. tantùm importare, quòd Thare anno 70. cœperit generare tres filios hic expressos, nempe anno 70. primogenitum Aran, deinde Nachor, ac denique Abram, anno videlicet ætatis suæ 130., ut ex aliis Scripturæ locis supra probatum est. Patet 2. quòd velit in hac parte præferendam esse eam sententiam, cui magis non repugnat (seu conformior est) narratio S. Stephani: jam verò narratio S. Stephani conformior est sententiæ, quæ docet Abram esse natum anno 130. patris sui; ergo &c.

§. 2.

Proponitur ac propugnatur sententia asserens Abram esse natum anno 70. patris sui Thare.

PRob. 1. ex S. P. Aug. qui Q. 25. in Gen. postquam egressionem ex Haran (de qua cap. seq.) exposuisset per recapitulationem, subjungit: *Non poterat* (Abram) *esse adhuc annorum septuaginta quinque* (tantùm) *cùm pater ejus jam mortuus esset, qui eum septuagesimo ætatis suæ anno genuerat: ut Abraham post mortem patris sui annorum esset centum triginta quinque, si omnes anni patris ejus ducenti quinque fuerint.* Idem etiam censet lib. 16. de Civ. Dei cap. 15.

Prob. 2 Quia Scriptura id clarissimis terminis exprimere videtur hic ỳ. 26. dicens: *Vixitque Thare septuaginta annis, & genuit Abram, & Nachor, & Aran.* Atqui hæc verba certò innuunt, quòd aliquem ex suis filiis isto anno 70. genuerit Thare: & cùm non possint intelligi de Aran vel Nachor, utpote quorum dies natalis nihil facit, nec spectat ad Israëliticam Chronologiam, quam hic texit Moyses, sequitur, quòd debeant intelligi de Abram; & consequenter hic natus est anno 70. patris sui.

Confirm. 1. Cùm maximè referret sciri tempus nativitatis Abram, potiùs quàm fratrum ejus Nachor & Aran, certum videtur, quòd Moyses hìc voluerit indicare, 70. anno vitæ Thare natum esse Abram.

Confirm. 2. Quia sicuti in prima & secunda ætate Moyses non descripsit tempus nativitatis omnium, sed tantùm eorum per quos descenditur ad Abraham, sic quoque in tertia ætate, quæ incipit ab Abraham, debuit ponere non quoto anno natus sit Nachor vel Aran (de quibus tantùm agebat per accidens, scilicet propter Abraham: Aran enim nominatur, quia Abraham accepit ejus filiam in uxorem, Nachor nominatur, quia Isaäc filius Abrahæ, & Jacob nepos ejus acceperunt uxores de filiabus Nachor, & ita descendunt Hebræi de Nachor ex parte matris) sed debuit ponere quoto anno natus sit Abram, quia principaliter de illo agebatur, utpote per quem descendit ad subsequentes mundi ætates, & sic consequenter ad Christum. Cum autem hìc ponat annum 70. Thare, clarè sequitur, quòd eo anno natus sit Abram.

Argumentum propositum ad clariorem formam reduci potest hoc modo: Moyses hìc describens annum nativitatis Thare, haud dubiè descripsit natalem istius, de quo principaliter agendum erat, nempe Abram: atqui scripsit, quòd hic sit annus 70. Thare, ergo illo anno natus est Abram.

Sensus ergo verborum præcitatorum est hic: vixit Thare 70. annis, & jam tum genuerat Aran (scilicet primogenitum) & Nachor (nempe medium) ipsum verò Abram genuit præcisè anno 70.; ita ut tunc compleverit generationem istorum trium filiorum. Præponitur autem hìc fratribus suis Abram, tum quia per eum texit Moyses Chronologiam, tum quia

quia ex ipso erat nasciturus Christus; ideoque & ejus prosapiam, fidem & gesta deinceps prosequi principaliter intendit Moyses. Et ideo §. præced. ex S. Patre audivimus, quòd Abram merito excellentiæ prior fuerit nominatus.

Et sanè, quòd Abram natus sit anno 70. patris sui, postulat stabilitas Chronologiæ, quam hìc texit Moyses per Thare, Abraham & Isaac; per hunc enim annum 70. continuat Moyses suam Chronologiam, quæ alioquin incerta esset, imo falsa, si anno 70. Thare non esset natus Abram. Incerta quidem, quia non sciremus, quo anno patris sui esset natus Abram; falsa autem, quia annus 70. non adscribitur aliis, sed soli Abræ, cùm hic nominetur primo loco.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Ex verbis Scripturæ supra citatis tantùm sequitur, quòd Thare cœperit gignere anno 70. ætatis suæ; ita ut sensus sit, quòd nullum filiorum suorum ante 70. annum genuerit; sicuti dicitur Gen. 5. *Noë cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham & Japheth*, non videtur esse sensus, quòd isto anno genuerit Sem, quia multi non improbabiliter sustinent, quòd Sem tantùm sit natus duobus annis post, nempe cum Noë esset 502. annorum; ergo ex verbis supra citatis non eruitur, quòd Abram sit natus anno 70. patris sui.

℟. Neg. sequelam propter rationes prob. 2. allegatas; & interim non quidem concesso, sed tamen hìc tantisper transmisso antecedente prob. neg. conseq.; disparitas est quòd Scriptura in Genealogia Sem videatur uti numero rotundo pro exacto, prout passim facere solet. Quando autem utitur numero rotundo, tunc alibi exprimit, vel colligendum relinquit numerum exactum. Sic quando dicit Noë genuisse Sem, cùm quingentorum esset annorum, postea dicens, Sem anno centesimo ætatis suæ genuisse Arphaxad, idque biennio post diluvium, sufficienter (ut jam memoratum argumentum urgentes prætendunt) insinuat, quòd Noë genuerit Sem anno ætatis suæ 502. vel 503. sed postquam dixit, Thare genuisse Abram anno 70. ætatis suæ, postea nullibi insinuat, quòd illum genuerit aliquo anno medio inter 70. & 80.

Itaque cùm numerus rotundus dicatur ille, qui pro ultima nota arithmetica habet litteram O, ut 10., 20., 100., &c., & oppositæ sententiæ Assertores dicant, Abram esse natum anno 130. patris sui, non possunt dicere, quòd Scriptura hìc utatur numero rotundo pro exacto, quia inter 70. & 130. mediant sex numeri rotundi. Quamvis ergo natalis Sem protrahendus foret ad biennium, non possumus tamen pari ratione Abrami natalem protrahere ad 60. nempe ad patris sui annum 130. non enim est eadem ratio duorum ad 500. quæ 60. ad 70. An si Moyses usurpat 500. pro 502. usurpabit similiter 70. pro 100. & simul 30.? Hoc certè nullatenus dici potest: nam quando Scriptura utitur numero rotundo pro exacto, id facit dum parum vel supra, vel infra est (ut infra videbimus ad cap. 15.) non autem quando multum supra vel infra est. Unde cùm in textu Gen. 5. tantùm sint duo anni supra numerum rotundum 500. non est mirum, quod uti potuerit numero rotundo pro exacto; & sic illud verbum *genuit* adhuc refertur ad Sem, etiamsi supponatur natus anno 502. patris sui. Sed id non potest dici in nostro casu, nam non parum, sed multùm hìc superest, nempe 60. super 70. Et sic illud verbum *genuit* non posset referri ad Abram, sed deberet referri ad Nachor vel Aran; & ita maneret incerta, imo turbaretur tota Chronologia.

Etenim si liceat dicere, quod Moyses hìc non descripserit annum nativitatis Abrami, idem quoque potero dicere de aliis retroactis generationibus; & sic v. g. dum cap. 5. dicit Seth vixisse 105. annis & genuisse Enos, sensus non erit, quod Enos genitus sit anno 105. patris sui, sed quòd ante illud signatum tempus genitus non fuerit; & sic rursus de Enos dum genuit Caïnan &c. dici poterit: unde certum annorum numerum in qualibet generatione addere cuivis licebit.

Obj. 2. Scriptura hìc ℣. 32. dicit, Thare mortuum esse anno ætatis 205., & cap. 12. ℣. 4. dicit, Abram egressum esse de domo patris sui in Chanaän anno ætatis suæ 75.; adeoque insinuat, quòd Abram mortuo patre suo habuerit annos 75.; ergo colligitur, quod natus sit anno patris sui 130., nam si natus esset anno 70., mortuo patre habuisset 135. annos.

℟. Neg. conseq., & suppositum, quòd iverit in Chanaän tantùm post mortem patris: nam profectio illa Abræ in Chanaänitidem, cùm is esset 75. annorum, contigit 60. annis ante mortem Thare; ea tamen à Moyse post mortem Thare commemorata est per figuram, quæ nominatur *recapitulatio*, qua posteriùs narrantur quæ priùs gesta fuerant. Unde S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 15. ait: *Intelligendum est more suo Scripturam recapitulando rediisse ad tempus, quod jam narratio illa transierat:.... tunc itaque hoc factum est, quando pater ejus centesimum quadragesimum & quintum annum agebat ætatis: tunc enim fuit hujus* (Abræ) *septuagesimus quintus annus.* Itaque hæc non dicuntur secundùm ordinem rei gestæ, sed per recapitulationem. Narrat ergo Scriptura priùs mortem Thare, quàm discessum Abræ, ut absolvat quod de Thare dicere volebat, sed postea recapitulando redit ad Abram. Sic Gen. 5. v. 5. de Adam dicitur: *Et mortuus est*, postea autem v. 6. dicitur: *Vixit quoque Seth centum quinque annis, & genuit Enos.* Et tamen inde non sequitur, quòd Adam mortuus sit ante nativitatem Enos: ergo similiter non sequitur, quòd Thare mortuus sit ante egressum Abræ ex Haran in Chanaän.

Obj. 3. Huic expositioni contrariatur narratio S. Stephani Act. 7. v. 4. ubi refertur, quòd Deus transtulerit Abraham in terram Chanaan post mortem patris ejus, dicitur enim: *Tunc exiit* (Abraham) *de terra Chaldæorum & habitavit in Charan* (id est in Mesopotamiæ urbe *Haran*, quæ vulgo *Charra* dicitur) *& inde postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis.*

℟. Prætermissâ responsione eorum, qui dicunt Abram bis ex Haran egressum esse in Chanaan, nempe semel vivo, & semel mortuo patre; quæ non satis fundata videtur, ut monstratum est §. præced. in respons. ad Obj. 3.: ℟. inquam, neg. assumpt., quia verba S. Stephani non designant profectionem Abrahæ ex Haran in terram Chanaan; neque enim dicit S. Stephanus: *Postquam mortuus est pater ejus, exiit in terram istam*, sed: *transtulit illum* Deus &c. Porro per translationem intelligitur collocatio Abrahæ in terra Chanaan, in quantùm cœpit esse possessor rei propriæ in terra Chanaan, empto ibidem agro in sepulturam uxoris suæ Saræ, cùm antea nihil proprii ibi haberet: quod biennio post mortem patris ejus, juxta hanc sententiam contigisse, constat ex §. præced. prob. 2. Unde S. P. loco præcit. verba Act. ita interpretatur: *Non ait* (S. Stephanus) *postquam mortuus est pater ejus, exiit de Charra, sed inde postquam mortuus est pater ejus, hic eum collocavit.... collocationem igitur ejus in terra Chanaan, non profectionem de Charra post mortem patris ejus factam esse dixit, quia jam mortuus erat pater ejus quando emit terram, cujus ibi jam suæ rei cœpit esse possessor.*

Deinde Abraham potest etiam intelligi translatus in terram Chanaan post obitum parentis, dum ex filio Isaäco natus est ei nepos Jacob, cujus universum semen regnaturum erat in terra Chanaan, amplissimâ hæreditate ex Dei promisso illi donatâ, nam in nativitate Jacob firmata fuit illi promissio de possidenda terra illa per suos posteros à solo nepote suo Jacob oriundos. Unde rursus S. P. Q. 25. in Gen. interpretans verba S. Stephani ita scribit: " Intuen-

„dum

„ dum est, quia non dixit, *& postquam mortuus est pater ejus, egressus est de Charran*: sed *inde collocavit eum Deus in terra hac*: ut post habitationem in Charran collocaretur in terra Chanaän, non post mortem patris egressus, sed post mortem patris collocatus in terra Chanaän; ut ordo verborum sit: *habitavit in Charran, & inde collocavit illum in terra hac, postquam mortuus est pater ejus*: ut tunc intelligamus collocatum vel constitutum Abrahamum in terra Chanaän, quando illic eum nepotem suscepit, cujus universum semen illic fuerat regnaturum, ex promisso Dei hæreditate donatâ." Unde nondum erat in terra Chanaän collocatus; etiam eo tempore quo natus est Isaäc: "nam, ut pergit S. P. ex ipso Abraham natus est Ismaël de Agar, nati & alii ex Cethura, ad quos illius terræ non pertinet hæreditas. Et ex Isaäc natus est Esau, qui similiter ab illa hæreditate alienatus est. Ex Jacob autem, filio Isaäc, quotquot filii nati sunt, id est, universum semen ejus, ad illam hæreditatem pertinuit. Sic ergo collocatus & constitutus est in illa terra Abraham, quoniam vixit usque ad nativitatem Jacob." Porro Abrahamum tamdiu vixisse, monstratum est §. præced. in respons. ad Inst. 2. Obj. 4.

Solutio jam data fundamentum habet in Græco, in quo locò *transtulit* legitur μετῴκισεν, id est *Colonum & habitatorem fecit*; vel (ut alii vertunt) *firmiter collocavit*. Et ideo S. P. loco *transtulit* substituit vocem *collocavit*.

Obj. 4. Si Abram natus esset anno 70. patris sui, mortuo patre attigisset annum ætatis suæ 135. ac proinde Isaäc filius ejus egisset tum temporis annum ætatis suæ 35. siquidem natus est Abrahamo centenario, ut dicitur infra cap. 21. Atqui tamen hoc repugnat Act. 7. ubi S. Stephanus narrat, post mortem Thare Abraham translatum esse in terram Chanaän, & tum promissionem illi factam, *cùm non haberet filium*. Ergo &c.

℟. Neg. min. quia verba illa: *cum non haberet filium* non referuntur ad vocem *transtulit*, quasi sensus foret, quòd Abraham, dum post mortem patris translatus seu collocatus fuit in terra Chanaän, nondum haberet filium; sed referuntur ad *repromisit*, ita ut hic sit sensus: Deus post mortem Thare transtulit Abraham in terram Chanaän, & non dedit ei partem in ea, neque passum pedis, sed ei & semini ejus se eam daturum repromisit, dum nondum habebat filium. Jam autem hoc verificatur etiam in hac sententia: nam juxta illam Deus promisit Abrahamo terram Chanaan, postquam ex Haran, vivo adhuc patre, egressus erat in illam, eamque perambulabat, ut dicitur cap. 12. v. 6. & 7. tum vero Abrahamum nondum habuisse filium, omnino certum & manifestum est.

SCHEMA CHRONOLOGICUM.

A finito diluvio usque ad Abrabam.

Juxta Textum Hebræum.		*Juxta LXX. Edit. Sixtinæ.*	
Sem genuit post Diluvium anno	2	Sem genuit post Diluvium anno	2
Arphaxad (mediante Caïnan) anno ætatis suæ	35	Arphaxad anno ætatis suæ	135
		Caïnan	130
Sale	30	Sala	130
Heber	34	Heber	134
Phaleg	30	Phaleg	130
Reu	32	Rhagau	132
Saruch	30	Seruch	130
Nachor	29	Nachor	179
Thare	70	Tharra	70
Supputationis summa juxta Textum Hebræum & Vulgatam nostram conficit annos	292	Supputationis summa juxta editionem LXX. conficit annos	1172

Itaque juxta veram, & genuinam Chronologiam Vulgatæ nostræ (si supponatur Abraham esse natus anno 70. patris sui) à diluvio usque ad ortum Abrahæ fluxerunt anni 292. & ad ejus vocationem, de qua cap. seq. 367. adeoque Abraham natus est anno mundi 1948. vocatus verò à Deo anno mundi 2023.

Si autem supponatur Abraham esse natus anno 130. patris sui, à diluvio usque ad ejus ortum fluxerunt anni 352. & ad ejus vocationem 427. ac consequenter Abraham natus est anno mundi 2008. vocatus autem à Deo anno mundi 2083.

Si denique ex quadam congruentia Caïnan quando genuit Sale, tribuantur 30. anni distincti à 35. annis, quos juxta nostram Vulgatam dicitur habuisse Arphaxad dum natus est Sale; hos 30. annos jam præmemoratis numeris tantùm adde, & quot anni in hoc supposito à finito diluvio, item à mundo condito usque ad Abrahami ortum ejusque vocationem fluxerint, facilè reperies.

CAPUT XII.

Abram cum ampla promissione vocatus à Deo, peregrinatur in Chanaän: cogente verò fame, descendit in Ægyptum, ubi uxor illius rapitur à Pharaone, sed ob flagella cœlitus immissa restituitur intacta.

QUÆSTIO I.

De vocatione Abræ, & promissione ad eum facta.

VErs. 1. *Dixit autem Dominus ad Abram.* Octies locutum esse Deum cum Abram, docet historia hujus libri. 1. Enim locutus est ei, dum jussit eum relictâ patriâ venire in terram Chanaän, ut narratur initio hujus cap. 2. Locutus est cum eo postquam primùm ingressus est Abram terram Chanaän, ut hic paulò infrà describitur 3. Cùm ex Ægypto regressus in regionem Chanaän dissociatus & separatus est à Lot, cap. seq. 4. Dum cap. 15. promisit ei posteritatem numero stellarum comparabilem. 5. Dum cap. 17. ei dedit præceptum Circumcisionis. 6. Cùm cap. 18. tres Angelos sub humana specie hospitio accepit. 7. Cùm cap. 20. jussus est ejicere è domo sua Ismaëlem. 8. Denique cùm jussus est immolare filium suum Isaäc, at mox deinde cum immolare prohibitus, cap. 22.

Quæstio autem hìc moveri solet, quo in loco fuerit Abram, dum v. 1. dixit ad eum Dominus: *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monstrabo tibi.* Aliqui putant, Abram bis vocatum à Deo: 1. In Ur Chaldæorum, quam vocationem putat Jansenius Abram executum fuisse cap. præced. v. 31. postea verò iterum vocatum esse à Deo, cùm esset in Haran. In hanc sententiam abire videtur S. Chrysost. Hom. 36. in Gen. & A Lapide pro ea etiam citat S. Hieron.

Alii verò, ut Pererius, & A Lapide ex opposito sustinent, tantùm semel à Deo vocatum esse Abram, eamdemque esse vocationem, de qua hìc agit Moyses cum ea, de qua agit S. Stephanus Act. 7. v. 2. Itaque juxta ipsos hæc vocatio contigit non in Haran, sed in Mesopotamia vel in Ur Chaldæorum. Etenim ibidem Abrahamum à Deo esse vocatum, constat ex narratione S. Stephani; nam cap. & v. mox cit. ita loquitur: *Deus gloriæ apparuit Patri nostro Abrahæ cùm esset in Mesopotamia, priusquam moraretur in Charan, & dixit ad illum: exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram, quam monstravero tibi. Tunc exiit de terra Chaldæorum, & habitavit in Charan. Et inde postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis.*

℟. Et dico, verisimilior videtur sententia eorum, qui asserunt hanc Abrami vocationem, non in Haran, sed in Mesopotamia vel in Ur Chaldæorum esse factam.

Prob. 1. Quia per hanc vocationem jussus est Abram

bram exire de terra & cognatione sua: atqui terra Abrami, propriè loquendo, erat in Chaldæa, & non in Haran: Abram namque origine erat Chaldæus, ut colligitur ex eò quòd cap. præc. v. 27. Thare dicatur genuisse Abram, Nachor & Aran, subjungaturque v. 28. *mortuusque est Aran ante Thare patrem suum, in terra nativitatis suæ, in Ur Chaldæorum.* Ergo &c.

Dices, quamvis Haran non fuerit natale solum Abrahæ, sed Ur Chaldæorum; potuit tamen dici terra Abrahæ, quia aliquam diu cum patre, uxore sua, nepote &c. in Haran habitaverat, antequam hæc fieret vocatio. Unde & infra cap. 24. v. 4. Abraham mandat famulo suo: *ad terram & cognationem meam proficiscaris, & inde accipias uxorem filio meo Isaäc.* Famulus autem non est profectus in Chaldæam, sed in Haran, ut patet ibid. ex v. 10.

℞. Neg. assumpt. nam cùm Abraham in Haran manserit tanquam peregrinus & alienigena, certoque consilio & proposito pergendi ad eam terram, ad quam Deus eum vocabat, non potest dici, civitatem Haran fuisse terram propriam, & patriam ipsius Abrahæ, licèt ibi aliquo tempore cum patre suo habitaverit. Ad textum autem ex cap. 24. citatum dico, Haran tantùm hoc sensu dici terram Abrahæ, quia ibid. erat paterna domus Abrahæ, & cognatio ejus seu familia Nachor: idque liquet ex v. 38. ubi famulus mandatum Abrahæ exponens, ait: *ad domum patris mei perges, & de cognatione mea accipies uxorem filio meo.* Verum ly *terra tua* sic non potest accipi in textu ex hoc cap. supra cit. siquidem ibidem condistinguitur à domo paterna: atqui prout est condistincta à domo paterna, debet significare natale solum Abrahæ, ergo. Unde & ipse Abraham agens de vocatione Dei ex terra sua, cap. 24. v. 7. ait: *Dominus Deus cæli, qui tulit me de domo patris mei, & de terra nativitatis meæ &c.* Certum igitur videtur, quòd per terram, de qua hoc cap. jubetur egredi Abraham, intelligatur natale ipsius solum, & non urbs Haran.

Prob. 2. Quia vocatio Abrahæ, de qua S. Stephanus agit, non est distincta ab illa, de qua hoc Cap. agitur; exprimitur enim eisdem verbis: *exi de terra tua &c.* ut patet legenti, adeoque dubitari non potest, quin Stephanus ad hanc Moysis historiam respexerit. Atqui vocatio, de qua agit S. Stephanus, non est facta in Haran, sed in Mesopotamia vel in Ur Chaldæorum, ergo &c.

Prob. min. Quia Act. 7. dicitur facta, priusquam Abraham moraretur in Charan, seu Haran. Deinde additur; *tunc* (id est quando vocabatur) *exiit de terra Chaldæorum, & habitavit in Charan &c.* Ergo

Prob. 3. Si duplici vocatione opus fuerit Abrahæ, non fuit perfectè obediens; atqui hoc admitti nequit, ergo.

Prob. 4. ex S. P. Aug. qui lib. 16. de Civit. Dei cap. 16. reflectens ad verba v. 3. hujus cap. *in te benedicentur universæ cognationes terræ*, ita scribit: „ hanc promissionem factam arbitratur Eusebius „ septuagesimo quinto anno ætatis Abrahæ, tamquam „ mox ut facta sit, de Charra exierit Abraham: quo„ niam Scripturæ contradici non potest, ubi legitur, „ Abraham erat quinque & septuaginta annorum, „ cùm exiit de Charra. Sed si eo anno facta est ista „ promissio, utique in Charra cum patre suo de„ morabatur Abraham. Neque enim inde exire pos„ set, nisi priùs ibi habitasset. Numquidnam ergo „ contradicitur Stephano dicenti: Deus gloriæ ap„ paruit Abrahæ patri nostro cùm esset in Mesopo„ tamia, priusquam habitaret in Charra? Sed intel„ ligendum est, quòd eodem anno facta sunt om„ nia, & Dei promissio *antequam in Charra habi„ taret Abraham*, & in Charra habitatio ejus, & „ inde profectio: non solùm quia Eusebius in „ Chronico ab anno hujus promissionis computat, „ & ostendit post quadringentos & triginta annos „ exitum esse de Ægypto, quando Lex data est, „ verùm etiam quia id commemorat Apostolus „ Paulus, „ nempe ad Gal. cap. 3. Ex quibus verbis liquet, juxta S. P. promissionem hoc cap. v. 3. memoratam, esse Abrahæ factam, antequam habitaret in Haran: jam verò hæc promissio ipsi facta est, dum Deus eum hìc vocavit, ut exiret de terra sua; ergo & vocatio de qua hìc agitur, facta est, antequam habitaret in Haran, & consequenter, dum adhuc erat in Ur Chaldæorum, vel in Mesopotamia.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. vocatio Abrahæ in Ur, de qua Act. 7. facta est, ut desertâ patriâ tenderet in Haran; illa autem, de qua hìc v. 1. facta est ut tenderet in Chanaän; ergo vocatio, cujus meminit Moyses non est eadem cum ea, quæ narratur à S. Stephano: adeoque Abraham non est arguendus inobedientiæ, etiamsi duplici vocatione opus fuerit.

Prob. ant. quia lib. Judith cap. 5. dicit Achior Ammonites: Deus *præcepit eis* (Thare scilicet & Abrahamo) *ut exirent inde* (nempe ex patria sua) *& habitarent in Charan.*

℞. Neg. ant. nam Abrahamum discessisse ex Chaldæa, eo animo, ut tenderet in Chanaän, apertissimè demonstratur ex cap. præced. v. 31. ubi dicitur: *tulit Thare filium suum &c. & eduxit eos de Ur Chaldæorum, ut irent in terram Chanaän.* Ergo non videtur Deus Abrahamo præcepisse, ut directè in Haran tenderet; sed potius, si in ipsa Ur vocatio divina ipsi facta sit, præcepit, ut tenderet in Chanaän, antequam habitaret in Haran.

Itaque cùm Achior dicat, quòd Deus Abrahæ & Thare præceperit, ut habitarent in Haran, & tamen hìc ex cap. 11. mox cit. constet, quòd Thare & Abram voluerint ex Ur Chaldæorum ire in Chanaän; videtur ipse, utpote alienigena, non adeo exactè novisse res Hebræorum, quin in narrando hanc historiam, nedum à veritate deflectere potuerit, sed & verisimiliter deflexerit. Si interim à veritate non deflexisse supponatur, ulteriùs dici potest, verba ipsius non significare, quòd Deus voluerit, ut Urbs Haran esset terminus vocationis & profectionis Abrahæ ex Chaldæa; sed id unicum importare, quòd indulgens Abrahæ, ne patrem senem desereret, voluerit ut ad tempus (puta per aliquos menses, ut ex statim infra dicendis patebit) apud patrem suum remaneret, utpote qui, uti & filius ejus Nachor frater Abrahæ, in Haran habitavit ac vitam suam ibidem finivit.

Inst. vocatio, de qua hìc, facta est, ut Abraham tenderet in Chanaän; igitur si eadem sit de qua Stephanus, eandem adimplere distulit tamdiu quàm moratus est in Haran. Porro quod notabili tempore in Haran permanserit, videtur clarum ex v. 5. ubi dicitur: *tulitque* (Abram) *Sarai uxorem suam... universamque substantiam, quam possiderant, & animas quas fecerant in Haran: & egressi sunt ut irent in terram Chanaän.* Idem etiam videtur erui ex textu Act. 7. *habitavit in Charan*; vox enim *habitare* notabile mansionis tempus significat. Ergo secundùm hanc sententiam inobedientiæ potiùs arguendus est Abram, quàm secundùm oppositam, quæ adstruit duas vocationes.

℞. Neg. suppositum, nempè quod Abram notabili tempore (puta quinque annis, ut aliqui autumant) in Haran permanserit. Et ratio est, quod eodem anno facta sint omnia, & Dei promissio antequam in Haran habitaret Abram, & in Haran habitatio, & inde profectio, ut supra ex S. P. audivimus; & etiam inde probari potest, quod ab initio peregrinationis Abrahæ in terra Chanaän usque ad Exodum fluxerint anni 430. ut infra cap. 15. Q. 2. monstrabitur. Jam verò juxta Apostolum præcisè etiam tot anni fluxerunt à vocatione & promissione ad Abrahamum à Deo facta: ergo vocatio, & ex Haran migratio in Chanaän contigerunt eodem anno, ac proinde non notabili tempore, sed ad aliquos menses dumtaxat in Haran potuit permansisse Abraham.

Ad

Ad verba autem ỳ. 5. dico, nihil inde sequi contra nos: nam *facere* apud Hebræos non tantùm significat *gignere*, sed etiam *acquirere*, & hoc posteriori modo sumitur præcit. v. atque significatur, quòd Abram egressus sit ex Haran cum hominibus, id est cum servis & ancillis, quos ibidem emerat, sive quos servi & ancillæ genuerant. Hos enim quasi servos sibi natos acquirebant, & faciebant esse suos Lot & Abraham. Etenim ipse Abraham non habuit prolem ante Ismaëlem, qui longo post tempore ei natus est. Hinc LXX. Interpretes loco *fecerant* legunt *possederant.* Proinde præcitata verba non insinuant diuturnam permansionem Abrahæ in Haran, quia tempore aliquorum mensium, multam substantiam, puta multa pecora, item varios servos & ancillas per emptionem sibi acquirere potuit.

Multò minus notabile permansionis tempus evinci potest ex Ly *habitavit:* siquidem Gen. 35. v. 1. mandat Deus Jacob, ut ex loco prope Sichem ascendat & habitet in Bethel. Item ibid v. 22. dicitur habitasse in regione quæ erat trans turrem gregis; & tamen in mox memoratis locis eum non nisi aliquibus mensibus commoratum fuisse, communiter admittitur ab omnibus.

Igitur nego conseq.; quia præceptum Dei humano modo accipiendum erat, ita videlicet, ut Abraham non deberet se statim & absque ulla mora sistere in terra Chanaän, sed ei liceret ab breve tempus, v. g. ad aliquos menses quiescere in via in civitate Haran, præsertim cum ibidem esset extra persecutionem & periculum superstitionis Chaldæorum; & par esset eum apud patrem senem, jam ex itinere fatigatum & ultra progredi non valentem, aliquo saltem tempore in Haran demorari, tum officii filialis gratiâ erga parentem, quem aliàs solum & filiorum solatio destitutum relinquere debuisset, quandoquidem nondum adesset frater Nachor, & alius frater Aran obiisset; tum etiam ad explorandum, utrùm fortè pater non posset secum postea ultra proficisci. Itaque S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 15. existimat Abraham mansisse in Haran apud patrem suum Thare donec adveniret frater Nachor, & postquam is advenisset (Thare jam vel mortuo, vel etiam forsan adhuc vivo apud Nachorem in Haran permanente) Dei præceptum adimplevisse proficiscendo in Chanaän.

Obj. 2. Si hæc vocatio sit eadem cum ea, de qua Act. 7. Abram deserens Chaldæam, scivisset se tendere debere in terram Chanaän; siquidem ex v. 4. & 5. apertè liquet, hanc vocationem ei factam esse, ut in jam memoratam regionem proficisceretur: atqui tamen admitti nequit Abramum novisse, se eò tendere debere, quandoquidem Apostolus extollens fidem & obedientiam ejus, ad Heb. 11. v. 8. clarè dicat: ***Fide, qui vocatur Abraham obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem: & exiit nesciens quo iret.*** Ergo &c.

℟. Neg. min. nam licèt sciverit, iter sibi instituendum esse versùs terram Chanaän, ignoravit tamen, utrùm ibi & in qua parte hæreditatem & mansionem accepturus esset. Eatenus ergo, juxta Apost. profectus est ex fide & obedientia cæca, fuitque solùm ei ostensa terra hæreditatis ad quam vocabatur, dum pervenerat in terram Chanaän, ut constat hìc ex v. 7. & clariùs adhuc ex cap. 15. ubi demum à v. 18. usque ad 21. terra ista cum suis populis, terminis & limitibus ipsi à Deo promittitur.

Obj. 3. Act. 7. apertè dicitur. quòd Deus post mortem Thare Abrahamum transtulerit ex Haran in terram Chanaän; atqui illa translatio nihil aliud est, quàm vocatio & præceptum Dei, quo post mortem patris jussus est ex Haran proficisci in Chanaän, ergo vocatio, de qua hìc, ipsi f.. ta est in Haran.

℟. Disting. min. nihil est aliud, quàm vocatio & præceptum, quo ex patria sua jussus est egredi & proficisci in Chanaän, transeat min.; nihil est aliud, quàm vocatio & præceptum, quod post mortem patris ipsi denuo datum fuit in Haran, nego min. & conseq. ac dico, quòd Abram non quidem novo, sed præcepto antea dato, atque in Haran apud se retento, inde translatus sit in Chanaän. Dixi *transeat*, quia cùm etiam probabilis sit sententia asserens Abramum esse natum anno 70. patris sui; per translationem ejus in isto supposito non intelligitur migratio ex Haran in Chanaän, sed collocatio ejus in Chanaän; adeoque ex verbo *transtulit* non potest evinci vocationem, de qua hìc, contigisse in Haran.

Obj. 4. Exitus Abrahæ ex Ur Chaldæorum antea, id est cap. 11. memoratur, solùmque postea, id est ỳ. 1. hujus cap. dicitur illum vocatum esse à Deo, ut egrederetur de terra sua &c. ergo hìc non agitur de vocatione Abrahæ ex Ur Chaldæorum.

℟. Neg. conseq. quia exitus ex Ur Chaldæorum non præmittitur cap. 11. quasi priùs tempore contigerit quàm vocatio Abrahæ, de qua hoc cap. sed hæc & similia, more Scripturæ familiari, repetuntur per recapitulationem. Sic enim, ut observat S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 15. filii filiorum Noë recensentur Gen. 10. secundùm nationes, populos, & linguas, & tamen divisio linguarum & populorum solùm refertur postea cap. 11. additurque quòd erat antea *labium unum.* Sicuti ergo cap. 11. ỳ. 9. divisio linguarum & populorum narratur per figuram recapitulationis, sic etiam hìc vocatio Abrahæ per eamdem figuram describitur à Moyse.

Inst. 1. Si admittatur recapitulatio respectu vocationis Abrahæ, admitti quoque poterit respectu migrationis ejus ex Haran.

℟. Eos, qui autumant Abram esse natum anno 70. patris sui, concedere totum. Sed cùm in opposita sententia, quæ asserit eum esse natum anno 130. id concedi nequeat, in illa negandum est assumpt. & assignanda hæc dispáritas; nimirum quòd nulla admittenda sit recapitulatio, nisi vel circumstantiæ locutionis, vel alii Scripturæ textus (qui alioquin verificari non possent) nos ad hoc cogant. Jam verò cùm hìc Abrahæ egressio ex Haran narretur post mortem Thare, & quidem postquam Abram jam à Deo vocatus cum ipso in Haran venerat, & aliquo tempore ei cohabitaverat, clarè sequi videtur, egressum illum post mortem Thare contigisse; quandoquidem nec circumstantiæ locutionis, nec alii Scripturæ textus nos ad recapitulationem reccurrere cogant; quin imo, ne ad illam recurramus, potiùs vetent: siquidem Act. 7. clarè habetur, quòd Abram non vivo, sed jam mortuo patre ex Haran translatus sit in Chanaän: hæc verò translatio nihil est quàm ejus migratio, ut in anterioribus probatum est, ergo &c. At verò tum circumstantiæ locutionis, tum alii Scripturæ textus non admittere cogunt recapitulationem respectu vocationis; in primis enim ad id cogunt circumstantiæ locutionis, dum dicitur, vocationem ad Abram factam, ut exiret de terra, id est de patria, sua: adeoque tunc nondum cum patre profectus erat in Haran, ut prob. 1. dictum est. Deinde cogunt etiam alii Scripturæ textus; siquidem S. Stephanus alludens ad hanc Abræ vocationem, apertè dicit, eam esse factam in Mesopotamia priusquam habitaret in Charan. Non mirum igitur quòd admitti debeat recapitulatio respectu vocationis, quæ tamen admitti nequit respectu egressûs ex Haran.

Inst. 2. ergo abstrahendo à narratione S. Stephani, ex sola historia Genesis probari non poterit, migrationem Abræ ex Haran in Chanaän contigisse post mortem Thare: adeoque, si Abram natus sit anno 130. patris sui, sequitur quòd tota Synagoga Judæorum non sciverit annum nativitatis Patriarchæ sui; atqui hoc ultimum admitti nequit, ergo.

℞. Disting. illat. ex sola historia Genesis id non poterit probari, omnino evidenter, concedo; probabiliter aut saltem satis verisimiliter, nego illat. nam cùm in historiis scripturisticis debeant omnia dici post se invicem contigisse eo ordine, quo scripta sunt, nisi aliunde aliquid obstet quod cogat recurrere ad

ad recapitulationem; & hìc narretur, migrationem Abræ ex Haran contigisse post mortem Thare, nihilque aliunde obstet quod ad recapitulationem recurrere cogat; ex annis quos Thare moriens habuit, & Abram ex Haran egrediens habebat, satis colligi potest ipsum esse natum anno 130. Thare, ut ante monstratum fuit. Conformiter disting sequelam: sequitur quod Synagoga illum annum non sciverit, certò & evidenter, transeat; probabiliter aut saltem satis verisimiliter, nego sequelam. Itaque ista quæstio æquè potuit disputari inter Judæos, ac hodiedum ventilatur inter Christianos: quis enim dicet, quæstionem, quam SS. PP. obscuram & indissolubilem vocant, Judæis omnino claram & compertam fuisse? Quis dicet, Deum plus de hac difficili quæstione revelasse filiis Ancillæ, quàm filiis Liberæ?

Interim hoc finaliter hìc libenter fatentur illi qui sustinent Abram esse natum anno 130. patris sui, quòd ex narratione S. Stephani jam clariùs & evidentius constet, vocationem Abræ hoc cap. per recapitulationem, egressionem verò ex Haran suo ordine à Moyse fuisse descriptam. Unde & sequitur, quod jam à Christianis clariùs & evidentiùs probari possit, Abram esse natum anno 130. pàtris sui, quàm id quondam ex sola historia Genesis potuerit demonstrari à Judæis.

Inst. 3. Quamvis S. Stephanus dicat, post mortem Thare Abram translatum esse in Chanaän, tamen non addit, illam translationem immediatè post mortem Thare contigisse; ergo ex jam dicta narratione collatâ cum v. 4. hujus cap. nequaquam deduci potest, Abram esse natum anno 130. patris sui.

℟. Etsi expressis terminis id non addat, tamen ex tota narrationis serie id satis evidenter constat: nam cùm Abram à Deo vocatus haberet mandatum proficiscendi in terram Chanaän, mandatum illud immediatè post mortem patris sui exequi debuit; quandoquidem tunc cessarent rationes ob quas ad aliquos menses in Haran morari ipsi licuit. Nego igitur conseq., ac dico illud argumentum nequaquam contra nos, sed contra illos dumtaxat urgeri posse, qui adstruunt duas Abræ vocationes; siquidem in horum sententia vix probari poterit, vocationem ejus in Haran & inde migrationem in Chanaän, immediatè post mortem Thare contigisse.

Obj. 5. Vocatio Abræ, de qua S. Stephanus agit, facta est in Mesopotamia, ut patet legenti; ergo Abram non fuit vocatus ex Ur Chaldæorum.

Respondent nonnulli neg. conseq.; quia Mesopotamia non capitur ibi strictè, sed latè, eoque nomine significat S. Stephanus omnem illam regionem, quæ est trans flumen Euphraten, habito respectu ad terram Chanaän, id est Syriam, Mesopotamiam, Chaldæam & Babyloniam. Et hanc esse acceptionem vocis *Mesopotamia*, intelligitur ex eò quòd S. Stephanus subdat: *tunc exiit de terra Chaldæorum & habitavit in Charan.* Etenim si de Mesopotamia strictè dicta loqueretur, non diceret Abrahamum, factâ vocatione, exiisse de terra Chaldæorum sed de Mesopotamia.

Quamvis hæc explicatio & responsio sit valde plausibilis; tamen (si non probabilior) saltem ad minùs æquè verisimilis videtur explicatio media à S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 15. asserta, secundum quam Abrahæ vocatio (de qua hoc cap.) quidem dicitur prima & unica, non tamen facta in Ur Chaldæorum, nec etiam in Haran, sed in Mesopotamia strictè sumpta, dum nempè egressus esset ex Ur Chaldæorum, & adhuc versaretur in itinere quo tendebat in Haran.

Prob. Authoritate S. P. fundatâ in verbis S. Stephani Act. 7. quibus dicitur Abraham vocatus in Mesopotamia, priusquam moraretur in Charan: jam autem Chaldæa non est propriè Mesopotamia, ergo &c. Præterea Abraham non videtur egressus ex Ur Chaldæorum ob Dei vocationem, sed quia pater ejus Thare (utpote persecutionem passus à Chaldæis) illum inde eduxerat, ut cum ipso, Lot, & Sara tenderet in terram Chanaän, ut dicitur cap. præced. v. 31. Cùm igitur ulteriùs ex verbis S. Stephani constet, vocationem, de qua hìc, non esse etiam factam in Haran, optimè dicitur facta in loco medio, seu in Mesopotamia. Contra hanc responsionem.

Inst. 1. agitur hoc cap. & Act. 7. de vocatione qua vocatus est Abraham, ut egrederetur de terra sua; atqui terra Abrahæ non erat Mesopotamia, sed Chaldæa, ut patet ex cap. præced. v. 28. ergo &c.

℟. Cum S. P. loco cit. vocationem istam factam esse, non ut Abraham corpore dumtaxat egrederetur ex Chaldæa (jam enim corpore egressus erat) sed ut inde etiam animo egrederetur, sive ut spem omnem ac desiderium eò redeundi, ex Dei præcepto deponeret, tenebatur enim spe ac desiderio eò revertendi cessante persecutione. Verba S. P. sunt hæc: "quòd autem jam in Mesopotamia constituto, hoc „est jam egresso de terra Chaldæorum dixit Deus: „*exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo* „*patris tui*, non ut corpus inde ejiceret, quod jam „fecerat, sed ut animum evelleret, dicitur. Non „enim exierat inde animo, si spe redeundi & desi„derio tenebatur, quæ spes & desiderium Deo ju„bente ac juvante, & illo obediente fuerat ampu„tanda.„

Itaque hæc verba: *exi de terra tua* videntur sic accipienda, ut faciant hunc sensum; *perge exire, & quidem absque spe & desiderio redeundi.* Atque ita agitur de exitu quoad corpus simul & quoad animum. Hoc autem jam hìc observato, facilè respondetur aliis Scripturæ locis, in quibus dicitur quòd Deus Abrahamum tulerit de terra nativitatis ejus, eduxerit de Ur Chaldæorum &c. siquidem omnia ista, juxta expositionem jam datam, etiam satis verificantur in sententia S. Patris.

Inst. 2. & inferes: ergo Abraham peccavit eò ipso, quò redire cupiebat in terram suam, unde omnino recedere jubebatur.

℟. Neg. illat. quia spes & desiderium istud tantùm fuit in Abrahamo, dum jam ex Chaldæa egrediebatur. Tunc autem nondum acceperat præceptum egrediendi, & patriam suam omnino relinquendi, sed istud illi demum tunc datum est, dum jam egressus erat, & adhuc in itinere versùs Haran detinebatur.

Inst. 3. S. Stephanus Act. 7. narrans vocationem Abrahæ, statim subjungit: *tunc* (id est dum jam vocatus erat) *exiit de terra Chaldæorum:* ergo ista vocatio facta est in Chaldæa.

℟. Neg. conseq. nam quod adjungit Stephanus: „Tunc Abraham egressus est de terra Chaldæorum, „& habitavit in Charra, non demonstrat, „ inquit S. P. loco præcit. " Quid sit factum postquam locutus „est illi Deus: neque enim post illa Dei verba egres„sus est de terra Chaldæorum, cùm dicat ei locutum „Deum esse in Mesopotamia, sed ad totum illud „tempus pertinet quod ait *tunc*, id est ex quo egres„sus est à Chaldæis, & habitavit in Charra. „ Quare particula *tunc* secundum S. P. æquivalet dictioni *ex quo*, sic ut non importet ordinem temporis subsequentis vocationem Abrahæ, sed merè significet quòd illo tempore, sivè intra totum spatium illius temporis, ex quo egressus est Abraham ex Chaldæa & habitavit in Charra, Deus fuerit eum allocutus ad evocandum in terram Chanaän &c. Porro hoc verificatur, si dicamus Deum fuisse locutum Abrahæ, cùm jam esset in Mesopotamia in ipso itinere versùs Charram.

Præterea verba S. Stephani intelligi possunt de exitu quoad corpus, & simul quoad animum; sumendo exitum corporalem non pro inchoatione exitûs, sed pro continuatione, ut jam supra dictum est.

Inst. 4. Si *egredere de terra tua* nihil aliud importet, quam *perge exire, & quidem absque spe & desiderio redeundi*; etiam juxta hunc sensum potuit Abraham à Deo evocari ex Haran: ergo ex verbis Moysis nequaquam evinci potest, quòd hæc vocatio non contigerit in Haran.

℟. Neg. ant. nam cùm Deus jam antea ipsi præcepisset,

cepisset, ut omnino patriam suam desereret, ac numquam ampliùs ad eam reverteretur; non est dubium, quin Abraham (utpote plenè & perfectè obediens) istud præceptum executioni mandare statuerit; adeoque ad sensum mox datum, jam in Haran existens, inde vocari à Deo non potuit.

P. Quid Deus hoc cap. Abramo promiserit?

℟. Et dico 1. dum eum vocavit, ut desertâ & penitus derelictâ patriâ suâ, tenderet in terram Chanaän, promisit ipsi v. 2. *faciamque te in gentem magnam* (id est faciam, ut ex te gens magna, multitudine & dignitate propagetur) *& benedicam tibi* (id est cumulabo te bonis & opibus) *& magnificabo nomen tuum*, ut cunctis sæculis & orbe toto sit clarum & nobile. v. 3. *Atque in te benedicentur universæ cognationes terræ*, id est, *in semine tuo*, ut clariùs dicitur infra cap. 22. v. 18. hoc est, *in Christo*, quemadmodum exponit Apost. ad Gal. 3. v. 14. & 16. Unde S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 16. advertit: "duas res promissas Abrahæ, unam scilicet quòd tertam Chanaän possessurum fuerat semen ejus, quòd significatur ubi dictum est: *Vade in terram quam tibi demonstravero, & faciam te in gentem magnam*: aliam verò longè præstantiorem, non de carnali, sed de spiritali semine, per quod pater non est unius gentis Israeliticæ, sed omnium gentium quæ fidei ejus vestigia consequuntur, quod promitti cœpit his verbis: *& benedicentur in te omnes tribus terræ.*"

Dico 2. dum Abram jam ex Haran in terram Chanaän migraverat, & pervenerat ùsque ad locum Sichem, rursus accepit divinum oraculum, dum Deus ibidem ipsi apparuit, & v. 7. promisit: *Semini tuo dabo terram hanc.*" Sed hoc loco nihil de illo semine promissum est, in quo pater factus est omnium gentium, sed de illo solo, in quo pater est unius Israeliticæ gentis. Ab hoc enim semine terra illa possessa est," inquit rursus S. P. lib. mox cit. cap. 18.

QUÆSTIO II.

An dicto vel facto hoc Cap. peccaverit Abram?

Varia sunt hoc cap., quæ Abramo in peccatum posse verti videntur: puta quòd uxori suæ suaserit mendacium, quòd eamdem prostituerit, vel saltem in adulterii discrimen conjecerit (quam ob rem ipsum sugillat Calvinus, & Faustus Manichæus infamissimum ipsum matrimonii sui nundinatorem appellat) quòd de divina promissione dubitaverit, &c. contra quos

℟. Et dico, nec dicto, nec facto in tota hac historia peccavit Abram, ut patebit ex solutione argumentorum. Unde

Dices 1. suasit uxori suæ mendacium dicens ℣. 13. *Dic, obsecro te, quòd soror mea sis, &c.*

℟. Cum S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 19. *Abraham ubi uxorem dixit sororem, nihil mentitus est.* (ac proinde nec mendacium suasit dum dixit Saræ: *dic &c.*) *erat enim & hoc, quia propinqua erat sanguine: sicut etiam Loth eâdem propinquitate, cùm fratris ejus esset filius* (ut patet hìc v. 5.) *frater ejus dictus est* (scilicet cap. 13. v. 8.) *itaque uxorem tacuit, non negavit.* Idem esset ac si aliquis simul existens Doctor & Sacerdos interrogatus, qualis esset; ob rationes diceret se esse Doctorem, & reticeret se esse Sacerdotem.

Inst. 1. Disparitas est in casu Saræ, quia illa non videatur simul habuisse qualitatem uxoris & sororis.

℟. Neg. assumpt. quia id ipsum clarè exprimit Abraham apud Regem Geraræ infra cap. 20. v. 12. dicens: *aliàs autem & verè soror mea est, filia patris mei, & non filia matris meæ.* Erat ergo Sara filia Aran fratris Abrahæ, qui duo erant ex eodem patre Thare, sed non ex eadem matre nati. Pari ergo jure quo Loth dictus est frater Abrahæ, potuit Sara, soror ipsius Loth, dici soror Abrahæ.

Quin imo observat S. P. lib. 22. contra Faustum cap. 35. quòd sine mendacio dixerit Tobias cap. 8. *Et nunc Domine tu scis, quia non luxuriæ causâ accipio sororem meam*; cùm tamen uxor ejus nec esset ex eodem Patre, nec ex eadem matre, sed tantùm ex eadem cognationis stirpe exorta. Qua etiam vocabuli consuetudine fratres Domini vocantur in Evangelio (Matth. nempe 12.) non utique quos Maria Virgo pepererat, sed ex ejus consanguinitate propinqui.

Inst. 2. etiam loco ex cap. 20. citato videtur mentitus Abraham; tum quia aliàs sequeretur juxta adjunctam explicationem; quòd Bigamus fuisset Thare (id quod ante ipsum Abrahamum non fuit concessum) tum quia sic Abraham patruus Saræ fuisset, quacum proinde etiam illicitè matrimonium contraxisset.

℟. Neg. assumpt. ad primam rationem dico, quòd Thare quidem fuerit Bigamus, sed tantùm successivus, adeo ut ex prima uxore genuerit Aran patrem Saræ, & ex secunda Abrahamum ejusdem Saræ patruum; adeoque nil hìc illiciti commisit Thare.

Ex eadem illa secunda uxore natus videtur Nachor frater Abrahæ, qui Melcham, alteram filiam Aran, & sororem Jeschæ (quæ juxta S. Hieronymum & alios communiter creditur eadem fuisse cum Sara, ut observat S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 12.) duxit uxorem cap. 11. v. 29. adeoque duo patrui duas suas neptes sibi matrimonio conjunxerunt.

Ad hanc autem secundam adjectam rationem respondet S. Hieron. in Tradit. Hebraïcis super Gen. *Necdùm tunc inter patruos & fratrum filias nuptias fuisse lege prohibitas: quæ in primis hominibus etiam inter fratres & sorores initæ sunt.* Cæterùm ex hac historia patet, quòd Aran fuerit primogenitus Thare, cùm fratres sui matrimonio juncti sint filiabus ejus: & quidem Sara tantùm erat decem annis junior marito suo Abraham; ac proinde hinc aliquo modo confirmatur illa sententia, quæ tenet Aran esse natum anno patris sui 70. Abraham verò ejusdem Thare anno 130. Sara autem avi sui anno 140. & patris sui Aran 70. sicque optimè intelligitur, quomodo nubiles habuerit filias Aran, quas sui ex secundo thoro fratres sibi sumerent uxores. Hæc incidenter. Unde

Inst. 3. cum minori periculo mendacii poterat suggerere Abram: *Dic quòd neptis mea sis.*

℟. Quòd hoc non sufficisset ad evadendum periculum mortis, quod Abram metuebat; quia licèt nefas tunc esset contrahere cum sorore propriè dicta, licitum tamen erat contrahere cum nepte; adeoque si eam tantùm neptem dixisset, adhuc suspicio matrimonii manere potuisset.

Inst. 4 frustra timuit Abram mortis illud periculum, imo & cum diffidentia de Deo; ergo sine causa sufficiente usus est amphibologico illo sermone, qui proinde æquivalet mendacio.

Prob. ant. quia promiserat illi Deus v. 2. & 3. *Faciam te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, atque in te benedicentur universæ cognationes terræ;* ergo confidere debebat quòd illi nullus noceret, quòd non moreretur sine posteritate &c.

℟. Neg. ant. & ad prob. disting. conseq. ergo confidere debebat &c. dummodo adhiberet media humana ad hunc finem conducentia, concedo; si ea negligeret, nego conseq. promissiones enim Dei non excludunt media humana, sed potiùs adhibenda supponunt. Quis enim nisi insanus hanc audiens Christi promissionem: *Quærite primùm regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis*, in quærendo Dei regno unicè incumbat, & humana media victui atque amictui conquirendo necessaria penitus negligat?

Dices 2. illicitum est equidem intendere effectum divi-

divinæ promissionis per media illicita: atqui hoc fecit Abram exponendo pudicitiam uxoris periculo adulterii; ergo &c.

℞. Neg. min. cum S. P. Aug. supra dicente: „ uxorem tacuit, non negavit, conjugis tuendam „ pudicitiam committens Deo, & humanas insidias „ cavens ut homo: quoniam si periculum quantùm caveri poterat, non caveret, magis tentaret „ Deum quàm speraret in Deum.... denique factum „ est quod de Domino præsumpsit Abraham. „ Ita S. Pater.

Item lib. 22. cont. Faustum cap. 38. " Neque enim „ Abraham flagitio consensit uxoris, ejusque vendidit adulterium... sed conjugem castam & casto corde sibi cohærentem; de cujus animo, ubi pudicitiæ virtus habitabat, nullo modo dubitabat. Tacuit „ uxorem, dixit sororem, ne se occiso ab alienigenis & impiis captiva possideretur: certus de Deo „ suo „ (forsan per revelationem) "quòd nihil eam „ turpe ac flagitiosum perpeti sineret. „ Ita rursus S. P.

Inst. 1. Propter simulationem Abræ sublata est mulier in domum Pharaonis ℣. 15. & ℣. 19. dicit ipse Pharao ad Abram: *quam ob causam dixisti esse sororem tuam, ut tollerem mihi in uxorem?* Ergo Pharao assumpsit eam in uxorem.

℞. Disting. conseq. ergò Pharao assumpsit eam in uxorem futuram, concedo; in præsentem, nego conseq. solebant enim futuræ Regum gentilium illo tempore uxores per annum præparari, nutriri, &c. (ut patet in Esther) antequam ad Regium Thorum vocarentur. Unde S. P. loco jam cit. subjungit: *nec eum* (Abram) *fides & spes fefellit: namque Pharao territus monstris, multisque malis propter eam afflictus, ubi ejus esse uxorem divinitus didicit* (forsan immediatè, forsan per ipsam Saram) *illæsam cum honore restituit.* Deinde caput concludens ait: *Abimelech autem somnio commonitus atque edoctus similiter fecit.*

Idem repetit lib. 16. de Civ. Dei cap. 19. dicens: „ denique factum est, quod de Domino præsumpsit „ Abraham. Nam Pharao Rex Ægypti, qui eam sibi „ uxorem acceperat, graviter afflictus marito reddidit. Ubi absit ut credamus alieno concubitu fuisse „ pollutam: quia multò est credibilius hoc Pharaonem facere afflictionibus magnis non fuisse permissum. „

Inst. 2. Infra cap. 20. v. 3. apparens Deus Abimelech dicit ei: *morieris propter mulierem quam tulisti, habet enim virum.* Atqui nulla erat ratio infligendi mortem, si Abimelech non fuerit Sarâ abusus, maximè cùm laboraret invincibili ignorantiâ facti; ergo rectè Faustus vocavit Abrahamum infamissimum matrimonii sui nundinatorem.

℞. Neg. conseq. quia sensus Scripturæ non est, quòd Abimelech propter Saran esset absolutè moriturus (nam hoc non contigit) sed tantùm quòd esset moriturus casu quo eam tangeret; ex quo potiùs sequitur, quòd hactenus eam non tetigisset. Unde id ipsum clarè exprimitur v. 4. ubi sic legimus: *Abimelech verò non tetigerat eam.* Vide & v. 7.

Inst. 3. Dicit Abimelech ad Abraham v. 9. *quid fecisti nobis? Quid peccavimus in te, quia induxisti super me & super regnum meum peccatum grande?* Ergo Abimelech agnoscit adulterium.

℞. Falsitatem conseq. satis patêre tum ex antedictis, tum ex eò quòd Abimelecho dicat Dominus *scio quòd simplici corde feceris; & ideo custodivi te, ne peccares in me* (peccato adulterii) *& non dimisi ut tangeres eam.* Sensus ergo objectorum verborum est: *induxisti super me &c.* grande periculum peccati, quia assumpsissem eam in uxorem, nisi Deus mihi revelasset ipsam esse conjugatam.

Inst. 4. v. 17. Dicitur hic: *flagellavit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum ejus propter Sarai uxorem Abram.* Item infra cap. 20. ℣. 18. *concluserat enim Dominus omnem vulvam domûs Abimelech propter Saram uxorem Abrahæ.* Atqui similes pœnæ non videntur inflictæ nisi propter peccatum, ergo videntur peccasse in ipsam Saram.

℞. Disting. conseq. ergo peccaverunt in Saram peccato adulterii, nego; peccato coactionis, qua peregrinantem apud se mulierem jure quasi regio sibi vendicarunt concedo conseq.

Patet hæc solutio; quia ubi Sara suo erat viro restituta cum muneribus & honore, *orante Abraham sanavit Deus Abimelech, & uxorem, ancillasque ejus, & pepererunt.*

Idem rationabiliter judicatur de Pharaone (quamvis tam clarè id Scriptura non exprimat) cùm utrobique par fuerit illata injuria, & hæc pari modo utrobique reparata.

Dices 3. Cùm Fausto Manichæo: " cur non potiùs de Deo suo ita præsumsit Abraham, ut fateri non timeret uxorem? Numquid enim Deus „ ab illo mortem non poterat repellere, quam timebat, eumque cum conjuge sua ab omni pernicie in „ illa peregrinatione sua tutari, ut nec uxor ejus, „ quamvis esset pulcherrima, appeteretur ab aliquo, „ nec propter illam ipse necaretur?

℞. det objicienti Fausto S. P. Aug. lib. 22. cont. eumdem Faustum cap. 36. " poterat sanè hoc efficere Deus. Quis ita sit demens, ut hoc neget? Sed „ si interrogatus Abraham illam feminam suam esse „ indicaret uxorem, duas res tuendas committeret „ Deo, & vitam suam, & conjugis pudicitiam. Pertinet autem ad sanam doctrinam quando habet quod „ faciat homo, non tentare Deum suum, &c. „ videri potest ibidem ad longum. " Posset itaque revera „ Deus in quibuscumque hujus vitæ periculis, tam „ spiritualibus quàm corporalibus conservare justum, „ eumque velut alterum Eliam per corvum pascere: „ sed quis ideo nisi tentans Deum quibuscumque se „ periculis, tam spiritualibus quàm corporalibus exponat, aut humana media victui conquirendo necessaria negligat?

Dices 4. Saltem Abraham ex pulchritudine uxoris suæ quæstum facere intendit; ait enim v. 13. *dic quòd soror mea sis, ut bene sit mihi propter te, & vivat anima mea ob gratiam tui.* Ergo rectè Faustus infamem ipsum matrimonii sui nundinatorem vocavit.

℞. Neg. ant. & ad textum adjunctum dico quòd per omnia illa (*ut bene sit mihi propter te, & vivat anima mea &c.*) nulla bona terrena, sed solius vitæ intenderit conservationem.

Clariùs hoc exprimit Abraham infra cap. 20. ℣. 11. ubi ait: *cogitavi mecum dicens, forsan non est timor Dei in loco isto & interficient me propter uxorem meam.* Ubi nulla fit mentio de acquirendis hac viâ bonis temporalibus, sed tantummodo de vita conservanda.

Inst. 1. Hic ℣. 16. dicitur: *Abram verò bene usi sunt propter illam, fueruntque ei oves & boves & asini, & servi & famulæ, & asini & cameli.* Item munera plurima Abrahamo dedit Abimelech infra cap. 20. v. 14. & sequentibus: atqui omnia illa non respuit, sed suscepit & retinuit Abraham, ergo signum est quòd ea ex nundinatione pulchritudinis Saræ accipere intenderit.

℞. Disting. min. omnia illa suscepit & retinuit Abraham, tamquam provenientia de manu Domini, qui illa ipsi promiserat, concedo, suscepit ex intentione nundinandi pulchritudinem Saræ, nego min. & impactam calumniam.

Dico ergo, quòd ad danda ista munera Deus corda illorum Regum moverit, tum ut præcipuè faveret Abrahamo, tum ut secundariò faveret ipsis donatoribus juxta promissum expressum v. 2. & 3. *benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi.* Hoc enim verè contigit; quia ubi Reges illi Abrahæ adversari videbantur, plagis percutiebantur: ubi autem favebant, ab afflictis plagis sanabantur.

Inst. 2. ℣. 16. jam cit. *bene usi sunt Abram.* Atqui tamen illi Reges tunc plagis flagellabantur; ergo hoc non contigit, quod asseritur.

℞.

℞. Disting. maj. benè usi sunt Abram, bona dando temporalia, concedo; rapiendo & detinendo peregrinantem, nego maj. Cæterùm quia tunc temporis ex parte saltem benedicebant Abrahamo, Deus ipsos præservavit, ne Saram attingerent, & tandem scire fecit quòd esset maritata, adeoque & hoc modo benedixit.

Dices 5. saltem timiditatis & abjecti animi notam non evasit Abram. Unde horrore mortis perculsus nec uxoris pudori, nec proprio consultum esse voluit honori. Hinc & S. Chrysost. Hom. 32. in Gen. expendens Abræ verba ad uxorem, ait: *Miserabilia sunt hæc verba: sed & multus erat timor propter insaniam Ægyptiacam.... propterea in adulterium uxoris consentit justus, & quasi servit adulterio in mulieris contumeliam, ut mortem effugiat.*

℞. Neg. assumpt. quia non tam privato carnis affectu vitam suam æstimabat, quàm pio erga Deum motu, quo promissionem divinam de multiplicando semine desiderabat adimpleri, cætera relinquens divinæ protectioni, quam sibi certò affuturam, minimè dubitabat; adeoque S. Chrysost. tantùm vult, quòd quoad apprehensionem communem consenserit in uxoris adulterium: quomodo enim aliàs pergeret eum vocare *justum? &c.* Falsum igitur est, quòd elegerit malum culpæ, ut evaderet malum pœnæ.

CAPUT XIII.

Abram præ nimia opulentia separat se à nepote suo Lot: quo eligente regionem circa Jordanem, Abram habitat in terra Chanaän; ubi rursus divinas promissiones de multiplicando semine, terraque illa possidenda accepit.

QUÆSTIO I.

An Lot se disjungens ab Abram fuerit culpabilis?

VAriè hic deliquisse Lot, posset quisquam putare, & quidem ab Hebræis intimus ille Dei amicus turpiter vapulat; aiunt enim non fuisse probi hominis velle sociari flagitiosissimis hominibus, Deoque execrandis, sed potiùs illius, qui talium moribus & criminibus delectabatur: quodque amplius est, putant aliqui ipsum Lot abominandis Sodomitarum institutis fuisse contaminatum, & depravatum. His positis,

Resp. Et dico, non tantùm à gravioribus criminibus, sed à levioribus quoque nævis in toto hoc facto ipsum Lot immunem putamus.

Prob. ex 2. Petri 2. ℣. 7. & 8. ubi dicitur: *justum Lot oppressum, à nefandorum injuria & luxuriosa conversatione eripuit. Aspectu enim & auditu justus erat, habitans apud eos, qui de die in diem animam justum iniquis operibus cruciabant.* Atque adeo posterior in primis illa Hebræorum criminatio intolerabilis calumnia est; cùm vel ideo quotidie eum cruciarent, quia nefandissima eorum scelera arguebat, detestabatur, & execrabatur.

Quin & ipse S. Gregor. in Præfat. Comment. in Prophetam Job specialiùs ipsum commendat vel hoc solo titulo, quòd inter execrabiles peccatores innocens permanserit ac impollutus; ait enim: *Non valde laudabile est* (respectivè scilicet) *bonum esse cum bonis; sed bonum esse cum malis. Sicut enim gravioris culpæ est inter bonos non fuisse bonum, ita & immensi præconii est etiam inter malos bonum extitisse.*

Obj. 1. noverat Lot ex una parte, vel saltem expertus est postea, quòd homines Sodomitæ pessimi essent peccatores, & quidem publici vel coram Domino; ex altera verò parte non ignorabat communem cujusvis hominis fragilitatem: atqui similibus periculis & occasionibus proximis nemo scienter se exponere potest sinè gravi peccato, ergo.

℞. Disting. min. nemo se exponere potest similibus periculis &c. sinè justa causa, concedo; habens justam causam, nego min. Porrò ipse Deus, qui Apostolos suos sinè peccati periculo misit in medio luporum, destinavit ipsum Lot in medium nefandissimorum peccatorum.

1. Ut ipsis esset veritatis Doctor & virtutis Magister, conareturque instando, arguendo, obsecrando, & comminando perditissimam illam & spurcissimam gentem à nefandis criminibus revocare.

2. Ut sic fieret decreta à Deo separatio posterorum Abrahæ (qui terram Chanaän occuparunt) & posterorum Lot, qui Moabitidem, & Ammonitidem (à duobus hujus filiis *Moab* & *Ammon* dictas) regiones obtinuerunt.

3. Ut occasio daretur Abræ præclarissima, qua fidem suam, animi constantiam, & virtutem bellicam probaret, dum cap. seq. in manu parva (non habens scilicet secum nisi 318. vernaculos) victoriosum quatuor Regum exercitum generosè aggressus est, & gloriosè debellavit.

Obj. 2. Lot se separavit ab Abram, à quo veluti à patre & Doctore optimo præclarissima hauserat virtutum exempla: atqui deserere bonos ut adhæreamus malis, non vacat culpâ, ergo.

℞. Præter ante dicta, nullam hic subfuisse culpam, cùm separationis illius faciendæ evidentissima adesset necessitas. Patet hoc v. 7. ubi dicitur: *Nec poterat eos capere terra, ut habitarent simul, erat quippe substantia eorum multa, & nequibant habitare communiter.*

Obj. 3. Dividi ab amico fideli & probo propter frigidum illud *meum & tuum*, est omnino culpabile; atqui Lot videtur propterea se separasse ab Abram, cum ipse Abram dicat ℣. 8. *Ne quæso sit jurgium inter me & te*; & Lot reverâ elegerit terram magis fertilem & irriguam, ergo.

℞. Neg. min. ad primam prob. dico, quòd Abram non agat de jurgio præsenti, sed de eo quod inter eos exurgere potuisset, si conjuncti mansissent, cùm enim jam esset facta rixa inter Pastores gregum Abram & Lot ℣. 7 & præcedente jurgio famulorum, res dominorum suorum curantium, non rarò inter ipsos Dominos jurgium subsequatur; separationem petiit Abram dissidii periculum vitaturus, sicque pascuorum & aquarum (quibus maximè indigebant) pecoribus suis abundantiam invenerunt.

Solutionis hujus substantiam reperies apud S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 20. ubi inter cætera ait: *Lot à patruo suo Abram in terram Sodomorum salvâ charitate discessit.*

Deinde cap. 21. ita exorditur: *cùm ergo digressi essent, separatimque habitarent Abram & Lot necessitate sustentandæ familiæ, non fœditate discordiæ... Dominus dicit &c.*

Ad secundam prob. dico, quòd Lot elegerit terram magis fertilem & irriguam ex divina providentia (qua introductum est, ut in divisione bonorum senior tamquam prudentior dividat, & junior tamquam magis simplex eligat) quæ ipsum destinabat ad persecutiones, Abram autem ad gloriam, ut patet in subsequentibus hujus libri.

Inst. Lot propter istam divisionem, & contractam societatem cum Sodomitis non tantùm plurima indigna ab ipsis perpessus est, sed omnibus etiam bonis spoliatus, cum tota sua familia in captivitatem abductus &c. vix vitam salvare potuit.

℞. Quamvis hæc societas causa occasionalis fuisset omnium tribulationum Lot, non sequitur tamen quòd gravem quorumdam calumniam, aut Hebræorum acerrimam correptionem vir ille justus fuerit promeritus; cùm vel leve peccatum similibus pœnis in hoc mundo plecti possit.

Co-

Cæterum cùm Scriptura ipsum desuper non culpet, nec omnes afflictiones justorum sint pœnæ peccatorum eorum, nequidem probari potest, quod leve peccatum hic commiserit.

QUÆSTIO II.

Quomodo Abram potuerit ex uno loco omnem terram Chanaan, semini suo promissam, conspicere?

VErs. 12. *Abram habitavit in terra Chanaän.* Vox *Chanaän* sumitur latè & strictè: latè sumpta significat totam Palæstinam, & sic Lot potest etiam dici habitasse in terra Chanaän, licèt habitaverit prope Jordanem. Quamvis enim alii populi præter Chananæum Palæstinam inhabitaverint; nihilominus tota illa regio à populo Chananæo, tamquam à præcipuo, *Chanaän* sive *Chananæa* dicta est. Strictè verò significat partem illam à Jordane remotiorem, quam inhabitabat Chananæus, & hoc modo Abram dicitur habitasse in terra Chanaän, Lot autem non in Chanaän, sed in Sodomis ubi Pherezæi habitabant.

℣. 14. *Dixitque Dominus ad Abram...* v. 15. *omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo usque in sempiternum.* Existimat Pererius Deum in imagine ministerio Angelorum formata, graphicè & perfectè repræsentasse Abræ omnia, quæ in ea terra conspicienda erant. Quomodo etiam putat eamdem terram visam esse à Moyse Deut. 34. v. 1. atque ita quoque diabolum ostendisse Christo omnia regna mundi Matth. 4. v. 8. quam sententiam, tamquam satis probabilem, non nulli alii amplectuntur Recentiores. Attamen

℟. Et dico 1. optimè difficultatem propositam dissolvit S. P. Aug. Q. 28. in Gen. dicens: " quæritur hic quomodo intelligatur tantum terræ promissum esse Abrahæ & semini ejus, quantum poterat oculis circumspicere per quatuor cardines mundi. Quantum est enim quod ad terram conspiciendam acies corporalis visûs possit attingere? Sed nulla est quæstio, si advertamus non hoc solùm esse promissum: non enim dictum est, *tantum terræ dabo tibi quantum vides*, sed *tibi dabo terram quam vides.* Cùm enim & ulterior undique dabatur, profectò hæc præcipuè quæ videbatur, dabatur.

„ Deinde„ (ut observat ibidem S. Doctor) "attendendum est quòd sequitur, quoniam ne putaret, etiam ipse Abraham hoc solum promitti terrarum quod aspicere vel circumspicere posset, *surge*, inquit, *& perambula terram in longitudine ejus & latitudine, quia tibi dabo eam:* ut perambulando perveniret ad eam, quam oculis uno loco stans videre non posset.

Nota ubi hìc dicitur: *Tibi dabo & semini tuo*, particulam & sumendam esse exegeticè, sic ut habeat vim explicandi, ut sensus sit: *Dabo tibi in semine tuo*, vel: *dabo posteris tuis in tui gratiam.*

Dico 2. „ Significatur autem ea terra (scilicet Chanaän) quam primus populus accepit Israël semen Abrahæ secundùm carnem, non illud latius semen secundùm fidem: quòd ne taceretur dictum est ei, futurum sicut arenam maris, secundùm hyperbolem quidem, sed tamen tantum, quod numerare nullus posset„ inquit S. P. eodem loco. Vel, ut hìc dicitur v. 16. *Sicut pulverem terræ.* Quod etiam ad Israëlitas extenditur: *Quia & illius gentis unius multitudo, quæ secundùm carnem nata est ex Abraham per ejus nepotem Jacob, in tantùm crevit, ut penè omnes partes orbis impleverit*, ait S. P. lib. 16. de Civ. Dei cap. 21.

P. Quomodo dicatur: *Usque in sempiternum*, cùm Israëlitis terra illa temporaliter data sit?

℟. Quia nullus possessionis illius terminus hìc à Deo præfigitur, ita ut illam perpetuò possidere potuissent, si Dei mandatis obtemperassent. Vide Levit. cap. 26. à v. 21. usque ad 44. item Deut. cap. 4. v. 23. & 26. & cap. 19. v. 9.

CAPUT XIV.

Quatuor Reges commisso prælio contra Pentapolitas, auferunt omnem substantiam Sodomorum & Gomorrhæ, & Lot, nepotem Abræ abducunt, quem Abram, cæsis quatuor regibus, liberat; quare pro victoria gratias agens pendit decimas Melchisedecho Sacerdoti, à quo & benedicitur. Venerunt itaque Chodorlahomor Rex Ælamitarum, seu Persarum, qui ab Ælam filio Sem prognati, dicti sunt *Ælamitæ*, & tres alii Reges cum eo; scilicet Amraphel Rex Sennaär, id est Rex Babylonis, ut colligitur ex cap. 11. v. 2. & Arioch Rex Ponti, ac denique Thadal Rex gentium, scilicet Galilææ superioris, quæ dicta est Galilæa gentium, eò quòd à vicinis gentibus, Arabibus & Ægyptiis (teste Strabone lib. 16.) propter fertilitatem, & mercimoniorum, ob insignes portus, opportunitatem incoleretur. Hi quatuor Reges inierunt bellum contra quinque, scilicet contra Reges Sodomæ, Gomorrhæ, Adamæ, Seboim, & Segor, aliàs Balæ. Causa belli fuit, quòd hi quinque Reges rebellassent Regi Chodorlahomor, à quo subjugati erant, & cui annis duodecim servierant, ut constat ex ℣. 4. locus ad quem convenerunt fuit *vallis sylvestris*, id est arboribus consita instar sylvæ, quæ post conflagrationem Sodomorum dicta est *mare salis*, sive *mare salsum*, & *mare mortuum*. Siquidem post conflagrationem mersit Deus Pentapolim aquis salsis, ut nullum animal ibi vivere posset, & ideo *mare mortuum* dicta est. Victoria cessit Chodorlahomor & tribus aliis Regibus ipsi confœderatis; ex quo discimus, Deum punire impios per impios.

QUÆSTIO I.

Unde Abram hic vocetur Hebræus, *& an justè irruerit in Reges, qui abduxerant Lot?*

POstquam præfati Reges victores tulissent omnem substantiam Sodomorum & Gomorrhæ, atque abduxissent Lot qui habitabat in Sodomis; unus qui evaserat nuntiavit Abram *Hebræo*, ut dicitur v. 13. hinc nascitur prior pars quæstionis propositæ. Ad quam

℟. Et dico, Abram ejusque posteri, Israëlitæ scilicet seu Judæi, principaliter ex Heber, qui pronepos fuit Sem, *Hebræi* appellati sunt.

Prob. 1. Ex S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei c. 3. ita scribente: *hoc verum est, quòd ex Heber* (quem tamquam Patriarcham ponit) *HEBRÆI appellati sunt: ac deinde unâ detractâ litterâ HEBRÆI: quam linguam solus Israël populus potuit obtinere.* Eamdem sententiam etiam tradunt S. Hieron. in Epist. ad Minerium & Alexandrum, Isidorus, Beda, Abulensis, Pererius, & alii communiter.

Prob. 2. Ex cap. 10. ℣. 21. ubi dicitur: *de Sem quoque nati sunt, patre omnium filiorum Heber.* Ad quæ verba reflectens S. P. loco jam cit., *non frustra*, inquit, *ipse* (Heber) *primus nominatus est in progenie veniente de Sem: & Prælatus est etiam filiis, cùm sit quintus nepos: nisi quia verum est quod traditur, ex illo HEBRÆOS esse cognominatos,*

tamquam

tamquam Heberæos. Itaque Moyses appellans Sem patrem filiorum Heber, quidquam perinsigne dicere voluit ad laudem Sem, & ad declarandam dignitatis ejus excellentiam; videlicet quòd Sem pater fuerit populi Dei, & tot tantorumque virorum, qui in eo populo claruerunt, qui non solùm filii, id est posteri, fuerunt Heber, verùm ab ipso etiam nominati sunt *Hebræi*, & eorum lingua *Hebræa* dicta est.

Obj. 1. Quid ni *Hebræi* dicti sint ab Abram tamquam *Abræi*.

℞. Id admitti non posse; quia eadem videtur esse ratio originis & appellationis gentis Hebrææ, quæ & linguæ: jam autem certum videtur, quòd lingua Hebraïca nomen suum sortita sit ex Heber, eò quòd in confusione linguarum, de qua cap. 11. penes solum Heber & familiam ejus manserit: ergo etiam ex Heber gens Hebraïca nomen suum sortita videtur. Præterea *Abram* scribitur per *Aleph*, & *Hebræus* per *Ain*, ut observat A Lapide.

Inst. Moyses non appellavit Abram *Hebræum*, nisi postquam is ex Mesopotamia, trajecto Euphrate, venit in terram Chanaän; ergo quando hic v. 13. Abram dicitur *Hebræus*, non dicitur ab Heber, sed quia transivit Euphratem, trans quem antea habitaverat; adeoque *Hebræus* idem est ac transiens Euphratem, sicuti qui habitant, aut habitarunt trans Alpes, dicuntur *Transalpini*, licèt alio migrent. Proinde nomen Hebræi non ab Heber, sed ab Abram, postquam jam in terram Chanaän transierat, impositum est.

Potest id confirmari ex eo, quòd LXX. loco *Hebræi* legant *transitorem*, & S. P. Aug. Q. 29. super Gen. *transfluvialem*: quod etiam exprimi videtur Josuë 24. his verbis: *Trans fluvium habitaverunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham & Nachor, servieruntque diis alienis. Tuli ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamiæ finibus, & adduxi eum in terram Chanaän, multiplicavique semen ejus &c.*

℞. Eosdem, qui ab Heber *Hebræi* dicti sunt, etiam à transitu Euphratis *Hebræos* fuisse postea appellatos. Cæterum hæc *Hebræi* appellatio non est prima & originalis, sed accessoria.

Declaratur, sunt qui ratione familiæ appellantur *Romani*, *Bruxellenses &c.* & postea ratione habitationis (si quando Romæ aut Bruxellis habitent) eodem nomine appellari possunt: sed sicuti appellatio ex habitatione loci petita, non est in simili casu nisi accessoria, & altera sola prima ac originalis, ita pariter appellatio *Hebræi* ex transitu Euphratis desumpta, non nisi accessoria esse videtur.

Ad illud autem quòd dicitur, Moysen non appellasse Abram *Hebræum*, nisi post transitum Euphratis, facilè respondetur dicendo, quòd Moyses nihil scripserit de vita & moribus Abræ, respectu temporum quæ transitum fluvii Euphratis antecesserunt: unde cùm Moyses vitam & mores Abræ tantummodò describere incipiat, postquam ex mandato Dei, patriâ desertâ, in Chanaänitidem venerat, etiam tunc demum (& quidem post cladem Sodomorum & captivitatem Lot) illum appellavit *Hebræum*, addita simul nova per populos, quibus desertâ Chaldeâ cohabitabat, nomenclaturæ occasione, quòd scilicet trans fluvium venisset.

Obj. 2. Ex hac sententia sequitur, quod omnes posteri Heber dicendi sint *Hebræi*: adeoque Ammonitæ & Moabitæ, item illi, qui ab Heber per filium Jectan progeniti, varias gentes in India condiderunt, *Hebræi* nuncupandi fuerunt.

℞. Neg. sequelam, & dico nomen *Hebræorum* solùm competere illis posteris Heber, qui ab ipso rectâ lineâ usque ad Abram propagati, linguam Hebraïcam, quæ primigenia fuit, & à domo Heber post linguarum divisionem retenta, acceperunt; eamdemque per Abram, Isaac & Jacob sive Israël, itidem rectâ lineâ cum vera fide & pietate traxerunt. Unde quemadmodum in opposita sententia Ismaëlitæ & Madianitæ, quamvis ex duobus filiis Abrahæ Ismaël & Madian propagati forent, non tamen dicti sunt *Hebræi*, quia nempe isti non fuerunt illi Abrahæ Posteri, in quibus lingua Hebraïca cum vera fide &c. permansit, ita propter eamdem rationem in nostra sententia Ammonitæ &c. non sunt dicti *Hebræi*, quamvis ex Heber propagati forent. Itaque populus Israël ad gentem Hebraïcam tantum pertinuit; quia *linguam* (Hebraïcam) *solus Israël populus potuit obtinere: In quo Dei civitas & in sanctis peregrinata est, & in omnibus Sacramento adumbrata*, inquit S. P. lib. 16. de Civ. Dei cap. 3.

Inst. Ergo saltem Moyses, non tantùm Abram, sed etiam ejus patrem Thare, & alios, rectâ lineâ ex Heber descendentes, certò appellasset *Hebræos*, quandoquidem illi juxta jam datam solutionem veri Hebræi fuerint.

℞. Neg. illat. nam tametsi illi veri Hebræi fuerint, tamen non fuit opus meminisse nomenclaturæ à nomine Patriarchæ Heber acceptæ; quia nempe de illorum vita & moribus rursus nihil scripsit Moyses, utpote qui eorum dumtaxat generationes cap. 11. enarravit. Cùm itaque vitam & mores solius Abrahæ in historia Genesis primò describere incipiat, quia nempe iste inter posteros, rectâ lineâ ex Heber descendentes, specialissimus fuit, utpote qui in linea justorum ut summus Patriarcha ponitur, videtur Spiritus S. nomenclaturam *Hebræi* primùm in ipso specificatam voluisse. Licèt igitur Moyses ipsum Abram non appellaverit *Hebræum*, nisi post cladem Sodomorum, tamen, juxta oppositam sententiam, inde non sequitur quòd tunc demum illud nomen habuerit; ita pariter non sequitur quòd aliqui ante Abram non fuerint appellati *Hebræi*, quamvis Moyses istius nomenclaturæ mentionem non fecerit.

Obj. 3. Judæos ab Abram esse dictos *Hebræos*, docet S. P. Aug. lib. 1. de Conf. Evangel. cap. 14. ergo saltem ante Abram nullus fuit dictus *Hebræus*.

℞. S. P. istam sententiam retractasse lib. 2. Retract. cap. 16. ita enim scribit: *quod dixi* (lib. 1. de Conf. Evangel.) *ex Abraham cœpisse gentem Hebræorum, est quidem & hoc credibile, ut* Hebræi *velut* Habræi *dicti esse videantur: sed ex illo veriùs intelliguntur appellati qui vocabatur* Heber, *de quo in lib. 16. de Civ.* (cap. 11.) *satis disserui.*

℣. 14. *Quod cùm audisset Abram, captum videlicet Lot fratrem suum, numeravit expeditos vernaculos suos trecentos decem & octo.* Exprimitur hic numerus, ut victoria Abræ non tribuatur numero pugnantium, sed merito & æquitati causæ, divinæque providentiæ. Per *vernaculos* intelliguntur servi apud Abram nati, dicunturque *expediti*, quia ad pugnam instructi & exercitati erant, ne fortè Abram, utpote extraneus, ab impiis & infidelibus, inter quos habitabat, opprimeretur.

℣. 15. *Et divisis sociis* in plures turmas, ut à diversis partibus hostem invaderet, nec appareret quàm parvâ manu pugnantium id aggrederetur, *irruit super eos nocte, percussitque eos*, somno, & forsan etiam vino sepultos. Justitia pugnæ Abrami ex eò peti solet, quòd Lot non posset abduci à Rege Chodorlahomor: etenim cùm ille nec indigena esset terræ Sodomorum, nec pro illa gente aut regione bellator fuisset inventus: sed esset ibi advena, & quietam atque innocentem duceret vitam, injustum planè erat, quòd ipse omnibus bonis suis spoliaretur, & in miserrimam servitutem abduceretur. Ergo tum vis charitatis fraternæ, tum respectus innocentiæ Lot, justè impulit Abram, ut eum quoquo modo liberare conaretur.

Dices, Abram non solum Lot, ejusque familiam liberavit, sed omnem omnino prædam reduxit; ergo cùm Reges illi jure alios invasisse videantur (utique propter rebellionem) non apparet quare bellum Abræ hac ex parte non fuerit injustum.

℞. Neg. conseq. nam cùm in bello justo præda & bona partis hostilis cedant victori, jure belli Abram dominium omnis prædæ acquisivit, ac conse-

 quen-

quenter secum reducere potuit. Sunt alii qui cum Estio respondent, quòd servitus, de qua v. 4. non fuerit justa sed per tyrannidem imposita: quippe Chodorlahomor Pentapolitas magis ambitione, & libidine dominandi, ut apparet, quàm justo aliquo titulo sibi subjugaverat; adeoque Abram omnem prædam, utpote injustè acquisitam, reducere potuit.

QUÆSTIO II.

Quis, & qualis fuerit Melchisedech Rex Salem?

RESp. & dico 1. Melchisedech fuisse Spiritum S. aut virtutem quamdam divinam (etiam ipso Christo majorem, ut refert Sanctus Epiphanius Hæresi 55.) quondam docuerunt Hæretici dicti *Melchisedechiani*, de quibus S. P. Augustin. lib. de Hæres. ad Quodvult Deum Hæresi 34. ita scribit: *Melchisedechiani Melchisedech Sacerdotem Dei excelsi non hominem fuisse, sed virtutem Dei esse arbitrantur.* Ex quibus verbis patet, falsò à quibusdam S. P. adscriptum esse librum Quæst. V. & N. Testam. in quo Q. 109. asseritur inter cætera, Melchisedech non hominem, sed Spiritum S. fuisse. Præterea cùm Christus sit verus Deus, nullatenus dici potest, Melchisedech fuisse virtutem divinam Christo majorem; quandoquidem Deo nihil majus esse possit.

Alii dixerunt Melchisedech fuisse ipsum Dei filium. Origenes & Didymus ejus discipulus apud S. Hieron. Epist. 126. Angelum fuisse sentiunt; sed omnes isti hallucinantur, & errorem contra fidem docent, ut satis monstrabitur Q. seq. in resp. ad Obj. 2. Quare

Dico 2. Probabilius est, Melchisedech fuisse aliquem ex Regibus Chananæorum, qui inter impios Chananæos pius & sanctus vixit, verus & eximius Dei cultor. Ita sentiunt Theod., Hyppol., Irenæus, Eusebius Cæsareensis, & alii apud S. Hieron. Ep. citatâ.

Collige, Melchisedech non fuisse Sem filium Noë, ut volunt Hebræi, quos hìc sequuntur Genebrardus & Tostatus. Quamvis enim anni quos Scriptura tribuit Sem, patiantur illum usque ad hæc tempora (imo & ultra) vitam produxisse; attamen huic opinioni obstat, quòd de Melchisedech dicatur ad Heb. 7. *sine patre, sine matre, sine Genealogia.* Etenim Genealogia Sem in Scriptura est notissima.

Nec dicas, Sem alio nomine quidem appellatum fuisse *Melchisedech*, & sub hoc nomine ejus genealogiam in Scriptura reticeri, quia nempè Moyses eum sub nomine *Melchisedech* commemorans nihil de ejus genealogia scripsit.

Contra enim est 1. Quòd ex nullo capite probari possit, Sem alio nomine fuisse vocatum *Melchisedech*; adeoque gratis fingitur. 2. Apost. loco statim cit. v. 5. dicit, generationem Melchisedech extraneam esse, & omnino distinctam à genere & gente Levitarum. *Cujus autem*, inquit, *generatio non annumeratur ab eis, decimas sumpsit ab Abraham, &c.* At si Melchisedech fuisset Sem, ipsius generatio non fuisset Levitis & Sacerdotibus Aaronicis extranea; nam hi Semum inter suos majores rectâ serie jure merito numerare poterant. Unde contra est 3. quòd Apost. in tam levi nominum ratione, tantum mysterii pondus, de quo illic disputat, non videatur voluisse collocare: præsertim cùm Epistolam illam dirigeret ad eos, quibus dubitare non poterat, genealogiam Sem esse notissimam: ac proinde meritò etiam timere poterat, ne Hebræi eluderent argumentum, quod ex taciturnitate genealogiæ, & initii ac finis dierum Melchisedech desumebat, ad demonstrandum excellentiam Sacerdotii Melchisedech præ Sacerdotio Aaronico. 4. Si Melchisedech fuisset Sem, Levi tamquam existens in lumbis Semi æquè deberet dici decimas accepisse, ac tamquam existens in lumbis Abræ decimas dedisse; atqui hoc est contra Apost. ergo. 5. Denique contra est, quòd Sem & ejus posteri occupaverint Orientem: posteri verò Cham descendentes ex filio ejus Chanaän occupaverunt terram Chanaän, in qua erat Salem cujus Rex erat Melchisedech. Itaque

Dico 3. Melchisedech fuit Chamæus, & Chananæus, seu ex illis posteris Cham, qui progeniti sunt ex filio ejus Chanaän. Et quamvis gens Chananæa esset à Deo maledicta; quia tamen hic Melchisedech erat eximius Dei Cultor, Deus quoque non dedignatus est eum habere perpetui Sacerdotii Christi filii sui præcursorem, qui incruentum N. Legis Sacrificium ad vivum adumbraret.

Dices, juxta S. Epiphan. Hæresi 66. Palæstina non in Chami, sed in Semi partem cessit; ergo licèt Melchisedech non fuerit Sem, dici tamen potest fuisse ex ejus posteris: nam quamvis hi à Chananæis è Palæstina ejecti sint, & tempore Abræ ibi non ampliùs habitaverint; tamen illi soli ejecti videntur qui per lineam Arphaxad, Sale &c. nati sunt; non verò illi qui ex aliis ejus filiis exorti sunt, ac proinde nihil repugnat, quò minùs unus ex his fuerit Melchisedech.

℞. Gratis dato ant. (quod tamen non videtur verum) negando conseq. quia sicuti omnia ista sine ullo fundamento adstruuntur, æquè facilè negari ac asseri possunt.

Deinde etiamsi aliqui ex posteris Sem ibidem supponerentur remansisse; quis tamen credet unum illorum, tempore Chananæorum toti Palæstinæ dominantium, adeo potentem evasisse, ut etiam unus ex istius terræ regibus foret, qualis erat Melchisedech?

Dico 4. locus regni Melchisedech v. 18 assignatur civitas Salem, quæ verisimiliter postea appellata est *Jebus* à Jebusæis, eoque nomine vocabatur, dum Israëlitæ intraverunt terram promissionis, ut patet ex Josuè 18. v. 28. postea autem ex utraque voce conjuncta Euphoniæ gratiâ mutatâ littera *B* in *R*, dicta est *Jerusalem*.

Et huic sententiæ, nempe quòd Salem cujus Rex erat Melchisedech, sit eadem urbs quæ postea dicta est Jerusalem, favent 1. Irenæus, Euseb. Cæsareensis, & alii citati apud A Lapide & Pererium; item Josephus lib. 7. de bello Judac. cap. 18. qui tradit eam à Melchisedech esse conditam. 2. Favet S. P. Aug. in Psal. 33. Conc. 1. ubi loquens de Christo Sacerdote secundum Ordinem Melchisedech, ita scribit: *Quis erat Melchisedech? Rex Salem. Salem civitas fuit antea illa, quæ postea, sicut docti prodiderunt, Hierusalem dicta est. Ergo antequam ibi regnarent Judæi, ibi erat ille Sacerdos Melchisedech, qui scribitur in Genesi Sacerdos Dei excelsi.* 3. Favet Paraphrasis Chaldaïca, quæ v. 18. hujus cap. ita vertit: *Melchisedech Rex Jerusalem.* 4. Favet huic sententiæ, quòd mirificè augeat magnitudinem & mirabilitatem ejus mysterii, quod in persona & Sacrificio Melchisedech continebatur. Siquidem sacrificio & mysterio Christi optimè quadrare videtur, quòd, sicuti ipse futurus erat Rex & Sacerdos in Jerusalem, ita Melchisedech, qui pluribus annis ante insigniter eum præfiguravit, ejusdem urbis Rex & Sacerdos fuerit. Dominum autem Jesum futurum Regem Jerusalem prædixerat David Psal. 2. illis verbis: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.* Idemque pridie mortis suæ in Jerusalem functus sacerdotali officio, instituit sub specie panis & vini Sacramentum & Sacrificium Eucharistiæ, perpetuo deinceps in Ecclesia ad consummationem sæculi celebrandum.

Obj. 1. S. Hieron. Ep. 126. agitans hanc quæstionem, ita scribit: *Salem, non ut Josephus, & nostri omnes arbitrantur, esse Jerusalem, nomen ex Græco Hebraicoque compositum, quod absurdum esse peregrinæ linguæ mixtura demonstrat, sed oppidum juxta Scythopolim (alio nomine vocatam Bethsan) quod usque hodie appellatur Salem, & ostenditur ibi palatium Melchisedech, ex magnitudine ruinarum, veteris operis magnificentiam ostendens.... hæc ab eruditissimis gentis illius didicimus.*

℞. Quamvis S. Hieron. nobis sit contrarius, nos tamen

tamen malumus alteri sententiæ, utpote inter Antiquos communissimæ, hac in parte adhærere; præsertim cùm rationes S. Hieron. non videantur esse efficaces. Etenim licèt concederemus vocem *Jerusalem* esse compositam ex Græco & Hebraico, inde nihil concludi potest contra nos: nam illam urbem etiam nomine simplici appellatam esse *Salem*, prodiderunt docti, ut supra ex S.P. audivimus, atque etiam evinci videtur ex illo versiculo Psal. 75. *factus est in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion.* Porro pro illo *in pace*, Hebraicè est *in Salem*: quæ vox ibi sine dubio significat urbem Jerusalem, sicut declarat quod proximè adjungitur, *& in Sion habitatio ejus.* Solet enim Scriptura duo hæc vocabula *Jerusalem* & *Sion*, sæpenumerò jungere in eadem sententia. Deinde quòd fama illius gentis haberet, in præfato oppido ostendi ruinas palatii Melchisedech, rursus nihil probat; quia fama, præsertim popularis & vulgaris, sæpe inanis, futilis, & fallax est: & ita errore vulgi decipi potuit S. Hieron. & sanè quòd fama istius gentis hac in parte futilis & fallax fuerit, videtur colligi posse ex lib. Josue, in quo inter Reges à Josue victos quidem commemoratur Rex Jerusalem, sed de Rege alterius Salem nulla prorsus fit mentio: adeoque satis verisimile est, quòd istud oppidum non fuerit civitas regalis; ac consequenter nec verum apparet, quòd in eodem quondam residentiam suam tenuerit Rex Melchisedech.

Obj. 2. Si Melchisedech fuisset Rex Jerusalem, non potuisset Abramo à cæde regum revertenti in via occurrere; nam in via qua à Dan revertebatur versùs Sodomam, non occurrit urbs Jerusalem, sed præfatum oppidum Salem; ergo &c.

℟. Neg. ant. nam Abram à cæde revertens reduxit omnem substantiam & Lot fratrem suum ad convallem Save, ut patet ex v. 16. & 17. Hæc autem vallis, teste Adrichomio in descriptione Tribus Manasse 1. Num. 24. incipit à mari Galilææ circa Bethsan, & extenditur per totum descensum Jordanis usque ad mare mortuum. Cùm verò ab urbe Jerusalem (tenendo rectum iter versùs Jordanem) tantùm distet 12. aut 13. horis, nihil repugnat, quò minùs Melchisedech, cùm audisset tam insignem Abræ victoriam, tamque utilem universæ illi regioni, ex Jerusalem profectus sit, eique ad tale spatium obviam iverit. Præterea etiam commodè dici potest, quòd Abram ex Dan & valle Save domum rediens in Hebron, sive ad convallem Mambre, non nihil deflexerit versùs Salem ad Melchisedech, ut Regem tam pium & tam celebrem viseret, utque per eum pro victoria gratias Deo ageret & sacrificaret. Melchisedech autem intelligens adventare Abram, procedit in occursum ejus. Quid quæso in his omnibus reperitur incommodi quoad viam, in qua Abramo occurrit Melchisedech?

Obj. 3. Jerusalem tempore Abrami nondum erat condita; ergo illius Rex non fuit Melchisedech.

Prob. ant. Jerusalem condita fuit in monte *Moria*, atqui in illo monte tempore Abrahami nondum extructæ erant domus, ædificia &c. Ergo tunc nondum fuit condita.

Prob. min. Quia dum infra cap. 22. v. 2. Deus Abrahamo præcepit, ut in illo monte immolaret filium suum Isaac, mons ille plenus erat vepribus, siquidem in illis vidit hærentem arietem, ut dicitur ibidem v. 5. ergo &c.

℟. neg. ant. & ad prob. dico montem *Moria* quidem unum fuisse, sed in multos colles dissectum ac divisum. In una parte erat Sion, in qua postea erecta est arx David, juxta quam in area Ornan Jebusæi à Davide coëmpta, Salomon templum construxit, ut habetur 2. Paral. 3. v. 1. Alia pars montis Moria mansit extra urbem Jerusalem, postea que dicta est *Mons Calvariæ*, in quo & immolandus erat Isaac, & Christus, per Isaac præsignatus, immolatus fuit, ut in Gen. docet S. Hieron. ex Traditionibus Hebræorum. Proinde ex argumento proposito non concluditur, Jerusalem post tempora Melchisedech demum esse conditam. Si autem quisquam prætendat Isaac immolandum ductum fuisse ad eam partem montis Moria, quæ appellatur *Sion*, nihil quoque evincet; nam & montem Sion antiquitus, imo & adhuc Davidis tempore ab ipsa urbe distinctum, & tum in eo necdum domos, sed dumtaxat arcem ædificatam fuisse, satis clarè patet ex 2. Reg. 5. v. 9. & ex 1. Paral. 11. v. 7. & 8.

QUÆSTIO III.

An Melchisedech verum obtulerit Sacrificium præfigurans Sacrificium Missæ?

RESp. Et dico varias quidem easque præstantes successivè temporibus fuisse Sacrificii Missæ figuras; at nulla magìs propriè illud adumbravit, quam Sacrificium Melchisedech, qui singulare quoddam, & aliis Sacerdotibus prisci temporis insolitum, panis & vini obtulit Sacrificium. Clarissimè id ipsum exprimit Scriptura.

1. Hic v. 18. dicens: *Melchisedech Rex Salem proferens panem & vinum* (non tamquam hospes aut Eleëmosynaris, sed tamquam sacrificans) *erat enim Sacerdos Dei altissimi &c.* adeoque panem & vinum vi officii sui protulisse scribitur, & consequenter in Sacrificium, puta pacificum in gratiarum actionem pro victoria Abræ à Deo concessa: porro eamdem materiam ad Sacrificium Missæ proferri notum est; ergo. Hinc

2. Ad Heb. 7. & Psal. 109. celebre est Sacerdotium Melchisedech, & consequenter Sacrificium ejus, cùm hæc correlativa sint: atqui nullo alio loco nisi hic Sacrificium Melchisedech exprimitur; ergo ex eo rectè colligimus modum, ritumque quo Melchisedech Sacrificium offerre solebat. Unde

3. Sententiam hanc claris terminis tradiderunt SS. PP. citati apud Bellarminum lib. 1. de Missa cap. 6. Unum aut alterum dumtaxat audiamus. S. Clemens Alexand. lib. 4. Strom. *Melchisedech*, inquit, *Rex Salem Sacerdos Dei altissimi, qui panem & vinum sanctificatum dedit nutrimentum in typum Eucharistiæ.* S. Cyprianus Ep. 63. ad Cæcilium: *in Sacerdote Melchisedech Sacrificii Dominici Sacramentum præfiguratum videmus, secundùm quod Scriptura divina testatur & dicit: Melchisedech protulit panem & vinum.* S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 22. agens de facto Melchisedech hìc relato, ita scribit: *ibi quippe primùm apparuit* (scilicet in figura) *Sacrificium quod nunc à Christianis Deo offertur toto orbe terrarum, impleturque illud, quod longè post hoc factum per Prophetam dicitur ad Christum, qui fuerat adhuc venturus in carne*, TU ES SACERDOS IN ÆTERNUM SECUNDUM ORDINEM MELCHISEDECH. Quam ob rem licèt plures inter Christum & Melchisedech à SS. PP. assignentur similitudines; ob hanc tamen potissimùm dictus est *Sacerdos secundùm Ordinem Melchisedech* (id est secundum similitudinem materiæ, ritumque offerendi) *non secundùm Ordinem Aäron* (ut loco jam cit. subdit S. P.) *qui Ordo fuerat auferendus, illucescentibus rebus, quæ illis umbris prænotabantur.* Et rectè: nemo enim dici potest Sacerdos secundum Ordinem Aaron, nisi sit de stirpe Aäronica, vel saltem ordinatus ceremoniis in Lege statutis; quod Christo nequaquam convenit.

Deinde quod ad repræsentationem attinet, Sacerdotium Aaron erat imperfectum, & temporale, præfiguravitque Christum juxta statum vitæ passibilis: at verò Melchisedech fuit Typus Christi secundum omnes perfectiones Sacerdotii ejus. Unde Sacrificia legalia tantum præfigurabant cruentum Christi Sacrificium, per quod erant consummanda & abroganda: Sacrificium verò Melchisedech præfiguravit Christi Sacrificium eo modo, quo incruentè offerri debebat perpetuò in Ecclesia militante usque ad finem mundi; quam ob rem *juge Sacrificium* appel-

pellatur Daniëlis 12. Nec Sacrificium Melchisedech erat auferendum per Sacrificium Christi, sed potiùs perfectius reddendum: quemadmodum enim Sacrificium Melchisedech erat in pane & vino, ita Sacrificium Evangelicum à Christo institutum est illius Corporis & Sanguinis, sed sub speciebus panis & vini.

Sicuti ergo Lex Vetus velut imperfecta, & umbra Legis gratiæ, per hanc abrogata fuit, non item Lex naturæ, quæ potiùs per Legem Christi confirmata, & perfecta fuit; ita Sacrificium Aäronicum, seu legale, per cruentum Christi Sacrificium fuit abrogatum, non tamen Sacrificium Melchisedech, quod fuit in Lege naturæ.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Nequidem Christus est Sacerdos in æternum ratione Sacrificii Missæ quod fingunt Catholici; ergo Sacrificium Melchisedech non potest dici maximè propria figura Sacrificii Missæ.

Prob. ant. 1. Si Christus Sacrificet, non habet Vicarios & Sacerdotes; nam si illos haberet, non differret à Sacerdotibus Leviticis.

2. Quia Apost. ad Heb. 7. ponit antithesim inter Christum & Sacerdotes Leviticos, quòd illi quotidie Sacrificare deberent pro peccatis: Christus autem *hoc fecit semel se ipsum offerendo*, ergo jam non amplius sacrificat.

3. Quia cap. 8. v. 4. ibidem de Christo dicit idem Apost., *si ergo esset super terram, non esset Sacerdos*: atqui Christus fatentibus quoque Hæreticis est Sacerdos; ergo non est super terram, nec consequenter in altari; adeoque non est Sacerdos ratione Sacrificii, quod in altari se offerre prætendunt Catholici.

4. Apost. Pontificatum Christi commendans, tantùm extollit hanc prærogativam, quòd jam in cælo assistat vultui Patris, & interpellet pro nobis scilicet repræsentando unicum Sacrificium sui cruentum.

5. Cap. 9. v. 1. Asserit, quòd semel introierit *in Sancta æternâ redemptione inventâ.* Item postquam dixerat v. 24. *ut appareat nunc vultui Dei pro nobis*, subdit v. 25. *neque, ut sæpe offerat se ipsum.* Ergo Christus interpellans pro nobis non offert se ipsum in Missa quotidiana.

℞. Neg. ant. Quia Apost. ad Heb. 7. ostendit Sacerdotium Leviticum fuisse transitorium, idcirco quòd Pontifices eorum morte prohiberentur permanere &c. de Christo autem subdit, quòd sempiternum habeat Sacerdotium: atqui si non perseveret sacrificare post mortem, Sacerdotium ejus non erit sempiternum; nam licèt maneat in æternum, non plus manet quàm Aaron, cujus tamen Sacerdotium transitorium fuisse contendit Apost.; ergo ideo sempiternum dicit esse Christi Sacerdotium, quia usque ad finem sæculi incruentum per ministros suos offert Sacrificium.

Ad 1. ergo dicendum, quòd Christus licèt Vicarios & Sacerdotes habeat, à Sacerdotibus tamen Leviticis differat, quia non habet successores. Nam successor ille dicitur, qui in alicujus defuncti vel amoti officium surrogatur, sic ut qui præcessit non ampliùs eo munere fungatur: atqui Christus numquam Sacerdotali munere defungitur, cùm hic principalis sit qui sacrificat, ergo &c.

Ad 2. dico antithesim plenè consistere in eò, quòd Christus semel se obtulerit eâ oblatione, quæ sola & unica efficax erat ad tollenda omnia mundi peccata, quæ certò fuit cruenta Christi oblatio, quæque opponitur Sacrificiis Leviticis, quòd propter hanc efficaciam numquam repeti debuerit. Porro sicuti Sacramenta instituta sunt, ut Sacrificium Crucis nobis applicetur, ita & Sacrificium Missæ, quòd proinde superfluum non est.

Ad 3. respondet Estius inter cætera, pari ratione Christum de Cruce tolli, ubi tamen vel maximè Sacerdotii officio functus est: nam si in Cruce pependit, super terram erat; & consequenter vel in Cruce non erat Sacerdos, vel si in vita Sacerdos fuerit, non pependit in Cruce. Directè autem ad scopum.

℞. Apost. tantummodo velle ostendere, quòd Christus non fuerit Typicus Veteris Testamenti Sacerdos, sed Novi, & maximè jam, dum sedet ad dexteram Patris, ubi necesse est, ut habeat aliquid quod offerat, prout ibidem ratiocinatur Apostolus.

Primum probat hoc modo: nullus fuit Sacerdos Aäronicus, seu V. L. de Tribu Juda; atqui Christus fuit de Tribu Juda; ergo *si esset super terram, non esset Sacerdos*, utique Aäronicus.

Maj. hujus prob. asseruerat cap. 7. ℣. 13. dicens: *De quo enim hæc dicuntur* (nempe Sacerdotem esse secundùm Ordinem Melchisedech, & non secundùm Ordinem Aäron) *de alia Tribu est, de qua nullus Altari præstò fuit.*

Minor certa est, & ab Apost. majori immediatè subditur: ℣. 14. *Manifestum est enim, quòd ex Juda ortus sit Dominus Noster, in qua Tribu nihil de Sacerdotibus Moyses locutus est.* Ex his verò præmissis optimè sequitur: ergo si Dominus Noster esset super terram, non esset Sacerdos Aäronicus.

Sub hac autem Conclusione subsumo cum Apost. v. 17. & alibi: atqui tamen Christus est Sacerdos; ergo est Sacerdos secundùm Ordinem Melchisedech; ergo est Pontifex, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cælis; ergo melius sortitus est ministerium; ergo melioris Testamenti Mediator est (quæ omnia ibidem asserit Apost.) verbo: ergo Sacerdotium Melchisedech, & consequenter Sacerdotium Christi multò præstantius est Sacerdotio Aäronico: hocque per illud jam erat abrogatum; qui est scopus præcipuus Apostoli locis assignatis.

Ad 4. dico, quòd Christus in cælis non interpellet quomodolibet, sed ut Sacerdos; adeoque functione Sacerdotali verum offerendo Sacrificium, non semel tantùm (ut in Cruce fecit) sed in sempiternum. Siquidem juxta Apost. cap. 7. v. 24. *Sempiternum habet Sacerdotium.* Item cap. 8. v. 3. *Omnis Pontifex ad offerenda munera & hostias constituitur: unde necesse est & hunc* (de Christo loquitur) *habere aliquid quod offerat.* Quæ hostia non est nisi Christus ipse, qui in Sacrificio Missæ offertur.

Ad 5. neg. conseq. quia ibidem Apost. agit de Sacrificio Crucis, subdit enim ibidem v. 26. *Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi.* De hoc autem Sacrificio ibidem asserit quòd semel oblatum sufficiat ad exhaurienda omnia mundi peccata.

Sicuti autem cum hoc stat, quòd alia Christus instituerit media, per quæ voluit virtutem Sacrificii Crucis nobis applicari; ita quoque eidem non repugnat Sacrificium incruentum, quod in sui commemorationem instituit.

Obj. 2. Dubitatur an Melchisedech fuerit homo; ergo Christi Sacrificium non videtur in ejus facto præfiguratum. Dubitandi autem

Prima ratio est, quòd Melchisedech virtute & dignitate fuerit major Abrahamo: atqui nullus mortalium eo tempore fuit major Abrahamo justitiâ & sanctitate, ergo Melchisedech non fuit de genere mortalium.

2. Melchisedech ab Apost. commendatur tamquam Rex justitiæ & pacis, id est quasi bonorum illorum author & largitor: atqui pacis & justitiæ author non nisi Deus est, ergo.

3. Apost. asserit eum fuisse sine patre & matre, & sine genealogia; nec habuisse initium dierum, neque finem: atqui hæc vero homini non conveniunt, ergo.

4. Dicitur ab eodem Apost. assimilatus filio Dei: atqui imago & similitudo filii Dei juxta Græcos Patres est Spiritus S. ergo.

5. Christus ipse dicitur Sacerdos secundùm Ordinem Melchisedech: atqui hoc videtur designare in Melchisedech fuisse principalem quamdam, etiam præ Christo, Sacerdotii dignitatem; ergo.

℞. Dubia illa esse solorum Hæreticorum, impiumque esse asserere, quòd Melchisedech fuerit filius Dei, aut Spiritus S. nam Moyses inducit ipsum

ut hominem cum Abramo loquentem, Sacerdotem fuisse asserit, & obtulisse Sacrificium: porro non Deus Deo, sed Creatura Creatori Sacrificium offert, ergo. Insuper & locum assignat Regni, scilicet Salem, quæ verisimiliter postea appellata est Jerusalem, ut Q. præced. dictum fuit.

Denique juxta Apost. *omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in illis, quæ sunt ad Deum.* Atqui Melchisedech fuit Pontifex, ergo ex hominibus assumptus est.

Ad 1. igitur dico, quòd Melchisedech in Scriptura non præferatur Abrahamo ratione virtutis & sanctimoniæ, sed quia Rex erat in illa regione, summusque Sacerdos publicus, cùm Abraham non esset ibidem nisi homo privatus, simplexque Sacerdos suæ familiæ.

Potissimum tamen Abrahæ prælatus est Melchisedech propter admirandum, non tantùm Regni, sed & Sacerdotii, Sacrificiique, mysterium, quo Christum Regem & Sacerdotem mirificè præfiguravit. Sanè Sacerdotium Aäronicum quoad consecrationem &c. ejusdemque Sacrificium quoad materiam oblatam præstantius fuisse Sacerdotio Sacrificioque Melchisedech, nemo facilè negaverit: hoc tamen non obstante, Sacerdotium Melchisedech, ejusque Sacrificium ab Apost. præ Aäronico rectè commendatur; utique propter sui perpetuitatem, & specialem cum Sacrificio Christi similitudinem.

Ad 2. negatur assumpt. ejusque probatio: neque enim per similem Hebraïsmum designatur author justitiæ & pacis, sed Rex justus & pacificus, sicuti per filium dilectionis intelligitur filius dilectus, per filium perditionis filius perditus, per virum mortis vir morte dignus &c. Quin imo per similia sæpè nihil aliud significatur, nisi quod illo tempore sit vel existit. Sic Phaleg dici potest *filius divisionis*, non quòd ipse fuerit divisionis author, sed quòd in diebus ejus divisa est terra, ut antè ex S. P. audivimus.

Ad 3. dico, quòd Apost. eum asserat fuisse sine patre & matre, sine ortu & occasu &c. non quòd revera fuerit sine parentibus, initio aut fine dierum, sed quòd Scriptura eum repente inducat, nihil de his commemorato vel ibi, vel alibi postmodum. Unde apertiùs hoc explicans Apost. cap. 7. v. 6. ait: *Cujus generatio non annumeratur.* Et clariùs exponit Syrus ibid. *Cujus nec pater nec mater scribuntur in generationibus, neque initium dierum ejus, neque finis vitæ ipsius.*

Reticentiam autem hanc pro se assumit Apost. ut suam inter Christum & Melchisedech adaugeat similitudinem. Porro satis notum est, quòd in assimilationibus ex figuris tantùm assumamus illud, quòd qualitercumque similitudini potest deservire. Sic typum Christi in Cruce immolandi dicimus fuisse Isaac, quamvis revera non fuerit realiter immolatus, &c.

Ad 4. distingui potest min. Imago & similitudo filii Dei, quæ est talis quoad consubstantialitatem, & naturam, est Spiritus S. transeat; quæ tantùm est talis quoad figuram, nego min. alioquin enim & David, & Salomon, & Josue, plurimique alii, quin & filia Jephte dici potuissent Spiritus S.

Ad 5. dico, non aliam designari dignitatem in Melchisedech, nisi quæ derivatur à veritate in figuram, à Prototypo ad typum. Illa ergo verba *secundùm Ordinem Melchisedech* non significant, quod Sacerdotium Christi à Sacerdotio Melchisedech derivetur, sed quòd Sacrificium Christi juxta ritum Melchisedech offeratur. Quin nec in sententia quidem Hæreticorum prætensa illa principalitas haberetur: nam si Melchisedech fuerit Spiritus S. nihil erat principalitatis in illo, cùm Spiritus S. in corpore visibili apparens non fuisset principalior Christo, & Sacrificium Christi potiùs ratione hostiæ oblatæ fuisset principalius.

Obj. 3. Etiamsi Melchisedech fuerit homo, non equidem fuit Sacerdos; ergo.

Prob. ant. 1. quia Hebraïcè hic ponitur vox *Cohen*, quæ etiam significat Principem, seu primarium virum, qualis erat Melchisedech. Sic quoque 2. Reg. 8. filii David Hebraïcè vocantur *Cohen*, & in Vulgata nostra *Sacerdotes*, cùm tamen certò non essent nisi Principes, utpote orti ex Tribu Juda, ex qua nullus umquam in V. L. fuit Sacerdos.

2. Quamvis Abram decimas Melchisedecho dedisse legatur; non inde tamen rectè infertur Melchisedech fuisse Sacerdotem; speciem enim pro genere positam intelligit Cajetanus, adeoque non veras fuisse decimas.

Ratio ejus forsan est, quòd solutio decimarum propriè dictarum non nisi per legem Moysis statuta & sancita sit.

3. Insuper sic etiam Aäron in lumbis Abrahæ Melchisedecho decimas dedisset, & consequenter ipso minor fuisset; cùm solutio decimarum propriè dictarum sit signum inferioritatis.

4. Quin etiam (quod nequaquam admitti potest) inde sequi videretur, & ipsum Christum, utpote in lumbis Abrahæ existentem, hoc Melchisedecho homagium detulisse, adeoque & ipso fuisse minorem.

5. Denique non tantùm Latina Geneseos lectio, sed & Hebraïca, Græca, & Chaldaïca videtur dubia, nec satis liquet (si verba ipsa per se & à contextu orationis sejuncta consideres) an Abram decimas dederit Melchisedecho, an autem Melchisedech Abramo; ergo ex illis concludi non potest Melchisedech fuisse Sacerdotem.

R. Neg. ant. juxta probationes in initio hujus quæstionis allatas.

Ad 1. autem dico, plerumque per vocem *Cohen* significari verum Sacerdotem, & Ministrum Dei, quod certè hic locum habet: nam in primis nulla erat ratio, cur hac voce hìc uteretur Moyses ad exaggerandum principalem Melchisedech dignitatem, si non fuisset propriè Sacerdos; vocando enim ipsum *Regem*, abundè dixerat *Principem*. Deinde circumstantiæ apertè declarant, quòd Sacerdotalem intendat exprimere dignitatem, tum quia benedixit Abræ, tum quia decimas ab eo accepit propriè dictas, tum quia Sacrificium obtulit, ut mox ostendemus: siquidem impertinens fuisset oblatio panis & vini collatio benedictionis, & acceptio decimarum ad exprimendam Principis prærogativam.

Denique Apost. ad Heb. 7. & omnes Patres vocem *Cohen* hoc loco pro vero Sacerdote poni asserunt.

Nec est par ratio de textu 2. Reg. 8. quia in primis per se clarum est, quòd filii David, utpote de Tribu Juda, non fuerint Sacerdotes. Deinde Scriptura ipsa satis apertè id significat 1. Par. 18. v. ult. ubi eadem sententia clarioribus verbis exprimitur, & ita legitur: *Porro filii David primi ad manum Regis.* Non mirum igitur, quòd ibid. potiùs quàm hoc loco vox *Cohen* significet Principem, & non propriè dictum Sacerdotem.

Ad 2. dico, non modò peregrinam videri hanc Cajetani interpretationem, sed & contrariam Apostolicæ disputationi. Nam famoso cap. 7. ad Heb. eodem modo, eâdemque significatione utitur Apost. voce *decimarum*, dum loquitur de decimis, quas Hebræi suis dabant Sacerdotibus, & de decimis, quas Abram dedit Melchisedecho: atqui istæ erant decimæ propriè dictæ, ergo & hæ.

Quin imo sententia hæc enervare videtur argumentum Pauli, probantis Sacerdotium Christi multò esse præstantius Levitico, sequenti argumento: *Sacerdotium Melchisedech fuit præstantius Levitico, atqui Christus est Sacerdos secundùm Ordinem Melchisedech, ergo Sacerdotium Christi est præstantius Levitico.* Porro minor hujus argumenti non egebat operosâ probatione, cùm in terminis asseratur Psal. 109. *Tu es Sacerdos in æternum secundùm Ordinem Melchisedech.*

Majorem autem probat dupliciter 1. Quia Melchisedech benedixit Abræ. 2. Quia ab eo decimas accepit: quæ duo arguunt, dignitatem Melchisedech præ Abram fuisse eminentiorem.

 Unde

Unde argumentum Apost. à decimis desumptum sic deducitur: ille dignitate major est altero, qui ab illo altero decimas accepit; atqui Melchisedech ab Abramo decimas accepit, ergo Melchisedech fuit major Abramo.

Iam verò si decimæ in maj. non intelligantur propriæ dictæ, propositio erit falsa (nam quantumcumque Episcopus v. g. decimam suorum bonorum partem daret pauperibus, non ideo tamen esset ipsis minor) si autem in min. non sumantur decimæ propriè dictæ, mutabitur medium, eruntque proinde quatuor termini, adeoque corruet argumentum Apostoli.

Econtrario autem, si maj. assumpta intelligatur de decimis propriè dictis, rectè concludet, scopumque suum attinget Apost. hoc argumento: ille dignitate major est altero, qui ab illo altero decimas accipit propriè dictas; atqui Melchisedech decimas accepit propriè dictas ab Abramo, & in ipso à Sacerdotibus Leviticis, qui erant in lumbis ejus; ergo dignitate major erat Abramo, & Sacerdotibus Leviticis, qui erant in lumbis ejus.

Cùm verò decimas propriè dictas non potuerit accepisse Melchisedech, nisi tamquam Sacerdos, finaliter subsumit Apost. atqui Christus est Sacerdos secundùm Ordinem Melchisedech; ergo Sacerdotium Christi dignitate majus est Sacerdotio Levitico. Ad præsumptam autem, & argumento additam Cajetani rationem dico, quòd multa in Mosaïca Lege fuerint sancita, quæ diu ante a viris probis & sanctis fuerant practicata; puta de frugibus terræ, aut animalibus Deo offerre Sacrificium, ædificare altaria, in Sacrificio offerendo inter munda distinguere & immunda, vota Deo nuncupare &c. Quæ omnia non ex præscripto Legis positivæ; sed ex inspiratione divina, vel ex instinctu Legis naturalis, vel ex majorum traditione, vel ex religiosa piorum hominum consuetudine observabantur.

Ad 3. admitto, quòd Aäron in lumbis Abræ decimas dederit Melchisedecho, tamquam Sacerdos Leviticus: nam cùm Sacerdotium Leviticùm per carnalem generationum sano sensu propagaretur, & à patribus ad filios secundùm carnis originem derivaretur, Aäron, tamquam Sacerdos, non minùs fuit in Abram quàm in Levi; adeoque hac ratione fuit Melchisedecho minor. Sed prout Aäron fuit Supremus Gubernator & Director populi Israëlitici, in his quæ erant ad Deum, seu in cæremoniis legalibus, atque à Deo singulariter electus, non fuit in lumbis Abræ, adeoque nec hac ratione decimas dedit Melchisedecho, vel minoris illò fuit dignitatis.

Declaratur in simili: sit aliquis Princeps, qui solvat tributum Imperatori Occidentis, tamquam Elector; & hic postea generet filium, qui deinde fiat Imperator Orientis: hic quatenus Elector, potest dici in parente solvit tributum, & ita minor esse Imperatore Occidentis: at prout est Imperator Orientis, non fuit in lumbis parentis; proinde nec eâ ratione tributum solvit Imperatori Occidentis, aut illo minor censendus est. Ita similiter in casu proposito.

Ad 4. more suo subtiliter respondet S. P. Aug. lib. 1. de Gen. ad Lit. cap. 20. "Nec Levi, nec „ Christus in lumbis Abrahæ secundùm animum fue„ runt; secundùm carnem verò, & Christus & Le„ vi ibi fuerunt: sed Levi secundùm rationem se„ minalem, Christus autem secundùm solam sub„ stantiam corporalem.... ille igitur decimatus est in „ Abraham, qui de ipso generatus est secundùm le„ gem in membris repugnantem legi mentis.... non „ autem & Christus in Abraham decimatus est: ejus „ quippe caro inde non fervorem vulneris, sed ma„ teriam medicaminis traxit: nam cùm ipsa decima„ tio ad præfigurandum medicamen pertinuerit, il„ lud in Abrahæ carne decimabatur quod curabatur, „ non illud unde curabatur. „

Igitur decimarum homagium non detulit Christus Melchisedecho, nec proinde ipso minor haberi potest prætensâ hac ratione: quin potiùs quia præstantia Sacerdotii Melchisedech in eo maximè sita fuit, quòd figuram gesserit Sacerdotii Christi, necesse est Christum tanto majorem ipso fuisse, quantò corpus præ umbra, & veritas præ figura est præstantior. Videri etiam potest S. Th. 3. p. q. 31. a. 8.

Ad 5. dico, quòd Apost. ad Heb. 7. omnem sustulerit dubitandi rationem, ait enim: *Melchisedech obviavit Abrahæ regresso à cæde Regum, & benedixit ei: cui & decimas omnium divisit Abraham*: & paulò post: *intuemini quantus sit hic, cui & decimas divisit de præcipuis Abraham Patriarcha.* Et rursus: *cujus generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham.*

Præterea Levitas in Abrahamo decimatos fuisse (hoc est decimas dedisse) & Melchisedech Abrahamo præstantiorem fuisse &c. ibidem asserit; ergo Melchisedech ab Abraham decimas accepit.

Obj. 4. Etiamsi supponatur fuisse Sacerdos, occurrens tamen Abrahæ revertenti à cæde Regum, non obtulit Sacrificium.

Prob. assumpt. 1. Quia Melchisedech panem & vinum protulit ad cibum militum, & ad epulum victoriale. Ita in locum Gen. ratiocinatur Calvinus, qui admittit Melchisedech fuisse Sacerdotem, sed negat eum loco citato obtulisse Sacrificium, etiamsi fateatur Patres hic sibi contrarios.

2. Quia in Hebræo additur *illi* (scilicet Abrahæ) *proferens panem & vinum.* Ergo non protulit Deo in Sacrificium.

3. Vox Hebraïca *proferens* generalis est, & indifferens ad significandam tam productionem profanam, quàm sacram.

4. Particula *enim*, in qua maximam vim posuimus, in aliis Versionibus non habetur, nam Chaldaica sic habet: *Melchisedech quoque Rex Jerusalem protulit panem & vinum, & ipse minister erat coram Deo excelso, benedixit ei, & ait &c.* item Græca sic legit: *Melchisedech Rex Salem protulit panem & vinum, erat autem Sacerdos Dei altissimi, & benedixit Abræ, & dixit &c.*

Hebraïca denique Latinè sic exprimitur: *Melchisedech Rex Salem protulit panem & vinum, & ipse erat Sacerdos Deo altissimo, & benedixit ei, & dixit &c.* Ubi videmus particulam causalem *enim* minimè reperiri. Unde

5. Calvinus bene legere, & sensum optimè jungere videtur hoc modo: *& cùm esset Sacerdos Dei altissimi benedixit &c.* sic in benedictione constituens ejus Sacerdotium, sed oblatum negans Sacrificium.

℟. Neg. assumpt. quia Patres contrarium testantur unanimiter; tum quia vox *protulit* (ut reflectit Genebrardus linguæ Hebraïcæ peritissimus) sacrificalis est; tum quia duæ aliæ actiones Melchisedech, quæ huic tertiæ junguntur, Sacerdotales sunt; ergo & hæc talis fuit, maximè cùm latinus interpres hæc verba *proferens panem & vinum* junxerit his, *benedixit ei*; ut vel sic significaret, prolationem hanc panis & vini, utpote Sacerdotali benedictioni conjunctam, pariter fuisse Sacerdotalem.

Ad 1. Igitur respondent Tostatus, Lyranus, aliique hanc Calvini cavillationem nequaquam subsistere, quia Abram cum sociis abundabat cibariis: cùm enim quatuor illi Reges universam regionem Pentapolitanam deprædati essent, non est dubitandum, quin maximam copiam eorum, quæ ad victum pertinebant, secum abstulerint; quæ, illis debellatis, Abram recuperavit.

Patet hoc, quia ℣. 11. dictum erat: *tulerunt autem* (quatuor Reges victores) *universa quæ ad cibum pertinent, & abierunt.* v. vero 23. & 24. dicit Abram ad Regem Sodomorum: *non accipiam ex omnibus quæ tua sunt.... exceptis his quæ comederunt juvenes.* Adeoque jam prædâ saturi erant. Verùm hæc responsio non videtur satisfacere.

1. Quia etiam inter Gentiles moris erat, ut itinerantibus &c. cum cibo & potu obviam irent, prout probant

bant Hebræi ex Jud. 8. ubi viri urbis Socoth insinuant se futuros paratos occurrere Gedeoni cum pane petito, ubi confecto bello, reliquos Madianitas fugâ dilapsos fuisset persecutus. Item ex Deut. 23. ubi Deus maledicit Ammonitis & Moabitis, quia noluerunt occurrere Hebræis cum pane & aqua, quando egressi sunt de Ægypto. Non mirum igitur, quòd id ipsum hic fecerit Melchisedech, quamvis satis probabiliter Gentilis, seu Chananæus.

2. Potuit Melchisedech ignorare, quòd jam prædâ saturi essent Abrami commilitones, imo & putasse, quòd propter laborem certaminis, itinerisque fatigationem recentibus cibis resocillari deberent.

3. Licèt id ipsum scivisse supponatur Melchisedech, voluit tamen suam erga Abramum eo munere benevolentiam declarare, & singularem lætitiæ voluptatem ob partam victoriam protestari. Et revera quis ignoret, quòd non semper ex necessitate cibus & potus ab amico offerantur amicis? Unde

Respondent Pererius, & alii (quidquid sit de illa consuetudine resocillandi victores) Melchisedechum non protulisse panem nisi ante sacrificatum, vel tunc sacrificandum in Sacrificium Eucharisticum, seu in gratiarum actionem pro victoria Abræ. Rationes autem hujus responsionis jam antè allegavimus: protulit enim panem & vinum non ut Rex, sed ut Sacerdos; Abram ipsi tamquam digniori & publico Sacerdoti decimas de spoliis obtulit, ab ipso tamquam à majori benedictionem accepit &c. quæ supra probata sunt.

Ad 2. patet solutio ex jam dictis: nam licèt panem & vinum protulerit, vel obtulerit Abramo, ejusque sociis; cum eo tamen optimè stat, quòd antea illa Deo essent sacrificata. Siquidem erat hostia pacifica, de qua etiam populus participabat.

Ad 3. quoque jam præoccupata solutio est, cùm ex omnibus circumstantiis supra allegatis vox *proferens* satis contrahatur ad productionem sacram.

Ad 4. fatemur quidem alias Versiones non habere particulam *enim*, attamen innumeris Scripturæ locis latina particula *et* pro causali *enim* vel *quia* ponitur. Sic Gen. 20. dicitur juxta textum Hebraicum: *morieris tu propter mulierem quam tulisti, & ipsa habet virum.* Item cap. 21. *nunc cognovi quòd timeas Dominum, & non pepercisti unigenito filio tuo propter me.* Ubi *&* causalis est. Item cap. 27. nos legimus: *supplantavit enim me*; Hebræi autem: *& supplantavit me.*

Item Isaiæ 64. *Ecce turbatus es & peccavimus*; ubi Latine legitur: *quia peccavimus.* Et quoque pro *quia* positum videtur Lucæ 1. *benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui.* Latinus igitur interpres Linguæ Hebraicæ peritus, acutè vidit, illud *et* Hebraicum etiam hoc loco æquivalere particulæ *quia*, vel *enim.*

Ad 5. dico, quòd expositioni Calvini non tantùm repugnet omnium Patrum sensus, qui Sacerdotium hic referunt ad oblationem panis & vini, sed etiam textus Hebraicus, Græcus, Chaldaïcus, & Latinus, qui omnes hæc in eodem versu jungunt præcedentibus, scilicet versui 18. ubi denique periodum terminant in voce *altissimi*: idque videtur erui ex Codice Hebræo, in quo post vocem *altissimi*, invenitur accentus, qui indicat ibidem periodum terminari. Hebræi vocant accentum illum *Soph Pascha.* Unde non potest illud: *& erat Sacerdos* solum conjungi cum sequentibus: *& benedixit* (ut volunt Calvinus & alii Novatores) sed præsertim jungi debet illis prioribus: *protulit panem & vinum.* Eamdem quoque distinctionem, inquit Bellarm. invenimus in Chaldæo & Græco. Posita autem hac verâ & communi interpretatione, atque interpunctione, orationis; etiamsi nulla adesset causalis particula, per se ipsam clamaret oratio, panem & vinum prolata fuisse ad Sacrificium. Quorsum enim cum illis verbis: *protulit panem & vinum* jungerentur illa, *& erat Sacerdos Dei*, nisi ut intelligeremus, panem & vinum à Melchisedech, tamquam Sacerdote prolata, ut offerentur Deo?

Obj. 5. Apost. ad Heb. 7. accuratè exponit omnem analogiam, quæ inter Christum & Melchisedech reperitur: atqui non meminit de pane & vino à Melchisedech oblatis; quod tamen certò non tacuisset, si illo Sacrificio Sacrificium Missæ fuisset præfiguratum; ergo Catholici fingunt Sacrificium illud à Melchisedech fuisse oblatum.

℞. Neg. maj. quia solam illam analogiam attigit, quæ scopo suo congruebat; hic autem erat Sacerdotium Christi extollere supra Leviticum. Porro ad hoc probandum, assumere non poterat oblationem panis & vini à Melchisedech factam. 1. Quia res oblata non erat præstantior in se, sed potiùs vilior, quàm materia Sacrificiorum Leviticorum, utpote viva animalia. 2. Quia etiam Sacerdotes Levitici quandoque offerebant panem & vinum, ut patet in jugi Sacrificio Num. 28. quamvis materia principalis in eo esset agnus anniculus.

Unde analogia ab oblato pane & vino desumpta, potiùs favisset Hebræis, qui ex majori dignitate materiæ oblatæ in Sacrificio Levitico, majorem quoque Sacerdotii Levitici conclusissent dignitatem. Non mirum igitur, quod tam altum de oblato pane & vino Paulus servaverit silentium. Præterea quatuor Paulus in illa disputatione probanda assumpserat. Primum erat, quod Sacerdotium Christi non esset secundùm Ordinem Leviticum; & hoc probat ex eo, quod Christus esset de Tribu Judâ &c. Secundum, quod Sacerdotium Christi esset secundùm Ordinem Melchisedech (in quem finem irrefragabile Psal. 109. adducit testimonium) & præstantiùs Levitico; quod probat ex eo, quod Melchisedech esset præstantior Abrahamo propter acceptas ab eo decimas. Tertium erat, quod Sacerdotium Leviticum aliquando esset cessaturum, eo quod Deus promiserit Testamentum & Sacerdotium novum: novum autem & perpetuum Christi Sacerdotium probat ex eo, quod sit Sacerdos secundùm Ordinem Melchisedech, cujus finis non invenitur in Scripturis. Quartum erat infirmitas Sacrificii Levitici, & efficacia Sacrificii Christi, quam ostendit ex eò, quòd se ipsum semel obtulerit ad exhauriendа totius mundi peccata. Jam verò nihil horum probari poterat ex oblatione panis & vini per Melchisedech facta; ergo mirum non est, quòd Apost. de ista oblatione tam altum ibidem servaverit silentium.

Denique ne quidem conveniens fuisse videtur, ut de hac oblatione Paulus loqueretur: enim verò Hebræi, quibus scribebat, vel erant fideles, vel infideles. Si infideles adhuc, non congruebat, ut de mysterio tam abstruso clarè loqueretur, sed tantummodo subobscurè, prout facit cap. 5. ubi ait: *de quo* (scilicet Melchisedech) *grandis nobis sermo, & ininterpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.*

Vel si jam erant fidei mysteriis initiati, & tunc mysterium erat sublimius, quàm ut Apost. id ipsum litteris committeret, videlicet perventuris forsan ad Judæos infideles, de quibus ad Philip. 3. dicitur: *nolite Sanctum dare canibus.* Siquidem & ob hanc causam posteriores Ecclesiæ Proceres sollicitè cavêrunt, ne mysterium Eucharistiæ infidelibus, & non initiatis proderetur; unde & illud toties apud S. P. Aug. aliosque Veteres decantatur: *norunt fideles*, per quam phrasim mysterium Eucharistiæ intelligebant.

Inst. 1. non valet argumentum à figuris petitum pro stabiliendo dogmate, nisi ratio, qua figura cum veritate cohæreat, in Scripturis exprimatur: atqui Scriptura tacet comparationem panis & vini oblati à Melchisedech, cum Sacrificio incruento, ergò.

℞. Neg. min. nam & Scriptura, & Patres, fidelissimi Scripturarum interpretes, similitudinem illam affatim exposuerunt. Scriptura namque referens, Melchisedech protulisse panem & vinum quatenus erat Sacerdos Dei altissimi, qui ab Abramo decimas accepit &c. tàmquam major Sacerdos, satis expressit figuram eminentioris Sacerdotii, & Sacrificii juxta similem ritum.

Deinde cùm Psal. 109. dicat de Christo: *tu es Sacerdos*

cerdos in æternum secundùm Ordinem Melchisedech, analogiam veritatis cum figura designavit. Cùm autem non sit Sacerdos hujusmodi ratione Sacrificii cruenti, quod non offert in æternum, restat ut sit talis ratione Sacrificii incruenti, quod sub symbolis panis & vini offertur in æternum.

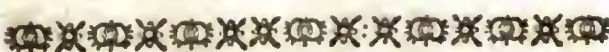
Inst. 2. juxta ante dicta, etiam Sacerdotes Levitici quandoque offerebant panem & vinum; ergo oblatio panis & vini non est propria & singularis Sacrificio Melchisedech, ac consequenter in ea specialiter non fuit præfiguratum incruentum Sacrificium Missæ.

℟. Neg. conseq. quia panis & vinum fuerunt quidem etiam oblata in Sacrificiis Leviticis velut pars aliqua, seu condimentum Sacrificii, non verò ut principalis & integra Sacrificii materia, ut factum est in Sacrificio Melchisedech. Et licèt Levit. 7. v. 9. & 10. fiat mentio de oblatione panis, ille tamen sine vino, cum aliis cruentis Sacrificiis offerebatur. Quare verum manet, Sacrificium incruentum panis & vini simul, proprium fuisse Melchisedech; atque ideo proprium Ordinem Sacerdotii ipsius (secundùm quem Christus est Sacerdos) in hujusmodi Sacrificio etiam constitui debere.

Inst. 3. dici potest, quòd Melchisedech externum aliquod obtulerit Sacrificium, quod suo tempore Gentiles aliqui, veri Dei cultores, offerre solebant.

℟. Neg. assumpt. quia neque de talibus Gentilibus, neque de tali Sacrificio constat: vel saltem illo tempore non erant Gentiles, qui offerebant Sacrificium, in quo in figura apparuit hostia Antonomasticè munda, in Nova Lege á solis ortu usque ad occasum Deo sacrificanda, & omnibus Sacrificiis Moysaicis anteponenda, prout Malachias prædixit cap. 1. v. 11.

Ex quibus omnibus concludo, quod perperam conentur Hæretici nobilissimam hanc Eucharistici Sacrificii figuram nobis eripere.



CAPUT XV.

Deus promittit Abræ semen numerosum instar stellarum cæli, simulque terram Chanaän, sancitque fœdus cum eo, victimis offerri jussis, quibus quasi symbolis præmonstrat Abræ, quæ, & quanta posteris ejus obventura sint.

QUÆSTIO I.

De symbolis, quibus triplex generatio, ac status populi Judaïci in Ægypto, sunt præsignata Abræ.

RESp. & dico 1. Cùm metueret Abram, ne Assyrii bellum restaurarent, aut ne Chananæi invidiâ, vel spe prædæ illecti, in eum, quasi spoliis ditatum, irruerent, apparet ipsi Deus, non per somnium, sed per visionem, factam vigilanti (ut patet ex v. 5.) dicitque ei v. 1.... *noli timere Abram, ego protector tuus sum* (Hebraïcè dicitur: *ego sum clypeus tuus.* Unde & LXX. vertunt: *ego Hyperaspystes tuus,* qui tamquam armiger te præcedo, & scuto meo protego) *& merces tua magna nimis.* Quasi diceret: respuisti mercedem quidem Regis Sodomorum (cap. 14. v. 22.) & egisti piè, sanctè, & fortiter: ego ero merces tua, tam in hoc quàm in futuro sæculo, major omni mercede terrenâ.

ỹ. 2. *Dixitque Abram, Domine Deus quid dabis mihi?* Id est, credo Domine, te multa bona & opes mihi largiturum, sed cui illa servient? Filio quippe & hærede careo: *ego vadam,* id est, moriar, *absque liberis.*

Dices, sciebat Abram Deum ipsi promisisse filium cap. 12. v. 7. & cap. 13. v. 16. cur ergo promissioni divinæ de multiplicanda posteritate ita diffidit?

℟. Eum minimè diffisum fuisse: sed "cùm sibi videret non nasci filios, & tamen semini suo factam promissionem teneret, primò de adoptione cogitabat. Hoc indicat quod cum Deo loquens ait de vernaculo suo (v. 3.) *hic hæres meus erit*: tamquam diceret, quia de me ipso mihi semen non dedisti, in isto comple, quod meo semini promisisti," inquit S. P. Aug. lib. 22. cont. Faustum cap. 32.

Dico 2. hanc opinionem ab eo tollit Deus v. 5. ipsi promittendo filium, non per adoptionem, sed per carnalem generationem, additque v. 5. *Suspice cælum, & numera stellas si potes.* Nam, ut ait S. P. lib. 16. de Civ. Dei cap. 23. *Quantò quisque acutiùs intuetur, tantò plures videt.* Unde simpliciter earum numerus ab homine attingi nequit: proinde *Quicumque universum stellarum numerum comprehendisse, & conscripsisse jactantur, sicut Aratus vel Eudoxius, vel si qui alii sunt, eos libri hujus contemnit authoritas,* inquit S. P. loco proximè citato.

Quod autem additur: *Sic erit semen tuum* (nempe ut stellæ, quantùm ad splendorem, numerum, & sublimitatem) litteraliter tum ad carnales, tum ad spirituales Abræ filios extendi potest: & quidem immediatè ad eos, qui ex illo secundùm carnem nati sunt, quos propriè hic efflagitabat, extendi liquet ex Deut. 1. v. 10. ubi Moyses claris verbis carnales Judæos, propter multitudinem, stellis comparat. Ulteriùs autem extendi etiam ad spirituales, patet ex Apost. ad Gal. 3. ubi docet Abrahæ non tantùm carnales, sed & spirituales filios esse promissos; per quos nimirum intelliguntur fideles, qui ejus fidem & pietatem imitantur; qui cœlesti conversatione suâ, & tandem gloriosâ resurrectione stellis meritò comparantur. Imo S. P. eodem loco ait: *Per stellas cæli magis videtur promissa posteritas cælesti felicitate sublimis; sicut per pulverem terræ* (Cap. 13. ỹ. 16.) *posteritas carnalis.*

Dico 3. Abræ non dubitanti de promissione divina, sed desideranti, *ut ei rei, quam crediderat, aliqua similitudo adhiberetur, qua ejus modus agnosceretur* (ut observat S. P. lib. 16. de civ. Dei cap. 23.) ac dicenti v. 8.... *Domine Deus unde scire possum, quòd possessurus sim eam,* scilicet terrám Chanaän; v. 9. *Respondens Dominus: sume, inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam.* Numerus ternarius tum animalium terrestrium, tum ætatis eorum, significat tres generationes, scilicet Caäth, Amram, & Moysis, quibus posteri Abræ essent in Ægypto mansuri. Fuit autem Caäth filius Levi, avus Moysis; Amram verò pater Moysis.

Itaque juxta Theodoretum & Diodorum Tarsensem. 1. hæc *vacca triennis* indomita; significat primam generationem Hebræorum, eorumque libertatem in Ægypto tempore Joseph: tunc enim liberè & lautè, instar juvencæ, pascebantur opibus Ægypti.

2. *Capra trima* significat secundam generationem Hebræorum, quam post mortem Joseph, instar Capræ mulgere cœperunt Ægyptii, ditando sese opere & servitute Hebræorum.

3. *Aries* durus & cornutus significat tertiam generationem Hebræorum, numerosissimam & fortissimam, ac proinde durissimâ servitute oppressam ab Ægyptiis, nascente Moyse.

4. *Dissectio animalium* in frusta, significat afflictionem & duram tyrannidem Ægyptiacam. *Volucrum volatus* ad horum animalium cadavera, significat Ægyptios, & Og, & Sehon, & Amalec, & alios hostes Israelem peregrinantem invadentes. *Abram volucres abigens,* significat Dei providentiam Hebræos ob merita Abræ tuentem.

5. *Turtur & columba,* seu *aves non divisæ* præsignabant quartam generationem, qua Judæi evolaturi erant ex Ægypto liberi & integri. Et *turtur* quidem

dem gemebunda significat 40. annos luctûs in deserto. *Columba* focialis significat tempus Josue, quo Hebræi terram promissum lætè, & placidè incoluerunt.

Dico 4. S. P. Aug. lib. 16. de civ. Dei c. 24. fusè exequitur aliam præclaram totius hujus visionis explicationem, juxta quam *animalia* significant omnes gentes: *quadrupedia* carnales, *aves* spirituales; *divisio* schismata carnalium, *turtur* contemplativos, *columba* activos, *vespera* finem mundi, *clibanus ardens* diem Judicii, *horror Abræ* timorem etiam justorum. Videri potest S. Doctor loco assignato cætera huc spectantia sensu allegorico elucidans.

QUÆSTIO II.

Quomodo concilietur textus hic ℣. 13. *cum Exodi* 12. ℣. 40.

NOta 1. Quòd textus hic habeat: *Scito prænoscens, quòd peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subjicient eos servituti & affligent quadringentis annis.* Exodi autem 12. dicitur: *Habitatio autem filiorum Israël, qua manserunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum.*

Nota 2. Quòd 400. anni, de quibus hìc, non concernant Ismaëlem, sed Isaäc dumtaxat, ejusque posteros Israëlitas: siquidem Isaäc est illud semen, de quo hìc loquitur Deus. Unde & cap. 21. v. 12. scriptum est: *in Isaäc vocabitur tibi semen.* His prænotatis, textus illi facilè conciliantur, si advertamos diversitatem illorum annorum oriri ex diversis temporibus, à quibus eorum sumitur exordium. Unde

℟. Et dico 1. Computus 430. annorum, de quibus Exod. 12. inchoatur ab eo tempore, quo Abræ facta est promissio de benedictione universarum cognationum terræ in ejus semine, supra cap. 12. ℣. 3. & terminatur in egressu filiorum Israël de Ægypto.

Prob. 1. Ex Apost. qui ad Galat. 3. exprimens annos, ab illa promissione usque ad Legem datam in monte Sinai elapsos, v. 17. ita scribit: *hoc autem dico, testamentum confirmatum à Deo: quæ post quadringentos & triginta annos facta est Lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem.* Ergo inter factam promissionem, & Legem datam 50. diebus post exitum de Ægypto fluxerunt anni 430. adeoque anni, de quibus Exod. 12. inchoari debent à promissione Abræ, de qua suprà cap. 12.

Dices 1. Cum Genebrardo (qui contra communem omnium tam antiquorum, quàm recentiorum Interpretum sententiam putat filios Israël in Ægypto habitasse 430. annis) locus ex Apost. adductus non est intelligendus de annis, qui à promissione Abræ facta fluxerunt usque ad egressum ex Ægypto; sed intelligendus videtur de annis, qui ab ingressu Israëlitarum in Ægyptum usque ad exitum dicuntur fluxisse Exodi 12. v. 40. ita ut sensus sit; illa Lex, quæ, ut colligitur Exodi 12. post quadringentos triginta annos ab ingressu Israëlis in Ægyptum dicitur data, non evacuat promissionem priùs Abrahamo cælitus factam.

℟. Neg. assumpt. Siquidem anni, de quibus Apost. ibidem tractat, debent inchoari ab eo tempore, seu potiùs ab illa re gesta, de qua mentionem antea fecit. Jam autem antea nullam omnino mentionem fecit de ingressu, & egressu Israëlitarum ex Ægypto, sed dumtaxat de promissione Abrahæ facta; ergo manifestum est, quòd illud *post quadringentos & triginta annos* non ad aliud debeat aut possit referri, quàm ad ipsam promissionem, de qua sola ibidem sermo immediatè præcessit.

Dices 2. Apost. haud dubiè voluit designare tempus determinatum, à quo præfati 430. anni inchoandi sunt: atqui tempus determinatum haudquaquam designasset, si eos à jam memorata promissione inchoari voluisset; siquidem promissio illa diversis vicibus & temporibus Abræ facta fuit, puta Gen. 12. 18. & 22. item eadem promissio etiam Jacobo, jam in Ægyptum profecturo, facta legitur infra cap. 46. v. 3. & 4. ergo necessariò illi anni inchoandi videntur ab ingressu & mansione filiorum Israël in Ægypto, nam hoc tempus in Scriptura Exodi 12. determinatum est.

℟. Neg. min. quia juxta Apost. illi anni inchoari debent ab eo tempore, quo Abræ factæ sunt promissiones de semine ejus, in quo benedicendæ erant universæ cognationes terræ: hæ autem promissiones factæ sunt cap. 12. ut ibidem circa finem Q. 1. ex S. P. audivimus, & etiam omnes alii Interpretes admittunt; ergo Apost. sufficienter designavit tempus, à quo isti anni inchoandi sunt. Nec refert, quòd etiam cap. 18. & 22. præfatæ promissiones factæ legantur; quia in primis, si v. 18. cap. 18. conferatur cum v. 19. & 21. cap. 17. clarè patet, quòd ibidem, propriè loquendo, non sint factæ, sed tantùm Abrahamo revelatum fuerit, ex Isaäc, & non ex Ismaële, oriturum istud semen (Messiam nimirum) in quo benedicendæ forent omnes nationes terræ. Deinde quòd cap. 22. postquam prohibitus fuerat immolare filium Isaäc, rursus eadem promissio repetita legatur, nihil obest; quia etiam ibidem illa promissio non est propriè facta, sed tantùm juramenta firmata, ut observat S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei Cap. 32. ita scribens: *est illa de vocatione gentium in semine Abrahæ post holocaustum, quo significatus est Christus, etiam juratione Dei firmata promissio. Sæpe enim promiserat, sed numquam juraverat.* Denique ad ea quæ ex cap. 46. objecta sunt, dico, præterquam quòd Apost. agat de promissione, non Jacobo, sed Abrahamo facta, ibidem ne vel verbum haberi, quod secundùm litteram videri posset ad vocationem & benedictionem omnium gentium pertinere: adeoque supra cit. Apost. locus de promissione facta Jacobo, jam in Ægyptum profecturo, intelligi nequit.

Prob. 2. Impossibile est, ut anni, de quibus Exodi 12. exordium suum desumant ab ingressu filiorum Israël in Ægyptum; ergo necessariò illud desumere debent à promissione, & peregrinatione Abræ, de qua cap. 12. aliud enim tempus assignari nequit.

Prob. ant. Quando Jacob cum sua familia descendit in Ægyptum, descendit pariter cum eo Caath filius Levi, Gen. 46. v. 11. Caath autem vixit tantùm annos 133. Exodi 6. v. 18. & ejus filius Amram vixit annis 137. ibid. v. 20. Moyses verò filius Amram tempore egressus ex Ægypto erat annorum 80. ut patet Exodi 7. v. 7. Supponamus jam, quòd Caäth tempore quo cum Jacob avo suo descendit in Ægyptum, tantùm fuerit anniculus, & insuper quòd genuerit Amram, patrem Moysis, anno ultimo vitæ suæ, ac denique quòd Amram pariter anno ultimo vitæ suæ genuerit Moysen; ex omnibus jam memoratis annis simul collectis, nempe 133. quibus Caäth, & 137. quibus vixit Amram, ac 80. quos tempore egressus habebat Moyses, non conficies 430. sed dumtaxat 350. Imo, quod nedum absurdum, sed etiam omnino impossibile est, ex sententia Genebrardi sequitur, quòd Moyses natus sit ad minùs 80. annis post mortem patris sui, hoc modo: Caäth vixit annis 133. Amram vixit 137. adde jam illos 80. annos, quos contendo fluxisse à morte Amram usque ad nativitatem Moysis filii ejus; deinde adde alios 80. quos habebat Moyses, quando eduxit Israël de Ægypto, invenies præcisè 430. Impossibile igitur est, ut prædicti 430. anni exordium suum desumant ab ingressu Israël in Ægyptum.

Dices rursus cum Genebrardo: ad præfatum argumentum commodè responderi potest 1. quòd Scriptura Exodi 6. quasdam generationes inter Levi & Moysen omiserit, quemadmodum S. Matth. cap. 1. v. 8. inter Joram & Oziam tres Judæorum Reges præteriit. 2. Dici potest, quòd non describat annos, quos universim vixit Amram, sed quos habuit dum genuit Moysen, vel post mortem patris sui Caäth.

℟. Neg. assumpt. & ad 1. dico illud omnino gratis seu sine ullo fundamento à Genebrardo esse confictum, adeoque nullatenus admittendum; quandoquidem Scriptura constanter, nempe tum Exodi 6. tum 1. Paral. 6. ponat tantummodo Caäth & Amram,

ram, neque ullo alio in loco recenseat intermedios: ac proinde non est suspicandum, quòd aliquas generationes prætermiserit; ne alioquin in omnibus genealogiis, quas Scriptura recolit, dubitari posset aliquas omissas fuisse generationes: atque hoc pacto omnia redderentur incerta. Aliud est de tribus Regibus à S. Matthæo prætermissis; quia quos ibidem Scriptura præteriit, aliis locis recensere non omisit, nempè lib. 4. Reg. & lib. 2. Paralip.

Secundam responsionem pariter non subsistere, inde liquet, quòd Exodi 6. ℣. 20. *anni vitæ Amram* (non vero quos habuit dum genuit Moysen, vel post mortem patris sui) dicantur fuisse 137. præterea, nec etiam in hoc ficto supposito inveniri possunt 430. anni, ut in prob. 2. monstratum est.

Prob. 3. ex S. P. Aug. qui, postquam eodem argumento, quo nos mox usi sumus, impugnasset opinionem eorum, qui putabant, filios Israël in Ægypto habitasse 430. annis, Q. 47. in Exod. in hunc modum inde concludit: "proinde illa nimirum „ computatio, quam secutus est Eusebius in historia „ sua chronica, perspicuâ veritate subnixa est. Ab illa „ enim promissione computat quadringentos triginta „ annos, qua vocavit Deus Abraham, ut exiret de „ terra sua in terram Chanaän: quia & Apostolus „ cùm Abrahæ laudaret & commendaret fidem, in „ ea promissione qua Christum vult intelligi Prophetatum, id est, qua promisit Deus Abrahæ, quòd „ benedicentur in eo omnes tribus terræ; *hoc autem* „ *dico*, inquit, *quia testamentum* &c. *Ex illa ergo* „ *promissione*, qua vocatus est Abraham & credidit „ Deo, *post quadringentos & triginta annos* factam „ legem dicit Apostolus, *non ex tempore* quo Jacob intravit in Ægyptum.

Dico 2. anni 400. de quibus hic ℣. 13. initium suum desumunt à nativitate Isaäc, & finem habent in exitu de Ægypto.

Prob. 1. quia, ut ex supradictis constat, à promissione Abrahæ, quæ contigit anno vitæ ejus 75. usque ad exitum de Ægypto, fluxerunt anni 430. ergo si ab hac summa subtrahas 25. annos, qui fluxerunt ab illa promissione usque ad nativitatem Isaac, quæ contigit anno 100. vitæ Abrahæ, clarè sequitur quòd à nativitate Isaäc usque ad egressum ex Ægypto fluxerint anni 405. sed Scriptura hìc illos 5. annos omittit; eò quòd prætermissis minutis sive parvis numeris, soleat numero rotundo uti pro exacto, ut inter alia liquet ex Num. 14. v. 33. ubi prædicitur, filios Israël vagaturos in deserto per 40. annos, & portaturos iniquitatem patrum suorum, qui murmuraverant in Cades. Et tamen certum est, quòd à prædictæ murmurationis tempore, non nisi per 38. annos completos in deserto permanserint. Unde S. P. Aug. ad præcit. Gen. locum alludens Q. 47. in Exod. ita scribit. " Ex anno nativitatis Isaäc usque ad annum „ egressionis ex Ægypto computantur anni quadrin„ genti quinque. Cùm ergo de quadringentis triginta „ detraxeris viginti quinque, qui sunt à promissione „ usque ad natum Isaäc, non mirum est, si qua„ dringentos quinque annos summâ solidâ quadrin„ gentos voluit appellari Scriptura, quæ solet tem„ pora ita nuncupare, ut quod de summa perfectio„ ris numeri paululùm excrescit, aut infra est, non „ computetur.

Prob. 2. quia præfati quadringenti anni vel debent referri ad peregrinationem seminis Abrahæ in terra non sua, vel ad servitutem aut afflictionem, cui Israëlitæ fuerunt subjecti ab Ægyptiis: atqui non possunt referri ad servitutem; ergo debent referri ad peregrinationem. Jam autem peregrinatio illa incepit à nativitate Isaäc, siquidem tunc semen Abrahæ cœpit fieri peregrinum in terra non sua; ergo à nativitate Isaäc inchoandi sunt prædicti 400. anni.

Prob. min. quia etiam gratis tantisper hic supposito (licèt non concesso) quòd filii Israël in Ægypto habitassent 430. annis, equidem inde non 400. sed ad summum 359. annos servitutis seu afflictionis efficies, ut solidè probat S. P. Q. 47. in Exod. rursus ita scribens: " quoniam servitutis anni post mortem „ Joseph computantur; illo enim vivo, non solum „ ibi non servierunt, verum etiam regnaverunt: non „ est quemadmodum computentur quadringenti tri„ ginta in Ægypto. Ingressus est enim Jacob anno „ filii sui trigesimo & nono: quoniam triginta anno„ rum erat Joseph cùm apparuit in conspectu Pharao„ nis, & regnare cœpit sub illo. Transactis autem „ septem annis ubertatis, secundo anno famis ingres„ sus est Jacob in Ægyptum cum aliis filiis suis: ac „ per hoc tunc agebat Joseph triginta & novem annos, „ qui impletis vitæ suæ annis centum & decem mor„ tuus est: vixit enim in Ægypto post ingressum ad „ se patris sui, septuaginta & unum annos. Quos si „ retraxeris à quadringentis triginta annis, remane„ bunt servitutis anni, id est, post mortem Joseph, „ *non quadringenti*, sed trecenti & quinquaginta no„ vem anni.„ Impossibile igitur est, ut præfati 400. anni referantur ad servitutem & afflictionem; adeoque necessariò referri debent ad peregrinationem seminis Abrahæ in terra non sua, ac consequenter initium suum desumunt à nativitate Isaäc, ut jam dictum fuit.

Sunt non nulli, qui, ut præcisam supputationem inveniant, annos illos inchoant ab ejectione Agar & Ismaëlis ex domo Abrahæ: hæc enim ejectio contigit anno 105. Abrahæ, cùm Isaäc esset quinquennis; adeoque ab hac ejectione usque ad egressum ex Ægypto præcisè inveniuntur 400. anni.

Verùm cùm, ut jam monstratum est, 400. illi anni referantur ad peregrinationem seminis Abrahæ in terra non sua, & semen illud peregrinari cœperit in nativitate Isaäc: potiùs, & tamquam Scripturæ conformius, ab Isaäci nativitate, quàm ab ejectione Ismaëlis inchoandi videntur.

Nec dicas, ideo ab ejectione Ismaëlis istos annos esse inchoandos, quia circa illud tempus is afflixit Isaäcum: nam præterquam quòd ista afflictio pauco tempore duraverit, non est ea afflictio de qua hic agit v. 13. nam ille manifestè agit de servitute & afflictione Ægyptiaca, ut patet ex verbis v. 14. *Verumtamen gentem cui servient, ego judicabo* (id est severè puniam, & plagis maximis affligam) *& post hæc egredientur cum magna substantia.*

Dico 3. cùm ex supra dictis jam satis constet, annos 430. de quibus Exodi 12. inchoandos esse ab ingressu Abrahæ in terram Chanaän, & terminandos in egressu Israëlitarum ex Ægypto, sic nos cum S. P. Aug. loco supra citato, aliisque eos distribuimus, ut ab ingressu Abrahami in Chanaän ad ingressum Jacobi in Ægyptum 215. effluxisse demonstremus; ac proinde totidem annos 215. Israëlitas in Ægypto mansisse. Posterior pars ex priori sequitur: prior autem sic breviter demonstratur.

Abraham, ut liquet ex Cap. 12. ℣. 4. & 5. erat 75. annorum cùm intravit in terram Chanaän, Isaäcum verò genuit anno ætatis centesimo cap. 21. v. 5. ergo ab ingressu ejus in terram Chanaän usque ad natum Isaäcum sunt anni	25
Isaäc verò, infra cap. 25. v. 21. genuit Jacob anno ætatis	60
Jacob autem, dum descendit in Ægyptum, cap. 47. v. 9. habebat annos	130
Ex quibus fit	Summa 215

Dico 4. dura servitus, quæ incepit post mortem Josephi, ac fratrum ejus omniumque illorum, qui cap. 46. dicuntur descendisse in Ægyptum, videtur durasse annis circiter 90. ut Q. 3. in cap. 1. Exodi monstrabitur.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. textus Exodi 12. v. 40. clarè dicit, quòd filii Israël in Ægypto manserint annis 430. ergo diutius manserunt quàm 215.

R.

℞. Neg. ant. nam, ut ante monstratum est, anni illi computandi sunt à promissione & peregrinatione Abrahæ; & ulteriùs id demonstratur ex LXX. interp. qui supra cit. Exodi locum vertunt hoc modo: *habitatio filiorum Israël, qua inquilini in Ægypto, & in Chananæa fuerunt, tam ipsi, quàm patres eorum, fuit quadringentorum triginta annorum.* Quæ verba postquam citasset S. P. Aug. Q. 47. in Exod. ex eis in hunc modum concludit: *ac per hoc manifestum est, computandum esse* "(in „ 430. annorum numero)„ *tempus etiam Patriarcharum,* ex quo peregrinari cœpit Abraham in terra „ Chanaän, id est, ex illa promissione, in qua ejus fi- „ dem laudat Apostolus, usque ad tempus quo Israël „ ingressus est in Egyptum. Toto quippe isto tem- „ pore peregrinati sunt patres in terra Chanaän, & „ deinde semen Israël in Ægypto, ac sic completi „ sunt quadringenti triginta anni à promissione usque „ ad exitum Israël ex Ægypto, quando facta est Lex „ in monte Sina, quæ non infirmat testamentum ad „ evacuandas promissiones „ &c.

Inst. Abraham, Isaäc, & Jacob non fuerunt filii Israël, sed parentes eorum; atqui nostra Vulgata tempus 430. annorum attribuit permansioni filiorum Israël in Ægypto, ergo in numero 430. annorum non potest computari tempus Patriarcharum.

Resp. Disting. min. totum illud tempus attribuit permansioni in Ægypto, nego; pro parte concedo min. ac dico nostram Vulgatam 430. annos tribuere habitationi filiorum Israël in Ægypto, quia nempe isti anni in illa habitatione completi sunt. Unde sicut, ut observat S. P. Aug. lib. 16. de Civit. Dei cap. 24. .. *Scriptum est de Thare Patre Abrahæ: & fuerunt dies Thare in Charra quinque & ducenti anni: non quia ibi omnes acti sunt, sed quia ibi completi sunt:* ita & in nostra Vulgata scriptum est, habitationem filiorum Israël in Ægypto fuisse 430. annorum, quia iste numerus in eadem habitatione completus est, non quia ibi universus peractus est. Interim quòd non ita exactè, vel parùm obscurè exprimit nostra Vulgata, hoc divino spiritu afflati LXX. Interp. suppleverunt, & omnino clarè expresserunt.

Obj. 2. servitutem & afflictionem, cui Israëlitæ subjecti fuerunt ab Ægyptiis, durasse 400. annis, apertè asseritur tum hic v. 13. tum Act. 7. v. 6. ubi dicit S. Stephanus: *Locutus est autem ei* (Abrahæ) *Deus, quia erit semen ejus accola in terra aliena; & servituti eos subjicient, & malè tractabunt eos annis quadringentis.* Ergo illi anni 400. non possunt inchoari à nativitate Isaäc.

℞. Neg. ant. & ad authoritatem Scripturæ respondeo, tam in verbis v. 13. hujus cap. quàm Act. 7. v. 6. esse Hyperbaton redigendum in legitimum ordinem adhibita parenthesi, quæ includat ea verba: *& servituti eos subjicient, & malè tractabunt eos.* Qua parenthesi interposita, sensus est: posteros Abrahæ peregrinaturos in terra non ipsis propria, id est in Chanaän, Mesopotamia, & Ægypto, per annos 400. intra quos & hoc esse futurum, ut ab indigenis locorum (Ægyptiis videlicet) malè tractentur, & servituti aliquamdiu subjiciantur. Quod ita evenisse, patet ex lib. Exod. Et ita præcit. Scripturæ loca exponit S. P. Aug. Q. 47. in Exod. ubi verbis supra prob. 1. post *dico* 2. ex ipso citatis subdit sequentia: "non itaque quod ait, in servitutem redi- „ gent eos & nocebunt illis, *ad quadringentos an-* „ *nos referendum est,* tamquam per tot annos eos „ habuerint in servitute: sed *referendi sunt quadrin-* „ *genti anni ad id quod dictum est, peregrinum erit* „ *semen tuum in terra non propria:* quia sive in „ terra Chanaän sive in Ægypto, peregrinum erat „ illud semen, antequam hæreditatem sumerent ter- „ ram ex promissione Dei, quod factum est postea- „ quam ex Ægypto liberati sunt: ut Hyperbaton „ hic intelligatur, & ordo verborum sit, *sciendo scias,* „ *quia peregrinum erit semen tuum in terra non* „ *propria quadringentis annis:* illud autem *inter-* „ *positum* intelligatur, *& in servitutem redigent* „ *eos & nocebunt illis:* ita ut ad quadringentos an- „ nos ista interpositio non pertineat. In extrema enim „ parte annorum summæ hujus, hoc est, post mor- „ tem Joseph, factum est, ut in Ægypto populus „ Dei duram perageret servitutem. „

Inst. Cùm Deus posteris Abrahami terram Chanaän promisisset, jamque illi, si nondum jus in re, saltem jus ad rem suo tempore possidendam haberent; terra Chanaän magis eorum dici potuit, quàm non eorum. Unde Deus ad Jacobum ait infra cap. 31. v. 3. *Revertere in terram patrum tuorum.* Ergo anni 400. quibus peregrinum futurum semen Abrahæ hic prædictum est, ad commorationem Israëlitarum in Ægypto, non verò in terra Chanaän referuntur.

℞. Quamvis terra Chanaän promissa fuerit à Deo Abrahamo & ejus posteris, & vi divini promissi ad eam jus haberent; eorumque esset respectu *incolatûs,* in quantùm nempe in ea apud Chananæos ad longum tempus habitaverunt, Chananæorum tamen illam fuisse respectu *possessionis.* Unde *terra peregrinationis* ipsorum passim appellatur in Scriptura, puta infra cap. 28. v. 4. cap. 37. v. 6. & 7. & cap. 37. v. 1. *Habitavit autem Jacob in terra Chanaän, in qua pater suus peregrinatus est.* Item Exodi 6. v. 2. 3. 4. dicit Deus ad Moysen: *Ego Dominus, qui apparui Abrahàm, Isaäc & Jacob:... pepegique fœdus cum eis, ut darem eis terram Chanaän, terram peregrinationis eorum, in qua fuerunt advenæ.* Hinc etiam Apost. extollens fidem & obedientiam Abrahæ, ad Heb. 11. v. 9. ita scribit: *Fide demoratus est in terra promissionis, tamquam in aliena, in casulis habitando, cum Isaäc & Jacob cohæredibus repromissionis ejusdem.* Ergò cum illo jure ad rem suo tempore possidendam simul consistebat peregrinatio in terra aliena, & sic sive in terra Chanaän, sive in Ægypto, peregrini erant posteri Abrahæ, antequam in hæreditatem sumerent terram sibi quondam à Deo promissam, ut statim ex S. P. Aug. audivimus.

Obj. 3. Verba Achioris Judithæ 5. qui de Israëlitis sic loquitur: *Cum operuisset omnem terram fames, descenderunt in Ægyptum, illicque per quadringentos annos sic multiplicati sunt, ut dinumerari eorum exercitus non posset.*

Sunt aliqui, qui respondent, hæc verba: *per quadringentos annos,* quamvis in editione Vulgata reperiantur, abesse tamen à Græcis Codicibus, quorum magna habenda est authoritas in iis libris ubi Hebræi deficiunt. Interim omissâ hac solutione,

℞. 1. Achiorem, utpote alienigenam, potuisse non tam exactè res Hebræorum nosse. 2. Si à veritate in sua narratione non deflexerit, ex aliorum locorum sensu, quem supra in resp. ad Obj. 1. exposuimus, verba illa esse explicanda. Audivimus enim ibidem ex S. P. Aug. Scripturam nonnumquam totum annorum numerum ei loco adscribere, *in quo completus est, non in quo peractus.* Imo idipsum ex Judithæ historia patet, quæ cap. 16. v. 26. & 28. post debellatum Holofernem dicitur *mansisse in domo viri sui annos centum & quinque.* Cùm tamen necessariò intelligendus sit ille numerus de toto spatio vitæ ejus, quam illa usque ad centesimum quintum annum productam, in domo viri sui tandem finivit.

Obj. 4. Dum Israëlitæ exiverunt Ægypto, erant 600000. armatorum; atqui moraliter loquendo non poterant spatio 215. annorum ita multiplicari, ergo &c.

℞. Neg. min. nam mares, qui præter Jacobum & duodecim filios ejus descenderunt in Ægyptum, fuerunt 55. ut dicitur infra cap. 46. Jam autem si ab his 55. subtrahantur quinque ex decem filiis Benjamin, & unus ex sex filiis Simeon, qui vel mortui sunt sine liberis, vel quorum posteri interierunt ante egressum ex Ægypto, ut tradunt Interpretes in cap. 26. lib. Num. restant 49.

Supponamus jam, quòd quilibet ipsorum anno 29. ab ingressu in Ægyptum genuerit 10. liberos, scilicet 5. filios, & 5. filias (intellige alium non tot,

alium plures genuisse) hoc autem non est incredibile, maximè cùm Exodi 1. v. 7. dicatur: *Filii Israël creverunt, & quasi germinantes multiplicati sunt, ac roborati nimis.*

Hoc ergo supposito, invenies quòd anno 174. ab ingressu in Ægyptum, qui fuit 41. ante exitum, geniti fuerint 765625. mares, quorum natu minimus in exitu de Ægypto habebat 41. annos.

Prob. unus solus anno 29. genuit	5
Anno 58. quinque genuerunt	25
Hi anno 87. genuerunt	125
Hi anno 116. genuerunt	625
Hi anno 145. genuerunt	3125
Hi anno 174. genuerunt	15625

Tot ergo mares ex uno solo, spatio 174. annorum generari potuerunt: constat autem, quòd fuerint 49. mares, adeoque debet numerus 15625. multiplicari

Per 49.	15625
	49
Quo facto	140625
	62500
Invenies	765625

Vide etiam Torniellum in Annalibus Sacris ad annum mundi 1329. ubi totam hanc quæstionem satis fusè tractat, ac pluribus argumentis confirmat à num. 10. usque ad 21.

Nec refert, quod Esron & Hamul necdum fuerint nati, dum Jacob intravit Ægyptum, adeoque non tam citò potuerint generare, quàm alii qui tempore ingressûs nati erant: quia tempus illud, quo hi serius quàm alii genuerunt, abunde suppletur per alios, puta per filios Ruben, qui paucis annis post ingressum generare potuerunt, & ideo supra dictum est: *intellige alium non tot, alium plures genuisse.* Præterea Torniellus loco jam cit. num. 19. satis solide ostendit, quòd in fine anni 210. post ingressum potuerint geniti esse plus quàm sexies & decies centena millia, & quadraginta septem millia hominum.

Inst. mira illa Hebræorum multiplicatio tantùm incepit post mortem Josephi, & universæ cognationis illius, quæ cum Jacob intraverat in Ægyptum, ut liquet ex lib. Exodi cap. 1. v. 6. ubi dicitur: *quo* (Josepho) *mortuo, & universis fratribus ejus, omnique cognatione illâ, filii Israël creverunt, & quasi germinantes multiplicati sunt: & roborati nimis impleverunt terram.* Videns autem Pharao, quòd jam adeo multiplicati essent, ipsos duræ subjecit servituti, ut patet cit. cap. Exodi: atqui juxta sententiam, quam hic propugnamus, à morte omnis cognationis illius usque ad inchoatam duram servitutem nequidem 20. anni elapsi sunt, ut monstrabitur Q. 3. in cap. 1. Exodi; ergo hæc sententia non videtur sustineri.

Prob. conseq. quia omnino implicat, ut Hebræi tantillo tempore adeo multiplicati fuerint, ut impleverint totam terram.

℞. Neg. maj. & ad verba ex cap. 1. Exod. cit. dico cum Mario, ea non significare, Hebræos ante mortem Josephi, omnisque cognationis illius non crevisse: sed verba illa designant, eos non tantùm ante, sed etiam non post mortem Josephi & fratrum ejus miro modo crevisse in Ægypto; nam hoc erat quod speciatim notari debebat: tum quia de multiplicatione tunc facta dubium esse poterat, ob miserias quibus premebantur, tum præcipuè quia eo tempore felicius crescebant, & primam felicitatem superabant. Ac proinde ex verbis illis nihil aliud eruitur, quàm quòd filii Israël post mortem Josephi ac fratrum ejus & deinceps speciali quadam Dei providentiâ, præter ordinarium naturæ cursum in Ægypto crescere cœperint. Vide quæ dicentur in cap. 1. Exod. Q. 1.

Obj. 5. à Beria filio Ephraim, usque ad nativitatem Josuë sunt septem generationes successivæ, ut liquet ex lib. 1. Paral. c. 7. à 25. usque ad 28. atqui illæ generationes non videntur potuisse peragi, si filii Israël in Ægypto habitaverint annis dumtaxat 215. ergo &c.

Prob. min. quia illæ generationes debuissent peragi tempore 70. annorum; atqui hoc moraliter est impossibile, ergo.

Prob. maj. quia Ephraim non genuit Beriam nisi post occisos filios filiorum suorum usque ad quartam ad minùs generationem, nam quòd duo ultimi eorum, qui à Gethæis occisi leguntur cit. cap. lib. 1. Paralip. saltem fuerint in quarto gradu lineæ rectæ cum Ephraim, patet ibidem ex v. 20. & 21. atqui omnes isti occisi videntur anno 90. post ingressum Jacobi in Ægyptum: & deinde ante natum Beriam adhuc facile fluxerunt duo anni; siquidem cap. jam cit. v. 22. dicitur Ephraim multo tempore luxisse propter mortem istorum filiorum antequam gigneret Beriam; ergo pro istis septem generationibus tantùm restant anni 70.

Prob. min. quia Gen. cap. 50. ℣. 22. dicitur quòd Joseph tantùm viderit tertiam generationem filii sui Ephraim; ergo etiam supposito quòd tertia generatio attigisset plenos annos pubertatis quando mortuus est Joseph, tamen adhuc facilè elapsi sunt 19. anni, antequam quarta generatio occisa fuerit à Gethæis; ergo filii Ephraim & filii filiorum ejus tantùm potuerunt occidi anno 19 post mortem Josephi, & consequenter anno 90. post ingressum in Ægyptum: nam dicti 19. anni, & 71. quibus post ingressum adhuc vixit Joseph, faciunt simul 90. Jam autem si à 215. subtrahas hos 90. annos & deinde adhuc 2. qui inde videntur effluxisse usque ad natum Beriam, & insuper 53. quos juxta communiorem sententiam habuit Josue in egressu de Ægypto, pro septem generationibus tantùm restant anni 70.

℞. Neg. maj. nam illi tres qui cit. lib. 1. Paralip. cap. 7. v. 25. nominantur, & ex quorum ultimo descendit Josue, non sunt filii Beria (ut supponit objectio) sed filii immediati ipsius Ephraim ut postea demonstrabimus, quando ex professo de illis generationibus ibidem agemus. Ac consequenter ex argumento proposito non sequitur quòd istæ septem generationes debuissent peragi tempore 70. annorum: nam cùm tunc polygamia esset permissa, potuit Ephraim istos tres filios, ex alia uxore, diu genuisse ante mortem patris sui Josephi, & sic etiam in nostra sententia datur sufficiens tempus pro istis septem generationibus.

CAPUT XVI.

Agar secundaria uxor Abræ concipit ex eo filium: atque inde superbiens, affligitur à Sarai, fugitque in desertum, sed jussu Angeli ei submissa, parit Ismaëlem.

QUÆSTIO UNICA.

De Conjugio Abræ cum Agar Ancilla Ægyptiaca.

NOta quod Abram habuerit Agar tamquam uxorem legitimam quidem, sed secundariam; idque licitè, quia illo tempore licita erat Polygamia. Hujusmodi autem uxores secundariæ in Scripturis Sacris sæpe vocantur concubinæ. Unde & hoc sensu dicit S. P. Aug. lib. 16. de civ. Dei cap. 25. *nullo modo est inurendum de hac concubina crimen Abrahæ.* Porrò Agar erat quidem genere Ægyptiaca, sed religione Hebræa (adeoque nec hac ratione culpabile erat illud matrimonium) putatque S. Chrysost. quòd ancilla ista fuerit Sarai à Pharaone donata. Hoc notato,

Dico 1. *nulla est hic cupido lasciviæ, nulla nequitiæ turpitudo. Ab uxore causâ prolis ancilla marito traditur, à marito causâ prolis accipitur, ab utroque*

utroque non culpa luxus, sed naturæ fructus exquiritur. Ita S. P. loco jam citato. Addit Josephus, Sarai à Deo admonitam fuisse, ut suaderet Abræ nuptias Agar; idemque insinuat S. P. lib. 22. cont. Faust. cap. 32. aut forte nesciebat Sarai, quo pacto Dei promissio de propagando semine esset implenda; *atque ita suæ sterilitati credidit esse solatium* (ut dicitur ℣. 2.) *si saltem ex Agar susciperet filios, quod non poterat ex se ipsa*, ut ratiocinatur S. P. Aug. lib. 16. de civ. Dei cap. 25.

Dico 2. spiritu Manichæo Calvinus accusat Sarai quasi Lenam, & Abramum quasi adulterum; quos excusant S. Chrysostom. Hieron. Josephus, & præ cæteris S. P. August. lib. 2. cont. Advers. Legis cap. 9.

Dico 3. quòd Abram castitatis amator, ad Polygamiam (quæ tamen propter authoritatem dispensantis Dei licita erat, & inculpabilis) ægrè, & nonnisi ad preces uxoris inductus fuerit, patet ex v. 2. & 3. ubi dicitur: *cumque ille acquiesceret deprecanti* (Saræ) *tulit Agar, & dedit eam viro suo uxorem.* Unde & S. P. loco præfato de civ. Dei ait: *usus est eâ quippe ad generandam prolem, non ad explendam libidinem; nec insultans, sed potiùs obediens conjugi.* Ampliùs hoc patet ex eò, quòd cùm postea Agar adversùs dominam sterilem superbiret, & hoc Sara suspicione muliebri viro potiùs imputaret, respondit Abram v. 6. *Ecce ancilla tua in manu tua est, utere eâ ut libet.* Qua dimittendi facilitate satis ostendit Abram, *se in Agar, Saræ conjugi pudicitiam custodisse; accepisse, nec petiisse, accessisse, nec hæsisse; seminasse, non amasse*, ut ibidem discurrit S. P.

Obj. 1. Rationes S. P. Aug. non sufficiunt ad hoc Abræ factum excusandum: nam prima est, quòd usus sit Agar ad generandam prolem, non ad explendam libidinem; atqui non sunt facienda mala, ut eveniant bona; nec sufficit ad rectè factum, quòd finis agentis sit rectus & bonus, quando ipsum actionis objectum malum est; ergo.

Secunda est, quòd hoc non fecerit insultans, sed potiùs obediens conjugi, hoc est, non tantum ex Saræ consensu, sed etiam suasu & impulsu: atqui facere aliquid ex objecto illicitum suadente & impellente amico, non excusat agentem, nisi Adamum quoque de fructu vetito comedentem velis excusare: ergo &c.

Tertia est, quòd hoc ei suaserit Sara eo jure, quo dicit Apost. 1. ad cor. 7. *similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.* Atqui illa potestas tantùm competit uxori in virum respectu sui, non autem ut illam abdicet in gratiam mariti aut tertiæ, ergo.

℟. Disting. assumpt. rationes illæ non sufficiunt, ut (non suppositâ dispensatione in pluralitate uxorum) probent legitimum fuisse illud Abrami cum Agar conjugium, concedo; non sufficiunt, ut ab Abramo amoveant crimen insanæ libidinis cum ancilla, injuriæ uxori illatæ &c. quod impuri Manichæi castissimo Patriarchæ inurebant, nego antecedens. Porro posterius hoc tantùm hic agere intendit S. P. Aug. unde & caput cit. ita concludit: *ò virum viriliter utentem feminis! conjuge temperanter, ancillâ obtemperanter, nullâ intemperanter.*

Alterum autem alibi clarissimè admittit S. P. putà lib. 2. cont. Advers. Legis & Proph. cap. 9. ubi dicit, quòd Agar fuerit figura Synagogæ: atqui Synagoga non fuit adultera, sed vera Dei sponsa; ergo & ipsam Agar fuisse legitimam Abrami uxorem, insinuat S. Pater.

Clariùs id ipsum exprimit lib. 3. de Doct. Christ. cap. 12. ubi ait: *sufficiendæ prolis causâ erat uxorum plurium, simul uni viro habendarum, inculpabilis consuetudo.* Et quamvis hoc non fuisset necessarium, id equidem licebat ad multiplicandos fideles, prout asserit idem S. P. tract. 11. in Joan.

Dico, *quamvis hoc non fuisset necessarium*, quia necessitatem illam adstruit lib. de Bono Conjug. cap. 15. ubi sic scribit: *tunc autem etiam plures inculpabiliter ducebant* (uxores) *& qui se multò faciliùs continere possent, nisi aliud pietas illo tempore postularet.*

Ut in cæteris hic Abrahamum (imo & ipsam Saram) contra Manichæos vindicemus, sufficit id quod habet idem S. P. lib. 22. cont. Faustum cap. 32. *nondum fuerat patefactum, quomodo illius seminis futura esset propagatio: utrùm ex carne Abrahæ, si de se ipse generaret, an ex voluntate, si aliquem fortè adoptaret. Deinde si de carne ipsius, utrùm ex Sara, an ex alia, prorsus nondum manifestum fuit.* Ex quibus verbis rectè conjicitur, quòd Sara, quæ processerat in diebus suis, & naturaliter amplius concipere non poterat, non malè fecerit, tradendo ancillam suam Abrahamo, ut saltem per ipsam divina promissio Abrahamo facta adimpleretur.

Inst. 1. S. P. lib. de Bono Conjug. cap. 25. docet polygamiam non fuisse peccatum, *quòd neque contra naturam committitur, quia* (temporibus Patriarcharum) *non lasciviendi, sed gignendi causâ illis feminis utebantur: neque contra morem, quia illis temporibus ea factitabantur: neque contra præceptum, quia nullâ lege prohibebantur.* Ergo juxta S. P. polygamia nec Legi naturali, nec ulli alteri repugnat, ac consequenter rationes supra allatæ non supponunt dispensationem divinam.

℟. Neg. conseq. & ad verba objecta dico, juxta S. P. Polygamiam non fuisse contra naturam, quia nempe non repugnat naturæ fæcunditatis & generationis: ita enim antè eodem lib. se explicaverat cap. 17. ubi ait: *pluribus maritis vivis nullam legimus servisse sanctarum* (mulierum) *plures autem feminas uni viro legimus* (servisse) *cùm gentis illius societas sinebat, & temporis ratio suadebat: neque enim contra naturam nuptiarum est. Plures enim feminæ ab uno viro fœtari possunt; una verò à pluribus non potest.* Attamen cum his bene consistit, Polygamiam fuisse contra legem naturæ, in quantùm nempe vir dominium sui corporis, uni feminæ acquisitum, non potest transferre in aliam; in quantùm repugnat sociali habitationi &c. sed cum eatenus tantùm repugnet juri naturæ secundario, Deus in eo impropriè dispensare potest, & sic ex dispensatione divina Abram licitè duxit Agar. Quod autem addit S. P. Polygamiam tunc temporis nullâ lege fuisse prohibitam, intelligitur de lege positiva & scripta; nam licèt in initio mundi fuerit lex Divina Polygamiam prohibens, tamen hæc sublata fuit primò per dispensationem, deinde per abrogationem, ut docet S. Th. in 4. dist. 33. Q. 1. a. 2. ad 2.

Cæterùm pluralitatem uxorum nunc rursus jure Divino esse vetitam, agnoscit Trident. Sess. 24. Can. 4. item id apertè docet S. P. August. lib. jam cit. aliique patres cum ipso, atque satis clarè constat ex Matth. 19.

Inst. 2. S. P. Aug. lib. 22. cont. Faustum cap. 47. ita scribit: *quando mos erat* (habere scilicet plures uxores) *crimen non erat.* Atqui mos seu consuetudo non potest prævalere juri naturæ, ergo signum est, quòd juxta S. P. Polygamia nullo modo repugnet juri naturæ.

℟. Gratis dato, quòd per morem intelligat consuetudinem, S. P. hoc dixisse suppositâ dispensatione Divinâ.

Obj. 2. si Polygamia repugnet juri naturæ, sequitur quòd antiquis Patribus tantùm fuerit permissa, veluti repudium uxoris: atqui valde probabile est, quòd repudiata transiens ad secundas nuptias esset adultera; ergò & ipsi erant adulteri secundam accipientes.

Confirm. 1. Quia superinductæ uxores earum plurimæ in Scriptura vocantur concubinæ.

2. Quia S. Ambros. lib. 1. de Abraham concedere videtur, eum ducendo Agar commisisse adulterium; sed hoc peccatum tunc nondum fuisse prohibitum.

3. Quia

3. Quia de prætensa ista dispensatione, facta Abrahamo & aliis, non constat.

4. Quia aliàs dispensatum fuisse videretur cum gentilibus, quod non apparet dicendum, cùm dispensatio illa respectu eorum etiamnum duraret.

℞. Neg. seq. maj. quia licèt Polygamia modo supra dicto juri naturæ repugnet, fuit tamen in ea impropriè dispensatum, nec proinde antiquis Patribus fuit nudè permissa: quia sic accipiendo secundam uxorem, fuissent revera adulteri. Porro hoc dici non potest, quia insignes illi amici Dei desuper saltem egissent pœnitentiam, quod tamen non fecerunt: nam si peccassent accipiendo plures, egissentque pœnitentiam, superinductas ejicere debuissent, & tamen in finem ipsas retinuerunt.

Ad Confirm. 1. dico, quòd sæpe in Scriptura legitimæ uxores vocentur concubinæ, quia non erant primariæ, nec familiæ administrationi se immiscere poterant; sed tantùm secundariæ, & ad solum concubitum jus habebant. Erant tamen legitimæ uxores, tum quia earum filii cum aliis non primogenitis paternam hæreditatem dividebant, ut putant multi; tum maximè, quia de Sara hic ℣. 30. legimus: *Dedit eam* (Agar scilicet ancillam suam) *viro suo uxorem*: ergo & secundariæ in Scriptura vocantur uxores.

Ad 2. dicendum, quòd S. Ambros. id magis ex aliena sententia, quàm ex propria dixerit; cùm adducat explicationem aliam, qua excusat Abramum à peccato ob rei postmodum gerendæ mysterium (ipsi utique notum) quod exprimitur ad Galat. 4. ℣. 22.

Ad 3. dico, de facta ista dispensatione satis constare à posteriori: quia injuriosum est de SSmis istis Patriarchis dicere, vel quòd ignoraverint polygamiam sibi non licitam, vel, si noverint, illam revera sibi fuisse illicitam, quod eam practicaverint, nec de damnabili praxi unquam fuerint admoniti, vel egerint pœnitentiam. Sicuti ergo in initio mundi Deus inspiravit Adamo, quòd ex primæva institutione matrimonii *unus unicæ* adhærere deberet; ita & Abramo inspiravit ad tempus in ea lege esse dispensatum: cujus (utpote viri SSmi & Deo gratissimi) exemplum sufficere potuit, ut factam dispensationem agnoscerent cæteri.

Quidquid sit, dispensatum fuisse cum antiquis Patribus in hac materia, asserit Cap. *Gaudemus* de divortiis: posteà autem id abiit in morem, Deut. 21. approbatum & confirmatum, tandemque facta est aliqualis abrogatio Legis, ait S. Thomas.

Ad 4. igitur dico, quod etiam gentiles istis temporibus licitè plures duxerint uxores: neque enim aliàs Esther nupsisset Assuero &c. positâ tamen revocatione Christi, secunda infidelium matrimonia deinceps fuere invalida, licèt aliqui ex ignorantia invincibili à peccato formali potuerint excusari.



CAPUT XVII.

Deus mutato nomine Abræ, novum cum illo fœdus init, pactique signum instituit circumcisionem; nomine quoque Sarai mutato, ex illa promittit ei filium Isaäc: circumcisionis præceptum in se suisque exequitur Abraham.

QUÆSTIO I.

Quandonam, & in quem finem instituta sit circumcisio?

RESp. & dico 1. manifestum est ex textu hic v. 10. & seq. quòd circumcisio à Deo fuerit instituta, & primò omnium Abrahamo pro se suisque posteris specialiter à Deo electis (adeoque per lineam Isaäc & Jacob descendentibus) sub gravi pœna præscripta. *Hoc est pactum meum* (inquit Dominus) *quod observabitis inter me & vos, & semen tuum post te. Circumcidetur ex vobis omne masculinum. Et circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me & vos... masculus cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.* Item ℣. 13. *Eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum.* Denique & ℣. 21. *Pactum verò meum statuam ad Isaäc, quem pariet tibi Sara tempore isto in anno altero.*

Porro nisi tunc fuerit à Deo primùm instituta circumcisio, non potuit dici signum speciale Divinæ electionis, distinctivum populi Dei, repræsentativum fœderis inter Deum & Abrahamitas &c. ergo praxis circumcidendi tunc sumpsit exordium. Sententia hæc est S. P. Aug. lib. 16. de civ. Dei Cap. 26. S. Chryst. Hom. 39. in hunc locum, Irenæi lib. 4. cap. 30. S. Justini Mart. in Dial. cum Tryphone: aliique Ecclesiæ Patres & Doctores in hac ipsis consentiunt.

Videtur autem institutæ circumcisionis hic fuisse processus. Primus omnium eam à Deo accepit Abraham: ab Abrahamo autem Isaäc, Ismael, & filii Cethuræ; ab Isaäc Jacob & Esau, horum primus eamdem propagavit in posteros suos Israëlitas, secundus verò in Edomitas seu Idumæos. Ab Ismael verò filio Agar eamdem acceperunt Arabes & Æthiopes; ab his verò Saraceni & Turcæ. Denique per Cethuræ filios in varias nationes ex illis exortas, successivè propagata est.

Quia verò semen Israël peregrinum fuit in Ægypto, plausibiliter sustineri potest, quòd circumcidendi ritum Ægyptii aliqui assumere inceperint sub Josepho, ut potentissimo Pro-Regi suo placerent, à quibus ad varios alienigenas pervênit.

Obj. 1. Josuë 5. circumcisis omnibus qui nati fuerant in deserto, v. 9. *dixit Dominus ad Josuë, hodie abstuli opprobrium Ægypti à vobis.* Atqui illud opprobrium consistebat in eo, quòd Ægyptii probrosos & infames existimarent incircumcisos Judæos, ergo signum est, quòd circumcisio in æstimatione fuerit Ægyptiis, antequam esset Hebræis. Ita ratiocinatur Marshamus.

℞. Neg. min. Quia explicante Theodoreto Q. 4. in Josuë, opprobrium illud erat servitus Ægyptiaca, qua isto tempore plenè liberati fuerunt, & authore Deo, cessanteque assiduâ peregrinatione, quæ circumcisionem per 40. annos impediverat, eamdem reassumpserunt.

Quin imo, si circumcisionem tanto honore duxissent Ægyptii, Deus præcipiendo ipsis eamdem, illos potius Ægyptiorum opprobrio subjecisset, quàm illud ipsum ab ipsis abstulisset. Quid enim majus opprobrium esse potest populo Dei, quàm alienis ritibus à Deo non institutis invitum subjici?

Obj. 2. illi primi habuerunt circumcisionem, qui inter circumcisos primum in Scriptura locum obtinent; atqui illi videntur Ægyptii esse, ergo

Prob. min. Quia Jeremiæ 9. v. 25. & 26. dicit Dominus: *visitabo super hominem qui circumcisum habet præputium, super Ægyptum & super Judam, & super Edom, & super filios Ammon, & super Moab qui attonsi sunt in comam, habitantes in deserto.* Ergo Ægyptii inter circumcisos primum in Scriptura locum obtinent.

℞. Neg. min. Et ad prob. distinguo conseq. ergo Ægyptii inter circumcisos (quales erant tempore Jeremiæ) primum locum obtinent, quia propter duritiam cordis duriùs erant cæteris puniendi, concedo; quia circumcisionem primi omnium admiserant, nego conseq. Fuerunt ergo Ægyptii inter circumcisos primi in Scriptura nominati ordine futuræ castigationis, non autem ordine assumptæ circumcisionis.

Dico igitur, quòd Propheta nihil aliud velit, nisi quòd non prosit circumcisio carnis sine circumcisione

ne cordis; adeoque quòd Deus omnes visitaturus sit seu punîturus, quia, ut subditur, *omnes gentes præputium habent* (hoc est incircumcisi sunt carne & corde) *omnis autem Domus Israël incircumcisi sunt corde.*

Dictum est, quòd Ægyptii tempore Jeremiæ essent circumcisi; quia circumcisio inter illos saltem non tam frequens fuit in nativitate Moysis, cùm enim filia Pharaonis aspexisset parvulum Exod. 2. v. 6. dixit: *de infantibus Hebræorum est.* Id autem juxta Theod. ex circumcisa Moysis carne conjecit. Porro hoc ex eo conjicere non potuisset, si illo tempore tam frequens inter Ægyptios circumcidendi praxis fuisset.

Obj. 3. Joan. 7. ℣. 22. dicit Christus Israëlitis: *Moyses dedit vobis circumcisionem.* Ergo saltem eam non acceperunt ab Abraham, Isaäc &c.

℟. Disting. conseq. ergo eam non acceperunt ab Abraham &c. verbo seu mandato scripto, transeat; mandato saltem tradito, nego conseq. tum quia illud clarissimè hîc exprimitur, tum quia loco objecto subdit Christus: *non quia ex Moyse est, sed ex Patribus*, qui revera fuerunt Abraham, Isaäc &c. non verò Ægyptii.

Obj. 4. Herodotus lib. 2. cap. 104. ut contendit Marshamus, ita scribit: *soli omnium hominum Colchi, & Ægyptii, & Æthiopes ab initio statim pudenda circumcidunt: nam & Phœnices & Syri, qui sunt in Palæstina, didicisse id ab Ægyptiis & ipsi confitentur.* Simile quid asserit Diodorus Siculus lib. 1. pag. 17. idem quoque olim tenuit Celsus &c.

℟. Authoritatem illorum Authorum in hoc puncto nullius esse momenti, tum quia clarissimis Scripturæ textibus repugnat, tum quia refutantur ab Origene, Josepho, Eusebio, aliisque historicis rerum Judaïcarum peritioribus. Hæc itaque relegenda sunt ad reliquas fabulas, quas ad gentis suæ authoritatem & commendationem ambitiosi Ægyptii finxerunt.

Obj. 5. Videtur Deo indignum, quòd singularis benevolentiæ suæ signum in membro pudendo figere voluisset.

℟. Neg. assumpt. præterquam enim, quod apud infinitam Dei sapientiam stet pro ratione voluntas, varias tamen rationes allegant Authores, puta quia mediante eo membro peragitur generatio carnalis, & transfunditur peccatum originale, quod tunc per circumcisionem tamquam per conditionem *sine qua non*, remittebatur; item quia in isto membro inobediens Adam primò sensit carnis suæ rebellionem, quæ etiam in renatis remanet ad agonem &c.

Dico 2. finis vel ratio, propter quam instituta fuit circumcisio indicatur v. 11. ubi dicitur: *Ut sit in signum fœderis inter me & vos.* 1. Itaque erat signum pacti inter Deum & Abraham, ejusque posteros initi, quo admonerentur se esse populum Dei; & sicut circumcisione à Gentibus distinctum, Ita & divino cultui principaliter mancipatum, quo etiam Deus ostenderet se esse eorum Deum & protectorem.

2. Erat signum repræsentativum fidei Abrahæ, & justitiæ per eam acceptæ, ut ait Apost. ad Rom. 4.

3. Erat signum purgativum originalis peccati, & præfigurativum Baptismi. Allegoricè circumcisio typus fuit Pœnitentiæ, quâ circumciditur & remittitur peccatum. Tropologicè significat mortificationem luxuriæ, seu carnalium voluptatum; anagogicè significat perfectissimam circumcisionem omnis mortalitatis per resurrectionem.

P. Cur ℣. 12. differatur circumcisio infantis in octavum diem?

℟. Quia ante illum diem infans nimis tener est: si tamen ante octavum diem vitæ periculum adiret, poterat æquè, ac femina, salvari remediis & ritibus Legis naturæ. Poterat etiam justa de Causa circumcisio differri post octavum diem, uti dilata est in deserto per quadraginta annos ob continuam peregrinationem. Josue 5. v.6. ita Theodoretus.

QUÆSTIO II.

Quo sensu dicatur ℣. 14. Masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit?

RESP. & dico, verba hæc triplici modo exponi posse videntur, juxta triplex genus deletionis, seu mortis. 1. de morte civili, ut *deleri de populo* idem sit, ac non censeri membrum illius populi, seu proscribi de Republica, ut sensus sit: masculus omnis, qui non fuerit circumcisus, non censebitur ampliùs vester; neque privilegiis, dignitatibus, benedictionibus, ac hæreditatibus vestris fruetur, neque ad officia publica aut emolumenta admittetur. Etenim cùm circumcisio in eum finem instituta foret, ut per eam populus Dei in unam Rempublicam coalesceret, & à cæteris gentibus distingueretur, dignum planè erat, ut quisquis circumcisionem rejiceret, non esset Reipublicæ per eam coalescentis membrum. Accedit quòd in Scriptura aliquando hæc phrasis: *deleri* vel *perire de populo suo* ita accipi debeat; puta Num. 19. ubi dicitur: *qui tetigerit humanæ animæ morticinum, & aspersus hac commixtione* (nempe aquâ lustrationis, cum cineribus vaccæ rufæ commistâ) *non fuerit, peribit ex Israël.* Et paulò post: *si quis hoc ritu non fuerit expiatus, peribit anima illius de medio Ecclesiæ.*

2. Exponi possunt de morte temporali vel violentâ; ut deleri de populo idem sit, quod tolli de medio & occidi; ac proinde sensus sit: omnis masculus, qui non fuerit circumcisus, occidetur; nempe vel à Judice, si notum sit eum negligere circumcisionem, vel à me. Hæc expositio fundari videtur in Idiotismo Scripturæ, quæ phrasim illam *deleri de populo* usurpat tamquam Periphrasim mortis. Sic Exod. 31. cùm de eo, qui violat Sabbathum, dictum esset, *qui polluerit illud, morte morietur*, statim quasi per expositionem subditur, *qui fecerit in eo opus, peribit anima illius de populo;* tamquam si idem sit *mori*, & *perire de populo suo.*

3. Denique præcitata verba etiam non incongruè de morte æterna exponi queunt; ita ut per *populum suum* significentur justi ejusdem generis & gentis, degentes in limbo, & *deleri de hoc populo* idem sit, quod non habere partem in sorte justorum, & Dei. Hæc expositio pariter in Scriptura habet fundamentum; nam sicuti *apponi ad populum suum* dicuntur viri justi, quando moriuntur (ut patet ex cap. 25. ℣. 8.) eò quòd accedant animæ eorum ad cœtum Sanctorum, qui verè populus eorum dicuntur: ita *deleri de populo suo* dicuntur injusti, eò quòd eorum animæ à cœtu Sanctorum separentur, & in infernum detrudantur. Verùm quia contra hanc ultimam expositionem sese opponunt Cajetanus, Diodorus, Vasquez, aliique Recentiores, qui præfata Scripturæ verba de solis adultis intelligunt, ideo eamdem hîc corroborare ac stabilire conabimur. Itaque

Prob. 1. Quia generali sententiâ hîc dicitur perire masculus non circumcisus, sicut Joan. 3. dicitur non renatus ex aqua excludi à regno cœlorum; ita ut utrobique significetur necessarium medium, sine quo salus obtineri nequit; ergo sicuti in Nova Lege omnis, sive adultus, sive puer, excluditur à regno cœlorum, si non fuerit baptizatus, ita in Antiqua Lege omnis masculus, sive adultus, sive parvulus, peribat de populo, si non fuerat circumcisus.

Prob. 2. ex S. P. Aug. qui hoc textu frequenter usus est ad probandum peccatum originale contra Pelagianos: ergo tempore Aug. videtur in Ecclesia quasi certum fuisse, quòd illa verba etiam intelligantur de parvulis: nam nisi Id S. Doctori fa-

tis

tis exploratum fuisset, isto textu usus non fuisset contra hostes versutissimos, quibus, præsertim Juliano, ignotum non erat, quid de verbis præcitatis sentirent Ecclesiæ Doctores. Itaque juxta Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 27. sic *intelligenda sunt hæc divina verba* (v. 14. hujus cap.) *tamquam dictum sit: qui non fuerit regeneratus, interibit anima illa de genere ejus, quia testamentum meum dissipavit, quando in Adam cum omnibus etiam ipse peccavit.* Item lib. 3. cont. Jul. cap. 18. probans peccatum originale, ita scribit: *Responde si potes, cur ipse Isaäc, nisi baptismatis Christi signo circumcisus octavo die fuisset, periisset anima illius de populo suo? Explica, si potes, quo merito tantâ pœnâ plecteretur, nisi ab hac tanto Sacramento liberaretur.* Et post pauca: *Isaäc quantùm ad propria peccata, etiamsi ex adulteris nasceretur, innocens erat, quid meruerat, ut* ANIMA EJUS DE POPULO SUO PERIRET, *nisi circumcisio subveniret?* Et tandem respondet: *quoniam ex ista in Adam generatione damnata nemo liberatur, nisi regeneretur in Christo, propterea signum ejusdem regenerationis Isaäc nisi accepisset, periisset: nec immerito periisset; quia ex hac vita, quo per generationem damnatam damnatus intraverat, sine signo regenerationis exiisset.*

Prob. 3. hîc v. 14. anima omnis masculi, qui ex præcepto Dei circumcidi debebat, dicitur perire de populo suo, casu quo circumcisus non fuerit: atqui v. 12. non tantùm adultos, sed & infantes circumcidi præceperat Deus; ergo & hi peribant de populo Dei si non circumciderentur. Jam autem non poterant de populo Dei perire juxta primam & secundam expositionem, quandoquidem istam pœnam promeriti non essent; ergo restat ut perirent juxta expositionem tertiam: adeoque significatur, quòd animæ incircumcisorum parvulorum separarentur à Societate Sanctorum, quibus alioquin aggregatæ vel appositæ fuissent. Unde S. P. Aug. ex pœna, quàm hîc infantibus minatus est Deus, probans peccatum originale, lib. de Peccat. Orig. cap. 30. rursus ita scribit: *Quid enim mali quæso parvulus propriâ voluntate commisit, ut alio negligente, & eum non circumcidente, ipse damnetur damnatione tam severâ, ut* PEREAT ANIMA DE POPULO SUO? *neque enim temporalis mortis terror incussus est* (parvulis videlicet) *cùm de justis quando moriebantur, tunc potiùs diceretur:* ET APPOSITUS EST AD POPULUM SUUM, *vel* APPOSITUS EST AD PATRES SUOS: *quoniam deinceps homini nulla tentatio formidatur, quæ illum separat à populo suo, si populus ejus, ipse est populus Dei.* Eamdem sententiam etiam tradunt S. Ambros. lib. 17. in Lucam, S. Greg. lib. 4. Moral. cap. 3. Fulgent. lib. de Incarn. cap. 15. Bernardus Serm. 2. de Circumcis. & S. Th. 3. p. q. 70. a. 2. ad 4. & a. 3. ad 3.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. cum Vasquez in 1. 2. disput. 130. cap. 2. S. P. Aug. secutus fuit Versionem LXX. qui hîc v. 12. ita habent: *& incircumcisus masculus, cujus non circumcidetur caro præputii in die octavo, peribit anima illius de populo suo.* Atqui hæc verba: *in die octavo* videntur esse inserta ab aliquibus Græcis; siquidem nec in Codicibus Hebræïs, nec in Paraphrasi Chaldaïca, nec in Vulgata nostra habentur: ergo non est mirum, quòd S. P. secutus Codices mendosos, hunc locum exposuerit de parvulis, ac dixerit Deum minari pœnam masculis octavo die nativitatis non circumcisis.

℟. Neg. min. nam etsi verba illa non habeantur in Codicibus Hebræis &c. v. 14. tamen immediatè ante habentur v. 12. ubi dicitur: *infans octo dierum circumcidetur in vobis.* Deinde insertis quibusdam, ad quos lex circumcisionis etiam declaratur spectare, statim v. 14. generali sententiâ in omnes non circumcisos pœna subjungitur: *masculus cujus* &c. Ergo etiam inhærendo textui Hebræo & Vulgatæ nostræ, parvuli non circumcisi peribant de populo Dei, adeòque præfatum locum de illis rectè exposuit S. Pater. Cùm igitur verba illa: *octavo die* in textu Hebræo & Vulgata nostra v. 14. subintelligantur, non mirum est quòd ea repetierint & expresserint LXX. unde & apud Hebræos semper observatum fuit, ut pueri octavo die circumciderentur, sicut patet ex circumcisione Isaäc infra cap. 21. Joan. Bapt. Lucæ 1. & Domini Nostri Lucæ. 2. Et sanè, si propterea textus LXX. reputandus sit mendosus, quia repetit tò *octavo die*, quod in Hebræo non habetur, etiam, ut cætera taceam, mendosus erit textus de habitatione filiorum Israel in Ægypto, Exodi 12. v. 40. quia ibi aliqua, in textu Hebræo & Vulgata nostra omissa & subobscurè tantùm intellecta, non solùm exprimit, sed potius addit, scilicet hæc, quòd 430. anni non tantùm referantur ad habitationem filiorum Israël in Ægypto, sed etiam ad peregrinationem Patrum eorum in terra Chanaän.

Confirmatur solutio jam data: juxta oppositæ sententiæ patronos verba illa: *quia pactum meum irritum fecit* intelliguntur de pacto adhibendæ circumcisionis, quia de illo præcessit mentio v. 10. ergo etiam verba hæc: *masculus cujus præputii caro* &c. intelliguntur de infantibus octo dierum, quia de his præcessit mentio v. 12.

Confirmatur ulteriùs hac similitudine: supponatur quod Ecclesia ferat hanc legem; omnis fidelis communicabit tempore paschali, adolescentes quindecim annorum communicabunt; tam Neophytus, quàm in Catholica Religione educatus communicabit. Qui non communicaverit, ipso facto incidet in excommunicationem: ex hac lege certo sequeretur, quod etiam adolescentes quindecim annorum in excommunicationem inciderent, licèt in comminatione pœnæ de ipsis non sit facta expressa mentio, ergo similiter in nostro casu infantes non circumcisi peribant de populo, licèt de illis hîc v. 14. expressa mentio facta non fuerit.

Inst. 1. Adolescentes quindecim annorum, utpote jam usum rationis adepti, peccant contra legem Ecclesiæ; atqui tamen infantes non infringebant pactum, quod de circumcisione cum Abraham statuit Deus, ergo &c.

Prob. min. quia pactum hoc non est illud, quod Deus iniit cum Adamo de non comedendo de fructu vetito (uti docet S. P. supra cit.) sed est pactum quod hîc iniit cum Abraham de adhibenda circumcisione, ut liquet ex v. 10. ubi dicitur: *Hoc est pactum meum, quod observabitis inter me & vos, & semen tuum post te: circumcidetur ex vobis omne masculinum.* Jam verò clarum est, quòd infantes illud pactum infringere non possent; ergo.

℟. Neg. conseq. quia paritas, quam ponimus inter adolescentes quindecim annorum & infantes non circumcisos, in eo dumtaxat consistit, quòd sicuti illi vi legis Ecclesiasticæ inciderent in excommunicationem, quamvis non repeteretur tò *quindecim annorum*, ita pariter hi vi Legis Divinæ perirent de populo Dei, quamvis tò *octavo die* hîc v. 14. expressum non foret.

Ad prob. autem dico, quòd etsi S. P. per pactum, quod parvulus dissipavit, passim intelligat transgressionem in primo parente factam, tamen non neget, quin etiam intelligatur de pacto adhibendæ circumcisionis, propter cujus omissionem infantes puniebantur: sed tantùm addit & docet, pœnam ideo statui violatæ legi circumcisionis, quia lex hæc aliam priorem legem, ejúsque violationem præsupponebat, cujus remissio ita per circumcisionem impetrabatur, ut si ea non adhiberetur, infans puniretur. Circumcisionis enim neglectus tunc erat causa, cur infans periret, sicut jam est neglectus Baptismi: sed causa negativa, damnationis enim causa positiva est originale peccatum.

Quòd autem hæc sit mens S. P. liquet ex lib. 16. de civ. Dei cap. 27. ubi postquam dixisset, quòd verba v. 14. possint intelligi de dissipatione pacti, in paradiso cum Adamo initi, eò quòd non dicatur: *quia*

hoc (circumcisionis scilicet) *testamentum dissipavit*, sed simpliciter exprimatur: *quia testamentum meum dissipavit*; statim subjungit: *si autem quisquam hoc non nisi de ista circumcisione dictum esse contendit, quòd in eâ testamentum Dei, qui non est circumcisus dissipaverit parvulus, quærat locutionis aliquem modum, quo non absurdè possit intelligi, ideo dissipasse testamentum* (sive pactum circumcisionis) *quia licèt non ab illo, tamen* IN ILLO *est dissipatum. Verùm sic quoque animadvertendum est*, NULLA IN SE NEGLIGENTIA SUA *injustè interire incircumcisi animam parvuli*, NISI ORIGINALIS OBLIGATIONE PECCATI. Itaque juxta S. P. parvuli etiam sano sensu possunt dici dissipasse pactum circumcisionis, non quidem positivè seu per actualem transgressionem; sed negativè, sive in quantùm pactum illud in ipsis impletum non fuit.

Neque hæc expositio alicui nimis longè quæsita videri debet: siquidem eam fundari in textu Hebræo, ostendit noster P. Berti (lib. 30. de Theolog. Disciplinis cap. 3.) ex eo quòd neminem lateat, quin verbum Hebræum *irritum fecit*, quod in conjugatione *Kal* activum est, si accipiatur in conjugatione *Hiphil*, sensum reddat passivum, & idem sit, ac *in eo irritum fuit*. Hoc supposito, quod nec diffitetur A Lapide, sensus erit, ideo perire incircumcisi animam parvuli, quia in illo servatum non fuit pactum circumcisionis, quâ perditionem evadere potuisset.

Inst. 2. Cum Vasquez, in Versione LXX. quam Sixtus V. emendari fecit, ita distinguitur lectio, ut illud *octavo die* non referatur ad circumcisionem, sed ad pœnam quam jubebat Deus infligi illi, qui transgrederetur hoc pactum circumcisionis, dicitur enim: *& qui non fuerit circumcisus, masculus, cui non circumcidetur caro præputii sui, octavo die interibit anima illa de genere suo, quia testamentum meum dissipavit.* Ergo verba illa: *interibit anima &c.* tantùm intelliguntur de adultis negligentibus circumcisionem, vel de parentibus qui infantes suos octavo die nativitatis circumcidi non curabant.

℞. Neg. conseq. Nam pro prima parte eam non subsistere, inde liquet, quòd ex nullo capite probari possit; pœnam respectu adultorum differri debuisse ad octo dies à tempore neglectæ circumcisionis. Secundam partem similiter non apparere veram, constat ex eo, quòd istius masculi anima dicatur interire de genere suo, cujus præputii caro circumcisa non fuerit. Jam autem hæc non est anima parentis, sed infantis; ergo verba illa necessariò intelligi debent de infantibus octavo die non circumcisis. Itaque quòd tò *octavo die* in Edit. Sixtina referatur ad pœnam, nostræ sententiæ non tantùm non obest, sed potiùs favet: siquidem per hoc designatur, quòd parvuli, licèt ante octavum diem pœnæ v. 14. præscriptæ rei non forent, quia nempe alio remedio tunc à peccato originali mundari poterant; tamen eidem subjacerent, si octavo die circumcisi non essent, quia tunc per solum circumcisionis Sacramentum salvari poterant.

Inst. 3. Præfata Scripturæ verba videntur optimè posse exponi hoc sensu: quicumque infans, si circumcisus non fuerit, cùm ad adultam ætatem pervenerit, delebitur de populo, id est, per Judices morte punietur, quòd circumcisionem neglexerit, non in infantia, sed in adolescentia: tunc enim, utpote rationis capax, negligentiam parentum supplere debebat. Ergo quamvis intelligantur de parvulis, tamen inde non sequitur, quòd intelligenda sint de illis qui in infantia moriuntur.

℞. Neg. conseq. Quia si sensu jam allegato tantùm exponerentur, non de infantibus, sed de solis adultis verificarentur, ut patet consideranti: verùm cùm hoc supra sufficienter improbatum sit, sequitur quòd jam dicta expositio non subsistat.

Obj. 2. Hic v. 14. juxta textum Hebræum & Chaldæum, verbum *circumcidere* non in passivo, sed in activo ponitur; nam ita legitur: *& præputiatus masculus, cùm non circumcidet* (seu circumcidi curabit) *carnem præputii sui.* Ergo præcit. verba de solis adultis verificari possunt.

℞. Neg. conseq. Nam etiamsi concederemus, quod in originali textu Hebræo verbum *circumcidere* non in passivo, sed in activo poneretur, tamen inde haudquaquam concluderetur, illud non posse intelligi passivè; cùm non infrequens sit Hebræis, uti verbis activis in significatione passiva, cujus usûs, teste Pererio, quantumvis huic sententiæ contrario, manifestum exstat exemplum Michæ 1. v. 7. ubi in textu Hebræo habetur: *de mercedibus meretricis congregavit*, id est congregata sunt. Unde & noster Interpres animadvertens illud præteritum activum (*congregavit*) habere vim passivi, vertit: *de mercedibus meretricis congregata sunt.* Ita similiter illud *circumcidet* tam LXX. quam latinus Interpres intellexerunt hoc loco habere vim passivi, quapropter bene verterunt: *circumcisa non fuerit.*

Dixi *etiamsi concederemus, quòd verbum circumcidere in Hebræo poneretur in activo:* quia, ut rursus observat P. Berti, *circumcisa non fuerit* in Hebræo non est futurum *Kal* à verbo *circumcidere*, uti illud accepit Onkelos (author Paraphrasis Chaldaïcæ) sed est futurum *Niphal* à verbo *circumcidi*; nam S. Hieron. textus Arabicus, & Syriacus reddidere: *circumcisa non fuerit &c.* nec sine ratione, cùm idem futurum in Hebræo occurrat præcedenti v. 12. in significatione passiva. Retinenda est ergo lectio Vulgatæ: ac puderet Scholasticos nonnullos inania hæc objectare, si advertissent Sixtinum Amamam in Antibarbaro pag. 413. aliosque Heterodoxos hoc in loco Vulgatam nostram reprehendere. Ita Berti.

Obj. 3. Deus in V. Lege non solebat minari pœnas æternas, sed dumtaxat temporales; ergo pœna, quam hic incircumcisis minatur, non de morte æterna, sed temporali exponi debet; ac consequenter ad infantes extendi non potest. Hinc Exodi 4. ℣. 24. Angelus Dei Moysen propter omissam filii circumcisionem occidere voluit, ait Pererius.

℞. Verum quidem esse, quòd Deus tunc plerumque & frequenter nonnisi pœnas temporales minari soleret; sed tamen hoc non obstante, eum etiam subinde minatum fuisse pœnas æternas, inter alia liquet ex Isaiæ 33. v. 14. ubi revocans peccatores ad pœnitentiam, ait: *quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?*

Quid igitur obstat, quò minùs dicamus, quòd hic incircumcisis pariter æternas pænas comminatus fuerit? parvulis quidem ob peccatum originale, quod non nisi per circumcisionem tunc temporis remitti poterat; adultis verò etiam propterea quòd circumcisionem neglexissent, quæ ipsis sub gravi peccato præcepta erat. Nihil igitur contra nos urget, quod ex cap. 4. Exod. objicit Pererius; siquidem pæna mortis temporalis, quam ibidem Moysi minatur Angelus, non excludit pænam mortis æternæ, quam ob peccatum originale incurrisset filius, si sine circumcisione ex hac vita migrasset.

Obj. 4. Apost. ad Rom. 3. v. 1. apertè docet, quòd circumcisio tantùm ad hoc profuerit, ut Judæi per circumcisionem separarentur à Gentilibus. Similiter S. Chrysost. Hom. 27. in Gen. aliique Patres ante S. P. Aug. universim sentiunt, quòd Abraham circumcisionem non acceperit in remedium peccati originalis, ut ipsâ circumcisione expiaretur; sed in signum tantùm justitiæ & expiationis peccati. Ergo defectu circumcisionis anima parvuli de populo perire non poterat.

℞. Neg. conseq. Nam quando Apost. docet, quòd circumcisio ad nihil valuerit, aut ad summùm ad hoc, ut Judæi per eam à Gentilibus distinguerentur, tunc considerat circumcisionem quatenus separatam & sejunctam à fide in Christum venturum: siquidem in Epist. ad Rom. eam distinguit à fide Abrahæ, atque contra Judæos in Lege Moysaïca glorian-

riantes probat, in V. Lege neminem ex vi & efficacia circumcisionis, sed ex fide in Christum venturum justificatum fuisse. Unde licèt ad remissionem peccati originalis per modum conditionis *sine qua non* requireretur circumcisio, velut signum protestativum fidei, tamen remissio, seu justificatio non conferebatur ex virtute circumcisionis, sed ex virtute fidei Passionis Christi, cujus signum erat circumcisio, uti post S. Th. 3. P. Q. 70. a. 4. jam communiter docent Theologi.

Quod autem ad Patres ante Aug. attinet, verum non est, quod illi universim sustineant circumcisionem non fuisse institutam in remedium Peccati originalis: siquidem quòd ad hoc instituta fuerit, docet S. Basilius Hom. 13. pag. edit. Morelli 477. ubi circumcisionem Baptismati comparans ait: *circumcisionem Judæus minimè differt ob comminationem, quoniam omnis anima, quæ* DIE OCTAVA *non circumciditur*, E POPULO SUO EXTERMINABITUR: *at tu circumcisionem non manu factam, quæ per Baptismum in depositione carnis perficitur, differre quæris? Ipsum audisti Dominum: amen dico vobis, nisi quis renatus &c.* Ad S. Chrysost. & alios respondeo, quòd illi nihil aliud velint, quàm quòd circumcisio non contulerit gratiam ex opere operato, uti confert Baptismus, sed quòd tantùm gratiam significaverit seu præfiguraverit, quod & nos quoque admittimus, nam in se tantùm talis erat. Vide Sylvium in 3. p. q. 70. a. 4.

Obj. 5. Aug. ipse lib. 4. cont. Donatistas cap. 24. tradit circumcisionem in Abrahamo fuisse signaculum justitiæ præcedentis, in Isaäc verò & aliis, qui in infantia circumcisi sunt, fuisse signaculum justitiæ sequentis, quam videlicet accepturi erant in adulta ætate; ergo infantes, dum circumcidebantur, non consequebantur justitiam, adeoque nec remissionem peccati originalis.

℟. Eos qui hoc objiciunt, non satis intelligere Phrasim S. Aug. nam per justitiam non intelligit justitiam, quam vocamus habitualem vel justificantem, sed actualem, quæ à Theologis vocatur justificatio operum. Unde rectissimè docet, quòd circumcisio in Abrahamo fuerit signaculum justitiæ præcedentis, id est præcedentium bonorum operum Abrahami, in Isaäc autem & aliis infantibus circumcisis fuerit signaculum justitiæ sequentis, id est bonorum operum quæ in adulta ætate fuerant præstituri. Quòd autem cæteroquin aperta mens sit S. Aug. circumcisionem etiam fuisse remedium peccati originalis, liquet tum ex textibus supra cit. tum ex loco objecto, ubi docet, quòd circumcisionis Sacramentum in parvulis per se ipsum multum valuerit.

QUÆSTIO III.

An Abrahami impotentia ad generandum, de qua ℣. 17. fuerit absoluta, an verò tantùm respectiva?

RESP. fuisse tantùm respectivam, in quantùm nempe Abraham non poterat generare ex uxore sene, & maximè ex Sara sterili, ac omnino impotenti, ut dicitur cap. 18. v. 11.

Prob. 1. non videtur Abraham eo tempore magis impotens fuisse ad generandum, quàm jam homo 60. circiter annorum; atqui talis non est absolutè impotens, sed tantùm respectivè; ergo & Abraham non videtur fuisse absolutè impotens. Major apparet certa, siquidem eadem est circiter ætatis proportio inter hominem nunc habentem 60. & tunc habentem 100. annos; nam sicut nunc homines adhuc satis communiter vivunt usque ad annum 80. ita tunc vivebant ad 160. 170. aut 180. Abraham enim cap. 25. v. 7. legitur vixisse 175. annis, & Isaäc 180. cap. 35. v. 28. Minorem autem probare non est necesse, quia eamdem satis declarat quotidiana experientia.

Prob. 2. quia Jacob Abrahæ nepos, qui in majoribus fuit laboribus pascendi greges, quàm Abraham, genuit Joseph anno ætatis suæ 91. & Benjamin anno 107. uti monstrabitur infra cap. 30. Q. 2. ergo & Abraham anno 100. ætatis suæ non videtur omnino impotens fuisse ad generandum.

Prob. 3. ex S. P. Aug. qui hanc sententiam apertè tradit & confirmat. lib. 16. de civ. Dei cap. 28. ita scribens: " si femina ita sit provectioris ætatis, ut ei „ solita mulierum adhuc fluant, de juvene parere po- „ test, de seniore non potest; quamvis adhuc possit „ ille senior, sed de adolescentula, gignere: sicut „ Abraham post mortem Saræ de Cethura potuit, „ quia vividam ejus invenit ætatem. Hoc ergo est, „ quod mirum commendat Apostolus, & *ad hoc* „ dicit Abrahæ jam fuisse *corpus emortuum*, quo- „ niam *non ex omni femina, cui esset adhuc aliquod pa-* „ *riendi tempus extremum, generare ipse in illa æta-* „ *te adhuc posset. Ad aliquid enim emortuum corpus* „ *ejus* intelligere debemus, *non ad omnia.*

Obj. 1. S. P. non videtur absolutè esse hujus sententiæ, statim enim aliam solutionem subjungit dicens: *quamvis etiam sic solvi soleat ista quæstio, quòd de Cethurâ postea genuit Abraham: quia gignendi donum quod à Domino accepit, etiam post obitum mansit uxoris.*

℟. Neg. assumpt. nam quamvis hanc quorumdam solutionem afferat, eam tamen non approbat, sed ècontra refutat sequentibus verbis: " sed propterea „ mihi videtur illa, quam secuti sumus, quæstionis „ solutio præferenda, quia centenarius quidem se- „ nex, sed temporis nostri, de nulla potest feminâ „ gignere: non tunc quando adhuc tamdiu vivebant, „ ut centum anni nondum facerent hominem decre- „ pitæ senectutis. „ Unde & Q. 70. in Gen. eamdem quæstionem tractans, rursus ita scribit: " quamquam „ non nulli,, (quos etiam postea secutus est S. Thomas lect. 3. in cap. 4. ad Rom.) " donum quod ac- „ cepit Abraham, velut revivisc entis corporis ad fi- „ lios procreandos, diu permansisse asserant, ita ut „ posset & alios „ (ex Cethura) " procreare. Sed mul- „ tò est absolutiùs, de adolescentula potuisse senio- „ rem, quod senior de seniore non posset, nisi Deus „ illi miraculum præstitisset, maximè propter Saræ, „ non solum ætatem, verum etiam sterilitatem.

Obj. 2. Si Abraham tantùm respectivè fuisset impotens, ipsius corpus non potuisset dici emortuum; sed tantùm corpus Saræ; atqui hoc est contra Apost. ad Rom. 4. & contra id quod dicitur infra cap. 18. v. 11. & in aliis Scripturæ locis; ergo &c.

℟. Neg. maj. quia, ut jam ex S. P. dictum est, hoc non obstante vires ejus equidem ita defecerant, ut ex vetula generare non ampliùs posset, licèt tali non desiissent fieri muliebria. " Sic enim medici tra- „ dunt, quoniam cujus corpus viri secundùm hoc „ jam defecit, ut cum femina provectioris ætatis, „ quamvis menstrua adhuc patiatur, generare non „ possit, de juvencula potest. Et rursus mulier, quæ „ jam provectæ ætatis est, quamvis adhuc menstrua „ fluant, ut de seniore parere non possit, de juvene „ potest, „ inquit rursus S. P. Q. 35. in Gen.

Obj. 3. Quamvis juvenis non possit ex antiqua femina generare, tamen ob hoc non posset dici habere corpus emortuum; ergo nec Abraham potuit dici illud habere, casu quo potuerit adhuc generare ex juvencula.

Resp. Neg. conseq. Disparitas est quòd, ut S. P. bene observat, ille juvenis adhuc possit generare ex antiqua femina, casu quo patiatur menstrua; ex tali autem non poterat tunc temporis Abraham. Unde etiamsi Saræ non desiissent fieri muliebria, equidem ex ea generare non potuisset Abraham, quamvis potuerit de juvene; quia nempè tunc adhuc tamdiu vivebant homines, ut centum anni nondum facerent hominem decrepitæ senectutis, ait S. P. supra citatus: & merito; nam si tunc decrepiti & impotentes fuissent homines anno centesimo, ferè per dimidium vitæ & ætatis fuissent decrepiti; quod tamen insolitum est & præter naturam, ut bene reflectit A Lapide. Unde concipere non possum, quomodo non nulli, qui absolutè sustinent Abraham esse natum

anno

anno 130. patris sui Thare, oppositam sententiam tueri queant.

CAPUT XVIII.

Tres Angeli ab Abraham hospitio & convivio excepti, promittunt ei filium ex Sara, quæ ob id ridens, ab eis corripitur: instans Sodomorum excidium ab eis revelatur Abrahamo, qui pro illis sæpius interpellat.

QUÆSTIO UNICA.

De tribus viris, qui Abrahamo apparuerunt.

Dico 1. *Deus apparuit Abrahæ ad quercum Mambre in tribus viris* (ut scribit S. P. August. lib. 16. de Civit. Dei cap. 29.) *quos dubitandum non est Angelos fuisse: quamvis quidam existiment unum in eis fuisse, Dominum Christum, asserentes eum etiam ante indumentum carnis fuisse visibilem.* Porro unum eorum fuisse Dominum, eumque filium Dei, reliquos duos Angelos, eò quòd sic vocentur cap. 19. v. 1. existimarunt plerique Veterum, ut Irenæus, Tertullian. Justinus & Hilarius, & fere omnes ante August. inquit Jansenius: sed cùm hac expositione abuterentur Ariani contra dignitatem filii Dei, usque adeo, ut Conciliabulum Sirmiense Can. 14. hoc sub anathemate definiret, S. P. Aug. totis viribus propugnare cœpit, eos fuisse Angelos in corporibus assumptis.

Et huic sententiæ favere videtur Paulus ad jam dictam historiam alludens Heb. 13. v. 2. dicens: *Hospitalitatem nolite oblivisci, per hanc enim latuerunt quidam, Angelis hospitia receptis.* Nam hospitalitatem ibidem cùm velit commendare, nihil ad ejusdem commendationem magnificentius dicere potuisset, quam quòd propter hospitalitatem Abraham Angelorum Dominum latenter suscipere meruisset, si reveracredidisset, quòd unus eorum filius Dei fuisset.

Dico 2. *In his tamen tribus erat profectò aliquid, quo ita excellebant, licèt tamquam homines, ut in eis esse Dominum, sicut esse assolet in Prophetis, hi qui hospitalitatem illis exhibebant, dubitare non possent: atque ideo & ipsos aliquando pluraliter ut Dominos, aliquando singulariter, ut in eis Dominum appellabant.* Ita rursus S. P. loco præcit.

Minus proinde congrua videtur expositio Menochii, Tirini, aliorumque Recentiorum, qui dicunt, quòd unus illorum trium, scilicet medius, honoratior apparuerit, quia erat superior Angelus, ut proinde solus fere hic loquatur, & vocetur *Dominus* v. 13. & 17. eumque duobus aliis euntibus Sodomam, mansisse cum Abrahamo v. 22.

In contrarium enim facit, quòd cap. 19. v. 18. ubi Lot duos receperat, etiam dixerit ad eos in singulari: *quæso Domine mi &c.* ut observat S. P. ibidem. quare

Dico 3. *Cùm tres viri visi sunt, nec quisquam in eis vel formâ, vel ætate, vel potestate major cæteris dictus est: cur non hic accipiamus visibiliter insinuatam per creaturam visibilem Trinitatis æqualitatem: atque in tribus personis unam eamdemque substantiam?* Ita S. P. lib. 2. de Trin. cap. 11. Tres itaque illi qui apparuerunt, velut legati Trinitatis figuram gerebant; illi qui cum Abraham loquebatur Dei Patris, duo reliqui Filii & Spiritus S. nam missos se esse dixerunt (cap. 19.) quod de Filio & Spiritu S. dicimus: Patrem verò missum, nusquam Scripturarum nobis notitia occurrit, ut loquitur S. P. lib. mox cit. cap. 12.

Obj. 1. Act. 7. S. Stephanus eum Dominum, qui apparuit Abrahæ, vocat *Deum gloriæ*; atqui titulus ille nulli creaturæ competit, ergo.

℟. 1. Quòd S. Stephanus ibi non agat de apparitione hoc cap. narrata, sed de ea quæ facta est in Mesopotamia. Unde

℟. 2. Quod potiùs inde pateat, titulum illum; *Deus gloriæ*, aliquando attributum fuisse Angelis, dum vice Dei fungebantur; cùm nemo prætendat, quod Filius Dei personaliter & visibiliter apparuerit Abrahamo in Mesopotamia.

Obj. 2. Uti hic ℣. 22. dicitur: *Abraham verò adhuc stabat coram Domino*, Hebraïcè est: *coram Jehova*; atqui titulus ille adeò Deo proprius est, ut nulli umquam creaturæ concessus videatur, ergo.

℟. Quidquid sit de illo titulo *Jehova* in individuo, neg. conseq. quia titulus Deo æquè proprius, quandoque est attributus creaturæ Dei vice fungenti: nam Dominus qui apparuit Moysi in flamma ignis Exodi 3. (quemque S. Stephanus Act. 7. v. 30. & 35. Angelum vocat) non tantùm iteratò repetit: *ego sum Deus Abraham, Deus Isaäc & Deus Jacob*; sed termino soli Deo maximè proprio utitur v. 14. dicens: *ego sum qui sum.* Consequenter scrupulus ille deductus à titulis illis: *Deus gloriæ, Jehova* &c. nihil urget cont S. P. Aug.

Obj. 3. qui apparuit Abrahamo, probavit se *omniscium*: nam occultum Saræ nomen v. 9. & absconditum ejus risum v. 12. cognovit. Item v. 10. futuram adhuc in sua causa Isaäci nativitatem prædixit. v. 19. Futuram Abrahami sedulitatem in erudiendis suis filiis prophetavit. v. 26. &c. seq. distinctum novit justorum numerum in Sodomis existentium &c. ita Frassen.

℟. Neg. assumpt. ad 1. 2. & 5. dico, quòd Deus hæc præsentia ei facilè potuerit revelare, si tamquam Angelus Custos illarum regionum & personarum, eadem non noverit.

Ad 3. & 4. dico, quòd Deus similia futura variis inspiraverit Prophetis; item Angelo qui apparuit Moysi, Tobiæ &c. quidni igitur & huic?

Obj. 4. v. 14. ait Dominus: *numquid Deo quidquam difficile est?* ergo probavit se omnipotentem. Ita idem.

℟. Neg. conseq. nisi velis quòd & ipse Gabriel se probaverit omnipotentem, dum ad BBmam Virginem Lucæ 1. ℣. 37. dixit: *non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Dico ergo, quod & unus & alter, non de sua, sed de Dei potestate id ipsum dixerit.

Obj. 5. Abraham agnoscit ipsum Judicem universæ terræ, ipseque admittit ℣. 26. & seq. se habere potestatem perdendi & salvandi Sodomitas; ergo &c.

℟. Hæc non deberi intelligi de potestate ordinaria & absoluta, sed de vicaria, ipsique à Deo delegata.

Simili potestate ex delegatione Dei dixit Angelus ad Moysen Exodi 3. v. 7. *vidi afflictionem populi mei.* v. 8. *descendi ut liberem eum* v. 10. *mittam te ad Pharaönem, ut educas populum meum.* v. 15. *hoc nomen mihi est in æternum.* v. 20. *extendam manum meam, & percutiam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis* &c. ubi plura vides ab Angelo dicta, quàm ante objecta.

P. 1. Si Abraham latenter suscepit Angelos, quos putabat homines (ut colligitur ex Apost. ad Heb. 13. item ex eò quòd eis pedes laverit & cibos obtulerit) quomodo eos v. 2. adoravit prostratus in terram?

℟. Adorationem illam fuisse civilem, & consuetam Orientalibus reverentiam. Simili modo cap. 23. v. 7. legitur adorasse filios Heth. Sensim tamen cum illis agendo, ex splendore, futurorum prædictione, & aliis signis, certo deprehendit Angelos & Legatos Dei esse, imo Dei vicem & personam gerere.

P. 2. Quomodo Angeli sibi corpus efforment, in quo apparent?

℟. Illud communiter effingunt ex circumstante aëre admixtis quibusdam exhalationibus, tum lucidioribus tum obscurioribus, quæ ita inter se commiscent & condensant, ut solida corpora, verosque colores, & figuras membrorum humanorum referant, ita ut oculis veritas discerni nequeat. Patet id ex eò, quòd hæc corpora, disparentibus Angelis, mox in aërem & vaporem resolvantur.

P. 3. Quomodo v. 9. dicatur de Angelis: *cumque comedissent &c.?*

℟. Hanc comestionem non esse factam actione vitali, sed Angelos cibum hunc intra corpus à se assumptum trajecisse, ibique eum resolvisse in aërem tenuissimum: sicut sol humorem terræ in vaporem resolvit & consumit, nec in se convertit. Ita Theodoretus.

CAPUT XIX.

Lot hospitio excipit Angelos, quos Sodomitæ petunt ad scelus nefandum. Sed Angeli educto Lot cum filiabus, igne cælesti cremant Pentapolim, exceptâ Segor, cui ille impetrat veniam. Uxor ejus respiciens retro vertitur in petram salis: filiæ verò ex patre concipiunt Moab & Ammon.

QUÆSTIO I.

An peccaverit Lot ℣. 8. offerens filias suas Sodomitis?

Dico 1. valde probabile est, quòd Lot hoc faciendo non peccaverit mortaliter.

1. Quia nec propter hoc factum eum arguit Scriptura, nec de eo legitur egisse pœnitentiam, nec propter illud correptus fuit ab Angelis (qui eâdem die corripuerunt Saram ob solum minoris credulitatis risum) multò minùs idcirco in incendio Sodomitico desertus fuit, eoque non obstante liberavit urbem Segor &c.

2. Quia S. Petrus Epist. 2. cap. 2. ad hanc historiam alludens, pergit ipsum vocare justum dicens: *Justum Lot oppressum, à nefandorum injuria ac luxuriosâ conversatione eripuit.*

3. Sapient. ult. v. 16. de impiis Sodomitis scelus hic memoratum molientibus dicitur: *in foribus justi cum subitaneis coöperti essent tenebris &c.* Ubi videmus eum *justum* vocari immediatè post factam filiarum oblationem. Unde quamvis factum illud ex sua specie sit peccatum mortale; propter subreptionem tamen, animique ingentem perturbationem non nisi veniale dicendum esse, arbitrantur Authores.

Dico 2. S. P. Aug. Q. 42. in Gen. de hoc facto dubitanter loquitur, *utrùm in eo admittenda sit compensatio flagitiorum?..., an autem potiùs perturbationi Lot, non consilio tribuendum sit?* Et in fine resolvit: *periculosissimè admittitur hæc compensatio. Si autem perturbationi humanæ tribuitur, & menti tanto malo permotæ, nullo modo imitanda est.* Verumtamen factum hoc in solam animi perturbationem refundit, Q. 44. subjungens: *Hac perturbatione timoris non credebat ipsi Domino* (suadenti ut in montem ascenderet) *quem in Angelis cognoscebat,* QUA *etiam illud de filiabus suis prostituendis dixerat: ut intelligamus non pro authoritate habendum, quod dixit de turpitudine filiarum: non enim hoc pro authoritate habendum est, Deo non esse credendum.*

Attamen lib. cont. mendac. cap. 9. inclinari videtur in eam sententiam, quæ asserit Lot in hac oblatione peccasse; nam ita loquitur; " Quis enim dubitet esse grande peccatum, si pater filias suas prostituat fornicationibus impiorum? Et tamen extitit causa, qua hoc vir justus debere se facere existimaret, quando Sodomitæ nefario libidinis impetu hospitibus ejus irruebant.... aliena quippe ille vir justus timendo peccata, quæ nisi consentientes inquinare non possunt, *perturbatus non attendit suum, quo voluit subdere filias libidinibus impiorum.* " Et paulò infra subjungit, quod aliquis meritò perturbato Lot dicere potuisset: " age quidquid potes, ne fiat quod meritò times. Sed non te timor iste compellat, ut facias, quod in se filiæ tuæ fieri si voluerint, facient cum Sodomitis *te authore nequitiam:* si autem noluerint, patientur à Sodomitis *te authore violentiam.* Noli facere magnum scelus tuum, dum majus horrescis alienum: quantumlibet enim distet inter tuum & alienum; hoc erit tuum; illud alienum. "

Dico 3. non videtur tamen ex his S. P. verbis erui, quòd in hoc facto peccaverit Lot mortaliter: nam his non obstantibus, pergit ipsum clarissimè vocare *virum justum,* asserit ibidem eum *merito justitiæ liberatum à Sodomis;* additque, *sic etiam justi animum potuisse turbari, ut vellet facere quod non humani timoris nebulosa tempestas, sed Divini juris tranquilla serenitas, si consulatur, à nobis faciendum non esse clamabit.* Admittit denique, Lot potuisse dicere: *timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ..... ut non miraremur; illum in timoris tenebris non vidisse quod videndum fuit.* Quæ omnia sufficiunt, ut à gravi peccato Lot excusemus. Unde dum S. P. illud vocat *grande peccatum, magnum scelus;* intelligitur tale ex sua specie, quo non obstante, propter circumstantias turbationis, hospitalitatis &c. non videtur fuisse nisi veniale delictum.

Neque etiam his obstat, quòd Q. 45. in Gen. asserat, *Lot justum dictum* esse *secundùm quemdam modum, maximè quòd unum verum Deum colebat, & propter comparationem scelerum Sodomorum, inter quos vivens ad vitam similem non potuit inclinari.* Quia loco jam cit. videtur S. P. ly *justum* usurpare, prout significat idem ac *non peccare* seu *à peccato immunem esse.* Unde cùm parùm ante asseruisset, quòd Lot peccasset, ideo subdit, eum non esse dictum *justum* omnino, sed *secundùm quemdam modùm:* siquidem omnis qui peccat (etiam tantùm venialiter) aliquo modo à justitia deflectit. Cæterùm an illud peccatum Lot fuerit tantùm veniale, an verò mortale, ibidem non definit, sed indecisum relinquit. Cùm autem ex dictis in lib. de mendac. satis probabiliter evicerimus, Lot à gravi peccato posse excusari, ideo quoque satis verisimile est, eum juxta S. P. non nisi venialiter deliquisse.

Dico 4. quamvis aliqui ipsum etiam hic à veniali vindicare conentur, veriùs tamen apparet, ipsum venialiter peccasse.

1. Quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona, aut evitentur majora mala aliena: alioquin latissima aperiretur via omnibus sceleribus, respectivè semper ad majora & majora, ut loco ex lib. de mendac. cit. reflectit S. P.

2. Sodomitæ non cogitabant de corrumpendis filiabus Lot; ergo non sine ipsarum injuria eas tam impuris proposuit & objecit, ut liberaret suos hospites: non enim licet impedire damnum Petri etiam gravius, cum minori damnificatione Pauli, dicendo v. g. latroni volenti auferre à Petro 100. auferas potiùs 10. à Paulo, si scilicet latro de spoliando Paulo non cogitet.

3. Debuit Lot filiarum suarum famæ, pudicitiæ, & periculo consentiendi in actum turpem magis prospicere, quàm hospitio externorum; non tantùm quia pater erat, sed quia majus erat in istis puellis, consentiendi periculum, quàm in istis hospitibus; cùm crimen his intentatum etiam ipsa natura exhorreat & detestetur.

4. nullo jure Lot erat Dominus pudicitiæ filiarum suarum, nec ei etiam instantissimè mandanti in hoc obedire debuissent aut potuissent: ergo nec sine injuria obtulit.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obj. 1. permitti potest minus malum, ut evitetur majus; sic juxta plurimos permissus fuit libellus repudii, ut evitarentur homicidia, Apostasiæ &c. sic alibi permittuntur Lupanaria, ut evitentur stupra, adulteria &c.

℟. Quòd non fuerit ibi nuda permissio, sed positiva coöperatio, cùm ℣. 8. dicat Lot: *educam eas ad vos, & abutimini eis,* &c.

Obj. 2.

Obj. 2. Lot non obtulit eas eo animo, ut stuprarentur, sed ut, tantâ submissione, furentis populi animus placaretur. Hinc S. Ambros. lib. 1. de Abraham cap. 4. ita scribit: *offerebat S. Lot filiarum pudorem; nam etsi illa quoque flagitiosa impuritas erat, tamen minus erat secundùm naturam coire, quàm adversus naturam delinquere. Præferebat domûs suæ verecundiæ hospitalem gratiam, etiam apud Barbaras gentes inviolabilem.* Item S. Thom. Q. 1. de malo a. 5. ad 14. ait: *Lot non prælegit culpam pœnæ, sed ostendit ordinem esse servandum in fuga culparum, quia tolerabilius est, si quis committat minorem culpam, quàm majorem.*

℟. Hoc videri dici sine fundamento, tum quia dicit: *educam eas ad vos* &c. tum quia S. Pater lib. de mendac. volens ipsum quasi excusare, dicit: *in filiabus hoc maluit fieri, quàm in hospitibus suis, non tantùm id volens animo, verùm & offerens verbo, & si illi assensi fuissent, impleturus & facto.* Quam excusationem statim refutat, ut cum ipso hic refleximus probat. 1. Deinde quamvis Lot filiarum stuprum non intenderit primario, & tamquam finem; intendit equidem secundario, & tamquam medium quo hospites suos liberaret, quod pariter illicitum est.

Ad S. Ambros. autem dico, quòd factum illud quidem extenuet propter singularem hospitalitatem, sed non penitùs excuset; nam facinus oblatum, quod ibidem vocat *minus delictum*, simul nominat *flagitiosam impuritatem.* Similiter etiam resp. ad D. Th. nempe eum nihil aliud velle, quàm quod Lot tolerabiliùs peccaverit eligendo minorem culpam præ majori, quàm si majorem præ minori elegisset, ut patet ex ipsis verbis objectis.

Obj. 3. Potuit Lot rationabiliter præsumere (ut eventus ostendit) quod populus non admitteret eam oblationem, maximè cùm scirentur istæ filiæ desponsatæ præcipuis Sodomæ civibus, quorum indubiè aliqui aderant amici, si non illi ipsi sponsi adfuerint.

℟. Quod ista præsumptio fuerit valde caduca; quia ex perturbatione potiùs, quàm ex ratione Lot ista protulit. Quis enim rationabiliter præsumat, se spurcissimis hominibus sine periculo evidentissimo posse objicere innocentes virgines? Nec refert quòd eventus contrarium ostenderit; quia cùm v. 4. *à puero* (doli capace) *usque ad senem omnis populus* conaretur infringere ostium, vi factæ oblationis alìqui verisimiliùs invasissent filias Lot, alii vi conceptæ turpitudinis hospites ejus, nisi cœcitate illico percussi fuissent.

Neque etiam urget, quòd vel futuri generi Lot, vel eorum ibi adessent consanguinei; quia omnes erant ejusdem furfuris; cùm ne decem quidem justi vel in ista civitate (vel forsan in tota Pentapoli) reperirentur, ut patet cap. præced. v. 32.

Obj. 4. Amicus amico offerens pugionem nudumque pectus, licitè dicit: interfice me potiùs quàm illum, cui irasceris; atque hoc ideo, quia id ipsum non intendit, sed tantummodo iratum placare amicum; ergo similiter.

Exemplum habemus 1. Reg. 20. v. 8. ubi ait David ad Jonathan: *Si est iniquitas in me, tu me interfice, & ad patrem tuum ne introducas me.* Simile habemus infra cap. 42. ubi Ruben dicit ad Jacob: *Duos filios meos interfice, si non reduxero tibi Benjamin.* Ita ratiocinatur Cajetanus cum aliis.

℟. Præter ante dicta, patulam esse disparitatem inter homicidium ab amico oblatum & stuprum; quia homicidium nullo modo de se est appetibile (prout stuprum est) sed potiùs horribile, nec umquam ab homine rationis compote committitur, nisi ex vindicta, vana gloria, spe lucri, aut necessitate se defendendi: atqui nihil horum locum habet in amico respectu inermis amici volentis placare iratum amicum, ergo mirum non est, quòd talis nec animum habeat objiciendi se morti, nec ab amico mortem timeat.

Exempla autem Scripturistica nihil urgent; quia satis constabat Davidi, quòd justus Jonathas & innocentiæ amici sui probè conscius, non occidisset suum *alterum ego.* Item Ruben optimè noverat, quòd justus Jacob non occidisset innocentes suos nepotes; adeoque hoc tantùm dixit, ut securum redderet anxium patrem, quòd summam gereret, curam de Benjamin.

Obj. 5. S. Chrysost. Hom. 43. in Gen. ait: "quanta justi virtus! omnem hospitalitatis virtutem superavit: quid enim quis justi hujus benignitati sat dignum attulerit, qui neque filiabus parcere voluit, ut servaret hospitibus honorem, & liberaret eos à perversitate Sodomitarum? Et ille quidem filias suas prostituit ut hospites viatores (iterum eadem dico) omnino ignotos eriperet ab impiorum contumeliis." Ergo præconiis celebrat hoc Loti factum.

℟. Disting. conseq. Præconiis celebrat hoc factum propter finem bonum, concedo; propter medium quod adhibuit, nego conseq. quia apertè fatetur quòd filias prostituerit. Factum tamen extenuat hîc & alibi, ut animaret populum ad hospitalitatem.

Obj. 6. S. P. supra cit. Q. 44. in Gen. oblationem illam refundit in summam animi perturbationem: atqui illa sufficit, ut Lot excusetur à peccato; maximè cùm in casu tam perplexo aliud ei medium liberandi hospites non occurreret, ergo.

℟. Disting. min. turbatio illa sufficit, ut excusetur à peccato mortali, concedo; etiam à veniali, nego min. quia turbatio illa non videtur fuisse tanta, ut nihil prorsùs de malitia facinoris oblati, aut injuria filiabus inferenda cogitaverit, aut saltem cogitare potuerit.

Inst. Perturbatio illa excusavit eum ab omni peccato infidelitatis, licèt Angelo suadenti, ut in montem ascenderet, ipse responderit: *Nec possum in monte salvari, ne fortè apprehendat me malum, & moriar.* Ergo etiam hîc potest illum excusare.

℟. 1. Neg. ant. quia & eâdem perturbatione timoris non credidit Deo (per Angelum ipsi loquenti) qua antea illud de filiabus prostituendis dixerat, ut notat S. P. Q. mox cit. Unde perturbatio illa non videtur ipsum ab omni prorsus infidelitatis peccato excusasse. Interim transmisso ant.

℟. 2. Latam esse disparitatem, cùm malitia juri naturæ tam clarè repugnans sponte irruat in oculos; quod de salute in monte obtinenda dici non potest. Deinde potuit hoc dicere, non de Deo, sed de fractis suis viribus diffidens, sicuti Moyses missus ad Pharaönem, Exod. 4. v. 1. non de Deo, sed de populo diffisus est; quæ diffidentia nequaquam fuit illi imputata in peccatum. Denique videtur Angelus admisisse hanc Loti excusationem, ut ejus intercessione parceret urbi Segor.

P. Quid significetur, dum dicitur v. 24. *Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham Sulphur & ignem à Domino de cœlo?*

℟. Illa phrasis: *Pluit Dominus à Domino*, innuit distinctionem personarum in Divinis, quasi diceretur: pluit Filius a Patre, seu virtute Patris, Filius enim à Patre accipit esse seu eamdem naturam, & agere seu eamdem potentiam, & consequenter etiam eamdem ad extra operationem. Atque ita cum tota Antiquitate exponunt S. Justinus in Dial. cum Tryphone, S. Irenæus lib. 3. cap. 6. Patres primi Concilii Antiocheni contra Paulum Samosatenum, S. Athanasius lib. cont. Sabellii Gregales, S. Hilarius lib. 4. de Trin. denique & ipsa prima Sirmiensis cont. Photinum formula, quam S. Hilarius lib. de Synodis exponit, ubi anathema dicit eis qui verba ista: *faciamus hominem &c.* item: *pluit Dominus à Domino*, non intelligunt de Patre & Filio, sed contendunt sensum illorum verborum esse, Deum pluviam ignis & sulphuris à se ipso misisse. Hinc ex jam memoratis verbis cont. Photinum & Arianos antiqui Patres probant divinitatem Filii, & personarum pluralitatem in Deo.

S. P. Aug. audire lubet Q. 59. in Gen. ET PLUIT DOMINUS A DOMINO (Moyses) *qui scribebat dixit, ut Dominus ejus à Domino ejus, Dominus noster à Domino nostro pluisse intelligatur; Filius à Patre.* Unde meritò docet Jansenius, explodendos esse istos novos Hebraizantes (puta Cajetanum, Oleastrum &c.) qui prædicta verba exponunt per Hebraismum, ut sensus sit: Dominus à se ipso pluit, vi & potentiâ propriâ, non intercurrentibus causis naturalibus, ut solet in aliis incendiis.

QUÆSTIO II.

Quid censendum de ebrietate & incestu Lot, ac filiarum ejus?

Dico 1. S. P. Aug. lib. 22. cont. Faustum c. 42. cùm incestum Lot figuratè explicasset, subjungit: *Nec ideo tamen hoc factum vel ipsius Lot, vel ejus filiarum justificamus, quia significavit aliquid* (Legem scilicet à perfidis Iudæis inebriatam) *quo futuram quorumdam perversitatem prænuntiaret.... proinde illud factum, cùm in Sacra Scripturâ narratur, Prophetia est; cùm verò in illorum vita, qui hoc commiserunt, consideratur, flagitium est.*

Deinde factum mitigat cap. 43. immediatè subdens: *Nec rursus tantâ reprehensione atque accusatione res digna est, quantam in casu Faustus inimicus & cæcus evomuit.* Nefariæ autem & execrabilis libidinis patrem & filias Faustus accusaverat.

Deinde rationem annectit factæ mitigationis: *Cùm igitur illæ ad conservationem generis prolem quærerent (quia utiquè in eis humanus erat & naturalis affectus) nec se crederent invenire posse alios viros, velut exusto illâ conflagratione orbe terrarum (neque enim discernere poterant, quousque ignis ille sævierit) miscere se patri voluerunt.*

Hæc autem non dixit, ut filias Lot ab omni culpa excusaret, sed ut eas contra calumniam Fausti defenderet; subdit enim: *potiùs quidem numquam esse matres, quàm sic uti patre, debuerunt... ab illo autem opere ita patrem abhorrere sentiebant, ut id se impleturas esse non crederent, nisi ejus ignorantiam procurarent* (per ebrietatem scilicet) qua factum est, ut nequidem de morte uxoris cogitaret, nec distinxerit an cum ea, an verò cum alia rem haberet, nec rei peractæ evigilans fuerit recordatus.

Denique cap. 44. addit de Lot: *culpandus est quidem, non tamen quantùm iste incestus, sed quantùm illa meretur ebrietas.* Et apologiam suam concludens cap. 45. ait: *cùm ergo in litteris, quas isti reprehendunt, Deus huic facto nullum justitiæ testimonium perhibuerit; qua dementiâ temeritatis hinc illas litteras accusare contendunt, cùm aliis earum locis apertissimè inveniantur divinis præceptis ista prohiberi.* Conformiter ad hæc

Dico 2. Non videtur Lot posse excusari à toto, respectu primæ ebrietatis (quamvis aliqui id ipsum facere conentur) cùm dicat generaliter S. P. August. ipsum ideo esse culpandum &c. Attamen à tanto ab interpretibus excusatur, in tantùm, ut in ea non nisi venialiter deliquisse asseratur.

Ratio primæ partis est, quia & illam primam ebrietatem prævidere potuit; cùm esset vir totus hospitalis, & vino offerendo hospitibus ita assuetus, ut & filiæ ejus vim vini compertam haberent, atque ex eo unicum assumpserint remedium circumveniendi patrem &c.

Ratio secundæ partis est; quia cùm non sine ingenti ratione maximâ esset tristitiâ obrutus, atque animi perturbatione commotus, paulo citius largiori, aut frequentiori haustu capi potuit, quàm in illis circumstantiis existimasset.

Insuper vinum erat quod sibi in Segor comparaverat, cujus vintutem non ita probè perspectam fortassis habebat.

Resolutionem hanc etiam nobiscum tenuisse videntur Origenes, & Theodoretus, quamvis pro contraria sententia adduci soleant ad Lot à toto excusandum. Nam in primis Origenes Hom. 5. in Gen. dicit *subjacet verò culpæ, quòd decipi potuit, quòd vino nimis indulsit, & hoc non semel, sed iterum fecit.* Ergo non intendit ipsum ab omni ebrietatis culpa defendere. Deinde Theod. qui pro defensione Lot citatur Q. 69. in Gen. eodem loco resolutionem nostram insinuat dicens: *ebrietas verò illa nonnullam habet reprehensionem veniâ temperatam.* Nam ubi supponitur dari venia, asseritur subesse culpa. Ex his

Sequitur 1. Quòd secunda ebrietas Lot fuerit ipsi majus peccatum: quamvis nec usque ad mortale excrevisse videatur; cùm Scriptura & SS. PP. in, & post illum actum, pergant vocare justum.

Nec refert, quod loco supra cit. S. P. Aug. dicat: *illud factum... cùm in illorum vita, qui hoc commiserunt, consideratur, flagitium est.* Quia non ibi de ebrietate agit, sed de incestu commisso.

Deinde quamvis de ebrietate ageret, commodè intelligi posset, quòd ebrietas ex genere suo quidem sit flagitium; quod tamen propter allatas rationes hic non fuit nisi veniale peccatum.

Sequitur 2. Quòd à peccato non videantur posse excusari filiæ Lot, quæ ex mutuo consilio & præmeditatè vinum frequentius patri præbuerunt, & illam ejus ebrietatem directè procuraverunt. Imo nequidem excusandæ videntur, etiamsi gratis daretur (id quod tamen falsum esse mox ostendemus) quòd ex ignorantia invincibili concubitum patris appetiissent: quia equidem tunc scientes & volentes usæ fuissent medio malo, ut ad suum scopum pervenirent.

Dico 3. Lot nihil commune habuit cum incestu *formali* filiarum suarum. Dico *formali*; quia cùm illud factum supra *flagitium* vocet S. Pater, si quis de omnibus illud dictum esse contendat, dicam consequenter, factum illud quidem fuisse flagitium *formale* respectu filiarum, non autem respectu ipsius Lot.

1. Quia Scriptura ipsa asserit, quod Lot prorsus ignoraverit illud, quod fecit, puta v. 33.... *at ille non sensit, nec quando accubuit filia, nec quando surrexit;* ergo signum est, quòd omni rationis usu privatus, veluti brutum ad actum processerit, nec discreverit an cum uxore, an cum alia rem haberet, imo & ex ebrietate evigilans ignoraverit quid fecisset; sicuti ebriosi quidam evigilantes ignorant rixas, quin & homicidia in formali ebrietate commissa.

2. Quia ad hos Scripturæ textus reflectens Origenes supra cit. cùm ad excusationem Lot dixisset: „ non invenio eum insidiatum esse, aut violenter eripuisse pudicitiam filiarum, sed magis insidias passum, & arte circumscriptum... excusari namque potest, quòd à concupiscentiæ & voluptatis crimine liber est; quia neque ipse voluisse arguitur, neque volentibus consensisse.„ Cùm, inquam, hæc dixisset, subjungit: "nam & ipsa Scriptura mihi videtur pro eo quodammodo satisfacere, cùm dixit: „ nesciebat enim cùm dormiret cum eis, & cùm surgeret „

3. Quia id ipsum claris terminis asserit S. P. supra cit. dicens: *culpandus est quidem, non quantùm ille incestus, sed quantùm illa merebatur ebrietas.*

4. Idem habet S. Irenæus lib. 4. cap. 51. ubi dicit Lot esse excusandum ab incestu, *quia non ex sua voluntate, neque ex sua concupiscentia carnali, neque sensuum, neque cogitationem hujusmodi generationis accipiens, consummavit Typum*, Legis scilicet, quam Judæi prostituerunt. Idem censent Chrysost. Ambros. & Theod.

5. Denique effectus malus ex causa positiva secutus, non imputatur in culpam (si tempore quo accidit non sit ampliùs in potestate agentis) nisi potuerit prævideri: atqui simile quid nec prævideri, imo nec leviter suspicari potuit Lot de filiabus suis, quæ inter brutales homines hactenus castissimè vixerant,

ergo.

ergo. Et revera quis pater simile quid metuat à castissima, quin imo & à lubrica filia?

Unde dum S. Hieron. in QQ. Heb. dicit: *illud quod pro excusatione dicitur filiarum, eò quòd putaverint defecisse genus humanum, non excusat patrem;* intelligendus est de nævo infidelitatis, qua timebat, ne salvus non foret iu Segor (ut dicitur v. 30.) non autem de crimine incestûs, quem nullo modo potuit prævidere.

Si cui verò hæc explicatio non arrideat, dicimus quod illa authoritas (quæ nec in istis quæstionibus semper propria Hieronymo est) cedere debeat authoritatibus & fundamentis ante allegatis.

Dico 4. Sententia aperte S. P. Aug. supra cit. est, quòd filiæ Lot non ab omni incestûs peccato possint excusari.

Confirm. 1. Verisimile non est, tam crasso errore filias illas fuisse deceptas, ut putarent universum genus humanum unà cum Sodomitis fuisse exstinctum: nam tantummodo egressæ erant ex Segor, cujus incolas non interiisse sciebant.

2. Mons in quem fugerant, erat integer; ergo signum erat, quòd totus mundus non esset incendio consumptus.

3. Sub oculis earum patebant longè distantes amænæ regiones, quas saltem indagare poterant & debebant, an essent incolis vacuæ.

4. Scire poterant, ab Angelis esse prædictum v. 17. quòd solæ regiones in valle consistentes essent exitio devotæ; & quidem solæ conterminæ, cùm ibidem ad Lot dictum esset: *nec stes in omni circa regione.*

5. Noverant Abrahamum ejusque familiam esse justam, deoque gratam; adeoque & illos pari secum jure salvatos.

6. Malè se acturas, satis ipsæ apprehenderunt, cùm, ad obtinendum scopum suum, inebriaverint patrem, à quo jejuno præmeditatum facinus se non impetraturas, facilè prævidebant.

7. Poterant & debebant rogare Patrem, an revera nullus virorum superesset, antequam facinus, quod omnis natura exhorret, attentarent.

8. Denique, quamvis secundùm se licitus fuisset iste finis incestuosus, malitiam tamen contraxit à peccaminoso medio procuratæ ebrietatis paternæ, quæ certò fuit ingentissima.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. S. P. Aug. de illo filiarum facto supra dicit: *neque enim discernere poterant quousque ignis ille sævierit.*

℟. Mentem S. P. in favorem nostrum esse satis perspectam, ut patet ex ante dictis. Unde per illa verba tantùm innuere voluit, quòd præ turbatione, tristitia, desiderio prolis, per se discernere non potuerint, nisi vel consulendo patrem, vel rectam rationem &c. adeoque ad summùm culpam illarum contra calumniam Fausti voluit extenuare.

Obj. 2. S. Iren. excusato Lot, de filiabus ejus subdit: *quapropter & illæ excusabiles sunt, arbitrantes se solas relictas cum patre suo ad conservationem generis humani.*

℟. Quòd statim subjungat: *& propter hoc* CIRCUMVENIEBANT *Patrem.* Adeoque partim excusat, & partim eas accusat; sicuti revera rectè partim excusantur, partim accusantur quicumque alii ex ignorantia vincibili delinquentes, si hæc non sit affectata.

Obj. 3. Origenes supra cit. ad excusandùm patrem, excusat & filias, adducens earum ignorantiam, ortam ex eò quòd à patre audivissent, totum mundum aliquando incendio periturum, tumque subjungit: " recuperandi igitur humani generis desi-
„ derium sumunt, atque instaurandi sæculi ex se dan-
„ dum opinantur exordium... singulis ingressæ noctibus
„ suscipiunt ab ignorante conceptum: ultra non
„ repetunt, non requirunt. Ubi hic libidinis culpa?
„ Ubi incestus crimen arguitur? Quomodo dabitur
„ vitio, quod non iteratur facto? vereor proloqui
„ quod sentio: vereor, inquam, ne castior fuerit
„ harum incestus, quàm pudicitia multarum.„ Ita Origenes.

℟. Hæc & similia ab Origene & aliquibus aliis esse dicta ad culpam illam extenuandam; quod ipsis fervire poterat ad reprimendos impudicos, qui hoc exemplum in turpium suorum peccatorum defensionem de tempore in tempus assumpserant. Unde istis verbis tantummodo insinuat, in ipsis fuisse aliquam ignorantiam, eas non ita libidine fuisse ductas, sed potiùs amore prolis ad reparandum genus humanum; castiorem fuisse (hoc est non ita directè libidinosum ex earum intentione) filiarum illarum incestum, quàm multarum erat prætensa pudicitia, quam inaniter jactitabant.

Patet hoc ex ipso textu: *quomodo dabitur vitio quod non iteratur facto?* quid enim, an forsan primum mortale non posse vitio verti asserit Origenes? Patet insuper clariùs ex verbis intermediis in objectione omissis: *& quamvis eis* GRANDE CRIMEN VIDERETUR *furari concubitum patris, grandior tamen eis videbatur impietas, si humanæ* (ut putabant) *posteritatis spem servatâ castitate delerent.*

Obj. 4. S. Chrysost. Hom. 44. in Gen. clarissimè ipsas excusat dicens. " non tam ex ebrietate & incon-
„ tinentia hæc facta sunt, quàm ex tristitia. Nullus
„ igitur audeat aut justum, aut justi filias condem-
„ nare. Quomodo enim non esset extremæ dementiæ
„ & desipientiæ, ut eos, quos Divina Scriptura *ab*
„ *omni* liberat *crimine*, imo pro quibus tantam apo-
„ logiam componit, nos innumeris peccatis pleni,
„ condemnemus?

℟. Et hæc intelligi posse de extenuatione illorum peccatorum coram iis, qui istis exemplis abutebantur ad excusanda sua peccata, quibus hanc accusationem eo fine factam, dementiæ vertit & desipientiæ. Nam in primis supponantur hæc esse facta non tam ex ebrietate & incontinentia, quàm ex tristitia; juxta S. P. Aug. superiùs cit. *nec hoc virum justum decuit ad solatium suum, aut suarum filiarum.*

Deinde quamvis patrem propter ignorantiam facti liberet Scriptura ab incestuoso congressu, nihil tamen in objecta apologia dicit, quod ejus excuset ebrietatem: adeoque ubi S. Chrysost. dicit: *ab omni crimine*, hoc de ebrietate intelligi nequit, sed accommodè tantùm de omni crimine incestûs. Denique nec Apologia Scripturistica excusat filias inebriantes patrem, cùm illud factum simpliciter referat. Ut verò earum extenuet incestum, unicè asserit, quòd major dixerit minori: *nullus virorum remansit* &c. sed non addit illud revera fuisse dictum, aut à juniore intellectum ex ignorantia invincibili, nec addere potuisset; cùm illam non fuisse invincibilem, supra clarè ostenderimus.

Nec refert, quod Chrysost. addat: *neque audeat aut justum, aut justi filias condemnare;* quia cùm sermonem suum Cathedraticum dirigat ad eos, qui in materia ebrietatis & luxuriæ magis rei erant, quàm Lot aut filiæ ejus, rectè dixit: *nemo audeat* &c. Sic supponatur unùs occidisse invasorem bonorum temporalium, & alter iniquum pudicitiæ aggressorem; supponantur & duo alii sinè ulla causa varios occidisse homines, qui exemplo priorum se velint excusare; rectè his posterioribus dixero: nemo vestrum audeat priores accusare. Porro hoc dicendo, priorum quidem extenuabo factum, sed non ideo eos ab omni crimine homicidii liberabo.

Obj. 5. S. Ambros. lib. 1. de Abraham ubi excusaverat filias Lot propter ignorantiam, qua putabant nullum virorum superesse, & rectum finem (propagationis scilicet generis humani) quem unicè sibi præfixerant, tandem concludit: *non ergo libidinis vitium fuit, sed generationis remedium, quod non puto criminis duci loco.*

℟. Qui nec hìc à S. Ambros. recedere vellet, dicere posset.

1. Quòd tantùm dubitanter loquatur, dicens: *non puto.*

2. Quod

2. Quod eas tantùm velit excusare à peccato mortali (cùm dicat *criminis loco*) quod est alterius indaginis, & à patribus vel interpretibus non adeo clarè resolvitur.

3. Quòd per illud crimen intelligat solam libidinem (cùm dicat; *non ergo libidinis vitium fuit*) quam non ita directè à filiabus Lot fuisse intentam fatemur, cùm factum illud numquam postea iteraverint, & antea inter spurcissimos Sodomitas castissime vixissent.

Cæterùm si hæc alicui non sufficiant (salvâ tantorum Patrum reverentiâ) S. P. Aug. supra relatæ sententiæ adhæremus, tum propter fundamenta ante allegata, tum quia nullum similis facti exemplum habebant, tum quia natura ipsa ab eodem crimine abhorret; adeoque saltem inconsulto patre, illud ipsum temerariè attentarunt.



CAPUT XX.

Abimelech Rex Geraræ rapit Saram uxorem Abrahæ, sed ob id reprehensus à Deo, eam cum magnis donis reddit intactam marito, quo orante, salus domui Regis restituitur.

QUÆSTIO UNICA.

Quid eruatur ex his Abrahami verbis ℣. 12. vere Soror mea est, Filia Patris mei, non Filia Matris meæ?

DIco 1. principalis quæstio quæ hìc moveri posset, est hæc, an mendacii, aut prostitutionis conjugalis hìc arguendus sit Abraham, aut Sara: sed cùm illam discusserimus Q. 2. cap. 12. ut confirmemus ibidem dicta, hìc tantùm inquirimus, quid ex allegatis verbis eruatur. Unde

Dico 2. hinc colligitur 1. non licuisse illo tempore matrimonia inter fratrem & sororem: alioquin nec Abraham utiliter eo pretextu usus fuisset, ne interficeretur propter sororem; nec Abimelech v. 5. rectè collegisset non esse ejus uxorem, ex eò quod ipse dixisset: *soror mea est*; & ipsa: *frater meus est*.

Colligitur 2. Conjugium in secundo gradu collateralium, sive lineæ transversæ (puta inter patruum & neptem) tunc non fuisse vetitum, aut inusitatum.

Confirm. ex S. P. Aug. lib. 22. cont. Faustum cap. 35. " cùm igitur Abraham eo tempore viveret, „ quo equidem jam fratres " (adeoque & sorores) „ ex utroque aut ex altero parente natos, necti con„ jugio non licebat, filios autem „ (adeoque & filias) " fratrum, aliosque longinquiori gradu generis „ consanguineos, nullâ lege, nullâ potestate prohi„ bita consuetudo jungebat: quid mirum, si sororem „ suam, id est ex patris sui sanguine procreatam, „ habebat uxorem? Nam hoc ipsa reddenti sibi eam „ regi dixit de patre esse sororem, non de matre: ubi „ certè, ut sororem mentiretur, nullo jam timore co„ gebatur, quando jam ille uxorem ejus didicerat, „ & eam divinitus territus cum honore reddebat.

Colligitur 3. Quàm infundatè arbitrentur Cajetanus, Lipomanus, Oleaster, Soto aliique recentiores, Saram propriè fuisse sororem Abrahæ ex eodem proximo patre Thare, sed ex alia matre genitam, quasi fuissent frater & soror germani, licèt non uterini. Igitur particula *verè* non appellat ad sororem, sed ad asserti veritatem, quia nempè tunc temporis patruus & neptis vocabantur frater & soror. Cætera vide cap. 12. Q. 2. ubi quoque objicibilia hìc soluta sunt argumenta.

CAPUT XXI.

Nascitur Abrahamo ex Sara toties promissus filius Isaäc, quem ille circumcidit: Ismaëlem cum Agar, Saræ monitu ac Dei jussu, domo ablegat, atque arctius fœdus init cum Abimelech.

QUÆSTIO UNICA.

Unde nomen suum sortitus sit Isaäc, & an sine culpa ejectus sit Ismaël cum matre sua?

DIco 1. " Post hæc natus est Abrahæ secundùm „ promissionem Dei de Sara filius, eumque no„ minavit *Isaäc* quod interpretatur *risus*. Riserat enim „ & pater quando ei promissus est, admirans in gau„ dio. Riserat & mater, quando per illos tres viros „ (Angelos videlicet) " iterum promissus est, dubi„ tans in gaudio... *ex hoc ergo puer nomen accepit*: „ nam quod risus ille non ad irridendum opprobrium, „ sed ad celebrandum gaudium pertinebat, nato Isaäc „ & eo nomine vocato, Sara monstravit; ait enim „ (v. 6.) risum fecit mihi Deus: quicumque enim „ audierit „ *congaudebit* (vel, ut habet textus noster, „ *corridebit* „) mihi. Ita S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 31.

Allegoricè Christus designabatur dum Isaäc nominabatur, ille siquidem ex eo nasciturus, erat futurus lætitia & gaudium totius orbis, ut observat S. Ambros. lib. de Isaäc cap. 1.

Porro, ut habetur v. 7. Sara lactabat filium quem pepererat, ne suppositititii partûs suspicio esset, quemadmodum advertit S. Chrysost. Nec dimidiata mater haberi voluit, ut matres, quæ citra causam alieno lacte prolem nutriunt. Quo exemplo juxta S. Ambros. lib. 1. de Abraham cap. 7. provocantur feminæ meminisse dignitatis suæ, & alere filios suos: hæc enim matrum gratia, hic honos, hinc mutuus crescit matrum affectus, scilicet in filios, & vicissim filiorum in matres.

Dico 2. *Crevit igitur puer* (ut dicitur v. 8.) *fecitque Abraham grande convivium in die ablactationis ejus*; quod tunc fiebat anno circiter quinto, ut testatur S. Hieron. in Tradit. Heb. præsertim si proles esset unica, unicèque dilecta: quinquennis igitur tunc fuit Isaäc.

Cur verò non in die, quo natus aut circumcisus est Isaäc, sed in die ablactationis epulum fecerit, Cajetanus & recentiores rationem assignant, quia moris tunc erat, ut initium quo comedere primogenitus, & quasi jam per se vivere incipiebat, communi convivio celebraretur.

Ambrosius & Rupertus tropologicè explicant, quòd tunc ingens sit gaudium, cùm homo non lacte, sed virtutibus & solido sapientiæ cibo vescitur; nec aliter solvi quæstionem posse, censet S. P. Aug. Q. 50. in Gen. *nisi ad aliquam spiritualem significationem referatur.*

Dico 3. *Cùmque* (v. 9.) *vidisset Sara filium Agar Ægyptiæ ludentem cum Isaäc filio suo, dixit ad Abraham* v. 10. *ejice ancillam hanc & filium ejus.* Quod & ipse Abraham mox executus est, & quidem sine ulla culpa ex parte sua, & suæ uxoris.

Prob. Quia Ismaël ex invidia convivii tam solemnis, quod fecerat Abraham in ablactatione Isaäc, collegit se esse privandum prærogativâ primogenituræ, atque promissionis de semine benedicto, quam sibi, utpote primogenito & seniori, deberi putabat; adeoque oderat illum, & tam verbis quàm verberibus subinde invadebat. Unde S. P. Aug. tract. 11. in Joan. ait: *quid mali fecerat Ismaël puero Isaäc, quia ludebat cum illo? Sed illa lusio illusio erat, illa lusio*

lusio deceptionem significabat.... unde & persecutionem illam vocat Apostolus ad Galat. 4. v. 29.

Quia verò Ismaël non tam consilio proprio, quàm matris suæ Agar instinctu hæc agere videbatur, meritò Sara, instigante Deo, postulat à maritò, ut exhæredetur improbus filius, & cum superba matre domo expellatur, ne crescentibus annis odium cresceret & invidia, eumque supplantaret, opprimeret, & occideret.

Obj. 1. Puerilis lusus non merebatur tantam indignationem: atqui illo tempore Ismaël non videtur fuisse nisi puer, ergo.

Prob. min. 1. Quia expulsa mater videtur eum humeris bajulasse, cùm LXX. legant: *& posuit puerulum super humeros ejus.* Atqui puerulus, & quidem qui adhuc à matre bajulalur, non potuit tantam promereri indignationem, ergo.

2. Quia ℣. 15. *Agar abjecit puerum subter unam arborum.* Ergò signum est, quod adhuc esset parvulus seu puerulus, ut LXX. vertunt.

3. Et iterum ℣. 18. dicit Angelus ad Agar: *Surge, tolle puerum.* Ergo adhuc erat parvulus.

℞. Neg. min. quia in primis cap. 16. ℣. ult. supra dicitur: *octoginta sex annorum erat Abram, quando peperit ei Agar Ismaëlem.* Deinde hoc cap. nato jam Isaäco, v. 4. & 5. legitur: *Et circumcidit eum octavo die, sicut præceperat ei Deus, cùm centum esset annorum, hac quippe ætate patris natus est Isaäc.* Adeoque ut minimùm 14. annis integris Ismaël erat senior Isaäco. His adde 4. annos Isaäci completos in ejectione Ismaëlis, & invenietur ejectus ut minimum tunc habuisse 18. annos.

Ad 1. probat. respondent aliqui, textum LXX. esse corruptum, & transpositis verbis esse legendum, sicut revera habet Vulgata nostra ℣. 14. *Abraham.... tollens panem & utrem aquæ, imposuit scapulæ ejus* (scilicet Agar) *tradiditque puerum* (non jam in scapulam sed in manum,) *& dimisit eam:* ita ut illud: *posuit super humeros ejus*, non ad puerulum, sed ad panem & utrem referatur.

Explicatio hæc conformis est S. P. Aug. Q. 53. in Gen. dicenti: *Tot enim annorum puer in humeros matris cum utre, & panibus, nimis absurdum est, ut impositus esse credatur.*

℞. 2. Qui lectionem LXX. defendere vellet, sine ullo incommodo dicere posset, respectu Ismaëlis figuratam esse locutionem, qua significatur, Ismaëlem solius matris curæ esse commissum; cùm communiter dicamur humeris bajulare eos, quorum curà gravamur.

Ad 2. Probat. nego conseq. quia non abjecit eum, quasi ante bajulasset, sed animo abjecit (ut reflectit S. P. Q. 54. in Gen.) hoc est dimisit, & reliquit eum sub arbore siti tabescentem, quasi desperatum & mox moriturum.

Ad 3. probat. dico, quòd inde firmentur omnia supradicta: quia non jubetur eum tollere in humeros, sed solà manu arripere semi-mortuum, ut aquæ potum præberet, & siti tabescentem refocillaret. *Tene manum illius* (adjungit Angelus) ergo à fortiori ipsum sanum sola manu, aut nutu deduxit è domo paterna &c.

Nec refert quòd à LXX. vocetur *puerulus*: quia præterquam quòd Scriptura *pueros* vocet viros satis provectæ ætatis, diminutivum illud applicare potuerunt in miseriis constituto; cum hoc etiam nobis sit satis familiare.

Obj. 2. Poterat alià vià compesci Ismaëlis junioris petulantia, ipseque ab hæreditate paterna vià testamenti prohiberi, prout postea factum est cum filiis Ceturæ; ergo aliquid humani hìc passa est Sara, ut rectè prætendit Chrysost. Hom. 47.

℞. Neg. conseq. quia Deus voluit, ut istà vià omnis difficultas amoveretur: nam cum ex effectu paterno *durè hoc accepisset Abraham pro filio suo.* v. 11. dicit ei Deus v. 12. *Non tibi videatur asperum super puero, & super ancilla tua: omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem ejus, quia in Isaäc vocabitur tibi semen.*

Obj. 3. Nulla erat ratio, cur cum petulante filio innocens mater ejiceretur.

℞. Neg. assumpt. & suppositum, quod mater ejus fuerit innocens; quia cùm & matrem ejici præceperit Dominus (ut patet ex jam dictis) fuit illa auctrix omnium quæ attentavit Ismaël. Agnovit id Sara dicens v. 10. *Non enim erit hæres filius ancillæ, cum filio meo Isaäc.* Confirmavit id Angelus dicens v. 12. *In Isaäc vocabitur tibi semen.* Recruduit ergo hìc superbia Agar, de qua cap. 16. v. 4. dixit Moyses: *Despexit Dominam suam*: & cui à facie Saræ fugienti ibidem præceperat Angelus... *Revertere ad Dominam tuam, & humiliare sub manu illius.*

Obj. 4. Non videtur equidem fuisse sufficiens ratio ipsam dimittendi quoad vinculum.

℞. An per istam dimissionem fuerit inter ipsos dissolutum matrimonii vinculum, incertum est. Quidquid sit, authoritatem, imo & mandatum Dei hìc intercessisse, constat ex jam dictis.

Inst. Si ita constaret, divina illa voluntas non latuisset Abrahamum, cùm cap. 20. v. 7. vocetur Propheta.

℞. Neg. assumpt. quia non omnia singulis Prophetis inspirantur. Deinde illam voluntatem cognovit v. 12. & illam postero mane promptè executus est.

Obj. 5. Iniquè equidem, & avarè egit cum ejectis: quia cùm esset ditissimus, modicum tamen ipsis subministravit commeatum.

℞. Neg. assumpt. 1. Quia firmiter confidebat promissioni divinæ sibi pridem factæ respectu Ismaëlis, & hìc iteratæ v. 13. *Sed & filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia semen tuum est.* 2. Quia præparatio multorum necessariorum promptam ejus obedientiam retardasset. 3. Pauciora dedisse potuit, ne longiùs discederent; sicque in eos faciliùs inquirere, ipsisque providere posset, si ita Domino placuisset.

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

CAPUT XXII.

Obedientia Abrahæ in præcepta filii immolatione probatur: cujus executio impeditur ab Angelo. Tam promptæ verò obedientiæ mercedem accipit Abraham amplissimas benedictiones. Tandem nuntiatur ei, quinam geniti sint ex fratre suo Nachor, cujus neptis Rebecca, futura aliquando uxor Isaäc.

QUÆSTIO UNICA.

An laudem promeruerit Abraham volendo immolare filium suum Isaac?

Illustrissimum hoc obedientiæ exemplum arrodit Marshamus, vocatque feralem sacrificandi ritum, ab humana ratione alienum (sive mandatum spectemus, sive obedientiam) quem à vetustioribus Ethnicis didicerat Abrahamus. Verùm quam immeritò, patet ex Scriptura & Patribus, qui illustrissimum hoc Abrahami factum, sine ullo prævio exemplo attentatum, summis laudibus exornarunt, & æternitati transcripserunt.

Nec obstat 1. Quòd temerariè perrexisse aliquibus videatur præcipitando, cùm fundatè cogitare posset, quòd hæc inspiratio à Deo non proveniret.

℞. Enim hoc falsum esse, cùm Deus propterea ei dicat: *quia fecisti hanc rem, & non pepercisti unigenito filio tuo propter me, benedicam tibi & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli &c.*

Nec obstat 2. Quòd novisset Deum non posse sibi esse

esse contrarium, simulque novisset semen ejus per ipsum Isaäcum esse multiplicandum &c.

℟. Laudabiliter ipsum existimasse, quod promissio Dei non esset evacuanda: nam firmiter credebat, quod Deus vel præceptam immolationem impediret, vel immolatum resuscitaret, ut indicatur ad Heb. 11. v. 19. Itaque divinam *promissionem pater pius fideliter tenens: quia per hunc oportebat impleri, quem Dominus jubebat occidi, non hæsitavit, quod filii reddi poterat immolatus, qui dari potuit non speratus*, ait S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 32. Unde hinc etiam patet, quod non fuerit mentitus dum v. 5. *dixit ad pueros* (id est famulos) *suos... postquam adoraverimus, revertemur ad vos.*

Nec obstat 3. Ipsum optimè scivisse, quod Deus prohiberet fundere humanum sanguinem innoxium.

Ratio enim est, quod simul agnosceret Deum authorem vitæ & necis: adeoque de ipsius mandato etiam innoxium sanguinem esse fundendum. Unde de ipso asserit S. P. loco statim cit. eum hoc non obstante scivisse, *quòd divino intonante præcepto, obediendum sit, non disputandum.*

Nec obstat 4. Quod Jephte malè egerit innocentem filiam suam immolando.

Disparitas enim est, quod Jephte ne quidem divinam permissionem habuisse videatur, multo minùs filiam immolandi præceptum, ut postea suo loco videbitur.

P. 1. Quo sensu dicat Angelus nomine Dei ad Abraham v. 12. *nunc cognovi quòd times Deum?*

℟. Juxta S. P. Aug. q. 58. in Gen. verba illa significant, *nunc te feci cognoscere.* Rationem assignat ibidem Q. 57. *quoniam vires dilectionis suæ hominem latent, nisi divino experimento etiam eidem innotescant.*

P. 2. Quoto Isaäci anno hæc historia contigerit?

℟. Id esse incertum. Aben-Ezra putat ann. 12. Josephus, eumque secuti Torniellus, Pererius, & Adrichomius, anno 25. Hebræi in Seder-Olam: *Isaäc*, aiunt, *pater noster pervenerat ad annum 37. quando super altare ligatus est.* Hos sequitur Genebrardus. Ex Scripturæ serie solùm constat, accidisse postquam Abraham cœpisset habitare in Geraris, & antequam mortua esset Sara.

CAPUT XXIII.

Moritur Sara *in Civitate Arbe* (ut dicitur ℣. 2.) *quæ est Hebron... venitque Abraham, ut plangeret & fleret eam:* non quòd venerit ex Bersabee (ubi ad tempus habitaverat) in Hebron, quasi Sara in Hebron profecta, ibi esset mortua, ut volunt non nulli; sed significatur eum ex tabernaculo suo, funeris causâ, in tabernaculum Saræ venisse; quia olim viri & feminæ distincta habebant tabernacula, ut patet ex fine cap. seq. vel potiùs verbum *venire* phrasi Hebraïcâ sæpe significat ordiri aliquid, vel accingere se ad aliquid faciendum, sic Abraham venit, id est accinxit se ad planctum & pompam funeris. Post officium funebre sepulturam emit ab Ephron filio Seor, speluncam scilicet duplicem in Mambre juxta Hebron. Voluit autem Abraham sepulchrum proprium (quamvis filii Heth offerent ipsi ℣. 6. sepulchra sua electa) ne tam ipse quàm posteri ejus cum Hethæis, utpote idololatris, miscerentur & sepelirentur. Hac de causa in hoc Sacro sepulchro sepultus est Abraham, deinde Isaäc, Rebecca & Lia; quin & Jacob in idem ex Ægypto transferri voluit, infra cap. 49. item undecim Patriarchæ in eodem positi sunt, ut narrat S. Stephanus Act. 7. at magna & admodum intricata hic oritur

QUÆSTIO UNICA.

Quomodo conciliandus textus hic ℣. 8. *cum verbis S. Stephani Act. 7.* ℣. 15. *&* 16.

Videtur Spiritus S. per os S. Stephani, antequam moreretur, voluisse omnibus & singulis Interpretibus inextricabilem movere difficultatem, ortam ex diversitate textuum sequentium.

Primus est hic ℣. 8. 9. & 16.: *Intercedite pro me apud Ephron filium Seor, ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui... quod cùm audisset Abraham, appendit pecuniam, quam Ephron postulaverat... quadringentos siclos argenti probatæ monetæ publicæ.*

Secundus est Act. 7. ℣. 15. & 16.: *Descendit Jacob in Ægyptum, & defunctus est ipse & Patres nostri; & translati sunt in Sichem, & positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti à filiis Hemor filii Sichem.*

Tertius est infra cap. 33. ℣. 17. & seq. *Jacob venit in Socoth... transivitque in Salem urbem Sichimorum, quæ est in terra Chanaän... emitque partem agri in qua fixerat tabernacula, à filiis Hemor patris Sichem centum agnis, & erecto ibi altari, invocavit super illud fortissimum Deum Israël.*

Quartus est cap. 49. ℣. 29. & 30. ubi præcipit filiis suis Jacob: *Ego congregor ad populum meum: sepelite me cum patribus meis in spelunca duplici, quæ est in agro Ephron Hethæi, contra Mambre in terra Chanaän, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in possessionem sepulchri.* De filiis verò ejus subditur cap. 50. ℣. 12. *fecerunt ergo ... sicut præceperat eis.*

Quintus locus est Josue 24. v. 32. ubi de solo Joseph dicitur: *Ossa quoque Joseph, quæ tulerunt filii Israël de Ægypto, sepelierunt in Sichem in parte agri, quem emerat Jacob à filiis Hemor patris Sichem centum novellis ovibus, & fuit in possessionem filiorum Joseph.*

Porro difficultas hic oritur, an S. Stephanus agat de emptione facta ab Abrahamo hic, an autem de emptione Jacob, de qua infra cap. 33. Sive enim egerit de hac, sive de ista, non nisi difficillimè textus potest verificari. Ut igitur in re tam implexa aliquid dicamus, sententiam quæ nobis probabilior videtur, primo loco subjiciemus, aliasque per argumenta propositas opiniones refutare conabimur. Unde

℟. Et dico, S. Stephanus non agit de emptione facta à Jacob cap. 33. sed facta hic ab Abrahamo.

Prob. 1. Quia apertè dicitur cap. allato: *Positi sunt in sepulchro quod emit Abraham*; omnesque Codices tam Græci, quam Latini retinent nomen *Abrahæ*, nullusque habet *Jacob.*

Prob. 2. S. Stephanus agit de empta parte agri in sepulturam: atqui hoc competit emptioni Abrahæ, non autem emptioni Jacob, cùm hic à Sichimitis emerit partem agri non in sepulchrum, sed in prædium, in quo sua figeret tabernacula, erigeret altare &c. Unde & Joan. 4. v. 5. de Christo dicitur: *Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo.*

Nec dicas, hoc Evangelii loco non agi de agro, quem Jacob emit à Sichimitis cap. 33. cùm cap. 48. v. ult. dicat: *Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo.*

Nam per *gladium* & *arcum* Jacob, alii preces, alii fortitudinem, alii pecuniam *gladio* & *arcu* notatam intelligunt; omnesque idem illud prædium fuisse, unanimiter asserunt.

Quòd

Quod si impropria & metaphorica hæc explicatio non arrideat, dicam cum A Lapide & aliis, quòd prædium illud quidem primo emerit Jacob à Sichimitis: sed cùm post stragem Sichimiticam à filiis suis factam inde recesserit, agrum illum occuparunt vicini Amorrhæi; quos postea rediens Jacob in gladio, & arcu inde rursus expulit. Hoc enim insinuare videtur Scriptura, quamvis factum illud non ita claré commemoret.

Prob. 3 S. Stephanus agit de agro, qui emptus est *pretio argenti*: atqui hoc rursus convenit agro empto ab Abrahamo, non autem illi, quem emit Jacob, cùm ille emptus sit *centum agnis*, vel *centum novellis ovibus*, ut supra vidimus.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Dici posset commodè, quòd S. Stephanus in fervore suæ concionis, totus intentus dicendæ rei substantiæ, aut memoriâ lapsus, aut ex inadvertentia naturali dixerit *Abraham* loco *Jacob*: sicque utramque emptionem confuderit. Quamvis enim Sacros Scriptores ab omni errore teneamur eximere, non tenemur tamen ab accidentali memoriæ aut linguæ lapsu eximere concionatores. Ita Rabanus & Melchior Canus.

℟. Neg. assumpt. Quia hoc videtur injuriosum Stephano, qui pauló ante dicitur fuisse *plenus Spiritu S.* in cujus vultu splendor reluxerat Angelicus, qui mox vidit cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris virtutis Dei, quòd coram inimicis suis, Rabbinis doctissimis, propter memoriæ lapsum ludibrio fuisset expositus.

Deinde si ex lapsu linguæ aut memoriæ hic aliquid dictum sit, cur tanti viri inadvertentiam orbi propalasset Spiritus S.? Cur non potius S. Lucas errorem illum correxit? Quem ipse Stephanus mox correxisset, si se memoria lapsum advertisset.

Denique si hæc S. Stephani dicta isto titulo trahantur in suspicionem, pari jure omnia Sanctorum dicta in Scripturis relata in dubium facilè revocabuntur.

Inst. saltem dici potest sine injuria S. Stephani (ut prætendunt Eugubinus, Lipomanus &c.) quòd nomen *Abraham* irrepserit loco nominis *Jacob*.

℟. Neg. assumpt. quia (licèt tunc non fieret injuria S. Stephano) nullus in primis pro hoc prætenso mendo codex profertur, sed omnes legunt *Abraham*. Deinde si vitium hoc irrepserit, mirum sanè, quòd illud non detexerint S. Hieron. Beda, aliique solertissimi Scripturarum perscrutatores; cùm quæstio sic modica esset. Denique nulla est similitudo inter vocem *Abraham* & *Jacob*: adeoque non facile una alterius loco potest irrepere. Ex quibus sequitur, authoritati Vulgatæ nostræ esse adhærendum, donec probetur mendosa.

Obj. 2. Prædium quod emit Jacob, etiam servivit sepulturæ, quia constat ex Josue 24. quòd ibi certè sepulta sint ossa Josephi: imo & reliquorum Patriarcharum (ut contra Josephum lib. 2. Antiq. cap. 4. prætendit S. Hieron. Epist. 101. scripta ad Pamachium) ergo & de illo intelligi potest S. Stephanus.

℟. Neg. conseq. quia prædium Jacob non fuit ab ipso Jacob deputatum in sepulturam, sed tantùm postea à Josepho, qui illum locum elegit, eò quòd ex singulari affectu patris, eumdem tamquam portionem particularem accepisset. Deinde quamvis & prædium Jacob ab initio fuisset sepulturæ deputatum, agit tamen S. Stephanus de agro empto ab Abraham, & quidem prætio argenti.

Inst. etiam emptio Jacob potest intelligi facta pretio argenti: nam in primis S. Stephanus *pretium argenti* ponere potuit pro re appretiata, seu *centum agnis*: & vice versa infra cap 33. poni potuerunt centum agni pro prétio, quo centum agni appretiabantur. Deinde centum agni, vel centum novellæ oves potuerunt esse centum nummi, quorum cuilibet agnus erat impressus, sicuti modò dicerem v. g. emi istum equum 30. Ludovicis, 100. Coronis &c.

℟. 1. Neg. assumpt. quia licèt vulgariter sic quandoque dicere liceat, Scriptura tamen hìc directè distinguit: nam ubi agit de emptione facta ab Abraham, pretium simpliciter vocat pecuniam, vel siclos argenti; ubi verò agit de emptione Jacob, pretium simpliciter vocat agnos & novellas oves, non addendo agnos argenti. Unde

℟. 2. Gratis dato assumpt. nihil inde sequi: quia cùm Stephanus probè sciret, quòd emptio ab Abrahamo facta exprimatur in Scriptura *per pretium argenti*, & emptio Jacob ab ea distingueretur per *agnos & oves novellas*, ubi *pretium argenti* posuit, satis insinuavit se agere de emptione Abrahami: & si de emptione Jacob agere voluisset, terminos Gen. 33. & Josue 24. expressos adhibuisset.

Obj. 3. Stephanus agit de agro empto *à filiis Hemor filii Sichem*: atqui Abraham hic emit agrum ab *Ephron Hethæo filio Seor*; ergo Stephanus non agit de emptione facta ab Abraham. Deinde Jacob emit agrum cap. 33. *à filiis Hemor patris Sichem*; ergo potius agit Stephanus de agro empto à Jacob: & in textum Act. 7. loco *patris* irrepsit vox *filii*.

℟. Neg. conseq. Quia una eademque persona, sed binomia, est *Hemor* & *Seor*. Unde tota differentia quæ inter duos istos textus ex parte venditorum reperitur, est illa, quòd patrem Ephronis Moyses vocet *Seor*, & Stephanus nominet *Hemor*, cujus insuper patrem dicit fuisse *Sichem*.

Porro utriusque illius variationis accidentalis exempla sine mutatione substantiali in Scriptura alibi reperiuntur. Exemplum primi habemus 4. Reg. v. 36. ubi *Joacim* vocatur, qui Matth. 1. dicitur *Jechonias*. Simile alibi sæpe reperies. Exemplum secundi habemus 2. ad Timoth. 3. v. 8. ubi magos Pharaönis Paulus vocat *Jannes* & *Mambres*, quorum nomina reticuerat Moyses. Quid mirum igitur, si patrem Ephronis Stephanus vocaverit *Hemor*, quem Moyses dixerat *Seor*? Item si Stephanus expresserit Ephronis avum, quem Moyses reticuerat? Lege libros Paralip. & multa sine contradictione invenies suppleta, quæ in libris Regum, aut alibi fuerunt omissa.

His addi potest, quòd, licèt binomius non fuisset *Seor*, omnis difficultas equidem evanescat, si dicamus, quòd S. Stephanus avum vel abavum Ephronis expresserit loco patris: quia satis conformiter ad Scripturam Ephron etiam abnepos Hemoris potuit dici filius ejus, cum & ipse Christus vocetur filius David.

Ad illud autem quod additur, Act. 7. irrepsisse vocem *filii* loco ly *patris*, nego assumptum, utpote gratis excogitatum; cùm omnes Versiones constanter sic legant; adeoque potiùs inde probatur, quòd de alterius agri emptione agat Stephanus, quàm Moyses infra cap. 33. nam Moyses isto loco emptorem ponit *Jacob*, venditores verò *filios Hemor patris Sichem*: atqui Stephanus emptorem ponit *Abraham*, venditores vero *filios Hemor filii Sichem*; ergo vel non agunt de *eisdem filiis immediatis*, vel agunt de *diversis Hemor* & *Sichem*; maximè cùm emptio à Jacob facta sit 128. annis circiter post emptionem factam ab Abrahamo.

Inst. Moyses venditorem agri, ab Abrahamo empti, dicit fuisse Ephron: atqui Stephanus de isto Ephrone nihil meminit, ergo.

℟. Neg. min. Quia dum dicit *à filiis Hemor*, sub voce *filiis*, implicitè designavit Ephronem, quem Moyses explicitè nominavit; quia tamquam præcipuus inter filios *Seor*, seu *Hemor*, agrum ipse nomine suo & fratrum suorum Abrahamo vendidit.

Obj. 4. Abraham emit sepulchrum suum circa Mambre, seu Hebron: atqui Stephanus agit de sepulchro sito in Sichem: ergo non de agit sepulchro quod emit Abraham, sed de eo quod emit Jacob in regione Sichimorum.

Prob. min. Ex textu supra allegato: *descendit Jacob in Ægyptum, & defunctus est ipse & patres nostri, & translati sunt in Sichem, & positi sunt in sepulchro &c.*

 Resp.

℟. Neg. min. ad probat. Plures jam dicunt communiter, quòd quidem duodecim Patriarchæ primò translati fuerint & sepulti in Sichem; sed quòd postea inde rursus à filiis suis fuerint translati in Hebron, & positi in sepulchro quod emit Abraham à filiis *Hemor* (ut dicit Stephanus) vel *Seor*, prout alio ejusdem personæ nomine narrat Moyses.

Huic responsioni favet S. Hieron. Epist. 101. cap. 4. quæ est ad Pamach. Ita scribens: *duodecim autem Patriarchæ non sunt sepulti in Arboch* (in Hebron scilicet seu Arbee) *sed in Sichem, qui ager non est emptus ab Abraham, sed à Jacob.* Unde & suo adhuc tempore Patriarcharum sepulchra in Sichem visa fuisse attestatur. Contra hanc responsionem

Inst. 1. Josephus rerum judaicarum peritissimus, sine ulla facta mentione de Sichem, dicit undecim fratres Joseph esse sepultos in Hebron, cum ipse solus sepultus sit in Sichem, Josue 24.

Responderi potest, quòd Josephus intelligendus sit de finali Patriarcharum translatione, vel cedere debeat authoritati manifestæ S. Hieron.

Inst. 2. S. Hieron. dicit absolute, duodecim Patriarchas non esse sepultos in Arboch, seu Hebron; ergo non favet sententiæ dicenti, quòd primo sepulti sint in Sichem, & postea in Hebron.

Responderi potest, negando conseq. quia S. Hieron. asserens primam Patriarcharum translationem non esse factam in Hebron, sed in Sichem, non ideo negat secundam translationem esse factam in Hebron.

Inst. 3. S. Hieron. asserit, quòd suo etiam tempore Patriarcharum sepulchra adhuc viserentur in Sichem: unde & in Epitaphio Paulæ ad Eustochium de Sancta Paula dicit: *transivit Sichem, non ut plerique errantes legunt, Sichar, quæ nunc Neapolis appellatur, & ex latere montis Garizim, circa puteum Jacob, intravit Ecclesiam, vidit duodecim Patriarcharum sepulchra.* Ergo supponit, quòd eorum ossa tunc adhuc ibidem requiescerent.

Responderi potest 1. neg. conseq. Quia inprimis sepulchra ista invisi potuerunt curiositatis causâ. Si vero quis urgeat, quod etiam Religionis causâ invisa fuerint, responderi potest 2. disting. conseq. ergo supponit, quod eorum ossa aliqua adhuc ibidem requiescerent, transeat, omnia, nego conseq. Porro ossa Josephi ibidem permansisse apparet, quæ sufficiebant, ut sepulchris istis honor Religionis impenderetur. Dictum est *transeat*; quia nihil vetat, quò minùs honor impendatur sepulchris, ubi illustrium virorum ossa aliquando quieverunt, licèt postea inde asportata sint, ut patet in glorioso sepulchro Christi &c.

Inst. 4. Hebron erat prima civitas, quam ex Ægypto versùs Chanaän filii Israël pertransire debebant, & Sichem ad 20. leucas inde distare perhibetur; ergo ridiculus fuisset iste circuitus 40. leucarum, ut isti Patriarchæ tandem in Hebron sepelirentur.

℟. Neg. cons. nam postquam filii Israel transiverunt Jordanem, castra metati sunt in Galgalis, ibique fecerunt Phase, ut patet Josue 5. v. 10. Inde vero iverunt versus Jericho, eamque urbem interceperunt, ut liquet ex cap. 6. Post interceptam Jericho etiam interceperunt Hai, ut ibidem constat ex cap. 8. & inde moverunt castra, atque iverunt ad montes Hebal & Garizim, non longe à Sichem & prædio Joseph dissitos; in his montibus Josue populo prælegit Deuteronomium, ut patet ex mox cit. cap. 8. v. 33. & 34.

Itaque ex itinere, quod fecerunt Israëlitæ, quando intraverunt terram Chanaan, potius constat, quod ossa Patriarcharum primo translata fuerint in Sichem, & postea posita, seu sepulta in sepulchro, quod emit Abraham prope Hebron, quemadmodum narratio S. Stephani clarè insinuat.

Hoc autem potuit naturaliter fieri hoc modo: Joseph moriens, infra cap. 50. mandavit suis filiis, ut quando exirent ex Ægypto, transferrent ejus ossa secum, & verisimilius addidit, ut illa sepelirent in Sichem, in illo prædio seu agro, quem à patre suo acceperat, ubi præsciebat posteros suos, filios Ephraim habitaturos, & aliquando, post divisum regnum Israël regnaturos. Unde etiam filii Israël ejus ossa ibidem sepeliverunt, Josue 24. v. 32.

Est autem verisimile, quòd cæteri Patriarchæ idem mandatum filiis suis dederint: sed cùm illi nullum agrum, ne quidem passum pedis, haberent in terra Chanaän; credibile est, quòd voluerint sepeliri in sepulchro patrum suorum Abraham, Isaac & Jacob, quia non habebant alium locum. Jam vero dum Israëlitæ intraverunt terram Chanaän, pugnaverunt sex annis, antequam illam subigerent, & septimo tantùm anno divisa est per sortes, ut patet Josue 14. v. 7. & 10. collatis cum cap. 13. lib. Num. Toto ergo illo tempore loculi Patriarcharum positi fuerunt in Sichem: postea vero dum terram illam jam pacificè possidebant, & Caleb ex Hebron celeverat filios Enac (ut dicitur Josue 15. v. 14. & Judic. 1. v. 20.) Josephum reliquerunt sepultum in Sichem, alios vero undecim inde transtulerunt in Hebron, & posuerunt in sepulchro quod emit Abraham. Unde conformiter ad hæc, ad objectionem capitalem quartam

℟. Cum præcedentibus neg. min. ad probat. explico membratim totum Stephani textum, ut appareat, quod tantùm quoad verba, minimè vero quoad sensum à Moyse hic discrepet.

Dicit 1. *Descendit Jacob in Ægyptum, & defunctus est ipse, & Patres nostri*, duodecim scilicet Patriarchæ defuncti sunt in Ægypto, & de hoc nulla movetur difficultas.

Dicit 2. *Et translati sunt in Sichem.* Hoc non potest intelligi de Jacob, cum directe translatus sit *ad aream Arad* (cap. 50. v. 10.) *quæ sita est trans Jordanem; ubi celebrantes exequias planctu magno atque vehementi impleverunt septem dies.* Inde vero v. 13. *portantes eum in terram Chanaan, sepelierunt eum in spelunca duplici, quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulchri ab Ephron Hethæo contra faciem Mambre.*

Nec refert, quòd Joseph cap. 50. v. 5. se dicat adjuratum à patre his verbis: *en morior*, IN SEPULCHRO MEO QUOD FODI MIHI *in terra Chanaan, sepelies me*: quia per *fodere* intelligit *eligere*, ut patet ex cap. 47. v. 30. & cap. 49. v. 29. ubi præcipit: *sepelite me cum patribus meis in spelunca duplici, quæ est in Agro Ephron Hethæi* (v. 30.) *contra Mambre in terra Chanaan, quam emit Abraham* &c. Ex quibus verbis manifestum est, quòd non agat de sepulchro Sichimitico, quod ipse sibi immediate comparaverat; sed de Hebronico, quod ex paterna hæreditate acceperat.

Illud igitur, *translati sunt in Sichem* intelligitur de filiis Jacob, nempe de duodecim Patriarchis: & quidem de Joseph intelligi, manifestum est ex verbis Josue 24. v. 32. De undecim vero ipsius fratribus etiam intelligi debere, eruitur partim ex verbis S. Stephani, partim etiam inde, quòd in initio ingressûs in terram Chanaän, filii Israel civitatem Hebron nondum haberent in possessionem; adeoque ibi ossa undecim Patriarcharum sepelire non potuerint. Cùm igitur essent adjurati per Joseph, ut transferrent secum ex Ægypto ossa ejus, juxta ipsius voluntatem iverunt in Sichem, & in agro ipsi particulariter legato ossa ista sepelierunt: & hæc potuit esse, & verisimiliter fuit ratio & occasio, cur ossa aliorum Patriarcharum pariter ibidem ad tempus tumulaverint. Unde non mirum est, quòd tempore S. Hieron. loca, in quibus Patriarcharum ossa tumulata fuerunt, adhuc viserentur in Sichem.

Dicit 3. *Et positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti.* Hoc non intelligitur de Joseph; sed certò intelligitur de Jacob, & de undecim ejus filiis pariter intelligi, tum ex Josepho supra cit. tum ex ipsa S. Stephani narrationis serie satis evinci videtur. Et ideo supra dictum est, quòd filii Israel, postquam Civitatem Hebron jam pacificè possiderent, verisimiliter ossa undecim Patriarcharum ex Sichem transtulerint in Hebron, & ibidem posuerint in Sepulchro quod emit Abraham.

Di-

Dicit 4. *à filiis Hemor filii Sichem*, de qua difficultate ante actum est. Ac proinde juxta explicationem jam datam (quæ satis conformis apparet historiæ tam Sacræ, quàm Prophanæ) non tantùm S. Hieron. cum Josepho, sed & optimè Stephanus cum Moyse conciliari videtur.

Sunt interim non nulli, qui putant, quòd illud *translati sunt in Sichem*, de solo Josepho, illud vero *positi sunt &c.* intelligatur de solo Jacob; nam pluralem pro singulari in narratione S. Stephani positum esse asserunt. Verumquamvis negari non possit, in Scriptura pluralem pro singulari non raro poni, tamen hoc non videtur hìc admitti posse: quia in hoc supposito S. Stephanus non loqueretur de Sepultura omnium Patriarcharum, de qua tamen intendit loqui, ad ostendendum quòd quamvis ipsi in terra Chanaan non haberent vel passum pedis, tamen in illa voluerint sepeliri; quia ex promissione divina sciebant, suos filios illam possessuros. Adde quòd ita exponere, sit nimis contorquere grammaticam.

Obj. 5. Quidni potius dicatur cum Jacobo Ziglero, referente Gagnæo, quòd una eademque fuerit spelunca, quàm primo emit Abraham ab Ephron filio Seor, & deinde alienatam postea emit Jacob à filiis Hemor, ut refert S. Stephanus.

℞. Hoc dici non posse, tum quia Stephanus emptorem constanter ponit Abraham; tûm quia spelunca Abrahami fuit in Hebron, ager vero Jacob in regione Sichimorum, quæ sibi vicina loca esse, falso supponit Ziglerus, cùm distent ad 20. circiter leucas.

Inst. Saltem dici potest, quod Abraham, quando cap. 12. venit ex Haran in Sichem, emerit istum agrum ad domum vel sepulturam, & victum sibi & suis parandum: sed cùm jussus fuisset continuo locum mutare, & propter famem descendere in Ægyptum, reliquit agrum, quem postea Jacob reversus ex domo Laban, ob memoriam avi sui Abrahæ iterum emit; ita ut bis ager fuerit emptus. Jam autem S. Stephanus loquitur de prima emptione; ergo tota difficultas hoc modo facile solvi potest.

℟. Neg. ant. Quia de illis omnibus nihil Moyses scribit, qui tamen tam accuratè omnem peregrinationem Abrahami describit. Præterea cur Abraham illum agrum non recuperavit, dum reversus est ex Ægypto, cum cap. 13. v. 3. dicat Moyses: *reversusque est per iter, quò venerat, à meridie in Bethel, usque ad locum ubi prius fixerat tabernaculum inter Bethel & Hai; in loco altaris quod fecerat prius.* Ecce revertitur ad eumdem locum, in quo illa sententia vult ipsum emisse agrum, & tamen de agro nulla fit mentio. Denique si Jacob iterum emerit istum agrum in sepulturam, quare non in eo, sed in Hebron sepeliri voluit? Itaque ista responsio omni caret verisimilitudine, & consequenter gratis fingitur.

Obj. 6. Melius evacuatur difficultas, si cum Masio juxta textum Syriacum & Arabicum verba Stephani sic legantur: *descendit Jacob in Ægyptum, defunctusque est illic ipse & Patres nostri: & translatus est in Sichem, & positus in sepulchro quod emerat Abraham argento à filiis Hemor.*

℟. Neg. assumpt. Quia ista lectio repugnat cap. 50. ubi, nullâ factâ mentione de Sichem, corpus Jacob translatum est primo ad Aream Arad, & deinde in Hebron.

Obj. 7. Quare non cum aliis legatur textus Stephani per Hyperbaton, seu parenthesim hoc modo: *Descendit Jacob in Ægyptum, & defunctus est ipse & Patres nostri, & translati sunt in Sichem, & positi sunt in sepulchro (quod emit Abraham pretio argenti) à filiis Hemor filii Sichem?*

℟. Varias huic lectioni obstare rationes. 1. Quia dure avellitur narrata emptio *à filiis Hemor*, qui naturali ordine constructionis à Stephano, ut venditores exprimuntur.

2. Quia sic filii Jacob dicerentur sepulti in Hebron à Sichimitis. Quis autem credat (si post stragem Sichimiticam factam à Simeone & Levi cap. 34. superfuerint filii Sichem) quod illi superstites honorificè transtulerint ossa illorum virorum, qui tam injustâ & cruentâ strage omne masculinum in Sichem interfecerant, urbem depopulati fuerant, mulieres captivas abduxerant, &c.? Revera potius eorum ossa, ad vindicandam injuriam patribus suis illatam, per campos sparsissent, aut contumeliosè dissipassent. 3. Quæ species veri, quòd filii Israël Patrum suorum ossa non propriis manibus, sed alienis, sibique infensis & inimicis transferri, & sepeliri voluissent?

Obj. 8. Rectius dicere videntur Vatablus & alii, quòd vox *Abraham* apud S. Lucam sumenda sit Patronymicè pro *Abrahamide*, seu Abrahami filio *Jacob.* Sic Christus vocatur *Israel*, Isaiæ 49. v. 3. Item *David*, id est Davidis filius, Ezechielis 34. v. 23.

℟. Neg. assumpt. Quia quamvis ista phrasis communis sit Prophetis & Poëtis, ne tamen oriatur confusio, non est tribuenda Historicis, nisi adsit urgentissima ratio. His adde, quòd in hac sententia multæ occurrant difficultates, de quibus actum est in antecedentibus.

Obj. 9. Vox *Abraham* in textu S. Stephani potest intelligi posita in dativo, ita ut sensus genuinus sit: *descendit Jacob in Ægyptum, & defunctus est ipse & Patres nostri, & translati sunt in Sichem, & positi sunt in sepulchro quod emit* (Jacob, vel Abrahami nepos, qui subintelligitur, cùm sit nominativus verborum præcedentium) *Abrahamo pretio argenti à filiis Hemor filii Sichem.*

℟. Neg. assumpt. Quia contorta hæc explicatio multiplicem patitur difficultatem. 1. Ibi additur vox *Jacob*, quam non habet Stephanus. 2. Ibi Jacob dicitur sepultus in Sichem, quod nullam habet probabilitatem. 3. Sic Jacob diceretur emisse agrum Sichimiticum *pretio argenti.* 4. Et quidem *à filiis Hemor filii Sichem*; cùm tamen cap. 33. dicatur, quod emerit *à filiis Hemor patris Sichem*, & quidem *centum agnis.* 5. Denique, qua constructionis proprietate Jacob in Sichem emere potuit sepulchrum Abrahamo, jam à multis annis sepulto in Hebron?

Neque dicas, quamvis esset jam pridem mortuus Abraham, quòd Jacob emerit ipsi istum agrum; quia non sibi, sed posteris suis illum emit in sepulchrum, ut vel sic nomine Abrahami caperent possessionem terræ promissæ in Sichem, quæ erat hypotheca factæ promissionis. Nam cap. 33 & Josuë 24 ubi emptio Jacob describitur, ne vel minima fit mentio de Abrahamo. Imo infra cap. 48. & Joan. 4. ager ille datus legitur soli Joseph, exclusis aliis Abrahami nepotibus; ergo & ista explicatio ficta est.

CAPUT XXIV.

Abraham filio suo Isaäc de uxore provisurus, primarium famulum suum, juramento obstrictum, mittit in Mesopotamiam, ut de familia Nachor Isaäco quærat uxorem, qui obtentam Rebeccam Herò suo adducit.

QUÆSTIO UNICA.

De Juramento Famuli Abraham, & posito à se signo, quo futuram Isaäci uxorem dignosceret.

Resp. 1. verbis S. P. Aug. lib. 16. de Civit. Dei c. 33. *Quid aliud demonstratum est cùm eidem servo* (Æconomo domûs suæ) *dixit Abraham: pone manum tuam sub femore meo, & adjurabo te* (id est volo, ut jures, sicut & v. g. servus juravit v. 9.) *per Dominum Deum cæli & terræ, ut non sumas filio meo Isaäc uxorem de filiabus Chananæorum, nisi Dominum Deum cæli & Deum terræ in carne, quæ ex illo femore trahebatur, fuisse venturum?*

Absit autem dicere, hoc esse factum ex ritu & consue-

suetudine gentilium: primus enim hoc fecisse legitur hic Abraham, cui promissio Messiæ facta erat, & hoc postea imitatus est Jacob cap. 47. v. 29. neque hac cæremonia usus est ob significationem vel reverentiam Sacramenti circumcisionis, ut cum Hebræis vult Theodoretus.

Dico 2. Abraham justam causam habuit exigendi à famulo juramentum; quia sciebat Chananæas esse impias, & in patre suo maledictas, per quas ne in posteritatem suam impietas & maledictio transiret, præcavere potuit. Hinc ipsum misit in Mesopotamiam ad urbem Nachor (id est in qua Nachor habitabat,) seu Haran, ubi Abraham cum patre aliquo tempore commoratus fuerat, quamque cognatio ejus inhabitabat.

Dices, domus Nachor more Chananæorum Idola colebat, ut patet ex cap. 31. v. 30. & alibi, ubi legitur Rachel furata fuisse sui patris Idola &c. ergo non erat ratio sub juramento mittendi famulum in Haran potius, quam alio.

℟. Neg. conseq. Quia equidem domus illa aliquid de cultu unius Dei noverat & servabat, adeoque cum Idolis simul Deum cœli colebat, ut patet hic ex v. 31. erat insuper hæc domus bene morigerata, ut eruitur ex contextu hujus cap. neque erat à Deo maledicta &c. Voluit ergo ex hac familia Abraham filio suo de uxore provideri, ut sic promissiones sibi divinitus factas, per matrimonium ad cognatos deduceret, eosque ab Idololatria revocaret.

Dico 3. Non peccavit famulus Abraham v. 14. præfigens sibi signum, illam virginem esse divinitus destinatam in uxorem Isaäc, quæ non tantum sibi, sed & jumentis potum daret. Verum quidem est, quòd tentatio Dei esse censeatur, qua, sine causa legitima, ex signis secundum se indifferentibus, quæ tam voluntatem Dei indicare possunt, quàm non, certum formamus judicium, id potius velle Deum fieri, quàm aliud. Attamen servus ille ex instinctu Dei vel Angeli (quem prædixerat Abraham hic v. 7. ubique in hoc negotio affuturum) hoc sibi signum constituit, idque non nisi humili prece ad Deum præmissâ.

Præterea nec signum illud erat omnino indifferens, utpote, cum ex eo moraliter nasci posset indoles bona alicujus puellæ; utrum nempe provida esset & hospitalis, maximè peregrinis, qualem sciebat Abrahamum filio suo desiderare.

Denique eventus ex voto secutus ostendit id à Deo fuisse suggestum. Simili instinctu Gedeon ex somnio Madianitæ Jud. 7. v. 15. & Jonathas 1. Reg. cap. 14. ex verbis Philistinorum futuræ victoriæ omen captaverunt.

CAPUT XXV.

Abraham ex Cetura uxore secundaria suscipit sex pueros; & moritur, quemadmodum & filius ejus Ismaël, postquam hic genuit duodecim duces. Rebecca parit Isaäco geminos Jacob & Esau, quorum minor à Deo præfertur majori, qui primogenita sua minori divendidit.

QUÆSTIO I.

De Conjugio Abrahæ cum Cetura, & morte illius Patriarchæ.

DIco 1. *Abraham* (mortuâ Sarâ, & Agar dimissâ, & fortè etiam defunctâ) *aliam duxit uxorem nomine Ceturam*, ut dicitur v. 1. proinde errant Hebræi qui, ut testatur S. Hieron. in Tradit. Heb. putant hanc esse Agar, de Concubina factam uxorem, nam v. 6. Abraham *filiis Concubinarum largitus est munera:* ubi significatur, eum plures habuisse uxores secundarias. Hoc matrimonium fuisse distinctum à priori contracto cum Sara & Agar, etiam insinuat phrasis Hebraïca, in qua dicitur: *Et addidit Abraham, & accepit uxorem.*

Dico 2. Causa ducendi hanc uxorem, nullo modo incontinentia fuit (*absit enim, ut incontinentiam suspicemur, præsertim in illa jam ætate, & in illa fidei sanctitate*, ait S. P. lib. 16. de Civ. Dei cap. 34.) sed causa litteralis fuit, ut unà cum pueris cultus Dei inter gentes propagaretur, inquiunt Jansenius & Menochius, qui addit id factum instinctu divino.

Dico 3. Causam mysticam addit S. P. loco mox citato: ut sicut, Apostolo teste, per Agar & Ismaël significati fuerunt carnales V. Testamenti, id est Judæi, ita per Ceturam & filios ejus designarentur carnales N. Testamenti, utique Hæretici.

Dico 4. *Deditque Abraham cuncta quæ possederat Isaäc*, ut dicitur v. 5. id est eum hæredem omnium constituit, idque ex voluntate Dei, quam declaraverat Sara cap. 21. v. 10. & approbaverat Deus, dum ibidem v. 12. jubebat Saram audiri. Donatio hæc facta videtur, saltem quoad bona Saræ, antequam Isaäc cum Rebecca contraheret, ut patet ex verbis famuli Abraham cap. 24. v. 36.

Dico 5. *Filiis autem Concubinarum* (Agar & Ceturæ) *largitus est munera;* puta aurum, argentum, vestes, pecora &c. Sensu allegorico dicit S. P. Q. 70. in Gen. " munera quæ acceperunt filii Concubinarum, videntur mihi significare quædam dona Dei, vel in Sacramentis, vel in aliquibus signis, etiam carnali populo Judæorum, & Hæreticis data, velut filiis Concubinarum; cùm hæreditatis munus, quod est charitas & vita æterna, non nisi ad Isaäc pertinet, hoc est ad filios promissionis."

Dico 6. Abraham v. 8. *deficiens* (non vi morbi, sed præ senectute) *mortuus est in senectute bona*, cùm esset 170. annorum; maturè & tempore suo, sive ætatem sive, merita spectes. *Plenus dierum* (vivendi satur, ut habent Hebræa, & cupiens dissolvi) *congregatusque est ad populum suum.*

Hoc non potest intelligi de corpore, quod cum suis in patria sepultum non est: unde hinc Theod. Lyranus, & Pererius 1. eruunt immortalitatem animæ. 2. Animas defunctorum non vivere solitarias, sed socialiter quasi in populo, sive in cœlo sive in limbo, ubi erant tempore Abrahæ. Dicitur ergo *congregatus ad populum suum*, id est ad societatem justorum (puta Heber, Noë, Seth, Abel, Adam &c.) cui populo, juxta S. P. Q. 168. in Gen. dicitur quis apponi, *quando nulla remanet solicitudo tentationum, & periculum peccatorum*, quibus separetur à populo Dei.

Dices, etiam de malis legimus (puta de Ismaële hic v. 17.) illos ad populum suum appositos esse; ergo phrasis illa hic non significat quod Abraham congregatus sit ad societatem justorum.

℟. Quidquid sit de salute vel damnatione Ismaëlis, si id revera legatur de malis, nihil mirum: nam & malorum animæ immortales sunt, & cum populo suo, id est sibi similibus, in pœnis communicant. Atque ita hæc phrasis eamdem significationem habet in bonis & in malis, nisi quòd illic ad gloriam, hic vero pertineat ad pœnam. Ita Marius.

QUÆSTIO II.

Quid indicet hic oraculum Divinum de geminis, adhuc in utero Rebeccæ conclusis?

CUm Isaäc *deprecatus* esset *Dominum pro uxore sua, eò quod esset sterilis*, ut habetur v. 21. *Exaudivit eum, & dedit conceptum Rebeccæ.* In Hebræo pro *deprecatus est* ponitur verbum *Jethar* à radice *Athar*, quòd significat instanter, & multum orare: unde S. Chrysost. censet Isaäcum in eum finem 20. annis orasse; nam Isaäc duxit Rebeccam anno ætatis suæ 40. & tantùm anno 60. genuit ex ea Jacob & Esau.

V. 22.

℣. 22. *Sed collidebantur in utero ejus parvuli.* S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 35. legit: *Gestiebant gemini adhuc in utero ejus inclusi.* LXX. leguut: *Exiliebant, exultabant.* S. Hieron. vertit: *calcitrabant*, Symmachus: *colluctabantur*; dum scilicet uterque nititur primùm in lucem prodire. Hæc lucta non vi naturæ aut casu, sed Dei nutu contigit, uti mox matri divino innotuit oraculo.

Dico 1. Ob rem tam insolitam consternata Rebecca ait: *si sic mihi futurum erat* (id est, si mihi abortiendum erat, & unà cum parvulis moriendum, id enim timebat Rebecca) *quid necesse fuit concipere? Perrexitque ut consuleret Dominum.* In monte Moria per Melchisedech, inquiunt Eusebius & Gennadius.

Sed multò probabilius Theod. Diodorus, Procopius & alii censent, Rebeccam ad oratorium & domesticum altare se contulisse, ibidemque Deum orasse, & de tam insolitæ rei eventu eum consuluisse: prægnans enim erat, & itineribus faciendis minùs idonea.

Dico 2. ℣. 23. *Respondens* (Deus per Angelum) *ait: duæ gentes sunt in utero tuo* (id est duo filii, qui erunt patres & capita duarum gentium, Idumæorum scilicet & Judæorum) *& duo populi ex utero tuo dividentur* (id est moribus, animis, legibus, religione, & habitatione separabuntur) *& major serviet minori.* id est, primogenitus Esau serviet Jacob secundo genito, non in sua persona (hoc enim nusquam factum legitur, imo potiùs Jacob submisit se Esau) sed in posteris suis: Judæi enim posteri Jacob, quasi soli hæredes Abrahæ, possederunt terram promissam Chanaän, eisque servierunt Idumæi posteri Esau. Quare

Dico 3. " Historicâ proprietate hoc responsum „ invenitur esse completum, ubi populus Israël, hoc „ est Jacob minor filius, superavit Idumæos, eos- „ que fecit tributarios, per David (2. Reg. 8. v. 14.) „ quod diu fuerunt usque ad Regem scilicet Joram, „ sub quo Idumæi rebellaverunt, & jugum Israëli- „ tarum Idumæi à cervice sua deposuerunt. „ Ita S. P. Q. 73. in Gen. Sed Hircanus iterum eos subjugavit, & circumcidi fecit, ut testatur Josephus lib. 13. Antiq. cap. 17.

Dico 4. Quamvis S. P. hunc sensum ut litteralem admittat, *tamen in aliquid majus intentam fuisse istam prophetiam*, pariter asserit lib. 16. de Civ. Dei cap. 35. *Quod enim dictum est: major serviet minori, nemo fere nostrum*, inquit, *aliter intellexit, quàm majorem populum Judæorum minori populo Christianorum serviturum.* Sic etiam intellexit S. Cyprianus lib. 1. adversùs Judæos cap. 19. Ambrosius, & alii passim.

Dico 5. In sensu mystico electio Jacob & reprobatio Esau quoad bona temporalia, significat electionem & reprobationem hominum quoad vitam æternam, ut clarè docet Apost. ad Rom. 9. v. 13. & ideo ibidem Jacobum proponit tamquam typum electorum, Esau verò tamquam typum reproborum. Cæterum desuper plura alibi.

QUÆSTIO III.

An, & quomodo peccaverit Esau vendendo, & Jacob emendo primogenita?

RESp. & dico 1. Esau in hoc facto peccasse, certum est apud omnes; siquidem ob hoc factum arguitur & culpatur ab Apost. ad Heb. 12. v. 16. Unde

Dico 2. Eum peccasse 1. gulâ; quia ad pulmenti conspectum & odorem, tantâ ventris appetitûsque satiandi aviditate abreptus fuit, ut quidquid ipsi pretiosissimum erat, exigui illius cibi comparandi causâ non erubuerit abdicare. Unde ubi textus noster v. 30. habet: *da mihi de coctione hac rufa*, Hebræus indicat nimiam aviditatem & gulositatem Esau; sic enim habet: *obtege me, obrue me, imple me de rufo, rufo isto.* Ubi, ut loquitur S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 37. *Dijcimus in vescendo, non cibi genere, sed aviditate immoderatâ quemcumque culpandum.*

Nec refert, quòd dixerit: *en morior*; nam id non nisi falsus prætextus fuit, quo aviditatem suam tegeret; facile enim erat in domo tam opulenta alios cibos invenire ad famem sedandam. Estius sic exponit: *en morior*, id est vita mea brevis est, paulò post moriar, præsertim cùm exerceam artem periculosam, scilicet venatoriam, in qua facilè continget me invadi & lacerari à fera quapiam; tunc *quid mihi proderunt primogenita?*

2. Peccasse videtur perfidiâ, & perjurio: postquam enim dixit ei Jacob v. 33. *jura ergo mihi* (scilicet quòd mihi cedas jus primogenituræ, eoque pacificè me frui permittas) *juravit ei Esau, & sumpto lentis edulio.... abiit parvi pendens, quòd primogenita vendidisset*, ut dicitur v. 34. quia scilicet non habebat in animo contractum suum hic juramento firmatum servare: unde sine ullo scrupulo jus hoc sibi reipsa vendicare voluit, perinde ac si illud non alienasset, ut patet ex cap. 27.

3. Peccavit Sacrorum contemptu; quia primogenituram, quæ habebat annexum jus Sacerdotii; vel saltem, quæ propter paternam benedictionem peculiare Dei donum erat illo tempore, pro vilissima esca vendidit.

4. Videtur etiam peccasse simoniâ; quia jus primogenituræ totum, ac consequenter jus Sacerdotii, quòd spirituale erat, vendidit. Id insinuare videtur S. P. Aug. Epist. 36. Edit. Paris. ita scribens: *Adam non cibus, sed prohibitus cibus perdidit, & Esau nepotem S. Abrahæ non esca, sed* USQUE AD CONTEMPTUM SACRAMENTI, *quod* IN PRIMATU SUO *habuit, concupita esca damnavit.* Porro Sacramentum illud, quod in primatu suo habuit Esau, seu quod ejus primogenituræ annexum erat, nihil aliud apparet fuisse, quàm jus Sacerdotii, ergo.

Insuper idem sufficienter innuit Apost. ad Heb. 12. v. 16. appellans eum PROFANUM. *Ne quis*, ait, *sit Fornicator, aut profanus, ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitiva sua.* Ubi vox *fornicator*, non est quidem referenda ad ipsum Esau, quem talis peccati reum nullibi arguit Scriptura, sed referri debet ad id quod ante dixerat Paulus, nempè sanctimoniam esse colendam; cui cum maximè repugnet fornicatio, ideo dicit: *ne quis sit fornicator.* Vox autem *profanus* certè refertur ad Esau, qui rem ex parte sacram, & spiritualem, nempè primogenituram, cui annexum erat jus Sacerdotii, vilissimo pretio divendidit. Verbum enim *profanare*, in Scriptura significat rem Sacram polluere, vel in humanos usus convertere. Hinc dicitur Ezechiel. cap. 22. *Sacerdotes ejus contempserunt legem meam & polluerunt sanctuarium meum: inter sanctum & profanum non habuerunt distantiam.* Igitur non ob aliam causam videtur Esau ab Apost. dictus *profanus*, quàm quod rem sacram & spiritualem, hoc est jus Sacerdotii primogenituræ annexum, ut quid corporeum & terrenum, irreligiosè vendiderit.

Proinde verbis Apost. non satìs conformis apparet expositio Estii, qui ex Græcis prætendit, Esau vocari *profanum* ex eo, quòd usque adeo immundus, & gulæ deditus fuerit, ut primogenituram, quæ multis gaudebat prærogativis, propter vilissimam escam contemneret.

Dico 3. In præmemorato facto nec simoniam commisit Jacob, nec injustitiam.

Prob. Quia Jacob hic sibi vendicavit, & extorsit jus non alienum, sed proprium; cum ex divino dono, & dispositione, juxta oraculum matri factum, illud ipsi donatum foret: atque ita non emit rem sacram (etiamsi Sacerdotium primogenituræ tunc fuisse consequenter annexum supponatur) sed redemit iniquam vexam, ne à juris sui consecutione per fratrem præpediretur.

Ex quo pariter habes, quòd nullam quoque commiserit

miserit injustitiam, quamvis vili lentis edulio rem quoque inæstimabilem sibi assecurasset: nam sciebat verisimiliùs Jacob, jus primogenituræ sibi gratis deberi ex decreto divino. Unde bene, prudenterque occasionem hic oblatam ultro Jacob amplexus est, qua à fratre volente, & obsecrante obtinuit, quod etiam ab invito poterat extorquere.

Dixi *etiamsi Sacerdotium primogenituræ tunc fuisse consequenter annexum supponatur*; quia jus primogenituræ respectu juris Sacerdotii tempore legis naturæ erat ex genere eorum, quæ *antecedenter* se habent ad spiritualia, non autem *consequenter*. Nam sicut Calix prior est consecratione, ita jus primogenituræ prius erat Sacerdotio, & sine eo consistere poterat, quemadmodum re ipsâ consistit tempore legis gratiæ, inquit Estius.

Quia ergo jus Sacerdotii non erat nisi accessorium ad jus primogenituræ, quod in se & reliquis etiam secundariis seu accessoriis erat temporale, & pretio æstimabile; citra simoniæ labem id emere poterat Jacob, ut fit quotidie, inquit Tirinus, in variis dominiis, quibus annexum est jus patronatûs Laïci.

His adde, quòd Scriptura non referat, Jacob ob hoc factum fuisse à Deo reprehensum: sed rei potiùs probavit eventus, totum hoc negotium ex divina providentia, & dispositione esse peractum.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Juxta supra dicta, simoniacus fuit Esau propter venditionem primogenituræ; ergo & Jacob propter emptionem.

℟. 1. Neg. suppositum, quòd Jacob jus primogenituræ emerit; cùm, ut dixi, iniquam tantummodo vexam redemerit. Esau autem totum jus primogenituræ, & consequenter etiam jus Sacerdotii (quod vi nativitatis sibi competere putabat) pretio temporali vendidit. Unde

℟. 2. Neg. conseq. Disparitas est, quòd Esau non tantùm illud, quòd in primogenitura erat temporale, sed etiam quod erat spirituale, seu sacrum videatur vendidisse; siquidem, cùm minimè curaverit, an jus primogenituræ temporale, an verò spirituale esset, inter unum & aliud non distinxit, sed totum, sicuti à parte rei erat, sine ulla restrictione vendidisse videtur, uti ex Apost. & S. P. Aug. antè monstratum est. At verò id minimè fecit Jacob; hic enim ad summum illud, quod in primogenitura erat temporale, emisse dici potest. Dico *ad summum*, quia nec illud propriè, sed tantùm impropriè eum emisse, ex ante dictis satis constat.

Inst. 1. Jacob dixit fratri: *vende mihi primogenita tua.* atqui venditio ex parte unius supponit emptionem ex parte alterius; ergo.

℟. Quod Jacob verbum *vendere* non sumpserit in rigore: nemo enim propriè dicitur vendere, quod suum non est; nemo propriè emere, quod sibi stricto jure debitum novit. Porro noverat verisimiliter ex matre Jacob, jus illud in se à Deo esse translatum. Sensus igitur erat: da mihi primogenita in specie tua, sed à parte rei mea. Dixit ergo *vende*, tum propter ignorantiam, tum propter malitiam Esau, quia hic aliter juri præsumpto cedere noluisset.

Posset etiam distingui minor: venditio vera à parte unius supponit emptionem ex parte alterius, concedo; venditio putatitia, seu à venditore apprehensa, nego min.

Inst. 2. Simoniaci essent Canonici Trajectenses v. g. si peterent sibi vendi Canonicatus sub Acatholicorum potestatem redactos; ergo & talis fuit Jacob.

℟. Disting. ant. si hoc peterent, antequam collationem obtinuissent à Pontifice, concedo; post obtentam collationem, nego. Ratio distinctionis est, quia ante istam collationem jus nullum habent ad ista beneficia; post collationem vero jus habent, quod cùm sibi aliter vendicare nequeant, licitè vexam redimunt, nec simoniaci censendi essent, quamvis uterentur verbo: *vende mihi* &c. propter rationes jam statim datas.

Soli ergo illi culpandi sunt, qui beneficia ista pretio temporali licitantur ante jus debitè acquisitum; ex quo alius fortasse oritur abusus, quòd plures ad idem beneficium concurrentes (cùm tamen non nisi unus, qui collationem obtinuit, jus habeat) pretium redemptionis certatim augeant: unde fit, ut non tantùm sint Simoniaci, qui id sine accepta collatione attentant, sed injusti insuper damnificatores, cùm jus habentem vi collationis Pontificiæ ab hoc jure arceant, vel saltem redemptionis augmentum iniquè extorqueant.

Nota interim, me hìc non velle agere de modo, quo illud jus à Pontifice acquiri debet: siquidem id non hanc quæstionem Scripturisticam, sed Theologiam concernit. Sunt enim non nulli, qui putant absolutè non requiri, ut prætendentes talia beneficia, determinatè & expresè jus à Pontifice acquisiverint, sed sufficere existimant, quòd pretium offerant eâ intentione, ut vexam nomine Pontificis redimant. Cæterum cùm in hoc casu intentio debeat esse valde sincera, & immunis ob omni lucro temporali, videndum, ne iniquitas mentiatur sibi, ut observat Daelman Observ. 7. de Simonia.

Inst. 3. quamquam isti Canonici collationem Pontificiam jam obtinuissent, si tamen eamdem esse factam ingnorarent, simoniacè peterent ista beneficia sibi vendi; atqui Jacob videtur ignorasse translatum in se jus primogenituræ; ergo & ille fuit Simoniacus.

Prob. min. quia cap. 27. ℣. 12. *timeo, ne putet me sibi voluisse illudere* (pater meus) *& inducam super me maledictionem pro benedictione*, ait Jacob ad matrem: atqui nihil habebat timendum, si electione Dei se tunc sciret esse primogenitum, ergo.

℟. Neg. min. quia non est verisimile, quòd mater illam electionem tacuisset filio, quem præ seniore tenerè diligebat, ut patet hìc v. 28.

Deinde ex ipsis verbis constare videtur, quòd Jacob jam sui electionem agnosceret: nam si eam ignorasset, juxta naturalem sensum potiùs dicere debuisset: *timeo, ne inducam super me maledictionem pro benedictione, quia sequendo tuum consilium patri illudam, cùm nullum jus habeam ad istam benedictionem.* Jam vero tantùm dicit: *timeo, ne pater meus putet, me sibi voluisse illudere* &c. quia licèt ego ex te noverim, quòd electione Dei sim primogenitus, hoc tamen pater meus ignorat, qui, ex ignorantia factæ revelationis divinæ, forsitan in me maledictionem fulminabit.

Ad probat. ergo dico, quòd meritò timere potuerit Jacob maledictionem pro benedictione, quia electionem filii minoris patet Isaäc hactenùs ignorabat. Insuper licèt Jacob sciret se habere jus ad paternam benedictionem, non propterea sciebat, quòd eam obtinere deberet, fingendo se esse Esau: ac propterea ubi mater timenti filio reponit, *in me sit ista maledictio, filii mi* &c. v. 13. statim acquievit Jacob, & intellexit hunc esse modum à Deo provisum, quo jure electionis divinæ paternam fratri benedictionem præriperet.

Obj. 2. Qui inducit aliquem ad peccatum, reus est ejusdem criminis; atqui Jacob fratrem suum induxit ad illam venditionem, ergo.

Respondet Cajetanus, quòd, etsi Jacob fratrem suum Esau excitaverit ad illam illicitam venditionem, non propterea peccaverit: sicuti nullius criminis reus videtur Ecclesiasticus, qui offert pecuniam occupatori sui beneficii; non enim est hoc inducere ad peccatum, sed alii non solùm parato ad peccandum, verùm etiam actu peccanti (detinendo scilicet quod suum non est) offerre redemptionem secundum veritatem; quamvis secundùm modum loquendi, & secundum intentionem alterius videatur esse aliud. Unde dicens Jacob: *vende mihi primogenita tua*, revera hunc sensum facit: da mihi primogenita, quæ verè sunt mea; & quia non vis gratis dare, offero prandium à te tantopere expetitum.

Inst.

Inst. Esau ignarus Divinæ ordinationis bonâ fide retinuit primogenituram; ergo non erat actu peccans eam retinendo; & consequenter non potuit eum Jacob ad illam venditionem inducere.

℟. Neg. posteriorem consequentiam, quidquid sit de priore & antecedente: nam etiamsi scivisset Esau divinam ordinationem, non propterea cessisset; sed nihilominus primogenituram retinere voluisset. Siquidem cognitâ post ordinatione patris & Dei, dixit cap. 27. v. 41. *venient dies luctûs* (mortis) *patris mei, & interficiam Jacob.* Licuit ergo redimere vexationem suam ab ignorante, & quidem tantò magis, quantò minùs peccandi occasionem accipit ignorans, se possidere rem alienam, quàm sciens. Ita penè Cajetanus.

Ex quibus pariter exsculpi potest ratio, cur Jacob fratrem suum ad hanc venditionem induxerit: scilicet ut tum vi factæ venditionis putatitiæ, tum etiam vi præstiti juramenti coërceretur Esau, ne quid mali attentaret in fratrem, ubi audiret, eum jus primogenituræ sibi vendicasse.

Porrò quòd habitâ justâ ratione, possimus nos quandoque habere permissivè ad malitiam alterius, patet in eo, qui juramentum petit ab illo, quem prævidet juraturum per falsos Deos &c.

Cæterum quòd Jacob certò sciverit ex matre, jus primogenituræ in se fuisse translatum, constat ex eo, quòd maternis consiliis tam facilè acquieverit, dum actum fuit cap. 27. de præripienda paterna benedictione; neque enim verisimile est, quòd vir justus, ut erat, tantam injustitiam in fratrem committere voluerit, ut sibi vendicaret, quod fratris esse putaret; vel saltem crimen committendæ injustitiæ suadenti matri non objiceret.

Revelaverat ergo Rebecca Jacobo divinum oraculum; quod tamen celavit Isaäc, ne eum (qui Esau intimè diligebat) mœrore afficeret: celavit & Esau, quia ejus furorem & indignationem rationabiliter metuebat.

QUÆSTIO IV.

De quibusdam aliis huc spectantibus.

PEtes 1. Quale fuerit illud edulium, pro quo Esau primogenita vendidit?

℟. ℣. 30. Vocatur *coctio rufa* (id est suaviter rubens, fortè quia croco, coriandro, similive condimento erat tincta) erat autem facta ex lente, ut patet ex v. 34. Hinc S. P. Aug. in Psal. 46. ait: *Deposuit primogenita* (Esau) *ut manducaret lenticulam. Lenticulam autem invenimus cibum esse Ægyptiorum. Magnificatur enim lenticula Alexandrina, & venit usque ad terras nostras.* Zeno autem lenticulæ Alexandrinæ coriandri grana, quæ rufa sunt, misceri jubebat.

P. 2. Quodnam fuerit in lege naturæ jus primogenituræ?

℟. Erat quadruplex. 1. Itaque primogenitus erat princeps fratrum, eorumque quasi pater & dominus, adeo ut coram eo se fratres inclinarent, ut patet ex cap.27. v.29. quia scilicet patri in dignitate succedebat: hinc tanta veneratio Jacob erga Esau. cap. 32. v. 4.

2. In divisione hæreditatis paternæ primogenitus duplicem portionem habebat, ut manifestum est ex Deut. 21. v. 27. & 1. Paral. 5. v. 1.

3. Pater moriens peculiariter primogenito benedicebat, ut patet ex cap. 27. v. 4. quæ benedictio magni erat valoris & efficaciæ apud Deum.

4. Post diluvium primogenitus erat Sacerdos familiæ, ut ex Hebræis tradit S. Hieron. in Tradit. Heb. super cap. 27. Gen. & confirmat Epist. 126. ad Evagrium: *tradunt*, inquit, *Hebræi*, *quòd usque ad Sacerdotium Aaron, omnes primogeniti ex stirpe Noë, cujus series & ordo describitur in Scriptura, fuerint Sacerdotes, & Deo victimas immolarint; & hæc esse primogenita, quæ Esau vendiderit fratri suo Jacob.* Hinc aliqui putant, quòd in Lege Moysis, Levitæ loco omnium primogenitorum fuerint electi ad ministerium Tabernaculi, & Aäron ac filii ejus constituti super cultum Sacerdotii, ut dicitur Num. 3.

Fuit tamen hoc jus Sacerdotii aliquibus non primogenitis concessum, uti Abrahamo, idque ex singulari Dei dispositione: quamvis interim etiam dici posset, quòd Abraham, etsi non nativitate, tamen dignitate fuerit primogenitus.

Ulteriùs etiam hic reflectit Frassen, illam primogenitorum in Sacerdotio prærogativam non exclusisse alios fratres à Sacrificandi munere, dum à paterna domo sejuncti, distinctarum familiarum erant capita: alioquin solus Sem inter Noë filios, sacrificandi facultatem habuisset, quod tamen non apparet verum. Igitur ante Aäronicum Sacerdotium, cuilibet familiarum capiti videtur liberum fuisse sacrificare, & Sacerdotale munus obire. Unde sicut primogenitus succedebat in locum patris, & fiebat familiæ caput, quamdiu ipse cum fratribus familiam constabat; sic illi soli hoc jus Sacerdotii conveniebat; non verò aliis: ita tamen ut cæteri fratres, quàm primùm aliam in familiam commigrantes, nec non ipsi familiæ caput effecti, idem Sacerdotii jus acquirerent; tametsi non eâdem dignitate, qua primogeniti, qui in rebus omnibus antecellebant. Ita Frassen.

CAPUT XXVI.

Ortâ fame, Isaäc in Ægyptum descendere cogitans, Dei monitu subsistit in Geraris; uxoremque suam Rebeccam præ metu vocat sororem, atque ab Abimelech ea de causa corripitur: benedicitur à Deo ac ditatur: Unde Geraritæ invidentes illi, puteos ejus obstruunt: sed animadvertens Dominum esse cum illo, fœdus & amicitiam cum Isaäco ineunt.

QUÆSTIO UNICA.

An sit idem Abimelech, de quo hîc, & Cap. 20.?

REsp. Probabiliter affirmativè: quia idem nomen, eadem praxis abducendi in palatium regium peregrinantes apud se mulieres alienigenas &c. equidem probabile faciunt, quòd & hic & ibi de eodem Rege agatur. Huc accedit, quòd & hîc v. 26. & supra cap. 21. v. 22. belli Dux ejus vocetur eodem nomine Phicol, ut observat S. P. Aug. Q. 75. in Gen. ita scribens: " in eo quod scriptum est... " abiit autem Isaäc ad Abimelech Regem Philisthinorum in Gerara: quæritur hoc quando factum sit, utrum posteaquam Esau vendidit primogenita sua cibo lenticulæ, post illam quippe narrationem hoc narrari incipit: an, ut fieri solet, per recapitulationem narrator ad ea reversus sit, cùm progressus de filiis ejus ad eum locum pervenisset, qui de lenticula commemoratur. Movet autem, *quia ipse invenitur Abimelech, qui etiam Saram concupierat. Ipsius enim Paranymphus, & Princeps militiæ, qui ibi commemorati sunt, etiam hîc commemorantur, utrùm vel vivere potuerint.*

Obj. 1. S. P. ibidem dicit, historiam illam esse relatam per recapitulationem, ergo non est mirum, quòd asserat, fuisse utrobique eumdem.

℟. Disting. ant. dicit, historiam illam esse relatam per recapitulationem, propter diuturnam Isaäci ibidem mansionem, concedo; propter profectionem in Geraram, nego ant.

Patet ex verbis ejusdem ibidem: *non ergo ex hoc* (quòd quasi centenarius jam esset Abimelech) *cogit ulla necessitas per recapitulationem putare narratam profectionem Isaäc in Gerara; sed quia diuturno tempore ibi fuisse Isaäc scribitur, & puteos fodisse & ditatum fuisse &c.*

Igitur recapitulatio iuxta S. P. necessaria non est, ut suo ordine profectio Isaäc in Geraram posita intelligatur (quia iuxta computum S. P. potuit illa sub eodem Abimelech contigisse post historiam de lenticula) sed recapitulatio hic necessariò admitti debet propter cætera, quæ hoc cap. sequuntur. Puta quòd magnificus & dives esset Isaäc; quòd *puteos, quos foderant servi patris ejus Abraham* Palæstini *obstruxerunt.* ℣. 15. quòd rursum alios foderit, quos ipsi Palæstini eripuerunt, &c.

Patet hæc solutio ex conclusione cap. cit. *Sed quia ibi diuturno tempore fuisse Isaäc scribitur, & puteos fodisse, & de his contendisse, & ditatum fuisse pecunia: mirum, nisi recapitulando, ista commemorantur, quæ ideo fuerant prætermissa, ut primùm de filiis ejus usque ad illum locum de lenticula narratio preveniret.*

Inst. 1. Post hanc profectionem, Isaäc *dies plures* iuxta v. 8. mansit in Gerara, antequam deprehenderetur esse uxoratus, dimissus inde fodit alios puteos, & deinde tantùm fœdus init cum Abimelech; ergo saltem tunc non amplius erat idem Abimelech.

℟. Neg. conseq. quia hæc omnia potuerunt esse facta usque ad annum Jacob & Esau 40. quando Isaäc agebat annum 100. & Abimelech forsan annum circiter 130. nam dùm historia Abrahami cum Abimelech contigit, jam erat promissus Isaäc, adeoque tantùm contigerat à 100. annis.

Porro quòd historia Isaäc cum Abimelech non contigerit post annum 100. Isaäc, colligi videtur ex eo, quòd omnibus peractis, in fine hujus cap. Esau *quadraginta annorum* dicatur accepisse duas uxores.

Inst. 2. cùm Abimelech Saram redderet Abrahamo supra cap. 20. scribitur habuisse uxores, ancillas, & liberos; adeoque ex tempore illo precesserat in diebus suis; atqui jam admissum est. quòd ab illo tempore usque ad fœdus Isaäc fluxerint ut minimùm 100. anni; ergo tunc non amplius vixisse videtur idem Abimelech.

Resp. Neg. conseq. quia illa omnia possunt verificari, dummodo Abimelech supponatur fuisse 130. annorum: potuit enim anno ætatis suæ 30. regnare in Gerara, & habere uxores atque liberos: imo si velis, dicam ipsum nascente Isaäco, fuisse 40. & hic 140. annorum.

Inst. 3. ergo Abimelech debuit plus quàm 100. annis regnasse.

Resp. Nihil implicare, quò minùs in tam longæva vita tanto tempore regnaverit, prout admittunt S. P. Aug. S. Chryost. Josephus & alii: cùm enim tunc temporis homines aliqui pertingerent usque ad annum 170. & ultra; non est incredibile, aliquos ultra 100. annos regnasse. Profectò Manasses, etsi tantùm vixerit annis 67. regnavit tamen annis 55.

Obj. 2. licèt vixisse tam diu supponatur Abimelech, incredibile tamen apparet 1. Quòd in tanta ætate uxorem appetiisset Rebeccam. 2. Quòd eodem tempore adhuc aptus esset rebus agendis, regnique administrationi, qualis erat hic Abimelech tempore Isaäc.

Resp. Neg. assump. quia sicuti Abraham anno ætatis suæ 140. duxit uxorem Ceturam, secundam suam concubinam, sic eodem ætatis suæ anno potuit Abimelech uxorem appetere Rebeccam. Item sicut Abraham ex illa Cetura sex in ista ætate genuit liberos, sic in eadem ætate posteros ex Rebecca sperare potuisset Abimelech, si hæc non nimis senex fuisset. Unde si nonagenariam appetierit Saram, quidni & Rebeccam? Et rursus, si numerosissimæ suæ familiæ regendæ in illa ætate fuerit aptus Abraham, ut patet supra cap. 25. quidni & Abimelech, qui ad lubitum assistentes sibi assumere poterat (prout Reges facere solent) si regni pondere nimis gravaretur?

Inst. saltem inconceptibile est, quòd Phicol idem belli dux Abimelech, tam diu rexerit militiam, cum similes bellicis laboribus frangi soleant.

Resp. In primis neg. assumpt. Quia dudùm postea Moyses, licet esset 120. annorum, totamque vitam laboribus insumpsisset, attamen adhuc strenuus erat bellator.

Deinde si fractis viribus, militares labores non potuerit ampliùs subire corpore, sufficiebat, ad illud officium, quòd regere posset mente & consilio, quod sæpe firmius est in senibus.

Obj. 3. propter raptum Saræ graviter punitus fuit Abimelech, sub quo peregrinatus fuerat Abraham; ergo non est verisimile, quòd idem ille attentasset uxorem desiderare Rebeccam.

Resp. Neg. conseq. Quia in similem casum etiam Reges optimi bonâ fide incidere possunt denuo, maximè palpantibus aulicis. Præterea sublatio Saræ in Domum regiam, ut minimum facta fuerat ab 80. annis; ad quam proinde Abimelech (qui eam ex concupiscentia non sequestraverat) potuit non reflectere: aut si reflexerit, parùm curavit, dummodo esset libera; cùm inter istas gentes videatur fuisse consuetudo, ut regi suo distinarent in uxores quascumque peregrinantes liberas, formâ præstantes, & regi placituras.

Verum quidem est, quòd solius Saræ & Rebeccæ exempla habeamus in Scriptura: sed fundatè videmur inde posse suspicari, quòd alias decoras mulieres liberas ipsi adducere solerent. Quidquid sit de hac conjectura, probabiliter contendimus, quòd uni eidemque Abimelecho fuerint ab aulicis commendatæ Sara & Rebecca; quam posteriorem ipse ignoravit uxorem Isaäc, donec videret ipsum cum illa familiariùs agentem seu iocantem v. 8.

Inst. Jacob & Esau cum parentibus suis fuerant profecti in Geraram; ergo poterat novisse Abimelech ipsam esse conjugatam.

℟. Neg. conseq. Quia quamvis in comitatu Isaäc & Rebeccæ essent Jacob & Esau, non sequitur quòd fuerint noti tamquam eorum filii. Deinde quamquam noti fuissent tamquam filii Isaäc, non sequitur, quòd noti fuerint tamquam filii Rebeccæ: & quamquam vice versâ noti fuissent tamquam filii Rebeccæ, poterat illa tunc æstimata fuisse vidua; adeoque ex mandato patris tacente familiâ Isaäc, potuit latère conjugium actuale ipsius Rebeccæ.

Obj. 4. Si fuerit idem utrobique Abimelech, potest novisse, quod Isaäc esset filius Abrahæ; cùm juxta recapitulationem S. P. Aug. supra relatam occlusos jam fodisset puteos patris sui; ergo fecisset aliquam de Abrahamo mentionem, conquestusque fuisset, eadem sibi à filio jam imposita, quæ pridem à patre.

℟. 1. Neg. conseq. Quia cùm simulante Abrahamo necdum esset natus Isaäc, potuit non loqui filio de facto paterno ante ejus nativitatem; utpote ab 80. ut minimum annis commisso.

℟. 2. Si advetterit ad factum patris præteritum, illudque crediderit esse notum filio, quòd idem verisimiliter eidem objecerit, licèt hoc Scriptura non narret, cum non soleat omnes historiarum circumstantias in individuo exprimere.

Denique quòd jam ad senectutem tenderet Abimelech, erui videtur ex eo, quòd cautius custodierit Saram, quàm Rebeccam, cum hæc cum viro suo deambulasse legatur &c. quod de translata in aulam regiam Sara non reperimus.

Inst. Saltem cum ab Abrahamo sub nomine sororis esset deceptus Abimelech, ubi dixit Isaäc Rebeccam esse sororem suam, rogasset ulterius, an simul non esset conjux.

Prob. assumpt. Quia cap. 20. satis ostendit Abimelech (quod etiam hìc patet) se per omnia abominari adulterium.

Resp. Quòd interrogationem istam prudenter differre potuerit, donec vel ipse proponeret eam sumere in uxorem, vel alteri aulico destinare. Cùm verò aliâ viâ novisset ipsam esse Isaäci uxorem, non hoc interrogavit, sed de plano ipsi oggessit v. 9.... *perspicuum est quòd uxor tua sit.*

Obj. 5. Facilius cum S. Hieron. & aliis dicitur, quòd nomen *Abimelech* fuerit commune regibus Geraræ

raræ (quia significat *Patrem Regem*, seu patrem patriæ, quales debent esse Reges) sicuti omnes Reges Ægypti primitus *Pharaones*, & postea dicti sunt *Ptolomæi*: item sicuti omnes Romanorum Imperatores olim dicebantur *Cæsares*.

Facilius quoque dicitur, *Phicol* fuisse nomen commune belli ducibus Geraræ; quia per *Phicol* juxta aliquos intelligitur *omnis facies*, eò quòd omnium oculi in belli ducem jaciantur; ab aliis autem *os omnium*, eò quòd loco omnium loqui teneantur, &c.

Resp. Hoc quidem faciliùs dici; sed an veriùs dicatur, hoc manet in quæstione quam disputamus. Deinde quamvis utrumque fuisset nomen commune (id quod non ita constat, sicut de Imperatoribus Romanis, Regibus Ægypti &c.) non sequitur, quòd propterea fuerint diversi; cùm omnia de eisdem posse assignari ad litteram ostenderimus.

Obj. 6. Abimelech & Abraham supra cap. 21. v. 32. juraverunt, & *inierunt fœdus pro puteo juramenti*: atqui servi Abimelech sub Isaäc obstruxerunt puteos Abrahami, ut patet hic; ergo non fuit idem, cùm juramenti sui Abimelech primus, qui in nulla re nocuerat Abrahamo, fuisset tenacissimus.

Resp. Disting. min. obstruxerunt aliquos puteos ab Abrahamo factos, concedo; obstruxerunt puteum *Bersabee*, nego min. Porro ille puteus solus erat puteus juramenti cap. 21. eumque renovato juramento, retinuit Isaäc, ut patet hic circa finem Capitis.

CAPUT XXVII.

Jacob matris consilio præripit fratri suo Esau benedictionem patris: unde Esau mortem illi minatur. Hinc suadet mater, ut in Haran secedat.

QUÆSTIO UNICA.

An dicta & facta Jacob præripientis Benedictionem fratri suo, excusari possint à mendacio?

Circa id quod dixit Jacob ℣. 19. *ego sum primogenitus tuus Esau: feci sicut præcepisti mihi, surge, sede, & comede de venatione mea* &c. Origenes, Cassianus & non nulli alii censuerunt, Jacob mentitum esse, sed licitè & sine peccato, in quo Platonem imitati sunt, putantes mendacium subinde licitum esse, propter notabilis boni consecutionem, sicuti licitum est uti veneno in Pharmacis. At error hic (qui totam evertit Scripturæ authoritatem, ut invictè cont. S. Hieron. probat S. P. Aug.) jam dudum ab Ecclesia proscriptus est, & per S. P. Aug. quoque expugnatus lib. cont. mendac. Alii præterea, inquit Jansenius, similiter Jacob mentitum esse sentiunt; sed officiosè tantùm & venialiter. Quam sententiam propter apparentem facilitatem plerique Recentiores amplexi sunt, ut A Lapide, Menochius &c. atque in eam etiam videtur inclinari Estius. Interim

℟. Et dico cum S. P. Aug. lib. cont. mendac. cap. 10. *Jacob quod matre fecit authore, ut patrem fallere videretur, si diligenter & fideliter attendatur, non est mendacium sed mysterium.* Cùm enim constet hanc benedictionis præreptionem & à Deo fuisse prædictam, & Spiritu Divino gestam, & ab Isaäc divinitus illustrato approbatam, & ab Apost. ut rei maximæ mysterium explanatam; non video sanè, inquit Jansenius, quid impediat, quò minùs vir innocentissimus Jacob divinitus intellexerit, quid à se figuratè ageretur, & significare hoc intenderit.

Gerebat autem in hoc facto, hœdinas pelles induens, figuram Christi, qui aliena peccata in se susciperet, eisque quodammodo se operiret: dicens verò, *ego sum primogenitus tuus Esau* figuram gessit populi gentilis, qui in adventu Christi, repudiatis Judæis, assumendus erat, prout communiter explicant SS. PP.

Quare si populo gentili (de quo dicit Apost. Galat. 3. v. 29. *semen Abrahæ estis*) dicere licuit, nos sumus semen Abrahæ; quid ni Jacobo in figura ejus pariter licitum fuerit dicere: *ego sum primogenitus tuus Esau, feci sicut præcepisti mihi*? Siquidem semen Abrahæ ibidem vocatur populus gentilis, quia à Deo electus loco Judæorum, ad eumque conversus, fecit voluntatem ejus: porro Jacob pariter loco Esau electus fuit à Deo, & fecit voluntatem ejus; ergo sicut populum gentilem potuit Apostolus dicere semen Abrahæ, ita Jacob dicere se potuit Esau primogenitum Isaäc.

Simili modo Matth. 11. v. 14. Joan. Baptista etiam à Christo vocatur Elias, non quoad personam, sed quoad spiritum. Item Tobiæ 5. v. 18. Angelus Raphaël dicit se esse *Azariam* (id est *adjutorium Dei*, qui aliis destinetur in adjutorium) *filium Ananiæ*, id est *gratiæ Dei*. Adeoque significat se divinæ providentiæ consilio missum in adjutorium Tobiæ: & sic non fuit mentitus.

Alio modo dici potest in verbis Angeli non fuisse mendacium, quia scilicet loquebatur secundum similitudinem personæ assumptæ, ut sensus sit: *sum Azarias*, id est similitudinem gero Azariæ filii Ananiæ, quod colligitur ex iis verbis, quibus Tobias respondit dicens: *ex magno genere es tu. Sed peto, ne irascaris, quòd voluerim cognoscere genus tuum.* Ita Estius in cap. 5. Tobiæ.

Cum igitur his, & pluribus aliis similitudinibus S. Patriarcha, in re tanta commodè à peccato excusari queat, inducimur, ut cum S. P. Aug. loco præcit. & S. Th. 2. 2. Q. 110. a. 3. ad 3. dicta & facta Jacob ab omni mendacio, etiam veniali excusemus: maximè cum à patre, re etiam deprehensâ, non arguatur; sed potius magis, magisque stabiliatur, ut patet ex v. 33. ubi ait: *benedixi ei, eritque Benedictus.*

In eamdem nobiscum sententiam abiit Theod. Q. 81. in Gen. ubi cum quæsivisset, utrum Jacob esset mentitus dicendo: *Ego sum Esau primogenitus tuus*; respondet: *emerat privilegia primogenituræ; verè igitur se ipsum appellabat primogenitum.* Consonat eidem Gregor. M. Hom. 6. in Ezechiel. *Jacob*, inquit, *primogeniti benedictionem non per fraudem surripuit: sed ut sibi debitam accepit, quam concedente fratre, datâ sibi lentis mercede, emerat.* His accedunt Ven. Beda, Isidorus Hispalensis, Rupertus, & alii, adeoque sententia hæc sufficientia habet fundamenta.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obj. 1. Dictum Raphaëlis Archangeli cogimur à mendacio vindicare, eò quòd Angeli sint impeccabiles; atqui Jacob non erat impeccabilis; ergo ex allegata similitudine non sequitur, quòd dicta & facta Jacob à mendacio excusari possit.

℟. Neg. maj. Non enim propterea à mendacio excusatur dictum Angeli, quia hic impeccabilis erat, sed quia verum dicebat: nam si per impossibile falsum dixisse supponeretur, à mendacio propter impeccabilitatem suam nequaquam excusari posset. Jam autem verum dixit, quamvis non esset Azarias à parte rei, seu in propria persona: ergo & Jacob verum dixit, quamvis non esset Esau à parte rei, seu in propria persona.

Obj. 2. Si Jacob noluerit fallere Isaäc, nec mentitus fuerit, non erat ratio, cur timeret, haberetur tamquam mendax & illusor, maledictionemque patris potius quàm benedictionem provocaret.

℟. Neg. assumpt. meritò enim maledictionem patris &c. timebat; quia pater hactenus illam electionem ignorabat, adeoque ex ignorantia factæ revelationis verè pater putare poterat ipsum esse mendacem & illusorem, eumque ut talem maledicere. Deinde hæc dicens Jacob adhuc ignorare potuit, quòd hac viâ primogenituræ jus obtinere deberet, ut cap. 25. Q. 3. dictum est.

M 2 Inst.

Inst. 1. Isaac vocat Jacob fraudulentum, etiam postquam jam novisset mysterium; ergo mysterium non excusat ipsum à mendacio.

Prob. ant. Mysterium Isaaco juxta S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 37. item Q. 80. in Gen. Hieron. Rupertum & alios revelatum fuit v. 33. ubi *expavit Isaac stupore vehementi*, id est, *raptus est in extasim*: atqui vocat ipsum fraudulentum v. 35. dicens ad Esau: *venit Germanus tuus fraudulenter, & accepit benedictionem tuam*; ergo &c.

Resp. Disting. ant. vocat ipsum fraudulentum, quia ex dicto & facto Jacob accepit occasionem errandi in ejus persona, concedo; quia mentitus erat, nego ant. & conseq. Deinde dici potuit venisse *fraudulenter*, quia modus ille exterior, quo usus est Jacob, solet apud homines pro fraude reputari. Unde & fraudulentia seu dolus apud Veteres non semper sumebatur in malum (nisi per vocem *malus* restringeretur) sed pro solertia & calliditate, præsertim adversus hostes & latrones, ut ad longum probat Coquæus.

Conformiter ad hæc argumentum dissolvit S. P. loco objecto: *quis est in ista benedictione*, inquit, *dolus hominis sine dolo? Quis est dolus simplicis, quæ fictio non mentientis, nisi profundum mysterium veritatis?* Sanè si fraudulentiam propriè dictam intellexisset Isaac, vel benedictionem datam potiùs revocasset, vel in fraudulentum filium aliter insurrexisset: jam verò datam benedictionem apertis verbis potiùs confirmat, concludens v. 33. *benedixi ei, eritque benedictus.*

Inst. 2. addit Isaac: *accepit benedictionem tuam*; ergo.

Resp. Quòd datam benedictionem vocaverit benedictionem Esau 1. Quia ante revelationem mysterii, putabat eam Esau esse debitam. 2. Quia sepositâ dispositione divinâ, ex natura rei erat ipsi debita. 3. Quia respondit ad mentem Esau, qui hanc sibi debitam prætendebat jure nativitatis, idque ut leniret mentem exacerbatam Esau, qui v. 34. *irrugiit clamore magno* &c. 4. Denique, quia eamdem ipsi Esau impertiri destinaverat, imo & datam putaverat.

Inst. 3. non est certum, quòd Jacob latens mysterium cognoverit; ergo locutus est non in sensu tropico aut mystico, sed in sensu obvio, adeoque dicendo se primogenitum Esau mentitus est.

℞. Gratìs dato, licèt non concesso ant. neg. conseq. quia equidem conformavit mentem suam sensui & intentioni matris, cui mysterium divinitus erat revelatum, cujusque Judicio suum sine hæsitatione subjiciebat; ut supra diximus.

Inst. Mysterium in historia latens non tollit sensum historicum & litteralem; ergo videtur equidem mentitus.

℞. 1. Sensum litteralem S. Scripturæ esse duplicem; proprium scilicet & figuratum; adeoque licèt forsan non proprius, reperitur equidem hìc sensus figuratus, ut in antecedentibus ostensum est.

Resp. 2. Cum Theod. & aliis, quòd in toto contextu verborum Jacob, sensus litteralis verus inveniatur, cùm fuerit primogenitus jure electionis, licèt non fuerit nativitate. Unde non malè totum contextum sic exponit Tirinus: *ego sum primogenitus tuus Esau*, scilicet figuratus & personatus; nam & decreto divino, & jure emptionis sum primogenitus tuus, atque ut privilegio primogenituræ mihi debito jam fruar, & solemniter à te benedicar, cùm id aliâ ratione non possim sperare à te, qui fratri meo nimium afficeris hactenus, indui personam ejus quem putas esse primogenitum tuum, & *feci sicut præcipisti mihi*, scilicet vero primogenito tuo: nam licèt materialiter & ex errore præceperis Esau, ut pararet tibi grata cibaria, & ita sese ad benedictionem præparet, formaliter tamen intendisti id ei præcipere, qui voluntate & decreto divino (cui utique semper conformis fuit intentio Isaac) primogenitus tuus esset. Cùm autem ego ille sim, & jam tibi hæc eadem in eum finem pararim, verè affirmare possum, fecisse me sicut præcepisti mihi. *Surge* itaque, *sede, & comede de venatione mea*, quam non in agro, sed in stabulo venatus sum.

Inst. 5. Jacob dixit se esse Esau, quod & vestibus ac hœdinis pellibus finxit: atqui non erat Esau; ergo mentitus est personam Esau, eamque finxit.

℞. Disting. min. non erat Esau vi nativitatis & nominationis humanæ, concedo; vi electionis divinæ, nego min. Imo etiam Esau dici poterat vi primariæ intentionis paternæ: nam rogavit accedentem filium: *Quis es tu fili mi?* Primario in ordine ad benedicendum primogenito: atqui in ordine ad accipiendam benedictionem paternam jure divino Jacob erat primogenitus; ergo vi primariæ intentionis paternæ, translato jure ad substantiam, poterat dici Esau. Quidni enim jus habens ad substantiam, jus saltem improprium habuerit in his circumstantiis ad nomen amphibologicum? Sanè si quis Comœdus repræsentans personam Regis diceret, *ego sum Rex Jacobus* v. g. non mentiretur, quamvis adstantes id non intelligerent, sed tantùm amphibologicè loqueretur; idque ideo, quia sub sensu dubio vult significare se repræsentare personam Regis: cur potiùs Jacob (qui insuper jure divino rei substantiam sibi vendicare intendebat) fuerit mentitus dicens se esse Esau, cùm sub verbis amphibologicis significare potuerit, quòd jure divino repræsentaret eum, qui nativitate erat primogenitus, licèt Isaac intentum hunc verborum sensum non intellexerit?

Etenim quòd Jacob non debuerit respondere ad totalem sensum & intentionem patris, declarari potest exemplo Raphaëlis Archangeli (de quo supra) cujus verba Tobias intellexit de persona aliqua inter Judæos nominata, Angelus autem de spirituali patre & generatione, quia Angeli sunt filii Dei secundùm gratiam &c. Idem etiam declarari potest exemplo Christi, qui Joan. 2. dixit judæis: *solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*; quod Judæi de templo manufacto intellexerunt, Christus autem de templo corporis sui.

Ex quo à fortiori sequitur, quòd sine mendacio personam Esau vestibus, & hœdinis pellibus fingere potuerit: nam fatente vel ipso A Lapide, hic nobis contrario, facta sæpe à mendacio excusari possunt, ubi verba non possunt.

Inst. 6. Jacob ad istam subtilitatem non reflexit, nec talia tantaque versabat animo; cùm simplex esset, rectus, & candidus, ut discurrit A Lapide.

℞. Neg. assumpt. quia non est dubium, quin à matre fuerit probè instructus, licèt de se simplex fuisse supponatur. Præterea quamquam fuerit simplex, rectus, & candidus moribus; quod tamen in hoc negotio agendo non fuerit adeo simplex, satìs patet ex modo, quo iniquam vexam à fratre prudenter, & opportunè redemit eo tempore, quo ex venatione lassus Esau parato prandio avidius inhiabat, utens voce *vendere*, exigensque fraternum juramentum, quo jus sibi à Deo concessum firmiùs stabiliret. Revera illa omnia non sapiunt magnam in hoc negotio simplicitatem.

Deinde in sententia nostra potuit esse à Deo instructus, cùm hic possit esse author sermonis amphibologici, quo justa de causa utimur. Denique fuit justus, rectus, & candidus; igitur potiùs videtur inferendum: ergo non est mentitus, sed sermone ancipiti justa de causa usus est.

Inst. 7. Verba definitè, & determinatè rem & mentem loquentis significant; ergo ad hoc, illudve significandum flecti non possunt, ut rursus ratiocinatur A Lapide.

Resp. Disting. ant. verba univoca determinatè significant &c. concedo; verba æquivoca seu amphibologica, nego ant. jam verò admissum est antè, quòd justa de causa sermone amphibologico usus sit Jacob; adeoque ruit consequentia.

Unde

Unde non satis fundatè restringit A Lapide hæc Jacobi verba (*feci sicut præcepisti mihi* &c. *comede de venatione mea*) quasi hunc solum sensum continerent: sumpsi arcum & arma, venatus sum, en fera, quam apprehendi & coxi, comede ex ea; cùm sensum ante datum habere possint: siquidem Calepinus verbo *venor* ait, per translationem *venari* capimus pro *captare*, hoc est artificio quodam & arte quærere. Unde & non nulli alii reflectunt, quòd ly *venatio* etiam in Hebræo habeat diversam significationem, & idem importet quod *studiosa inventio*; quæ locum habuit in præparatione pulmenti, quod Jacob dedit patri suo.

Inst. 8. Cum Abulensi, si Jacob postulatus fuisset, ut juraret se esse Esau, & jurasset, perjurus fuisset; quia non jurasset ad mentem & intentionem patris exigentis juramentum, ergo etiam mentitus est patri, quando sine juramento respondit alio sensu se esse Esau, quàm pater intendit.

℟. 1. Retorquendo argumentum in duobus exemplis supra allegatis, & quærendo, an Christus jurando se destructurum templum, quod Judæi intelligebant de manufacto, & Christus de corpore suo, fuisset perjurus? Item an Angelus Raphaël jurando se esse Azariam magni Ananiæ filium, perjurus fuisset, eò quòd non jurasset ad mentem Tobiæ? Sicuti ergo ad hæc exempla responderi debet, ita ad argumentum propositum. Interim certò constat, nec Christum, nec Raphaëlem fuisse mentitos; quid ni ergo idem asseratur de Jacob, cùm habuerit justam causam sic respondendi patri Isaäc.

℟. 2. Quando jus est exigendi juramentum in uno determinato sensu, tunc esse obligationem ex parte jurantis, ut eumdem sensum intendat, & sic non datur locus amphibologiæ, eò quòd per tales circumstantias verba restricta sint ad unum sensum. Hoc autem locum non habet in omni interrogatione, quia potest interrogatus jus habere, ut alium sensum intendat, sed verè per verba significatum, ut patet in responso Raphaëlis Archangeli. Igitur etiamsi Jacob non potuisset excusari à perjurio, videtur tamen excusandus à mendacio, præsertim cùm responderit ad intentionem patris primariam.

Obj. 3. Mysterium latens quidem fuit ex parte Dei; sed mendacium fuit ex parte Jacob, adeoque dictis Jacob niti non potuit, cùm veritas niti non possit falsitate.

℟. Quòd mysterium quidem primario fuerit ex parte Dei, sed secundario etiam fuit ex parte Jacob, cùm ex consilio matris, mysterio à Deo revelato per omnia fuerit obsecutus (idque sine mendacio) adeòque veritas non nititur falsitate.

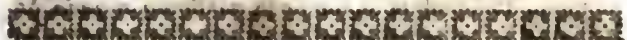
Obj. 4. Cap. *Gaudemus* de Divortiis Innoc. III. dicit Jacob excusari à mendacio, quia Deo Authore fecit & dixit ea quæ hìc referuntur, sicuti ab adulterio excusantur Patriarchæ, qui ex commissione Dei acceperunt secundam uxorem vivente primâ; ergo supponit ipsum fuisse mentitum.

℟. 1. Si ista consequentia valeat, ex eodem antecedente etiam inferri poterit: ergo supponit Patriarchas in casu fuisse adulteros.

Resp. 2. Neg. conseq. quia potiùs colligitur oppositum: nam ex mente Pontificis excusari ab adulterio in casu est adulterium non committere; ergo etiam excusari à mendacio, est non mentiri.

Demum sunt, qui Jacob à mendacio eximunt dicendo, verbis illis, quæ protulit, nihil contra ipsius mentem significari: etenim dicendo; *ego sum primogenitus tuus Esau*, significare voluit: ego sum loco Esau primogeniti tui, ejusque vices impleo; jam enim ille non est primogenitus, tum quia primogenituræ suæ jura mihi vendidit (ut probè nosti) tum quia à Deo, loco illius electus sum. Similiter cùm addit: *feci sicut præcepisti*, intendebat significare, à se esse adimpleta ea, quæ alio tempore jusserat pater. Hæc autem verba: *comede de venatione mea*, eo sensu volunt ab ipso prolata, ac si dixisset: comede carnes à me paratas, quæ suo sapore & odore carnem venatione captam, ac ferinam referunt & redolent.

Quidquid sit, sicut duplex est filiorum genus, quorum alii sunt secundùm carnem, alii secundùm jus (ut patet ex Apost. ad Rom. 9. v. 6. & seq. dicente: *non omnes qui ex Israël sunt, ii sunt Israëlitæ; nec qui semen sunt Abrahæ omnes filii; sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine*) sic duplex quoque admitti potest primogeniti genus, quorum unus sit secundùm carnem, aliter primogenitus secundùm jus; maximè cùm Apost. ibidem immediatè exemplificet in Jacob & Esau.



CAPUT XXVIII.

Jacob fugiens Esau proficiscitur in Mesopotamiam, eique obdormiscenti, ad viæ, laborisque solatium exhibetur apparitio angelicæ & divinæ protectionis, sub figura scalæ ad cælos usque pertingentis: hinc mutato loci nomine, ac voto facto Deo, iter prosequitur.

QUÆSTIO UNICA.

An hoc Cap. culpandus sit Jacob?

TRibus de causis hìc aliquibus videri posset culpandus Jacob.

1. Quia surgens mane Jacob, tulit lapidem quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum: porro hoc vetitum est Lev. 26. v. 1. ubi dicitur... *nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra.*

2. Fudit oleum desuper, quod redolere videtur paganismum; cùm id ipsum practicarent pagani, ut docent Clemens Alexand. lib. 7. Strom. & Arnobius lib. 1. cont. Gentes.

3. Vovit etiam votum v. 20. quod ex variis capitibus videtur fuisse culpabile, ut patebit in objectionibus hìc subjiciendis.

Verùm nullo ex capite hìc reprehensibilem esse Jacobum, satis constat inter Catholicos: quia omnes istæ actiones non nisi religionem sonant, & gratitudinem erga Deum, cujus providentiam & affectum singularem ergà se in hoc itinere Jacob expertus est. Unde

℟. Ad 1. Quòd lapidem illum non erexerit in titulum, ut adoraret eum (quod prohibetur loco Lev. objecto) sed tum, ut certum haberet in suo reditu signum loci illius, in quo Deus ipsi apparere, & in tantùm benedicere dignatus fuerat; tum ut beneficii illius perenne haberet memoriale: quod imitati sunt Israëlitæ Josue 4. v. 8. & 9. ubi duodecim lapides collegerunt, & erexerunt tam in castris quàm in Jordane, in perpetuam rei memoriam & gratitudinem, eò quòd sicco pede trajecissent Jordanem. Deinde intentio ejus erat ibidem in reditu suo extruere altare, ut ipsi mandatur, infra cap. 35.

Ad 2. dico, quòd paganismum nequaquam fuerit imitatus Jacob, sed rem verè Sacram peregerit: cùm enim jure electionis Divinæ primogenitus esset & Sacerdos, oleum illud Deo litavit, & erectum Altaris futuri lapidem consecravit. Hinc & locum illum vocavit *Bethel*, hoc est domum seu templum Domini.

Exemplum hoc Deus in V. Lege Judæos imitari voluit, dum præscripsit solemnitatem consecrandi altaria per olei sacri infusionem. Eumdem quoque ritum etiamnum in Lege N. observat Ecclesia, dum in Altaris consecratione Episcopus illud in quinque diversis partibus oleo inungit, cantante interim Clero: *erexit Jacob lapidem in titulum* &c.

Ad 3. Dico, nihil quoque in illo voto fuisse inordina-

præ amoris magnitudine. Atqui tamen contrarium contingere debuisset, si tantùm in fine primi septennii intrasset matrimonium: siquidem amantibus etiam breve tempus longum esse solet. Unde & Prov. 13. v. 12. dicitur: *spes quæ differtur affligit animam.* Ergo Jacob Liam & Rachelem non in fine, sed in initio primi septennii videtur accepisse uxores.

℟. Neg. min. quia in loco objecto per metonymiam dies ponuntur pro labore dierum, qui licèt in se esset difficilis & gravis, amor tamen eum facilem & levem faciebat. *Dictum est ergo* (videbantur &c.) *propter laborem servitutis, quem facilem & levem amor faciebat*, inquit S. P. Q. 88. in Gen.

Obj. 2. Si Jacob non intraverit matrimonium, nisi post primum septennium completum; sequitur quòd Lia tempore septem annorum pepererit septem liberos, nempe sex filios & unam filiam, hoc cap. & seq. expressos, atqui tamen hoc non videtur posse admitti, quandoquidem inter natum Judam & conceptum Issachar Lia ad tempus fuerit sterilis, ut patet ex v. ult. hujus cap. ergo &c.

℟. Neg. min. siquidem omnia jam dicta tempore septem circiter annorum potuisse contingere, nequaquam impossibile videtur. Itaque supponamus quòd Jacob ad avunculum suum Labanum pervenerit tempore Veris; uti videntur prætendere aliqui ex istis qui volunt, eum Liam & Rachelem duxisse circa initium primi septennii. Elapsis primis septem annis, quibus pro Rachele servierat, Lia ipsi fraudulenter supponitur loco Rachelis, eamque ducit uxorem.

Octavo igitur anno, quo Jacob in Mesopotamia erat, Lia minùs chara viro suo concepit, Rubenque decimo enixa est mense; vigesimo Simeon, trigesimo Levi: septimo verò supra trigesimum Rachel hactenus sterilis, sed impatiens, liberorum desiderio, Balam ancillam suam Jacob viro suo in uxorem tradidit, ut saltem ex ea liberos susciperet educandos.

Quadragesimo mense Judas natus est ex Lia: septimo verò & quadragesimo Dan natus est ex Bala.

Interim Lia sentiens se desiisse parere, sive concipere, quadragesimo nono Zelpham ancillam suam quoque Jacob tradidit in uxorem.

Septimo supra quinquagesimum mense natus est Nephtali ex Bala; nono & quinquagesimo Gad ex Zelpha.

Mense sexagesimo completo, ac consequenter quinquennio secundi septennii finito, Ruben puer quatuor annorum & duorum mensium, tempore messis triticeæ (quæ in Palæstina & Mesopotamia videtur esse tempore Veris) reperit mandragoras in agro, easque matri suæ Liæ affert, quæ, postquam jam per viginti menses parere desiisset, rursus concepit, & mense sexagesimo nono potuit esse enixa Issachar; circa quod tempus, verisimiliter parùm ante Issachar, etiam Aser potuit esse natus ex Zelpha.

Mense septuagesimo nono natus est Zabulon ex Lia; tandem nono supra octogesimum, ac consequenter, quinque dumtaxat mensibus post finitum secundum septennium, nata est Dina. cap. 30. v. 21.

Inst. 1. Ex v. 21. & 22. cap. 30. videtur satis constare, quòd Dina nata sit ante Josephum; atqui ibidem ex v. 25. & 26 liquet, Josephum esse natum anno 14. servitutis finito; ergo nativitatem Dinæ non licet protrahere ad quinque menses post finitum secundum septennium.

Resp. Neg. maj. quia v. 21. nativitas Dinæ videtur relata per anticipationem, qua Scriptura satis frequenter uti solet. Unde sicuti supra cap. 25. v. 8. retulit Moyses mortem Abrahæ ante nativitatem Jacob & Esau, quia nempe intendebat priùs absolvere ea, quæ concernebant historiam vitæ Abrahæ, quàm inciperet narrare generationes Isaäc; ideo quoque videtur narrasse nativitatem Dinæ ante ortum Josephi, quia nempe voluit priùs absolvere generationes omnes ad Liam spectantes, quàm inciperet describere generationem Joseph ex Rachele. Et hoc nos multò fundatiùs dicimus, quàm oppositæ opinionis patroni, qui prætendunt verba v. 20. *Servivit ergo Jacob pro Rachel septem annis*, à Moyse subjici anticipativè, ob rerum, uti dicunt, cognationem manifestam, ut nempe summatim præmitteret narranda, dein particulatim & prolixius, juxta Scripturæ morem, cujus similia & crebra exempla in promptu sunt.

Inst. 2. Dina erat nubilis, quando violata est à Sichem filio Hemor, infra cap. 34. v. 2. atqui si fuisset nata post secundum septennium, tunc temporis nubilis esse non potuisset; ergo &c.

℟. Neg. min. Nam cùm Jacob post finitum secundum septennium, adhuc sex annis manserit apud avunculum suum Laban, ut patet ex cap. 31. v. 38. & 41. sequitur quòd Dina habuerit quinque annos & septem menses, quando Jacob ex Mesopotamia reversus fuit in terram Chanaän. Jam verò ex cap. 33. v. 17. liquet, quòd aliquo notabili tempore videatur habitasse in Socoth, antequam transiret in Sichem. Supponamus igitur cum Vitré & nonnullis aliis Chronologis, quòd eodem anno, quo fugit ex Mesopotamia, venerit in Socoth, & ibidem habitaverit octo annis: in hoc supposito Dina fuit circiter 14. annorum, quando violata est à Sichem filio Hemor, ac consequenter nubilis erat.

Ex quibus omnibus liquet, quòd præfatum argumentum (in quo maximè se fundant oppositæ opinionis patroni) minimè nos urgeat, ut recedamus ab obvio & naturali sensu v. 21. & 25. eumque detorqueamus ad sensum valde improprium; puta dicendo, quod ly *servivi* idem significet ac *servio; tempus impletum est*, idem ac *plenum est*, scilicet generandi liberos &c.

QVÆSTIO II.

An, & quomodo hic peccaverint Laban, & Jacob?

RESP. & dico 1. multiplicis peccati hic reus fuit Laban.

1. Inhumanus fuit & atrox in filiam suam Rachelem, quam veluti mancipium, nullâ dote assignatâ, cum obsequiis Jacobi permutavit: de quo ipsa cum sorore conqueritur infra cap. 31. v. 14. & 15. *numquid habemus residui quidquam in facultatibus & hæreditate domûs patris nostri? Nonne quasi alienas reputavit & vendidit nos comêditque pretium nostrum?*

2. Versipellis fuit & duplicis animi: quia pro septennali obsequio Jacob promiserat Rachelem; cùm tamen intenderet potiùs fraudulenter surrogare Liam, ut patuit ex eventu.

3. Injustus fuit: quia durissimo septem annorum labori mancipavit Jacob, cui necessitudinis, sanguinis, divitiarum, & meriti causâ filiam suam gratis, imò dotatam dare debuisset, ubi partes convenerant.

4. Violentus fuit; quia loco Rachelis substravit ipsi Liam, cujus matrimonium ex timore saltem reverentiali eum coëgit ratum habere, septemque aliis annis pro Rachele de novo servire.

5. Injurius fuit Racheli, quam a jure thori ad tempus amovit: seduxit & Liam, quam viro non suo subjecit, & periculo exposuit opprobrii sempiterni, si à Jacob fuisset repudiata &c.

Dico 2. Nullâ ratione hoc cap. culpandus est Jacob: quia bonâ fide & ex ignorantia facti totum contigit, quod hîc posset videri culpabile.

Obj. 1. Jacob hic dicit ad Laban v. 21. *da mihi uxorem meam*; ergo videtur rem cum ea habuisse ante matrimonium.

Resp. Neg. conseq. Quia impletâ conditione jam erat ei desponsata. Porro desponsatæ in Scriptura quandoque vocantur uxores, ut patet ex Deut. 22. v. 24. ubi stuprator desponsatæ lapidibus obrui præcipitur, additâ hac ratione: *quia humiliavit uxorem proximi sui.*

Obj. 2. Inconceptibile est, quòd Jacob totâ nocte laboraverit facti ignorantiâ, nullamque saltem habuerit fraudis suspicionem.

Resp. Neg. assumpt. nam Moyses ignorantiam il-

lam

Iam energicè exprimit dicens v. 24. *facto mane, vidit Liam.* Quo comperto, & ipse Jacob in fraudulentum insurgit avunculum v. 25. dicens: *quid est quòd facere voluisti? Nonne pro Rachel servivi tibi? Quare imposuisti mihi?* Ex quibus satis constat, quòd factum illud Jacob penitus ignoraverit.

Obj. 3. Si mentis compos fuisset Jacob, fraudem detexisset vel ex visu, vel ex auditu, vel ex tactu; ergo illâ die liberiùs biberat, sicque ignorantiæ illi causam dederat.

Resp. Neg. ant. Quia in omnibus istis, sensibus decipi potuit Jacob sibi præsentissimus. 1. Quidem in visu, quia (ut notat Estius) honestatis & verecundiæ causâ olim in tenebris solebant ad thalamum viri, noviter nuptæ introduci, & quidem obvelatâ facie. 2. Decipi potuit in auditu; quia, suadente Labano, vel tacere potuit Lia, vel vocem sororis imitari, vel propriam submissè loquendo fingere; quia satis constat, quòd submissa loquela ita quandoque vocem variet, ut crederes te alteram audire personam. 3. Decipi potuit in tactu; quia cùm simplicissimus & castissimus esset Jacob, ex hac illusione elucet, quòd in uxore, non quæsierit blanditias, & lenocinia meretricia, sed eâ potiùs usus sit in castitate maritali. His adde, quòd fraus hæc esset prorsus insolita, & sine exemplo, quam proinde homo rectus & simplex subolere non potuit.

Inst. Ergo & Rachel peccavit, lenocinium illud non impediens.

Resp. Neg. sequelam: quia in primis fraudem illam Rachel potuit ignorare. Deinde quamquam non ignorasset, potuit ab ea impedienda metu gravi & injusto, fraudulentâ quoque vel violentâ abductione deterreri. Porro non semper tenemur alterius peccatum cum gravi nostro incommodo impedire. Quidquid sit, ignorantiam illam in justo Jacob Deum permittere voluisse, unanimiter tradunt SS. Patres.

Obj. 4. Jacob facilè acquievit Labano, tenuem facti sui rationem afferenti; ergo consensit in factum libidinosum.

℟. Neg. conseq. quia tantùm acquievit Labano, matrimonium Liæ petenti per hæc verba v. 27. *Imple hebdomadam dierum hujus copulæ, & hanc quoque* (Rachelem) *tibi dabo.*

Porro quamvis omni jure potuisset Jacob Liam repudiare, habuit tamen justas rationes in hoc matrimonium consentiendi. 1. Quidem, ne cognatam suam à se vitiatam, & fortè imprægnatam exponeret opprobrio. 2. Ne sibi grave malum ex parte Labani accerseret, cujus potentiam meritò timere potuit. 3. Ut hac viâ vexam iniquam redimeret, & debitam sibi uxorem Rachelem obtineret, quam alias non obtinuisset.

Inst. Jacob *tandem potitus optatis nuptiis, amorem sequentis priori prætulit;* ergo saltem inordinato amore peccavit.

℟. Neg. conseq. Quia majori amore digna erat Rachel, tum propter naturæ dotes, tum quia sponteneè eam duxerat, nec ac illa deceptus fuerat, prout fuerat illusus à Lia. Porro quòd castus fuerit hic Jacobi amor in Rachelem, patet ex eò, quòd toto tempore septem annorum, ne semel eam tetigisse legatur.

Noluit tamen Dominus ut Jacob despiceret Liam, & hinc v. 31. videns, quòd despiceret Liam, aperuit vulvam ejus, sorore sterili permanente, ut vel sic omnes amici sui semitas divinâ suâ, solidâque providentiâ suaviter disponeret & gubernaret.

Obj. 5. v. 26. Ait Laban ad Jacob: *non est in hoc loco nostro consuetudinis, ut minores ante tradamus ad nuptias.* Atqui consuetudinem illam ignorare non potuit Jacob, qui per septem annos jam ibi habitaverat; ergo fraudem sibi struendam subolere potuit.

℟. Vel consuetudinem illam à Laban fuisse confictam, vel si revera fuerit, rectè equidem confisus est Jacob, quòd Laban consuetudinem illam prætergredi vellet. 1. Quia ipsum antè non monuit. 2. Quia petitam juniorem, non obstante istâ consuetudine; ei absolutè concessit, sub conditione obsequii septennalis, quod Jacob impleverat. 3. Quia solemniter celebravit convivium nuptiale Rachelis, quam omnes noverant juniorem; adeoque jam satis indicaverat, quòd prætensam istam consuetudinem nollet observare.

QUÆSTIO III.

An Jacob potitus sit optatis nuptiis Rachelis in initio alterius septennii, an in fine?

RESp. Verbis S. P. Aug. Q. 89. in Gen. *si parùm advertatur rei hujus narratio, putabitur quòd posteaquam Liam Jacob duxit uxorem, deinde servivit alios septem annos pro Rachele, & tunc eam duxit. Verumtamen non ita est.* Unde juxta S. D. quod hic v. 27. Dicitur: *imple hebdomadam dierum hujus copulæ*, idem est, quod imple, seu expecta septem dies, quibus durant solemnia nuptiarum hujus matrimonii, & iis finitis; tradam tibi pleno jure uxorem etiam Rachel, sic tamen ut pro ea mihi aliis septem annis servias. Infame enim fuisset Liæ, se dimitti à Jacob, & indecorum intra dies nuptiales aliam ipsi superinduci: nam per septem dies tunc temporis nuptiæ celebrabantur, ut nunc tribus, quemadmodum insinuat S. P. ibidem; & patet ex nuptiis Samsonis Jud. 14. v. 12.

Fallitur proinde Josephus, qui putat hîc hebdomadam annorum intelligi, quasi Jacob non duxisset Rachelem ante finitos secundæ servitutis annos. Hebdomadam enim dierum nuptialium cum S. P. Aug. hîc v. 28. intelligendam esse, sustinent S. Hieron. supra Q. 1. cit. Alcuinus, Estius, & omnes passim interpretes.

Et revera solos septem dies inter utrasque nuptias interponendas esse, satis colligitur ex v. 30. & 31. atque etiam ex contentionibus Liæ & Rachelis ante nativitatem Joseph, quæ contigit anno 14. paternæ servitutis; quia post eum natum servivit Jacob alios sex annos pro gregibus, ut eruitur ex cap. 31. v. 38. & 41.

P. Quid significetur per Liam & Rachelem?

℟. Sensu allegorico per Liam significatur Synagoga, per Rachelem Ecclesia, pro qua utraque Jacob (id est Christus) servivit, ut explicat Justinus in Dialogo cum Tryphone.

Sensu autem tropologico Rachel significat vitam contemplativam, Lia activam, ut præclarè exponit S. P. Aug. lib. 22. cont. Faustum cap. 52. item S. Greg. lib. 6. Moral. cap. 28.

CAPUT XXX.

Rachel sterilis, & Lia parere cessans, ancillas suas marito tradunt, ex quibus singulæ binos suscipiunt filios, præter quos Lia duos alios, & filiam parit; Rachel verò Joseph: unde Jacob in patriam redire cogitat, sed novo pacto à Laban detentus, virgarum decorticatione ditatur.

QUÆSTIO I.

An culpabilis sit Jacob, quod quatuor acceperit uxores?

RESp. & dico, Faustus Manichæus acerrimus Jacobi Patriarchæ criminator, propudiosæ ipsum incontinentiæ arguit propter multiplicatas hîc uxores: cujus vestigii insistens Calvinus, & hæc Scripturæ verba expendens: *deditque* (Rachel) *illi Balam in conjugium;* scribere non veretur: "ita„que ad tantum conjugium rapitur Jacob. Unde „colli-

„colligimus, nullum esse peccatis finem, ubi semel „neglecta est Dei institutio. Atque hoc est, quod „dixi, non statim Dei ferulis reductum ad sanam „mentem &c. Verùm clamoroso Hæretico Fausto os olim obstruxit S. P. Aug. & in ipso succlamantem Calvinum præfocavit lib. 22. cont. Faustum, & alibi, ostendens quòd Patriarchæ in Matrimoniis suis non delicias carnis, sed generis tantummodo sui intenderint multiplicationem; quòd factâ dispensatione (quam cap. 16. probavimus) licitum erat, planèque honestum.

Sanè Si Rachel spurcitias carnis intendisset (idem est de Sara & Lia) potiùs absterruisset virum ab omni alia muliere, quàm ancillam suam viro suo dedisset uxorem, ut vel lippis oculis quilibet potest intueri.

Sed quid de viris loquar (ut utar verbis S. P.) *quibus excellentissimum testimonium divinâ voce perhibetur, cùm ipsas feminas nihil aliud in concubitu appetivisse, quam filios, satis eluceat?*

Dices, etiamsi ista ratio aliqualiter potuerit excusare Abrahamum, non potuit tamen Jacobum; cùm ille ex Lia jam tres saltem genuisset filios, ergo Jacob in uxorum pluralitate animum prodidit libidinosum.

Resp. Neg. conseq. Quia sicuti Abraham non nisi unam appetiit Saram, sic Jacob non nisi solam desideravit Rachelem; cùm Liam sibi suppositam numquam petiisse aut appetiisse legatur: nec verisimiliùs umquam desiderasset, nisi propter rationes supra allatas, quasi coactus fuisset. Rursus sicut Abraham non nisi cedens deprecanti Saræ superinduxit Agar, sic Jacob non nisi cedens urgenti Racheli, accepit Balam, ut primariæ suæ uxori ex ancilla gigneret filios adoptivos, cùm spem non videretur habere suscipiendi naturales. Porrò licèt saltem tres ex Lia genuisset filios, nullum tamen hactenus genuerat ex Rachele, cui saltem adoptivos desideranti (factâ sibi dispensatione) sine animo libidinoso satisfacere potuit, & satisfecit.

Inst. Equidem hæc ratio non excusat ipsum respectu matrimonii cum Zelpha, cùm Lia jam quatuor naturales haberet filios; ergo saltem hic animum carnalem prodidit.

℟. Neg. conseq. Quia cùm urgente Rachele Balam assumpsisset, sicque partiali jure thori privaretur Lia, etiam hac instante, debuit admittere Zelpham, ne æmulatio & invidia cresceret, qua postmodum Lia exarsit in Rachelem dicens v. 15. *Parumne tibi videtur, quòd præripueris maritum mihi, nisi etiam mandragoras filii mei tuleris?* Pacem ergo per hoc quartum matrimonium in familia sua quæsivit Jacob, non carnales delicias, quas in prædilecta sua Rachele potiùs invenisset, quam in aliis.

Id ipsum illustri exemplo ostendit, quando Loco Rachelis Liam sine contradictione admisit, quæ mercede virum suum se conduxisse asserit v. 16. pro mandragoris, quas concupierat Rachel, & à Lia sub dicta conditione acceperat.

QUÆSTIO II.

De Nativitate Joseph.

Rachel hactenus semper sterilis, demum reddita est fœcunda anno ultimo secundi septennii, non quidem virtute mandragoræ, sed beneficio Dei, peperitque Joseph, quem ex voto & desiderio, quo optabat sibi addi alium filium, isto nomine appellavit; *Joseph* enim idem significat quod *addens*, vel *accrescens*, ut patet ex cap. 49. v. 22.

Dico 1. Ortus Josephi in annum 14. servitutis patris sui incidens, clavis quædam est Chronologiæ rerum ad Jacob pertinentium. Nato enim Joseph dixit Jacob ad Laban v. 26. *Da mihi uxores & liberos, pro quibus servivi tibi; ut abeam*, adeoque Joseph natus est in fine secundi septennii: nam cùm se avunculo suo Laban ad 14. annos servitutis obligasset, non poterat petere libertatem & dimissionem, nisi iis finitis. Itaque

Dico 2. Joseph natus est anno patris sui 91.

Prob. Jacob erat 130. annorum, dum venit in Ægyptum, & Joseph tunc erat 39. annorum: atqui si subtrahas 39. à 130. restabunt 91. Ergo Joseph natus est anno patris sui 91. Prima pars maj. liquet ex cap. 47. v. 9. ubi dicit Jacob Pharaöni: *Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt.* Secunda pars pariter liquet ex cap. 41. v. 46. ubi dicitur: *triginta annorum erat* (Joseph) *quando stetit in conspectu Regis Pharaö.* Atqui novem annis post venit Jacob in Ægyptum (nam primò fluxerunt septem anni ubertatis, deinde duo anni famis, ut patet ex cap. 45. v. 11. ubi Joseph dicit fratribus suis: *adhuc enim quinque anni residui sunt famis*) ergo Joseph 39. annos habebat, quando Jacob venit in Ægyptum. Videri meretur S. P. Aug. Q. 128. in Gen. ubi jam dicta mirificè dilucidat. Interim ex his

Collige 1. Quòd Jacob haberet 77. annos, dum venit in Mesopotamiam, & fratri suo præripuit benedictionem: item quod haberet 84. dum duxit Liam; nam si subtrahas 14. à 91. restant 77. & si subtrahas 7. à 91. restant 84.

Collige 2. Quòd Benjamin sit natus anno circiter 107. ætatis Jacob: quia Benjamin natus est aliquot mensibus, antequam Jacob veniret ad Isaäc patrem suum, in Hebron, ut patet ex cap 35. à v. 16. usque ad 20. Atqui dum jam Jacob habitabat in Hebron, Joseph annum agens 16. à fratribus venditus ductus est in Ægyptum, ut dicitur cap. 37. Ergo Benjamin 16. circiter annis fuit junior Josepho, ac consequenter natus est anno circiter 107. vitæ Jacob; anno verò ætatis Isaäci 167 siquidem Jacob natus fuit anno vitæ Isaäci 60. ut dicitur cap. 25. unde

Collige 3. Quòd cap. 35. mors Isaäci narretur per anticipationem: nam ibidem v. 28. dicitur in toto vixisse 180. annis; adeoque adhuc 13. annis vixit post venditionem nepotis sui Joseph. vide S. P. Aug. q. 122. in Gen.

Collige 4. Quòd Jacob postquam rediit ex Mesopotamia, 10. annis peregrinatus sit in terra Chanan, antequam venerit ad patrem suum Isaäc, in Hebron.

QUÆSTIO III.

An Jacob in novo pacto, quod iniit cum Laban, alicujus peccati reus fuerit?

Dico 1. Videri posset aliquibus, quòd in novo pacto, de quo hic, injustitiæ & superstitionis reus fuerit Jacob; pro quo

Nota 1. Quòd pactum illud fuerit tale, ut omnes fœtus ovium & caprarum Laban, quas Jacob pascebat, deinceps nasci turi, si essent unicolores; puta toti albi vel toti nigri, cederent Labano: *quodcumque autem furvum* (id est fuscum sive subnigrum, in quo albedo nigredini mixta est) *& maculosum* (id est magnas habens maculas albas vel nigras) *variumque fuerit* (hoc est parvis maculis albis vel nigris distinctum seu punctatum) *tam in ovibus, quàm in capris*, cederet Jacobo, ut dicitur v. 32.

Nota 2. Laban gratum habens quod cit. v. petebat Jacob, v. 35. *separavit in illa die capras & oves, & hircos & arietes varios, atque maculosos*, eosque sibi pascendos assumpsit, & itinere trium dierum sejunxit ab unicoloribus, quos Jacobo pascendos reliquit.

Nota 3. Circa executionem hujus pacti, propter obscuritatem textuum, inter se non convenire Interpretes; sed executionem ita esse factam, ut soli Jacobo unicolores traditi sint, aliqui prætendunt, quorum opinionem hîc nudè proponere volo, ut videat Lector an satis fundata sit, nec ne.

Dices 1. v. 35. legit Interpres noster: *Cunctum autem gregem unicolorem, id est albi & nigri velleris, tradidit in manu filiorum suorum.* Deinde v. 36.

v. 36. *Et posuit spatium itineris trium dierum inter se, & generum, qui pascebat reliquos greges ejus.* Ergo Laban unicolores pascendos dedit servis aut filiis suis, variegatos autem Jacobo.

℞. Neg. conseq. Quia maculosos fœtus imposterum nascituros pro mercede petierat Jacob: atqui ex maculosis naturaliter, vel saltem regulariter prodiissent fœtus maculosi; ergo gregem maculosum non dedit Jacobo pascendum avarus Laban.

Deinde variegatos ab unicoloribus separavit Laban itinere trium dierum, ne posteriores vel ex aspectu, vel ex coitu cum prioribus, variegatos gignerent.

Denique si variegatos pasceret Jacob; quid opus erat virgas populeas partim corticibus exutas, partim integras in canalibus apponere, ut ex earum conspectu grex diversi coloris gigneretur, cùm omne animal per se sibi simile gignere soleat, licèt per accidens quandoque fiat contrarium.

Unde apparet, in textu nostro omissam esse particulam *non*, adeoque legendum esse: *cunctum autem gregem unicolorem, id est albi & nigri velleris,* NON *tradidit in manu filiorum suorum.*

Imo si constructionem adhuc magis naturalem desideres (inquiunt aliqui) sub correctione eorum, quorum interest, totus textus sic legi potest: *cunctum autem gregem* NON UNICOLOREM, *id est,* NEC ALBI, NEC NIGRI VELLERIS, *tradidit in manu filiorum suorum.*

Rationem allegant, quòd Scriptura ponat oppositionem inter gregem, quem sibi, vel suis pascendum reservavit, & eum quem Jacobo pascendum commisit, statim subdens v. 36. *Et posuit spatium itineris trium dierum inter se & generum, qui pascebat reliquos greges ejus*, scilicet unicolores; cum juxta istam explicationem de *non unicoloribus* Scriptura antè loquatur.

Quamquam autem prædicta reflexio nec ad fidem pertineat, nec ad mores; absit tamen (inquiunt) privato spiritu quidquam afferere nisi disputativè, & quidem sine præjudicio meliùs sapientis.

Dices 2. Salvo textu, juxta communem interpretum explanationem omnia cohærent, si dicamus, gregem unicolorem traditum fuisse in manus filiorum Laban, ut simul cum Jacobo eumdem gregem pascerent, titulotenus ut subessent Jacobo, eumque juvarent in gregibus custodiendis; sed revera, ut invigilarent, ne aliunde diversi coloris oves, aut capræ à Jacobo admiscerentur unicoloribus: item ne quid sibi Jacob præter pactum usurparet ex fœtibus unicoloribus, eosque, ubi jam adolevissent, patri suo segregarent &c.

Resp. Hanc quidem esse plurimorum interpretationem; sed multa sunt, quæ huic obstant explicationi.

1. Quia separavit variegatas à grege Jacobi, & *posuit spatium itineris trium dierum, inter se & generum, qui pascebat reliquos greges ejus;* utique unicolores, ne variegatæ plures nascerentur ex grege suo. Nemo autem prudens suspicari potuit, quòd variegatas oves vel capras aliunde tunc Jacob adduceret, quia vel femellarum fœtus non habuisset, vel masculos gratis non accepisset ad conjunctionem.

2. Si in gregis custodia filios Laban exploratores secum habuisset Jacob, sine causa dixisset v. 33. *respondebit mihi cras justitia mea, quando placiti tempus advenerit coram te, & omnia quæ non fuerint varia, & maculosa, & furva tam in ovibus, quàm in capris, furti me arguent.* Quid enim illa protestatio veniebat ad rem, si cum Jacob essent exploratores Laban, qui dietim ei referre potuissent, quid ageretur?

3. Si exploratores filios Laban secum habuisset Jacob; quomodo in eorum præsentia ausus fuisset virgas populeas, detractis partim corticibus adhibere, ut fœtus variegatos obtineret?

4. Si in eorum præsentia id ipsum attentaverit Jacob; quomodo stratagema illud patri non retulerunt filii? Hæc sanè & alia maturè considerantem cogere possunt à communi explicatione deflectere, & admittere mendum in loco, quem S. Hieron. in Tradit. Heb. ita dicit esse obscurum apud LXX. Interpretes, ut neminem repererit, qui illum nitidè exponeret.

Inst. Si mendum esset, Correctores Romani illud indubiè observassent; ergo & correxissent.

Resp. Neg. conseq. Quia nihil hìc substantiale est, quod fidei vel moribus repugnat, & particula *non* per abbreviationem scripta facilè omitti potuit: nec propterea corrigi debuit per Romanos, qui plura similia menda permiserunt (ut scribit Bellarminus Lucæ Burgensi) ne viderentur cum Hæreticis variare textus antiquiores.

Dices 3. Salvo textu dici potest, quod Laban tradiderit unicolores in manus filiorum suorum, quando in fine anni facta est prima natorum fœtuum divisio, de qua dicitur v. 42. *factaque sunt ea, quæ erant serotina* (in autumno genita) *Laban, & primi temporis* (nempe verni) *Jacob.*

Resp. Neg. assumpt. Quamquam enim ista separatio ita postmodum facta sit, non potest tamen textus, de quo hìc disputamus, de fine anni intelligi, sed de tempore quo primum pactum conclusum est. Nam manifestè per eumdem contextum legimus: *Separavit in die illa capras & oves, & hircos & arietes varios atque maculosos: cunctum autem gregem unicolorem tradidit in manu filiorum suorum.* Ergo in illa die, qua facta est prima separatio, dicitur Laban gregem unicolorem tradidisse in manus filiorum suorum. Unde contorta est explicatio Pererii per hysterologiam, nec concordat cum inito pacto, neque cum ejus executione.

Dices 4. Certum est, quòd Laban, videns sub Jacobo tam multa maculosa nasci, pactum suum permutaverit; nam Jacob cap. seq. v. 7. & 8. ait ad uxores suas: *Sed & pater vester circumvenit me, & mutavit mercedem meam decem vicibus..... si quando dixit: variæ erunt mercedes tuæ, pariebant omnes oves varios fœtus; quando verò è contrario ait, alba quæque accipies pro mercede, omnes greges alba pepererunt.* Ergo non de primo, sed de secundo pacto, hæc sine mendo, intelligi possunt.

℞. Neg. conseq. Tum quia traditio, de qua hìc, facta est eodem tempore, quo facta est prima separatio; tum quia ipse contextus historiæ significat, hìc tantùm enarrari executionem primi pacti. Ita ratiocinantur hujus opinionis patroni. Interim his notatis,

Dico 2. Nihil in hoc pacto cum Laban inito injustitiæ aut superstitionis &c. commisit Jacob, ut patebit ex solutionibus argumentorum. Unde

Obj. 1. Jacob initum cum Laban pactum fraude vitiavit: nam contractus, ut diversicolores fœtus nascituri sibi cederent in mercedem, sic intelligitur, ut illos tantummodo obtineret, qui non artificiosè, sed naturaliter nascerentur tales.

Resp. Neg. assumpt. Ad probat. dico, contractum sic quidem naturaliter fuisse intellectum: sed cùm voluntas & authoritas divina hìc intervenerit, non plus injustitiæ commisit Jacob hoc faciendo, quàm Hebræi spoliando Ægyptios, quorum spolia tantùm mutuaverant, adeoque intelligebantur reddituri, nec tamen umquam reddiderunt.

Porro quòd artificium illud proprio ingenio non excogitaverit Jacob, patet ex cap. seq. v. 11. & 12. ubi se dicit ab Angelo in somnis monitum, ut videret ascendentes universos masculos varios, maculosos, atque respersos, additâ hac ratione: *Vidi enim omnia quæ fecit tibi Laban.* De Divina quoque authoritate constat ex v. 9. ubi dicit Jacob ad uxores: *Tulitque Deus substantiam patris vestri, & dedit mihi.* Vide etiam v. 16. ubi id ipsum afferunt sorores.

Inst. Impium est fallendi artem in Deum refundere.

Resp.

℟. Neg. suppositum, quòd fraus aliqua in hoc facto intercesserit: siquidem Jacob non invadebat alienum, sed sibi jure præstiti laboris debitum hac arte repetebat, quod aliâ viâ ab avaro Laban obtinere non poterat.

Obj. 2. Poterat Deus sine ullo artificio efficere, ut unicolores variegatos fœtus ederent, si sic Jacobo satisfieri voluisset; ergo signum est, quòd hæc authore Deo, gesta non sint.

℟. Neg. conseq. Quamquam enim Deus sine omni humano remedio faciat, quidquid sibi placet; non vult tamen, ut negligamus causas naturales, ad finem conducentes.

Inst. Artificium Jacob non erat causa naturalis, ex qua fœtus producerentur diversi coloris; ergo speciem hic exercuit superstitionis.

Prob. ant. 1. Quia Theod. q. 88. in Gen. divinæ hoc operationi attribuit, & S. Chrysost. Hom. 57. miraculo adscribit.

2. Alii etiam id ipsum attentarunt, nec similem cum Jacob effectum habuerunt.

Resp. Neg. assumpt. Quia S. P. Aug. q. 93. in Gen. id ipsum vi naturali tribuit dicens: " in facto Jacob „ cùm virgas excorticavit, detrahens viride, ut al„ bum variè appareret, & sic in conspectu fœtus „ pecorum variarentur, cùm matres in alveis aqua„ rum biberent, & visis virgis illam varietatem con„ ciperent, multa dicuntur similiter fieri in anima„ lium fœtibus. „ Idem in Quæst. Heb. censet S. Hieron. & passim ita docent Interpretes.

Atque hoc satis patet ex ỳ. 39. ubi indicatur, quòd oves tales fœtus parerent, quales umbras tempore conceptûs in aquis contemplabantur. Videri etiam potest S. P. Aug. lib. 18. de Civ. Dei cap. 6. & lib. 5. cont. Jul. cap. 14. Cæterùm vim imaginativam in matribus vehementissimam, varios producere in fœtibus effectus, experientiâ notissimum est.

Ad probat. allatas dico, divinam operationem magnopere ipsam naturam adjuvisse, ut oves unicolores tam constanter variegatas parerent, concurrente in hunc finem Angelo, prout innuitur cap. seq. v. 12. & Jacob ipse fatetur ibidem v. 9. Sicque non malè loquuntur SS. Aug. Hieron. & alii qui effectum hunc ad naturam referunt; nec malè Chrysost. cum suis, qui ad operationem divinam recurrunt.

Ad 2. prob. eadem quoque solutio dari potest, quòd per accidens contrarium accidere possit, nec propterea improbetur, quin aliud per se & naturaliter sequatur.

Obj. 3. Si artificium illud fuerit naturale, cur ex virgis viridibus nulli nati sunt fœtus virides?

℟. Quia in quadrupedibus non est humorum proportio & temperies, quæ ad viriditatem requiritur. Loco igitur coloris viridis subniger in aquis ratione fundi color apparebat; & talis in gignentibus atque concipientibus phantasia repræsentabatur.

CAPUT XXXI.

Jacob, jubente Domino, cum tota familia sua revertitur in Chanaan, inscio Laban, qui hoc inaudiens, eum insequitur; sed ne illi noceat; inhibetur à Deo: tandem amicitiæ fœdere inito cum Jacob, redit in Haran.

QUÆSTIO I.

Cur Jacob inscio Laban cum uxoribus & liberis abierit?

Resp. & dico 1. Discessûs Jacob tres causæ assignantur 1. Mordaces calumniæ filiorum Laban dicentium v. 1. *tulit Jacob omnia, quæ fuerunt patris nostri, & de illius facultate ditatus, factus est inclytus.* Falsò namque eum iniquitatis arguebant, dum ablationem seu furtum vocant justam mercedem, opesque ipsi à Deo datas.

2. Causa fuit odium Laban vultu se prodens, ut conqueritur Jacob: facies enim vel invita solet invidiam claris modis prodere, ut docet S. Basilius Orat. de invidia.

3. Et præcipua causa fuit jussio Dei; unde dicitur v. 3. *Maximè dicente sibi Domino* (per Angelum in somnis) *reverter in terram patrum tuorum.*

Dico 2. Jacob de fraude & iniquitate Laban coram Rachele & Lia conquerens ait v. 7. *Pater vester circumvênit me, & mutavit mercedem meam decem vicibus*; id est multis vicibus, sic ut numerus certus pro incerto ponatur, inquiunt Origenes, Diodorus, Procopius, & alii.

Sed rectiùs cum D. Hieron. S. P. Aug. numerum certum & distinctum intelligit, ita ut tempore quinque annorum per decem pariendi vices Laban conditionem pacti mutaverit: nam sexto anno Jacob pertæsus aufugit. Audiatur S. P. Q. 97. in Gen. qui sic scribit: *Pecudum autem illius regionis fœcunditas, sicut Italarum, tanta fertur, ut bis in anno pariant.* Unde & antè ibidem concluserat: *Intelligitur ergo per singula tempora partûs ovium, cùm Laban videret tales fœtus esse natos, quales placuerat ut ad Jacob pertinerent, pactum fraude mutasse, & dixisse ut futuro fætu alios pecudum colores haberet in mercede Jacob. Tunc autem ille virgas varias non supponebat, & non nascebantur varii, sed unius coloris, quæ Jacob ex novo pacto auferebat. Quod cùm vidisset Laban, rursus pactum fraude mutabat.* Ita S. Pater.

Dico 3. Cur verò clam aufugerit, ipse Jacob assignat postquam à Laban comprehensus esset in monte Galaad v. 31. dicens: *Quòd inscio te profectus sum, timui ne violenter auferres filias tuas.*

Dico 4. Rachel cum viro suo fugiens, secum abstulit idola patris sui, seu simulacra aurea & argentea, vel in compensationem dotis, qua Laban filias suas fraudaverat (ut volunt Estius & Tirinus) vel ut occasionem & materiam ulterioris idololatriæ parenti subtraheret, ut putant SS. Basilius Greg. Nazianz. & Theod. adeoque furtum propriè dictum non commisit.

QUÆSTIO II.

De fœdere & juramento inter Jacob & Laban.

Dico 1. Postquam adversus Laban ostenderat Jacob, sese muneris veri Pastoris in cura gregis illius adimplevisse, amicitiæ fœdere sibi à Laban oblato v. 45. *Tulit Jacob lapidem, & erexit eum in titulum*, id est, in testimonium fœderis inter se & Laban, *Quem* v. 47. *vocavit Laban* TUMULUM TESTIS, *& Jacob* ACERVUM TESTIMONII: *uterque juxta proprietatem linguæ suæ.*

Notandum hîc, quòd Hebraïcè contrario modo legatur, scilicet quòd Jacob Hebræus Hebraïcè eum vocaverit: *tumulum testis*, & Laban Syriäce: *acervum testimonii.* In quo conciliando se torquent nonnulli (inquit Jansenius) sed quia *tumulus testis & acervus testimonii* in re idem planè significant, sicut *Deus verus & Deus veritatis*: hinc Interpres non fuit sollicitus de illa differentia, sed tantùm ut eamdem rem diversis nominibus exprimeret; vel certè verba textûs nostri incuriâ Librariorum inverso modo posita sunt.

Dico 2. *Juravit ergo Jacob* v. 53. *per timorem patris sui Isaäc*, id est per Deum, quem Isaäc timebat, colebat, & reverebatur. Eodem sensu dicit Jacob v. 42. *Nisi timor Isaäc adfuisset mihi.* Ubi timor sumitur pro objecto timoris, id est Deo, quem timuit Isaäc, prout textus Chaldaïcus explicat.

Dico 3. Laban verò juravit per Deum Abraham, & per Deum Nachor fratris Abrahæ, id est per Deum verum, quem colebat Abraham, & verisimiliter simul per deos falsos, quos colebat Na-

chor idololatra, à quo descendebat Laban. Etenim hoc exemplo Jacobi plures docent Theologi, licitum esse fidelibus suscipere juramentum, imo in necessitate exigere ab infidelibus, licèt prævideantur juraturi per falsos Deos.

CAPUT XXXII.

Jacob videt binas Angelorum acies, sibi in tutelam à Deo designatas; reconciliando fratri suo Esau mittit munera: luctatur cum Angelo, & prævalet, nomenque accipit *Israël.*

QUÆSTIO UNICA.

Quis fuerit ille vir qui luctatus est cum Jacob v. 24.?

RESP. & dico, verisimiliùs nobis apparet, virum illum non fuisse Filium Dei (prout aliqui autumant) sed Angelum creatum, eumque bonum, puta Angelum custodem Jacob.

1. Quia Oseæ 12. luctator ille, de quo hîc, vocatur absolutè *Angelus.*

2. Quia eam sententiam amplectitur S. P. Aug. lib. 16. de Civ. Dei cap. 39. ubi ait: *hoc nomen* (scilicet *Israël*) *illi ab Angelo impositum est, qui cum illo fuerat in itinere de Mesopotamia redeunte luctatus, Typum Christi evidentissimè gerens.*

3. Quia in eamdem sententiam abierunt Hieron. Eusebius, Josephus & alii communiter: adduntque Deum in V. Testamento per Angelos tantùm, & numquam per se apparuisse, ne quidem in celeberrima illa apparitione, dum Moyses legem accepit in monte Sinai, ut narrat Apost. ad Galat. 3. v. 19.

4. His adde exoticum videri, quòd Deus cum homine pugnaret, & ab eo vinceretur; maximè cùm lucta illa fuerit corporalis, ut satis patet ex eò, quòd post eamdem, tacto femore, Jacob ad aliquod tempus claudicaverit. Quis enim primâ fronte non exoticum asserat, Deum omnipotentem ab homine infirmo superari?

5. Denique insolitum Jacobo incussisset timorem, etiamsi tantummodo post luctam cognovisset, se cum filio Dei fuisse luctatum.

Obj. 1. Hic v. 28. Jacob dicitur *fortis* fuisse *contra Deum.* Item interrogatus à Jacob de nomine suo, respondit: *quid quæris nomen meum?* Tacitè insinuans illud esse *admirabile.*

Insuper Jacob summis votis expetivit benedici ab eo, quocum fuerat luctatus; imo & nomen loci appellavit *Phanuël*, id est *apparitio Dei.* Denique gratulabundus dixit Jacob: *vidi Dominum facie ad faciem, & salva facta est anima mea.* Ergo non Angelus fuit, sed filius Dei, qui hîc cum Jacobo luctatus est.

℟. Neg. conseq. Quia cùm Angeli sæpe repræsentaverint personam Dei, dicitur Deus apparuisse. Qui autem hîc apparuit, etiamsi secundùm personam esset Angelus, Dei tamen Majestatem & authoritatem referebat; ideo & vocatur *Deus*, nomenque ejus dici posset *admirabile:* & potuit ei benedicere Angelus, utpote dignitate major; cùm & filiis Joseph ejusdem Angeli benedictionem imploret Jacob cap. 48. dicens: *Angelus qui eripuit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* Quod denique dicit Jacob: *vidi Dominum facie ad faciem... hoc dicit ad designandam quamdam eminentiam intelligibilem contemplationis supra communem statum*, inquit S. Thom. 1. P. q. 12. art. 11. ad 1.

Obj. 2. Juxta S. P. Q. 104. in Gen. *prævaluit Jacob Christo, vel potiùs prævalere visus est per eos Israëlitas, à quibus crucifixus est Christus.* Ergo Jacob luctatus est cum Christo.

℟. Neg. conseq. Quia istam luctam ibidem non explicat S. P. propriè, sed mysticè; verba enim sunt: *quod ab Angelo desiderat Jacob benedici, cui luctando prævaluit, magna est de Christo prophetia. Nam eo ipso admonet mysticum aliquid sapere, quia omnis homo à majore vult benedici, &c.*

Porro mysterium in eo situm est, quòd Angelus ille significaverit Christum, Jacob autem Judæos; qui, sicut Jacob Angelo prævaluit, ita Christo prævaluisse videntur, dum eum crucifixerunt.

Obj. 3. Multi ex vetustioribus Patribus, Justinus, Clemens Alexand. Cyrillus, Tertul. Theod. Ambrof. & alii censent, virum hunc fuisse filium Dei, secundam scilicet in Trinitate personam.

℟. Plerosque dumtaxat velle, quòd vir ille Verbum incarnandum repræsentaverit: si qui tamen velint, quòd non tantùm repræsentativè, sed etiam entitativè fuerit filius Dei, sequitur inde, sententiam contrariam aliqualem habere probabilitatem, quamvis nostram propter allata fundamenta dicamus probabiliorem.

Obj. 4. Concilium Syrmiense Can. 14. definit, hunc virum fuisse filium Dei.

℟. Concilium hoc Episcoporum fuisse Arianorum, hoc volentium definire, ut vel ex hac clade ostenderent, filium esse minorem patre; adeoque suspectæ est authoritatis.

Si tamen legitimum foret, facilè dici posset, quòd tantùm velit, Angelum hunc non repræsentasse Deum Patrem (ut aliqui erroneè arbitrabantur) sed Filium, prout patet ex verbis Canonis.

Obj. 5. Christus in Scriptura sæpe vocatur *Angelus*; ergo ex eò quòd dicatur fuisse Angelus, nihil sequitur.

Resp. Neg. conseq. 1. Quia dum *Angelus* de Christo dicitur, sæpe restringitur, ut dum dicitur *Angelus Testamenti, Angelus pacis, &c.* vir autem ille simpliciter & sine addito dicitur *Angelus.*

2. Quia juxta S. P. Aug. supra cit. Angelus, de quo hîc est quæstio, *Typum Christi evidentissimè gerebat:* atqui non gessit hic Christus Typum sui ipsius, ergo.

CAPUT XXXIII.

Jacob humili submissione, & munerum oblatione sibi conciliat affectum fraternum Esau, habitat in Socoth & in Salem, ubi Deo liberatori suo altare erigit, & sacrificat.

QUÆSTIO UNICA.

An hoc Cap. in aliquo deliquerit Jacob?

DICO 1. Non tantùm Hæretici, omnia Patriarcharum facta vellicantes, sed & aliqui reperiuntur Catholici, qui Jacobum hîc non ab omni prorsùs peccato eximendum existimant.

Porrò ita sunt, quæ in speciem objici possunt, 1. Quia v. 3. *Progrediens adoravit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater ejus.* Ergo cultum indebitum fratri exhibuit.

2. ℣. 10. Ait ad fratrem: *Sic vidi faciem tuam, quasi viderim vultum Dei.* Ergo subdolus fuit adulator.

3. ℣. 14. Rursus dicit: *Præcedat Dominus meus ante servum suum, & ego sequar paulatim vestigia ejus... donec veniam ad Dominum meum in Seïr.* Ergo inprimis cessit dominatui, & juri primogenituræ sibi à Deo concesso. Deinde & mentitus videtur, quia non ivit in Seïr sed in Socoth.

Dico 2. Falsæ sunt omnes istæ calumniæ Jacobo impactæ.

Prima quidem, quia ex nullo textu colligitur an Jacob adoraverit Deum, an fratrem suum; nec desunt,

ſunt, qui autumant, illius adorationis objectum fuiſſe Deum, quem invocavit, ut fratrem ſuum, juxta antè promiſſa, ſibi propitium redderet. Verùm non opus eſt eò recurrere ad excuſandum Jacob: & revera ex antecedentibus & conſequentibus colligi videtur, quòd ſeptenâ illâ proſtratione ſignificare voluerit, ſe venire, ut erga Eſau reverentiam exhiberet, & ſe, ſuoſque honoris causâ ei ſubjiceret. Hinc ſimili modo Jacobo ſuccedentes Bala & Zelpha, deinde Lia, tandemque Rachel, cum ſuis reſpectivè filiis, eumdem adoraverunt. Itaque Jacob ſe proſtravit coram Eſau, *ut provocaret per geſtus & adorationem* (inquit S. Chryſoſt. Hom. 58.) *fratrem in ſui benevolentiam.* Politica ergo fuit hæc adoratio, etiam hoc tempore ſatis communis, non actus Religionis. Neque per hanc aut alias reverentias juri primogenituræ renuntiavit, ſed ſervivit tempori, donec placeret Deo promiſſum ſuum implere.

Secunda calumnia refutatur, quia juxta S. P. Aug. Q. 105. in Gen. Jacob. iſta tantùm dixit, ut placatum jam fratris ſui animum ſibi magis devinciret. Unde falluntur illi, qui iſta animo perturbato prolata eſſe exiſtimant: quia Eſau jam ante fratri ruerat in occurſum, eumque oſculatus præ lætitia fleverat.

Confirmat id ipſum cit. Chryſoſt. ſubdens: *hoc magni obſequii gratiâ dictum eſt à juſto, ut eum demulceret, & ad fraternam benevolentiam duceret.*

Præterea Hebræorum Phraſi per Hyperbolem ſic loqui potuit Jacob, ut id quod ſibi gratum & eximium erat, adjuncto Dei nomine celebraret; ſicuti David Pſal. 79. cedros proceras vocat *cedros Dei*: item ſicuti montes magni & præalti appellantur *montes Dei.* Deinde ſenſus eſſe poteſt: conſpectus placidi tui vultûs mihi certum eſt divinæ protectionis indicium; ita ut ipſam Dei faciem, quæ me benignè intuetur, videar contemplari.

Denique quidni per ſimilitudinem hæc intelligi poſſint? Ita ut ſenſus ſit: ſic vidi faciem tuam mihi faventem, ſicuti ante vidi vultum Dei mihi benignum; in quo nulla eſt adulationis umbra, cùm hæc & ſimilia paſſim obvia ſint etiam in converſationibus humanis.

Tertium peccatum cum aliquibus Catholicis ei affricat Calvinus, aſſerens, quòd Jacob numquam intenderit ire in Seïr, tum quia non niſi temerariè inconſtanti fratri confidere poterat, tum quia permixtio ampliſſimarum familiarum cauſa eſſe poterat recrudeſcentis inimicitiæ. Sic antè vidimus, quòd propter ampliſſimas utriuſque familias, diſſenſio & contentio orta ſit inter paſtores Abrahami & Lot: quam ob rem & illi duo ſe invicem diviſi ſunt. Imo etiamnum quotidianâ conſtat experientiâ, quòd inter opulentiſſimos fratres & ſorores graviſſimæ ſæpius oriantur difficultates propter frigidum illud *meum & tuum*, quæ tantò acriores ſunt, quantò ſibi invicem ſanguine ſunt propinquiores.

Verùm Calvino oppoſitum habemus S. P. Aug. qui Q. 106. in Gen. aſſerit, Jacobo hoc dicenti animum fuiſſe inviſendi fratrem, quamquam re poſtmodum maturiùs perpenſâ, eumdem propter allatas rationes immutaverit; ergo eum excuſat à mendacio. Addunt alii mutationem illam eſſe factam, ſuggerente Deo; quo ſuppoſito, non plus mentitus eſt Jacob, quàm Magi, qui *per aliam viam*, monente Deo, *reverſi ſunt in regionem ſuam* Matth. 2. v. 12. licèt promiſiſſent ſe redituros ad Herodem.

Cæterùm nonnulli exiſtimant, ſatis probabile eſſe, quòd revera Jacob ſecutus ſit ſuum fratrem in Seïr, ne ipſum ob promiſſi recentis violationem ad priſtinam inimicitiam provocaret.

Potuiſſet revera ſpretus Eſau facilè invenire fratrem ſuum in Socoth, eique malum inferre, quod in via metuerat &c. Porrò de recrudeſcente illa inimicitia nihil meminit Scriptura, quin potiùs commemorat, quòd pacificè convenerint ad ſepulturam Iſaac, infra cap. 35. v. 29. ergo probabile eſt, quod propter ſervatam promiſſionem conſtans fuerit inter iſtos fratres reconciliatio.

Nec obſtat 1. quòd illius itneris non meminerit Moyſes: quia non narrat etiam quòd Jacob inviſerit ſuos parentes, niſi poſt raptum Dinæ, & alia, quæ decennio poſt ejus reditum ex Meſopotamia contigerunt. Non ideo tamen ſequitur, quòd tam diu expectaverit, antequam ſuos parentes inviſeret, ſed contrarium potiùs verum eſt.

Nec obſtat 2. prima ratio Calvini: quia, præterquam quòd inconteſtabilia amicitiæ ſigna à fratre ſuo recepiſſet Jacob; fidere debebat Deo, qui fratrem ei reddiderat propitium, & ſolemnibus apparitionibus præſidium ſuum ſpoponderat.

Nec obſtat 3. ſecunda Calvini ratio: quia illud periculum evitavit inviſendo fratrem ad breve tempus, tamquam hoſpitem, non autem ut notabili tempore in Seïr moraretur. Atque ita temporis illius moræque brevitas forſan cauſa fuit, cur Moyſes iſtius viſitationis non fecerit mentionem. Propter eamdem rationem etiam tacere potuit, quòd aliquandò patrem inviſerit.

Neque huic ultimæ opinioni obſtat Authoritas S. P. Aug. quia ipſe loco cit. poſitivè non aſſerit, quòd Jacob fratrem ſuum non inviſerit; ſed hoc, propter taciturnitatem Scripturæ, ſuppoſito, dicit quòd Jacob *fortè veraci animo* ad fratrem ſuum ire promiſerit, aliud verò poſtea conſultò delegerit.

CAPUT XXXIV.

Dina rapitur ac violatur à Sichem, quocum filii Jacob, hanc injuriam ulciſci volentes, doloſum fœdus ineunt, ut ipſe, omneſque ejus ſubditi, circumcidantur: Simeon & Levi Sichimitas, ex circumciſione laborantes, invadunt & trucidant.

QUAESTIO UNICA.

An, & quomodo peccaverint Simon & Levi, Authores cædis?

DIco 1. Quamvis non nulli hoc factum excuſandum putent, omnino tamen illud reprehenſioni obnoxium eſt; maximè cùm illud reprehendat ipſe Jacob, tenuiter quidem hoc cap. graviſſimè autem in lectulo mortis, quando hos duos filios ſuos vocat *vaſa iniquitatis bellantia, & maledictum eorum furorem*, infra cap. 49. v. 6.

Dico 2. In iſto facto, duo illi fratres multipliciter & graviter peccaverunt.

1. *Imprudentiâ & temeritate*, cùm adoleſcentes vix 19. aut 20. annorum, inſcio patre, facinus tam arduum, tamque periculoſum, in medio vicinorum hoſtium aggreſſi ſunt, adeo ut totam ſuam familiam, irritatis Chananæorum populis, in maximum diſcrimen adduxerint.

2. *Injuſtitiâ*, ſeu uſurpatione juris alieni, cùm privatâ authoritate, nulloque juſto titulo bellum moverint, principe familiæ ſuæ nec conſulto, multò minùs probante: legitima enim Authoritas erat penes Jacob.

3. Deliquerunt peccato *perfidiæ & mendacii*; cùm ulciſcerentur Injuriam jam ante à ſe condonatam, juſtâque ſatisfactione abolitam, imo mutuo fœdere extertam.

4. Commiſerunt peccatum *ſacrilegii*; cùm ad doloſ & fraudes ſuas, ac injuſtam cædem abuſi ſint Sacramento ſuæ Religionis, id eſt circumciſione, re apud ipſos ſacratiſſimâ.

5. *Crudelitatem & tyrannidem* exercuerunt, dum graviter læſos & afflictos ex ſua ſuggeſtione & ingratiam ſui, hoſtiliter invaſerunt & jugularunt.

6. Peccarunt opprimendo innocentes, & excedendo in vindicta: neque enim ſolum Raptorem ejuſque

que familiam, sed omnes etiam urbis masculos (inter quos plures certè erant innocentes) occiderunt; pueros & feminas captivos abduxerunt, agros & domos spoliaverunt ac diruerunt.

Denique peccarunt *pertinaciâ* in scelere, & *impænitentiâ*, etiam post increpationem patris, ut colligitur hîc ex v. ult. & iufra ex cap. 49.

Obj. 1. Judith 9. v. 2. dicitur *Deus dedisse Simeoni gladium* (in ultionem horum Sichimitarum) *& uxores eorum ac filios dedisse servis suis in prædam, qui zelaverunt zelum Dei.*

℟. Quòd Deus dicatur Simeoni gladium dedisse ad eum modum, quo dedit postea Chananæis & Assyriis, ut divinæ justitiæ administri essent ad puniendа peccata, cùm ipsi interim propterea non essent sceleris immunes.

Laudat itaque Judith vindictam ex parte Dei, qua Sichimitarum impuritas & violentia vindicata est; laudat & zelum pudicitiæ, quem Simeon habuit contra stupratores: minimè tamen laudat factum vel modum, quo zelum istum executus est.

Obj. 2. Cap. 48. v. 32. dicit Jacob ad Joseph: *do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo.* Atqui LXX. per partem illam intelligunt *Sichimam*; ergo judicavit Jacob, hanc civitatem à se fuisse legitimè comparatam: aliàs enim de ea non disposuisset, sed reddidisset eam hæredibus cum omnibus bonis ex ea ablatis.

℟. Disting. min. LXX. intelligunt per partem illam *Sichimam*, hoc est partem agri urbi Sichimiticæ propinquam, quam emerat à filiis Hemor patris Sichem centum agnis cap. 33. v. 19. concedo; intelligunt urbem Sichimiticam, nego min. Porro quòd partem illam agri post excidium Sichimiticum derelictam Amorrhæi occupaverint, & Jacob eamdem ab ipsis in gladio & arcu recuperaverit, probaliter asseruimus supra ad Caput 23.

Quòd verò urbem Sichimam Jacob numquam occupaverit, patet ex eò, quòd statim post funestam illam cædem, ex ea regione discesserit, ut dicitur in sequentibus.

Obj. 3. Licitum est ulcisci gravissimam tantæ familiæ illatam injuriam: imo & oppressores similes omni jure condemnantur.

℟. Hoc esse planè licitum, dum vindicta non fit privatâ authoritate, nec modus exceditur; cujus utriusque reos fuisse filios Jacob, satis ostensum est.

CAPUT XXXV.

Jacob familiam suam Idolis expurgat, Deoque altare ædificat in Bethel, ubi rursus *Israel* appellatur: moritur Rachel in partu *Benoni*, quem pater vocat *Benjamin*: Ruben incestum committit cum Bala concubina patris sui; numerantur filii Jacob, cujus pater Isaäc moritur.

QUÆSTIO UNICA.

An hoc Cap. alicujus peccati arguendus sit Jacob?

Dico 1. Qui omnia proximorum facta in sinistram solent partem detorquere, festucam, quam in oculo fratris sui se videre apprehendunt, trabem esse sibi imaginantur. Hinc calumniatores in Jacob innocentem rursus insurgunt: & quidem

1. Rabbini arguunt eum infidelitatis in Deum, quod votum suum à viginti novem circiter annis Deo factum in Bethel, post suum in Chananitidem accessum, ad novem circiter annos distulisset, illectus ferilitate terræ Sichimiticæ: quam ob rem Deum asserunt permisisse raptum Dinæ, & deprædationem Sichimiticam, per filios suos attentatam; ut sic, irritatis Amorrhæis, vel invitus cogeretur terram illam deserere, & tendere in Bethel, votum suum expleturus.

2. Perpetuus Jacobi mastix Calvinus reflectens ad v. 2. *abjicite Deos alienos, qui in medio vestri sunt,* execrandæ idololatriæ arguit cum Rachele Jacobum. Hinc perspicimus, inquit, quorsum tenderet furtum Rachelis; neque enim voluit patrem à superstitione retrahere, sed in ejus vitium successit: neque venenum hoc apud se continere, sed sparsit in totam familiam. Sic pessimâ contagione infecta fuit illa Sancta domus. Unde etiam patet, quanta sit hominum ad impios & vitiosos cultus propensio, quando domestici Jacob, quibus pura Religio tradita erat, tam cupidè oblata Idola arripiunt. Nec verò prorsus inscius fuit Jacob: sed credibile est, nimis fuisse uxorium, ut suâ indulgentiâ pestem domi tacitus aleret.

3. Scivit incestum Ruben primogeniti sui, qui tam impudenter thorum paternum temeraverat; & impium hoc crimen tacitè dissimulavit, ergo & approbavit.

Dico 2. In nulla harum calumniarum vel nævus inveniri potest, qui Jacobo in culpam imputetur. Unde

℟. Ad 1. Quòd non nisi juxta Dei voluntatem tam diu (si tamen verum sit, quòd diu prope Sichem moratus fuerit) in terra Sichimitica permanserit, donec opportuna adesset occasio migrandi in Bethel, & explendi votum Deo factum: nam de impletionis illius dilatione nullatenus ipsum arguit Scriptura, sed potiùs promptam ejus insinuat voluntatem. Vix enim inter omnes illos mœrores & afflictiones apparuerat ei Deus, dicens v. 1. *Surge & ascende Bethel* &c. quin illico v. 2. convocatâ omni domo suâ, datoque mandato de abjiciendis Diis alienis &c. v. 3. dicat: *surgite & ascendamus in Bethel, & faciamus ibi altare Deo, qui exaudivit me in die tribulationis meæ, & socius fuit itineris mei.* Quàm grata autem fuerit Deo hæc prompta voluntas, patet ex v. 5. *Ubi terror Dei invasit omnes per circuitum civitates, & non sunt ausi persequi recedentes.*

Quod autem additur, hac de causa permissum esse raptum Dinæ, & deprædationem Sichimiticam, purum putumque est figmentum Rabbinicum; cùm S. Bernard. tract. de 12. Grad. humilit. cap. 29. conformiter ad Scripturam, raptum illum refundat in Dinæ curiositatem; unde hic à Deo permitti potuit ad exemplum posteritatis, ut inde discerent virgines, quàm sit periculosum, vagari solas, variisque se & incertis oculis obiicere, etiam sine ulterioris mali intentione. Pari modo cædem & deprædationem Sichimitarum potiùs Deus permisit, ut filiis Jacob, tamquam instrumentis suæ justitiæ, uteretur ad puniendos impios Sichimitas.

Si verò quis velit, hæc partim permissa fuisse ad probandum justum Jacob, velut aurum in fornace, facilè manum dedero, licèt in his & similibus occulta Dei judicia non esse inquirenda fatear.

Ad 2. nego suppositum, quòd hic agatur de Idolis Laban, quæ abstulerat Rachel: quia sic per annos circiter novem ea in familia sua latère vel ignorasset Jacob, vel tolerasset; quod de viro integerrimæ Religionis, tot interea beneficiis divinis cumulato, dicere calumniosum est. Profectò crimen hoc ingens non tacuisset Moyses, qui vel apparentes etiam Jacobi nævos exactè notavit; imo nec dissimulanti pepercit Aäroni.

Dico ergo, quòd Jacob hîc intelligendus sit de simulacris, quæ tum filii, tum domestici ejus ex Sichimitarum direptione abstulerant, eò quòd ex pretiosa materia essent conflata.

Colligitur hoc 1. Quia vix mandatum dederat Jacob, *& dederunt ei omnes Deos alienos, quos habebant.* Atqui non tam facilè dedissent Idola, si per novem circiter annos ea amassent & coluissent, ergo.

Colligitur 2. Quia *dederunt ei omnes Deos alienos:* ubi

ubi videntur plura simulacra exprimi: atqui Rachel non abstulit plurima patris sui Idola, cùm omnia, iis insidendo, ipsa sola tegere potuerit.

Colligitur 3. Quia agitur hîc de Diis alienis, qui pretiosas habebant *inaures in auribus eorum*: atqui de similibus inauribus nihil meminit Laban; ergo non agitur hîc de Idolis Laban.

Inst. 1. Ergo prodigaliter egit Jacob, infodiendo *sub terebinthum* pretiosa ista monilia, quæ sui non coluerant.

Resp. Neg. sequelam; Quia hoc faciendo, zelum ostendit Religionis, prudenterque præcavit, ne quis suorum per ea postmodum forsan seduceretur.

Inst. 2. Quidni potiùs ea destructa, vel sibi, vel Deo applicuit? Sicuti postea David tulit coronam de capite Melchom Idoli Ammonitarum, sibique inde fecit Diadema: & sicuti spolia Regum Syriæ quos debellaverat (inter quæ aliqua verisimiliter Idolorum templis deservierant) ad fabricam & usum templi destinavit.

Respondet Abulensis: noluit illud aurum vel argentum in aliam formam conversum accipere, ut quod semel dicatum fuerat cultui dœmonum, numquam applicaretur ad usum hominum.

Respondet Salvianus, quòd hoc videatur ex abundantia fervoris potiùs, quàm ex necessitate factum. Interim meliùs forsan.

Respondetur, quòd facere hoc potuerit Jacob, ut vel sic ostenderet, quantùm sibi displiceret temerarium & injustum utriusque filii sui in direptione Sichimitica facinus. Ex quo disparitas eruitur hæc, quòd prædam Ammonitarum justo sibi bello comparasset David; Jacob autem existimaret, spolia Sichimitarum nullo sibi jure deberi.

Ad 3. dico, quòd Jacob praxim sit imitatus prudentium, qui filiorum & subditorum peccata ad tempus dissimulant, dum vel majora patiuntur, vel ex correctione acerbiora timent secutura mala, ut magis sedato animo, & majori cum fructu postea corrigant, quod erat corrigendum.

Porro in mediis tunc doloribus versabatur Jacob, tum ob molestias viarum, tum ob amissam dilectissimam suam Rachelem, in partu Benjamin extinctam. Ex altera autem parte metuere poterat ferocitatem incestuosi filii sui primogeniti Ruben, quem punit exemplariter in fine vitæ, ut patet ex Cap. 49. v. 3. & 4.



CAPUT XXXVI.

Duces & Reges ex Esau prognati recensentur, tum ut constet non fuisse irritam promissionem Dei Cap. 25. expressam: *duo populi ex ventre tuo dividentur;* tum etiam ut ostendatur benedictionem Isaäci Cap. 27. datam Esau, re ipsâ fuisse adimpletam.

QUÆDAM RESOLVUNTUR.

PEtes 1. An uxores, quas hîc legitur accepisse Esau, duxerit post mortem patris sui?

℟. Negativè, & dico cum S. P. Aug. Q. 118. in Gen. " Quod post narrationem mortis Isaäc narra- „ tur, quas uxores Esau acceperit, & quos creaverit, (sive quos genuerit filios) " recapitulatio intelligen- „ da est: neque enim post mortem Isaäc fieri cœ- „ pit, cùm jam essent Esau & Jacob centum viginti „ annorum. Nam eos sexagenarius suscepit, & vi- „ xit omnes annos vitæ suæ centum octoginta. „

P. 2. An uxores, de quibus hîc agitur, sint eædem, quæ recensentur supra cap 26. & 28.?

℟. Probabiliter affirmativè. Quare observa, quòd pluribus nominibus olim tum viri, tum feminæ appellarentur: unde hic v. 1. Esau vocatur *Edom*, & alibi *Seïr*. Quod bene notandum, ut conciliari queat genealogia hoc Cap. proposita cum eis quæ dicuntur 1. Paralip. 1. v. 36. & seq. Itaque uxor Esau quæ hîc vocatur *Ada filia Elon Hethæi*, eadem Cap. 26. v. 34. vocatur *Judith filia Beeri Hethæi*: & quæ hic vocatur *Oolibama filia Anæ*, ibi vocatur *Basemath filia Elon*. Rursus quæ hîc vocatur *Basemath*, illa c. 28. v. 9. vocatur *Maheleth*.

P. 3. Quomodo hic v. 6. dicatur Esau post mortem patris sui Isaäc abiisse de terra Chanaän, & habitasse in monte Seïr, & recessisse à fratre suo Jacob?

Videndum, inquit Estius, quomodo hic locus non repugnet cap. 32. ubi dicitur Jacob rediens ex Mesopotamia misisse nuntios ad fratrem suum in terram Seir, in montem Edom: item cap. 33. ubi dicit Jacob se secuturum vestigia Esau, donec veniat in Seïr, imo & Esau reversus dicitur illo die, itinere quo venerat, in Seir; quomodo igitur hîc tandem dicitur à fratre suo recessisse, & habitationi suæ delegisse montem Seir?

℟. Cum S. P. Aug. Q. 119. in Gen. "Esau po- „ steaquam in Mesopotamiam frater ejus abscessit, „ noluit habitare cum parentibus suis, sive ex illa „ commotione, qua dolebat se benedictione frauda- „ tum, sive aliquâ causâ, vel uxorum suarum, quas „ odiosas esse videbat parentibus, vel qualibet aliâ. „ Abiit ergo in Idumæam, sed non animo stabiliter permanendi." Deinde post reditum Jacob fratris sui, „ factâ inter eos concordiâ, reversus est & ipse ad „ parentes „ (in terram Chanäan) " & cùm mor- „ tuum patrem simul sepelissent, quia eos plurimùm „ ditatos, terra illa sicut scriptum est „ (hîc v. 7.) „ minimè capiebat, abscessit rursus in Seïr, & ibi „ propagavit gentem Idumæorum, „ atque sedem stabilem fixit.

Discessit ergo, non coactus armis Jacobi, ut Judæi somniant, sed sponte propter gregum copiam; in hoc imitatus consilium avi sui Abrahæ, qui eadem de causa separavit se à Lot nepote suo. Factum est autem hoc nutu Divino, ut terra Chanaän Jocobo cederet, & posteris ejus, quibus promissa fuerat.

Circa Genealogiam Esau nota, quod hoc Cap. usque ad ℣. 15. recenseantur ejus posteri nudè & sine addito, ℣. autem 15. Duces, ℣. verò 31. Reges, rursùs v. 40. Duces: quia primò Idumæi amplexi sunt regimen Aristocraticum, deinde Monarchicum, postea rursus Aristocraticum. Porro tam Duces, quàm Reges habuerunt electivos: unde regni successores ponuntur, non defunctorum filii, sed alii, ut observat Abulensis, & etiam hîc satis liquet ex v. 32. & sequentibus.

Observa ulteriùs, quòd Duces qui hoc Cap. enumerantur ante Reges, tam ex filiis Esau quàm ex Horræis, non successerint sibi mutuo, sed multi eorum simul vixerint, atque non terram Seïr integram, sed partes, seu urbes in particulari gubernarint: ita ut & Duces simul fuerint de Horræis & filiis Esau, v. g. Lotan frater Thamnæ de Horræis Dux fuit, similiter & Eliphaz primogenitus Esau eodem tempore Dux fuit, sed quisque in regionibus suis. Ubi verò prævaluerunt filii & nepotes Esau, expulsis Horræis, electus est Rex ex posteris Esau.

Observa denique, quòd saltem Duces, qui hîc recensentur post Reges, non videantur in terra Edom regnasse ante mortem Moysis. Ratio est, quòd anno 40. post egressum de Ægypto, quo mortuus est Moyses, Idumæi adhuc haberent Regem, ut liquet ex Cap. 20. Libri Numerorum; ergo Duces illi qui fuerunt post Reges, regnaverunt in terra Edom post mortem Moysis. Ex quo ulteriùs sequi videtur, finem hujus Cap. non à Moyse scriptum, sed ab aliquo alio Hagiographo adjunctum fuisse; probabiliter ab Esdra, qui post captivitatem Babylonicam Scripturæ libros restauravit, & in ordinem redegit.



CAPUT XXXVII.

Joseph accusans fratres apud patrem, visaque somnia narrans, fratrum odium in se concitat,

citat, adeo ut ipsi necem machinentur; sed liberat eum Ruben: suadente autem Judâ, venditur Madianitis, & ab his Putiphari in Ægypto.

QUÆSTIO UNICA.

Quomodo verificentur duo somnia Joseph?

ORditur hic Moyses Historiam Joseph, quam præ cæteris prosequi debuit, quòd ex hac pateat occasio, cur postea filii Israël in Ægyptum abierint, ipsaque sit quasi filum, & connexio præcedentium & sequentium. Interim

Nota 1. Quòd dum in nostra Vulgata dicitur v. 2. *Joseph cùm sedecim esset annorum, pascebat gregem*, apud Chaldæum verò, Hebræum & LXX. *septemdecim annorum*, nulla fit contradictio: expleverat enim annum decimum sextum, & inchoaverat decimum septimum. Et hoc sensu dicit S. P. Aug. Q. 122. in Gen. *Joseph autem decem & septem annorum erat, pascens cum fratribus oves.*

Nota 2. Ubi dicitur: *& erat cum filiis Balæ & Zelphæ uxorum patris sui*; quòd videatur Jacob gregum curam divisisse, ita ut partem unam curarent sex filii Liæ, alteram quatuor filii ancillarum; quibus Josephum adjunxit; quia non tam ægrè ferebant isti natu minorem sibi præferri.

Resp. Et dico, duo sibi somnia contigisse narrat Joseph v. 6. & seq. dicens: *audite somnium meum quod vidi: putabam nos ligare manipulos in agro, & quasi consurgere manipulum meum, & stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum.... vidi per somnium quasi solem & lunam, & stellas undecim adorare me.* Hæc sua somnia Joseph non legitur interpretatus, sicut postea est interpretatus somnium Pharaönis; tum quòd non videatur ei Deus ejus somniorum adhuc intelligentiam eo tempore revelasse, ne fortè efferretur in superbiam; tum etiam, quia satis obvium erat patri & fratribus ex ingenii sagacitate conjecturare, quid ea somnia sibi vellent. Circa verificationem autem istorum somniorum tria potissimum occurrunt, quæ cum eventu minùs cohærere videntur.

1. Quomodo potuerit Joseph videre fratrem suum Benjamin manipulos cum aliis fratribus ligantem, cùm hic adhuc esset puerulus, & verisimiliter in cunis vagiret.

2. Quî fieri potuerit, ut Jacob, sub solis symbolo visus sit filium suum adorare, cùm hoc ex Scriptura erui posse non videatur.

3. Qua ratione inter futuros Josephi adoratores recenseatur mater ejus, quæ ante habitum illud somnium è vivis excesserat.

Verumtamen quod primum attinet, facilis est responsio: quia eventus illius somnii non spectabat præsentem, sed futurum Josephi statum: porro Benjamin (ut refertur cap. 43.) cum cæteris fratribus Josephum, dum erat in Ægypto Pro-Rex, adoravit; ergo & manipulus ejus dici potuit coram manipulo Josephi procubuisse.

Secundum quoque non magnam patitur difficultatem: quamquam enim patri suo in Ægyptum venienti Joseph potius honorificè occurrerit, quàm ab eo fuerit adoratus; nihilominus antequàm Jacob sciret Joseph esse Ægypti Principem, eum veneratus est, dum eodem Cap. 43. per filios suos ei munera misit (quæ sine adoratione offerri non solent) & quidem totius familiæ suæ nomine, adeoque etiam uxoris vel uxorum, si quæ tunc superessent, de quo non constat. Præterea cùm filii Jacob à Joseph interrogarentur, antequam fratrem suum agnoscerent, an pater ipsorum adhuc viveret? Responderunt v. 28. *Sospes est servus tuus pater noster, adhuc vivit; & incurvati adoraverunt eum*; utique non nomine tantùm proprio, sed etiam paterno.

Tertium verò majorem patitur difficultatem; cujus tamen eventum, uti & præcedentis, confirmat S. Chrysost. Hom. 66. in Gen. exponens hæc verba cap. 47. v. 31. *Adoravit Israël Deum conversus ad lectuli caput* (quæ LXX. & post. Heb. 11. v. 21. sic referunt: *adoravit fastigium virgæ ejus*) " vide senem, „ inquit, decrepitum Patriarcham adoratione in Jo„ seph honorem declarare, & re ipsâ implere vi„ sionis eventum. Quando enim narravit Joseph vi„ sionem, dixit: numquid ego, & mater tua ve„ niemus, & adorabimus te super terram? „

Deinde inquirens, quomodo somnium illud impletum esset in matre, quæ jam antè defuncta erat, subjungit: " perpetuus Scripturæ mos est, à magis „ principali totum significare. Quoniam igitur caput „ mulieris vir est, cùm adoravit caput, manifestum „ est, quòd corpus totum caput sequebatur. Si enim „ pater hoc fecit, multò magis illa, nisi ex hac vi„ ta prærepta fuisset, hoc fecisset. „ Quibus verbis significat, quòd Jacob non quidem adoraverit propriam Josephi personam, sed eminentem in eo regiam dignitatem; atque idem virtualiter equidem Rachel præstiterit.

Obj. 1. Rachel jam mortua erat, cùm somnium illud referret Joseph; ergo nequidem verba Jacob: *numquid ego, & mater tua, & fratres tui adorabimus te super terram?* Potuerunt stare cum somnii præfati eventu.

Respondent Oleaster, Cajetanus, aliique vetustiores Interpretes (ut refert Lyranus) neg. assumpt. contenduntque Rachelem tunc temporis adhuc fuisse in vivis. Verùm (inquit idem Lyranus) directè repugnat textui Scripturæ, Rachelem tunc fuisse in vivis; nam in præsenti cap. dicitur, quòd Joseph missus fuerit in Hebron à patre ad visitandos fratres suos.

Ex quo patet, quòd ibidem manebat Jacob, quando Joseph fuit venditus: atqui Rachel fuit mortua, antequam Jacob venerit in Hebron ad patrem suum Isaäc, ut patet ex cap. 35. ergo Joseph venditus est post mortem matris suæ.

Insuper hic dicitur Joseph vidisse undecim stellas adorantes se (qui erant undecim fratres ejus) & consequenter jam natus erat Benjamin; atqui tamen in nativitate Benjamin mortua est Rachel, ut liquet ex cap. 35. v. 18. ergo somnium Joseph & venditio ejus facta sunt post mortem Rachelis.

Hæc autem omnia approbat Pererius, enarrans omnes stationes Jacob à suo è Mesopotamia exitu usque ad accessum ad patrem; ex quibus ostendit mortuam tunc fuisse Rachelem. Relictâ igitur authorum illorum responsione, insistendum potiùs antea allatæ S. Chrysost. explicationi.

Obj. 2. S. P. Aug. ingenuè fatetur, se non posse juxta sensum historicum quæstionis hujus exitum reperire, ait enim Q. 123. in Gen. *nisi in aliquo mysterio dictum hoc accipiatur, quomodo potest intelligi de matre Joseph, quæ jam erat mortua?* Quin imo & Joseph à patre suo fuisse adoratum, negat ibidem; ergo ad verificandum hoc somnium cum S. P. potiùs ad mysterium est recurrendum, adeo ut Joseph Christum repræsentaverit, in cujus nomine omne genu flecteretur, &c.

℟. S. P. tantùm recurrere ad mysterium, ut verificetur, quòd mater Josephi, eum adoraverit in propria persona; idque patet ex verbis quæ subjungit: *in Christi ergo persona facilè intelligi potest* ETIAM DE MORTUIS, *secundùm illud quod dicit Apostolus* (ad Philip. 2.) *quia donavit ei nomen quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.* Verùm hæc nihil obstare videntur, quò minùs dicatur, hoc somnio significatum fuisse, quòd Joseph ad tantam evehendus esset dignitatem, ut comparatione conditionis, in qua erant fratres & parentes ejus, ab illis meritò foret adorandus; cùm & ab Ægyptiorum Principibus fuerit adoratus.

Quamdiu igitur fratres eum non cognoscentes adoraverunt,

raverunt, sic & pater & mater, si in Ægyptum venissent ad ignotum, eumdem venerati fuissent. Hoc autem modo, si non propriè, manet equidem metaphoricè verus sensus litteralis, idque stante somnii eventu.

Cæterum quod addit S. P. de adoratione Patris, nihil quoque urget, cùm tantùm agat de tempore, quo filium suum convenit in Ægypto: cùm interim certum sit, quòd eum antea per filios adoraverit. Patet hæc solutio rursus ex ratione quam addit: *quia*, inquit, *nec pater eum adoravit quando ad eum venit in Ægyptum.*

Demum per matrem hìc intelligunt aliqui vel Balam Rachelis ancillam, quæ Josephum educaverat, vel Liam; sed cùm nulla sit certitudo, quòd alterutra tum supervixerit, videtur prioribus solutionibus potiùs insistendum.

Nec refert quòd infra cap. 44. v. 20. ad Josephum dicat Judas: *ipsum* (Benjamin scilicet) *solum habet mater sua*; quia per illa verba tantùm intendit significare, quòd ex duobus filiis Rachelis solus Benjamin superesset, uti patet ex textu Hebræo, in quo ita habetur: *remansit solus matris suæ.* Et sanè si per matrem Benjamini Judas intellexisset Balam aut Liam, non potuisset dicere: *ipsum solum habet mater sua*, quandoquidem Bala & Lia alios filios, & quidem proprios seu naturales, haberent.



CAPUT XXXVIII.

Judas generat Her & Onan, quos Deus ob nefandum peccatum morte plectit: Thamar dolosè ex Juda concipit, gignitque Phares & Zaram.

QUÆSTIO I.

An ea, quæ hìc narrantur de Juda, ejusque filiis ac nuru, contingere potuerint tempore medio inter venditionem Joseph, & descensum Jacobi in Ægyptum?

Appositè, quamvis ex abrupto, Moyses hìc interserit historiam & genealogiam Judæ potiùs, quàm aliorum fratrum. 1. Quia ex Juda de Thamar Christus erat nasciturus. 2. Ne Judæi Gentiles contemnerent, cùm tribus Juda, quæ erat nobilissima, ex Chananæis per feminam Gentilem descenderet. Porro quomodo inter venditionem Joseph, & descensum Jacobi in Ægyptum fieri potuerint omnia, quæ hìc narrantur à matrimonio Judæ, usque ad nativitatem Phares & Zaræ, quidem indagari difficile est, at non impossibile. Unde

℟. Et dico, satis probabile est, quod eo tempore, quo scilicet Joseph est venditus, *descendens Judas à fratribus suis* (forsan quia exprobrabant ei, quod esset causa venditionis fraternæ & suasor, fortè ut quæreret meliora pascua, & majores opes congregaret) v. 2. viderit, id est concupierit, *filiam hominis Chananæi, vocabulo Sue* (quod nomen est Chananæi illius, non filiæ, ut patet ex v. 12.) eamque duxerit uxorem: ex qua genuit tres filios, Her scilicet, Onan, & Selam.

Prob. 1. Quia v. 1. clarè dicitur: *Eodem tempore descendens Judas à fratribus suis .... vidit filiam hominis Chananæi .... & acceptâ uxore, ingressus est ad eam.* Atqui ly *eodem tempore* referri debet ad aliquod tempus, de quo antè mentio præcesserat. Jam vero antè, seu cap. 37. non præcesserat mentio nisi de somniis & venditione Joseph; ergo Scriptura clarè insinuare videtur, quod Judas istam filiam duxerit uxorem paulò post venditionem Joseph: ac consequenter non videtur dicendum, quòd hæc historia narrata sit per recapitulationem; nam jam data connotatio temporis tollit recapitulationem, ut reflectit Abulensis.

Prob. 2. Quia si ante venditionem Joseph hæc historia contigisset, haud dubiè Moyses etiam eamdem antè descripsisset; siquidem id exigebat ratio temporis, idque poscebat rectus scribendæ historiæ ordo: ac proinde inchoatam historiam Joseph non statim interrupisset, sed universam usque ad finem continenti serie pertexuisset, ait Pererius. Cùm igitur hìc interrumpat historiam Joseph, propter matrimonium Judæ, videtur sequi, quòd hoc matrimonium parùm post venditionem Joseph contigerit.

Obj. 1. à Venditione Joseph usque ad descensum Jacobi in Ægyptum fluxerunt duntaxat anni 23. Siquidem Joseph, dum venditus est, habebat annos 16. ut patet ex cap. præced. & dum Jacob venit in Ægyptum, habebat annos 39. ut probatum est cap. 30. Q. 2. Ergo &c. nam subtractis 16. à 39. restant 23. atqui tempore 23. annorum non videntur omnia potuisse contingere, quæ narrantur hoc cap. à matrimonio Judæ usque ad nativitatem Phares & Zaræ; ergo &c.

℟. Neg. min. cùm enim Judas declinaverit immediatè post venditionem Joseph à fratribus suis, & acceperit uxorem, potuit post 3. annos genuisse tres filios hìc expressos. Her autem & Onan, duo priores filii Judæ, successivè acceperunt Thamar in uxorem, & ambo occisi sunt. Eo autem tempore, quo isti occisi sunt, Selam jam puberem existentem, suppone ætatis suæ anno 16. non accepit Thamar; sed expectans frustra *diebus multis*, puta 3. annis, decepit Judam: quos annos, si simul jungamus, nempe 3. 16. & 3. faciunt annos 22. completos. Itaque in initio anni 23. Thamar videtur decepisse Judam, & mense nono hujus anni peperit Phares & Zaram. Completo autem anno 23. descendit Jacob in Ægyptum, & sic simul cum eo potuerunt descendere duo jam memorati parvuli. Patet igitur, omnia quæ hìc narrantur, potuisse fieri inter venditionem Joseph, & descensum Jacobi in Ægyptum. Vide Abulensem.

Obj. 2. S. P. Aug. manifestè docet, historiam Judæ aliquot annis contigisse ante venditionem Joseph; nam Q. 128. in Gen. ita scribit: *quo modo intra viginti ferme & duos annos. . fieri potuerit, ut Judæ filii ejus ætatis omnes possent ducere uxores,... meritò movet; nisi (ut fortè solet) Scriptura per recapitulationem aliquot annos ante venditum Joseph hoc fieri cœpisse intelligi velit, quoniam sic positum est ut diceretur: factum est autem in illo tempore.* Unde & in fine ibidem concludit: *quo medio tempore* (inter venditionem Joseph videlicet, & ingressum Jacobi in Ægyptum) *quo modo fieri potuerint de uxore & filiis & nuru Judæ omnia quæ narrantur, indagari difficile est: nisi fortè ut credamus (& hoc enim fieri potuit) mox ut adolescere Judas cœpit, eum incidisse in amorem ejus quam duxit uxorem, nondum vendito Joseph in Ægyptum.*

℟. Neg. assumpt. nam verba objecta non sunt asserentis, sed potiùs ambigentis, ut satis declarat particula *fortè*. Præterea S. P. ibidem tantùm intendit docere, quòd cessaret omnis difficultas, & omnis quæstio, si nempe supponatur historia Judæ narrata per recapitulationem: quod & nos quoque libenter admittimus; siquidem in hoc supposito sine ulla difficultate, & facillimè concipitur, quomodo ante descensum Jacobi in Ægyptum, potuerint contingere omnia, quæ de uxore & filiis, ac nuru Judæ narrantur; quod interim non ita facilè, sed potiùs cum aliquali difficultate exponitur juxta hanc sententiam. Cùm igitur Editio LXX. Interp. (qua S. P. utebatur) non EODEM, sed *in* ILLO *tempore*, hìc haberet; non mirum est, quòd ipse (ut scilicet cessaret omnis difficultas & quæstio quæ hìc movetur) dixerit, credi posse matrimonium Judæ *fortè* aliquot annis contigisse ante venditionem Joseph; quandoqui-

doquidem tò *in illo tempore*, non adeo determinatum tempus significet, sicuti significat in Vulgata nostra ly *eodem tempore*.

Inst. Ly *eodem tempore* eumdem sensum habere videtur, quem habent hæc verba Deut. 10. v. 8. *eo tempore separavit tribum Levi*. Atqui hæc non significant tempus illud, quo Israëlitæ castra metati sunt *in Jetebatha*, de quo præcesserat ibidem mentio v. 7. sed designant tempus illud, quo in Sinâ separata est tribus Levi; ergo etiam hic ly *eodem tempore* non videtur significare tempus, de quo præcesserat sermo Cap. Præced. sed potiùs designat tempus illud, quo Jacob ex Mesopotamia reversus est in terram Chanaän.

℟. Transmissis maj. & min. neg. conseq. Disparitas est, quòd nec hic, nec Cap. Præced. ulla omnino fiat mentio de tempore, quo Jacob ex Mesopotamia rediit in Chanaän, adeoque illud tempus designari nequit per *ly eodem tempore*; in Cap. autem 10. Deut. facta fuit mentio de tempore, quo Israëlitæ morati erant in Sina, ut liquet ibidem ex v. 5. non mirum igitur, quòd verba Deut. referri possint, imo & verisimiliùs referantur ad tempus, quo Deus separaverat tribum Levi in Sina. Cæterùm desuper plura suo loco.

Obj. 3. Hesron & Hamul filii Phares intraverunt cum Jacob in Ægyptum, ut patet ex cap. 46. ergo illi jam nati erant: atqui non potuissent esse nati, si matrimonium Judæ contigisset post venditionem Joseph; ergo &c.

℟. Hesron & Hamul dici ingressos Ægyptum, non quia per se & immediatè intraverunt, sed quia intraverunt per suum patrem Phares, in cujus lumbis existebant; quemadmodum eodem cap. v. 15. nepotes Jacob dicuntur nati in Mesopotamia, quia nempe eorum parentes ibi nati fuerant, ut infra videbimus. Præterea etiamsi gratis daremus, matrimonium Judæ aliquot annis ante venditionem Joseph contigisse, equidem adhuc tempus sufficiens inveniri non posset ad hoc, ut Hesron & Hamul dicantur nati ante ingressum Jacobi in Ægyptum.

Inst. Tempus illud inveniri poterit, si supponamus cum Frassen & non nullis aliis, quòd Judas anno vitæ suæ 13. uxorem duxerit, genueritque sub finem mensis decimi ejusdem anni filium suum primogenitum *Her*: & anno sequenti mense circiter octavo alterum nomine *Onan*, tertio autem anno, qui Judæ erat 15. circiter mense sexto susceperit tertium filium nuncupatum *Sela*. Anno autem Judæ 27. quando scilicet Her natus erat annis 14. potuit illum Thamaræ conjugem addere, quo mortuo mox dedit ipsi Thamaræ secundum filium suum Onan; quo vitâ functo, Thamar vidua hæsit in domo paterna usque ad annum Judæ 28. quæ cùm videret sibi non datum Selam in conjugem, scortum se finxit, ex Juda concepit, & uno partu edidit Phares & Zaram. Postea verò Phares anno vitæ suæ 13. ducta uxore, genuit spatio decem & novem mensium Hesron & Hamul; ita ut posterior natus sit paulò ante Jacobi descensum in Ægyptum. Imo & S. P. Aug. Q. 128. supra cit. videtur insinuare, quòd Hesron & Hamul nati sint ante descensum Jacobi in Ægyptum; ergo non est negandum, quin præfatum tempus inveniri possit.

℟. Neg. assumpt. Ac dico jam memoratum suppositum videri carere omni verisimilitudine. 1. Quia à vero prorsus alienum apparet, quòd Judas, Onan, & Phares duxissent uxores anno ætatis 13. quandoquidem de ordinario contingenti Masculi istius ætatis adhuc non fiunt capaces vel potentes ad generandum. 2. Magis adhuc à verò alienum videtur, quòd Thamar tantùm per unum circiter annum expectasset, ut acciperet Selam: siquidem verba v. 11. *Donec crescat Sela*, item v. 12. *Evolutis autem multis diebus*, & etiam jus conquerendi, quod habebat Thamar, quia non acceperat Selam, plûs temporis, quàm unum dumtaxat annum, importare videntur.

Denique non rectè pro prædicta opinione adducitur authoritas S. P. Aug. quandoquidem, ut ex verbis ejus supra adductis & ex tota quæstione patet, ne vel verbum ibidem habeat, quod insinuet, Hesron & Hamul esse natos ante descensum Jacobi in Ægyptum.

QUÆSTIO II.

Quale peccatum hic commiserit Judas, & quale Thamar?

PRænotandum, quòd eo jam tempore videatur fuisse moris, ut si quæ mulier alicui familiæ nupsisset, eidem addicta maneret, quamdiu aliquis superesset consanguineus, qui defuncto marito primogenitum (non autem alios, qui proinde suo nomine nascebantur) suscitare vellet. Ex hac autem consuetudine Thamar adhæsit familiæ Judæ, nec de ea in aliam transiit. Judas verò timens, ne filio suo Selæ accideret idem, quod duobus primis Her & Onan (qui à Domino percussi sunt, quia primus ex luxuria, ne concipiendo & lactando uxor sua deturparetur, alter ex invidia, nolens fratri suo semen suscitare, *rem detestabilem fecerat*. v. 10. seu se ipsos ante actum consummatum polluerant) simile quid, inquam, timens Judas, variis promissis viduam frustrari statuit, dicens filium suum Selam adhuc minorem &c. donec ipsa moræ impatiens peteret ab eo licentiam nubendi alteri.

Dolum autem hanc advertens Thamar, nec ex alia, quam Abrahami stirpe (quam noverat à Deo benedictam) prolem volens, vidensque Selam promissum sibi maritum, jam puberem & maturum sibi negari, mirabili strophâ dolum Judæ elusit, eumque in caput ejus retorsit.

Illa igitur ℣. 14. *depositis viduitatis vestibus* (erant enim, ut notat S. P. Aug. Q. 129. in Gen. temporibus Patriarcharum *certa, & sua vestimenta viduarum*, puta ad mœrorem & modestiam, ut ex lib. Judith quoque constat, modernoque usu) *assumpsit Theristrum* (id est velum æstivum, quo se tegeret, ne agnosceretur) *& mutato habitu, sedit in bivio itineris* (ubi ædificatis fornicibus, sedere solebant meretrices, ut transeuntes utrimque venarentur & captarent) ibidem sub larva meretricis transeuntem Judam, & amissâ uxore dolentem, captavit. Hoc prænotato,

℟. & dico 1. Judas probabiliter tantùm peccavit peccato simplicis fornicationis.

Prob. assumpt. Quia inprimis, mortuâ uxore, liber erat; & juxta principium Theologicum ignorantia antecedens excusat à peccato secundum circumstantiam, quæ in actu invincibiliter ignoratur: atqui juxta v. 16. *Judas nesciebat, quòd nurus sua esset*. ergo.

Obj. 1. Judas, visis annulo, armillâ, & baculo sibi remissis, atque adeo deprehenso errore suo, dixit de Thamar v. 26. *justior me est*; ergo judicavit, se graviùs peccasse, quàm ipsa Thamar: atqui illa certè fuit incestuosa, ergo.

℟. Disting. sequelam: indicavit se graviùs peccasse peccato injustitiæ, concedo; peccato impudicitiæ, nego sequelam. Unde non ait, *castior me est*, sed *justior me est*.

Porro Thamar, non obstante injuriâ gravissimâ, quam passa fuerat à duobus sceleratis & impiis filiis Judæ, constanti justitiâ adhæsit familiæ Judæ, donec promissus sibi in virum Sela accrevisset. Judas autem multiplici titulo respectu ipsius justitiam violavit, Nam 1. fraudulentâ ipsam spe lactavit dicens: *esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus*. 2. Non obstante istâ promissione, ignominiosè eam ablegavit in domum paternam.

3. Selam non ipsi, cui jam erat promissus, sed potiùs alteri uxori tradidit. 4. Audiens ipsam esse ingravidatam, eamdem inauditam, sine debita authoritate condemnavit ad mortem. 5. Præcipitantem tulit sententiam v. 24. *Producite eam, ut comburatur*

ratur (& quidem, antequam esset enixa prolem) quod genus mortis excedebat speciem patrati criminis, cùm nesciret hactenus, eam esse incestuosam; ergo multiplici titulo rectè dixit Judas: *justior me est*, quamvis unum tantummodo non traditi Selæ titulum alleget.

Obj. 2. Judas facilè scire potuisset, qualis esset mulier, cujus corporis copiam impudenter expetebat, nisi cæco pravæ libidinis impetu fuisset abreptus; ergo ignorantia illa fuit ipsi voluntaria, & imputabilis in peccatum.

℞. Neg. ant. quia satis patet ex antecedentibus & consequentibus, quòd prudenter præcaverit Thamar, ne agnosceretur. Imo nec pastor Judæ eam postea invenire potuit, nec homines loci illius sciebant, quòd ibi sedisset scortum &c.

Obj. 3. Poterat saltem vel ex loquela eam agnoscere, vel interrogando scire, quæ & qualis esset, ergo.

℞. Neg. ant. pro utraque parte: quia in primis quod ad loquelam attinet, magis in ea ex ignorantia decipi potuit libidinosus Judas, quàm per Liam deceptus fuerat castus Jacob. Deinde frustra rogasset, quæ & qualis esset, quia subdola mulier personam suam fingere perrexisset.

Quidquid sit, constat ex Scriptura, quòd eam simplicem esse meretricem apprehenderit, & tamquam talem appetierit: neque rationem aliquam habebat formandi vel minimam de sua nuru suspicionem.

Dico 2. Thamar in hoc facto incestum commisit, quia Judam socerum suum agnovit.

Obj. 1. S. P. Aug. lib. 22. cont. Faust. cap. 61. Agnoscit, quòd Judas ipsam Thamar propter actum illum libidinosum in sui comparatione præposuerit: atqui ex dictis Judas tantùm simplicem commisit fornicationem; ergo illa non tam graviter peccavit, quàm ipse, adeoque non commisit incestum.

℞. Disting. conseq. illa non tam graviter peccavit, quàm ipse, ex parte intentionis, concedo; ex parte objecti, nego conseq. Dico igitur cum S. P. Aug. ibid. quòd Judas *desiderium habendæ prolis, quo ducta illa socero supposuerat, minùs culpaverit, quàm libidinosi concubitûs ardorem, quo ipse velut ad meretricem victus intraverat.* Fuit ergo magis culpabilis Judas propter libidinem, non verò propter peccatum ex objecto suo magis enorme.

Inst. Judas absolutè videtur laudasse Thamar per ista verba: *justior me est;* ergo illa saltem videtur excusabilis.

Respondet S. P. Loco objecto, transmisso ant. neg. conseq. sequentibus verbis: *quamquam etiamsi hæc mulier non in pejoris facti comparatione minùs culpata, sed omnio à socero laudata intelligatur... quid mirum, si peccatrix à peccatore laudatur?*

Obj. 2. S. Chrysost. Hom. 62. in Gen. S. Ambros. lib. 3. in cap. 3. Lucæ, Theod. Q. 95. in Gen. videntur excusare Thamar, quia neque postea Judæ, aut alicui alteri copulata est, sed contenta fuit vocari mater eorum, qui ex illo semine nascebantur.

℞. Quòd isti Patres non excusent factum, sed facti intentionem & circumstantias: quia ipsa non ex libidine, sed amore prolis, ex stirpe Abrahami procreandæ, circumvenit Judam. Unde S. P. Aug. lib. præcit. cap. 61. ubi pari ratione culpam Thamaræ extenuaverat, cap. 62. subiungit: *meliùs quidem sine filiis maneret, quàm sine jure matrimonii mater fieret.*

Obj. 3. Thamar hoc attentavit ex instinctu Dei (ait Rabbi Simeon) ut ex Juda Messiam conciperet, sicut Oseas de mandato Dei accessit ad fornicariam.

℞. Hoc esse Rabbinicum figmentum. De Osea autem constat, hoc esse factum de mandato Dei. Deinde fornicaria illa priùs facta est uxor Oseæ: Thamar autem Judam numquam maritum habuit, aut admisit.

CAPUT XXXIX. XL. XLI.

Josephi castitas tentatur ab Hera, ille relictâ in manibus ejus chlamyde, fugiens accusatur falsò, & incarceratur immeritò. In carcere duorum Eunuchorum Pharaönis somnia interpretatur: atque expositionem probat executio. E carcere eductus, duplex somnium Pharaöni divinitus immissum explicat: & hinc à Rege præficitur universo Regno Ægypti, à quo famem septennem prudentiâ suâ depellit.

QUÆSTIO UNICA.

An tribus his Capitibus alicujus peccati sit arguendus Joseph?

Dico 1. quamquam summis laudibus invictam & admirabilem Josephi pudicitiam, aliasque virtutes & prærogativas, tribus his Capitibus enarratas, deprædicent SS. PP. non in omnibus tamen hîc practicatis videri posset irreprehensibilis.

Nam 1. cap. 39. Ab impudica sua Domina sollicitatus ad stuprum, illud tantùm recusare videtur v. 8. & 9. ob respectum Domini sui humanum.

2. Dietim sollicitatus, permansit tamen in loco tentationis, sibi propter omnes circumstantias periculosissimo.

3. Quamquam fraternam videatur correptionem dedisse infami prostibulo, persistentem tamen Heram non detulit ad Dominum suum, cujus gratiam in tantùm possidebat, ut omnia ejus curæ & fidelitati essent commissa, ipse verò Herus nihil aliud nosset, *nisi panem quo vescebatur* (hoc est nihil curaret, nisi manducare & bibere, quod sibi à Josepho apponebatur) adeoque spem firmam habere poterat, quòd delationi suæ esset adhibenda fides.

4. Post crebras & importunas sollicitationes ℣. 11. *quadam die intravit domum* (seu inferiorem domûs partem) *ut operis quidpiam absque arbitris faceret.* Ergo voluntariè in apertam se ingessit occasionem, quæ tantò fuit periculosior propter solitudinem, in quam se pariter injecit.

5. Reliquit pallium in manu impudentis mulieris, quod facilè ipsi extorquere poterat; ergo & illatæ, vel saltem attentatæ violentiæ se ipsum suspicione infamavit.

6. Ab Hero suo detrusus in carcerem, non est conatus se justificare; ergo læsit famam suam.

7. Cap. 40. Ex vana somniorum observantia ausus est prædicere magistro pincernarum Pharaönis, quòd post triduum in officium suum esset restituendus; & magistro pistorum, quòd eodem tempore esset agendus in patibulum; cùm tamen Deut. 18. v. 10. dicatur: *nec inveniatur in te... qui observet somnia, atque auguria.*

8. Diffisus est de Deo, & magis confisus est in homine dicens præposito pincernarum v. 14. *tantùm memento mei, cum bene tibi fuerit, & facias mecum misericordiam, ut suggeras Pharaöni, ut educat me de isto carcere. Pro qua re*, inquit S. P. Aug. Serm. 82. de Temp. *additi sunt duo anni, quibus adhuc teneretur in carcere, &c.*

9. Murmuravit suisque malefactoribus detraxit dicens v. 15. *furto sublatus sum de terra Hebræorum, & hic innocens in lacum missus sum.*

10. Rursus cap. 41. leviter assumpsit explicandùm somnium Pharaönis; quod vanam observantiam sapit.

11. Sine contradictione admisit honores quasi divinos.

vinos, ita ut omnes coram eo genuflecterent (quod redolet ambitionem) & quidem à Rege Ethnico, à quo amittendæ Religionis imminebat periculum.

12. Denique uxorem accepit Aseneth filiam Putiphare Sacerdotis gentilis, ex qua rursus adaugebatur perversionis periculum, quod patres ejus tam sollicitè caverant, & Deus postea tam severe prohibuit. Ita nonnulli accusant Josephum.

Dico 2. In omnibus his à peccato vindicari potest castissimus & religiosissimus Joseph.

Ad 1. igitur ℟. Neg. assumpt. Licèt enim primò invadat pellicem per respectum mariti humanum, dicens ex gratitudine erga Herum suum: *quomodo possum hoc malum facere?* Statim subdit juxta correctionem optimè factam ex textu Hebræo, Chaldaïco, & Græco: *& peccare in Deum* (olim ponebatur *Dominum*) *meum?* Quin imo prudentissimè aggressus est ipsam per respectum humanum, qui pluris valere poterat apud mulierem gentilem, quam divinus.

Ad 2. dico, Quòd licitè manserit in loco, ex quo sine gravibus incommodis, imo & discrimine capitis fugere non potuit: neque enim occasio peccandi proxima semper vitari potest aut debet; sed sufficit quandoque anniti (ubi scilicet subest ratio sufficiens) ut mutetur in remotam: id quod mirabili constantiâ facere conatus est Joseph, qui, licèt servus, in hoc puncto servire nescivit, nec ab ingenua adamatus redamare voluit, quamvis ipsa in cæteris tamquam domina imperaret.

Ad 3. Dico, quòd frustra, & cum suo gravi incommodo Dominam suam, licèt impudentissimam, ad Herum suum detulisset, prout in similibus casibus fieri natum est, satisque patuit ex eventu, quando auditis ejusdem calumniis v. 19. & 20. *Nimium credulus verbis conjugis, iratus est valde, tradiditque Joseph* (ne quidem auditum) *in carcerem.*

Amabat quidem Josephum, & venerabatur; sed ubi mulier intervenit, omnem illum amorem & venerationem momento temporis vertit in furorem; præivitque Joseph S. Joan. Baptistam, quem impensè amabat & venerabatur Herodes; at interveniente adulterâ, inter ferales epulas, capitis condemnavit. Deinde negasset illa certò crimen à se clam attentatum, quod cùm Joseph probare non potuisset, ad pænam talionis fuisset postulatus.

Ad 4. Dico, quòd justam habuerit causam ingrediendi interiorem domûs partem (puta conclave Heri sui) ad peragenda commissa sibi negotia. Nec ille intus quæsivit mulierem, aut eam ibi invênit; sed illa potius supervênit, ut solitarium ad crimen sollicitaret, adeoque eumdem ex improviso invasit.

Ad 5. Respondet S. Ambrof. lib. de Joseph cap. 5. „ Quòd facilè pallium suum recipere potuisset, nisi „ ex reverentiali timore erga Dominam, à violen„ tia reciproca abstinuisset, aut nisi fortè illud repe„ tendo, per sermones & lenocinia seduci timuis„ set: contagium enim judicavit, si diutius morare„ tur, ne per manus adulteræ, libidinis incentiva per„ transirent. „ Unde & Apost. 1. Cor. 6. v. 18. clamat: *fugite fornicationem.* Nec verum est, quòd relinquendo pallium se attentatæ violentiæ reddiderit suspectum; quia si violentiam intulisset, potiùs infirmæ mulieri robustus 27. annorum invenis pallium eripuisset: adeoque relictum pallium signum erat evidentissimum modestiæ & reverentiæ Josephi erga Heram suam; quamvis neque, contrariis jam passionibus excæcata mulier, neque zelotypus, & præceps ejus maritus ad hoc reflexerint.

Ad 6. ℟. Caducam esse istam consequentiam; nisi quis velit, quòd & famam suam protegerit Christus, de quo injuriosissimè accusato dicit Evangelista: *Jesus autem tacebat.*

Deinde quis fidem faciet, quòd famam suam non defenderit, licèt de eo Moyses non fecerit mentionem? Profectò in carcere constitutus, coram liberando pincerna Pharaönis innocentiam suam protestatus est cap. seq. v. 14.

Deinde quid si innocentiam suam defendere voluerit; nec ab Hero nimium credulo, zelotypo, & præcipiti non tantùm non fuerit exauditus, sed neque auditus? Famam certè suam neque tunc neglexisse dicendus est.

Ad 7. Nego assumpt. neque enim ex vana observantia, sed ex inspiratione divina utrumque illud somnium sese explicaturum satis insinuavit dicens v. 8... *numquid non Dei est interpretatio? Referte mihi, quid videritis.* Id ipsum quoque rei probavit eventus: tertiâ enim die, qua natalitia sua celebrabat Pharao, pincernam in officium suum restituit, alterum autem suspendi imperavit.

Nec refert, quod Joseph pistori dicat v. 19. *Auferet Pharao caput tuum, & suspendet te in cruce.* Quod tamen non ita evenisse, insinuari videtur v. 22. nam verba illa *auferet caput tuum* &c. non significant, quod pistor priùs foret decollandus, & deinde suspendendus; sed tantùm important, quod esset vitâ privandus in cruce, quia per suspendium vita ipsi, & proinde etiam caput, quatenus vivit, ablatum est. Unde sequitur: *& suspendet te;* qui enim vitam homini aufert, hic aufert & caput; quia in capite maximè viget, & vivit homo: ac proinde illud *suspendet te* interfectionis modum explicat.

Quod autem legem Deut. attinet, agit illa de somniis & auguriis privato spiritu explicatis, quorum interpretatio de eventu causarum liberarum à dæmone auguribus suggerebatur. Ut hoc meliùs intelligatur,

Nota, quod ex variis capitibus somnia provenire soleant.

1. Oriuntur quandoque ex naturali humorum temperamento, ut dum biliosi somniant pugnas, cædes &c. phlegmatici aquas, navigationes, voragines &c. sanguinei volatum, saltationes, musicam, convivia &c. melancholici mortem, funera, sepulchra &c. Ex his autem somniis licitè colligunt medici corporis affectus, morbosque ingruentes.

2. Oriuntur sæpe somnia ex phantasia & imaginatione, quibus inquirendis & exponendis immorari, futile plerumque est & otiosum; cùm omnia ista sint satis naturalia.

3. Non raro etiam oriuntur ex machinatione diabolica, de quibus S. Greg. in illud Job. 7. *Terrebis me per somnia,* ait: " sæpe malignus spiritus his, „ quos amore vitæ præsentis intercipit vigilantes, „ prospera etiam dormientibus promittit; & quos „ formidare adversa considerat, eis hæc duriùs som„ nii imaginationibus intentat: quatenus indiscretam „ mentem diversâ qualitate afficiat, eamque aut spe „ sublevans, aut deprimens timore confundat... imo „ hostis iste insidians, quò sanctos vigilantes minùs „ superat, eò graviùs dormientes impugnat &c. „ Horum verò somniorum interpretatio, qualem profitentur Magi &c. perniciosa est, & variis Scripturæ textibus prohibita.

4. Denique somnia aliqua à Deo immittuntur: alia distinctis & apertis verbis (ut somnium Magorum adoratorum Christi) quæ nulla proinde egent interpretatione: alia ingeruntur per symbola; quæ non quidem ab omnibus (cùm etiam diabolus se quandoque transfiguret in Angelum lucis) sed licitè explicantur ab illis, quibus eorum interpretationem suggerit Deus, prout revera hic suggessit Josepho, ut viam sterneret ad futuram ejus libertatem.

Ad 8. dico, Sermonem istum non esse S. P. Aug. sed S. Cæsarii, ut bene reflexerunt Benedictini Parisienses, qui eumdem ad appendicem rejecerunt, & loco 15. inter apocryphos 1. classis posuerunt. Itaque Authori præcit. serm. seu S. Cæsario oppono S. Chrysost. qui aliter sentire videtur Hom. 63. ubi expendens causam oblivionis pincernæ, ita scribit: " oportebat expectari tempus opportunum, ut ma„ jori cum gloria inde educeretur. Si enim præfe„ ctus pincernarum ante somnia Pharaönis recorda„ tus

„ tus cum subsidio suo liberasset, fortassis non tam „ perspicua fuisset aliis ejus virtus. Nunc autem solers & sapiens Deus sciens sicut optimus artifex, „ quanto tempore in igne debeat aurum teneri, & inde iterum reduci, permittit ad tempus duorum annorum præfectum pincernarum illius oblivisci, ut „ & tempus somniorum Pharaönis veniat, &, compellente necessitate ipsâ, justus ille in toto regno „ Pharaönis notus fiat. „ Quibus verbis non insinuatur, Josephum de Deo diffisum fuisse, sed ab ipso esse probatum. Ut ut sit, procrastinatio illius captivitatis evidentissimè cuicumque etiam de vulgo manifestum fecit, quod Josephi gloriosa liberatio nulli hominum, sed soli Deo esset adscribenda. Denique & pro excusando Joseph facere videtur, quod non de Dei auxilio diffidere censeamur, quamvis adhibeamus media humana, quæ ad consecutionem finis necessaria, vel saltem conducentia esse, prudenter judicamus: id quod in casu Joseph facere potuit.

Ad 9. nego assumpt. pro utraque parte; quia simpliciter protestatus est de sua innocentia, quod cuique innocenti jure naturæ licitum est, & quasi in casu ordinario præceptum sequentibus verbis: ***Habe curam de bono nomine.*** Unde non magis murmurasse censendus est quàm David vel in persona propria, vel in persona Christi dicens Psalm. 118. *Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidavit cor meum.* Et iterùm: ***Sederunt Principes, & adversùm me loquebantur; servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis.*** De detractione etiam nihil planè subest: neque enim de injuriosis fratribus, neque de calumniosa & impudente Hera, neque de Domino suo zelotypo, & nimium credulo, vel minimam facit mentionem, sed suam simpliciter innocentiam allegat.

Ad 10. dico, clarissimè ex textu patêre, quod omnia illa ex divina suggestione, dispensatione, & ordinatione fuerint peracta. Nam dicenti Pharaöni, ***audivi te sapientissimè conjicere***, respondet Joseph: ***Absque me Deus respondebit prospera Pharaöni.*** Id est, non tam ego, quàm Deus: unde & Chaldæus ita habet: ***Non ex sapientia mea, sed a facie Domini respondebitur pax Pharaöni.*** Quibus & aliis totius rei seriem, & gloriam Deo tribuit, ut cognoscat Pharao, quòd hæc non essent casu eventura. Unde S. Chrysost. Hom. 63. " Vide multiplicem Dei di„ spensationem; priùs permittit omnes, qui ibi habe„ bantur sapientes, tentari, ut manifestaretur eorum „ ignorantia: & tandem hic vinctus, captivus, ser„ vus, Hebræus, in medium adductus est, & nota „ facit multis ignota, quo omnibus manifestaretur su„ perna gratia in illo refulgens. „

Ad 11. ℟. neg. assumpt. Quamquam enim veri servi Dei, honores fugere soleant & aspernari; absit tamen, ut divinæ ordinationi resistant, dum ad illos divinitus destinantur. Porro Pharao inserviebat divinæ providentiæ, quæ & per Josephum Ecclesiæ suæ, in familia Jacob tunc potissimùm residentis, saluti invigilabat. Agnovit id ipsum Pharao dicens: ***Quia ostendit tibi Deus omnia, quæ locutus es: numquid sapientiorem, & tui consimilem invenire potero &c.?*** Nec periculum erat perversionis vel remotissimum, cùm ea non offerrentur, ut unius Dei cultum abjiceret, sed ut unicè Divinæ ordinationi, & Ægyptiorum, finitimorumque populorum conservationi inserviret.

Ad 12. Pariter nego assumpt. Quia hoc equidem tunc necdum erat absolutè prohibitum. Deinde cùm Joseph sapientissimus esset, & constantissimus, non erat morale perversionis periculum, sed potiùs spem habebat fundatam convertendi conjugem. Deinde & hoc eum ex instinctu Divino fecisse, probabile est. Insuper nec aliunde uxorem quærere poterat sine periculo amittendæ dignitatis, quam in bonum Ecclesiæ conservare debebat. Denique nec sine incommodo resistere potuit imperio Pharaönis, qui ejus gloriam & authoritatem nobilissimo hoc conjugio voluit adaugere: fuit enim filia verisimiliter summi Sacerdotis, qui habitabat Heliopoli, seu in civitate solis, non autem illius Putipharæ, qui Josephum conjecerat in carcerem; cùm hìc habitaret in Memphis, essetque Princeps militiæ Pharaönis &c. ut docet S. P. Q. 136. in Gen.

CAPUT XLII.

Joseph decem fratres suos in Ægyptum venientes, causâ emendi frumenti, agnoscit, & durè compellat: tandemque retento in vinculis Simeone, cæteros dimittit, eâ lege ut ad se adducant Benjamin.

QUÆSTIO UNICA.

An hoc Cap. alicujus peccati arguendus sit Joseph?

RESp. & dico, videri posset cuipiam, in multis hic deliquisse Joseph: puta calumniando fratres, contristando patrem &c. Verùm si res maturiùs perpendatur, nulla invenitur vel umbra peccati, sed summa potiùs ejusdem prudentia elucet & justitia, atque conformitas cum voluntate Divina.

Voluit quidem tecto modo fratrum suorum animos explorare; sed simul intendit eos ad pœnitentiam, melioremque frugem reducere, nullâ omnino vindicandi cupiditate ductus, cùm contrarium pateat ex affectibus & motibus fraterni amoris, qui ipsum coëgerunt sæpe recessum quærere fundendis lacrymis, quas amplius retinere non poterat, opportunum. Fuit revera potiùs instinctu Divino directus, cum non excanduerit, nec in exprobrationes eruperit, licèt ærumnarum suarum authores sibi supplices, & vindictam præ manibus haberet. Quamvis enim & vultu ad severitatem composito, & acrioribus eos verbis compellaverit; ita tamen agendi modum temperavit, ut videretur ad singula præmeditatus accedere. Unde pulcherrimè hanc resolutionem complectitur S. Greg. Hom. 21. in Ezechiel. ita scribens: ***Joseph memor culpæ, & remissor injuriæ, mala fratrum nec reddere studuit, nec sine purgatione laxare.***

Obj. 1. Joseph fratribus se simulavit extraneum: atqui simulatio mala est, & repugnat veritati, atque est quoddam mendacium facti, ergo &c.

℟. Neg. maj. quia non dixit se Ægyptium vel extraneum esse, sed tantùm tacuit se esse Hebræum; adeoque falsum est, quòd commiserit mendacium facti.

Inst. Ut etiam sine peccato dissimulemus verum, debet adesse justa ratio: atqui Joseph non videtur habuisse justam rationem occultandi se fratribus suis; ergo videtur hoc fecisse vel ex superbia, qua eos jam noscere nolebat, vel ex vindicta.

℟. Neg. min. quia hoc fecit 1. Ut sic exploraret, an eos pæniteret præteriti plagii, & venditionis fraternæ.

2. Ut inde disceret, quo animo ferrentur in dilectissimum suum Benjaminum, quem dicebant domi esse relictum.

3. Ut hactenus ignoto, adeoque & de ipsorum negotiis minùs apparenter sollicito securiùs panderent statum familiæ suæ. 4. Ut sic moderatâ justitiâ plectere inciperet commissa eorum crimina. 5. Ut sic patesceret veritas somniorum suorum de sole, luna, & stellis adorantibus se &c. quæ ipsis fuerant fomentum odii &c. licèt revera à Deo essent immissa.

Obj. 2. Semel & iterum fratres suos duro sermone exploratores vocat: atqui optimè sciebat ipsos non esse tales: ergo & mentitus est, & innocentes fratres injuriosè calumniatus.

Respondent aliqui admittendo conseq. pro prima parte, ipsumque jocosè fuisse mentitum, non calumniosè. Sed non videtur subsistere ista responsio: neque enim toto hoc capite Joseph multùm jocatus est, cùm & fratres suos omnes damnarit ad custodiam, in qua per triduum ipsos detinuit. Et quamvis inde eductos paulò mitiùs tractaverit, tamen Simeonem coram oculis eorum, tamquam cæterorum obsidem ligari jussit, & sub interminatione capitali severè præcepit, ut Benjaminum ad se adducerent. Unde.

℟. Cum aliis neg. conseq. cujus ratio est, quòd fratres suos vocando exploratores, hoc non dixerit affirmando, sed inquirendo & tentando, prout per objectionem primam criminum, etiam certò non commissorum, Judices tentant reos, parentes filios, magistri discipulos, ut aliarum rerum cognitionem & veritatem extorqueant.

Porro suspicabatur Joseph, ut observat S. Chrysost. ne forsan fratres sui idem, quod in se ille expertus fuerat, ex eadem invidia & livore in Benjaminum commisissent. Patet hoc, quia ubi se expurgantes objecto crimine inter cætera dixerant v. 13. *Duodecim servi tui fratres sumus, filii viri unius in terra Chanaän; minimus cum patre nostro est, alius non est super;* mox subdit Joseph v. 14. *hoc est, quod locutus sum, exploratores estis.* Hoc est, nisi probetis esse vera, quæ dicitis de fratre vestro mortuo, & de natu minimo Benjamino; habebo vos mendaces in cæteris, &, non obstante vestrâ protestatione in contrarium, exploratores. Ecce quàm prudenter & de crimine in se commisso inquirat, & simul, an forsan simile quid in Benjaminum non commisissent.

Inst. 1. Quamvis falsum dixissent, nec postea Benjaminum adduxissent, non ideo tamen fuissent exploratores; ergo semper manet mendacium illud, *exploratores estis.*

℟. Disting. sequelam ant. non ideo tamen fuissent exploratores à parte rei, concedo; non fuissent in æstimatione communi, nec potuissent tamquam tales puniri, nego sequelam.

Inst. 2. Crimen alicui objectum, si juramento firmetur, non patitur solam inquisitionem, aut tentationem, sed necessariò supponit affirmationem: atqui objecto crimini Joseph adiecit juramentum; ergo crimen illud ipsis objecit affirmando.

Major negari non potest, quia perjurus esset pater, qui tentando tantùm, & inquirendo diceret filio: testor Deum, quòd heri fueris ebrius, si revera sciret eum non fuisse talem.

Prob. autem min. ex v. 15. & 16. ubi Joseph jurat: *per salutem Pharaönis exploratores estis.*

Respondent aliqui 1. Neg. min. ad prob. dicunt, quòd juramento non velit confirmare fratres suos esse exploratores, sed quòd non essent inde exituri, nisi, fratrem suum adducendo, probarent se non esse exploratores.

Probant Responsionem hanc ex ipso textu v. 15. qui sic habet: *per salutem Pharaönis non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus.*

Nec juramentum suum violavit, licèt cæteris postea dimissis, solum tenuerit in vinculis Simeonem: quia præterquam quòd ex rationabili causa primam potuerit mutare sententiam, qua decreverat non nisi unum remittendum ad quærendum Benjaminum; uno retento in obsidem, propositio ejus: *non egrediemini hinc,* atque adjunctum proinde juramentum plenam obtinebat veritatem. Quidni enim sensus naturalis esse potuit: *non egrediemini omnes?* Imo sic verè esse debebat; quia saltem unum dimitti oportuit, qui quæreret Benjaminum juxta primam Josephi intentionem. Nec urgeas, particulam *non* esse malignantis naturæ; quia & post ipsam acceptio accommoda potest habere locum; sic cap. 6. dixit Deus: *non permanebit spiritus meus in homine* &c. & tamen mansit in Noë &c. Attamen cùm hæc responsio non tollat omnem difficultatem; nam ut reflectit S. P. Q. 139. in Gen. v. 16. iterum juravit dicens: "mittite ex vobis unum, & adducite fratrem „ vestrum: vos autem non educemini, quoadusque „ manifesta sint verba vestra, si vera dicitis an non: „ sin autem, per salutem Pharaönis exploratores „ estis: id est, si non vera dicitis, exploratores estis.„ Hinc cum eodem S. D. meliùs

℟. 2. Disting. conseq. Ergo crimen illud objecit ipsis affirmando, quod essent habendi apud ipsum veluti exploratores, nisi Benjaminum adducerent, concedo; quod essent à parte rei futuri tales, nego conseq. Dico igitur cum S. P. "ita dictum est, ex„ ploratores estis, tamquam si dictum esset, explo„ ratorum pœnâ digni estis, hoc est exploratores „ deputabimini merito mendacii vestri.„

Quòd verò *esse* aliquando pro *haberi* vel *deputari* sumatur, declarat S. P. ex verbis Eliæ 3. Reg. 18. v. 24. dicentis: *Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus;* id est, habeatur, vel æstimetur Deus.

His adde, quòd licèt inquirendo & tentando absolutè dixisset, *exploratores estis;* v. 16. tamen (ubi terminat juramentum) mutet loquendi modum, dicens conditionatè: ALIOQUIN *exploratores estis.*

Reflectens ad hoc S. P. Q. cit. adjungit exemplum dicens: "neque enim perjurus est quisque, „ si ei, quem castissimum novit, dicat, si hoc adul„ terium, de quo argueris, commisisti, damnet te „ Deus. Et si his verbis veram adhibeat jurationem, „ verum omnino jurat; ibi est enim conditio, qua „ dixit, si fecisti, quem tamen non fecisse ratum „ habet.„

Obj. 3. Illud Josephi juramentum ne quidem secundùm se videtur fuisse licitum; quia juravit per creaturam, quod prohibuit Christus Matth. 5. dicens: *ego dico vobis, non jurare omnino neque per cælum, neque per terram, neque per Jerosolymam, neque per caput tuum.* Ergo.

℟. Neg. ant. Ad rationem adjunctam dico cum S. P. Aug. lib. 1. de Serm. Dom. in monte cap. 17. Christum hoc prohibuisse Judæis, *quia non putabant Judæi, se teneri jure jurando, si per illa jurassent.* De taliter jurantibus Clericis causâ 22. Q. 1. Can. *si quis* etiam dicitur: *si quis per creaturam juraverit, acerrimè castigetur.* Errores autem hos acriter invasit Dominus Matth. 23. *væ vobis duces cæci, qui dicitis, quicumque juraverit per templum, nihil est... quicumque juraverit in templo, jurat in illo, & in eo, qui habitat in ipso: & qui jurat in cælo, jurat in throno Dei, & in eo, qui sedet super eum.*

Unde qui jurat per creaturas, juxta hanc Christi explicationem, ex communi gentium usu, & implicita jurantis intentione, censetur jurare per earum Creatorem; atque adeo cultum latriæ nequaquam defert creaturæ, cui jurando nullatenus inhæret.

Porro juramentum per creaturas duplici modo intelligi potest.

1. Ut sit assertorium, & sensus verborum Josephi sit: juro per Deum, qui vitæ & salutis Pharaönis Regis mei Author & Custos est.

2. Ut sit execratorium, & sensus sit: juro, testor, vel rogo Deum, ut Pharaöni Regi meo charissimo vitam auferat, si vos non habuero & puniero tamquam exploratores, nisi ad me Benjaminum adduxeritis. Ita S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 6. ☉.

Inst. Ergo malum imprecatus est Pharaöni, quod repugnat charitati.

℟. Neg. sequelam: Quia potiùs est conforme charitati. Nam sicuti imprecatus fuisset ei, ut Deus ipsi vitam adimeret, si falsum jurasset; sic è contrario longiorem ei vitam apprecatus est, cùm juraverit verum. Sic qui sub requisitis conditionibus jurat per animæ suæ salutem, bonum sempiternum sibi apprecatur, si verum juret; & malum æternum sibi imprecatur, si juret falsum: utrumque enim illud sub tali juramento continetur, & sensus est: salvet me Deus, si verum jurem; damnet me, si falsum.

Ad-

Adverte tamen hîc, prorsus illicitum esse jurare per creaturas viliores, quamquam & in istis Dei veritas aliqualiter possit relucere. Unde jocari potius censeretur, qui per canem, felem &c. juraret: qui nihilominus juramento suo teneretur, si se absolute obstrictum vellet.

Obj. 4. Fratres suos famelicos pacificè Ægyptum ingressos ad triduanum carcerem condemnavit.

℞. Quòd multò plus essent promeriti propter triplex crimen in innocentem commissum, intentatæ scilicet mortis, projectionis in cisternam, & venditionis: neque vindicativa fuit hæc pœna, sed tantùm correctoria, & aliarum rerum indagatoria, ut patet ex toto historiæ decursu.

Inst. 1. Ergo saltem injustè incarceravit Rubenum, qui triplicis illius criminis erat expers. Nam quamvis ille consilium dederit, ut Joseph in cisternam mitteretur, *hoc dicebat volens eripere eum de manibus eorum, & reddere patri suo.* Supra cap. 37. v. 22.

Respondet Jansenius: Quòd Joseph fortasse putaverit, Ruben quoque esse nocentem; cùm verba, quibus Josephum liberare intenderat, dicta fuerint, antequam ad fratres suos Joseph accessisset. Sed quia forsan aliquis prætendere posset, quòd Josepho non omnino ignotum fuerit, quòd Ruben ipsum liberare intendisset,

Respondet Abulensis cum aliis, quòd Joseph Rubenum, aliis fratribus permixtum, non potuerit commodè eximere à communi pœna, ne cæteris præberet occasionem suspicandi quidpiam, aut, priusquam optabat, sese aperiret. Solent autem sontes cum insontibus in publica calamite plecti, quando non possunt commodè separari.

Cæterùm quidquid desuper sit, optime videtur respondere Marius, scilicet Ruben non in tantùm innocentem fuisse, quin facile cum cæteris permixtus, posset ad triduanam damnari captivitatem. Nam in primis pro liberando Josepho fortiùs instare poterat & debebat, minando v. g. delationem ad patrem &c. erat enim primogenitus, & faventem Josepho habebat Judam, qui inter fratres suos eloquentiâ præpollebat, ut patet tum cap. seq. ubi apud Josephum agit pro libertate Benjamini, tum supra ex cap. 37. ubi persuasit fratribus, ut Josephum potiùs venderent Ismaelitis, quàm occiderent, aut fame pereuntem desererent. Igitur si fortiorem Judæ manum dedisset Ruben, faciliùs Josephum patri reddidisset.

Inst. 2. Saltem fuit acceptor personarum, & ex invidia in filios Liæ videtur in vinculis solum tenuisse Simeonem, sicut Rachel invidiæ spiritu antea exarserat in Liam.

℞. Neg. assumpt. Quia habuit justissimam causam ipsum præ reliquis detinendi. Nam Simeon (ut tenet Gennadius cum Hebræis) præcipua fuerat causa Josepho necem inferendi. Et hoc est satis probabile: quia patet ex crudeli cæde Sichimitarum, cujus ipse author fuit, quàm fuerit homo crudelis & sanguinolentus. Ad hæc, erat post Rubenum senior inter filios Liæ, qui Josepho certè plus invidebant, quàm filii ancillarum. Quamquam autem principalis causa non fuisset, plus equidem cæteris, utpote junioribus, peccavit: quia si se Rubeno, & Judæ conjunxisset, authoritate suâ cæteros à crimine in Josephum commisso tres ille facilè coërcuissent.

Inst. 3. Videtur saltem duriùs cum ipso egisse, vinculis eum constrictum tenens ad annum integrum.

Responderi potest 1. cum Theod. neg. suppositum: Quia juxta ipsum post discessum fratrum, Joseph Simeonem solvit à vinculis, quæ ipsi injecerat ad terrendos fratres, ne in quopiam nocerent Benjamino, sed eum salvum ad se adducerent. Atque hoc est omnino probabile, inquit Marius, & pietati ac prudentiæ Josephi congruum. Detinuit ergo eum honesto loco captivum, & curam ejus gessit.

℞. Tamen 2. neg. assumpt. Quia Simeon saltem, utpote criminis author principalis, talem meruerat captivitatem.

CAPUT XLIII. XLIV. XLV.

Fratres suos cum Benjamino in Ægyptum redeuntes Joseph benignè excipit, & lauto convivio exhilarat. Ut autem experiatur, quo animo sint erga Benjamin, scyphum suum occultari jubet in ore sacci illius, eumdemque quasi furti reum, in servum deposcit: Judas autem pro eo se in servitutem offert. Tandem Joseph se fratribus manifestat, eósque amplexatur: deinde Regis jussu curribus, muneribusque donatos ad patrem remittit, jubetque eum in Ægyptum ad se adduci. Jacob autem tam inexpectato rei eventu obstupescens, præ gaudio vix se capit.

QUÆSTIO UNICA.

An in omnibus hîc factis a peccato possit vindicari Joseph?

DIco 1. Varia hîc rursus occurrunt, in quibus non ab omni peccato Joseph videtur immunis.

1. Cap. 43. v. 16. *Præcepit dispensatori domus suæ dicens, introduc viros domum, & occide victimas, & instrue convivium*: atque ad illud convivium vocavit cum fratribus Ægyptios; ergo vel ipsos vocavit ad Sacrificium, & sic peccavit in Religionem, vel ad convivium animalium, quæ abominabantur, & impegit in prudentiam; maximè cum piaculo ducerent Ægyptii comedere cum Hebræis, quos æstimabant pollutos ob vitam pastoritiam.

2. v. 34. Fratres Josephi *biberunt, & inebriati sunt cum eo*; ergo peccavit contra temperantiam.

3. Majorem affectum ostendit Benjamino, & quintuplicem ei jussit apponi portionem, ergo & acceptor personarum fuit, & eum exposuit aliorum fratrum invidiæ.

4. Non tantùm fratres, sed & senem, mœstumque parentem hactenus suspensum tenuit; quod videtur repugnare pietati &c.

5. Afflictum patrem non tantùm suspensum tenuit se occultando, sed afflicto majorem addidit afflictionem, retinendo in vinculis Simeonem, jubendoque, ut reliqui ad se adducerent Benjaminum.

6. Cap. 44. Terrefecit sine causa fratres suos, imo & ipsis infamem furti notam inussit, & per OEconomum suum inuri jussit innocenti Benjamino.

7. v. 15. Agnoscit, se profiteri artem augurandi. *An ignoratis*, inquit, *quod non sit similis mei in augurandi scientia?* Ergo impegit graviter in Religionem, ait Calvinus, & isti impietati miscuit mendacium.

8. Cap. 45. v. 8. Crimen venditionis suæ in Deum refundere videtur dicens: *non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum.*

9. Licèt terram Chanaän Patribus suis repromissam sciret, decrepitum tamen parentem inde evocavit; sicque in primis periculo ipsum exposuit, ne cum filiorum suorum parvulis in via deficeret, vel à Chananæis, recessum ejus ægrè ferentibus, armata manu opprimeretur. Deinde occasio hîc esse poterat, ne posteri Jocob fertilem Ægyti terram occupantes, contra divinum decretum terram promissionis contemnerent. Denique prævidere poterat suos, suorumque posteros (ubi ipse Patribus esset appositus) in Ægypto esse tractandos durissimè, & in servitutem redigendos; Ergo malè fecit patrem cum suis evocando, sed eis potiùs in Chanaänitide de necessariis ad vitam providere debebat.

Dico 2. Quamvis aliqua hîc sint, quæ peccati speciem præferunt; parùm, imo potiùs nihil in omnibus istis deliquit. Unde

℞. Ad

R. Ad 1. neg. consequ. quoad utramque partem. Nam in primis per victimas non intellexit nisi animalia ad rem culinariam necessaria, ut ex eis fratres sui secum pranderent.

Vocantur autem *victimæ* juxta aliquos, quia Antiqui de carnibus sanctificatis frequenter epulabantur (quod etiam postea in Lege Moysaïca observatum est, cùm & ipse populus participaret de hostia pacifica) quamvis hoc non esset usitatum Ægyptiis.

Deinde animalia occisa (licèt hoc non esset factum Sacrificii causâ) quandoque vocantur *victimæ*, puta Isaiæ 34. v. 6. ubi de animalibus peste, aliove morbo occisis dicitur: *victima enim Domini in Bosra & interfectio magna in Edom.* Porro animalia illa, licèt non fuerint oves & boves, quos tamquam Deos suos (Jovem, Apin, vel Serapin) colebant Ægyptii, & quorum proinde mactationem abominabantur, fuerunt vel altilia, vel venatica, vel domestica.

Nec refert, quòd Ægyptii aversarentur Hebræos tamquam pollutos ob vitam pastoritiam: licet enim in eodem loco, non tamen in eadem mensa cum ipsis manducarunt; aderatque Josephi authoritas, cui non fuissent ausi refragari.

Ad 2. Dico, quòd *inebriati* idem significet quod *satiati*, vel *exhilarati*, ut explicat S. Hieron. post Philonem Judæum. Unde & S. P. Q. 144. in Gen. ait: "solent hinc ebriosi adhibere testimonii patroci-„ nium, non propter illos filios Israël, sed propter „ Joseph, qui valde sapiens commendatur: sed hoc „ verbum pro *satietate* solere poni in Scripturis, qui „ diligenter advertit, multis in locis inveniet."

Ad 3. Nego consequ. Atque in primis justâ ratione majorem præ cæteris affectum impendit Benjamino, tum quia hic sanguine ei propinquior erat, utpote unicus frater uterinus; tum quia sceleris in Josephum commissi complex non fuerat; tum quia aliis criminibus non erat obnoxius, quibus cæteri se commaculaverant. Nec propterea ipsum exposuit aliorum invidiæ, quia ipsis equidem nihil deerat. Si tamen ob hoc ipsi invidissent, erat Joseph postea allaturus remedium, de quo statim.

Ad 4. Dico: quòd fratres suos suspensos tenuerit, nihil urget; cùm plus quàm illud essent promeriti, & ei licitum esset hoc modo explorare, quo affectu erga se mutuo ferrentur. Porro hoc fieri non poterat, nisi simul & patrem suspensum teneret, qui secretum illud in cordis sinu præ nimia lætitia continere non potuisset.

Ad 5. Igitur dico, quòd adhuc Simeonem in vinculis tenendo, & Benjamin auferendo (nempe toto tempore itineris secundi in Ægyptum) patris quidem sui angustias cumulaverit; non tamen illas intendendo, sed permittendo, ut sic fratribus cordis oculos aperiret.

Ad 6. Dico, quòd Menochius & A Lapide putent, Josephum hîc jocosè mentitum, levemque Benjamino inussisse calumniam, qua furtum scyphi eidem imposuit. Plurimi tamen communiter, & meliùs ab omni culpâ hîc ipsum excusant. Unde in primis S. P. Aug. Q. 146. in Gen. de hac re ita scribit: „ non negligenter considerandum puto, tantam miseriam in hac perturbatione fratrum suorum, quos „ Joseph quàm diu voluit, tenuit, & quantâ voluit, „ morâ protraxit, non eos utique faciens calamitosos, quando tantæ etiam ipsorum futuræ lætitiæ „ exitum cogitabat; & totum hoc quod agebat, ut „ eorum gaudium differretur, ob hoc agebat, ut eadem dilatione cumularetur. „

Deinde juxta S. Chrysost. Theod. &c. hoc fecit Joseph, ut hac ratione pertentaret, quis fratrum animus esset in minorem natu Benjaminum. An fortè, quia plus cæteris à patre diligebatur, utpote ex eadem, qua Joseph, matre natus, & jam recenter à Pro Rege Ægypti quintuplicis portionis prærogativâ in convivio omnibus publicè prælatus, odium & invidiam erga eum conciperent, atque ita furti accusatum facilè negligerent, & captivum desererent: an verò seriâ anxietate, & curâ ipsum excusandi & liberandi, solidum erga ipsum testarentur affectum. Nam si deprehendisset eum odio haberi, vel saltem parvi pendi; decreverat eum apud se detinere, ne quid sinistri per viam contra eum, ut olim contra se, molirentur.

Unde ubi contrarium apparuit ex confidenti & strenua oratione Judæ, se ipsum in perpetuam offerentis servitutem, mox personâ principis & imperantis depositâ, fraternum vultum induit, & benevolentiam ostendit, ait Theodoretus.

Non apparet igitur, inquit Jansenius, cur sine peccato non posset hujusmodi levis infamia, quæ statim dissipatur, alicui concitari, quando hoc fit in conservationem vitæ & libertatis ipsius.

His accedit, quòd non tamquam privatus, sed ut Regni Judex totum hoc Joseph attentaverit, adeoque justam habens causam, sic explorare potuit animos eorum, qui licèt peregrini, in Ægypto existentes ipsi suberant.

Nec inde sequitur, quòd propter similem rationem privatus quisque possit alteri privato, etiam in favorem ipsius, imponere: nam sicuti non potest privatum punire, cùm non sit ejus subditus, ita nec potest ei imponere. Superior autem non censetur culpabilis, si puniendo nocentes, modicum quid quasi ex necessitate simul attentet in innocentem, modò illud postea abstergatur; & maximè si pœna inflicta sit in gratiam innocentis, prout in hoc casu factum esse ostendimus.

Denique si rem penitus inspiciamus, nescio, an revera aliqua hic calumnia intercurrerit: vix enim video, coram quibus fuerit Benjamin infamatus. Nam in primis dispensator domus Joseph noverat ipsum innocentem, cùm ipse omnium pecunias, & scyphum insuper in saccum Benjamin reposuisset mandante Joseph v. 1. & 2. Quid si igitur mysterium (ut valde naturale est) revelaverit aliis, qui secum abeuntes fratres persecuti & assecuti sunt? Sic rursus nullam coram ipsis incurrit infamiam. Insuper satis adverterant Regni Principes, quòd negotium aliquod Josepho esset cum viris istis Hebræis, & maximè cum isto juniore, quem cæteris ab ipso in convivio publicè prælatum viderant; adeoque & illi aliqualem saltem alicujus mysterii suspicionem habere potuerunt, propter quam, præsumptam infamiæ notam suspenderint, licèt aliunde nihil audivisse supponantur. Denique & mysterium aliquod subolurunt fratres Benjamin, quia ipsius noverant probitatem, sciebantque eum nullius rei esse indigum; qui audacter omnes redeunt ad Josephum, licèt solus Benjamin peteretur, quia iteratò pecunias sibi redditas viderant; qui, licèt ex reverentiali timore coram Josepho Benjaminum non excusaverint, confidenter tamen pro eo per fratrem suum Judam peroraverunt &c. Ex quibus omnibus patère videtur, quòd objectum furti crimen parum, aut nihil infamiæ Benjamino creaverit.

Ad 7. Nego consequ. pro utraque parte. Et 1. ad excusandum hîc Josephum S. P. Aug. Q. 145. dicit, ipsum hîc non seriò, sed joco esse locutum, adeoque nullum hîc subesse mendacium, nec consequenter aliquam irreligiositatem.

2. S. Thom 2. 2. q. 95. art. 7. Ad 1. huic S. P. Aug. sententiæ subscribens, adjungit, Josephum fortasse retulisse ad illud, quod vulgus de se opinabatur, sicque etiam dispensatorem ejus ipsis esse locutum; quasi dicere voluisset: tota Ægyptus me ut augurem, divinatorem, atque somniorum interpretem agnoscit, & colit; quomodo ergo vos soli putatis, in hoc furto vos posse me, meamque divinationem subterfugere?

3. Aliam S. P. affert solutionem dicens: *nec illud vacare arbitror, quod non ait*; AUGUROR EGO, *sed* AUGURATUR HOMO QUALIS EGO. Quasi diceret: nescitis; quòd augurari soleant Magnates in dignitate constituti, qualis ego sum? Unde LXX. legunt: *nescitis, quia augurando augurabitur homo sicut ego?*

4. Theod.

4. Theod. vult Josephum interrogativè loqui, non assertivè, adeoque sibi augurandi peritiam non attribuere. Quidquid sit,

5. Etiam facilè dici potest, quòd vox *augurari* hìc non accipiatur pro vero & propriè dicto augurio Ethnico (quod vel ex volatu, vel ex tripudio, vel ex garritu avium, vel ex aliarum rerum motu captabatur) sed pro conjecturatione quavis etiam licita, quæ vel ex instinctu Spiritûs S. vel ex naturali sagacitate & solertia procedit.

Huic solutioni favet, quod pro *augurari*, in textu Hebraïco ponatur verbum *Nachas*, quod generaliter intelligi potest (ut reflectit Tirinus cum aliis linguæ Hebraïcæ peritis) adeoque æquè intelligi potest de augurio naturali vel supernaturali, ac de præternaturali vel superstitioso: sicque *augurari* hìc significat idem, quod *experiri*, *tentare*, vel *explorare*. Unde & Aben Ezra ita legisse fertur: *Nonne hic est scyphus ex quo Dominus meus bibere solet? Et ipse in eo tentavit vos.* Id est fidelitatem vestram examinavit, & affectum erga Benjaminum.

Et certè non tantùm apud Plinium, Virgilium, aliosque linguæ Latinæ scriptores, sed etiam usu communi *augurari* sumitur pro *conjecturare*, vel *explorare*, ergo sine ulla superstitionis, aut mendacii specie potuit Joseph dicere & per se, & per OEconomum, quòd per istum scyphum seu vacuum (ut hìc) seu plenum (quia vino clausa patent) auguraretur, hoc est mentem multorum exploraret &c.

Ad 8. Dicendum, quòd missio in Ægyptum sit distinguenda à venditione. Hæc erat ex voluntate vendentium, & magnum scelus à Deo permissum: missio autem exaltatioque Josephi, & cætera inde consecuta erant ex voluntate, & decreto Dei. Objectum igitur voluntatis divinæ in hac Josephi tragædia non erat peccatum fratrum (ut impiè blasphemat Calvinus cum aliis) sed erat omne bonum, quòd ex illo secutum est. Ad consecutionem hujus boni uti voluit Deus malitiâ fratrum in Josephum commissâ, licèt innumera alia media in promptu haberet.

Sensus ergo est: *non vestro consilio* (vobis quippe non erat curæ, quò me Ismaëlitæ abriperent, aut cui venderent, vel quid ulteriùs inde sequeretur) *sed Dei voluntate* (qui venditionem & abductionem mei direxit in finem, quem videtis) *huc missus sum.*

Ex quo refutatæ manent Blasphemiæ voces, quibus Calvinus in hunc locum utitur, dum inane commentum vocat, quòd Dei tantùm permissu, non autem consilio & voluntate mala fiant. Igitur jam dicta concludere lubet verbis S. P. Aug. lib. de Prædest. Sanctorum cap. 16. *Est ergo in malorum potestate peccare: ut autem peccando hoc vel hoc illâ malitiâ faciant, non est in eorum potestate, sed Dei dividentis tenebras & ordinantis eas, ut hinc etiam quod faciunt contra voluntatem Dei, non impleatur nisi voluntas Dei.*

Ad 9. Dico, ista omnia Josepho certissimè perspecta fuisse: ideo enim morti proximus filios & nepotes suos tam seriò adjuravit, ut, cùm à Deo revocarentur in Chanaän, ossa ejus secum portarent. Verumtamen cùm etiam sciret, quòd domus Abrahæ ex decreto Dei in terra aliena peregrinari deberet, donec præfixum tempus adesset, quo promissam terram stabiliter obtineret, patrem suum cum tota familia in Ægyptum censuit evocandum, ut commodius ipsos per quinque secuturos sterilitatis annos in loco Dominii sui aleret & foveret.

Quòd autem hoc non ex motu proprio, sed ex instinctu fecerit divino, colligi videtur ex eò, quòd cap. seq. Jacobo in Ægyptum properanti apparens dixerit Deus: *noli timere, descende in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi. Ego descendam tecum illuc, & ego inde adducam te revertentem*, scilicet in posteris tuis; illis enim propriè terra Chanaän promissa erat. Ex quibus verbis omnia incommoda nono hoc loco objecta clarissimè diluuntur.

CAPUT XLVI.

Jacob cum tota sua prosapia proficiscitur in Ægyptum: cui in occursum venit Joseph, & patrem inter amplexus cum lacrymis excipit.

QVÆSTIO I.

Quomodo ℣. 15. *sibi constet numerus* 33. *posterorum Liæ?*

Circa v. 15. Ubi dicitur: *hi filii Liæ, quos genuit in Mesopotamia Syriæ cum Dina filia sua, omnes animæ filiorum ejus & filiarum triginta tres.*

Nota 1. Dum dicuntur nati in Mesopotamia, id intelligi partim mediatè, partim immediatè; nam in Mesopotamia Jacobo ex Lia tantùm geniti sunt sex filii cum una filia Dina, scilicet Ruben, Simeon, Levi, Judas, Issachar, & Zabulon: ex quibus tamen Liæ nepotes hic recensiti nati sunt in terrâ Chanaän. Observavit id S. P. Aug. Q. 151. in Gen. *Numquid omnes istæ triginta tres animæ ex Lia in Mesopotamia Syriæ natæ sunt?* sed Scriptura sic loquitur, *tamquam ibi omnes ortæ sint, quorum parentes ibi orti sunt*, ait S. P. ibidem

Nota 2. Quando dicitur eodem v. *filiarum* propter unam Dinam, pluralis numerus pro singulari per Enallagen positus est, nam Jacob unam tantùm habuit filiam. Unde prius S. P. Q. jam cit. ita scribit: *deinde & illud jam non est dubium, in una filia filias nominari, plurali numero pro singulari posito.*

Porro difficultas quæstionis propositæ oritur ex eò, quòd posteri Jacob ex Lia, tam filiæ, quàm nepotes numerentur triginta tres; cùm tamen ex nominibus eorum distinct. hoc cap. commemoratis, aut plures fuisse, aut pauciores necesse sit. Nam si inter istos numerentur duo filii Judæ, scilicet Her & Onan, erunt plures quàm 33. nempe 34. Si autem ab isto numero removeantur, erunt tantùm 32. Interim relictis aliorum placitis,

℟. Et dico cum Mario, Jansenio, Pererio, aliisque communiter, ut numerus 33. præcisè reperiatur, hìc cum liberis suis debet includi Jacob & excludi Her & Onan.

Prob. 1. Quia v. 8. dicitur: *hæc sunt nomina filiorum Israël qui ingressi sunt in Ægyptum, ipse* (Jacob) *cum liberis suis.* Atqui sine Jacob. v. 15. non inveniuntur 33. qui ingressi sunt Ægyptum; ergo in numero 33. à Moyse tradito includi debet Jacob.

Prob. 2. Hic propriè agitur de illis omnibus qui intraverunt Ægyptum, ut patet tum ex verbis jam citatis: *Qui ingressi sunt in Ægyptum*; tum ex v. 18. 22. & 25. ubi numerus animarum necessariò intelligitur de illis, qui ingressi sunt Ægyptum. Atqui inter Ægyptum ingressos non possunt computari Her & Onan, quandoquidem antè mortui essent in terra Chanaän, ergo illi à numero 33. excludendi sunt: ac consequenter includendus est ipse Jacob, ut jam dictum est.

Obj. 1. Jacob nullâ ratione filius Liæ censeri potest, nec inter liberos ejus numerari; ergo in præfata supputatione verificari nequit: *Omnes animæ filiorum ejus & filiarum triginta tres.*

℟. Neg. conseq. Quia totus textus optimè verificari, & intelligi videtur hoc modo: *Omnes animæ filiorum ejus & filiarum*, id est, hactenus enumeratæ sunt omnes ex Lia descendentes, sive qui intraverunt Ægyptum, sive qui non intraverunt, ut Her & Onan. *Triginta tres*, id est hactenus enumerati, qui descenderunt in Ægyptum (sive sint posteri Liæ sive non) id est Jacob & 32. ejus posteri ex Lia, sunt triginta tres. Sicque illud *triginta tres* respicit tan-

tantùm omnes hactenus enumeratos, qui descenderunt in Ægyptum, conformiter ad v. 8 Itaque breviter v. 15. reduci potest ad hunc sensum: omnes isti geniti sunt ex Lia; & intrantes cum patre in Ægyptum ex Lia geniti, fuerunt simul cum patre triginta tres.

Obj. 2. Quidni potiùs à numero 33. excludatur Dina? Utpote cujus Moyses dumtaxat extra ordinem meminisse videtur, quandoquidem ad nullam ex Tribubus XII. pertineat: & illâ exclusâ, hoc modo explicetur v. 15. *Hi triginta tres filii Liæ, hos genuit in Mesopotamia cum Dina: & hi omnes, quos genuit, filii & filiæ.*

℟. Præterquam quòd hoc sit nimis contorquere textum, etiam huic opinioni obstare, quòd tunc in numero 33. deberent includi Her & Onan; quod tamen dici non potest, quia nempè ille numerus complectitur dumtaxat personas quæ ingressæ sunt Ægyptum, ut antè probatum est: adeoque hìc nulla potest haberi ratio Her & Onan, qui numquam ingressi sunt Ægyptum.

Inst. Si propterea debeant excludi Her & Onan, quia jam erant mortui; sequitur quòd etiam debeant excludi Hesron & Hamul, quia nondum erant nati.

℟. Neg. seq. Disparitas est, quòd Hesron & Hamul possint dici cum Jacob descendisse in Ægyptum, non quidem in sua persona, sed in lumbis Phares patris sui, in quibus adhuc latebant: nam, ut Q. seq. ex S. P. Aug. videbimus, descensus & ingressus Jacobi in Ægyptum complectitur etiam annos 17. vitæ ejus in Ægypto, imo & annos reliquos vitæ Josephi, puta 71. Non mirum igitur, quòd Hesron & Hamul ponantur inter descendentes in Ægyptum. At cùm nullâ ratione Her & Onan dici possit ingressi fuisse Ægyptum, à numero 33. necessariò excludendi videntur.

Sunt etiam aliqui, qui præfato numero Liam includere volunt: sed hoc dici non potest, quia illa mortua est ante ingressum, ut patet infra ex cap. 49. v. 13. Alii adjiciunt Jochabed matrem Moysis: sed nec hoc dici potest, quia illa diu postea nata est in Ægypto; siquidem si ante ingressum nata fuisset, habuisset ad minus 135. annos, quando natus est Moyses; quod nullo modo admitti potest.

QVÆSTIO II.

De numero eorum, qui ex Familia Jacob ingressi sunt Ægyptum.

NOta dum dicitur v. 26. *Cunctæ animæ quæ egressæ sunt de femore Jacob*; id dici per Synecdochen: *animas enim pro hominibus dictas, à parte totum significante locutione, nullus ambigit*, inquit S. P. Q. 150. in Gen. non enim animæ egrediuntur de femoribus, sed homines, idque ratione carnis tantum. Sic dicitur 1. Machab. 9. v. 3. *peremerunt animas hominum multas*; cum tamen corpus tantum perimatur. Hinc

Collige aliquos quondam hoc & aliis ejusmodi Scripturæ Textibus abusos fuisse, dum ex eis voluerunt probare, à parentibus simul animas cum corporibus propagari, ut reflectit S. P. ibidem.

℟. Et dico, non una hic oritur difficultas de isto numero familiæ Jacob, idque propter textuum varietatem. Nam in primis hic v. 26. dicitur: *cunctæ animæ, quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, & egressæ sunt de femore illius, absque uxoribus filiorum ejus, sexaginta sex.* Deinde v. 27.... *omnes animæ domûs Jacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, fuere septuaginta*: & in textu LXX. Interp. ponitur: *septuaginta quinque.* Et rursus Exodi. 1. v. 5. *erant igitur omnes animæ eorum, qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta.* Contra verò Act. 7. v. 14. iterum dicitur: *mittens autem Joseph accersivit Jacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque.* Ad has apparentes antilogias conciliandas varii à variis excogitati sunt modi: quare ut distinctè procedamus, & antequam mentem nostram aperiamus, sit

§. I.

Proponuntur, & examinantur quædam sententiæ.

AUthor Analyseos, ut conciliet Moysen cum S. Stephano, Dissert. 22. in v 14. Act. Apost. docet, quod aliud fuerit intentum Moysis, aliud intentum Stephani. Moyses scilicet narrare voluit solos infantes Jacob naturales, vel cunctas animas quæ egressæ sunt de femore ejus, ut hic dicitur v. 26. (exclusis proinde omnibus aliis) inter quos revera reperitur Joseph cum duobus filiis suis Ephraïm & Manasse, qui consequenter juncti 66. aliis v. 26. nominatis, simul faciunt 69. quibus addito Jacob, dicitur v. 27. *Omnes animæ domûs Jacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, fuere septuaginta.*

Stephanus verò (pergit idem Author) non intendit texere genealogiam Jacob, sed tantùm numerare omnes personas familiæ Jacob, quas in Ægyptum evocaverat Joseph: inter quas nec ipse Jacob, nec Joseph cum duobus filiis, nec duo nepotes Judæ Hesron & Hamul, utpote nondum nati, comprehendebantur; adeoque ex 70. ante nominatis tantùm restabant filii naturales 64. quibus tum jungit 11. uxores filiorum Jacob, quæ revera erant de familia Jacob, & cum aliis 64. constituunt 75.

Sed hæc conciliatio non videtur admittenda, quandoquidem magnis difficultatibus sit subjecta.

1. Sententia illa asserit, quòd Stephanus tantùm intendat numerare omnes personas familiæ Jacob (quas in Ægyptum evocaverat Joseph, sive *omnem cognationem suam*) quare ergo non numerat etiam Jacobi neptes, an forsan 11. filii Jacob plures quàm 50. dicuntur habuisse filios, & nullus ex ipsis habuit filiam præter Aser? Hoc sanè non videtur admittendum, tum quia inde sequeretur, quòd filii filiorum ejus debuerint ducere uxores alienigenas, v. g. Ægyptias; tum etiam quia contrarium videtur innuere Scriptura hìc v. 6. & 7. *Venitque (Jacob) in Ægyptum cum omni semine suo, filii ejus & nepotes, filiæ, & cuncta simul progenies.*

2. Ex præfata sententia sequitur, quòd quilibet Patriarcha habuisset tantùm unam uxorem, cùm tamen v. 10. Simeon habuerit filios sex, quorum sextus dicitur fuisse filius *Chananitidis.* Siquidem hoc additur ad designandum, quòd alii filii nati sint ex matribus, vel matre alterius gentis; ergo supponi non potest, quòd Simeon tantùm unam habuerit uxorem, cùm ad minùs certò habuerit duas.

3. Thamar uxor filiorum Judæ spectabat etiam ad familiam Jacob, & certò intravit in Ægyptum cum duobus filiis suis Phares & Zara, qui tunc verisimilius ab aliquot tantùm mensibus nati erant: adeoque jam non 11. sed 13. invenientur uxores.

Nec dicat aliquis, Thamar jam fuisse uxorem Judæ; quia Judas postquam scivit se concubuisse cum nuru sua, *ultra non cognovit eam*, supra cap. 38. v. 26. quæ verba satis clarè indicant, quòd Thamar non fuerit uxor Judæ.

4. Etiam ex ista sententia necessariò sequitur, quòd nulli nepotes Jacob tempore ingressûs haberent uxorem; cùm tamen v. 17. Beria filius Aser modò haberet duos filios, Heber & Melchiël.

Sunt nonnulli alii, qui dicunt, quòd S. Stephanus de iis personis tantùm agat, a quibus originem suam ducebant illius temporis Judæi, ad quos loquebatur. Hos inter septuaginta quinque, aiunt, non est complexus Dinam, & præterea ab hoc numero debent excludi Jacob, Joseph, & duo filii ejus. His autem 5. exclusis, ex numero 70. de quo hic v. 27. supersunt 65. quibus, si decem Patriarcharum superaddas uxores, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, designa-

signatum à S. Stephano numerum invenies. Decem tantùm computant Patriarcharum uxores, quia uxor Judæ jam obierat in terra Chanaän, supra cap. 38. ỳ. 12.

Sed nec hæc opinio videtur admittenda. 1. Quia ut certùm supponit, quòd Judas post mortem filiæ Sue usque ad ingressum in Ægyptum vixerit sine uxore; quod tamen non omnino certum est. 2. Contra istam sententiam faciunt ea quæ jam adducta sunt contra opinionem Authoris Analyseos num. 2. 3. & 4. Præterea cùm Stephanus agat de illis personis, ex quibus Judæi ducebant suam originem, neminem magis complecti debuit quàm Jacob, utpote caput omnium, quem tamen hæc opinio excludit à numero 75. item complecti debuit Thamar & uxorem Beriæ, quæ rursus excluduntur &c.

In Notis Bibliorum Du Hamel ad cap. 7 Act. Apost. conciliatur Stephanus cum Moyse hoc modo: 66. personis hìc v. 26. expressis additur à S. Stephano ipse Jacob, & insuper adduntur 8. uxores filiorum ejus, qui fortè tunc supererant, & ita in toto sunt 75. personæ, quas in Ægyptum iuxta S. Stephanum evocavit Joseph. Sed nec hæc conciliatio caret difficultatibus; quia quòd tunc tantùm 8. uxores filiorum Jacob superfuerint, sine ullo fundamento asseritur. Præterea contra hanc opinionem rursus faciunt, quæ supra 1. 2. 3. & 4. loco allegata sunt contra duas præcedentes sententias.

Denique contra jam memoratas opiniones facit, quòd Authores earum quodammodo juxta genium & beneplacitum suum tot supprimant, & tot addant uxores ex familia Jacob, quot se judicant indigere, ut numerum 75. à S. Stephano expressum compleant.

§. 2.

Proponitur, & propugnatur sententia verisimilior.

RESP. & Dico 1. Dum dicitur v. 26. *cunctæ animæ, quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, & egressæ sunt de femore illius, absque uxoribus filiorum ejus, sexaginta sex.* In hoc numero 1. non continetur Jacob, utpote parens omnium, qui proinde nec ex femore suo egredi, nec in Ægyptum secum ingredi potuit. 2. Non continentur Joseph & duo filii ejus, Ephraim & Manasses, quia illi cum Jacob in Ægyptum ingressi non sunt, cum ante ibidem essent. Illis igitur 4. exclusis, restant in toto 66. ut ex Scriptura clarum est.

Dico 2. Dum v. 27. dicitur: *omnes animæ domûs Jacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, fuere septuaginta*; annumerari debet ipse Jacob, & Joseph cum duobus filiis suis: sic enim reperies 70. qui dicuntur ingressi Ægyptum, partim antè Jacobum, ut Joseph, partim cum Jacobo; item partim per se, partim per parentes, seu in lumbis parentum.

Dico 3. Ut dissipetur apparens antilogia inter Moysen & S. Stephanum (servatâ S. Scripturæ debitâ reverentiâ) dicendum existimamus, quòd S. Stephanus numerum 75. desumpserit ex Versione LXX. Interp. qui 70. personis à Moyse commemoratis addunt 5. nepotes Joseph, quos nominatim exprimunt hìc v. 20. & 21. ubi ita habent: *facti sunt filii Manasse, quos peperit ei concubina Syra*, MACHIR. *Machir autem genuit* GALAAD. *Filii autem Ephræm fratris Manasse*, SUTALAAM, & TAAM. *Filii autem Sutalaam* EDOM.

Prob. 1. Quia S. Stephanus numerum eorum, qui ingressi sunt in Ægyptum, desumpsisse videtur ex Scriptura V. Testamenti; atqui nullibi in V. Testamento inveniuntur 75. nisi in Versione LXX. ergo ex hac desumpsit istum numerum.

Prob. maj. omnia alia, quæ narrat v. g. de Abraham, Isaäc, Jacob, &c. desumpta sunt ex V. Testam. ergo etiam inde desumptus est numerus personarum, quas commemorat Ægyptum ingressas.

Prob. 2. In initio Ecclesiæ Versio LXX. Interp. non tantùm apud Gentiles, sed etiam apud Judæos erat in usu, ut liquet ex Epistolis Canonicis, quas Apostoli ad Judæos conversos scripserunt. Etenim in his ipsi communiter citant textus ex ista Versione; nec de hoc dubium ullum moveri potest, cùm id inter alia satis pateat ex Epist. ad Heb. cap. 11. v. 21. ubi Apost. Paulus citat textum ex Versione LXX. de quo agemus cap. seq. ergo omnino verisimile est, quòd S. Stephanus numerum 75. animarum etiam ex ista Versione desumpserit.

Prob. 3. Ex S. Hieron. in Quæst. Heb. super Gen. ubi referens textum LXX. *facti sunt filii Manasse &c.* dicit præfatos quinque Josephi nepotes textui Hebræo esse additos à LXX. " siquidem, inquit, id quod „ postea legimus, quasi per Anticipationem factum „ esse describitur: neque enim illo tempore quo ingressus est Jacob Ægyptum, ejus ætatis erant „ Ephraim & Manasse ut filios generare potuerint. „ Ex quo manifestum est, omnes animas quæ ingressæ sunt Ægyptum de femoribus Jacob, fuisse „ septuaginta: dum sexaginta sex postea ingressæ „ sunt, & repererunt in Ægypto tres animas, Joseph „ scilicet cum duobus filiis ejus: *septuagesimus* autem „ *ipse fuerit Jacob.* Hanc rem, ne videamur adversum Scripturæ authoritatem loqui, etiam septuaginta Interpretes in Deuteronomio transtulerunt: „ quòd in septuaginta animabus ingressus est Jacob in „ Ægyptum. Si quis igitur nostræ sententiæ refragatur, Scripturam inter se contrariam faciet: ipsi „ enim septuaginta Interpretes, qui hìc septuaginta „ quinque animas *per prolepsim*, cum Joseph & posteris suis Ægyptum ingressas esse dixerunt, in „ Deuteronomio septuaginta tantùm intrasse memorant.„ Post hæc objicit sibi S. Hieron. textum Actor. 7., & petit quomodo ille non sit contrarius Moysi seu textui Hebræo? Et respondet: " facilis „ est excusatio; non enim debuit S. Lucas, qui istius „ Historiæ Scriptor est, in Gentes Actuum Apostolorum volumen emittens, contrarium aliquid scribere adversus eam Scripturam, quæ jam fuerat „ gentibus divulgata, & utique majoris opinionis illo „ dumtaxat tempore septuaginta Interpretum habebatur authoritas, quàm Lucæ, qui ignotus & vilis, „ & non magnæ fidei in nationibus ducebatur. Hoc „ autem *generaliter* observandum, quod *ubicumque* „ sancti Apostolici viri loquuntur ad populos, iis *plerumque* testimoniis abutuntur„ (id est utuntur) „ *quæ jam fuerant in gentibus divulgata*: licèt plerique tradant Lucam Evangelistam, ut Proselytum, literas Hebræas ignorasse.„ Ex quibus verbis clarissimè patet, quòd juxta S. Hieron. numerus 75. Act. 7. sit desumptus ex Versione LXX. Interpretum.

Dices, S. Hieron. quidem docet, S. Lucam jam dictum numerum ex Versione LXX. desumpsisse; at nequaquam docet, quòd S. Stephanus eumdem inde desumpserit, maximè cùm addat, plerosque tradere, id ideo factum, quia S. Lucas linguam Hebræam ignorabat.

℟. Neg. assumpt. nam undecumque id factum sit, parùm refert: quia equidem certum est, quòd S. Lucas referat numerum animarum, quem in sua narratione complexus fuerat S. Stephanus: siquidem describit verba, quæ in concione sua, seu Apologia, contra injustos accusatores suos jam dictus Sanctus elocutus fuerat.

Prob. 3. Ex S. P. Aug. qui postquam Q. 173. in Gen. dixisset, numerum 75. certi mysterii causâ à Scriptura commendatum, seu commemoratum esse; tandem subjicit & addit: " si autem quisquam exigit, quo modo etiam secundùm historiæ fidem „ verum sit, Jacob cum septuaginta quinque animabus in Ægyptum intrasse, non illo uno die quo venit,

„ nit, ejus ingressum oportet intelligi: sed quia in „ filiis suis plerumque appellatur Jacob, hoc est in „ posteris suis, & per Joseph eum constat in Ægyp„ tum intrasse, introitus ejus accipiendus est *quam„ diu vixit Joseph*, per quem factum est ut intraret: „ toto quippe illo tempore nasci & vivere potuerunt „ omnes qui commemorantur, ut septuaginta quin„ que animæ compleantur usque ad nepotes Benja„ min. Sicut enim dicit, *hi filii Liæ, quos peperit „ ipsi Jacob in Mesopotamia Syriæ*, loquens etiam „ de iis qui non erant nati: quia illic parentes eo„ rum, ex quibus nati sunt, pepererat, ibi eos per„ hibens natos: *Quoniam causa, qua nascerentur, ibi „ nata est*, id est, parentes eorum, quos Lia ibi „ pepererat: ita quoniam causam intrandi in Ægyp„ tum Jacob in Joseph habuit, totum tempus quo „ in Ægypto vixit Joseph, ingressio erat Jacob in „ Ægyptum per suam progeniem, quæ illo vivo „ propagabatur, per quem factum est ut ingrede„ tur.„ Idem ad longum etiam docet lib. 16. de Civ. Dei cap. 40. & ut numerus 75. compleatur ibidem dicit, juxta Versionem LXX. debere numerari 5. nepotes Joseph.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Exodi 1. dicitur: *Hæc sunt nomina filiorum Israël qui ingressi sunt in Ægyptum cum Jacob.... Ruben, Simeon, &c.* Et omnibus enumeratis, subditur v. 5. *Erant igitur omnes animæ eorum qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta.* Ergo præter ipsum Jacob in Ægyptum ingressi sunt 70. ex posteris ejus, seu qui egressi sunt de femore ejus. Imo quod plus est, à numero 70. videntur etiam excludendi Joseph & duo filii ejus; nam subdit Moyses: *Joseph autem in Ægypto erat.* Ac proinde sequitur, quòd 70. animabus, de quibus supra, non possint annumerari Jacob, Joseph, Ephraim & Manasses.

℟. Neg. conseq. Quia vel dici potest cum Jansenio, quòd in loco objecto sit Synecdoche, & consequenter quòd 70. ponatur pro 69. vel forsan meliùs cum aliis responderi poterit, quòd ly *septuaginta* non referatur ad solos egressos de femore Jacob, sed ad omnes qui ingressi sunt Ægyptum de quibus præcesserat sermo v. 1. Jam antem hi sunt 70. quandoquidem in hoc numero ipse Jacob tamquam caput totius familiæ apertè includatur. Neque hæc expositio alicui contorta videri debet; siquidem Hebræi non semper proximè præcedentia, sed superiora sæpe & remotiora respicere solent, ut inter alia satis colligi potest ex iis quæ supra dicta sunt in solutionibus argumentorum Q. 2. ad Cap. 15. Ad id verò quod additur de Joseph, dico hoc non significare, eum cum duobus filiis suis excludendum esse à 70. animabus, quæ universim intraverunt Ægyptum; sed illa verba id unicè important, quòd excludendus sit à numero eorum, qui actualiter cum Jacob Ægyptum ingressi sunt: adeoque tantùm designant, quòd Joseph non sit ingressus Ægyptum, quando ingressus est Jacob cum tota familia sua.

Sensus igitur verborum Exodi est hic: omnes qui egressi sunt de femore Jacob, & universim Ægyptum intraverunt, simul cum ipso Jacob (de quo statim mentio facta est) erant animæ septuaginta.

Obj. 2. Si omnes animæ, quæ universim intraverunt Ægyptum, fuerint 70. sequitur quòd Benjamin jam inde haberet 10. filios hìc v. 21. nominatos; atqui hoc non videtur admittendum, quandoquidem Benjamin cap. 44. v. 20. vocetur *puer parvulus;* & Jacob hoc anno mittens eum cum aliis filiis in Ægyptum, committat ipsum curæ & custodiæ fratrum, præsertim Judæ, ut dicitur cap. 43. ergo &c.

℟. Transmisså sequelâ maj. neg. min. Nam Benjamin tunc erat circiter 24. annorum: adeoque non est impossibile, quòd tunc ex tribus v. g. uxoribus generasset 10. filios; nam pater ejus uno septennio genuerat 11. ex uxoribus non multùm fœcundis. Porro Benjamin vocatur *puer parvulus*, quia omnium natu minimus, & à patre, tamquam parvulus prædilectus erat; ideoque ejus cura fratribus commissa fuit tamquam parvuli.

Obj. 3. S. Stephanus clarè dicit quòd Joseph accersiverit Jacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus 75. atqui inter accersitos non videtur computandus Jacob, quia hunc potiùs rogare decebat, quàm accersere. Deinde non possunt etiam computari Joseph & duo filii ejus, cùm Joseph nullo modo duos filios suos (multò igitur minùs semetipsum) in Ægyptum accersiverit. Ergo ut numerus 75. animarum, quas accersivit Joseph, compleatur, necessariò addendæ sunt aliquæ uxores.

℟. Neg. min. nam pro prima parte est manifestè falsa, quia textus clarè habet, quòd Jacob fuerit accersitus, seu evocatus à Josepho: neque in eo Joseph quidquam contra respectum patri debitum deliquit, ut constat ex dictis ad cap. 45. Quòd etiam pro secunda parte non videatur vera, inde patet, quòd omnes à Josepho accersitos supponas fuisse 75. nam ly *septuaginta quinque* in textu Act. 7. non refertur ad solos accersitos, sed ad totam cognationem Josephi, quæ universim juxta LXX. Interp. consistebat in animabus 75. Sensus igitur istius textûs (prout ex S. Hieron. & S. P. Aug. colligi potest) est hic: accersivit Joseph patrem suum, & omnem cognationem suam, quæ, prout in Scriptura expressa est, vivente ipso Joseph excrevit ad animas 75. Vide Fromondum in cap. 7. Act.

Inst. videtur hic sensus esse nimis contortus: nam quicumque verba S. Stephani inspexerit, certò dicet quòd numerus hominum, quos in Ægyptum evocavit Joseph, fuerit 75.

℟. Neg. assumpt. & ad prob. dico, nihil inde concludi: nam etiam quicumque inspexerit verba cap. 15. v. 13. primâ fronte dicet, quòd posteri Abrahæ fuerint afflicti annis 400. & tamen hoc certò non est verum. Item quilibet quoque judicabit, quòd ly *triginta tres* hic v. 15. referatur ad filios & filias Liæ; quod tamen rursus non ita esse, satis monstratum est Q. præcedenti: itaque sicut in textu cap. 15. numerus 400 annorum non refertur ad solum ly *affligent*, sed etiam ad peregrinationem seminis Abrahæ in terra non sua, sic pariter in textu Act. 7. numerus 75. non refertur ad solos accersitos, sed ad totam cognationem Josephi, quæ partim accersita, & partim in Ægypto tunc erat, & denique partim ibidem postea nata est.

Obj. 4. Versio LXX. videtur esse mendosa; ergo ex ea non debet quæri numerus 75. animarum, de quibus agit S. Stephanus.

Prob. ant. 1. Quia licèt hìc & Exodi 1. ponat 75. animas, quæ ex familia Jacob ingressæ sunt Ægyptum, tamen Deut. 10. tantùm ponit 70. sicut habet textus Hebræus.

2. Decem filios Benjamin non tribuit ipsi, tamquam filios ejus immediatos; sed partim tamquam filios, partim tamquam nepotes.

3. Octodecim dumtaxat ponit animas natas ex Rachele; & tamen si textui Hebræo addantur 5. nepotes Joseph, sunt 19. Unde

4. Omnes personæ, quæ ex familia Jacob dicuntur Ægyptum ingressæ, non constituunt numerum 75. sed tantùm 74.: nam ex Lia (comprehenso Jacob) ponit animas 33. ex Zelpha 16. ex Rachele 18. & ex Bala 7. quæ simul faciunt 74.

Denique v. 27. dicit, quod Josepho natæ sint in Ægypto animæ 9. cùm tamen, etiam additis 5. nepotibus ejus, tantùm sint 7. Ergo ex his omnibus videtur satis plausibiliter concludi posse, quòd Versio LXX. sit mendosa; adeòque quòd satis fundatè ad aliquibus asseri videatur, quinque nepotes Joseph in eam esse intrusos à quodam Christiano, qui, ut conciliaret Vetus Testamentum cum Actis Apost. Textum LXX. corrupit, addens ei 5. nepotes Joseph.

℟. Neg. ant. & ad 1. dico, nequaquam inde deduci posse, 5. nepotes Joseph in istam Versionem

esse

esse intrusos; nisi & alioquin dicere quis velit, Caïnan in eam quoque esse intrusum: quia licèt eum ponat Gen. 11. tamen probabile est, quod 1. Paral. 1. illum omittat, ut antea suo loco dictum est.

Itaque cap. 10. Deut. videntur LXX. omisisse 5. nepotes Joseph, quia ibidem textum Hebraïcum simpliciter transtulerunt, & nihil ei addiderunt, sicut fecerunt hîc & alibi.

Ex 9. autem adhuc multò minùs aliquid deduci potest, eò quòd Scripturae satis familiare sit nepotes, & pronepotes appellare filios; ac consequenter eatenus ista Versio non contrariatur textui Hebraeo.

Quantùm verò ad numeros 18. & 9. fatendum videtur quòd quoad hos sit mendosa: at propterea nullo modo dicendum est, quòd etiam sit mendosa quoad insertionem 5. nepotum Joseph; quia licèt per incuriam describentium facilè potuerit irrepere, imo verisimiliter irrepserit unus numerus loco alterius (eò quòd nempe litterae graecae, quibus diversi numeri arithmetici exprimuntur, saepe à se invicem non multùm discrepent) non tamen adeo facilè intrudi potuerunt aliquae personae in Originali non expressae: nam si hae ab aliquo Christiano fuissent intrusae, id non magis potuisset tunc temporis latere alios Christianos, quàm eos latere potuisset corruptio Chronologiae textûs Hebraei, si quae à Judaeis facta fuisset, ut observavimus ad Caput 8. Q. 2. §. 1. Nego igitur conseq. ac dico, quòd cùm praefata corruptio quoad numeros 18. & 9. etiam cognita fuerit S. Hieron. & tamen propterea hic S. Doctor non existimaverit quinque nepotes Joseph esse intrusos, nec nos ob eamdem rationem id existimare debeamus.

Inst. Versio LXX. Edit. Sixtinae tantùm enumerat novem filios Benjamin, & tamen in toto debent esse decem, ut habet nostra Vulgata; nam aliàs non erunt 75. sed tantùm 74. personae: ergo sicut per incuriam describentium verisimiliter unus ex filiis Benjamin (Ophim scilicet) omissus est, ita pariter 5. nepotes Joseph potuerunt intrudi.

℟. Neg. conseq. nam licèt per incuriam describentium aliquando vera omittantur, non tamen adeo facilè falsa intruduntur. Interim disparitas est, quòd Ophim tantùm in quibusdam Codicibus omissus sit, non verò in omnibus: siquidem Codex quo usus est S. P. Aug. non 9. sed 10. enumerat filios Benjamin, ut patet ex Q. 152. in Gen. ubi dicit: quòd *Benjamin & ejus filii simul undecim* (personae) *reperiantur.* Et ita etiam videtur habuisse Codex S. Hieron. nam si ille omisisset unum è filiis Benjamin, S. hic Doctor id satis advertisset, cùm similes errores annotare consueverit. Item Editio Basileensis LXX. Interp. & Biblia Complutensia etiam habent Ophim. At verò 5. nepotes Joseph, item numerus 75. animarum in nullo Codice desiderantur; nam omnia manuscripta, & exemplaria impressa semper & constanter illos 5. retinent, & 75. animas tum hîc, tum Exodi 1. exprimunt, adeoque infundatè dicitur, quòd quoad hoc ultimum ista Editio sit mendosa: etenim in illis, quae in omnibus omnino Codicibus & Exemplaribus reperiuntur, non videntur admittenda menda, nisi satis probari possit, quòd jam dicta Versio repugnet Originali Textui Hebraeo, cui eam quoad annos Patriarcharum repugnare, monstratum est ad Cap. 8. Q. 2. §. 1.

Obj. 5. Si inter animas, quae intraverunt, Ægyptum, numerentur 5. nepotes Joseph, etiam poterunt numerari nepotes aliorum Patriarcharum, quibus numeratis, erunt plures quàm 75.

℟. Neg. assumpt. nam ratio congruentiae, quae assignari solet, cur Scriptura recensere voluerit nepotes Joseph, non militat pro aliis tribubus: siquidem illos recenset, tum quia Joseph fuit causa ingressûs, ut supra ex S. P. audivimus; tum quia posteri Joseph successerunt in primogenituram Ruben quoad duplicem portionem haereditatis, sicuti filii Juda ex familia Phares successerunt quoad Principatum. Sicuti ergo Moyses computat nepotes Judae ex Phares, ita LXX. computant nepotes Joseph, quia, ut jam dictum est, hi successerunt in primogenituram Ruben.

Dixi *ratio congruentiae*; quia non volo asserere, quòd istae, vel aliae rationes, quae ab Interpretibus afferri solent, sint omnino efficaces; ne aliquis putet quòd, dum istas rationes existimavit se improbasse tamquam insufficientes, etiam evicerit, non esse inter 75. recensendos nepotes Joseph. Etenim ratio genuina nobis occulta, & soli Spiritui S. nota est, sicut & eidem soli nota est ratio, cur Moyses cap. 11. reticuerit Caïnan, quem tamen recensuerunt LXX. Unde hinc etiam solvitur illud, quòd plures nepotes Judae, & Josephi deberent recenseri, quàm jam supra memorati, puta quia in lib. 1. Paral. cap. 4. & 7. plures numerantur: etenim numerus animarum, quae dicuntur ingressae in Ægyptum, non debet desumi ex isto libro, sed ex libro Genesis; adeoque nec augere, nec minuere licet numerum personarum hoc cap. recensitarum.

Inst. 1. Hesron & Hamul à Moyse simpliciter recensentur inter Ægyptum ingressos, sicuti filii & nepotes aliorum Patriarcharum: atqui hi omnes, non in lumbis parentum, sed in propria persona intraverunt Ægyptum; ergo etiam Hesron & Hamul.

℟. Neg. min. nam Ephraim & Manasses filii Joseph, qui inter 70. animas Ægyptum ingressas à Moyse numerantur, certè in propria persona non intraverunt Ægyptum, quandoquidem ibidem nati sint. Unde cùm illi non possint dici intrasse Ægyptum, nisi eo tempore quo intravit Joseph pater ipsorum, sequitur omnino certum esse, quòd aliqui ex 70. à Moyse commemoratis, intraverint Ægyptum non in se, sed in quantùm existebant in lumbis patrum: adeoque ex verbis Moysis nullo modo concludi potest, quòd Hesron & Hamul in propria persona Ægyptum ingressi sint.

Nec dicas, isto sensu etiam dici posse Caäth, filium Levi, intrasse Ægyptum; quia non est dicendum, quòd aliquis ratione parentum suorum sit ingressus Ægyptum, nisi constet, quòd tempore, quo ingressio contigit, nondum potuerit esse natus: jam autem hoc non constat de Caäth, sed potiùs oppositum, quandoquidem Levi pater ejus tempore ingressûs haberet 43. annos completos.

Inst. 2. Moyses volens Israëlitis in memoriam revocare summum Dei beneficium, quo ex paucis hominibus tempore 215. annorum ad ingentissimam & quasi innumerabilem multitudinem excreverunt in Ægypto, Deut. 10. v. 22. ingratum populum ita alloquitur: *in septuaginta animabus descenderunt patres tui in Ægyptum: & ecce nunc multiplicavit te Dominus Deus tuus sicut astra caeli.* Atqui si sub egressu, ut supra ex S. P. Aug. resolvimus, totum illud tempus comprehendatur, quo Jacob, imo & Joseph vixit in Ægypto, non videtur Moyses rectè populo ob oculos posuisse parvum istum numerum, qui intravit in Ægyptum; quandoquidem illo tempore, quo Jacob & Joseph post descensum in Ægyptum supervixerunt, populus Israël ad ingentissimum numerum excreverit: ergo cùm Hesron & Hamul ponantur inter 70. animas, quae hoc cap. dicuntur intrasse in Ægyptum, videntur illi fuisse nati ante ingressum; & consequenter dici nequit, quòd intraverint, ut existentes in lumbis sui patris Phares.

℟. 1. Si omnes animae, quas Scriptura dicit fuisse ingressas in Ægyptum: debuerint à parte rei extare, dum Jacob intravit in Ægyptum, non 70. sed 75. certò numerandae sunt, quandoquidem S. Stephanus Act. 7. tot commemoret. Item, ut ex supra dictis §. 1. liquet, omnes animae, quae cum Jacobo per se, seu in propria persona in Ægyptum intraverunt, non tantùm ultra 70. sed & ultra 75. fuerunt: adeoque illud argumentum currit extra oleas; & consequenter non subsistit. Itaque ut directè solvatur,

℟. 2. Quòd Moyses loco cit. Deut. non intendat urgere exactum numerum 70. animarum, quasi à parte rei tempore illo, quo Jacob intravit Ægyptum,

tum, nec plures nec pauciores extitissent, sed unicè velit Israëlitis ob oculos ponere, quòd patres eorum admodum pauci essent, quando Jacob descendit in Ægyptum, & tamen ipsi jam sicut astra cæli multiplicati forent. Et ratio hujus est, quòd Moyses ibidem non de matribus, sed de solis patribus populi Israëlitici loqui videatur: atqui, etiamsi Hesron & Hamul tunc fuissent nati, non 70. sed 68. tantùm patres extitissent, siquidem tot præcisè mares hoc cap. commemorat Moyses. Itaque sensus verborum Moysis Deut. 10. videtur esse hic: patres tui, ô Israël, tempore descensûs in Ægyptum tam pauci erant, ut eorum numerus 70. circiter duntaxat esset animarum, & tamen nunc multiplicavit te Dominus Deus tuus sicut astra cæli; jam autem hic sensus verus est, etiamsi Hesron & Hamul tantùm postea nati sint in Ægypto, ergo &c.

CAPUT XLVII.

Joseph patrem, atque ex fratribus suis quinque sistit Pharaöni, qui eis dat terram Gessen: Ægyptii fame coacti pro frumento pecora, agrosque Josepho divendunt, qui omnia subjicit Pharaöni præter terram Sacerdotum. Etsi autem isti Sacerdotes essent Idololatræ, tamen in hoc facto non peccavit Joseph; quia non tam ipse (qui erat verus Dei cultor) quàm Pharaö hanc immunitatem Sacerdotibus suis concessit, ut exprimunt Hebræa, Chaldæa, & LXX. in Hebræo enim sic habetur: *terram tantùm Sacerdotum non emit, quia statutum* (seu dimensum) *Sacerdotibus à Pharaöne, & comederunt statutum suum quod dedit eis Pharaö;* id est portionem sibi tamquam ministris publicis ex horreis regiis assignatam.

Post annos septemdecim Jacob plurimùm ditatus adjurat Josephum, ut ipsum in Chanaän sepeliat.

QUÆSTIO I.

Quare Jacob tantopere optaverit sepeliri in Chanaän, & cur desuper a Josepho juramentum postulaverit?

Cernens Jacob appropinquare diem mortis suæ, *eâ filium juratione constringit, qua servum constrinxit Abraham: ille mandans unde uxor ducatur filio suo, iste sepulturam commendans corporis sui*. S. P. Q. 161. in Gen.

Dixit ergo ad filium suum Josephum v. 29. *pone manum tuam sub femore meo* (ritus hic jurandi familiæ Abrahami erat proprius, ut dictum est supra ad cap. 24.) *& facies mihi misericordiam & veritatem* (liberaliter promittendo, & veraciter adimplendo) *ut non sepelias me in Ægypto, sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condasque in sepulchro majorum meorum*. In spelunca duplici, de qua supra cap. 23.

Dico 1. Multiplex fuit hujus voti causa. 1. Quia optabat Jacob in terra Sancta, in qua sola futurus erat Dei cultus, inter Sanctos Patres, puta cum Isaäco & Abrahamo sepeliri in Hebron.

2. Voluit Jacob sepeliri in Chanaän, ut posterorum suorum animos ab Ægypti opibus & deliciis averteret, ab ejus vitiis avelleret, eisque firmam spem faceret ex Ægypto redeundi in terram promissam, puta Chanaänitidem. ita Theod. Chrysost. & Rupertus.

3. Id voluit, ut apud posteros suos in Chananæa habitaturos, hæc sua & patrum sepulchra essent viva fidei, pietatis, & virtutis eorum monumenta, pariter & incitamenta.

4. Sciebat Jacob Christum in Chanaän nasciturum & resurrecturum: hinc in ea sepeliri optat, ut cum Christo resurgere possit, inquiunt Abulensis & alii. S. P. Aug. Q. cit. dicit, quòd cadaver significet peccatum, sepultura cadaveris, peccati remissionem, & subjungit: *ubi ergo sepelienda erant hoc significantia cadavera Patriarcharum, nisi in ea terra, ubi ille crucifixus est, cujus sanguine facta est remissio peccatorum?*

Dico 2. quòd Jacob v. 31. dixit: *jura ergo mihi*, non dixit, quia diffidebat Josepho, sed ut filius adjuratus faciliùs à Pharaöne facultatem obtineret adimplendi promissi. Unde Joseph cap. 50. hoc juramentum apud proceres Pharaönis interponit, hujus veniæ impetrandæ gratiâ.

QUÆSTIO II.

An cum textu nostro pariter retinenda sit lectio LXX. Interp. Qui v. 31. legunt: Adoravit Israël fastigium virgæ ejus?

Joseph *jurante*, ut dicitur v. 31., ADORAVIT ISRAEL DEUM, CONVERSUS AD LECTULI CAPUT (ita quoque vertunt Aquila, Symmachus, & S. Hieron.) *in quo utique senex jacebat: & sic positum habebat, ut in eo sine labore, quando vellet, oraret*, inquit S. P. Aug. Q. 162. in Gen. Porro vertit se Jacob ad lecti caput versùs Joseph, vel quia illud erat ad Orientem, quò se vertere solent adorantes, ut vult A Lapide; vel quia hoc lectuli caput erat versùs terram promissam, ad quam se adorantes convertebant, quando extra illam erant, ut patet ex Daniel. 6. v. 10. & ita sentiunt Abulensis & Ribera.

Quæstio autem moveri solet ex eo, quòd LXX. Interp. legant: *adoravit Israël fastigium virgæ ejus*. Quæ Versio innuit Jacob adorasse summitatem sceptri Joseph, exteriùs quidem potestatem ejus honorans, sed spiritualiter simul (ut apparet) Christi regiam potestatem in typo Josephi adorans. Et hanc Versionem sequitur Apost. ad Heb. 11. dicens: *fide Jacob moriens singulos filiorum Joseph benedixit & adoravit fastigium virgæ ejus*. Et hoc sensu Concil. II. Nicænum sumpsit hinc argumentum pro cultu imaginum.

℟. Et dico, utraque lectio, utpote legitima, Canonica, & vera, retinenda est, & ad fœcunditatem sensûs litteralis, à Spiritu S. intenti pertinet. Et forsan hæc est ratio, cur varios S. Scripturæ libros eâ Linguâ, & litteris conscribi voluerit, quibus in scriptione deessent puncta, ut sensuum diversitas ex diversorum punctorum appositione nasci posset, qui simul à Spiritu S. intenderentur. Certum enim est, sine punctis scripsisse Moysen.

P. Unde diversitas ista lectionum hîc oriatur?

℟. Quia pro lectulo Hebraicè ponitur MTH, quæ vox dupliciter legi potest, & pro diversa punctorum appositione duplicem significationem habere potest. Nam si cum prima vocali *Chiric* & secunda *Cametz* legas MITTA, significat reclinationem & lectulum. Quòd si cum *Patach* & *Segol* scribatur MATTE, significat virgam seu scipionem, in quem homo se inclinat vel cui innititur.

Juxta quod Jansenius refert LXX. Interpretes hic deceptos esse vult Calvinus, & Apostolum deceptos esse secutum, ne populum novitate offenderet, sed quo indicio declarabit illos potiùs deceptos esse, quam Rabbinos, qui puncta subjecerunt? Unde probabit Calvinus, quòd ipse non sit deceptus?

Certè S. P. Aug. Q. supra cit. postquam commendaverat lectionem illam, quæ habet: *adoravit Israël ad Deum, conversus ad lectuli caput*, subjungit: *nec ideo tamen, quod Septuaginta interpretati sunt, nullum, vel levem sensum esse putandum est.* Cùm ergo utrumque hîc facilè cohæreat, & quòd

quòd Jacob lætus ob juramentum & promissionem Joseph, sepeliendi se in Chanaän, Deum adoraverit, qui talem mentem filio inspiraverat, & simul inclinatione corporis adoraverit, seu veneratus sit summitatem virgæ, seu sceptrum ejus, tamquam insigne potestatis, nihil prohibet dicere, Spiritum S. utendo Scripturâ ambiguâ, utrumque significante, utrumque etiam indicare voluisse.

CAPUT XLVIII.

Jacob duos Josephi filios Ephraim & Manasse sibi adoptat in filios, eisque benedicens, juniorem Ephraim Manasse seniori præponit; partemque unam in communi hæreditatis divisione Josepho segregat.

QUÆSTIO UNICA.

Cur Jacob benedicens filiis Joseph, sibi adoptatis; dexteram imposuerit minori, sinistram majori?

VErs. 1. *His itaque transactis, nuntiatum est Joseph, quòd ægrotaret pater suus.* Id est langueret senio, paulatimque deficeret.

℣. 2... *Qui confortatus*, tum gaudio ex charissimi filii sui Josephi conspectu, tum Spiritu Prophetico illum implente, commemorat apparitiones & promissiones Dei, sibi in Lusa (sive Bethel) factas, ut ostendat sibi jus competere dividendi terram Chanaän, & filios Joseph, quos sibi adoptaturus erat, in partem hæreditatis adsciscendi. Unde v. 5. ad Josephum ait: *duo ergo filii tui, qui nati sunt tibi in terra Ægypti... mei erunt: Ephraim & Manasses sicut Ruben & Simeon reputabuntur mihi.*

Dico 1. Sensus horum verborum est: duos filios tuos mihi adopto, & meos censeri volo, sicut Ruben & Simeon, ut scilicet isti duo non constituant unam tantùm tribum, quæ vocetur *tribus Joseph*, sed duas, eorum nominibus distinctas; atque ita duarum etiam tribuum capita constituantur: item immediatè quisque eorum hæreditatem adeat in terra Chanaän mihi promissa, sicut Ruben & Simeon.

Nominat autem Ruben & Simeon, quia hi natu maximi erant, ut intelligeretur, tantò magis etiam cæteris Jacobi filiis Ephraim & Manassen in eo jure æquari: *duæ quippe ipsæ tribus adjunctæ sunt, ut exceptâ tribu Levi, quæ Sacerdotalis fuit, duodecim essent, quæ terram dividerent, & decimas præberent.* S. P. Aug. Q. 164. in Gen. Transfertur itaque hîc jus primogenituræ, quoad duplicem portionem, in Joseph, ut habetur lib. 1. Paralip. 5. v. 1. propter incestum Ruben.

Circa v. 6. ubi dicitur: *reliquos autem quos genueris post eos, tui erunt*; nota quòd nulla Scriptura referat, Joseph alios filios genuisse: unde illa verba conditionatè accipienda sunt. Hinc & Versio Vatabli sic habet: *si qui post hos tibi nascentur*; atque ad illum sensum proinde explicanda videntur Hebræa, ubi dicitur: *& generatio tua, quam genuisti post eos*, quamvis duriusculè sonet.

Dico 2. Jacob daturus benedictionem filiis Joseph v. 14... *extendens manum dexteram, posuit super caput Ephraim, minoris fratris* (dextera enim passim honoratior est in Scripturis) *sinistram autem super caput Manasse, qui major natu erat, commutans manus*, nempe cancellatim, & decussatim in modum crucis.

Jacob autem nepotem suum Ephraim, *quamvis a patre ejus* (Josepho) *tamquam minorem ad sinistram constitutum, manu tamen dexterâ benedixit, eumque majori fratri* (Manasse) *arcanâ benedictione præposuit.* S. P. Aug. in Psal. 77. Ratio autem eum præferendi prima fuit, quia ex Ephraim nascituri erant Reges Israël, puta decem tribuum. Ita Eusebius.

2. Quia hæc tribus & gloriâ, & numero superavit tribum Manasse, ut hîc prædicit Jacob v. 19.

3. Quia ex Ephraim oriundus erat Josue, qui fuit Dux Israelis, eumque induxit in terram Chanaän: unde & Typus fuit Christi, qui nos inducit in cælum. Ita S. Hieron.

Communiter autem hîc reflectunt Vetustiores, ut Tertul. Cyprianus, Ambrosius, id quod etiam observavit S. P. Aug. Q. 166. in Gen. hac junioris prælatione significari, *quòd populus posterior, per Christum futurus generatione spirituali* (in crucem credens) *superaturus erat priorem* (Judaicum) *de carnali Patrum generatione gloriantem.*

℣. 19. *Frater ejus minor major erit illo.* Advertit S. P. Aug. in Psal. 77. passim juniores natu filios senioribus esse prælatos: *sic Abel justus majori prælatus est fratri, sic Ismaëli Isaäc, sic Esau congemino suo, sed tamen priùs nato, ipse Jacob: sic Phares & ipse congemino suo Zara* (sic Manasse Ephraim, Aaroni Moyses) *sic David majoribus prælatus est fratribus.*

CAPUT XLIX.

Jacob moriturus convocat filios, eisque benedicit: & quorumdam defectus arguens, quid cujusque posteris aliquando eventurum sit, spiritu Prophetico prædicit; tandemque declarato sepulturæ suæ loco, moritur.

QUÆSTIO I.

Quid vaticinatus sit Jacob de primogenito suo Ruben?

REctè observavit S. Ambrosius, item Theodoretus, duodecim illas sententias, quas Jacob benedicens filiis suis protulit, potiùs continere futurorum Prophetiam, quàm benedictionem: Prophetia enim *annuntiatio est futurorum*, benedictio autem *sanctificationis & gratiarum votiva collatio*, inquit Theod. Unde & Jacob eas *annuntiationes* vocat hîc v. 1. & S. P. Aug. lib. 12. cont. Faustum ca. 42. *hic certè nemo dubitat, Prophetantis personam* (in Jacob) *esse dilucidatam.*

Itaque Jacob ait v. 3. *Ruben primogenitus meus*, ordine scilicet nativitatis; nam alioquin Jacob eum spoliat jure primogenituræ. *Tu fortitudo mea*, id est signum & effectus fortitudinis, utpote in robore ætatis meæ genitus. *Et principium doloris mei*; Quia nati liberi multum anxietatis, laboris, & sollicitudinis parentibus afferre solent. Unde LXX. vertunt: *principium liberorum meorum.* Quod maximè patuit in Ruben, quia patri principium, seu præcipua doloris & tristitiæ causa fuit ob suum incestum.

Prior in do[illegible], major in imperio, supple *esse debebas* vel *fuisse* [illegible] quam primogenitus: quod Chaldæus clarè explic[illegible] sic vertens: *tu accepturus eras partes tres*, primogenituram scilicet, Sacerdotium, & regnum; sed quia secutus es voluntatem tuam, sicut aqua effusa, cujus nullus ampliùs est usus, non perficies, neque accipies portionem superexcrescentem, quoniam *ascendisti cubile patris tui.* Igitur quia peccaverat cum Bala uxore patris sui, translata est primogenitura, seu duplex portio, in Joseph, Sacerdotium in Levi, regnum in Judam,

Nota autem, quòd noster Interpres hoc jus primogenituræ & Sacerdotium intellexerit dum vertit: *prior*

prior in donis, ficut jus regni intellexit dum vertit: *major in imperio*.

P. Cur 1. Paralip. 5. dicatur absolutè primogenitura data filiis Joseph?

℟. Quia Joseph duas in Israël tribus habuit, scilicet Ephraim & Manasse, & consequenter duplicem portionem in terra Chanaän; itemque prædium Sichimiticum extra fratres, & simul sceptrum decem tribuum, quod diu in Ephraim permansit, in Juda autem quoad duas tribus.

℣. 4. *Effusus es ficut aqua*, id est præceps in scelus ruisti effusâ tuâ libidine & impetu voluptatis. *Non crescas*, id est non cresces: magis tamen est Prophetia quàm Imprecatio. Sensus est: tribus tua exigua erit numero, exilis gloriâ, potentiâ & dignitate. Hoc sensu dicit Moyses Deut. 33. *Vivat Ruben & non moriatur, & sit parvus in numero.* Hæc tamen intelligi debere non absolutè, sed respectivè, monet Jansenius: siquidem tribus Ruben erat numerosior aliis quibusdam tribubus, ut patet ex Lib. Num. cap. 1. & 26. Longè tamen numerosior fuisset, si præfatum crimen non obstitisset.

QUÆSTIO II.

Quandonam facta sit dispersio Simeonis & Levi, quam hic prædicit Jacob?

DE his duobus filiis suis dicit Jacob v. 5. *Simeon & Levi fratres* non solùm naturâ, sed doli & furoris societate. *Vasa iniquitatis bellantia*, id est instrumenta & arma iniquæ cædis, quam adversùs Sichimitas bellando perpetrarunt.

℣. 6. *In consilium eorum non veniat anima mea*, id est consilium & scelus, quibus olim proditoriè machinati sunt cladem Sichimitarum, tunc aversatus sum, & etiamnum aversor.

Quia in furore, id est in potenti ira & libidine sæviendi, *occiderunt virum*, id est viros, puta Sichimitas cum suo Principe; ponitur enim per Enallagen numerus singularis pro plurali.

℣. 7. *Maledictus furor eorum.* Hæc maledictio Prophetica in fratres istos, conditionalis fuit & temporanea, nisi scelus novis meritis expiarent. Maledictio illa à Levi & à Levitis sublata est per zelum tum Moysis, tum Aaronis aliorumque Levitarum in cæde adorantium vitulum aureum, tum Phineës Levitæ, qui Hebræum cum Madianitide concumbentem occidit. Num. 25. v. 5. & 6. Ideoque tribus Levi & Sacerdotium accepit à Moyse, Deut. 33. v. 10.

In Simeone verò mansit hæc maledictio propter fornicationem & idololatriam Zambri, qui fuit dux tribûs Simeonis, quem occidit Phineës Num. 25. Unde solus Simeon à Moyse non fuit benedictus Deut. 33. Ita Procopius & Menochius.

Dividam eos in Jacob, & dispergam eos in Israël. Satis patet, quomodo & quando hoc factum sit in Levi, quia Levitis nulla sors obtigit propria in terra Chanaän, sed fuerunt per omnes tribus dispersi.

De Simeone major est difficultas. Menochius dicit, id impletum esse in Simeone, quando data est ei per sortem portio in medio tribûs Juda (ut habetur Josue 19. v. 2. & 9.) quæ portio exigua fuit: & ita factum est, ut cùm tribus Simeonis facta esset numerosior, exierit in desertum ad quærendam sibi novam habitationem, pars in Gador, pars in montem Seïr. Vide 1. Paralip. 4. v. 39. & 43.

℟. Et dico, prophetia illa potissimùm impleta fuit, quando ex tribu Simeon orti sunt Scribæ seu Legisperiti (ut notavit Chaldæus, item Tertul. & S. Ambrosius) qui æquè ac Sacerdotes sparsi fuerunt per omnes tribus, ut populum tamquam Legis Doctores instruerent: atque ita Deus pœnam hanc in eorum laudem & honorem, ac populi bonum convertit; & eatenus hæc Prophetia simul benedictio fuit. Ita Alapide, Jansenius, & Marius: quorum postremus aliam etiam responsionem subministrat, scilicet quòd hîc non significetur, utramque tribum esse per omnes tribus dispergendam, sed tantùm quòd Simeon & Levi sint à se mutuo dividendi, ne facilè ob locorum viciniam iterum in aliquid aliud conspirarent: hæc est enim via facillima conspirationem disturbandi.

S. Ambrof. & Rupertus dicunt allegoricè Jacob hîc prævidisse consilium, quòd contra Christum postea inierunt Scribæ & Pharizæi (qui à Simeone prognati sunt) & sacerdotes, qui ex Levi prodierunt.

QUÆSTIO III.

Qualis fuerit Benedictio, quam Jacob impertitus est filio suo Judæ?

NOta, quòd in Hebræo elegans sit allusio ad nomen *Juda*; *Judas* enim idem significat quòd *Laus.* Vocaverat enim mater ejus Lia cap. 29. v. ult. isto nomine, quasi gratias agens & laudans Deum ob datam hanc prolem; nunc pater Jacob eum quoque *Judam* vocat aliâ ratione & allusione, quòd à fratribus suis laudandus sit. Hinc

℟. Et dico; Jacob in filio suo Juda benedicens tribui ex eo nascituræ, dicit v. 8. *Juda te laudabunt fratres tui*; ac si dicat: meritò vocaris *Laus & laudabilis es*, te enim, id est tribum tuam laudabunt fratrum tuorum tribus. Quæ enim hic de Juda & fratribus dicuntur, ad ipsas tribus pertinent, ut observat Theodoretus.

Materiæ laudis sunt bellica fortitudo, & victoriæ, Sceptrum & Regnum, ac denique Christus ex illa tribu nasciturus.

Manus tua in cervicibus inimicorum. Chaldæus vertit: *manus tua prævalebit contra inimicos tuos.* Id est, completâ victoriâ eos tibi reddes triumphatos & subjectos: est enim Periphrasis perfecti victoris. Hoc sensu dicitur Josuë 10. *Ite & ponite pedes super colla regum istorum.* Et Job. 18. v. 14. *calcet super eum quasi Rex.*

℣. 9. *Catulus leonis Juda*, id est tribus Juda inter alias, instar leonis, impavida, fortis, bellicosa, & victrix.

Ad prædam fili mi ascendisti. Præteritum pro futuro, more prophetico hic ponitur. Hebræa, Symmachus & Aquila habent: *à præda*, quo significant continuam prædarum & victoriarum continuationem, id est à præda in prædam ascendisti, assiduè prædaris, & victor redis. Unde hîc denotatur, tantam ejus fore fortitudinem, ut non tam ad prælium, quàm ad prædam ascensurus sit.

Requiescens accubuisti ut Leo, (qui adeptus prædam securus accubat, & illâ fruitur) *& quasi leæna*, quæ catulos lactans sævior & fortior est leone.

Alludit Jacob ad Davidem & Salomonem, ex tribu Juda oriundos: debellatis enim à Davide Ammonitis, Moabitis, Idumæis, omnibusque Syriæ populis, David & Salomon jam prædarum saturi quiescentes, erant nihilominus terrori omnibus, ut solet Leo, etiam dum humi prosusus quiescit, terrori esse reliquis animalibus.

Quis suscitabit eum? Id est quis audebit eum bello impetere, ac pacem ejus turbare? Quisquis id fecerit, non feret impunè, cladem accipiet.

Dico 2. Jam dicta concernunt sensum litteralem de benedictione tribûs Juda (ut cum S. Hieron. & Theod. passim admittunt Interpretes) sed quia in sequentibus apertissima de Christo Phrophetia est, hinc plerique Veterum etiam omnia præcedentia de Christo exponunt, ut Origenes, Cyprianus, Ambros. Unde juxta S. P. Aug. lib. 12. cont. Faustum cap. 42. *Hæc in Christo evidentissimâ Luce claruerunt... eum laudant fratres ejus Apostoli & omnes cohæredes ejus, quos non dedignatur fratres vocare.* „ Ubi, inquit lib. 16. de civ. Dei cap. 41.

„ &

„ & mors Christi prædicta est verbo *dormitionis*, „ & „ non necessitas, sed potestas in morte, nomine *leo-* „ *nis*... ad eam namque pertinet potestatem, quod de „ resurrectione ejus adjunctum est: *quis suscitabit* „ *eum?* Hoc est, quia nullus hominum, nisi se ipse... „ ipsum autem genus mortis, hoc est sublimitas cru- „ cis, in uno verbo intelligitur, quod ait: *ascendi-* „ *sti*.

Pergit S. Doctor: " quod verò addit *recumbens* „ *dormisti*, Evangelista exponit ubi habet: *& incli-* „ *nato capite tradidit Spiritum*. Aut certè sepultura „ ejus agnoscitur, in qua recubuit dormiens: & un- „ de illum nullus hominum, sicut Prophetæ aliquos, „ vel sicut ipse alios suscitavit, sed sicut à somno ipse „ surrexit.

Dico 3. ea quæ in Prophetia sequuntur v. 11. *li- gans ad vineam pullum suum*, Judæi de Juda intelli- gunt & exponunt de ubertate terræ quam tribus ejus obtinuit, quasi significaretur magnam fore ubertatem vinearum & vini copiam. Sed hæc Judaica & car- nalia commenta sunt, inquit Jansenius, quæ jam olim explosit Origenes Hom. 17. in Gen. Est enim continuatio sermonis de illo, qui v. 10. dictus erat *expectatio gentium*, ut patet ex apostrophe ad Judam, & relativis *suum* &c. Et sic omnes Antiqui intellexe- runt, Orig. loco cit. Justinus in dialogo cum Tryph. Tertul. lib. 4. cont. Marcionem cap. 30. Theod. & Ambros. hic. Item S. P. Aug. lib. 12. cont. Faustum cap. 42. & alii passim. Itaque hæc omnia, etiam in sensu litterali, intelligenda sunt de solo Christo seu Messia, ex Juda oriundo.

Ligans ergò, id est, ligabit Christus funiculis fi- dei, spei, & charitatis. *Pullum suum*, populum gen- tilem tamquam indomitum, & rectore carentem, ut exponit Theod. sive qui instar pulli lascivientis nul- lum præceptorum, aut observationum onus tulerat, quod eos Christus per Apostolos suos portare docuit. *Ad vineam* Ecclesiam ex Judæis collectam, ut in- terpretatur S. Hieron. in Tradit. Heb. quia populus gentium Judæis insertus est. *Et ad vitem*. Id est ad seipsum, quem vocat *vitem* Joan. 15. alligabit *asinam suam*, Judæorum populum, cui ipsemet prædicavit, & qui, tamquam asina, jugum Legis tulerat. Prædi- cit itaque hic Jacob quod Judaïcus populus, & Gen- tilis, qui ante adventum Christi erant valde distinc- ti, in unam fidem seu Ecclesiam per ipsum Christum congregandi essent.

Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum. Per *vinum & sanguinem uvæ* juxta S. P. Aug. loco supra cit. intelligitur sanguis Christi, qui tamquam botrus pependit in ligno, per *stolam* vero Ecclesia, quam sicut vestem sibi cir- cumdedit, eamque in sanguine suo à peccatis lavit, ut exhiberet eam sibi gloriosam.

v. 12. *Pulchriores sunt oculi ejus vino*, magis fulgentes ac radiantes sunt oculi Christi resurgentis quàm vinum. *Et dentes ejus lacte candidiores*. Sig- nificatur hac totâ phrasi pulchritudo Christi, maxi- mè resurgentis: hæc enim potissimùm in genis, oculis, & dentibus spectatur. Ita nonnulli. Sed, inquit Jansenius, sicut superiora fuerunt symbolica, ita hæc quoque Veteres symbolicè ferè accipiunt, ut oculi corporis Christi, quod est Ecclesia, sint illa membra quibus donatum est fulgentissimâ men- tis acie, & à rebus temporalibus alienatâ, æter- nam sapientiæ lucem conspicere, ut Aug. exponit, vel ut sint Prophetæ futura prævidentes, ut inter- pretatur Ambrosius. *Et dentes ejus*, Apostoli sci- licet ac Doctores, qui cibum doctrinæ mandunt po- pulo, & infidelium conversione eos in Corpus Chri- sti transferunt. *Lacte candidiores*, propter vitæ puritatem & doctrinæ splendorem. Ita Janse- nius.

QUÆSTIO IV.

Utrum hoc Jacobi oraculum: non auferetur Sceptrum de Juda &c. *fuerit impletum in Nativitate Christi?*

TAmetsi Judæi, tum ex prædicatione, tum ex mirabilibus operibus seu miraculis, quæ coram ipsis seu in oculis eorum perpetravit Dominus No- ster Jesus Christus, facillimè potuerint scire, ipsum esse Messiam in Lege promissum, & à Prophetis præ- dictum, tamen quia oculos cordis clauserunt lucidis- simæ veritati, & malitia eorum ipsos ita excæcavit, ut in tanta Prophetarum, Evangeliique luce sicut noc- tuæ ad solem cæcutiant, ideo hunc eorum errorem refutare conabimur ex celeberrimo Vaticinio quod spiritu Prophetico afflatus Jacob moriturus hic protu- lit. Itaque

℣. Et dico, hoc Jacobi Vaticinium: *non auferetur sceptrum de Juda* &c. fuisse impletum in Nativitate Christi Domini.

Prob. Patriarcha Jacob hoc Vaticinio prædixit, ven- turum Messiam eo tempore, quo supremâ potestate à Iuda deficiente, Sceptrum, sive Regia, vel Ducalis dig- nitas ad alienigenam transire debebat; atqui Christus Dominus natus est eo tempore, quo Sceptrum, seu Regia, vel Ducalis dignitas Iudæ ablata ad alienige- nam transivit, ergo hoc Jacobi Vaticinium fuit reve- ra impletum in Nativitate Christi.

Major constat ex tenore Vaticinii, quod juxta Edi- tionem Vulgatam hic v. 10. sic habet: *non auferetur Sceptrum de Juda, & Dux de femore ejus, do- nec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium*. In textu vero Hebræo sic legitur: *non re- cedet Sceptrum de Juda, neque Dux de inter pedes ejus, donec veniat Siloh, & erit ipsi obedientia po- pulorum*. Hoc est, ejus doctrinam populi recipient, illiusque præceptis, ac mandatis obtemperabunt. Vo- ce autem *Siloh* Messiam significari, consentiunt Chal- dæi Paraphrastæ, videlicet Thargum *Onkelosi*, Iero- solymitanum, & *Jonathanis*, ut infra in resp. ad obj. 2. videbitur.

Prob. igitur min. videlicet Christum natum esse eo tempore, quo Sceptrum, seu Regia, vel Ducalis dignitas à Iuda ablata fuit, & ad alienigenam transi- vit. Christus natus est Herode regnante in Iudæa, si- cut legitur cap. 2. Matth. Atqui Herodes fuit alienige- na; ergo Christus natus est eo tempore, quo Sceptrum à Iuda ablatum fuit, & ad alienigenam transivit.

Quod Herodes fuerit alienigena, liquet ex multis momentis. Primo quia Herodes nec postulato, nec expectato Iudæorum consensu, sed solo favore atque ope Romanorum adjutus, Iudææ Regnum obtinuit: siquidem constat, quod ob continuas inter Hircanum & Antigonum contentiones & prælia Senatus Roma- nus, & Cæsar Augustus Judæorum Regnum tran- stulerit in Herodem Ascalonitam & alienigenam. Ita testatur Josephus lib. 14. Antiq. cap. 26. Secundo Jo- sephus passim lib. mox. cit. & lib. 1. de Bello Iudaïco cap. 5. asserit, Herodem, Antipatri filium, genere Idumæum fuisse. Tertio id ipsum unanimi consensu testantur antiqui scriptores & SS. Patres, ut Orige- nes Hom. 17. in Gen. Eusebius lib. 1. Histor. Eccles. cap. 7. Ambros. lib. 3. in Luc. Hieron. in cap. 3. Oseæ, & S. P. Aug. lib. 12. cont. Faustum cap. 42. dicit, certissimis historiis etiam Judæorum ostendi Herodem fuisse alienigenam, scilicet Idumæum. Quarto, Herodem fuisse alienigenam, & non genere Iudæum, etiam colligitur ex Secta Hero- dianorum, qui, sicut docent Tertul. Epiphan. & Philastrius, ita appellabantur, quod Herodem habe- rent pro Messia, eo quod, cùm esset alienigena, Regnum Iudææ occupasset; Regno quippe Iudææ ad extraneum hominem translato, sibi persuaserunt Herodiani, Herodem esse Messiam, quod ex eo Scripturæ loco consequi ipsis videbatur: *non auferetur*

sceptrum de Juda, donec veniat qui mittendus est.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Prophetia Jacob non est bene translata ex sermone Hebraico in Latinum, ergo inde concludi nequit, quòd Messias jam advenerit.

Prob. ant. ubi nostra Versio ponit *Sceptrum*, Hebraicè habetur *Scheveth*, quod significat *virgam*, & ita etiam vertit Pagninus; & tunc facit hunc sensum: non recedet virga tribulationis à tribu Juda donec veniat Messias; atqui virga tribulationis nondum recessit à Tribu Juda, ergo Messias nondum venit.

℟. Neg. ant. & ad prob. dico: quamvis illa particula *Scheveth* possit significare virgam, tamen non potest hìc significare virgam tribulationis, sed tantùm virgam dominationis seu Sceptrum. 1. Quia ita verterunt antiqui Rabbini, & etiam ipsum Talmud. 2. Quia Chaldæus legit: *faciens potestatem*. 3. Quia illa dictio ponitur hìc solitariè sine ullo epitheto significante tribulationem: at vero numquam sumitur pro virga tribulationis, nisi ubi additur epithèton exprimens tribulationem vel imperium tyrannicum, ut Psal. 2. v. 9. & cap. 10. Isaiæ. 4. Quia illa dictio conjungitur cum his: *& Dux de femore ejus*, adeoque non potest hìc significare virgam tribulationis sed Ducatûs. 5. Quia omnia, quæ in hac Prophetia Judæ promittuntur, sunt gloriosa & faustissima, ut laus fratrum, victoria inimicorum &c. ergo non nisi inverso ordine potest hìc significari tribulatio. 6. Quia à Davide usque ad Sedeciam, & à soluta captivitate Babylonica usque ad Herodem Judæi non fuere sub virga tribulationis, saltem notabili tempore; ergo Jacob non prædixit permansuram virgam tribulationis usque ad Christum. Præterea etiam textus Jerosolymitanus legit: *non deficiet exercens dominium*.

Obj. 2. Hebraicè non habetur: *donec veniat qui mittendus est*, sed habetur: *donec destruatur Silo*, quæ est urbs in Judæa, ita ut sensus sit: non auferetur Sceptrum de Juda, donec destruatur Silo. vel etiam sic: transferetur Sceptrum in tribum Juda, dum urbs Silo fuerit vastata.

℟. Ambas istas interpretationes nullo modo subsistere: & quidem quòd secunda non subsistat, inde eruitur, quòd certum sit, Davidem ejusque posteros diu regnasse ante dirutam urbem Silo. Quòd etiam prima nullatenus subsistat, patet

1. Quia dictio Hebraïca Ia-bbo nullibi significat *devastari* aut *everti*.

2. Quia *Silo*, dum significat urbem, ut Psal. 77. v. 60. *Repulit Tabernaculum Silo*, scribitur aliâ litterâ in fine, quàm dum significat *missus*, vel *mittendus*.

3. Cùm Judæi velint inde deducere, quòd Sceptrum sit mansurum in tribu Juda tantùm usque ad captivitatem Babylonicam, dum Jerusalem & Silo destruentur, rursus liquet illam interpretationem non subsistere, quia nimirum ex Jerem. 41. v. 5. constat urbem Silo tunc non fuisse destructam.

4. Quia textum illum de Messia intellexerunt Antiqui. Unde Onkelos vertit: *Donec veniat Messias, cujus est Regnum, & ei obedient populi.* Textus Jerosolymitanus: *Donec veniat Rex Messias.* Samaritanus: *donec veniat Pacificus; & ad ipsum congregabuntur populi.*

Inst. 1. Ex Hebræo saltem verti potest hoc modo: *Sceptrum non accedet, seu non perveniet ad tribum Juda, donec cadat urbs Silo*, scilicet ab honore suo pristino, quo nempe Arcam Dei in se servavit; quod revera sic evênit: nam postquam Arca ablata fuit ex Silo 1. Reg. 4. v. 4. David factus est Rex, & ipsemet videtur istam Prophetiam sic intellexisse, dum Psal. 77. dicit: *& repulit Tabernaculum Silo... & tribum Ephraim non elegit, sed elegit tribum Juda &c.*

℟. Id dici non posse. 1. Quia si verbum Hebræum *Jasur* non significet ibi *auferre* sed accedere, sensus erit contortus, & Prophetia ferè nihil significabit: nam Judas in illa laudatur à magnitudine bellica, & tunc diceretur, quòd non sit accepturus Sceptrum, nisi postquam ceciderit Silo.

2. Ex dictis constat, quòd ly *Siloh* non possit accipi pro urbe vel loco: & id ulteriùs patet ex sequentibus: *Et ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Quæ omnia nullo modo possunt verificari de urbe aliqua aut loco, sed necessariò intelligenda sunt de aliquo homine, adeoque de Messia.

Ob eamdem rationem refelluntur illi, qui volunt illam Prophetiam intelligendam esse de Saüle, vel de Jeroboam, vel de Nabuchodonosore; quia nullus illorum fuit expectatio gentium &c.

3. Falsum est, quòd Sceptrum accesserit ad tribum Juda, dum Arca ablata est ex Silo: nam ablata est tempore Heli, post quem Samuel, & deinde Saul rexerunt populum, ambo simul ad minùs annis 40. adeoque multis annis post ablatam ex Silo Arcam, David demum factus est Rex. Licèt itaque David Psal. cit. dicat, Deum noluisse ut Tabernaculum esset ampliùs in Silo, civitate de tribu Ephraim, neque ut summa Imperii esset in tribu Joseph, sed voluisse ut Tabernaculum statueretur in monte Sion, & Imperium pertinerent ad tribum Juda, tamen falsum est, quòd loco cit. alludat ad Prophetiam Jacob: *non auferetur sceptrum* &c. sed alludit ad Christum & Ecclesiam N. Testamenti: siquidem totum quod ibidem dicit, est vaticinium de Christo & Ecclesia. Nam ut hoc loco diligenter observavit S. P. Aug. non repulit Deus Joseph, & elegit Judam ob merita personarum: nam Joseph certè multò melior fuit, quam Judas; sed elegit Judam propter Davidem, & Davidem propter Christum: & Synagogam destruxit, ut Ecclesiam ædificaret.

Inst. 2. *Expectatio gentium* verti potest: *confusio* seu *oppressio gentium*, ita ut sensus sit: adveniente Messiâ gentes omnes evertentur & conterentur; atqui hoc nondum impletum est, ergo &c.

℟. Neg. ant. nam nulla extat Versio, quæ dictionem Hebraicam non exprimat per ly *expectatio*, vel *aggregatio* aut *obedientia*. Deinde cùm hìc agatur de ablatione Sceptri Judaici, potiùs intelligendum esset de eversione Judæorum, quam de eversione gentium; nam prædicitur Sceptrum per gentes auferendum, adeoque in hoc supposito potius significaretur, quòd gentes oppressuræ & eversuræ essent Judæos, quàm quòd Judæi eversuri essent gentes.

Obj. 3. Particula *donec* non semper significat terminum temporis, sed sæpe rei continuationem; ergo ex illa Prophetia nihil certi habetur: nam potest significare, quod Sceptrum adhuc sit mansurum in tribu Juda post adventum Messiæ.

Prob. ant. ex Gen. 8. ℣. 7. ubi de corvo dicitur: *non revertebatur donec siccarentur aquæ.* Quibus verbis non significatur, quòd corvus tunc fuerit reversus dum aquæ erant siccatæ. Similiter Psal. 109. *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*, non significatur, quòd postea non amplius sit sessurus à dextris. Item Matth. 1. v. 25. Joseph *non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum*, non sequitur quòd illam cognoverit postquam pepererat; ergo similiter non sequitur quòd Sceptrum sit auferendum à tribu Juda, dum veniet Messias.

℟. Verum quidem esse, quòd particula *donec* etiam rei continuationem non numquam significet: attamen manifestum est, quòd in hoc casu cessationem designet; quandoquidem Jacob, etiam ex mente veterum Judæorum, tempus determinet quo venturus est Messias, in cujus adventûs signum ponit cessationem Regni Judaici. Si autem Regni continuationem denotaret particula *donec*, nullum determinatum tempus Messiæ adventûs haberemus, ut per se patet.

Nota igitur quòd, quando narratur aliquod factum

ctum præsens, particula *donec* sæpe denotet rei continuationem; quando autem prædicitur aliquid futurum, particula *donec* significet cessationem seu terminum temporis, quia tunc per illam determinatum aliquod tempus significatur. Sic dum Levit. 12. v. 4. dicitur: *mulier puerpera non ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ*, particula *donec* non rei continuationem, sed terminum temporis designat. Sic Matth. 5. dicitur: *non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.* Ubi particula *donec* non carceris continuationem, sed ejus cessationem clarè demonstrat.

Obj. 4. Potest Prophetia Jacob intelligi conditionatè hoc sensu, quòd non esset auferendum Sceptrum à Juda, donec Messias veniret, nisi posteri Judæ per peccata sua se redderent indignos, ut tamdiu Sceptrum retinerent: nam multa alia in Scriptura sunt necessariò conditionatè intelligenda, ut Num. 25. v. 13. ubi promittit Deus Phineës, *tam ipsi, quàm semini ejus, pactum Sacerdotii sempiternum*, quod tamen non duravit nisi usque ad Heli. Similiter ex 1. Reg. 2. v. 3. colligitur, quòd Dominus promiserit Heli summum Sacerdotium usque in sempiternum; & tamen propter peccata filiorum Heli, tantùm duravit usque ad Salomonem, qui 3. Reg. 2. v. 35. ejecit Abiathar ultimum summum Sacerdotem ex posteris Heli, & in ejus locum posuit Sadoc. Atqui Prophetiam Jacob intelligendo conditionatè, non possunt Judæi ex ea convinci advenisse Messiam, ergo &c.

℟. quòd quidem sint plurima, quæ in Scriptura sunt conditionatè intelligenda; attamen quòd Prophetia Jacob non possit conditionatè intelligi,

Prob. 1. Quia Judæi ipsi illam semper intellexerunt absolutè, adeoque certum fuit ipsis in defectione Sceptri venturum esse Messiam, unde cum illud in Herodem viderent esse translatum potestate Romanorum, statim percrebuit opinio Messiam advenisse, ita ut alii putarent Joan. Baptistam, alii ipsummet Herodem esse Messiam; unde & Herodianorum Sectam constituerunt.

Prob. 2. Quia illa quæ in Scriptura conditionatè intelliguntur, vel conditionem habent annexam, vel ex aliis Scripturæ locis patet ea esse conditionata. Hæc autem Prophetia nec conditionem habet annexam, nec aliunde probari potest illam esse conditionatam: aliàs enim similiter dicam promissionem de nascituro Christo ex tribu Juda esse conditionatam, quo posito non poterunt Judæi probare ex semine suo Christum esse nasciturum.

Prob. 3. Quia ut ex dictis patet, voluit Jacob determinare certum tempus adventûs Messiæ; ergo ejus verba absolutè intelligenda sunt, nam illa intelligendo conditionatè, nulla erit certa Epocha, nullum tempus determinatum, cui ejus adventus affigatur. Itaque

Nota quòd promissiones simplices sæpe habeant annexam conditionem, imò hæc in illis semper subintelligatur: sed aliud est de promissionibus alicujus rei, quæ ponitur in signum alterius rei futuræ, sicut hîc defectio Sceptri statuitur signum adventûs Messiæ: in his enim nulla potest admitti conditio, quia illâ positâ, nullum esset determinatum tempus, quo res promissa expectaretur, ad quam tamen expectandam tale signum datum est.

Obj. 5. hic v. 25. & 26. Jacob benedicens filio suo Joseph dicit: *Deus Patris tui erit adjutor tuus, & omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum, benedictionibus uberum & vulvæ. Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum ejus: donec veniret desiderium collium æternorum*, id est Messias seu Christus Dominus, ut Interpretes communiter exponunt. Atqui tamen inde non sequitur, Christum tunc venisse aut venire debuisse, quando benedictiones illæ in posteris Joseph defecerunt: ergo etiam ex benedictione data Judæ non sequitur, tunc venisse Christum, quando Sceptrum in posteris ejus defecit.

Respondent aliqui differentiam esse, quòd promissio facta Judæ sit absoluta, ut sonat, nequè ullâ conditione restricta; ac proinde sic intelligenda est, ut, sive peccarent posteri Judæ sive non, semper maneret Sceptrum inter eos usque ad adventum Salvatoris: neque alibi legitur hæc promissio umquam fuisse revocata. At è contra promissionem factam posteris Josephi, & præcipuè junioris ejus filii Ephraim, constat fuisse revocatam & ablatam ob peccata eorum, ac præsertim ob peccata Jeroboäm, qui fuit de tribu Ephraim. Hoc, inquam, constat ex cap. 9. Oseæ his verbis: *Ephraim quasi avis avolavit, gloria eorum à partu & ab utero & à conceptu. Da eis vulvam sine liberis & ubera arentia.* Qui textus manifestè alludit ad benedictionem Josephi, prout prolata fuit à Jacob: atque sic constat à posteriori, quòd illa promissio tantùm fuerit conditionata, & perduratura esset usque ad adventum Christi, si posteri Joseph ab avita pietate non deflecterent. At verò ex nullo capite probari potest, promissionem factam Judæ, ob peccata posterorum ejus nunquam fuisse revocatam, sed potiùs constat de opposito: nam licet posteri Judæ post obtentum Sceptrum aliquando scelestissimè vixerint, non ideo tamen fuerunt Sceptro spoliati ante Messiæ adventum, sed alio modo puniti. Unde lib. 2. Paralip. cap. 21. loquens de Joram filio Josaphat Scriptura dicit: *fecit malum in conspectu Domini: noluit tamen Dominus disperdere domum David propter pactum quod inierat cum eo, & quia promiserat quòd daret ei lucernam, & filiis ejus in omni tempore.* Quid porro est lucerna illa, nisi claritas Regia, seu successio stirpis Regiæ ac splendidæ, juxta illud Psal. 131. *paravi lucernam Christo meo.*

Responderi etiam potest, quòd ex ipso textu satis patère videatur, Jacobum non absolutè prædicere, sed tantummodo optare, ut istæ benedictiones in posteris Josephi perseverent usque ad adventum Messiæ, adeo ut loco *sunt* intelligendum videatur *confortatæ sint*, ut patet ex verbis quæ immediatè subnectit: *fiant* (nimirum benedictiones istæ) *in capite Joseph, & in vertice Nazaræi inter fratres suos.* Id est, omnes hæ benedictiones confluant in caput Joseph, in eoque firmiter quiescant, donec scilicet veniat desiderium collium æternorum, seu Messias.

Obj. 6. Sceptrum de Juda dudum ante Christi adventum defecit, quando scilicet Nabuchodonosor Judæos cum Rege suo Sedecia captivos duxit in Babylonem.

℟. Præterquam quòd captivitas illa brevioris fuerit temporis, utpote quæ tantùm duravit annis 70. adeoque non censeatur Sceptrum illo tempore fuisse ablatum, sed paululum interpolatum; respondeo, inquam, neg. assumpt. quia etiam eo tempore habuerunt Regem legitimum, licèt captivum: imo Evilmerodach ipsum in captivitate ad solium Regni exaltavit, ut patet 4. Reg. 25. v. 27. ubi sic legitur: *factum est verò in anno trigesimo septimo transmigrationis Joachin Regis Juda, mense duodecimo, vigesimâ septimâ die mensis: sublevavit Evilmerodach Rex Babylonis anno quo regnare cœperat, caput Joachin Regis Juda de carcere... & posuit thronum ejus super thronum Regum qui erant cum eo in Babylone.* Ergo etiam tunc Sceptrum adhuc perseveravit in tribu Juda: unde & finitâ captivitate mox Zorobabel nepos Joachin, aliique Duces ex Juda populo præfuerunt, quemadmodum ante captivitatem ei præfuerant Reges.

Inst. 1. Post captivitatem Babylonicam non fuit amplius apud Judæos veri nominis Respublica libera, ergo Sceptrum seu suprema potestas tunc temporis non remansit penes tribum Juda.

Prob. ant. Judæi tunc subditi erant Regibus Persarum, ut patet ex lib. 2. Esdræ cap. 9. v. 36. & 37. ubi sic Deum alloquuntur: *ecce nos ipsi hodie servi sumus: & terra quam dedisti patribus nostris ut comederent panem ejus & quæ bona sunt ejus, & nos ipsi servi sumus in ea. Et fruges ejus multiplicantur Regibus, quos posuisti super nos propter pec-*

cata nostra, & corporibus nostris dominantur, & jumentis nostris secundùm voluntatem suam, & in tribulatione magna sumus. Ergo &c.

℞. Licèt Respublica Judæorum tunc ex omni parte non fuerit immunis ab extraneorum potentiorumque Regum injuriis, tamen hoc non obstante Duces tribùs Juda populum juxta patrios mores gubernabant, leges condebant, gladio utebantur contra adversarios: quæ omnia sufficiunt, ut isti Duces dicantur retinuisse Sceptrum, seu supremam potestatem: siquidem suprema potestas necessario non exigit, ut Regnum seu Respublica sit immunis ab omni prorsus onere; nam constat unum Regnum aliquando fieri tributarium alteri, absque eo quod desinat esse verè & propriè Regnum. Sic v. g. ante captivitatem Babylonicam Reges Juda aliquando solverunt tributa Regibus Assyriorum; & tamen certum est, mansisse tunc Sceptrum seu supremam potestatem in Juda, ergo omnibus istis non obstantibus, etiam mansit post captivitatem Babylonicam.

Inst. 2. Judæa post captivitatem Babylonicam non tantùm solvit tributa Regibus extraneis, sed etiam redacta fuit in provinciam Regni Persarum; ergo tunc nullam ampliùs potestatem supremam habuerunt Judæi.

Prob. ant. ex lib. 1. Esdræ cap. 2. v. 1. ubi Judæi qui è captivitate redierant dicuntur *Provinciæ filii.* Et lib. 2. Esdræ cap. 1. v. 3. sic habetur: *qui remanserunt, & derelicti sunt de captivitate ibi in provincia, in afflictione magna sunt, & in opprobrio, & murus Jerusalem dissipatus est, & portæ ejus combustæ sunt* igni. Idem probari potest ex Josepho, qui lib. 12. Antiq. cap. 3. testatur, Judæam modò Syriæ, modò Ægypto tributariam fuisse, & illorum Regnorum *partem* fuisse.

℞. Conformiter ad antè dicta, quod Judæa eatenus tantùm dicta fuerit pars & provincia Regni Persarum, aut aliorum Regnorum, quatenus eis tributa solvebat.

Interim hoc non impedit quo minus gens Judaica semper habuerit authoritatem leges ferendi, jus dicendi, gladio utendi, populum suum juxta patrios mores gubernandi &c. atqui non plus requiritur ad potestatem supremam, ergo &c.

Obj. 7. etiamsi aliqui Duces de tribu Juda post captivitatem Babylonicam habuerint supremum Regimen, tamen constat, quod postea illud Regimen sit translatum in Machabæos, qui non erant de tribu Iuda, sed Levi: nam erant Sacerdotes, ut patet ex lib. 1. Machab. cap. 2.

Respondent aliqui cum Philone quod Machabæi descenderint de tribu Iuda per lineam maternam, & hoc sufficiat. Verùm

Quamvis tribus Levi quandoque matrimonia contraxerit cum tribu Iuda, ut colligitur exemplo Aäron, qui uxorem duxit Elisabeth filiam Aminadab Principis tribùs Iuda Exod. 6. sicut etiam patet in Josabeth filia Joram Regis Iuda, quæ erat uxor Joïadæ Pontificis 2. Paralip. 22. equidem ostendi non potest Machabæos ex simili matrimonio fuisse progenitos.

Deinde apud Iudæos nemo censebatur hujus vel illius tribùs propter genus maternum, sed tantùm propter genus paternum. Unde sicut non censebatur aliquis ex tribu Levi, & capax Sacerdotii, etsi per lineam maternam procederet ex tribu Levi, ita similiter non poterat aliquis censeri de tribu Iuda, quamvis per lineam maternam ex ea progenitus foret.

Respondent alii, quod ly *Juda* non accipiatur strictè pro ipsa tribu Iuda, sed pro toto populo Iudaico, quasi diceretur, non defuturum Sceptrum de tribu Iuda, id est de populo Iudaico. Verùm quod nec hæc responsio videatur evacuare difficultatem.

Prob. 1. Quia in prædicto Jacobi vaticinio Iudas disertè à fratribus suis distinguitur, ut patet ex v. 8. *Juda te laudabunt fratres tui.... adorabunt te filii patris tui;* ergo in verbis sequentibus: *non auferetur sceptrum de Juda,* sermo est de Juda quatenus à fratribus suis distinguitur; ergo ulterius nomine *Judæ* non intelligitur tota gens Hebræa, sed peculiaris tribus Juda per oppositionem ad reliquas tribus.

Prob. 2. Hæc verba *de femore ejus* significant carnalem propagationem ex Juda: atqui tota gens Hebræa non fuit carnaliter progenita ex Juda; ergo vaticinium illud non potest intelligi de tota gente Judaica sed dumtaxat de tribu Juda, quæ sola erat de femore Judæ, hoc est ex ejus semine.

Prob. 3. Quia v. 28. dicitur expressè, quòd Jacob benedixerit singulis filiis suis benedictionibus propriis: *benedixitque singulis*, ait sacer textus, *benedictionibus propriis*; ergo benedictio Judæ supra allata ipsi Judæ propria erat, & consequenter non respiciebat 12. tribus sive totam gentem Hebræam.

Confirm. 1. Ea quæ præcedunt & sequuntur hoc vaticinium: *non auferetur sceptrum de Juda*, pertinent ad peculiarem tribum Juda, non vero ad totam gentem Judaïcam, ut omnes fatentur; ergo etiam hæc verba intermedia: *non auferetur sceptrum de Juda, & Dux de femore ejus* de sola tribu Juda intelligenda sunt. Quid enim absurdiùs, quàm ista ab aliis divellere? Quid magis absonum, quàm quòd antecedentia & consequentia intelligantur de peculiari tribu Juda, non autem verba intermedia?

Confirm. 2. Ea quæ de Ruben, Simeone, aliisque Jacobi filiis leguntur, de solis tribubus Ruben, Simeon &c. intelliguntur, cum aliarum tribuum exclusione; ergo similiter ea quæ ibi de Juda dicuntur, de sola tribu Iuda, cum aliarum tribuum exclusione, sunt intelligenda. Itaque prætermissis jam memoratis solutionibus, ad argumentum supra propositum.

℞. Quod licèt post captivitatem Babylonicam plerique Judæorum Duces fuerint oriundi ex tribu Levi, nihilominus Sceptrum seu suprema potestas remanserit penes tribum Juda, quia nempe hæc tribus (ex qua ferè unicè conflatus erat Senatus Iudæorum) Duces illos liberæ electionis viâ sibi constituebat. Ut meliùs intelligatur hæc responsio,

Observandum 1. Quod juxta communem & usitatissimum loquendi modum, ut Sceptrum dicatur penes aliquam nationem remanere, non necesse sit, ut is, qui Sceptrum gerit, sit ex ea natione oriundus, sed sufficiat quod ab ea gente liberè electus fuerit in suum Regem vel Ducem: si v. g. Sceptrum dicitur remanere penes Polonos, etiamsi Saxo vel alius extraneus regnet, quia nempe penes Polonos manet jus eligendi suum Regem: atqui pariter penes tribum Juda manebat jus eligendi suum Ducem; ergo tunc temporis Sceptrum censebatur remanere penes tribum Juda, tametsi Duces electi forent de tribu Levi.

Observandum 2. Quod Machabæi potiùs fuerint Duces belli, & Præfecti generales exercituum, quàm supremi Reipublicæ moderatores; eligebantur enim unicè ad gerendum bellum seu ad administrandum negotia concernentia exercitum. Patet hoc ex serie rei gestæ, quæ ita contigit: dum Judæi ab Antiocho affligebantur, & ad deserendam legem Dei cogebantur, tunc, ut refertur lib. 1. Machab. cap. 2. Sacerdos quidam nomine *Mathathias* occidit quemdam Judæum, qui coäctus sacrificabat Idolo, & simul interfecit ministrum Regis: quo facto fugit cum quinque filiis in desertum, ad quem multi Judæi accesserunt, & simul pugnaverunt contra Antiochum. Princeps autem aut Principes de tribu Juda videntes, quod bellum prosperè gereret, reliquerunt Sacerdotibus Ducatum belli, dum ipsi interim retinebant suum Principatum in populo, quoad administrationem aliarum rerum, quoad jurisdictionem &c.

Tunc autem non fuit certo Sceptrum ablatum à tribu Juda; sicuti hodiedum non auferretur à Rege aliquo, si in Regno ipsius alicujus civitatis Gubernator invasus ab hostibus illos repelleret, etiam inscio Rege, & deinde victoriam suam prosequendo hostes illos multis annis debellaret, maximè si illo tempore Rex illum crearet supremum generalem seu Ducem belli, sicut fecerunt Judæi cum Machabæis. Etenim quod Judæi Machabæos creaverint seu

elege-

elegerint supremos Generales seu Duces exercitûs sui, liquet ex lib. 1. Machab. cap. 9. v. 30. ubi Iudæi Jonatham fratrem Iudæ Machabæi sic alloquuntur: *te hodie elegimus esse... in Principem & Ducem ad bellandum bellum nostrum.* Similia leguntur de Simone cap. 13. ejusdem lib. v. 8. *responderunt Judæi voce magnâ dicentes: tu es Dux noster loco Judæ & Jonathæ fratris tui, pugna prælium nostrum, & omnia quæ dixeris nobis faciemus.* Item ibidem cap. 14. v. 35. *& vidit populus actum Simonis; & posuerunt eum Ducem suum & Principem Sacerdotum.*

Itaque Sceptrum seu suprema potestas non tam residebat penes istos Duces, quàm penes Senatum Judæorum, ad quem spectabat summa Reipublicæ moderatio. Hinc Antiochus Rex, scribens ad eos, qui apud Iudæos supremâ authoritate potiebantur, sic loquitur 2. Machab. 11. v. 27. *Rex Antiochus Senatui Judæorum, & cæteris Judæis salutem.* Hinc etiam Josephus lib. 11. Antiq. cap. 4. refert, quod Iudæi post captivitatem Babylonicam Optimatum gubernatione regerentur, videlicet per Senatum: & lib. 14. cap. 17. narrat Senatum hunc fuisse tantæ authoritatis, ut etiam sub Hircano Rege, Herodem Galilææ Præfectum, cædis reum, invito aliqualiter Rege, in jus vocaverit, haud dubiè capite damnandum, nisi ille, suadente Rege, fugâ sibi consuluisset. Hinc demum Illustrissimus Huëtius ex Iudæorum monumentis refert, à soluta captivitate Babylonica semper in urbe Jerosolymitana appensum fuisse Sceptrum, tamquam supremæ illius potestatis signum: ergo tunc temporis Sceptrum remanebat penes Senatum, & consequenter penes tribum Iuda, ex qua ferè sola conflatus erat Senatus Iudaïcus.

Inst. 1. Tempore Simonis dignitas Ducis non videtur ampliùs fuisse electiva sed hæreditaria: nam lib. 1. Machab. 14. v. 41. dicitur, quod Judæi & Sacerdotes consenserint Simonem *esse Ducem suum & Summum Sacerdotem in æternum, donec surgat Propheta fidelis.* Ergo tunc saltem ablatum est Sceptrum de Iuda.

℟. Neg. conseq. Quia etiamsi supponatur dignitas Ducis fuisse hæreditaria in familia Simonis, tamen propterea non fuit ablatum Sceptrum de Iuda, quia ut antea diximus, Duces illi potiùs erant Generales exercitûs, seu præfecti militiæ, quam supremi moderatores Reipublicæ. Unde summa authoritas tunc temporis residebat penes Senatum Iudaïcum, eo ferè modo quo in Hollandia suprema potestas residet penes Rempublicam, tametsi Hollandi novissimè elegerint sibi Ducem, quem vocant *Stadthouder*, declaraverintque dignitatem illam hæreditariam fore in familia Principis Nassovii Arausicani.

Ratio est, quòd Dux ille apud Hollandos sit generalis Præfectus exercituum terrâ marique, non autem supremus Reipublicæ Gubernator: atqui ut ex toto decursu lib. Machab. constat, similiter res se habebat apud Iudæos, ergo &c.

Inst. 2. Etiam supposito quòd suprema potestas tempore Machabæorum resideret penes Senatum Iudaïcum, non propterea Sceptrum debebat dici esse penes tribum Iuda potiùs, quàm penes tribum Levi aut Benjamin.

℟. Neg. assumpt. Nam quamvis populus Iudaïcus etiam tunc temporis constaret ex aliis tribubus, tamen Senatus Iudaïcus, & consequenter jus eligendi belli Duces potissimùm erat penes tribum Iuda; siquidem hæc ferè sola mixta cum tribu Benjamin ex captivitate Babylonica rediit in terram Chanaän, lib. 1. Esdræ cap. 1. adeoque tribus Iuda, utpote numerosissima, & tam potens, ut cæteræ tribus ex ea nomen suum sumerent, dicerenturque *populus Judaicus*, facilè intelligitur supremam potestatem habuisse, & jus eligendi sibi reservasse.

Inst. 3. Saltem tribus Iuda non retinebat ampliùs jus eligendi præfectos exercitûs, quando *Hircanus & Aristobulus inter se de Imperio dimicantes, vires adversùs Israëliticam gentem provocavere Romanas*, ut refert S. P. Aug. lib. 18. de Civ. Dei cap. 45. nam tunc non vi electionis, sed vi armorum se mutuo ejiciebant, & Sceptrum sibi eripiebant.

℟. Neg. assumpt. Quia Judæi vel in unum, vel in alterum consentiebant: vel fortè aliqui Principes Juda consentiebant in Hircanum, aliqui in Aristobulum, ita quidem, ut non essent verè Reges, nec ut tales haberentur, nisi postquam Principatum à tribu Juda accepissent. Sic apud Romanos aliquando fuerunt duo vel tres Imperatores, quorum tandem unus, devictis aliis, Imperium tenuit; nec tamen tunc defecit Imperium à Romanis: ergo nec Sceptrum defecit à tribu Juda tempore Hircani & Aristobuli.

Inst. 4. Sequitur quòd nec Sceptrum defecerit tempore Herodis: nam quamvis in principio per Romanos violenter obtinuerit Regnum, tamen in illum postea consenserunt Judæi, adeoque censendus erat ab ipsis electus.

℟. Neg. assumpt. nam magna est disparitas inter modum, quo consenserunt in Herodem, & quo consenserunt in Machabæos: in Herodem enim non consenserunt nisi tandem circa finem vitæ ejus, vi & armis coäcti, & hoc quidem contra præceptum ipsis Deut. 17. datum: *constitues Regem tibi de numero fratrum tuorum, non poteris alterius gentis hominem Regem facere, qui non sit frater tuus.* Consenserunt itaque in Herodem eodem modo, quo postea in Augustum Cæsarem: atqui tamen certum est quòd Augustus à Judæis non fuerit constitutus seu electus Rex; ergo &c.

At verò cum Machabæis res omnio aliter gesta est: nam Principes Juda liberrimâ electione & communi applausu in illos consenserunt, habebantque illos ferè tanquam solo nomine Reges, sub quibus bellabant quando volebant.

Inst. 5. S. P. Aug. lib. 18. de civ. Dei cap. 45. docet idcirco Sceptrum de Juda non defecisse usque ad Herodem, quia Judæi ad Herodem usque Duces ac Principes è sua gente habuerunt; ergo Ipse per Iudam intellexit totam gentem Judaïcam.

℟. Neg. conseq. nam S. P. rectè docet usque ad Regnum Herodis non defecisse Sceptrum de Iuda, eò quòd Iudæi haberent Duces & Principes de gente sua; quia nempe tamdiu quàm istos Principes habuerunt, semper fuerunt in tribu Iuda Duces & Principes, penes quos erat suprema potestas. Quòd enim hæc sit mens S. D. patet ex Enarrat. in Psal. 75. ubi citans verba Vaticinii Iacob juxta Versionem LXX. *Non deficiet Princeps ex Juda, neque Dux de femoribus ejus, donec veniat cui repromissum est*, ita scribit: " consIderantur priora tempora, & invenitur „ quia Iudæi *de tribu Juda* semper Reges habue- „ runt, unde dicti sunt Iudæi; & non habuerunt „ Regem priùs alienigenam; nisi Herodem illum, „ qui fuit quando Dominus natus est. Inde cœpe- „ runt Reges alienigenæ, ab Herode. Ante Hero- „ dem omnes *de tribu Juda*, sed donec veniret cui „ repromissum est. Itaque ipso jam veniente Domi- „ no, eversum est Regnum Iudæorum, & subla- „ tum est ex Iudæis. „ Idem docet lib. 12. cont. Faustum cap. 42. ubi dicit, usque ad Herodem *non defuisse Regem* DE SEMINE IUDA. Item lib. 16. de Civ. Dei cap. 41. asserit usque ad tempus Messiæ non defuisse *Principes, hoc est Reges Israël* à stirpe Iudæ.

S. P. Aug. hac in parte consonat S. Hieronymus in cap. 2. Michææ, in illa verba: *Duces populi mei projicientur &c.* ita commentans: " potest hoc & „ generaliter de Iudaïci populi Principibus Sacerdo- „ tibus ac Pharisæis accipi, qui post passionem Do- „ mini projecti sunt de urbibus deliciarum suarum... „ & specialiter de stirpe David: *qua* statim ut na- „ tus est Dominus; *Defecit Princeps ex Juda,* „ *& Dux de femoribus ejus.* „ Et clariùs adhuc id docet in cap. 1. Sophoniæ, ubi ita scribit: " Visi- „ tabit Dominus in adventu & passione Salvatoris, „ id est, in die hostiæ Filii sui super Pontifices & Sa- „ cerdotes populi Iudaïci, & super domum Re- „ giam. Usque ad illud enim tempus perseverave- „ runt *Reges Judæ de stirpe David*, secundùm „ Prophetiam Iacob, *non deficiet Princeps &c.*..

Obj. 8. Christus non est natus statim ac Herodes regnare cœpit in Iudæa, sed solùm anno 36. Regni ejus, ut jam communiter sustinent Chronologi; ergo Vaticinium Iacob non fuit impletum in Nativitate Christi.

Prob. conseq. quia juxta istud Vaticinium necesse fuit, ut sub adventum Messiæ auferretur Sceptrum de tribu Iuda; atqui sub adventum Christi non fuit ablatum Sceptrum de tribu Iuda, sed diu ante, ergo &c.

℞. Neg. conseq. quia Vaticinium Iacob non designat aliquod momentum indivisibile, in quo Messias, ablato à Iuda Sceptro, statim venturus esset, sed aliquam temporis admittit latitudinem, adeo ut sensus sit: *non auferetur Sceptrum de Juda, & Dux de femore ejus*, id est non transferetur suprema potestas in Regem alienigenam, *donec veniet*, id est nisi sub illud tempus & Regnum talis alienigenæ nascatur ille, *qui mittendus est*. Iam autem Christus natus est tempore Regni Herodis, ergo &c. Addit Graveson, quòd cùm ablatio Sceptri signum esse deberet dignoscendi adventum Messiæ, conveniens fuerit, ut hæc ablatio paululum anteverterit Nativitatem Christi, ut inde facilius intelligerent Iudæi, complementum vaticinii Iacob, tempusque à Deo destinatum Natali Messiæ, jam advenisse.

Interim tamen etiam dici potest, quòd quidem aliquot annis ante Nativitatem Christi Sceptrum à Iuda fuerit ablatum, sed non omnino irrecuperabiliter, seu sine ulla spe illud recuperandi: siquidem Iudæi Sceptrum irrecuperabiliter tunc demum videntur amisisse, postquam Herodes ipsos tyrannicè rexisset, atque vi, fraude, multisque homicidiis, etiam invitos, sibi obedire coëgisset, nec non Sceptrum in suis posteris firmare conatus fuisset. Iam autem hoc contigit circa finem vitæ Herodis, quando scilicet natus fuit Christus, ergo Vaticinium Iacob de ablatione Sceptri, in Nativitate Christi omnino impletum fuit.

QUÆSTIO V.

De benedictionibus reliquorum Patriarcharum.

JAcob proximè post Iudam benedicit Zabulon, eumque licèt juniorem (erat enim decimus Iacobi filius) aliis senioribus præponit, quia Christus, de quo proximè in benedictione Iudæ egit, in sorte & terra Zabulon conceptus & conversatus est; quippe conceptus est in Nazareth, prædicavit in Capharnaum, & plerosque Apostolos ex illis partibus elegit.

℣. 13. *Zabulon in littore maris habitabit*, quia sors ejus ab Oriente tangebat mare Galilææ, & ab Occidente mare mediterraneum. *Et in statione navium*, id est optimis portubus gaudebit, per quos omnes merces inferantur & efferantur, atque ditescat: terra enim Zabulon plurimos portus habebat, ut Capharnaum, Bethsaidam, Tiberiadem &c.

℣. 14. *Issachar asinus fortis*. Hebraicè dicitur *osseus*, id est robustus & fortis, instar ossis, ad labores agriculturæ.

℣. 15. *Vidit requiem quòd esset bona*, id est cognovit, adeoque prætulit commoda vitæ quietæ & rusticanæ, tamquam utiles ad comparandas innocentes divitias, & parandam in quiete sapientiam. Hinc Issachariani, utpote quieti, studiis sapientiæ fuerunt dediti: unde istius tribûs eruditio & prudentia in dandis consiliis commendatur 1. Paralip. 12. v. 32.

Factusquè est tributis serviens. Maluit enim agere vitam quietam cum tributo, quam, ab eo immunis, bello agitari.

℣. 17. *Fiat* (pro fiet) *Dan coluber in via, cerastes in semita*. Chaldæus, Hebræi, Procopius, Lyranus aliique Recentiores litteraliter hæc applicant Samsoni, qui fuit Danita, & quasi coluber, dolo Philistæos est aggressus, ut patet ex 300. vulpibus, & in concussione columnarum.

Attamen Irenæus, Ambros. Theod. Greg. & ferè omnes Antiqui Patres explicant de Anti-Christo. Unde S. P. Aug. Q. 22. in Josuè ait: *Cùm Jacob filios suos benediceret, talia dixit de isto Dan, ut de ipsa tribu existimetur exsurrecturus Anti-Christus.*

Utraque opinio fundata est: nam & uterque oriundus erat ex tribu Dan; & simili genere stratagematum, puta nunc apertâ vi, instar colubri, nunc dolis & falaciâ, ut cerastes, uterque in suos hostes usurus erat; sed Samson in Philistæos, Anti-Christus in Christianos.

℣. 19. *Gad accinctus præliabitur ante eum*, id est ipsa tribus juxta nomen suum (*Gad enim accinctum* significat) accincta erit, armata, & bellicosa, ut patet ex 1. Paralip. 5. ℣. 18. idque potissimùm verificatum est, quando ipsa armis accincta præcessit Israëlem, eumque per Jordanem duxit in Chananæam, uti se facturam promiserat Moysi Num. cap. 32.

℣. 20. *Aser pinguis panis ejus, & præbebit delicias Regibus*. Significat & prædicit opes, fertilitatem, fructusque Aser, adeo sapidos & delicatos, ut in deliciis haberentur à Regibus Israël, Iuda, & Tyri; quod illi ob terræ bonitatem contingebat. Idem de Aser prædixit Moyses, cùm ait Deut. 33. v. 24. *Tingat in oleo pedem suum.*

℣. 21. *Nephtali cervus emissus, & dans eloquia pulchritudinis*. Nonnulli sic explicant: quemadmodum cervus emissus & liber, in herbosa & fertili terra exultat & ludit, ita in sua fertili sorte ludet & exultabit tribus Nephtali. *Dabit eloquia pulchritudinis*, id est comitate & urbanitate omnes sibi conciliabit. Ita Andreas Masius.

Sed propriè hic continetur Prophetia de Barac Israëlis Duce, qui ex hac tribu fuit. Hic priùs ut cervus pavidus, quamvis ad bellum emissus, non nisi Debborâ comite in expeditionem ire ausus est; sed per Debboram animatus, instar fulguris (quod significat nomen *Barac*) perculit hostes; & victoriâ luculenta reportatâ, dedit eloquia pulchritudinis, pulcherrimum nimirum carmen gratulatorium & Eucharisticum, quod habetur Jud. cap. 5.

℣. 22. *Filius accrescens Joseph*. In Hebræo habetur: *filius fructificationis*. Dicitur *accrescens*, quia duas ipse tribus obtinuit, de nomine filiorum suorum dictas *Ephraim* & *Manasse*, quarum prior juxta nomen suum *fructificans*, fœcundissima fuit ac florentissima, atque etiam Regia.

Et decorus aspectu. Talis enim revera fuisse dicitur Gen. 39. v. 6. *Filiæ* (*Ægypti*) *discurrerunt super murum*, ut eum cultu Regio amictum intuerentur.

℣. 23. *Sed exasperaverunt eum*, scilicet fratres ejus. *Et jurgati sunt*, dicentes: numquid Rex noster eris? *Habentes jacula*, irrisionum, mendaciorum, & calumniarum; vel etiam armatis manibus illum circumsistentes.

℣. 24. *Sedit in forti arcus ejus*, id est per spem in Deo, quasi in arce fortissima & inexpugnabili stetit. *Dissoluta sunt vincula brachiorum, & manuum illius per manus potentis Jacob*, id est Dei potentis, quem Jacob coluit.

℣. 17. *Benjamin lupus rapax*. Theod. Euseb. Abul. & Procopius, aliique id referunt ad indolem tribûs Benjamin, quæ fuit violenta, ferox, & bellicosa, ut patet ex bello Gabaä, quod soli Benjaminitæ, ob stuprum à se uxori Levitæ illatum, cum reliquis tribubus omnibus gesserunt, & usque ad internecionem sustinuerunt, ut dicitur Jud. 20. Patet etiam ex raptu filiarum Silo, ibidem cap. 21.

S. P. Aug. in Psal. 78. & omnes ferè Patres Latini (quidquid hic obganniat Calvinus) Prophetiam hanc applicant unanimiter Paulo Apostolo, qui fuit de tribu Benjamin: hic enim *mane*, id est primâ ætate, instar lupi rapacis vastavit gregem Domini ut persecutor Ecclesiæ, deinde *vespere*, id est devergente ætate, sacra eloquia exponendo & prædicando distribuit, sicque spolia gentium diabolo detracta, Christo & Ecclesiæ divisit.

CA-

CAPUT L.

Varia resolvuntur de pompa funeris, & planctu Ægypti super Jacob: item de Josepho consolante fratres &c.

VErs 1. *Cernens Joseph*, quod scilicet pater animam suam exhalasset, *ruit super faciem patris flens & deosculans eum*, ex affectûs filialis vehementia.

ỷ. 2. *Præcepitque servis suis medicis, ut aromatibus condirent patrem.* Puta Balsamo, myrrhâ, casiâ, & similibus, quæ apta sunt ad prohibendam putredinem, & bonum odorem conciliandum. *In quo opere maximè Ægyptiorum cura præcellit*, inquit S. P. Aug. lib. de Locution. in Gen. Testantur id etiam corpora ab aliquot annorum millibus condita, quæ, ut refert Jansenius, deferuntur ex Ægypto in Europam, & medicinæ serviunt.

ỷ. 3. *Quibus justa explentibus, transierunt quadraginta dies*, qui conditura & pompæ funerali instruendæ impendebantur. His deinde alii 30. luctui impensi, adjecti sunt; unde dicitur: *flevitque eum Ægyptus septuaginta diebus.* Sub fletu omnis pompa funeris comprehenditur, non solæ lacrymæ, lamentatio, aut cantus lugubris.

ỷ. 4. *Et expleto planctûs tempore, locutus est Joseph ad familiam Pharaönis.* Sed mirum cur Joseph interpellet proceres, & familiam Pharaönis, ut pro se loquantur ad Regem, quatenus liceat sibi sepelire patrem in terra Chanaän, cum ipse esset secundus à Rege.

Rationem assignat Jansenius, vel quia Joseph atratus erat, & nefas erat lugentes ingredi ad Regem: vel significatur impetrandi difficultas, & consequenter affectus Regis erga Joseph, ne fortè ex occasione profectionis Joseph & omnium fratrum, talem virum amitteret. Hinc enim allegat adjurationem patris, & promittit se rediturum: & quasi in pignus parvulos ac greges v. 8. relinquit.

ỷ. 10. *Veneruntque ad aream Atad*, qui locus ita dictus est à spinarum multitudine. Nunc vocatur *Bethsagla*, id est domus gyri vel circuli, eò quòd ibi more plangentium circuierint in funere Jacob, & in modum circuli circumsteterint cadaver.

P. Cur Joseph cum suis planctum magnum & vehementem fecerit in Atad, non in Hebron, ubi sepeliendus erat pater?

℞. Ne si in Hebron, puta in intimis Chananææ tamdiu consisterent, Chananæis suspicionem fortè proditionis movissent, aut cum eis rixas aliquas, bellumque contraxissent.

Celebraverunt autem ibi exequias *septem dies.* S. P. Aug. Q. 172. in Gen. dicit: *septimus dies authoritatem in scripturis habet*, nam Ecclesiastici cap. 22. v. 13. dicitur: *luctus mortui septem dies.* Addit S. Doctor: *septenarius autem numerus propter Sabbathi Sacramentum præcipuè quietis indicium est: unde meritò mortuis tamquam requiescentibus exhibetur.*

Timentes autem fratres Joseph, ne forte memor injuriæ ipsi olim illatæ, eos post mortem patris durè tractaret,

ỷ. 16. *Mandaverunt ei*, id est significaverunt per aliquem internuntium, ut patet ex v. 18. ubi dicitur: quòd postea ad eum venerint. Cum enim sibi mali conscii essent, miserunt aliquem insontem, puta Benjamin fratrem Joseph uterinum. *Dicentes: pater tuus præcepit nobis antequam moreretur*, v. 17. *ut hæc tibi verbis illius diceremus: obsecro ut obliviscaris sceleris fratrum tuorum* &c. Non fuit hoc patris præceptum, sed ipsorum commentum ex timore, & mutuo consilio excogitatum, ut satis colligitur ex v. 15. Fuerunt ergo abusi patris nomine, ut eo se protegerent: pater enim de Josephi virtute, mansuetudine, & charitate, fratribus ostensa, per experientiam certus, nihil mali fratribus ab eo metuebat; & si metuisset, vivens id Josepho dixisset, plenamque eis veniam, & præteritorum oblivionem impetrasset.

Flevit Ioseph, ut dicitur v. 17. dolens fratres angi, & reconciliationi suæ diffidere. Unde eos ad se accedentes consolatur v. 19. dicens: *nolite timere: num Dei possumus resistere voluntati?* LXX. vertunt: *nolite timere, Dei ego sum*, scilicet servus. Et textus Chaldaïcus habet: *nolite timere, à facie Dei timeo.* Ac si dicat: absit à me, qui sum servus & imitator Dei, ultionis appetitus, & vindictæ cupido. Hunc sensum S. Chrysost. Hom. ult. in Gen. tradit, & nostra Versio facilè admittit. Quasi diceret: *num Dei possumus resistere voluntati?* Ut quos ille meâ exaltatione voluit esse salvos, ego damnis & injuriis afficiam?

ỷ. 23. *Locutus est fratribus suis: post mortem meam Deus visitabit vos*, id est, primò permittet vos affligi deinde *ascendere vos faciet de terra ista*, de Ægypto scilicet in Chanaän.

ỷ. 24. *Asportate ossa mea vobiscum.* Noluit post mortem id statim fieri, tum quia Ægyptii id minus essent permissuri, tum ut filii Israël jugiter memores essent promissionis patribus suis factæ, redeundi in terram Chanaän, atque ejusdem promissionis veluti pignus haberent illa ossa. Porro rationes, quæ moverunt Jacob, ut optaverit sepeliri in terra Chanaän, hîc pariter moverunt Joseph, ut juberet ossa sua transferri.

ỷ. 25. *Mortuus est* autem, *expletis centum decem vitæ suæ annis.* Adeoque 80. annis Principatu Ægypti gavisus est: quippe anno 30. ætatis suæ ad illum evectus fuit.

Incidit igitur mors Joseph, & finis historiæ Geneseos in annum à vocatione & peregrinatione Abrahæ in terra Chanaän 286. in quotum autem annum à mundo condito, diversimode juxta diversas opiniones, supra pag. 194. & 195. relatas quilibet computare poterit.



DILU-

DILUCIDATIONIS
IN
LIBRUM EXODI.
PRÆFATIO.

POstquam Moyses in Libro Geneseos (præmissâ creatione Universi) historiam gentis suæ usque ad ingressum ejus in Ægyptum, & Josephi mortem deduxisset, hîc eamdem prosequitur, ostensurus tam veracem, quàm liberalem esse in suis promissis Deum. Cùm enim præcedenti libro multifariam promissionem divinam, Abrahæ factam, enarrasset; puta quòd semen ejus peregrinum esset futurum, servituti subjiciendum & affligendum, quòd oppressores Israëlitarum a Deo judicandi, ipsique cum magna substantia essent egressuri, & generatione quartâ reversuri Gen. 15. hic ob oculos ponit, quomodo ea tandem impleta sint, quæ huic populo Deus ante annos 400. promiserat.

Qui ergo superiori libro exhibuerat peregrinationem & mansionem gentis Israëliticæ in Ægypto, sed gloriosam & lætam sub Principatu Josephi, hic primùm describit ejusdem miserrimam servitutem & afflictionem, & tandem egressum illius versùs terram promissam, seu Chanaän: atque hinc secundus Pentateuchi liber nomen *Exodi*, sortitus est. A præcipuo namque hujus operis argumento Græci primùm, deinde Latini volumen hoc *Exodum* indigitaverunt: *Exodus* enim idem sonat quod *egressus*.

Porro dividi potest hic liber (præter communem illam in Capita 40. Sectionem) in partes potissimùm tres magis principales: quarum prima usque ad ℣. 37. cap. 12. comprehendat dispositiones quasdam ad egressum, durissimam scilicet servitutem (quæ Deo fuit occasio liberandi populum suum) & plagas Ægyptiacas, quibus liberati fuerunt. Secunda à Cap. 12. v. cit. usque ad Cap. 19. quæ propriè tractat de ipso egressu, de Pharaönis cum toto exercitu submersione, de Epinicio Israëlitarum, itinere per desertum, diversisque ibidem mansionibus. Tertia à Cap. 19. usque ad finem libri, quæ comprehendit leges & ceremonias, quibus populi Israëlitici, ulteriùs profecturi, Respublica formaretur in rebus tam Sacris & Divinis, quàm humanis & politicis.

Complectitur autem Exodus gesta annorum 145. videlicet à morte Josephi usque ad mensem primum anni secundi ab egressu Hebræorum ex Ægypto, ut patet Cap. ultimo ℣. 1. & 15. quod ulteriùs declaratur: quia à morte Josephi usque ad nativitatem Moysis fluxerunt anni 64. Moyses verò anno ætatis suæ 80. eduxit populum ex Ægypto, & anno sequenti erexit Tabernaculum, in cujus erectione finitur Exodus; si enim jungantur 64. cum 80. iisque addatur unus annus insequens, invenietur numerus annorum 145.

Quod attinet ad hujus voluminis Synopsim, recensitâ morte filiorum Jacob, 1. exhibetur dura servitus & oppressio Ægyptiaca; 2. nativitas Moysis ejusque gesta, & plagæ Ægypti; 3. transitus maris rubri; 4 Manna Cœleste, aquarum copia in deserto, & cædes Amalec; 5 Lex data in Sina; 6. adoratio vituli; 7. fabrica Tabernaculi, & ejus varia supellex.

Si verò rem penitus inspiciamus, atque ea quæ hic Judæis in figura contigerunt, ad Novi Testamenti statum referamus, facilè existimari poterit hujus libri dignitas: manifestum enim evadet; sub hujus populi afflictione, tamquam in viva imagine, exprimi duram peccatoris sub tyrannico diaboli jugo servitutem luctamque ejus, quâ homines semel oppressos conatur sub imperio suo detinere: ex quo per sanguinem Christi, tamquam agni immaculati, eruuntur; ubi mare Baptismum, Ægyptiorum persequentium submersio peccatorum abolitionem denotat; ubi ignis antecessio & nubis inumbratio significat gratiam Dei, quæ nos protegit & hostes terret; ubi Manna typus Eucharistiæ; ubi Lex Sancti Spiritus Charismata Apostolis data adumbrat.

Sacerdotium denique Novæ Legis, Ecclesiæ ornatus, & reliquus totius vitæ spiritualis decursus, velut in typo quodam pulcherrimo hic depicta conspiciuntur: ut jure merito Rabanus scripserit, omnia pene Sacramenta præsentis Ecclesiæ in Exodo adumbrata & expressa esse.

CAPUT

CAPUT I.

Novus Ægypti Rex, immemor beneficiorum Joseph, timens regno suo à nimia Hebræorum multiplicatione, conatur eos opprimere 1. onerum impositione, sed ex ea illi magis crescunt; 2. masculorum recenter natorum suffocatione per obstetrices, sed hæ facinus detrectant; 3. infantulorum demersione.

QUÆSTIO I.

An fœcunditas & multiplicatio filiorum Israël in Ægypto, sit adscribenda soli naturæ, an etiam singulari Dei beneficio?

NOta 1. Dum dicitur ỳ. 1. *Hæc sunt nomina filiorum Israël*, quòd ita ordiatur Moyses, ut causam detegat odii Ægyptiorum contra Hebræos, nempe subitam & mirabilem gentis multiplicationem ex parvo eorum, qui ante annos aliquot, ingressi erant, numero. In Hebræo dicitur: *Et ista sunt nomina*; habetur enim *Ve Elle Semoth*. Et ita hunc librum appellant Hebræi; ipsi enim quemlibet librum à sui exordio indigitant. Particula autem *et* videtur copulare hanc Exodi historiam cum fine Geneseos, eamque continuare: olim enim Pentateuchus unus continuus fuit liber, quem posteri deinde in quinque sectiones, sive volumina diviserunt. Quod autem dicitur: *Singuli cum domibus suis introierunt*, idem est ac singuli cum familiis suis: usitatâ enim metonymiâ domus ponitur pro familia, proles enim sunt quasi lapides vivi quibus parentum domus seu familiæ construuntur.

Nota 2. Circa id quod habetur v. 2. *Ruben, Simeon, Levi, Iudas*, v. 3. *Issachar, Zabulon, Benjamin*; quòd non servetur hic ordo nativitatis, sic enim Benjamin deberet esse ultimus; nec ordo benedictionis, de qua Gen. 49. nec ordo dignitatis; sed servatur ordo conjugalis Thori, quo scilicet singulæ uxores Jacob nupserunt: primi enim sex sunt filii Liæ primæ uxoris Jacob, septimus, id est Benjamin, est filius secundæ uxoris, id est Rachelis; duo sequentes Dan & Nephtali sunt tertiæ uxoris, id est Balæ; duo ultimi, nempe Gad & Aser sunt filii quartæ, scilicet Zelphæ. His notatis,

℟. Et dico 1. *Mortuo* Joseph, *& universis fratribus ejus, omnique cognatione illâ* v. 7. *filii Israël creverunt, & quasi germinantes multiplicati sunt*, id est granorum instar de terra nascentium, quorum innumera est multiplicatio, dum ex uno tot spicæ, ex una spica tot grana procedunt. Exprimitur hoc aliâ metaphorâ in Hebræo, dum dicitur: *ebullierunt*, id est in morem ranarum aut piscium maximâ copiâ effusi sunt. Ubi videtur insinuari, partus Israelitarum non tantùm sæpius repetitos, sed & cujusque ferè partûs plures fœtus fuisse, quod in Ægypto familiare esse, notat Aristoteles lib. 7. Hist. animal. Hoc tamen in omnibus ita evenisse, negat Marius, siquidem in domo parentum Moysis, tribus diversis partubus, tres tantùm editi sunt, scilicet Aaron, Maria, & Moyses, omnes ætate diversi.

Dico 2. hæc Hebræorum fœcunditas & propagatio non est adscribenda soli naturæ, sed singulari Dei providentiæ, auxilio & concursui. Ratio est, quia Hebræi ita creverunt, cum essent in summis & continuis laboribus ac afflictionibus; imo quo magis (ut habetur v. 12.) opprimebantur, tantò magis crescebant; hæc autem oppressio & afflictio contraria est fœcunditati: natura enim nimis oppressa, generationi minus apta est, & hæc fuit Pharaöni causa opprimendi eos, ut patet ex ipsiusmet verbis cap. 5. v. 5. Unde S. P. Aug. lib. 18. de civ. Dei cap. 7. ait: *persecutionibus affligebatur* (populus Israëliticus) *innumeris, inter quas tamen divinitus fœcundatâ multiplicatione crescebat.*

Dico 3. Quamvis hæc fœcunditas sit attribuenda singulari beneficio divino, non esse tamen propriè adscribendam miraculo, sustinent Menochius & A Lapide: etsi enim spatio 215. annorum, quot effluxerunt ab ingressu Jacob in Ægyptum, usque ad egressum filiorum ejus ex Ægypto, ita creverit numerus Israelitarum, ut facto computu, ab bellum idonei à 20. anno ætatis & supra reperirentur (Num. 1. v. 46.) sexcenta tria millia quingenti & quinquaginta, exceptâ tamen totâ tribu Levi, & omnium tribuum feminis, infantibus, ac pueris omnibus infra vigesimum annum, qui prædictum numerum facilè triplò superabant, præscindendo tamen à præsentibus circumstantiis tam duræ afflictionis, potuisset hic numerus etiam naturaliter esse major, ut demonstrat Bonfrerius.

Dices, admissum est supra, quòd tempore duræ afflictionis Israëlitæ non potuissent ita multiplicari, nisi singularis Dei providentia, aut auxilium ad hoc concurrisset; ergo ista multiplicatio videtur omnino excessisse naturæ facultatem, ac consequenter fuit miraculosa.

℟. Neg. conseq. nam quamvis singularis Dei providentia ac concursus naturam adjuverit, tamen inde non sequitur, quòd ista multiplicatio fuerit omnino supra naturam aut miraculosa: nam juvare naturam non est facere aliquid, quod secundum naturæ cursum fieri non potest; aliàs enim quando ars dicitur perficere naturam, vel quando aliqui juxta regulas suæ artis noverunt facere mirabilia quædam, quæ alii facere nesciunt, admittendum foret, fieri miracula, quod tamen nemo concedit.

QUÆSTIO II.

Quis fuerit Rex novus Ægypti, qui oppressit Israëlitas?

Resp. Et dico, admodum probabiliter asserunt Abulensis, Pererius, Torniellus & alii, hunc Regem fuisse *Armenophim*, qui in decima octava dynastia Politanorum fuit septimus, hujus enim anno regni 18. natum esse Moysen, tradit Eusebius in Chronico: hæc autem Hebræorum afflictio cœpit paulò ante ortum Moysis, & in nativitate ejus maximè viguit, ut patebit ex Quæst. seq.

Dicitur autem ỳ. 8. *Surrexit interea Rex novus super Ægyptum, qui ignorabat Joseph*, vel quia erat ex alia familia quàm superiores Reges qui Josephum coluerant, ut putat Flavius Josephus lib. 2. Antiq. cap. 1. vel dicitur rex novus ratione diversi & novi genii, consuetudinis, morum & gubernationis, à regibus præcedentibus, qui Josephum & Hebræos benignè tractaverant: unde ubi textus noster habet: *qui ignorabat Joseph*, Chaldæus vertit: *qui non servabat decreta Joseph*, sed novas leges & mores inducebat. Itaque *novus* hic idem significare videtur ac alienus; unde & S. Stephanus Act. 7. v. 18. loco *novus* dicit *alius*, id est *alienus*.

Obj. 1. Hic rex videtur fuisse *Armesesmianus* seu *Ramesses*, qui inter alia nova de nomine suo urbem Ramessen in hâc afflictione ab Israëlitis construi jussit v. 11. cujus imperium iuxta Tirinum extenditur ad annos 66.

℟. Neg. assumpt. quia Eusebius, Cyrillus, & alii tradunt Ramessen diu post Moysen regnasse. Non itaque à prædicto Rege urbs Ramesses nomen suum sortita est, sed à regione, quæ Hebræis ad incolendum data fuit Gen. 47. v. 11.

Obj. 2. Cum Cajetano: hic rex novus non videtur

tur fuisse Ægyptius (qualis fuit Armenophis) sed Assyrius : nam Isaiæ 52. v. 4. dicitur : *in Ægyptum descendit populus meus , & Assur absque causa calumniatus est eum*, id est per vim & calumniam oppressit.

℟. Neg. assumpt. quia ut benè observant Marius & Jansenius , variationem hanc & translationem imperii Ægyptiorum ad externum Regem Chronica nulla agnoscunt, aut historiæ referunt. Porrò Isaiæ 52. per Assur vel intelligitur Salmanasar, qui decem tribus in Assyriam abduxit ; vel Sennacherib , qui depopulatus est Judæam tempore Ezechiæ, ut sentiunt S. Hieron. Cyrillus & Procopius. Videtur igitur Isaias loco objecto distinguere duo tempora, duasque afflictiones comparare ad invicem, ut significet Israëlitas æque fuisse afflictos ab Assyriis , ac vexati fuerant in Ægypto sub Pharaöne.

Si quis tamen prætendat, Prophetam agere de afflictione Ægyptiaca , facilè dici potest, quòd Pharaö vocetur *Assur* ob potentiam & crudelitatem, qualem ab Assyriis sæpe passi sunt Judæi, vel quia Ægyptii creduntur ab Assyriis oriundi, inquit Haræus. vide caput 31. Ezechiel. v. 3. ubi Pharaö *Assur* vocatur.

QVÆSTIO III.

Quandonam inceperit , & quamdiu duraverit dura servitus Israëlitarum in Ægypto?

RESP. Et dico 1. Certum est hanc miseriam & servitutem cœpisse ante ortum Moysis , qui natus est anno 80. ante egressum ex Ægypto , ut colligitur ex cap. 7. v. 7. Certum quoque videtur , non diu ante ortum Moysis cœpisse afflictionem , saltem non totis 20. annis.

Prob. quia persecutio & oppressio illa non cœpit , nisi post mortem Joseph , fratrum , omnisque illius primæ generationis , ut patet hic à v. 6. usque ad 10. jam verò ex cap. 6. v. 16. liquet , quòd Levi , qui quatuor circiter annis senior erat Josepho , in toto vixerit annis 137. igitur Levi vixit 23. annis post mortem Josephi : à morte autem Josephi usque ad nativitatem Moysis fluxerunt anni 64. & consequenter à morte Levi usque ad Moysen fluxerunt anni 41. rursum Caäth filius Levi vixit annis 133. ut dicitur Cap. 6. v. 18. qui si supponatur natus anno 20. Levi, sequitur eum Levi patri suo supervixisse 16. annis ; ita ut à morte Caäth usque ad Moysen tantum fluxerint anni 25 Denique post Caäth vixisse & defuncti videntur Phares & alii , qui pueri erant cùm ingressi sunt Ægyptum : hæc autem afflictio cœpit post mortem Levi , Caäth & cæterorum , qui ex Chanaän descenderant cum Jocob in Ægyptum, post Chaät igitur 15. anni facilè fluxisse videntur , quibus partim defuncti sunt reliqui, qui ex Chanaän descenderant in Ægyptum , partim jam multâ [illegible] Hebræi impleverunt terram Gessen : ita ut invidia & persecutio Ægyptiorum contra Hebræos , cœperit decennio circiter ante ortum Moysis. Unde

Dico 2. Videtur hæc dura servitus & persecutio durasse circiter 90. annis , scilicet 10. annis ante Moysen , & 80. annis vivente Moyse : nam anno 80. vitæ suæ Moyses Hebræos eduxit.

Prob. Quia Maria soror Moysis, quæ ab hâc persecutione dicta est *Maria* (uti tradunt Hebræi) id est *amaritudo* , decennio circiter fuit senior Moyse, nam illa Moysen infantem fluvio expositum custodivit , ut dicitur cap. 2. jam autem tunc temporis erat ipsa facilè decennis , inquiunt A Lapide & Jansenius ; ergo &c.

S. Epiphan. Genebrard. & Pererius cum Hebræis putant hanc persecutionem cœpisse septimo anno ante nativitatem Moysis, & tunc natam esse Mariam , atque adeo durasse annis 87.

Dices , S. P. Aug. apertè docet , hanc servitutem durasse annis 144. siquidem Q. 47. in Exod. postquam dixisset , quòd à promissione & peregrinatione Abrahæ usque ad mortem Josephi effluxissent anni 286. statim subjungit : *restant* (ex annis nimirum 430.) *centum quadraginta quatuor vel quinque, quibus intelligitur servisse in Ægypto populus Israël post mortem Joseph.*

℟. Neg. assumpt. & ad verba objecta dico , S. P. non agere de servitute strictè dicta , sed de alia latiùs accepta , qua scilicet Hebræi subditi fuerunt Ægyptiis , nec ampliùs in tanto honore habiti , quàm tempore Josephi.

Inst. In fine præcit. Quæst. S. P. rursus ita scribit : *in extrema parte annorum* (400. nempe de quibus Gen. 15.) *hoc est post mortem Joseph factum est , ut in Ægypto populus Dei duram perageret servitutem.* Ergo juxta ipsum dura servitus incepit immediate post mortem Josephi , & consequenter duravit annis 144.

R. Neg. conseq. nam verba illa nequaquam innuunt , quòd immediate post mortem Joseph Hebræi ab Ægyptiis fuerint afflicti , sed id unum denotant, quòd non ante, sed post Josephi mortem ista dura servitus inceperit : quod verum est , etiamsi non statim , sed post aliquot annorum decursum demum inchoäta sit ; & sanè quòd non immediate post mortem Josephi inceperit dura servitus , clarissimè exprimit idem S. Doctor lib. 18. de civ. Dei cap. 7. ita scribens : " post cujus (Josephi) mortem populus Dei mirabiliter crescens , mansit in Ægypto centum quadraginta quinque annos , *tranquillè priùs* , (adeoque immediate post mortem Joseph nondum opprimebatur) " *donec morerentur quibus Ioseph notus fuit.* Deinde quia invidebatur incrementis ejus , eratque suspectus quousque inde liberaretur : persecutionibus affligebatur innumeris. " Igitur juxta S. P. non immediatè post mortem Joseph , sed post aliquot annorum decursum , nempe donec mortui essent illi Ægyptii , quibus Joseph notus fuerat , incepit dura servitus & afflictio Hebræorum.

P. 1. Quænam causæ moverint Ægyptios, ut opprimerent populum Israëliticum ?

℟. Causa non infima attingitur v. 10. ubi dicit Pharaö : *venite , sapienter opprimamus eum , ne fortè multiplicetur , & si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris , expugnatisque nobis , egrediatur de terra.* Prima itaque causa fuit metus, ne scilicet Hebræi manus darent hostibus Ægyptiorum, iisque victis & spoliatis , exirent in terram à Deo sibi promissam. Secunda fuit invidia ; qua videbant se ab exteris Hebræis , progenie numerosâ, pulchrâ, robustâ , solerti , aliisque corporis & animi dotibus instructâ , & præstanti , superari. Tertia odium , conceptum ex diversitate religionis, indolis & morum.

P. 2. Cùm dicatur v. 11. *Præposuit itaque eis magistros operum, ut affligerent eos oneribus :* quænam fuerint onera Hebræis imposita ab Ægyptiis ?

℟. Primum opus fuit formare ex luto lateres , ut patet hîc ex v. 14. & toto cap. 5. secundum fuit ædificare (id est reparare , fortius munire seu novis mœnibus cingere) urbes Phiton & Ramesses , ut hîc dicitur v. 11.

Tertium erat Nilum in multas fossas deducere , ad irrigandum singulorum agros & prata , fossasque aggeribus cingere. Quartum pyramidum insanas substructiones erigere. Ita Josephus lib. 2. Antiq. cap. [illegible]

Denique v. 14. ait scriptura eos serviisse *omni famulatu in operibus terræ* ; quo videtur comprehendi agricultura. *In qua* (servitute) *eum* (scilicet populum Israëliticum) *ad desiderandum sui creatoris auxilium sic exerceri oportebat*, inquit. S. P. Aug. lib. 18. de Civ. Dei cap. 8.

QUÆ-

QUÆSTIO IV.

An Deus remuneraverit mendacium obstetricum?

VIdens Pharaö tyrannicam calliditatem suam, qua propagationem Israëlitarum impedire conatus fuerat oppressione parentum, effectu frustratam, majori crudelitate conatur sobolem gentis Hebrææ extinguere, idque obstetricum operâ, quarum arte solet prolis vita servari.

℣. 15. *Dixit autem rex Ægypti obstetricibus Hebræorum.* S. P. Aug. lib. cont. Mendac. c. 15. &. 16. has obstetrices *Hebræas* vocat. Sed Marius & Jansenius dicunt, quòd ipsas vocet *Hebræas*, quia Hebræis famulabantur: eas enim Ægyptias fuisse, asserit Josephus, quem sequuntur Hugo Victorinus, Abulensis, Oleaster, Menochius, & passim alii; nam alioquin præceptum tam crudele non potuisset tutò committi obstetricibus ejusdem gentis, neque credidisset tyrannus Hebræis tam facilè persuaderi posse, sævire in propriam gentem; sed è contra cogitasset, quòd istæ misericordiâ motæ erga gentem suam, omnem prolem masculinam occultare conatæ fuissent.

Præterea ipsæmet satis indicant, se Ægyptias fuisse, dum à Rege accersitæ respondent v. 19. *Non sunt Hebrææ sicut Ægyptiæ mulieres, ipsæ enim obstetricandi habent scientiam, & priusquam veniamus ad eas* (scilicet Hebræas) *pariunt.* Hinc laudabilior fuit earum pietas. Enim verò, si Hebrææ fuissent, Regi haudquaquam respondere potuissent, Hebræas non egere obstetricibus; nam Rex eis sine dubio regessisset, quid ergo populo vestro vos obstetricamini? Numquid Hebrææ estis, & hactenus Hebræis servivistis?

Porro duæ nominantur, quarum una vocabatur *Sephora*, & altera *Phua*, vel quòd hæ duæ essent præcipuæ inter omnes, ex quibus regiam voluntatem aliæ discerent, vel quòd hæ nobilioribus Hebræorum familiis forent assignatæ, à quarum liberis majus regno periculum timebat; vel quia decreverat Rex exemplum in his duabus statuere, ut illarum pænâ discerent aliæ obedire Regi, & facere mandata ejus. Alioquin Hebræis omnibus sine dubio non sufficiebant duæ obstetrices.

℣. 16. *Quando obstetricabitis Hebræas, & partûs tempus advenerit, si masculus fuerit interficite eum.* Id est cùm jam infantem utero prodeuntem, seu in ipsis uteri cardinibus videritis (uti indicatur in Hebræo) non enim vult Pharaö occidi infantes jam natos, sed vult, id quòd facto facillimum est, nascentes aliquâ obstetricum dexteritate comprimi, suffocari, aut strangulari callidâ vafritie, idque in ipso partûs momento, ut non quasi per industriam, sed casu, & ex ipsa partûs difficultate, proles mortua in lucem prodiret, atque adeo non malitiæ Regis aut obstetricum, sed naturæ aut maternæ impotentiæ defectus videretur. His præmissis,

℟. Et dico, quòd scriptum est v. 20. Deum benefecisse obstetricibus, ut rectè observat S. P. Aug. *Non ideo factum est, quia mentitæ sunt, sed quia in homines Dei misericordes fuerunt, non est itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia; benignitas mentis, non iniquitas mentientis.* Lib. cont. Mendac. cap. 15.

Clarissimè id patet ex v. 21. ubi dicitur: *& quia timuerunt obstetrices Deum, ædificavit eis domos.* Id est auxit earum familias, non solùm opibus, sed & prole copiosâ, insigni, & longævâ. Hoc sensu Aristoteles definit, domum esse œconomicam communicationem ex viro, uxore, filiis, servis, supellectili, & jumentis.

P. 1. Quid ergo faciendum erat his obstetricibus, quid Pharaöni urgenti, respondendum? Meliusne fecissent, si nullam misericordiam præstitissent, nolendò mentiri?

℟. Aut à facie ejus fugiendum erat, aut tegenda, non neganda veritas, aut liberrimè recusandum facinus, & moriendum erat potiùs pro veritate: *morerentur enim futuræ in æterna felicitate, mortem perpessæ pro innocentissima veritate*, inquit S. P. ibidem cap. 17. incomparabiliter enim amplior esset merces cælestis habitationis, quàm domus ipsis ædificata in terris.

P. 2. Cur Pharao masculos occidi jusserit, feminas autem reservari?

℟. Quia ex femellis (utpote sexu imbelli) non timebat regno periculum, & magnæ Ægypto ab eis utilitates; in lanificiis & textrinis, atque magnatum familiis expectari poterant. Has quoque ob libidinem suam servabant, quia formosæ erant, ait Menochius. Josephus & Origenes aliam insuper causam assignant, scilicet ab aliquo fuisse Pharaöni prædictum, nasciturum per id tempus quemdam ex Israëlitis, qui res Ægyptiorum graviter affligeret, si ætatem adultam attingeret, & è contrario Israëlitas eveheret. Hinc occidi jussit masculos.



CAPUT II.

Moyses nascitur, atque aquis expositus assumitur & adoptatur à filia Pharaönis, propriæque matri nutriendus traditur: propter cædem Ægyptii fugit in Madian, ubi acceptâ uxore, filiâ Sacerdotis, ex ea gignit Gersam & Eliezer. Israëlitæ interea in Ægypto durè oppressi clamant ad Deum pro liberatione.

QUÆSTIO I.

Quomodo faciliùs servari potuerit Aäron quam Moyses, & an hic natus sit ex conjugio incestuoso?

QUoad priorem partem quæstionis, difficultas oritur ex v. 1. ubi dicitur: *egressus est post hæc vir de domo Levi, & accepit uxorem stirpis suæ.* Enimvero si post edictum illud (quo Pharaö v. ult. cap. præced. præcepit omni populo suo dicens: *quidquid masculini sexûs natum fuerit, in flumen projicite*) pater Moysis primùm acceperit uxorem, quæri potest, quomodo non æquè difficile fuerit servare fratrem ejus Aäron, ac ipsum Moysen. Verum quidem est, quòd particula *post hæc* neque in Hebræo, neque apud LXX. reperiatur, atque adeo difficultas historica ibidem cesset: hæc tamen reperitur in textu nostro. Quare

Dico 1. Illud *post hæc* referendum est ad nativitatem Moysis tantùm, non ad matrimonium: Moyses enim natus est post hoc edictum Regis, etsi matrimonium ante contractum fuerit, & sic ex eo Aäron ante edictum Regis sine periculo nasci potuit, & à submersione vel expositione in flumen servari. Ita difficultatem solvit Jansenius.

Eodem ferè modo nodum propositum solvit Marius dicens, verba illa *post hæc* non ad omnia quæ superius narrata sunt, sed ad primam edicti institutionem referri debere, post quam facilè servatus est Aäron obstetricum beneficio & fide: illis vero ob hoc à Rege correptis, difficilior fuit conservatio Moysis. Estius dicit, illud *post hæc* significare posse ordinem narrationis, non rei gestæ, ita ut sensus verborum Moysis videatur esse hic: post hæc, quæ narravi de crudeli edicto Regis, incipio describere, quomodo quidam vir de domo Levi intraverit matrimonium &c.

Altera pars quæstionis movetur propter Calvinum, qui impudenter asserit, Moysen ex incestuoso matrimonio natum, eò quòd Jochabed mater Moysis, hoc loco. in Hebræo, & Num. 26. v. 59. vocetur filia Levi, adeoque putat eam fuisse amitam Amrami ac sororem Caäth, fuit enim Amram filius Caäth, nepos Levi, pronepos Jacob, pater Moysis.

Dico 2. Non est Moyses natus ex conjugio incestuoso, ut vult Calvinus, qui hac in re, præter immodestiam, ineruditionem quoque suam ostendit.

Prob. 1. Quia etiamsi demus Calvino, Jochabed fuisse filiam Levi immediatam, ac sororem Caäth & amitam Amrami, non debuisset tamen ille conjugium hoc appellare incestuosum; quia matrimonium amitæ cum nepote non est lege naturæ vetitum, sed tantum lege positivâ, quæ tunc nondum erat, sed postea Levit. 18. v. 12. lata est: ergo Amram sine incestu matrimonium cum amita contrahere potuisset.

Prob. 2. Quia fundamentum quo Calvinus utitur, corruit; neque enim Jochabed fuit filia, sed neptis Levi; nec amita, sed consobrina Amram: vocatur autem filia Levi; quia fuit Levitis, id est ex stirpe & tribu Levi oriunda; sicut Danielis 13. Susanna vocatur filia Judæ, & Christus filius David & Abrahæ; sæpissimè enim in Scriptura appellatur quis filius alicujus, etsi non immediatè ex eo natus sit. Unde S. P. Aug. lib. Locut. in Exod. sic generaliter legit: *erat autem quidam de tribu Levi, & sumpsit sibi de filiabus Levi.*

Quòd autem Jochabed non fuerit amita, sed consobrina Amrami, manifestum est ex v. 20. cap. 6. ubi dicitur: *accepit autem Amram uxorem Jochabed patruelem suam*, id est filiam patrui sui, ut transtulerunt LXX. puta filiam Gerson aut Merari filiorum Levi.

QVÆSTIO II.

An culpandi sint parentes Moysis, quod exposuerint eum in carecto ripæ fluminis?

Circa v. 2. ubi de Jochabed matre Moysis dicitur: *peperit filium, & videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus.*

Nota 1. quòd apud LXX. in plurali legatur *videntes verò*, ut significetur res communi consilio mariti & uxoris ita gesta. Et Apostolus disertè factum hoc utrique parenti tribuit ad Heb. 11. v. 23. dicens: *Moyses natus occultatus est mensibus tribus à parentibus suis, eò quòd vidissent elegantem infantem.*

Nota 2. Conservationis rationem adæquatam non fuisse elegantiam: quis enim credat quòd abjecissent inelegantem? Notavit tamen Scriptura elegantiam, quia præter naturalem amorem, quo parentes prolem diligunt, elegantia solet esse conciliatrix peculiaris benevolentiæ & commiserationis. Cùm autem hæc elegantia foret simulacrum mentis & gratiæ, quàm habebat apud Deum, ideo videtur S. Stephanus Act. 7. v. 20. pro *elegante* dixisse *gratum Deo.*

v. 3. *Cùm jam celare non posset* (ferveute rursus inquisitione & infanticidio) ne totam familiam in exitium conjiceret, *sumpsit fiscellam scirpeam* (id est arculam ex juncis contextam) *& linivit eam bitumine & pice* (ne aquis penetraretur, bitumen enim valde utile est ad claudendas rimas) *posuitque intus infantulum, & exposuit eum in carecto ripæ fluminis*, id est in loco caricibus & juncis pleno. Est autem carix herba alta in speciem gladii & sub finem acuminata.

℞. Et dico, perperam Calvinus hos Moysis parentes, quòd filium turpiter deseruerint, ignaviæ & ferinæ immanitatis arguit, & ridiculum consilium in structura fiscellæ vocat.

Prob. quia adhibuerunt tantam diligentiam, quantam potuerunt, ut eum servarent. Etenim tribus mensibus occultarunt; & deinde videntes, quòd ulteriùs servare non possent, quia servatio redundabat in certam pueri perniciem, ideo eum exposuerunt, & quidem tam tutè, quàm potuerunt, nimirum in arca bene munita, & in loco satis tuto, ut statim patebit. Jam autem res ipsa clamat, pro certa morte incertum periculum potiùs esse subeundum; ergo &c. Unde & Apost. loco supra cit. fidem horum parentum dilaudat.

Obj. 1. Non magis, sine miraculo, Moyses in medio Nili expositus servari poterat, quàm domi occultatus; ergo ejus parentes non elegerunt periculum incertum pro morte certa.

℞. Neg. suppositum ant. nempe quòd Moyses in medio fluminis sit expositus; siquidem, ne aquarum impetu fiscella abriperetur & everteretur, parentes eum exposuerunt in stagnantis Nili parte, seu ad ripam fluminis: id enim indicant verba supra citata: *exposuit eum in carecto ripæ fluminis*; & adhuc clariùs id videntur expressisse LXX. qui ita vertunt: *& posuit eam* (fiscellam) *in palude juxta flumen.* Errat igitur Josephus, qui lib. 2. Antiq. cap. 5. asserit fiscellam in medium flumen projectam fuisse.

Obj. 2. Equidem negandum haud videtur, quòd Moyses Nilo expositus, destitutus esset omni ope & auxilio humano: nam nisi casu descendisset filia Pharaönis, quæ fiscellam per unam ex ancillis suis ad se adduci jussit, Moyses certò interire debuisset. Ergo parentes turpiter deseruerunt filium suum.

℞. Neg. assumpt. 1. Quia parentes posuerunt eum in loco, ad quem solebant homines, præsertim Regis filia diverti; isque locus ab ipsis haud dubiè fuit delectus, ne, si puerum alius invenisset Ægyptiorum, ex Regis Imperio illum offerret ad mortem. 2. Ne aliquam pietatis curam, quanta impendi posset puero, omitterent, adstare jusserunt sororem ejus Mariam, ut dicitur v. 4. Stabat quidem *procul*, ne venientes suspicarentur, illam manere ad custodiam ejus; attamen non ita procul, quin simul posset considerare, seu attendere eventum rei, indubiè à parentibus, quid facto opus, edocta; ut si quæ daretur occasio salvandi puerum, illa præsens adesset, facilè fletu, & suo & pueri vagientis motura misericordiam, eique nutricem oblatura: sin autem nulla opportunitas occurreret, re parentibus nuntiatâ, illi eum de nocte reciperent, alio rursus die Dei benignitatem expectaturi. Nullo igitur modo parentes puerum turpiter deseruerunt, sed è contra summam circumspectionem in ejusdem expositione adhibuerunt; ac proinde nullum hic fuit peccatum, sed potiùs magna fides, seu fiducia in Deum de futura ejus conservatione, ut patet ex Apost. ad Heb. 11.

Obj. 3. Saltem peccavit mater, dum Moysen jam ablactatum v. 9. tradidit filiæ Phraönis: siquidem inde natum erat fieri, ut ab Ægyptiis perverteretur & in idololatria educaretur.

℞. Neg. assumpt. nam non statim post ablactationem, sed dum jam ad adultam ætatem pervenerat, adeoque & in vera fide & cultu unius Dei à matre instructus erat, filiæ Pharaönis traditus est Moyses, ut satis clarè videtur evinci ex his v. 9. verbis: *suscepit mulier* (nempè mater) *& nutrivit puerum; ADULTUMQUE tradidit filiæ Pharaönis.*

Inst. Si Moyses usque ad adultam ætatem fuisset sub cura matris, haud dubiè ab ipsa didicisset, se esse Hebræum & non Ægyptium. Atqui tamen non à matre, sed ex sola revelatione divina cognovit se esse Hebræum, ut patet ex Apost. ad Heb. 11. v. 24. ubi dicitur: *fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaönis*; ergo &c.

℞. Neg. min. & ad verba Apost. dico, ea nequaquam importare, quòd Moyses ex fide seu revelatione divina cognoverit, se non esse filium filiæ Pharaönis; sed id dumtaxat significant, quòd con-

tem-

tempserit adoptionem filiæ Pharaönis, malens publicè haberi Hebræus & contemptibilis, quàm filius reginæ; quia nimirum oculos suos per fidem attollebat ad bona cælestia, quæ Deus cultoribus suis pro mercede ac præmio piorum laborum se redditurum promisit. Unde & subdit v. 26. *aspiciebat enim in remunerationem*, scilicet æternæ gloriæ in cælis.

P. 1. Quomodo Pharaö infestus Hebræorum hostis permiserit, ut filia ejus Moysen adoptaret in locum filii?

Circa id quod v. 10. Moyses, jam adultæ ætatis, legitur adoptatus à filia Pharaönis: notandum id intelligendum esse per recapitulationem; quandoquidem statim ab inventione prima eum loco filii habuerit; vel certè, quia etiam adultior Moyses ei perplacuit, ibidem prior adoptio renovatur.

℟. Licèt Pharaö esset infestissimus hostis Hebræorum, Moyses tamen adoptari potuit à filia Regis. 1. Quia ex eo quòd adoptivum fatebatur, non fatebatur simul quòd esset Hebræus: facile enim celari poterat, esse puerum Hebræum, utpote quem ipsa seorsim, vel ex tali modo expositionis, vel ex circumcisione tamquam Hebræum cognoverat. 2. Licèt Pharaö scivisset puerulum hunc esse Hebræum, tantum nihilominus potuit in Pharaöne amor filiæ, ut unius pueruli vitam, ob elegantiam & desiderium filiæ, ei donaret: cor enim Regis est in manu Dei, & ab eo inflexum fuisse in amorem pueri tam elegantis, asserit Josephus.

P. 2. An nomen *Moyses* sit Hebræum, an Ægyptium?

℟. Probabilius videtur, quòd hoc nomen à filia Pharaönis ei impositum, sit Ægyptium, eò quòd filia Pharaönis vel Hebraïcam linguam ignoraret, vel propter Hebræos haberet exosam: linguâ enim Ægyptiacâ *mos* aquam, *uses* servatum significat, quasi diceres *servatus ex aqua*. Ita Philo, Josephus Clemens Alexand. Procopius, Rabanus, Marius, Tirinus, Jansenius &c. A Lapide tamen vult esse nomen Hebræum.

QUÆSTIO III.

An Moyses juste occiderit Ægyptium?

Vers. 11. *In diebus illis postquam creverat Moyses*, id est ageret annum ætatis 40. ut indicat S. Stephanus Act. 7. v. 27 dicens: *cum impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor ejus* (divinitus) *ut visitaret* (id est redimere inciperet) *fratres suos filios Israël*. Unde quod hic dicitur: *egressus est ad fratres suos*, intellige de egressu publico cum aulæ renuntiatione, & familiæ suæ generisque ingenua professione, juxta illud Apost. ad Heb. 11. v. 24. & seq. *fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaönis, magis eligens affligi cum populo Dei* (laborante in luto & latere) *quàm temporalis peccati habere jucunditatem*. Non agitur ergo hic de visitatione aliqua otiosa, & quæ inspectionis solius animo fit, sed quæ ex proposito liberandi populum Israëliticum contigit: manifestus effectus hujus propositi Moysis fuit illa interfectio Ægyptii, de qua statim. Nam alioquin incredibile est, eum usque ad annum 40. numquam populum suum visitasse.

Viditque afflictionem eorum, & virum Ægyptium percutientem quemdam de Hebræis fratribus suis. In Hebræo pro *percutientem* ponitur *Makke*, quod verbum, teste Mario, significat fuisse percussionem gravem. S. Stephanus habet: *cùm vidisset quemdam injuriam patientem*. Philo docet, hunc Ægyptium fuisse unum ex præfectis opprimentibus Israëlitas.

℣. 12. *Cùmque circumspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum Ægyptium* (Id est occisum) *abscondit sabulo*. De hoc facto

℟. Et dico, Moysen justè & licitè occidisse hunc Ægyptium.

Prob. 1. Qui ex authoritate & inspiratione divina occidit hominem scelestum, & reipublicæ infestum ac nocivum, justè & licitè agit; atqui Moyses ex inspiratione & authoritate divina occidit hominem scelestum, & reipublicæ Hebræorum infestum ac nocivum: ergo &c.

Minor pro secunda parte evidens est ex verbis v. 11. *viditque* &c. pro prima autem prob. ex verbis S. Stephani Act. 7. v. 24. & 25. *cùm vidisset* (Moyses) *quemdam injuriam patientem, vindicavit illum: & fecit ultionem ei, qui injuriam sustinebat, percusso Ægyptio. Existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis: at illi non intellexerunt.* Ex quibus verbis patet, quòd Moyses noverit (imo & fratres suos quoque novisse existimarit) se jam à Deo designatum esse ducem & vindicem Hebræorum cum authoritate, etiam morte plectendi eos, qui iniquè illos invadebant. Ergo ex inspiratione & authoritate divina occidit Ægyptium.

Prob. 2. Abraham ex mandato & authoritate Dei licitè evaginavit gladium ad occidendum filium suum, tametsi innocentissimum; ergo similiter, inspirante Deo, licitè occidit Moyses istum Ægyptium, qui tum in aliis oppressionibus, tum in ipso actu percussionis reus erat, quòd iniquo Pharaönis imperio obtemperaret, & populum Dei supra modum affligeret.

Obj. 1. S. P. Aug. lib. 22. cont. Faustum cap. 70. versans hanc quæstionem, " consultâ æternâ lege, „ inquit, reperio non debuisse hominem ab illo, qui „ nullam ordinatam potestatem gerebat, quamvis „ injuriosum & improbum, occidi. „ Ergo Moyses occidendo Ægyptium peccavit contra legem æternam, ac consequenter non licitè occidit.

℟. S. P. Hanc opinionem retractasse Q. 2. in Exod. ubi factum Moysis maturiùs expendens, & præsertim attendens ad verba S. Stephani supra relata, cùm dixisset se illud improbasse in scriptis adversùs Faustum, ita subnectit: " attamen sicut Stephanus „ dicit in Actibus Apostolorum, putabat intelligere „ fratres suos, quòd per eum Deus daret illis salu- „ tem: ut per hoc testimonium videatur Moyses „ *jam divinitus admonitus*, quod Scriptura eo loco „ tacet, hoc audere potuisse. „ Quibus verbis satis clarè insinuat S. D. Moysen jam antè fuisse admonitum de suscipienda præfectura ac defensione Israëlitarum, atque hanc per dictam cædem & justam vindictam inchoare voluisse.

Obj. 2. Non videtur Moyses tamquam judex à Deo designatus, publicâ & judiciariâ authoritate processisse: nam judex publicè profert sententiam & executioni mandat: Moyses autem tamquam malè agens, à nullo videri volebat, ideoque tam anxiè circumspexit, utrùm quisquam adstaret.

℟. Quamvis Moyses judex à Deo esset constitutus, tamen quia de ista potestate judiciaria à Deo collata, Ægyptiis nihil constabat, imo nec Hebræis, ut patet ex verbis S. Stephani, ideo nolebat in publico hoc factum exequi. Præterea licèt Ægyptii scivissent, quòd Deus misisset eum, missionem illam parvi fecissent, ut patet in Pharaöne cap. 5. v. 2.

Obj. 3. Si Moyses jam à Deo fuisset judex & liberator populi constitutus, non potuisset populum suum deserere, nec eum privare præsidio suo: atqui tamen hoc fecit, dum v. 15. audiens homicidium à se commissum innotuisse Pharaöni, fugit in terram Madian; ergo &c.

℟. Neg. maj. nam hoc non obstante, more humano prudenter perrexit, adeoque & licitè fugit Moyses à conspectu Pharaönis, ut mortem, alioquin haud dubiè sibi inferendam, evaderet. Quemadmodum igitur Christus certò licitè se abscondit, quando Judæi volebant ipsum lapidare, ita & Moyses licitè fugit in terram Madian, quando audivit quòd Pharaö vellet eum occidere.

Obj. 4. Moyses 40. annis post percussionem Ægyptii, ad pedem montis Horeb à Deo vocatus, ignorabat

bat quòd ipse esset liberator & judex populi sui, siquidem cap. 3. v. 11. dixit ad Deum: *quis sum ego ut vadam ad Pharaönem, & educam filios Israël de Ægypto.* Ergo hîc nullam adhuc potestatem judiciariam à Deo acceperat.

℟. Neg. ant. quia quòd ipse esset liberator & Judex populi, tunc certò ignorare haud poterat, quandoquidem Deus id ipsi satis clarè insinuasset v. 10. dicens: *veni & mittam te ad Pharaönem, ut educas populum meum, filios Israël de Ægypto.* Ad verba igitur objecta dico, ea non esse ignorantis, sed suam infirmitatem, aut potiùs ineptitudinem Deo obsequendi, & satisfaciendi humiliter confitentis; quasi diceret: ego nullus sum, & planè ineptus ad hanc legationem, ideo rogo, ut vel alium deligas, vel ut vires & aptitudinem mihi dones. Nihil igitur aliud illa verba important, quàm modestam, humilem, & infirmitatis propriæ confessionem, quam exhibuit Moyses, dum Deus ipsi dixit, quòd jam tempus adesset, quo filios Israël per eum, tamquam per ducem & vindicem, à servitute Ægyptiaca liberare statuerat.

P. Quomodo v. 15. dicatur, quòd Moyses fugerit de conspectu Pharaönis, utique ex metu, quandoquidem dicat Apost. ad Heb. 11. v. 27. *Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem Regis?*

℟. Apost. ibidem non de hac fuga, sed de exitu cum omni populo Hebræorum loqui, quando videns Moyses insequentem jam animosi Regis exercitum, & mari conclusus, tamen nihil hæsit, sed hærentes Hebræos etiam verbis confirmavit, quod erat opus ingentis fidei.



CAPUT III.

Moyses pascens oves soceri sui Jethro, vocatus à Domino ex rubo ardente, simul tamen incombusto, ab eo ad Pharaönem destinatur, Israëlitas liberaturus, spoliatis Ægyptiis.

QUÆSTIO I.

An revera apparuerit Deus in rubo ardente, an autem Angelus vicem Dei gerens?

MOyses, ut dicitur v. 1. *Cùm minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb.* Horeb verisimiliter hîc vocatur *mons Dei* per prolepsim seu anticipationem (ut insinuat Chaldæus) à multis Dei revelationibus & apparitionibus: nam postea dictus est *mons Dei*, à gloria Dei ibi revelata, dataque Lege, infra Cap. 19. Ibi & impetrata est contra Amalecitas victoria Cap. 17. v. 11. ibi etiam crimen adorati vituli Israëlitis indultum fuit Cap. 33. v. 17. vidit insuper Elias ibidem Dominum lib. 3. Reg. cap. 19. v. 8. Horeb autem & Sinai unus & idem sunt mons, sed collibus distincti, ut sentiunt Hieron. & Josephus: & quidem vertex unius vocatur *Horeb* sive *Choreb* à desolatione & siccitate, alter à ruborum copia dicitur *Sinai*; Hebraïcè namque *Sene* significat *rubum.* Ex quo patet, cur nunc in Horeb (ut Deut. 4. v. 15.) nunc in Sinai (ut infra cap. 19.) Lex Judæis data legatur. Porro Horeb est colis vicinior Ægypto, quàm Sinai; nam in Horeb venerunt Hebræi ex Ægypto undecimâ castrametatione, in Sinai duodecimâ. Ita Marius & Tirinus.

℣. 2. *Apparuitque ei* (Moysi) *Dominus in flamma ignis de medio rubi.* Licèt aliqui ex Vetustioribus existimaverint, eum qui hîc apparuit, fuisse Filium Dei, veriùs tamen nobis videtur, non fuisse nisi simplicem Angelum, vicem Dei gerentem.

1. Quia ubi in textu nostro dicitur: *apparuitque ei Dominus*, in Hebræo habetur: *& visus est Angelus Domini ad eum.* Similiter etiam habet Chaldæus, & LXX. vertunt: *visus est ei Angelus.*

2. Fuisse purum & simplicem Angelum, disertè asserit S. Stephanus Act. 7. v. 30. dicens: *apparuit illi in deserto montis Sina Angelus in igne flammæ rubi.*

3. Hanc sententiam manifestè tradit S. P. Aug. lib. 3. de Trin. cap. 11. ubi ait: *Moyses factus est inquilinus in terra Madian... & completis illic quadraginta annis, apparuit illi in deserto montis Sina Angelus Domini in flamma ignis in rubo.*

4. Communis est omnium fere Theologorum & Interpretum sententia, desumpta ex S. Dionysio lib. de Cælesti Hierarchia cap. 4. quòd omnes apparitiones Dei in V. Testamento factæ sint per Angelos. Unde & apparitionem illam, quâ data est Lex in monte Sinaï infra cap. 19. quæque omnium fuit celeberrima, factam esse per Angelos, apertissimè asserit S. Stephanus Act. 7. v. 53. item Apost. ad Heb. 2. v. 2. ad Galat. 3. v. 19. dicens: *quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris.* Hinc & S. P. loco statim cit. propter has aliasque Scripturæ authoritates generaliter concludit in hunc modum: *proinde*, inquit, *illa omnia, quæ Patribus visa sunt, cùm Deus illis secundùm suam dispensationem congruam præsentaretur, per creaturam* (Angelum videlicet) *facta esse manifestum est.*

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Ille qui hîc apparuit, sese Deum vocat v. 6. dicens: *ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaäc, & Deus Jacob*; & additur: *abscondit Moyses faciem suam; non enim audebat aspicere contra Deum.* Ergo ille qui hîc apparuit, fuit Filius Dei.

℟. Neg. conseq. & ad verba objecta dico, ea etiam verificari in nostra sententia; quia licèt obsequio & officio esset Angelus, repræsentatione tamen dici poterat Deus; sustinebat enim & repræsentabat personam Dei, à quo missus erat, quique ei inspirabat quæ diceret, & per eum loquebatur. Unde S. P. lib. 3. de Trin. cap. 10. ait, *loquitur ex persona Dei Angelus dicens:* EGO SUM DEUS ABRAHAM. &c. Dicitur itaque Deus 1. Quia personam Dei repræsentabat. 2. Quia Deus in eo & per eum loquebatur. Itaque, ut rursus bene reflectit S. P. Serm. 7. de Scripturis V. & N. Test. Edit. Paris. *rectè dicitur & Angelus propter seipsum & Dominus propter habitantem* (id est in ipso loquentem) *Deum.*

Inst. quamvis Legatus repræsentet personam Regis, & ejus nomine agat, tamen non potest dicere: ego sum rex; ergo si fuerit simplex Angelus, qui apparuit Moysi, nec ille dicere potuit: ego sum Deus &c. quamvis personam Dei repræsentaret.

℟. Neg. conseq. disparitas est quòd Legatus, licèt repræsentet personam Regis, tamen omnia quæ agit, loquitur &c. ex proprio motu & directione faciat: siquidem non agit nomine Regis, nisi in quantùm agit juxta instructionem & facultatem sibi à Rege concessam: & eatenus tantùm personam Regis in humanis commerciis repræsentare censetur & intelligitur; ac proinde non est mirum quòd dicere nequeat: ego sum rex. At verò longè alio & excellentiori modo Angelus repræsentavit personam Dei; nam dum in V. Testam. in persona Dei apparuit, nihil ex proprio motu & directione fecit, sed nudè instar instrumenti (animati tamen) se habuit, per quod Deus hominibus loquebatur; ita ut verba non propriè essent Angeli, sed loquentis in se Dei. Non mirum igitur, quòd tum hîc, tum infra cap. 19. & alibi

alibi sæpius Angelus vicem Dei gerens verè dicere potuerit: *ego sum Deus* &c. *quia* in similibus apparitionibus *non attenditur templum Angelus, sed inhabitator Angeli*, id est Deus in Angelo loquens, ut observat S. P. Serm. 6. de Script. V. & N. Test. ac proinde si rex eodem modo ageret & loqueretur per Legatum, quo Deus egit & locutus est per Angelum, Legatus quoque dicere posset: ego sum rex.

Obj. 2. Quamvis in Hebræo, Chaldæo, & apud LXX. item Act. 7. vocetur *Angelus*, potest nihilominus intelligi Angelus increatus, scilicet Filius Dei; hic enim est Angelus, id est nuntius & Legatus missus à patre. Hinc S. P. lib. 2. de Trin. cap. 13. ait: *Angelus græcè, latinè nuntius interpretatur; de Domino autem Jesu Christo evidentissimè legimus* (in Versione LXX.) *apud Prophetam* (Isaiam cap. 9.) *quòd magni consilii Angelus dictus sit.*

℟. Neg. assumpt. Quia nomine *Angeli* vel *Angeli Domini* simpliciter positi, ubique in Scriptura spiritus creatus, vel aliquis ministrorum Dei intelligitur. Vocatur quidem Filius Dei apud Isaiam *magni consilii*, vel ut legit S. Cyprianus, *magnæ cogitationis Angelus*, præsertim quia prudentissimè & fidelissimè peregit consilium, aut propositum Dei de redemptione humani generis per Incarnationem & passionem suam; sed præterquam, quòd illud *magni consilii*, vel *magnæ cogitationis Angelus* satis exprimat, de quo Angelo vel misso nuntio ageretur, sequitur in textu: *admirabilis, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis.* Quo, uti & toto contextu istius cap. manifestè significat Isaïas, se agere de Verbo incarnando, non de Angelo creato.

Ad textum autem ex S. P. objectum dico, eum ibidem dubitanter loqui, & mentem suam non satis clarè aperire; sed quod ibidem sub dubio reliquit, postea, re maturiùs inspectâ, nempe lib. 3. de Trin. cap. 11. indubitanter asseruit, apparitionem istam esse factam per Angelum creatum, ut ex supra dictis satis liquet.

Inst. Idem S. Doctor in Quæst. supra Exod. quas post libros de Trin. exaravit, ita scribit q. 3. *clamavit ad eum Dominus de rubo, Dominus in Angelo? An Dominus Angelus ille, qui dictus est magni consilii Angelus, & intelligitur Christus? Supra enim dixit: apparuit illi Angelus Domini in flamma ignis in rubo.* Ergo juxta S. P. æquè potest intelligi hic apparuisse Filius Dei, ac Angelus creatus.

℟. Neg. conseq. nam. S. P. hoc loco quidem utramque opinionem proponit, sed nihil resolvit, ut ex verbis objectis manifestum est; adeoque minimè inde concluditur, juxta ipsum æquè posse intelligi apparuisse Filium Dei, ac Angelum creatum: siquidem ex ipsius mente non Filium Dei, sed Angelum creatum Moysi apparuisse, nedùm ex lib. de Trin. quos ante, sed etiam ex Tract. in Joan. quos post illas Quæst. elucubravit, clarum ac manifestum est. Etenim Tract. 3. confirmans ea quæ lib. 3. de Trin. c. 11. docuerat, rursus ita scribit: *quid vidit Moyses? Moyses vidit Nubem, vidit Angelum, vidit ignem:* OMNIS ILLA CREATURA EST, *typum Domini sui gerebat,* NON IPSIUS DEI PRÆSENTIAM EXHIBEBAT.

Obj. 3. Quòd Moysi in rubo, item in monte Sinaï, quando Legem accepit, apparuerit Filius Dei, ipsamet Ecclesia testari videtur, dum in Adventu canit: *O Adonai, & Dux domus Israël, qui Moysi in igne flammæ rubi apparuisti, & ei in Sina legem dedisti: veni &c.* ergo.

℟. Neg. ant. nam etiam Ecclesia canit in Officio Paschali: *surrexit Christus de sepulchro, qui liberavit tres pueros de camino ignis ardentis.* Et tamen inde huc usque nemo concludere ausus fuit, quòd Filius Dei per se ipsum istos tres pueros liberaverit; sed è contrario omnes docent, quòd id fecerit per Angelum creatum, cùm hoc clarè asserat Daniel cap. 3. v. 49. dicens: *Angelus Domini descendit cum Azaria & sociis ejus in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace.* Dico igitur quòd, sicuti Christus dicitur tres pueros liberasse, quia nempè Angelus qui eos liberavit, personam Christi repræsentabat, ita pariter dicitur Moysi in rubo apparuisse, & ei in Sina Legem dedisse, quia nempè Angelus, qui ibidem apparuit, Christi personam gerebat. Etenim sicut liberatio Israëlis ex captivitate Ægyptiaca fuit typus redemptionis nostræ, ita Angelus hîc, & infra c. 19. apparens fuit typus Christi, seu singulari modo illam in Deitate personam repræsentavit, quæ ad liberandum genus humanum in carne ventura erat; uti colligi videtur ex Epist. S. Judæ v. 5. & ex Apost. ad Heb. 12. v. 26.

Obj. 4. Si ille, qui Moysi apparuit, fuerit simplex Angelus, ruit unum è præcipuis argumentis, quo contra Socinianos probatur Divinitas Filii: siquidem hæc probatur ex eo, quòd in Scriptura vocetur *Deus, Jehova, omnipotens &c.* jam verò secundùm nos hæc nomina non soli Deo, sed etiam Angelo, qui Moysi in rubo apparuit, eique in Sina Legem dedit, attribui possunt; nam Angelus ille se Deum vocat, omnipotentiam, & alia Dei attributa sibi attribuit; ergo ex jam memoratis nominibus non poterit ampliùs probari divinitas Filii.

℟. Neg. assumpt. 1. Nam cùm juxta nos iste Angelus dicatur *Deus*, quia nempè repræsentabat personam Filii Dei, clarè sequitur, quòd Filius Dei non tantummodo impropriè (quemadmodum Angelus) sed omnino propriè & strictè vocari debeat *Deus*; siquidem nomen, quòd figuræ solùm impropriè convenire potest, rei figuratæ seu repræsentatæ omnino propriè competere necesse est, ut omnes apprimè norunt, nec ipsi Sociniani id negare audebunt. 2. Si Filius Dei tantummodo impropriè vocaretur *Deus*, foret ideo juxta Socinianos, quia scilicet Dei personam perpetuò & summa cum dignitate gessit ac sustinuit, atqui tamen hoc ultimum, utpote absurdum & omnino falsum, vix ullus Socinianus sustinere audebit: quomodo enim dicere poterit, quòd Christus Dei personam, tamquam sibi alienam, sustinuerit dum vinctus conspuebatur, flagellabatur, cruci affigebatur &c. His adde, quòd idem argumentum etiam solvi debeat ab oppositæ sententiæ patronis: nam divinitas Christi etiam probatur ex eo, quòd vocetur *Filius Dei*; & tamen hoc nomen creaturis quandoque attribui, patet ex Epist. ad Rom. 8. v. 14. & ad Gal. 3. v. 26. quidquid autem alii Socinianis, tale quid objicientibus, responderint, nos quoque cum proportione respondere poterimus.

Obj. 5. Tertul. lib. cont. Prax. cap. 14. item Justinus, Hilarius, Athanas. Chrysost. aliique Patres ante Aug. docent eum, qui hic apparuit, & Moysi Legem dedit, fuisse Filium Dei.

℟. Hoc sensu eos intelligi posse, quòd fuerit Filius Dei authoritativè, seu repræsentativè; vel quòd Filius Dei per Angelum locutus sit. Et hoc ultimum tantùm velle S. Athanas. videtur colligi ex Orat. 4. cont. Arianos, ubi agens de eo, qui Moysi Legem dedit, ita scribit: *Angelus quidem erat, sed Deus in ipso loquebatur.* Jam autem hoc nobis non obest, quandoquidem cum S. P. Aug. lib. 3. de Trin. c. 11. num. 26. sustineamus & dicamus: *In edictis quidem Angelorum Lex illi populo data est, sed Domini Jesu Christi per eam disponebatur, & prænuntiabatur adventus: & ipse tamquam Verbum Dei miro & ineffabili modo erat in Angelis, in quorum edictis Lex ipsa dabatur.* Id ipsum etiam æquè apertis verbis admittit S. D. lib. 2. cont. Maximin. cap. 26. num. 11. ubi agens de hac apparitione, dicit: *in Angelo Deum fuisse quis dubitet?*

Si qui autem ex Patribus antiquis absolutè velint, quòd ipsemet Filius Dei Moysi apparuerit, dicimus quòd illi fundamentis supra allegatis cedere debeant: nam licèt Filius Dei propter annuntiationem paternæ ac suæ voluntatis à Propheta Isaïa dictus sit *Angelus*, nusquam tamen dictus est in plurali *Angeli*; per quos tamen legem Moysi datam fuisse, asserunt S. Stephanus & Apost. Paulus, ut reflectit S. P. lib. 3. de Trin. Cap. 11. num. 23.

P. Quis fuerit ille Angelus qui hîc apparuit?

Resp.

Resp. Cum A Lapide, probabile est, hunc fuisse S. Michaëlem; hic enim olim erat Custos Synagogæ, uti jam est Ecclesiæ: facta quoque est hæc apparitio Moysi non ut privato, sed ut futuro Duci populi & Principi Synagogæ, eumque ut talem instruxit & misit ad Pharaönem.

QUÆSTIO II.

De quibusdam aliis huc spectantibus.

PEtes 1. Quomodo rubus arderet, & tamen non combureretur?

Resp. 1. Non posse dici, rubum non fuisse combustum, quasi hic fuisset mera ignis apparentia: nam verum fuisse ignem, suadetur hac duplici ratione. 1. Quia aliàs deceptus fuisset Moyses, putans verum esse ignem. 2. Non fuisset miraculum, si simulatus vel larvatus ignis rubum non combussisset; quin imo potiùs miraculum fuisset, si illum combussisset. Itaque

Respond. 2. Rubus non comburebatur, quia hic ignis rubo contiguus, ita proximè ramos & folia ejus ambiebat, ut rubus quidem flammas vomere videretur, sed tamen rubum non pervadebat, ut à parte rei esset ignitus: unde quod dicitur, *& videbat quòd rubus arderet, & non combureretur*, non propterea dicitur quòd propriè arderet rubus, sed quòd quisquis eum vidisset, ardere dixisset; Scriptura enim de Phœnomenis rebusque apparentibus loquitur, prout homines de iis vulgò censent & loquuntur; concurrebatque Deus cum hoc igne, ut luceret seseque diffunderet, sed in ordine ad combustionem rubi concursum suum substrahebat, ut in camino Babylonico postea contigit. Quamvis ergo rubus flammis circumdaretur, magno tamen Dei miraculo non comburebatur.

Posset interim etiam admitti, quòd ignis verè egerit in rubum, non tamen immutando vel destruendo ejus substantiam, quemadmodum & ignis infernalis verè aget in corpora damnatorum. Et hæc opinio probabilis est ex eo, quòd sicuti Scriptura hìc v. 2. loquitur de flamma ignis, ita etiam eodem v. dicat, quòd rubus arderet.

P. 2. Quid per ignem in rubo significaretur?

℟. 1. Literaliter, per ignem significabatur tyrannis Ægyptiaca; per rubum Israëlitæ, qui divinâ ope illæsi, imo splendidiores ex hoc igne egressuri essent, sed antea spinis suis, id est decem plagis punituri & perdituri Ægyptum. Ita Philo & Theodoretus.

℟. 2. Allegoricè ignis in rubo significat Verbum Dei in utero Virginis, quod *in igne Deitatis carnis nostræ dolores quasi rubi spinas susciperet, & inconsumptam humanitatis substantiam in ipsa Deitatis flamma servaret*, uti exponit S. Greg. lib. 28. Moral. cap. 2.

Tropologicè significatur, quòd flamma persecutionis & tribulationis non lædat justos, sed clariores efficiat.

P. 3. Quomodo Deus v. 8. promittat; sese populum ducturum in terram spatiosam, quæ fluit lacte & melle?

Cùm S. Hieron. Epist. 129. ad Dardanum asserat, Judæam tantùm continere 160. milliaria (scilicet Italica) in longitudine à Dan ad Bersabeë, in latitudine tantùm 46. à Joppe ad Bethlehem; adeoque in se angusta sit & Belgium non adæquet, quæritur quomodo vocetur *terra spatiosa?*

℟. 1. Judæa dicitur spatiosa 1. Respectu terræ Gessen magis angustæ, in qua habitabant Hebræi. 2. Respectu gentis Israëliticæ, quæ hoc tempore minor erat, quàm ut illam terram adimpleret. 3. Propter ubertatem soli, quod magnam admodum populi multitudinem alere poterat.

Resp. 2. Quod autem dicitur *fluere lacte & melle*, ut observat S. P. Aug. Q. 4. in Exod., *genus figuratæ locutionis est, qua id ad laudem ubertatis & suavitatis referatur.* Hyperbolicè namque significatur, terram istam abundare optimis fructibus, & omni deliciarum genere. Itaque nomine lactis & mellis in hac phrasi non intelligitur præcisè hi duo liquores, quamquam & his Judæa abundet.

Dices, S. Hieron. Epist. præcit. Origenes & Tertul. negant, hanc abundantiam secundùm literam accipi & intelligi debere.

℟. Quòd tantùm velint, illic non fluere rivos aut fluvios lactis & mellis, prout gentiles de suis campis Elysiis fabulabantur; vel quòd nobis Christianis non ampliùs secundùm literam hæc promittantur, etsi Judæis ita promissa fuerint, quia spes nostra & expectatio aliam terram promissionis spectat.

CAPUT IV.

Triplici miraculo comprobatur, quod Moyses à Deo mittatur, scilicet conversione virgæ in colubrum; manu divinitus leprosâ & sanatâ, atque aquâ mutatâ in sanguinem. Missioni huic tandem acquiescens Moyses redit in Ægyptum cum uxore & filiis: sed quia alter eorum nondum circumcisus erat, mortis adit periculum, quod evadit, circumciso filio. Aäron Dei monitu fratri redeunti occurrit.

QUÆSTIO I.

Quid significaverit virga Moysis in colubrum versa? Quid manus leprosa, quid sanata?

DEstinatus à Deo Moyses ad filios Israël, sufficientique missionis suæ probatione se destitutum videns, v. 1. ait... *non credent mihi, neque audient vocem meam: sed dicent non apparuit tibi Dominus.* Meritò hoc dixit Moyses; stultum enim est, inquit Jansenius, credere cuilibet venditanti se esse missum à Deo (ut omnes hæretici facere solent) nisi missionem suam legitimè probet: quæ si fuerit extraordinaria, solis probatur miraculis, sicut hìc in Moyse factum est; si verò fuerit missio ordinaria, probatur ostendendo se esse successorem legitimum eorum, qui olim miraculis authoritatem suam probarunt.

℣. 2. *Dixit ergo ad eum* (Dominus) *quid est quod tenes in manu tua? Respondit, virga.* Non accusat præcedentem Moysis excusationem Deus, prout in nobis Hæresiarchæ, si eis citra miracula fidem denegemus; quin potiùs quasi justa fuerit, eam probat per tria portenta, colubri, lepræ, & sanguinis, per quæ tamquam per diplomata sigillata, coram populo & Pharaöne ostendit Moysis missionem esse legitimam, ipsumque jussu Dei postulare, quæ postulaturus veniebat.

℣. 3. *Dixitque Dominus: projice eam in terram. Projecit, & versa est in colubrum;* verum, non præstigiosum. Unde S. P. lib. 3. de Trin. cap. 5. *cum* (Deus) *eamdem materiam ex virga Moysis in carnem serpentis proximè & velociter vertit, miraculum fuit, rei quidem mutabilis, sed tamen inusitata mutatio... illum Serpentem ad horam, sicut opus fuerat, animavit.*

℟. Et dico, hæc virga literaliter significabat vicissitudinem Hebræorum, sive tres eorum status in Ægypto: primò enim Hebræi virgam, id est sceptrum, & principatum tenebant vivente & regente Josepho; eo vitâ functo, virga hæc in terram projecta est, & versa in colubrum; quia Hebræi post mortem Joseph dejecti afflictique fuerunt ab Ægyptiis, ipsisque exosi tamquam colubri, qui insidias machinarentur Ægyptiis. Rursus coluber in virgam reversus est in manu Moysis, ut habent Hebræa, quia Moyses populo suo rursus libertatem & dominationem attulit. Ita Lyranus, Abulensis, Tirinus, & alii.

Simili

Simili modo, per manum leprosam & aquam sanguineam, misera illa & crudelia tempora figurabantur, quibus & valetudinem & vires, adeoque & succum & sanguinem Israëlitarum tyrannicè exhauriebant Ægyptii. Aliam explicationem affert Theod. scilicet per hoc denotari Israëlitas, qui primò in cultu veri Dei educati, Ægyptiorum leprâ, id est idololatriâ inquinati sunt, & ab ea per Moysen rursus liberati.

Sensu mystico virga in Serpentem, est Christus in mortem; & Serpens rursus in virgam, Christus in Resurrectionem, inquit S. P. lib. 3. de Trin. cap. 10. vel crux Christi, ut explicat Author Serm. 86. de Temp. qui allegoricè per manum leprosam intelligit Synagogam Christo incredulam, per manum nitidam, Ecclesiam ex gentibus à Deo electam.

P. Cur ad aspectum istius colubri fugerit Moyses?

℟. Quia erat coluber ex magna virga, scilicet pedo Pastorali productus, magnus horrendusque. Unde Philo eum vocat Draconem, Serpentum principem.

QVÆSTIO II.

An Moyses fuerit revera ineloquens, & peccaverit nimium renitendo missioni Divinæ?

VErs. 10. *Ait Moyses: obsecro Domine* (subaudi, parce mihi, noli me mittere; hoc enim intelligitur per aposiopesin) *non sum eloquens ab heri & nudius tertius* (id est à superiori tempore, per Hebraïsmum) *& ex quo locutus es ad servum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum.* Copulativa *&* idem valet quod *etiam*: unde in Hebræo dicitur: *etiam ex quo mihi locutus es, maneo sicut antè, nec alloquio tuo evasi facundior.* "Tamquam ostendens „ fieri potuisse, ut ante hesternum & nudius tertianum „ diem qui eloquens non fuisset, repente fieret, ex „ quo cum illo Dominus loqui cœpit.„ S. P. Q. 7. in Exodum.

Estius & Menochius sic exponunt: postquam mecum loqui cœpisti experior me infacundiorem, idque idcirco, quòd homo ex præsentia Divinæ Majestatis debilior reddatur.

Minùs tamen est consona Philonis expositio, quæ talis est: cùm meam eloquentiam tuæ, ô Domine, comparo, me mutum & elinguem agnosco. Similiter Origenes cum non nullis aliis hanc linguæ tarditatem & ineloquentiam Moysis, comparatè accipit, quasi sibi videretur ineloquens, comparatione divinæ scientiæ & eloquentiæ.

Dico 1. Hæc est quarta Moysis excusatio, qua missionem ad Pharaönem detrectat, petita ab impedimento linguæ; & uti observant multi Interpretes, illud quintuplex in Moyse fuit. 1. Quòd, ut indicant Hebræa, esset homo paucorum verborum, id est dicendi jejunus & inops. 2. Quòd in dicendo non esset eloquens, sed rudis, inconditus, & inelegans. 3. Quòd in sermone non esset promptus, sed tardiloquus. 4. Quòd voce esset gracili & exili. ut insinuant LXX. 5. Quòd linguâ esset impeditâ, ut aliquas etiam voces pronuntiare non posset. Ita Menochius, A Lap. & alii.

Dices, videtur Moyses hîc usus falso prætextu; siquidem S. Stephanus Act. 7. v. 22. dicit: *eruditus est Moyses omni sapientiâ Ægyptiorum, & erat potens in verbis & operibus.*

℟. Id dici à S. Stephano, quia erat homo magnæ authoritatis, qui in ore prudenter, & in opere se laudabiliter gerebat. Unde licèt à natura esset tardioris & impeditioris linguæ &c. sermo tamen ejus erat similis animo, nimirum sapiens & efficax, ut observat Fromondus.

P. Quare Deus Moysen naturalibus linguæ vitiis impeditum, ad magna opera adhibere voluerit?

℟. Ut potentia Dei magis eluceret, & liberatio populi Deo cederet, non eloquentiæ Moysis tribueretur; ipseque, utpote magnorum portentorum patrator, his vitiis quæ emendare non poterat, in humilitate contineretur.

Dico 2. licèt S. Greg. & etiam aliqui alii Patres, Moysis excusationem commendent, ac nullius hîc peccati meminerint; attamen Cajetanus, Abulensis, & Jansenius putant Moysen peccasse venialiter: neque id est admodum improbabile (inquit Marius) videtur enim fuisse nimis pusillanimis, cùm enim suam infirmitatem perpenderet, illi nimis inhæsit, arbitrans se infirmiorem esse, quàm qui tantum onus à Deo impositum sustinere posset, non cogitans Deum, qui ipsum vocabat, ipsi quoque vires suppeditaturum.

Prob. quia v. 14. *iratus Dominus in Moysen* (utique quia nimiâ pusillanimitate in suos defectus defixus hærebat, & onus detrectabat) *ait*: *Aäron frater tuus Levites, scio, quia eloquens sit.* " Quibus „ verbis, ut observat S. P. Aug. Q. 10. in Exod. „ ostenditur Deus increpasse potiùs eum, qui time„ bat ire, quòd ipse esset minùs idoneus, cùm habe„ ret fratrem, per quem posset ad populum loqui „ quod vellet: quoniam ipse erat gracilis voce, & „ linguæ tardioris; quamquam de Deo totum spe„ rare deberet.„ Ubi videtur S. D. etiam levem culpam agnovisse.

Dices 1. non peccavit Moyses v. 1. dicens: *non credent mihi, neque audient vocem meam*, quamvis cap. præced. Deus ipsi dixisset; Israëlitas vocem ejus audituros esse; ergo nec etiam peccavit detrectando missionem, ad quam noverat se à Deo destinatum.

℟. Neg. conseq. disparitas est, quòd Deus cap. præced. ipsi non revelasset, omnes omnino Israëlitas vocem ejus audituros, sed id dumtaxat dixerat de senioribus seu præfectis Israëlitarum, ut patet ibidem ex verbis v. 17. quæ sunt hæc: *vade & congrega seniores Israël, & dices ad eos: Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi... v. 18. & audient vocem tuam.* Jam autem hos, utpote egregios Dei cultores & memores eorum quæ Deus Abrahamo dixerat Gen. 15. vocem ejus audituros minimè dubitabat Moyses: ac proinde dum hîc v. 1. Dicit: *non credent* &c. de communi tantùm Hebræorum plebe locutus fuit; quam cùm novisset valde ignavam esse, & duræ cervicis, non temerè judicavit, hujusmodi homines fidem verbis ejus non daturos, nisi multis & admirandis prodigiis ad id moverentur. Non mirum igitur, quòd in priori facto à peccato excusetur Moyses, à quo tamen non ita excusari potest in secundo, ut ex dictis patet.

Dices 2. Moyses ante annos 40. sciens se à Deo electum, ut liberaret fratres suos, tam animosè quàm periculosè occidit Ægyptium; ergo non videtur hîc potuisse esse adeo pusillanimis, ut hoc munus à Deo sibi impositum detrectaret.

℟. Neg. conseq. nam licèt res ardua eminus ostensa & diu post futura, quasi absens mentem non feriat, nec percellat; eadem tamen cùm præsens est & executioni mandanda, tunc hominem percellit, ut trepidet & sudet: tum enim longè vivacius apprehenditur rei moles, difficultas, pericula, &c. quàm antè. Id in nobis nostrisque militibus belli inexpertis experimur, qui cùm extra teli jactum sunt, leones videntur nihil non ausuri; sed ubi cominus cum hoste pugnandum est, tunc pallent, pavent, & palpitant; & ut quidam ait, in pace leones, in prælio sunt cervi: ita ergo Moyses, cùm oraculum de futuro suo ducatu acciperet, non timuit; pavit tamen cùm jam sibi imponeretur.

QVAESTIO III.

Cui Angelus intentaverit mortem; an Moysi, an filio ejus: & quæ fuerit causa tanti periculi?

VErs. 20. *Tulit ergo Moyses uxorem suam* (Sephorem) *& filios suos, & imposuit eos super asinum.* Hinc satis eruitur, hos liberos non esse Moysi natos quàm primùm venit in Madian, alioquin fuissent jam robusti satis, & ambulationi apti.

Rabbi Salomon, qui liberos hos putavit adultos, nugatur, dum fingit asinum hunc eumdem esse cum eo, qui ligna Abrahæ tulit ad immolationem Isaäc, & in quo Messias sessurus erat.

Reversusque est in Ægyptum, portans virgam Dei in manu sua. Quia scilicet virtute Dei per virgam facturus erat prodigia in Ægypto. Addunt, vel fingunt Hebræi, hanc virgam fuisse quadrilateram, atque in ea fuisse inscriptum nomen Dei tetragrammaton, sive quadriliterum; ita ut singulis virgæ lateribus una litera nominis *Jehova* esset incisa.

ỳ. 24. *Cùmque esset in itinere, in diversorio occurrit ei Dominus*, id est Angelus humanâ formâ, gerens Dei personam: unde LXX. vertunt: *occurrit ei Angelus.* Sic etiam S. P. Aug. *in via ad refectionem obviavit ei Angelus.* Q. 11. in Exod. *Et volebat occidere eum*, vel præfocatione, ut vult Tertul. vel potiùs gladio evaginato mortem intentans, ut Theod. censet. Atquæritur, inquit S. P. Q. cit. " quem volebat „ Angelus occidere, utrùm Moysen, quia dictum „ est, occurrit ei Angelus & quærebat eum occi„ dere, nam cui putabitur occurrisse, nisi illi qui „ universo suorum comitatui præfuit, & à quo cæ„ teri ducebantur? An puerum quærebat occidere, „ cui mater circumcidendo subvenit, ut ob hoc in„ telligatur occidere voluisse infantem, quia non „ erat circumcisus, atque ita sancire præceptum cir„ cumcisionis severitate vindictæ.„

Dico 1. Quamquam Tertul. intelligat mortem ab Angelo intentatam filio Moysis, atque hanc opinionem valde probabilem esse existimet S. P. Aug. addit tamen S. D. *si de Moyse quispiam accipere voluerit, non est magnopere resistendum.* Unde probabilius est, quòd Moysi mortem intentaverit Angelus; siquidem pronomen *eum* aptiùs Moysen designat, de quo hactenus continuus fuit sermo. Et ita sentiunt Interpretes communiter.

Dico. 2. Omissio circumcisionis filii in hoc periculum Moysen adduxit, quòd ipse futurus Legislator & dux populi, præceptum circumcisionis Gen. 17. datum, in filio non adimplesset.

Causa verò omissionis videtur fuisse, quòd filio Eliezer recenter nato, ob teneritudinem timuerit ab itineris agitatione, si illum circumcidisset: unde in hoc facto Moyses non nisi venialiter peccasse putatur.

Dices S. P. Aug. Serm. 86. Temp. & Q. 12. in Exod. videtur asserere, punitum Moysen, quod accingens se ad tantam functionem, assumpserit uxorem & liberos; ideoque dicit, eos hinc in patriam remissos: unde & postea legitur Jethro uxoris parens (infra cap. 18.) eam in desertum duxisse ad Moysen cum liberis; ergo non subsistit causa à nobis assignata.

℟. Neg. ant. nam præterquam quòd iste sermo non sit S. P. ut constat ex novissima editione Benedictinorum, etiam id ibidem non nisi valde dubitanter dictum reperitur: *forsitan*, inquit Author, *in hoc loco possumus intelligere, quòd displicuerit Deo, quare Moyses tanta mirabilia facturus, uxoris impedimentum secum ducere vellet in Ægyptum.* Q. autem 12. in Exod. S. P. non ex sua, sed ex aliorum loquitur mente, dicit enim: *quidam putaverunt propter hoc Angelum terruisse, ne ad impedimentum ministerii quod divinitus impositum Moyses gerebat, femineus sexus comitaretur.*

Nota quòd uterque Eusebius, scilicet Emissenus & Cæsareënsis, putent punitum Moysen, eò quòd secum duceret uxorem, quæ Moysi ejusque missioni erat impedimento futura, quæque Hebræis missionem, & promissa ejus suspecta fecisset; dixissent enim Moysi: venis ut nos educas ex Ægypto in Chanaän, cur non reliquisti uxorem & pueros, utpote tot remoras, in Madian? Per Madian enim (puta per Sina montem cui adjacet Madian) nobis eundum est in Chanaän. Theod. putat Angelum comminatum esse mortem Moysi, ut hoc timore ex animo ejus metum Pharaönis, quasi clavum clavo pelleret.

Sed genuinam causam à nobis assignatam esse, patet, quia v. 25. *Tulit illico Sephora acutissimam petram, & circumcidit præputium filii sui.* Nempe monitu Angeli didicerat Sephora, ideo periclitari maritum, quòd filium hucusque circumcidere neglexisset. Petram verò acutissimam adhibuit, quòd hæc consternatæ & properanti prima occurrerit: petra autem seu cultellus petrinus ad circumcisionem etiam adhibitus est Josuë 5. v. 2. Attamen *cultellus lapideus non erat de necessitate circumcisionis*, ait S. Th. 3 p. q. 70. a. 3. ad 2.

Tetigitque pedes ejus, non Angeli vel pueri, sed Moysis, aspergens illos sanguine, ex filii circumcisione, *& ait: sponsus sanguinum tu mihi es.* Sunt hæc verba Sephoræ ad Moysen, & sensus est: ego te morti destinatum ab Angelo, redemi sanguine filii mei, atque ita jam secundò te mihi sponsum coëmi.

v. 26. *Et dimisit eum*, scilicet Moysen, non Sephora sed Angelus circumcisione placatus: nam licèt Sephora aliquo sensu posset dici demisisse Moysen, in quantùm nempe reversa est in Madian, ut colligitur ex. Cap. 18. v. 2. tamen hoc de ea non posse hìc intelligi, patet ex verbo Hebræo, quod est masculinæ personæ; unde & apud LXX. in quibusdam editionibus legitur: *Et discessit ab eo Angelus.* Ita Jansenius.

✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠

CAPUT V. VI.

Moyses cum Aärone legationem sibi à Deo impositam apud Pharaönem exequitur, petens ut Hebræis permittat ire sacrificatum in deserto: quod Pharao contemnens, graviùs premit Hebræos, qui ob eam causam cum Moyse expostulant, conquerendo de aggravato in se onere: quam ob rem Moyses ad Deum recurrit; eumque Deus consolatur & animat, spondens iterum liberationem populi; eique revelat nomen suum JEHOVA. Recensetur Genealogia Ruben, Simeon & Levi usque ad Moysen & Aäron.

QUÆDAM RESOLVUNTUR.

PEtes 1. Quomodo Moyses & Aäron citra mendacium petierint à Pharaöne conficere viam trium dierum, cùm abire vellent in perpetuum?

℟. Quia revera meditabantur per tres dies se absentare; quòd verò ulteriùs in animo haberent pro semper se absentare, non debebant manifestare Pharaöni: ac proinde non est hìc mendacium, sed silentium integræ veritatis ex causa legitima intervenit; siquidem non dicunt, se ituros itinere trium dierum tantùm. Adde quòd Deus id præcepisset dici Pharaöni Cap. 3. v. 18. ergo omne mendacium hìc abfuit, quippe in quo nec Deus ipse dispensare potest. Denique nec etiam ulla fraus hìc suberat, inquit Marius, quia sciebat Moyses se nihil impetraturum, & plures dies petiisset, si tres impetrasset.

P. 2. An Moyses quidquam infidelitatis, indignationis &c. protulerit contra Deum Cap. 5. v. 22. dicens: *Domine cur afflixisti populum istum? Quare misisti me? &c.*

℟.

℟. Negativè; nam quamvis verba illa interrogatoria sint, nullam tamen vel infidelitatem continent, vel divinæ missionis detrectationem, sed orationem cum causæ simul ac demeriti inquisitione, qui modus orationis est usitatissimus. Sic Psal. 43. v. 23. orat David: *exurge, quare obdormis Domine, & quare faciem tuam avertis?* Quod autem subdit: *quare me misisti?* Tantùm ab infidelitate abest, ut sensum contineat fiduciæ plenum: reddit enim Deum promissorum suorum memorem, & vel ideo exaudiri postulat, quomodo David rursus dicit Psal. 118. *memor esto verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti.* Unde sensus est. nisi Domine ad Populi miseriam respicere, & demerita dissimulare voluisses, utique non misisses me liberatorem; fac ergo, ut quiescant, qui nos affligunt. Unde hinc discimus, etiam ea, quæ Deus se facturum spopondit, orationibus petenda esse ac impetranda. Itaque *quæ dicit Moyses ad Dominum... non contumaciæ verba sunt, vel indignationis, sed inquisitionis & orationis, quod ex his apparet quæ illi Dominus respondit: non enim arguit infidelitatem ejus, sed quæ sit facturus, aperuit*, inquit S. P. Aug. Q. 13. in Exod. Pessimè igitur, imo imperitè Calvinus scribens in hunc locum, invehitur in Moysen, eumque arguit indignationis, tædii, detrectationis suscepti officii, accusationis Dei, & oblivionis promissorum ejus.

P. 3. Quo sensu dicat Deus v. 3. *apparui Abraham, Isaäc, & Jacob in Deo omnipotente, & nomen meum* Adonai *non indicavi eis?*

℟. Sensum illorum verborum esse hunc: non tantùm verbo, sed etiam re ipsâ declaravi Abrahamo &c. me esse omnipotentem, quando nempe tantis benedictionibus illos cumulavi, & quantis volui, opibus ditavi. Unde Hebraïsmum hunc explicuerunt LXX Interpretes; nam quia *apparere in Deo* idem est, quod apparitione manifestare se esse Deum, ipsi vertunt: *apparui Abrahæ, Isaäc & Jacob, cùm essem Deus eorum.* Et *apparui in Deo omnipotente* idem est, quod apparui eis tamquam Deus omnipotens, vel revelavi eis non tantùm verbo, sed etiam re ipsâ, hoc esse attributum, & nomen meum; alterum verò nomen meum, Adonai, quod tibi indico, eis non aperui.

Notandum interim, quòd vox *Adonai* non debeat hic accipi pro sua significatione propria (quæ est *Dominus*) sed ut stat pro nomine Tetragrammaton Jehova (constante quatuor litteris, scilicet *Jod, He, Vau,* & *He*) quod ignotum fuit veteribus Patribus ante Moysen. Quod quia ineffabile (ut statim dicemus) hinc Interpres Latinus more Veterum pro eo substituit nomen *Adonai*: nam alioquin Deus in Gen. (cap. 15. & alibi sæpius) Patriarchis revelavit nomen *Adonai*, seu *Dominus.* Totus igitur sensus est: ego quidem Patribus tuis ô Moyses frequenter revelavi, me esse omnipotentem, misericordem &c. unum tamen est nomen, quod nunc in signum & pignus arctissimi amoris tibi primùm revelo, aliis omnibus hactenus ignotum, nempè Jehova.

P. 4. Cur nomen Tetragrammaton Jehova vocetur ineffabile?

℟. Quia apud Hebræos habebatur Sacratissimum, & summè venerabile, tamquam nomen Dei primarium, proprium, & essentiale, quod esset fundamentum & radix omnium aliorum Dei nominum. Falluntur proinde qui putant hoc nomen fuisse ineffabile, eò quòd solis quatuor consonantibus constet, careatque vocalibus sine quibus consonantes pronuntiari nequeunt. Quia Deus tum hic, tum supra Cap. 3. hoc nomen suum pronuntiavit, cùm illud revelavit; & Moyses coram Hebræis & coram Pharaöne (uti ipsi præceptum erat) ita illud effatus est. Dicitur ergo à S. Hieron. *ineffabile*, à Theod. *indicibile*, quia Religionis causâ, ab eo quasi sacratissimo, temerè effando abstinebatur, & non nisi in Templo, cùm Pontifex populo benediceret (Num 6. v. 24.) & cùm Sanctum Sanctorum ingrederetur (Lev. 16.) publicè pronuntiari solebat, teste Josepho, Philone, & S. Hieron. Epist. 136. ad Marcellam, qui decem diversa Dei nomina pulchrè explicat & distinguit.

P. 5. Cur non recenseatur hic, nisi trium filiorum Jacob genealogia, scilicet Ruben, Simeonis & Levi?

℟. Sistit Scriptura in genealogia Levi, quia ex Levi prognati sunt Moyses & Aäron, quorum prosapiam hic præcipuè pertexere Spiritus S. intendit; quia hi fuerunt liberatores & duces Israëlis. Hinc in rem nostram ita scribit S. P. Aug. Q. 15. in Exod. *Scriptura volens originem Moysi demonstrare, quod ejus actio jam expetebat, à primogenito Jacob, id est Ruben, progenies cœpit, inde ad Simeon, inde ad Levi, ultra progressa non est, quoniam ex Levi Moyses... non enim primam, neque secundam, sed tertiam tribum, id est Leviticam, Deus esse voluit Sacerdotalem.*

Præterea horum trium genealogiam præ cæteris recenset, quia his maledixisse visus erat Jacob Gen. 49. v. 3. & 5. unde ne putarentur tres istæ tribus à Deo rejectæ, voluit Moyses illorum trium filiorum Jacob, multas atque illustres familias commemorare.

P. 6. Quomodo dicatur v. 23. *accepit autem Aäron uxorem Elisabeth, filiam Aminadab, sororem Nahasson*, cùm Aäron esset de tribu Levi, Elisabeth autem de tribu Juda, utpote soror Nahasson, qui fuit princeps tribûs Juda, ut patet ex Num. 1. v. 7.?

℟. Non peccavit Aäron, quòd de altera tribu acceperit uxorem, tum quòd nondum esset lex data, quæ præcepit, ut de sua tribu quisque uxorem acciperet (si tamen lex illa fuerit generalis, de qua Num. 36.) tum quòd hæ duæ tribus, Levitica scilicet & Juda, jam inde ab initio speciali privilegio miscerentur, ut intelligeretur Christus, qui inde nasciturus erat, & Rex futurus & Sacerdos: altera enim tribus Sacerdotalis erat, altera Regalis. Ita Estius.



CAPUT VII. VIII. IX. X. XI.

Jussu Moysis, coram Pharaöne, Aäron vertit virgam in colubrum, quod etiam & malefici faciunt. Deinde usque ad Caput 11. describuntur decem plagæ Ægypti.

QUAESTIO I.

An fuerint veri Dracones seu Serpentes, in quos leguntur versa virgæ Magorum?

Cap. 7. v. 8. *dixitque Dominus ad Moysen & Aäron.* Immediatè Moysi, & per hunc Aäroni loquebatur Deus. Unde subdit v. seq. *dices ad Aäron:* v. 9. *cùm dixerit vobis Pharaö, ostendite signa.* In Hebræo habetur: *date pro vobis signum*, id est per signa fidem facite, vos missos esse & loqui ex Deo. Sicuti ergo Deus Moysen miraculis instruxerat ad fidem adstruendam apud Hebræos, ita nunc apud Pharaönem. Hinc nota quòd Deus non jubeat Regem increpari in eo quòd signa petat, quasi petitio signi esset solemnis tantùm incredulis, ut vult hoc loco Calvinus, & omnes hæretici; quia signis carent; sed potiùs Deus vult justæ petitioni ejus satisfieri.

Dices ad Aäron: tolle virgam tuam. Virga hæc nunc Moysis, nunc Aäronis, nunc Dei dicitur; quia horum omnium fuit instrumentum, ad patranda prodigia.

℣. 10. *Ingressi itaque Moyses & Aäron ad Pharaönem, fecerunt sicut præceperat Dominus;* primò scilicet rogantes Pharaönem ex parte Dei, ut dimitteret Hebræos ad triduum Sacrificii causâ: deinde cùm hoc abnueret, & peteret signum Pharaö, *tulit Aäron*

Aäron (Hebraicè, Chaldaicè & Græcè est *projecit*) *virgam coram Pharaöne & servis ejus, quæ versa est in colubrum.*

Dico 1. v. 11. *Vocavit autem Pharaö sapientes & maleficos.* Particula *et* potest exegeticè accipi, ita ut sapientes illi, id est artium arcanarum periti, explicationis gratiâ vocentur *malefici*, id est, incantatores (sive ut Hebræa insinuant, *præstigiatores*) magicis artibus, & dæmonis operâ mirabilia patrantes.

Hi malefici, aut saltem horum principes fuerunt *Jannes* & *Mambres*; sic enim 2. ad Timoth. 3. v. 8. eos compellat Apost. sive quòd nomina eorum ex traditione, sive ex Spiritûs S. suggestione noverit, ut docent S. Chrysost. & Theodoretus.

Et fecerunt etiam ipsi per incantationes Ægyptiacas & arcana quædam similiter. Incantationes sunt verborum quorumdam, seu carminum arcanorum recitationes, quibus malefici sua perficiunt. Vocantur autem *Ægyptiacæ*, sive quia incantationes essent inventæ ab Ægyptiis, sive potiùs quòd ab illis essent usitatæ: nam ex Justino & Plinio passim tradunt authores, inventorem magiæ fuisse Zoroästrem, qui vixit tempore Nini, de quo S. P. Aug. lib. 21. de civ. Dei cap. 14. ita scribit: " solum quando natus est, ferunt risisse Zoroästrem, nec ei boni aliquid monstrosus risus ille portendit: nam magicarum artium fuisse perhibetur inventor, quæ quidem illi nec ad præsentis vitæ vanam felicitatem contra suos inimicos prodesse potuerunt: à Nino quippe Rege Assyriorum, cùm ipse esset Bactrianorum rex, bello superatus est.

Dico 2. v. 12. *projeceruntque singuli virgas suas, quæ versæ sunt in dracones.* Cùm Moysis virgam Scriptura in colubrum, seu serpentem conversam dicit, has autem magorum in dracones, non significat diversa specie animalia fuisse; nam & in Hebræo utrobique est eadem vox *Thanin*, & LXX. utrobique utuntur uno eodemque nomine, & probabile omnino est, ne ars videretur dissimilis, similem fuisse effectum. Porro an etiam veri fuerint serpentes, an autem oculorum delusione tales apparuerint, variant authores. S. Justinus in Quæst. Orthodox. Q. 26. Tertul. lib. de anima, & nonnulli alii cit. apud Marium, veros fuisse negant, sed magos præstigiis suis putant illusisse oculis spectantium, vel eis objecisse tantùm larvas, & simulacra quædam draconum. Et in hanc opinionem videtur etiam inclinari S. Hieron. in cap. 3. Epist. 2. ad Timoth. nihilominus

Dico 3. Veriùs est, quod censent S. P. Aug. D. Thom. 1. p. q. 114. à 4. ⊙. & Interpretes communiter, scilicet veros fuisse magorum serpentes.

Prob. 1. Quia Scriptura æquè hos magorum, quàm illos Moysis & Aäronis *serpentes* & *dracones* vocat: atqui tamen non posset eos ita vocare, nisi verè fuissent tales; ergo &c Hinc S. P. Q. 21. in Exod. discurrit in hunc modum: *quid ergo dicendum de virgis magorum, utrùm & ipsæ veri dracones factæ fuerant... an potiùs videbantur esse quod non erant ludificatione veneficâ? Cur ergo ex utraque parte & VIRGÆ dicuntur & DRACONES, ut de figmentis illis* NIHIL DIFFERAT LOQUENDI MODUS?

Prob. 2. Quia hîc dicitur, quòd devoràverit virga Aäron virgas eorum; id est, Serpens, in quem virga Aäron conversa est, devoravit virgas, id est, Serpentes seu Dracones, in quos magorum virgæ erant tunc versæ. Atqui hæc devoratio vera fuit, non præstigiosa; cùm non voluerit Deus his portentis aliquem decipere, ne alioquin diceretur Moyses vanis spectris lusisse Ægyptios; ergo Dracones qui devorati fuere, etiam verè fuerunt tales.

Prob. 3. Quia in hoc signo non videntur defecisse magi, sicuti postea defecerunt in signo sciniphum, ut constat cap. 8. v. 18. aliàs enim Scriptura hoc etiam hîc expressisset ad extollenda opera Dei super opera dæmonum; atqui tamen defecissent, si tantùm larvas Serpentum objecissent, ergo.

Denique, si non fuissent veri Serpentes, procul dubiò Moyses & Aäron aperuissent magorum falaciam, ut plaudiùs divini operis veritas cognosceretur.

QUÆSTIO II.

Quomodo Virgæ Magorum potuerint verti in Dracones?

INter Catholicos, qui veros Serpentes admittunt, præcipuè assignantur duo modi. Aliqui putant Serpentes veros, virgis subitò per dœmones subductis, substitutos esse; alii ponunt veram transmutationem, ita ut corruptis virgis nati sint Serpentes vi naturalium agentium applicatorum. Prior modus, si sola attendatur ratio, quidem plausibilior & expeditior apparet, at insistendo authoritati (quæ hîc magis attendi debet quàm sola ratio) posterior modus omnino præferendus videtur, &

Prob. 1. Quia hæc est aperta sententia, non tantùm S. Th. 1. p. q. 114. a. 4. ad 2. sed etiam S. P. Aug. Q. 21. in Exod. & lib. 3. de Trin. cap. 8. ubi de hac re discurrit in hunc modum: " nec sanè creatores illi mali Angeli dicendi sunt, quia per illos magi resistentes famulo Dei *ranas & serpentes fecerunt...* omnium quippe rerum quæ corporaliter visibiliterque nascuntur, occulta quædam semina in istis corporeis mundi hujus elementis latent. Alia sunt enim jam conspicua oculis nostris ex fructibus & animantibus, alia verò illa occulta istorum seminum semina... sicut ergo nec parentes dicimus creatores hominum, nec agricolas creatores frugum, quamvis eorum extrinsecùs adhibitis motibus ista creanda Dei virtus interiùs operetur, " ita nec *dici possunt ranarum serpentiumque creatores Angeli mali, per quos magi Pharaönis tunc illa fecerunt*, uti in fine præcit. Cap. concludit S. Doctor. Nam *pro subtilitate sui sensûs in occultioribus elementorum seminibus norunt, unde ranæ serpentesque nascantur, & hæc per certas & notas temporum opportunitates occultis motibus adhibendo faciunt creari, non creant*, inquit ibid. cap. 9. Censet igitur S. P. per naturalem mutationem hîc serpentes fuisse à magis productos, Dæmone præbente quasdam visibiles opportunitates & causas, seu occultiora semina, applicando scilicet activa passivis.

Prob. 2. Ideo juxta oppositæ sententiæ patronos (scilicet A Lap. & alios) veri fuere serpentes magorum, quia Scriptura æquè hos magorum, quàm illos Moysis & Aäronis *serpentes* & *dracones* vocat: atqui etiam Scriptura v. 12. æquè virgas magorum, quàm virgam Moysis, & Aäron dicit fuisse versas in dracones; ergo virgæ magorum in serpentes quoque mutatæ fuerunt, quandoquidem etiam hîc nihil differat loquendi modus.

Prob. 3. eodem v. 12. dicitur: *devoravit virga Aäron virgas eorum*; id est coluber Aäron devoravit dracones magorum. Atqui hæc verba rursus non videntur posse verificari, nisi virgæ magorum conversæ fuerint in serpentes; ergo &c.

Prob. subsumpt. non ob aliam rationem coluber Moysis & Aäron hîc dicitur *virga*, nisi quia ex virga factus est; siquidem *eo nomine appellata res est, unde versa est, non in quod versa est*, ait S. P. Q. 21. in Exod. ergo etiam dracones magorum non ob aliam rationem vocantur *virgæ*, nisi quia ex virgis producti sunt. Jam autem non possunt dici producti ex virgis, nisi quia virgæ in dracones conversæ sunt; ergo &c.

Prob. 4. Ex eo quòd devoratio, de qua v. 12. fuerit vera & non præstigiosa, rursus omnes probant, quòd dracones magorum, qui devorati fuere, etiam veri dracones fuerint; ergo etiam inde rectè evincitur, quòd virgæ magorum, quæ devoratæ dicuntur à virga Aäron, fuerint veræ virgæ.

Jam autem certum videtur, quòd virgæ magorum non possent dici veræ virgæ, nisi dracones eorum

rum

rum antea virgæ fuissent; ergo sequitur quòd antea virgæ fuerint, adeoque rectè inde ulterius infertur, quòd virgæ magorum in dracones mutatæ sint, æquè ac virga Aäron. Itaque si diabolus, ut docent alterius sententiæ patroni, solummodo dracones aliunde adduxisset, eosque virgis subitò, & imperceptibiliter subductis, illarum loco substituisset, potuisset quidem Scriptura dicere: dovoravit virga Aäron dracones magorum; at nullo modo videtur potuisse dicere (quemadmodum tamen dixit) *devoravit virga Aäron virgas eorum.*

Obj. 1. Nulla causa naturalis potest virgam immediatè, & tam cito in draconem convertere: nam virga & draco longissimè distant. Atqui tamen hæc mutatio debuisset fieri valde cito, imo quasi in instanti; ergo &c.

Prob. min. quia virgæ, cùm magi eas projicerent, erant veræ virgæ, & statim pro virgis apparuerunt dracones; ergo illa mutatio debuisset fieri in instanti.

℟. Neg. min. pro secunda parte; nam licèt mutatio illa satis cito facta videatur, tamen inde non sequitur, quòd sit facta in instanti: nam non est facta, nisi postquam magi adhibuissent suas incantationes, ut patet ex v. 11. eo autem tempore quo adhibebant incantationes, potuit Dæmon has virgas per res aliquas naturales nobis ignotas, sed efficacissimas, disponere ad formam draconum; ita ut cùm magi virgas in terram projicerent, illæ jam ultimam haberent dispositionem ad formam draconum, quæ proinde tunc ex occultioribus elementorum seminibus (applicando scilicet activa passivis) statim fit inducta, atque ita producti veri dracones: tempus enim, quo magi adhibebant incantationes, potuit fuisse satìs longum, ut Dæmon omnia ista faceret; quandoquidem pro subtilitate sui sensûs occultiora ista elementorum semina adhibere, & virgas ad formam draconum disponere satis celeriter potuerit.

Dico igitur cum S. P. Aug. " quòd si quisquam „ celeritates incrementorum fortè miratur, quòd illa animantia tam cito facta sunt: attendat, quemadmodum & ista pro modulo facultatis humanæ ab „ hominibus procurentur. Unde enim fit, ut eadem „ corpora citius vermescant æstate, quam hyeme, „ citiùs in calidioribus, quàm in frigidioribus locis? „ Sed hæc ab hominibus tantò difficiliùs adhibentur, „ quantò desunt sensuum subtilitates, & corporum „ mobilitates in membris terrenis & pigris. Unde „ qualibuscumque Angelis vicinas causas ab elementis contrahere, quantò facilius est, tantò mirabiliores in hujusmodi operibus eorum existunt celeritates. " lib. 3. de Trin. cap. 9.

Obj. 2. ultima dispositio ad formam alicujus animalis inducendam consistere non potest cum re mutanda, quæ in suo naturali statu permanet: nam variæ priùs ea in re debent fieri mutationes, ergo non potuerunt illæ virgæ, figuram suam & formam servantes, ultimam habere dispositionem ad formam draconum, dum projiciebantur in terram.

℟. Neg. ant. nam licèt variæ priùs in istis virgis sint factæ mutationes, illæ tamen non debuerunt esse adeo notabiles, ut virgæ omninò essent corruptæ, seu adeo quoad minimas partes immutatæ, ut formam suam non ampliùs retinerent: nam quemadmodum lignum v. g. adhuc verè retinet formam suam, dum habet ultimam dispositionem ad formam ignis, fumi &c. quæ tunc statim inducitur; ita pariter virgæ magorum potuerunt adhuc servare formam suam, dum jam habebant ultimam dispositionem ad formam draconum, quæ tunc statim, modo supra dicto, inducta fuit. Ac proinde impossibile non fuit, quo minùs virgæ magorum, ope Dæmonis, sint mutatæ in dracones. Unde ipse Delrio, quantumvis in disquisitionibus magicis peritissimus, agens de hac materia lib. 2. cap. 6. nullam hujusmodi mutationis impossibilitatem vidit aut agnovit.

Obj. 3. juxta D. Th. 1. p. q. 114. a. 4. ad 2. Dæmones non possunt suâ virtute transmutare materiam de forma in formam; ergo impossibile est, ut magi, ope Dæmonis, mutent virgas in serpentes.

℟. Disting. conseq. impossibile est ut mutent virgas in serpentes, si nempe illa mutatio fiat per immediatam introductionem formæ serpentinæ in materiam virgarum, concedo; si fiat per occultiora elementorum semina, ex quibus, debitè adhibitis, tunè naturaliter, secundum ordinem rerum à Deo constitutum, serpentes nascantur, nego conseq. nam ut subiungit ibidem D. Th. *possunt* (Dæmones) *adhibere quædam semina quæ in elementis mundi inveniuntur, ad hujusmodi effectus complendos, ut Aug. dicit. Et ideo dicendum est quòd omnes transmutationes corporalium rerum, quæ possunt fieri per aliquas virtutes naturales, ad quas pertinent prædicta semina, possunt fieri per operationem Dæmonum hujusmodi seminibus adhibitis.*

Dico igitur quòd, licèt admittamus, Dæmonem posse applicare & accelerare incrementorum occasiones ac causas, ut ex illis cito dracones nascantur, & statim crescant ad notabilem magnitudinem, Deus tamen tamquam primus & universalis motor incrementum det, Dæmones enim, ut S. P. Aug. supra cit. ait, occultis motibus *faciunt creari, non creant.* Porro actio illa Dei debet concipi tamquam generalis motus, quem author naturæ statuit producere, si quædam activa applicentur passivis, sicut per solem facit pullulare germina &c. etiamsi aliquis ea seminaret in malum finem; vel, sicut concurreret cum impio sacerdote consecrante hostiam ad opus magicum: in his enim & similibus tribuit Deus justa de causa concursum suum generalem, habens se permissivè ad malum, quod cum illo facit causa secunda.

Obj. 4. si magi, ope Dæmonis, vertissent virgas in dracones, æque ac Moyses, verum perpetrassent miraculum: atqui tamen hoc admitti nequit, quandoquidem miracula fieri nequeant in confirmationem erroris; ergo &c.

℟. Neg. maj. nam actio Moysis fuit supra naturæ vires, non verò actio Dæmonis. 1. quia Moyses per solam projectionem mutavit virgam in colubrum; Dæmon autem id non fecit nisi per occultiora elementorum semina, applicando scilicet activa passivis. 2. virga Moysis unico momento, insolitâ mutatione transivit ex forma virgæ ad formam serpentis, non verò ita virgæ magorum; quandoquidem illæ priùs (dum nempe adhibebant magi incantationes) debuerint partim corrumpi, & eis addi aliæ materiæ, ut in dracones verti possent. Sicuti ergo *cùm ad nutum Domini aqua in vinum* INUSITATA CELERITATE *conversa est* (Joan. 2.) *etiam stultis fatentibus, vis divina declarata est;* ita pariter dum Deus *eamdem materiam ex virga Moysi in carnem serpentis* PROXIME *ac* VELOCITER *vertit, miraculum fuit, rei quidem mutabilis, sed tamen* INUSITATA MUTATIO, inquit S. P. lib. 3. de Trin. cap. 5. Ex huc usque dictis

Collige præstigias magorum non obfuisse Moysi, sed magis profuisse; semper enim aliquid adfuit, quo divina signa præcellerent; nam serpens Moysis devoravit serpentes eorum: aquam illi in sanguinem mutare potuerunt, sed non sanguinem rursus in aquam; ranas afferre, non tollere: contulerunt nempe, ut per eos plagæ augeri possent, non minui.

QUÆSTIO III.

De decem Plagis Ægyptiacis.

PRIMA PLAGA fuit versio aquæ in sanguinem, prout liquet ex v. 17. cap. 7. ubi per Moysen dicit Deus: *percutiam virgâ.. aquam fluminis* (Nili) *& vertetur in sanguinem.* Cœpit autem hæc plaga à Nilo, tum quòd Ægyptii ei divinos honores multasque superstitiones impenderunt (quia cùm in Ægypto vix pluat, alias ibidem raro habent aquas, quàm Nili, qui interim certis anni temporibus exundans fœcundat totam Ægyptum) tum quòd in eum projecti Hebræorum infantes, sanguinis sui vindictam prosequerentur.

 Omnis

Omnis autem aqua, quæ per Nilum Ægyptum prætersluebat, ab Æthiopia usque ad mare mediterraneum, versa est in Sanguinem: ex quo patet, hic non fuisse unum miraculum sed multa, vel potiùs unum continuatum, per continuam aquarum Nili affluentium in sanguinem conversionem, idque per septem dies, ut dicitur cap. 7. v. 25. Nec in solo Nilo stetit plaga, sed ut patet ex v. 19. omnes omnino fluvios, rivos, paludes, lacus pervasit, imo & aquas *in vasis ligneis & saxeis*. Ubi Cajetanus perperam excipit aquas in vasis testaceis & metallicis conservatas. Nam Scriptura quædam specificando, omnia insinuata voluit, ut plaga esset generalior; unde & putei, si qui essent, in sanguinem versi sunt: nec enim alios alioquin puteos fodissent Ægyptii, nec afflicti fuissent bibentes aquam fluminis, ut hìc dicitur, id est, non fuissent siti cruciati, ut exponitur lib. Sapient. cap. 11.

Hac plagâ moriebantur omnes Nili pisces, ipse fluvius, computrescebat: *si quis siti coactus gustaret* (aquam versam in sanguinem) *confestim acri dolore corripiebatur, eratque talis Ægyptiis solis, Hebræis verò dulcis & potabilis, & omnino pristinam naturam retinens*, inquit Josephus lib. 2. Antiq. cap. 5. *Sed quæstio est, unde* (malefici) *aquam in sanguinem verterunt, si tota aqua Ægypti in sanguinem versa jam fuerat?* Inquit S. P. Aug Q. 23. in Exod.

Respondet autem S. P. terram Gessen, ubi filii Israël habitabant, non fuisse hac plagâ percussam, & inde potuisse incantatores aquam haurire, quam in sanguinem verterent. Sed quia v. 21. dicitur: *fuit sanguis in tota terra Ægypti*, non videtur ab hac plaga immunis fuisse terra Gessen, sicut fuit ab aliis. Hinc S. P. subjicit responsionem aliam, scilicet, quòd magi hoc signum tantum fecerint hac plagâ cessante, elapsis septem diebus: *potuerint*, inquit, *posteaquam illa compressa sunt, facere* (id est aquam in sanguinem vertere) *sed Scriptura cito narrando conjunxit, quod etiam postea fieri potuit.* Itaque dicendum est, quòd signum magorum sit narratum per anticipationem; nam id satis probabile est ex eo, quòd magi, ante cessationem plagæ, non videantur potuisse aquam in sanguinem vertere, quandoquidem nullam haberent. Præterea opportunum tempus fuit mutandi aquam in sanguinem, postquam plaga cessaverat, ut etiam tum obdurarent cor Pharaönis.

SECUNDA PLAGA fuit ranarum, quam Deus minatur, dicens ad Pharaönem per Moysen cap. 8. v. 2. *si nolueris dimittere populum, ego percutiam omnes terminos tuos* (id est omnes regiones tuas usque ad ultimos limites regni tui) *ranis*. Meritò autem puniti sunt Ægyptii animalibus aquatilibus & garrulis, utpote qui infantes Hebræorum aquis suffocarant; sicque coaxatio punivit, quos lacrymæ infantium & gemitus nihil moverant. Quod autem v. 5. jubeatur Aäron educere ranas è fluviis, rivis, & paludibus, sic intelligit Jansenius, ut non tantùm fuerint prolatæ, quæ in aquis vivebant, sed novæ immenso numero producerentur, quæ, ut putat Abulensis, fuerunt corpore magis tumentes, colore ac figurâ deformiores, quibus, cessante plagâ, morientibus, aquatiles in sedes suas redierunt.

Quæ autem ascenderunt de fluviis &c. non venerunt quasi per se motæ, inquit ultimò cit. Author, quia non possent de paludibus distantibus, tantillo tempore venire ad civitates &c. Sed Angeli Dei videntur eas eduxisse de fluviis, atque subitò posuisse coram Pharaöne aliisque Ægyptiis.

Fuit autem hæc plaga multò durior, quàm plaga sanguinis: hæc enim v. 8. Pharaönem compulit orare Moysen, ut auferretur, quod prior non fecerat: prior enim solas aquas ademerat Ægyptiis; vini, lactis, aliorumque liquorum usu intacto: ranæ vero undique diffusæ, non tantùm suâ incondità musicâ eis aures obtundebant, sed etiam esculentis & poculentis insidentes ea conspurcabant, mensas, cubicula, lectos, cunctaque occupabant, ut patet ex v. 3.

TERTIA PLAGA, fuit sciniphum, qua in terra & pulvere puniti sunt Ægyptii, qui Hebræos in luto & lateribus oppresserant. *Percussit* itaque Aäron, ut dicitur v. 17. *pulverem terræ, & facti sunt sciniphes in hominibus & in jumentis.* Quid autem per sciniphes hìc intellectum oporteat, variant Interpretes: neque enim adeo clarum est, quid significet vox *Kinnim*, quæ est in textu Hebraico. Interim

Resp. Et dico, satis verisimile videtur, quòd per sciniphes hìc intelligantur culices: suntque hæc animalcula, ut ait Albertus M. lib. 16. de animalibus, corpore vermes, capite autem & alis sunt muscæ, habentes in ore aculeum, quo pungunt & sugunt: in palustribus nascuntur locis, & animantium sanguinem, sed maximè humanum, consectantur. Hi autem Moysaïci multò acriores fuerunt; neque volando gyrabant in aëre, sed homines & jumenta invadebant.

Atque hinc solvitur argumentum Tornielli, volentis sciniphes fuisse pulices; quia, ut ait, si fuissent culices, fuissent producti non hac, sed sequenti plagâ, quæ fuit omnis generis muscarum. Dicimus enim, culices non contineri intra genera muscarum, sed potiùs vermium.

Quòd autem v. 18. dicitur: *feceruntque similiter malefici incantationibus suis*, idem est quod tentaverunt, aut facere conati sunt, *ut educerent sciniphes, & non potuerunt.* Genuina causa fuit, quòd Deus hìc subtraxerit concursum suum, ut sic tandem impotentiæ arguerentur mendaces dæmones, eorumque ministri, & notum fieret, nihil illos posse sine divina permissione: *Neque enim*, inquit S. P. lib. 3. de Trin. cap. 9. *occurrit alia ratio, cur non potuerint facere minutissimas muscas, qui ranas serpentesque fecerunt, nisi quia major aderat dominatio prohibentis Dei per Spiritum Sanctum, quod etiam ipsi magi confessi sunt dicentes* (v. 19.) DIGITUS DEI EST HIC.

QUARTA PLAGA illata fuit per omne genus muscarum, eamque sine sensibili signo, sive extensione scilicet aut percussione virgæ, se solo inflixit Deus, ne quis suspicaretur aliquid Numinis virgæ inesse, aut non esse Deum, qui hoc patraret. Jussit itaque Deus dici ad Pharaönem v. 21... *ecce ego immittam in te & in servos tuos... omne genus muscarum.* Vox Hebræa *arob* secundùm etymologiam suam significat mixtum seu miscellaneum: undè Aquila interpretatur *arob*, miscellum muscarum. Hinc S. Hieron. Epist. ad Suniam & Fritellam putat LXX. transtulisse *cænomyiam*, id est communem muscam, quemadmodum latinus interpres legit Psal. 77. v. 45. & Psal. 104. v. 31. ubi retinuit vocem græcam *cænomyiam*. Marius tamen, Jansenius, & alii contendunt, Edition. LXX. non solùm tunc, sed & olim habuisse *cynimyiam* per y quod muscam caninam significat, non per OE dyphtongum, quod significat omne genus muscarum. Interim quidquid desuper sit,

Resp. Et dico LXX. si posuerint unam speciem muscarum, impudentissimam nempe & molestissimam, non proptereà excluserunt cæteras; nam non sequitur: Ægyptii sunt vexati muscâ caninâ, quæ est impudentissima & molestissima, ergo non sunt vexati aliis muscarum speciebus. Itaque immissus est Ægyptiis ingens exercitus omnis generis muscarum, ita ut hæc plaga fuerit quodammodo augmentum & continuatio plagæ præcedentis, nam ejus cessatio non legitur vel à Pharaöne postulata, vel à Moyse promissa, vel à Deo data.

Aliæ interpretationes istius vocis *arob* à nonnullis afferuntur: unde Pagninus vertit, *omne genus ferarum*; Rabbi Salomon, *turbam scorpionum & serpentum*, Aben Ezra, *incursiones leonum, pardorum* &c. Sed hæ interpretationes refutantur ex Sapient. 11. v. 18. ubi dicitur, hoc quidem possibile Deo fuisse, *ut immitteret multitudinem ursorum, aut audaces leones*, sed tamen factum non est.

QUINTA PLAGA, scilicet pestis in jumentis, descri-

describitur cap. 9. v. 3. ubi dicit Deus per Moysen ad Pharaönem: *ecce manus mea erit super agros tuos, & super equos & asinos, & camelos, & oves & boves pestis valde gravis.* Hoc est, percussio à me erit, non ut lædat agros, fruges aut arbores, sed equos, boves, & cætera animalia domestica ac mansueta, pascentia in agris: unde *et* ponitur exegeticè pro *id est.*

Hac peste *mortua sunt omnia animantia Ægyptiorum*, ut dicitur v. 6. & consequenter hæc plaga Ægyptum redegit ad magnam inopiam, seu penuriam: nam quamvis Ægyptii ovibus & bobus non uterentur ad cibum, ea mactando, lac tamen, lanam, & adjumenta agriculturæ inde percipiebant, atque etiam in ordine ad negotiationem animalia illa alebant.

P. Quomodo ℣. 6. non repugnet ℣. 19. ubi ante plagam grandinis Moyses Pharaönem monet, ut congreget jumenta sua de agro, ne percutiantur grandine; item cap. 14. ubi dicitur Pharaö cum sexcentis curribus, qui utique ab equis trahebantur, persecutum fuisse filios Israël?

℟. Quia ℣. 6. tantùm agitur de iis animalibus, quæ tempore hujus plagæ erant in agris aut pascuis, ut eruitur ex verbis v. 3. supra cit. & adhuc clariùs ex Hebræo, in quo v. 3. sic legitur: *ecce manus Domini est in pecudibus tuis quæ sunt in agro, in equis, in asinis* &c. Dicuntur ergo v. 6. mortua omnia animantia, quæ pascebantur in agris aut pascuis, adeoque superesse poterant quæ liberarentur à grandine. Hanc responsionem subministrat S. P. Aug. Q. 33. in Exod. ubi ait: *illud est quòd meritò movet, quibus nunc pecoribus consulatur* (ut evadant plagam grandinis) *si omnia mortua fuerant plagâ superiore... verum prædixerat ea moritura quæ in campo fuissent, ut hæc accipiantur omnia.*

Meritò autem in jumentis suis puniuntur Ægyptii, tum quia pecudum instar abusi fuerant Hebræis, onera & farcinas suomet corpore eos ferre cogentes; tum etiam, ut dementiæ suæ admonerentur, quòd jumenta divinis honoribus colerent.

SEXTA PLAGA, quæ fuit ulcerum & vesicarum turgentium, incipit describi v. 8. ubi *dixit Dominus ad Moysen* (immediate) *& ad Aäron* per Moysen, *tollite plenas manus cineris de camino* (scilicet ædium vestrarum, nam in aula Pharaönis cinerem accipere non potuissent) *& spargat illum Moyses in cælum coram Pharaöne.* Hujus igitur plagæ præcipuus executor fuit Moyses: Aäron enim in aquis producendo sanguinem & ranas, atque è terra educendo sciniphes, sua signa jam dederat; hic verò & deinceps Moysi majora servantur, quæ in igne, cœlo, & aëre patret miracula, ut observat Philo, & præclare deducit S. P. Aug. Q. 31. in Exod. v. 9. *sitque pulvis super omnem terram Ægypti* (vox hebraica *piach*, quam interpres latinus *pulverem* vertit, significat albam illam favillam, quæ necdum plene versa est in cineres, qua semimortui carbones conteguntur) *erunt enim in hominibus & jumentis ulcera & vesicæ turgentes.* Itaque hic pulvis, nempe cinereus seu favilla ex sparso cinere multiplicata, & in aërem à Moyse dissipata, perque totam Ægyptum, tum per ventum, tum per Angelos delata in homines & jumenta, accepit à Deo vim urendi & excitandi ulcera, & vesicas turgentes; id est, ut dicitur v. 10. *ulcera vesicarum turgentium*, seu ulcera calore & sanguine turgida (neque enim ulcera & vesicæ videntur fuisse plagæ distinctæ) quæ maximo dolore cruciabant Ægyptios. Unde & v. 11. dicitur: *nec poterant malefici stare coram Moyse, propter ulcera quæ in illis erant.*

Pœna hæc videtur Ægyptiis inflicta in vindictam iniquissimæ illius afflictionis, qua ipsi Hebræos laterum coctione & ardoribus ignis afflixerant: & quia immanitate flagellorum ac verberum sæpe corpora Hebræorum livida & tumentia fecerant.

SEPTIMA PLAGA subjungitur à Moyse (nimirum horrendarum grandinum, tonitruorum, & fulminum) quæ homines & pecora ruri consistentia interficeret. Cùm enim ad præcedentes plagas, Pharaönis cor nec compunctione scinderetur, nec pietate molliretur, minisque non cederet, severioribus plagis eum castigare voluit Deus, ut superbiam ejus frangeret, & cor obduratum emolliret. Itaque v. 18. Deus per Moysen dicit ad Pharaönem: *en pluam cras hac ipsâ horâ grandinem multam nimis, qualis non fuit in Ægypto, à die qua fundata est*; id est, ut colligitur ex v. 24. à die qua gens illa Ægypti condita est, sive à tempore quo terra Ægypti incoli cœpit à Mesraim filio Cham, cujus nomen terræ & genti isti adhæsit: unde & Scriptura ubique in Hebræo his capitibus Ægyptum terram *Mesraim* vocat, & hodie à Turcis vocatur *Mesra.* Valde autem mirabile hoc fuit, quòd in universa Ægypto tanta ceciderit grando, cùm testibus Philone & aliis, in Ægypto rara & modica sit pluvia aut grando, præcipuè supra regiam civitatem *Memphim.* Igitur, ut dicitur v. 23. *Dominus dedit tonitrua & grandinem, ac discurrentia fulgura super terram.* Fulgura pro fulminibus posita videntur: nam fulgur est ignis infirmior, qui apparet tantùm terris & in aëre evanescit; hic autem ignis grandini mixtus discurrebat super terram, & comburebat possessiones eorum, ut insinuatur Psal. 77. v. 48. & Psal. 104. v. 32. *Et grando & ignis mixta pariter ferebantur* v. 24. LXX. vertunt: *erat autem grando, & ignis ardens in grandine.* Hoc ergo fuit insigne prodigium, quòd in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valeret, ut dicitur Sap. 16. v. 18. & ibidem v. 22. *nix autem & glacies sustinebant vim ignis, & non tabescebant.*

Quàm horrenda fuerit hæc plaga, ex eo satis patet, quòd hæc primùm ab obstinato corde Pharaönis, peccati & justitiæ divinæ confessionem extorserit.

P. Cur ergo Moyses dixerit Pharaöni v. 30. *Novi autem, quòd tu, & servi tui, nec dum timeatis Dominum Deum?*

℟. Cum S. P. Aug. Q. 35. in Exod. alium timorem quærebat Moyses, *cui timor iste nondum erat Domini timor, facilè est enim pœnam timere, sed hoc non est Deum timere, illo scilicet Domini timore pietatis*, quo ad ejus præceptum quis tremit, ejusque offensam timet.

OCTAVA PLAGA. Cùm Pharaö, postquam cessaverant grando, & tonitrua, nondum obedivisset, sed contra auxisset vehementer peccatum suum, Deus per Moysen minatur novam plagam, scilicet locustarum, dixitque ad eum Cap. 10. v. 4. *Ecce ego inducam cras locustam in fines tuos.* v. 5. *Quæ operiat superficiem terræ, ne quidquam ejus appareat, sed comedatur, quod residuum fuerit grandini.* Hæ ergo locustæ devorarunt quidquid erat virens in terra, ut dicitur v. 15. scilicet omnes fructus, frondes, germina, herbas, semina, &c. quin & domos ingressæ eas impleverunt, ut dicitur v. 6. in oculos & corpora insilientes. Fuerunt autem tales locustæ, *quales* (ut dicitur v. 14.) *ante illud tempus non fuerunt, nec postea futuræ sunt*, uti spiritu Prophetico prædixit Moyses.

Dices tamen, post Moysen dixit Joël Cap. 1. v. 4. *residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit Bruchus. & residuum Bruchi comedit Rubigo.* Et ibidem v. 2. præmittitur: *audite hoc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ, si factum est istud in diebus vestris, aut in diebus patrum vestrorum.* Ubi videtur insinuari, quòd tales locustæ numquam in terra antè extiterint.

℟. Quòd non agatur ibi in sensu proprio de locustis aliisque insectis, sed metaphoricè per hæc quatuor, scilicet locustas, erucas, bruchum, & rubiginem significatur exercitus Chaldæorum, qui quater Jerusalem vastarunt: 1. dum abduxerunt Regem Joachin, 2. dum ejus filium Joachin, 3. cùm Sedeciam captivarunt, 4. dum Templum in cineres redegit Nabuzardan: quæ vastatio rectè rubigini comparatur. Ita S. Hieron. quem passim sequun-

quuntur omnes Catholici, præter Theod. & Lyranum. Fundatur autem explicatio ista in verbis sequentibus v. 6. *Genus enim ascendit fortis & innumerabilis.*

Meritò autem plaga locustarum immissa fuit Ægyptiis: illi enim, oppressione Hebræorum, res suas augere voluerant: Deus verò locustas mittit quæ omnia depascantur. Quòd interim hæc plaga fuerit admodum gravis, ex eo colligitur, quòd eam ob rem v. 16. *Festinus Pharaö vocavit Moysen & Aäron,* & v. 17. Pharaö hanc plagam mortem nominet dicens: *rogate Dominum Deum vestrum, ut auferat à me mortem istam.* In Hebræo habetur: *auferat à me tantùm;* ac si dicat, tantùm hac vice parcat mihi Deus vester, ampliùs non offendam. His precibus placatus Moyses oravit Dominum, *qui* (v. 19.) *flare fecit ventum ab occidente vehementissimum* (in Hebræo habetur *ventum maris*, mare enim ad occidentem est respectu Palæstinæ, & etiam aliquo modo respectu Ægypti: hinc Hebræi per mare intelligunt occidentem) *& arreptam locustam projecit in mare rubrum: non remansit ne una quidem in cunctis finibus Ægypti.* Verùm iterum obduratio cordi Pharaönis, nova & ordine

NONA PLAGA, scilicet tenebrarum infligitur à Deo, dum v. 21. *Dixit ad Moysen: extende manum tuam in Cœlum, & sint tenebræ super terram Ægypti, tam densæ, ut palpari queant,* non ratione sui (quandoquidem in se non sint nisi privatio luminis) sed ratione subjecti, scilicet aëris condensati: aër siquidem humidus, & crassis vaporibus, ac spissis nebulis ita condensatus erat, ut hac ratione tenebræ palpabiles vocentur. Ita Philo, Tostatus, Jansenius &c.

Cùm igitur Moyses extendisset manum in cælum, v. 22. *Factæ sunt tenebræ horribiles in universa terra Ægypti tribus diebus.* Causam harum tenebrarum aliqui assignant Eclypsim solis, alii substractionem radiorum solis, cæterorumque siderum, ita ut versùs Ægyptios ubivis locorum existentes, radios suos non emitterent, sed tantùm versus Hebræos. Sed priorem causam non fuisse, patet, quia Eclypses citò transeunt, nec ad triduum durant, & solem aut lunam, non autem reliqua sidera afficiunt; quæ tamen omnia obscura fuisse, insinuatur Sap. 17. ubi dicitur: *nec siderum limpidæ flammæ illuminare poterant noctem illam horrendam.* Ex quibus verbis ulteriùs constat, has tenebras causatas fuisse per aliquod illuminationis impedimentum, quod astra superare non poterant; ex quo consequens est, quòd etiam non subsistat causa secundò allegata.

Vera igitur causa videntur fuisse nubes & nebulæ densissimæ, constipationesque aëris tantæ, ut nullo lumine (ne radiis quidem solis) esset penetrabilis. Hinc quoque meritò refellitur opinio illa, quæ sustinet tenebras illas non esse factas in aëre, sed tantùm in oculis Ægyptiorum, ac si percussi fuissent *Aörasia*, sicut Sodomitæ Gen. 19.

Porro Ægyptii non solùm fuerunt privati lumine siderum, sed etiam lumine ignis, lucernarum, & facularum, ut dicitur v. 23. *Nemo vidit fratrem suum.* Et Sap. 17. v. 5. *ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere.* Interim

Non tantùm in terra Gessen, sed *ubicumque habitabant filii Israël lux erat.* Deo nempè efficiente, ut radii solis penetrarent aërem, & ad Hebræos se diffunderent, non ad Ægyptios.

Unde dicuntur Sap. 18. v. 1. vocem Hebræorum audivisse, sed figuram non vidisse. Idem beneficium præstitisse videtur Deus etiam cæteris animalibus: nam ibidem cap. 17. v. 17. ac 18. indicatur, & avium garritum, & animalium ludentium cursum terrorem Ægyptiis incussisse, quæ sine luce fieri non solent.

Juxta Authorem Serm. 87. de Temp. (inter opera S. P. Aug.) *Nonâ plagâ tenebræ inducuntur, per quas cæcitas mentis vel cordis arguitur.* Hæc enim plaga penultimo loco inflicta significat densissimam illam cæcitatem, qua Pharaö & Ægyptii post tot flagella adhuc tenebantur, & imago erat perpetuæ caliginis infernalis eis superventuræ, ut innuitur Sap. 17. v. 20.

P. Quomodo v. 24. vocaverit Pharaö Moysen & Aäron, si tantæ essent tenebræ?

℟. Illum eos vocasse, non durantibus tenebris, sed post tertium diem, redditâ luce: id enim colligitur ex verbis Pharaönis; nam non (uti tamen solebat) plagâ liberari rogat, quippe quæ jam cessaverat; sed timens duriora, *Ite*, inquit, *sacrificate Domino, oves tantùm vestræ & armenta remaneant*, puta loco pignoris, ne fugiatis & non redeatis.

DECIMA PLAGA, eaque ultima, quæ fuit cædes primogenitorum, prædicitur & describitur Cap. 11. circa quam statim quædam in particulari discutiemus. Omnes autem decem plagæ, apud Abulensem, computantur his versibus:

Prima rubens unda, tabes ranæque secunda.
Inde culex tristis, post musca nocentior istis.
Quinta pecus stravit; vesicas sexta creavit.
Pone subit grando, post bruchus dente nefando.
Nona tegit solem, primam necat ultima prolem.

QUÆSTIO IV.

Quinam intelligantur nomine Primogenitorum?

CAp. 11. v. 1. *Et dixit Dominus ad Moysen*, per intellectualem locutionem scilicet, cùm adhuc staret in conspectu Pharaönis: nam Moyses hanc ultimam plagam primogenitorum, ex Dei revelatione hîc acceptam, denuntiat Pharaöni, deinde iratus ab eo exit, ut dicitur v. 9. Constat autem ex fine cap. 10. quòd Moyses dixerit Pharaöni: *non videbo ultra faciem tuam.* Ergo dum hoc cap v. 1. *dixit Dominus ad Moysen: adhuc unâ plagâ tangam Pharaönem & Ægyptum*, nondum recesserat Moyses ex aula & conspectu Pharaönis. Unde hæc verba: *& dixit Dominus* &c. quasi per parenthesim interposita sunt inter ultima verba cap. præced. & ℣. 4. præsentis: & versus ille 4. qua prædicitur Pharaöni ultima plaga, sequi debet versum ultimum cap. 10 continet enim rationem, cur Moyses non esset Pharaönis faciem ampliùs visurus. Ita Jansenius.

Ex jam dictis etiam colligitur, quòd Deus intellectuali potiùs locutione, quàm corporali externâ locutus fuerit ad Moysen, dum hic stetit coram Pharaöne. Etenim neque dignum, neque decens erat, ut Deus Moysi coram Pharaöne corporali specie se videndum exhiberet.

℣. 5. *Morietur omne primogenitum in terra Ægyptiorum*, tamquam præclarior portio filiorum: nam apud omnes gentes peculiaris est prærogativa primogenitorum: primogeniti igitur percussi sunt, ut Ægyptii magis affligerentur. Ut autem insinuetur, quòd hæc strages in omnes sævitura sit, à nobilissimo usque ad vilissimum, additur: *à primogenito Pharaönis, qui sedet in solio ejus.* Id est qui vivo adhuc parente inauguratus regnabat simul cum patre, aut pro patre, ut de Salomone legitur 3. Reg. 1. vel qui jure successionis, nisi percussus fuisset, solium patris occupaturus erat. *Usque ad primogenitum ancillæ, quæ est ad molam*, scilicet, quæ trusatilem molam versans laborat in pistrino. Ac proinde hoc idem videtur esse cum eo quod cap. seq. ℣. 29. dicitur: *ad primogenitum captivæ, quæ erat in carcere.* Per carcerem enim intelligitur ergastulum & pistrinum, in quod mancipia compingebantur, & ad molam cogebantur, sicut Jud. 16. ℣. 21. de Samsone dicitur, quòd Philisthæi carcere conclusum, eum molere fecerint. Interim ad quæstionem propositam, scilicet quinam nomine primogenitorum intelligantur,

℟. Et dico 1. Non solos masculos, sed etiam feminas hoc nomine comprehendi. Et ratio est, quòd hîc ℣. 5. generaliter & indistinctè Moyses prædicat Pharaöni: *morietur omne primogenitum.* Cùm igitur

tur Scriptura neque hic, neque cap. seq. ullum primogenitum exceperit, sequitur omnes omnino primogenitos (adeoque & feminas) occisos fuisse.

Obj. 1. Deus postea, cùm in gratiarum actionem petiit sibi offerri primogenitos, tantùm petiit masculos, tam in jumentis quàm in hominibus, ut patet infra cap. 13. v. 12. ergo non videntur occisi nisi primogeniti masculi.

Resp. Neg. conseq. nam infra, dum Deus sibi jubet offerri primogenitos, Scriptura restringit oblationem ad solos masculos, hìc verò nullo modo restringit cædem, sed illimitatè loquitur & prædicit Moyses, omnes prorsus primogenitos fore cædendos. Licèt igitur Deus potuerit etiam sibi velle offerri femellas, tamen id non fecit, videturque sibi offerri voluisse solos masculos, tamquam suo ministerio magis aptos.

Obj. 2. Cædes primogenitorum Ægyptiis illata fuit in pœnam suffocationis infantium Hebræorum, juxta illud Sap. 18. v. 5. *cùm cogitarent justorum occidere infantes: & uno exposito filio* (scilicet Moyse) *& liberato... multitudinem filiorum abstulisti.* Atqui Ægyptii non suffocarunt nisi masculos Hebræorum, ergo &c.

℞. Neg. conseq. 1. Quia licèt Ægyptii reservaverint femellas Hebræorum, id tamen non fecerunt ex amore honestatis & justitiæ, sed ex turpi amore proprio, ut colligi potest ex iis quæ supra dicta sunt cap. 1. circa finem. 2. Non tantum primogenitos, sed omnes planè masculos Hebræorum Pharaö jussit suffocari: ergo ex hoc duplici capite satis promeriti sunt Ægyptii, ut etiam in primogenitis femellarum punirentur. Cædes igitur primogenitorum, quæ illata est in punitionem peccati Ægyptiorum, adæquatè non debuit correspondere delicto, si nempe consideretur secundùm modum, quo inflicta fuit. Hinc quemadmodum non sequitur: Ægyptiorum crudelitas sæviit non tantùm in primogenitos, sed in omnes prorsus masculos Hebræorum, ergo omnes masculi Ægyptiorum sunt occisi; ita pariter non sequitur: Ægyptii non suffocarunt nisi masculos Hebræorum, ergo primogeniti qui sunt occisi, non fuere nisi masculi. Ex jam dictis

Collige, cæsos esse omnes illos, qui primò nati erant ex suis parentibus, sive haberent filios sive non, sive essent provectioris ætatis sive non, sive parentes eorum viverent sive non. Quare omnes patresfamilias, scilicet qui erant primogeniti, hic cæsi sunt, item eorum parentes, quin & filii si erant primogeniti.

Dico 2. Quòd etiam sub hac plaga comprehendi debeant, qui nativitatis ordine non erant verè primogeniti, sed ob mortem primogenitorum, in jus & privilegia eorum successerant, asserit Cajetanus: sed meliùs id negant Jansenius, Marius, & A Lapide.

Prob. Quia Scriptura loquitur de viris primogenitis; atqui tales sunt tantùm illi, qui sunt primogeniti ordine nativitatis; ergo &c. Præterea si nomine primogeniti etiam intelligi deberent, qui in jura primogenituræ successerant, debuisset ipsemet Pharaö fuisse occisus: cùm enim de facto haberet regnum, successerat in jura primogeniti.

Dices, Cap. 12. ℣. 30. dicitur, quòd non esset domus, in qua non jaceret mortuus. Atqui non videntur in omnibus omninò domibus fuisse primogeniti propriè dicti, ergo.

℞. Neg. min. nam cùm hac strage non tantùm sublati sint, qui erant primogeniti respectu utriusque parentis, sed etiam respectu unius tantum, facillimè fieri potuit, ut in una domo non solùm unus, sed plures essent primogeniti; v. g. si paterfamilias esset primogenitus parentum suorum, si plures haberet uxores, atque ex singulis unum, qui respectu matris suæ esset primogenitus. Adeoque potuerunt quatuor aut quinque, aut etiam plures mortui esse in una familia, atque ita facillimè potuit fieri id quod loco cit. ait Scriptura: *Neque enim erat domus, in qua non jaceret mortuus.*

QUAESTIO V.

Qualis fuerit ille Percussor, an bonus, an malus Angelus?

Pererius, Frassen, & A Lapide putant hanc stragem esse factam per Angelum bonum; Rupertus verò, Lyranus, & Abulensis censent eam esse factam per Angelum malum: & horum opinio videtur esse verisimilior, atque

Prob. 1. Quia eos, per quos facta est cædes primogenitorum, apertè *Angelos malos* appellat Scriptura Psal. 77. Nam commemoratis prioribus novem plagis, narraturus David decimam, subnectit v. 49. *Misit in eos iram indignationis suæ: indignationem & iram, & tribulationem, immissiones per* ANGELOS MALOS. Postque subdit decimam plagam v. 51. *& percussit omne primogenitum in terra Ægypti.* Ergo cædes primogenitorum illata videtur per Angelum malum.

Prob. 2. Ex cap. 12. v. 23. ubi dicit Moyses ad Seniores filiorum Israël: *transibit Dominus percutiens Ægyptios... & non finet percussorem ingredi domos vestras & lædere.* Ex quibus verbis liquet, quòd percussor ille voluerit lædere Hebræos: atqui à vero prorsus alienum apparet, quòd eos, (utpote populum Dei) voluerit lædere Angelus bonus; ergo percussor primogenitorum videtur fuisse Angelus malus.

Prob. 3. Quia hæc est aperta sententia S. Hieron. in cap. 2. Joëlis ubi exponens hæc verba: *& Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitûs sui*, ita scribit: *quomodo Babylonii, sic Angeli pessimi (de quibus scriptum est:* FUROREM ET IRAM, ET ANGUSTIAM, IMMISSIONEM PER ANGELOS PESSIMOS) *Dei exercitus dicuntur, & castra illius nominantur, dum Domini faciunt voluntatem.* Vide & eumdem in cap. 30. Ezech.

In eamdem quoque opinionem magìs inclinari videtur S. P. Aug. in Psal. 77. ubi discurrens de plagis quæ ab Angelis inflictæ sunt Ægyptiis, num. 30. in hunc modum concludit: *si ea quæ mirabiliter de creaturis facta sunt* (puta productio sciniphum &c.) *malis Angelis tribuere non audemus; habemus quod eis tribuere sine dubitatione possumus, mortes pecorum, mortes primitivorum, & illud maximè unde religata sunt omnia, obdurationem cordis illorum, ut populum Dei nollent dimittere.*

Obj. 1. Loco supra cit. ex Psalm. 77. per Angelos malos videntur esse intelligendi illi, qui non affectu sed effectu mali sunt; sive qui sic appellantur non à malitia morali, sed à malo pœnali quod inferebant: nam juxta Marium & non nullos alios linguæ Hebraïcæ peritos, præfatus locus ex Hebræo ad verbum verti deberet: *immissiones per Angelos malorum*; ita ut vox *malus* non sit adjectivum vel epitheton Angelorum, sed ponatur neutraliter & substantivè, ut *Angeli malorum* idem sit quod *Angeli afflictionum & calamitatum.*

℞. Neg. assumpt. nam hæc expositio non videtur satis propria, quandoquidem sensu ordinario per Angelos malos Caco-dæmones intelligantur. Nec etiam quidquam pro hac expositione facere videtur, quòd in textu hebræo ponatur, *Angelos malorum*; siquidem pro adjectivis substantiva in Scriptura frequenter poni, certum est apud omnes. Unde quemadmodum per filium iniquitatis intelligitur filius iniquus, sic pariter per Angelos malorum videntur intelligendi Angeli mali. Unde Interpres Latinus, apprimè perspectum habens, quòd illud *malorum* haberet vim adjectivi, vertit: *Angelos malos.*

Obj. 2. Infra cap. 12. ℣. 23. pro *non finet*, Hebraicè est *non dabit.* Id est Deus hæc omnia ordinans & præscribens Angelo, præcipiet illi ut Ægyptios feriat, vestras autem domos, ô Hebræi, pertranseat: itaque non dabit illi potestatem vos lædendi; ergo non sequitur Angelum hunc voluisse lædere Hebræos, sed tantùm eum non accepisse à Deo ordinationem illos lædendi. Ita ex Cajetano ratiocinatur A La-

A Lapide, qui & addit, inter Hebræos fuisse aliquos impuræ & improbæ vitæ, quos Angelus bonus justè ferire potuisset & voluisset, si Deus permisisset.

℟. Neg. conf. nam si Deus præceperit Angelo percutienti, ut domos Hebræorum pertransiret, videtur revera ille percussor voluisse lædere Hebræos, aliàs enim frustraneum fuisset istud præceptum. Cùm igitur Angeli mali, tametsi hominibus, & maximè populo Dei, semper nocere intendant, tamen plus nocere non valeant, quàm Deus ipsis permittit; sequitur quòd propterea Angelus malus non potuerit lædere Hebræos, quia Deus nullam ipsi ad hoc potestatem dedit, id est non permisit. Et sic Interpres Latinus illud Hebraicum: *non dabit* rectè in Latinum transtulit vertendo: *non finet*; nam istam phrasim aliquando hoc sensu in Scriptura accipi, patet ex Psal. 16. *non dabis* (id est *non fines* seu *non permittes*) *sanctum tuum videre corruptionem.* Item ex Psal. 55. *non dabit in æternum fluctuationem justo.* Ubi *dare* rursus pro *permittere* dictum est.

Ad id autem, quod additur, nempe inter Hebræos fuisse aliquos ita improbos, quos etiam Angelus bonus lædere voluisset, respondeo id à vero prorsus alienum videri: quia cùm Angeli boni ad protectionem & custodiam hominum sint destinati, semper eos (quantumvis pessimos) protegere, & ab ira Dei liberare conantur, nec umquam eis nocent, nisi Deus hoc ipsis præcipiat.

Obj. 3. Quando Deus in generali aliquâ punitione malorum vult protegere electos suos, non solet uti nisi ministerio bonorum Angelorum: sic enim contigit in subversione Sodomæ, ubi salvatus est Lot Gen. 19. atqui cædes primogenitorum facta est in protectionem & liberationem Hebræorum, populi à Deo specialiter electi; ergo &c.

℟. Deum quidem in similibus casibus sæpe uti ministerio bonorum Angelorum, at non semper: nam Tobiæ 3. v. 8. volens Deus protegere Saram, ne violaretur à septem viris, quibus tradita fuerat, eosdem non per Angelum bonum, sed per dœmonium nomine Asmodæum occidit. Ac proinde nihil vetat, quò minùs etiam per Angelum malum occiderit primogenitos Ægyptiorum, tametsi hæc cædes facta sit in protectionem & liberationem Hebræorum.

Obj. 4. Reliquæ plagæ illatæ fuerunt per Angelum bonum; ergo & per eumdem illata videtur cædes primogenitorum.

℟. Neg. conseq. disparitas est, quòd in reliquis plagis Moyses & Deus per miracula quodammodo certarent cum Magis & dœmonibus, ut inde Pharaö nosceret Deum Hebræorum esse unicum & verum Deum, & consequenter quòd ejus mandato de dimittendo populo obtemperare deberet. Cùm igitur in prioribus plagis Deus manifestarit suam virtutem, ut destrueret opera dœmonis, certè ejus operâ non utebatur. At in postrema plaga nec Moyses cum Magis, nec Deus cum dœmonibus per miracula certare voluit, ut per ea demonstraretur sua omnipotentia, & eorum imbecillitas; sed, cùm videret quòd Pharaö per novem priores plagas nequaquam flecti vellet, ut populum Hebræum dimitteret, hanc ultimam plagam immisit, ut strage tot primogenitorum perculsus, saltem ex timore humano dimitteret, quos ex timore & mandato divino, per Moysen ipsi sæpius intimato, & per miracula confirmato, hactenus dimittere renuebat. Ac proinde æquè per Angelum malum, ac per bonum cædem primogenitorum exequi potuit Deus.

Obj. 5. Angelus, qui percussit primogenitos Ægyptiorum, repræsentabat personam ipsius Dei; atqui soli Angeli boni, nomine Dei apparentes, repræsentant personam Dei, ergo &c.

Prob. maj. quia cap. 11. v. 4. dicitur Deus mediâ nocte egressurus in Ægyptum: & cap. 12. v. 29. dicitur quòd in noctis medio Dominus percusserit omne primogenitum in terra Ægypti. Ergo percussor ille repræsentabat personam Dei, nam aliàs non posset verificari, quòd Deus percusserit primogenitos.

Resp. Neg. maj. & ad id quod ex cap. 11. objicitur dico, quòd Deus sit egressus in Ægyptum per suam operationem; nam egressio Dei in Scriptura pro illius operatione poni solet: unde *egressus ejus intelligitur, cùm apparet in operibus suis*, ait S. P. Aug. in Psal. 67. Ad hoc verò quod ex cap. 12. objectum est, Respondeo, quòd quidem percusserit Dominus Deus primogenitos Ægyptiorum, sed tantùm mediantibus Angelis malis: nam quòd Dominus, de quo ibidem agitur, non fuerit immediatus percussor, patet ex v. 23. ubi dicit Moyses: *transibit Dominus percutiens Ægyptios; cùmque viderit sanguinem in superliminari & in utroque poste, transcendet ostium domûs, & non finet percussorem ingredi domos vestras & lædere.* Alius ergo erat immediatus percussor, alius Dominus de quo ibidem sermo est. Nego igitur utramque illationem, ac dico quòd, quemadmodum 4. Reg. 22. dicitur Deus mala illaturus super terram Juda, quia hoc facturus erat per Nabuchodonosorum (hominem pessimum & Idololatram) ita pariter dicatur egressus in Ægyptum, percussisse primogenitos, quia opus suum, se hanc plagam per Angelum malum inflixit, eoque, tamquam instrumento operi suo percommodo, usus fuit. Ex dictis

Collige omnino infundatam esse opinionem eorum, qui contendunt, immediatum percussorem primogenitorum fuisse ipsummet Filium Dei: cùm enim Filius Dei sit verus Deus, in isto supposito immediatus percussor non fuisset distinctus à percutiente Deo: à quo tamen immediatum percussorem distinctum fuisse, ex jam præcit. verbis prorsus clarum ac evidens est.

Inst. Lib. Sap. cap. 18. de cæde primogenitorum ita loquitur Sapiens: *cùm quietum silentium continerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus de cælo à regalibus sedibus... prosilivit... & stans replevit omnia morte, & usque ad cælum attingebat stans in terra.* Atqui his verbis non Angelus aliquis & minister inferior designatur sed persona divina: verbum enim, seu sermo de quo agitur, vocatur omnipotens, regia ipsi sedes attribuitur in cælis, eaque est ejus magnitudo & potentia, ut vim suam in cælo & in terris exerceat, ergo. Ita ratiocinatur Continuator Tournely cap. 4. de Legibus sect. 3.

℟. tametsi per omnipotentem sermonem videatur intelligendus Filius Dei, tum propter rationes in argumento allatas, tum etiam quia de Filio Dei hoc intelligit Ecclesia in Officio Dominicæ infra Octavam Nativitatis; tamen inde nequaquam sequitur, quòd Filius Dei fuerit immediatus percussor primogenitorum: nam verba objecta nihil aliud important, quàm quòd Verbum à regio judicii divini throno descenderit, ubi hoc maturè conclusum erat. Descendit autem non loci migratione, quia ut sequitur, stans in terra, cælum attingebat, suâ scilicet immensitate cælum & terram implens; sed novâ terribilium effectuum operatione: hos autem effectus non immediatè per se ipsum, sed per malos Angelos (tamquam divinæ justitiæ instrumenta) executum fuisse, ex supra dictis satis constat.

P. 1. An plures, an vero tantùm unus fuerit Angelus percutiens?

Respondet Abulensis, fuisse plures; & id probat ex verbis Psal. 77. sup. cit. item ex eo quòd ista percussio facta fuerit in tota Ægypto quasi mediâ nocte, & eodem instanti morali. Jam autem idem Angelus non poterat eodem instanti esse in tota Ægypto, ibique tantam stragem tam discretè operari: secus fuit in exercitu Sennacherib, in quo, utpote conjuncto, unus Angelus unâ nocte occidit 185. millia, 4. Reg. 19.

Nec refert, quòd infra cap. 12. v. 23. unus tantùm nominetur percussor; quia licèt à parte rei essent plures, tamen non erant simul percutientes, scilicet quòd ambo percuterent in eadem domo: nec etiam in eadem civitate videntur fuisse multi percussores, sed unus; & ideo Moyses dicit, quòd Deus non esset

esset permissurus percussorem intrare domos Hebræorum: nam etsi hoc permisisset, tamen non intrassent percussores, sed percussor. Ita Abulensis.

P. 2. Quanto tempore decem plagæ Ægyptiacæ duraverint?

℞. Hebræi in Chronologia majori (sive ut alii citant in Seder-Olam) tradunt eas durasse integro anno. Hæc opinio non videtur posse combinari cum annis ætatis & vitæ Moysis; siquidem hic dum stetit coram Pharaöne, & antequam inciperent plagæ, compleverat annum 80. ut constat hic ex cap. 7. v. 7. & adhuc clariùs ex Act. 7. v. 23. & 30. inter se collatis. Certum est autem ulteriùs, quòd cum populo in deserto fuerit 40. annis. Jam verò moriens tantùm habebat annos 120. Deut. 34. v. 7. ergo non videntur istæ plagæ durasse integro anno: nam si tanto tempore durassent, Moyses moriens non 120. sed 121. annos habuisset. Verius igitur est, quod censent Torniellus, A Lapide & alii, scilicet præfatas plagas durasse circiter uno mense, ita ut in ultima medietate mensis Adar inceperint, & in prima medietate mensis Nisan finierint; siquidem tunc Hebræi exiverunt Ægypto, ut liquet ex Cap. 12.



CAPUT XII.

Agni Paschalis ritu declarato ac celebrato, ejusque sanguine domorum superliminaribus illinitis, cæduntur omnia primogenita Ægypti, intactis ubique Hebræis, qui ex Ægypto egredi compulsi, secum deferunt spolia & opes Ægyptiorum.

QUÆSTIO I.

Quomodo apud Hebræos differat annus Sacer a communi seu vulgari, & unde mensium nomina ipsi acceperint?

VErs. 1. *Dixit quoque Dominus ad Moysen & Aäron*, aliquot diebus ante exitum ex Ægypto, seu ante 15. diem mensis, imo & ante 10. cujus hîc fit mentio v. 3. opus enim erat tempore, ut hæc, quæ de agno paschali præscribuntur, promulgarentur, & omnes Judæi confluerent in terram Gessen, & ad Pascha omnia pararent.

℣. 2. *Mensis iste* (quo scilicet egrediemini) *vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni.* Hic mensis primus vocatur Hebræis *Nisan*, secundus *Ijar* sive *Zio*, tertius *Sivvam*, quartus *Tammuz* quintus *Ab*, sextus *Elul*, septimus *Tisri*, octavus *Marchesuam*, item *Bul* & *Hesban*; nonus *Casleu*, vel *Cisleu*; dicimus *Tebet*, undecimus *Sebat*, duodecimus *Adar*. Nota quòd initium hujus primi mensis, scilicet *Nisan*, sicut & cæterorum, non habeat statum anni solaris diem; sed ille primus est, cujus plenilunium seu luna 14. incidit in æquinoctium vernum (id est 21. nostri Martii, quando sol lunæ oppositus est in ariëte) vel post ipsum proximè sequitur.

Cùm autem menses lunares, quibus Judæi utebantur, seu innovationes lunæ non correspondeant mensibus nostris, sed novilunium incidere possit in quemlibet mensis diem; hinc quoque fit, ut nullus mensium assignari queat, cui *Nisan* accuratè respondeat. Unde falluntur, qui dicunt *Nisan* respondere Martio, cùm impossibile sit eum cum Martio incipere: ut plurimùm quidem partim cum Martio, partim cum Aprili concurrit; sæpe tamen maxima pars ejus, vel totus est intra Aprilem: & idem cum proportione cæteris mensibus applicari debet.

Dico 1. Distinguitur hic annus Sacer à communi seu Vulgari: Sacer enim, secundùm quem festa Judaïca computabantur, incipiebat à *Nisan*, idque in memoriam liberationis ex Ægypto; annus verò communis, seu Vulgaris, incipiebat à *Tisri*, serviebatque Jubilæo, ut patet ex Lev. 25. v. 9. & 10. item negotiis & contractibus sæcularibus, v. g. nundinationibus, elocationibus &c. ut dicit Josephus lib. 1. Antiq. cap. 4.

Observa secundùm statim dicta, quòd sicuti *Nisan* accuratè non respondet nostro Martio, sic mensis ille celebris *Tisri*, qui est septimus à *Nisan*, non respondeat Septembri completè, sed partim Septembri, partim Octobri, & sæpe maxima ex parte, vel totus Octobri.

Dico 2. Præfata mensium nomina *Nisan*, *Ijar &c.* non sunt Hebræa sed Chaldæa, quæ Hebræi à Chaldæis, Persis aut Babyloniis acceperunt in captivitate Babylonica: unde non nisi in libris post captivitatem scriptis, puta in Zacharia, Esther & Machabæis reperiuntur; nam antea vocabantur ordine naturali: *mensis primus, secundus, tertius &c.* incipiendo scilicet à Nisan.

P. Quot diebus constet mensis lunaris, & quantò brevior sit annus lunaris solari?

℞. Mensis lunaris constat 29. diebus & 12. insuper horis, quæ 12. horæ alternis mensibus junguntur, ut conficiatur integer dies; & sic alternatim numerantur 29. aut 30. dies. Hinc fit, ut unus annus lunaris constans 12. lunationibus sive mensibus, habeat dies 354. fitque minor anno solari 11. diebus.

QVÆSTIO II.

De Agno Paschali ejusque qualitatibus.

PRæcipit Dominus Moysi & Aäron v. 3. *loquimini ad universum cœtum filiorum Israël, & dicite eis*, scilicet mediantibus senioribus, quibus vos præceptum meum insinuetis, quique etiam populo illud edicant; nam cœtum omnem congregari non fuisset passus Pharaö.

Decimâ die mensis hujus tollat unusquisque agnum. Mandat Deus agnum Paschalem quatuor diebus ante ejus immolationem induci in domum cujusque. 1. Ut totis istis quatuor diebus balatu ejus excitarentur Hebræi in spem proximæ liberationis, adeoque omnia sua pararent ad iter, ac de eo inter se colloquentes sese mutuo excitarent ad piam gratiatum actionem. 2. Quia ipsâ 14. die, quæ erat immolationis, toti ad exitum se comparantes Hebræi, non habuissent otium agnum conquirendi. 3. Ut interea diligenter adverterent, utrùm agnus ad Sacrificium aptus esset, neque vitium aliquod aut macula interea se proderet. Mansit autem mos ille imposterum apud Hebræos, conquirendi singulis annis decimâ dei agnum paschalem, ut tradunt S. Epiphanius Hæresi 50. Lyranus, Rupertus & alii, quamvis Pererius id tantum extendat ad hunc primum egressionis annum.

Hinc Dominus noster, verus agnus, etiam in se ipso voluit hanc legem observare, ut cum triumpho frondium & ramorum (prout solent hostiæ solemnes exornari) veniret Jerosolymam, post quatuor dies immolandus in Cruce.

Dicitur autem: *tollat unusquisque* (id est quilibet Pater-Familias) *agnum* (Hebraicè habetur *Seh*, quæ vox significat pecudem tam ovinam quam caprinam, id est tam hœdum quàm agnum) *per familias & domos suas.* In eadem enim domo poterant esse plures familiæ, quarum quælibet, si erat magna, suum habebat & ad comedebat agnum.

℣. 4. ***Sin autem minor est numerus, ut sufficere possit ad vescendum agnum, assumet vicinum suum.*** Judæi, inter quos Josephus lib. 7. de bello Judaico Cap. 17. tradunt, præter feminas & pueros, per contubernia non pauciorum quàm decem virorum, agnum comedi solitum, licèt sæpe à viginti: unde ex numero hostiarum, scilicet ex agnis ducentis quinquaginta sex millibus, & quingentis, in Paschate immolatis, tempore Cestii Præsidis, sub quo Romanis rebellare cœperunt Judæi, colligit Josephus numerum Judæorum, qui Jerosolymam confluxerant, computando decem viros in singulos agnos, fuisse vicies centenorum & septingentorum millium, præter impuros: hi enim ab esu agni arcebantur.

Qualitates agni assignantur, dum dicitur v. 5. ***Erit autem agnus absque macula.*** Hebraïcè habetur, ***Thamim***, id est integer sive perfectus; non enim macula hìc accipitur pro variegatione coloris (poterant enim oves bovesque sparsi velleris offerri, non minùs quàm alii) sed agitur de macula deformitatis, v. g. claudicationis, scabiei, alteriusve vitii aut morbi: hoc est enim quod de qualibet victima dicitur Lev. 22. v. 22. & 23. ***Omnis macula non erit in eo: si cæcum fuerit, si fractum; si cicatricem habens, si papulas, aut scabiem, aut impetiginem, non offeretis ea Domino.***

Secunda qualitas agni erat, quòd deberet esse masculus; quia hic præstantior est femellâ, præstantiora autem Deo sunt offerenda: vel etiam quia erat typus Christi Domini, qui nihil habet feminei, id est molle, fluxum & instabile.

Tertia qualitas erat, quòd deberet esse anniculus, ut scilicet annum unum ætatis non excederet: nam minor poterat immolari, modò octavum à nativitate diem attigisset. Lev. 22. v. 27.

Quòd verò additur: ***Juxta quem ritum tolletis & hædum***: ita intelligendum est; si agnus desit, tollere poteritis hœdum: non enim utrumque, sed alterutrum jubet Deus immolari, ut cum Theodoreto passim explicant Interpretes. In Hebræo habetur: ***pecus perfectum, masculus, filius unius anni erit vobis, ex agnis & capris accipietis illud.*** Ubi sicut & in nostro textu copulativa *et* pro disjunctiva *vel* accipienda est; neque enim Judæi umquam immolarunt utrumque. " Qua in re, inquit S. P. Aug. Q. 42. in Exod. " Christus significari meritò accipitur.
„ Quid enim opus erat ovem vel agnum ab agnis
„ & hœdis accipiendum moneri, nisi ille figura-
„ retur cujus caro non solùm ex justis. verùm
„ etiam ex peccatoribus propagata est? Quamquam
„ conentur Judæi etiam hœdum intelligere accipien-
„ dum ac celebrandum Pascha, & hoc etiam dictum
„ esse putant ab agnis & hœdis accipi, tamquam
„ diceret, vel ab agnis agnum, vel ab hœdis hœ-
„ dum, si illud desit, sumi oportere: apparet ta-
„ men in Christo, rebus impletis, quid illo præcep-
„ to fuerit figuratum. „ Ita S. Pater.

QUÆSTIO III.

Quo Ministro esset Agnus Immolandus?

RESP. & dico 1. Minister agni paschalis designatur v. 6. ubi dicitur: ***& servabitis eum usque ad quartam decimam diem mensis hujus; immolabitque eum universa multitudo filiorum Israël.*** Quilibet scilicet pater-familias domi suæ, totius familiæ nomine mactationem peragens, vel etiam reliquis, instar Levitarum, adjuvantibus. Ordinarius igitur minister hujus Sacrificii fuit pater-familias: & quidem quod immolationem hanc in Ægypto factam attinet, nulla est difficultas; cùm tunc temporis Aäronici Sacerdotes necdum essent instituti. Sed Quæritur hìc quid postea à Judæis factum sit, quando ingressi fuerunt terram promissam. Interim quòd & tunc quilibet paterfamilias ex veteri privilegio fuerit istius Sacrificii Sacerdos, sustinent Marius, Tirinus, Lyranus, Jansenius, A Lapide & alii contra Serarium & Tostatum. Et hæc sententia, utpote verisimilior, alteri præferenda videtur, atque

Prob. 1. Quando Deus hìc præcepit Hebræis, ut immolarent agnum paschalem, eumdem immolari voluit per patres-familias, ut liquet ex ℣. 6. jam cit. & adhuc clariùs ex ℣. 21. ubi dicitur Moyses vocasse ***omnes seniores*** (id est patres-familias) ***filiorum Israël***, & ad eos dixisse: ***ite tollentes animal, per familias vestras, & immolate Phase.*** Atqui hoc privilegium, in Ægypto patribus-familias concessum, non legitur ullibi postea fuisse revocatum aut abrogatum; ergo etiam institutis Sacerdotibus Aäronicis, patres-familias manserunt quales antea fuerunt, nimirum Ministri istius Sacrificii.

Prob. 2. Agnus paschalis debebat immolari lunâ 14. ad vesperam: atqui impossibile erat omnes agnos immolari in templo per Sacerdotes; ergo &c.

Prob. min. quia etiamsi Sacerdotes & Levitæ fuissent occupati usque in seram noctem (quemadmodum leguntur fuisse occupati 2. Paral. 35.) tamen non potuissent immolare tot millia agnorum, quot necessarii erant pro millenis & millenis hominibus, qui singulis annis tenebantur ascendere Jerosolymam ad celebrandum Phase, præsertim tempore Davidis & Salomonis, quando Regnum Israël fuit florentissimum, & populus numerosissimus; ergo impossibile erat omnes agnos paschales immolari per Sacerdotes Aäronicos, ac consequenter etiam post institutum Sacerdotium Aäronicum, Patres-Familias ex veteri privilegio, sibi in Ægypto à Deo concesso, agnum Paschalem domi immolabant.

Obj. 1. Lev. 17. ℣. 3. dicitur: ***homo quilibet de domo Israël; si occiderit bovem, aut ovem, sive capram in castris, vel extra castra, & non obtulerit ad ostium Tabernaculi oblationem Domino, sanguinis reus erit.*** Ergo agnus paschalis non poterat immolari, nisi in templo per Sacerdotes Aäronicos.

℟. Neg. conseq. quia in verbis objectis non agitur de oblatione agni paschalis; sed de aliis Sacrificiis, quæ ex bobus, ovibus & cæteris animalibus mundis, in decursu anni, populus Deo immolabat, ut ex toto capite illo 17. satis clarum & evidens est.

Obj. 2. 1. Esdræ 6. ℣. 20. munus immolandi agnum paschalem tribuitur Levitis & Sacerdotibus: nam postquam ibidem ℣. 19. dictum esset, quòd filii Israël fecissent pascha quartâ decimâ die mensis primi, ℣. 20. subjungitur Sacerdotes & Levitas purificatos fuisse, ***ad immolandum Pascha universis filiis transmigrationis, & fratribus suis Sacerdotibus, & sibi.*** Ergo immolatio agni paschalis erat functio pertinens ad solos Sacerdotes Aäronicos.

℟. Neg. conseq. quia rationes ob quas tunc Agnus Paschalis immolatus fuit à Sacerdotibus & Levitis, non habent locum, nec militant pro aliis temporibus: siquidem id factum est 1. quòd tunc populus recenter ex captivitate Babylonica redux, vel nondum esset purificatus, vel in ritibus & legibus de immolando agno (quæ tempore captivitatis facilè potuit oblivisci) nondum esset sufficienter instructus; & sic conveniebat, ut agnus immolaretur à solis Sacerdotibus & Levitis. 2. cùm tunc templum recenter esset reædificatum & dedicatum, & populus in eo magnam ageret lætitiam; ad majorem publicæ lætitiæ solemnitatem rursus conveniens erat, ut Agni Paschales à Sacerdotibus & Levitis immolarentur.

Sunt alii qui dicunt, quòd loco objecto *Pascha* non Agnos Paschales, sed hostias omnibus diebus Paschalibus offerri solitas significet, quomodo & hæc vox accipitur Joan. 18. v. 28. attamen quia apertè notatur dies decimus quartus, quo (præter juge Sacrificium) non solebant offerri aliæ hostiæ, quàm Agni Paschales, priori solutioni potiùs inhærendum videtur.

Obj. 3. lib. 2. Paralip. 30. ℣. 1. dicitur: ***misit quoque Ezechias ad omnem Israël & Judam: scripsitque Epistolas ad Ephraim & Manassen, ut venirent ad domum Domini in Jerusalem, & facerent Phase Domino Deo Israël.*** Atqui domus Domini est ipsum templum; ergo Agnus Paschalis non in privatis domibus

mibus à patribus-familias, sed in templo à Sacerdotibus mactari debebat.

℟. Neg. conseq. nam Ezechias (uti etiam & Josias ibidem cap. 35.) Agnos Paschales immolari voluit per Sacerdotes & Levitas, quòd nempe plerique de populo (utpote tempore præcedentium Regum in Idololatriam relapso) purificati nondum essent. Quia igitur immolatio à mundis fieri debebat, ideo Levitarum & Sacerdotum ministerio peracta fuit. Patet hæc solutio ex v. 17. cap. 30. ubi dicitur: *eò quod multa turba sanctificata non esset ; & idcirco immolarent Levitæ Phase his, qui non occurrerant sanctificari Domino.* His enim verbis indicatur, ut bene observat Dionys. Carthus. quemlibet de populo, si nempe foret pater-familias, potuisse immolare Phase, si videlicet mundus seu purificatus fuisset.

Obj. 4. Deut. 16. postquam præcepisset Deus populo, ut singulis annis immolaret Phase, & celebraret solemnitatem Azymorum, adjungit v. 5. & 6. *non poteris immolare Phase in qualibet urbium tuarum... sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi: immolabis Phase vespere ad solis occasum, quando egressus es de Ægypto.* Atqui locus quem elegit Dominus Deus, non est nisi Tabernaculum vel Templum; ergo Israëlitæ, jam in terra promissionis existentes, non poterant immolare Agnum Paschalem, nisi in Tabernaculo vel Templo, & consequenter immolatio non poterat fieri nisi à Sacerdotibus Aäronicis.

℟. Neg. min. nam per locum quem elegit Dominus &c. non significatur solum Tabernaculum vel Templum, sed & ipsa urbs in qua Tabernaculum erectum, & Templum ædificatum erat, uti ex pluribus S. Scripturæ locis manifestum est, & quidem 1. id manifestè constat ex loco objecto v. 7. ubi dicitur, quòd Judæi deberent comedere Agnum Paschalem *in loco quem elegerit Dominus Deus*: jam verò non comedebant Agnum Paschalem in Templo, sed in urbe, uti liquet ex facto Christi; ergo &c. 2. per locum, quem elegerit Dominus Deus, ut habitet nomen ejus ibi, ipsam urbem Jerusalem, in qua Templum ædificatum erat, designari, clarissimis verbis quoque exprimitur 3. Reg. 11. v. 36. ubi Deus per Ahiam Silonitem dicit ad Jeroboam: *filio ejus* (Salomonis) *dabo tribum unam, ut remaneat lucerna David servo meo cunctis diebus coram me in Jerusalem civitate quam elegi, ut esset nomen meum ibi.* Vide & Deut. 12. v. 11. 17. v. 8. item 18. v. 6.

Verum quidem est, quòd Deus voluerit & præceperit, ut (Hebræis jam in terra promissionis existentibus) non nisi uno certo in loco, scilicet ubi foret Tabernaculum vel arca aut Templum, liceret immolare, ant edere Agnum Paschalem: tamen id non jussit fieri per Sacerdotes Aäronicos; sed privilegium hoc, utpote antiquius Sacerdotio Aäronico, reliquit juxta primævam suam institutionem, omnibus & singulis Patribus-Familias, cujuscumque demum tribûs vel conditionis essent, ut nempe illi in isto loco domi suæ, vel in hospitio suo agnum immolarent & cum familia sua comederent.

Obj. 5. Si quilibet Pater-familias fuisset Sacerdos respectu Agni Paschalis, debuisset Christus illum mactare, cùm esset Pater-Familias suorum Apostolorum; atqui Christus non mactavit agnum, ergo.

Prob. min. 1. Quia ut dicitur Matt. 26. ℣. 19. Marci 14. v. 16. & Luc. 22. v. 8. & 14. *Petrus & Joannes paraverunt Pascha*, scilicet jam mactatum in Templo.

Prob. min. 2. Quia agnus mactari debebat ante occasum solis, ut constat ex Josepho lib. 7. de bello Judaico cap. 17. dicente: *cùm dies festus adesset, qui Pascha vocatur, quando à nona quidem hora* (id est à nostra tertia post meridiem) *usque ad undecimam* (id est usque ad quintam scilicet completam) *hostias cædunt* &c. Atqui Christus tantùm venit Jerosolymam, dum jam sero erat & sol occubuerat; ergo &c.

℟. Neg. min. & ad primam prob. dico, ex verbis Evangelistarum non sequi, quòd Petrus, & Joannes paraverint Pascha, jam mactatum in Templo; sed quòd omnia præparaverint quæ juxta Legem requirebantur ad ritè celebrandum Pascha, scilicet agnum, Azyma, cænam &c. qui agnus mox à Christo superveniente mactari potuit. Hinc ad prob. secundam nego min. scilicet quòd Christus tantùm venerit Jerosolymam post occasum solis; siquidem vênit, ut habent Matth. & Marcus, *vespere facto*, id est sole jam declinante ad occasum, ac consequenter illo tempore, quo agnus immolari poterat, juxta illud Deut. 16. v. 16. *immolabis Phase vespere ad solis occasum.*

Obj. 6. Josephus loco statim cit. scribit Cestium, cùm Neroni vellet urbis Jerosolymæ potentiam exhiberi, mandasse Sacerdotum Principibus, ut, si fieri posset, numerum populi colligerent: illos verò, quia Pascha jam instabat, expectasse, & ex agnorum Paschalium numero conjecisse numerum comedentium. Atqui istum numerum non potuissent conjicere, nisi ipsimet agnos mactassent; ergo &c.

℟. Neg. min. quia æquè facilè potuit numerus vicatim colligi per Sacerdotes, etiamsi hostias non mactassent, ac si mactassent, ut rem bene consideranti satis patet.

Foret quidem jam etiam hîc discutienda operosa & dudum disputata illa quæstio, an nimirum agnus immolari debuerit ad primas, an verò ad secundas vesperas lunæ 14.? Sed eam hîc omittimus, quia de ea commodiùs agetur in Evang. ac proinde ibidem eam examinabimus & discutiemus, quando agemus de ultimo Christi Paschate.

QVÆSTIO IV.

Quædam alia resolvuntur.

PEt. 1. Quo ritu agnus immolari deberet?

℟. Quod ritum attinet, 1. jugulabatur, & sanguine ejus aspergebantur *postes & superliminaria*, ut patet ex v. 7. ut viso hoc sanguine, Angelus percutiens, domos illas Hebræorum transiliret, nec eorum primogenita percuteret.

2. Integer agnus, non dissectus (ne os aliquod læderetur) caput cum pedibus & intestinis, antè tamen purgatis & exsecto felle, torrebatur.

3. Judæi comedebant carnes ejus *assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus*, ut habetur v. 8. Hebraicè dicitur *cum amaris*, scilicet herbis amarulentis, ut exponit Chaldæus.

4. Juxta v. 9. non poterant comedere *ex eo crudum quid* (sive prorsus esset tale, sive semiassatum; utrumque enim latitudo vocis Hebraicæ complectitur) *nec coctum aquâ, sed tantùm assum igni*; quia citiùs assatur caro quàm elixetur; Hebræis autem festinandum erat. Potissima ratio videtur petenda à mysterio, nam Christus verus agnus figurabatur, amoris igne assatus.

℣. 10. *Nec remanebit quidquam ex eo usque mane*, id est, ne profanè comedi contingat, planè absumite.

℣. 11. *Renes vestros accingetis* &c. omnia hæc festinationem indicant, suntque viatorum ad iter longum & laboriosum se accingentium: eodem spectat ceremonia baculorum qui manu tenendi, & calceamentorum quæ in pedibus habenda erant.

Est enim Phase (*id est transitus*) *Domini.* *Phase* Hebraicè *Pesach*, Chaldaicè *Pascha*, transitum, sive potiùs transultum significat, Angeli nimirum, qui domos Hebræorum transiliebat & relinquebat intactas: & hic est primus transitus qui significatur nomine *Phase*. Secundus autem est Hebræorum ex Ægypto in Chanaän: & tertius eorumdem per mare rubrum. Hunc tertium significari nomine *Pascha* docet S. P. Aug. Tract. 55. in Joan. attamen hoc non obstante, duas priores significationes non excludit. Interim ex his significationibus prima & proxima est Angeli vastatoris transeuntis Hebræos, cui succedit altera de mari rubro, finaliter autem significatur transitus de Ægypto in Chanaän, & hæc significatio innuitur Deut. 16. v. 1. Allegoricè repræsentatur transitus Christi de terra ad cælum, ut nos à peccato ad gratiam, & ab hoc mundo ad cælum transiremus. Plura desuper videri possunt apud A Lapide.

P. 2. Quomodo dicatur v. 17. dies iste custodiendus sive observandus *ritu perpetuo*?

℞. Cum S. P. Aug. Q. 43. in Exod. *aut sic appellavit æternum, quòd non sua sponte audeant desinere celebrare* (sed quem ritum servarent, donec Deus ipse abrogaret Legem, ritum immutando) *aut ut non ipsa signa rerum, sed res quæ iis significantur æternæ intelligantur*, scilicet Azyma sinceritatis & veritatis.

P. 3. Quo sensu dicatur ỳ. 31. quòd (completâ strage primogenitorum) Pharaö vocaverit Moysen & Aäron, eosque egredi jusserit, cùm tamen cap. 10. ỳ. 29. Moyses dixerit ad Pharaönem: *non videbo ultra faciem tuam?*

℞. Nonnulli ista verba: *non videbo* &c. sic exponunt: sponte te non ampliùs accedam, neque liberationem populi urgebo, sed tu me potiùs videre desiderabis, quando in proxima & ultima plaga primogenitorum nos exire compelles. Unde ad illud quod hoc cap. dicitur, nempe Pharaönem surrexisse & vocasse Moysen; respondent, verisimile esse, quòd ipsemet Pharaö tantâ strage perculsus, timensque pejora, surrexerit ut Moysen adiret, quem suaviter quiescentem domi suæ inveniens, vocando excitavit, dixitque: *surgite, egredimini* &c.

Alii, qui verba Moysis: *non videbo* &c. rigorosè sumunt, arbitrantur quòd post hæc Moyses Pharaönem non ampliùs viderit, & illa verba hujus cap. ỳ. 31. *vocatisque Pharaö Moyse & Aäron nocte* &c. sic esse intelligenda existimant, ut Pharaö, missis ad Moysen Aulicis & regni Proceribus, Hebræis non solùm plenariam fecerit facultatem exeundi cum omnibus ad se pertinentibus, sed ad promptissimum exitum provocaverit. Itaque juxta hanc explicationem Pharaö non per semetipsum, sed per Proceres suos vocavit Moysen & Aäron, ac dixit: *surgite* &c. Et quidem hic modus conciliandi utrumque jam præcit. Scripturæ textum videtur plausibilior, quandoquidem in ipsa Scriptura fundetur: nam cap. 11. ỳ. 8. Moyses dixit ad Pharaönem: *descendent omnes servi tui isti ad me, & adorabunt me dicentes: egredere tu & omnis populus qui subjectus est tibi.*

CAPUT XIII.

Jubet Deus in gratiarum actionem pro cæsis Ægyptiorum primogenitis, sibi sanctificari & offerri primogenita Judæorum, tam in hominibus, quàm in jumentis; eosque deducit non per Philisthæam, sed per viam deserti. Hebræi secum efferunt ossa Joseph, eisque dux itineris est columna nubis & ignis.

QUÆSTIO I.

Quid sibi velit Lex de sanctificandis primogenitis?

VErs. 1. *Locutusque est Dominus ad Moysen*, ipsâ scilicet egressionis die, vel adhuc Israëlitis existentibus in Ramesse, vel saltem castris jam stantibus in secunda statione Socoth.

ỳ. 2. *Sanctifica mihi omne primogenitum* (supple masculinum ex ỳ. 12.) *quod aperit vulvam*, id est quod primò matris uterum reserando, naturali more in lucem hanc egreditur, quodque est principium generationis maternæ.

Dicuntur autem primogenita Deo sanctificari, dum separantur ab usu communi, ut dentur & offerantur vel applicentur ad ejus cultum: omne enim quod ad Dei cultum applicatur; dicitur directè vel indirectè sanctificatum; sic dies Sabbathi sanctificata dicitur, id est ad Dei cultum applicata; qui in illa die magis, quàm in aliis, vacatur divino cultui. Itaque vi hujus legis omnia primogenita ab usibus humanis removenda, & ad Dei cultum applicanda erant; sive essent immolabilia, quæ directè Deo applicantur, dum immolantur, sive non; quia alia primogenita, quæ per se & directè non applicantur Deo, applicantur indirectè & mediatè seu per alterum, ut primogenitum asini quod commutatur ove.

Dico 1. Non præcipit hìc Deus, ut ista primogenitorum sanctificatio & in obsequium suum segregatio fiat illo tempore, quo omnes occupati erant in egressu; sed ut fiat postea, cùm opportunum fuerit, videlicet cùm possiderent terram Chanaän, ut patet ex v. 11. & 12. subnectit tamen Deus hanc legem præcepto immolandi Agnum Paschalem; quia sicut agni immolatio, ita & primogenitorum oblatio Hebræis jugiter renovare debebat memoriam liberationis ex Ægypto: hanc enim effecit & procuravit Deus per cædem primogenitorum totius Ægypti. Quia ergo tunc Deus occidit primogenita Ægypti, ut Hebræos quasi primogenitos suos inde liberaret, & quia tunc intacta servavit primogenita Hebræorum habitantium in Ægypto, hinc hac lege eadem sibi offerri, ac quasi sua & à se conservata sibi reddi poposcit. Unde hæc agni æquè ac primogenitorum oblatio sunt primæ Legis Moysaicæ ceremoniæ.

Dico 2. Ex præcit v. 2. patet, non paternum primogenitum, sed solum maternum offerendum fuisse Deo. Hinc ex vidua quæ antè pepererat, susceptus filius, vel ex non vidua, sed quæ femellam antè pepererat, non erat Deo offerendus; quia non ipse, sed alia præcedens proles vulvam matris aperuerat. Qui tamen plures (uti tunc licuit) habebat uxores, debebat singularum uxorum primum fœtum, si masculus erat, Deo consecrare.

Dico 3. Præfata lex propriè non comprehendit Christum Dominum: ille enim nascens non reseravit vulvam matris, sed clausum matris uterum penetrando prodiit in lucem; ideoque hac lege non tenebatur, licèt sponte suâ illi se subjecerit eamque servaverit. Ita Cyrillus Jerosol. Hom. de Occursu Domini, Hormisdas Papa Epist. 1. cap. 3. quibus accedunt Marius, Tirinus & alii.

Sunt interim aliqui, qui cum Jansenio sustinent, substantiam hujus præcepti simpliciter esse de offerendis primogenitis matrum, quocumque demum modo, sive naturali, sive miraculoso nati fuerint: quia totum mysterium latet in eo, quòd essent primogeniti, ut patet ex v. 15. ubi Deus pro ratione illius præcepti addit: *nam cùm induratus esset Pharaö, & nollet eos dimittere, occidit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti, à primogenito hominis usque ad primogenitum jumentorum* &c.

Interim ad hoc commodè responderi potest, quòd ob cædem istorum primogenitorum non petat sibi Deus omne primogenitum, sed illud tantùm quod lex exprimit. Sic, ut ait A Lapide, licèt in Ægypto etiam feminæ primogenitæ cæsæ sint, Deus tamen ab Hebræis solos exigit masculos primò natos, ut dignior sexus Deo dicaretur.

P. Quomodo v. 17. dicatur, quòd Deus non duxerit Israëlitas per Philisthæam causâ vitandorum bellorum, cùm & per viam deserti eis pugnandum fuerit contra Amalec, ut patet infra cap. 17.?

℞. Quia illud prælium fuit unico dumtaxat certamine post 40. dies ab exitu ex Ægypto initum, & non tam Hebræorum armis, quàm Dei singulari ope confectum est: si autem transiissent Hebræi per Philisthinos, statim & assiduè eis pugnandum fuisset cum inimicis bellicosissimis; tales enim erant Philisthæi. Adde quòd bellum cum Amalec exurrexerit multis desertis jam peragratis, ut proinde tunc reditus in Ægyptum fuerit difficilior.

QUÆ-

QUÆSTIO II.

An retinenda sit lectio nostra, ubi ỷ. 18. dicitur: & armati ascenderunt filii Israël de terra Ægypti?

RESp. Affirmativè contra Calvinum, hîc injustè carpentem (uti & in aliis locis sæpe solet) Vulgatam nostram.

Prob. ea lectio retinenda est, quam non tantùm tota Ecclesia Catholica, sed & ipsimet Rabbini & tota Judæorum Synagoga tamquam veram & genuinam admittunt; atqui ut talem admittunt lectionem Vulgatæ nostræ, ergo &c.

Prob. min. ex S. Hieron. qui Epist. 125. ad Damasum Q. 2. agens de translatione hujus versûs, ita scribit: *Aquila, qui non contentiosiùs, ut quidam putant, sed studiosiùs verbum interpretatur ad verbum, in eo loco ubi Septuaginta posuerunt;* QUINTA AUTEM GENERATIONE ASCENDERUNT FILII ISRAEL DE TERRA ÆGYPTI, *ita transtulit*, ET ARMATI ASCENDERUNT FILII ISRAEL DE TERRA ÆGYPTI. Et deinde non nullis circa translationem LXX. interjectis, tandem concludit: *Aquilam verò, ut in cæteris, & in hoc maximè loco propriè transtulisse, omnis Judæa conclamat, & Synagogarum consonant universa subsellia, quòd videlicet idem sermo, & eisdem litteris scriptus, diversas apud eos & voces, & intelligentias habeat.* Ergo lectionem Vulgatæ nostræ tamquam veram & genuinam admittit tota Judæorum Synagoga, eamque omnibus aliis præfert S. Hieronymus.

Obj. 1. Pro *armati* Hebraicè est *Chamuscim*, id est *quini & quini*. Ergo non potest verti: *armati*, sed cum Calvino verti debet: *dispositi*, ita ut tantùm significetur modus & numerus in quolibet ordine proficiscentium, non autem quòd sic dispositi arma gestarent.

℞. Neg. conseq. nam cùm quini incedant in Acie armati milites, hinc *Chamuscim* hic idem est quod *armati*, per metaplepsim Hebræis usitatam; siquidem illud verbum Hebraicum *Chamuscim*, aliquando pro voce latina *armati* sumi, patet ex consonantia aliorum locorum Scripturæ, ubi aliter accipi non potest, ut Josue 1. v. 14. & ibidem cap. 4. v. 12. ubi Textus Latinus habet: *filii quoque Ruben, & Gad & dimidia tribus Manasse, armati præcedebant fratres suos filios Israël sicut eis præceperat Moyses;* in Hebræo loco *armati* ponitur *Chamuscim*, seu *quini*. Malè igitur propter illud verbum Hebraicum Calvinus reprehendit Vulgatam nostram; & quidem adversus omnium ferè Hebræorum consensum: quod ultimum ipsemet fateri non veretur.

Obj. 2. Loco *armati* LXX. posuerunt *quintâ generatione*, ut constat ex præcit. verbis S. Hieron. & conformiter ad LXX. omnes fere antiqui Patres legunt, ut ait Jansenius: ergo pro *Chamuscim* Vulgata nostra non videtur rectè ponere *armati*.

℞. Neg. conseq. nam idem verbum Hebraicum, imo & aliquando eadem sententia seu sermo, & eisdem litteris scriptus, non rarò habet diversas significationes seu intelligentias, ut liquet ex eis, quæ dicta sunt in cap. 47. Gen. Q. 2. & ex S. Hieron. loco supra cit. qui & ibidem, ut id confirmet, exempli causâ unum tale verbum ponit. *Pastores & amatores*, ait, *eisdem litteris scribuntur*, AIN, JOD, MEM: *sed pastores* ROIM *amatores leguntur* REIM. Diversitas autem illa oritur ex eo, quòd verba Hebraica sine punctis posita, sæpe sint ambigua, sicque punctis appositis, juxta diversam punctationem, diversa ex eodem verbo oriatur significatio. Cùm igitur sine punctis scripserit Moyses, nihil prohibet dicere Spiritum S. ambiguâ voce hoc loco indicasse tria; scilicet 1. Quod quini & quini incederent Hebræi de Ægypto, idque in sensu litterali proprio, & simul in sensu litterali figurati per metalepsim, quòd armati incederent, cùm tali ordine armis stipati milites soleant incedere. 2. Etiam in sensu litterali proprio eodem verbo indicatur, quòd armati incederent Hebræi, si loco *Chamuscim* legatur *Chalutsim*, id est armati vel succincti lumbos. 3. Retinendo to *Chamuscim*, etiamni sensu litterali significatur, quòd egressi sint *quintâ* subintelligendo scilicet *generatione*, & ideo LXX. loco *armati* rectè quoque posuerunt: *quintâ generatione*, & conformiter ad illos ita legerunt antiqui Patres. Quocirca S. P. Aug. Q. 50. in Exod. liberum relinquit id intelligere vel de quinto centenario inchoato, *& ideo quintâ progenie*, inquit, *quia post quadringentos & triginta annos*, scilicet à promissione Abrahamo facta computandos, ut monstratum est cap. 15. Gen. Q. 2. vel etiam id intelligi potest de generationibus hominum, scilicet *ab ipso Jacob, qui intravit in Ægyptum, usque ad Moysen, qui cum populo egressus est. Jacob enim primus, secundus Levi, tertius Caäth, quartus Amram, quintus Moyses invenitur.* Ita ibidem S. Pater.

Etiam in tribu Juda, ut notat S. Hieron. supra cit. reperiuntur quinque generationes ab ingressu in Ægyptum; nam per Phares, Hesron, Aram, Aminadab descendendo, quintus est Nahasson, dux tribûs Judæ in deserto.

Obj. 3. Hebræi in egressu ex Ægypto nulla videntur potuisse sibi arma comparare; nam Ægyptii, qui ipsos hucusque durissimè afflixerant, certò etiam arma ab ipsis abstulerant. Ergo non potest retineri lectio Vulgatæ nostræ.

℞. Neg. ant. nam esto loricis caruerint, aliis tamen armis instrui non erat ita difficile hominibus jam per multos dies ad egressum suspirantibus; præsertim circa finem ultimi anni, quando Ægyptii maximis plagis affligebantur à Deo. Præterea unde patet aut liquet, quòd Ægyptii arma ab Hebræis abstulerint? Id enim nullibi insinuat Scriptura, nec ex ullo capite probari posse videtur.

Inst. cap. seq. dicitur, quòd Hebræi videntes Pharaönem appropinquantem cum exercitu suo, timuerint valde; atqui non habuissent rationem timendi si armati fuissent, ergo &c.

℞. Neg. min. quia licèt armati essent, tamen hactenus minimè in bello versati erant: & præterea apparatus curruum, equitum &c. illi sfortior apparebat, quàm cui soli pedites possent resistere.

Obj. 4. Josephus lib. 2. Antiq. cap. 6. & 7. negat Hebræos arma habuisse dum exiverunt Ægypto, sed ea demum illos accepisse asserit, quando æstus & ventus, post demersum Pharaönem cum exercitu suo, arma Ægyptiorum in litus expulit. Idem asserit Philo.

℞. Authoritatem Josephi & Philonis, utpote hac in parte Scripturæ contrariam, nullius esse momenti, adeoque nec admittendam.

P. 1. An columna nubis & ignis, in qua v. 21. Dominus præcedebat Hebræos ad ostendendam viam, fuerit duplex, an verò unica?

℞. Communior sententia tenet, eam fuisse unicam entitate seu in substantia, sed diversam officio; idque videtur colligi ex cap. 14. v. 19. & 20. ubi de columna nubis & ignis dicitur, eam simul administrasse officium nubis tenebrosæ versùs Ægyptios, lucis versùs Hebræos, idque totâ nocte. Rursus id quoque erui videtur ex v. 24. mox cit. cap. ubi eadem vocatur *columna nubis & ignis*, per quam respiciens Dominus super castra Ægyptiorum, interfecit exercitum eorum. Itaque eadem columna de die apparebat ut nubes, & de nocte ut ignis, quia nempe tunc ei splendor quasi ignis indebatur; unde & Num. 9. v. 15. de eadem dicitur: *erat quasi species ignis.* Hoc est, non erat aliud quàm lux & splendor mirificus noctu columnæ inditus, qui tota castra illuminabat instar lunæ vel solis: unde & *sol* vocatur Sap. 18. item *ardens*, id est flammea, non à calore sed à colore.

P. 2. Quamdiu hæc columna adsuerit Hebræis?

℞.

y. Totis 40. annis in deserto, usque ad mortem Moysis, cùm nempe in proximo essent ut Jordanem trajicerent; nam tunc defecisse columnam, vel ex eo patet, quòd in trajectione Jordanis jubeantur Hebræi non jam ampliùs columnam, viæ ducem aspicere & sequi, sed arcam à Sacerdotibus bajulatam eminus præeuntem: cùm alioquin longè faciliùs fuisset, columnam ducem intueri & sequi, quàm arcam. Ita Abulensis, Serarius &c. Hauserunt illi hanc opinionem suam ex S. P. Aug. Q. 3. in Josuë: *de longè jussum est arcam præcedere, ut posset à populo videri... ex hoc autem facto intelligendum est, quòd columna illa nubis quæ solebat movendis castris signum dare & iter ostendere, jam recesserat, nec eis apparebat.*



CAPVT XIV.

Rex Pharaö cum exercitu suo insequitur Israëlem: sed Angelus in columna nubis medium sese interponit Hebræos inter & Ægyptios; Moyses virgâ dividit mare rubrum, quod sicco vestigio transeunt Hebræi: Pharaö autem cum universo æquitatu & curribus suis aquis involvitur.

QUÆSTIO I.

De divisione & transitu maris rubri.

POstquam Israëlitæ profecti essent de Socoth, & in tertia mansione castra metati essent in Etham in extremis finibus solitudinis, ut dicitur cap. præced. ỷ. 20. hoc cap. v. 2. Moyses ex mandato Dei eis præcepit, ut reversi castra metarentur è regione Phihahiroth, quæ est inter Magdalum & mare rubrum contra Beelsephon. Itaque postquam ibidem in quarta mansione castra metati essent, levantes oculos viderunt Pharaönem cum ingenti exercitu ad se appropinquantem, & timuerunt valde, ut dicitur hic v. 10. Moyses verò id videns, eos animavit dicens v. 13. *nolite timere, state & videte magnalia Domini quæ facturus est hodie.* Ipse enim *pugnabit pro vobis, & vos tacebitis.* v. 14. Id est vos quiescetis otiosè & jucundè, hanc Dei pro vobis pugnam & prælium spectando.

ỷ. 15. *Dixitque Dominus ad Moysen, quid clamas ad me?* Non est reprehensio, sed blanda consolatio, & ad spem futuri miraculi, nempe transitûs maris rubri, excitatio; quasi dicat, non opus est ut ampliùs clames, quia suscepi orationem tuam.

Deus igitur magnalia & mirabilia sua ostensurus in transitu maris rubri, dixit ad Moysen v. 16. *tu autem eleva virgam tuam, & extende manum tuam super mare, & divide illud.* In quæ verba S. P. Aug. *hæc,* inquit, *est virga illa, in qua fiebant mirabilia, quæ modò dicitur esse Moysi, tunc autem fratris ejus fuisse dicebatur, quando per illam ipse operabatur.* Q. 53. in Exod.

ỷ. 17. *Ego autem indurabo cor Ægyptiorum ut persequantur vos*; hoc est adimam ipsis timorem, ut audacter in alveum maris sese immittant. Excæcavit autem & obduravit eos Deus, objiciendo menti & oculis eorum Israëlitas sicco pede mare transeuntes.

ỷ. 19. *Tollensque se Angelus Dei* (in columna nubis delitescens) *qui præcedebat castra Israël, abiit post eos*; migrando cum columna nubis à fronte castrorum ad tergum, scilicet ad arcendos Ægyptios & tutandos Hebræos. Ubi nota, quòd licèt columna hic sequeretur castra à tergo, tamen simul ex se radios quosdam emitteret eminus ante primam aciem, qui viam ostenderent Hebræis, quà pergerent ad mare rubrum; proficiscebantur enim continuò Hebræi, uti jusserat Deus v. 15.

ỷ. 20. *Et erat nubes tenebrosa & illuminans noctem*, eadem scilicet columna nubis media inter Hebræos & Ægytios insequens, posteriori sui parte, qua respiciebat Ægyptios, densior & latior erat, atque ideo tenebrosa, præpediens ipsis aspectum & accessum ad Hebræos; anteriori verò sui parte, qua respiciebat Israëlitas, lucida erat & flammea: sicque una & eadem nubes, hìc fungebatur officio columnæ nubis & ignis.

ỷ. 21. *Cùmque extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud Dominus flante vento vehementi & urente totâ nocte* (nimirum usque ad ingressum Hebræorum in mare) *& vertit in siccum.* Quòd ventus tantùm immissus sit ad alveum maris lutosum exsiccandum, divisio autem & suspensio aquarum utrimque in modum muri consistentium, Angeli ministerio subito facta sit, tenent Menochius, A Lapide & non nulli alii. Sed nihil vetat Angelum aquas divisisse tamqnam causam principalem, simul tamen usum ministerio venti, tamquam causâ instrumentali, prout frequentissimè videmus Deum ventis uti voluisse. Ita supra cap. 10. ventus adduxit & abduxit locustas, & Num. 11. adduxit coturnices.

Divisaque est aqua. Tradunt Hebræi tot fuisse in mari vias, quot erant tribus Israël, ita ut per illas singulæ tribus seorsim transirent: & hoc se audivisse a Majoribus traditum, dicit Origenes & probat Epiphanius. In cujus opinionis subsidium adduci solet illud Psal. 135. v. 13. ubi dicitur: *qui divisit mare rubrum in divisiones.*

Sed omnino incerta est hæc traditio de divisione maris in 12. semitas, eamque fabulosam vocat Theod. & eo loco Psal. vox *divisiones* significat duo latera maris divisi, inter quæ via patebat Hebræis; quo sensu loquitur Scriptura Jerem. 34. v. 18. *vitulum quem conciderunt in duas partes, & transierunt inter divisiones ejus.*

Mirum sanè, quòd illa miraculi circumstantia, si revera contigisset, neque hìc in descriptione historica fuisset expressa, neque cap. seq. in Carmine Eucharistico rei tam notabilis mentio à Moyse facta fuisset. Liber etiam Sap. qui multa supplet, quæ Moyses tacitè transierat, nusquam meminit plurium viarum, sed unius tantùm, ut patet ex cap. 14. v. 3. *dedisti in mari viam, & inter fluctus semitam firmissimam.* Similia habentur ibid. cap. 10. v. 17.

Attamen infirmum videtur argumentum, quod contendit, si divisi fuissent Hebræorum exercitus, etiam columnam nubis debuisse divisam esse in duodecim columnas: nam, ut bene reflectit Marius, potuisset facilè una columna omnibus viis prælucere, non minùs quàm in hac sententia præluxerit uni viæ latissimæ & amplissimæ, necesse est enim in omni sententia ponere vastissimum maris hiatum, per quem tot centena hominum & jumentorum millia tam brevi spatio transierint. Etenim quando corpus, quod lucet, fertur supra spatium in quo lucet, nihil refert ad luminis delationem, sive in eo spatio sint quædam corpora opaca à se mutuo divisa, sive non, ut patet in divisione luminis solaris. Ita Marius.

ỷ. 22. *Et ingressi sunt filii Israël* (duce Moyse) *per medium sicci maris.* Transitus Israëlitarum per mare rubrum, typus est evidentissimus liberationis nostræ per aquas Baptismi. Et hinc S. P. Aug. in Psal. 72. ait: *liberatur populus ab Ægyptiis per Moysen, liberatur populus à præterito vita peccatorum per Dominum nostrum Jesum Christum: transiit populus ille per mare rubrum, iste per Baptismum; moriuntur in mari rubro omnes inimici populi illius, moriuntur in Baptismo omnia peccata nostra.* Similia etiam habet Tract. 13. in Joan.

QUÆ-

QUÆSTIO II.

Utrum revera Hebræi à littore Ægypti ad oppositum littus, medias inter maris rubri aquas pervenerint?

NEgant id plurimi Hebræorum Doctores, & cum eis D. Thom. in cap. 10. Epist. 1. ad Cor. item Abulensis ac Burgensis, putantque filios Israël in hoc transitu fecisse semicirculum, scilicet circuisse eos montem sive scopulos deserti Etham, qui directum in Chanaän iter per terram impediebant, & in mare rubrum procurrebant; ita ut per mare circumgressi sint hos scopulos, ac reflexo itinere redierint ad idem littus, Ægyptum spectans, per quod ingressi fuerant mare, licèt non ad eumdum littoris locum. Verùm

℟. Et dico cum A Lapide, Torniello, Frassen, Natale Alexandro aliisque communiter, quòd revera ad oppositum littus pervenerint. Et hæc sententia passim exprimitur in chartis Geographicis terræ sanctæ, in quibus ad designandum iter filiorum Israël per mare rubrum, notatur linea recta, non semicircularis.

Prob. 1. ex Num. 33. v. 8. ubi sic legimus: *profectique de Phihahiroth, transierunt per medium mare in solitudinem.* Et Epist. 1. ad Cor. cap. 10. v. 1. de Israëlitis verba faciens Apost. ait: *omnes mare transierunt.* Et ad Heb. 11. fidem Antiquorum justorum commendans & Hebræis inculcans, v. 29. rursus ita scribit: *fide* (filii Israël) *transierunt mare rubrum.* Atqui progressus, quem adstruit opposita sententia, non potest dici verus transitus, sed appellari debet circuitus; ergo &c.

Prob. min. si quis circa Ostendam ingrederetur mare, & per viam semicircularem egrederetur prope Dunkercam, redeundo ad idem littus Flandricum, talis non posset dici transivisse seu trajecisse mare, quod mediat inter Angliam & Flandriam; ergo nec Israëlitæ possunt dici transivisse mare rubrum, quod mediat inter Ægyptum & Arabiam, si illud tantummodo circumgressi sint, redeundo ad idem littus Ægyptiacum. Necessariò igitur dicendum videtur, quòd ex littore Ægyptiaco pervenerint ad oppositum littus Arabicum, ut nempe verificentur jam præcit. Scripturæ verba: & adhuc clariùs & manifestiùs ad hoc asserendum videtur cogere lib. Sap. cap. 10. v. 18. ubi sacer textus non habet: *circumduxit*, sed TRANSTULIT *illos per mare rubrum, & TRANSVEXIT illos per aquam nimiam.*

Prob. 2. Quia hanc sententiam manifestis terminis tradit S. Greg. Nyssenus lib. de vita Moysis: " tunc „ summus ille vir, „ inquit„ omnium divinitus mo- „ nitus ad littus descendit, mareque rubrum virgâ „ percussit, & subito, ut in vitro factâ scissurâ, fa- „ cilè *ex altera parte in alteram pervênit*: hic ictu „ Moysaicæ virgæ *in oppositam ripam*, hinc atque „ hinc cadentibus aquis, scissura pervênit. Itaque facto „ per medium pelagus itinere, utraque ex parte undis „ aquarum, quasi muris consistentibus, ingreditur. „ Similiter etiam loquitur Author Serm. 89. de Temp. „ cùm statim divino jussu virgæ ictu rumpitur mare, „ & divisis undis freti, arcana & maris secreta de- „ clarat unda, & erigitur in cumulum pelagus, & „ *limite recto* via porrigitur, ubi populus Domini „ mirabiliter graderetur, „ His quoque subscribit Gregorius Turonensis lib. 1. Hist. cap. 10. dicens: *in littus illud, quod est contra montem Sina, illæsi prorsus, demersis Ægyptiis, Moyse duce transgrediuntur.*

Prob. 3. Quia eamdem sententiam, si non omnino efficax, saltem congruentiæ confirmat ratio. Etenim, ut observant Geographi, transitus à littore Ægyptiaco ad oppositum littus Arabicum videtur hìc fuisse necessarius, ut Hebræi ex Ægypto venirent in montem Sinai: nam licèt ex Ramesse in Sina pedestris via sit directa, quæ ad latus relinquit mare rubrum; tamen via hæc (uti ex tabulis Adrichomii pag. 116. ac aliis chartis Geographicis patet) rupibus undique in longum & latum ita est obsepta, ac adeo prærupta, ut ingens ille exercitus Hebræorum per illam transire non potuerit; sed, Deo duce, flexerit ad mare rubrum.

Itaque quemadmodum, dum post transitum maris rubri ex quinta mansione in Mara Israëlitæ perrexerunt versùs montem Sinai, Deus eos non deduxit per viam directam (quia nempe hæc rupibus obsepta, & omnino prærupta est) sed per columnam nubis & ignis monstravit eis viam lateralem, seu deflectentem versùs mare rubrum, ex qua ascenderunt in Sin, Daphca, & Alus, ac inde in Raphidim & Sina; ita nec pariter videtur eos deduxisse per viam, quæ est circa extremitatem maris rubri (uti asserit sententia opposita) quia, ut ex jam dictis patet, hæc quoque rupibus undique obsepta, ac prærupta est.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Verba Scripturæ prob. 1. allata æquè in opposita sententia, ac in nostra verificari possunt; ergo ex illis non evincitur, quòd Hebræi ex littore Ægyptiaco pervenerint ad littus Arabicum.

Prob. ant. quia ly *transire* æquè de via semicirculari, ac de recta aliquando intelligi constat ex Exod. 12. v. 23. ubi de Angelo percussore, totam utique Ægyptum circumeunte, dicitur: *transibit Dominus percutiens Ægyptios.* & Deut. 1. v. 19. dicunt filii Israël: *transivimus per Eremum.* Atqui transitus hic per Eremum non fuit per viam rectam, sed per varios, & ferè continuos semicirculos; ergo &c.

℟. Neg. ant. & maj. prob. atque ad verba ex Exodo allata dico, etiam hìc transmisso, sed non concesso, quòd verba illa intelligantur de immediato percussore seu de Angelo, inde nihil sequi; quia nimirum Angelus percutiens sic pertransibat domos Hebræorum, & plateas civitatum Ægypti, ut de una extremitate perveniret ad alteram oppositam. Similiter etiam respondeo ad id quod objectum est ex cap. 1. Deut. nam & filii Israël Eremum illam, quæ est inter montem Sinai & Cadesbarne, ita pertransiverunt, ut de una extremitate pervenerint ad alteram oppositam, siquidem dum transiverant viam montis Amorrhæi, erant in extremitate istius Eremi, adeoque non est mirum, quòd dicant se transivisse per Eremum. Licèt igitur *transire* etiam possit intelligi de via semicirculari, modò quis perveniat de una extremitate ad alteram oppositam, nusquam tamen intelligi potest de illa via semicirculari, qua quis redit v. g. ad eamdem partem terræ, ad id idem littus &c. quamvis non ad eumdem littoris locum, qualem viam semicircularem supponuntur in mari rubro fecisse Hebræi, juxta opinionem oppositam. Unde etiam & ipsa Scriptura, dum de tali via semicirculari agit, illam non vocat *transitum*, sed *circuitum*, ut patet ex Deut. 2. v. 1. ubi ita habetur: *venimus in solitudinem quæ ducit ad mare rubrum, & CIRCUMIVIMUS montem Seir longo tempore.* Præterea nec verum est, quòd per viam semicircularem Israëlitæ transiverint præfatam Eremum, dum profecti sunt ex monte Sinäi in Rethma & Cadesbarne: siquidem via hæc, licè non nihil inflexa sit, tamen potiùs recta, quam semicircularis dicenda videtur, uti videre est in Tabulis Adrichomii, cæterisque chartis Geographicis.

Obj. 2. Priusquam intrarent mare rubrum, in tertia mansione castra metati sunt in deserto Etham, ut liquet ex cap. præced. v. 20. ubi dicitur: *profecti de Socoth castrametati sunt in Etham in extremis finibus solitudinis.* Idem patet Num. 33. v. 6. atqui post transitum maris inventi sunt in eodem deserto, ut patet cit. cap. Num. v. 8. *transierunt per mare in solitudinem, & ambulantes tribus diebus per desertum Etham, castra metati sunt in Mara.* Ergo non videntur perrexisse in littus oppositum, sed, semicirculo facto, in idem littus & desertum redierunt.

 ℟. Neg.

℞. Neg. conseq. quia desertum Etham, cùm sit vastissimum, extendit se tam cis, quàm ultra mare rubrum, ejusque angustias in se complectitur, per quas scilicet filii Israël transiverunt. Non mirum igitur, quòd tam post, quàm ante transitum, inventi sint in eodem deserto, licèt non in eadem deserti parte. Quòd autem jam dictum desertum tam vastum sit, ut non tantùm ad littus Ægyptiacum, sed etiam ad oppositum littus Arabicum se extendat,

Prob. 1. Quia ex præcit. textu Num. constat, quòd Israëlitæ, postquam transivissent illud desertum, castra metati sint in Mara; ergo extendit se usque Mara, nam si eò usque se non extenderet, post iter trium dierum per Etham confectum, in Mara non venissent, quandoquidem adhuc alia loca ipsis perambulanda restassent. Jam autem certum est, quòd Mara (habito respectu ad terram Ægypti) non cis, sed ultra mare rubrum sita sit; ergo desertum Etham non tantùm cis, id est ad littus Ægyptiacum, sed etiam ultra, seu ad oppositum littus Arabicum se extendit.

Prob. 2. Desertum istud, quod Num. 33. vocatur *Etham*, hîc cap. 15. appellatur *Sur*, dicitur enim ℣. 22. *tulit autem Moyses Israël de mari rubro, & egressi sunt in desertum Sur: ambulaveruntque tribus diebus per solitudinem, & non inveniebant aquam.*

Unde etiam & S. Hieron. Epist. 127. mansione 5. idem desertum appellat *Sur* & *Etham*: *egressis* inquit, *de mari rubro, occurrit eremus* SUR, *quæ & solitudo* ETHAM *dicitur*, Atqui desertum Sur situm est prope littus Arabicum; ergo &c.

Prob. min. nedum ex omnibus Chartis Geographicis, quæ Sur ex parte littoris Arabici ponunt, sed etiam ex ipsa Scriptura, quæ solitudinem Sur non dicit esse sitam in extremitate Ægypti, seu prope littus Ægyptiacum, sed è regione aut ex adverso Ægypti. Etenim Gen. 25. v. 18. de Ismaële dicitur: *habitavit ab Hevila usque Sur, quæ* RESPICIT *Ægyptum.*

Et 1. Reg. 15. v. 7. legitur: *percussit Saul Amalec ab Hevila, donec venias ad Sur, quæ est è* REGIONE *Ægypti.* Certum igitur videtur, quòd præfatum desertum adeo vastum sit, ut etiam ad littus Arabicum se extendat, imo quòd major ejus pars in extremitate Arabiæ petrææ sita sit; nam situm videtur Scriptura designare à majori vel principaliori parte. Itaque ex jam dictis

Collige in nostra sententia quoque verissimum esse, quòd Israëlitæ post transitum maris rubri ambulaverint per desertum Etham seu Sur, ac consequenter quod præmemoratum argumentum (in quo maximè se fundat opinio opposita) nobis nullatenus obsit. Quin imo quòd plus est, si res bene inspiciatur, ex præcit. loco Num. 33. collato cùm v. 22. cap. 15. hujus libri, videtur optimum posse formari argumentum pro nobis, hoc scilicet modo: Israëlitæ post transitum maris rubri venerunt in desertum Etham, quod & Sur appellatur; atqui, ut probatum est ex c. 25. Gen. & cap. 15. lib. 1. Reg. desertum Sur situm est prope littus Arabicum; ergo Israëlitæ in mari rubro non fecerunt semicirculum, sed rectâ viâ ex littore Ægyptiaco pervenerunt ad littus Arabicum.

Inst. Quamvis in nostra sententia verificari posse videatur, quòd Israëlitæ post transitum maris rubri venerint in desertum Etham, tamen verificari nequit, quòd tribus diebus per illud desertum ambulaverint, antequam venerint in Mara: siquidem Mara à mari rubro, juxtas chartas Adrichomii, vix distat tribus leucis.

℞. Neg. assumpt. nam juxta easdem chartas Alus à Sin etiam tantùm distat tribus circiter leucis, & tamen certum est, quòd ad minùs impenderint duos dies, antequam ex Sin venerint in Alus. Si igitur tantum temporis impenderint, ut ex Sin venirent in Alus, quid implicat, quò minùs post transitum maris tribus diebus ambulaverint per desertum Etham, antequam venerint in Mara, præsertim cùm undique quærerent aquam, & numquam procederent nisi ad motum columnæ nubis?

Obj. 3. Quando Israëlitæ exiverunt è mari rubro, viderunt Ægyptiorum cadavera circa littus, in quo ipsi stabant, ejecta, ut dicitur hoc cap. v. 31. atqui Ægyptii non tam profundè ingressi fuerant mare, ut in adversum littus ejici possent; ergo &c.

℞. Neg. min. nam ut hîc dicitur v. 23. *persequentes Ægyptii ingressi sunt post eos, & omnis equitatus Pharaönis, currus ejus & equites, per medium maris.* Quid ni ergo dicamus, quòd priusquam Dominus interficeret partem exercitûs eorum & subverteret rotas curruum, jam inde transivissent per medium? Deinde ut dicitur v. 27. *fugientibus Ægyptiis occurrerunt aquæ.* Fugere autem non est tenere eamdem viam, quam tenuit hostis qui fugitur, sed est tenere viam oppositam. Constat igitur, quòd Ægyptii, volentes fugere Hebræos, regressi sint per eamdem viam, per quam eos insecuti erant, & consequenter quòd mare valde profundè ingressi fuerint.

Dicendum ergo videtur, quòd ubi exercitus Pharaönis jam esset in medio maris alveo, niterenturque milites ulteriùs persequi Hebræos, Dominus interfecerit partem exercitûs Ægyptiorum, ac rotas curruum subverterit: tumque ipsi dixerunt hîc v. 25. *fugiamus Israëlem, Dominus enim pugnat pro eis contra nos.* Putabant ergo sibi tunc adhuc patere viam fugæ, nimirum eamdem per quam eò venerant, quia nempe aquæ, quæ utrimque ut muri stabant, nondum jungebantur. Sed in eo decepti sunt, siquidem postquam v. 27. Moyses ex mandato Dei extendisset manum super mare, *reversum est primo diluculo ad priorem locum: fugientibusque Ægyptiis occurrerunt aquæ, & involvit eos Dominus in mediis fluctibus.* Hæ autem aquæ, utpote Ægyptiis occurrentes, facilè potuerunt cadavera eorum in littus Arabicum ejicere; & sic non mirum est, quod Hebræi, postquam exiverunt mari, cadavera Ægyptiorum in littore viderint.

Addit insuper A Lapide, dubium non esse quin Angelus sive per se, sive per ventum, sive per aquas maris, cadavera Ægyptiorum impulerit in littus adversum, in quo erant Hebræi, idque ad majorem Hebræorum exultationem & consolationem; utque ipsis hostibus spolia detrahere, iisque se ditare possent.

Obj. 4. Verisimile non apparet, tantillo tempore (scilicet quatuor aut quinque horarum) potuisse Hebræos cum armentis, mulieribus & parvulis tantum spatium conficere, ut ab uno maris littore ad illud perveuerint: nam mare rubrum communi Typographorum attestatione 25. leucarum trajectum habet.

℞. Neg. assumpt. quia etsi tanta sit ejus latitudo in medio, in ipsa tamen extremitate, seu lingua maris, ubi Hebræi transiverunt, non est nisi sex milliarium horariorum, ut tradit Adrichomius in descriptione deserti Pharan. Itaque cùm Hebræi statim à media nocte verisimiliter mare ingredi cœperint, & sub auroram in littus adversum penetrarint, Angelo eos roborante ac incitante, nec non Deo vires præbente ad accelerandum, unâ noctis parte spatium sex leucarum conficere eis non fuit impossibile. Adde quòd hoc argumentum etiam solvi debeat ab oppositæ sententiæ patronis; nam via semicircularis, quam ipsi statuunt, juxta chartas Geographicas ad minùs est tam longa, quàm illa recta, quam nos statuimus ab uno littore ad aliud. Quin imo, cùm in ipsorum sententia via semicircularis in latitudine ad summum complecti possit spatium 2. circiter leucarum, unicè contra eam jam memoratum argumentum objici posse videtur; nullatenus verò contra nostram, quandoquidem juxta hanc via potuerit esse latissima.

Obj. 5. In exercitu Pharaönis, qui Hebræos insecutus est per mare rubrum, juxta Josephum lib. 2. Antiq. cap. 6. fuerunt ducenta millia peditum scutatorum, & quinquaginta millia equitum. Et apud Eusebium lib. 9. de præparatione cap. 28. leguntur fuisse decies centena millia. Atqui impossibile videtur, ut tantus hominum numerus insecutus sit Hebræos usque

que

que ad medium maris, quandoquidem spatium illud nimis exiguum sit, ut tam copiosam populi multitudinem complectatur; ergo &c.

℞. Neg. min. nam cùm secundùm supra dicta, via maris potuerit esse, imo & verisimiliter fuerit latissima, nihilobest, quò minùs adeo copiosus Ægyptiorum numerus usque ad medium maris & Hebræos insecutus fuerit, nec non occurrentibus & revertentibus aquis, usque ad unum, quoque submersus fuerit. Unde hoc argumentum rursus ad summùm potest urgeri contra oppositam sententiam, in qua cùm via quoad longitudinem, juxta Chartas Geographicas, vix major possit, & quoad latitudinem multò minor statui debeat, quàm in nostra, non adeo facilè concipi posse videtur, quomodo tantus Ægyptiorum numerus, usque ad unum, Hebræos per mare insequi, & occurrentibus ac revertentibus aquis submergi potuerit.

CAPUT XV.

Hebræi, præcinente Moyse, canunt Epinicium Deo, ejus magnificentiam & potentiam celebrantes ob tam felicem maris transitum, & hostilis exercitûs submersionem; idem facit Maria cum feminis: Israëlitæ veniunt in Mara, ubi Moyses amaras aquas vertit in dulces. Inde pergunt in Elim.

QUÆSTIO I.

De carmine, quod pro parta victoria cecinit Moyses cum filiis Israël.

„ HEbræi stupentes (ait Philo lib. 1. de vita Moy- „ sis) quòd prodigiosam insperatamque victo- „ riam nacti essent sine sanguine, & videntes hostem „ momento temporis deletum, duos choros, alte- „ rum virorum, mulierum alterum, statuerunt in lit- „ tore, cecineruntque Deo hymnos gratulatorios, „ præcinente carmen viris Moyse, sorore verò hujus „ mulieribus. „ Itaque

℣. 1. *Tunc cecinit Moyses & filii Israël carmen hoc Domino.* Philo arbitratur, viros & feminas è diverso stantes, alternos versusceciniſſe. Jansenius verò ex v. 20. & 21. eruit, quòd Moyses & viri cecinerint hic totum hymnum seorsim à feminis, & postea feminæ seorsim à viris: idcirco enim dicitur Maria egressa, quasi secedens à viris, & post eam omnes mulieres.

Et dixerunt cantemus Domino, id est ad laudem Domini. In Hebræo habetur *cantabo*, nam Moyses hoc canticum (quod versibus hexametris conscriptum asserit Josephus) Spiritu S. suggerente composuit nomine suo & suorum. *Gloriosè enim magnificatus est*, id est magnum se ostendit, dum *equum & ascensorem* (Pharaönem cum universo equitatu suo) *dejecit in mare.*

℣. 2. *Fortitudo mea* (quasi dicat, non nostræ fortitudini, sed divinæ hæc adscribenda est victoria) *& laus mea Dominus*, id est argumentum & materia laudis meæ.

℣. 7.... *Misisti iram tuam* (id est effectum iræ, scilicet ignem, fulmina & tempestates) *quæ devoravit eos sicut stipulam*; dum videlicet, ut dicitur cap. præced. v. 24. respiciens Dominus interfecit exercitum, id est, per Synecdochen, partem exercitûs; nam alia pars hac cælesti suorum strage territa, dum fugam parat, ab aquis recurrentibus absorpta est.

℣. 10. *Flavit spiritus tuus.* Quamvis plerique hîc intelligant potentiam ultionis divinæ, aut ventum validum, qui, respiciente Angelo per nubem super castra Ægyptiorum, cum fulmine & tempestate simul erupit: non incongruè tamen S. Ambros. lib. 3. de Spiritu S. cap. 2. S. Basilius in cap. 8. Isaïæ intelligunt Spiritum S. quemadmodum & v. 8. ubi dicitur: *& in spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ.* Atque hæc est pariter expositio S. P. Aug. Q. 55. in Exod. ubi dicit: " meminerimus autem Spiritum Dei „ non solùm ad beneficia, verùm etiam ad vindi- „ ctam commemorari... unde significatur propter di- „ versas operationes & effectus Spiritûs Dei dissimi- „ liter appellari, cùm sit unus atque idem ille dum- „ taxat, qui etiam Spiritus Sanctus in Unitate Tri- „ nitatis accipitur.

℣. 12. *Extendisti manum tuam, & devoravit eos terra.* Juxta S. P. Aug. Q. 54. in Exod. *terra pro aqua nimirum est posita, tota quippe pars ista extrema vel infima mundi* (scilicet globus terraqueus) *terræ nomine censetur.* Ita interpretes communiter alveum maris hic intelligunt, quamvis Vatablus Ægyptios terræ hiatu absorptos velit.

℣. 13. *Dux fuisti in misericordia tua populo.... & portasti eum in fortitudine tua ad habitaculum sanctum tuum.* In hoc & sequentibus versibus, more prophetico ponitur tempus præteritum pro futuro, per enallagen, quia tam certò hæc eventura erant, quàm si jam facta fuissent.

Dicitur ergo *portasti eum*, id est *portabis*, *ad habitaculum sanctum tuum*, seu in terram sanctam, puta Chanaänitidem; quam habitaculum sanctum vocat, tum quia olim habitata fuit à Patriarchis sanctis, Abraham, Isaäc & Jacob, tum quia in ea futurum erat templum, sanctusque Dei cultus; tum quia nativitate & conversatione Christi, qui est Sanctus Sanctorum, erat sanctificanda.

Pro *portasti* Hebraïcè est *duxisti*, Græcè *advocasti*, quæ duo satis propriè intelligi possunt de tempore præterito.

QUAESTIO II.

An virtus istius ligni, quo Moyses aquas amaras reddidit dulces, fuerit naturalis?

VErs. 23. *Et venerunt* (filii Israël) *in Mara.* Hæc est quinta mansio in deserto, quæ dicta est *Mara* ab aquarum amaritudine, idque per prolepsim sive anticipationem: non enim locus sic vocabatur, cùm eò primùm venerunt Hebræi, sed postea locus ita vocatus est à Moyse: *Mara siquidem jam appellabatur cùm hæc scribebantur, posteriùs enim utique scripta sunt, quàm illa contigerunt.* S. P. Q. 56. in Exodum.

v. 25. *At ille clamavit ad Dominum, qui ostendit ei lignum, quod cùm misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt.* An naturali virtute hujus ligni hæc conversio facta sit, an supernaturali, inter Authores non convenit. Interim

℞. & dico 1. verisimilius est, fuisse speciem ligni, cui naturalis inesset virtus dulcorandi, arcana tamen & mirifica; quod propterea Deus ostendit, sive ut hoc lignum innatam sibi dulcedinem aquis communicaret, sive ut admixtas terræ particulas, quæ reddunt aquas amaras, secerneret ac fugaret, sicuti v. g. Glycyrrhyza aquæ, ad potum dulcorandum adhiberi solet.

Prob. quia Ecclesiastici cap. 38. v. 9. in confirmationem operum medicinalium & in virtutem medicamentorum dicitur: *Nonne à ligno indulcata est aqua Mara?* Certè si solo miraculo id huic ligno obtigisset, nulla esset vis exempli, sed inane argumentum ad commendandas aut comprobandas res medicas naturales. Ita Franciscus Valesius, Cajetanus, Jansenius, A Lapide & alii. Et huic opinioni pariter suffragatur S. P. Aug. Q. 56. in Exod. Postquam enim quæsierat, *an genus ligni erat habens istam vim, an quolibet ligno id* (supernaturaliter) *facere*

facere poterat Deus, qui tanta mirabilia faciebat? Respondet S. Doctor: *Hoc tamen videtur significare quod dictum est, ostendit ei, tamquam tale jam lignum esset, quo posset hoc fieri.... sed in tali etiam natura ligni, quis nisi creator & demonstrator laudandus est?*

Dico 2. aliquid tamen supra naturam intervenisse, quo aquis tam copiosis, quæ tanto sufficerent exercitui, dulcedo tribueretur, omnino evidens apparet, & declaratur hac similitudine: quamvis magnes attrahere possit ferrum, non tamen continuò quiscumque lapis magneticus attrahere potest quodcumque ferrum. Ita ergo pariter solas naturæ vires excedit, tantam aquarum copiam, quæ hominibus & jumentis tam multis sufficeret, à ligno non majori, quàm ut à Moyse posset apprehendi, & in aquas mitti, tantam recipere alterationem.

Sensu mystico dicit S. P. Q. cit. *Per lignum aquas dulces fecit, præfigurans gloriam & gratiam Crucis.*

****

CAPUT XVI.

Israëlitis pro cibo murmurantibus mittit Deus coturnices, & pluit Manna (quo illos aluit 40. annis) jubetque ex illo reponi in Tabernaculo ad monumentum posteritatis.

QUÆSTIO I.

An primus dies, quo pluit Manna, fuerit Dominicus?

POstquam populus Israëliticus castra fixisset ad mare rubrum, v. 1. *Venit omnis multitudo filiorum Israël in desertum Sin.* Atque hæc est octava castrametatio seu mansio in deserto: nam septima quæ fuit ad mare rubrum (cujus mentio fit Num. 33. v. 10.) omittitur hic, quia nihil peculiare in ea contigit. Hoc autem desertum *Sin* est inter mare rubrum & montem Sinai, & est diversum à deserto *Sin* quod & *Cades* dicitur (de quo Num. 20. v. 10.) ubi mortua est Maria soror Moysis, & petra bis percussa aquas dedit. Utrumque diverso modo scribitur; nam prius Hebræis incipit à littera *Samech* & scribitur *Sin*, posterius à littera *Tsade* & scribitur *Tsin*.

Quinto decimo die mensis secundi, id est integro mense ab egressu ex Ægypto: egressi enim sunt decimo quinto die mensis primi; decimo autem quinto mensis secundi (qui dicitur *Ijar*) venerunt in Sin.

℞. Et dico, satis probabiliter ex Scriptura hic v. 5. videtur colligi, quòd dies, quo primò pluit manna, fuerit Dominicus. Nam postquam Deus dixerat v. 4... *pluam vobis panes de cælo* (id est manna) *egrediatur populus & colligat quæ sufficiunt per singulos dies;* adjungit v. 5. *die autem sexto parent quod inferant, & sit duplum quàm colligere solebant per singulos dies;* ut scilicet sufficiat in feriam sextam & Sabbathum sequens, quo nec pluebat nec colligi poterat. Hinc enim Origenes Hom. 6. & Synodus Cæsareënsis (quam refert Beda Epist. de celebratione Paschæ) eruunt diem, quo primùm pluere & colligi cœpit Manna, fuisse primum respectu sexti illius, quo duplum depluebat, id est, diem Dominicum.

Hanc sententiam etiam tradit Author Serm. 251. de Tempore, qui ait: " *Dominicum diem Apostoli &* ,, Apostolici viri ideo religiosâ solemnitate habendum sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster ,, à mortuis resurrexit... Manna in eodem, in eremo ,, primùm de cælo datum est. ,, Sex ergo diebus pluebat Manna, scilicet incipiendo ab illo die, qui nobis Dominicus est, usque ad feriam sextam inclusivè, quæ dicta est parasceve à præparatione ciborum, quæ illo die fiebat pro Sabbatho.

Mysticâ autem significatione videtur ex tunc significatum, diem Dominicum à Christo & Christianis præferendum esse Sabbatho, ac die Dominico panem cælestem (qui est sermo Dei) ejusque gratiam ad fideles descensuram, non ad Judæos in Sabbatho, ut Origenes advertit.

QUÆSTIO II.

An Manna tam probis quam improbis indifferenter præbuerit omne delectamentum & omnis saporis suavitatem?

MAnna, quemadmodum eruitur ex v. 31.... *erat quasi semen coriandri album.* Ubi sensus non est, fuisse Manna album ut semen coriandri (nam semen hoc est nigrum) sed sensus est, Manna fuisse album, & figurâ ac quantitate affine semini coriandri; in hoc enim tantùm valet similitudo.

Gustusque ejus quasi similæ cum melle. Erat ergo Manna utcumque simile granis sacchari, tum quoad colorem, tum quoad saporem, tum quoad figuram, licèt non planè ut sapor mellis vel sacchari, ideo enim additur *quasi.*

Dum autem Num. 11. v. 8. dicitur, tortulas Mannæ fuisse *saporis quasi panis oleati*, non rejicitur ibi sapor quasi mellis, sed insinuatur fuisse quasi aggregatum ex tribus, pane, oleo, & melle confusum.

Hic sapor ipsi Mannæ erat quasi congenitus & naturalis, præter quem Sap. 16. v. 20. tribuitur ei alius adventitius seu supernaturalis; dicitur enim omne delectamentum in se habuisse, & omnis saporis suavitatem, ita ut in Manna haberetur cibus desideratus, sive ex quadrupedibus, sive ex ovibus, sive ex piscibus.

℞. Quamquam nonnulli (inter quos Lorinus, Menochius & A Lapide) non tantùm probis, piis & justis, sed & improbis hunc favorem concessum existiment, rectiùs tamen hoc privilegium ad justos, probos & pios restringunt Tirinus, Abulensis, Marius & Jansenius.

Et ratio hujus est, quòd alioquin injusti postea (Num. 11.) non murmurassent contra Manna, nec petiissent carnes, pisces, aliosque cibos, si hæc omnia in ipso Manna gustassent. Hanc rationem urget S. P. Aug. lib. 2. Retract. cap. 20. ita scribens: *quod de Manna dixi, quia unicuique secundùm propriam voluntatem in ore sapiebat... fidelibus potuit provenire, non illis adversùs Deum murmuratoribus, qui profectò alias escas non desiderarent, si hoc eis saperet Manna, quod vellent.*

Huic sententiæ pariter suffragatur S. Greg. lib. 6. Moral. cap. 9. eamque insinuat S. Hieron. in Psal. 47. illam pariter hoc loco tradit Origenes.

Obj. 1. Cum A Lapide, injusti murmuraverunt contra Manna, quia per 40. annos color, odor, forma, tenuitas, & similes aliæ qualitates eædem semper in eo perseverabant; & sic non habebant satisfactionem in visu, quam habuissent, si alios cibos re ipsâ manducassent.

℞. Neg. assumpt. quia murmuratores causam suæ nauseæ non refundunt in eas qualitates, quæ sunt objectum visûs, sed in illas tantùm, quæ sunt objectum gustûs: ideo enim vocant cibum illum levissimum, quia juxta nativum saporem talis ipsis apparebat. Præterea dum Num. 11. v. 5. dicunt: *recordamur piscium, quos comedebamus in Ægypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porrique, & cepæ, & allia*, quid aliud innuunt, quàm quòd eorum solam retinerent memoriam, gustum verò amisissent?

Inst. Saltem dici potest, quòd nativus sapor, qui in Manna simul cum gustu aliorum ciborum manebat, injustis moverit istam nauseam.

℞. Neg. assump. Primò, quia hoc non consistit cum verbis lib. Sap. cap. 16. v. 21. *deserviens uniuscujusque voluntati, ad quod quisque volebat, convertebatur.* Si enim manebat nativus sapor in Manna,

na, de se fastidium pariens, quomodo Manna deserviebat uniuscuiusque voluntati, ut saperet quod vellet, & quantum vellet? Secundò, quia sapor iste nativus vel fuit etiam justis ingratus, vel non? Si fuerit, quomodo saltem illis præbuit omne delectamentum suavitatis? Si non, quomodo respondebitur ad mox cit. textum Sap. qui, juxta defensores alterius sententiæ, loquitur indifferenter de omnibus?

Obj. 2. Scriptura nullam facit distinctionem piorum & impiorum, ut ex verbis lib. Sap. liquet; ergo.

℞. Scripturam satis insinuare, hunc favorem non omnibus indifferenter concessum, dum ibidem v. 25. clarè dicit quòd Manna *deserviebat ad voluntatem eorum qui à te* (Deo scilicet) *desiderabant.* Nempe qui ut minimùm desiderio ac precibus ex fide directis, ad Deum se convertebant, ac piè vivebant, ut loco cit. insinuat S. P. Unde & ibidem v. 21. præmittitur: *dulcedinem tuam, quam in filios* (quales censeri non debent impii) *habes, ostendebat.*

Obj. 3. Sicut cætera Dei beneficia, puta columna nubis & ignis, coturnices, aqua de petra &c. in deserto tam impiis quàm piis erant communia, ita pariter videtur dicendum de sapore illo adventitio; per hunc enim volebat Deus tam impios quàm pios avocare ab ollis Ægypti.

℞. Neg. assumpt. ut enim alia beneficia Dei ad solos probos restringantur, nulla sufficiens ratio occurrit, sicut occurrit de sapore illo adventitio; & sapor Mannæ mellitus ac naturalis de se sufficiebat ad populum avocandum ab ollis Ægypti.

P. 1. Quomodo v. 34. dicatur Aäron ex Manna reposuisse coram Domino reservandum in Tabernaculo, quod tunc nondum exstructum erat?

℞. Aäron posuisse Manna in Tabernaculo asservandum, non jam primo hoc egressionis anno ex Ægypto, sed postmodùm quando fuit arca fabricata; adeo ut hoc per anticipationem dicatur, ut nempe omnia, quæ Manna concernunt, simul jungantur: *Hoc enim modo Scriptura dixit per prolepsim, quod posteà factum est, cùm esse cœpit tabernaculum testimonii*, inquit S. P. Q. 61. in Exodum.

P. 2. An præter coturnices, quas bis misit Deus in castra Hebræorum, aliis v. g. temporibus tantùm haberent Manna, quo vescerentur in deserto?

℞. Negativè, nam quòd aliis quoque cibis subinde vescerentur, colligitur ex Deut. 2. ubi cùm prohibuisset Deus, ne castra moverent in Idumæam, id est regionem posterorum Esau, addit v. 6. *Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis: aquam emptam haurietis & bibetis.* Itaque non tantùm Manna, sed alios cibos manducabant, quos vel emebant ab Idumæis aliisque vicinis gentibus, vel venatu capiebant, aut etiam ex pecoribus suis accipiebant.

Nec refert quòd quidam eorum in deserto carnes desideraverint, quia non eas carnes desideraverunt, quas de pecoribus habere poterant, sed eas quæ deerant, v. g. coturnices &c. uti observat S. P. Q. 62. in Exodum.

CAPUT XVII.

Israëlitæ veniunt in Raphidim, & murmurant propter penuriam aquæ, quam Moyses jussu Dei percutiens petram, ex ea elicit: Amalec invadit Hebræos, sed orante Moyse cæditur à Josue.

QUÆSTIO I.

De percussione Petræ, ex qua fluxit aqua.

VErs. 1. *Igitur profecta omnis multitudo filiorum Israël de deserto Sin per mansiones suas*, id est, stationes seu terminos itinerum, in quibus castra fixerunt, quæ universim usque ad stationem in campestribus Moab inclusivè, fuerunt 42. eæque omnes ordine recensentur Num. 33. hoc loco autem duæ omittuntur, scilicet nona quæ fuit in *Daphca*, & decima quæ fuit in *Alus*, eò quòd in eis nihil memorabile gestum sit.

Juxta sermonem Domini, indicantis scilicet non voce sonorâ, sed motu columnæ nubis, quando & quò proficiscendum esset, *castra metati sunt in Raphidim* (locus est ad extremum deserti Sin & terminos Amalecitarum, juxta montem Horeb; atque hæc fuit mansio undecima) *ubi non erat aqua ad bibendum populo.* Insinuatur, generalem fuisse sitim, non solum jumentorum, sed & hominum, idque potissimùm v. 3.

℣. 5. *Et ait Dominus ad Moysen, antecede populum.* Ac si dicat, conquereris mihi quòd parum absit populus à lapidatione tui, noli metuere, transi per medias turmas & antecede, nemo te lædet: *Et sume tecum de senioribus Israël*, tamquam testes miraculi; contigit enim hæc percussio petræ extra castra. *Et virgam, qua percussisti fluvium, tolle in manu tua.* Appositè S. P. Aug. Q. 64. in Exod. *flumen* (scilicet Nilum) *Aäron legitur, non Moyses virgâ percussisse* (supra cap. 7. v. 20) nam Moyses eâdem virgâ mare divisit, non flumen. Nihilominus

℞. & dico 1. *Quod Aäron fecit, Moysi potiùs tribuendum est, quia per Moysen Deus jubebat quæ faceret Aäron, & in Moyse authoritas, in illo autem ministerium fuit.* Ita S. P. ibidem.

Sensus ergo est, sume virgam, qua percussisti fluvium per manum fratris tui Aäronis, quod enim alicujus præscripto fit, etiam ab ipso factum dicitur.

Aliqui insuper volunt, nomen fluvii hic posse extendi ad mare rubrum, quod propriè à Moyse percussum fuit, remittuntque ad cap. 3. Habacuc Prophetæ. Et sanè Homerus mare alicubi flumen vocat, inquit Menochius.

Verumtamen mare non est fluvius, ait A Lapide; neque hoc Sacro Textui videtur satis congruere juxta Jansenium. Unde & S. P. Aug. loco cit. etsi disputativè inquirat, *an fortè mare appellavit flumen?* Tamen non hanc, sed priorem expositionem tradit, ut ex ejus verbis patet.

Dico 2. Hæc eductio aquæ de petra, prout & tentatio de qua v. 7. non est eadem, sed diversa ab illa quæ describitur Num. 20.

Prob. 1. Quia hæc contigit primo anno egressionis de Ægypto, mansione 11. in Raphidim, illa verò, de qua Num. 20. accidit ultimo anno, mansione 33. in Cades, ubi mortua est Maria soror Moysis.

Prob. 2. Num. 20. ℣. 3. Murmuratores contra Deum, ad Moysen & Aäron aiunt: *utinam periissemus inter fratres nostros coram Domino*, id est percutiente Domino, prout v. g. factum est Num. 14. v. 36. & 37. atqui hoc non poterant dicere anno primo egressionis in Raphidim; quia populus Israël nullâ hactenus plagâ erat percussus à Domino, ergo omnino dici non potest quòd eductio aquæ, de qua hic, sit eadem cum ea de qua Num. 20.

Obj. 1. Qui Num. 20. ob aquæ penuriam murmuraverunt, erant ex iis qui egressi fuerant ex Ægypto, dicunt enim ibidem v. 5. *quare nos fecisti ascendere de Ægypto?* Atqui anno ultimo seu 40. post egressum, nullus eorum qui ex Ægypto ascenderant, superstes erat præter Moysen, Aäron, Josue, & Chaleb; ergo idem est quòd hic contigit, & fusius recapitulatur Num. 20.

℞. Neg. min. nam occisi non fuerant omnes murmuratores in deserto qui exierant de Ægypto, sed illi tantùm qui attigerant annum 20. & supra, ut clarè dicitur Num. 14. v. 29. *in solitudine hac jacebunt cadavera vestra, omnes qui numerati estis à viginti annis & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis terram &c.* Superant ergo Num. 20. plurimi qui exierant de Ægypto, sed nondum, cùm populus numeraretur (Num. 1.) attigerant 20. annum

num ætatis, atque hi Num. 20. dixerunt: *quare nos fecisti ascendere de Ægypto?*

Dici etiam posset verba illa: *quare nos fecisti &c.* non probare illos homines ascendisse ex Ægypto: nam loquuntur generaliter de toto populo, tam de vivis quàm de mortuis, ut colligitur ex his verbis quæ ibidem referuntur v. 4. *quare eduxisti Ecclesiam Domini in solitudinem?*

Obj. 2. Apost. 1. Cor. 10. agens de percussione hujus petræ, docet hanc petram Hebræos per desertum consecutam, seu comitatam fuisse, ait enim v. 4. *bibebant de spirituali consequente eos petra.* Unde & textus Syriacus ibidem habet: *bibebant de petra spirituali, quæ cum ipsis veniebat.* Ergo saltem dici potest, quòd hæc petra Hebræos secuta sit usque ad 33. mansionem in Cades, ac consequenter quòd sit eadem cum ea, de qua Num. 20.

℟. Præterquam quòd hoc argumentum sit valde ridiculum; & purum quorumdam Hebræorum redoleat figmentum, ut observat Marius; disting. ant. docet petram Hebræos consecutam fuisse, secundùm suam substantiam, nego; docet consecutam fuisse in effectu suo, concedo ant. aquæ enim, quas petra copiosissimè fundebat, pro commoditate populi in rivos divisæ, fluebant in castra Hebræorum, quæ, ut ex supra dictis constat, à petra remota erant. Undè Psal. 77. de illis aquis dicitur: *& deduxit tam quam flumina aquas, & torrentes inundaverunt.* Et Psal. 104. *dirupit petram & fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina.* Imo juxta Fromondum & non nullos alios, jam dictæ aquæ tam longo spatio profluebant, ut secutæ fuerint Israëlitas, donec venerint ad locum ubi esset aquarum copia. Conformiter autem ad jam dicta explicari potest textus Syriacus.

QUÆSTIO II.

De bello Amalec cum Israëlitis.

VErs. 8. *Venit autem Amalec* (Rex simul cum populo Amalecitarum, ut patet ex v. 13.) *& pugnabat contra Israël in Raphidim.* Fuit autem nomen *Amalec* omnibus hujus populi Regibus commune in memoriam primi parentis istius gentis; quemadmodum Reges Ægypti communi nomine vocati sunt *Pharaönes*, & postea *Ptolemæi* à primo Rege Ptolemæo Lagi filio: & apud Romanos à Cæsare Augusto omnes postmodum imperatores *Cæsares* & *Augusti* dicti fuerunt.

Amalecitæ verò fuerunt ex posteris Esau, ut patet ex Gen. 36. nati ex Thamna concubina Eliphaz, dicitur enim ibidem v. 12. *erat autem Thamna concubina Eliphaz filii Esau, quæ peperit Amalec.*

Quamvis autem Amalecitæ essent de genere Esau, erant tamen ab Idumæis, tum Regibus, tum habitatione discreti: Amalecitæ siquidem Arabiam petræam incoluerunt, quæ multùm distat à monte *Seir* & circumjacente regione, quæ ab Incolis Idumæis appellata fuit *Idumæa.*

Dices, Deut. 2. v. 5. Deus prohibuit Judæis, ne contra filios Esau pugnarent, ergo non videntur Amalecitæ fuisse ex ista progenie.

℟. Neg. conseq. prohibitio enim illa divina intelligenda est de iis, qui Israëlitas non priùs infestarent, aut speciatim de habitatoribus montis *Seir.* Additur enim ibidem: *quoniam montem Seir dedi Esau & filiis ejus in possessionem.*

Dico 1. Causa belli Amalec videtur fuisse antiquum & paternum odium Esau, & posterorum ejus, contra Jacob ejusque posteros, ob percepta sibi suisque primogenita, & ob præoccupatam patris benedictionem: timebant enim Amalecitæ à tanto exercitu posterorum Jacob; hinc eis occurrunt, ut transitum ad terram promissam impediant, belloque rem decernant.

Quod autem Philo dicit, eos metuisse agrorum depopulationem, atque adeo bellum gessisse defensivum, non satis convenit cum Amalecitarum crimine, quod ab ipso Deo in Scriptura toties exaggeratur.

Modum pugnandi eorum discimus ex Deut. 25. ubi dicitur v. 17. *memento quæ fecerit tibi Amalec in via quando egrediebaris ex Ægypto*, v. 18. *quomodo occurrerit tibi: & extremos agminis tui, qui lassi residebant, ceciderit &c.* propter quam inhumanitatem, decernitur à Deo excidium totius gentis; quam sententiam 1. Reg. 15. per Saülem Deus voluit executioni datam.

Dico 2. v. 11. *Cùmque levaret Moyses manus, vincebat Israël*, quia simul cum manibus mentem elevabat, ferventiùs pro victoria supplicando. *Sin autem paululùm remisisset*, simul remittens animum languidiùs orando, *superabat Amalec.* Quo Symbolo significabat Deus, victoriam hanc non viribus Hebræorum, sed sibi, qui hunc ad ferventem orationem Moysis triumphum dabat, esse adscribendam.

Sensu mystico dicit S. P. Aug. lib. 4. de Trin. cap. 15. *quòd Amalec apertè sæviens, & ad terram repromissionis repugnando transitum negans* (scilicet diabolus) *per Crucem Domini, quæ Moysi manibus extensis est præfigurata, superetur.* Et lib. 50. Homiliarum, Hom. 27. cap. 1. *Si dimittis manus à bono opere, prævalebit Amalec.*

CAPUT XVIII.

Jethro socer Moysis, audito felici Israëlitarum egressu ex Ægypto, Sephoram cum duobus liberis ad Moysen reducit, ejusque consilio Moyses cum aliis partitur regimen populi, creatque Magistratus & Judices qui minora dijudicent.

QUAESTIO I.

Quis & qualis fuerit iste Jethro?

REsp. & dico 1. Jethro iste idem est, cujus filiam Sephoram Moyses duxerat uxorem, supra cap. 2. v. 21. ac proinde fuit socer Moysis.

Prob. 1. Quia in Græco & Chaldaïco hîc v. 1. apertè dicitur *socer Moysi.*

Prob. 2. Jethro iste est idem, ad quem Moyses, antequàm in Ægyptum rediret, remiserat uxorem suam cum duobus liberis, ut liquet ex contextu historiæ Scripturisticæ; siquidem hîc v. 1. & 2. dicitur: *Cùmque audisset Jethro Sacerdos Madian, cognatus Moysi, omnia quæ fecerat Deus &c. tulit Sephoram uxorem Moysi, quam remiserat.* Atqui Moyses in Ægyptum rediturus, & inde populum Israël educturus, remiserat uxorem suam ad patrem ejus, ergo &c.

Nec refert, quòd in nostra Vulgata vocetur *cognatus Moysi*; nam, ly *cognatus* sumitur latè pro propinquitate in genere, sive interim illa sit sanguinis, sive affinitatis, quemadmodum & moderno tempore apud nos sumi solet. Et revera quòd ista vox ita sumi debeat, liquet 1. ex Textu Hebræo (ex quo nostra Vulgata translata est) in quo ponitur

tur vox *Choten*, quæ cognatum seu affinem in genere significat. Liquet 2. quia cùm juxta oppositæ sententiæ assertores hic Jethro fuerit filius aut nepos soceri Moysis, certum est, quòd non fuerit consanguineus ipsi Moysi, sed tantùm consanguineus ejus uxori, ratione cujus consanguinitatis Moyses contraxit affinitatem cum omnibus consanguineis uxoris suæ.

Præterea quòd jam memoratus Jethro non videatur fuisse filius, multò minùs nepos soceri Moysis, inde patet, quòd circa modum regendi instruat, & det consilia ipsi Moysi dicens v. 19: *Audi verba mea atque consilia &c.* Siquidem nec filius (qui ad summùm erat Moysi coætaneus) nec nepos talia consilia dedisse videntur.

Dico 2. omnino verisimile est, quòd Jethro (qui supra cap. 2. alio nomine vocatur Raguel) fuerit Sacerdos non Idolorum, sed unius veri Dei.

Prob. 1. Quia etsi concederetur Jethro aliquando fuisse Idololatram, scilicet antequam Moyses, ex Ægypto fugiens, ad eum accessisset, vix tamen credibile est, 40. annorum spatio, quibus apud eum Moyses permansit, non fuisse à Moyse instructum in cognitione & cultu veri Dei.

Prob. 2. ex v. 12. ubi dicitur: *obtulit ergo Jethro cognatus Moysi holocausta & hostias Deo.* Atqui à vero prorsus alienum apparet, quòd Moyses talem honorem Sacerdoti Idolorum detulisset, ut eum in castris populi Dei permitteret Sacerdotis officio fungi, ergo &c. Et deinde nec ad eum venissent *Aäron & omnes seniores Israël, ut comederent panem cum eo coram Deo;* participando scilicet de Sacrificio idolorum, nam Sacrificiorum pacificorum hostiæ, ex parte cedebant in solemne epulum.

Prob. 3. Ex S. P. Aug. qui Q. 69. in Exod. ubi postquam dixisset, hìc insinuari humilitatis exemplum, *quòd Moyses cum quo loquebatur Deus, non fastidivit neque contempsit alienigenæ soceri sui consilium;* mox subiungit: *quanquam & ipse Jethro, cùm Israëlita non fuisset, utrùm inter viros Deum verum colentes, religiosèque sapientes habendus sit, quemadmodum & Job cùm ex ipso populo non fuisset, merito quæritur,* IMO CREDIBILIUS HABETUR.

Obj. 1. Jethro audiens prodigia, quæ Deus per Moysen fuerat operatus, v. 11. exclamavit: *nunc cognovi, quia magnus Dominus super omnes Deos.* Ergo Jethro post audita ista prodigia, demum cognovit verum Deum, ac proinde fuit Sacerdos Idolorum.

℞. Neg. conseq. quia sensus illorum verborum non est iste quem prætendit objectio, sed est hic: nunc ab eventu expertus sum, & experientiâ certâ & clarâ didici id, quod priùs sciebam, scilicet quòd magnus sit Dominus Israël super omnes Deos: sicut cùm mulier Sareptana dicebat ad Eliam 3. Reg. 17. v. ult. *nunc in isto* (videlicet in filio à mortuis suscitato) *cognovi quoniam vir Dei es tu.* Sciebat enim & antea quando dixerat v. 18. *quid mihi & tibi vir Dei?* Itemque in miraculo farinæ & olei non diminuti; sed ex novo miraculo pueri suscitati certiùs illud jam cognoscebat.

Obj. 2. Jethro hic v. 1. dicitur *Sacerdos Madian.* Hac autem phrasi videtur significari, quòd fuerit vel solus, vel saltem præcipuus inter Sacerdotes Madianitarum: sic enim per antomasiam Virgilius vocatus est simpliciter *Poëta*, Paulus *Apostolus &c.* atqui Madianitæ omnes, vel saltem plerique erant Idololatræ, ergo & Jethro videtur fuisse Idololatra.

℞. Neg. conseq. quia *Sacerdos Madian* idem significat ac Sacerdos in Madian, sic ut inter alios Sacerdotes Madianitarum, qui sacrificabant Idolis, ille tenuerit religionem unius veri Dei; quemadmodum Melchisedech, qui fuit unus è regulis Chananæorum, inter impios Chananæos unum verum Deum coluit, & piè ac sanctè vixit. Quidni igitur dicatur quòd per antonomasiam vocetur *Sacerdos Madian*, quia ubi alia sacrificabant Idolis, ipse istum honorem uni deferebat Deo; & consequenter nomen Sacerdotis ipsi soli antonomasticè seu per quamdam excellentiam conveniebat.

Obj. 3. Jethro non tantùm fuit Sacerdos, sed & Princeps Madian; ita enim eum vocat Paraphrasis Chaldaïca. Atqui non est verisimile, quòd Madianitæ, qui saltem pro majori parte erant Idololatræ, passi fuissent sibi imperare Principem, qui foret unius veri Dei cultor; & quamvis ipsi hoc passi fuissent, ille tamen nequaquam sustinere poterat idololatriam suorum subditorum; ergo &c.

℞. Neg. min. nam quemadmodum impii Chananæi passi sunt sibi imperare piissimum Regem Melchisedech, ita & idem potuerunt pati Madianitæ: & sicut rursus Melchisedech citra culpam permisit idololatriam Chananæorum, sic pariter Jethro potuit sustinere idololatriam Madianitarum; quia nimirum vel non habuit sufficientem potestatem ad illam impediendam, vel præ timore tumultûs aut rebellionis non impedivit.

Dico 3. varii etiam sunt, qui existimant Jethro numquam fuisse Idololatram, sed semper verum coluisse Deum. 1. Quia notitiam veri Dei à Majoribus suis accipere potuit, fuit enim de stirpe Abrahæ, ut notavit Origenes; nam Madian filius Abrahæ, ex Cetura natus, urbem Madian & regionem Madianitidem à se nominavit. 2. Quia non est verisimile, quòd Moyses, qui divino zelo accensus Pharaönis aulam, regales dignitates ac delicias spreverat, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati jucunditatem habere, ut ait Apost. ad Heb. 11. quòd, inquam, vir talis per 40. annos conversari & habitare voluisset cum Sacerdote Idololatra, illiusque filiam in uxorem ducere.

Nec refert quòd Patriarcha Joseph Gen. 41. duxerit uxorem filiam Sacerdotis Idololatræ; nam præterquam quòd ipse socero suo non cohabitaverit, etiam principales rationes ob quas ibidem diximus hoc licitè fecisse Josephum, non videntur habere locum, nec militare pro Moyse.

QVÆSTIO II.

An ea quæ hìc narrantur de Jethro, exponenda sint per prolepsim seu anticipationem?

PArtem affirmativam tenet Abulensis, & post eum Jansenius; & sic juxta ipsos, ista non narrantur hoc loco secundùm ordinem aut seriem historiæ, prout hìc referuntur; sed ea contigerunt postea, puta sub finem anni primi, seu paulò ante discessum ex monte Sinai: ac proinde Jethro non vênit ad Moysen in Raphidim, ubi contigit conflictus contra Amelec, sed in mansione immediatè sequenti in Sinai, ubi Moyses in monte Legem accepit. Attamen sententia negans, seu quæ docet illa omnia narrari juxta ordinem rei gestæ, sive seriem historiæ, apparet verisimilior, &

Prob. 1. In Scriptura non sunt admittendæ anticipationes & recapitulationes nisi aliquid sit, quod ad tales figuras non recurrere cogat; atqui, ut ex infra dicendis patebit, hìc nihil est quod cogat nos recurrere ad figuram anticipationis; ergo &c.

Prob. 2. Jethro vênit ad Moysen, tam citò quàm audiverat *Omnia quæ fecerat Deus Moysi, & Israëli populo suo*, ut dicitur v. 1. atqui non est verisimile, quòd ista omnia demum audiverit in fine anni primi: nam Regio Madian non longè distat à monte Horeb, sed potiùs ei vicina est, uti patet ex omnibus chartis Geographicis, & etiam colligi potest ex Cap. 3. v. 1. ergo illa, quæ hìc narrantur de Jethro, non videntur contigisse sub finem anni primi.

Prob. 3. Ex S. P. Aug. qui discutiens unum ex oppositæ opinionis fundamentis, scilicet quomodo possit esse verum, quòd populus venerit ad Moysen, ut ei ostenderet præcepta Dei & leges, quandoquidem

dem tunc Lex nondum data esset? Respondet & jam memoratum argumentum solvit hoc modo, scilicet quòd non venerit populus ad Moysen, ut sciret sensum præceptorum & legum postea datarum in monte Sinai; sed tantùm, cùm esset inter eos aliqua disceptatio circa ea, quæ Moyses ex præcepto legis æternæ seu naturalis dirimere poterat, ab ipso scire voluerunt, quid juxta hanc legem agendum foret. Verba autem S, P. Q. 67. in Exod. sunt hæc: *quæri potest quo modo ista Moyses dixerit* (nempe: venit populus ad me, ut ostendam præcepta Dei, & leges ejus) *cùm lex Dei adhuc nulla conscripta esset, nisi quia lex Dei sempiterna est, quam consulunt omnes piæ mentes, ut quod in ea invenerint, vel faciant, vel jubeant, vel vetent, secundùm quod illâ incommutabili veritate perceperint.*

Obj. 1. Hìc v. 5. dicitur, quòd Jethro venerit ad Moysen *in desertum, ubi erat castra metatus juxta montem Dei.* Atqui per montem Dei necessariò intelligendus videtur mons Sinai, ergo Jethro tantùm venit ad Moysen, dum jam populus castra metatus erat in Sina.

℟. 1. Neg. min. nam etiam montem Horeb, juxta quem tunc populus castra metatus erat, vocari montem Dei, liquet ex 3. Reg. 19. v. 9. ubi dicitur quòd Elias ambulaverit *usque ad montem Dei Horeb.* Interim tamen dato, quòd per montem Dei intelligendus sit mons Sinai,

℟. 2. Neg. conseq. nam cùm Horeb & Sinai sint unus & idem mons, & collibus dumtaxat distincti, Israëlitæ verè dici possunt fuisse castra metati juxta montem Dei, dum in Raphidim morabantur prope collem Horeb; quemadmodum è converso Lex Deut. 4. v. 15. dicitur data in Horeb, tametsi data sit in colle Sinai.

Obj. 2. Creatio Magistratuum, de quibus hìc, contigit circa tempus, quo Hebræi ex Sina discesserunt in desertum Pharan, ut patet ex Deut. 1. atqui magistratus illi creati sunt sub illud tempus, quo Moyses locutus est cum Jethro; ergo non in Raphidim, sed diu post, puta sub finem anni primi videtur Jethro venisse ad Moysen.

℟. Neg. maj. quia dum Moyses cap. cit. Deut. v. 9. & 10. ait: *dixi vobis in illo tempore, non possum solus sustinere vos &c.* refert se ad cap. 18. Exod. & tunc subdit v. 15. *tulique de tribubus vestris viros sapientes &c.* adeoque insinuat creationem Magistratuum esse factam, dum Hebræi morabantur in Raphidim, antequam venirent in montem Sinai. Et quidem, ut apparet, id videtur factum mirabili Dei consilio & providentiâ, ut dum Moyses in monte Sinai occuparetur alloquio Dei, in valle essent substituti Judices qui minora judicarent.

Inst. Postquam Moyses ibidem omnia narrasset, quæ concernunt creationem jam memoratorum Magistratuum, subdit v. 19. *profecti autem de Horeb, transivimus per eremum terribilem &c.* ergo creatio illa Magistratuum contigit paulò ante discessum ex Sinai.

℟. Neg. conseq. quia Moyses omittit ibi omnia, quæ pertinent ad montem Sinai, cùm nimis multa & longa essent, ut possent ibidem repeti.

Ob. 3. Tempus quo Israëlitæ morati sunt in Raphidim, videtur nimis breve, ut omnia ista possint dici contigisse, quæ nos ibidem facta esse contendimus.

℟. Neg. assumpt. nam Israëlitæ verisimiliter supponi possunt venisse in Raphidim die 40. post egressum ex Ægypto, deinde supponatur pugna cum Amalec contigisse die 42. reliqui quatuor dies sequentes sufficiunt, ut omnia ista potuerint contingere quæ hìc de Jethro narrantur, antequam scilicet die 47. moverent castra, & tenderent in Sina.

Obj. 4. v. 12. Dicitur quòd Aäron & omnes Seniores Israël cum Jethro comederint panem *coram Deo*, id est coram Tabernaculo, ut interpretantur nonnulli; atqui Tabernaculum tantùm erectum fuit in Sina, ergo &c.

℟. Neg. glossema adjunctum; nam *coram Deo*, etiam phrasi Scripturæ usitatissimâ, non semper significat *coram Tabernaculo*, sed sæpissimè denotat idem ac *in honorem* aut *cultum Dei*, uti inter alia liquet ex Gen. 17. v. 1. ubi dixit Deus ad Abram: *ambula coram me*, id est dirige vitam tuam ad obsequium, & honorem meum. Dico igitur cum S. P. Q. 66. in Exod. quòd *coram Deo* hìc idem significet quod *in honorem Dei*: hoc autem Aäron & Seniores Israël hìc fecisse dicuntur, in quantùm participarunt de hostiis pacificis, à Jethrone Deo oblatis.

Ulteriùs objici posset, quòd Num. 10. v. 29. Moyses dixerit Hobab (qui juxta aliquos est Socer Moysis) *proficiscimur ad locum quem Dominus daturus est nobis.* Item quòd ibidem cap. 12. legatur ortum jurgium ac murmur Aäronis & Mariæ, cùm viderent Sephoram cum patre suo venisse ad Moysen. Jam autem certum est, quòd murmur illud non sit ortum in Raphidim; ergo videtur dicendum, quòd Jethro tantùm venerit ad Moysen parùm ante discessum ex monte Sinai.

Sed hoc argumentum nullius videtur esse momenti; siquidem iste Hobab non est Socer Moysis, sed filius Soceri, ut suo loco monstrabitur. Quod verò additur de murmure, multò adhuc minùs aliquid evincit; nam murmur illud non est ortum dum Jethro venit ad Moysen, sed diu postea, scilicet postquam jam Israëlitæ venissent in Haseroth.



CAPUT XIX.

Veniunt Israëlitæ ad montem Sinai, atque à Deo in peculiarem populum assumuntur: Jussu illius Moyses ascendit in montem, populus sanctificatur, præparaturque ad Legem Dei reverenter accipiendam. Ut autem Hebræi divino timore & religione percellantur, Dominus Legem promulgaturus, cum summa Majestate coram omni plebe descendens, montem fumo, igne, fulgure, tonitru, & buccinæ clangore replet.

QUÆSTIO UNICA.

Quo die post exitum de Ægypto data sit Lex in monte Sinai?

Nota 1. Ab omnibus quidem communiter admitti, quòd Lex data sit 50. die post exitum de Ægypto; sed non æquè constare, quomodo hi 50. dies computari debeant.

Nota 2. Ex supradictis cap. 12. quòd Judæi uterentur mensibus lunaribus, qui non habent nisi 29. dies cum dimidio; duo autem dimidii faciunt unum integrum, qui addi debet secundo mensi, & consequentibus paribus, ut probant Torniellus, Jansenius & A Lapide, non autem primo & imparibus, ut volunt Marius & Salianus; dies enim intercalari debet, quando transactus est, & non antè.

Nota 3. Dum dicitur v. 1. quòd mense tertio egressionis de Ægypto, venerint Israëlitæ ad montem Sinai, non debet hoc ita accipi, quasi mensis tertius impletus fuerit, factâ supputatione ab initio exitûs Israëli-

raëlitarum de Ægypto, ut putavit Oleaster; sic enim non subsisteret quòd lex primùm data sit die quinquagesimâ, quia tres menses ad minimùm faciunt 88. dies, si sint plene exacti.

Sed neque sic intelligi debet, quasi 59. dies (qui duos menses faciunt) essent impleti à die egressionis, sed quia duo menses anni absoluti erant, etsi egressio non fuisset instituta nisi 15. die mensis primi. His notatis,

℞. Et dico, facilior & verisimilior modus computandi jam prædictos 50. dies, videtur esse hic: à 15. die exclusivè qua exierunt de Ægypto, numerentur reliqui dies 14. & his 14. mensis primi addantur 30. mensis secundi, & 6. mensis tertii, eruntpræcisè 50. dies.

Prob. 1. Juxta communem sensum Ecclesiæ, Lex eâdem die data est, quâ Judæi quotannis celebrabant festum Pentecostes: siquidem sicut Pascha fuit institutum in memoriam egressionis de Ægypto, & singulis annis isto die celebrabatur, quo contigit egressio; ita festum Pentecostes fuit institutum in memoriam datæ Legis in monte Sinai, & similiter singulis annis isto die celebrabatur, quo data est Lex. Atqui dies illi 50. pro inveniendo festo Pentecostes computari incipiebant ab altera, seu secunda die Paschatis, qua offerebatur manipulus spicarum, eratque decima sexta dies mensis primi, ut patet ex Lev. 23. v. 11. & 15. ergo & 50. dies, quibus post egressum de Ægypto data est Lex, computari incipiunt à die 15. exclusivè, & 16. inclusivè mensis primi.

Prob. 2. Ex v. 1. ubi dicitur: *mense tertio egressionis Israël de terra Ægypti, in die hac, venerunt in solitudinem Sinai*, atqui *in die hac* hic idem est quod *in eadem*, sive ejusdem numeri, *tertiâ* nimirum; præcedit enim: *mense tertio*. Adeoque evidenter videtur sequi quòd, sicut Moyses mensem tertium dixerat, ita illud *hac* ad diem tertium referendum sit; nullum enim nomen aliud numerale præcessit, ad quod pronomen *hac* videatur posse referri. Ergo in primis ex cit. ℣. deducitur quòd Israëlitæ venerint ad montem Sinai die tertiâ mensis tertii: & cùm v. 11. jubeantur esse parati in diem tertium, quo post eorum adventum danda erat Lex, ulteriùs inde concluditur, quòd Lex data sit 6. die mensis tertii, & consequenter quòd præfati 50. dies inchoari debeant à die 16. inclusivè mensis primi.

Obj. 1. Verba illa *in die hac*, commodè referri possunt ad initium mensis, ut sensus sit: in mense tertio, in die hac, id est in ipso initio seu prima die mensis: nam ut observat Abulensis, vocatur dies prima mensis *dies hac*, quia dicebatur antea *in mense tertio*; illa autem dies, à qua mensis denominari incipit talis aut talis mensis, vocatur *dies hac*: dies autem secunda aut sequentes non possunt vocari *dies hac*, quia non sunt illi dies, in quibus *primò* sit talis aut talis mensis, sed sola dies prima talis est. Ergo cum jam memorato Authore dicendum videtur, quòd filii Israël venerint in solitudinem Sinai die primâ mensis tertii, & consequenter quòd Lex sit data non die sextâ, sed tertiâ ejusdem mensis.

℞. Neg. conseq. nam licet verum sit, quòd mensis jam in initio, seu prima die, sit talis aut talis mensis, tamen quòd dicatur *tertius*, *quartus* &c. hoc non habet nisi ex relatione vel respectu, quem dicit ad menses præcedentes; adeoque ratio ab Abulensi allegata nihil probare videtur.

Præterea, quòd Israëlitæ non venerint ad montem Sinai die prima mensis tertii, inde evincitur; quòd in isto supposito illuc venissent die 45. ab egressu de Ægypto, si computare incipias à die 15. exclusivè mensis primi; vel 46. si computes à 15. inclusivè. Jam autem id non videtur posse admitti, partim quia S. Hieron. Epist. 127. ad Fabiolam Mans. 12. dicit, *Judæos die quadragesimo septimo ab exitu ex Ægypto* (computando scilicet à 15. exclusivè mensis primi) *ad desertum Sinai venisse*: partim etiam & maximè jam dictum suppositum non videtur admittendum, quia cùm juxta istam opinionem Lex sit data die tertiâ mensis tertii, inde sequeretur quòd non 50. sed 47. vel 48. die post egressum Lex in monte Sinai à Deo promulgata esset, quòd tamen nequaquam dici potest.

Inst. etiam supposito, quòd Lex sit data die tertiâ mensis tertii, inveniri possunt prædicti 50. dies; ergo &c.

Prob. ant. numerentur 17. dies primi mensis, incipiendo nimirum à decimo quarto, quo Pascha comederunt; deinde addantur omnes 30. dies mensis secundi, & 3. mensis tertii, in toto 50. invenientur.

℞. Neg. ant. & ad prob. dico istum computum ægrè admodum posse admitti, eò quòd in illo duplex videatur reperiri incommodum. Primum est, quòd omnes menses supponat fuisse 30. dierum, ubi è contra menses Judaici, secundùm quos festa computabantur, alternatim habuerunt 29. & 30. dies. Itaque si Lex esset data die 3. mensis tertii, ad summùm ex primo mense numerari possent dies 16. & sic non die 50. sed 49. ab egressu lata fuisset.

Secundum est, quòd iste computus incipiat à vespera Paschatis, id est à die 14. inclusivè; cùm tamen 50. dies illi computandi videantur post egressum, seu à 15. die exclusivè, sicut supra monstratum est.

Cùm igitur in mox prædicto supposito non possit verificari, quòd lex sit data 50. die post egressum de Ægypto, necessariò dicendum videtur, quòd dies illa tertia, in quam jubentur esse parati Israëlitæ, non sit dies tertia mensis, sed tertia ab hoc tempore quo in monte ad Moysen loqui cœpit Deus, & consequenter dies illa tertia est sexta mensis tertii, nam si cum aliquibus supponas, Deum esse locutum ad Moysen eodem die, quo in Sina venerunt, numerando ab hoc die exclusivè tres dies sequentes, incides præcisè in sextam diem mensis. Si verò supponas cum Bellarmino lib. 3. de Cultu Sanct. cap. 13. quòd Deus tantùm Moysi locutus sit die sequenti post adventum eorum, seu die quartâ mensis, ab hac die inclusivè computando diem tertiam, pariter incides in diem sextam qua data est Lex. Forsan hic ultimus modus computandi est probabilior, eò quòd primo die, quo in Sinai pervenerunt Israëlitæ, non videantur potuisse contingere omnia, quæ hìc narrantur à v. 1. usque ad 11. Et præterea etiam magis cohærere videtur cum eis quæ leguntur v. 10. & 11.

Obj. 2. In Versione LXX. v. 1. hìc ita habetur: *mensis tertii exitûs de terra Ægypti, hac die* &c. Atqui secundùm hanc lectionem *ly hac* non potest referri ad vocem *tertii*; sed potiùs *mensis tertii* referri debet ad voces *hac die*, quæ licèt non ordine positionis, tamen ordine constructionis, seu quoad sensum præcedunt *To mensis tertii*; siquidem genitivus ille *mensis tertii* regitur ab ablativo *hac die*. Ergo *in hac die* non potest referri ad numerum ante nominatum, sed referri debet ad initium mensis; & sic idem significat, ac *in ipso initio* seu *prima die mensis*.

℞. Neg. maj. nam quamvis ita legerit Origenes, ut videre est apud Lyranum, tamen hæc lectio non videtur genuina: siquidem non tantùm nostra Vulgata, aliaque Biblia ex Hebræo translata habent *mense tertio*, sed etiam ita habet Versio LXX. Edit. Basil. complut. & Sixti V. & consequenter ly *hac* referri debet ad numerum ante nominatum, sicut supra dictum est.

Obj. 3. S. P. Aug. manifestè docet, Legem esse datam die tertiâ mensis tertii: nam Q. 70. in Exod. ita scribit: " tertiâ die descendet Dominus in montem „ Sina coram omni populo. Hoc die reperitur data „ lex, quæ in tabulis lapideis scripta est digito Dei „ sicut consequentia docent. Dies autem iste *tertius* „ *apparet tertii mensis* ab exitu Israël de Ægypto. „ Ex die ergo quo Pascha fecerunt, id est agnum immolaverunt & ederunt, qui fuit quartusdecimus „ primi mensis, usque ad istum quo Lex datur, dies „ quinquaginta numerantur: decem & septem scilicet primi mensis, reliqui ab ipso quartodecimo; „ deinde omnes triginta secundi mensis: qui fiunt

„ quadraginta septem: & *tertius tertii mensis*, qui „ est à solemnitate occisi agni quinquagesimus. „ Similiter etiam docet Epist. ad Januarium (quæ juxta antiq. Edit. est 119. juxta Paris vero 55.) cap. 16. Num. 30.

℟. Non esse mirum, quòd S. P. ita docuerit; quandoquidem Codex, quo utebatur, non haberet *mense tertio*, sed *mensis tertii*, uti patet ex initio cit. Q. 70. quam à verbis Scripturæ ita exorditur: *mensis autem tertii exitûs filiorum Israël de terra Ægypti hac die venerunt ad Eremum Sina, & profecti sunt ex Raphidim, & venerunt in Eremum Sina, & applicuit Israël ibi circa montem.* Cùm igitur S. P. videret, quòd juxta Codicem, quo utebatur, Israëlitæ venissent in Sina primâ die mensis tertii; & inde ulteriùs ipsi appareret, quòd dies iste tertiùs, in quem Hebræi jubentur esse parati, foret tertii mensis: & interim cùm insuper apprimè nosceret, quòd juxta traditionem Ecclesiæ Lex esset data 50. die ab egressu de Ægypto, necessariò videtur debuisse supponere omnes menses 30. dierum, & computum suum inchoare à die 14. inclusivè, seu à vespera Paschatis, ut nimirum traditionem Ecclesiæ cum Scriptura, qua utebatur, conciliaret: siquidem aliter ista duo inter se non videntur posse combinari, nempe quòd Lex data sit die tertiâ mensis tertii, & simul die 50. ab egressu. Itaque conformiter ad Codicem suum, satis fundatè præfatum computum inivit, & Legem die tertiâ mensis tertii esse datam docuit S. Pater.

P. 1. In quanta majestate, & apparatu Deus promulgaverit Legem veterem?

℟. Quanta majestas, & quàm terribilis iste apparatus fuerit, describit Moyses v. 18. ubi ita legitur: *totus autem mons Sinai fumabat; eò quòd descendisset Dominus Deus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo quasi de fornace: eratque omnis mons terribilis.* Septem autem terribilia fuerunt in Sina, cùm ibi Lex daretur. 1. Totus mons terræ motu tremebat, juxta illud Psal. 67. v. 9. *terra mota est, etenim cæli distillaverunt à facie Dei Sinai.* 2. Totus mons Sinai fumabat, fumo ignibus mixto, ut solet fieri in fornacibus flammam evomentibus: nam Deut. 4. v. 11. dicitur mons arsisse *usque ad cælum.* 3. Horrenda erant fulgura & tonitrua. 4. Erant tenebræ & caligo, ut patet ex loco Deut. cit. 5. Erat turba & procella, ut ait Apost. ad Heb. 12. v. 18. cum adjuncta pluvia, ut patet ex cit. Psal. 67. quod & Josephus testatur. 6. Sonus buccinæ vehementius perstrepebat, ut dicitur v. 16. hujus cap. 7. Angelus è Sina voce horrisonâ decalogum promulgabat.

Hæc autem omnia eò spectabant, ut Hebræi sacro quodam horrore ac timore corriperentur, uti satis insinuat Moyses cap. seq. v. 20. dicens... *ut probaret vos, venit Deus* (scilicet in ista Majestate) *& ut terror illius esset in vobis, & non peccaretis.* Hic ergo significatum fuit, quomodo Lex Synagogæ esset lex timoris, prout Lex Evangelica est lex amoris: unde & hoc cap. v. 16. dicitur populus timuisse, non legitur amasse. *Illum quippe populum timor legis coërcebat; nam est brevissima & apertissima differentia duorum Testamentorum timor & amor; illud ad veterem, hoc ad novum hominem pertinet.* S. P. Aug. lib. cont. Adim. cap. 17.

P. 2. Quamdiu manserint Hebræi in solitudine Sinai?

℟. Anno integro exceptis 13. diebus; siquidem in Sina venerunt quadragesimo septimo die post exitum de Ægypto, seu die tertiâ mensis tertii anni primi, ut ex supra dictis constat: inde autem discesserunt die 20. mensis secundi, anni secundi, ut liquet ex Num. 10. v. 11. ubi dicitur: *anno secundo mense secundo vigesimâ die mensis elevata est nubes de Tabernaculo Fœderis.* v. 12. *profectique sunt filii Israël per turmas suas de deserto Sinai, & requievit nubes in solitudine Pharan.* Eo autem tempore, quo manserunt in Sina, Deus formavit Rempublicam & Synagogam Judæorum, leges dictando, Sacerdotium, Sacrificia; & varias ceremonias instituendo: ac proinde 12. hæc mansio in Sina fuit omnium mansionum celeberrima.

CAPUT XX. XXI. XXII. XXIII.

Angelus de monte Sinai vice Dei proclamat Decalogum omni Israëli: Moyses ascendit ad Deum in caligine verticis latitantem, jubeturque ab eo facere altare de terra, vel lapide insecto. Deinde Cap. 21. à Deo accipit præcepta judicialia circa servos & ancillas, furta, homicidia, parentum maledicta & rixas, denuntiatque legem talionis. Cap. verò 22. sanciuntur leges judiciales de furto, deposito, commodato, fornicatione &c. denique Cap. 23. præfiguntur variæ leges Judicibus, quibus præfixis subduntur quædam aliæ leges de anni & diei septimi quiete, ac de præcipuis anni solemnitatibus. Promittit Deus Angeli ductum & comitatum per viam, cum promissione terræ Chanaän expugnandæ. Cùm autem in his Cap. plures occurrant quæstiones Theologicæ quàm Scripturisticæ, illis omissis, has breviter perstringemus. Sit ergo

QVÆSTIO I.

Quæ partitio in præceptis Decalogi præferenda & servanda sit?

CAp. 20. v. 1. *Locutusque est Dominus cunctos sermones hos*: scilicet decem præcepta Decalogi; hunc enim populus non per Moysen, sed immediatè à Deo, id est Angelo Dei personam repræsentante, accepit; ut significaretur quòd Lex naturæ, quæ Decalogo continetur, singulorum mentibus à Deo indita sit.

Confusus hactenus buccinæ sonus fuerat auditus, jam articulatis vocibus Lex Decalogica promulgatur, idque non sine miraculo, quatenus à tam numerosa plebe audiri & intelligi posset. Quòd Angelus voce tubali Decalogum promulgaverit, putat A Lapide; sed cùm sonus buccinæ vox articulata non videatur, Jansenius cum aliis, humanâ & intelligibili voce, ex nubibus exiliente, id peractum existimat.

℣. 2. *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis.* In his verbis juxta aliquos, non continetur nisi præambulum quoddam seu præfatio: Deus enim commemoratione suæ majestatis, simul & benignitatis paulò ante præstitæ, Judæorum animos ad solum unius Dei cultum, & legum statim proponendarum observationem inducit.

Attamen dici posset cum Mario & Jansenio, quòd sit præfatio quidem ad totum Decalogum, sed tamen simul etiam tacitè sit præceptum affirmativum de colendo uno Deo; quod, ut uberiùs explicetur, subjungitur v. 3. *non habebis Deos alienos.*

Resp. Et dico 1. Omnes quidem in eo conveniunt, ut decem tantùm enumerent præcepta, Decalogus enim græcè dicitur quasi *decem verba*, sic namque Deut 4. v. 13. Hebraicè nominatur *decas verborum*, quod interpres latinus vertit *decem verba*, ut verbum pro tota enuntiatione & præcepto ponatur: in modo tamen distinctionis, seu divisionis non omnes conveniunt. Philo, Josephus, Athanasius, Procopius, alii Judæi & Græci (ut refert Marius) passim v. 3. & 4. hujus cap. id est præceptum de non habendis Diis alienis, & de non faciendis sculptilibus in duo præcepta dividunt: sed in unum præceptum contrahunt quæ de concupiscentia uxoris proximi, & aliarum rerum dicuntur, ita ut sint quatuor præcepta circa Deum, & sex circa proximum.

Hæc partitio Calvino & nostri temporis Hæreticis vehe-

vehementer placet, ut commodiùs usum imaginum expugnare possint; hanc enim divisionem avidissimè sequuntur, ut demonstrent verbis illis: *non facies tibi sculptile*, aliquid aliud vetari, quàm illis: *non habebis Deos alienos coram me*, adeoque non tantùm adorationem, sed & confectionem imaginum vetitam esse. Sed in eo errant, nam etiamsi admitteretur præcepta Decalogi modo statim proposito dividenda esse, tamen inde minimè sequeretur, omnem usum imaginum vetitum esse; siquidem hîc tantùm prohiberi usum imaginum idololatricarum, nedum liquet ex toto contextu hujus cap. sed etiam id clarissimè exprimitur v. 23. ubi dicitur: *non facietis Deos argenteos, nec Deos aureos facietis vobis.* Jam autem apud omnes certum est, quòd imago idololatrica sit similitudo ficti vel falsi Dei, quia nempe repræsentat id quod vel à parte rei non est, vel non repræsentat tale, quale est; ut cùm gentiles repræsentabant & proponebant statuas Veneris, Adonidis &c. At tales non sunt imagines Christianorum; siquidem Christianus procumbendo v. g. ante imaginem Crucifixi, hoc modo manifestat animum, quem gerit erga Deum verum, quem pro nobis passum & crucifixum novimus, ac proinde non honorat aut colit Deum falsum vel fictum, sicut faciebant gentiles. Cæterùm desuper plura apud Controvertistas.

Dico 2. Longè tamen præferenda videtur illa partitio præceptorum Decalogi, quâ illa duo de Diis alienis non habendis, & sulptilibus seu idolis non faciendis, contrahuntur in unum; dividuntur verò illa duo de non concupiscendo uxorem proximi, aliaque ad eum spectantia.

Prob. 1. Quia hanc partitionem tradunt Clemens Alexand. lib. 6. Strom. & S. Hieron. in Psal. 31. item S. P. Aug. variis in locis, scilicet Epist. 119. lib. de decem Chordis cap. 5. & 6. Conc. in Psal. 32. lib. 15. cont. Faustum cap 4. ubi dicit, generaliter duo præcepta esse, scilicet *Dei & proximi diligendi. Duo*, inquit, *sunt & simul decem*, quia in decem distinguuntur, *tria pertinent ad Deum, & septem ad proximum.* Item Q. 71. in Exod. postquam inquisivisset, utra ex præfatis partitionibus retinenda esset, respondet: *mihi videntur congruentiùs accipi tria illa* (præcepta quæ sunt circa Deum) *& ista septem* (quæ sunt circa proximum) *quoniam Trinitatem videntur illa quæ ad Deum pertinent insinuare diligentiùs intuentibus.*

Prob. 2. Quia prohibitio idolorum à parte rei non est aliud, quàm perfectior expositio ejus quod dictum erat: *non habebis Deos alienos*, uti patet ex subjuncta ratione prohibitionis v. 5. ubi repetit Deus: *ego sum Dominus Deus tuus.* Et sanè cùm Idololatræ in adoratione sculptilium, non tantùm cultum latriæ deferrent fictis Diis, per sculptilia repræsentatis, sed etiam ipsamet sculptilia tamquam Deos venerarentur, ut patet ex eo quòd in Scriptura vocentur *Dii aurei, argentei* &c. dum prohibentur sculptilia, nihil aliud vetatur, quàm habere Deos alienos. At verò cùm aliud sit concupiscere rem seu bona aliena, aliud autem concupiscere uxorem alienam, videtur quoque aliud esse præceptum de non concupiscendis bonis alienis, quàm de non concupiscenda uxore aliena.

Ratione jam allegatâ etiam utitur S. P. Aug. dum, ut prædictam divisionem confirmet, verbis ex cit. Q. 71. adductis subjungit sequentia: "& revera quod „ dictum est, *non erunt tibi Dii præter me*, hoc ip„sum perfectiùs explicatur, cùm prohibentur co„lenda figmenta..... quò enim pertinent, *non facies* „*tibi Idolum, neque ullum simulacrum: quæcumque* „*in cœlo sunt sursum, & quæcumque in terra deor*„*sum, & quæcumque in aqua sub terra, non ado*„*rabis ea neque servies illis;* nisi ad id quod dictum „est, *non erunt tibi Dii alii præter me?* Concupis„centia porro uxoris alienæ, concupiscentia domûs „alienæ, in peccando differunt„ eò quod nimirum, ut ibidem observat S. D. & etiam ex statim infra dicendis patebit, Scriptura distinxerit inter concupiscentiam uxoris alienæ, & concupiscentiam cujuslibet.

Porro eamdem cum S. P. dividendi rationem servant communiter Theologi, eamque confirmant Patres Concil. Trid. Sess. 14. cap. 5. & Can 7. occultissima peccata vocantes contra duo ultima præcepta Decalogi patrata.

Dices, hìc ℣. 17. dicitur: *non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, non omnia quæ illius sunt.* Ubi concupiscentia uxoris alienæ ponitur inter concupiscentiam domûs, & eam qua concupiscuntur res aliæ ad proximum pertinentes. Quo posito, inferri posset, quòd hoc v. vel contineantur tria præcepta, vel unum prohibens ista omnia.

℟. Cum Estio, quæ hoc loco quodammodo confusè & minùs distinctè posita sunt, in Deut. tamquam in lege repetita & recognita (hoc enim sonat vox *Deuteronomium*) distinctiùs posita esse: nam ibidem cap. 5. v. 21. duo illa præcepta verbotenus ponuntur, prout hodie exprimuntur in Catechismis. LXX. verò utroque loco, eodem ordine hæc præcepta posuerunt, concupiscentiam uxoris alienæ ponentes primo loco; dein secundo loco concupiscentiam aliarum rerum, & seorsim utrobique adjungentes: *non desiderabis* vel *non concupisces.*

Scriptura igitur non confudisse, sed "discrevisse „ videtur concupiscentiam uxoris alienæ à concupis„centia cujuslibet rei alienæ, quando utrumque sic „cœpit: *non concupisces uxorem proximi tui, & non* „*concupisces domum proximi tui*: & hinc cœpit cæ„tera adjungere; non autem cùm dixisset, *non con*„*cupisces uxorem proximi tui*, huic connexuit alia „dicens, *neque domum ejus, neque agrum ejus, neque* „*servum ejus & cætera*:" sed omnino apparent hæc „esse conjuncta, quæ *uno præcepto* videntur contine„ri, & *discreta* ab illo, ubi uxor nominata est.„ Ita rursus S. Pater Q. 71. in Exod.

Jam dicta etiam confirmari possunt hac ratione: duo distincta sunt præcepta v. 14. *non Mœchaberis*, & v. 15. *non furtum facies*; quorum prius pertinet ad servandam castitatem, posterius ad servandam justitiam. Ne verò putarent Judæi, tantùm peccata externa prohiberi, etiam v. 17. prohibetur concupiscentia uxoris alienæ tamquam ad mœchiam, & concupiscentia aliarum rerum tamquam pertinens ad furtum: ergo sicuti actus externi mœchiæ & furti convenienter diversis præceptis prohibentur, tamquam repugnantes diversis virtutibus, castitati nimirum & justitiæ; ita etiam concupiscentia uxoris alienæ, & aliarum rerum, ob eamdem rationem.

P. Quare hìc v. 24. & 25. Deus sibi erigi voluerit altare ex sola terra, vel ex lapide impolito?

℟. Vera causa videtur esse, ut Hebræos ad Idola pronos, quàm longissimè ab Idolorum sculpturis & picturis, atque à gentium cultu rituque avocaret. Gentes enim ex marmore aut metallis solebant splendida & magnifica construere Idolis suis altaria (quale fecit Rex Achaz Idololatra 4. Reg. 16. v. 10. & 15.) atque in illis sculpere vel pingere imagines aut symbola, aut characteres suorum Idolorum.

Ab his ergo hac lege Hebræos avocare voluit Deus: hæc enim lex est appendix pertinens ad primum Decalogi præceptum de non faciendis Idolis & sculptilibus; unde & illi immediatè subnectitur v. 24. dum enim dixit Deus v. 23. *non facietis Deos argenteos &c.* addit v. 24. *altare de terra facietis mihi &c.* ubi subaudiri commodè potest particula *sed*, ita ut sensus sit: *sed altare de terra &c.* Rationem hanc dant S. Th. 1. 2. Q. 102. art. 4. ad 7. Abulensis, A Lapide & alii.

QUAESTIO II.

De dimissione servi Hebræi.

CAp. 21. v. 2. *Si emeris servum Hebræum, sex annis serviet tibi.* Per servum non intelligitur famulus vel mercenarius, sed mancipium. *In septimo egre-*

egredietur liber gratis, seu sine persoluto liberationis suæ pretio: idque, quia initio venditionis ob futuram hanc dimissionem minus accepit, neque venditus est pro tota vita, ut servi alienigenæ. Quomodo autem hic annus septimus computari debeat, dicemus in cap. 15. Deuteronomii.

℟. Et dico 1. *Quæ de servo Hebræo præcipiuntur, ut sex annos serviat, & dimittatur liber gratis.... satis constat in mysterio præceptum*, inquit S. P. Aug. Q. 77. in Exod. Noluit autem Deus Judæos in perpetuum vendi, ut scirent illorum Domini, eos non tam servos esse, quàm liberos, utpote liberatos à Deo è servitute Ægyptiaca, ejusque servitio addictos, ut insinuatur Lev. 25. v. 39.

Dico 2. Conditiones in dimissione servi Hebræi servandas incipit Moyses describere v. 3. ubi dicitur: *cum quali veste intraverit, cum tali exeat.* Id est, vestis illi exeunti tam honesta detur, quam habuit cùm hero suo se venderet.

Edit. LXX. Chaldæus, Vatablus & alii sic vertunt: *si cum corpore* (id est solus & solutus) *venerit, cum corpore suo exeat*, id est solus seu sine uxore; ita ut primum hoc membrum opponatur secundo: *si habens uxorem* (nempe antequam se venderet in servum) *& uxor egredietur simul.*

Verùm S. Hieron. Hebraicæ linguæ peritissimus, meritò observavit, quòd lectio nostra sit præferenda, & duo hic præcipiantur, scilicet servum non lacerum aut nudum, nec sine uxore dimitti debere. Ita Marius & A Lapide.

℣. 4. *Sin autem Dominus dederit illi uxorem* (non Hebræam sed alienigenam, nam Hebræa similiter exire poterat anno septimo) *& pepererit filios & filias, mulier & liberi ejus erunt domini sui.* Id est hero suo manebit serva, similiter & liberi; *partus* enim *sequitur ventrem*, ut habet axioma Juridicum.

Ipse verò exibit cum vestitu suo. Servo libertatem adepto, solutum fuisse matrimonium cum femina quæ adhuc manebat in servitute, docent Abulensis, Jansenius & alii: nam fuisset nimis grave; si factâ separatione & viro libertati reddito, matrimonium constitisset, ait Menochius. Attamen Estius cum aliis censet id non repugnasse vinculo matrimonii; quia poterat ab ea recedere quoad habitationem, salvo matrimonii jure & usu corporis utriusque debito; neque debebat propterea dominus privari suo jure in mulierem servam.

℣. 5. *Quòd si dixerit servus, diligo Dominum meum & uxorem ac liberos, non egrediar liber.* ℣. 6. *Offeret eum Dominus Diis.* Id est Judicibus & Magistratibus, qui participant aliquid divinitatis, nempe judiciariam potestatem. Hebraicè habetur: *Elohim*, LXX. vertunt: *ad tribunal Dei.* Volebat itaque Deus publicè hoc constare, ne daretur dominis occasio tyrannicè retinendi servos suos, sub prætextu voluntariæ traditionis.

Et applicabitur ad ostium & postes, non portæ civitatis aut curiæ, sed domûs herilis, ut patet ex Deut. 15. v. 17. Insuper *& pertundi subulâ ejus aurem ad postem* (ostii) *præcepit Deus, qui libertatem illam recusaret*, inquit S. P. Q. 77. in Exod. idque non tantùm in dedecus ejus, qui servitutem libertati prætulerat, ut volunt Abulensis & Lyranus, sed ut insuper ceremoniâ illâ admoneretur, omnem obedientiam se debere domino, atque ita posti domûs affixum & ostio conclusum esse, ut illo egredi non posset nisi ex voluntate Domini.

Et erit ei servus in sæculum. Quod non intelligendum est de toto tempore vitæ illius servi; sed sensus est usque ad annum Jubilæi, qui erat Hebræis quinquagesimus. In Jubilæo enim omnes servi Hebræi dimittebantur, ut patet ex Lev. 25. v. 40.

P. Quomodo intelligendum sit illud quod dicitur de filia Hebræa coëmpta in famulam: *non egredietur sicut ancillæ exire consueverunt?*

Resp. Quòd hic locus admodum difficilis & obscurus sit, fatetur S. P. Aug. Q. 78. in Exod. ubi ponderans ea quæ habentur hoc v. usque ad v. 11. ait: *obscurissimum locum inusitatæ locutiones fecerunt, ità ut interpretes nostri, quemadmodum eum explicarent, penè non invenirent... tamen quid videatur, ut potero aperiam.* Atque in primis ad illa verba: *non egredietur* &c. " intelligendum est „ inquit " non sic recedet, quo modo recedunt ancillæ Hebrææ post sex „ annos. Eam quippe oportet etiam in feminam Hebræam legem datam intelligi, quæ servatur in maribus. Cur ergo ista non ita recedet, nisi quia in illo famulatu intelligitur humiliata, quòd ei se Dominus miscuerit? Hoc enim in consequentibus utcumque clarescit. Sequitur enim & dicit: *quòd si non placuerit Domino suo quam non adnominavit eam*, id est non eam fecit uxorem, *remunerabit eam*: hoc est quod supra dixit, *non abibit ita ut recedunt ancillæ.* Justum est quippe eam aliquid accipere pro eo quòd humiliata est, quia non ei se ita commiscuit ut faceret uxorem, id est ut adnominaret eam sibi.

Itaque juxta S. P. sensus præcit. verborum videtur esse hic: ancilla cognita à domino, non exibit sicut non cognita. Agitur autem de cognita per copulam carnalem, quæ tamen postea displicet domino, ut dicitur v. 8. ideoque repudiatur & dimittitur; quo tamen casu non abibit ut aliæ ancillæ Hebrææ non cognitæ, quia hæ, si v. g. puberes factæ non admitterentur in uxores, non debebant aliquid specialiter accipere in compensationem violatæ pudicitiæ, sicut aliæ de quibus agit S. Pater. Huic expositioni conformis est explicatio Jansenii, qui per famulas illas intelligit concubinas, seu uxores secundarias.

Dices, verba illa, *non egredietur sicut ancillæ exire consueverunt* videntur tantùm referenda esse ad servas ex gentibus, v. g. Moabitis aut Idumæis emptas, non verò ad Hebræas, & consequenter sensus v. 7. meliùs ordinatur hoc modo; famulæ, seu servæ Hebrææ, non egredientur sicut ancillæ gentiles exire solent.

Prob. assumpt. quia v. 7. fit distinctio inter ancillam Hebræam & aliam, atqui per aliam tantùm potest intelligi gentilis, ergo.

℟. Neg. assumpt. & maj. prob. nam tantùm fit distinctio inter Hebræam desponsatam & cognitam, ac aliam Hebræam nondum cognitam & desponsatam, idque ob defectum pubertatis.

QVÆSTIO III.

An Lex talionis Judæis præscripta, fuerit fomes, an potius limes vindictæ?

CAp. 21. v. 12. *Qui percusserit hominem volens occidere*, ita scilicet ut moriatur (nam *percutere* passim in libris Regum, aliisque S. Scripturæ libris historialibus accipitur pro actu consummato) *morte moriatur.* Statuitur hìc pœna talionis & mortis in homicidam, qui voluntariè & prorsus deliberatè proximum suum occidit.

℣. 13. *Qui autem non est insidiatus, sed Deus illum tradidit in manus ejus.* Agitur de illo qui fortuitò occidit, vel saltem non intendit ex proposito necem alterius: quæ enim non fiunt præmeditato consilio, peculiariter solent tribui divinæ providentiæ. *Constituam tibi locum in quem fugere debeat.* Statuitur hìc jus azyli, ut interea ira cognatorum mitigetur, prout advertit Theodoretus.

℣. 14. *Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo evelles eum ut moriatur.* Quo significatur, nullum pro hujusmodi homicida azylum dari, quantumvis Sacer sit locus ad quem confugit. Hinc Salomon jussit occidi Joäb ad ipsum altare. 3. Reg. 2. v. 31.

℣. 24. *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu &c.* Quemadmodum v. 23. dictum fuerat: *reddet animam pro anima*, id est vitam pro vita

vita; sic modò statuitur, ut quo membro quis alterum mutilarit, eodem mutiletur. Unde in particulari quidêm casu, sed tamen generalis sancitur lex talionis, ut qualem quisque intulit injuriam, tale supplicium pendat.

℟. & dico cum S. P. Aug. lib. 19. cont. Faust. cap. 25. "injustæ ultioni lex justum modum figens, pœnam talionis instituit; hoc est ut qualem quisque intulit injuriam, tale supplicium pendat: proinde oculum pro oculo, dentem pro dente, non fomes, sed limes furoris est." Declarat id S. D. ibidem: "quis etiam" inquit, "tantumdem facilè contentus rependere vindictæ, quantum recepit injuriæ? Nonne videmus homines leviter læsos moliri cædem, sitire sanguinem, vixque invenire in malis inimici unde satientur?"

Neque tamen, ut observat Estius, est existimandum, per hanc legem fuisse permissum, ut quisque læsus privatâ authoritate se vindicaret (nullatenus enim ille servaret modum) sed Lex & norma datur Judicibus, ut secundùm eam judicent de ejusmodi injuriis ad se delatis.

"Nam quoniam primò carnales homines ardebant multò ampliùs se vindicare, quàm erat illa injuria, de qua querebantur, constitutus est eis justus lenitatis gradus, ut injuriæ acceptæ mensuram nullo modo dolor vindicantis excederet" inquit rursus S. P. Aug. lib. cont. Adim. cap. 8. Christus autem huic gradui superædificans, perfectionem nobis sancitam voluit Matth. 5. v. 39. ut omnino non vindicemus.

P. Quomodo intelligendum sit quod dicitur cap. 23. v. 19. *non coques hædum in lacte matris suæ?*

℟. Et dico, inter alias expositiones duæ sunt magis celebres.

1. Abulensis, Lyranus, Cajetanus secuti Philonem, Clementem Alexandrinum & S. Th. 1. 2. Q. 102. art. 6. ad 4. simpliciter hoc præceptum, ut sonat, accipiunt; ut scilicet prohibeatur hœdus coqui, sive ut Hebraicè est, lixari in lacte materno; ita nimirum, ut lac maternum subeat locum aquæ, in quo lixetur: quia sic mater quodammodo videtur simul coqui, inquit Theod. Etsi namque hœdus occisus non sentiat qualiter carnes suæ coquantur, tamen in animo decoquentis ad quamdam crudelitatem pertinere videtur, si lac matris, quod datum est pro nutrimento, adhibeatur ad consumptionem carnium ejus, ait D. Th. loco cit.

Similis misericordiæ consideratione Deut. 22. ℣. 6. præcipitur, ut comprehendens pullos in nido, dimittat matrem; quia crudele apparet utrumque simul tollere.

Altera est expositio Vatabli & Oleastri, quam ut verisimiliorem, præferunt Marius, Jansenius, & A Lapide; scilicet *non coques hædum in lacte matris*, id est ne occidas & coquas hœdum lactentem, seu quamdiu fugit lac matris. Ad literam ergo vetuit Deus occidi teneros hœdos & agnos (*agnum* enim vertunt LXX. quemadmodum & S. P. Aug. Q. 90. in Exod. atque eadem videtur ratio hœdi & agni) ut Hebræos doceret humanitatem erga homines, quando etiam erga bruta humanitatem præcipiebat. Atque hæc est expositio S. Chrisost. Hom. de Innocentibus.

Utramque expositionem suggerit S. Pater Q. cit. *Et intellectam de Christo* (qui est hœdus propter similitudinem carnis peccati, ut reflectit S. Th. loco supra cit.) *approbo*, inquit, *quòd hac prophetiâ prædictus est non occidendus à Judæis infans, quando Herodes quærens eum ut occideret, non invênit.*

Posteriorem autem expositionem præferendam esse, patet, quia nusquam consuetudo fuit hœdos propriè in lacte materno lixare, ut Judæis hoc prohibitum foret, inquit A Lapide.

Præterea posteriorem sensum maximè præfert textus Hebraïcus, si in eo suppleatur pronomen *Ascer*, sive ut nos dicimus relativum, hoc modo: *non coques hædum* (qui scilicet est) *in lacte matris suæ.* Illud enim relativum, ex idiotismo linguæ Hebraïcæ, frequenter omittitur.

Dices: Lev. 22. ℣. 27. dicitur quòd octavo die possent hœdus, agnus & vitulus offerri Domino; ergo non videtur subsistere expositio secunda.

℟. Neg. conseq. nam in Sacrificiis victimarum etiam tenellarum, Deo per Sacerdotem immolatis, nulla erat species crudelitatis (hanc enim expurgabat & excludebat Religio) sicuti erat in esu extra Sacrificia.

CAPUT XXIV.

Moyses populo promulgat Leges Domini ad politicam Reipublicæ Judaïcæ constitutionem pertinentes, quas populus acceptat, eisque se obligat. Hinc Moyses sancit fœdus Deum inter & populum, cùm aspergens sanguine. Rursùm jubetur in montem ascendere, ut tabulas Legis à Deo accipiat, manetque ibidem 40. diebus.

QUÆSTIO I.

De 70. Senibus deputatis pro populo, & Altari à Moyse ædificato.

Vers. 1. *Moysi quoque dixit: ascende ad Dominum.* Postquam scilicet leges meas populo proposueris, easque ipse acceptaverit, revertere ad hoc, ut in monte Sina Legis tabulas, tamquam signum fœderis inter me & populum, ejusque quasi instrumentum & obligationem accipias.

Quod autem dicitur: *ascende ad Dominum tu & Aäron, Nadab & Abiu.* Id est versùs Dominum; non enim omnes hîc commemorati ascenderunt in montem, sed præcipitur ut illi tamquam capita populi, & pacti cum Deo ineundi sponsores, viciniùs procedant ad montem, quàm populus. Deligit hîc Deus Aäron, ejusque duos filios seniores Nadab & Abiu, tamquam futuros Pontifices; qui tamen postea ignem alienum in Sacrificio adhibentes, eodem exusti sunt, Deo vindice, Levit. 10. v. 1.

Deligit *& septuaginta Senes ex Israël*, tamquam Rectores politicos & populi principes. In percussione fœderis requiritur quidem sponsio utrimque præstanda, sed quia incommodum erat ut omnes de populo sponderent, hinc nomine eorum deputantur jam enumerati.

Dico 1. Quinam fuerint illi 70. Senes, non constat inter Interpretes. Putant aliqui (inter quos Tirinus) fuisse illos, in quos Moyses onus & spiritum suum partitus est Num. 11. v. 18. Sed, ut observant Marius, A Lapide, & Jansenius, hoc contigit diu post. Alii existimant hos 70. Senes fuisse illos, qui ex consilio Jethro per Moysen constituti sunt *Centuriones & Chiliarchæ*, supra cap. 18. v. 26. sed verisimilius est, quòd fuerint ex singulis tribubus delecti primores populi aut familiarum.

℣. 3. *Venit ergo Moyses & narravit plebi omnia verba Domini atque judicia.* Id est leges judiciales cap. 21. 22. & 23. descriptas. Sine miraculo autem fieri non potuit, ut vox Moysis à tot centenis millibus populi audiretur & intelligeretur: quod idem certiùs liquet ex iterata promulgatione Legis Deut. 1. v. 1. & Deut. 29. v. 10. & 11.

Voluit autem Deus hæc præcepta proponi, antequam cum eis fœdus iniret & tabulis firmaret, ne sibi legem talem per vim obtrusam, vel à Majoribus per imprudentiam acceptatam conquererentur. Qua de causa etiam scribitur à Moyse.

Dico 2. Quod habetur de Moyse v. 4... *ædificavit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim tribus Israël*; non debet sic intelligi, quasi duodecim tituli (sive *lapides* ut vertunt LXX.) fuissent ab altari distincti: neque ita, ac si singulis tribubus

bus unum altare erexisset; sed ita, ut ex 12. his lapidibus altare fuerit ædificatum, & tamquam totidem columnis impositum. Unde particula *et* in his verbis: *ædificavit altare & duodecim titulos*, exegeticè sumitur pro *id est*, ita ut habeat vim explicandi. Ita censent Cajetanus & Abulensis; *intelligitur enim ex duodecim lapidibus altare ædificatum*, inquit S. P. Aug. Q. 97. in Exod. additque, *significasse populum esse Altare Dei, sicut & Templum Dei.*

QUÆSTIO II.

Cur Moyses acceptum sanguinem partim fuderit super Altare, partim resperserit in populum?

VErs. 5. *Misitque* (Moyses) *juvenes de filiis Israël, & obtulerunt holocausta, immolaveruntque victimas pacificas Domino vitulos.* Multi Codices Latini solebant habere: *vitulos duodecim*: sed in Hebræo, Græco & Chaldæo, ac Latinis correctis non habetur vox *duodecim.* Chaldæus habet: *misit primogenitos filiorum Israël.* Hi enim in Lege Naturæ juxta communiorem sententiam (uti dictum est cap. 25. Gen. Q. 3. & 4.) erant Sacerdotes; nam Sacerdotium Aäronicum nondum institutum erant.

Dices, hi Juvenes videntur fuisse filii Aäron, qui postea creati sunt Sacerdotes: siquidem ita sentit S. P. Aug. Q. 23. in Lev. dicens: *Moyse ascendente in montem, jubentur non ascendere Sacerdotes; quos intelligere alios non possumus, nisi filios Aäron, non quia jam erant, sed quia futuri erant. Hos eos jam tunc Scriptura appellavit per anticipationem, sicut sunt pleraque talium locutionum.*

℞. Neg. assumpt. nam filii Aäron tunc nondum actu erant Sacerdotes; hi autem juvenes actu erant tales, siquidem actualiter legunt obtulisse holocausta &c. quod facere non potuissent, nisi fuissent actu Sacerdotes. Ad authoritatem verò S. P. dico, quòd ipse non agat de illis, qui hîc obtulerunt holocausta, sed de eis, qui supra cap. 19. v. 22. dicuntur Sacerdotes, & tum ibidem v. 24. tum etiam hîc v. 2. jubentur non ascendere in montem. Hi autem, ut hîc ex v. 1. patet, videntur fuisse filii Aäron; adeoque non est mirum, quòd S. P. dicat Scripturam eos appellasse Sacerdotes, non quia jam erant, sed quia futuri erant: siquidem neque hîc, neque supra cap. 19. leguntur actu sacrificasse; sed tantùm ibidem v. 22. præcipitur, ut, quandocumque postea accederent ad Dominum ut sacrificarent, priùs sanctificarentur.

℣. 6. *Tulit itaque Moyses dimidiam partem sanguinis, & misit in crateres.* Solebant Veteres fœdera victimis & sanguine sancire. Porro effusio & aspersio sanguinis in fœdere significat fore illud stabile & firmum, & etiam cum vitæ discrimine servandum. Significat etiam, sponsorem esse reum sanguinis, & percutiendum ac dividendum, qui prior fœdus rumperet, sicut victima percussa fuerat, & sanguis ille divisus. Hinc Gen. 15. v. 10. & 17. Deus in signum & confirmationem fœderis cum Abramo initi, jussit immolari vaccam, arietem, & capram, dividique per medium: quo facto, lampas ignis, Deum significans, per medias divisiones transiit.

℞. Et dico Moyses v. 8. *sumptum sanguinem* (scilicet quoad dimidiam partem) *respersit in populum.* Alteram verò dimidiam partem, ut dicitur v. 6. *fudit super altare*, & simul in librum seu *volumen fœderis* (nam liber, sicut & altare, Deum hîc repræsentabat, ait Jansenius) ut Moyses tamquam mediator inter Deum & populum, hoc ritu declararet, quòd utraque pars se obligaret ad conditiones fœderis stabiliter servandas. Unde S. P. Aug. Q. 99. in Exod. monet *advertendum, librum Testamenti cum sanguine hostiæ recitari.* Librum enim æquè ac populum aspersum fuisse sanguine, testatur Apost. ad Heb. 9. v. 19. qui & ibidem plura supplet, quæ Moyses in succincta sua narratione hîc prætermittit: loco enim cit. tradit Apost. sanguini fuisse admixtam aquam, ut minùs scilicet coagularetur, & faciliùs ac copiosiùs in populum aspergi posset; præterea adhibitam fuisse hyssopum & lanam coccineam, ut illis, quasi aspergillo, sanguis in populum respergeretur; item cum vitulis pariter fuisse oblatos hircos. Hæc autem habuit Apost. partim ex instinctu Spiritûs S. partim ex consuetudine ritûs legalis, quem in lustrationibus hujusmodi usurpari solitum, tum ex Scriptura, tum ex ipsa praxi didicerat. Nam aquam sanguini misceri solitam in sacris aspersionibus, patet supra cap. 12. v. 22. idem de cocco sive lana coccinea ac hyssopo constat Num. 19. v. 6. & 18. Rursum cum vitulis oblatos quoque fuisse hircos, inde erui potest, quòd hircus, utpote fœtore suo peccatum repræsentans, offerri soleret pro peccato, ut videri potest Levit. 9. v. 3. & 15. Unde aptè figurabat Christum, qui nostra peccata in se luenda suscepit.

Nota autem: *volumen fœderis*, quod v. 7. Moyses *legit audiente populo*, erat liber, quem recenter Moyses scripserat in Sina, qui continebat Dei præcepta, universosque sermones Domini, ut habetur v. 4. id est omnia mandata judicialia & ceremonialia tribus præcedentibus Capitibus relata, non verò præcepta Decalogica, nam hæc à Deo in talibus lapideis descripta, postea demum accepit Moyses, ut patet ex v. 12.

Continebat igitur jam dictus liber leges & promissa: leges ut observandas ex parte populi; illa enim erat conditio fœderis necessaria, unde dixit populus v. 7. *Omnia quæ locutus est Dominus faciemus.* Promissa autem complectebatur ut præstanda ex parte Dei, quemadmodum patet ex cap. 19. v. 5. & magis ex cap. 23. v. 22. & sequentibus.

Clarissimam autem hîc figuram habemus sanguinis Christi, & aquæ effusæ in Cruce de latere ejus, quibus Novum Testamentum confirmatum est. Unde sicuti Moyses v. 8. dixit: *Hic est sanguis fœderis*, Sic Christus in ultima Cœna dixit: *Hic est Sanguis Novi Testamenti.* Unde S. Athanas. (vel quisquis est Author istorum comment. in Epist. ad Heb.) ita scribit: *Liber & populus asperguntur, ut pretiosus sanguis præfiguretur, quo sumus ipsi, & corda hæc nostra, aspersi.*

QUAESTIO III.

Sub qua forma Moyses, & designati Principes populi viderint Deum Israël?

VErs. 9. *Ascenderuntque Moyses & Aäron, Nadab & Abiu, & septuaginta de senioribus Israël*, aliquò usque in montem, ut hoc ipso populus intelligeret jam contractum fœdus Deo placere: accessus enim vicinior signum est admissionis in majorem familiaritatem; quòd amplius patet in Moyse, qui postea solus v. 18. ingressus est medium nebulæ, v. 10. *& viderunt Deum Israël.* Non per essentiam, sed per speciem aliquam sensibilem, quam divina voluntas elegit, & humana fragilitas ferre potuit. Unde S. P. Aug. Q. 101. in Exod. ait: *quod autem se ostendit specie corporali vel signis corporaliter expressis, non substantia ejus apparet qua ipse est quod est, sed assumptio formarum visibilium ejus omnipotentiæ subjacet.*

℞. Et dico, communior & probabilior est opinio, Deum, id est Angelum personam ejus repræsentantem, hîc humanâ & augustâ formâ, nimirum specie magnifici principis, aut Regis legislatoris sese exhibuisse. Ita censent Marius, Lyranus, Tirinus, A Lapide contra Abulensem, qui putat Deum hîc apparuisse in forma nubis lucidæ, intra quam Dei majestas latêre videbatur.

Communem sententiam confirmat, quòd in Hebræo pro voce *Deum*, non ponatur nomen Dei tetragrammaton *Jehova*, sed *Elohim*, quod Deum quà

quâ principem & Judicem significare consuevit. Hinc & visus est ipsis Deus specie sedentis, ac habere pedes *& sub pedibus ejus quasi opus lapidis Sapphirini, & quasi cœlum cùm serenum est.* Id est sub pedibus ejus apparebat quasi scabellum, vel pavimentum ex Sapphiro confectum.

Sapphirus autem pulcherrimi coloris est, nempe aërei & cerulei, & aureis punctis quasi stellulis collucens: ac proinde ad splendidissimam Dei majestatem, puritatem, & sanctitatem repræsentandam aptissimus est. Hinc & apud Ezeh. cap. 1. solium Dei Sapphiro comparatur: unde Marius cum aliis putat, Deum hîc Moysi & senioribus apparuisse sicut Ezechieli in solio Cherubinis stipato; atque ad hoc exprimendum postea fabricatam esse arcam, velut scabellum, seu currum gloriæ Dei sedentis inter Cherubim, juxta illud cap. 25. v. ult. *fac secundùm exemplar quod tibi in monte monstratum est.*

Dices, Deut. 4. v. 15. dicitur: *non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis. v. 16. Ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem.*

℟. Ibi sermonem non esse de hac visione, sed de illa quæ in promulgatione Decalogi toti populo facta est, cui tamquam rudi & in idololatriam prono, non conveniebat imaginem aliquam exhiberi: apud Moysen verò & seniores (de quibus hîc agitur) utpote pientiores pariter & eruditiores periculum illud non erat, ne scilicet simulacrum Dei facerent.

CAPUT XXV.

Ad fabricam Tabernaculi jubet Deus sibi offerri primitias; id est prima & præstantissima, ut patet ex ℣. 3. insuper præcipit Arcam Fœderis construi cum propitiatorio & duobus Cherubim; item mensam panum propositionis, & septiceps candelabrum de auro mundissimo.

QUÆSTIO I.

Cujus materiæ & formæ fuerit Arca Fœderis, & quid in ea contineretur?

SAcrorum fabricam incipit Deus ab Arca Fœderis, tamquam omnium sacrorum præcipuo ac dignissimo. Materiam ejus assignans v. 10. ait: *Arcam de lignis setim compingite.* Juxta S. Hieron. in cap. 41. Isaiæ: *setim est genus arboris nascentis in eremo, spinæ albæ habens similitudinem: unde omnia ligna Arcæ & Tabernaculi facta sunt instrumenta.* Hoc lignum est *imputribile*, ut vertunt LXX. & levissimum (non pondere sed glabritie) fortitudine, soliditate, & pulchritudine omnia ligna superans. Dicitur autem simile spinæ quoad folia & colorem; nam tum quoad qualitates jam memoratas, tum etiam quoad magnitudinem à spina differt, cùm ligna setim sint grandes arbores, non item spinæ. Per incorruptibilitatem istius ligni mysticè significatur Ecclesiæ indefectibilitas.

Forma describitur cit. ℣. 10. his verbis: *cujus longitudo habeat duos & semis cubitos: latitudo cubitum & dimidium: altitudo cubitum similiter ac semissem.* Sermo est de cubitò vulgari, non geometrico, qui continet alios sex, quales Origenes respectu Arcæ Noë assignavit. Cubitus autem vulgaris seu communis est longitudo ab extremitate digiti, qui dicitur index, usque ad curvitatem brachii, quæ cubitus vulgò dicitur, continetque 24. digitos majores, seu pollices transversos. Proinde Arcæ longitudo continebat pollices 60. altitudo, uti & latitudo, pollices 36.

℣. 11. *Et deaurabis eam auro*, id est non foliis, sed laminis aureis. Quod insinuat Hebræus, in quo loco *deaurabis*, habetur: *abscondes, cooperies, & vesties eam auro*; idque intus & foris, ut tropologicè significet animam justi, quæ est Arca & Templum Dei, tam interiùs quàm exteriùs, debere esse Sanctam, & undequaque auro charitatis circumdatam. *Facies supra coronam auream per circuitum.* Juxta A Lapide aliosque, corona non erat rotunda, sed quadrangularis, qualis erat Arca. Plura de his videri possunt in Analogia Becani cap. 13.

℟. Et dico 1. In Arca fuisse Tabulas Legis certum est; nam hîc v. 16. apertè dicitur: *ponesque in arca testificationem*, id est Legem, sive Tabulas Legis: Lex enim sæpe dicitur testimonium sive testificatio, quia continet attestationem divinæ voluntatis, eâque Deus testatum reliquit, quid velit ab hominibus fieri. Hinc dicta fuit *Arca Testimonii*, id est Legis; & *Arca testamenti*, id est fœderis: continebat enim Legem, quæ erat conditio fœderis inter Deum & Hebræos initi. Ipsa quoque arca vocatur Testimonium infra cap. 30. v. 6. Levit. 24. v. 3. Num. 17. v. 4. idque metonymicè; quia scilicet arca in se continebat Testimonium, id est Tabulas Legis.

Dico 2. Strictè loquendo, præter Tabulas Legis, nihil ampliùs continebatur in Arca.

Prob. ex 3. Reg. 8. v. 5. & 2. Paralip. 5. v. 10. ubi dicitur: *nihilque aliud erat in Arca, nisi duæ tabulæ; quas posuerat Moyses in Horeb.* Atqui hic textus, utpote clarus, & negativè expressus, excludit quidlibet à tabulis istis distinctum: nec aliqua ratio apparet, sumendi vocem *nihil* accommodè, maximè cùm liber Paralip. supplere soleat, quæ alibi omittuntur; ergo nihil aliud propriè loquendo in Arca fuit, nisi duæ tabulæ Decalogicæ, quas de mandato Dei in eadem Moyses reposuit.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Ad Heb. 9. v. 4. dicitur: *in qua (Arca Testamenti) urna aurea habens manna, & virga Aäron quæ frondueret, & tabulæ Testamenti.* Ergo prædictus textus Paralip. accommodè sumendus est. Ante responsionem

Nota, quòd apparens hujus textûs Antilogia, fuerit una ex rationibus, ob quas olim Marcion & Arius, Lutherus, Brentius, Kemnitius, Magdeburgenses & Anabaptistæ Epist. hanc ex Catalogo librorum Sacrorum eradendam voluerint. Quin etiam, juxta Estium & alios, de ejusdem authoritate dubitavit Cajetanus.

Verùm de fide est, Epist. ad Heb. esse Scripturam Canonicam, prout definit Concil. Florent. in instructione Armenorum, & Trid. sess. 4. estque hic Patrum sensus, & consensus communis priscæ Ecclesiæ, ut suo loco exponunt interpretes. Videri desuper potest Bellarm. lib. 1. de Verbo Dei cap. 17. & Medina lib. 6. de recta fide cap. 25.

℟. Igitur cum Catholicis, propositionem *in*, more Hebraïco, hîc amplè sumi, & complecti tam ea quæ propriè in Arca erant (uti erant tabulæ legis) quàm ea quæ juxta Arcam erant, uti erant virga Aäron, & urna. Unde sicuti varii sunt modi habendi, prout infra cap. 30. Q. 2. patebit, ita & varii sunt modi existendi.

Explicationi huic consonat Phrasis Scripturæ, juxta quam illa, quæ sunt vicina loco alicui, in eodem esse dicuntur. Sic Jerem. 35. v. 2. de Rechabitis dicitur: *introduces eos in domum Domini, in unam exedram thesaurorum*, cùm tamen exedræ illæ

illæ essent vel supra, vel juxta domum Domini. Sic Joan. 10. v. 23. legitur: *ambulabat Jesus in Templo*, cùm non ambularet nisi *in porticu Salomonis*, quæ non erat in Templo, sed tantummodo juxta Templum. Sic iterum ementes & vendentes Christus ejecit de Templo, id est de locis seu porticibus vicinis Templo.

Idem ergo in Epist. ad Heb. Vult dicere Paulus de urna aurea & virga Aäron, quod Levitis præcepit Moyses Deut. 31. v. 26. *tollite librum istum, & ponite eum in latere Arcæ fœderis.* Sicuti igitur liber Deuteronomii positus fuit non in Arca, sed in latere Arcæ, ita quoque ibidem posita sunt urna aurea & virga Aäron, rectèque dici potest, hæc omnia fuisse posita in Arca; id est in latere Arcæ.

Unde & Moyses ex mandato Dei dicit Aäroni de manna supra cap. 16. v. 33. *repone coram Domino.* Ubi non dicit *in Arca*, sed tantummodo *coram Domino*; quod satis naturaliter significare potest coram Arca & propitiatorio, in quo, veluti in throno suo, Deus residebat.

His addit Estius, quòd longitudo Arcæ verisimiliùs capere non posset pedum pastorale Aäronis: nam longitudo Arcæ tantùm erat duorum cubitorum cum medio; jam verò similis virga pastoralis istam longitudinem solet excedere. Ita ille.

Obj. 2. Dicendum potiùs videtur cum Theophilacto, tempore Moysis in Arca fuisse solas tabulas Legis, sed posteà à Jeremia urnam auream cum manna, & virgam Aäron in eadem fuisse reposita, ut meliùs servarentur; idque Paulum ex Traditione accepisse à Gamaliële.

℟. Neg. assumpt. quia ex textu clarum est, quòd Paulus loquatur non de tempore Jeremiæ, sed Moysis, ejusque Tabernaculo; asseratque hæc omnia tempore Moysis in Arca fuisse: adeoque textus Apostoli ad tempora Jeremiæ, & instantem Templi destructionem retrotrahi non potest.

Obj. 3. Meliùs dici posset cum Catharino ad conciliandum Apost. cum lib. Paral. quòd tempore Moysis quidem omnia illa in Arca fuerint quæ Apost. commemorat, sed quòd tempore Salomonis, cætera alibi sint reposita, solæque tabulæ Legis in Arca sint relictæ.

℟. Assumptum hoc, prout gratis fingitur, eodem titulo facilè rejici. Deinde Josephus lib. 3. cap. 6. disertè testatur contrarium, asserens, tempore Moysis, solas legis tabulas in Arca fuisse.

Consonat Scriptura; cùm Moyses jussus sit ponere urnam auream, continentem gomor mannæ, *ante Dominum*, supra cap. 16 adeoque rectè intelligi potest, urnam illam esse positam (idem dic de virga Aäronis) non in Arca, sed coram Arca seu in latere Arcæ.

Obj. 4. Particulæ *in qua* non debent referri ad *Arcam*, sed ad *Tabernaculum*, quod Græcè feminini generis est, sicuti Arca: atqui omnia illa, quæ ab Apost. enumerantur, in sententia etiam nostra, strictè loquendo, fuerunt in Tabernaculo; ergo propositio *in* non amplè, sed strictè sumenda est apud Apostolum.

℟. Neg. maj. quia de Tabernaculo dicit, quòd aureum haberet thuribulum & Arcam Testamenti, in qua urna aurea & virga Aäron; statimque subdit: *superque eam* (utique Arcam, non Tabernaculum) *erant Cherubim gloriæ* &c. ergo pronomen *eam* refertur ad Arcam: jam verò particulæ *in qua*, ad idem omnino referendæ videntur, ergo referendæ sunt ad Arcam; sicque genuinus Apostoli sensus est: in Arca erant tabulæ, urna aurea & virga Aäron, sed super Arcam erant Cherubim gloriæ.

Obj. 5. Dici potest quòd liber 3. Reg. & 2. Paralip. agant de solis illis quæ Legem concernebant: atqui urna mannæ & virga Aäron Legem non concernebant; ergo licèt omnia illa cum tabulis Decalogicis in Arca fuisse supponantur, salvatur textus lib. 3. Reg. & 2. Paral. siquidem in hoc supposito ly *nihil* non excludit quasvis alias res, v.g. manna & virgam Aäron, sed tantùm excludit alia scripta ad Legem pertinentia, puta præcepta judicialia &c. de quibus cap. præced. v. 4. dicitur: *scripsit autem Moyses universos sermones Domini.*

℟. Neg. maj. Quia ut diximus, textus generalis est, & negativè expressus, nec ulla est ratio sumendi vocem *nihil* accommodè (uti prætendit objectio) adeoque sic arca videtur includere tabulas Decalogicas, ut quodcumque aliud excludat.

Obj. 6. Statui potest arcula distincta ab arca Testimonii, à latere hujus posita, in qua fuerint urna cum virga, sicque cessat omnis apparens Scripturarum antilogia.

℟. Nihil hic esse affirmandum aut supponendum, cujus fundamentum ex Scripturis erui nequeat: porro nullum ex Scripturis habetur fundamentum adstruendi illam secundam arculam, ergo nec glossa Lyrani subsistit. Quin potiùs Paulus disertè contrarium exprimit; cùm de una eademque arca (& quidem arca Testimonii) dicat, quòd in ea essent *urna aurea habens Manna, & Virga Aäron.... & Tabulæ Testamenti.*

Obj. 7. Quidni dicatur cum aliis, tabulas solas dici inclusas arcæ, quia quid principalius erant, vel quia principalem in ea locum occupabant; quamvis interim nec urna aurea, nec virga Aäron excluderentur. Etenim arca ad hoc videtur principaliter fuisse confecta, ut in ea reponerentur tabulæ Legis, juxta illud v. 16. hujus cap. *ponesque in arca testificationem.*

℟. Nec id dici posse, tum propter locum ex cap. 16. supra cit. tum quia etiam textus jam in object. cit. nullo modo dicit, tabulas in arca esse ponendas ex principali intentione, sed dicit simpliciter, quòd Moyses Tabulas Legis in Arca asservandas ponere deberet, nequidem implicità factà mentione de Manna & Virga Aäronis. Denique contra jam memoratam opinionem facit, quod dictum est supra in respons. ad Obj. 5.

Dicendum itaque, ut supra observavimus, quòd Manna & Virga Aäron coram Arca, seu potiùs in latere Arcæ reposita fuerint. Dico *potiùs in latere*, quia, ut bene reflectit A Lapide, verisimilius est, quòd Virga Aäron & urna Mannæ ita posita fuerint coram Domino seu Arca, ut non in pavimento (hoc enim indecens fuisset) sed in Tabula aliqua, Arcæ adjuncta, forent reposita cum Libro Legis.

Conformiter ad jam dicta intelligi potest illud S. Patris Q. 105. in Exod. *in Arca jussa sunt poni Lex, & manna, & virga Aäron*: uam S. P. ibidem non explicat, an ly *in* ponatur strictè, an latè pro *coram*. Unde & Q. 61. ubi agit de repositione mannæ, non utitur nisi tò *ante Deum.*

Et hæc quidem omnia, ex sententia, quæ hodiedum communior videtur, dicta intellige: nam licèt quædam aliæ expositiones supra relatæ non videantur subsistere, tamen ea, quæ asserit tempore Moysis omnia illa in Arca fuisse, quæ Apost. commemorat, sed tempore Salomonis cætera alibi esse reposita, solasque tabulas Legis in Arca fuisse relictas, etiam admodum probabilis est, eamque cæteris præfert Gaspar Sanctius in cap. 8. lib. 3. Regum.

1. Quia id clarè insinuant verba Apost. supra relata. Etenim eodem modo loquitur de manna & virga Aäron, quo loquitur de tabulis Legis: atqui tabulæ Legis erant in ipsa Arca, ergo &c. Ac proinde cùm durum & inconveniens sit, in eodem textu eamdem propositionem *in* semel accipere propriè, & semel impropriè, non videtur subsistere expositio A Lapide & aliorum.

2. Quia hæc videtur etiam esse mens S. P. Aug. ut patet ex supra citatis ejus verbis. Itaque plausibiliter dici posse videtur cum Sanctio, quòd omnia illa, quæ Apost. commemorat, fuerint à Moyse in Arca deposita, non quòd pro illis esset destinatum angustum istud claustrum & insigne Sacrarium, quod erat quoddam Legis archivium; sed quia, cùm multo tempore instabile esset, & vagum Tabernaculum Moysis,

Moysis, non satis commodè videbantur alio in loco virga & urna locari, aut traduci posse commodiùs. Cùm autem exstructum fuit Templum, id est stabile Domini & Arcæ domicilium, & loca Religiosa & larga fuerunt, in quibus urna & virga in Tabernaculo collocarentur, videntur ex Arca extracta fuisse, ut suis sedibus, quasi in thesauris posita reservarentur: & propterea dicitur tunc nihil præter tabulas Legis in Arca fuisse, quasi ante illud tempus alia quædam in ea reposita fuissent.

Ad id autem quod supra dictum est, hoc videri gratis confictum, negatur assumpt. nam non videtur dari melior ratio, cur Scriptura specialiter notet, tempore Salomonis nihil in Arca fuisse nisi solas tabulas: si enim semper solæ fuissent, inutiliter adderetur specialis illa annotatio. Unde in nullo alio loco, ubi de Arca sermo est, illa additur nisi lib. 3. Reg. cap. 8. & lib. 2. Paralip. cap. 5. Ad Josephum autem dicitur, quòd non habeat particulam exclusivam *solas*, adeoque non videtur contrarius.

Ad id verò quod dicit Estius, longitudinem Arcæ verisimiliùs capere non potuisse pedum pastorale Aäronis, negatur suppositum, nempe quòd Virga Aäron fuerit pedum pastorale; quia nempe commodè dici potest, quòd fuerit scipio, seu baculus viatorius, qui sanè ad hominis commodum usum brevis non est, etiamsi longitudinem Arcæ non excedat. Vide plura apud Sanctium.

QUÆSTIO II.

An propitiatorium fuerit supra Arcam elevatum, an verò immediatum ejus operculum?

Supra Arcam erat operculum ex auro puro factum, quod dicebatur *propitiatorium*, ejusdem prorsus longitudinis & latitudinis cum Arca, ut patet ex ỳ. 17. ubi ejus materia & forma à Deo ita præscribitur: *facies & propitiatorium de auro mundissimo: duos cubitos & dimidium tenebit longitudo ejus, cubitum ac semissem latitudo.* Illud verò arcæ operculum subinde dicitur *propitiatorium*, subinde etiam vocatur *oraculum*: *propitiatorium* vocatur, quia erat locus placationis, ubi Deus loquens cum Moyse placabatur & propitiabatur populo; *oraculum* verò, quia Deus dabat ibi vivæ vocis oracula, quando Moyses vel summus Sacerdos consulebat illum de rebus dubiis vel futuris.

Patet hoc Num. 7. ỳ. ult. *Cùmque ingrederetur Moyses Tabernaculum Fœderis, ut consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super Arcam Testimonii inter duos Cherubim.*

De hac quæstione ita opinatur S. Th. 1. 2. Q. 102. a. 4. ad 6. ubi dicit: *Arca sita erat inter duos Cherubim, qui se mutuis vultibus respiciebant: & super Arcam erat quædam tabula lapidea* (debet esse *aurea*) *quæ dicebatur propitiatorium* SUPER ALAS CHERUBIM, *quasi ab ipsis Cherubim portaretur.* Hanc opinionem sequuntur Cajetanus, Delrio, & A Castro.

℟. Et dico, verisimilior tamen videtur sententia Abulensis, Bonfrerii, A Lapide, & aliorum tenentium, quòd propitiatorium fuerit immediatum Arcæ operculum. Cum illis sentit S. P. Aug. Q. 105. in Exod. cujus authoritas hìc pluris quàm S. Th. facienda est. Igitur

Prob. 1. Ex S. P. Q. cit. ita scribente: " propitiatorium ad quid dicat superimponendum super Arcam, quæri solet: sed cum aureum fieri jubeat, ejusque longitudinem & latitudinem tantam exprimat, quanta & ipsius Arcæ dicta est, procul dubio velut tabulam auream *tantæ formæ* fieri præcepit, *qua tegeretur Arca*: ita ut *in ipso propitiatorio essent duo Cherubim*, hinc atque inde in alterutrum attendentes: ita ut vultus eorum in propitiatorium essent, & *pennis suis obumbrarent propitiatorium.* " Igitur juxta S. P. propitiatorium non portabatur manibus vel alis Cherubim, sed Cherubim erant super ipsum, & alis suis quasi tegebant propitiatorium; adeoque ex mente ejus satis liquet, quòd fuerit immediatum Arcæ operculum.

Prob. 2. Ex inconvenienti, quod reperitur in opinione contraria: necesse enim est, ut authores oppositi ponant vel Arcam superiùs patuisse, vel certè aliud habuisse operculum: atqui prius absonum est propter pulveres quibus Arca & Legis Tabulæ fuissent repletæ; posterius verò gratis fictum apparet, cùm Scriptura satis exactè referat omnia quæ ad Arcam pertinent, nec tamen mentionem faciat alterius operculi quàm propitiatorii.

Prob. 3. Vox Hebraïca *capporet*, teste Frassen, propriè significat opertorium; unde tum hìc v. 20. tum Levit. 16. v. 2. dicitur quòd Arca operiatur propitiatorio. Atqui per opertorium vel operculum, secundùm ordinarium loquendi modum, intelligitur illud quod immediatè tegit; ergo propitiatorium Arcam immediate tegebat: nam aliàs non potuisset magis dici ejus opertorium, quàm corona aliqua argentea v. g. quæ tenetur elevata manibus Cherubim super Tabernaculum in Templis nostris, possit dici opertorium ipsius Tabernaculi.

Prob. 4. Propitiatorium erat tantæ longitudinis & latitudinis quàm ipsa Arca: atqui si fuisset elevatum super alas Cherubim, non potuisset esse tantæ longitudinis, ergo

Prob. min. quia Cherubim non in lateribus arcæ, sed super ipsam Arcam stabant, ut patet hic ex v. 22. ergo non potuisset esse tantæ longitudinis quàm Arca, quia Cherubim occupabant aliquam partem summitatis ipsius Arcæ, nempe unus ex una parte, & alius ex altera; ergo spatium intermedium non poterat esse tantæ longitudinis quàm Arca, adeoque nec propitiatorium poterat continere longitudinem Arcæ.

Prob. 5. Omnes admittunt quòd Arca esset scabellum pedum Dei, id est Angeli in forma humana nomine Dei apparentis; atqui tamen non potuisset esse scabellum pedum ejus, si propitiatorium fuisset elevatum super Arcam, ergo &c.

Prob. min. Quia immediatum opertorium Arcæ (quod nonnulli gratis asserunt fuisse distinctum à propitiatorio) erat ejusdem latitudinis ac propitiatorium, & directè sub propitiatorio ponebatur, cùm propitiatorium saltem mediatè operiret Arcam, juxta oppositæ sententiæ patronos: ergo Angelus nomine Dei apparens super propitiatorium, & super illud (ut ipsi putant) sedens, non poterat figere suos pedes super immediatum operculum arcæ, quia illud operculum non excedebat propitiatorium.

Prob. 6. infra cap. 37. v. 7. dicuntur facti duo Cherubim, & positi ex utraque parte propitiatorii; v. 8. autem subjungitur: *Cherub unum in summitate unius partis, & Cherub alterum in summitate alterius partis.* v. 9. *Extendentes alas & tegentes propitiatorium.* Idem habetur hìc v. 20. atqui si propitiatorium fuisset elevatum super alas Cherubinorum, nec alas suas super illud extendere, nec eisdem illud tegere potuissent, quandoquidem in hoc supposito, alæ non supra, sed infra propitiatorium fuissent. Item nec potuissent dici positi in utraque parte, aut summitate propitiatorii; ergo propitiatorium non fuit super arcam elevatum, sed immediatum ejus operculum.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obj. 1. Verba jam allata nihil aliud innuunt, quàm Cherubinos illos occupasse utramque summitatem propitiatorii: atqui hoc etiam verificatur in sententia opposita; propitiatorium enim alis suis sustentabant, & saltem partialiter tegebant, quia aliquæ plumæ extendebantur super propitiatorium, ergo &c.

℟. Transmissa maj. neg. min. nam duo homines v. g. non possent dici positi in utraque extremitate seu summitate mensæ, si pedibus suis starent super pavimen-

mentum, & manibus suis tenerent mensam elevatam, ergo nec isti Cherubim in utraque extremitate, seu summitate propitiatorii juxta sententiam oppositam. Item nequaquam verum est, quod aliquæ plumæ potuerint extendi super propitiatorium; quia tunc istæ plumæ debuissent extendi sursum, quod est contra naturam & figuram alarum. Deinde juxta Scripturam non aliquæ plumæ, sed integræ alæ debebant extendi super oraculum seu propitiatorium, adeoque non aliquâ exiguâ parte, sed integris alis Cherubim illud tegere debebant.

Obj. 2. Secundùm nos & omnes, Deus dicitur sedere super Cherubim, quamvis Angelus nomine ipsius apparens, non secundùm totum corpus, sed tantùm secundùm mediam partem v. g. super alas Cherubim requiesceret; ergo etiam isti Cherubim possunt dici positi super Arcam, item in extremitatibus propitiatorii, licèt tantùm secundùm aliquam partem forent supra.

℞. Neg. conseq. disparitas est quòd *sedere* secundùm naturalem significationem non plus importet, cùm homo dicatur sedere super scamnum v. g. licèt ejus pedes sint in pavimento. *Poni* autem plus importat; nam duo Cherubim ineptissimè dicerentur poni super Tabernaculum v. g. si pedibus suis starent super altare, & tantùm secundùm medietatem corporis essent elevati super Tabernaculum.

Obj. 3. Hic v. 18. dicit Deus ad Moysen: *duos Cherubim facies ex utraque parte oraculi, Cherub unus sit in latere uno, & alter in altero.* Item Num. 7. v. 89. dicitur propitiatorium esse *inter duos Cherubim.* Ergo Cherubini non ponebantur supra, sed in latere propitiatorii; ac consequenter propitiatorium erat super Arcam elevatum.

℞. Neg. conseq. quia sic erant in latere, ut essent positi in utraque extremitate, seu summitate propitiatorii, ut patet ex prob. 6. Erant igitur in latere oraculi, sicuti duo homines v. g. stantes super utramque extremitatem mensæ, dicuntur esse in ejus latere. Similiter propitiatorium verè dicitur esse inter duos Cherubim, quamvis hi starent supra illud, sicuti pavimentum cubiculi dicitur esse inter duos parietes, tametsi hi supponantur erecti super pavimentum.

Obj. 4. lib. 1. Paralip. cap. 28. v. 2. Arca dicitur scabellum pedum Dei nostri. Unde Psal. 98. *adorate scabellum pedum ejus*, id est procidite coram Arca supra quam ponuntur pedes ejus; ergo propitiatorium erat quasi sedes & thronus Dei, ipsa verò Arca erat quasi scabellum pedum ejus. Atqui hoc intelligi non potest, nisi dicamus propitiatorium fuisse supra Arcam elevatum, & Cherubinorum alis vel manibus, aut certè aliis fulcris sustentatum &c. ergo.

℞. Cùm Cherubim haberent suas alas expansas, & sibi invicem conjunctas supra propitiatorium, Deus in illis veluti in throno sedebat; quo sensu Psal. 98. dicitur: *qui sedet super Cherubim*, id est super alas Cherubinorum: pedes autem ejus in propitiatorio, quasi in scabello requiescebant. Unde objectio non bene supponit, quòd Arca esset scabellum, & non propitiatorium; quia utrumque simul, id est tum Arca, tum propitiatorium erat scabellum pedum ejus, cùm propitiatorium non esset ab Arca divulsum seu separatum, sed ejus immediatum tegumentum, faciens unam quasi cistam, quæ superiùs mediante propitiatorio quodammodo inserviebat ad quietem pedum Domini: nec aliter poterat dici spectare ad Thronum Dei (si tamen spectabat) quàm pes vel scabellum dicitur spectare ad Thronum Regis.

Inst. Ergo potiùs Cherubim debuissent dici propitiatorium, quàm ista tabula aurea.

℞. Neg. illat. Quia equidem erat locus placationis, sive foret immediatum Arcæ operculum, sive foret supra Arcam elevatum.

P. Cujus figuræ & speciei fuerint duo Cherubim, qui alis suis obumbrabant oraculum?

Nonnulli opinantur ejusdem prorsus effigiei fuisse, cujus illa quatuor animalia apud Ezech. cap. 1. ita ut nimirum habuerint simul faciem hominis, aquilæ, leonis, & vituli seu bovis, & sex alas, cæteraque in Ezech. descripta. S. P. Aug. Q. 105. in Exod. dicit; *creatura rationalis in multitudine scientiæ, quoniam hanc interpretationem habent Cherubim, duobus ipsis animalibus significatur.* Cæterùm Cherubim non videntur semper eodem modo in Scriptura apparuisse: unde S. Joan. in sua Apocal. cap. 4. singulis animalibus (quæ putantur eadem fuisse cum illis quæ apparerunt Ezechieli) tantùm unam attribuit faciem, item oculos multos, ante & retro, de quibus nihil in Ezechiele.

Resp. Et dico, sive plures habuerint facies isti Cherubim, sive unam tantùm, verum est quòd species humana in eis eminuerit.

Prob. quia hìc v. 20. dicitur in Hebræo: *& facies eorum erant viri ad fratrem suum.* Et 2. Paralip. 3. v. 13. dicitur: *stabant erectis pedibus.* Præterea Cherubini Ezechielis, qui videntur his fuisse similes, habuerunt speciem hominis, nam habebant manus hominis, quibus accipiebant ignem, ut dicitur cap. 10. Ezech. v. 7. Itaque videntur habuisse formam juvenum speciosissimorum alatorum, uti Angeli apud nos pingi solent, ad repræsentandum eorum perennitatem, vivacitatem, vigorem, celeritatem.

S. P. Aug. mysticè explicans v. 20. *Et vultus eorum sint in propitiatorium* dicit Q. 105. in Exod. *quia misericordiam Domini, in qua una spes est, valde commendant.... pennis suis propitiatorium obumbrant, quia Deo non sibi attribuunt pennas suas, id est Deum honorant virtutibus quibus præstant.*



CAPUT XXVI.

Describitur fabrica Tabernaculi, nempe quatuor genera tegumentorum: deinde Tabulæ Tabernaculi cum suis basibus: vectes stringentes hasce Tabulas: velum unum appensum Sancto, & alterum Sancto Sanctorum.

QUÆSTIO UNICA.

De Structura Tabernaculi.

Tabernaculum, ut ex hoc Cap. liquet, erat Templum mobile & portatile, quod per partes poterat dissolvi & convasari, quando movenda erant castra.

Quod structuram ejus attinet, longum erat triginta cubitis, latum decem, altum decem, & divisum in duas partes, quarum una dicebatur *Sanctum*, habens viginti cubitos in longitudine, altera *Sanctum Sanctorum*, habens decem cubitos in longitudine. Erat ergo Sanctum quadrangulum, quia erat longum 20., latum 10. cubitis: Sanctum Sanctorum verò erat quadratum, quia latum erat 10. cubitis, & longum totidem.

Sanctum dividebatur per velum à Sancto Sanctorum, ut patet ex v. 31. & 33. erat insuper aliud velum in introitu Tabernaculi, ut habetur v. 37. expansum ex quinque columnis, efficientibus quasi quatuor partes in introitu Tabernaculi: erat enim quasi ostium claudens Tabernaculum ab Oriente.

Cùm autem Tabernaculum undequaque tectum & velatum esset, clauso velo quod pendebat ante Sanctum, seu in introitu Tabernaculi, intus obscurum erat, maximè in Sancto Sanctorum, ad desig-

nan-

nandam Arcanam Dei Majestatem & secretissima veræ Religionis Mysteria.

In circuitu Tabernaculi erat atrium, supernè patens & sub dio, quod undequaque ambiebat Tabernaculum, ita ut Tabernaculum staret in atrio, sicut hinc & inde apud Christianos templum solet stare in cæmeterio, infra cap. 40. v. 31. Structura atrii describitur cap. sequenti.

Tabernaculum autem ita erat dispositum, ut ejus introitus esset ob Oriente. Cùm verò Sanctum Sanctorum esset in posteriori Tabernaculi parte, sequitur quòd fuerit in parte occidentali; adeoque quòd, quando Judæi orabant facie conversi ad Sanctum Sanctorum, orarent facie conversi ad Occidentem, modo nobis directè opposito; quia nostra templa sunt communiter sic ædificata (nisi loci angustia vel dispositio impediat) ut summum altare sit in parte orientali.

In Sancto erant candelabrum & mensa propositionis panum. Candelabrum ponebatur in parte australi, mensa autem in parte septemtrionali. In Sancto Sanctorum erat Arca cum propitiatorio, item altare Thymiamatis, ut infra cap. 30. Q. 2. probabitur.

Sensu allegorico Tabernaculum significat Ecclesiam, præcipuè in hoc sæculo peregrinantem: decem cortinæ variegatæ (de quibus v. 1.) significant electos variis virtutibus ornatos; saga cilicina (de quibus v. 7.) rectores Ecclesiæ, quibus electi muniuntur & teguntur: tabulæ sunt Apostoli eorumque successores, quorum laboribus erecta est Ecclesia; bases argenteæ, Libri Legis & Prophetarum, vectes & annuli, promissiones cœlestes, quibus tota solidatur Ecclesia. Sanctum Sanctorum denotat cælum, velum variegatum appensum, multiformem Dei gratiam. Arca in Sancto Sanctorum, sunt sancti in cælo: super eos propitiatorium, id est Christus, qui est propitiatio pro peccatis nostris.

Mensa propositionis panum, est refectio animæ ex beneficiis Dei, candelabrum septiceps, illuminatio doctrinæ, & septemplicis doni Spiritûs S. Altare thymiamatis, cultus Dei per incensum orationis, quæ omnia fusiùs deducta videri possunt apud Bedam, & D. Gregor. lib. 25. Moralium.

****

CAPUT XXVII.

Describitur Altare Holocaustorum cum suis basibus, craticula & vectibus: deinde atrium Tabernaculi cum suis columnis & velis, quibus circumcingebatur; denique oleum lucernarum, earumque accensio.

QUÆSTIO UNICA.

Quale fuerit Altare Holocaustorum?

VErs. 1. *Facies & altare de lignis setim.* Quamvis in hoc altari non tantùm cremarentur holocausta, sed immolarentur quælibet victimæ; à nobilissima tamen Sacrificii specie dici solet altare holocaustorum. *Holocaustum autem est totum igne absumptum,* inquit S. P. in Psal. 49.

Hoc altare positum erat ante Tabernaculum in medio atrii sub dio, nempe propter ignem, fumum, & nidorem victimarum. Compactum erat ex tabulis è ligno setim, non ita ut altare esset quasi una moles lignea; siquidem v. 8. dicitur: *non solidum, sed inane & cavum intrinsecus facies illud,* adeoque tabulæ de lignis setim erant sibi adunatæ instar Arcæ sine fundo & operculo; eratque æqualis longitudinis & latitudinis, ut habetur v. 1. scilicet quinque cubitorum in quadro.

℣. 2. *Cornua autem per quatuor Angulos ex ipso erunt.* Existimant aliqui hæc cornua nihil aliud designare, quàm quatuor angulos: nam celebre est tam apud scriptores sacros, quàm profanos, cornu pro utriusque rei extremitate accipere, sicuti dicimus cornu Epistolæ, Evangelii &c. attamen meliùs dicitur, quòd Altare verè habuerit cornua, quæ vel uno tractu ex tabulis setim erant deducta, vel erant prominentia quædam epistylia, tamquam pyramides aut obelisci. Vide Torniellum ad annum mundi 2544. num. 75.

Ratio est 1. Quia Deus specialiter mandat ut cornua per quatuor angulos ex ipso altari procedant; atqui hoc frustaneum esset, si per cornua nihil aliud significaretur, quàm rei extremitates, sicuti nunc dicitur cornu Evangelii &c. nam impossibile est ædificare altare quadratum sine talibus cornibus; ergo &c.

2. Quia Amos Propheta cap. 3. v. 14. de altari quod 3. Reg. 12. v. 32. ædificavit Jeroboam ad similitudinem altaris Moysaici, dicit: *amputabuntur cornua altaris & cadent in terram.* Hoc autem intelligi non potest de toto altari, vel de quatuor angulis ejus, sed de quatuor cornibus in quatuor angulis eminentibus. Item 3. Reg. 1. v. 50. dicitur de Adonia: *tenuit cornua altaris.*

3. Infra cap. 38. v. 1. dicitur: *fecit* (Beseleel) *altare holocausti.... cujus cornua de angulis procedebant.* Ergo ipsi anguli non erant cornua.

Ne autem tabulæ ligneæ, ex quibus altare hoc compactum erat, læderentur ab igne, additur hîc v. 2. *& operies illud ære.* Id est omnes tabulas coöperies laminis æneis, tam exteriùs quàm interiùs.

Habebat insuper hoc altare craticulam æneam, in modum retis foraminibus plenam, ut dicitur v. 4. habebat etiam lebetes ad suscipiendos cineres, & forcipes atque fuscinulas, & ignium receptacula, quæ omnia erant ænea, ut dicitur v. 3. Denique habebat arulam æneam, per quam intelligitur foculus, id est, vas in quo ponuntur prunæ sive carbones ardentes, ut colligitur ex Jeremiæ 36. v. 22. *Posita erat arula coram eo* (Regem Joakim) *plena prunis.* Et v. 23. dicitur quòd Rex librum Jeremiæ combusserit *igne qui erat in arula.* Circa hanc craticulam difficultas est non modica, ubi scilicet illa craticula fuerit posita. Pro qua resolvenda

Nota, quod Hebræi, Abulensis, & Lyranus existiment hanc craticulam non fuisse immissam intra Altare, sed fuisse per ejus circuitum, infra ad terram, Altari circumdatam ad altitudinem cubiti cum dimidio, scilicet usque ad Altaris medium, idque instar cancellorum, vel ad decorem & ornatum Altaris, vel ad arcendos homines ab Altari, sicuti v. g. videmus modò hinc & inde in Ecclesiis nostris poni cancellos, quasi repagula quibus arcetur populus. Attamen

℟. & dico: longè verisimiliùs est, craticulam fuisse immissam in cavitatem Altaris, & arulam infra craticulam circa medium Altaris.

Prob. 1. Quia infra cap. 38. v. 4. dicitur: *craticulamque ejus in modum retis fecit, & subter eam in Altaris medio arulam.* Erat igitur craticula supra medium Altaris, & arula infra craticulam. Atqui si craticula fuisset quasi seps vel cancelli circum circa Altare, non potuisset arula, quæ erat in medio Altaris, dici esse infra craticulam; ergo &c.

Prob. 2. Quia nulla videtur ratio cur hæc craticula circumponeretur Altari: non enim id videtur fuisse ad arcendos homines, nam hi satis arcebantur mandato divino; & præterea etiam sic ista craticula arcuisset Sacerdotes, vel debuissent illam transilire: deinde nec etiam id videtur fuisse ad ornatum Altaris, nam non videtur Deus tunc voluisse Altare ornari, ut liquet supra ex cap. 20. v. 24. ubi dicitur: *Altare de terra facietis mihi &c.* Deinde v. 25. additur: *Quòd si Altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus, si enim levaveris cultrum super eum, polluetur.*

Prob. 3. Ab authoritate S. P. Aug. qui Q. 113. in Exod. reflectens ad hæc verba v. 5. hujus cap. *Eritque craticula usque ad Altaris medium,* ait: *id est medium cavitatis ejus.* Item Ven. Beda lib. 2. de Tabernaculo cap. 12. in cit. locum dicit: " Al-

„ tare totum concavum fieri præceptum est, sicut „ in sequentibus patet, sed & in medio habens craticulam per totum in modum retis distinctam, in „ qua victimarum carnes comburendæ ponebantur, „ & subter eam arulam, in qua compositis lignis ignis arderet semper ad devoranda Holocausta paratus. „

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Hic v. 5. dicitur de annulis qui erant in summitate craticulæ, illos *pones subter arulam Altaris.* Atqui si craticula fuisset super Altare, vel saltem in ejus cavitate, & arula infra craticulam, non potuissent isti annuli esse infra arulam, ergo &c.

℟. 1. Multò minùs posse dici, quòd annuli fuerint subter sive infra arulam, si craticula extra, & arula fuerit intra Altare.

Nec reponas, quòd dicantur fuisse subter arulam, quia erant humiliores, sive viciniores terræ, quàm arula: nam 1. res humilis non dicitur esse subter rem altam sibi vicinam: sic domus humilis Petri v. g. non rectè dicitur ædificata infra domum Joannis quæ est alta. 2. Annuli illi erant in quatuor summitatibus (id est extremitatibus) craticulæ, sive retiaculi, ut dicitur cap. 38. v. 5. jam autem juxta Abulensem annuli illi non erant in inferiori, sed in superiori parte craticulæ: & consequenter, cùm juxta ipsum & alios istius opinionis patronos, craticula alta esset usque ad medium Altaris, etiam inde patet quòd annuli craticulæ pariter usque ad medium Altaris pertingerent. Atqui arula quoque erat præcisè in medio altaris, ut dicitur cit. cap. 38. v. 4. ergo annuli non fuissent humiliores, sed ejusdem præcisè altitudinis cum arula. Interim directè ad argumentum propositum

Resp. 2. Craticulam & arulam fuisse verisimiliter quasi unum opus, ita ut arula esset affixa craticulæ quibusdam laminis æneis, penderetque infra craticulam uno circiter cubito cum dimidio. Cùm autem totum illud opus esset quadratum, annuli, illi erant in quatuor angulis seu extremitatibus inferioribus craticulæ, & sic rectè dicuntur fuisse subter arulam.

Inst. 1. Si isti annuli fuissent ita positi, non potuisset altare istis annulis portari; atqui Altare debebat portari vectibus per istos annulos immissis, ergo.

Prob. min. Quia non leguntur fuisse alii vectes & alii annuli, quàm hi ad portandum Altare. Item hic v. 6. apertè dicitur, tantùm fuisse duos vectes, ergo &c.

℟. Neg. min. Nam Altare habebat suos annulos, qui loco cit. vocantur circuli: dicitur enim v. 6. & 7. *Facies & vectes Altaris* (non dicit *craticulæ*) *de lignis setim duos.... & induces per circulos, eruntque ex utroque latere Altaris ad portandum.* Item cap. 38. v. 7. vectes dicuntur inducti *in circulos qui in lateribus Altaris eminebant.* Ergo Altare habebat suos circulos, & craticula suos annulos.

Verum quidem est, quòd hic v. 6. tantùm fiat mentio de duobus vectibus, sed non negatur fuisse plures: quin imo aliquo modo insinuatur fuisse duos ad portandum Altare, & duos ad portandum craticulam cum arula; nam dicit Scriptura quòd craticula habuerit quatuor annulos, & quòd Altare habuerit quatuor circulos ad immittendum vectes.

Inst. 2. Isti annuli erant iidem cum circulis Altaris, nam hic v. 6. & 7. dicitur, vectes esse inducendos per circulos Altaris, & cap. 38. v. 5. dicitur, vectes illos fuisse immissos per annulos craticulæ: *fusis quatuor annulis per totidem retiaculi summitates ad immittendum vectes ad portandum, quos & ipsos fecit de lignis setim..... induxitque in circulos, qui in lateribus Altaris eminebant.* Ergo illi annuli erant iidem cum circulis Altaris; nam aliàs non potuissent illi vectes simul immitti per annulos retiaculi, & per circulos Altaris.

℟. 1. Illud non posse objici ab illis, qui putant craticulam fuisse distinctam ab Altari, & quasi sepem illi fuisse circumdatam ad arcendum populum; nam hi eàdem difficultate premuntur. Sed cùm communiter sustineant fuisse quasi unum opus cum Altari,

℟. 2. Neg. assumpt. & ad prob. dico, sufficienter exprimi annulos craticulæ fuisse distinctos à circulis Altaris, dum Scriptura dicit annulos fuisse in summitatibus craticulæ, & circulos in lateribus Altaris; & consequenter locus objectus nobis nequaquam obest, sed potiùs favet.

Obj. 2. In Textu Hebræo legitur: *& facies ei cribrum opere reticulato æneum, & facies super reti quatuor annulos æris super quatuor extremitatibus ejus; & pones illud subter ambitum Altaris, de infra & erit rete usque ad medium Altaris.* Ergo craticula non erat immissa in cavitatem Altaris, sed erat posita circum circa Altare, infra ejus ambitum seu circumferentiam.

Respondent aliqui, quòd, cùm in textu Hebræo nulla fiat mentio de arula, sed ejus loco ponatur ambitus, dicendum sit per ambitum intelligi arulam, in cujus extremitatibus inferioribus erant quatuor annuli. Unde ad hunc textum respondent, quòd cribrum seu craticula esset subter ambitum seu arulam, quia nempe quatuor anguli inferiores, in quibus ponebantur annuli, erant subter arulam, ut dictum est ad Obj. 1. Attamen cùm, uti ex Prob. 1. liquet, potiùs arula fuerit infra craticulam, quàm craticula infra arulam, meliùs videtur

Respondendum 2. quòd craticula fuerit subter ambitum, id est coronam Altaris, nam apud LXX. legitur quòd hoc Altare habuerit coronam; ac proinde sensus textûs Hebræi videtur esse hic: rete sive craticula erit infra ambitum seu coronam, & perveniet usque ad medium Altaris. Sed inde nequaquam sequitur, quòd proterea fuerit circum circa Altare; quandoquidem æque esset subter ambitum seu coronam in nostra sententia, ac in opinione contraria.

Obj. 3. Ex nostra sententia sequitur 1. quòd victimarum carnes cremandæ, non fuerint positæ super ligna, sed super ipsam craticulam: nam ligna ponebantur super arulam, & sic flamma transiens per foramina craticulæ cremabat carnes in craticula positas. Atqui tamen Lev. 1. v. 7. & 8. dicitur, quòd ligna debuerint poni super Altare, & carnes super ligna, ergo.

Sequitur 2. Quòd debuerit fuisse aliqua fenestra in Altari, per quam ligna super arulam ponebantur; nam per partem superiorem eò immitti non poterant, quia craticula impediebat; atqui de illa fenestra nulla fit mentio in Scriptura, ergo.

℟. Neg. primam sequelam, nam ligna quidem mittebantur in arulam, quia nempe debebat ignis ille semper ardere, ut dicitur Lev. 6. v. 12. sed cum hoc simul stat, quòd fuerint alia ligna posita super craticulam in superficie Altaris, & super illa carnes victimæ: atque hinc patet, posse admitti fuisse fenestram, sive ostiolum, per quod ligna mittebantur in arulam. Illam admittit Ven. Beda loco supra cit. immediatè subjungens: " erat autem contra arulam „ ostium in parte orientali Altaris, quo ligna ad alendum ignem mitti, & carbones possent egeri, sicut „ in pictura Cassiodori senatoris expressum videmus; „ quod eum ex Judæorum Doctoribus didicisse putamus. „ Idem sustinent Richardus à S. Victore, A Lapide, & Jansenius.

Qui tamen nollet fenestram admittere, posset respondere 1. Quòd ligna super craticulam ponerentur, & arula non esset facta ad nutriendum ignem, sed ad excipiendos cineres. 2. Quòd craticula cum arula posset extrahi, & tunc imponi ligna. Hæc tamen responsio non caret difficultate, quia difficulter potuisset illa craticula tam sæpe extrahi, cùm fere semper esset ignita; nam Lev. 6. v. 12. dicitur: *ignis autem in Altari meo semper ardebit.*

Obj. 4. Hic v. 5. dicitur: *eritque craticula usque ad Altaris medium.* Et infra cap. 38. v. 4. dicitur arula fuisse in medio Altaris. Atqui impossibile est, ut craticula fuerit in medio Altaris ad intra: nam ibi erat certò arula, & craticula non erat ubi erat arula, sed

sed supra arulam; ergo dicendum est, quòd craticula fuerit extra Altare usque ad medium ejus, paulo tamen altius quàm arula.

℟. Neg. min. nam cùm, ut supra dictum est, craticula & arula fuerit quasi unum opus, rectè dicitur craticula fuisse usque ad medium Altaris, quandoquidem arula, quæ secundum se totam in medio erat, inferioribus craticulæ partibus affixa foret.

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

CAPUT XXVIII.

Describuntur vestes Pontificis, aliorumque inferiorum Sacerdotum.

QUÆSTIO I.

De prima veste Pontifici propria, dicta Superhumerale.

NOta 1. Vulgarium Sacerdotum vestimenta, quibus in Tabernaculo ministrabant, erant hæc: 1. Femoralia linea, seu byssina. 2. Tunica talaris etiam linea, seu byssina. 3. Corpori decenter aptata zona, seu baltheus. 4. Cidaris, seu thiara in capite, quasi pileus è bysso, instar mediæ sphæræ, per vittam occipitio adstrictus.

Nota 2. de Cidari dixerat quidem S. P. Aug. Q. 123. in Exod. *puto non esse capitis tegimen, ut non nulli putaverunt:* attamen Q. 81. in Levit. admisit esse ornatum capitis; ita enim loquitur: *nudare autem caput Cidari... detractio est ornamenti.* Præter hæc quatuor omnibus Sacerdotibus communia, habebat Pontifex alia quatuor sibi propria.

1. Tunicæ lineæ albæ superinduebat aliam tunicam ferè talarem, sed hyacinthinam, cum tintinnabulis & malis punicis. 2. Zonâ alterâ nobiliori vestem hanc hyacinthinam adstringebat. 3. Induebat Superhumerale, quod erat vestis extima & pretiosissima, habens in medio Rationale judicii. 4. Gestabat laminam auream in fronte.

℣. 6. *Facient autem* (scilicet artifices periti, quos Deus repleverat spiritu prudentiæ, ut dicitur ℣. 3.) *Superhumerale de auro & hyacintho, & purpura coccoque bis tincto, opere polymito.* In Hebræo pro *Superhumerali* habetur *Ephod*, quod derivatur à verbo *aphad*, quod idem denotat ac *cinxit* vel *superinduit*; vel quia arctitudine suâ, instar thoracis, cæteras vestes cingebat atque constringebat, vel quia omnibus vestibus Sacerdotalibus superinduebatur. *Opere polymito*, id est opere variorum colorum & liciorum: erat enim Ephod Pontificis textum ex stamine byssino, & subtegmine tricolori, videlicet hyacinthino, coccineo, & purpureo, intermixtis filis aureis.

Præter hoc, erat aliud Ephod lineum purum, quo utebantur inferiores Sacerdotes: tale erat Ephod octoginta quinque Sacerdotum à Saüle occisorum 1. Reg. 22. v. 18. tali etiam utebantur Levitæ, ut ex Samuëlis historia constat 1. Reg. 2. v. 18. tali etiam usus est David saltans ante Arcam: unde & Laïcis usitatum. Hoc tamen, ut distinguatur ad Ephod Pontificis, vocatur *Ephod bad*, id est lineum.

℣. 9. *Sumesque duos lapides onychinos, & sculpes in eis nomina filiorum Israël.* Quòd hîc omissa fuerint nomina *Levi* & *Joseph*, & eorum loco insculpta nomina *Ephraim* & *Manasse*, contra Abulensem putant Menochius, Jansenius, & A Lapide, qui pro hac sententia citant Josephum. Rationem assignant, quòd Ephraim & Manasses loco Josephi successerint, adoptati in filios ab avo Jacobo Gen. 48. & quòd Pontifex per se suam tribum Levi satis repræsentaret.

℣. 10. *Sex nomina in lapide uno, & sex reliqua in altero, juxta ordinem nativitatis eorum.* Unde in dextro humero, tamquam in digniori, erant seniores, Ruben, Simeon, Judas, Dan, Nephtali, Gad. In sinistro juniores, Azer, Issachar, Zabulon, Ephraim, Manasses, Benjamin.

Ratio cur ista nomina, jam dictis lapidibus insculpta, jussus sit portare Pontifex in humeris suis, assignatur dum dicitur v. 12. *& pones in utroque latere superhumeralis, memoriale filiis Israël.* Primò scilicet, ut meminissent Pontifex ac populus fidei, probæque vitæ duodecim Patriarcharum, eorumque præclara gesta imitarentur. Secundò ut Pontifex recordaretur in orationibus duodecim tribuum, quæ ex illis Patriarchis erant prognatæ; unde & v. 12. additur: *portabitque Aäron nomina eorum coram Domino super utrumque humerum, ob recordationem.* Unde & hebraicè lapides memoriæ seu recordationis vocantur: Aäron siquidem eos gestabat, ut per patrum merita, in memoriam revocata, oraret pro filiis, & Deus patrum nomina intuendo, etiam quodammodo recordaretur filiorum. Tertiò ut meminisset Pontifex, & pectore, seu in Rationali, & humeris portandum populum; pectore per amorem & charitatem, humeris per tolerantiam earum molestiarum quæ pontificalem curam comitantur: ut sic humeris patientiæ & consolationis, infirmitates atque imperfectiones populi supportaret.

QUÆSTIO II.

Cujusmodi fuerit rationale judicii, quod Pontifex supra pectus gestabat?

VErs. 15. *Rationale quoque Judicii facies opere polymito.* Hæc est secunda vestis Pontifici propria, aut potiùs pars primæ, scilicet superhumeralis sive Ephod, omnium sacratissima. Dicitur autem *Rationale*, quia Pontificem & populum admonebat eorum, quæ summâ prudentia & ratione ipsis in suo officio, Sacrificiis, & Sacerdotio consideranda erant, quæque significabantur per nomina filiorum Israël, item per ly doctrina & veritas, quæ in Rationali posita erant. Ita vult Menochius & nonnulli alii.

Sunt etiam qui ita appellatum putant, quia Rationale hoc dabat oracula, quasi mente aut ratione providâ & propheticâ præditum foret; unde Rationale posset & *vocale* & *verbale* appellari, inquit A Lapide: utrumque enim significat λόγιον *Logion* (quo nomine appellatur à Græcis) ut observat S. P. Aug. Q. 116. in Exod. ut proinde ait, *incertum utrùm à ratione, an à verbo dictum fuerit: interpretes nostri à ratione dictum putantes,* RATIONALE *appellaverunt.*

Dicitur autem *Rationale judicii*, scilicet partim *humani*, partim *divini*: humani, hoc est debiti & officii Sacerdotis ac populi, cujus eos admonebat: divini, quia Pontifex Rationali indutus, de rebus dubiis consulebat Deum, Deus verò voce aliquâ, vel internâ vel externâ, oraculum aut responsa dabat; quod oraculum sententia & judicium Dei erat.

℣. 16. *Quadrangulum erit.* Id est, æquilaterum ex omnibus partibus. *Et duplex.* id est, suffultura duplicatum, ut faciliùs sustinere possit pondus gemmarum, ut explicat S. Hieron. Epist. 128. *Mensuram palmi habebit* (id est spithamam sive 12. digitos) *tam in longitudine quàm in latitudine.*

℣. 17. *Ponesque in eo quatuor ordines lapidum.* Siquidem Rationali intextæ erant duodecim pretiosæ diversi generis gemmæ, & cuique gemmæ insculptum nomen unum duodecim Patriarcharum vel tribuum Israël. Naturam & qualitates istorum duodecim lapidum eruditè exponunt Marius, Jansenius, & A Lapide, qui & mysticam harum gemmarum significationem assignant.

QUÆSTIO III.

An in rationali Judicii fuerint characteribus expressa Doctrina & Veritas?

VErs. 30. *Pones autem in Rationali judicii doctrinam & veritatem.* In Hebræo habetur *Urim & Thummim*, id est *illuminationes & perfectiones*: sunt enim Hebræis vocabula pluralis numeri, ut multitudinis nomine significetur summa illuminatio & perfectio, id est doctrinæ splendor & vitæ integritas, quo Pontifex populum illuminare, erudire, & hoc pacto perficere teneatur.

Paraphrastes Chaldæus integra reliquit Hebræa vocabula *Urim* & *Thummim*, LXX. Græce posuerunt δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν *dilosin* & *alithiam*, id est *manifestationem & veritatem.*

Porro *quid sibi hoc velit, vel in quali re vel metallo poneretur super rationale demonstratio & veritas... invenire difficile est*, inquit S. P. Aug. Q. 117. in Exod. atque hanc quæstionem gravem admodum vocat A Lapide; quod satis patet ex diversis octo sententiis ab ipso adductis, quibus super hac re authores inter se divisi sunt. Omissis cæteris, tres dumtaxat magis famosas opiniones hic proponemus.

Itaque putant Lyranus, Serarius, Abulensis, Bonfrerius, Torniellus ipsas duodecim gemmas Rationali infixas *Urim* & *Thummim* vocatas fuisse, quatenus per illarum insolitum splendorem, vel aliam notabilem mutationem, Deus oracula reddebat consulentibus, ita docens seu illuminans illos, ac perfectam veritatem manifestans.

Author Enchir. Script. cum nonnullis aliis existimat, *Urim* & *Thummim* nihil aliud fuisse, quàm ipsum nomen Dei *Tetragrammaton*, pretiosæ cuidam laminæ, vel alteri materiæ insculptum, & intra Rationale, quod juxta ipsos erat instar marsupii, cui apud nos imponitur corporale, inclusum. Attamen

℟. Et dico longè verisimilius est, characteres illorum verborum *Urim* & *Thummim*, id est doctrinam & veritatem scriptos fuisse in Rationali, sive in medio gemmarum, ut vult Tirinus, sive ad latera duodecim lapidum acu picta filis aureis, vel tenui laminæ insculpta, ut volunt alii.

Prob. 1. Quia hic est planus & simplicissimus sensus verborum Scripturæ: nam illo v. 30. planè indicatur, aliquid distinctum præscribi à præcedenti ornatu gemmarum, dum dicitur: *Pones autem in rationali Urim & Thummim.* Quippe to *autem* novum quid & omnino diversum importat, quod in Rationali poneretur. Sicuti ergo laminæ frontali insculpebatur *Sanctum Domino*, vel ut Hebraïcè dicitur *Sanctitas Jehova*, uti habetur v. 36. ita simplex narratio postulare videtur, ut v. 30. ad litteram præcipiatur inscriptio *doctrinæ & veritatis.* Idque, ait A Lapide, satis significat *he* demonstrativum, quod in Hebræo additur & præponitur *Urim* & *Thummim*, quasi dicat, *to Urim & to Thummim* pones & scribes in Rationali.

Prob. 2. Quia quod de fulgore lapidum dicitur, erat insufficiens ad significandas eventuum circumstantias particulares, quas Deus consulentibus indicabat. Quis enim, inquit Tirinus, aut splendor aut alia immutatio potuit Davidi suggerere 2. Reg. 5. & 1. Paral. 14. *ne ascendas contra* Philisthæos, *sed gyra post tergum eorum, ex adverso pyrorum; & cùm audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium &c.* Quod verò ab aliis dicitur de nomine Dei tetragrammaton, illud quoque non videri admittendum, monstrabitur in solutionibus argumentorum.

Prob. 3. Quia quòd *possit intelligi demonstrationem & veritatem litteris impositam super logion* seu Rationale, asserit S. P. Aug. Q. 117. in Exod. Quòd verò de fulgore lapidum dicitur, meritò fabulosum videtur Augustino, inquit Jansenius. Verba S. A. Q. cit. sunt: *fabulantur tamen quidam, lapidem fuisse, cujus color, sive ad adversa, sive ad prospera mutaretur, quando Sacerdos intrabat in Sancta.*

Quòd doctrina & veritas reipsâ inscripta fuerint Rationali, cum Philone pariter docent Rupertus, Hugo Cardinalis & Victorinus, Bellarminus, Menochius, Tirinus, Jansenius, A Lapide: quorum postremus etiam adducit S. Hieron. Greg. & Cyrillum tamquam huic faventes opinioni.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Rationale erat valde parvum, ergo non videtur capere potuisse duodecim lapides, cum his characteribus.

℟. Neg. conseq. nam Rationale ad hoc satis magnum fuisse, inde liquet, quòd tam in longitudine, quàm in latitudine haberet Spithamam; potuisset ergo multò plures lapides capere. Deinde in Rationali interstitium erat inter singulos ordines lapidum, ipsosque lapides, in quo facilè exarari poterant hæ literæ *urim vethummim*, non tantùm minusculæ, sed & magnæ ac conspicuæ.

Obj. 2. Nulla fit mentio inscriptionis istorum verborum infra cap. 39. ubi tamen fabrica Superhumeralis & Rationalis exactè describitur.

℟. Hoc argumentum esse negativum, adeoque nihil ex eo concludi: etenim illo cap. tantùm ea ferè recensentur, quæ ad ingenium artificis Beseleël, vel ad materiam partesque fabricæ spectant. Talia autem sunt lapides, catenulæ, vectes, tabulæ &c. non autem Scriptura vel Textura duorum nominum, quæ non à Beseleël, sed à phrygione quopiam, vel phrygionista contexta esse, est verisimile. Unde & multa alia compendii causâ prætermittit ibidem Moyses, quæ fusè hic enarrat, ut patet de compositione olei & thymiamatis, cap. 37. de modo inscriptionis nominum in lapidibus onychinis, cap. 38. Et è contra quædam ibi supplentur, quæ hic subticentur, ut patet de speculis mulierum, ex quibus factum est labrum æneum, c. 38. v. 8. Non mirum ergo, *Urim & Thummim* subticeri & subaudiri infra cap. 39. præsertim cùm vice versâ Lev. 8. v. 8. illa exprimantur, & subticeantur gemmæ Rationalis: *Rationale*, inquit, *aptavit in quo doctrina & veritas.* Ubi in Rationali 12. ejus lapides per compendium intellexit, expressit verò & nominavit doctrinam & veritatem, quæ maximè Sacerdotem ornare debent. Ita A Lapide.

Obj. 3. Supra cap. 25. v. 7. duodecim gemmæ Rationalis in Hebræo vocantur *abne milluim*, id est lapides plenitudinum sive illuminationum; ergo *Urim & Thummim* nihil aliud videtur fuisse quàm 12. gemmæ Rationali infixæ.

℟. Neg. conseq. quia loco objecto vocantur lapides plenitudinum, eò quòd ipsis impleretur quodammodo & ornaretur Rationale: lapides verò illuminationum minimè appellantur.

Obj. 4. Josephus l. 3. Antiq. c. 9. refert, has duodecim gemmas Rationalis, tempore belli solere fulgere, & fulgore suo prænuntiare victoriam Hebræis.

℟. Quòd equidem Josephus non asserat, has duodecim gemmas fuisse *Urim & Thummim*, unde frustra ad ejus authoritatem hìc recurrunt authores sententiæ oppositæ.

Præterea rei istius oculatus testis non est Josephus, quandoquidem ipse vixerit post mortem Christi, & *Urim & Thummim* diu ante cessaverint, scilicet à tempore quo domus Israël depor ata est in Babylonem, ut ex infra dicendis patebit.

Obj. 5. Cum Authore Enchir. Script. communis est Rabbinorum traditio, *Urim & Thummim* fuisse nomen Dei tetragrammaton, sive *Jehova*; atqui traditio Rabbinorum est via satis tuta indagandæ veritatis, dum illa à suis figmentis & fabulis liberatur & expurgatur; ergo &c.

Prob. maj. quia inter alios ita docet R. Levi Ben Gerson, *Moyses*, inquit, *post insertos pectorali lapides pretiosos, jubetur eidem indere Urim & Thummim. Hoc facit nos credere, quòd Urim & Thummim fuerint quidpiam, quod Moyses pectorali indidit, ad eum modum quo tabulas indidit in Arcam, quia utrobique est eadem phrasis.*

℟. 1.

℞. 1. Neg. maj. nam ut ipse Author jam cit. fatetur, R. David, R. Salomon, R. Abraham Jeha, R. Aben Esra & alii fatentur se ignorare, quid propriè *Urim & Thummim* significet; ergo in primis illi-met ignoraverunt, quid propriè fuerint *Urim & Thummim.* Item Schindlerus in Lexico ait: *Rabbini sentiunt Urim & Thummim fuisse quamdam Scripturam, vel nominis Jehova, vel alterius rei, pectoralis duplo insertam.* Ex quibus verbis rursus liquet, quòd ex traditione Rabbinorum nequaquam constet, *Urim & Thummim* fuisse nomen Dei *Jehova*; siquidem tantùm tradunt, quòd vel hoc nomen, vel altera res indita vel inserta fuerit Rationali: ac proinde ex illa traditione Rabbinorum (etiam supposito quòd à figmentis & fabulis suis expurgari posset) non magis sequitur quòd Rationali insertum fuerit nomen Dei *Jehova*, quàm nomen cujuscumque alterius rei, quod quilibet ad beneplacitum suum adstruere poterit. Itaque qualia nomina indita fuerint Rationali, non ex illa traditione, sed ex Scriptura quæri debet.

℞. 2. Etiam admisso, quòd Rabbini tradidissent, ipsummet nomen *Jehova* fuisse inscriptum Rationali, inde adhuc nihil concludi; siquidem, cùm juxta omnes certum sit, quòd ista traditio omnino fabulosa sit, in quamtùm dicit ex diversa nominis Tetragrammaton dispositione efformata fuisse nomina 12. tribuum; & hæc nomina prominuisse vel coïvisse; ita ut Sacerdos ex illis dictiones concinnare, & quæsitis respondere posset; quis dicet quòd etiam non sit fabulosa in se, seu in quantùm asserit nomen Dei *Jehova* fuisse inditum Rationali? Ex quo capite patet, unum non esse æquè fabulosum ac aliud? Sanè, non obstante traditione Rabbinorum, tamquam fabulosum & omnino fictum, jam communiter rejicitur, quòd Abraham à Chaldæis in ignem conjectus, inde miraculosè à Deo liberatus sit, eò quòd nimirum hæc & similia alia nullum prorsus in Scriptura habeant fundamentum. Ergo pariter fabulosa & omnino ficta videtur traditio Rabbinorum de positione nominis *Jehova* in Rationali, quia hæc similiter nullum in Scriptura habet fundamentum.

P. 1. Cur Deus voluerit, ut Pontifex supra pectus gestaret supradictos characteres *Urim & Thummim?*

℞. Ut admoneretur 1. pectus suum implere *veritate* ut eam intelligeret; & *doctrina* ut eam doceret.

2. Ut illis characteribus præferret quasi privilegium sibi addictum à Deo, ut populus non quæreret oracula à dœmonibus, sed à Deo per Summum Sacerdotem. Ex quo fit, quòd sæpe in sacris paginis legamus, Deum consultum fuisse per *Urim & Thummim*, vel per *Ephod*; id est per Summum Sacerdotem Rationali indutum. Hinc ubi Num. 27. v. 1. in textu nostro dicitur: *Eleazar consulet Dominum*, in Hebræo habetur: *interrogabit in judicio Urim coram Domino.* Et 1. Reg. 28. v. 6. ubi nos habemus: *non respondit ei* (scilicet Sauli) *Dominus, neque in somniis, neque per Sacerdotes*, Hebraïcè dicitur: *neque in Urim.* Et 1. Esdræ 2. v. 63. *Donec surgeret Sacerdos doctus atque perfectus*, Hebraïcè: *Sacerdos in Urim & Thummim.*

Causa allegorica fuit, ut Pontifex Urim gestans, & oracula fundens, typus esset Christi Summi Pontificis, ejusque Vicarii, qui per assistentiam Spiritûs S. habet infallibilem authoritatem, atque universalis Ecclesiæ administrationem circa decisiones in quæstionibus tam fidei quàm morum.

P. 2. Quandonam generaliter cessaverint oracula seu responsa per *Urim & Thummim?*

℞. Verisimilius esse, quòd cessaverint ab eo tempore, quo domus Israël deportata est in Babylonem. Et ratio hujus afferri potest, quòd, ut bene reflectit Tirinus, hoc oraculi privilegium non ratione solius *Ephod* aut *Rationalis judicii* competeret Judæis, sed simul etiam ratione *Arcæ Fœderis* seu *propitiatorii*: etenim coram Arca, si nempe præsens esset, Pontifex Deum consulere debebat, ut communiter fatentur omnes. Unde etiam *Sanctum Sanctorum* passim vocabatur *Oraculum.* Jam verò cùm constet ex lib. 2. Machab. cap. 2. v. 4. subductam fuisse Arcam cum Propitiatorio, Judæis in Babylonem transmigrantibus, verisimilius est, etiam hoc oraculi privilegium eodem tempore eisdem subtractum fuisse: atque id cum loco Esdræ supra cit. satis convenit, ait Jansenius.

Cap. 29. Præcipit Deus Moysi, ut Aäronem & filios consecret Sacerdotes. 1. Eos lavando. 2. Vestibus Sacerdotalibus induendo. 3. Offerendo Vitulum pro peccato, & duos arietes, unum in Holocaustum, alterum in Hostiam Pacificam. 4. Diebus septem tam ipsos quàm Altare ungendo. Denique præcipit juge Sacrificium agni, tam mane quàm vespere quotidie offerendi.

Hæc omnia nullam continent difficultatem, sed solà lectione facilè apprehendi possunt. Itaque procedimus ad

CAPUT XXX.

Describitur Altare Thymiamatis, & quoties continget populum capitatim censeri, jubetur quisque solvere dimidium siclum in usus Tabernaculi. Agitur de labro æneo pro lotione Sacerdotum, item de compositione olei sacri ad Sacerdotum & sacrorum Vasorum dedicationem, ac denique de compositione Thymiamatis.

QUÆSTIO I.

Quale fuerit Altare Thymiamatis?

RESp. & dico 1. Altare Thymiamatis, ut liquet ex initio hujus cap. factum erat ex lignis Setim inauratis, eratque longum cubito uno, & latum cubito uno, id est figurâ prorsus quadratâ, ita tamen ut duos cubitos haberet in altitudine. Differebat ergo ab Altari Holocaustorum, de quo cap. 27. in multis. 1. In hoc Altari non adolebatur nisi incensum, illud pro omnibus victimis inserviebat. 2. Illud erat multò majus, quia longè amplior capacitas requirebatur ad omnes victimas, quàm ad solum Thymiama cremandum. 3. In Altari Holocaustorum ligna setim vestiebantur solo ære, in Altari Thymiamatis auro purissimo. 4. Illud erat extra Tabernaculum in atrio, hoc autem in Tabernaculo.

Voluit autem Deus hos odores sibi adoleri, non quasi Thymiamatum odoratu delectaretur, sed cultu offerentium: Thymiamatis enim & Thuris oblatio, ubique gentium, divinis honoribus adhiberi solita fuit.

Dico 2. Altare Thymiamatis idem fuit ac Thuribulum aureum, de quo agit Apost. ad Heb. 9. v. 4.

Prob. 1. Quia supra cap. 25. Levit. 16. & 3. Reg. 6. ubi exactè tota Templi & Tabernaculi fabrica describitur, nulla fit mentio alicujus Thuribuli ordinarii, quod in, vel saltem juxta Sanctum Sanctorum fuisset: atqui tamen aureum Thuribulum, de quo Apost. loquitur, fuit in, vel saltem juxta Sanctum Sanctorum; siquidem loco cit. de Sancto Sanctorum ait: *aureum habens Thuribulum.* Ergo restat, quòd aureum illud Thuribulum fuerit Altare Thymiamatis.

Prob. 2. Quia Altare Thymiamatis erat quasi magnum quoddam Thuribulum, & concavum, in quo aromata incenderentur, & offerrentur Domino, ergo nihil repugnat quò minùs ab Apost. *Thuribulum* vocetur.

Prob. 3. Quia Apost. loco cit. exactè enumerat omnia vasa Sancti, & Sancti Sanctorum; ergo non est verisimile, quòd præstantissimum illud Altare, quod tam nobili usui inserviebat, solum præterierit.

Prob. 4. Quia vox Græca θυμιατήριον *Thymiaterion* æquè significare potest Altare hoc, ac Thuribulum

bulum ordinarium, ergo non est fingendum aliud Thuribulum, cujus Scriptura nusquam meminit.

Ant. Patet, quia vox illa significat idem quod *Suffumigatorium:* unde & Josephus lib. 3. Antiq. cap. 7. illud vocat *Aram Suffumigatoriam.*

Prob. 5. Quia Moyses diversis locis describit omnia, quæ jussu Dei conficere debuit, & inferre in Sanctuarium: atqui nullo loco dicit, quòd Sanctum Sanctorum, vel etiam Sanctum habuerit aureum Thuribulum; ergo nisi per aureum Thuribulum Paulus intellexerit Altare Thymiamatis, meminit alicujus, quod Moyses non legitur confecisse.

Obj. 1. Reverentia loci, & dignitas Sacrificii Thymiamatis exegisse videntur, ut aureo Thuribulo Sacerdos uteretur, dum ingrediebatur in Sanctum Sanctorum; ergo fieri potuit, quod illud fuerit in Sancto Sanctorum usui solius Summi Sacerdotis conservatum.

Resp. Quòd reverentia illa non plus requisiverit, quàm Deus voluerit: porro non videtur Deus voluisse sibi fieri tale Thuribulum aureum; nam de omnibus vasis Tabernaculi (adeoque & de vasis Altaris Thymiamatis) dictum videtur supra cap. 27. v. 3. & 19. *cuncta vasa... ex ære facies.*

Præterea Thuribulum, quo utebatur Summus Sacerdos dum ingrediebatur Sanctum Sanctorum, non asservabatur in ipso Sancto Sanctorum, sed extra in alio loco; siquidem illud Thuribulum accipere & prunis Altaris Holocausti implere debebat, antequam ingrederetur Sanctum Sanctorum, ad ibidem incendendum Thymiama, ut liquet ex Levit. 16. v. 12. & 13. ergo nullatenus dici potest, quòd illud Thuribulum fuerit in Sancto Sanctorum usui solius Summi Sacerdotis conservatum.

Obj. 2. Non tantùm Thuribula ex ære, sed etiam ex auro, mandante Deo, fuisse confecta, patet ex cap. 25. v. 29. ubi dicit Deus ad Moysen: *parabis &... Thuribula.... ex auro purissimo.* Ergo saltem dici potest, quòd per præfatum Thuribulum Paulus intellexerit Thuribulum usuale, quo in die expiationis Summus Sacerdos adolebat incensum in Sancto Sanctorum.

℟. Neg. conseq. nam illa Thuribula aurea, de quibus agitur cap. 25. non erant confecta, ut in eis incenderetur Thymiama, sed unicè ad hoc inserviebant, ut in eis asservaretur tum Thymiama quod adolendum erat, tum thus, quod Panibus Propositionis erat imponendum, ut colligi potest ex Levit. 24. v. 7. Adeoque Thuribulum, quo utebatur Summus Sacerdos in die expiationis, non erat aureum, sed æneum, uti ex verbis cap. 27. supra cit. satis evidens apparet.

Insuper quamvis concederetur, quòd Summus Sacerdos in die expiationis aureo Thuribulo usus fuisset, tamen inde nequaquam sequitur, illud semper fuisse in, vel juxta Sanctum Sanctorum conservatum, uti de Thuribulo aureo asserit Apostolus.

Inst. Verba Apost. verificari possunt, licèt Thuribulum aureum, quod Sancto Sanctorum inserviebat, alibi custodiretur; sicut verè dicere possum de templo aliquo, quòd sit habens pretiosissima ornamenta, quamvis hæc non in templo, sed alibi asserventur.

℟. Neg. assumpt. quia tunc recurrit difficultas, quàm supra allegavimus Prob. 3. item ea etiam partim, quàm dedimus Prob. 5. adeoque nec hoc modo omnis difficultas evanescere potest.

Denique Paulus non agit de thuribulo aureo, quòd merè erat ad usum vel cultum Sancti Sanctorum, sed de eo quod erat in, vel saltem juxta Sanctum Sanctorum, cùm enumeret omnia ornamenta, quæ in utroque isto loco à parte rei reperiebantur. Vide plura infra Quæst. seq. prob. 4. & 5.

Obj. 3. Summus Sacerdos in die expiationis, antequam ingrederetur in Sanctum Sanctorum, debebat de prunis altaris incensi thuribulo imponere, ut dicitur Levit. 16. v. 12. ergo altare incensi non erat idem cum Thuribulo.

℟. Neg. ant. nam in altare incensi non erat ignis, & consequenter nec prunæ; siquidem ignis per continuam appositionem lignorum alebatur & conservabatur in altari Holocaustorum, ex quo ad incendendum Thymiama Summus Sacerdos prunas Thuribulo imponebat, & ad altare Thymiamatis deferebat: ac proinde Levit. 16. non agitur de altari Thymiamatis, sed Holocausti.

Obj. 4. S. Th. Lect. 1. in cap. 9. ad Heb. agens de præfato Thuribulo, docet quòd in Sancto Sanctorum summus Sacerdos semel in anno intraret; *& tunc,* inquit, *implebat Thuribulum illud Thymiamatis, ita quòd ex fumo ascenderet nebula, quæ operiret Sancta Sanctorum, ne posset videri ab his qui extraerant.* Ergo juxta D. Th. Pontifex in die expiationis utebatur aliquo particulari Thuribulo, distincto ab Altari Thymiamatis.

℟. Neg. conseq. quia S. Th. ibidem non dicit, quòd illud Thuribulum fuerit distinctum ab Altari Thymiamatis, sed tantùm simpliciter docet, quòd in illo Thuribulo Summus Sacerdos in die expiationis cremaret Thymiama: abstrahendo scilicet à præsenti quæstione, an nempe istud Thuribulum esset idem cum Altari Thymiamatis, nec ne; siquidem totus textus ita habet: *addit Apostolus quartum* (videlicet ornamentum) *Thuribulum aureum, de quo dicunt aliqui quòd erat Altare inter Sancta, ut dictum est. In Sancta quod erat exteriùs introibat Sacerdos omni die, ad expletionem Mysteriorum, sed in Sancta Sanctorum Sacerdos Summus semel in anno cum sanguine, & tunc implebat Thuribulum illud &c.*

QUÆSTIO II.

An Altare Thymiamatis fuerit constitutum in Sancto Sanctorum, an autem in Sancto tantùm?

Celeberrima est hæc difficultas; cùm enim hîc v. 6. dicatur: *Ponesque Altare contra velum, quod ante Arcam pendet.* Id est, quod separat Sanctum à Sancto Sanctorum: hinc duplex orta est Authorum sententia, quia duobus modis contra velum Altare illud poni potuit, scilicet ut vel esset intra velum, vel extra velum. Recentiores Interpretes communiter sustinent, fuisse constitutum extra velum in Sancto. Interim his non obstantibus,

℟. & dico: verisimilius est, quòd Altare Thymiamatis fuerit positum intra velum, & consequenter constitutum in Sancto Sanctorum.

Prob. 1. Quia ita sentit Origenes Hom. 8. in Exod. & Hom. 9. in Levit. item OEcumenius, & S. Chrysost. Hom. in Natalem Christi ita scribens: *Extra velum erat candelabrum, & mensa, & Altare Æreum, ad Sacrificia & Holocautomata excipienda.* INTRA VELUM *verò Arca.... & Altare aureum; non illud Sacrificiorum & Holocaustorum, sed* SOLIUS SUFFIMENTI. Unde & ulteriùs ibidem addit, quòd *Zachariæ versanti intra Sancta Sanctorum* Angelus lætum attulerit nuntium de partu futuro S. Joannis. Lucæ 1.

Et hæc etiam est manifesta mens S. P. Aug. Q. ult. in Exod. dicentis: *Ante arcam verò, id est* INTER ARCAM ET VELUM *positum erat Altare incensi, quod aliquando aureum dicit Scriptura, aliquando deauratum, aureum utique appellans, quod est inauratum.* Deinde subjungit: *Ad hæc Sancta Sanctorum nisi Summo Sacerdoti non licebat intrare, quotidie propter inferendum incensum, semel autem in anno cum sanguine ad purificandum Altare, &*

si

si quando fortè exigebat necessitas pro peccato Sacerdotis, aut universæ Synagogæ.

Idem senserat Q. 133. dicens: *Non ergo sumus intellecturi semel in anno intrare Sacerdotem solere in Sancta Sanctorum, sed semel in anno cum sanguine, & quotidie quidem intrare solere sine sanguine causâ incensi imponendi.* Deinde concludit: *etiam illud profectò Altare intra velum erat, quod poni contra velum* INTRINSECUS *jussit.*

Dices cum recenti Authore Enchiridii Scripturistici: ex istis Quæstionibus non potest absolutè sciri, quænam fuerit mens Aug. in hac materia; nam lib. 2. Retract. cap. 55. de iis ita scribit: *Eodem tempore scripsi etiam libros Quæstionum de libris eisdem divinis septem, quos ideo appellare sic volui, quia ea quæ ibi disputantur, magis quærenda proposui, quàm quæsita dissolvi.*

℟. Neg. assumpt. Quia jam dictus Author non debuisset aliqua verba supprimere, sed totum textum referre, & clarè vidisset, quòd mens S. P. etiam in lib. Retract. fuerit, Altare Thymiamatis constitutum fuisse in Sancto Sanctorum. Etenim verbis cit. S. Doctor ibidem subnectit hæc: *Quamvis multò plura in eis mihi videantur ita pertractata, ut possint etiam soluta & exposita non immeritò judicari.* Atqui nulla quæstio potest magis soluta judicari, quàm illa de Altari Thymiamatis, quandoquidem S. P. fortissima Adversariorum argumenta in istis libris dissolverit, ergo.

Præterea eamdem sententiam tradit Tract. 49. in Joan. ut patebit infra in solutione Obj. 5. & cap. 55. mox cit. Retract. rursus asserit, Altare Thymiamatis fuisse in Sancto Sanctorum, dum parùm infra ita pergit: *in tertio quoque libro ubi de Summo agitur Sacerdote, quomodo creabat filios, cùm haberet necessitatem bis in die ingredi in Sancta Sanctorum,* UBI ERAT ALTARE INCENSI, *ad offerendum incensum mane & vesperâ... dixi &c.* Ad hæc si attendisset præcit. Author, satis perspexisset, quòd S.P. etiam in ipsis lib. Retract. & ubicumque de hac materia agit, in ista sententia perstiterit, & consequenter constanter docuerit, Altare Thymiamatis fuisse positum in Sancto Sanctorum; ac proinde quòd præsens Quæstio non sit una ex illis, quæ in præmemoratis libris potiùs sunt quæsitæ quàm solutæ.

Denique si ex prædictis Quæst. non possit sciri mens Aug. quare ergo ille Author sæpe sensa sua, & inter alia Tom. 2. pag. 296. & seq. sententiam suam de habitatione filiorum Israël in Ægypto, ferè totaliter ex istis Quæstionibus probat?

Fatemur igitur quidem, in præfatis libris plurimas esse quæstiones, quæ magis sunt quæsitæ quàm solutæ: sed hæ sunt illæ dumtaxat, in quibus aliquid inquirit, sed nihil resolvit, aut in quibus mentem suam apertè non declarat, sed rem indecisam vel sub dubio relinquit. Talis inter alias est Quæst. 12. in Gen. item 24. & 115. in qua ultima Quæst. inquirit utrùm gentes, quæ ex Jacob egredientur, sint gentes secundùm carnem, an secundùm fidem; sed nihil desuper ibidem resolvit.

Prob. 2. Quia Altare Thymiamatis 3. Reg. 6. ℣. 22. vocatur *Altare Oraculi*: atqui Oraculum erat in Sancto Sanctorum, nec aliud Altare ibidem fingi potest; ergo & Altare Thymiamatis erat in Sancto Sanctorum.

Dices, vocatur Altare Oraculi, non quia erat in Sancto Sanctorum, sed quia erat prope ipsum in Sancto, & inde fumus aromatum ascendebat ad Propitiatorium vel Oraculum per aperturas veli, sive potiùs per spatium illud vacuum quod erat inter tectum Tabernaculi & partem superiorem veli, nam velum non pertingebat usque ad tectum.

℟. Neg. assumpt. 1. Quia non rectè dicitur Altare Oraculi, si Oracula redderentur non in ipso vel juxta ipsum, sed in loco separato. 2. Quia videtur gratis fingi quòd velum non pertingeret usque ad tectum Tabernaculi, cùm Scriptura id nullibi insinuet, sed potiùs contrarium, dum dicit supra cap. 26. v. 16. quòd singulæ tabulæ stantes debeant habere decem cubitos longitudinis, & postea loquens de tabulis vel columnis quibus velum debeat appendi, de ipsarum longitudine tacet; ergo videtur insinuare quòd fuerint æqualis longitudinis, & consequenter quòd velum pertingeret usque ad tectum. 3. Etiam supposito, & tantisper admisso jam memorato spatio vacuo, adhuc non videtur fumus aromatum potuisse ascendere ad obumbrandum propitiatorium; nam potiùs debuisset diffundi per Sanctum, ut patet in naturali exemplo. Supponantur enim duo cubicula sibi contigua, & in superiori parte parietis sit aliqua apertura vel aliquod spatium vacuum; si in uno cubiculo contra parietem ponam aliquod thuribulum v. g. & in eo incendam thus, fumus non ascendet per illud spatium ad aliud cubiculum, sed potiùs pro maxima parte diffundetur per cubiculum in quo thus incenditur; ergo pariter in sententia opposita fumus Thymiamatis non ascendisset ad propitiatorium, sed pro maxima parte fuisset diffusus per Sanctum. Itaque ex jam dictis

Formo hoc argumentum: Altare Thymiamatis juxta omnes ita fuit constitutum, ut fumus aromatum obumbraret propitiatorium; atqui ut mox monstratum est, fumus non obumbrasset propitiatorium, si Altare non fuisset in Sancto Sanctorum, sed in Sancto; ergo illud Altare fuit in Sancto Sanctorum.

Prob. 3. Quemadmodum supra cap. 26. v. 35. & infra cap. 40. v. 20. & 22. designatur locus in quo posita sunt mensa & candelabrum; ita pariter hîc v. 6. & infra cit. cap. 40. v. 5. designatur locus in quo positum fuit Altare Thymiamatis: atqui locus qui tum hîc v. 6. tum infra cap. 40. v. 5. designatur, est Sanctum Sanctorum; ergo Altare Thymiamatis fuit in Sancto Sanctorum.

Prob. min. pro prima parte; quia hîc v. 6. insinuatur quòd Altare illud poni deberet in loco, in quo Deus loquebatur Moysi de propitiatorio; etenim jam dicto ℣. ita præcipit Deus: *ponesque Altare contra velum, quod ante Arcam pendet coram propitiatorio quo tegitur Testimonium,* UBI LOQUAR TIBI. Atqui dum Deus Moysi loquebatur de propitiatorio, ei loquebatur in Sancto Sanctorum, ut liquet supra ex cap. 25. v. 22. ergo &c.

Prob. min. pro secunda parte. Infra cap. 40. Deus designans locum Altaris Thymiamatis, ait v. 5. *Altare aureum in quo adoletur incensum,* CORAM ARCA *Testimonii*, subintellige *stabit* ex v. 4. atqui hoc nullibi dicitur de mensa panum propositionis, aut de candelabro septuplici, quæ tamen erant in Sancto; ergo locus qui cit. v. 4. designatur, fuit Sanctum Sanctorum.

Dices iterum, hoc propterea dici, quia altare illud erat contra velum & maximum dicebat respectum ad Arcam, eò quòd fumus ejus ascenderet versùs Arcam ad obumbrandum propitiatorium.

Resp. Præterquam quòd hæc evasio jam supra præclusa sit, negandò assumpt. nam quamvis mensa panum propositionis & candelabrum essent in Sancto, & inter ea & Arcam nihil mediaret nisi velum, ac similiter maximum dicerent respectum ad Arcam, cùm plus deberent lucere lucernæ *coram Domino* (ut patet ex cap. 27. v. 21.) & poni panes in conspectu Domini (ut liquet ex cap. 25. & 30.) quàm ardere Thymiama, tamen hæc numquam dicuntur esse *coram Arca Testamenti.* Ergo Altare Thymiamatis non ob aliam rationem potest dici fuisse constitutum *coram Arca*, nisi quia erat positum in Sancto Sanctorum.

Confirm. ideo per Sanctuarium, de quo agitur Levit. 16. v. 2. non potest colligi ea Tabernaculi pars quæ erat intra velum primum, seu quæ appellabatur Sanctum; sed debet intelligi illa quæ erat intra velum secundum, seu Sanctum Sanctorum; quia nimirum illud Sanctuarium dicitur esse *coram propitiatorio quo tegitur Arca*: ergo similiter per locum, in quo positum fuit Altare Thymiamatis, non potest intelligi Sanctum, sed debet intelligi Sanctum Sanctorum; quia videlicet dicitur constitutum fuisse *coram*

ram Arca : nam hæc verba *coram Arca* & *coram Propitiatorio* eumdem locum significant, quandoquidem sint Synonima.

Prob. 4. Apost. ad Heb. 9. clarè insinuat, Altare Thymiamatis fuisse in Sancto Sanctorum; ait enim ibidem v. 3. *post velamentum autem secundum*, *Tabernaculum* (subaudi *erat*) *quod dicitur Sancta Sanctorum*. Moxque per modum ejusdem sensûs subdit v. 4. *aureum habens Thuribulum & Arcam Testamenti*. Atqui Thuribulum illud aureum erat Altare Thymiamatis (ut Q. Præced. probatum est) & eodem tractatu dicit: *aureum habens Thuribulum & Arcam Testamenti*, ergo sicuti Arca Testamenti erat in Sancto Sanctorum, ita & Altare Thymiamatis.

Dices cum A Lapide & aliis, Sanctum Sanctorum habere Thuribulum aureum, sive Altare Thymiamatis, non intra se, sed extra velum sibi obversum, & in sui cultum erectum. Sunt enim plures habendi modi, ut dicunt Philosophi in post-prædicamentis: sic flumen habet ripam, templum habet turrim, non intra se, sed extra se.

℟. Quidem esse verum, quòd sint plures habendi modi, sed tamen iste modus loquendi nusquam potest habere locum, dum quis describit ornamenta & utensilia quæ v. g. sunt in una parte domûs, & quæ sunt in altera parte, uti loco cit. facit Apostolus. Etenim supponamus Petrum v. g. habere duo cubicula sibi contigua, in quorum priori sunt picturæ, libri, & pretiosa quædam sedes, *ita* & *ideo* disposita, ut in illa sedens apertum habeat prospectum in cubiculum posterius, & ita priori cubiculo affixa, ut numquam deferri possit in cubiculum posterius. Deinde in posteriori cubiculo nihil aliud sit quàm lectus. Si quis in supposito diceret: Petrus habet duo cubicula sibi contigua, quorum primum habet elegantes picturas & libros, secundum vero pretiosam sedem & lectum superbum: talis nec aptè, nec verè loqueretur: nam significaret sedem illam esse in secundo cubiculo, quod tamen falsum esset. Ergo similiter Apost. nec aptè, nec verè locutus est, si altare Thymiamatis in priori Tabernaculo seu Sancto collocatum fuerit.

Aliud omnino est de flumine habente ripam &c. quia non est alius loquendi modus, & necessariò intelligitur ripam non esse in flumine, turrim non stare in templo, nec tectum domûs in ipsa domo: attamen id sic non intelligitur, dum quis vult describere ornamenta, utensilia vel suppellectilia, quæ sunt in uno loco, & alia supellectilia, quæ sunt in alio loco, ut patet consideranti & legenti descriptores locorum.

Denique simili interpretatione dicere possum, iuxta textum Apost. solitariè spectatum, Sanctum Sanctorum habuisse Arcam Testamenti etiam extra se, dicit enim: *aureum habens Thuribulum & Arcam Testamenti*. Item quare simili modo non dicit Apost. quòd Sanctum Sanctorum habuerit etiam candelabrum, cùm & hoc factum fuerit in ipsius cultum; nam, ut ex v. 21. cap. 27. supra cit. constat, lucebant lucernæ tam in honorem Dei, qui in Sancto Sanctorum super Cherubim sedebat, quàm in ejus honorem incenderetur Thymiama. Hinc

Prob. 5. nulla videtur ratio, cur Apost. tam apertè duo Tabernacula (id est Sanctum, & Sanctum Sanctorum) à se mutuo distinxerit; atque deinde de primo Tabernaculo dicat: *in quo erant candelabra, & mensa, & propositio panum*, nullâ factâ mentione de altari Thymiamatis, quod ab Adversariis statuitur in Sancto seu primo Tabernaculo.

De Sancto autem Sanctorum statim subdit: *post velamentum autem secundum*, *Tabernaculum*, *quod dicitur Sancta Sanctorum*, & de his quæ in eo erant, continuâ verborum serie subjungit: *aureum habens Thuribulum*, *& Arcam Testamenti*. Ubi Thuribulum aureum conjungit cum Arca, quæ erat in Sancto Sanctorum, & disjungit à candelabro septuplici & à mensa propositionis panum, quæ erant in Sancto.

Dices, quamvis Apost. continuâ verborum serie de Arca dicat: *in qua urna aurea habens manna*, *& virga Aäron quæ fronduerat*, *& tabulæ Testamenti*; inde non sequitur, quòd sicuti tabulæ Testamenti fuerunt in interiori parte Arcæ, ita pariter in ea fuerint urna habens manna, & virga Aäron, ut ex supra dictis cap. 25. Q. 1. patet; ergo nec sequitur ex anterioribus verbis, quòd altare Thymiamatis fuerit in Sancto Sanctorum.

℟. Dato ant. quod tamen satis incertum est, ut ex dictis cit. cap. 25. colligi potest, respondeo, inquam, disparitatem esse, quòd Apost. describens ea quæ erant in Arca, non distinctè notet illa quæ erant in interiori parte Arcæ, & ea quæ erant in ejus latere vel prope ipsam, nec ista à se invicem, quoad locum, distinguat: sed dum describit ea quæ erant in Tabernaculo, distinctè & exactè notat ea quæ erant in Sancto, & illa quæ erant in Sancto Sanctorum, eaque à se invicem, quoad locum, distinguit; & sic patet quòd sit magna disparitas inter utramque constructionem. Hinc retorqueo argumentum; si Apost. de contentis in Arca locutus fuisset hoc modo: in latere Arcæ erat virga Aäron, in interiori autem ejus parte seu cavitate erant tabulæ Testamenti & urna habens manna, clarè sequeretur, quòd ista urna non in latere Arcæ, sed intus cum tabulis fuisset; ergo similiter ex aliis ejus supra cit. verbis clarè sequitur, quod altare Thymiamatis non tantùm prope Sanctum Sanctorum, sed intus, seu in illo cum Arca fuerit.

Prob. 6. Præcipit Lex Levit. 16. v. 17. ut nullus hominum sit in Tabernaculo, quando Pontifex Sanctuarium ingreditur, donec exierit; nullibi tamen hoc præcipitur dum Sacerdos tantùm intrabat in Sanctum: atqui ex Lucæ 1. v. 10. constat populum stetisse foris horâ incensi; ergo Sacerdos erat illo tempore in Sancto Sanctorum adolens incensum.

Dices, populus semper stabat foris, præsertim tempore Salomonis, nam aliud erat atrium populi, aliud atrium Sacerdotum, in quod populus intrare non poterat.

℟. Neg. assumpt. Nam Altare Holocausti erat in atrio Sacerdotum contra domum interiorem seu Tabernaculum; populus autem, oblaturus victimas, intrabat usque ad Altare Holocausti, ut patet ex Levit. 1. v. 3. & ex cap. 12. v. 4. & 6. Vide etiam & cap. 14. v. 11. ac ea quæ ibidem Q. 2. in cap. 1. dicentur. Jam autem hoc non fuit postea, ædificato Templo, prohibitum, nisi quando Laïcus veniebat non oblaturus, sed tantùm Dominum oraturus. Deinde si populus semper debuisset stare foris, cur S. Lucas hoc specialiter dicit de tempore incensi? Denique per ly *omnis multitudo populi* non intelligit S. Lucas solos Laïcos, sed etiam Sacerdotes: non enim dicitur Levit. 16. v. 17. nullus Laïcus sit in atrio, *sed nullus hominum sit in Tabernaculo;* Laïci autem numquam poterant Tabernaculum intrare, adeoque illud præceptum non fuit datum propter Laïcos, sed propter Sacerdotes.

Prob. 7. Levit. 16. ubi describitur quomodo Summus Sacerdos debeat ingredi in Sanctum Sanctorum in Festo Expiationis, v. 12. dicitur: *assumptoque Thuribulo, quod de prunis Altaris impleverit*, *& hauriens manu compositum Thymiama in incensum*, ULTRA VELUM INTRABIT IN SANCTA: *ut positis super ignem aromatibus*, *nebula eorum & vapor operiat oraculum*, *& non moriatur*. Ergo debebat intrare ultra velum, priusquam Thymiama incenderet: atqui debebat illud incendere in Altari Thymiamatis; ergo Altare Thymiamatis erat ultra, seu intra velum, & consequenter in Sancto Sanctorum.

Dices 1. Pontifex antequam intraret in Sanctum Sanctorum, priùs incendebat Thymiama in Sancto, ut fumus operiret Oraculum, ne alioquin dum intrabat Sanctum Sanctorum, vidisset Arcam & Propitiatorium, sicque fuisset mortuus; ideo enim subnectitur: *& non moriatur*. Ergo inde non potest evinci, Altare Thymiamatis fuisse in Sancto Sanctorum.

Resp. Neg. ant. quia ut liquet ex cit. textu priùs debebat

bebat intrare ultra velum, antequam cremaret Thymiama; ergo non incendebat antequam intraret, sed debebat intrare ut poneret, seu cremaret.

Consonat & Textus Hebraïcus, in quo ita legitur: *& capiet plenum Thuribulum prunis ignis desuper Altari è conspectu Domini, & plenas volas suas suffimento aromatum tenui,* & EDUCET INTRA VELUM, *dabitque suffimentum super ignem coram Domino, & operiet nubes suffimenti propitiatorium.* Similiter habent LXX. *& accipiet plenum Thuribulum carbonum ignis ab Altari, quod est coram Domino, & implebit manus suas Thymiamate compositionis subtilis,* & INDUCET INTERIUS VELO: *& imponet Thymiama super ignem coram Domino, & cooperiet vapor Thymiamatis propitiatorium.* Itaque cùm non tantùm Vulgata nostra, sed etiam Biblia Hebræa ac Versio LXX. clarè habeant, quòd Pontifex priùs deberet ingredi Sanctum Sanctorum, antequam incenderet Thymiama, clare sequitur quod illud non cremaret ante ingressum, in Sancto scilicet; sed post ingressum, ac consequenter in Sancto Sanctorum.

Dices forsan 2. Quod per intrare ultra velum non intelligatur introitus ultra velum secundum, seu in Sanctum Sanctorum, sed tantùm ultra velum primum, seu in Sanctum.

℞. Id nequaquam dici posse; 1. Nam ut ex toto cap. 16. Levit. patet, per intrare in Sancta ibidem intelligitur ingredi in Sanctum Sanctorum; & ita etiam id intelligunt ipsimet recentiores Interpretes, puta A Lapide, Marius & alii. 2. Quia, ut ex cit. cap. Levit. patet, Pontifex debebat intrare ultra velum postquam hausisset manu compositum Thymiama, quod ex Stacte, Onyche, Galbano, & Thure confectum erat, ut dicitur hîc v. 34. & 35. atqui dum manu hauriebat compositum Thymiama, jam inde intraverat ultra velum primum; ergo per intrare ultra velum loco cit. Levit. necessariò intelligitur ingredi ultra velum secundùm.

Prob. min. quia compositum Thymiama ponebatur seu asservabatur in Sancto, puta in mensa propositionis panum (uti Quæst. Præced. dictum est, ac etiam admittunt A Lapide, Marius, & alii) ut nimirum semper foret paratum, quando incendi debebat.

Dices 3. in Festo Expiationis quidem intrabat Pontifex Sanctum Sanctorum, antequam incenderet Thymiama, tamen tunc ibidem non cremabat Thymiama in Altari, sed in isto Thuribulo quod de prunis Altaris Holocausti impleverat; ergo ex loco cit. Levit. nihil concludi potest pro nostra sententia.

℞. Neg. ant. nam quamvis thus posset cremari in Thuribulo, tamen Thymiama, quod incendebatur ad obumbrandum propitiatorium, non poterat cremari nisi in Altari Thymiamatis. Etenim quemadmodum coram Tabernaculo non licebat offerre Holocausta, hostias pacificas &c. nisi in altari Holocausti; quia nempe illud ad hoc confectum erat, ut in eo istæ hostiæ offerrentur; ita pariter Thymiama (quod incendebatur ad obumbrandum propitiatorium) non licebat cremare nisi in illo Altari; quia nimirum ad hoc non Thuribula, sed altare Thymiamatis in Sacra Scriptura confectum legitur. Thuribulum itaque Pontifex propterea accipere debebat, quia nempe in Altari Thymiamatis non erat ignis; adeoque debebat ignem accipere ex altari Holocausti, & ponere in suo Thuribulo, & deinde illum effundere super craticulam altaris Thymiamatis, vel potiùs ipsum Thuribulum ponere super altare Thymiamatis, & tunc imponere Thymiama: nam si ignis fuisset effusus super altare, aurum, quo vestitum erat, liquefieri, aut saltem ipsum altare facilè lædi potuisset. Unde juxta Abulensem & A Lapide in v. 8. hujus cap. Thymiama non cremabatur immediatè in altari aureo, sed in ista acerra sive Thuribulo, quod Pontifex plenum prunis super illud altare collocabat. Interim hoc ultimum, scilicet an Thymiama in ipsa planitie altaris immediatè, an in Thuribulo superposito fuerit incensum, nihil, aut admodum parùm concernit præsentem quæstionem.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. infra cap. 40. ubi ordo Tabernaculi describitur, dicitur v. 19. quòd Moyses posuerit Arcam in Tabernaculo, appenderitque ante eam velum, deinde posuerit mensam in Tabernaculo & candelabrum, ac tandem altare Thymiamatis contra velum. Atqui ex hac narratione constat non solùm candelabrum, sed etiam mensam fuisse positam in Sancto; ergo & altare Thymiamatis fuit illatum & positum in Sancto.

℞. 1. Neg. conseq. quia in Scriptura ordo narrationis non semper correspondet ordini rei gestæ, ut patet in anticipatione & recapitulatione, Scripturæ S. usitatissimis. Itaque licèt 1. Machab. 4. (ubi rursus describitur ordo, quo in die purificationis Templi illata sunt candelabrum, altare Thymiamatis &c.) dicatur quòd intulerint candelabrum, altare incensorum, mensam, & quòd incensum posuerint super altare &c. ac tum demum subjungatur v. 15... *& appenderunt vela*; tamen inde nequaquam videtur concludi posse, quòd vela tantummodo fuerint appensa post illatum candelabrum, cremationem Thymiamatis &c. ergo pariter nec ex cap. 40. hujus libri videtur posse evinci, quòd Altare Thymiamatis fuerit in Tabernaculum illatum post appensum velum &c. Interim tamen etiam admisso, quòd ita factum fuerit,

℞. 2. Inde adhuc nihil sequi contra nos: nam etiamsi concedatur quòd Altare Thymiamatis tantummodo illatum fuerit post appensum velum, & quidem post illata candelabrum & mensam; nequaquam tamen sequitur, quòd non fuerit illatum in Sanctum Sanctorum, cùm tantùm de eo dicatur, quòd fuerit positum *contra velum.* Hoc autem æquè verificatur in nostra sententia ac Adversariorum; quia sive fuerit intra Sanctum Sanctorum, sive extra, equidem semper erat contra velum. Hinc neg. conseq. disparitas est quòd de mensa non tantùm dicatur, quòd sit illata post appensum velum, sed etiam v. 20. addatur quòd sit posita *extra velum.* Idem insinuatur de candelabro v. 22. De altari autem Thymiamatis nequaquam dicitur quòd positum fuerit contra exteriorem partem veli, sed econtra ex v. 5. ibidem patet, quod debuerit poni contra velum *coram arca*; ergo contra interiorem partem veli, sive in Sancto Sanctorum, ut prob. 3. monstratum est.

Itaque si Adversarii velint hoc argumentum tam pressè urgere, potero simili utendo facillimè quoque convellere eorum sententiam ex Apost. qui ad Heb. 9. v. 4. post velum secundum primò ponit aureum Thuribulum, seu altare Thymiamatis, deinde Arcam Testamenti. Atqui ex hac descriptione constat, Arcam Testamenti fuisse in Sancto Sanctorum, ergo & in eo fuit altare Thymiamatis.

Obj. 2. Non licebat ingredi Sanctum Sanctorum nisi Summo Sacerdoti, idque semel in anno (inquiunt recentiores interpretes) atqui incensum ponebatur bis quotidie in altari Thymiamatis, ut patet hîc v. 7. & 8. ergo altare hoc non erat in Sancto Sanctorum.

Prob. Maj. ex Apost. qui ad Heb. 9. v. 6. & 7. dicit: *in priori quidem Tabernaculo semper intrabant Sacerdotes Sacrificiorum officia consummantes; in secundo autem semel in anno solus Pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia.*

℞. Disting. maj. non licebat Summo Sacerdoti intrare Sanctum Sanctorum, nisi semel in anno, cum sanguine ad expiandum Sanctum Sanctorum, concedo maj. Non licebat nisi semel in anno, ad ponendum Thymiama, negò maj. Ita distiguit S. Pater Q. 133. & Q. ult. in Exod. in prob. 1. cit. *Ad hæc Sancta Sanctorum &c.* item: *non ergo simus &c.*

Porrò quòd hæc explicatio sit genuina, inde liquet, quòd illo cap. institutum Apost. fuerit, loqui de solis cruentis sacrificiis veteris Legis, ut ea conferret cum Sacrificio cruento, quòd Christus obtulit in Cruce, uti in cit. cap. rectè observat Estius. Volens itaque Apost. probare efficaciam Sacrificii Chri-

sti præ Sacrificiis V. Legis, tantùm dicit minores Sacerdotes singulis diebus intrasse primum Tabernaculum (quærendo nempè ibidem suas vestes, item acetabula & cyathos, quibus in offerendis Sacrificiis quotidie indigebant, ut infra ad cap. 37. monstrabitur) ut offerrent Sacrificia cruenta in Lege præscripta: solum verò Pontificem singulis annis semel intrasse secundum Tabernaculum, ut offerret sanguinem pro peccatis totius populi; quæ omnes hostiæ debebant sæpius repeti, quia *non poterant, juxta conscientiam, perfectum facere servientem*, ut ibidem dicitur v. 9. At verò, quia Sacrificium Christi erat infiniti valoris, ideo non singulis diebus, aut singulis annis, sed tantùm semel se ipsum obtulit pro peccatis totius mundi. Hic est totus sensus ipsius textûs Apost. ex quo minimè sequitur, quòd Pontifex numquam potuerit intrare Sanctum Sanctorum alia de causa; sicut (casu quo hoc in N. Lege fieri deberet) si dicerem: *singulis diebus Romæ celebrant minores Sacerdotes in Ecclesia Lateranensi in altaribus lapideis, ad suam vel alicujus particularis intentionem, solus autem Pontifex semel in anno celebrat in altari ligneo ad intentionem omnium fidelium*; inde non sequeretur, quòd Pontifex non celebraret etiam aliis diebus ad suam, vel alicujus particularis intentionem in isto altari ligneo, ita similiter non sequitur ex textu Apost. quòd Pontifex aliis diebus non intraret Sanctum Sanctorum.

Confirm. hæc solutio ulteriùs hac similitudine: quamvis hîc v. 10. dicatur, quòd Pontifex deberet semel in anno deprecari super cornua altaris Thymiamatis in sanguine; ex illo verbo *semel* nequaquam seqnitur, quòd non posset sæpius super illa cornua deprecari sine Sanguine, ut certum est apud omnes; ergo nec ex eo quòd dicat Apost. Pontificem semel in anno intrasse Sanctum Sanctorum cum Sanguine, rectè concluditur, quòd non potuerit sæpius intrare sine Sanguine.

Et fanè Summum Sacerdotem sæpius potuisse intrare Sanctum Sanctorum, quàm semel in anno, seu in Festo Expiationis, inde liquet, quòd illud potuerit aliquando intrare cum vestibus pontificalibus, ut constat supra ex cap. 28. v. 30. ubi dicitur Aäron debere gestare Rationale judicii, *quando ingredietur coram Domino*, & v. 29. *quando ingredietur Sanctuarium.* Atqui per Sanctuarium ibidem intelligitur Sanctum Sanctorum, ergo.

Prob. min. ideo in veste pontificali debebant esse tintinnabula aurea, ut ex eorum clangore sciret populus, quandonam Pontifex intraret & exiret Sanctuario; dicitur enim de veste pontificali cit. cap. v. 35. *vestietur eâ Aäron in officio ministerii, ut audiatur sonitus, quando ingreditur & egreditur Sanctuarium in conspectu Domini, & non moriatur.* Atqui hoc videtur fuisse inutile & superfluum, si per Sanctuarium non intelligatur Sanctum Sanctorum, sed ipsum totum Tabernaculum; nam poterat populus sufficienter ipsum videre intrantem & exeuntem Tabernaculo primo seu Sancto; ergo Pontifex aliquando intrabat Tabernaculum secundum, seu Sanctum Sanctorum cum vestibus pontificalibus: atqui hoc non erat in Festo Expiationis, cùm tunc illis vestibus non indueretur, ut patet ex Levit. 16. v. 4. ergo licebat ipsi sæpius quàm semel in anno, intrare Sanctum Sanctorum.

Confirm. 1. ex textu cap. 28. jam cit. patet, quòd non possit ingredi Sanctuarium nisi cum veste Pontificali sub pœna mortis; atqui Sanctuarium, cujus ingressus prohibetur sub pœna mortis, videtur esse Sanctum Sanctorum, ergo.

Prob. min. quia illud Sanctuarium Levit. 16. v. 2. vocatur Sanctuarium *quod est intra velum* CORAM PROPITIATORIO, *quo tegitur Arca.* Cùm ergo tum in hoc libro, tum in Levitico agatur de Sanctuario, quod non poterat intrare ut non moreretur, videtur utrobique debere intelligi Sanctum Sanctorum, quod in Festo Expiationis non poterat intrare cum veste pontificali; aliis verò diebus, saltem solemnioribus, non poterat intrare nisi cum illa veste.

Confirm. 2. Sanctuarium, in quo Pontifex aliquandò debebat ministrare cum veste pontificali, distinguitur & opponitur Tabernaculo Testimonii, ut patet cap. 29. v. 30. Atqui illud Sanctuarium est Sanctum Sanctorum, ut liquet Levit. 16. v. 16. & 17. ergo Pontifex indutus veste pontificali, aliquando intrabat Sanctum Sanctorum, & in eo ministrabat. Atqui ministerium quod ibidem erat peragendum, videtur fuisse crematio Thymiamatis, ergo Thymiama ibidem cremabatur, ergo Altare ibidem erat.

Confirm. 3. ex S. Hieron. qui per Sanctuarium, quod intrabat Pontifex, dum portabat nomina filiorum Israël coram Domino in humeris & super pectus suum, ut dicitur cap. 28. v. 12. & 29. item per Sanctuarium, quod intrabat cum veste Pontificali, ut dicitur ibidem v. 53. manifestè intelligit Sanctum Sanctorum: nam Epist. 128. ad Fabiolam de vestitu Summi Sacerdotis ita scribit: *in extrema parte, id est ad pedes, septuaginta duo sunt tintinnabula, & totidem mala punica... causaque redditur: idcirco tintinnabula vesti apposita sunt, ut cùm ingreditur Pontifex* IN SANCTA SANCTORUM, *totus vocalis incedat, statim moriturus, si hoc non fecerit.*

Et infra agens de superhumerali, rursus ait: *in dextero humero majores filii Jacob, in lævo minores scripti sunt: ut Pontifex ingrediens* SANCTA SANCTORUM, *nomina populi, pro quo rogaturus est Dominum, portet in humeris.* Patet igitur verum esse, quòd Pontifex sæpius quàm semel in anno ingrederetur Sanctum Sanctorum, & consequenter quòd textus Apost. ad Heb 9. intelligendus sit eo modo, quo eumdem supra explicavimus. Contra jam dicta

Inst. 1. Pontifex non gestabat tintinnabula, ut sciret populus quandonam exiret Sanctuario, sed ut populus audiens clangorem, mentem erigeret in Deum; quemadmodum & hodiedum in nostris templis ad elevationem clangitur tintinnabulum, non præcisè ideo ut populus sciat quàm procul pervenerit Sacerdos, sed ut omnes simul illo momento Sacram Hostiam adorent. Ergo per Sanctuarium, quod ingrediebatur Pontifex cum veste pontificali, non necessariò intelligi debet Sanctum Sanctorum, sed intelligi potest ipsum Sanctum, in quo aliquando Pontifex ministrabat.

℟. Neg. ant. 1. quia illa expositio nedum apertè verbis S. Hieron. sed & ipsi textui Scripturæ ex cap. 28. v. 35. supra cit. omnino repugnat. 2. Si tantùm debuisset audiri sonitus tintinnabulorum, ut populus mentem ad Deum erigeret, tunc potiùs debuisset audiri quando Pontifex in Sanctuario ministrabat & orabat, quàm dum illud ingrediebatur & exibat; nam dum actu ministrabat & orabat, maximè conveniebat ut populus mentem ad Deum erigeret. 3. Si ob istam causam dumtaxat tintinnabula gestaret Pontifex, & numquam cum veste pontificali potuerit ingredi Sanctum Sanctorum, non videtur cur minores Sacerdotes non æquè debuerint gestare tintinnabula; nam in illa sententia, extra Festum Expiationis, nihil specialius faciebat Summus Sacerdos, quàm Sacerdotes minores.

Inst. 2. Sequitur juxta nos, quòd Pontifex debuerit singulis diebus bis se induere veste pontificali, mane scilicet & vesperi, quando adolebat incensum.

℟. Neg. sequelam; quia sicuti non sequitur in opposita sententia, quòd Pontifex toties deberet se induere istâ veste, quoties volebat ministrare in Sancto, ita nec in nostra sequitur, quod toties se deberet induere, quoties adolebat incensum: dici enim potest quòd Pontifex illâ veste non uteretur nisi quando solemniter ministrabat, ut in præcipuis anni Festivitatibus: vel quando incensum ponebat mactatâ priùs aliquâ hostiâ, vel quando erat consulturus Oraculum, item quando portabat nomina filiorum Israël coram Domino, ut oraret pro populo.

Obj. 3. Levit. 16. v. 2. dicitur: *loquere ad Aäron, ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium.* v. 3. *nisi hæc ante fecerit* &c. Atqui ceremoniæ ibidem præscriptæ tantùm debebant fieri in Festo Expiationis;

nis; ergo solùm hoc Festo Pontifex poterat intrare Sanctum Sanctorum.

℟. Neg. conseq. ad textum Levit. dico, eum intelligendum esse hoc modo: *ne omni tempore ingrediatur, nisi hæc ante fecerit*, non illa omnia quæ ibidem præscribuntur à v. 3. usque ad 12. sed illa quæ habentur v. 12. & 13. scilicet nisi antea sumpserit Thuribulum quod de prunis altaris impleverit, & manu acceperit Thymiama, illudque tulerit in Sanctum Sanctorum, ut positis super ignem aromatibus, vapor ejus operiat oraculum: atque adeo sensus est, quòd numquam posset intrare Sanctum Sanctorum, nisi simul poneret incensum in altari Thymiamatis. Quòd autem hic sensus sit genuinus,

Prob. 1. Quia ratio, ob quam non poterat intrare, Levit. 16. v. 2. est: *ut non moriatur, quia in nube apparebo super oraculum.* Et iterum v. 13. ratio, ob quam debebat ingressus Sanctum Sanctorum ponere incensum, dicitur esse: *ut non moriatur.* Quia scilicet, quando Deus volebat loqui vel apparere Sacerdoti, nolebat id facere, nisi sub nebula fumi, juxta illud: *non videbit me homo* (scilicet clarè) *& vivet.* Ergo cùm non detur alia ratio prohibendi ingressum in Sanctum Sanctorum, nisi ne fortè Deum videret clarè & sine nebula, & per consequens moreretur, non debuerunt aliæ ceremoniæ præscriptæ à v. 3. usque ad 12. præmitti.

Prob. 2. Quia aliàs istæ ceremoniæ debuissent etiam præmitti, quando Pontifex portabat nomina filiorum Israël coram Domino, quandoquidem & tunc (ut ex S. Hieron. vidimus atque ex Scriptura monstravimus) indrederetur Sanctum Sanctorum. Atqui tamen falsum est quòd tunc illæ ceremoniæ sint præmissæ, ergo.

Prob. 3. Quia in rebus magni momenti Summus Sacerdos consulebat Dominum, atqui consulebat in Sancto Sanctorum, ergo.

Prob. min. quia supra ex cap. 25. v. 22. constat quòd Deus responderet ex propiatiatorio; ergo in loco ubi erat propitiatorium, id est in Sancto Sanctorum consulebatur. Vide & 2. Reg. 21. v. 1. Atqui tamen tunc non præmittebantur istæ ceremoniæ, ut certum est, ergo.

Inst. Levit. 16. omnia dicuntur consequenter: *ne omni tempore ingrediatur, nisi hæc ante fecerit: vitulum pro peccato offeret* &c. ergo juxta naturalem sensum textûs, debebat omnia illa præmittere antequam ingrederetur.

℟. Disting. conseq. debebat illa præmittere in Festo Expiationis, concedo; aliis diebus, nego conseq. Nec refert quòd illa omnia consequenter ponantur, quia sæpe in Scriptura quædam ponuntur per transpositionem vel parenthesim. Sic in loco objecto v. 3. Dicitur: *vitulum pro peccato offeret.* Et deinde v. 4. *Tunicâ lineâ vestietur, feminalibus lineis verenda celabit.* Atqui tamen priùs debebat se vestire quàm offerre vitulum, nam v. 11. dicitur: *his ritè celebratis offeret vitulum.* Simile exemplum etiam supra cap. 11. Q. 4. allegavimus, ubi illa verba v. 1. *Et dixit Dominus ad Moysen* &c. usque ad v. 4. Parenthesi inclusa esse monstravimus: item tale exemplum habemus Joan. 18. v. 17. ubi narratur prima negatio Petri quasi facta esset in domo Annæ, cùm tamen revera facta sit in domo Caïphæ, ut Matth. & alii Evangelistæ satis clarè ponunt; adeoque v. ille non nisi per transpositionem refertur. Ratio autem cur in Festo Expiationis deberet præmittere istas ceremonias, est, quia tunc non poterat ponere incensum, nisi post oblatum vitulum, & divisos sorte hircos, ut liquet Levit. 16. v. 11. 12. & 13.

Obj. 4. Saltem concedit S. P. Aug. supra prob. 1. cit. quòd solùs Pontifex potuerit intrare Sanctum Sanctorum: incensum autem debebat bis de die poni. Ex quo

Sequitur 1. Quòd Pontifex, dum tantùm unus erat, numquam potuerit bibere vinum, aut alium potum inebriativum, ex Levit. 10. v. 9.

2. Quòd numquam potuerit accedere ad uxorem suam, ev Levit. 15. v. 16.

3. Numquam infirmus esse aut impeditus &c. atqui hæc sunt absurda, imo secundum est aperte falsum; ergo &c.

℟. Ad 1. Illud præceptum, uti & multa alia, non obligasse ab initio, nec servari potuisse, quando primùm data sunt in deserto, sed postea suo tempore, finita peregrinatione deserti, & multiplicatis Summis Sacerdotibus sub Davide 1. Paralip. 24. Nec hoc mirum videri debet, quia si, ut docent D. Thom. 3. p. q. 70. a. 4. ad 3. & varii Interpretes, præceptum de circumcisione non obligaverit in deserto, quia commodè observari non poterat; quid obest quò minus dicamus præceptum de abstinentia à potu inebriativo, similiter strictè non obligasse Pontificem, nisi dum commodè observari potuit, cùm lex non stringat ad moraliter impossibilia? Dicendum itaque, quòd quidem Pontifex quotidie teneretur abstinere à vino & alio potu inebriativo, in quantùm ipsi possibile erat, sed tamen non omnimodè: unde & existimamus, quòd sæpe potuerit illum potum bibere, præsertim vesperi, cùm tunc principale motivum, ob quod id Levit. 10. v. 9. & 10. prohibitum erat, saltem ut plurimùm cessaret. Vide quæ cit. cap. Levit. Q. 2. dicentur

Neque hæc solutio alicui quasi gratis excogitata videri debet: nam nec ipsi Sacerdotes minores immediatè post ingressum in terram promissionis, ejusdemque post sexennium divisionem; videntur illud præceptum quotidie, commodè & quoad amussim observare potuisse; quandoquidem posteri Aäron (qui soli Sacerdotali dignitate insigniri poterant) adhuc admodum pauci essent, & tamen in quotidianis Sacrificiis offerendis ferè semper occupari deberent. Ac proinde præfatum præceptum non videtur Pontificem strictè obligasse, nisi multiplicatis Summis Sacerdotibus, qui tunc sorte exibant, & per vices ministrabant.

Unde S. P. Aug. Q. 33. in Levit. reflectens ad illa verba (cap. 10. v. 9.) *vinum & omne quod inebriare potest, non bibetis, cùm intrabitis Tabernaculum*, ait id ideo habitum esse: CÙM INTRABITIS TABERNACULUM, *quia Deus præscius erat futuros postea tam multos etiam Summos Sacerdotes, id est non per successionem, qui Tabernaculo & Sacrificiis, & incenso & universo illi ministerio vicibus deservirent.*

Ad 2. Autem respondet S. P. Q. 82. in Levit. quòd *aut diebus aliquibus intermitteretur incensum: aut si illud intermitti non posset... non fieret immundus* (Pontifex) *coïtu conjugali, merito præcipuè sanctificationis suæ.* At lib. 2. Retract. cap. 55. hoc responsum suum penitus discutiens, expresè dicit: *non vidi, non fuisse consequens: potest enim sic intelligi quod* (Levit. 15.) *scriptum est*: "IMMUNDUS ERIT USQUE AD VESPERAM, *ut per ipsam vesperam jam non esset immundus, sed usque ad ipsam, ut vespertino jam tempore incensum mundus offerret, cùm propter procreandos filios post matutinum incensum junctus esset uxori.*

Ad 3. Dico, non debuisse poni incensum, si Pontifex infirmus vel aliunde impeditus erat; nam cùm non posset offerri Sacrificium sine Ministro, dum Pontifex infirmus aut impeditus erat, Minister deerat, ac consequenter incensum in Altari Thymiamatis offerri non poterat.

Si verò impedimentum illud, aut ægritudo tam diu duraret, ut positio incensi jam ampliùs prætermitti non posset, tunc filius ejus aut alius consecrabatur Pontifex, ut ægrotantis aut aliter impediti Summi Pontificis vices suppleret. Sic Phinees filius Heli functus est Summo Sacerdotio vivente patre, teste Josepho lib. 5. Antiq. cap. 11. quia, ut Scriptura refert 1. Reg. 4. v. 15. Heli erat 98. annorum & caligaverant oculi ejus; adeoque Summo Sacerdotio ampliùs fungi non poterat. Vide quæ dicentur in cap. 21. Levit. q. 1.

Inst. illi viginti quatuor qui à Davide constituti sunt, ut per vices suas ministrarent, non erant Summi Sacerdotes, nam nec ut tales habentur in Scripturâ, nec

nec ab ullo Historico in Catalogo Pontificum scribuntur: ergo &c.

℟. Præter Hugonem, qui eos Summos Sacerdotes vocat, etiam in hanc sententiam videntur debere convenire omnes illi, qui sustinent Zachariam patrem S. Joan. Baptistæ fuisse Summum Sacerdotem. Illos autem citabimus infra. Distinguo igitur Ant. non erant Summi Sacerdotes, id est Summi Pontifices, concedo; non erant Summi Sacerdotes, id est non erant ejusdem consecrationis & potestatis Sacerdotalis cum Summo Pontifice, sed erant tantùm simplices Sacerdotes, nego Ant.

Dico itaque 1 tantùm fuisse unum Summum Pontificem, qui cæteris erat superior, non consecratione seu unctione, sed gubernatione, ferè sicut nunc est Pontifex Romanus.

2. Fuisse 24 simplices Pontifices seu Summos Sacerdotes, ejusdem unctionis & potestatis circa Sacrificia cum Summo Pontifice, ferè sicut nunc sunt Episcopi. Ac proinde non est mirum, quòd nec isti 24. nec etiam pater S. Joan. Baptistæ ponantur in Catalogo Pontificum; nam in eo tantùm ponuntur Summi Pontifices, non autem Pontifices simplices.

3. Omnes alios de genere Sacerdotali fuisse simplices Sacerdotes. Hæc solutio

Prob. 1. Quia quædam erant functiones, quæ juxta omnes necessariò debebant fieri per Summum Sacerdotem (v. g. in Festo Expiationis) atqui moraliter impossibile erat, ut Summus Pontifex numquam impediretur, sive morbo sive aliter, ergo tunc unus alter debebat supplere vices ejus; ergo debebant esse alii Summi Sacerdotes, sive qui erant ejusdem consecrationis. Hinc Josephus lib. 17. Antiq. cap. 8. narrat quòd Summus Sacerdos Matthias, nocte præcedente Festum Expiationis passus fuerit pollutionem in somno, ideoque non potuerit illo die ministrare, & in ejus locum suffectus fuerit cognatus ejus Josephus. Ergo hic factus erat ejusdem consecrationis cum Matthia, aliàs enim non potuisset in Festo Expiationis ejus vices supplere; siquidem functio istius festi necessariò exigebat Summum Sacerdotem, ut patet ex Levit. 16. v. 32. & ad Heb. 9. v. 7.

Prob. 2. Quia Sadoc & Abiathar 1. Paralip. 24. v. 5. vocantur *Principes viri, Principes Sanctuarii, & Principes Dei.* Ergo saltem illi duo erant ejusdem consecrationis: atqui tamen Sadoc tunc nondum erat Summus Pontifex, sed tantùm postea successit in locum Abiathar ejecti à Summo Pontificatu per Salomonem 3. Reg. v. 27. & 35. ergo &c.

Prob. 3. Judith 15. v. 9. Joachim vocatur *Summus Pontifex,* ergo plures erant Pontifices quàm unus, aliàs frustra vocaretur *Summus*; nam ineptè quis diceretur *Summus Pontifex* Diœcesis Mechliniensis.

Prob. 4. Quia Marci 8. v. 31. dicitur Christus debere reprobari à *Summis Sacerdotibus*; item cap. 14. v. 1. *quærebant Summi Sacerdotes.* Item Joan. 18. v. 3. *Judas ergo cùm accepisset cohortem à Pontificibus.* Ergo plures erant quàm unus. Itaque sicuti illi, à Matthæo cap. 26. v. 3. & 14. dicuntur *Principes Sacerdotum*, à Joanne vocantur *Pontifices*, ita similiter illi viginti quatuor Principes Sacerdotum 1. Paral. 24. dicendi sunt fuisse Pontifices, & per consequens ipsis licuisse per vices suas intrare in Sanctum Sanctorum ad ponendum incensum. Et sic difficultas supra proposita in fumum abit.

Obj. 5. Simplices Sacerdotes non poterant ingredi Sanctum Sanctorum: atqui tamen etiam illi adolebant Thymiama; ergo &c.

Prob. min. 1. Levit. 10. v. 1. dicitur: *arreptisque Nadab & Abiu filii Aäron thuribulis, posuerunt ignem & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum.* Atqui illi tantùm erant simplices Sacerdotes, ergo.

2. Quia 1. Paral. 6. v. 49. dicitur: *Aäron verò & filii ejus adolebunt incensum super Altare Holocausti, & super Altare Thymiamatis.* Atqui non omnes filii Aäron erant Summi Sacerdotes, ergo.

3. Hic v. 19. & 20. dicitur: *Lavabunt.... Aäron & filii ejus manus suas & pedes, quando ingressuri sunt Tabernaculum... & accessuri ad Altare, ut offerant in eo Thymiama Domino.*

4. Lib. 2. Paralip. 26. v. 18. dicit Azarias Pontifex ad Oziam: *Non est tui officii Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed Sacerdotum, hoc est filiorum Aäron.*

5. Lucæ 1. Zacharias Pater Joan. Baptistæ obtulit incensum; atqui ille non erat Summus Sacerdos, ergo.

℟. Disting. min. simplices Sacerdotes adolebant incensum in Altari Holocausti, concedo; in Altari Thymiamatis, nego min. Quia videtur hoc fuisse officium Summorum Sacerdotum, ut asserit S. Pater supra prob. 1. cit. cùm hìc v. 7. & 8. dicatur: *adolebit incensum super eo* (Altari Thymiamatis) *Aäron suave fragrans mane... & ad vesperam.* Unde quemadmodum ex v. 10. eruitur, solum Summum Sacerdotem potuisse semel in anno deprecari super cornua Altaris Thymiamatis in sanguine ita similiter ex v. 7. & 8. videtur evinci, solum Summum Sacerdotem super eodem potuisse adolere Thymiama; nam locutio est eadem.

Ad 1. igitur dico quòd (casu quo Nadab & Abiu obtulerint Thymiama, quod tamen non satis certum est, ut monstrabimus cap. 10. Levit. Q. 1.) illud posuerint, non in Altari Thymiamatis, sed Holocausti; adeoque quòd nudum ex igne alieno obtulerint Sacrificium. Unde falluntur illi, qui non nisi in Altari Thymiamatis incensum (saltem pro Sacrificio sumptum) oblatum autumant, ut patet vel ex ipsa probat. 2. hujus objectionis.

Nec refert quod addatur *coram Domino*: quia non tantùm altare Thymiamatis, sed etiam altare Holocausti dicitur esse *coram Domino*, ut patet ex 3. Reg. 8. v. 64.

Ad 2. Dico per filios Aäron intelligi posteros ejus, pontificiâ tamen dignitate insignitos, cùm tales enumerentur ibidem v. 50 Deinde textus objectus optimè verificatur, si dicatur esse respectivus, ita ut sensus sit: *Aäron verò filii ejus* (id est posteri ejus pontificali dignitate insigniti) *adolebunt incensum super altare Thymiamatis*: cæteri autem ejus filii minores Sacerdotes, *super altare Holocausti.*

Ad 3. Patet responsio ex duabus jam positis, nempe quòd filii Aäron, qui erant tantùm minores Sacerdotes, accederent ad altare Holocausti, alii autem qui erant pontificali dignitate insigniti, ad altare Thymiamatis, ut in eo incensum Domino offerrent.

4. Pariter solvitur ex respons. ad 2. nam cùm Ozias adolere voluerit incensum super altare Thymiamatis, ut dicitur ibidem v. 16. dico per filios Aäron intelligi ejus posteros, Summos Sacerdotes, qui tunc multiplicati, per vices Thymiama adolebant.

Nec refert, quòd illi 80. Sacerdotes, qui ibidem post Oziam leguntur ingressi fuisse Templum, non videantur omnes fuisse Summi Sacerdotes: nam ad illum malum impediendum æquè licebat minoribus Sacerdotibus intrare Sanctum Sanctorum, ac illis id licuit ad inferendam arcam, prout factum legitur 3. Reg. 8. v. 6.

Denique ad 5 dico, Zachariam non quidem fuisse Summum Pontificem, sed tamen Summum Sacerdotem, seu Pontificem simplicem vicis Abiæ; idque præter S. P. Aug. etiam admiserunt S. Ambros. in Cap. 1. Lucæ, S. Chrysost. Hom. de incomparabili Dei natura, & alii Veteres, inter quos etiam est S. Hieron. qui Epist. 4. ad Rusticum Monachum, ita scribit: *Joannes Baptista Sanctam matrem habuit,* PONTIFICISQUE FILIUS ERAT, *& tamen nec matris affectu, nec patris opibus vincebatur, ut in domo parentum cum periculo viveret castitatis.*

Dicendum itaque putamus cum Ven. Beda, in Cap. 1. Lucæ, tempore Davidis decretum esse plures fieri Summos Sacerdotes, " qui vicissim ministrantes, tempore vicis suæ singuli castimoniæ studerent, „ domumque suam omnino non tangerent. Unde „ nunc Zacharias in ordine vicis suæ Sacerdotio fun-

„ ctus asseveratur, forte exiit: non novâ nunc forte „ electus est, cùm incensum esset adolendum, sed prisca tunc forte præelectus, cùm primo ex ordine sui „ Pontificatus in vicem Abia succederet.

Hinc S. P. Aug. Tract. 49. in Joan. postquam dixisset, plures fuisse Summos Sacerdotes, qui *per annos singulos vicibus ministrarent*, & veniens ad casum quem tractamus, subjungit: *nam de Zacharia hoc dicitur, factum est autem, cùm Sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ ante Deum, secundùm consuetudinem Sacerdotii sorte exiit, ut incensum poneret ingressus in Templum domini.* Ex quibus in hanc rem concludit: *hinc apparet, plures eos fuisse, & vices suas habuisse: nam incensum non licebat ponere nisi Summo Sacerdoti*; in altari scilicet Thymiamatis, ut ante dictum est. Denique ibidem subdit: *& fortè etiam unum annum plures administrabant, quibus alio anno alii succedebant, ex quibus sorte exibat quis, ut incensum poneret.*

Imo ipsemet S. Lucas satis insinuare videtur, Zachariam fuisse Summum Sacerdotem. 1. Dum dicit omnem multitudinem populi stetisse foris horâ incensi. 2. Dum addit, eum fuisse solum cùm Angelus ei loquebatur. Nam si tantùm fuisset simplex Sacerdos, & ingressus primum Tabernaculum (ut Adversarii prætendunt) nulla videtur ratio, cur solus fuerit, cum nusquam prohibitum legatur simplicibus Sacerdotibus, ne Tabernaculum anterius ingrederentur. Vide supra prob. 6. Ex his jam positis facilè solvitur, quòd Summus Sacerdos non exiret forte, cùm ministraret quando vellet; item quod deberet habitare in Jerusalem, & tamen Zacharias habitaret in montanis Judææ. Hoc enim tantùm verum est de Summo Pontifice, non autem de Pontifice simplici, qualem dicimus fuisse Zachariam.

Obj. 6. Levit. 16. v. 17. dicitur: *nullus hominum sit in Tabernaculo, quando Pontifex Sanctuarium ingreditur... donec egrediatur.* v. 18. *cùm autem exierit ad altare*, scilicet Thymiamatis; &c. ergo altare hoc erat Sanctum Sanctorum.

℟. Id non dici de altari Thymiamatis, sed de altari Holocausti, ut ex dicendis in cit. cap. 16. Levit. Q. 5. patebit.

Ulteriùs objici posset, quòd Josephus lib. 3. Antiq. cap. 7. manifestè asserat altare Thymiamatis fuisse positum in Sancto. Sed authoritatem Josephi hac in parte non putamus admittendam, quandoquidem ibidem tradat aliqua, quæ apertè falsa sunt: nam de candelabro dicit, quòd fuerit factum *ex auro fusili sed non solido*; & tamen ex cap. 25. Exod. manifestum est, quòd debuerit fabricari ex auro ductili. Item tradit de altari Holocausti, quòd terra exciperet quidquid ignitum supernè decideb̄at; cùm tamen, ut supra cap. 27. probatum est, non terra, sed arula hoc exciperet. Itaque sicut Josephi authoritas in istis non est admittenda, ita nec eam admittendam putamus circa ea, quæ dicit de loco, in quo positum fuit altare Thymiamatis.

CAPUT XXXI.

Deputantur à Deo Beseleël & Ooliab architecti Tabernaculi: iteratò inculcatur cultus Sabbathi, & Moysi dantur à Deo duæ Legis Tabulæ.

QUÆDAM EXPLICANTUR.

VErs. 2. *Ecce vocavi ex nomine Beseleël filium Uri, filii Hur de tribu Judæ.* Fuit ergo nepos Hur, ita ut Hur fuerit avus Beseleëlis. Hic autem Hur fuit filius Caleb, non exploratoris illius celebris qui cum Josue (Num 13.) lustravit terram promissionis; ille enim hoc tempore non attigerat annum quadragesimum, ut patet ex Josue 14. v. 10. adeoque nullo modo potuit esse avus Beseleëlis: sed fuit filius alterius Caleb, multò senioris, filii videlicet Esron, filii Phares, filii Judæ Patriarchæ. Vide 1. Paralip. 2. v. 6. 9. & 10.

℣. 3. *Et implevi eum Spiritu Dei, sapientiâ & intelligentiâ, & scientia in omni opere.* Non Spiritu sanctificante atque interiùs mentem renovante (hoc enim necessarium non erat) sed *implevi eum*, id est infundi & afflavi ei præ cæteris hominibus Spiritum excellentem & omnem necessariam scientiam: unde dicitur repletus Spiritu Dei non absolutè, sed cum ista determinatione.

℣. 4. *Ad excogitandum quidquid fabrefieri potest ex auro & argento* &c. Unde S. P. Aug. Q. 138. in Exod. *cùm Spiritu dicatur repletus iste divino sapientiæ & scientiæ, nondum legitur* (licèt non incongruè etiam intelligatur) *Spiritus Sanctus*, qui Spiritus est causa sapientiæ; unde in Hebræo dicitur: *implevi eum Spiritu Dei in sapientia.*

Quòd autem non incongruè etiam intelligatur Spiritus S., S. Patri manifestum est; nam Q. 114. explicans hæc verba cap. 28. v. 3. *Loquêris cunctis sapientibus corde, quos replevi spiritu prudentiæ* &c. sic scribit: *quem ergo istum Spiritum, nisi Spiritum Sanctum debemus accipere?*

Sic quando dicitur dari Spiritus fidei, Prophetiæ, sapientiæ, interpretationis &c., sensus est quòd detur Spiritus Dei causans in homine fidem, Prophetiam &c. quamvis ratione hujusmodi donorum non semper inhabitet hominem. Ita hujusmodi locutiones exponere solet S. Pater.

℣. 18. *Deditque Dominus Moysi... duas tabulas Testimonii*, id est Decalogi, testificantis quæ sit voluntas Dei de rebus à nobis agendis.

Lapideas. Ex qua specie lapidis, non expressit Scriptura. Hunc lapidem tamen admodum fuisse pretiosum, qui characteribus Divinis destinabatur, non est cur in dubium revocetur. Unde S. Epiphanius opinatur has tabulas fuisse compositas ex sapphiro: atque idem censent Hebræi, teste Lyrano in cap. 24. Exodi, quibus videtur favere quòd Deus, Legem Moysi daturus, apparuerit cum Suppedaneo Sapphirino. cap. 24. v. 10. *Scriptas digito Dei*, id est operatione Dei, seu Angeli Deum repræsentantis, non operâ hominis: digitis enim operari & sculpere solemus. Aptè verò digitum Dei nominat, quia hic vocatur Spiritus S. Lucæ 11. v. 20.

Appositè S. P. Aug. lib. de Spirit. & lit. cap. 16. ita scribit: *Spiritus Sanctus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, quæ plenitudo legis est, etiam digitus Dei in Evangelio dicitur: unde & illæ tabulæ digito Dei scriptæ sunt*; ut figuraretur quòd, sicut digito Dei scripta fuit lex in tabulis lapideis, ita Spiritu Sancto lex scribenda esset in tabulis cordis carnalibus, uti ibidem notat S. Doctor. *Ibi in tabulis lapideis digitus Dei operatus est, hic in cordibus humanis*, inquit cit. lib. cap. 17.

Observant Abul., Lipomanus, & alii, in prima tabula scripta fuisse tria præcepta ad cultum Dei pertinentia, in secunda verò septem de justitia inter homines servanda, conformiter ad partitionem Decalogi, quam cap. 20. Q. 1. præferendam insinuavimus.

P. Cur Deus Legem Scriptam dare voluerit?

℟. Cum S. P. Aug. in Psal. 57. "ne sibi homines aliquid defuisse quererentur, scriptum est & „ in tabulis, quod in cordibus non legebant, non „ enim & scriptum non habebant, sed legere nolebant... quia homines appetentes ea quæ foris sunt, „ etiam à se ipsis exules facti sunt, data est etiam „ scripta lex, non quia in cordibus scripta non „ erat, sed quia tu fugitivus eras cordis tui. „ Ita S. Pater.

CAPUT XXXII.

Cùm Moyses moraretur in Sinai, Hebræis urgentibus, Aäron vitulum aureum conflari facit, quem illi adorant. Hinc Deus vult eos disperdere: orat pro eis Moyses, ac descendens de monte, tabulas legis frangit, vitulum comburit, idololatras occidit, atque iterum in montem ascendit, Deum pro populo deprecaturus.

QUÆSTIO I.

Cur rem adeo pretiosam, scilicet inaures petierit Aäron ad conflandum vitulum, & quomodo peccaverit idololatriæ coöperando?

VErs. 1. *Videns autem populus, quòd moram faceret descendendi de monte Moyses, congregatus adversùs Aäron, dixit: surge, fac nobis Deos.* Unum dumtaxat Deum videntur postulasse, nam & Aäron unum dando eorum satisfecit postulato: unde non est vis in plurali numero, nam vox hebraïca *Elohim* & Deum & Deos significat. Non tamen malè Interpres latinus pluraliter expressit, ut idololatriam insinuaret.

Qui nos præcedant: non in Ægyptum, sed in terram promissam. Habebant columnam, sed quia, Moyse in monte moram trahente, & ipsa steterat, cupido eos invasit novi alicujus Dei, quem ducem sequerentur; sed stultitiæ plena est ista postulatio, ut Deos quærant duces, qui nondum erant, quosque faciat Aäron.

Moysi enim huic viro qui eduxit nos de terra Ægypti (de Moyse contemptim loquuntur, quasi de quopiam ex vulgo, ut ingrati solent) *ignoramus quid acciderit.* Verisimiliter enim tantâ fulgurum & tonitruorum, præsertim autem ignium tempestate, de qua cap. 24. v. 17. ipsum periisse existimabant.

Dico 1. v. 2. dixitque ad eos Aäron: *tollite inaures aureas de uxorum filiorumque, & filiarum vestrarum auribus.* Rectè S. P. Aug. Q. 141. in Exod. dicit: *non absurde intelligitur* (Aäron) *difficilia præcipere voluisse, ut hoc modo ab illa intentione eos revocaret.* Viros enim à mulieribus superbis & avaris ægrè, ac ne ægrè quidem id impetraturos sperabat. Unde putat Theod. Aäronem propter istam tergiversationem, veniam meruisse. *Factum tamen illud ipsum difficile, ut esset aurum ad faciendum idolum, propter eos notandum putavi* (inquit S. P. ibidem) *qui contristantur, si quid tale propter vitam æternam divinitus fieri, vel æquo animo tolerari jubeatur.*

ỿ. 4... *Et fecit ex eis vitulum.* Imitari voluisse Israëlitas quod viderant apud Ægyptios, qui sub figura bovis colebant *Apin* seu *Serapin*, testatur S. Hieron. in cap. 4. Oseæ. Quòd verò aliqui Patres sic loquantur, quasi tantùm conflatum fuisset Vituli caput, ut D. Hieron. loco cit. S. Cyprianus lib. de bono patientiæ sub finem, Ambros. Epist. 69. Lactantius lib. 4. cap. 10. & Tertul. initio lib. cont. Judæos, ubi vocat *bubulum caput*; per Synecdochen explicari potest, ita ut accipiant partem pro toto. Atque ita intellige S. P. Aug. in Psal. 73. ubi de Moyse dicit: *Ipsum caput Vituli in ignem misit, & exterminavit & comminuit.* Vitulum enim, & non tantùm Vituli caput fuisse, expressè eodem loco afferit S. Doctor, quemadmodum & Q. 155. in Exod.

Dico 2. Quamvis S. Ambros. Epist. 56. Aäronem condemnare non ausit, equidem à gravi peccato excusari non potest. Nam quamvis id fecerit metu coactus, tamen quævis etiam mors ei potius subeunda fuisset, quàm in re tam impia impiis obsequi: unde & *Deus iratus vehementer adversùs Aäron, voluit eum conterere,* ut dicitur Deut. 9. v. 20. Satius itaque fuisset à furente populo occidi, quàm impiæ voluntati ejus acquiescere.

Perperam ergo Rabbini & alii nonnulli conantur Aäronem à peccato eximere ex eo quod dicitur v. 24. *projeci illud* (scilicet aurum) *in ignem, egressusque est hic vitulus.* Quasi videlicet ille dumtaxat projecisset aurum in ignem, operâ verò magorum, qui in tanta turba hominum simul cum eis de terra Ægypti ascenderant, formatus esset hic vitulus. Id siquidem dixit Aäron, ut insinuat S. P. Aug. Q. 145. quia compendio locutus est, idque non negandi, sed extenuandi criminis causâ, ut fratrem mitigaret.

P. An Hæretici hinc bene inferant, Dei Ecclesiam cum suo capite posse à fide deficere?

℟. Negativè; quia ut meritò observat Estius, sciendum est tunc Aäron nondum fuisse Summum Sacerdotem: etenim consecratus non est Aäron, nisi postea, ut patet Levit. 8.

Moyses ergo, & populi caput & Pontifex, non defecit, etiam Levitæ non defecerunt, ut patet ex v. 26. Addi posset, quòd Aäron non defecerit in fide, sed in professione fidei, sicut Petrus negans Christum.

QUÆSTIO II.

An Hebræi in Vitulo adoraverint verum Deum, an potiùs Vitulum?

PErsuadere hîc conatur Calvinus, Judæos in Vitulo non adorasse ipsum Vitulum, sed Deum verum; id est tamquam in figura Deum repræsentante (ut addunt Asseclæ ejus) sicut Romano-Catholici venerantur imagines. Verùm

℟. Et dico, vitulum ipsum tamquam Deum coluerunt Hebræi, illo enim viso dixerunt v. 4. *hi sunt Dii tui Israël.* Hebraicè *Elohim*, Chaldæus habet: *hi sunt timor tuus Israël.* Id est, isti sunt Dii quos timere & colere debes. Ita stolidi aurum & saxa timent, Deum non timent, qui eos poterat in tartara præcipitare.

Eos verè idololatras fuisse, patet ex Apost. 1. Cor. 10. v. 7. *neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis, sicut scriptum est: sedit populus manducare &c.* de quo Deut. 32. v. 17. *immolaverunt dæmoniis & non Deo.*

Dices, videntur in Vitulo coluisse Deum, ideo enim dixerunt: *hi sunt Dii tui Israël, qui eduxerunt te de terra Ægypti.* Sciebant enim non à Vitulo recenter formato, sed à Deo sese eductos esse de Ægypto.

℟. Eâdem stoliditate, qua voluerunt sibi Deos formari ab homine, etiam tribuerunt Vitulo, quod Deo competebat.

ỿ. 5. *Quod cùm vidisset Aäron* (populum scilicet ita gratulantem, sibique in Vitulo complacentem) *ædificavit Altare coram eo* (ut oblato Sacrificio ejus divinitatem testaretur) *& præconis voce clamavit dicens: cras solemnitas Domini est.* Quasi dicat, cras Vitulus ille tamquam Deus vester *Adonai* Festo & Sacrificiis colendus est.

Loco *Domini* in Hebræo est nomen tetragrammaton *Jehova*; quod nomen etsi soli Deo debitum, tamen Aäron, jam peccato lapsus, idolo tribuit. Sic dicitur Sapient. 14. v. 21. *Incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt.*

Mirus hic fuit Aäronis lapsus, ut ad favorem plebis captandum, & fortè quia absente Moyse, principatum & ducatum populi ambiebat (ait A Lapide) non jam metu, sed sponte Altare ædificaret Vitulo, ejusque dedicationem, & festum decerneret.

Lyranus tamen & Vatablus apud Estium, putant Aäron per hoc non voluisse significare, Vitulum aureum esse Dominum; sed quòd speraret Moysen rediturum ante diem sequentem, & festum idoli mutaturum in solemnitatem veri Dei.

Notandum est, inquit S. P. Aug. Q. 146. in Exod. *Quemadmodum illud totum malum, quod populus fecit,*

tit, ipsi Aäron tribuatur (v. 25.) quòd eis consenserit ad faciendum quod malè petiverant.

P. An hæc verba Dei ad Moysen: *Dimitte me ut irascatur furor meus*, sint imperantis, an potiùs hortantis ad deprecandum pro populo?

℟. Non esse imperantis vel petentis, sed partim indicantis, quantæ aqud Deum sint efficaciæ orationes Sanctorum; partim etiam hortantis ad deprecandum pro populo.

Siquidem dicendo: *dimitte.. & deleam eos*, tacitè potiùs contrarium suggerit, ac si diceret: cohibe me ne deleam eos, ut notat Theod. si enim eos absolutè delere voluisset, cur Moysi impedituro revelasset? Dicendo ergo *dimitte me*, deprecandi ansam præbet, & fiduciam impetrandi, ut observat S. Gregorius.

Cùm itaque ab omnipotente dicitur homini, sine me & conteram eos, quid aliud dicitur, quàm contererem eos, nisi diligerentur abs te? .... porro Deus eos occultiùs diligebat, qui manifestâ voce terrebat. S. P. Aug. Q. 149. in Exod.

QVÆSTIO III.

An textus noster, ubi dicuntur cecidisse de populo quasi 23000. præferendus sit cæteris Editionibus, ubi tantùm numerantur 3000?

VErs. 25. *Videns ergo Moyses populum quòd esset nudatus*, non tam inauribus, quàm auxilio & protectione Dei, propter hoc scelus irati: inaurium enim erat parva jactura, sed multum erat nudum esse & destitutum gratiâ Dei ejusque protectione, ut patet ex Lib. Judith cap. 5. v. 7. 18. & 24. hinc siquidem hîc subjungitur: *Spoliaverat enim eum Aäron* (illâ scilicet singulari tutelâ, quæ populum istum, quamdiu Deum coluit, numquam deseruit) *propter ignominiam sordis.* Id est propter idolum istud ignominiosum; solent enim Hebræi idola, quia vilissima sunt, & instar sordium abominanda, sordes appellare. *Et inter hostes nudum constituerat*: id est inermem; Deo utique offenso, auxilium subtrahente, prostratus sine dubio & cæsus fuisset populus, uti accidit Num. 14. v. 15.

Facilè autem scire poterant vicini hostes Hebræorum, eos per adorationem Vituli deseruisse Deum suum, & ab eo vicissim esse desertos, à quo tam miraculosè educti & protecti fuerant, ideoque eos facillimè vinci posse ac deleri. Volens itaque Moyses Auxilium Dei populo conciliare, eum per aliquod justæ vindictæ genus placando, v. 26. *stans in porta castrorum* (id est in ingressu castrorum) *ait: si quis est Domini* (id est *non Vituli*, sed *Jehovæ* seu veri Dei cultor) *jungatur mihi*, ut tantam Deo illatam injuriam ulciscar. *Congregatique sunt ad eum omnes filii Levi.* Id est plerique, multos enim etiam ex Levitis occisos fuisse, patet ex v. 29. ubi Moyses Levitis ultoribus dicit: *consecrastis manus vestras hodie Domino unusquisque in filio, & in fratre suo.* Levitarum ergo magna pars non consensit idololatriæ.

Illam autem sanguinolentam stragem indicit Moyses, non tantùm ex speciali mandato Dei, ut ipsemet clarè insinuat v. 27. sed etiam ut Rector populi, cui licuit tali pœnâ scelus plectendo, iram Dei à toto populo avertere.

℣. 28... *Cecideruntque in die illa quasi viginti tria millia hominum.* Circa hunc textum oritur difficultas, an revera ceciderint quasi 23000. uti habet Vulgata nostra, an verò tantùm quasi 3000. ut habent Textus Hebræus & nonnullæ aliæ Editiones. Cùm autem interpretes in hac quæstione inter se non conveniant, & hucusque non satis constet, uter textus præferendus sit, ideo utramque opinionem hic quoque proponemus. Sit igitur.

§. I.

Proponitur opinio, quæ asserit cecidisse quasi 23000.

PRob. 1. Quia ita constanter legunt Biblia Romana, & passim antiquiora Latina; item S. Greg. in lib. 1 Reg. cap. 14. Rupertus, & omnes penè post S. Hieron. veteres Commentatores.

Prob. 2. Ex Apost. qui 1. ad Cor. 10. v. 7. referens hanc historiam, pariter legit *viginti tria millia*; ait enim ibidem: *neque Idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis* (Hebræis) *quemadmodum scriptum est* (hic v. 6.) *sedit populus manducare* &c. *neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis* (Num. 25.) *fornicati sunt, & ceciderunt unâ die viginti tria millia.*

Dices, Apost. loco cit. referens cecidisse unâ die 23000. non respicit ad historiam hoc cap. relatam, sed ad eam quæ refertur Num. 25. ubi v. 9. dicuntur occisi 24000 hominum, à quibus si subtrahas principes, qui ibidem sunt suspensi, non propter fornicationem, sed quia eam non impediverant; illi qui, immissâ divinitus lue, occisi sunt propter fornicationem cum mulieribus Moabitarum, in toto erunt 23000. completa.

℟. Quamvis verum appareat, quòd Apost. respiciat ad illos qui Num. 35. occisi sunt propter fornicationem, tamen non de iis solis, sed etiam de Idololatris hîc occisis agere videtur. Nam loco cit. intendit Corinthios avertere tum ab idololatria, tum à fornicatione: & ut hoc fortiùs faciat, subnectit pœnam seu occisionem 23000. atqui ineptè hanc pœnam expressisset, ut Corinthios ab idololatria revocaret, nisi etiam respexisset ad sanguinolentam stragem, de qua hic agitur; ergo illud 23000. non tantùm refertur ad fornicatores, de quibus Num. 25. sed etiam ad idololatras, de quibus agitur hoc cap. adeoque non tantùm ad historiam quæ Num. 25. sed etiam ad illam quæ hîc refertur, videtur respexisse Apostolus. Itaque exhortatio ejus hunc videtur habere sensum: neque idololatriam, neque fornicationem commiseritis, quia propter utrumque peccatum, etiam seorsim sumptum, ex Israëlitis olim ceciderunt 23000. hominum, nempe 23000. propter idololatriam Exod. 32. & totidem propter fornicationem Num. 25.

Prob. 3. Quia in tanta turba peccantium nedum pauca fuissent 3000. sed etiam simul impossibile videtur, quod non plures ceciderint: nam ut patet ex v. 27. Moyses jussit filios Levi transire per medium castrorum, simulque addidit, ut unusquisque occideret fratrem, & amicum, & proximum suum. Et deinde subjungitur v. 28. quòd filii Levi fecerint juxta sermonem seu mandatum Moysis. Cùm itaque filii Levi occiderint quoslibet sibi occurrentes, qui in flagranti adhuc delicto erant, vel nondum à publicis festis, de quibus v. 6. recesserant; impossibile videtur quòd in tanta strage non ceciderint nisi 3000.

Obj. 1. Illæ Editiones, quæ tantùm habent 3000. videntur posse conciliari cum lectione nostræ Vulgatæ; ergo non est necesse, ut hic à cæteris Editionibus recedamus.

Prob. ant. quia commodè dici potest, quòd nostra Vulgata exprimat numerum occisorum, qui pertinet ad omnes tribus, aliæ verò editiones eos dumtaxat referant, qui pertinent ad tribum Levi. Si igitur supponatur, quòd ex tribu Levi ceciderint 3000. & ex reliquis tribubus 20000. in toto erunt 23000. & sic facilè nostra Vulgata cum cæteris Editionibus conciliari poterit.

℟. Neg. ant. ejusque probat. nam præterquam quòd ista conciliatio omnino ficta sit, etiam illi qui eam excogitaverunt, non satis reflexerunt se hac ratione tribum Levi, à zelo & constantia in cultu Dei laudatam, omnibus cæteris tribubus describere magis impiam: posito enim quòd tribus Levi amisisset 3000. debuissent cæteræ tribus, ut saltem esset æqualitas in numero, simul amisisse 36000.

Obj. 2. Saltem videtur posse dici cum Lyrano, quòd Interpres Latinus & alii eum secuti, complexi sint etiam illos, qui ỳ. 35. dicuntur à Domino percussi, & quòd illi in toto fuerint 20000. quibus si addantur 3000. quæ cæsa sunt à Levitis, in toto sunt 23000. ergo saltem hoc modo videntur aliæ Editiones posse conciliari cum nostra Vulgata.

℞. Neg. ant. nam cùm hæ duæ percussiones ad diversos dies spectent, & v. 28. dicantur cecidisse unâ die 23000. atque id ipsum confirmare videatur Apost. 1. ad Cor. 10. non potest ista expositio convenire textui; potissimùm cùm Interpres Latinus non vertat versum. 35. sed 28. in quo Biblia Hebræa & Versio LXX. jam habent *tria millia.*

Dicendum itaque cum Mario, admodum verisimile esse, quòd mendum seu vitium irrepserit in numero Græco Editionis LXX. & ad B. Pauli numerum corrigi debeat. Hebræa autem exemplaria ambigua sunt; dici enim potest, quòd littera *Caph* sit Arithmetica, ita ut *Cischloscheth*, non sit tamquam tria vel ferme tria, sed viginti tria: est enim apud Hebræos littera *Caph* in numero nota vicenarii. Similiter dicit A Lapide. Undenam autem varietas inciderit, incertum est. Fortè in Hebræo primitus inde error accidit, quòd scriba aliquis litteram *Caph*, quæ, ut numeralis, denotat 20. acceperit pro nota similitudinis *quasi*, sicut interdum usurpatur, ut observat Frassen.

Obj. 3. Juxta regulam à Bellarmino propositam, & ab omnibus communiter admissam: quando Latinæ Vulgatæ Codices inter se variant, tunc necessariò recurrendum est ad Textum Hebræum, vel Græcum, utpote Originalem. Atqui hîc ỳ. 28. Latinæ Vulgatæ Codices inter se variant: siquidem licèt communiter habeant *viginti tria millia*, tamen aliqui habent *triginta tria millia*, puta Biblia recusa Lovanii 1547. & etiam quidam habent *tria millia*, sicuti jam quoque habent omnia Hebræa. Ergo quoad hanc lectionem potiùs adhærendum videtur Bibliis Hebræis, quàm Latinis.

℞. Disting. maj. tunc recurrendum est ad textum Hebræum, si hic non sit ambiguus, transeat; secus, nego maj. ac dico quòd, cùm v. 28 hujus cap. ut statim ex Mario vidimus, textus Hebræus sit omnino ambiguus; hac in parte non recurrendum sit ad textum Hebræum, sed ad exemplaria Latina, quæ cæteris emendatiora, seu mendis magis expurgata sunt. Tale autem inter alia exemplar est Editio Latina Clementis VIII. quæ omnium editionum est novissima, & cujus *textus summis laboribus, ac vigiliis restitutus, & quàm accuratissimè mendis expurgatus* est, uti testatur jam memoratus Clemens in sua Sanctione, quæ præfixa est Vaticanis Vulgatæ exemplaribus, impressis non tantùm anno 1592. sed 1593. & 1598. Jam autem cùm hæc exemplaria habeant: *viginti tria millia*, eis potiùs adhærendum esse existimamus, quàm Bibliis Hebræis &c.

Obj. 4. Tertul cap. 3. Scorpiaci, S. Ambros. Epist. 56. ad Romulum, Isidorus Hispalensis, Chrysost. in cap. 10. Epist. 1. ad Cor. Item Rabanus & alii legunt: *tria millia.*

℞. Hoc non esse mirum, quia illi omnes usi fuerunt Codicibus Græcis, qui communiter adhuc hodiedum habent: *tria millia.*

Obj. 5. S. P. Aug. lib. 22. cont. Faust. cap. 79. ait: *quid ergo crudele Moyses, aut mandavit aut fecit... in paucos eorum vindicans gladio, quos Deus ipse, quem offenderant, alto & secreto judicio feriendos, voluisset mox feriri?* Atqui non fuisset vindicta in paucos, si fuissent 23000. ergo &c.

℞. Neg. min. respectivè enim ad tantum numerum pauci sunt: nam Hebræi (demptis mulieribus, parvulis & tribu Levi) etiam post hanc stragem adhuc constabant ex sexcentis tribus millibus virorum quingentis quinquaginta, ut liquet ex lib. Num. cap. 1.

§. 2.

Proponitur opinio, quæ asserit cecidisse tantùm quasi 3000.

PRob. 1. Quia ita habent textus Hebræus, Samaritanus, Syriacus, Arabicus, Chaldaïcus, & Versio LXX. Interpretum.

Nec dici posse videtur, quòd textus Hebræus sit dubius vel æquivocus: nam quod littera *Caph* hîc non possit accipi pro nota numerali, seu pro *viginti*, sed pro *quasi*, inde liquet, quod Vulgata nostra in omnibus libris habeat *quasi*; adeoque hoc sensu intellexit Translator Vulgatæ istam litteram; si enim hoc loco denotaret *viginti*, deberet saltem in illis Vulgatæ libris, in quibus habetur: *quasi viginti tria millia*, omitti vox *quasi*. Ergo dici nequit quod inde error irrepserit in textum Hebræum, quia nempe Interpres aliquis litteram *Caph* accepit pro *quasi.*

Prob. 2. Quia, ut ex §. Præced. patet, Latinæ Versiones inter se variant; ergo juxta regulam à Bellarmino allegatam, hîc necessariò recurrendum videtur ad textum originalem, seu Hebræum. Imo antiquiores libri Latini, puta Biblia Antverpiensia anni 1534. pariter habent: *quasi tria millia.* Et hæc lectio, teste P. Bukentop., ante correctionem Clementinam erat communior; & hoc modo etiam videtur transtulisse S. Hieron. siquidem ita exprimitur in novissima editione operum ipsius.

Prob. 3. Quia ita legunt Patres, §. Præced. cit. Item D. Thom. 2. 2. q. 14. art. 3. ⊙ & q. 97. art. 4. quamvis in aliquibus editionibus recentioribus, hoc inconsultò sit mutatum, apparenter, inquit P. Bukentop. ut lectio S. Thomæ conveniret lectioni modernæ Vulgatæ. Argumenta autem oppositæ sententiæ non adeo efficacia sunt, quin ad ea commodè responderi possit. Itaque

Ad Apost. dicendum est, quòd ipse tantùm agat de iis, qui Num. 25. dicuntur cecidisse propter fornicationem. Siquidem horum tantummodo pœnam videtur voluisse exprimere, atque notare, eò quòd Corinthii ad fornicationis peccatum valde forent proclives, ut constat etiam ex profanis Authoribus. Vel etiam dici potest cum S. Chrysost. in cit. Apost. locum, quòd ideo non expresserit pœnam idololatrarum, quia hi, qui ex illis cæsi fuerant, respectivè ad fornicatores, admodum pauci erant.

Ad id autem quòd in tanta peccantium turba, exigua admodum fuisset plaga, si tantùm tria millia hominum fuissent trucidata, respondetur quòd Levitæ, qui stragem hanc fecerunt, non sint grassati in totum populum; sed, ut eis mandaverat Moysis v. 27. *de porta ad portam* iverint.

Non igitur intrarunt Tentoria, seu Tabernacula, ad quæ se confestim, non omnino obstinati, receperunt, fugientes gladium irruentium Levitarum, qui tantùm obvios in platea castrorum, in flagranti delicto repertos, occiderunt; quo attento, valde adhuc notabilis strages fuit, quòd cæsa sint *quasi tria millia.*

Denique ad Editionem Clementinam dicitur, non obstante quòd sit emendatissima, & mendis quàm accuratissimè expurgata, in ea adhuc nonnulla minuta reperiri, quæ mendosa videntur, ut inter alia liquet ex 2. Paralip. 22. v. 2. ubi in numero *quadraginta duorum annorum*, quos dicitur habuisse Ochozias, dum regnare cœpit, communiter admitti solet mendum. Ergo nihil obstat, quo minùs propter fundamenta superiùs allegata, etiam hîc quoad numerum eorum, qui à Levitis cæsi sunt, mendum in jam memorata editione admittatur.

QUÆ-

QVÆSTIO IV.

An dum Moyses Deum rogavit, aut Populo noxam dimitti, aut se deleri de Libro quem Deus scripserat, congrue intelligatur liber prædestinationis?

VErs. 31. *Reversusque* (Moyses) *ad Dominum* (eum penitus placaturus) *ait... aut dimitte eis hanc noxam*, v. 32. *aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.* S. P. Aug. Q. 147. in Exod. in hæc verba ita scribit: *securus quidem hoc dixit, ut à consequentibus ratio concludatur: id est, ut quia Deus Moysen non deleret de libro suo, populo peccatum illud remitteret.* Ferè ergo hîc Moyses processit, sicuti v. g. si filius patri dilectus, culpam fratris immorigeri remitti à parente deprecetur hoc modo: vel fratri ignosce, vel hæreditate priva me; scit enim parentem quidvis potiùs, quàm illud posterius facturum. Porro quis liber hîc significetur, varii variè exponunt.

Cajetanus intelligit de libro principatûs aut legislaturæ. Sed hæc expositio non videtur admittenda. 1. Quia non satisfacit intensæ charitati Moysis. 2. Quia non congruit responsioni divinæ v. seq. ubi Deus dicit, se non Moysen, sed eos, qui peccaverint, deleturum de libro suo; atqui tamen certum est, quòd hæc Dei responsio non intelligatur de libro principatûs aut legislaturæ, ergo &c.

S. Hieron. Epist. ad Algas. Q. 9. & S. Greg. lib. 10. Moral. cap. 7. & ex recentioribus Estius accipiunt de libro vitæ, non in cælo, sed in terra; ut sensus sit: aut dimitte eis hanc noxam, aut tolle me de hac vita. Attamen

℞. Et dico S. P. Aug. & ex eo D. Bernardus serm. 12. in Cantica, Hugo Victorinus, Rupertus, Abulensis, recentioresque Interpretes ferè omnes id de libro Prædestinationis, & vitæ æternæ concorditer accipiunt. Unde S. P. Aug. lib. 20. de Civ. Dei cap. 15. ait: *ipsa ejus præscientia de illis, quæ falli non potest, liber est vitæ, in quo sunt scripti, id est antè præcogniti.*

Ratio est, quòd liber vitæ, quem hîc Deus vocat librum suum, non soleat in Scripturis significare librum vitæ mortalis, sed catalogum eorum, qui per prædestinationem in vitam æternam præordinati sunt, ut Apocal. 13. v. 8. Daniël 12. v. 1. ad Philip. 4. v. 3.

Obj. 1. Cum Estio, non potest hoc propriè accipi de libro prædestinatorum; quia de libro illo nemo potest deleri: Dominus autem respondit hîc Moysi: *qui peccaverit mihi, delebo eum de libro meo.* Si igitur id Moyses intellexisset de libro prædestinatorum, petiisset aliquid impossibile; & tamen id non videtur admittendum, ergo &c.

℞. Cum D. Th. 1. P. Q. 24. art. 3. ⊙. aliquos dici conscriptos in libro vitæ, non quidem simpliciter, sed secundùm quid, id est quoad justitiam & gratiam, qua pro præsenti tempore justi sunt, qui dum justitiâ finaliter excidunt, dicuntur eradi; qui verò simpliciter ibidem scripti sunt, sic ut in vitam æternam sint prædestinati, isti numquam delentur de libro vitæ. Itaque responsio Dei intelligitur de illis, qui temporaliter quidem justi sunt, sed tamen per peccatum mortale justitiâ finaliter excidunt; & sic de libro vitæ seu prædestinatorum delentur.

Obj. 2. Optare privari æternâ vitâ, vel excidere ex statu gratiæ divinæ, est contra charitatem sibi debitam, & prorsus inordinatum. Ergo id non optavit Moyses.

℞. Inordinatum esse id optare absolutè & efficaciter: sed isto modo hoc non optavit Moyses; non enim à parte rei & verè deleri optavit, nam noverat hoc esse impossibile, sed hac phrasi desiderium suum ingens aliquâ ratione patefecit, quod aliter non ita efficaciter patefacere poterat. Et ideo, ut ex S. P. supra vidimus, Moyses hoc omnino dixit securus, apprimè enim noverat quòd Deus ipsum non deleret. Sensus igitur verborum ejus est hic: aut dimitte populo, aut dele me de libro tuo; sed scio quòd me non deleturus sis, ergo restat, ut dimittas & parcas populo.

Nihil aliud igitur illa deprecatio Moysis insinuat, quàm maximum desiderium, quod habebat pro salute Judæorum. Sicuti ergo, ut observat Abulensis, Christus non absolutè voluit aut optavit, ut transferretur ab ipso calix passionis mox futuræ, sed per istam orationem tantùm declarare voluit desiderium partis inferioris, seu sensitivæ reformidantis mortem; ita pariter Moyses hîc absolutè & efficaciter non optavit deleri de libro vitæ, sed tantùm manifestavit intensionem desiderii, quod habebat pro salute Judæorum.

✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠

CAPVT XXXIII.

Dum adhuc Deus minatur populo, luget hîc peccatum suum: Moyses interim continuò orans, tandem plenam reconciliationem populo impetrat, ac familiaritate cum Deo fretus, petit sibi ostendi faciem & gloriam ejus.

QUÆDAM RESOLVUNTUR.

PEtes 1. Quale fuerit Tabernaculum, quod extra castra transtulit Moyses v. 7.?

℞. Non fuisse commune & vulgare, in quo cum uxore & filiis habitabat, nec etiam illud magnum & augustum, quod jussit Deus fieri cap. 26. & quod erectum narratur cap. 40. hoc enim nondum fuerat fabricatum: sed per istud Tabernaculum intelligitur aliquod minus & sacrum, in quo antea Deus colebatur, cui incumbebat columna nubis, ubi conventus fiebant populi, ubi Deus tunc consulebatur & responsa dabat. Erat itaque, antequam constructum esset Tabernaculum illud magnum, aliud parvum in castris quasi publicum Sacrarium.

Hoc autem Tabernaculum, tamquam domicilium Dei, transtulit Moyses extra castra, in pænam idololatriæ, & ad indicandum populo, quòd repulso à se Deo, castra essent contaminata: nam cum isto Tabernaculo migravit simul & columna nubis, ut patet ex v. 9.

Porro uti tabulæ lapideæ propter infamem idololatriam à Moyse confractæ fuerant, ita etiam volumen Legis, quod Israëlitis prælectum fuerat cap. 24. tunc verisimiliter disrumpi jussit Deus; nam cap. 34. v. 27. jubet rursus à Moyse idem describi.

P. 2. Quò referendum sit illud, quod Deus v. 19. dixit ad Moysen: *miserebor cui voluero;* vel, uti habent Hebræa, LXX. & ex illis Apost. ad Rom. 9. v. 15. *miserebor cui miserebor?*

℞. S. P. Aug. conformiter ad Apost. hoc de hominum salvatione, ac Prædestinatione non incongruè intelligit. Unde Q. 154. in Exod. ita scribit: *quod verò addidit, & miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericordiam præstitero, ibi planè expressiùs ostendit vocationem, qua nos vocavit in suum regnum & gloriam, non pro meritis nostris, sed pro misericordia sua.*

P. 3. Quomodo ea quæ à v. 21. usque ad 23. dixit Deus de abscondendo Moyse in foramine petræ, donec transiret gloria sua, intelligantur litteraliter, & quomodo allegoricè?

℞. Illa exponenda videri hoc modo: *Ecce est locus coram me*, scilicet ubi soleo tecum loqui, *& stabis supra petram*, in monte Sina. *Cùmque transibit gloria mea*, id est facies mea gloriosa, *ponam te in foramine petræ*, seu in caverna, in qua lateas, *& protegam dexterâ meâ*, id est nubem vel aliud corpus opacum opponam antro in quo latebis, *donec transeam*; ne scilicet rutilantibus faciei meæ radiis exanimeris.

Tollamque manum meam, id est cùm facies mea glorio-

gloriosa transierit, amovebo nubem; *& videbis posteriora mea*, seu tergum Angeli transeuntis, in quo nimirum temperata erit lux.

Hunc esse litteralem hujus loci sensum, ex tota serie sacri textûs patet: allegoricus tamen sensus hic est potior & magìs intentus à Spiritu S. Porro totum hunc locum pulcherrimâ allegoriâ exposuit S. P. Aug. Q. 154. in Exod. ut hic sit typus Ecclesiæ: *Quis locus*, inquit, *non penes Deum est, qui nusquam est absens? Sed Ecclesiam significat dicendo*, ECCE LOCUS PENES ME.... ET STABIS, *inquit*, SUPRA PETRAM: *quia* SUPER HANC PETRAM, *ait Dominus*, ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM:... *post transitum Christi, id est post Passionem & Resurrectionem Christi stetit populus fidelis supra petram.*

Lib. autem 2. de Trin. cap. 17. ita scribit S. Doctor: *Non incongruenter ex persona Divina Domini nostri præfiguratum solet intelligi, ut posteriora ejus accipiatur caro ejus in qua de Virgine natus est.... faciès autem ejus est illa Dei forma, in qua est æqualis patri.*

****

CAPUT XXXIV.

Moyses cum novis Tabulis redit in montem, Deus coram eo transiens, sese à tergo conspiciendum exhibet: renovatur fœdus Dei cum Hebræis, ac Decalogus rursus inscribitur Tabulis: Moyses cornutâ facie descendens, terret populum, quem velatâ facie alloquitur.

QUÆSTIO UNICA.

Uter scripserit Decalogum in secundis Tabulis, an Deus, an Moyses?

VErs. 1. *Ac deinceps, præcide ait* (scilicet Deus ad Moysen) vel ut in Hebræo habetur: DOLA *tibi duas tabulas lapideas instar priorum.* Priores tabulas præciderat ipse Deus, istas Moyses; quo significatur, Dei beneficia & favores, sine labore obtentos, si negligantur vel amittantur, non sine labore reparari. Quòd has secundas tabulas Moyses dumtaxat præciderit seu dolaverit, Deus autem in eisdem, quemadmodum in prioribus, Decalogum scripserit, contendunt Estius, A Lapide, Menochius, & alii recentiores interpretes. Attamen

℟. Et dico: licèt certum sit, quòd Deus, id est Angelus vicem Dei gerens, in prioribus tabulis Decalogum exaraverit; probabilius tamen est, quòd in posterioribus tabulis eumdem restauraverit seu scripserit Moyses.

Prob. 1. Quia postquam Scriptura de Moyse dixerat v. 28. *fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies, & quadraginta noctes; panem non comêdit & aquam non bibit*, nullâ interpositâ personâ, subjungit Sacer textus: *& scripsit in Tabulis verba fœderis decem.* Ergo sicuti ly *non comêdit, & non bibit* refertur ad Moysen, ita & ad eumdem referendum est ly *scripsit.*

Prob. 2. Ex S. P. Aug. qui Q. 15. in Deut. reflectens ad jam cit. Scripturæ verba, ita scribit: " si superius „ quod dictum est (hic v. 27.) *scribe tibi verba hæc,* „ *quibus & tecum & cum Israël pepigi fœdus*, „ ad superiora pertinet, quæ Deus ita præcipiebat, „ ut non in duabus tabulis lapideis scriberentur, sed „ in libro Legis ubi multa conscripta sunt: certè „ illud quod sequitur, *& erat ibi Moyses in conspe-* „ *ctu Domini quadraginta diebus & quadraginta* „ *noctibus, panem non manducavit & aquam non* „ *bibit, & scripsit in tabulis verba Testamenti, de-* „ *cem verba*: satis manifestat *eumdem Moysen in ta-* „ *bulis hæc decem verba scripsisse, non Deum.* „ Idem etiam senserat S. Doctor Q. 166. in Exod. ubi ponens discrimen inter primas & secundas Legis tabulas, ait: " de Moyse dictum est, quòd ipse scripse- „ rit, cui etiam Deus paulo antè dixerat, *scribe tibi* „ *verba hæc.* Cùm verò primùm Legem accepit, „ cujus tabulas abjecit & fregit, nec ipse excidisse „ dictus est tabulas lapideas, & modò dictum est: „ *excide tibi duas tabulas lapideas*: nec ei dictum „ est, ut scriberet, *sicut ei modò dicitur*: nec eas „ ipse scripsisse narratur, sicut modò narrat Scrip- „ tura, & dicit, *scripsit in tabulis Testamenti decem* „ *verba.*

Obj. 1. S. P. Aug. sententiam suam confirmat ex ℣. 27. hujus cap. ubi habetur: *dixitque Dominus ad Moysen, scribe tibi verba hæc, quibus & tecum & cum Israël pepigi fœdus.* Atqui tamen hæc verba referenda sunt ad leges ceremoniales, & judiciales, id est ad volumen fœderis; ergo argumentum, in quo se fundat S. P. videtur omnino corruere.

℟. 1. S. P. non tantùm se fundare in v. 27. sed etiam, & quidem præcipuè ac maximè in v. 28. ut liquet ex Q. 15. in Deut. in qua, ut supra vidimus, admittit quidem verba v. 27. posse referri ad volumen fœderis, sed negat ad illud posse referri verba v. 28. Interim directè ad argumentum propositum.

℟. 2. Disting. min. verba v. 27. referenda sunt ad solas leges ceremoniales &c. nego; referenda sunt ad leges ceremoniales, & simul etiam ad leges Decalogicas, concedo min. Etenim juxta istum v. Deus jubet Moysen scribere omnia prorsus verba, quibus & cum ipso & cum Israëlitis pepigerat fœdus. Jam autem hoc fœdus non tantùm consistebat in legibus ceremonialibus &c. sed etiam in Decalogicis: siquidem propterea Arca Deut. 31. v. 26 & alibi vocatur *Arca fœderis*, quia nempe continebat tabulas Decalogicas seu Legem, quæ erat propriè fœdus inter Deum & Hebræos initum, ut liquet hìc ex v. 28.

Inst. 1. Admitti quidem potest, quòd Moyses jubeatur etiam scribere leges Decalogicas; sed inde tamen non videtur posse deduci, quòd eas scripserit in secundis Tabulis; nam commodè id explicari potest de Decalogo, non in Tabulis lapideis, sed in Exodo & Deut. conscripto.

℟. Neg. assumpt. quia postquam Scriptura hìc ℣. 27. retulisset, quòd Deus jusserit Moysen scribere verba fœderis, v. 28. subjungitur quòd Moyses illam Dei jussionem impleverit, dum ibidem dicitur: *scripsit in Tabulis verba fœderis decem.* Ergo nequaquam dici posse videtur, quòd Moyses tantummodo jubeatur scribere Decalogum in libro, & non in Tabulis.

Inst. 2. Cum A Lap. & aliis, hæc verba: *scripsit in tabulis* &c. non de Moyse, sed de Deo intelligenda sunt; nam licèt de Moyse, proximus præcesserit sermo, hic tamen de Deo est. Quod licèt Latinis novum videatur, tamen Hebræis non est, qui sæpe vel tacitè intelligunt personam aut suppositum verbi, vel remotius aliquod adsciscunt, maximè si id sibi notum sit aut aliàs nominatum. Ergo cùm hìc ℣. 1. imo & 28. præcesserit sermo de Deo, jam cit. verba: *scripsit in tabulis* &c. de Deo intelligere nihil vetat.

Imo quod de Deo intelligenda videantur, etiam ipsemet Aug. admittit supra cit. Q. 15. in Deut. ubi postquam dixisset, quòd Scriptura satis manifestet, *Moysen in tabulis hæc decem verba scripsisse, non Deum*, statim subjicit: *nisi fortè violenter quidem, sed* CERTA NECESSITATE *compellimur, ubi dictum est*, ET SCRIPSIT IN TABULIS, *non Moysen subaudiri, sed Dominum.* Et parùm infra addit: *secundas Tabulas ipse Moyses jubetur excidere: ut ipsæ certò opere humano intelligantur excisæ, quamvis eas Deus ipse scripserit, sicut promisit, cùm juberet excidi.*

℟. Neg. assumpt. nam etsi Hebræi quandoque substantivum verbi accipiant illud, non quod proximum, sed quod remotiùs est, tamen hoc non videtur posse hìc habere locum; siquidem hoc nimis violentum est, ut advertit S. P. Aug. nam totus contextus v. 27. & 28 secundùm naturalem significationem exigit, ut illa verba: *scripsit in Tabulis* &c. referantur ad Moysen.

Ad

Ad id verò quòd ex S. P. objectum est, respondeo eum quidem istam expositionem proponere, sed nequaquam approbare, uti liquet ex verbis, quæ jam objectis immediatè subjungit: *porro*, inquit, *si diligentiùs attendamus, ideo utrumque est dictum* (scilicet & Moysen & Deum scripsisse) *in secundis Tabulis, quia & Deus fecit per gratiam suam opus legis in homine, & homo per fidem suam suscipiens gratiam Dei pertinens ad Testamentum Novum coöperator est adjuvantis Dei.* Unde & ibidem post pauca hoc modo concludit: *profectò non cogimur violento intellectu subaudire quòd Deus scripserit, ubi Scriptura dicit: & erat Moyses in conspectu Domini... & scripsit in Tabulis verba Testamenti. Ubi valdè sonat scripsisse Moysen.*

Obj. 2. Hîc v. 1. item Deut. 10. ubi eadem hæc historia repetitur, evidenter dicitur Deus etiam in secundis Tabulis scripsisse Legem, ut patet ibidem ex v. 2. ubi Deus dicit: *Scribam in tabulis verba, quæ fuerunt in his quas antè confregisti.* Item ibidem postquam v. 3. dixerat Moyses: *Ascendi in montem habens eas* (scilicet Tabulas) *in manibus.* v. 4. additur: *scripsitque*, scilicet Deus.

℟. Deum scripsisse partim authoritate & præcepto, partim etiam dictamine; Moysen autem ministerio. Sic supra cap. 8. v. 2. Deus dicit Pharaöni: *percutiam omnes terminos tuos ranis*, cùm tamen id fecerit operâ Aäronis extendentis virgam: sic cap. 17. v. 5. dicitur Moyses virgâ percussisse fluvium, scilicet per manum Aäronis. Itaque in præsenti casu Scriptura potiùs attribuitur Deo quàm Moysi, quia Deus causa principalis, Moysen velut causam instrumentalem adhibuit: ac proinde magis opus Dei fuit conscriptio decalogi, quam conscriptio præceptorum ceremonialium &c. siquidem ad hæc tantùm concurrit, ea Moysi inspirando, ad conscriptionem autem decalogi, etiam concurrit dictando. Nam, ut observat Hugo Card. in Cap. 10. Deut. Domino per Angelum dictante scripsit Moyses secundas Tabulas: unde Dominus non tantùm author, sed & agens fuit. Exponitur ergo, *scribam*, id est scribi faciam, dictando scilicet quod in eis scribantur: *& scripsit*, id est scribi fecit.

Illud ipsum etiam insinuat S. P. Aug. Q. 166. in Exod. dicens: *in secundis tabulis homo* PER ADJUTORIUM DEI *tabulas fecit atque conscripsit.* Hoc autem adjutorium, sive specialis ille concursus Dei, quo non tantùm author, sed & agens fuit in conscriptione secundarum Tabularum, significat quòd Deus per gratiam suam faciat opus Legis in homine, & homo suscipiens gratiam coöperator sit adjuvantis Dei, ut supra ex S. P. dictum est.

P. 1. Cur priores Tabulæ, brevi confringendæ, confectæ fuerint à Deo, & descriptæ illius digito, uti patet ex hoc lib. cap. 31. & Deut. cap. 9. v. 10. posteriores verò, perpetuò servandæ, ac in Tabernaculo & Templo Dei reponendæ, tam ab homine excisæ fuerint, quàm ab homine scriptæ?

℟. Cum S. P. Aug. Q. 166. in Exod. id ideo verisimiliter factum esse, quòd " illis prioribus tabulis „ significatum est Vetus Testamentum, quia Deus „ ibi præcepit, sed homo non fecit; lex enim posita „ est in Veteri Testamento, quæ convinceret trans„ gressores „ *ut* (sicuti dicitur ad Rom. 5. v. 20.) *abundaret delictum* (occasionaliter scilicet, occasione nempe sumptâ ex parte hominis qui plerumque nititur in vetitum) " non enim implebatur timore, „ quæ non impletur nisi charitate; & ideo dicitur „ opus Dei, quia Deus legem constituit, Deus con„ scripsit; nullum opus hominis, quia homo Deo „ non obtemperavit, & eum potiùs reum lex fecit. „ In secundis autem tabulis homo per adjutorium Dei „ tabulas fecit atque conscripsit; quia Novi Testa„ menti charitas legem fecit... dicit enim Apostolus „ (ad Rom. 13. v. 10.) plenitudo legis Charitas & „ (ad Gal. 9. v. 6.) *fides quæ per dilectionem operatur &c.* „ Ita S. Pater.

P. 2. Quo sensu dicatur v. 29. quòd *facies Moysis cornuta esset*, dum cum secundis tabulis descendebat ex monte?

℟. Vocem *cornuta* ibidem non sumi propriè, sed metaphoricè, nempè pro radiante, seu fulgorem emittente: ac proinde nemo suspicari debet fuisse cornua materialia, sed radios ex vultu ejus effulgentes. Unde Chaldæus, sensum istius v. exponens, ita habet: *Quòd multiplicatus esset splendor gloriæ suæ.* Et LXX. vertunt: *& non cognovit, quòd resplenduisset cutis faciei suæ.* Unde & Apost. LXX. secutus, 2. ad Cor. 3. referens hanc historiam, v. 7. ait: *Quòd si ministratio mortis litteris deformata in lapidibus fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israël in faciem Moysi* PROPTER GLORIAM VULTUS EJUS, *quæ evacuatur: quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria?* Liquet igitur, cornua illa nihil aliud fuisse, quàm radios luminis undique diffusos, quales hodie Sanctorum imaginibus appingimus. Moyses itaque tanto splendore radiabat, ut non solùm populus, sed & Aäron quidem ipse, & alii Principes populi, tantum fulgorem ferre non valentes, ejus aspectum & consortium perterriti refugerent, donec Moyses, imposito supra caput velamine, eos revocaret, illisque & toti populo mandata divina exponeret.

Corrigi proinde deberent picturæ, quæ duo cornua Moysi attribuunt, vel duos radios instar duorum cornuum; nusquam enim cornua hæc dicuntur tantùm duo fuisse. Nam etsi in Hebræo sit duale *Karnaiim*, tamen inde nihil sequitur; quia sunt apud Hebræos voces plures quæ tantùm dicuntur in duali, ut *Schamaim* cæli, *Rechaim* molæ, & tamen significant etiam res plures quàm duas, uti observat Marius.

✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦

CAPUT XXXV. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XXXIX.

In his Capitibus præcipuè narratur, quomodo omnia fuerint fabricata, quæ ad usum & ministerium Tabernaculi & Atrii pertinent. De quibus cùm in præcedentibus (nempe à cap. 25. usque ad 30.) actum sit. Hîc tantùm pauca discutienda restant. Itaque

QUÆDAM RESOLVUNTUR.

PEtes 1. Quàm munifica fuerit oblatio Hebræorum pro construendo Tabernaculo, de qua agitur Cap. 35. v. 21. & Cap. 36. v. 2.

℟. Quàm liberalis & munifica hæc fuerit, ex eo colligere licet, quòd infra cap. 38. v. 25. dicatur solum pondus auri fuisse *viginti novem talentorum, & septingentorum triginta siclorum.* Et quia talentum continet siclos 3000. inquit Marius, fient universim sicli aurei 87730. & quia auri ad argentum est duodecupla circiter proportio (adeoque unus siclus aureus facit circiter 12. argenteos) æquivalebunt circiter hi sicli aurei siclis argenteis 1052760. quos si revocemus ad calculum, dando uni siclo argenteo unum florenum Brabanticum (ut multi volunt cum A Lapide) erit summa totidem florenorum Brabanticorum, id est decies centena millia, quinquaginta duo millia, septingenti, sexaginta.

Hæc autem larga oblatio populi ostendit, non ita fuisse populum ornamentis suis spoliatum, quando ea conferebat in vitulum aureum, quin adhuc multa sibi retineret. Deinde commendatur, inquit Estius, nobis voluntaria & spontanea ista tam larga oblatio, ut meritò pudere debeat tam multos Christianos, qui in usus sacros ita frigidè & tenuiter conferunt: ac

tertiò præter devotionem populi, commendat etiam S. P. Aug. Q. 171. in Exod. artificum fidelitatem, qui, populo plus quàm necesse esset, offerente, nihil ex ea largitionum copia sibi concupierunt.

P. 2. Quo sensu dicatur cap. 37. v. 16. quòd acetabula: phialæ, & cyathi sint facta in usum mensæ panum propositionis?

℞. Putat Vilalpandus lib. 4. de Templo cap. 57. ex hoc loco solidè erui posse, hæc vasa soli mensæ serviviffe. Sed hoc meritò refutat Abulensis ex eo, quòd tum hìc, tum supra cap. 25. v. 29. dicatur, quòd aliqua ex jam dictis vasis fuerint composita ad offerenda libamina. Jam verò libamina non offerebantur super mensam, sed super altare Holocausti; ergo non potest dici quòd ista vasa sint confecta in usum solius mensæ. Dicendum itaque arbitramur cum Authore jam cit. quòd acetabula essent quædam vasa aurea plana, in quibus ponebatur simila ad Sacrificia; nam ex Num 15. & 28. constat, quòd in omni Sacrificio deberet poni certa pars similæ: simila autem ista accipiebatur ab offerentibus, ut certo tempore poneretur in altari Holocaustorum super Sacrificia, & recipiebatur in illo vase aureo, & ibidem conservabatur, & Sacerdotes accipientes illud vas cum simila, quæ ibi erat, ponebant super Sacrificia. Phialæ autem & cyathi erant vasa continentia liquorem, nempe vinum & oleum, ex quo pariter in quolibet Sacrificio certa mensura poni debebat, ut patet ex cit. capitibus lib. Num. & hoc lib. cap. 29. Ut igitur intelligatur, quo sensu præmemorata vasa hìc dicantur facta ad diversos usus mensæ,

Dicendum est cum eodem Abulensi, duplicem fuisse mensæ usum; primum seu principalem, ut contineret panes propositionis; secundum seu minùs principalem, ut esset quasi repositorium vasorum mundorum, in quibus conservabantur simila, oleum &c. quibus quotidie indigebant in Sacrificiis; atque in hunc usum mensæ hìc dicuntur facta esse præfata vasa.

P. 3. Quomodo cap. 38. ℣. 8. labrum æneum potuerit confici ex speculis mulierum?

℞. Inde facilè potuisse confici; quia nempe ista specula non ex vitro, sed ex ære composita erant: nam, ut docet Plinius lib. 33. cap. 9. & lib. 34. cap. 17. olim specula ex stanno, & ære terso ac polito concinnata fuerunt. Errant igitur illi, qui censent labrum æneum fuisse confectum ex integumentis æneis illorum vitreorum speculorum: siquidem vitrum eo tempore nondum erat in usu, & specula tunc fiebant ex chalybe, aut ære, aut argento politissimo, ut refert Vitruvius lib. 7. cap. 3.

P. 4. An Moyses cap. 39. v. 43. postquam vidit omnia esse completa, quæ erant necessaria ad Tabernaculum, benedixerit instrumentis Tabernaculi, an potiùs filiis Israël?

℞. Primâ fronte alicui videri posset, Moysen benedixisse Tabernaculo, cæterisque operibus recenter factis. Sed non ita est: nam cap. seq. describitur omnium istorum operum consecratio, quæ facta est partim unctione olei sancti, partim præsentiâ Domini, cujus gloria in nube apparens, implebat Tabernaculum. Itaque Moyses benedixit non rebus iis quæ offerebantur à populo, sed ipsis filiis Israël, qui tum liberaliter sua obtulerunt Domino, & qui tam studiose operi Tabernaculi insudarunt, obedientes promptissimè voci Domini.

Estius & A Lapide id eruunt ex eo, quòd habeatur genus masculinum tam in Hebræo, quàm in Versione LXX. scilicet *benedixit eos.* Menochius & alii nonnulli vertunt hoc modo: *& laudavit eos Moyses.* Sensus est, Moyses collustrato opere toto, videnfque perfectum, collaudavit diligentiam & pietatem eorum, & bene eis precatus est.

Sensu Tropologico denotatur, quòd ille, qui in anima sua speciale Tabernaculum Deo erigit per humilitatem, charitatem, aliasque Christianas virtutes, eo completo fit benedicendus à Deo, quia gratiâ & gloriâ cumulabitur: nam ut dicitur Prov. 10. v. 5. *Benedictio Domini super caput justi.*

Hinc S. P. Aug. in Psal. 111. ait: " qui timet Dominum, & in Templum Sancti Dei, conversione „ recti cordis aptatur, nec gloriam hominum quærit, nec terrenas divitias concupiscit; & tamen „ gloria & divitiæ in domo ejus. Domus enim ejus „ cor ejus est: ubi Deo habitante, opulentiùs habitat cum spe vitæ æternæ, quàm hominibus habitantibus in marmoratis laqueatisque tectis, cum „ timore mortis æternæ.

CAPUT XL.

Tandem erigitur Tabernaculum, quod mox nubes gloriæ Domini operit, eidemque deinceps incumbit.

QUÆSTIO UNICA.

De erectione Tabernaculi.

VErs. 2. *Mense primo, primâ die mensis eriges Tabernaculum Testimonii.* Fuit hæc prima dies mensis primi, anni scilicet secundi ab egressu de Ægypto, ut dicitur v. 15. ergo elapsus jam erat integer annus quo egressi erant filii Israël de Ægypto (demptis 14. diebus) antequam erectum est Tabernaculum: ex quo confirmatur quod in præfatione diximus, videlicet Exodum complecti historiam 145. annorum, nempe à morte Josephi usque ad diem erectionis Tabernaculi; qui numerus colligendus est hoc modo: filii Israël (ut monstratum est cap. 15. Gen. Q. 2.) habitaverunt in Ægypto annis 215. ab anno scilicet 39. Josephi, quo ingressi sunt, usque ad 80. Moysis, qui erat annus egressionis eorum, ut patet supra cap. 12. Ab his 215. annis detrahendi sunt anni reliqui vitæ Joseph, scilicet anni 71. qui spectant ad Genesim; ergo supersunt à morte Josephi, unde incipit Exodus, usque ad annum egressionis eorum 144. anni, quibus si adjungatur annus, quo ferè morati sunt in deserto, usque ad erectionem Tabernaculi, erunt simul 145.

℣. 32. *Operuit nubes Tabernaculum Testimonii, & gloria Domini implevit illud.* Nempe columna, quæ antea super parvum Tabernaculum extra castra constiterat, jam novo prodigio ad illud posterius transmigravit: & quæ antè minùs lucida erat, saltem per diem, jam tota splendens apparuit, & gloriosâ suâ luce Divinam Majestatem illic præsentem adesse significavit.

℣. 33. *Nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis* (id est Tabernaculum Testimonii) idque non tam ob reverentiam Majestatis Divinæ istic præsentis, ut putat Cajetanus, quàm quia nubes spissitudine suâ & fulgore oculos perstringebat, & omnium aliarum rerum conspectum eripiebat. Hinc enim additur: *nube operiente omnia, & Majestate Domini coruscante &c.*

Notanda est quoque, inquit S. P. Aug. Q. 173. in Exod. *res multùm mirabilis, quòd nube descendente & implente Tabernaculum, quæ tamen gloria Domini dicitur, non poterat Moyses intrare Tabernaculum, qui in monte Sina, quando legem primitus accepit, intravit in nubem, ubi erat Deus.*

Allegoricam rationem ibidem assignat S. P. *procul dubio ergo aliam personam tunc figurabat* (Moyses) *aliam nunc. Et tunc eorum, qui participes fiunt intimæ veritatis Dei: nunc autem Judæorum, quibus gloria Domini, quæ in Tabernaculo* (nempe in Ecclesia) *est, quod est gratia Christi, tamquam nubes apponitur non eam intelligentibus*, id est, non credentibus, ac proinde nec in eam intrantibus.

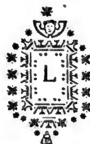
Id autem tantùm illâ vice factum est, nam aliàs Moyses Tabernaculum ingressus est.

DILU-



DILUCIDATIO IN LIBRUM LEVITICI.

PRÆFATIO.



LEviticus seu Liber Sacerdotalis (quem Hebræi à suo exordio *Vaycra* appellant, id est *vocavit*) apud Græcos & Latinos à materia, quam tractat, nomen sortitus est: quia enim argumentum ejus præcipuum sunt Sacrificia, ritusque Tribum Levi concernentia, *Leviticus* appellatur. Cùm itaque in Exodo ea essent constituta, quæ ad Tabernaculi, Altaris, aliorumque fabricam spectabant, & Tribus Levi præ cæteris esset culti divino dicata, atque peculiariter assumpta ad universa Tabernaculi ministeria (cujus præcipuus usus in Sacrificiorum oblatione consistebat) opportunè hîc agitur de his, quæ ad Sacrificia ac Sacerdotum munia pertinent.

Generatim verò Leviticus in tres partes dividitur, quarum prima agit de qualitate & varietate Sacrificiorum, scilicet à cap. 1. usque ad 8. Secunda de Sacerdotibus & inferioris notæ Levitis, eorumque Consecratione & Officiis; de offerentibus Sacrificium, & variis eorum præparationibus, munditiis & immunditiis, à cap. 8. usque ad 23. Tertia inde, usque ad 27. id est usque ad finem libri, de temporibus Sacrificio destinatis, puta de festis diebus, ubi & de votis, eorumque redemptione quædam annectuntur.

Porro tota hujus libri historia contigit anno secundo egressûs Israëlitici de Ægypto, & quidem intra unum mensem, primum scilicet, qui vocabatur *Nizan*; nam statim, erecto Tabernaculo, cœpit Deus ibidem, tamquam ex loco Sacratiori, loqui ad Moysen Unde quæ hoc loco præscripta sunt, à Deo Moysi dictata sunt, non ex monte Sinai (quemadmodum Decalogus legesque judiciales) sed in Tabernaculo recenter erecto, ut manifestum est ex cap. 1. ✝. 1. eo tamen tempore, quo filii Israël adhuc castra metati erant in mansione montis Sinai, ut patet ex cap. ult. ✝. ult.

Causæ instituendorum illorum Sacrificiorum assignari queunt.

1. Quòd vellet Deus ab illo populo coli non solùm interno, sed etiam externo cultu.

2. Ut hac tam multiplici ceremoniâ Hebræos à pernicioso otio & idololatria (quò valde propendebant) avocaret & alienaret, pièque in cultu Dei occupatos teneret. Ita Clemens Alexand. lib. 1. Recognit. sub medium, Tertull. lib. 2. cont. Marcionem cap. 18. S. Hieron. in cap. 1. Isaïæ, Chrysost. Hom. 6. in Matth. &c.

3. Ut illis typis & figuris adumbraret dignitatem & præstantiam, atque efficaciam Sacrificii Christi, tum cruenti in ara Crucis, tum incruenti in Ven. Eucharistia. Ita docet S. P. Aug. lib. 1. cont. Adverf. Legis cap. 16. agens de cruento: *Sicut res una*, ait, *multis locutionibus, & multis linguis significari potest, sic unum verum & singulare Sacrificium multis est antea Sacrificiorum significatum figuris.* Et nonnullis interjectis, pergit S. Doctor: *Immaculatorum animalium Sacrificia Deus sibi jussit offerri, ut quemadmodum illa immaculata erant à corporum vitiis, ita speraretur immolandus pro nobis, qui solus immaculatus fuerat à peccatis.*

De incruenta verò Christi oblatione scribit lib. 10. de Civ. Dei cap. 20. *Verus ille Mediator homo Christus Jesus.... ipse offerens, ipse & oblatio, cujus rei sacratum quotidianum voluit esse Sacrificium.... hujus verò Sacrificii multiplicia, variaque signa erant Sacrificia prisca Sanctorum.*

Omnia hæc Sacrificia Christum ejusque immolationem adumbrasse, docent pariter S. Leo serm. 8. de Passione, & omnes antiqui Patres, ac novissimè Concil. Trid. Sess. 22. cap. 1.

CAPUT I.

Præscribit Deus Moysi Holocaustum triplicis generis, scilicet 1. boum, 2. ovium & caprarum, 3. avium, puta turturum & columbarum.

QUÆSTIO I.

An Sacrificia V. Legis fuerint bona, Sacra, ac Deo grata?

VErs. 1. *Vocavit autem Moysen, & locutus est ei Dominus.* An hæc vocatio & locutio sensibili facta sit voce, an autem imaginariâ & internâ, non est ex Scripturis satis evidens: priori tamen modo factam esse, verisimilius est; nam 1. hoc erat privilegium Moysis præ aliis, quòd Deus, id est Angelus personam Dei sustinens, ei loqueretur realiter & non per imaginationem: id enim ad minùs insinuatur Num. 12. ubi dicitur: *si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est, ore enim ad os loquor ei, & palam, & non per ænigmata Deum videt.* 2. Quia hic dicitur Deus locutus Moysi *de Tabernaculo Testimonii*; ergo illa vox debebat in isto loco audiri, adeoque erat realis, nam in visione imaginaria nulla vox formatur, nec ex aliquo loco audiri potest.

Nec obstat quòd infra cap. 7. v. ult. dicatur Deus legem Holocausti, & Sacrificii pro peccato &c. constituisse Moysi *in monte Sinai.* In monte enim idem est, ac in deserto montoso, & juxta montem, qui propriè Sinai dicitur, ubi Tabernaculum erectum erat. Et sic intelligitur etiam illud quod infra cap. 26. ℣. ult. dicitur: *hæc sunt judicia atque præcepta & leges, quas dedit Dominus Deus inter se & filios Israël in monte Sinai per manum Moysis.*

℣. 2... *Homo qui obtulerit ex vobis hostiam Domino.* Soli Deo Sacrificandum esse, omnium gentium usus declarat: unde S. P. Aug. lib. 10. de civ. Dei cap. 4. *Quis verò Sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deum aut scivit, aut putavit, aut finxit?*

De pecoribus, id est de bobus, & ovibus offerens victimas. Pro *ovibus* in Hebræo habetur *Tson*, quæ vox Hebraïca tam ovibus quàm capris significandis communis est; unde v. 10. additur: *sive capris.* Hinc

Nota: ad Sacrificium non nisi tres species quadrupetum erant mundæ; scilicet bos, ovis, & capra; comprehendendo sub singulis totam speciem, hoc est sub bobus etiam vaccas, tauros, & vitulos; sub ovibus agnos & arietes, sub capris hircos & hœdos. Ex volatilibus similiter non nisi tres erant species, columba, turtur, & passer; cùm tamen plures essent mundæ ad esum. Porro ut ad quæstionis propositæ resolutionem descendamus, observa Sacrificia Veteris Legis dupliciter spectari posse. 1. secundùm se, sine adjuncta devotione vel Sacerdotis, vel ejus qui per Sacerdotem sacrificabat: 2. cum hac adjuncta. Quare

℟. Et dico 1. Si Sacrificia illa nudè spectentur secundùm se, quatenus externæ dumtaxat animalium occisiones erant sine cultu interno, sic non fuerunt grata Deo. Hoc sensu dicitur Psal. 50. *Holocaustis non delectaberis.* Et Psal. 39. ubi ex persona Christi (quemadmodum Apost. ad Heb. 10. indicat) Psalmographus ait: *Sacrificium & oblationem noluisti... Holocaustum & pro peccato non postulasti. Tunc dixi: ecce venio.*

Et revera rem, quæ in his Sacrificiis offerebatur, se solâ Deo non placuisse, ex ipsa rei natura patet: quæ enim connexio bovis vel ovis cum gratia supernaturali? Aut quomodo posset bos suâ morte apud Deum impetrare, quod nullis actibus naturalibus homo, nec illa creatura potest? Ut proinde meritò dicat Apost. ad Heb. 10. v. 4. *Impossibile est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata.* Hinc etiam S. P. Aug. Q. 57. in Levit. asserit, quòd *manifestè Scriptura testetur... illum Sanguinem victimarum nihil profuisse, ad exorandum Deum pro peccatis hominum, sed significasse aliquid quod prodesset.*

Sicuti ergo hæc Sacrificia per se Deo non placebant, ita nec istas cruentas victimas Deus, tamquam per se desideratas, vel sibi necessarias, injunxit Hebræis. Et hoc est, quod S. P. insinuat lib. 18. cont. Faustum cap. 6. *De Sacrificiis autem animalium quis nostrum nesciat, magìs ea perverso populo congruenter imposita, quàm desideranti oblata.*

Dico 2. Si Sacrificia illa spectentur cum adjuncto cultu interno, & devotione offerentis, manifestum est, Deo placuisse; utpote ab eo instituta, & in honorem ejus oblata: erant enim actus cultûs latriæ.

Bona etiam erant & sancta, quatenus Judæos ducebant ad Christum, à quo liberatio & sanctitas erat expectanda: & quatenus ex ipsis varia circa mores instructio profluit; significant enim quæ nos agere convenit, ut docet S. P. Aug. lib. 10. de civ. Dei Cap. 5.

Bona denique erant, quatenus impediebant Judæos, & piè occupabant, ne ad idola defluerent, sicut in præfatione dictum est.

Hinc verò consequenter patet, quàm latum sit discrimen inter Sacrificium, quod nos incruento modo Deo offerimus, & Sacrificia vetera: in Judaicis enim solus valor erat ex parte offerentis, res verò oblata per se nihil proderat; in hoc verò valor oritur maximè ex dignitate rei oblatæ.

Obj. 1. Scriptura Sacra variis locis improbat Sacrificia illa; ergo nullo modo fuerunt bona ac Deo grata.

Ant. patet 1. Reg. 15. v. 22. ubi Samuel ad Saülem ait: *numquid vult Dominus Holocausta & victimas?* Hinc etiam Deus Isaiæ 1. v. 11.: *quò mihi multitudo victimarum vestrarum... incensum abominatio est mihi.* Item Amos 5. v. 21. *Odi & projeci festivitates vestras, & non capiam odorem cœtuum vestrorum.*

℟. Disting. ant. improbat Sacrificia indebito cultu, aut contra obedientiam Deo oblata, concedo ant. Sic improbavit Deus Sacrificia Saulis ex ovibus Amalecitarum, contra mandatum suum servatis, oblata. Unde & subdit Samuel: *Melior est obedientia, quàm victima.* Improbat itaque Scriptura Sacrificia oblata, 1. à peccatoribus, non debitum sibi finem præfigentibus; quia dona iniquorum non probat altissimus. 2. à transgressoribus Divinæ Legis, ut patet in Saüle. 3. comparativè ad præstantiora, sic dictum est: *misericordiam volo & non Sacrificium.* Textus igitur objecti intelliguntur de Sacrificiis impio & perverso corde oblatis; vel etiam de illis, qui in externis istis Sacrificiis omnem sanctitatem ponentes, atque ita omnem internam sanctitatem, quæ vera est, negligentes, rapinis aliisque sceleribus se inquinabant.

Obj. 2. S. Cyrillus, Hieron. Tertul. lib. 2. cont. Marcionem cap. 18. Chrysost. Orat. 1. cont. Judæos, aliique Patres non tantùm asserunt Sacrificia V. Legis non fuisse Deo grata, sed nec ejus destinatâ voluntate oblata.

℟. Eos sic loqui, quia Deus in istis Sacrificiis aliquid sibi magìs placens spectabat, ad quod eos ducere intendebat: omnium siquidem illarum figurarum veritas Christus est, cujus Sanguine redempti & mundati sumus: nam *in figuris eloquiorum divinorum, & taurus est dictus propter virtutem Crucis, cujus cornibus impios ventilavit; & aries propter innocentiæ principatum, & hircus propter similitudinem carnis peccati* &c. S. P. Aug. lib. 18. cont. Faustum cap. 6.

Obj. 3. S. Irenæus lib. 4. cap. 29. comparat præscrip-

scriptionem legalium Sacrificiorum libello repudii; ergo sicuti illud, quod per libellum repudii permittebatur, non erat semper licitum nec bonum (quemadmodum ex Theologia hic supponimus) sic nec illud.

℟. S. Irenæum tantùm in eo paritatem constituere, quòd sicut libellus ille datus fuit ob duritiam cordis, ne scilicet uxoricidia &c. committerent, sic Sacrificia ipsis præscripta fuerint, ne ad idola defluerent.

Obj. 4. Nec præcepit, nec voluit ista Sacrificia, ergo &c.

Prob. ant. Jerem. 7. dicit: ***non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo Holocautomatum & victimarum: sed hoc verbum præcepi eis dicens: audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus.***

℟. Neg. ant. id enim falsum esse, patet ex toto lib. Levit. Ad probat. autem dico, sensum esse: quando prima mea præcepta dedi patribus vestris, scilicet in Mara Exod. 15. non præcepi eis ut mihi Sacrificarent, sed ut mihi obedirent; postea autem Sacrificia non præcepi propter se, sed propter obedientiam mihi debitam, quia hæc (ut ex lib. 1. Reg. dictum est:) melior est quàm victima: non ergo debetis confidere in vestris Sacrificiis nudè spectatis, quia talia non præcepi &c. Hunc esse sensum, patet ex toto cap. 7. cit. ubi arguuntur Judæi, quòd confiderent Jerusalem non esse capiendam à Chaldæis, propter Templum Domini & Sacrificia in eo oblata, cùm tamen & Templum & Sacrificia per suam idololatriam ipsi violassent.

QVÆSTIO II.

De Holocausto, & conditionibus ad illud requisitis.

NOta: Sacrificiorum apud Judæos tres erant species magis famosæ. Prima erat *Holocaustum* secunda *victima pacifica*, tertia *hostia pro peccato*: quibus addi solet quarta scilicet *Mincha*, id est oblatio Farinacea, seu Sacrificium ex simila atque pane. Hæc eo ordine prosequitur Moyses, ut de Holocausto agat cap. 1. de Mincha cap. 2. de victima pacifico cap. 3. de hostia pro peccato cap. 4. 5. & 6. Itaque de prima Sacrificii specie dicitur hic v. 3. *si Holocaustum fuerit ejus oblatio.* Porro *quid est Holocaustum*, quærit S. P. Aug. in Psal. 65. & respondet: ***totum incensum, sed igne divino; Holocaustum enim dicitur Sacrificium, cùm totum accenditur;*** eò quòd nempe tota victima combureretur præter pellem. Quare

℟. Et dico 1. inter omnia Legis V. Sacrificia Holocaustum fuit perfectissimum: purè enim offerebatur Deo in honorem supremæ Majestatis ejus, & ad amorem summæ bonitatis ejusdem, in cujus laudem se totos, suaque omnia ista oblatione consecrabant offerentes, etsi à Deo nihil favoris expectarent, inquit Philo. Hinc etiam causa offerendi erat perfectissima: neque enim pro peccatis offerebatur, neque pro impetrando beneficio, vel gratiarum actione, sed ex mera devotione offerentis.

Dices, Holocaustum offerebatur *ad placandum Dominum*, ut dicitur cit. v. 3. ergo non offerebatur purè in honorem Dei.

℟. Id dici ex consequenti; quia per Holocaustum Deus placabatur, non ex eo quòd motivum primarium offerentis esset placare Deum: sicuti si quis eliceret actum perfectæ charitatis, ut justificaretur à peccatis suis, motivum formale seu primarium istius charitatis non esset justificatio consequenda, sed bonitas Divina.

Dico 2. Conditiones ad oblationem Holocausti requisitæ recensentur, dum additur v. 3. *Masculum immaculatum offeret* &c. Licèt igitur in aliis Sacrificiis, v. g. in Sacrificio pacifico, aut in hostia pro peccato, possent offerri femellæ, tamen in Holocausto solus poterat offerri masculus. Cujus causam seu rationem dat Abulensis; quia nempe Holocaustum directè tendebat ad honorem Dei, qui cùm sit in omni genere perfectissimus, volebat sibi immolari sexum perfectiorem, qualis est masculus. Sacrificia autem pacifica non tendebant directè ad laudem Dei, sed magis ad gratiarum actionem pro pace habita vel habenda, & ideo indifferens erat an masculus offerretur ad femina.

Tropologicè insinuatur, eos, qui se totos Deo consecrant, masculos esse debere animi fortitudine, & immaculatos vitæ innocentiâ. Quod autem additur, debere esse *immaculatum*, non intelligitur victimam debere esse unius coloris (bos enim maculatus, id est vario colore, censebatur in ordine ad Sacrificium immaculatus) sensus ergo est, debere esse animal integrum, atque perfectum; unde & LXX. vertunt: *Irreprehensibile*, adeoque non languidum, non monstrosum, cœcum, fractum &c. Vide quæ dicta sunt Exodi Cap. 12. Q. 2.

Ad ostium Tabernaculi testimonii: quia Altare Holocaustorum erat ante ostium Tabernaculi, adeoque laïci oblaturi Sacrificium eo usque intrabant in atrium.

Putant aliqui, quòd laïci non potuerint intrare atrium, adeoque debuerint suam victimam dare Sacerdoti ante ostium atrii. A Lapide autem dicit atrium fuisse bipartitum: ejus pars anterior erat atrium Sacerdotum, in quo erat altare Holocaustorum; posterior pars, septo ab anteriori divisa, erat atrium laïcorum. Laïci ergo offerentes victimam in Holocaustum, eam ducebant ad ostium Tabernaculi, id est ad introitum atrii Sacerdotum; ibi enim illi eam excipiebant, ducebantque ad altare Holocaustorum, ubi eam immolabant: neque enim ad hoc altare vel atrium Sacerdotum ingredi poterant laïci. Ita A Lapide.

Attamen ex nullo Scripturæ textu constat laïcos non potuisse accedere ad altare Holocaustorum, aut ingredi atrium; sed contrarium potiùs insinuatur, dum infra cap. 12. v. 4. de puerpera, nondum purificata, dicitur: *omne Sanctum non tanget, nec ingredietur Sanctuarium*, id est totam structuram Tabernaculi & atrii; ergo post purificationem suam ingredi poterat; unde & ibidem v. 6. dicitur: *cùmque expleti fuerint dies purificationis ejus, offeret agnum ad ostium Tabernaculi testimonii* &c. Vide etiam cap. 14. v. 11. & seq.

Denique nullum erat inconveniens, quòd Laïci possent intrare atrium, cùm per hoc non intrarent Tabernaculum, sed tantùm accederent usque ad Altare Holocaustorum, ubi suam victimam tradebant Sacerdoti. Cùm igitur Altare esset ad ostium Tabernaculi, & dicantur Laïci debere deferre suum Holocaustum *ad ostium* (non *atrii* sed) *Tabernaculi*, nec ullum sit inconveniens, necesse est, ut hæc verba accipiantur in naturali & proprio suo sensu.

Ad id quod dicit A Lapide, respondeo vel intelligi debere de Templo Salomonis, non de Tabernaculo quod construxit Moyses, vel gratìs excogitatum esse: nam Moyses, qui accuratissimè describit structuram Tabernaculi, nullam facit mentionem de ista divisione atrii in duas partes.

Ad placandum sibi Dominum, ex consequenti scilicet, quia ex oblatione Holocausti sequebatur Dei placatio. Vide quæ dicta sunt supra.

℣. 4. *Ponetque manum super caput hostiæ.* Malè hic aliqui legunt *ponesque*, quasi hoc diceretur Sacerdoti: nam in omnibus aliis Sacrificiis debebat offerens manum suam ponere super caput animalis: 1. Ut hoc ritu significaret, se victimam suâ manu &

& potestate in Dei jus transferre; & se ipsum simul cum hostia Deo offerre. 2. Ut istâ ceremoniâ insinuaret, se peccata sua imprecari & quasi imponere victimæ immolandæ, eamque pro se offerre: per manus enim significantur opera, ut notat Theodoretus. Prima ratio erat Holocausto propria, secunda latiùs explicatur infra cap. 16. v. 21.

Et acceptabilis erit (scilicet hostia) *atque in expiationem ejus proficiens.* 1. Videlicet ad expiationem pœnæ temporalis, & mitioris, quàm Deus alioquin in hac vita illi irrogasset. 2. Quia tollebat immunditiam legalem. 3. Quia auferebat culpam coram Deo, & reatum pœnæ æternæ, *ex opere* tamen *operantis* (ut loquuntur Theologi) id est, offerentis ex charitate & fide Christi, per victimam significati, cum vera pœnitentia & contritione de peccatis.

℣. 5. *Immolabitque*, offerens, non suis sed Sacerdotum manibus, quibus solùm competebat sacrificare; unde subjungitur: *& offerent filii Aäron Sacerdotes, sanguinem ejus fundentes per Altaris circuitum*, quasi petentes à Deo, ut illum sanguinem animalis acciperet loco sanguinis hominis offerentis, qui mortem per peccatum suum meruerat.

QUÆSTIO III.

Quo ritu offerebatur Holocaustum ex animalibus minoribus?

VErs. 10. *Quod si de pecoribus oblatio est.* Pecora hîc intelliguntur oves & capræ. Debebant autem eodem ritu immolari, quo boves & vituli.

Masculum absque macula offeret. Biblia Plantiniana pro *masculum* habent *anniculum*, adeoque agnus immolandus debebat tantùm esse unius anni. Ejusdem opinionis est etiam Josephus lib. 3. Antiq. cap. 10. dicens: *agnum & hædum anniculum, bovem verò licet mactare etiam grandiorem.* Item ipsa Scriptura videtur suffragari, dum infra cap. 22. v. 27. dicit, post diem septimam debere immolari ovem & capram. Denique id etiam videtur suadere ratio: nam cùm Holocausta directè tenderent ad honorem Dei, videtur Deus in illis sibi offerri voluisse quæ erant hominibus magìs in deliciis: oves autem & hœdi teneri magìs sunt in deliciis, quàm grandiores. Attamen his non obstantibus, nostram lectionem retinendam esse,

Patet 1. Quia ita communiter legunt omnia alia Biblia Latina, etiam emendatiora & mendis quàm accuratissimè expurgata. 2. eodem modo habetur in Textu Hebraïco, Chaldaïco & apud LXX. 3. Quia Scriptura variis in locis dicit, potuisse offerri arietes, ut infra cap. 9. ℣. 2. *tolle... arietem in Holocaustum.* Item cap. 16. ℣. 3. *Vitulum pro peccato offeret, & arietem in Holocaustum.*

Josephus autem cum quibusdam aliis fortè interpretatus est, talem debere esse agnum in Holocaustum, qualis erat paschalis, sed hoc falsum esse, patet ex mox dictis.

Quod ex cap. 22. adducitur, ad hanc rem non facit; nam ibi jubet Deus sibi immolari primogenita animalium (non tantùm ovium & caprarum, sed etiam boum) post diem septimam à nativitate eorum. In aliis verò locis jussit sibi Deus in quibusdam quidem casibus offerri agnos anniculos; sed nullibi præcepit, ut quotiescumque aliquis vellet offerre Holocaustum de ovibus, offerret agnum anniculum. Hinc ulteriùs patet, rationem adjunctam non subsistere: & deinde etiam militat pro vitulis, adeoque inde sequeretur, etiam tantùm offerri potuisse vitulos teneriores, quod tamen certo non est verum.

℣. 14. *Si autem de avibus Holocausti oblatio fuerit Domino, de turturibus aut pullis columbæ.* Ratio cur Deus hæc volatilia voluerit sibi offerri est, ut æquè pauperes ac divites potuissent offerre Sacrificia: dum enim non poterant emere Vitulum aut ovem, facilè poterant sibi comparare pullum columbæ, aut turtures. Præterea selegit turtures majores, quia hi sunt meliores: ex columbis verò selegit pullos, quia in columbis pulli sunt pinguiores. Ita ex Philone refert A Lapide, & ex Theod. addit Deum noluisse sibi offerri columbas majores, quia cæteris avibus sunt salaciores, nam singulis mensibus generant.

℣. 15. *Retorto ad collum capite, ac rupto vulneris loco.* Non poterant ergo cultro jugulari, sed debebat collum torqueri, ut morerentur, & deinde locus necionis rumpebatur ungue, ut sanguis posset effluere. Rationem allegoricam dat S. Gregor. Hom. 1. in Ezech. *Caput turturis incisum olim adhæsit corpori; quia pro nobis quidem passus est Christus, sed à nobis per passionem separatus non est quin imo nos sibi conjunxit.*

℣. 16. *Vesiculam verò gutturis & plumas projiciet*, quia scilicet plumæ comedi non possunt, & vesicula illa sordes continet.

CAPUT II.

Describitur secunda species Sacrificii, scilicet *Mincha* seu oblatio farinacea: quod Sacrificium etiam triplex erat; primum similæ, secundum panum coctorum, seu in clibano, seu in sartagine, seu in craticula; tertium spicarum.

QUAESTIO I.

Cujusmodi fuerit oblatio, quam Hebræi appellant Mincha, *& an fuerit verum Sacrificium?*

VErs. 1. *Anima* (id est homo, per Synecdochen) *cùm obtulerit* (id est cùm offerre voluerit *oblationem Sacrificii Domino.* In Hebræo habetur: *oblationem Mincha*, quod Aquila vertit *donum de frumento*, Vatablus *Sacrificium cibarium.* Mincha enim Hebræis propriè est Sacrificium, quod fit ex farre aut simila: & quia alia Sacrificia nomen suum habebant speciale, hoc autem nomine speciali carebat; ideo Latinus Interpres *Mincha* simpliciter *Sacrificium* vocat.

Dico 1. *Simila erit ejus oblatio* (id est flos farinæ purissimus sine furfure) *fundetque super eam oleum* (velut quoddam saporis condimentum, oleatus enim panis est sapidior) *& ponet Thus ad adolendum Deo.*

Dico 2. Mincha seu simila, separatim oblata, fuit verum & propriè dictum Sacrificium. Dico *separatim oblata*; quia de illa tantùm hîc instituitur quæstio: nam si agatur de illa simila, quæ consueverat offerri in Sacrificiis animalium, non erat Sacrificium distinctum, sed tantùm quasi additamentum & ornamentum illius, de quo Num. 15. v. 4.

Prob. 1. Quia tam Malachias cap. 1. v. 11. quàm LXX. & Interpres Latinus dictionem *Mincha* vertunt *Sacrificium.*

Prob. 2. Quia illi nihil deerat ad rationem Sacrificii, nam panis aut simila cremabatur, aut alio modo immutabatur ad Dei honorem.

Prob. 3. Quia aliàs non fuisset institutum aliquod Sacrificium pro pauperioribus.

Obj. 1. Si Mincha fuisset verum Sacrificium, debuisset esse vel Holocaustum, vel Hostia pacifica, vel hostia pro peccato; non enim aliter dividitur Sacrificium V. Legis: atqui nihil tale erat, ergo.

℟. Neg. maj. Nam Sacrificium in genere non dividitur immediatè in Holocaustum &c. sed in Sacrificium rei animatæ & rei inanimatæ. Sacrificium rei animatæ subdividitur in Holocaustum &c. Sacrificium rei inanimatæ in farinaceum & libamen, sive in solidum & liquidum.

Obj. 2. In textu non habetur: *Anima cùm obtulerit Sacrificium*, sed: *cùm obtulerit oblationem Sa-*

Sacrificii. Et iterum: *Simila erit ejus oblatio.* Ergo non erat verum Sacrificium, sed tantùm oblatio.

℟. Neg. conseq. Nam in oblationibus res non destruebatur aut consumebatur, sed offerebatur integra, v. g. integri panes fermentati, fruges, poma &c. ut patet Num. 15. v. 19. sed in Mincha Sacerdos accipiebat pugillum, sive manum plenam similâ, & illam cum thure & oleo cremabat; & reliquam partem quam offerens attulerat, sive in parva sive in magna quantitate, retinebat sibi.

Inst. v. 3. dicitur: *Quod autem reliquum fuerit de Sacrificio, erit Aäron & filiorum ejus.* Atqui ly *Sacrificio* non intelligitur nisi de tota illa simila, de qua Sacerdos sumebat pugillum; & tamen illa, excepto pugillo, non immutabatur; ergo vel non erat propriè dictum Sacrificium, vel si fuerit, debet intelligi de illa simila, quæ offerebatur simul cum omni victima carnea.

℟. Neg. conseq. nam ad essentiam Sacrificii non requiritur, ut tota res oblata immutetur, uti patet in hostia pacifica & hostia pro peccato. Nec potest intelligi de simila, quæ simul offerebatur cum omni victima carnea: nam 1. in Mincha quilibet offerebat tantum, quantum volebat; in victimis autem carneis, quantitas erat determinata. Vide cap. 15. Nummerorum. 2. in Mincha cremabatur solùm pugillus, in victimis carneis, si erant Holocausta, cremabatur totum quod offerebatur; ergo Mincha erat Sacrificium distinctum ab illa simila, quæ offerebatur simul cum omni victima carnea.

QUÆSTIO II.

Ob quas rationes Deus instituerit Sacrificium farinaceum?

RESp. & dico 1. Institutum est hoc Sacrificium farinaceum, 1. Propter pauperiores, ne & illis facultas deesset aliquid offerendi: quamquam enim illis sæpe desit facultas emendi animalia (etiam minora, v. g. columbas &c. uti patet ex cap. 5. v. 11.) rarissimè tamen farina & panes desunt.

2. Ut provideretur Sacerdotibus Levitis de pane, nam maxima pars hujusmodi Sacrificiorum cedebat in usum Sacerdotum.

3. Ut, quia tota hominis vita debetur Deo, offerrentur & omnia quibus vita humana sustentatur; atque adeo non solùm animalibus, sed etiam terræ fructibus Deus coleretur.

Recentiores quidam quartam rationem assignant, scilicet quòd Sacrificium erat quasi convivium, quo Deus epulabatur cum hominibus, victimæque erant quasi cibus Dei, inquit A Lapide.

Hanc tamen Recentiorum opinionem durè notat Jansenius, dicens quòd hæc opinio gentilibus digna sit, non veri Dei cultoribus, quam David videtur reprobasse, dum ex persona Dei dicit Psalm. 49. *Numquid manducabo carnes taurorum &c.*

Attamen opinionem illam non esse ita censurandam, patet ex Malachiæ 1. v. 7. & 12. ubi Altare vocatur *mensa Domini.* Nec hoc Deo indignum est, cùm hic v. 2. & alibi sæpius dicatur victima cremanda *in odorem suavissimum Domino.* Numquid fortè Deus odoratur farinam combustam, aut odore illo gravi & fœtido delectatur? Itaque sicut hìc dicit, odorem illum sibi esse suavissimum, propter devotionem offerentis, ita similiter erant ejus deliciæ esse cum filiis hominum, cum illis manducare carnes taurorum, quando simul immolabant Sacrificium laudis, id est devotionem cordis.

Dico 2. causa allegorica istius Sacrificii farinacei fuit, ut non tantùm cruenta Christi in ara crucis immolatio per occisiones animalium denotaretur, sed & incruenta ejus immolatio in Ven. Eucharistia. Attamen hæc per Sacrificium farinaceum videtur tantummodo fuisse præfigurata modo aliquo imperfecto, non autem perfecto; uti præfigurata fuit per Sacrificium Melchisedech, de quo latè actum est Gen. 14. Q. 3.

Oleum verò significat illam Christi charitatem, quam in offerendo hoc Sacrificio manifestavit; thus autem indicat, quòd gratissimo odore victima illa ad Deum ascenderet.



CAPUT III.

Agitur de tertia Sacrificii specie, nempe de Hostia Pacifica, eaque assignatur triplex, prima bovis, secunda ovium, tertia capræ: omnem verò adipem & sanguinem sibi Deus deposcit.

QUÆSTIO I.

Unde dicta sit Hostia Pacifica, & quis ejus usus?

VErs. 1. *Quòd si Hostia Pacificorum fuerit ejus oblatio:* quæ ita dicta est, non quia erat pacificorum, scilicet animalium, ut pro ratione partiali assignat Jansenius; nam tres species animalium hìc enumeratæ etiam offerri poterant in Holocaustum, sed dicta est *hostia pacifica*, quia offerebatur pro pace, id est salute vel incolumitate, vel obtinenda vel obtenta. Hinc

Nota, quòd Hebræi, nomine pacis, intelligant ferè omne bonum, sive internum, sive externum, & quidquid ad salutem sive corporis, sive animæ pertinet: unde apud LXX. vocatur *hostia salutaris*, sicut & à S. P. Aug. Q. 26. in Levit. Offerebatur itaque hoc Sacrificii genus aut pro liberatione à malo, ut à morbo, ab invasione hostium, à captivitate &c. aut pro beneficiis acceptis: & hac ratione Josephus vertit, *Sacrificium gratiarum actionis*, vel *hostiam retributionis*: dicitur ab aliis *hostia tranquillorum.* Verti etiam posset *Hostia integritatum* vel *perfectionum*: integritas enim pax est; & apud Hebræos *estne pax?* Idem valet quod, *sunt ne omnia integra & salva?* Ut patet ex formula interrogandi, qua usus est David 2. Reg. 10. v. 32. *est ne pax puero Absalom?*

Tam variis interpretationibus hujus Sacrificii fundamentum dedit nomen Hebræum *Sebach scelamim*; sic namque hæc secunda cruenti Sacrificii species Hebraicè vocatur, quod ista omnia enumerata tamquam connexa significat. Quia enim in quiete & pace rei cujuscumque felicitas potissimùm consistit, quam in creaturis rationabilibus salutem vel beatitudinem appellamus, hinc & *Sacrificium pacificum* & *salutare* &c. meritò est appellatum. *Tantum est enim pacis bonum,* uti observat S. P. Aug. lib. 19. de civ. Dei cap. 11. *ut etiam in rebus terrenis atque mortalibus, nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius concupisci, nihil postremo possit melius inveniri.*

Dividebatur autem Hostia pacifica in tres partes, quarum unam cremantes Deo offerebant, scilicet *adipem qui operit vitalia, & quidquid pinguedinis est intrinsecus: duos renes cum adipe quo teguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis.* v. 3. & 4. Si Hostiæ erant ex ovibus, ultra hæc debebant etiam immolare *caudam totam.* v. 9. Secunda pars Hostiæ cedebat Sacerdoti, scilicet pectusculum & armus dexter, ut patet infra cap. 7. Tertia seu reliquum, totum cedebat offerenti.

QUAESTIO II.

An Judæi debuerint abstinere ab omni adipe, eumque Deo consecrare?

INter alias ceremonias victimæ cruentæ, hìc servari jussas, dicitur v. 16... *omnis adeps Domini erit.* Ex quibus verbis quæstio oritur, an nullum adipem potuerint manducare Hebræi, & an omnem omni-

omnino debuerint Deo consecrare. Aliqui putant, quòd Judæis prohibitus fuerit omnis omnino adeps omnium animalium; idque conantur probare ex v. 17. hanc sententiam problematicè habent Lyranus & Abulensis. Alii existimant quòd illis tantùm prohibitus fuerit adeps illorum animalium, quæ immolari poterant, scilicet boum, ovium & caprarum. Hujus sententiæ sunt Tirinus, A Lapide, Marius, Jansenius &c. Alii denique censent, quòd illis tantùm prohibitus fuerit adeps animalis, quod de facto immolabatur, & consequenter quòd potuerint manducare adipem bovis, ovis, & capræ, quando illos domi occidebant in cibum suum. Hujus sententiæ sunt Cajetanus, Radulphus, & Lorinus. Quocirca

Nota 1. Hic non agi de adipe volatilium; quia in illis aut nullus, aut modicus, & parvi momenti est.

Nota 2. non etiam agi de illo adipe qui carni adhæret, & illi immixtus est; nam moraliter impossibile est, illum omnem à carne separare; sed agitur de illo, *qui operit vitalia* (v. 3.) id est qui ambit & tegit partes illas vitales interiores, cor, hepar, pulmones, renes, & alia tractu continuo; qui proinde facilè à reliqua carne separari potest.

Resp. Et dico 1. Non poterant Judæi manducare adipem cadaveris morticini, & ejus animalis, quod à bestia captum erat, sed illum habebant in varios usus, puta ad lucernas, unctiones, & alia hujusmodi, uti eruitur ex cap. 7. v. 24.

Dico 2. Certum est, Deo consecrari non debuisse, sed nec potuisse adipem animalium immundorum, uti nec mundorum ad esum, quæ tamen ad Sacrificium assumi non poterant, ut cervi, bubali, orygis &c. atque horum mundorum animalium adipem comedere poterant, ut docet S. P. Aug. Q. 21. in Levit.

Dico 3. Probabile est, quòd Judæi potuerint manducare adipem omnium animalium mundorum, etiam, immolabilium seu eorum quæ ad Sacrificium assumi poterant, id est boum, ovium, & caprarum quando scilicet illa domi suæ in cibum occidebant.

Prob. 1. Quia lex id nullibi prohibet; nam dum agit de animalibus illis, domi in cibum mactandis, nihil prohibet manducari, nisi solum sanguinem. Etenim Deut. 12. v. 15. de istis animalibus ita statuitur: *sin autem comedere volueris, & te esus carnium delectaverit, occide & comede juxta benedictionem Domini Dei tui, quam dedit tibi in urbibus tuis: sive immundum fuerit* (nempe non ad esum, sed ad Sacrificium) *hoc est, maculatum & debile: sive mundum* (ad Sacrificium videlicet) *hoc est, integrum & sine macula, quod offerre licet, sicut capream & cervum comedes.* v. 16. *absque esu dumtaxat sanguinis, quem super terram sicut aquam effundes.* Ex quibus verbis liquet, quòd lex illa, concedens esum istorum animalium, solum Sanguinem excludat, & consequenter totum reliquum (adeoque & adipem) Judæis comedere permittat. Item juxta illam legem, judæi poterant manducare animalia immolabilia, sicut poterant manducare non immolabilia, puta maculata & debilia, item cervos & capreas: atqui tum ex verbis mox cit. textùs, tum aliunde certum est, quòd animalia non immolabilia possent manducare cum adipe, quandoquidem adipem illum offerre ipsis non liceret; ergo & ex eisdem erui videtur, quòd etiam animalia immolabilia possent manducare cum adipe.

Dices, Judæi etiam non poterant offerre adipem morticini; atqui tamen propterea non poterant illum comedere, ergo &c.

℞. Neg. conseq. disparitas est, quòd ne quidem carnem illius possent comedere, ut habetur infra cap. 17. v. 15.

Prob. 2. Si Judæi non potuissent manducare adipem præfatorum animalium, sequeretur quòd omnem talem adipem debuissent Deo offerre; siquidem adeps animalium immolabilium, quo vesci non licebat, Domino consecrari debebat, ut liquet hic ex v. 16. atqui tamen impossibile erat, ut adeps omnium animalium immolabilium, quæ domi ad solum cibum occidebantur, offerretur Deo, ergo &c.

Prob. min. quia etiamsi admitteretur id quod docet A Lapide in cap. 12. Deut. nempe cum illis, qui valde procul distabant ab urbe Jerosolymitana, fuisse in hac lege dispensatum, tamen adhuc impossibile videtur, quòd omnes omnino adipes animalium, quæ tum Jerosolymis, tum circum circa à toto populo quotidie occidebantur, potuerint in uno altari cremari: si enim in solo palatio Salomonis quotidie mactabantur 30. boves, & 100. arietes, ut dicitur 3. Reg. 4. v. 23. quot non occidebantur à populo adeo tunc multiplicato?

His aliqui addunt, quòd non debuerint cremare adipem Agni Paschalis, sed ipsum totum cum pedibus ejus & intestinis vorare, ut dicitur Exod. 22. v. 9.

Obj. 1. Judæi eodem modo debebant abstinere ab adipe, sicut à Sanguine; atqui debebant abstinere ab omni Sanguine, ergo etiam ab omni adipe.

Prob. maj. quia hic v. 16. & 17. dicitur: *omnis adeps Domini erit jure perpetuo in generationibus, & cunctis habitaculis vestris: nec Sanguinem, nec adipem omnino comedetis.*

℞. Disting. maj. debebant abstinere ab adipe Hostiarum, sicut à Sanguine, concedo maj. Ab adipe animalium, ex quibus non fiebat Hostia, sed nudè occidebantur ad cibum, nego maj. & conseq. ac dico in cit. textu agi de adipe animalium, quæ Deo offerebantur in Sacrificium, non autem de adipe eorum animalium, quæ domi à privatis occidebantur. Etenim quòd Judæis non eodem modo fuerit interdictus esus adipis, sicut ipsis fuit interdictus esus sanguinis, inde liquet quòd esus sanguinis cujuscumque animalis ipsis prohibitus foret, & tamen non erat ipsis prohibitus esus omnis omnino adipis: siquidem adipe animalis maculati, & immundi ad Sacrificium, vesci eis licebat, quandoquidem adipem illum Deo offerre non possent.

Itaque sicut alii vocem *omnis* restringunt ad adipem animalium immolabilium, dum dicitur: *omnis adeps Domini erit;* ita pariter videtur ista vox *omnis*, item & illud: *nec adipem omnino comedetis* posse restringi ad adipem hostiarum; quandoquidem certum appareat, textum illum non posse generaliter intelligi de quocumque adipe.

Inst. 1. Si hæc explicatio subsistat, sequitur quòd textu citato non possit evinci, Judæos debuisse abstinere ab omni prorsus sanguine; & consequenter quòd etiam potuerint comedere sanguinem eorum animalium, quæ nudè occidebant ad cibum.

℞. Transmittendo primam sequelam, sed nego secundam; nam quamvis ex hoc præcisè loco probari non possit, quòd debuerint abstinere ab omni prorsus sanguine, tamen id omnino clarè patet ex multis aliis; quia ubicumque Deus permittit esum alicujus animalis, ibi expressis terminis prohibet esum sanguinis, ut liquet ex loco Deut. 12. prob. 1. cit. & infra cap. 7. v. 28. ubi dicit: *Sanguinem quoque omnis animalis non sumetis in cibo, tam de avibus quàm de pecoribus.* Item cap. 17. v. 14. *Sanguinem universæ carnis non comedetis &c.* Nullibi tamen sic loquitur de adipe, sed potiùs innuit contrarium, ut constat ex Prob. 1. Deinde esus sanguinis tunc erat generaliter prohibitus omnibus hominibus, nam Gen. 9. v. 3. dicit Deus ad Noë & filios ejus: *omne quod movetur & vivit, erit vobis in cibum, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis.* Ita quidem, ut Apostoli Act. 15. v. 29. gentiles ad fidem conversos hac lege obligaverint.

Inst. 2. In textu supra cit. dicitur, quòd Judæi ab adipe astinere debuerint jure perpetuo, & in cunctis habitationibus suis: ergo etiam domi suæ, sive in habitatione sua occidentes animal, debebant adipem segregare.

℞. Neg. conseq. nam sensus est hic: hanc legem non manducandi adipem hostiæ, sed eum Domino consecrandi, observabitis semper, & ubicumque habitaveritis.

Inst.

Inst. 3. Judæi etiam adhuc hodiedum ab omni adipe abstinent, ut ex illorum relatione refert S. P. Aug. Q. 21. in Levit.

℟. Inde nihil sequi, nam *quid Scriptura voluerit, non quid illi opinati fuerint, requirendum est*, inquit S. P. ibidem. Qui textus bene notandus est pro multis aliis argumentis, quæ à praxi Judæorum petuntur. Et sanè ex ipso Evangelio constat, quòd multa observaverint quæ tamen observare non debuerunt.

Obj. 2. Cap. 7. v. 23. dicitur: *adipem ovis, & bovis, & capræ non comedetis*; ergo Scriptura Judæis prohibet comedere adipem omnium prorsus animalium immolabilium: nam textus debet intelligi generaliter sicut jacet.

℟. Neg. conseq. nam se explicat de quo adipe loquatur v. 25. *si quis adipem, qui offerri debet in incensum Domini, comederit, peribit de populo suo.* Agit igitur Scriptura loco cit. de solo adipe hostiæ, qui debebat offerri: jam autem adeps animalis, quod domi nudè occidebatur ad cibum, non debebat Deo offerri, ut liquet ex prob. 1. imo nec semper offerri potuisset, ut patet ex prob. 2.

Obj. 3. S. P. Aug. Q. 21. in Levit. ait: *cùm dicit* (Scriptura) *omnem animam perire de populo suo, qui ederit adipem eorum pecorum ex quibus Domino offertur, videtur definivisse, illum tantùm adipem de pecoribus mundis prohibitum manducari, ex quibus fit Sacrificium.* Ergo censet, non potuisse manducari adipem animalium, ex quibus fit Sacrificium, id est boum, ovium, & caprarum.

℟. Disting. conseq. censet &c. ex animalibus, ex quibus fit Sacrificium actualiter, concedo; ex quibus potest fieri Sacrificium, sed tamen actualiter non fit, nego conseq. nam verba ejus non plus important, quàm Judæos non potuisse manducare adipem eorum animalium, quæ ad ostium Tabernaculi ducebant, ut Sacerdotes ex eis ibidem Domino offerrent Sacrificium.

Inst. S. P. subdit: *denique non inveniunt* (Judæi) *quid rectè de adipe faciant unde se abstinent, & quo modo eum projiciant cùm dictum sit,* OMNIS ADEPS DOMINO: *si non adipem Sacrificiorum tantùm, sed etiam eorum animalium de quibus non sacrificatur, quamvis immundorum, hìc voluit intelligi.* Ergo ait non tantùm de animalibus, ex quibus fit Sacrificium actualiter, sed etiam de illis ex quibus fieri potest: nam distinguit inter adipem Sacrificiorum, id est animalium sacrificabilium, & eorum animalium de quibus non sacrificatur, nec actualiter nec potentialiter, cùm addat: *quamvis immundorum.*

Resp. Neg. conseq. nam in primis S. P. tantùm intendit dicere quòd Judæi non possint scire, quid debeant facere cum adipe illius animalis quod Domino non sacrificatur actualiter, præsertim si sit animal maculatum aut immundum; quia putant (ut ipse ob aliorum relationes credebat) se ab omni adipe debere abstinere. Ac proinde ulteriùs patet, quod hanc quæstionem ibidem non tangat, sed tantùm refellat malam opinionem Judæorum, qui putabant se debere ab omni adipe abstinere; adeoque sensus est, quid ergo facient de adipe animalis immundi, à quo se abstinent ideo, quia Dominus dixit: *omnis adeps Domino*; nam illum offerre non possunt, ergo ille textus intelligendus est de solis animalibus. ex quibus Deo Sacrificatur. Sed an intelligendus sit de animalibus, ex quibus tantùm actualiter sacrificatur, an etiam de illis ex quibus sacrificari potest, sed tamen actualiter non sacrificatur, S. P. ibidem nec resolvit, nec inquirit; adeoque inde nihil sequitur contra hanc sententiam, quam interim non ut certam, sed ut probabilem dumtaxat hìc proposuimus.

CAPUT IV.

Describitur quarta Sacrificii species, scilicet hostia pro peccato, & quidem per ignorantiam commisso.

QUÆSTIO I.

An Lex Hostiæ pro peccato non tantùm extendatur ad præcepta ceremonialia, sed etiam ad naturalia?

NOta: Hostia pro peccato per ignorantiam commisso, hoc cap. assignatur quadruplex: prima pro peccato Pontificis, quæ erat vitulus; secunda pro peccato populi, quæ pariter erat vitulus; tertia pro peccato principis, quæ erat hircus; quarta pro peccato plebis, quæ erat capra vel ovis.

Deus itaque præcipit Moysi v. 2. *Loquere filiis Israël, anima quæ peccaverit per ignorantiam* (tam juris quàm facti) *& de universis mandatis Domini, quæ præcipit ut non fierent, quidpiam fecerit,* scilicet committendo vel omittendo &c. Existimat Abulensis ly *de universis mandatis* tantùm intelligi de mandatis ceremonialibus, non de naturalibus; adeoque Judæos non debuisse offerre Hostias pro peccato commisso contra jus naturæ, sed tantùm contra præcepta illa judicialia & ceremonialia, quæ Deus per Moysen observari præceperat. Contra quem

℟. Et dico, non solùm hìc intelligi debent præcepta ceremonialia, sed etiam naturalia.

Prob. 1. Quia textus expressis terminis dicit: *de universis mandatis;* atqui nihil cogit hunc textum ad sola ceremonialia restringere, ergo.

Prob. 2. Quia equidem aliquis modus esse debebat ad expiandum peccata contra jus naturæ per ignorantiam commissa; atqui nullus alius erat quàm hic, ergo.

Prob. 3. Infra cap. 5. agitur de Sacrificio pejerantis, qui hoc oblitus *postea intellexerit delictum suum.* Item cap. 6. agitur de Sacrificio negantis proximo deposita, vi aliquid extorquentis, calumniam facientis, si *rem perditam invenerit, & inficians insuper pejeraverit, & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus solent peccare homines.* Atqui hæc omnia repugnant juri naturæ, ergo.

Obj. 1. Transgressio præceptorum legis naturalis plectebatur pœnis in Lege Moysaica statutis, ut liquet infra ex cap. 20. & 24. item ex Deut. 19. & Exod. 22. ergo Lex de Hostia pro peccato videtur ad ceremonialia tantummodo extendi.

℟. Disting. ant. plectebatur pœnis in lege statutis, si peccata forent scienter commissa, eaque publica & ad forum judiciale delata, concedo ant. si forent per inadvertentiam aut ignorantiam commissa, eaque occulta & ad forum judiciale non delata, neg. ant. & conseq. nam cùm illæ pœnæ & mulctæ in lege statutæ non possent infligi nisi per Judicem, clarè sequitur quòd per pœnas & mulctas peccata occulta puniri non potuerint, adeoque pro illis debebant offerri Hostiæ hìc præscriptæ.

Obj. 2. agitur hoc cap. de peccatis ex ignorantia commissis, & quidem ab ipso summo Sacerdote, principe, vel etiam à toto populo: atqui moraliter impossibile est, ut totus populus ex ignorantia peccet contra jus naturæ; ergo &c.

℟. Disting. min. impossibile est, ut totus populus peccet ex ignorantia juris, transeat; ex ignorantia facti, nego min. & conseq.: nam cum ignorantia etiam solius facti, si sit culpabilis, imputetur ad peccatum, nihil obest, quò minus ex tali ignorantia peccare potuerit totus populus. Quid enim vetat, quò minùs Sacerdos, princeps, populus, aut privata persona per errorem facti, aliqualiter culpabilem,

occidat hominem, detineat rem alienam, juret falsum quod putat esse verum, inferat bellum ob causam iniquam, quam putat esse æquam &c.? Et sanè nota est historia Jephte, ex qua colligitur magnam fuisse ignorantiam legis *non occides* (si nempe, ut multi putant, filiam realiter immolando peccaverit) in ipso principe, in Sacerdotibus, & in populo mortem illius filiæ putantibus esse licitam, aut inevitabilem. Deinde quidni in illos poterat quoque cadere ignorantia juris, saltem simpliciter vincibilis?

QUÆSTIO II.

De Hostia pro peccato Pontificis.

RESP. & dico 1. De Hostia pro peccato Pontificis statuuntur sequentia: *si*, ut dicitur v. 3. *Sacerdos*, id est Pontifex: nam LXX. vertunt ἀρχιερεὺς *Archi-Ereus*, id est Princeps Sacerdotum; & Chaldæus habet: *Sacerdos magnus.*

Qui unctus est, nempe solemni illâ unctione, de qua Exod. 29. v. 7. quâ nempe solus summus Sacerdos ungebatur. Ac proinde si Pontifex quidem designatus, sed nondum consecratus, peccasset, victimâ plebeji aut principis se expiare debebat; quâ victimâ quoque expiabantur peccata minorum Sacerdotum.

Peccaverit, delinquere faciens populum, id est si peccato suo scandalizet populum, eique exemplo suo occasionem ruinæ spiritualis dederit. *Offeret pro peccato suo vitulum*, quem v. 4. jubetur adducere ad ostium Tabernaculi, & ponere manum super caput ejus, ac jugulare coram altari Holocaustorum. Et tunc hauriens de Sanguine ejus, inferebat in Tabernaculum testimonii, & aspergebat septies contra velum Sancti Sanctorum, ut dicitur v. 5. & 6. & deinde postquam de eodem Sanguine posuisset super cornua altaris Thymiamatis, reliquum fundebat ad basim altaris Holocaustorum: tunc aperiens vitulum, adipem interiorem imponebat altari Holocaustorum cremandum; carnes verò cum pelle, cornibus & fimo cremabantur extra castra in loco mundo, ubi cineres effundi solebant, ut dicitur hîc à v. 7. usque ad 12.

Debebat igitur hæc Hostia pro peccato extra castra, tota consumi igne. Unde S. P. Aug. Q. 18. in Levit. *de Vitulo quem pro peccato suo Sacerdos offeret, & de Vitulo quem pro peccato universæ Synagogæ* (jussit Deus) *ut carnes quæ remanserint, extra castra comburantur.* Cujus ratio est, quia de Hostia pro peccato nemo participabat, nisi Sacerdos; hîc autem præscribitur Hostia pro peccato ipsius Sacerdotis: quare nec ipse Sacerdos de ipsa participare debebat; erat ergo tota consumenda igne.

Idem præcipiebatur de Hostia pro peccato totius populi Israëlitici: ratio est, quòd in omni turba, seu multitudine filiorum Israël, etiam Sacerdotes comprehenderentur.

P. Cur ergo hujusmodi Hostia non fuerit Holocaustum?

Respondet Estius, quia non incendebatur tota super Altare, sicut Holocaustum, sed dividebatur tota super Altare, sicut Hostia pro peccato; & partes efferebantur extra castra, & ibi comburebantur.

Dici tamen posset, non fuisse Holocaustum ex fine & intentione offerentis, quia offerebatur primariò pro peccato, quod non competit Holocausto.

Nec obstat, quòd juxta S. P. Aug. Q. 4. in Levit. *Non offerebatur Sacrificium pro peccato, nisi cum Holocausto*: quia ibidem non agit S. P. de qualibet Hostia pro peccato, sed de ea, de qua agitur infra cap. 5. v. 7. & 10.

Dico 2. Summus Sacerdos non per alium inferiorem Sacerdotem, sed per se ipsum immolabat Hostiam pro peccato suo. Ita sustinent Interpretes communiter contra Abulensem.

Prob. 1. Ex textu, qui de Pontifice omnia consequenter in tertia persona loquitur v. 3. & seq. *offeret pro peccato suo vitulum.... & adducet illum.... ponetque manum suam super caput ejus, & immolabit eum Domino: hauriet quoque de sanguine &c.* Ergo omnes ceremoniæ istius Sacrificii adscribuntur ipsi Summo Sacerdoti, adeoque per se ipsum sacrificabat.

Confirm. Quia in Sacrificiis aliorum semper distinguit Scriptura inter offerentem & Sacerdotem sacrificantem, atqui hîc non distinguit, ergo.

Prob. 2. Quotiescumque offerebatur Hostia pro peccato, debebat Sacerdos orare pro peccato offerentis; atqui tamen illud hîc non dicitur, ergo signum est quòd ipse per se immolaret; nam alias debuisset Sacerdos minor pro Summo Sacerdote æquè orare, ac pro alio.

Obj. 1. Semper debebat esse alius offerens, & alius qui oblationem suscipiebat: atqui Summus Sacerdos hîc erat offerens, ergo alius Sacerdos debebat oblationem ejus suscipere & immolare.

℞. Præterquam quòd nullibi præcipiatur, ut semper sit alius offerens, alius suscipiens, adeoque id non satis fundatè asseratur; respondeo, inquam, disting. maj. alius erat offerens, & alius qui oblationem suscipiebat, quando offerens habebat aliquem dignitate superiorem se, aut æqualem, transeat; quando non habebat, nego maj. nam infra cap. 16. Summus Sacerdos in festo expiationis debebat primò pro se, totaque domo sua, & deinde pro populo immolare. Unde S. P. Aug. lib. 20. de Civ. Dei cap. 26. de Hostiis pro peccato ita scribit: *In peccatis Hostias offerebant, quando pro peccatis præcipuè ac primitus offerebant, usque adeo ut Sacerdos ipse, quem debemus utique credere cæteris fuisse justiorem, secundùm Dei mandatum soleret primùm pro suis offerre peccatis, deinde pro populi*, ut dicitur ad Heb. 7. ergo non erat necessaria distinctio inter offerentem & oblationem suscipientem.

Obj. 2. Quamquam cap. 1. v. 3. dicatur continuo contextu, & in tertia persona de offerente Holocaustum: *masculum immaculatum offeret.... ponetque manum super caput Hostiæ.... immolabitque vitulum coram Domino*; tamen alius erat offerens, alius immolans, ergo &c.

℞. Disparitatem colligi aliunde, quia satis Scriptura præcepit, ut nemo omnino sacrificet, nisi sit Sacerdos. Deinde etiam loco objecto sufficienter insinuatur, immolationem non posse fieri nisi à Sacerdotibus, nam immediatè subjungitur: *& offerent filii Aäron Sacerdotes sanguinem ejus... artus in frusta concident, & subjicient in Altari ignem &c.*

Inst. Etiam aliunde colligitur, totum contextum in hoc cap. non posse intelligi de Summo Sacerdote, quamquam continuâ serie omnia ponantur in tertia persona; nam v. 11. dicitur; *pellem verò & omnes carnes, cum capite & pedibus, & intestinis & fimo, & reliquo corpore efferet extra castra &c.* ibique cremabit: atqui certum est, quòd solus Sacerdos illa non faceret per se, sed ferri juberet, ergo &c.

Prob. min. 1. Quia hoc repugnabat dignitati Pontificis. 2. Quia fuisset immundus usque ad vesperam, si hoc fecisset, ut erui videtur ex cap. 15. v. 28.

℞. Neg. min. ejusque probationes: non enim repugnabat dignitati Pontificis, quia is peccaverat. Deinde quòd fuisset immundus, pariter nullum habet inconveniens; nam immunditia ista legalis nullum continebat peccatum formale; eratque Sacerdos immundus qui habuerat copulam conjugalem.

Præterea non est necesse, ut illud *efferet extra castra* intelligamus de Summo Sacerdote, quin imo nec de ullo alio Sacerdote intelligi debet; nam non erat actio sacrificativa, sed tantum animalis immolandi, aut cremandi in locum præscriptum translatio.

P. Quænam esset in ritu differentia inter Sacrificium pro peccato Summi Sacerdotis ac totius populi, & Sacrificium pro peccato Principis?

℞. Erat varia. 1. In priori debebat offerri vitulus, in posteriori hircus. 2. In priori debebat sanguine tingi Altare Thymiamatis, in posteriori Altare Holo-

Holocausti. 3. In priori, victima cremabatur extra castra, in posteriori super Altare Holocausti (tantò gravius erat peccatum Summi Sacerdotis peccato Principis.) 4. In priori, tota victima igne absumebatur, in posteriori carnes comedebantur à Sacerdotibus in Atrio Tabernaculi.

CAPUT V.

Explicatur qua ratione peccata aliena, & alia ex oblivione, errore, vel ignorantia commissa expiari deberent.

QUAESTIO I.

Quomodo, qui juravit male quid facere, oblitusque postea intellexerit, jubetur pœnitere, cum juramentum de re mala non obliget?

VErs. 1. *Si peccaverit anima, & audiverit vocem jurantis, testisque fuerit, quòd aut ipse vidit aut conscius est: nisi indicaverit, portabit iniquitatem suam.* Quid hic significetur per *vocem jurantis* admodum obscurum est, & ideo variæ desuper apud Interpretes inveniuntur expositiones. Nos interim adhæremus explicationi S. P. Aug. qui Q. 1. in Levit. per vocem jurantis intelligit perjurium, adeoque Scriptura significat, quòd ille peccet & expiatione indigeat, qui scit falsum esse quod juratur, nec indicat. Verba S. P. sunt: *videtur* (Scriptura) *dicere, peccare hominem, quo audiente jurat aliquis falsum, & scit eum falsum jurare, & tacet. Tunc autem scit, si ei rei de qua juratur testis fuerit, aut vidit, aut conscius fuit, id est, aliquo modo cognovit, aut oculis suis conspexit, aut ipse qui jurat illi indicavit.*

Ulteriùs autem ibidem quærit S. Doctor, utrùm qui perjurat prodendus sit, etiam cum periculo vitæ; atque hanc quæstionem dicit esse difficillimam: hoc tamen resolvit, quòd non sit expressum, cui sit indicandum perjurium; an Judici, an Sacerdoti, an alicui alteri; & addit satisfieri legi, si indicetur talibus, *qui magis possunt prodesse, quam obesse perjuro, sive ad corrigendum eum, sive ad Deum pro ipso placandum, si & ipse confessionis adhibeat medicinam.*

℣. 4. *Anima quæ juraverit... ut vel malè quid faceret, vel bene... oblitaque postea intellexerit peccatum suum* v. 5. *agat pœnitentiam* &c. Certum est sensum hujus Scripturæ non esse, quòd adimplendum sit juramentum, quo quis juravit se Deum offensurum, vel ex gravi iracundia v. g. alteri mortem illaturum; vel si per oblivionem non adimpleat, Sacrificio purgandum esse: sicut enim juramentum de re illicita Deo injuriosum est, sic & adimpletio ejus impia est. Alius ergo hîc sensus assignandus.

1. S. Cyrillus lib. 3. in Levit. & S. Greg. eosque secuti Cajetanus, Vatablus & alii per *malè facere* intelligunt non malum culpæ, sed pœnæ seu afflictionis, qualis est v. g. voluntaria carnis maceratio, jejunium &c. Hebræis enim *malè facere* idem est quod *affligere*, & jejunium ab illis per excellentiam vocatur afflictio. Itaque juxta Authores citatos sensus est: si quis juraverit se carnem suam afflicturum jejunio, aut cujuscumque rei abstinentiâ, & per oblivionem non præstiterit, ubi hoc cognovit, *pœnitentiam agat.* Sed quia hîc *malè facere* per antithesim opponitur *benè facere*, hinc sensus videtur aliud importare. Quare

2. Jansenius & A Lapide per *benè* & *malè facere* intelligunt Beneficium alicui, vel malum pœnæ inferre, quod justè inferri potest, ut v. g. cum parentes jurant se castigaturos filios.

3. Marius vult verba illa: *oblitaque &c.* commodè distribui debere: in oblivione enim juramenti boni, inquit, ipsa oblivio utique culpabilis est, & non impletio peccatum; in oblivione autem de re illicita, ipsa etiam oblivio eatenus peccaminosa est, quatenus habet conjunctam non pœnitentiam, seu non retractationem, non verò quatenus conjunctam habet non adimpletionem.

Hæc Marii interpretatio cæteris melior videtur, quia sensum satis planum reddit, qui tamen videtur hoc modo debere modificari: anima quæ juraverit se mali aliquid facturam, nesciens id malum esse, vel sciens malum esse, & desuper non pœnituerit; vel malum illud adimpleverit, ex errore putans se teneri propter suum juramentum: item si juraverit rem licitam, & oblita fuerit adimplere, offerat Hostiam pro peccato.

Hunc sensum etiam innuit S. P. Aug. Q. 3. in Levit. dicens: *sic ergo accipiatur tamquam dictum sit, anima quæ juraverit, definiens labiis malè facere aut bene facere, secundùm omnia quæ definierit homo cum jurejurando, & latuerit eum: id est, nesciens faciendum esse vel non faciendum, juravit facere: & id cognoverit, & peccaverit unam ex his: sive quia juravit antequam cognosceret, sive quia fecit* (quod) *juravit, & cognovit postea quia non fuit faciendum neque jurandum*, agat pœnitentiam, & offerat agnam sive capram.

Dices, Sacrificium hic tantùm exigitur ob negligentiam præstandi quod juratum est; ergo &c.

℟. Quòd etiam hîc habeatur negligentia in jurante rem malam quam putat esse licitam, non neglexit inquirere utrùm res licita sit vel illicita; quod tamen juraturus facere tenetur, ne temerè juret.

Inst. in Textu habetur: *oblita*; ergo non agitur de ignorante rem, quam jurat, esse illicitam, sed de obliviscente juramentum suum adimplere; sicuti in versibus præcedentibus non agitur de ignorante se contraxisse immunditiam legalem, sed de illo qui, postquam contraxit, oblitus fuit se de illa purgare.

℟. Neg. conseq. quia vox *oblita* hîc debet latè sumi pro negligenter non præstare quod juravit, vel non inquirere an licitum sit quod juravit aut juraturus est: nam LXX. pro *oblita* legunt: *si latuerit*, Paraphrasis Chaldaïca: *si occultatum fuerit*, item Textus Hebraïcus: *& latuerit eam*, vel: *& absconditum fuerit.* Ergo vox *oblita* non ponitur in propria sua & stricta significatione.

Idem dicendum est de immunditia legali; nam quamvis hoc versu non ita clarè exprimatur, quòd debuerint offerre Sacrificium quando tangebant aliquod immundum, quod ignorabant esse immundum, id tamen satis clare exprimitur v. 15. *anima si prævaricans ceremonias, per errorem in his quæ Domino sunt sanctificata peccaverit, offeret pro delicto suo arietem immaculatum.* Item v. 17. *anima si peccaverit per ignorantiam, feceritque unum ex his quæ lege Domini prohibentur.* Atqui tangere aut manducare immundum, lege Domini prohibebatur; ergo non solùm quando obliti fuerant expiare suam immunditiam, sed etiam quando ignorabant illud esse immundum quod lex immundum declarabat, tenebantur offerre Sacrificium.

℣. 6. *Offerat de gregibus agnam sive capram.* Referenda est ista oblatio etiam ad duos casus præcedentes, puta de illo qui audivit vocem jurantis, nec indicavit, item de illo qui contraxit immunditiam legalem ex contactu rei immundæ, de quo v. 2. *voluit enim* ut observat S. P. Aug. Q. 2. in Levit. *priùs* (Scriptura) *omnia enumerare, & sic inferre quo Sacrificio possint expiari.*

QUÆSTIO II.

An Judæis ad remissionem peccati coram Deo, opus fuerit speciali confessione?

HÆc quæstio hîc opportunè traditur, cùm inter requisita ad expiationem delinquentis, dicitur ℣. 5.

erant cremanda, quæ totam diem occupabant. Unde matutinum illud agni Sacrificium non lento, sed ferventi igne erat absumendum, ut locus fieret aliis Sacrificiis in eodem Altari offerendis.

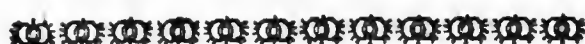
Ex eo autem quòd agnus vespertinus esset cremandus totâ nocte, sequitur quòd partes animalis non debuerint simul & semel altari imponi, & ita absumi, ut fiebat in cæteris Holocaustis; sed partes successivè altari imponebantur à Sacerdote (qui totâ nocte in hoc ministerium intentus, pervigil excubabat, & ita pro populo deprecabatur) ut tota nocte cremari posset agnus.

Ignis ex eodem altari erit. Id est ad victimarum cremationem non assumetur ignis alienus, extraneus aut profanus; sed eo solo utendum, qui in altari Holocaustorum, continuò lignis adjectis à Sacerdote fovebatur. Erat autem hic ignis sacer, tum quia à Deo missus & accensus erat, infra cap. 9. v. ult., tum quia contactu & crematione victimarum Sanctarum erat sanctificatus.

Hoc autem Sacrificium vocabatur *juge sacrificium*, eò quòd quotidie offerretur & numquam intermitteretur.

ỳ. 13. *Ignis est iste perpetuus.* Appositè S. P. Aug. Q. 12. in Levit." non vult enim ignem prorsus extingui, sed cùm usque in mane arserit Holocaustum, ablatis inde reliquis consumptionis, nec sic extingui ignem, sed inde iterum renovari, quo ardeant alia quæ imponantur &c.

Hunc ignem perpetuum, suggerente dæmone, imitati sunt gentiles: unde & apud Romanos & Persas ignis, quem illi Sacrum appellabant; jugiter ardebat, cujus cura demandata fuit virginibus Vestalibus.



CAPUT VII.

Pergit Scriptura declarare ritus Hostiæ pro delicto, & ritus Hostiæ Pacificæ; à quibus, & quando utraque absumenda &c.

QVAESTIO I.

An ỳ. 7. per Peccatum *recte intelligatur* commissio, *& per* delictum omissio?

QUæritur *inter peccatum & delictum quæ sit differentia*, inquit S. P. Aug. Q. 20. in Levit. *quoniam si nulla esset, nullo modo diceretur* (ỳ. 7.) *sicut pro peccato offertur Hostia, ita & pro delicto: utriusque Hostiæ lex una erit.* Item v. 1. distinguitur Hostia pro delicto ab Hostia pro peccato dum dicitur: *hæc quoque Lex Hostiæ pro delicto.*

Præterea Ezech. 40. v. 39. describuntur in vestibulo portæ, duæ mensæ (scilicet duo altaria) una mensa hinc, altera inde; statimque earum usus subdividitur, *ut immoletur super eas Holocaustum, & pro peccato, & pro delicto.*

In quo autem sita sit illa differentia, admodum perplexæ difficultatis est, inquiunt Jansenius & A Lapide. Marius dicit esse rem perquam intricatam; multisque disputatur à SS. PP. Aug. Hieron. Greg. & inter Recentiores à Ribera, Abulensi & aliis.

Ratio difficultatis est, quòd quamcumque distinctionem ponamus inter hæc duo, semper in Scriptura possimus reperire aliquot loca, ubi utrumque nomen promiscuè usurpatur, uti etiam observavit S. P. Aug. Q. cit. postquam enim differentiam illam satis operosè indagaverat, subjungit: *indifferenter autem plerumque dicuntur, ut & peccatum nomine delicti, & delictum nomine peccati appelletur.*

Porro observandum est, quòd peccatum Hebraïcè vocetur *chattat*, apud LXX. dicitur ἁμαρτία *hamartia*; delictum verò Hebraïcè vocatur *ascam*, quod LXX. vertunt πλημμέλεια *plēmmeleia*.

Hebræi peccatum interpretantur esse illud, quod est contra præcepta affirmativa, quæ ipsi in Scripturis tot enumerant, quot sunt ossa in corpore humano, scilicet 248.; delictum verò esse illud, quod est contra præcepta negativa, quæ ipsi tot enumerant, quot sunt dies in anno, nempe 365. Utraque præcepta sigillatim enumerat Marius in prolegomenis suis in Levit. Genebrardus in Chronologia: adeoque juxta Hebræos peccatum est culpa omissionis, & delictum culpa commissionis.

Ex opposito S. P. Aug. Q. 20. in Levit. ita scribit: *fortassis ergo peccatum est perpetratio mali, delictum autem desertio boni.* Ubi per peccatum intelligit culpam commissionis, per delictum culpam omissionis: *nam & ipsum vocabulum si discutiatur, quid aliud sonat delictum nisi derelictum, & qui delinquit, quid derelinquit nisi bonum?* Inquit S. P. ibidem.

Ita etiam sentit S. Greg. Hom. 21. in Ezech. dicens: *hoc inter peccatum & delictum distat, quòd peccatum est mala facere, delictum verò est bona derelinquere.* Postea autem subjungit: *vel certè peccatum in opere est, delictum in cogitatione.* Ejusdem opinionis etiam sunt aliqui Recentiores, ut Lyranus, Abulensis &c.

Attamen plurima sunt in Levitico loca, è quibus constat delictum etiam in commissionibus reperiri; nam cap. 4. v. 27. ubi legimus in nostro textu: *quod si peccaverit anima per ignorantiam de populo terræ, ut faciat quidquam de his quæ in lege Domini prohibentur*, in Hebræo habetur: *ve ascam*, id est *deliquerit.* Item cap. 5. v. 2. &. 3. *anima quæ tetigerit aliquid immundum, sive quod occisum à bestia est, ... subjacebit delicto.* Ubi delictum sumitur pro peccato commissionis. Vide etiam cap. 6. v. 2. 3. & 4.

Ex quibus patet, quòd expositio illa quæ peccatum ad culpam commissionis restringit, difficulter sustineri possit. Unde sit

QUÆSTIO II.

An per peccatum rectiùs intelligatur culpa scienter commissa, per delictum verò noxa ignoranter perpetrata?

REsp. & dico, magìs verisimile est quòd peccatum, dum à delicto in Scriptura distinguitur (nam sæpe hæc duo pro eodem accipiuntur, ut patet ex cap. 4. 5. & 6. variisque exemplis probat S. P. Aug. Q. 20. in Levit.) accipiatur pro culpa prudenter & scienter commissa, delictum verò pro ea quæ fit ignoranter vel imprudenter.

Prob. 1. quia hæc duo distinguit S. Hieron. eodem modo quo diximus, scribens in v. 39. cap. 40. Ezech. & LXX. ibdem: nam hi omnes pro *delicto*, vertunt *ignorantiam.*

Prob. 2. Quia dictionem Hebraïcam *ascam*, quæ significat delictum, latinus Interpres cap. 5. v. ult. vertit *errorem* dicens: *quia per errorem deliquit in Dominum.*

Prob. 3. Quia LXX. hìc *delictum* vertunt πλημμέλειαν *plēmmeleiam*, id est incuriam aut negligentiam, puta dum quis ex incuria vel negligentia ignorat, aut obliviscitur quod lex præscribit, quòdque facere vel omittere debet.

His accedit non tantùm authoritas Procopii, sed & S. P. Aug. qui præfatam sententiam affert & probat ex Scripturis, eamque præferunt Jansenius & A Lapide.

Verba S. P. sunt: *potest etiam videri illud esse de-*

delictum, quod imprudenter, id est ignoranter; illud peccatum quod à sciente committitur. Huic differentiæ videntur ista testimonia consonare Divina: DELICTA QUIS INTELLIGIT? (Psal. 18. v. 13.) *& illud:* QUONIAM TU SCISTI IMPRUDENTIAM MEAM. *Continuò quippe secutus adjunxit:* ET DELICTA MEA A TE NON SUNT ABSCONDITA (Psal. 68. v. 6.) *velut alio modo repetens eamdem sententiam. Nec ab eadem ratione discordat Apostoli dictum* (ad Gal. 6. v. 1.) SI PRÆOCCUPATUS FUERIT HOMO IN ALIQUO DELICTO. *Hinc enim quod* PRÆOCCUPATUM *dicit, imprudenter lapsum esse significat.* Pergit S. Doctor: *peccatum vero ad scientiam pertinere, Apostolus Jacobus tamquam definiens ait* (cap. 4. v. 17.) SCIENTI IGITUR BONUM FACERE, ET NON FACIENTI, PECCATUM EST ILLI. Quibus Scripturæ locis omnino videtur peccatum adscribi scientiæ, delictum ignorantiæ.

Obj. 1. cur ergo Moyses cap. 6. v. ult. Hostiam pro culpa Pontificis, vel totius populi vocavit Hostiam *pro peccato*, cùm tamen cap. 4. v. 2. 3. & 13. dixerit hanc esse culpam *ignorantiæ*.

℟. Id Moysen fecisse, ut ostenderet peccati Pontificis & totius populi gravitatem; ignorantiamque illorum, qui legem scire debent & faciè possunt, quique alios eam docere tenentur, non habendam esse ignorantiam, sed potiùs scientiam.

Obj. 2. Cum Mario, plurima quoque sunt in Scripturis loca, ubi ea quæ per ignorantiam committuntur, vocantur *peccata.*

℟. Id nihil obstare: admittimus enim tam hìc quàm alibi sæpe *peccatum* cum *delicto* confundi, & hoc pro illo usurpari; sed contendimus quòd, dum Scriptura hæc distinguit, juxta explicationem datam distinguat.

Obj. 3. Cum Tirino, juxta Philonem & Josephum delicta videntur fuisse graviora, quàm peccata; illa enim ad sui expiationem requirebant etiam in privatis personis victimam nobiliorem, videlicet arietem masculum (ut patet hìc ex cap. 6. v. 2. & seq.) cùm hæc, quæ peccata dicebantur, agnellâ & capellâ expiarentur.

℟. Si major Hostia pro delicto, quandoque in Scriptura exigatur, ibidem *delictum* loco *peccati* positum est, & econtra: *indifferenter enim ea dici, manifestum est multis Scripturarum locis*, inquit S. P. Aug. loco supra citato.

P. Quid ex Sacrificiis & oblationibus Deus assignaverit Sacerdotibus Aäronicis in sustentationem?

℟. De Hostia pro delicto & peccato ita statuitur v. 6. *omnis masculus de Sacerdotali genere* (id est quisquis in vice sua, quandoque obtulerit) *vescetur*, id est vesci poterit) *his carnibus.* Unde Hostia pro delicto, quemadmodum & pro peccato, jure suo pertinebat ad Sacerdotem offerentem, ut patet ex v. 7. Poterat tamen Sacerdos offerens, partem Hostiæ dare aliis Sacerdotibus eorumque filiis masculis, non autem feminis.

℣. 8. *Sacerdos, qui offert Holocausti victimam, habebit pellem ejus*: quia illa sola superest, ac proinde assignatur in stipendium Sacerdoti offerenti.

℣. 13. *Panes quoque fermentatos*: non ut ex iis aliquid offeratur in Sacrificium (hoc enim vetitum est cap. 2. v. 11.) sed ut sine mutatione reali, simplici oblatione offerantur Deo in subsidium Sacerdotum.

De Hostiis autem pacificis v. 31. & 32. assignatur Aäroni & liberis ejus in sustentationem *pectusculum & armus dexter.*

CAPUT VIII.

Describitur consecratio Aäronis in Pontificem, ac filiorum ejus in Sacerdotes, per Moysen facta.

QUÆSTIO UNICA.

An consecratio Aäronis & filiorum ejus contigerit eodem die, quo erectum est Tabernaculum?

RESp. verisimiliter affirmativè: adeoque hæc consecratio incepit fieri primâ die mensis primi, anni scilicet secundi ab exitu de Ægypto.

Prob. quia Exod. 40. videtur insinuari simul cum erectione Tabernaculi factam esse hanc Aäronis & Sacerdotum consecrationem. Postquam enim ibidem Deus præceperat Moysi v. 12. *applicabisque Aäron & filios ejus ad fores Tabernaculi Testimonii, & lotos aquâ* v. 13. *indues sanctis vestibus &c.* statim subjungitur v. 14. *Fecitque Moyses omnia quæ præceperat Dominus.*

Ex quo probabiliter colligunt Marius, A Lapide, & alii omnia quæ hoc cap. 8. narrantur, hìc per recapitulationem recenseri, cum antea facta sint: ea enim quæ his 7. Capitibus descripta fuerunt, facta sunt post Tabernaculi erectionem.

P. Cur ergo Moyses hæc in Levit. repetierit?

Resp. Ut omnes Sacrificiorum ceremonias, & maximè in Sacerdotum consecratione adhiberi solitas, simul in libro Sacerdotali (talis enim est Leviticus) complecteretur.

Censet Jansenius, quòd necesse non sit, hæc per recapitulationem intelligere: nam eodem primo die erectionis Tabernaculi, inquit, poterant & hæc per septem dies continuos fieri, & simul leges illæ præcedentes de Sacrificiis præscribi: necesse enim erat, ut Sacerdotes ante consecrationem peractam, instruerentur de officiis suis præcipuis. Ita ille.

Idem Author in cap. 29. Exod. agens de ritu consecrationis Aäron & filiorum ejus, indubitanter scribit: solius Summi Pontificis caput ungebatur oleo, Sacerdotum verò solæ manus oleo initiabantur, ut indicatur v. 9.

Attamen in hac assertione non videtur satis constans: nam in hoc cap. Levit. ita habet: " putant „ aliqui probabiliter, insuper manus Sacerdotum fuisse „ unctas oleo ex Exod. 29. v. 9. sed illa initiatio seu „ consecratio &, ut Hebraïcè est, *impletio* manuum, „ non necessariò significat unctionem olei, sed fieri „ poterat unctione sanguinis, de qua fit ibidem men„ tio v. 20. & illâ rerum oblatione quæ manibus eo„ rum imponebantur v. 24. ibidem. „ Ita Jansenius.

Cæterùm manus Sacerdotum etiam unctas fuisse oleo, omnino dicendum est, si Exod. 29. v. 9. ut testatur A Lapide, in Hebræo habeatur: *postquam impleveris* OLEO; quam tamen particulam Pagninus & Marius omittunt in Hebræo.

Juxta S. P. Aug. Q. 23. in Levit. *idem fuit oleum, & quo summus, & quo secundi* (Sacerdotes) *ungebantur.*

Saltem ex v. 30. hujus cap. constat, quòd Moyses *unguentum & Sanguinem qui erat in altari*, asperserit super Aäron & filios ejus.

CA-

CAPUT IX.

Aäron celebrat Primitias, offerens Vitulum pro peccato suo & arietem in Holocaustum, ac deinde victimas populi, cui benedicit: mox ignis de cœlo descendens Sacrificia devorat.

QUÆSTIO I.

Quando, & quomodo Aäron celebraverit Primitias?

RESP. Et dico, Aäron celebravit primitias suas die octavo mensis primi, anni secundi egressionis de Ægypto.

Prob. 1. Quia ℣. 1. dicitur: *facto autem octavo die*. Septem enim diebus duraverat consecratio Aäronis & filiorum ejus, ut habetur cap. præced. v. 33. atqui ista consecratio incepit primâ die mensis primi, anni secundi, ut patet ex dictis cap. præced. ergo &c.

Prob. 2. Quia ista consecratio non contigit post istum diem primum, nec etiam contigit ante; ergo incepit die primo mensis primi.

Prob. ant. pro prima parte: quia, ut patet ex dictis cap. præced. ipso die quo erectum est Tabernaculum, incepit ista consecratio. Deinde probabile est ex Num. 7. v. 12. quòd primo die oblata fuerint Sacrificia pro Nahasson Principe tribûs Juda; atqui à vero alienum apparet, quòd priùs oblata fuissent sacrificia pro Principibus, quàm pro Pontifice & Sacerdotibus, siquidem hoc fuisset contra dignitatem Sacerdotalem, quam tamen Deus in lege Moysaïca voluit esse maximam; ergo non contigit post diem primum.

Prob. min. pro secunda parte: Sacerdotes non poterant priùs consecrari, quàm fuisset erectum Tabernaculum. 1. quia cap. præced. v. 3. dicitur, quòd pro illa consecratione deberet adesse omnis cœtus *ad ostium Tabernaculi*; ergo illud modò erat erectum.

2. Quia à prima die consecrationis suæ debebant manere septem diebus in Tabernaculo, dicitur enim eodem cap. 8. v. 33. *de ostio quoque Tabernaculi non exibitis septem diebus, usque ad diem quo complebitur tempus consecrationis vestræ*. Deinde hoc cap. 9. v. 1. de die primitiarum dicitur: *facto autem octavo die*. Atqui non potuissent manere septem diebus in Tabernaculo, nisi illud modo fuisset erectum, ergo.

3. Quia in ista consecratione multa fieri debebant & facta sunt, quæ fieri non poterant ante erectum Tabernaculum: debebat enim Aäron cum filiis suis indui vestibus Sacerdotalibus, deinde debebat liniri Tabernaculum cum omni suppellectili sua (cap. 8. v. 10.) item aspergi Altare septem vicibus, & ungi cum omnibus vasis suis, cum labro æneo & basi ejus (v. 11.) quo peracto debebat oleum istud fundi super caput Aäronis, qui illo ungebatur & consecrabatur (v. 12.) denique debebant offerri Hostiæ pro peccato, in Holocaustum &c. quæ omnia certò fieri non poterant ante erectionem Tabernaculi; ergo &c. Vide totum cap. 8.

Dices, Aäron & filii ejus inceperunt ministrare primo die mensis primi, anni secundi; ergo illo die erant modò consecrati.

Prob. ant., quia ut dicitur Num. 7. v. 11. Principes duodecim tribuum obtulerunt dietim sua munera & Sacrificia à primo die, quo erectum est Tabernaculum. Quando autem isti principes inceperunt offerre, debuit Aäron modò esse consecratus, ut ipsorum Sacrificia immolaret: atqui tamen Aäron non potuit sacrificare ante octavum diem consecrationis suæ, quia illa erat prima dies post peractam consecrationem; ergo apparet, quòd Aäron ad minùs ante erectionem Tabernaculi fuerit consecratus, & per consequens quòd illa octava dies, qua obtulit primitias, fuerit prima dies mensis primi, anni secundi.

℟. Neg. Suppositum, quòd Aäron septem prioribus diebus obtulerit Sacrificia Principum; hoc enim non erat necessarium, nam Moyses septem prioribus diebus illa Sacrificia offerebat, sicuti obtulit Sacrificia in consecratione Sacerdotum; nam & ipse suscipiebat jura Sacerdotalia, ut constat ex cap. 8. v. 29. & Exod. 29. v. 26. Deinde id etiam satis insinuatur cap. 7. Num.; quia ibi dicitur quòd Moyses susceperit boves & plaustra, quæ Principes obtulerunt: hæc autem Moyses non fecisset, si Aäron fuisset modò consecratus, nam non legitur ampliùs sacrificasse post consecrationem Aäronis.

Inst. Non videtur Moyses solos potuisse omnia illa Sacrificia offerre uno die, & præsertim die primo: nam illo die debebat erigere Tabernaculum, illud sanctificare, deinde consecrare Aäronem & filios ejus, offerre Sacrificia in sanctificationem Tabernaculi & Sacerdotum præscripta: & post hæc facere Sacrificium primi principis, quod continebat (præter acetabulum argenteum pondo 130. siclorum, phialam argenteam habentem 70. siclos juxta pondus Sanctuarii, utrumque plenum similâ conspersâ oleo in Sacrificium, mortariolum ex 10. siclis aureis plenum incenso) bovem, arietem, & agnum anniculum in Holocaustum, & hircum pro peccato: deinde in Hostiam pacificam alios boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc autem omnia non videtur unus idemque Moyses uno die potuisse peragere.

℟. Erectionem Tabernaculi brevi temporis spatio per Moysen à fabris adjutum potuisse fieri; nam omnia erant antea ex integro coaptata & concinnata: consecratio etiam Sacerdotum & Tabernaculi non tres horas requirebat, ut patet legenti cap. præcedens. In Sacrificiis verò Principum, potuit adjuvari ab Aärone & Filiis ejus, quamvis nondum tamquam à sacerdotibus, quemadmodum, ob Sacerdotum paucitatem, leguntur Levitæ inferiores lib. 2. Paralip. cap. 19. v. 34. ipsos adjuvisse circa officia Sacerdotalia.

Vocavit Moyses Aäron & filios ejus. Nempe cùm adhuc essent intra Tabernaculum, vel cùm jam peractis diebus consecrationis foras egressi essent. Vocavit autem ipsos, ut prima sua Sacrificia Deo offerrent: *Convocavit etiam majores natu Israël*, tum ad majorem celebritatem & honorandas Pontificis sui primitias, tum ut per illum victimas suas Deo sacrificarent.

℣. 2. *Tolle de armento vitulum pro peccato.* Quamvis præced. cap. v. 14. Moyses obtulisset hostiam pro peccato Aäronis, tamen decebat ut recens creatus Pontifex omnis generis Hostias offerret, & hoc ritu fateretur se peccatorem. Hac enim de causa *Aäron ipse jam sanctificatus, & Sacerdotio fungens, offerre pro se jussus est vitulum pro peccato, & arietem in Holocaustum.* S. P. Aug. Q. 26. in Levit.

P. Quomodo hic v. 25. Aäron pro peccato populi mactaverit hircum, quandoquidem Cap. 4. v. 14. pro peccato populi præscriptus sit vitulus, & hircus pro peccato Principis?

℟. Hic hircum fuisse immolatum tantùm consequenter pro populo, primariò autem pro Principibus seu majoribus natu populi: illi enim vocantur hic v. 1. ad Sacrificium. Unde S. P. Q. statim cit. ait: *oportebat ergo ut senatui loqueretur, quid universus populus offerre debebat, ut hircus jubeatur propter Principes.*

Itaque expiatio Principum prodest populo, sicuti è contrario Principum Regumque peccata, ut in Davide manifestum est, subinde populi strage puniuntur.

Alii dicunt, Cap. 4. tradi ritum expiandi certum & determinatum peccatum populi; hic autem tantùm indeterminatè pro peccato populi in communi fieri Sacrificium.

QUÆSTIO II.

Cur Ignem Cœlestem Deus miserit, qui devoraret Victimas Aäronis, & quamdiu hic Sacer ignis servatus fuerit?

VErs. 23. *Ingressi autem Moyses & Aäron in Tabernaculum Testimonii.* Nempe ut Aäron Thymiama super altare incensi offerret Deo, ante cremationem Holocausti matutini. Aäroni autem junctus ibat socius Moyses, ut eum doceret modum hujus Thymiamatis offerendi.

Videntur autem Moyses & Aäron in Tabernaculo orasse Deum, ut mitteret ignem qui Hostias consumeret: id enim futurum scivit & prædixit Moyses, ut patet ex v. 4.

Apparuitque gloria Domini omni multitudini. Scilicet cælestis ignis emissione, qua Deus gloriam seu præstantiam suam, potentiam & favorem singularem, tum erga populum, tum maximè erga novos Sacerdotes ostendebat. Quare

℞. Et Dico 1. Hunc ignem cœlestem in victimas Aäronis misit Deus, ad testandum toti populo, Sacerdotium V. L. & istum sacrum ritum à se institutum & approbatum; & simul etiam ad populo reverentiam ingerendam erga Sacerdotes & Sacrificia. Sic ignis de cœlo descendens probavit Sacrificium & religionem Eliæ certantis contra Sacerdotes Baäl 3. Reg. 18. idem ignis probavit Sacrificia Salomonis in dedicatione Templi 2. Paralip. 7. v. 1.

An autem ignis ille hìc eruperit ex Tabernaculo, an ex nube, an verò de cœlo descenderit, Scriptura hoc loco non expressit; tantùm dicitur v. 24. *Et ecce egressus ignis à Domino, devoravit Holocaustum* &c. Ubi *quid dixerit* A DOMINO, *quæri potest, utrùm quia nutu & voluntate Domini factum est, an ab eo loco ignis exiit ubi erat Arca Testimonii*, inquit S. P. Aug. Q. 30. in Levit. Menochius, A Lapide aliique ignem illum descendisse arbitrantur de cœlo, & hæc opinio videtur probabilior.

1. Quia fundata est in lib. 2. Machab. cap. 2. v. 10. ubi dicitur: *Moyses orabat ad Dominum, & descendit ignis de cælo, & consumpsit Holocaustum.*

2. Licet fuisset verum miraculum, si ignis ille ex adytis Tabernaculi erupisset, tamen hoc miraculum non fuisset adeo evidens, & à toto populo ita spectabile, si non descendisset de cœlo.

3. Quia quotiescumque est factum tale miraculum, Scriptura dicit ignem descendisse de cœlo, ut ad Sacrificium Davidis 1. Paralip. 21. v. 26., item ad Sacrificium Salomonis & Eliæ.

Dico 2. Hic ignis Sacer maximâ Sacerdotum curâ fovebatur juxta legem supra cap. 6. v. 12. & quidem cùm proficiscerentur per desertum, in vase ad id deputato, cùm verò subsisterent, in altari Holocausti asservabatur, perpetuoque fomento nutriebatur.

Servatus est autem hic ignis in Templo usque ad eversionem ejusdem Templi, & captivitatem Babylonicam. At nec tunc quidem neglecta fuit ejus cura, nam à Sacerdotibus ignis ille absconditus est, sed solutâ postea captivitate, dum ignem sacrum requirunt, loco ignis aquam crassam reperiunt, quæ mox tempore Sacrificii in ignem miraculosè conversa fuit, ut dicitur 2. Machab. 1. quo igne deinceps usi sunt in secundo Templo.

CAPUT X.

Nadab & Abiu filii Aäron igne profano Thurificantes, igne cœlesti occiduntur; quos à Patre & Fratribus plangi prohibet Deus: deinde vetat vini & siceræ usum Sacerdotibus, quando ingressuri sunt Tabernaculum, Reliquiasque carnium sacrificatarum comedi jubet.

QUÆSTIO I.

Quale fuerit incensum, quod Nadab & Abiu Deo obtulerunt, & unde acciderit, quod illud obtulerint ex igne alieno?

VErs. 1. *Arreptisque Nadab, & Abiu filii Aäron Thuribulis, posuerunt ignem & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum.* Jansenius, A Lapide, & alii recentiores interpretes communiter, putant eos arripuisse thuribula ad offerendum Thymiama quotidianum in Tabernaculo: incensum enim non videtur fuisse positum, nisi in ipso Altari Thymiamatis, inquiunt illi. Attamen cùm ex lib. 1. Paralip. cap. 6. v. 49. constet, quòd incensum non tantùm offerretur super altare Thymiamatis, sed etiam super altare Holocausti, hinc

℞. Et dico 1. Etiam dato seu transmisso, quòd per incensum hìc intelligatur Thymiama, tamen illud non obtulerunt super altare Thymiamatis, sed super Altare Holocausti.

Prob. 1. Quia jam dictum incensum ambo simul offerebant: atqui non duo, sed unus tantùm communiter offerebat incensum super altare Thymiamatis; ergo &c.

Prob. 2. Super altare Thymiamatis incensum adolebatur mane dumtaxat & vesperi, ut liquet ex Exod. 30. v. 7. & 8.; atqui tunc non videtur fuisse mane aut vespera, sed adhuc plenus dies; nam populus tantùm erat dimissus à solemnitate, & mox v. 12. jubentur novi Sacerdotes comedere carnem Sacrificii &c. deinde jubet Moyses auferri cadavera, & abit, ac aliquo tempore post revertitur, & v. 16. quærit hircum, & invenit exustum, Aäronem objurgat eò quod non comedisset de Hostia pro peccato &c. Jam autem hæc omnia non videntur potuisse contingere vesperi post horam incensi; ergo &c.

Dices cum A Lapide, Abulensi & aliis, v. 2. *egressus est ignis à Domino*, id est ab altari Thymiamatis, quod erat obversum propitiatorio (quod erat quasi Thronus Dei) *qui devoravit Nadab & Abiu.* Ergo ipsi cum thuribulis ingressi erant Tabernaculum, & in altari Thymiamatis obtulerant ignem alienum; unde ex eodem altari violenter in eos ignis irruit.

℞. Neg. ant. 1. Quia ibi diu jacuissent, antequam aliquis scivisset, nec punitio fuissent publica; nam Moyses & Aäron, & hujus duo alii filii verisimiliùs intra in Tabernaculo non erant, sed in atrio, populus verò extra, ut videtur colligi ex v. 23. & 24. cap. præced. 2. quia hìc v. 4. dicuntur jacere in conspectu Sanctuarii; nam Moyses vocans duos Levitas, ut auferant eorum cadavera, ait ad eos: *Ite & tollite fratres vestros è conspectu Sanctuarii.* Ergo non jacebant in ipso Sanctuario, ac consequenter nec in eo mortui sunt.

Nec dicas, eos antea inde elatos fuisse usque ad atrium: nam cùm Scriptura desuper ne vel implicitam mentionem faciat, videtur id omnino gratis fingi.

Dicendum itaque, vel ignem illum ex Altari Holocausti, vel aliunde in eos à Deo immissum fuisse.

Nec

Nec refert, quòd dicatur *egressus à Domino*; siquidem ly *à Domino* non necessariò significat *ab Altari Thymiamatis*, aut è loco ubi erat arca: nam & ignis, qui devoravit victimas, dicitur egressus à Domino, & tamen hic non ab Altari Thymiamatis aut è Sanctuario, sed de cælo descendit, ut monstratum est Cap. præced. Q. 2.

Inst. Contra rationem primam: Aäron cum filiis suis, & Moyses erant tunc in Tabernaculo; nam mox hic v. 7. dicit ipsis Moyses: *Vos non egrediemini fores Tabernaculi.* Ergo tunc non erant in atrio, uti nos prætendimus.

℞. Neg. ant. quia per Tabernaculum cit. v. intelligi debet tota structura cum atrio: nam v. 12. ipsis præcipitur ut Sacrificium, quod remanserat, comedant *juxta Altare*, scilicet Holocausti; atqui hoc Altare non erat in Tabernaculo, sed in atrio, ergo. Unde etiam & ipse A Lapide, tametsi putet Nadab & Abiu fuisse occisos prope Altare Thymiamatis, tamen per Tabernaculum, de quo hic v. 7. intelligit atrium; eo quòd, ut pro ratione addit, in atrio manerent Sacerdotes, non autem in Tabernaculo, sive Sancto.

Dico 2. Nequidem certum est, quòd per incensum à Nadab & Abiu oblatum, intelligatur Thymiama strictè dictum, seu tale quale in Altari Thymiamatis offerri debebat.

Prob. Quia vox *incensum* est generica, & non tantùm significat Thymiama, sed etiam quædam alia Sacrificia, ut patet 1. ex Num. 7. ubi quilibet princeps dicitur obtulisse mortariolum aureum, plenum incenso. Atqui tamen hoc incensum non videtur fuisse Thymiama, sed Thus vel Aromata, ergo &c.

Patet 2. Quia oblatio similæ conspersæ oleo cum Thure vocatur etiam *incensum*, supra cap. 6. v. 17. ac proinde argumentum eorum, qui contendunt præfatos filios Aäron obtulisse Thymiama, non videtur concludere, quandoquidem procedat à genere ad speciem.

Nihil igitur vetat, quò minùs sustineri possit, ipsos obtulisse incensum tale, quale obtulerunt Principes Num. 7. vel etiam similam conspersam oleo cum Thure: quia & hæc videtur debuisse cremari in Thuribulo, posito super Altare Holocausti; nam si immediatè super Altare cremata fuisset, facilè cecidisset per cancellos craticulæ.

Nec obest, quòd in textu Græco loco *incensi* ponatur θυμιάματα *Thymiamata*; quia illa vox *Thymiama* non necessariò significat Thymiama strictè dictum, nam & significare potest incensum in genere, ita ut idem denotet ac suffimentum: unde Thuribulum Græci vocant θυμιατήριον *Thymiatêrion.* Hinc etiam incensum, quod Principes obtulerunt Num. 7. Græcè vocatur *Thymiama;* nam ubi in textu nostro dicitur: *plenum incenso*, in Græco habetur: πλήρη θυμιάματος *Plêrê Thymiamatos*

Si autem aliquis absolutè velit prætendere, quòd incensum à Principibus oblatum, fuerit Thyimama propriè dictum, is equidem fateri debebit quòd illud non super Altare Thymiamatis, sed super Altare Holocausti oblatum fuerit; siquidem omnia munera & Sacrificia, à principibus oblata, immolata sunt in dedicationem Altaris Holocausti, uti ex toto cap. 7. Num. manifestum est. Ac proinde equidem certum videtur, quòd vox Græca θυμίαμα *Thymiama* non necessario significet istud *determinatè* incensum, quod mane & vesperi adolebatur super Altare Thymiamatis, sed etiam illud quod adolebatur super Altare Holocausti. Et sic ex v. 2. hujus cap. numquam probari poterit, quòd Nadab & Abiu incensum adoleverint super Altare Thymiamatis, sedècontrario dicendum erit, quòd illud adoleverint super Altare Holocausti, aut, si mavis, in solis thuribulis suis.

Dico 3. Dicuntur autem Nadab & Abiu obtulisse ignem alienum, id est non Sacrum: *quod ideo non licebat*, inquit S. P. Aug. Q. 31. in Levit., *quia ex illo igne, qui divinitus ad Altare venerat, deinceps custodito, omnia erant accendenda quæ in Tabernaculo accendi oportebat.*

Cur vero ignem profanum obtulerint, Scriptura clarè non exprimit. Hebræi, & ex Christianis S. Petrus Chrysol. putant id accidisse, eò quòd temulentiores essent, quàm ut ad singula, munus Sacerdotale concernentia, accuratè sollicitèque possent attendere.

Huic opinioni favet, quòd Deus post necem Nadab & Abiu v. 8. Aäroni & Sacerdotibus, ingressuris Tabernaculum, vinum & omne quod inebriare potest prohibuerit: hæc enim cautio & lex suspicionem movet, eos fuisse temulentos, non tamen omnino ebrios.

Alii docent, id accidisse per simplicem oblivionem, inadvertentiam, & inexperientiam. Unde etiamnum videmus, novellos Sacerdotes inexpertos, in suis primitiis subinde errores committere.

Denique aliqui dicunt, eos non fuisse ausos prunas capere ex igne sacro, eò quòd vidissent eum divinitus primò missum, & proinde aliunde festinanter rapto igne incensum obtulisse: hoc enim videtur insinuare ly *arreptisque*, quod hanc historiam cum historia ignis divini, de quo cap. præced. connectit.

Unde hi Aäronis filii non caruerunt quidem inobedientiæ reatu: crimen verò damnabile magis significarunt, quàm admiserunt. Ac proinde etiam credibile est, Deum eos morte præsenti punivisse, ut æternam evaderent, & peccatum vel non fuisse mortale, vel contritione expiatum, antequam animam exhalarent. Unde & Moyses jussit eos in Vestibus Sacris tumulari, & Deus mandavit toti populo ut plangeret eos.

Quod autem additur v. 1. *quod eis præceptum non erat*, sensus est: *quod eis prohibitum erat.* Scriptura enim hic utitur Lyptote, seu figurâ extenuationis: nam non peccassent, nec morte puniti fuissent, si Deus nihil de igne sacro adhibendo præcepisset. Est autem verisimile, illum adhiberi fuisse præceptum, quando divinitus missus est, idemque servari jussus in futuras generationes.

Collige quòd fallantur Hæretici, qui ex præfatis Scripturæ verbis conficere volunt, nihil adhibendum cultui Divino, nisi sit præceptum.

QUÆSTIO II.

Quædam alia ad hoc Cap. spectantia resolvuntur.

Petes 1. Quis sit sensus verborum v. 3... *sanctificabor in iis, qui appropinquant mihi?*

℞. Sensum esse hunc: in Sacerdotibus, qui propiùs ad me accedunt, ostendam me esse Sanctum; & me ab illis sanctè & religiosè colendum esse declarabo, puniendo profanos. Unde *in pœna* (Nadab & Abiu) *sanctificatus est Dominus, id est commendatus est timor ejus*, inquit S. P. Aug. Q. 32. in Levit.

P. 2. Quid insinuetur per illa verba v. 6... *capita vestra nolite nudare*, nempe cidaris: sic enim explicant LXX. & S. P. Q. cit. 2.

℞. Prohibetur Ithamar & Eleazaro plangere mortem fratrum suorum, Nadab scilicet & Abiu. *Sicut enim in nostra consuetudine*, inquit S. P. ibidem, *quia caput apertum magis habetur, operitur in luctu: sic quia illi operimento capitis* (id est cidaris) *ornabantur, nudandum erat lugentibus. Quod ideo prohibet, ne lugerent eos, in quorum pœna sanctificatus est Dominus.*

Populo autem luctum non tantùm permittit, sed & præcipit Deus; Sacerdotibus prohibet, quasi ad altiora translatis, quàm ut ad ista humana delabi debeant. Dedecebat namque in eorum recenti consecratione, ut v. g. Pontifex caput suum Sacro Unguento recenter perfusum, pulvere aspergeret, aut Sacerdotes vestes novas scinderent: quia enim pauci tunc erant Sacerdotes, si eos simili ceremoniâ funebri contaminari contigisset, nulli alii fuissent, qui Sacrificia peragere, aut victimas Sacras absumere potuissent.

P. 3. Cur v. 9. Sacerdotibus, dum Sacris operaturi sunt, sub pœna mortis prohibeatur bibere vinum & omne quod inebriare potest?

℟. Id prohiberi 1. ne fortè fiant temulenti, utque effugiant pigritiam, oblivionem, somnolentiam, &c. quæ sunt proles ac partus vini & siceræ. 2. Id prohibetur, ut scilicet ritè omnibus officiis divinis fungi possint, sive in discernendis rebus Sacris, sive in erudiendo populo, ut dicitur v. 10.

Difficultas autem hic moveri solet contra Sententiam S.P. Aug. Si enim Summus Sacerdos debuerit quotidie intrare Sanctum Sanctorum ad incendendum Thymiama, sequitur quòd numquam potuerit bibere vinum, aut alium quemcumque potum præter puram aquam. Quod si verum est, cur ergo ita sibi objicit S. P. Q. 33. in Levit. *Non ita præcepit* (Deus) *potiùs ut breviter diceret:* VINUM NON BIBETIS, *sed addidit*, CUM INTRABITIS TABERNACULUM, *aut cùm accedetis ad Altare?* Hanc difficultatem S. P. non absolutè resolvit, sed duplici modo ad eam respondet.

Dicit itaque 1. Ideo habitum esse: CùM INTRABITIS TABERNACULUM, *quia Deus præscius erat futuros postea tam multos etiam Summos Sacerdotes, id est non per successionem, qui Tabernaculo & Sacrificiis, & incenso, & universo illi ministerio vicibus deservirent.*

Respondet 2. dubium esse, utrùm hoc præceptum, non bibendi potum inebriativum, datum fuerit pro semel, an pro semper; nam ambiguum est, inquit, utrùm verba sequentia: *præceptum sempiternum est in generationes vestras*, debeant connecti cum præcedentibus: *vinum & omne quod inebriare potest, non bibetis*, an verò cum sequentibus: *ut habeatis scientiam discernendi inter sacrum & profanum*; adeoque fuerit ipsis præcepta pro semper non abstinentia à vino, sed scientia discernendi inter sacrum & profanum.

Hæc posterior responsio vix, aut difficulter adhiberi posset; tum quia textus habet particulam causalem *ut*, quæ causam denotat, cur debeant abstinere à vino, ut scilicet habeant scientiam discernendi inter sacrum & profanum. Tum quia præceptum illud pro semel, nullius momenti fuisset; nam in deserto non erat tanta copia vini, ut Sacerdotes eo se facilè inebriare possent; siquidem illi, qui in deserto tam acriter murmuraverunt ad acquirendam aquam, non videntur habuisse multum vini ad se inebriandum. Tum denique, quia idem præceptum etiam Sacerdotes in terra promissionis strinxisse, liquet ex Ezechiël. cap. 44. v. 21. ubi dicitur: *Vinum non bibet omnis Sacerdos, quando ingressurus est atrium interius.*

Itaque, conformiter ad ea quæ dicta sunt cap. 30. Exod. Q. 2. in resp. ad Obj. 4. prima responsio adhibenda est, & dicendum, præceptum illud quemadmodum & multa alia, non servata fuisse, nec servari potuisse quando primùm data sunt in deserto, sed postea suo tempore, finitâ peregrinatione deserti, & multiplicatis Summis Sacerdotibus (sub Davide 1. Paralip. 24.) *quando utique illi non bibebant quorum locus erat deserviendi, alii autem bibebant*, inquit S.P. Q. citatâ.

CAPUT XI.

Decernit Deus legem de animalibus mundis, quibus vesci licet; & immundis, quæ comedi vetat. Ac 1. ad quadrupedum munditiem requirit divisam ungulam & ruminationem. 2. Ad munditiam piscium requirit pinnulas & squamas. 3. Designat viginti species piscium immundorum; locustas verò mundas declarat: denique reptilia omnia immunda decernit.

QUÆDAM RESOLVUNTUR.

PEtes 1. Quare animalium mundorum ab immundis discretionem sanxerit Deus?

℟. Prima, eaque præcipua causa est morum informatio: animalia enim, quorum esus hìc vetatur, vitiorum signa sunt; quia significant mores, vel homines immundos, Unde S. P. Aug. lib. 6. cont. Faust. cap. 7. dicit: *animalia quædam non naturâ, sed significatione immunda... si enim de porco & agno requiratur, utrumque naturâ mundum est, quia omnis creatura Dei bona est: quadam verò significatione agnus mundus, porcus immundus est.* Excitabantur ergo per hæc præcepta Judæi ad inquirendas causas eorum, adeoque quasi manu ducebantur in cognitionem vitiorum hìc præcipuè prohibitorum, & per ista immunda; tamquam per symbola, tropologicè repræsentatorum; uti ex Patribus prolixè docent S. Clem. Alexand. lib. 2. Pedagogi cap. 10., S. Cyrillus lib. 14. de adorat. Item Origenes Hom. 7. in Levit.

Secunda causa, quæ ex prima profluit, est Prophetia N. Testamenti, ut docet S. P. Aug. lib. cont. Adim. cap. 15. Cùm enim Adimantus, utpote Manichæus, oppugnaret V. Testamentum, & hanc abstinentiæ legem argueret ex illo Matth. 15. *Quod intrat in os, non coinquinat hominem*, respondet S. P. " de eo quod in Levitico scriptum est: separate à mundo immundum, & nemo manducet carnem cameli, asini & leporis, & porci & aquilæ... & reliquorum... ad significationem posita sunt humanorum morum, quos Ecclesia quæ est Domini, in suæ unitatis vinculum stabile & sempiternum recipere non potest, tamquam immundas escas respuens, & in sua viscera non convertens: ut omnia illa præcepta carnali populo imposita, futuram disciplinam spiritualis populi prophetarent. "

Alii adhuc alias causas afferunt, videlicet ut Deus contineret populum in perpetuo exercitio obedientiæ, ut eos temperantiam doceret &c. sed duæ causæ jam allegatæ sunt primariæ, seu principales.

P. 2. Cur ex quadrupedibus censeantur immunda quæ non ruminant, vel non dividunt ungulam?

℟. Abulensis cum quibusdam aliis conatur rationem naturalem hujus, aliarumque prohibitionum depromere ex ipsa temperie animalium. Itaque juxta ipsum prohibentur ea, quæ non dividunt ungulam, quia nimis dura & sicca sunt: quæ non ruminant, quia sunt digestionis non ita bonæ: quæ verò ungulam habent, eamque dividunt & ruminant, homini alendo congruunt, quia temperatæ sunt complexionis, & ideo illa permittuntur ad esum.

Sed rectè observavit Jansenius, in plerisque hoc verum esse, non in omnibus. Sic v.g. meritò vetita sunt reptilia, quia naturâ venenosa sunt; sic immundæ ciconiæ, quæ serpentes comedunt, sic vespertiliones &c. quæ immundis vescuntur alimentis. Sed quòd v.g. pisces hic vetiti, omnes mali sint nutrimenti, gratis videtur asserere A Lapide: imo pisces qui carent pinnis & squamis, bonitate aliis præcellere, asserit Clem. Alexand. lib. 2. Strom. cap. 9.

Ratio ergo symbolica in hujusmodi prohibitionibus præcipuè spectanda est. Hinc Tropologicam in his legi-

legibus rationem primariò semper spectat S. P. Aug. unde lib. 6. cont. Faust. cap. 7. ita scribit: " immun- „dum illud animal in lege positum est eò quòd non „ruminet: non autem hoc ejus vitium, sed natura „est. Sunt autem homines qui per hoc animal signi- „ficantur, immundi proprio vitio, non natura, qui „cùm libenter audiunt verba sapientiæ, postea om- „nino de his non cogitant: quod enim utile au- „dieris, vel ab intestino memoriæ, tamquam ad os „cogitationis, recordandi dulcedine revocare, quid „est aliud, quàm spiritualiter quodammodo rumina- „re?

P. 3. Quomodo intelligatur id quod dicitur v. 34. *Omnis cibus, quem comeditis, si fusa fuerit super eum aqua, immundus erit?*

℟. Cum S. P. Aug. Q. 37. in Levit. *non quæcumque aqua intelligenda est, quæ supervenerit cibo, quæ facit eum immundum: sed ex illo vase quod factum est immundum de morticinis immundis, si fortè ipsum vas habuit aquam.* Non agi ergo de quacumque aqua, sed de illa quæ immunda est, aut fluit è vase immundo, inde patet, quòd sine aqua cibus lixari non possit; quod tamen moris erat etiam in Sacrificiis pacificis, ut constat ex 1. Reg. 2.

CAPUT XII.

Decernitur purificatio & oblatio facienda puerperæ; nempe agnus in Holocaustum, & columbæ pullus vel turtur pro peccato: si non possit offerre agnum, statuitur ut sumat duos turtures, vel duos pullos columbarum.

QUÆSTIO I.

An Lex Purificationis etiam comprehenderit D. Virginem?

RESP. Communis SS. PP. & interpretum (uno excepto Abulensi) est sententia, quòd D. Virgo pariens Christum Dominum, hac lege non fuerit comprehensa.

Ratio est, quòd ipsa non ex concepto virili semine sed de Spiritu S. conceperit, qui Christi corpus, ut cum S. Joan. Damasc. docent Theologi, ex Purissimo sanguine Virginis Matris efformavit. Unde

Prob. 1. ex Sacro textu; dicitur enim v. 2. *mulier, si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit;* id est si conceperit ordinario modo. Unde, ut testatur Menochius, LXX. legunt: *si fuerit semine in concubitu perfusa.* Atqui D. Virgo non peperit suscepto semine, ergo &c.

Cum Interprete Latino consentiunt Hebræi, quemadmodum & Lyranus ac Vatablus, qui omnes vertunt: *Si suscepto semine* (scilicet prolifico) *peperit.* Ergo D. Virgo, quæ sine suscepto semine peperit, hac lege comprehensa non fuit, neque immunditiam legalem contraxit.

Prob. 2. Quia ita docent Origenes Hom. 8. in Levit. S. Basilius in cap. 7. Isaiæ, Chrysost. Hom. de Occursu Dom. Cyrillus lib. 2. de Fide ad Reginas, Bernardus Serm. de Purificat., aliique PP. communiter. Item D. Thom. 3. p. q. 37. art. 4.

Qua in re grave est Testimonium S. Cyrilli loco cit. ubi dicit: *clare patet in quantam impietatem prolabantur Ariani, qui Deiparam Mariam iis Sacrificiis, quæ pro puerperis ex lege offerri mos erat, opus habuisse asserunt.* S. autem Bernardus loco cit. existimat quòd Moyses pene fuisset blasphemus, si non addidisset: *si suscepto semine.* Verba ipsius sunt: " sed „quis non advertat in ipso sententiæ hujus initio li- „beram matrem Domini ab hoc præcepto? Putas „enim quia dicturus Moyses mulierem quæ peperis- „set filium, immundam esse, non timuerit super ma- „trem Domini blasphemiæ crimen incurrere, & id- „circo præmiserit *suscepto semine?* Alioquin nisi pa- „rituram prævidisset sine semine Virginem, quæ „cæcitas erat de suscepto semine facere mentio- „nem?

Obj. 1. Cum Abulensi, Lex Purificationis statuitur puerperis, non tam propter seminis susceptionem, quàm propter naturalem sanguinis & sordium purgationem, quæ puerperis naturaliter accidit (propter hanc enim, ut patet ex v. 4. immundæ censebantur) atqui hæc etiam locum habuisse videntur in D. Virgine; ergo etiam videtur hac lege fuisse comprehensa.

℟. Min. esse falsam, & contra communem SS. Patrum sententiam, qui asserunt partum B. Virginis fuisse purissimum, & omnis sordis expertem. Ita disertè S. Cyprianus, qui serm. de Nativ. scribit, non fuisse opus obstetrice, sed Christum ex sua matre natum, tamquam fructum ex arbore & radium ex sole. Similiter ex Sophronio in VI. Synodo Act. 2. dicitur: *Partus Virginis fuit incorruptibilis, quia sine fluxu sanguinis, aut simili passione perfectus est.* Alii etiam Patres, quos magno numero citat Lorinus in hunc locum, dicunt unanimiter: quòd sicut conceptus sine concubitu fuit, ita & partus sine dolore, aliisque incommodis, quæ partum comitari solent: de quibus, dum de B. Virgine agitur, melius est venerandum silentium, quàm luxuriosa disquisitio, inquit Marius. Hinc S. P. Aug. (vel quisquis est author) lib. de quinque hæresibus cap. 5. sic ait: *Stulte, unde sordes in Virgine matre, ubi non est concubitus cum homine patre? Unde sordes in ea, quæ nec concipiendo libidinem, nec pariendo est perpessa laborem?*

Obj. 2. Saltem primarium fundamentum ex Sacro Textu desumptum non subsistit; nam in S. Scriptura semen non semper sumitur pro ipso semine quod est Principium prolis, sed sæpe sumitur pro ipsa prole. Sic Gen. 15. v. 3. Abram dicit ad Deum: *mihi autem non dedisti semen.* Et in celebri illa promissione ad Abram facta Gen. 12., & repetita ibidem cap. 18. & 22. *in semine tuo* (quod est Christus Dominus, ut ait Apost. ad Galat. 3.) *benedicentur omnes gentes.* Atque ita hîc v. 2. *suscipere semen* intelligi potest, ut sit idem quod habere prolem, & tunc sensus erit: mulier si acceperit, vel potiùs, si genuerit prolem, eamque masculam, immunda erit. Et secundùm hanc opinionem dicit Jansenius Gandensis in sua Concordia Evangelica cap. 10. quod attinet ad verba hujus legis, non fuit ab hac lege Virgo immunis, quod & Lucas ipse satis significare videtur, dum dicit impletos dies purgationis Mariæ secundùm Legem Moysis: si enim Moyses illis verbis eam à sua lege excepit, quomodo secundùm legem dies purgationis impleti sunt? Aliis tamen rationibus ab eadem fuisse immunem, facilè probari potest, inquit Author ille. Hanc expositionem pariter afferunt Oleaster, Cajetanus, & alii recentiores hebraïzantes.

℟. *Semen* hoc loco Scripturæ pro ipsa prole accipi non posse, alioquin enim bis idem diceretur, essetque tautologia dicendo: *si genuerit & pepererit*, vel: *mulier si susceptâ prole prolem genuerit.* Deinde

Deinde femen non poteft accipi pro prole, nifi quatenus prolem facit, ponendo per Synecdochen caufam pro effectu: proles autem D. Virginis non ex femine virili, fed ex virtute Spiritûs S. orta eft. Unde etiamfi femen pro prole poneretur, fenfus equidem effet: *mulier, fi fufceptá prole ex femine* &c. & fic liquet, quòd adhuc non comprehenderetur D. Virgo.

Ad id autem quod ex S. Luca allatum eft, refpondeo dies purgationis Mariæ dici impletos fecundùm legem Moyfis, non quia à parte rei ifti legi obftricta erat, fed quia illam obfervare & adimplere voluit. Dicuntur ergo dies Purgationis Mariæ impleti eo fenfu, quo antea idem Evangelifta dixerat impletos octo dies ut circumcideretur puer. " Et ideo „ ficut Chriftus licèt non effet legi obnoxius, voluit „ tamen circumcifionem & alia legis onera fubire, ad „ demonftrandum humilitatis & obedientiæ exem- „ plum, & ut approbaret legem, & ut calumniæ oc- „ cafionem Judæis tolleret, propter eamdem ratio- „ nem voluit & matrem fuam implere legis obfer- „ vantias, quibus tamen non erat obnoxia, „ inquit D. Th. 3. p. q. 38. art. 4. ⊙. Voluit itaque D. Virgo „ Purgationis obfervantiam implere, non propter in- „ digentiam, fed propter legis præceptum: & ideo „ fignanter Evangelifta dicit, quòd completi funt „ dies Purgationis ejus fecundùm legem: ipfa enim „ fecundùm fe purgatione non indigebat „, ait ibidem S. D. ad 1.

Obj. 3. Cum præfatis recentioribus: pro *fufcepto femine* Hebraïcè dicitur *Tazria*, id eft, mulier, cùm *femnificaverit* (ut vertit Pagninus) aut *fi femen fecerit* (ut vertunt alii) hoc eft fi genuerit prolem: eft enim *Tazria* in Hiphil activum, & fignificat *facere* feu *producere femen*. Unde Gen. 1. Herba faciens femen eâdem conjugatione, & modo profertur.

℞. Cum Mario, quòd vox Hebræa *Tazria* quidem in Hiphil fignificet *femen facere*, non tamen femen quod proles fit, fed femen quod prolificum fit. Unde & illo loco Gen. Herba dicitur *Mazria*, non quia Herbam, fed quia Herbæ femen producit. Dum itaque ex Hebræo legitur: *mulier, fi feminificaverit*, feu *femen fecerit*, intelligi debet illud, quod folet ipfa ad generationem conferre. Cùm igitur D. Virgo non fubminiftraverit, materiam feminis generationi, illud feminificando, fed Spiritus S. ex ea formaverit divinum illum fœtum, rurfus clarè fequitur, quòd nec fenfu jam expofito ipfa ullo modo fub præfata lege comprehenfa fuerit.

P. 1. Quid intelligatur per Sanctuarium, quod mulieri ingredi vetitum erat eo tempore, quo manebat in fanguine purificationis fuæ?

℞. Non intelligi ipfum Tabernaculum ftrictè dictum (utpote quod ne quidem Levitis, fed folis Sacerdotibus ingredi licebat) fed atrium Tabernaculi vel Templi, in quod feminæ admittebantur: *fæpe enim in Scriptura appellatur locus Sanctus etiam ipfum atrium*, inquit S. P. Aug. Q. 39. in Levit.

P. 2. Cur in partu mafculi quadraginta dies, in partu verò femellæ, refpectu matris ftatuantur octoginta dies Purificationis?

℞. Non quia mulier in prima transgreffione graviùs viro peccavit; oppofitum namque probabilius eft, ut notat Eftius.

Non etiam quòd tot præcifè dies ad feminæ in utero formationem ampliùs requirantur, ut putant nonnulli alii, cùm rem iftam incertam habeant Medici; fed quia in partu feminæ ordinariè & major & diuturnior eft evacuatio fordium, ut notat Francifcus Valefius in fua Philofophia Sacra.

QUÆSTIO II.

An Sacrificia puerperæ præfcripta, non tantum pro matre pariente, fed & pro prole oblata fint?

VErf. 6. *Cumque expleti fuerint dies Purificationis fuæ, pro filio, five pro filia, deferet agnum anniculum in Holocauftum, & pullum columbæ, five turturem pro peccato.*

℞. & dico, hæc Sacrificia non tantùm pro matre, fed etiam pro prole oblata fuerunt.

Prob. oportet Scripturam intelligere juxta communem & unanimem confenfum SS. Patrum; atqui SS. Patres, qui de Sacrificiis hìc præceptis fcripferunt, communiter & unanimiter ita intellexerunt Scripturam, ut jam dicta Sacrificia etiam pro prole offerri præcepta fint; ergo &c.

Prob. min. Quia ita docet Origenes Hom. 14. in Luc. dicens: *Turturum par, vel duos pullos columbarum, pro Salvatore videmus oblatos.* Item S. Cyrillus lib. 8. in Levit. verba Lucæ fic recitat: *Venerunt parentes ejus, ut offerrent pro eo, id eft, Chrifto, Hoftiam, fecundùm quod fcriptum eft in Lege Domini, par turturum aut duos pullos columbarum.* Item S. Chryfoft. Hom. de occurfu Dom. ait: *Afcenderunt ut offerrent pro eo, id eft, Chrifto, Sacrificium, par turturum aut duos pullos columbarum.* Idem etiam clariffimis terminis exprimit S. Hieron. lib. 1. adversùs Jovinian. cap. 25. dicens quòd Chriftus, PRO QUO *par turturum, aut duo pulli columbarum, die purgationis oblati funt*, voluerit Legis Moyfaïcæ ritus obfervare, ne præberet Judæis occafionem calumniandi. Item S. Leo Epift. 4. Decretal. cap. 6. *Chriftus*, ait, *fic voluit baptizari, quomodo voluit circumcidi, hoftiamque pro fe emundationis offerri, ut qui factus erat ex muliere, fieret & fub Lege &c.* Denique ad prolem præ cæteris id extendit S. P. Aug. Q. 40. in Levit. dicens: *Nam quò pertinet quod fuperiùs ait* (fcilicet v. 6.) *fi nihil per hoc Sacrificium fiebat pro eis, qui nafcebantur?*

Patribus jam cit. confentiunt D. Bernard. Serm. 3. de Purificat., D. Thom. 3. p. q. 37. art. 3. ad 4., S. Bonaventura de vita Chrifti cap. 11., Rupertus in cap. 12. Levit. & alii, quos longo ordine citatos vide apud Barradium in Concord. Evang. lib. 10. cap. 1.

Dices cum Janfenio Gandenfi cap. 10. Concord. Evang., item cum Iprenfi in hoc cap. Levit. Toleto, Maldonato, A Lap. aliifque recentioribus; id quod hic habetur v. 6. *pro filio five pro filia*, referendum eft ad id quod præceffit, fcilicet *cùm expleti fuerint dies Purificationis fuæ*, non ad id quod fequitur *deferet agnum*; ita ut fenfus fit: poft finitos dies Purificationis fuæ, qui pro partu filii aut filiæ præfcripti funt, tunc deferet. Unde & Biblia LXX. Interp. Edit. Complut. illud *pro filio five pro filia* fejungunt à to *deferet agnum*, & conjungunt cum to *dies Purificationis fuæ*.

℞. Neg. affumpt. 1. Quia hæc expofitio eft contra SS. PP. fupra cit. 2. Quia licèt Edit. LXX. ita habeat, tamen noftra Vulgata, quæ à S. Hieron. ex Hebræo translata eft, & etiam poftea adhuc Romæ emendata fuit fub Sixto V. & Clem. VIII. jam dictam difpunctionem non habet, fed fenfum quafi in ambiguo relinquit, ita ut illud *pro filio five pro filia* (falvo textu v. 6. hujus cap.) æquè videatur poffe referri ad to *deferet agnum*, ac ad to *dies Purificationis fuæ*. Jam autem quando fenfus ambiguus & obfcurus eft, tunc oportet Scripturam, non juxta ingenium proprium, fed juxta mentem SS. PP. interpretari. Item in fimili cafu (juxta regulam ex S. P. Aug. lib. 2. de Doct. Chrift. cap. 9. defumptam, & ab omnibus communiter admiffam) recurrendum eft ad alia Scripturæ loca, ubi eadem res vel hiftoria refertur, & videndum utrùm ibidem non clarioribus verbis aut terminis exprimatur. Cùm igitur in Evang. S. Lucæ, ubi Lex hìc præfcripta pariter refertur, claris terminis exprimatur, quòd Sacrificia hìc præcepta, fuerint oblata pro Chrifto, evidens apparet, quòd illud *pro filio five pro filia* referendum fit ad to *deferet agnum*, non verò ad to *dies purificationis fuæ*.

Meritò proinde S. P. Aug. præfatam recentiorum explicationem ex cap. 2. S. Lucæ refutat, verbis fupra cit. fubjungens fequentia: " quòd fi quis ita di- „ ftinguere conabitur, ut dicat non effe jungendum „ *fuper filio aut filia offerre agnum....* fed ita potiùs „ legendum, *cùm adimpleti fuerint dies purgatio-* „ *nis*

„ *nis suæ super filio aut filia*, id est dies purgationis „ impleti fuerint super illo aut illa, filio scilicet vel „ filia; deinde ab alio sensu sequatur: *offeret agnum anniculum sine macula in Holocaustum, & pullum columbinum pro peccato*; id est, pro peccato suo, „ cùm completi fuerint dies purgationis ejus super „ filio aut super filia. Quisquis ergo ita distinguendum putaverit, ex Evangelio convincetur, ubi „ cùm tale aliquid nato ex Virgine Domino facerent, „ magis propter consuetudinem legis, quàm propter „ necessitatem alicujus in eo expiandi purgandique „ peccati, sic legitur: *& cùm inducerent puerum Jesum parentes ejus ut facerent secundùm consuetudinem legis pro eo*. Non dictum est: *pro matre ejus*, sed: „ PRO EO, quamvis ea fierent quæ hoc loco præcepta sunt de duobus turturibus, aut duobus pullis columbinis. „

SS. Patrum sententiæ pariter favet quod canit Ecclesia in Festo Purificationis: *obtulerunt* PRO EO *Domino par turturum, aut duos pullos columbarum.*

Obj. 1. Dum dicitur Lucæ 2. *ut facerent secundùm consuetudinem legis pro eo*, scilicet puero Jesu, respicitur ibidem non ad hanc oblationem agni vel turturum, sed ad oblationem & redemptionem istius pueri tamquam primogeniti, quæ lex ab hac diversa est, quamvis eodem tempore simul utraque adimpleretur.

Patet hoc; quia si proles primogenita erat mascula, sistebatur Domino & redimebatur quinque siclis, ut patet ex Num. 3. v. 47. collato cum Exod. 13. v. 13. Lex autem Levit. hîc præscripta obligabat puerperam, sive esset proles primogenita sive non, sive filius sive filia; ergo humanum aliquid etiam D. Aug. passus est, dum dicit pro Christo oblatum par turturum. Ita Jansenius Gandensis.

℟. Neg. assumpt. Quia Evangelista respicit ad oblationem utramque: nam licèt solus primogenitus deberet redimi, tamen pro primogenito æquè ac pro secundò genitis debebat offerri Hostia pro peccato, adeoque illæ leges tantùm erant distinctæ tamquam magìs & minùs communes. Unde & S. Lucas non solum dicit v. 22. *ut sisterent eum Domino*, sicut præcipitur Exod. 13. sed etiam addit v. 24. *& ut darent Hostiam*, sicut nempe præceptum est hoc cap. Levit. Hæc autem immediata conjunctio satis evidenter insinuat, quòd utrumque ad ipsum puerum spectaret, scilicet & præsentatio coram Domino, & oblatio Hostiæ pro ejus majori sanctificatione.

Cùm igitur secundùm consuetudinem legis Moysaïcæ primogenitus non tantùm deberet offerri Domino, sed etiam mater post impletos dies Purificationis suæ deberet offerre Hostiam, clarè sequitur, quòd Lucæ 2. non solùm respiciatur ad oblationem & redemptionem pueri tamquam primogeniti, sed etiam ad oblationem agni vel turturum. Ac proinde nihil hallucinationis passus est S. P. Aug. dum dixit quod alii Patres passim docent, ipsaquemet asserit Ecclesia.

Obj. 2. Pro eo offerebantur Sacrificia, pro quo Sacerdos in die Purificationis orabat; atqui Sacerdos offerens Sacrificia hîc præscripta, orabat pro matre, ut patet hîc v. 7. ubi dicitur: *Sacerdos offeret illa coram Domino, & orabit pro ea* (scilicet matre) *& sic mundabitur à profluvio sanguinis sui.* Ergo illa Sacrificia offerebantur pro matre, & non pro puero.

℟. Neg. conseq. quoad secundam partem; nam quamvis ista Sacrificia offerrentur pro matre, tamen inde nequaquam concluditur, quòd simul non offerrentur pro prole: Scriptura enim hîc asserendo unum non propterea negat aliud. Cùm igitur hæc simul consistant, quòd juxta v. 7. hujus cap. Sacrificia illa sint oblata pro matre, & juxta Evang. S. Lucæ sint oblata pro prole, dicendum est, ut uterque Scripturæ locus concilietur, quòd non tantùm pro matre, sed etiam pro prole oblata sint; præsertim cùm multo clariùs Evang. exprimat, fuisse oblata pro prole, quàm versus 7. hîc insinuet, fuisse oblata pro matre.

Obj. 3. Si Hostia pro peccato, hîc præscripta, fuisset oblata pro prole, necessariò debuisset offerri pro peccato originali (nam aliud peccatum certò proles non contraxerat) uti docet S. P. Aug. Q. supra cit. dicens: *hîc satis apparet quemadmodum dictum sit: ego in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis mater mea in utero me aluit.* Atqui tamen admitti nequit, quòd ista hostia fuerit oblata pro peccato originali; siquidem illud jam in circumcisione octavo die remissum erat, ergo &c. Ante responsionem

Nota, ridiculè pro more suo hîc opinari Rabbinos, peccatum (pro quo mater debebat offerre Hostiam) illud esse, quòd ipsa in partu præ dolore constituerit vel juraverit, se non ampliùs redditurum debitum marito. Nonnulli alii intelligunt peccatum libidinis, quod facilè in coitu admittitur. Sed præterquam quòd hoc non perpetretur ab omnibus prorsus conjugatis, nec ista opinio admitti potest; quandoquidem secùndum illam non fit ratio, cur potiùs pro femina, quàm pro viro deberet offerri hostia. Veriùs igitur dicendum apparet, quòd Hostia hîc præscripta, quatenus offerebatur pro matre, fuerit oblata vel pro peccato propriè dicto indeterminatè, si quod v. g. à prægnante vel pariente admissum sit; vel potius & verisimilius non pro peccato formali, sed legali, sicuti cap. 15. v. 30. dicitur mulier menstruata debere offerre pro peccato, id est pro sua immunditia. Hoc notato,

℟. Neg. min. nam licèt peccatum originale esset remissum per circumcisionem, tamen quia puer non circumcidebatur in Templo, sed domi, ideo voluit Deus pro peccato jam ante expiato publicè illud Sacrificium sibi offerri, quando nempe puer cum matre in Templo primùm comparebat. Præterea etiamsi hoc Sacrificium non fuisset oblatum pro ipso peccato originali, sed tantùm pro immunditia ex partu contracta, adhuc inde minimè sequeretur, quòd non pro prole, sed pro matre dumtaxat debuisset offerri: nam cùm hæc immunditia, etiam fatente A Lapide, vocetur *peccatum*, scilicet legale; præsertim quia ipsa ex peccato originali orta, vitiatam in Adamo propaginem nostram clarè significat, Purificatio *non poterat sine ipsius fœtûs purgatione fieri, qui ex ipso sanguine exortus est*, inquit S. P. Aug. supra cit. Q. 40. in Levit. Licèt igitur infans mediante circumcisione purgatus esset à peccato originali, manebat tamen adhuc immundus legaliter, partim quia ex vitiato sanguine natus erat, & partim etiam quia adhuc quasi quid unum erat cum matre; & ideo cum matre per Sacerdotem expiabatur, & magìs sanctificabatur, Deoque hac legali ceremoniâ consecrabatur.

Inst. Etiam prole mortuâ, debebant offerri Sacrificia hîc præscripta; atqui tamen tunc non offerebantur pro prole; ergo &c.

℟. Hoc non esse mirum; quia ut jam supra admisimus, ista Hostia pro peccato, non tantùm offerebatur pro prole, sed etiam pro matre; adeoque etiam prole mortuâ, offerri debebat.

Obj. 4. Lex Purificationis solam matrem puerperam spectabat, juxta id quod dicitur v. 7. *ista est Lex parientis masculum aut feminam.* Ergo præfatum Sacrificium non offerebatur pro prole.

℟. Neg. conseq. nam quamvis ista Lex solam matrem spectaret, in quantùm ipsius solius erat ea observare quæ hoc cap. præscripta sunt, tamen inde nullatenus sequitur quòd Hostia quam ostium Tabernaculi in die Purificationis deferre debebat, pro ipsa sola, & non pro prole oblata fuerit.

Cap. 13. & 14. agitur de leprosis eorumque expiatione, & cap. 15. tractatur de immunditia, contracta ex fluxu feminis. Hæc autem omnia non continent particularem difficultatem, sed solâ lectione intelligi possunt. Idem de illis videri potest Analogia Becani cap. 15. Q. 5.

CAPUT XVI.

Præscribuntur ritus servandi in Festo Expiationis.

QUÆSTIO I.

Quo tempore, & qua de causa Deus instituerit Festum Expiationis?

PUtat D. Th. 1. 2. Q. 102. a. 4. ad 10. Festum Expiationis institutum esse in memoriam illius beneficii, quo Deus propitiatus est peccato populi, de adoratione vituli ad preces Moysis. Imo Hebræi, quos sequuntur Lyranus, & Ribera lib. 5. de Templo cap. 11., opinantur ideo diem decimum mensis septimi electum esse & dedicatum expiationi & pœnitentiæ, quia eo die plena peccati idololatriæ remissio populo à Moyse, cum secundis tabulis descendente, annuntiata est: putant enim ipsi Moysen ter fuisse in monte per 40. dies, scilicet primis 40. pro primis tabulis suscipiendis, secundis 40. diebus pro remissione peccati in fabricationi Vituli, tertiis 40. pro reficiendis secundis tabulis; ita ut universim ibi cum Deo fuerit 120. diebus, hæseritque in monte usque ad decimum diem mensis septimi; nam si Moyses supponatur ascendisse in montem septimo die mensis tertii, inde numerando 120. dies, pervenies ad decimum diem mensis septimi. Verùm hæc opinio falso nititur fundamento; nam 1. Moyses non ter, sed bis tantùm fuit in monte per 40. dies, ut patet ex cap. 9. lib. Deut. 2. Quia non est verum, quòd decimâ die mensis septimi, anni primi (qua prætenditur peccati idololatriæ remissio populo annuntiata) Festum Expiationis institutum fuerit. Itaque

℟. Et dico cum A Lapide, Mario, & Abulensi, hoc festum institutum est diu post acceptam remissionem peccati idololatriæ.

Prob. 1. Quia hic v. 1. dicitur: *locutusque est Dominus ad Moysen post mortem duorum filiorum Aäron.* Atqui hæc mors, scilicet Nadab & Abiu, non contigit nisi post erectum Tabernaculum, & post consecrationem Sacerdotum, à Moyse per septem dies peractam; ergo non potest dici quòd illud festum institutum fuerit eò die, quo populo annuntiata est plena peccati idololatriæ remissio. Unde

Prob. 2. Pro Festo Expiationis debebat Summus Sacerdos modò esse consecratus, & debebat Tabernaculum esse erectum; nam ceremoniæ quæ hoc cap. præscribuntur in Festo Expiationis observandæ, non poterant fieri nisi à Summo Sacerdote modò consecrato, & in Tabernaculo modò erecto, ut patet legenti: atqui Tabernaculum fuit erectum diu post remissionem peccati idololatriæ; ergo &c.

Prob. min. Quia Tabernaculum tantùm erectum fuit mense primo, primâ die mensis, anni secundi, ut dicitur Exod. 40. v. 2. Remissio autem idololatriæ obtenta fuit diu ante erectum Tabernaculum, ut etiam ipsimet Hebræi fateri coguntur; siquidem juxta ipsos obtenta fuit anno primo, mense septimo, decimâ die mensis; ergo certum est, quòd Tabernaculum fuerit erectum diu post remissionem peccati idololatriæ.

Prob. 3. Exod. 34. ubi refertur descensus Moysis cum secundis Tabulis, nulla omnino fit mentio de Festo Expiationis, sed mox lex ulteriùs promulgatur, & mandantur (cap. 35.) præparari necessaria ad fabricam Tabernaculi.

Dices, si illa Ceremonia Expiationis facta non fuerit, dum Moyses ultimâ vice descendit de monte, sequitur quòd numquam facta fuerit in deserto.

Prob. sequela, nam ab illo die, quo descendit, usque ad diem primum mensis primi, anni secundi, occupatus fuit fabricando & erigendo Tabernaculo; ergo non fuit celebratum Festum Expiationis anno primo. Deinde nec etiam celebratum fuit anno secundo & sequentibus: nam omnes consecrationes, Principum oblationes, & Sacrificia peracta sunt juxta montem Sinai, ante diem vigesimum mensis secundi, anni secundi; illoque die moverunt filii Israël castra & venerunt in desertum Pharan, ut dicitur Num. 10. v. 11. & postea non videntur ampliùs Sacrificasse; quia, ut patet ex totò decursu lib. Num. non ampliùs quietem habuerunt, nec tempus erigendo Tabernaculo. Nec denique potuit celebrari ante diem vigesimum mensis secundi, quia hoc festum erat affixum diei decimæ mensis septimi, cujuslibet anni: ergo dicendum est, quòd illud celebraverint anno primo, illo die quo Moyses descendit cum Secundis Tabulis.

℟. Admittendo sequelam, scilicet quòd Festum illud nunquam celebraverint in deserto, sed tantùm in terra promissionis: idque colligitur ex Num. 28. v. 6. ubi Filiis Israël jam ingressuris terram promissionis, præcipitur ut offerant juge Sacrificium sicut obtulerant in monte Sinai; ex quo videtur sequi, quòd in aliis locis nulla Sacrificia obtulerint; nam aliàs non diceretur: *quod obtulistis in monte Sinai*, sed: *quod obtulistis in deserto*. Undè etiam quando Eleazarus, filius Aäron, consecratus fuit summus Sacerdos Num. 20. v. 26. & 28. non leguntur peracta illa Sacrificia, quæ Deus in consecratione summi Sacerdotis Exod. 29. præscripserat, quæque Levit. 8. facta sunt in consecratione Aäronis; sed tantùm indutus fuit vestibus Sacerdotalibus patris sui. Itaque causa hujus festi instituendi fuit, ut eo die fieret generalis expiatio omnium peccatorum, toto anno tam à Sacerdotibus, quàm à populo admissorum.

QUÆSTIO II.

Quænam cæremoniæ fuerint adhibitæ singulis annis in Festo Expiationis?

REsp. Et dico, in vigilia hujus festi, valde solemnis, scilicet die nonâ mensis septimi debebant omnes Judæi, etiam septennes, ut ait Comestor, jejunare ab occasu solis illius diei noni usque ad solem occidentem diei decimæ sequentis; item abstinere ab omni opere servili, etiam à præparatione ciborum. Colligitur id ex v. 29. *affligetis animas vestras, nullumque opus facietis.* Et infra cap. 23. v. 27. & præsertim. v. 32. *affligetis animas vestras die nono mensis: à vespera ad vesperam celebrabitis sabbatha vestra.* Addunt Hebræi, se illo die debere etiam abstinere à potu inebriativo, ab uxoribus, & à balneis. Ordo autem & ritus ceremoniarum, quæ isto die adhibebantur, erat hujusmodi:

1. Pontifex veniebat ad Tabernaculum vel Templum cum vitulo, quem debebat offerre pro suo peccato & peccatis totius familiæ suæ, toto anno admissis. Dicitur enim v. 3. *vitulum pro peccato offeret, & arietem in Holocaustum.* Ubi ly *offeret* intelligi debet dictum per anticipationem, & versus seq. per transpositionem juxta dicta cap. 30. Exod. Q. 2. in respons. ad obj. 3. nam aliàs sequeretur, quòd statim utrumque immolasset, cùm tamen priùs esset immolandus vitulus, & ejus Sanguis inferendus in Sanctum Sanctorum, & diu post immolandus aries, ut patebit ex dicendis. Vitulus etiam non statim immolabatur, sed prius

2. Pontifex induebatur vestibus Sacris, ut dicitur v. 4. non tamen pontificalibus, quia hoc festum non erat lætitiæ, sed mœroris, pœnitentiæ & afflictionis: Dicit etiam Abulensis, quem sequuntur Cajetanus & Sa, Pontificem non potuisse tunc portare laminam au-

auream in fronte cum insculpto nomine Dei, & rectè; quia v. 4. tantùm dicitur: *tunicâ lineâ vestietur, feminalibus lineis verenda celabit, accingetur zonâ lineâ, cidarim lineam imponet capiti.*

3. Quando Pontifex indutus erat vestibus simplicis Sacerdotis, aliqui ex senioribus populi offerebant nomine totius populi duos hircos pro peccato, & unum arietem in Holocaustum, ut habetur v. 5.

4. Postquam Pontifex obtulisset suum vitulum, & orasset pro se & pro domo sua, id est pro tota familia Levitarum (nam hi non intelliguntur nomine populi, sed ad Pontificis domum spectant) duos hircos statuebat coram Domino in ostio Tabernaculi, ut habetur v. 6. & 7. v. 8. *mittensque super utrumque* (id est super ambos hircos copulatim) *sortem, unam Domino & alteram capro emissario.* v. 9. *Cujus exierit sors Domino, offeret illum pro peccato.* Hic hircus Domino immolandus manebat ad ostium Tabernaculi cum aliis victimis. Mox Pontifex jugulabat suum vitulum pro peccato suo & omnium Levitarum, & istum hircum, super quem sors ceciderat, pro peccato populi. Deinde Sanguinem utriusque victimæ accipiebat permixtim in craterem (vel forte separatim in distinctis vasculis) & intrans in Sanctum Sanctorum, aspergebat septies contra propitiatorium (& hoc semel, si sanguis utriusque erat permixtus in uno vasculo; vel si erat separatus in duobus vasculis, debebat bis septies aspergere) orabatque pro peccatis tam suis, quàm populi, ut colligitur ex v. 14. 15. & 17. Eodem sanguine tingebat cornua Altaris Thymiamatis, ut eruitur ex cap. 4. v. 18.

Dum autem cum illo sanguine intrabat in Sanctum Sanctorum, vel potius antequam intraret, debebat assumere Thuribulum, illudque implere prunis, & accipere manum plenam Thymiamate, & sic intrare in Sanctum Sanctorum, ibique Thymiama illud incendere, ut dicitur v. 12. & postea intrare cum sanguine vituli & hirci, ut dicitur v. 14. & 15. hinc

Collige quòd ad minùs bis illo die debuerit intrare Sanctum Sanctorum; primò cum Thuribulo & Thymiamate, secundò cum sanguine.

Dices: poterat omnia simul facere.

℞. Neg. assumpt. Nam unâ manu debebat gestare Thymiama, alterâ Thuribulum: qua igitur portasset vas, vel vascula cum sanguine?

Nec dicas quòd aliquis ipsum adjuvaret, nam nemo poterat tunc esse in Tabernaculo, ut dicitur v. 17.

Denique ex Sanctuario rediens ad atrium, sive ad ostium Tabernaculi, caprum emissarium offerebat Domino, confitendo & capiti ejus imprecando omnia peccata Israëlitarum (secundùm species delictorum quæ sciebat in populo regnare) mox per certum hominem dimittebat caprum in desertum, ut ibi caper ille emissarius devoraretur à bestiis, atque ita, quasi piaculum populi, lueret pœnas peccatis populi debitas, & in ipsum translatas.

His omnibus peractis, Pontifex exuebat vestes Sacerdotales, & lavabat carnem suam v. 24. in loco sancto (id est in atrio ubi erat labrum æneum, nam in Tabernaculo non erat aqua) non quia contraxerat aliquam immunditiam, nam tunc non potuisset ampliùs illo die ministrare, cùm omnis immunditia duraret usque ad vesperam; sed ut hac ceremoniâ ostenderet, & se & populum jam à sordibus suorum peccatorum esse ablutos & mundatos. Unde festum illud luctûs jam mutabatur quasi in festum gaudii, & Pontifex induebat se vestibus suis Pontificalibus, & duos arietes, de quibus v. 3. & 5. offerebat in Holocaustum.

QUÆSTIO III.

Cui oblatus fuerit caper emissarius?

Nota quòd, ubi nos hîc habemus v. 8. *Mittensque super utrumque sortem, unam Domino, alteram capro emissario*; in Hebræo pro *capro emissario* habeatur: *Azazel.* Circa hanc dictionem varia oritur interpretatio, nam potest varia significare, ut *fortem, caprum emissarium &c.* Hinc

Aliqui dicunt, sensum istiûs textûs esse, quòd traherentur duæ sortes super duos istos capros, quarum una erat pro Domino, & ille caper super quem sors Domini ceciderat, immolabatur Domino: altera sors erat pro forti, & sic alter caper immolabatur forti, id est, ut putant, dœmoni; quia ut dicitur Job. 41. v. 24. *Non est super terram potestas quæ comparetur ei.* Sed hoc omnino falsum est & horribile, ut dicit Abulensis, quòd Deus mandaret aliquem præter se adorari: ac proinde hæc expositio blasphema est.

Alii dicunt, quòd ille hircus non offerretur diabolo propter se, sed ne noceret hominibus: & hæc pariter expositio Deo injuriosa est, quasi ipse non posset eripere suos cultores à dæmonibus, & propterea cogerentur colere dæmonem, ne noceret eis. Itaque non immolabatur hircus ille in honorem *Azazel*, id est dæmonis; quia Scriptura non dicit quòd hircus ille debuerit immolari, sed quòd debuerit mitti in desertum.

Rabbi Abraham Francus, Judæus Hispanus, inter suos doctissimus, dicit quòd *Azazel* significet *pro forti*, id est pro diabolo, ita ut illum hircum offerrent, non diabolo, sed Deo, ut ipsos liberaret à potestate diaboli: & sic ambo hirci offerebantur Deo, unus pro peccato, ut eis peccata remitteret; alter ut eos à diabolo liberaret, ne ejus suggestionibus in priora peccata relaberentur.

Hæc expositio est quidem pia & docta, sed non convenit cum textu; quia Deus hîc ponitur tamquam una pars pro qua mittebatur sors, & Azazel tamquam altera pars: at verò juxta illam expositionem, uterque hircus immolabatur Deo, ita ut non sors poneretur pro hirco qui immolabatur pro peccato, altera pro hirco ut Deus Judæos liberaret à potestate diaboli. Item juxta illam expositionem primus hircus immolabatur pro peccatis præteritis, alter verò pro peccatis futuris: sed hoc falsum esse, patet ex v. 21. ubi dicitur, quòd Pontifex super caput secundi hirci confiteretur & imprecaretur omnes iniquitates filiorum Israël, & deinde per hominem ad hoc paratum mitteret in desertum: atqui Pontifex non confitebatur nec imprecabatur peccata futura, sed præterita, ergo.

Alii Hebræi dicunt, quòd per *Azazel* intelligatur aliquis mons valde fortis, in quem hîc hircus post imprecationem omnium peccatorum deducebatur, ex eo præcipitandus. Et præterea addunt, alligari solitum ad cornua hujus hirci filum coccineum, quod Deus, quando propitiabatur populo suo, & expiatio ei placebat, convertebat in colorem album; & tunc dispositos fuisset rubicines per montes vicinos, ac post hos rursum alios & alios per totam Judæam, qui unanimiter clangore tubarum toti terræ nuntiabant, expiationem Deo placuisse.

Sed hæc fabulosa esse, probari non debet, quandoquidem id per se pateat. Itaque prætermissis illis fabulis, non potest nomine *Azazel* intelligi aliquis mons de quo caper ille præcipitabatur; quia, de ista præcipitatione nulla fit mentio in Scriptura, sed è contra expressè habetur, quòd emitteretur in solitudinem. Quare

℞. Et dico, *Azazel* significat caprum emissarium, prout noster interpres transtulit; adeoque sensus est, quòd sors mitteretur, uter duorum caprorum immolaretur Domino, & uter mitteretur in solitudinem; ac consequenter ambo hirci offerebantur Domino, & ambo pro peccatis; sed unus, super quem ceciderat sors *pro Domino*, dicebatur specialiter offerri Deo pro peccato, quia immolabatur prope ostium Tabernaculi, juxta ceremoniâs omnium aliorum Sacrificiorum; alter verò etiam offerebatur Domino, sed sors hujus cadebat in caprum emissarium, id est debebat, juxta sortem suam, mitti in solitudinem, por-

tans super se iniquitates filiorum Israël. Hæc expositio

Prob. quia, ut notant Marius, Jansenius, Menochius, & A Lapide, dictio *Azazel* componitur ex *ez*, id est *caper*; & *Azel*, id est *abiit* seu *ablatus est*, vel ut Marius dicit, *dimisit*. Item LXX. vertunt ἀποπομπαῖον *apopompæon*, quam dictionem S. Ambrosius lib. de Tobia cap. 20. vertit: *transmissorem*. Symmachus autem & Aquila, teste Theodoreto, vertunt: *caprum autem qui emittitur in solitudinem*. Et rectè, nam derivatur à verbo ἀποπέμπω *apopempo*, id est *dimitto* vel *ablego*; ergo rectè transtulit noster Interpres: *capro emissario*.

Obj. 1. v. 10. ubi nos habemus: *& emittat eum in solitudinem*, Hebraïcè habetur: *& mittat eum ad Azazel in desertum*. Atqui non mittebatur ad alium caprum emissarium, ergo ly *Azazel* non significat caprum emissarium, sed locum aliquem seu montem, aut petram fortem & arduam, de qua præcipitabatur.

Confirm. quia 1. Reg. 20. v. 19. extabat adhuc lapis qui vocabatur *Ezel*, adeoque videtur fuisse lapis istius montis vel petræ.

℟. Neg. conseq. quia dictio Hebraïca *Laazazel* non potest verti: *ad Azazel*, sed verti debet: *pro Azazel*, nam littera L *Lamed* quando dictioni præfigitur, significat *pro*, ut dicit A Lapide: & confirmatur ex textu, nam ubi nos habemus v. 8. *sortem unam Domino*, Hebraïcè habetur: *Ladonai*, id est *pro Domino*; ergo similiter dum dicitur: *Laazazel*, significatur: *pro Azazel*. Aliàs enim cùm v. 8. habetur *Ladonai* & *Laazazel* eisdem litteris scriptum, sicut v. 10. sequeretur sensum illius versûs esse hunc: *mittet super utrumque sortem, unam ad Dominum, & alteram ad montem Azazel*, qui sensus certò foret valde ineptus. Itaque sensus Hebraïcus verborum v. 10. est hic: *& emittat illum* PRO, *sive* TAMQUAM CAPRUM EMISSARIUM *in desertum*.

Ad Confirm. dico, lapidem illum vocatum fuisse *Ezel*, non ab aliqua petra vel loco, sed ex eo quòd viam ostenderet viatoribus: unde *Ezel* significat lapidem itineris, inquit Lorinus.

Adde, quòd in tot Palæstinæ delineationibus nullus mons *Azazel* inveniatur. Et sanè si *Azazel* nomen montis esset, Moyses montem *Azazel* æquè expressisset, ac montes *Ararat*, *Galaad*, *Hor* &c.

Obj. 2. *Azazel* æquè significat fortem, ac caprum emissarium; ergo æquè accipi potest pro forti, ac pro capro emissario.

℟. Neg. conseq. quia inveniri non potest, quis sit iste fortis; cui, ad quem, pro quo forti caper ille esset immolandus aut mittendus in desertum. Unde etiam dato, quòd juxta textum Hebræum *Azazel* significet fortem, inde tantùm sequitur, caprum illum non solùm *emissarium*, sed etiam *fortem* appellari, quia est animal impetuosum, & præsertim, quia portabat super se iniquitates totius populi.

P. Quid Mysticè significatum fuerit per utrumque hircum?

℟. Quia Christi Domini mortalitas & immortalitas non poterat commodè eodem hirco significari; hinc sensu allegorico, uterque Christi figura fuit. Unde 1. ille qui pro peccato mactabatur, passibilem Christi naturam significabat, ille verò qui dimittebatur, impassibilem divinitatem. Ita Theodoretus in Levit. & S. Cyrillus lib. 9. cont. Julianum, ante medium. Vel, ut Procopius exponit, per hircum emissarium significatur Christi anima seu Spiritus, qui à morte liber evasit.

2. Hircus pro peccato significat Christum immolatum, emissarius verò denotat genus humanum, quod per Christi mortem liberum dimissum est. Ita pariter S. Cyrillus loco cit.

3. Tertul. lib. cont. Judæos cap. 14. putat duobus hircis significari duos Christi adventus. Origenes per duos Hircos intelligit Christum & Barrabbam; Rupertus verò Christum & Anti-Christum.

Tropologicè per duos hircos denotantur boni & mali: anagogicè electi & reprobi, in die Judicii declarandi forte prædestinationis & reprobationis æternæ. Ita Beda & Radulphus apud Tirinum.

Notant aliqui, dæmonem, ut simiam Dei, similem aliquando expiationem suis injunxisse Sacrificulis: nam, teste Herodoto in Exterpe, solebant Ægyptii imprecationes & maledicta congerere in caput victimæ ad id designatæ, ut si quid sibi aut Ægypto adversi immineret, id omne in Caput victimæ converteretur. Tunc illam vel in Nilum demergendam præcipitabant, vel Græco seu extraneo alicui homini in foro venalem proponebant, ut videlicet in illius ventrem omnia illa maledicta derivarent.

QUÆSTIO IV.

Quomodo potuerit Pontifex sanguinem Vituli spargere, & orare conversus ad Orientem?

NOta quòd hìc v. 14. dicatur de Pontifice: *tollet quoque de Sanguine vituli, & asperget digito septies contra propitiatorium ad orientem*. Circa hunc textum oritur quæstio, quomodo potuerit aspergere ad Orientem, cùm propitiatorium esset ad Occidentem? Ad quam

℟. Per Orientem hìc non debere intelligi partem Orientalem mundi, sed partem Orientalem propitiatorii; & sic stabat in illa parte Sanctuarii, quæ erat inter velum & Arcam: adeoque Pontifex expiabat eo situ, quo exteri orabant, respiciens nempe & aspergens partem Orientalem propitiatorii; sicuti jam nostri Sacerdotes quamvis conversi ad partem Orientalem mundi, stant tamen pectore versùs partem Occidentalem altaris.

Prob. 1. Quia nulla assignari potest ratio, cur Pontifex intra Sanctum Sanctorum deberet se convetere ad partem Orientalem mundi, cùm totus ritus aspersionis, uti & suffitûs Thymiamatis ad Dei solius honorem cultumque pertineret, cujus specialis præsentia in Arca cum Cherubim erat in parte Occidentali mundi (ut dictum est cap. 30. Exod.) sic ut respiceret partem Orientalem, à qua parte Pontifex rectè intrabat.

Declaratur: nulla est ratio, quin imo indecens foret, si nostri Sacerdotes respicerent Occidentem, & dorsum suum Altari obverterent, dum orant in Missa, consecrant &c. Ergo similiter indecens fuisset, si Pontifex V. L. respexisset Orientem, & dorsum suum obvertisset propitiatorio, dum orabat, & sanguinem aspergebat.

Prob. 2. Dicitur in textu: *asperget contra propitiatorium*, sicuti in nostris Rubricis dicitur: *incensabit altare*; atqui non rectè diceretur aspergere propitiatorium vel incensare Altare, si staret dorso versùs illud, ergo &c.

Prob. 3. v. 2. dicitur: *quia in nube apparebo super oraculum*. Atqui Sacerdos non obvertebat dorsum Domino sibi apparenti aut loquenti, ergo.

Dices, cùm verba Scripturæ debeant intelligi prout jacent, dici potest quòd Pontifex intrans Sanctum Sanctorum, faceret medium circulum, & staret retro propitiatorium, atque sic in illo loco aspergeret contra Orientem.

℟. Neg. assumpt. nam vultus Dei loquentis, vel apparentis erat conversus ad introitum Tabernaculi, id est ad Orientem; vel ad Occidentem, id est versùs locum retro propitiatorium: si erat versùs Orientem, fuisset dorsum ejus obversum Sacerdoti aspergenti & oranti; si verò vultus fuisset conversus ad Sacerdotem stantem retro propitiatorium, id est ad Occidentem, tunc dorsum obversum fuisset populo deprecanti & Altare Thymiamatis fumiganti: quæ duo inconvenientia sunt utrimque æquè magna. Restat igitur dicendum, Sacerdotem stetisse ante propitiatorium; quia sic facies Dei placandi erat conversa ad Sacerdotem, ad Altare Thymiamatis fumigans

migans odorem suavissimum Domino, ad Altare Holocausti consumens Holocausta & hostias pro peccato, & denique ad universum populum pro peccatis suis supplicantem. Circa hanc quæstionem videri etiam potest Marius.

QUAESTIO V.

Cujus Altaris cornua asperserit Pontifex sanguine Vituli & Hirci?

POstquam omnia in Sancto Sanctorum peracta erant, dicitur hic v. 18. *Cùm autem exierit ad Altare quod coram Domino est; oret pro se, & sumptum sanguinem Vituli atque Hirci fundat super cornua ejus per gyrum.* Circa hæc verba oritur dubium, utrùm hic debeat intelligi Altare Thymiamatis, an Altare Holocausti? illi qui constituunt Altare Thymiamatis in Sancto, communiter sustinent, hoc Altare intelligi debere: nec mirum, nam si possit intelligi Altare Holocausti, deficit præcipuum argumentum quod ex hoc loco contra positionem Altaris Thymiamatis in Sancto Sanctorum urgent hoc modo: Scriptura dicit hic v. 17. quòd nullus possit esse in Tabernaculo, dum Pontifex est in Sancto Sanctorum, & mox v. 18. subjungit: *Cùm autem exierit ad Altare*, scilicet Thymiamatis; ergo Altare hoc erat extra Sanctum Sanctorum, nam aliàs non debuisset exire ad illud expiandum, sed debuisset in ipso Sancto Sanctorum manere. Interim ut ostendamus, hoc argumentum non subsistere,

℟. Et dico, Altare de quo hic agitur, non erat Altare Thymiamatis, sed Altare Holocausti, quod stabat extra Tabernaculum.

Prob. 1. Quia hic à v. 12. usque ad 16. præscribitur ritus quo Pontifex debebat expiare Sanctum Sanctorum. deinde additur v. 16. quòd deberet eodem ritu expiare Tabernaculum sive Sanctum; & his peractis v. 18. dicitur exire ad Altare, ut illud pariter expiet; atqui Altare Thymiamatis erat certò in Tabernaculo, scilicet vel in Sancto Sanctorum vel in ipso Sancto; ergo quando dicitur exiturus *ad Altare*, intelligi debet Altare Holocausti.

Prob. 2. Quia v. 20. ponuntur tria distincta quæ emundari debent: *postquam emundaverit Sanctuarium, & Tabernaculum, & Altare.* Et iterum v. 33. *& expiabit Sanctuarium, & Tabernaculum Testimonii, atque Altare.* Ergo istud Altare expiabatur postquam expiata erant Sanctuarium & Tabernaculum, adeoque erat extra illa loca, & per consequens Altare Holocausti. Hinc

Prob. 3. In præcedentibus actum est de Expiatione Altaris Thymiamatis; nam actum est de Expiatione totius Tabernaculi, in quo Altare illud erat, & consequenter expiabatur simul cum loco in quo erat: ergo jam agitur de Altari Holocausti.

Prob. 4. Quia aliàs sequeretur, quòd locus ille, in quo erat Altare Holocausti, id est atrium, non fuisset expiatus, nec aliquis ritus ipsum expiandi præscriptus: atqui tamen æquè indigebat Expiatione ac Sanctuarium & Sanctum; nam omnia animalium Sacrificia in eo fiebant, poteratque populus locum illum intrare; adeoque necesse erat ut locus ille plures immunditias contraheret, ergo &c.

Prob. 5. Quia totis lib. Levit. Num. & Deut. & omnibus sequentibus numquam aliquid dicitur de Altari Thymiamatis, quin dictioni *Altare* addatur una alia ad distinctionem, ut *Altare Thymiamatis*, supra cap. 4. v. 7. *Altare quod est... in Tabernaculo Testimonii*, ibidem v. 18. *Altare aureum*, Num. 4. v. 11., 3. Reg. 7. v. 48. & 1. Machab. 1. v. 23.; *Altare incensorum* vel *incensi*. 1. Macab. 4. v. 49. & 2. Machab. 2. v. 5. &c. Unde ubicumque Scriptura habet dictionem *Altare* solam & sine addito, semper intelligitur Altare Holocausti (habetur autem plùs quam quinquagesies in solo lib. Levit.) ergo similiter hic debet intelligi Altare Holocausti.

Prob. 6. Quia hic v. 20. immediatè post emundationem Altaris, dicitur quod Aäron debeat offerre hircum viventem seu caprum emissarium, eique imprecari omnia peccata filiorum Israël: atqui iste hircus offerebatur in atrio prope Altari Holocausti, ergo intelligitur illud Altare mundatum esse immediatè antequam offerebatur hircus: & deinde subjungitur, quòd illum hircum deberet mittere in desertum. Quo peracto v. 28. *revertetur Aäron in Tabernaculum;* atqui non legitur egressus de Tabernaculo post expiationem Altaris, sed ante; ergo intelligi debet illud Altare quod erat extra Tabernaculum.

Prob. 7. v. 17. dicitur quòd nullus hominum possit esse in Tabernaculo, quando Pontifex est in Sanctuario, *donec egrediatur*: atqui ille egressus erat egressus ad Altare de quo hic est quæstio; & etiam intelligitur egressus de toto Tabernaculo, ergo illud Altare erat extra Tabernaculum.

Prob. prima pars min. quia immediatè post verba: *donec egrediatur*, subjungit: *cùm autem exierit ad Altare.*

Prob. secunda pars min. quia si tantùm intelligeretur de egressu ex Sancto Sanctorum usque ad Sanctum, ubi putant fuisse Altare Thymiamatis, nemo umquam potuisset scire quandonam Pontifex esset egressus; ut possent Sacerdotes intrare, nam totum Tabernaculum erat undique clausum, & Pontifex non habebat vestes Pontificales cum Tintinnabulis, è quorum clangore potuisset ejus egressus audiri, adeoque illud præceptum fuisset inutile, si tantùm intelligeretur egressus ex Sancto Sanctorum usque ad Sanctum.

Prob. 8. Quia hic de hoc Altari dicitur: *sanguinem Vituli atque Hirci fundat super cornua ejus per gyrum.* Atqui numquam poterat fundi sanguis super cornua & per gyrum Altaris Thymiamatis, sed semper debebat fundi per gyrum Altaris Holocausti: unde & in expiatione Altaris Thymiamatis cornua tantùm tangebantur sanguine, & reliquus sanguis fundebatur ad basim Altaris Holocausti; ergo &c.

Prob. min. ex cap. 4. v. 7. ubi dicitur, *Ponetque de eodem sanguine super cornua Altaris Thymiamatis... omnem autem reliquum sanguinem fundet ad basim Altaris Holocausti &c.* Et meritò, quia indecens fuisset quòd tam multum sanguinis, scilicet duorum animalium, fusum fuisset in Tabernaculo, qui locus debebat esse mundissimus, nec ullos canales habebat per quos effluere potuisset. Ac proinde si sanguis ille fusus fuisset super cornua per gyrum Altaris Thymiamatis, Tabernaculum non fuisset tantâ sanguinis effusione mundatum, sed turpiter maculatum.

Obj. 1. Hoc Altare vocatur *Altare quod coram Domino est*; ergo erat Altare Thymiamatis, quod ideo dicitur esse *coram Domino*, quia erat ante Sanctum Sanctorum. Unde & de eodem Altari dicitur supra cap. 4. v. 18. *Ponetque de eodem sanguine in cornibus Altaris quod coram Domino est in Tabernaculo Testimonii.*

℟. Neg. conseq. nam eodem cap. 4. dicitur Altare Holocausti esse *coram Domino*, dum ibidem v. 24. de hirco pro peccato Principis oblato subjungitur: *Cùmque immolaverit eum in loco, ubi solet mactari Holocaustum coram Domino.* Et sic in pluribus locis dicuntur Sacrificia offerri *coram Domino*, quæ tamen offerebantur in Altari Holocausti. Denique quòd Altare Holocausti dicatur quoque esse *coram Domino*, clarissimè exprimit Scriptura 3. Reg. 8. v. 64. *Altare Æneum, quod erat* CORAM DOMINO, *minùs erat & capere non poterat Holocaustum & Sacrificium &c.* Ac proinde quod ex v. 18. cap. 4. citatum est, huic sententiæ nequaquam obest: nam quòd ibidem agatur de Altari Thymiamatis, non eruitur ex to *coram Domino*, sed ex verbis immediatè sequentibus, scilicet *in Tabernaculo Testimonii.*

Obj. 2. Dicitur hic: *sumptum sanguinem... fundat super cornua ejus per gyrum.* Atqui sanguis non fundebatur super cornua Altaris Holocausti, sed ad basim ejus, ergo.

 Con-

Confirm. Quando sanguis erat fundendus juxta Altare Holocausti, tunc omnis reliquus sanguis erat fundendus; hic verò tantùm dicitur, quòd debeat sumi sanguis & fundi, id est illo tingi cornua Altaris; adeoque tantum sumebatur in modica quantitate. Ita Abulensis.

℟. Neg. min. nam supra cap. 4. v. 30. dicitur: *tolletque Sacerdos de sanguine in digito suo, & tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim ejus.* Ad id autem quòd in confirmatione allatum est, scilicet quòd sanguis, qui fundebatur super cornua altaris, tantum sumeretur in modica quantitate, respondeo, id omnino gratis & infundate dici. 1. Quia verbum *fundat*, quo scriptura utitur, nusquam significat tinctionem, sed solam effusionem. 2. Quia ex prioribus cap. hujus libri, item ex cap. 17. certum est, quòd sanguis omnium victimarum debuerit effundi vel super cornua, vel super parietes, id est ad latera, vel ad basim altaris holocausti: atqui hic postquam dictum est, *sanguinem vituli atque hirci fundat super cornua ejus per gyrum*, nihil amplius de effusione reliqui sanguinis dicitur, quod tamen in omni alio Sacrificio expressè notatur, ergo signum est quòd hic agatur non de sola intinctione, sed de effusione sanguinis. Denique ubi agitur de sola intinctione, exprimitur ut solos digitos tingat in sanguine, ut supra cap. 4. v. 17. hic autem dicitur quòd debeat fundi sanguinis super cornua Altaris per gyrum; ergo de sola intinctione id intelligi nequit.

Obj. 3. si per Altare, ad quod Pontifex exibat, debeat intelligi Altare Holocausti, sequitur quòd Altare Thymiamatis non fuerit expiatum; atqui hoc admitti nequit, ergo.

℟. 1. Retorquendo argumentum, si debeat intelligi Altare Thymiamatis, sequitur quòd Altare Holocausti non fuerit expiatum; atqui hoc similiter admitti nequit, ergo.

℟. 2. Neg. seq. maj. nam Altare Thymiamatis intelligitur expiatum in expiatione Sancti Sanctorum, vel in expiatione Sancti: locus enim in quo Altare illud erat, expiari non poterat, nisi expiato Altari (cujus expiationis ritus habetur Exod. 30. v. 10. & hoc lib. cap. 4. v. 7. & 18.) Unde sicuti dum hic v. 33. dicitur: *& expiabit Sanctuarium*, non intelligitur expiatum Sanctuarium sine propitiatorio quod in eo erat; ita similiter non intelligitur expiatum Tabernaculum sine Altari Thymiamatis quod, juxta Adversarios, in Tabernaculo, id est in Sancto, erat.

Obj. 4. Altare holocausti non debebat expiari, nam expiabatur singulis diebus per Sacrificia.

℟. Neg. assump. quamvis enim singulis diebus expiaretur, tamen debebat in Festo Expiationis expiari, quia erat expiatio universalis: sicuti si quis pridie obtulisset hostiam pro peccato, debebat tamen illo die cum cæteris etiam offerre ea quæ Num. 29. præscripta sunt.

Hæc sententia non omnino singularis est; nam illam sustinent Cajetanus, Radulphus, & Lorinus, qui posterior ita scribit: impulit me adhuc in eamdem opinionem Radulphi, optimi enarratoris hujus lib. authoritas, scribentis juxta litteram Altare Holocausti debere intelligi, quod ante Tabernaculi ingressum positum erat.

CAPUT XVII.

Præcipit Deus, ut sibi soli sacrificent Judæi, neque in quovis loco, sed in solo Tabernaculo, prohibetque eis omnem esum sanguinis.

QUÆDAM RESOLVUNTUR.

PEtes 1. An lex, de qua v. 3. scilicet quæ prohibet Hebræis occidere quædam animalia extra atrium Sanctum, etiam intelligenda sit de occisione profana, ut existimat Theodoretus?

℟. Negativè, sed intelligenda est dumtaxat de occisione sacra, seu de solis Sacrificiis.

Prob. 1. Quia impossibile fuisset omnia animalia in tota Judæa occidenda, ad Tabernaculum vel Templum adducere, & inde occisa domum revehere. Nec etiam suffecissent Sacerdotes (qui erant soli in illa sententia laniones) nam non omnes simul, sed per vices ministrabant: nec omnes Jerosolymis, sed in suis respective civitatibus (quæ ipsis 48. assignantur Num. 35. v. 7.) habitabant.

Prob. 2. Quia hic v. 5. illa animalia vocantur *hostiæ* (hebraïcè *Sacrificia*) *quas filii Israël occidunt in agro*; id est quas alioquin, nisi obstaret hoc præceptum, passim immolaturi essent in agris.

Prob. 3. Ex S. P. Aug. Q. 56. in Levit. dicente: „Illud quod dicit (Scriptura) *quicumque occiderit* „*Vitulum, aut ovem, aut capram in castris...* non „de iis dicit quæ occiduntur ad usum vescendi, vel „si quid aliud, sed de sacrificiis. Prohibuit enim pri„vata Sacrificia, ne sibi quisque quodammodo Sa„cerdos esse audeat, sed illuc afferat, ubi per Sacer„dotem offerantur Deo.„

Prob. 4. à rationibus hujus prohibitionis, quarum prima erat, ne sibi quisque sacrificandi munus arrogaret, quod multi invidebant solis filiis Aäron esse concessum, ut constat ex Num. 16.; atque sic, contemptis Sacerdotibus Aäronicis, alios sibi substituerent, cujus peccati graviter reus arguitur Jeroboam Rex Israël 3. Reg. 12. v. 31. & cap. 13. v. 33.

Secunda, ne idololatriæ pateret via: *ita enim nec vanis sacrificabant*, inquit S. P. loco cit.; atque ideo dicitur hic v. 7. *Et nequaquam ultra immolabunt hostias suas dæmonibus.* Hoc enim natum erat sequi ex illa promiscua ubique locorum immolatione. Prohibuit ergo Deus, ne more gentilium ab Hebræis sacrificaretur in excelsis montibus, lucis, aut cavernis. Atque hinc facilè intelligitur cur, ut observat S. P. ibidem, Jeroboam Rex Israël timens ne legis hujus necessitate populus avelleretur à regno suo, eundo Jerosolymam ad sacrificandum, fabrificaverit Vitulos aureos.

P. 2. Quomodo ergo contra hoc præceptum non peccaverint Elias 3. Reg. 18. v. 30., & alii qui extra atrium sacrum sacrificaverunt?

℟. Quia illi hoc fecerunt ex speciali mandato aut inspiratione Dei. *Cùm enim jubet ille*, inquit S. P. Q. cit. *qui legem constituit, aliquid fieri quod in lege prohibuit, jussio illa pro lege habetur, quoniam author est legis.* Et post pauca de Elia subjungit: *Spiritus Dei qui fuerat in Elia, quidquid de hac re fecit, contra legem esse non potest, quia dator est legis.* Sic & alii, qui Deo inspirante extra Tabernaculum immolarunt, in hanc legem non impegerunt, ut Manue Jud. 13. v. 19. Samuël 1. Reg. 7. v. 9. David 2. Reg. 24. v. 18.

P. 3. Quare Deus prohibuerit esum sanguinis, & quomodo intelligatur v. 11. animam carnis in sanguine esse?

℟. Prima prohibitionis causa est, ut populus Israëliticus ab omni crudelitate & belluina feritate avocaretur: hæc enim ratio subjungitur v. 11. *quia anima carnis in Sanguine est.* Ne proinde animam ipsam comedere & absumere videatur, qui Sanguinem, animæ comitem necessarium, quique illi ad functiones vitales unicum est necessarium instrumentum, edit & absumit, ideo Deus id hic prohibuit.

Anima autem hic videtur accipienda pro ipsa vita temporali, quæ non diutius durat, quàm anima in corpore est. Sic eam accipit S. P. Aug. Q. 57. in Levit. dicens: "ipsam vitam corporis vocavit ani„mam, non vitam quæ migrat ex corpore... secundùm „istam ergo significationem, qua perhibetur anima „etiam hæc vita temporalis, dixit Apostolus Paulus „(Act. 20.) *non enim facio animam meam pretiosiorem* „*quàm me*: ubi se ostendere voluit & mori paratum pro „Evangelio. Nam secundùm significationem quâ ani„ma dicitur illa quæ migrat ex corpore, magis eam pre„tiosam faciebat, cui tantum meritum conquirebat.

Dici-

Dicitur itaque anima, id est vita animalis esse in Sanguine, quia ut dicit S. P. ibidem, *vita ista temporalis maximè Sanguine continetur in corpore.* Nam Sanguis præ aliis humoribus calorem naturalem conservat, spiritus vitales suppeditat, atque ita vitam conservat, ut propterea v. 14. in textu Hebraïco dicatur: *anima omnis carnis est Sanguis ejus;* quod S. P. loco cit. verum esse tradit, vel locutione metonymicâ, qua intelligitur *per id quod continet id quod continetur*, inquit S. D. *ut quoniam anima Sanguine tenetur in corpore, nam si fuerit effusus abscedit, per ipsum aptiùs significata sit anima, & ejus nomen Sanguis acceperit. Sicut Ecclesia dicitur locus, quo Ecclesia congregatur, nam Ecclesia sunt homines.* Vel etiam id verum est, quia significatum nomine signi exprimitur. *Solet autem*, ait iterum S. P. *res quæ significat, ejus rei nomine, quam significat, nuncupari, sicut scriptum est*, (Gen. 41.) *septem spicæ sunt septem anni.*

Id S. Doctor latiùs declarat lib. 2. cont. Advers. Legis cap. 6. ubi explicans quod dictum est: *anima omnis carnis Sanguis est*, ita scribit: "quia „Sanguis per venas omnes ab ipso corde diffusus, „in nostro corpore plùs cæteris humoribus princi„patur: ita ut ubicumque fuerit vulnus inflictum, „non humor alius, sed ipse procedat: itaque ani„ma, quia omnibus quibus constamus invisibili„ter prævalet, illo meliùs significatur, quod „omnibus quibus constamus visibilibus, præva„let."

Secunda quoque ratio, cur esus sanguinis prohibeatur, additur v. 11. quod sanguis speciatim Deo dedicatus sit, & divinâ lege sancitum, ut ille in expiationem peccatorum humanorum effundatur; ut sic sanguis & mors animalium suppleat vicem hominis, qui per peccatum mortem promeritus est.



CAPUT XVIII.

Præscribuntur gradus consanguinitatis & affinitatis, in quibus Matrimonium contrahere non licet; vetatur omne adulterium aliaque nefanda carnis peccata, item infantium immolatio idolis.

QUÆSTIO I.

Qualis vita hîc promittatur observantibus Dei mandata, an temporalis an æterna?

VErs. 3. *Juxta consuetudinem terræ Ægypti non facietis: & juxta morem regionis Chanaän... non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis.* Prohibet hîc Deus specialiter, ne Judæi imitentur mores Ægyptiorum & Chananæorum, non quia aliarum gentium mores erant fortè minùs mali, sed quia faciliùs mores Ægyptiorum (quibuscum habitaverant) retinere, & Chananæorum (quorum terram jam erant ingressuri ac possessuri) imbibere poterant. Prohibet autem non solùm idololatricas nationum istarum consuetudines, sed etiam nuptiales.

♰. 5. *Custodite leges meas atque judicia;* id est præcepta judicialia, quæ justitiam & honestum convictum in Republica statuunt, ad quæ revocantur leges matrimoniales. *Quæ faciens homo vivet in eis.* Circa hæc verba oritur dubium, utrùm hîc Judæis, legem veterem observantibus, promittatur vita æterna.

℞. Et dico, Judæis non promittitur vita æterna, sed temporalis, diuturna, & prospera. Pro quo

Nota per vitam diuturnam hîc non intelligi tantùm absentiam omnis morbi mortiferi & abbreviantis vitam, & deinde annos multos, sed etiam fertilitatem rerum temporalium & prosperitatem in omnibus operationibus, & victoriam de hostibus, atque omnia alia bona quæ in præsenti conditione mortalium, homini accidere possunt delectabilia. De longitudine vitæ habetur Exod. 15. v. 26. *si audieris vocem Domini Dei tui... & obedieris mandatis ejus, & custodieris omnia præcepta illius, cunctum languorem quem posui in Ægypto, non inducam super te: ego enim Dominus Deus sanator tuus.* Et ibidem cap. 23. v. 26. *non erit infœcunda nec sterilis in terra tua: numerum dierum tuorum implebo.* Idem habetur Deut. 7. De fertilitate bonorum temporalium dicitur Isaiæ 1. v. 19. *si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.* Idem habetur Aggæi 1. & 2. ac Malachiæ 3. v. 10. & 11. De prosperitate in rebus agendis dicitur Deut. 12. v. 7. *lætabimini in cunctis ad quæ miseritis manum.* De victoria contra hostes & omnibus prædictis simul sumptis latè habetur hoc lib. cap. 26. Hoc notato, resolutio

Prob. 1. Quia hîc tantùm promittitur vita, qua vivitur in præceptis; dicitur enim: *quæ faciens homo vivet in eis*, id est homo adimplens illa præcepta, merebitur diutius vivere, ut illa iterum iterumque adimpleat; atqui in vita æterna non vivitur in præceptis, cùm sit status fruitionis & non legis; ergo &c.

Prob. 2. ex Apost. Qui hoc loco utitur ad demonstrandam differentiam inter Veteris & Novi Testamenti promissiones, ad Rom. 10. v. 5. *Moyses enim scripsit, quoniam justitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea.* v. 6. *quæ autem ex fide justitia est....* v. 10. *Salvus eris.* Item ad Galat. 3. v. 11. *Quoniam in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est quia justus ex fide vivit. Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea, vivet in illis.* Et ad Heb. 7. v. 19. dicit Novum Testamentum esse *melioris spei; per quam proximamus ad Deum.*

Obj. 1. Ex hac sententia sequitur, quòd Sancti V. Testamenti non sperarent vitam æternam; nam si ipsis promissa non erat, sperare non poterant, utpote destituti motivo formali spei.

℞. Neg. seq. nam licèt illis non esset promissa expressè, erat tamen promissa implicitè, quatenus illis ceremoniis & observantiis, quamvis in se egenis elementis, excitabantur ad fidem in Christum, qui ipsis allaturus erat non sanctitatem legalem, sed veram & internam, quæ vitam æternam promeretur.

Licèt itaque Lex Vetus secundùm se spectata non promitteret bona æterna, sicut jam promittit Lex Nova; tamen hoc non obstante, tum ex doctrina & traditione Seniorum ac Prophetarum, fideles istius temporis habebant notitiam vitæ æternæ, & consequenter eamdem æquè sperare poterant ac nos. Id autem inter alia liquet ex Isaiæ 64. v. 4. *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te.* Quæ verba Apost. 1. Cor. 2. v. 9. exponit de æterna beatitudine. Similiter cap. 66. v. 22. promittit Deus *cœlos novos & terram novam*, ad quæ verba respexit S. Petrus Epist. 2. cap. 3. v. 13.

Et revera quàm firmam fidem & spem vitæ æternæ habuerint Sancti, etiam V. Testamenti, satis liquet ex Machabæis 2. Machab. cap. 6. &c. Dicendum itaque: fideles & sanctos V. Legis idem credidisse ac sperasse, quod nos, tametsi longè obscuriùs, uti docet S. P. Aug. lib. 19. cont. Faustum cap. 14. dicens: *Quid promittitur nisi vita æterna ex resurrectione? .... tunc ergo & occulta erat fides, nam eadem credebant, eademque sperabant omnes Justi & Sancti etiam temporum illorum.*

Obj. 2. Multi, qui exactè servaverunt mandata in Lege præscripta, non habuerunt vitam longam, nec prosperitatem in rebus agendis; ergo &c.

℞. 1. Neg. conseq. Nam Deus pro vita temporali largitus est ipsis vitam æternam, adeoque quamvis ipsis longam vitam promiserit, abundè tamen promissum suum solvit.

℞. 2.

℟. 2. Sanctos illos per observantiam illorum mandatorum non intendisse principaliter vitam diurnam, sed æternam: unde David dicit Psalm. 119. *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est.* Hinc Apost. ad Heb. 11. v. 13. dicit Sanctos, qui juxta fidem defuncti sunt non acceptis repromissionibus, confessos esse, *quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt*, inquit, *significant se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi: nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem.* Et v. 35. dicit: *Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem.*

De hac re S. P. Aug. Epist. 120. cap. 2. ita scribit: " illæ felicitates Patrum Dei beneficio concessæ „ prædicantur, quamvis id istam vitam transitoriam „ pertinentes. Illa quippe terrena munera in manifesto promittebantur & tribuebantur: in occulto „ autem illis omnibus rebus Novum Testamentum „ figuratè prænuntiabatur, & capiebatur intelligen- „ tià paucorum, quos eadem gratia prophetico mu- „ nere dignos fecerat. Dispensabant ergo illi Sancti „ pro congruentia temporis Testamentum Vetus, per- „ tinebant verò ad Testamentum Novum: nam & „ quando temporalem felicitatem agebant, æternam, „ veram & præferendam intelligebant, & istam mi- „ nistrabant in mysterio, ut illam consequerentur in „ præmio.

Dices, quamvis S. P. loco jam cit. item in Exposit. Epist. ad Galat. doceat legem V. non promisisse nisi bona temporalia, tamen in libris contra Pelagianos exaratis asserit oppositum: siquidem lib. de spiritu & littera cap. 29. & lib. 4. ad Bonifac. cap. 5. præfata Scripturæ verba: *vivet in illis*, intelligit de vita æterna.

℟. Neg. assumpt. nam contra Pelagianos tantùm demonstrat, casu quo ista verba forent intelligenda de vita æterna, inde nequaquam sequi, hominem posse salvari per solam legem sine interna gratia Christi, uti illi Hæretici prætendebant. Patet hæc responsio ex cap. cit. lib. 4. ad Bonifac. ubi ita scribit: " Lex „ de prævaricatione terrendo tamquam pædagogus „ perducit, ut sic conferatur homini, quod conferre „ ipsa non potuit. Istis namque verbis eorum, qui- „ bus dicunt *legem Prophetis & Patriarchis, omnibusque Sanctis mandata ejus servantibus, vitam* „ *potuisse conferri perpetuam*, respondet Apostolus „ (ad Galat. 3.) *quia autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est, quia justus ex* „ *fide vivit. Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea, vivet in illis.* Quod ex lege testimonium „ commemoratum ab Apostolo *propter vitam temporalem intelligitur*, propter cujus amittendæ ti- „ morem faciebant homines legis opera non ex fide, „ quæ transgressores legis eâdem lege à populo ju- „ bebat occidi. Aut *si altiùs* intelligendum est, *propter vitam æternam* scriptum esse, *qui fecerit ea,* „ *vivet in illis*: ideo sic expressum est legis impe- „ rium, ut infirmitas hominis in se ipsa deficiens „ ad facienda quæ lex imperat, de gratia Dei potiùs „ ex fide quæreret adjutorium, cujus misericordiâ „ etiam fides ipsa donatur.

Quod jam diximus de promissionibus divinis, servantibus legem, idem dicendum est de comminationibus factis prævaricaturis legem; nam hæ similiter tantùm erant alicujus mali temporalis, v. g. mortis, belli, aut alterius calamitatis.

P. An ergo Judæi legem illam observare potuerint solis naturæ viribus, præsertim cum Lex illa gratiam nullam daret, sed solummodo dandam per Christum præfiguraret, ipsosque non ad bona supernaturalia, sed tantùm ad naturalia deduceret?

Resp. Si illa mandata spectentur secundùm se, aliqua ex illis potuerunt servari sine gratia: si verò spectentur, quatenus observari debuerunt ex fide Christi, certum est quòd sine gratia servari non potuerint; quia eatenus erant supernaturalia, & Judæos ad finem supernaturalem deducebant.

Nec tamen inde sequitur, Deum in V. Testamento reliquisse peccatorem in impotentia adimplendi legem, ut erroneè docet Quesnellus Prop. 7. nam quamvis lex illa neminem justificaverit, nihil ad profectum adduxerit, nullam gratiam per se ipsam peccatori concesserit, tamen illam aliunde accipiebant, quatenus scilicet ad N. Testamentum pertinebant, ut supra ex S. P. Epist. 120. audivimus. Unde D. Th. 1. 2. Q. 98. art. 4. ad 4. dicit: " quamvis lex non „ sufficeret ad salvandos homines, tamen aderat aliud „ auxilium à Deo hominibus simul cum lege, per „ quod salvari poterant: scilicet fides Mediatoris, „ per quam justificati sunt antiqui Patres, sicuti etiam „ nos justificamus: & sic Deus non deficiebat ho- „ minibus, quin daret eis salutis auxilia.„

QUÆSTIO II.

An æque expressis terminis probibeatur conjugium filiæ cum Patre, ac filii cum Matre?

Assignaturus gradus propinquitatis, inter quos matrimonium Deus in Veteri Lege contrahi vetat, generatim præmittit v. 6. *omnis homo ad proximam sui sanguinis non accedet.* Debet hoc intelligi non de qualibet cognata, sed de ea quæ in sequentibus legibus præscribitur, *ut revelet turpitudinem ejus.* Hac honestâ periphrasi seu circumlocutione, Scriptura Sacra insinuat copulam carnalem. In Hebraico dicitur: *nuditatem ejus*, idque per antiphrasim, quia eam denudare indecens & turpe est. Additur autem: *ego Dominus*, amator scilicet honestatis & verecundiæ.

℣. 7. *Turpitudinem patris tui & turpitudinem matris tuæ non discoöperies.* Hæc lex videtur primo intuitu continere duo membra, quorum prius vetet nuptias filiæ cum patre, posterius filii cum matre: & sic legem illam exponunt Menochius & A Lapide. Tanta enim fuit corruptela gentilium, ut de Persis testatur Theodoretus Q. 24. in Levit., ut non sororibus solùm, sed & matribus & filiabus contra naturalem honestatem nuptiali lege miscerentur.

℟. Et dico, meliùs textum illum videntur explicare, qui verba illa sic accipiunt, ut turpitudo patris eadem sit quæ turpitudo matris, ita ut posterius membrum explicet priùs, adeoque hîc prohibeatur conjugium filii cum sua matre.

Prob. 1. Quia immediatè subjungitur: *Mater tua est, non revelabis turpitudinem ejus.* Et LXX. vertunt: *Mater enim tua est.* Ubi ratio, ob quam lex prohibet discoöperire turpitudinem patris & matris, redditur de sola matre.

Prob. 2. Ex S. P. Aug. Q. 58. in Levit. ubi dictam legem explicans dicit: *Prohibet cum matre concumbere, ibi enim est turpitudo patris & matris.*

Probat autem id S. Doctor ex ℣. 8. ubi dicitur: *turpitudinem uxoris patris tui non discoöperies, turpitudo enim patris tui est.* Hîc enim turpitudo novercæ, sive vivo, sive mortuo patre, vocatur turpitudo patris, eò quòd per matrimonium, vel etiam copulam jam non sint duæ sed una caro. *Ubi* inquit S. P. *exposuit quomodo in matre utriusque sit turpitudo, id est patris & matris, in noverca autem tantùm patris.*

Prob. 3. Quia propriè ac per se non dicitur revelari turpitudo, nisi respectu sexûs feminei, & tantùm ex consequenti respectu masculini, quatenus scilicet turpitudo feminæ redundat in virum, sive hic sit maritus sive aliter ei conjunctus. Unde Oleaster hanc eamdem expositionem, tamquam Hebræorum, referens, dicit illam ab ipsis extendi ad concubinam patris, ad oppressam, aut sponte cognitam.

Dices, in nullo alio Scripturæ loco prohibetur matrimonium patris cum filia; ergo dum hîc dicit: *turpitu-*

pitudinem patris tui &c. intelligitur prohiberi filiæ nuptias cum patre.

Resp. Neg. conseq. nam ut ante dictum est, femina non dicitur propriè revelare turpitudinem viri, cum in illo actu ipsa non censeatur se habere activè, aut similia primò attentare: unde nullibi Scriptura alloquitur feminas, sed viros. Itaque sicuti dum dicitur v. 14. *turpitudinem patrui tui non revelabis, nec accedes ad uxorem ejus*, non prohibetur matrimonium neptis cum patruo, ita similiter hic v. 7. per hæc verba: *turpitudinem patris tui non discooperies*, non prohibetur matrimonium filiæ cum patre: sed sicuti v. 14. particula *nec* sumitur exegeticè, seu expositivè pro *id est non*, ita similiter v. 7. particula *et* summi debet exegeticè pro *id est*, ita ut sensus sit: *turpitudinem patris tui, id est turpitudinem matris tuæ &c.* Unde S. P. Aug. Q. 60. in Levit. explicans v. 14. dicit: *Exposuit quid dixerit turpitudinem fratris patris tui, id est patrui tui non revelabis: hoc est enim, ad uxorem ejus non introibis. In uxore quippe patrui vult intelligi turpitudinem patrui, sicut in uxore patris turpitudinem patris.*

Nota tamen, ex consequenti, propter eamdem sanguinis propinquitatem, prohiberi nuptias filiæ cum patre. Similia verò conjugia non tantùm Persis usitata fuisse, non solùm ex Theodoreto jam vidimus, sed & ipse Moyses hic v. 3. 24. & maximè 27. satis insinuat, tam Ægyptiorum quàm Chananæorum in hisce conjugiis & libidinibus corruptissimos fuisse mores: ut proinde immeritò aliqui mirentur, similes leges à Deo datas, quasi nusquam tale quid auditum esset.

P. 1. Quomodo intelligatur lex prohibens nuptias inter fratrem & sororem?

Nota quòd v. 9. dicatur: *Turpitudinem sororis tuæ ex patre*; id est quæ eumdem tecum habet patrem, sed ex alia matre nata est; *sive ex matre*, quæ scilicet tibi soror est ex eadem matre, sed ex alio patre; *quæ domi vel foris genita est, non revelabis.* Quænam autem domi, quænam verò foris nata dicatur, non satis constat. Juxta Radulphum & Abulensem, domi nata dicitur illa, quæ ex legitimo matrimonio nata est, foris autem genita, quæ ex concubina vel pellice nata est. Attamen Marius & Jansenius meliùs sic explicant, id est sive illa sit nata domi ex eodem utroque tecum parente, sive foris in domum adducta sit, utpote quam ex alio matrimonio mater tua suscepit.

P. 2. Cur potiùs olim vetitum fuerit matrimonium nepotis cum amita vel matertera, quàm patrui vel avunculi cum nepte?

℟. Licèt Abulensis cum nonnullis aliis existimet hic v. 12. non tantùm prohiberi matrimonium nepotis cum amita vel matertera, sed etiam patrui vel avunculi cum nepte, eo quod nimirum idem utrobique sit consanguinitatis gradus, tamen id non videtur admittendum, præsertim quod similia matrimonia confirmentur praxi Hebræorum, non tantùm ante legem (sic enim Nachor duxit Melcham & Abram Sarai, singuli neptem ex fratre) sed etiam post. Unde talis matrimonii exemplum est in Othoniële & Axa Jud. 1. v. 13. & usque hodie illud usitatissimum esse apud Hebræos, testatur Tirinus.

Cur autem potiùs inhibitum voluerit Deus conjugium nepotis cum amita vel matertera, quàm neptis cum patruo aut avunculo, hæc solet dari ratio, quod magis dedeceat nepotem tamquam maritum dominari amitæ vel materteræ (quibus reverentiam debet) quàm patruum vel avunculum dominari nepti: cùm enim vir caput sit uxoris, si nepos duceret amitam, deberet hæc subesse, quod minùs est conveniens, quàm ut neptis subsit patruo.

P. 3. An quod dicitur v. 16. de non revelanda turpitudine uxoris fratris, intelligendum sit vivente fratre, an mortuo?

℟. Primâ fronte id satis videri obscurum & perplexum: *Si enim*, inquit S. P. Aug. Q. 60. suprà cit., *dixerimus de vivi fratris uxore locutam Scripturam, uno generali præcepto quo* (Exod. 20. v. 15.) *prohibetur homo ad uxorem accedere alienam, etiam hoc utique continetur.* Et quibusdam interjectis dicit: *Rursus, si fratre mortuo intellexerimus prohibitum esse ducere fratris uxorem, occurrit illud quod* (Deut. 25. v. 5.) *excitandi seminis causâ, si ille sine filiis defunctus esset, jubet Scriptura esse faciendum.* Tandem respondet S. Doctor, & rectè, quod *collatâ ista prohibitione cum illa jussione, ne invicem adversentur, intelligendâ sit exceptio, id est, non licere cuiquam defuncti fratris ducere uxorem, si defunctus posteros dereliquit; aut etiam illud esse prohibitum, ne liceret ducere fratris uxorem, etiamsi à fratre vivo per repudium recessisset.*

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

CAPUT XIX.

Præcepta quædam moralia, ceremonialia, & judicialia partim ante recensita rursus inculcantur, partim nova sanciuntur, quale est de non serendo agro diverso semine; de coma in rotundum non attondenda, barba non radenda, de non incidenda carne.

QUÆDAM EXPLICANTUR.

PEtes 1. An Scriptura hic agat de correptione fraterna, dum dicit v. 17. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue eum?* Ante responsionem

Nota, apud omnes certum esse, quod ly *publice* non designet, occultum alterius crimen propalari aut manifestari posse coram iis quibus hoc ignotum est: siquidem id foret contra ordinem correptionis fraternæ, Matth. 18. præscriptum, nempe ut primo fratrem quis corripiat inter se & ipsum solum; ac proinde *publice* hic ponitur pro *aperte*, ita ut tantum opponatur odio quod fovetur in corde. Hoc notato,

℟. Quamvis aliqui jam cit. textum exponant hoc modo: noli dissimulare exteriùs offensam, & occultum interim rancorem adversùs proximum servare; sed ostende te offensum, & pete satisfactionem, rectiùs tamen S. P. Aug. Q. 70. in Levit. illud *argue eum* intelligit de correptione fraterna dicens: *Animo enim bono facies, cùm disciplinam peccati proximo imponis, ne accipias peccatum ejus negligendo.* Ita etiam exponit Tertull. lib. 4. cont. Marcionem cap. 35. Hanc enim expositionem præferendam esse, ex eo patet, quod Scriptura subjungat: *ne habeas super illo peccatum*, id est ne imputetur tibi peccatum ejus, dum illud sine correptione transmittis, quod emendare poteras, eum ad delicti sui agnitionem & pœnitentiam ducendo. Unde etiam aptè subjungitur

ỷ. 18. *Non quæras ultionem*, id est, nequidem etiam arguendo (fratrem tuum) *vindicare te velis, sed potiùs consulere illi quem arguis*, inquit S. P. ibidem. Non tamen hic prohibet Deus, ne justè quæratur vindicta per legem talionis (Exod. 21. stabilitam) sed ne similis exactio ex rancore & animo se vindicandi procedat: omnis enim talis est peccatum in foro animæ & coram Deo. Hic igitur lex supplet & perficit legem talionis.

Ex verbis autem illis: *Non oderis in corde tuo*, collige in V. Lege non fuisse solos exteriores actus prohibitos, v. g. homicidii &c. sed etiam internos animi motus, v. g. occulti rancoris & odii interni fuisse vetitos.

P. 2. Quisnam intelligatur nomine amici dum dicitur; *Diliges amicum tuum sicut te ipsum?*

℟. Nomine amici non significari dumtaxat illum, qui nobis benevolus est, sed etiam omnem illum, qui noster proximus est: adeoque sub amicis, prout illa vox hic sumitur, etiam inimici comprehenduntur. Patet id ex eo quòd LXX. vertant *proximum tuum.* Vox autem Hebraïca *rea*, quam Interpre

terpres Latinus vertit *amicum*, significat quidem amicum, sed per methaphoram Hebræis usitatam transfertur ad illum, qui nobis quavis ratione conjunctus est. Unde & Pagninus ex Hebræo vertit; *socium*, & Vatabli versio habet: *proximum*. Atque ita hanc legem de quolibet proximo interpretatur Christus Matth. 4. v. 43. ubi Judæos, qui ex verbis illis: *diliges amicum tuum*, sensu contrario intulerant: *odio habebis inimicum tuum*, arguit & corrigit, declarando etiam inimicos esse diligendos.

P. 3. Quare ℣. 19. Deus Judæis prohibuerit procurare promixtionem seu congressum animalium diversæ speciei?

℟. Ut tolleret universaliter occasionem concupiscentiæ: animalia enim diversarum specierum non commiscentur facilè ad se invicem, nisi hoc per homines procuretur: & in conspectu coïtûs animalium excitatur homini concupiscentiæ motus, inquit D. Th. 1. 2. q. 102. a. 6. ad 8. Posset etiam dari alia ratio, scilicet id prohibitum fuisse, ad evitandum ritus superstitiosos idololatrarum, qui sua animalia diversæ speciei curabant coïre in honorem conjunctionis planetarum.

P. 4. Unde ergo juxta Scripturam, tam multis mulis abundaverit Judæa? Mulo enim insedit David, Salomon, Absalom, aliique filii David 2. Reg. 13. ℣. 29.

℟. Quia ex aliis regionibus poterant adduci; nam 3. Reg. 10. v. 25. de Salomone dicitur: *& singuli deferebant ei munera... equos & mulos per singulos annos.* Item in satis magna quantitate veniebant ad nundinas Tyri, ut constat ex Ezech. 27. ℣. 14., ubi illos Judæi poterant emere, aut cum suis mercibus commutare. Poterant etiam casu gigni, suâ sponte commixtis equâ & asino: nam experientiâ constat, animalia diversæ speciei quandoque sine ullo hominum auxilio inter se commisceri. Addit Tirinus, quòd etiam potuerint non ex vario asinorum & equarum concubitu, sed ex suimet generis animantibus nasci; nam mulas parere, maximè in Syria, Judææ vicina, ex Plinio & aliis Authoribus probat.

P. 5. An Scriptura redarguat ritum Ecclesiasticum, quo Clerici & Religiosi coronam in capite gerunt, dum præcipit v. 27. *neque in rotundum attondebitis comam, nec radetis barbam?*

℟. Negativè, nam Deus hoc non prohibuit, quia in se malum est, sed primaria hujus prohibitionis ratio fuit, ut in ritibus suis dissimilis esset populus Israëliticus ceremoniis Gentilium: nam & in Ægypto, unde exiverant, illa capillorum tonsio, & rasio Sacerdotibus Isidis erat usitata, ut testatur S. Ambros. initio Epist. ad Sabinum: *Ipsi*, inquit, *capita & supercilia radunt, si quando Isidis Sacra suscipiunt.* Item illam tonsuram aliis gentibus, Judææ vicinis, quoque in usu & solemnem fuisse, clarè patet ex Jerem. 9. v. 26. *Super Ægyptum, & super Juda, super Edom, & super filios Ammon, & super Moab, & super eos qui attonsi sunt in comam, habitantes in deserto.* Et cap. 25. v. 23. ubi enumeratis omnibus gentibus vicinis Judææ, addit: *Et universis qui attonsi sunt in comam.* Idem habet cap. 49. v. 32.

Deinde erat in tonsura crinium adhuc alia impietas: neque enim solùm sacra sua faciebant attonsi, sed etiam ipsos crines præcisos diis sacrificabant. Unde apud Tirinum scribit Festus Pompeius, Romæ capillarem arborem fuisse, sic appellatam, quòd ex ea juvenes detonsum sibi capillum Deo consecratum suspenderent. Neque verò capitis comam tantùm, sed & barbam, ac maximè primam barbæ lanuginem diis consecrabant.

Ut itaque Deus populum suum quàm longissimè ab impiis, & profanis illis ritibus avocaret, opposita præcepit, ut in multis aliis, ita & in capillorum ac barbæ figura. Atque hinc

Patet quòd Hæretici præfata Scripturæ verba (quæ tamen hodiedum urgere nequeunt, cùm & apud ipsos rasura in usu sit) contra rasuras Monachorum aliquando non nisi imperitè & stultè adducere potuerint: materia enim præcepti de se indifferens est, ita ut pro varietate circumstantiarum adhiberi vel negligi possit, ut patuit in leprosis, omni ex parte rasis, supra cap. 14. v. 3. & ex Samsonæ ac Nazaræis non rasis.

CAPUT XX.

Decernitur pœna lapidationis contra Idololatras; statuitur etiam pœna mortis contra magorum consultores, maledicos in parentes, adulteros, incestuosos, aliaque nefanda peccata committentes.

QUAESTIO I.

An Moloch fuerit Deus Ammonitarum, cui parentes filios suos consecrabant per ignem, & quis fuerit hujus consecrationis ritus?

VErs. 2. *Si quis dederit de semine suo idolo Moloch, morte moriatur.* Vocem *Moloch* quidam accipiunt ut nomen proprium idoli Ammonitarum, in cujus honorem infantes comburebantur, aut saltem traducebantur per ignem: quidam accipiunt appellativè pro quolibet Rege vel Principe; Moloch enim Hebraïcè à verbo *Malach*, id est *regnare*, significat Regem vel Principem. Hinc nonnulli apud Theod. Q. 25. existimant, hìc prohiberi Judæis, ne dent pueros suos alienigenis Principibus, ut sint eorum servi vel armigeri, ne scilicet participes sint impietatis eorum. Attamen

Resp. Et dico 1. Moloch fuit idolum filiorum Ammon, cui parentes filios suos consecrabant per ignem.

Prob. 1. Quia 3. Reg. 11. v. 7. dicitur: *ædificavit Salomon fanum... Moloch idolo filiorum Ammon.* Atqui certum est, Salomonem non ædificasse templa Principibus alienigenis, cùm ipse pene omnibus dominaretur; ergo &c. Unde & Moloch ibidem non inter Principes, sed inter idola aliarum gentium ponitur, ut eruitur ex v. 5. & 33. ubi dicitur: *Eò quòd dereliquerit me, & adoraverit Astharthen Deam Sidoniorum, & Chamos Deum Moab, & Moloch Deum filiorum Ammon.*

Prob. 2. Quia 4. Reg. 23. v. 10. dicitur de Josia Rege: *Contaminavit quoque Topheth, quod est in convalle filii Ennom: ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem Moloch.* Atqui hæc non possunt intelligi de aliquo Principe: nam 1. dum quis transit in famulatum alicujus Principis, non dicitur illi consecrari per ignem. 2. Vallis *Ennom* erat locus in quo idolum illud colebatur, ut dicetur infra, ergo.

Prob. 3. Quia Jeremias conquerens de illis Regibus Juda, qui ædificarunt fana idolis, dicit cap. 19. v. 5. *Ædificarunt excelsa Baälim* (Baälim est nomen generale, ait Lorinus, nomen Moloch quoque comprehendens) *ad comburendum filios suos igni, ad offerendum Holocaustum Baälim, quæ non præcepi nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum.* Atqui hæc non possunt intelligi de Principe, ergo.

Dices, LXX. hoc loco, quemadmodum & cap. 18. v. 21. pro *Moloch* vertunt *Principem.* Et 3. Reg. 11. v. 5. in emendatioribus editionibus Complutensibus pro *Moloch* legunt *Regem suum*, ergo &c.

℟. Nec conseq.; quia LXX. vocem ἄρχοντα *archonta*, quæ significat *principem*, usurpaverunt ut propriam, non autem ut communem seu appellativam. Observandum itaque, quòd *Moloch* idem sit cum *Molech* (uti jam punctant & pronuntiant Hebræï, sicuti & Pagninus) & cum *Melech*, id est *Rex*, & cum *Melchom* id est *Rex eorum.* Sic autem dictus est ob insignem observantiam, cultumque

que illius idoli, quasi ipse summus esset omnium Deus. Unde & S. P. Aug. Q. 66. in Levit. qui conformiter ad LXX. legit: *& à semine tuo non dabis servire principi*, ita scribit: *hic non video, quid intelligatur, nisi principi qui pro Deo colitur.* Id autem S. D. probat ex eo, quòd in textu græco habeatur: λατρεύειν *latreuein*, quæ vox non significat simpliciter servire, sed cultum latriæ exhibere. Rectè igitur interpres latinus pro Hebræo *Moloch* cum epitheto dixit *idolo Moloch*: nam quòd per *Moloch* non possit intelligi princeps alienigena, satis liquet ex probationibus, præsertim ex prima.

Dico 2. Ut ex Hebræis tradunt Lyranus, Abulensis, & passim Recentiores, Moloch erat idolum æreum staturæ hominis, capite tamen vitulino (ait Tirinus) intus concavum, in qua concavitate fiebat ignis quousque idolum esset candens & ignitum. Mox ponebatur puer in manibus idoli: Sacerdotibus interea aliisque idoli Ministris tympanum pulsantibus, ne ejulatus & vox pueri morientis exaudiri posset, & parentes ad misericordiam commovere. Ab isto sonitu tympani, quod Hebraïce *Toph* dicitur, locus prope Jerusalem vocatus est *Topheth in gehennom*, id est in valle filiorum Ennom, ut colligi potest ex 4. Reg. 23. ℣. 10. & alibi. Unde à simili crudelitate & incendio, infernus à Christo vocatur *gehenna* Matth. 5. ℣. 23.

Quòd verò parentes in honorum Moloch parricidali crudelitate filios concremarent, eruitur ex Scriptura Sacra: nam 2. Paralip. 28. v. 3. Rex Achaz dicitur *lustrasse* (Hebraicè *combussisse*) filios suos igni. Et Deut. 12. ℣. 13. dicitur... *abominationes quas aversatur Dominus, fecerunt diis suis, offerentes filios & filias & comburentes igni.* Item 4. Reg. 17. ℣. 31. *cumburebant filios suos igni, Adramelech & Anamelech diis Sepharvaim.* Quæ Deorum nomina à Moloch, Molech sive Melech, sive Melchom derivata esse, minimè dubium apparet.

Cùm autem inter brachia Moloch, atque in ejus amplexu infans crematus esset, dicebant puerum à diis ad Æthera raptum.

Dico 3. Alius erat insuper istius consecrationis ritus Pater filium tradebat Sacerdotibus, qui exstructis duobus magnis rogis, puerum inter eos nudis pedibus transire faciebat: hinc accidebat, quòd quidam morerentur, quidam manerent superstites. Sed tamen author quidam, nomine Clarius, dicit quòd tamdiu & toties puerum transire & retransire per flammas cogerent, donec animam exhalaret. Putabant autem, si pater unum ex filiis traduceret, reliquos fore salvos, & patrem in omnibus felicem. Modum istum insinuat Scriptura 4. Reg. 21. ubi de Manasse dicit: *traduxit filium suum per ignem.* Similia habentur ibidem cap. 16. v. 3.

Idolum Moloch non aliud fuisse quàm Saturnum (quem Veteres dixerunt filiorum etiam propriorum voracem) ex Platone, Macrobio, Tertul. Lactantio, Eusebio, Cyrillo, Aug. & aliis probat Bonfrerius apud Tirinum.

Porro Judæos coluisse Moloch, certum est ex Act. 7. v. 44. eique valde addictos fuisse, colligitur ex eo, quod studiosè tum hic, tum cap. 18. præ cæteris idolis illius cultus prohibeatur. Fuit autem illius cultus penè omnibus gentibus communis, quamvis doctiores aliquam in eo impietatem horrerent, ut videre est apud A Lapide aliosque Authores.

QUÆSTIO II.

Quædam alia resolvuntur.

PEtes 1. Quid hìc v. 2. intelligatur per semen?

℟. Per semen hìc intelligi prolem: ac proinde hoc loco non potest accipi pro spermate seu humore genitali.

Prob. quia licet admitteretur, quod aliqui gentiles, ut refert Marius, sperma idolo Moloch obtulissent; tamen id numquam fecerunt Judæi, sed ubicumque leguntur coluisse Moloch, dicuntur illi consecrasse vel lustrasse, aut traduxisse, seu transire fecisse filios suos per ignem, ut patet ex textibus Q. Præced. cit.; item Isaïæ 57. v. 5., & Ezechiel cap. 16. recensens omnes eorum idololatrias, non commemorat, nec reprehendit eos, quòd obtulerint sperma, sed quòd idolis immolaverint filios suos, ut patet ex v. 20. ubi ipsis exprobrat: *tulisti filios tuos & filias... & immolasti ad devorandum.* Ergo signum est, quòd Judæi tale crimen non fuerint soliti committere; & consequenter hìc per semen non intelligitur sperma.

Dices cum Cajetano, cap. 18. ubi hoc præceptum primò datur à v. 1. usque ad ult. non agitur nisi de inordinatis seminationibus, & etiam hoc cap. cum illis conjungitur; ergo &c.

℟. Neg. conseq. nam illum ordinem non semper Scriptura observat: siquidem hoc cap. 20. inter inordinatas seminationes statuitur etiam lex de non consulendo magos, ut habetur v. 6. & 27. Ratio autem, cur ista idololatria ponatur inter inordinatas seminationes, dari potest, quòd, juxta consuetudinem Scripturarum, *fornicari* significet idola colere, ut patet ex omnibus ferè Prophetis, præsertim ex Jeremia, Baruch, Ozëe, item hic v. 6. ubi dicitur: *Anima quæ declinaverit ad magos & ariolos, & fornicata fuerit cum eis*, id est ipsorum spiritus vel deos coluerit. Ducitur autem ista significatio ab hac similitudine; sicut mulier fornicatur carnaliter, quæ proprium maritum relinquit & copulatur viro non suo, ita dicitur homo fornicari spiritualiter, qui derelicto Deo suo, colit Deum alienum & falsum.

Interim ex consequenti, oblatio seminis propriè dicti idolo Moloch, hac lege generaliter etiam prohibetur, quatenus nempe est nefandus cultus illius idoli.

P. 2. Quomodo exponendum sit illud quod dicitur v. 10. *si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum conjuge proximi sui?*

℟. Aliqui per *alterum* dicunt intelligi quemcumque hominem, per *proximum* verò amicum & fratrem, id est Israëlitam. Sed hi ineptam faciunt sententiam (inquit Estius) utpote cujus posterius membrum jam continetur in priori: ac proinde dicendum est, quòd in cit. textu, more Hebræo, ejusdem sit repetitio & inculcatio sermonis, ut discamus per proximum intelligi omnem hominem.

Observavit hoc S. P. Aug. Q. 73. in Levit. ubi ita scribit: "quæ est ista locutio, ut cùm dixisset de viro, „hoc idem repetierit de proximo, cùm sit consequens, „ut multò magis ab uxore proximi abstinendum sit, „si ab uxore *cujuslibet viri abstinendum est?* ... an „forte ista repetitio tamquam exponit quod priùs „dictum sit, ut ideo intelligat homo, quantum „malum sit adulterare uxorem viri: quia si hoc fe„cerit: *uxorem proximi adulterat?* Quam rationem disputativè sibi propositam approbans, subjungit S. Doctor: *proximus est enim omnis homo homini.*

Nec refert, quòd præmittat S. P. *hic aliquid* (Scriptura) *distare voluit inter quemlibet virum & proximum, quamvis multis locis proximum pro omni homine ponat*: quia videtur tantum velle, quòd aliquid intersit in modo loquendi, non in re; quatenus non tam clarè relucet injuria adulterii, dum nominatur simpliciter uxor alterius, quàm si nominetur uxor proximi. Deinde illa tantùm disputativè dicit, & expositionem statim datam approbat.

P. 3. Qua pœnâ plecteretur adulterium in V. Lege?

℟. Plectebatur morte; nam v. cit addit Scriptura: *morte moriantur & mœchus & adultera.* Quamvis autem nec hìc, neque Deut. 22. v. 22. clarè exprimatur quo mortis genere tales plectendi sint, pœna tamen lapidationis adulteris decreta videtur. Ita censent Jansenius, Marius, A Lapide, & passim alii. Atque hoc est quod Joan. 8. v. 5. de muliere in adulterio deprehensa Judæi dicunt Christo: *in lege Moy-*

 ses

ses mandavit nobis hujusmodi lapidare. Idem colligitur ex Ezechiel. cap. 16. v. 38. collato cum v. 40. nam in priori dicit: *lapidabunt te lapidibus.* Nota est etiam historia Susannae, quam falsò adulterii accusatam lapidare volebant.

P. 4. Quomodo hîc v. 18. coëunti cum menstruata decernatur poena mortis, cùm supra cap. 15. v. 24. non jubeatur nisi purificatio?

℟. Ad hanc apparentem contradictionem dicendum videtur, quòd lex, quae fertur cap. 15. respiciat duos casus. 1. Si vir ignorans mulierem esse menstruatam, illam accedat, manebit immundus septem diebus: mulier autem cùm non possit ignorare se esse menstruatam, occidetur. 2. Et magis propriè, lex, quae praescribitur cap. 15. tantùm respicit casus occultos, & ad judicium civile non delatos. Item quando ille, qui hoc fecerat, judicis civilis notitiam praeveniens, se ipsum, tamquam poenitens facti, accusabat apud Sacerdotes, sufficiebat ei purificatio. In hoc autem cap. 20. agitur de facto publico; & ad tribunal politicum seu forum externum deducto. Patet hoc inde, quòd nullae leges, quae praescribunt poenas infligendas, agant de casibus occultis: contra naturam enim est se ipsum accusare criminis morte plectendi;ècontra verò leges omnes, quae agunt de observantiis legalibus & immunditiis contrahendis, comprehendunt etiam casus occultos.

P. 5. Quomodo intelligendum sit quod dicitur v. 20. *absque liberis morientur.* Item v. 21. *absque liberis erunt?*

Resp. Menochius, Jansenius, & A Lapide id exponunt hoc modo: illi incestuosi non permittentur in hoc scelere permanere, donec liberos habere possint, sed occidentur.

Dicunt praeterea illi Authores S. P. Aug. Q. 76. in Levit. docere, quòd ille textus significet, liberos, ex tali copula natos, non habendos tamquam veros ipsorum liberos, sed tamquam alienos & spurios. Attamen S. D. id non assertivè resolvit, sed tantùm disputativè proponit, ut liquet ex ejus verbis quae sunt haec: *quid est, sine filiis morientur: cùm filii ex hujusmodi conjunctionibus & ante nati sint, hodieque nascantur?* AN HOC INTELLIGENDUM EST *lege Dei constitutum, ut quicumque ex eis nati fuerint, non deputentur filii; id est nullo parentibus jure succedant?* Caeterùm expositionem, quam S. P. proponit, omnibus aliis praeferunt Radulphus & Cajetanus, eamque veriorem appellat Lorinus, & confirmat ex quodam Scholio Graeco, in quo ita legitur: *non reputabitur semen ejus in filios.*

Si quis interim velit sustinere expositionem Menochii & aliorum, tenebitur eam aliquo modo limitare, scilicet quòd tales quidem occiderentur, si tamen crimen innotescebat ante animationem foetûs; nam bonitati divinae omnino repugnare videtur, quòd tales voluisset occidi post foetum animatum.

CAPUT XXI.

Prohibentur Sacerdotes lugere mortuum vel funeri interesse, nisi primorum consanguineorum: Pontifex nec patrem quidem vel matrem lugere poterat; nec etiam in uxorem ducere nisi virginem & nobilem: cavetur quoque ne Sacerdotes maculas seu vitia corporis habeant.

QUAESTIO I.

Quomodo prohibeatur contaminari Pontifex ex ingressu ad mortuum Patrem, cum non videatur potuisse esse Pontifex nisi illo mortuo?

VErs. 11. *Ad omnem mortuum* (Pontifex) *non ingredietur omnino. Super patre quoque suo & matre non contaminabitur.* Difficultatem habet, inquit, Marius, quòd Pontifex prohibeatur ingredi ad patrem mortuum, cùm nemo esset Pontifex quamdiu pater ejus viveret. Jansenius hac quaestione sibi propositâ, ita scribit: respondet Aug. Q. 83. in Levit. statim à morte patris Pontificem consecrari solitum, nempe cadavere nondum sepulto. Et quasi ipse responsionem magis congruam, Augustino ignotam, proprio studio reperisset, ita pergit: sed adde, quidquid sit de illa consecratione, multos casus contingere potuisse, quibus filius fieret Pontifex, non pater etiam vivens, ut v. g. propter deformitatem vel impotentiam patris. Item propter translationem Sacerdotii ex una familia ad aliam, ut contigit in Juda Machabaeo. Ita Jansenius.

Sed hanc solutionem non sibi vendicasset, sed Aug. qui eam adinvenit, rectiùs attribuisset author ille. Ita enim scribit S. D. lib. 2. Retract. cap. 55. *Dixi propter hoc necesse fuisse, nondum sepulto patre, statim post ejus mortem filium ejus constitui, qui succederet patri, propter etiam continuationis incensum* (sive Thymiama) *quod bis in die necesse erat offerri, qui Sacerdos super mortem nondum sepulti patris prohibetur intrare.* Atque haec sua verba penitus examinans, ita pergit: *sed parùm attendi potuisse hoc praecipi magis propter illos, qui futuri erant Summi Sacerdotes, non patribus Summis Sacerdotibus succedentes, sed tamen ex eis, id est ex posteris Aäron, si fortè Summus Sacerdos filios non haberet, aut ita reprobos, ut nullus eorum patri deberet succedere.*

In sententia tamen S. P. alia difficultas occurrit, de qua ita subjungit Q. praecit. in Levit. *Quamquam & illa quaestio de aegritudine Summi Sacerdotis manet, si moriturum necesse erat diebus aliquibus aegrotare, nisi fortè hoc ita solvatur, ut dicatur non solere Summos Sacerdotes nisi subitò mori, non praecedente aegritudine, sicut de ipso Aäron Scriptura testatur.* Num. 20. v. 27.

Quamquam revera Scriptura referat, non solum Aäronem, sed etiam quosdam alios Pontifices, ut Heli ejusque filium Phinées subitò obiisse, id tamen non refert de omnibus, nec videntur sine sufficienti fundamento talia miracula posse adstrui. Item, ut dictum est Cap. 30. Exod. Q. 2. in resp. ad obj. 4. narrat Josephus lib. 17. Antiq. cap. 8. quòd Summus Sacerdos Matthias, nocte praecedente Festum Expiationis, passus fuerit pollutionem in somnio, ideoque non potuerit illo die ministrare, & in ejus locum suffectus fuerit cognatus ejus Josephus. Si ergo Pontifex pati potuerit pollutionem, & sic à ministerio suo impediri; quidni & potuit aegrotare?

Quare censeo retractationem S. P. Aug. etiam ad posteriora esse extendendam; ac consequenter dicendum esse, quòd etiam vivente Summo Sacerdote, filius ejus aut alius consecraretur Pontifex, ut aegrotantis, aut aliter impediti Summi Sacerdotis vices suppleret. Sic Phinées filius Heli functus est Summo Sacerdotio vivente patre, ut testatur Josephus lib. 5. Antiq. cap. 11. Quòd autem retractio S. P. ad posteriora saltem implicitè se extendat,

Prob. 1. Quia S. P. loco supra cit. ex lib. 2. Retract. docet praeceptum de non ingrediendo ad mortuum patrem, esse datum propter eos qui postea futuri erant Pontifices, non patribus Summis Sacerdotibus succedentes: atqui juxta S. P. certum est, quòd postea plures simul fuerint Pontifices; ergo &c.

Prob. 2. Qui principium, ex quo aliqua difficultas sequitur, ita retractat, ut jam difficultas non ampliùs maneat, etiam implicitè retractat responsionem ad illam difficultatem datam, quandoquidem sublatâ difficultate, non ampliùs ad eam responderi debeat: atqui S. P. omnino retractavit principium, ex quo sequebatur illa difficultas de aegritudine Summi Sacerdotis; ergo &c.

Prob. min. quia principium, ex quo in ipsius & nostra sententia difficultas illa de aegritudine Summi Sacerdotis sequebatur, erat hoc, quòd tunc judicaret, propterea praeceptum de non ingrediendo ad mortuum pa-

patrem esse datum, quia nempe statim post mortem patris propter continuationis incensum debebat filius ejus consecrari Pontifex: atqui hoc principium omnino retractat, ut patet ex ejus verbis suprà cit.; ergo &c. His adde, quòd S. Doctor absolutè non voluerit nec docuerit, Pontifices non solere nisi subitò mori, quandoquidem id non dicat nisi dubitanter, ut patet ex to *nisi* FORTE *hoc ita solvatur.*

Itaque ad difficultatem illam de ægritudine summi Sacerdotis (dum scilicet tantùm unus erat) putamus dandam esse responsionem, quam allegavimus Q. 2. in cap. 30. Exod. scilicet quòd si illa ægritudo nimis diu duraret, filius ejus, aut alius consecraretur Pontifex, ut loco ægrotantis Summi Sacerdotis incensum poneret, aliasque functiones pontificales perageret: si verò illa ægritudo paucis diebus durabat, tunc aliquibus diebus intermittebatur incensum; nam quòd illud, etiam juxta S. P. propter aliquod impedimentum aliquibus diebus videatur potuisse omitti, liquet ex iis quæ habet Q. 82. in Levit. quæque citavimus cap. 30. Exod. Q. 2. in respons. ad Obj. 4.

QUÆSTIO II.

An Pontifex & Sacerdotes Aăronici adstricti fuerit, ad ducendas uxores de sola tribu Levi?

QUoad Pontificem Deus statuit ỳ. 13. *Virginem ducet uxorem*, ob honestatem & dignitatem Summi Sacerdotii: non enim decuisset ab alio vitiatam & cognitam ducere. Unde statim additur v. 14. *viduam autem & repudiatam, & sordidam atque meretricem non accipiet.* Non viduam, quia talium mores, per virorum consuetudinem subinde corrumpuntur, & minùs ductiles sunt, quàm mores virginum, ad omnem pietatem & honestatem familiæ pontificali congruentem.

Sed puellam de populo suo, id est de populo Israëlitico: falluntur proinde qui putant non potuisse duci, nisi de genere Sacerdotali. Quare

℟. Et dico, nec Pontifices, nec Sacerdotes adstricti fuerunt ad ducendas solas filias Leviticas.

Prob. Quia Joïada, Sanctus Pontifex, uxorem duxit Josabeth de tribu juda, filiam Regis Joram, ut clarè dicitur 2. Paral. 22. v. 11. poterat ergo Pontifex ex alia tribu quàm Levitica, dummodo ex illustri familia, uxorem accipere, ut pariter testatur Josephus lib. 9. Antiq. cap. 7. quamquam Philo apud A Lapide tradat: Pontificem non potuisse ducere uxorem nisi Sacerdotalis generis; sed hoc non liquet ex lege Divina, imo contrarium insinuant Historiæ Sacræ.

Dices, mox sequitur: *ne commisceat stirpem generis sui vulgo gentis suæ;* ergo per ly *populo suo* non intelligitur totus populus Israëliticus, sed solus Leviticus.

Confirm. quia populus aliarum tribuum vocatur respectu Levitarum *alienigena* vel *externus*. Dicitur enim Num. 3. v. 10. *externus qui ad ministrandum accesserit, morietur.* Ubi per to *externus* intelligitur omnis qui non est de tribu Levi, dicente S. P. Aug. Q. 5. in Num. *alienigena qui tetigerit morietur, volens intelligi eos, qui non essent de tribu Levi.* Ergo dum dicitur *de populo suo*, intelligi debet de sua tribu.

℟. Neg. conseq. quia ly *gentis suæ* non opponitur directè ly *populo suo*; sed tantùm per hoc significatur, quòd non posset ducere plebeiam, ne scilicet stirpem Sacerdotalem ad vulgum gentis suæ, id est, ad plebeiorum matrimonia deprimeret. Sensus igitur est: non accipiat uxorem de communi vulgo, sed nobilem. Unde & LXX. vertunt: *non profanabit semen suum in populo suo*: tum ob dignitatem Sacerdotalem, tum ut Pontifex Reges, Principes, quibuscum affinitate jungitur, tantò liberiùs & meliùs cultum Dei & veram religionem edoceat: tum quia nobilium educatio solet esse magis ingenua.

Ad Confirm. pariter nego conseq. Quòd enim ibi *externus* accipiatur pro eo, qui non est de Tribu Levi, satis aliunde patet; quia pluribus in locis clarè & expressè præcipitur, ne quis ad ministrandum accedat præter solos Levitas. Nihil autem tale habetur respectu ducendarum uxorum; imò contrarium patet ex dictis.

Inst. Ergo non plus prohibetur Sacerdotibus quàm aliis.

℟. Neg. illat. nam præterquam quòd uxor Sacerdotalis deberet habere conditiones hîc præscriptas, non poterat Pontifex accipere gentilem ad Judaïsmum conversam, sed tantùm filiam de populo suo: alii tamen Israëlitæ, qui non erant de tribu Levi, talem proselytam ducere poterant. Sic Booz duxit Ruth Moabitidem &c.

Alii interim inferiores Sacerdotes, licèt non possent ducere scortum, vilè prostibulum, aut repudiatam à marito suo, ut dicitur v. 7. ducere tamen poterant viduam & ignobilem, dummodo Hebræa esset & de stirpe Israëlitica.

CAPUT XXII.

Conditiones munditiæ Sacerdotalis præscribuntur, ut ex oblatis comedere liceat: decernitur quinam præter Sacerdotes sanctificatis vesci possint. Tum describuntur vitia seu maculæ, quibus victimæ carere debent.

QUÆSTIO UNICA.

Quinam potuerint vesci carnibus sanctificatis, quæ ex Hostia pacifica cedebant in partem Sacerdotis?

VErs. 3. *Omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ consecrata sunt, in quo est immunditia* (quæ hic explicatur v. 4. scilicet si sit leprosus, semine pollutus, si tetigerit mortuum vel reptile, si comederit morticinum) *peribit coram Domino.* S. P. Aug. Q. 85. in Levit. dicit: *Ablata est omnis dubitatio, neminem Sacerdotum vel summorum, vel secundorum debuisse accedere ad sancta, si immunditia in ipso esset.*

v. 10. *Omnis alienigena non comedet de sanctificatis*, id est de carnibus Deo consecratis, quæ ex Hostia Pacifica cedebant in partem Sacerdotis. Et in hoc differebant hæ partes ab aliis, etiam ejusdem victimæ, partibus quæ cedebant Laïcis offerentibus, quòd ad partes Laïcorum absumendas adhiberi posset quilibet Hæbræus, dummodo esset mundus: ad partes verò quæ Sacerdoti cedebant, v. g. ad armum dexterum & pectusculum, solus Sacerdos & omnes domestici ejus poterant adhiberi. Hinc alienigena non poterat ex eis comedere.

Alienigena hic vocatur, qui non erat de genere Sacerdotali, etiamsi esset Judæus vel Levita. Alibi tamen alienigena sumitur latiùs pro illo, qui non erat Israëlita, ut 3. Reg. 11. ubi dicitur quòd Rex Salomon adamaverit mulieres alienigenas. Aliquando etiam sumitur pro omnibus illis, qui non erant de Tribu Levi: & sic sumitur Num. 1. v. 51. ubi dicitur solos Levitas posse erigere, & deponere Tabernaculum, & omnem externum qui accesserit occidendum. Unde differentia hujus significationis colligenda est ex textu.

Quia tamen contingere poterat, ut alienigena fieret stabiliter de familia domestica Sacerdotis; hinc v. 11. permittitur, ut servus, quem Sacerdos emerit, scilicet tamquam mancipium perpetuum, sicuti & vernaculus domûs ejus, id est qui ex mancipio in domo ejus natus fuit, possit comedere ex Sanctificatis. *Inquilinus* autem, id est qui in eadem Sacerdotis domo, seu in ejusdem domûs parte aliqua, tamquam in conducto habitat, sed aliam familiam constituit; item *mercenarius* seu qui ad tempus operas suas elocat Sacerdoti, *non vescentur ex eis.* v. 10.

Filia Sacerdotis juxta v. 12. & 13. poterat comedere

dere de sanctificatis, tamdiu quàm erat pars familiæ, innupta scilicet, vel etiam post mortem mariti, vel per repudium reversa sine liberis.

P. An uxores Sacerdotum etiam possent de sanctificatis manducare?

℟. affirmativè, æquè ac filiæ: nam 1. uxores Sacerdotum vel erant de familia Sacerdotum, vel non; si erant de familia Sacerdotum, semper manebant in familia Sacerdotis, scilicet patris vel mariti: si autem essent ductæ ex alia familia, fiebant per suum maritum de familia Sacerdotis. Unde sicut dum filia Sacerdotis exibat ex familia Sacerdotum, nubendo viro non Sacerdoti, non poterat comedere de sanctificatis, ita similiter quando filia non Sacerdotis nubebat Sacerdoti, atque sic fiebat de ejus familia, poterat de sanctificatis comedere.

2. Servus & vernaculus poterant comedere; atqui uxor plùs quàm illi erat de familia Sacerdotum, nam vir & uxor una caro sunt, ergo.

3. Quia videretur irrationabile, quòd vir & uxor diversas mensas & cibos haberent, cùm omnia sint inter ipsos communia.

Dices 1. cap. 10. v. 14. dicitur Aaroni, de pectusculo & armo dextero: *edetis in loco mundissimo, tu & filii tui, & filiæ tuæ.* Atqui uxores nec filii, nec filiæ sunt; ergo sicuti per illum textum, quamvis quoad litteram affirmativum, excluduntur omnes non Sacerdotes, ita similiter videntur exclusæ uxores.

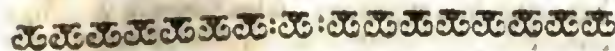
℟. Neg. conseq. nam quamvis ibi non fiat mentio, nisi de filiis & filiabus, certum tamen est quòd non excludantur servi vel vernaculi; ergo à fortiori non excluditur uxor.

Inst. De servis & vernaculis fit expressa mentio hoc cap. v. 11. atqui tamen nulla fit de uxore, ergo.

℟. Expressam fieri mentionem de servis & vernaculis; quia si facta fuisset mentio de uxoribus & nulla de servis, manebat dubium an hi comedere possent: sed postquam dictum est quòd filiæ & servi comedere possint, nullum potest superesse dubium de uxore.

Dices 2. Si uxor potuisset comedere, deberet ostendi quandonam; nam de filia Sacerdotis exprimitur quandonam possit, quamdonam non possit.

℟. De filia id exprimi, quia aliquando non erat de familia Sacerdotis, quando nempe nubeat non Sacerdoti: & aliquando iterum fiebat de familia, scilicet quando viro defuncto, vel ab ipso repudiata & non habens liberos, ad patrem revertebatur. Hoc autem non ita fieri poterat in uxore. Si tamen illa, vel marito Sacerdote mortuo, vel ab illo repudiata, nupsisset non Sacerdoti, non licebat ei similiter comedere.



CAPUT XXIII.

Præmissis quibusdam de celebratione Sabbathi, alia adhuc sex festa, eorumque ritus & solemnitates assignantur: scilicet 1. Pascha seu Festum Azymorum. 2. Pentecoste. 3. Festum Tubarum. 4. Expiationis. 5. Tabernaculorum. 6. Cœtûs seu Collectæ.

QUÆSTIO I.

Quot Festa habuerint Judæi, & quæ inter illa differentia?

VErs. 2. *Hæ sunt feriæ Domini*, id est festa divino cultui dedicanda, quibus feriandum est, & vacandum ab opere servili. Dicuntur autem *feriæ Domini* juxta Abulensem, quia ab ipso Domino instituta sunt: fuerunt enim à Judæis illis sex festis statim enumeratis, addita quatuor alia; scilicet 1. Festum Sortium in memoriam liberationis per Esther factæ, 14. mensis Adar celebrandum. Esther, 9. v. 17.

2. Festum Encæniorum, seu purgationis Templi, quæ facta est sub Juda Machabæo 1. Machab. 4. v. 49. quod festum honoravit Christus Joan. 10. v. 22.

3. Recepti divinitus ignis Sacri. 2. Machab. 1. v. 18.

4. Festum ob cæsum Nicanorem 1. Machab. 7. v. 49.

Porro omnibus illis festis prohibita erant opera servilia. Aliquam tamen habebant differentiam festa à Deo instituta: nam in omnibus festis, excepto Sabbatho & Festo Expiationis, licitum erat parare cibos, coquere, accendere ignem &c. Nam Exod. 12. v. 16. dicitur: *Nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinent.* Et hic ubi agit de illis festis, semper dicit: *Omne opus servile non facietis in eis:* ubi verò agit de Sabbatho, scilicet hic v. 3. dicit: *Omne opus non facietis in eo.* Et de Festo Expiationis v. 31. *Nihil ergo operis facietis in eo.* Adeoque plura erant prohibita in Sabbatho & Festo Expiationis, quàm aliis festis.

Unde in Sabbatho non solùm prohibetur omne opus servile, sed etiam multa opera libera, ut cibum parare, ignem accendere &c. dicitur enim Exod. 35. v. 2. *sex diebus facietis opus, septimus erit vobis Sanctus, Sabbathum & requies Domini: qui fecerit opus in eo, occidetur. Non succendetis ignem in cunctis habitaculis vestris.* Ideoque cibos pro Sabbatho debebant præparare pridie: unde dies præcedens Sabbathum vocabatur græcè *parasceve*, id est dies præparatorius.

Circa hoc præceptum de nullo opere in Sabbatho faciendo, refert Lorinus hoc esse in catalogo Hebræo præceptum negativum 65. cujus prohibitionem Judæi extendunt ad sequentia: ne quid fiat, quod spectat ad acquisitionem panis aut vestis; non intrandum vestito in aquam, ne vestem madefactam debeat extergere & siccare. Non esse licitum legere ad lucernam, nisi duo simul legant: non debere pecus emitti ad pastum cum nola, ne foro videatur exponi. Non licere edere ovum eâdem die à gallina editum: & his similia plurima, quæ ex superstitiosa sua observantia ipsi addiderunt.

Cæterùm ex S. Scriptura colligitur, Judæis licitum fuisse diebus Sabbathi 1. bellum defensivum. 1. Machab. cap. 2.

2. Adaquare pecora & jumenta. Lucæ 13. v. 15. ubi Christus dicit: *Hypocritæ, unusquisque vestrum in Sabbatho non solvit bovem suum aut asinum à præsepio, & ducit adaquare?*

3. Si jumenta in locum periculosum incidissent, licebat extrahere, dicente Christo Lucæ 14. v. 5. *cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum die Sabbathi?*

4. Ex illis duobus locis colligitur, ipsis licitum fuisse hominem infirmum curare, adeoque medicinas & alia ad id necessaria parare. Item vellere spicas ad famam sedandam, quando alii cibi in promptu non erant. Matth. 12. Alia autem similia in Sabbatho fieri licebat, & generaliter omne opus necessarium ac quodlibet, quo omisso, magna rerum perditio esset, inquit Abulensis. Hinc etiam communiter admittunt omnes, quòd ad calefaciendum se, ut lumen præbendum non esset prohibitum ignem succendere in Sabbatho. Hoc ultimum quidem negant nonnulli Rabbini apud A Lapide; sed hi nimis religiosi, vel potiùs superstitiosi videntur.

QVÆSTIO II.

Quo die Judæi celebraverint Festum Azymorum, obtulerint manipulum spicarum, & quomodo computaverint Festum Pentecostes?

PRimum ex festis hic institutis est Paschæ, tamquam ad initium anni sacri statim occurrens, de quo dicitur v. 5. *mense primo, quartadecimâ die mensis ad vesperam Phase Domini est.* Tunc enim, sole ad occasum declinante, occidebatur seu immolabatur agnus, assabatur etiam & comedebatur post occasum solis, nocte jam incipiente. Unde tempus

pus immolationis pertinebat ad lunam 14. quam claudebat.

℣. 6. *Et decimaquintâ die hujus solemnitas Azymorum Domini est.* Solemnitas igitur Azymorum incipiebat à die decima quinta, & durabat per septem dies, qui proinde Paschales dicebantur. Non erant tamen omnes propriè festi, sed solus primus & septimus. Unde de primo dicitur v. 7. *primus erit vobis celeberrimus sanctusque.* De ultimo dicitur v. 8. *septimus erit celebrior & sanctior*, scilicet quàm illi quinque dies qui præcesserant.

Porro debebant Judæi Azyma comedere ab illo præcisè tempore, quo comedebant Pascha, adeoque ad vesperam diei decimæ quartæ. Cæterum de hoc latiùs & ex professo agetur in Evangelia, quando discutietur Quæstio de ultimo Christi Paschate.

Dices, Deut. 16. tantùm præscribuntur sex dies Azymorum; dicitur enim ibidem v. 8. *sex diebus comedes Azyma.* Ergo non erant septem.

℟. Neg. ant. Nam eodem cap. v. 4. clarè habetur: *Non apparebit fermentum in omnibus terminis tuis septem diebus.* Quòd igitur ibidem v. 8. præscribantur sex dies Azymorum, propterea est, quia isto versu excluditur septimus dies, non quasi illo die licuisset comedere fermentum, sed quia de eo mox statuitur aliquid particulare, scilicet quòd esset collecta Domini, & quòd in eo non liceret facere opus, sicuti in quinque antecedentibus.

℣. 10. *Cùm ingressi fueritis terram, quàm ego dabo vobis.* Hinc patet, has leges ceremoniales, & hæc festa non obligasse eos, nec ab ipsis servata fuisse tempore peregrinationis in deserto; idque fortè magìs defectu eorum quæ ad legis observantiam requirebantur, quàm ex natura rei, nam etiam illo tempore Sabbathum fuit omnino observatum.

Et messueritis segetem, seu metere inceperitis (unde Deut. 16. v. 9. dicitur: *die qua falcem in segetem miseris*) *feretis manipulos spicarum primitias messis vestræ ad Sacerdotem.* Pagninus vertit *Homer* primitarum: sed LXX. hìc etiam *manipulum* vertunt; & vox Hebræa *Homer* etiam manipulum significat.

Hic manipulus, qui nomine totius populi offerebatur (teste Josepho lib. 3. Antiq. cap. 10.) è vicinia regionis Jerichontinæ ferè meti solebat, ubi dicitur quindecim diebus antè maturescunt segetes, quàm vel in agro Jerosolymitano, vel alio terræ Judææ tractu. Addit Josephus, ex hordeacea messe, quæ citius maturescit, manipulum solere desumi.

Qui elevabit fasciculum coram Domino, ut acceptabile sit pro vobis. Dicit Josephus, quòd manipulus ille non offerretur ad altare, una cum spicis & paleis; sed, ut ait, siccabatur primùm, deinde pilo tondebatur, mox surfurum excretione repurgabatur. Simila autem, seu flos farinæ, ad mensuram unius Homer, imposito simul thure & oleo, adolebatur Domino.

Altero die Sabbathi, id est secundo die Azymorum, sive altero die post solemne festum; nam Sabbathum hìc non sumitur pro septimo die hebdomadæ, qui propriè Sabbathum dicitur, sed accipitur appellativè pro festo primæ diei Azymorum, quod hìc vocatur Sabbathum, quia in eo indicta erat quies seu cessatio ab omni opere servili ob solemnitatem festi. Unde Hebraïcè habetur: *à crastino cessationis* seu Sabbathi, adeoque dies ille intelligitur semper fuisse decima sexta mensis primi.

℣. 15. *Numerabitis ergo ab altero die Sabbathi* (jam dicto, scilicet à decima sexta die mensis primi) *quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas.* Traditur hìc regula infestigandi & collocandi festum Pentecostes, quod Deut. 16. v. 10. vocatur festum hebdomadarum.

Itaque ab altero die Sabbathi, id est Paschatis, & solemnitatis Azymorum, hoc est à secundo die Azymorum inclusive, numerabantur septem hebdomadæ, quæ efficiunt 49. dies.

℣. 16. *Usque ad alteram diem impletionis hebdomadæ septimæ, id est quinquaginta dies.* Hoc est usque ad sequentem diem post expletam septimam, ille enim erat quinquagesimus dies, seu Festum Pentecostes. Ex hac computandi ratione sequitur evidenter, quòd illud festum semper inciderit in eumdem hebdomadæ diem, in quem incidebat ille dies alter Sabbathi, seu dies secundus Azymorum.

A qua autem die istæ septem hebdomadæ computarentur, quando secunda dies Azymorum incidebat in Sabbathum (sicut contigit eo anno quo mortuus est Christus) satis acriter controverti solet. Hanc autem controversiam nos hìc omittimus, quia de ea agemus in Evang. quando tractabimus de ultimo Christi Paschate.

CAPUT XXIV.

Agitur de oleo ad cremandas lucernas, præscribitur quales debeant esse Panes Propositionis, & blasphemus jussu Dei lapidatur.

QUÆSTIO UNICA.

Cur Moyses blasphemum non punierit, nisi prius obtento divino responso?

VErs. 10. *Ecce autem egressus filius mulieris Israëlitidis, quem pepererat de viro Ægyptio.* Nam multi Ægyptii egressi fuerant cum Israëlitis de Ægypto, ait Tirinus, scilicet qui verum Dei cultum & circumcisionem susceperant, & affinitate illis conjuncti fuerant: siquidem Exod. 12. v. 38. *Vulgus promiscuum innumerabile* cum eis ascendisse dicitur.

Notat etiam Moyses originem istius blasphemi, ut indicet eum, tamquam ex patre, saltem aliquando gentili, natum ad blasphemandum Deum Israël fuisse proniorem.

℣. 11. *Cùmque blasphemasset nomen* (scilicet illud Sanctum Dei nomen Tetragrammaton JEHOVA) *& maledixisset ei.*

℣. 12. *Miserunt eum in carcerem, donec nossent quid juberet Dominus.* Quæri potest, quare Moyses blasphemum hunc non mulctaverit morte per eam legem, quæ præcipit interfici eum qui (supra cap. 20. v. 9.) maledixisset patri suo aut matri, argumento desumpto à fortiori: cùm Judices, si casus incidat non expressus in jure, soleant ex similibus, quid sibi faciendum sit, statuere. Unde

℟. Et dico, Moyses pro gloria Dei zelatus super hoc scelere puniendo divinum responsum postulavit, quasi tale crimen esset, cui communis pœna non sufficeret.

Attamen Deus ultra lapidationem (quæ erat communis aliorum pœna) nihil exegit, ut daret exemplum omnibus Præpositis & Principibus, ne proprias injurias, velut graviores vindicent, sed etiam quamdam clementiam ergo eum, qui adversùs eos deliquit, ostendant.

℣. 14. *Et ponant omnes qui audierunt, manus suas super caput ejus*, tamquam testes blasphemiæ. Hac ceremoniâ significant 1. se affirmare, quòd res verè ita accidisset, quòd caput istud esset reum & morti obnoxium. 2. Quia peccata impunita redundant in Rempublicam dissimulantem, significabant hoc ritu se illud à se removere delictum in illum qui deliquerat, quasi tacitè Deum rogantes, ut illum puniendo, pœnam ab ipsis & à Republica averteret. Videtur autem hæc ceremonia locum habuisse non solùm in blasphemia, sed etiam probabiliter in alio quovis crimine, ut patet ex historia Susannæ, cujus capiti duo senes manus imposuerunt. Daniel. 13. v. 34.

CA-

CAPUT XXV.

Describitur annus septimus seu Sabbathicus, item quinquagesimus seu Jubilæus.

QUÆSTIO I.

An Domino fundi non licuerit anno Sabbathico quidquam colligere ex vinea vel agro?

Circa id quod dicitur v. 4. *septimo autem anno agrum non seres, & vineam non putabis*, ut observat S. P. Aug. Q. 89. in Levit." per hoc, quod „ ait, *non putabis*, omnem culturam eo anno (Sab- „ bathico) prohibitam debemus accipere; neque enim „ si putanda non est, aranda est... vel quodlibet „ aliud, quod ad culturam ejus pertineat, adhiben- „ dum. Sed quomodo solet à parte totum intelligi, „ ita per putationem omnis cultura intelligenda est: „ & per agrum atque vineam omne agri genus in- „ telligendum est: neque in oliveto vel quolibet al- „ terius generis agro aliquid operandum est, de qui- „ bus tacuit.

ỷ. 5. *Uvas primitiarum tuarum non colliges.* Id est fructus quos soles tibi primo loco, tamquam Dominus fundi, quasi primitias tibi debitas colligere per modum vindemiæ vel messis (priusquam soles permittere alios in vineam tuam ingredi) istos fructus primitiarum per consuetos messores & vindemiatores anno Sabbathico non colliges, ex iis scilicet, quæ sponte illo anno, vel fortè ex granis anno præcedente deciduis terra proferet: sed relinques omnia communia, tum tuis, tum aliorum necessitatibus.

In Hebræo habetur: *uvas separationum tuarum.* Unde sunt qui per uvas primitiarum, cum Jansenio, intelligunt eas, ex quibus Deo primitias præparare & offerre solebant.

ỷ. 6. *Sed erunt vobis in cibum, tibi & servo tuo &c.* Hinc patet quòd, etsi non potuerint à Domino fundi anno Sabbathico colligi uvæ vel alii fructus, quasi è fundo proprio, potuerint tamen ad cibum & usus domesticos colligi, quasi ex fundo communi, & junctim cum aliis, seu peregrinis, seu jumentis eumdem agrum depascentibus. Unde S. P. loco supra cit. *satis*, inquit, *aperuit, nec Dominum agri prohibitum vesci eis, quæ non adhibitâ culturâ illo anno sponte nascuntur; sed fructus redigere prohibitum, ut hoc solùm caperet, quod statim vescendo consumeret, non quod in usus reponeret.*

Prærogativæ anni Sabbathici aliis Scripturæ locis supplentur: nam Deut. 15. v. 2. mandatur fieri debitorum remissio, ibidemque cap. 31. v. 10. statuitur, ut eodem anno in solemnitate Tabernaculorum Lex prælegatur toti populo.

QUÆSTIO II.

Quomodo apud Judæos computaretur annus Jubilæus?

Præter annum septimum seu Sabbathicum, præscribebatur insuper Judæis, post septies septem annos alius annus quietis ac remissionis, nempe Jubilæus, cujus non tantùm eadem erant privilegia, quæ anni Sabbathici, sed insuper alia quædam majora.

ỷ. 8. *Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est septies septem, quæ simul faciunt quadraginta novem.* Circa hæc concurrunt duæ difficultates. 1. A quo mense annus Sabbathicus & Jubilæus inchoaretur? Vult Abulensis incepisse à mense Nizan, id est à primo; alii verò dicunt, incepisse à mense Tisri, id est à septimo mense.

2. A quo anno deberent incipere computare septem hebdomadas annorum, an à Jubilæo præcedente inclusivè, an exclusivè?

ỷ. Et dico 1. Quamvis alia Judæorum festa inciperent à mense Nizan, qui correspondet partim nostro Martio & partim Aprili, annus tamen Sabbathicus & Jubilæus incipiebat à mense Tisri, qui correspondet partim nostro Septembri & partim Octobri.

Prob. 1. Quia hìc v. 9. dicitur: *& clanges buccinâ* (scilicet ad annuntiandum annum Jubilæum) *mense septimo, decimâ die mensis, propitiationis tempore.* Ergo annus Jubilæus non inchoabatur à mense Nizan, sed à Tisri. Et sanè dies ille decimus mensis septimi aptissimè à Deo electus fuit, ut ab illo inchoaretur annus tum Jubilæus, tum etiam Sabbathicus: nam justum erat ut illo die, quo à Deo petebant debitorum suorum seu peccatorum veniam, ipsi pariter remitterent suis fratribus vera æris alieni debita, redderent possessiones &c.

Prob. 2. Si ille annus incepisset à mense Nizan, debuissent duobus annis continuis carere fructibus terræ; nam cùm fructus post mensem Nizan tantùm incipiant maturescere, non potuissent illos metere & cùm pariter non possent toto illo anno seminare, iterum non habuissent fructus anno sequenti. At verò cùm mense Tisri omnes fructus sint in illa regione maturi & collecti, non carebant fructibus nisi illo sequenti anno, qui erat Sabbathicus vel Jubilæus.

Dices, hìc v. 21. promittit Deus anno sexto se daturum Judæis tantam benedictionem, ut terra ferat fructus trium annorum; atqui si annus Sabbathicus non incepisset à mense Nizan, sed à Tisri, satis fuisset promittere fructus duorum annorum, ergo.

Prob. min. quia finito anno septimo, seu Sabbathico, statim potuissent rursus agros serere, incipiente anno octavo, & sub finem ejusdem anni metere fructus.

Respondent aliqui, hanc promissionem Divinam non intelligendam esse de quolibet anno Sabbathico, sed de illo dumtaxat, qui immediatè antè, vel post Jubilæum incidebat: tunc enim duo anni successivè erant sabbathizandi, & fructus trium annorum necessarii.

Sed hæc responsio non videtur admittenda: nam si agatur de anno Sabbathico, qui immediatè ante Jubilæum incidebat, non verificantur verba Scripturæ v. 22. *seretisque anno octavo*; siquidem ille annus octavus erat annus Jubilæus, quo serere non licebat. Si autem agatur de anno Sabbathico, qui immediatè post Jubilæum incidebat, non verificatur, quòd Deus daret benedictionem suam anno sexto; quia cùm hic annus sextus rursus esset annus Jubilæus, nullos hoc anno sexto fructus percipere potuissent, adeoque non anno sexto, sed potiùs anno quinto Deus benedictionem suam dare debuisset. Itaque meliùs

Respondetur neg. min. nam cum Judæi haberent duplicem messem, scilicet unam in vere, & alteram in autumno, clarè sequitur, quòd ex fructibus anni sexti comederent tribus annis, saltem incompletis, scilicet anno sexto à vere usque ad autumnum, deinde integro anno septimo seu Sabbathico, & denique anno octavo pariter ex eisdem tam diu vescebantur, donec maturi essent fructus, quos post transactum annum Sabbathicum isto anno seminaverant, juxta id quod habetur v. 22. *seretisque anno octavo, & comedetis veteres fruges, usque ad nonum annum: donec nova nascantur, edetis vetera.*

Patet igitur, quòd v. 21. hujus cap. nequaquam nostræ sententiæ obsit, sed potiùs eamdem confirmet. & opinionem Abulensis evertat: nam cum cit. v. Deus promittat se anno sexto tot fructus daturum, ut sufficiant pro tribus annis, clarè sequitur, quòd ex fructibus, quos anno sexto metebant & colligebant, tribus annis viverent: atqui non potuissent ex fructibus anni sexti tamdiu vivere, si annus Sabbathicus incepisset à mense Nizan; ergo &c.

Prob. min. quia si incepisset à mense Nizan, amisissent omnes fructus anni sexti, quandoquidem eos metere non potuissent, ut dictum est Prob. 2 & satis clarè patet ex Q. præced. juxta quam, ut ex S. P. Aug.

Aug. vidimus, anno Sabbathico non licebat fructus, etiam sponte natos colligere, ut in usus reponerentur.

Dico 2. Annus Jubilæus non computabatur à Jubilæo præcedenti inclusivè, sed à primo anno post Jubilæum.

Prob. 1. Quia ℣. 10. clarè dicitur: *sanctificabisque annum quinquagesimum*, qui scilicet post annos 49. (de quibus v. 8.) ab autumno seu ab illo mense septimo, quo clanges buccinâ, incipit, & durat usque ad mensem septimum, seu autumnum anni sequentis. Unde & in Hebræo ita habetur: *sanctificabis* IPSUM *annum quinquagesimum.* Atqui si computus incepisset à præcedenti Jubilæo inclusivè, non sanctificassent annum quinquagesimum, sed quadragesimum nonum; ergo &c.

Prob. min. ponatur hæc Lex: sanctificabis diem septimum, v. g. Dominicum. Si pro sequenti die septimo debeam computare à præcedenti Dominico inclusivè, incidet ille dies sanctificandus in Sabbathum, adeoque non erit septimus sed sextus: ergo similiter si Judæi annum Jubilæum computassent à Jubilæo præcedenti inclusivè, non sanctificassent annum 50. sed 49.

Prob. 2. Quia sequeretur, quòd unus idemque annus, nempe quinquagesimus, debuisset semper bis computari; erat enim ultimus in computu præcedenti, & fuisset primus in computu sequenti. Hoc autem est extra omnem ordinem numerandi, ergo.

Prob. 3. Quia aliàs numquam potuissent incipere suum computum pro primo Jubilæo: nam primus Jubilæus non poterat esse annus quinquagesimus à Jubilæo præcedenti exclusivè; siquidem nullus præcesserat Jubilæus, qui posset inclusivè computari, ergo præfatus computus non potest etiam locum habere in Jubilæis sequentibus, quia primo cæteri conformes sunt.

Obj. 1. Licèt nostra dies Dominica non sit nisi septima dies hebdomadæ, si præcedens Dominica excludatur, tamen ex communi usu inter Christianos recepto dici consuevit dies octava, eò quòd nimirum tunc computus dierum inchoëtur à præcedente Dominica inclusivè; ergo pariter annus Jubilæus potuit dici annus quinquagesimus, si nempe computus annorum inchoëtur à Jubilæo præcedenti inclusivè.

℟. Neg. conseq. disparitas est quòd Ecclesia, dum loco Sabbathi primùm incepit celebrare diem Dominicam, computum dierum hebdomadæ inchoaverit à prima feria post Sabbathum, & consequenter habuit se ad Dominicam immediatè præcedentem, non ut ad diem celebratam, sed tamquam ad feriam primam, qua Judæi & Christiani operabantur. Cum igitur primus dies Dominicus, qui in Ecclesia celebratus fuit, foret dies octavus septimanæ, non mirum est quòd adhuc hodiedum ex usu inter Christianos recepto ita appelletur. At verò in annis Jubilæis talis computus admitti non potest; nam Jubilæus præcedens primum Jubilæum nullus invenitur, & consequenter computus annorum Jubilæorum non potest inchoari à Jubilæo præcedenti inclusive.

Obj. 2. Saltem dici posse videtur, quòd annus quadragesimus nonus semper quidem foret Jubilæus sed tamen quòd hic annus vocetur quinquagesimus, quia nempe Scriptura utitur numero rotundo pro numero fracto.

℟. Neg. assumpt. 1. Quia in hoc supposito annus Jubilæus semper incurrisset in septimum annum Sabbathicum: atqui tamen id admitti nequit; ergo &c.

Prob. min. quia si annus Jubilæus semper incurrisset in septimum annum Sabbathicum, frustra prohiberet Scriptura seri, aut meti in anno Jubilæo; satìs enim erat id de anno septimo seu Sabbathico præcepisse, ut observat Abulensis Q. 14. in hoc cap. Levitici.

2. Quia Scriptura hìc v. 10. apertissimè annos quadraginta novem ab anno Jubilæo, quem & quinquagesimum vocat, distinguit, adeo ut annus quadragesimus nonus quodammodo opponatur anno quinquagesimo: atqui tali distinctione aut oppositione neqaquam opus erat, si eumdem annum utroque numero signare voluisset; ergo &c.

Itaque cùm eodem modo Scriptura hìc jubeat sanctificari annum Jubilæum, tamquam quinquagesimum annum post septem hebdomadas annorum, sicut supra cap. 23. præcipit celebrari festum Pentecostes, tamquam quinquagesimum diem post septem hebdomadas dierum, clarè sequitur quòd, sicut 49. diebus adjiciebatur dies unus, qui erat quinquagesimus seu festum Pentecostes, ita 49. annis adjiceretur annus unus, qui foret quinquagesimus seu Jubilæus. Et ita computaverunt etiam Antiquiores ferè omnes, qui non quadragesimum nonum, sed quinquagesimum annum pro Jubilæo recipiunt, præsertim Eusebius in Chronico, Cyrillus lib. 17. de Adorat. Hieron. Epist. 127. ad Fabiol. Ambros. in Psal. 50. Beda, & Josephus lib. 3. Antiq. cap. 10.

Obj. 3. Ex nostra sententia sequitur, quòd aliquando fuissent duo anni quietis & otii immediatè continui: siquidem necessarium fuisset, ut primo & septimo quoque Jubilæo duo anni sibi continui essent Sacri seu otiosi, nempe quadragesimus nonus tamquam Sabbathicus septimus, & quinquagesimus tamquam Jubilæus. Atqui tamen hoc non videtur admittendum, quia terra non protulisset fructus sufficientes, ergo &c.

℟. Neg. min. Nam Deus qui ℣. 21. dicit: *Dabo vobis benedictionem meam anno sexto, & faciet fructus trium annorum*, etiam dabat benedictionem suam anno 48. ut haberent fructus sufficientes pro illis annis quibus terra debebat manere inculta & otiosa.

Obj. 4. Si annus quinquagesimus esset Jubilæus, sequeretur, semper in computando sequenti anno Sabbathico tantùm quinque, non verò sex annos laboratorios futuros: atqui hoc repugnat v. 3. *sex annis seres agrum tuum*, ergo.

℟. Neg. min. Quia id merè per accidens erat raròque contingebat; nam singulis septem Sabbathicis annis semel dumtaxat fiebat, ut quinque tantùm annis laboraretur; ac consequenter cùm ordinariè sex annis terra seminaretur, æquè verificatur v. 3. hujus cap. ac verificatur illud Exod. 23. v. 12. *Sex diebus operaberis*, quamvis subinde contingeret, ut aliquod festum in diem, sequentem Sabbathum aut etiam alium incideret. Ex dictis

Nota quòd in secundo Jubilæo distaret annus Jubilæus à Sabbathico uno anno interjecto, in tertio duobus, & sic deinceps usque ad septimum, ubi se iterum consequebantur.

QUÆSTIO III.

Quandonam computus annorum Sabbathicorum, & Jubilæi primùm inceperit?

OBserva ex ℣. 2. hujus cap. quidem satìs constare, quòd computus illorum annorum tantùm inceperit dum Judæi ingressi fuerunt terram promissionis, & eam arare ac colere cœperunt: at à quo anno ingressûs inchoari debeat, non æquè liquet. Rabbini, referente Serario in cap. 13. Josue, prætendunt primum annum Sabbathicum anno 14. seu 15. Josue fuisse celebratum; putant enim filios Israël annis septem in expugnanda terra Chanaän, & totidem in dividenda regione occupatos fuisse, & tum demum incepisse persolvi decimas, numerari annos remissionis, terræ Sabbathum, & annos Jubilæos. Sed hæc opinio vix est probabilis, nam præterquam quòd omnino gratìs fingatur, filios Israël septem annis in dividenda terra occupatos fuisse: etiam ex cap. 14. & 15. lib. Josuë satìs constat, quòd anno septimo Principatûs Josuë filii Israël possessiones suas adire, & terram colere cœperint.

Tirinus cap. 21. Chron. Torniellus ad annum mundi 2584. num. 2. & nonnulli alii docent, annos Sabbathicos & Jubilæos inchoatos esse ab anno

 primo

primo Josuë, quo Hebræi ingressi sunt Chananæam pugnantes contra Jericho. A Lapide autem & Serarius & plures alii volunt, istos annos inchoatos fuisse non statim ab ingressu in terram promissam, sed ab anno septimo Josuë, quo subactâ tot bellis terrâ, eam dividere & colere cœperunt. Et hæc sententia apparet verisimilior, atque

Prob. 1. quia ab eo anno debent inchoari anni Sabbathici, quo Hebræi terram Chanaän arare, colere, & serere cœperunt; siquidem v. 3. apertè dicitur: *sex annis seres agrum tuum, & sex annis putabis vineam tuam, colligesque fructus ejus*: v. 4. *septimo autem anno Sabbathum erit terræ.* Atqui non ab anno primo, sed à septimo ipsius Josuë terram arare, colere, & serere cœperunt; ergo &c.

Prob. min. Quia non poterant terram colere, nisi eam haberent & possiderent; atqui eamdem non habuerunt & possederunt, nisi eo anno, quo à Josuë eis per sortem divisa est: hæc verò divisio accidit anno ab exitu ex Ægypto 47. ut colligitur ex Josuë 14. v. 7. & 10. collato cum cap. 13. lib. Num. qui annus 47. erat ipsius Josuë post Moysis obitum septimus. Ergo anni tam Sabbathici quàm Jubilæi (uam ex annis Sabbathicis dependet & computandus est annus Jubilæus, ut patet ex v. 8.) inchoari debent ab anno septimo Josuë.

Prob. 2. In anno Sabbathico, ut ex v. 4. liquet, cessare debebat aratio, cultusque terræ cæterus, item debebat fieri debitorum remissio. In Jubilæo præterea debebant reddere possessiones ante emptas, dare libertatem servis: atqui illa facere non poterant, nisi priùs possessiones, servos & ancillas haberent: sed illa non habebant ante divisionem terræ promissæ, quæ contigit anno septimo post transitum Jordanis, ergo &c.

Obj. 1. Deus hîc v. 2. præcipit annum Sabbathicum celebrari non à possessione terræ, sed ab ingressu in eam; atqui in illam ingressi sunt anno primo Principatûs Josuë, ergo &c.

℟. Neg. maj. nam cùm v. 3. statim subdatur: *sex annis seres* &c. satis clarè patet, quòd annus Sabbathicus non potuerit celebrari nisi postquam sex annis terram arassent, seminassent &c. adeoque anni Sabbathici non potuerunt inchoari nisi à possessione terræ: seu ab eo tempore, quo post peracta bella, terra divisa fuit: tunc enim tantùm in eamdem perfectè ingressi sunt.

Inst. non est verisimile, totis sex annis Israëlitas ab agricultura abstinuisse; siquidem cùm tunc non ampliùs plueret manna, ex fructibus terræ manducare debebant; ergo &c.

Resp. Licèt quidem verisimile appareat, quòd in aliquibus locis terram coluerint, tamen cùm adhuc continuis bellis occupati essent, terram regulariter arare & serere non potuerunt, nequidem illi qui jam à Moyse acceperant possessiones suas trans Jordanem, quandoquidem hi cum cæteris tribubus, juxta mandatum Moysis Num. 32. ad bellum perrexerint contra Chananæos, ut patet ex Josue cap. 4. v. 12. Manducabant autem tunc quidem ex fructibus terræ, sed non ex illis solis quos hinc & inde ipsi seminabant. sed præsertim ex istis, quos Chananæi seminaverant, quorum regionem bello sibi subjugabant.

Obj. 2. Alia Judæorum festa, item ritus & ceremoniæ quæ concernebant Sacrificia, statim ab ingressu in terram promissionis debuerunt observari; ergo & idem dicendum videtur de annis Sabbathicis & Jubilæis.

℟. Transmisso ant. neg. conseq. disparitas est, quod in priori casu nihil obstaret, quò minùs ea omnia Hebræi observare possent, quandoquidem ab anno primo ingressûs haberent omnia, quæ ad Sacrificia &c. requisita & necessaria erant. At in posteriori casu deerant requisita ad celebrandum annum Sabbathicum, nam antequam eum celebrarent, debebant sex annis terram coluisse, agros seminasse &c. quæ omnia, uti ex dictis constat, facere non potuerunt ante annum septimum Principatûs ipsius Iosue.

Sunt nonnulli alii, qui contendunt, annos Sabbathicos & Jubilæos inchoandos esse, non à divisione terræ, quæ anno septimo Principatûs Josue facta est in Galgalis, sed ab ea, quæ aliquo tempore post facta est in Silo, ut refertur Josue 18. & 19. Sed an à divisione Galgalæa, an verò à Siluntina jam dicti anni inchoari debeant, parùm refert: quia hîc tantùm prætendimus, & probare conati sumus, quòd non nisi post divisionem terræ isti anni inchoari potuerint.

QUÆSTIO IV.

Quibus de causis Deus voluerit, ut Hebræi in Jubilæis redirent ad possessiones suas, & quid statuerit circa domos Urbanas & Sub-urbanas?

ASsignaturus Deus privilegia Jubilæi, dicit v. 13. *anno Jubilæi redient omnes ad possessiones suas.* Unde agri frugiferi cum domibus in agro sitis, etsi centies divenditis, anno Jubilæi redibant ad dominum suum primum, nullo pretio reddito. Itaque revertebatur homo ad possessionem suam immobilem, & ad familiam suam, cui bona certa fuerant in prima divisione assignata.

℣. 23. *Terra quoque non vendetur in perpetuum, quia mea est.* Ex quo sequitur, quòd etiamsi v. g. agrorum, aliorumque bonorum immobilium venditor dominium transferret in emptorem, ejusmodi tamen venditio haberet quasi speciem & effectus elocationis cujusdam; neque enim poterant ejusmodi agri à Judæis in perpetuum distrahi, sed potiùs tantùm quasi elocari, vel in Emphitensim dari usque ad annum Jubilæi: atque hinc etiam crescebat & decrescebat pretium juxta numerum annorum restantium usque ad Jubilæum, ut habetur v. 14. & sequentibus.

Dico 1. Causæ talis institutionis erant variæ. Prima, ne tribus & familiæ confunderentur.

Secunda, ne ditiores omnia emendo ad suam transferrent familiam.

Tertia, ne nimis affligeretur ille, quem paupertas ad vendendum possessiones suas cogebat, dum spem haberent bona sua gratis recuperandi.

Quarta, ut servaretur quædam inter Judæos æqualitas, atque adeo superbiæ, invidiæ, & murmuris tolleretur occasio.

Quinta, ut hoc modo Deus affectum Judæorum à terra avelleret. Hac enim possessionum reversione perpetuò admonebantur, quòd terra non tam esset ipsorum quàm Dei. Unde v. 23. Deus addit: *Vos advenæ & coloni mei estis.*

℣. 24. *Cuncta regio possessionis vestræ sub redemptionis conditione vendetur.* Hac lege tribuebatur jus redemptionis extra annum Jubilæum, ita ut bona præfata redimi possent quovis tempore, vel ab eo qui vendiderat vel ab ejus propinquo.

Dico 2. Aliud erat de domibus Urbanis, vel agris Sub-urbanis non frugiferis, sed ad hortos potiùs deliciarum vel sepulchrorum deputatis, aut aliis similibus usibus deservientibus, qualis erat hortus Josephi ab Arimathæa, vel ager figuli 30. argenteis Judæ coëmptus in sepulturam peregrinorum. Hi enim & similes agri non frugiferi, uti & domus omnes Urbanæ & Sub-urbanæ, poterant pretio alienari; neque facultas erat ea redimendi, nisi primo anno à venditione, ut patet ex v. 29. & si tunc non redimerentur, nequidem in Jubilæo revertebantur ad antiquum Dominum, quemadmodum agri rusticani & domus villicæ revertebantur.

Ratio disparitatis assignari potest, quòd agri frugiferi & domus rusticanæ censerentur propria cujusque tribûs hæreditas, ac stabiliter à Deo donata possessio, quàm minimè expediebat confundi ac permisceri, ne tandem multi cum suis integris familiis ad inopiam dilaberentur. At verò domus intra urbis muros, & Sub-urbanæ censebantur tantùm bona adjectitia, & pro cujusque placito constructa. Sanxit

xit hoc etiam Deus, ut hac ratione urbes redderentur populosæ, dum à quibusvis & diversæ tribûs hominibus, imo & proselytis sive advenis incolebantur. Insuper hoc Deus decrevit, ne quis facilè & temerè domum suam in urbe venderet, utpote quam sciret se numquam recepturum.

Quòd verò per possessiones, sive domos quæ erant intra urbes, non distinguerentur tribus & familiæ, ex eo patet, quòd Levitæ eas possidere possent, qui tamen in terra promissionis nullam censebantur habere possessionem. Ædes autem Levitarum Urbanæ, adeoque & urbes eorum semper poterant redimi, & Suburbana nullo modo divendi, quia sine illis non poterant pecora eorum ali; & quia, ut dicitur v. 34. *Possessio eorum sempiterna est.*

Cap. 26. Promittit Deus viginti octo benedictiones Judæis, si leges ejus observent: plures verò maledictiones eis minatur si prævaricentur. Quomodo autem illæ intelligendæ sint, diximus supra cap. 18. Q. 1.

CAPUT XXVI.

Statuuntur leges variæ de votis, sive illa concernant homines sive animalia, sive domos, sive agros, sive alia anathemata. Agitur etiam de decimis Templo donandis.

QVAESTIO I.

Cur Deus præscripserit redemptionem votorum quibus Hebræi se dedicabant ministerio Tabernaculi?

VErs. 2... *Homo qui votum fecerit, & spoponderit Deo animam suam*; id est vitam suam, sive se ipsum per votum Deo dedicaverit, aut mancipaverit cultui divino in usus Tabernaculi, ut v. g. portet vel ligna ad Sanctuarium, ut verrat atrium, ut subserviat Levitis. Quamvis enim ministeria immediata circa Tabernaculum & altare incumberent ac licerent solis Sacerdotibus & Levitis, multa tamen inferiora ab aliis fieri poterant in ministerium Levitarum. Soli ergo Sacerdotes & Levitæ vovere poterant se semper in suis officiis Sacris ministraturos Domino, & tunc ex voto id præstare tenebantur, ut patet in Samuele 1. Reg. 1. v. 11. ad alia autem laïcorum officia ante dicta quilibet ex quavis tribu offerre se & devovere poterat.

Sub æstimatione dabit pretium. Hanc voti redemptionem sanxit Deus 1. Ut Levitis & Sacerdotibus, quorum ingens erat numerus, sic uberior suppeteret sustentatio; sicut & pretio jussit redimi primogenitos sibi debitos. Atque illud pretium, quemadmodum & pretium votorum voluit cedere in jus Sacerdotum, ut patet v. 21. & Num. 18. v. 14.

2. Ne Tabernaculum nimiâ voventium multitudine gravaretur: fuissent enim hæc vota Sanctuario onerosa, quòd omnes hos voventes debuisset alere.

3. Quia videbat Deus Gabaönitas ingenti numero postea ad illa servilia, & quasi mancipiorum ministeria esse dedicandos. Josue 9. v. 21. Insuper 1. Esdræ 8. v. 20. leguntur Nathinæi à Davide ad ministeria Levitarum designati.

Porro pretium redemptionis taxatur per siclos Sanctuarii, qui valebant medio ferè patacone nostrate. Quòd verò diversum assignetur pretium pro viris, feminis & pueris, ideo fit, quia ad labores pluris valet vir quàm femina & puer.

Feminæ autem vovebant in usum Tabernaculi suo sexui convenientia, ut nere, telas texere, Sacerdotales & Leviticas vestes conficere, lavare &c.

ỷ. 6. *Ab uno mense usque ad annum quintum pro masculo dabuntur quinque sicli.* Sed quæri potest, quomodo pretium illud tamquam pro voto solveretur, cùm in illa ætate vovere non possent? Sed potuerunt Domino esse consecrati per votum parentum: unde & Anna mater Samuëlis voto nuncupavit filium suum etiam antequam nasceretur.

QUÆSTIO II.

Cujusmodi fuerit votum, quo res ita consecrabatur Deo, ut destrui deberet, aut naturaliter aut civiliter?

VErs. 28. *Omne quod Domino consecratur.* Hebraïce habetur: *omne Cherem*; quod LXX. vertunt *Anathēma*, seu omne votum, quo res ita absolutè, perfectè, & irrevocabiliter consecratur Deo, ut destrui aut interimi naturaliter, vel civiliter debeat. *Sive homo fuerit, sive animal, sive ager, non vendetur, nec redimi poterit.* Agitur ergo de alia specie voti quàm in præcedentibus, ubi simpliciter vocatur *neder*, id est votum quod permittebat redemptionem istam, quæ hic vetatur respectu voti *Cherem*, quod secundùm etymologiam suam idem quodammodo significat, quod votum excisionis & interemptionis. Vox enim Hebraïca *Charam*, unde derivatur, significat occidere, excidere &c. alioquin ex v. 11. & seq. constat, animal & agrum, simpliciter & nudè Deo devotum, potuisse redimi.

ỷ. 29. *Omnis consecratio* (Hebraïcè rursus habetur: *omne Cherem*) *quæ offertur ab homine, non redimetur, sed morte morietur.* Quæri potest, quomodo omne consecratum debeat mori, cùm inter talia consecrata etiam numerentur homo & ager: homo enim per mortem Deo immolari non debet, ager verò non potest.

℞. Sensum esse, in gloriam Dei destruatur: id autem fieri debebat modo cuique rei proprio; nam si erat animal immolabile, occidebatur in Sacrificium: homo autem moriebatur negotiis sæcularibus & deputabatur cultui Divino, quemadmodum Religiosi hodiedum vocantur civiliter mortui, quomodo etiam filiam Jephte oblatam Deo, quidam Recentiores interpretantur.

Hoc sensu dicit S. P. Aug. lib. 10. de Civ. Dei cap. 6. *homo Dei nomini consecratus, & Deo devotus, in quantùm mundo moritur, ut Deo vivat, Sacrificium est.* Sic civiliter moriebatur Samuel, quando cultui divino consecrabatur in perpetuum.

Quando autem hoc votum usurpabatur adversùs hostes Israël, illud de vera & naturali morte accipiebatur. Sic Num. 21. v. 2. Chananæi ab Hebræis voto *Cherem* Deo devoti, omnino succisi & usque ad internecionem deleti narrantur; indeque nomen loci vocatum est *Cherem* seu *Chorma*, vel, ut alii pronuntiant, *Horma.* Sic Jericho statuta est à Deo *Cherem*, id est Anathēma, ut omnino succendi & succidi deberet. Josuë 6. v. 17. & sequentibus.

Denique si erat ager, aurum, argentum, aut aliud quidpiam inanimatum, Deo consecrabatur, sic ut non posset redire ad usum profanum: quæ consecratio quædam mortificatio erat; nam & hodiedum possessiones Ecclesiasticæ dicuntur amortizatæ.

DILUCIDATIO
IN
LIBRUM NUMERORUM.

PRÆFATIO.

QUartum Pentateuchi librum Hebræi more ſibi conſueto ab initialibus verbis vocarunt VAIEDABBER, id eſt, *& locutus eſt.* LXX. Interpretes græcè ἀριθμοὺς *arithmous* vocant, id eſt numeros; unde & Latini librum *Numerorum* appellant, ideo ſcilicet, quia varias populi Iſraëlitici numerationes recenſet à primo ſtatim ſui exordio: continet alioquin hiſtoriam & geſta Moyſis atque Hebræorum à ſecundo menſe anni ſecundi egreſsûs eorum ex Ægypto, uſque ad finem pene vitæ Moyſis, ſive peregrinationis 40. annorum in deſerto.

Sicuti ergo primus Scripturæ liber *Geneſis* appellatus eſt, ex eo quòd naſcentis mundi primordia in ſui initio referat, etiamſi multa alia complectatur; ita hic liber, licèt multa alia contineat, *Numerorum* dictus eſt, eò quòd à cenſu & numeratione populi incipiat, & multoties hîc Hebræi recenſeantur, ut bellatores cap. 1. primogeniti & Levitæ cap. 3. ingreſſuri terram promiſſionis in ordine ad ejus diviſionem cap. 26. & 42. manſiones ſeu caſtrametationes in deſerto cap. 33.

Palmare itaque hujus voluminis argumentum eſt hiſtorica deſcriptio peregrinationis Hebræorum per deſertum, à monte Sinai uſque ad Jordanem. Etenim eo fine recenſentur Iſraëlitæ & Levitæ, ut in numeros, id eſt ordines, turmas, & acies diſtributi, per modum caſtrorum & Reipublicæ mobilis, per deſertum tenderent. Varia nihilominus poſitiva Dei mandata, multæque leges tum ceremoniales, tum judiciales hîc paſſim intermixtæ leguntur vel in ſupplementum eorum, quæ in Levitico & Exodo minùs plenè deducta fuerant, vel ad iteratam inculcationem eorum quæ alibi præſcripta ſunt.

Quòd verò liber Numerorum incipiat à primo die menſis ſecundi anni ſecundi egreſſionis ex Ægypto, uno ſcilicet menſe poſt erectum Tabernaculum, colligitur ex cap. 1. Quòd autem pertingat uſque ad diem primum menſis undecimi anni quadrageſimi peregrinationis (à quo incipit liber Deuteronomii) patet ex Cap. 1. v. 3. ipſius libri Deut. adeoque liber Numerorum continet hiſtoriam 38. annorum, & 9. menſium.

CAPUT I.

Numerantur duodecim tribuum viri bellatores à vigeſimo anno & ſupra, atque inveniuntur univerſim 603550.

QUÆSTIO I.

An, & quomodo differat hæc enumeratio Iſraëlitarum ab ea, quæ refertur Exodi 38. & ob quem finem facta ſit?

VErſ. 1. *Locutuſque eſt Dominus ad Moyſen*, id eſt Angelus vicem Dei gerens, *In deſerto Sinai*: omnia enim quæ hîc proferuntur à cap. 1. uſque ad cap. 10. v. 11. contigerunt in 12. manſione, quæ fuit in Sina, ut dictum eſt in cap. 19. Exodi.

In Tabernaculo fæderis. Non ergo jam in monte, nec ad oſtium Tabernaculi (ſicuti Exod. 33. v. 10.) ſed ex ipſo Sancto Sanctorum cum Moyſe loquebatur Dominus, puta de propitiatorio, ut patet ex cap. 7. v. ult. Promiſerat enim Deus, ſe poſt Tabernaculi erectioem, de arca ſeu propitiatorio Moyſi locuturum in Sancto Sanctorum, pertinebatque hoc ad conciliandam Tabernaculo majorem authoritatem & reverentiam, ſi videret populus Deum deinceps non minùs Moyſi in Tabernaculo loqui, quàm ei ante loqui conſueverat in ipſo monte Sinai, in quo ipſi tot ſtupenda Divinæ majeſtatis prodigia & ſigna viderant.

℣. 2. *Tollite ſummam univerſæ congregationis filiorum Iſraël.* In Hebræo habetur *ſeu & ros*, quod ſignificat tollite caput, id eſt numerate capita univerſi cœtûs Iſraël.

LXX. Interpretes vertunt: *tollite* (ſeu accipite) *imperium*, ſeu ditionem & latitudinem populi; hoc eſt, numerate populum, ut videatis quouſque ſe extendant imperium ejus & vires: nam in numero & multitudine populi conſiſtit ac terminatur populi imperium, juriſdictio & robur.

℟. Et dico, hæc eſt ſecunda enumeratio populi in deſerto facta, eſtque diverſa ab illa, de qua Exodi 38. v. 25.

Prob. quia illa, quæ in Exodo deſcribitur, contigit ante ædificationem Tabernaculi, & facta eſt ut omnes ad fabricam Tabernaculi contribuerent, adeoque contigit anno primo egreſſionis ex Ægypto: hæc verò anno ſecundo menſe ſecundo, ad caſtrorum diſpoſitionem. Cùm enim caſtra Hebræorum brevi movenda eſſent ex Sina, facta eſt hæc enumeratio ad bellatorum aciem meliùs, & ordinatiùs inſtruendam.

Deinde in prima numeratione habita eſt ratio ſolius numeri generatim, in ſecunda verò facta eſt per cognationes & domos ſuas, & familias, imo ſinguli per nomina recenſiti ſunt, ut cenſus & numerus multitudinis cujuſque tribûs certò & exactè conſtaret ad hoc, ut apta & ordinata fieret tribuum omnium in caſtris circa Tabernaculum, jam recenter erectum, diſpoſitio & diſtributio.

Dices, in utraque numeratione computatur æqualis numerus, ſcilicet 603550. atqui tamen propter adorationem vituli cæſa erant 23000. Exod. 32. v. 28. ergo non videtur eſſe diverſa, ſed eadem enumeratio.

Reſpondet Abulenſis, quòd cùm à 20. annis numerarentur, multi potuerint eſſe in prima numeratione, qui non compleverant 20. annos, & poſtea in ſecunda jam compleverant: cùm enim, inquit, eſſent octo menſes intermedii, ſic ſatis contingeret tot fuiſſe ſubrogatos ad numerum, quot gladio perierunt.

Similiter dicit A Lapide, licèt inter utrumque cenſum cæſa ſint 23000. ob adoratum vitulum aureum, tamen alii totidem eorum loco ſubintrarunt, qui videlicet

delicet paucis hisce mensibus annum 20. compleverant. Eamdem solutionem assignat Marius cum aliis.

Sed non advertunt, inquit Jansenius numerationem primam contigisse aliquot mensibus post cæsa 23000. Cæsa enim sunt statim à primò descensu Moysis ex monte, ut patet Exodi 32. v. 28. numeratio autem illa facta est cap. 38. post veniam impetratam cùm jam construendum esset Tabernaculum: & sic evanescit difficultas.

℣. 3. *A vigesimo anno & supra*; quia nempe illa ætas incipit esse bellis apta. Unde S. P. Aug. Q. 2. in Num. ait: *ne parvuli etiam computarentur, adjunctum est* A VIGINTI ANNIS ET SUPRA. *Rursus ne imbellis ætas senectutis numeraretur, additum est* OMNIS QUI PROCEDIT IN VIRTUTE, seu ut habet nostra Vulgata: *omnium virorum fortium*. Atque hoc est, quod cum Aug. passim docent interpretes contra Abulensem, qui existimat omnes omnino, qui essent supra 20. annos, fuisse computatos.

Ratio assignari solet, quòd omnes & soli illi hìc numerentur qui poterant ad bella procedere, ut patet ex enumeratione singularum tribuum. Ætas autem bellis apta, ut communiter determinant Authores, durat ab anno 20. usque ad 60. & quamvis sæpe diutius (ut patet in Caleb. Josuë 14. ℣. 11.) verisimile tamen est, ad annum usque sexagesimum dumtaxat numerationem processisse.

QUÆSTIO II.

Quales fuerint Principes tribuum, & cur Moysi fuerint adjuncti?

VErs. 4. *Eruntque vobiscum principes tribuum.* Hi sunt qui rectâ lineâ primogenitorum descenderant ab ipsis tribuum capitibus, sive ex ipsis Patriarchis, v. g. Juda, Ruben, Simeone &c.

Si verò alii quidam ex eisdem Patriarchis descenderent per lineam secundo aut tertiò, aut ulteriùs genitorum, hi poterant esse capita cognationis seu familiarum, vel domorum, non tamen Principes tribuum.

Excipiuntur hìc principes Levitarum: hi enim non erant semper primogeniti, ut patet ex eo, quòd Elisaphan Princeps Caäthitarum patrem habuerit Oziel, minimum natu filiorum Chaäth filii Levi, ut liquet ex cap. 3. v. 29. & 30.

Principes illi assignantur Moysi partim ut ei auxilio sint in hac enumeratione, partim ut in momentosis negotiis ei adsint consilio, partim ut executioni mandent, si quid à Deo præcipiatur. Unde v. 16. ubi legimus: *hi nobilissimi principes*, in Hebræo dicitur: *vocati congregationis*, quia scilicet à Moyse evocati & selecti erant, ut essent principes tribuum, & ab ipso vocari solebant ad Concilium, quando de communi populi & tribuum bono tractabatur.

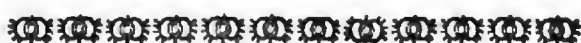
P. quo sensu dicatur v. 47. quòd Levitæ in tribu familiarum suarum non sint numerati cum cæteris Israëlitis?

℟. Id non ideo dici quòd Levitis ad bellum procedere & pugnare vetitum esset, sed quia à militia erant exempti. Non itaque arcebantur à militia, si vel necessitas postularet, vel sponte militare vellent: sed cogi non poterant.

Patet tum ex bello à Phineës gesto, infra cap. 31. tum ex eo quòd Machabæi Sacerdotes, & qui deinceps fuerunt Pontifices ac belli duces, plurima bella gesserint.

Et sanè Sacerdotes V. Legis cùm cruenta tractarent Sacrificia, non ita debebant à bello & sanguinis effusione abstinere, sicuti nostri, qui Sacrificium tractant incruentum.

Ratio autem cur Levitæ in ea numeratione, quæ fiebat ad bellandum, non sint numerati, hæc est, quòd Deus eos dedicatos esse voluerit ad militiam aliam & sacratiorem, nempe ad custodiendum & curandum Tabernaculum, & ministeria ejus, ut patet ex v. 50. ubi jubentur sua castra metari per gyrum Tabernaculi, ut curam habeant vasorum ejus, & omnium quæ ad ceremonias pertinent.



CAPUT II.

Disponit Deus ordinem castrorum duodecim tribuum Israël circa Tabernaculum in quatuor acies per quatuor mundi plagas.

QUÆSTIO UNICA.

Quæ tribus militarent sub quolibet vexillo?

QUoad ordinem castrorum, mandat Deus ℣. 2. *Singuli per turmas, signa, atque vexilla & domos cognationum suarum castrametabuntur*, id est, figent castra non promiscuè, & indifferenter, ubi sors tulerit, sed (ut insinuatur in Hebræo) *super*, id est juxta, *vexillum suum, in signis domuum suarum*, id est tribuum suarum; quo videtur significari singulas familias, vel certè singulas tribus habuisse signum suum, quod singuli de tribu illa sequerentur, sive in proficiscendo, sive in confligendo.

Præter illud signum, cuique tribui proprium, videntur singulæ ternæ tribus habuisse vexillum aliquod commune, & quasi Archiducale, quod præferebatur tribui principali, & à duabus reliquis sibi conjunctis, observabatur: sic v. g. in parte orientali, quæ erat anterior Tabernaculi pars, eaque dignissima, in medio expansum erat vexillum Judæ, cui tribui tum hìc, tum alibi semper primus locus defertur, tamquam nobilissimæ, utpote cui jus primogenituræ, quoad Regnum & Imperium, à Patriarcha Jacob collatum erat, & ex qua Messias nasci debebat.

Ad latus dextrum tribûs Judæ, sub eodem ejus vexillo, castrametabatur Issachar, ad sinistrum Zabulon. Ad meridianum Tabernaculi latus, in medio erat tribus Ruben cum suo vexillo, sub quo ad utrumque ejus latus erant Simeon & Gad. Ad plagam occidentalem erat vexillum Ephraim cum tribu sua, habens à dextris tribum Manasse, & à sinistris tribum Benjamin. Ad septemtrionalem plagam erat vexillum tribûs Dan cum eâdem tribu, & ad ejus utrimque latera Aser & Nephtali.

Illud quoque notandum, quod de vexillis horum castrorum tradunt Hebræi, quos sequitur Andreas Masius in cap. 6. Josuë, Villalpandus & alii passim in hunc locum Numerorum. Tradunt itaque quatuor illas tribus (quas ex præsenti Scripturæ loco constat fuisse principales) scilicet Judæ, Ruben, Ephraim, & Dan habuisse sua quæque insignia in vexillis depicta.

Tribus ergo Juda, inquiunt, habebat pro insigni *Leonem*; illi siquidem Jacob Judam comparaverat Gen. 49. v. 9. Ferebat autem effigiem illam in vexillo viridi, eò quòd nomen Judæ in Rationali Pontificis insculptum esset Smaragdo. Tribus Ruben præferebat effigiem *hominis* cum mandragoris, quas ad matrem attulerat Ruben Gen. 30. v. 14. ut dicit Masius, seu potiùs exhibebat *humanum caput*, quia naturæ ordine Ruben erat primogenitus, & caput familiæ (inquiunt alii) in vexillo rubro, quia nomen ejus erat Sardio insculptum. Tribus Ephraim præferebat *bovem*, aut *caput vituli*, quia per visionem boum Joseph fuerat evectus ad Principatum: unde & pulchritudo Joseph Deut. 33. v. 17. vocatur *pulchritudo primogeniti tauri*. Vexillum erat aureum, quia nomen ejus Chrysolito erat insculptum.

Tribus Dan exhibebat in vexillo *aquilam* quæ unguibus arreptum gestabant serpentem; quia Jacob filium suum Dan comparaverat colubro & cerastæ. Colorem vexilli ponunt mixtum ex albo & rubro, quia talem dicunt esse colorem Jaspidis, cui nomen Dan inscriptum erat, ut aiunt. Sed neque Dan insculptus erat Jaspidi, sed carbunculo, qui ardentis coloris est, neque Jaspides sunt albi & rubri, sed virides, ait A Lapide.

Hæc si vera sint, inquit Marius, non in Cherubinis tantùm, sed etiam in Judaicis castris expressa habemus quatuor illa Ezechielis animalia, hominem, leonem, vitulum & aquilam, quibus allegoricè significabatur Tabernaculum, id est Ecclesiam Christi, inter quatuor hæc vexilla sitam, per quatuor Evangelistas ad omnes mundi plagas devehendam, ac diffundendam.

Præfata expositio præcipuis placet interpretibus, quamquam dicat Menochius, hac de re nihil certò constare, & sese credere esse Hebræorum Rabbinorum figmentum.



CAPUT III.

Levitas loco primogenitorum totius Israëlis deposcit Deus, & cultui suo mancipat, eosque numerari jubet, ut eis distincta officia partiatur. Numerantur etiam aliarum tribuum primogeniti factâ compensatione pecuniariâ pro eis, qui numerum Levitarum excedunt.

QUÆSTIO I.

An per custodias, Levitis præceptas, congrue intelligantur vigiliæ nocturnæ?

Circa id, quod habetur v. 1. *hæ sunt generationes Aäron & Moysi*, nota quòd metonymicè ponatur actio pro suo effectu, scilicet generatio pro iis, qui eâ mediante sunt geniti. Proponuntur autem, & nominatim recensentur filii Aäronis, quia apud eos solos mansurum erat Sacerdotium, tam inferius, quàm summum. Filii autem Moysis tantummodo numerantur generatim, quatenus ipse cum familia sua v. 27. comprehenditur sub Amramitis. Amram enim filius Caäth, nepos Levi, erat pater Moysis, ad cujus posteros non transivit Sacerdotium, sed filii ejus inter Levitas inferioris ordinis computati sunt tamquam ministri Sacerdotum.

℣. 6. *Applica tribum Levi, & fac stare in conspectu Aäron Sacerdotis.* Hæc Levitarum separatio, jussu Dei facta, est eorum vocatio & electio ad ministerium Tabernaculi, & obsequium Sacerdotum.

Ut ministrent & excubent, id est ut ministrent Aäroni: cùm enim ipse esset Princeps Sacrorum, ejus custodiæ committebantur omnia, quæ erant in Tabernaculo.

℣. 7.... *Et observent quidquid ad cultum pertinet multitudinis*, id est quidquid pertinet ad cultum Dei, quem tota multitudo colit. Unde subjungitur: *coram Tabernaculo Testimonii, & custodiant vasa Tabernaculi.*

LXX. Et Textus Hebraïcus vocant illos custodias totius populi, quia omnes erant partes Reipublicæ, & quilibet pro suo virili Sacra tueri, etiam suorum laterum objectu debebat, si quis illa temerare ausus fuisset, inquit Menochius.

℟. Et dico: non incongruè per custodias intelliguntur vigiliæ nocturnæ, quas Levitæ jubebantur agere circa Tabernaculum.

Prob. ex S. P. Aug. qui hanc resolutionem tradit, eamque ex Scriptura confirmat Q. 4. in Num. ita scribens: "quas *Phylacas* Græcus dixit, has nostri Inter-„ pretes, alii *custodias*, alii *excubias* interpretati sunt. „Sed miror, nisi vigiliæ meliùs dicantur, quæ so-„lent in castris ternarum horarum observationem „habere: unde scriptum est (Matth. 14. v. 23.) *quar-„tâ autem vigiliâ noctis venit ad eos ambulans super „mare*, hoc est post nonam horam noctis, post tres „ videlicet vigilias.

Rationem præfati præcepti assignat Aug. subjungens: " ne putarent (Levitæ) ab observandis „ vigiliis, quæ propriè in castris observari solent, „ propter honorem, quo serviebant Tabernaculo (se) „ immunes esse debere, cùm & ipsos oporteret prop-„ ter opera Tabernaculi non minùs vicissim obser-„ vare vigilias, quæ observarentur in aliis circum-„ quaque castris filiorum Israël.

Unde dicitur v. 25. *& habebunt excubias in Tabernaculo Fœderis*: non quòd illi Levitæ excubarent actu in ipso Tabernaculo, sed *in Tabernaculo*, hìc idem est quod super Tabernaculum, & res Tabernaculi, quæ singulis Levitarum familiis diversis, diversæ commissæ erant.

Hinc ulteriùs interpres Latinus custodes Tabernaculi v. 32. vocat *excubitores custodiæ Sanctuarii.*

Nota tamen quòd hìc per custodias & excubias non intelligatur solus actus excubandi, sed insuper officium & onus curandi ut omnis supellex Tabernaculi bene custodiretur; neque id solùm cùm erectum staret Tabernaculum, sed etiam cùm in itinere deportandum esset; itemque cùm dissolvendum, rursumque cùm figendum esset: ita ut singulis Levitarum familiis incumberet rationem reddere instrumentorum, ac partium Tabernaculi, quæ jussu Dei cuique hoc cap. custodiendæ committuntur.

QUÆSTIO II.

De Numeratione Levitarum.

Vers. 12. *Ego tuli Levitas* (id est ferre decrevi, & jam reipsâ tollam mihi Levitas) *à filiis Israël pro omni primogenito.* Hanc tribum ad Sacerdotium præcipuè Deus assumit ob zelum, quo tribus hæc ulta est injuriam Dei, occidendo adoratores vituli aurei Exod. 32. quo facto consecravit manus suas Deo, usque adeo, ut neque parentum, neque filiorum habuerit rationem, ut indicatur Deut. 33. Hinc in remunerationem illius pietatis, tradidit, ei Deus Sacerdotium, quod Ruben, tamquam primogenito, ob incestum cum Bala concubina patris, ademptum est.

℣. 13. *Meum est enim omne primogenitum*, non tantùm creatione, & consecratione, sed propriè redemptione, & liberatione, qua primogenitos Israëlis liberavi ab Angelo percutiente primogenita Ægyptiorum. Hac de causa

Sanctificavi mihi (id est sanctificari, offerri, & separari volo) *quidquid primum nascitur in Israël*, ut de eo disponam in usum Tabernaculi mei.

℣. 15. *Numera filios Levi ab uno mense, & supra.* Quæritur quare numerarentur ab uno mense & supra, cùm in ea ætate constituti, apti esse non possent ad Levitica ministeria? Sed ratio est, quia primogenita Israël offerri debebant in ea ætate: Levitæ autem commutabantur pro primogenitis, & proinde ab eadem ætate computandi erant.

Numerantur quidem Levitæ cap. 4. v. 2. ab anno 30. usque ad 50. quia ibi aptantur, ut portent Tabernaculum ejusque vasa. Cap. autem 8. numerantur ab anno 25. quia ibi non de portatione, sed de aliis ministeriis agitur, in quibus juniores senioribus subserviebant.

Postmodum David 1. Paralip. 23. v. 27. jussit eos numerari à vigesimo anno, eo quòd, ob constantem Templi in uno loco mansionem, deinceps futura erant onera minus gravia.

Hìc verò numerantur ab uno mense, & supra, ut hac ratione major haberetur numerus, qui pene responderet numero primogenitorum Israël, quibus Levitæ à Deo subrogabantur.

Alia autem hìc nascitur quæstio quomodo dicatur v. 39. *omnes Levitæ... fuerunt viginti duo millia*, & ob eam causam primogeniti filiorum Israël, qui hunc numerum excesserunt (nempe ad 273. ut habetur v. 43.) redimi debuerint pretio, scilicet quinque siclis in singula capita cumputatis, cum summæ familiarum Leviticarum simul collectæ re-

vera

vera efficiant 22000. & 300. Nam juxta v. 21. Gersonitæ erant 7500. juxta v. 28. Caäthitæ erant 8600. & juxta v. 33. erant Meraritæ 6200. quæ simul conflata efficiunt numerum 22300. cur ergo hìc v. 39. omittuntur 300. & cur v. 43. & 46. dicuntur primogenita filiorum Israël superasse Levitas ducentis septuaginta tribus, cùm potiùs superarentur à Levitis ad 27.?

℟. Et dico: genuina ratio, ob quam hìc tantùm numerentur 22000. Levitarum, cùm tamen revera fuerint 300. plures, hæc est: quòd hìc exprimantur soli Levitæ, qui Deo in locum primogenitorum erant dandi, adeoque 300. illi Levitæ, qui omittuntur, erant totidem in sua tribu primogeniti, qui, ut tales, alios redimere non poterant, sed ipsimet redimi debuissent, nisi, tamquam Levitæ, Dei servitio adstricti fuissent.

Detractis ergo his trecentis Levitarum primogenitis (qui jure suo jam erant Deo dicati, nec poterant ei dari tamquam pretium redemptionis primogenitorum suorum) reliqui Levitæ commutabantur pro primogenitis aliarum tribuum, & sic remanebant 273. pretio redimendi. Ita hanc difficultatem solvunt Abulensis, Tirinus, Lyranus, Dionys. Carthus. aliique insignes interpretes: atque hanc solutionem videtur suggerere S. P. Aug. Q. 6. in Num. dum dicit: *de universo quippe populo, & de universis pecoribus data est portio Deo pro primogenitis, & hæc portio erant Levitæ, & pecora eorum. Jam si quid genuisset* (utique primogeniti) *Dei erat: non poterat hoc tamquam à populo dari, quod jam alienum erat.*



CAPUT IV.

Numerantur Levitæ ab anno ætatis trigesimo, & inveniuntur 8580. quibus committitur portanda supellex Tabernaculi, quando movenda sunt castra; & Caäthitis quidem assignantur Arca, mensa, candelabrum, & utrumque altare: Gersonitis vela & cortinæ: Mariaritis autem tabulæ, bases, & columnæ.

QVAESTIO UNICA.

An supra mensam propositionis Deus mandaverit semper panes esse, etiam cùm portaretur per desertum?

POstquam Deus, quoad mensam propositionis, dum deferenda erat, v. 7. præceperat ut involveretur pallio Hyacinthino, & ponerentur cum ea thuribula, & mortariola, cyathi, & crateres, adjunxit: *panes semper in ea erunt.*

Jansenius id intelligit, cùm ad quietem terræ promissionis venissent Hebræi, ubi ritè culturi erant Dominum, & has ceremonias servaturi; similiter Abulensis Q. 11. conatur ostendere quòd hoc præceptum non videatur eos obligasse nisi in terra promissionis.

Verùm contrarium videtur verius, inquit A Lapide, loquitur enim hìc Moyses de eo, quod in deserto faciendum erat, cùm movenda essent castra, & supellex Tabernaculi. Sic pariter asserunt Marius, Menochius, & alii: atque hæc est opinio S. P. Aug. Q. 7. in Num. ubi ita scribit: *cùm præciperet de tollenda mensa, jussit cum illa & panes tolli.*

Prob. hæc S. Patris opinio ex eo, quòd in textu Sacro videantur expressè addita hæc verba: *panes semper in ea erunt*, ad tollendum omne dubium, Potuissent enim Levitæ existimare quòd non deberent semper esse panes super mensam: nam quamquam Deus mandasset Levit. 24. ut semper essent panes in conspectu ejus super mensam, tamen nisi novum mandatum hìc accessisset, illud videretur intelligendum cùm esset mensa in Tabernaculo in conspectu Dei.

Obj. 1. Cum Jansenio: sicut in deserto non offerebantur Sacrificia, in Festis aut Sabbathis (ut satis clarè dicitur Amos v. 5. v. 25. & Act. 7. v. 42. *numquid victimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israël?*) etiamsi illa Sacrificia essent præscripta, ita nec offerebantur panes, quod erat genus quoddam oblationis seu Sacrificii, neque thus, aut vinum, quod adjungi solebat; illa enim omnia deerant in deserto, ut conqueruntur infra cap. 21. v. 5. *deest panis non sunt aquæ.*

℟. Locum Prophetæ, & Act. intelligi debere de Sacrificio cruento, & strictè dicto: quoad panes autem propositionis, aliquid speciale hìc occurrit: cùm enim per oblationem eorum duodecim tribus publicè significarent se à Deo continue sustentari, decebat ut ista oblatio numquam intermitteretur ab illis, quos Deus alere non intermittebat.

Querela verò, aut murmuratio illorum, ita intelligi potest, ut non essent panes pro exercitu tam numeroso, quamvis essent sufficientes ad cultum divinum.

Inst. 1. Undenam potuissent per desertum habere farinam, cùm castra eorum distarent à populis, & præsertim cùm populi aliqui ipsos timerent, alii illos execrarentur? Unde Idumæi, infra cap. 20. v. 20. nec transitum voluerunt ipsis concedere, nec cibaria vendere.

℟. Quòd potuerint aliquam habere vel ex illa, quam secum tulerant ex Ægypto, vel potiùs ex proxima regione Madian, in qua habitabat Jethro socer Moysis: nam in consecratione Sacerdotum, facta in mansione montis Sinai, offerebantur quotidie panes diversi generis, ut patet Exod. 29. & Levit. 8. Tunc ergo, quando inde recesserunt, potuerunt illos panes simul convolvere cum mensa, & per desertum deportare; nam panes azymi multis annis sine corruptione perdurant.

Inst. 2. Cum Jansenio, multis annis manserunt in locis prorsus inhabitatis, ab omnibus gentibus separati; ergo non semper potuerunt habere farinam ad conficiendos panes propositionis.

℟. Tum ad providentiam Dei, tum ad curam Sacerdotum pertinuisse, ne farina (quæ ad hoc in tam magna quantitate non requirebatur) umquam deficeret, sicut ad ipsorum curam pertinuit, ne ignis sacer umquam extingueretur. Præterea quidni dici queat, illos potuisse per totum desertum servare illos panes, quos obtulerant in mansione montis Sinai?

Obj. 2. Cum Abulensi: nullum præceptum erat Judæis magis necessarium ad observandum, quàm præceptum de Circumcisione, quia erat fundamentum totius statûs, & imponebatur pro omissione illius magna pœna Gen. 17. Atqui tamen non fuit observatum in deserto, nam tempore 40. annorum nemo circumcisus est, ut patet ex cap. 5. Josuë; ergo à fortiori non servabatur præceptum illud de ponendis panibus super mensam.

℟. Dato quòd præceptum Circumcisionis toto tempore peregrinationis in deserto numquam obligaverit; neg. conseq. disparitas est, quòd cùm profectio Israëlitarum semper esset eis incerta, & ex solo Dei nutu penderet, Circumcisio tunc commodè observari non potuerit, cùm sic ad aliquot dies ab itinere fuissent præpediti: simile autem nihil hìc occurrit de positione panum super mensam.

Inst. 1. Si obligaverit propositio panum, ergo etiam dici poterit quòd obligaverit oblatio Sacrificiorum, & crematio Thymiamatis; quia ista æqualiter erant ceremonialia: atqui certum est quòd illa non fuerint obser-

observata in toto deserto; nam post egressum ex Sina deinceps non sacrificarunt Hebræi victimas ullas in deserto, ergo nec facta fuit propositio panum.

℟. Diversitatem peti ex voluntate Dei, qui, ut ex dictis patet, eos videtur hîc etiam obligasse ad positionem panum, in recognitionem perpetuæ alimentationis duodecim tribuum: alioquin ceremonialia, secluso casu exceptionis, non obligasse nisi post introitum in terram promissionis, colligitur tum Exod. 13. tum Deut. 12.

Inst. 2. Quomodo ergo mutabantur panes, per singula Sabbatha coram Domino, ut præcipitur Levit. 24.?

℟. Judæos obligari non potuisse ad impossibile: proinde vel mutatos fuisse, ubi fieri poterat, vel veteres ad tempus relictos, *dum tamen sine panibus mensa non relinqueretur*, inquit S. P. Aug. Q. supra citatâ.

CAPUT V. VI.

Decernit Deus quædam, obligationem restitutionis concernentia; & sancit Legem Zelotypiæ: instituit Nazareatum; & præscribit formam, qua Sacerdotes Aäronici benedicant populo.

QUAESTIO I.

Quomodo pro peccato injustitiæ hîc præscribatur restitutio summæ capitalis, & quintæ insuper partis?

CAp. 5. v. 6. *Vir, sive mulier, cùm fecerint ex omnibus peccatis, quæ solent hominibus acidere:* non quælibet omnino delicta, sed *hîc ea peccata intelligenda* (injustitiæ) *quorum in his rebus perpetratio est, quæ pecuniâ restitui possunt*, inquit S. P. Aug. Q. 9. in Num. *Non enim aliter diceret* (v. 7.) *quo modo restituenda sint, nisi damna pecuniaria fuissent.*

℣. 7.... *Et reddent ipsum caput* (id est ipsam sortem, seu quantitatem rei ablatæ. In Hebraïco dicitur: *reddent ipsum delictum in capite suo) quintamque partem desuper, ei in quem peccaverunt.* Vide Levit. 6. v. 5. ubi idem casus proponitur.

Porro quia nec sors, sive summa capitalis, cognosci, nec quinta ejus pars æstimari poterat, sine speciali confessione peccati, & quantitatis, hinc evidenter videtur probari, quod Judæi non solum in genere confiterentur coram Sacerdote, se peccasse, sed quòd speciatim etiam debuerint exprimere quantitatem damni.

Quia verò hîc v. 6. in hoc casu speciatim additur: *si per negligentiam transgressi fuerint mandatum Domini*, colligi solet damna & injurias studio, ac destinatâ malitiâ illatas his legibus non contineri, ut sunt furta voluntaria, & prædeliberata; nam de commissis ex industria, præscribuntur aliæ leges Exod. 22.

Atque ita solvitur difficultas, quam sibi proponit S. P. Aug. Q. 10. scilicet quomodo hîc peccato injustitiæ satisfiat restituendo summam capitalem, & quintam ejus partem, cùm Exod. 22. pro uno bove ablato præcipiantur restitui quinque, & quatuor oves pro una ove. *Fieri enim potest*, inquit S. Doctor, *ut parùm attendendo, per negligentiam trajiciat homo in rem suam: quod ideo peccatum est, quia si diligenter attenderetur, non admitteretur. Et hæc voluit capite, & quintâ restitui, non sicut furta mulctari.*

Addit Aug. *Nam si furta & fraudes hîc intellexerimus, quæ non per ignorantiam negligentiæ, sed fraudandi animo committuntur... ideo qui fecit, non reddat duplum, quia non deprehenditur vel convincitur, sed ignorantibus à quo factum sit, vel utrùm factum sit, ipse annuntiat delictum suum.*

℣. 8. *Sin autem non fuerit, qui recipiat*, id est sive Dominus rei ablatæ, sive hæres, sive propinquus, ut exprimunt LXX. & Textus Hebraïcus. *Dabunt Domino, & erit Sacerdotis*, in sustentationem, scilicet quia Sacerdos est vicarius, & quasi hæres Dei.

Itaque similia non offerebantur Deo in Sacrificium aut in ejus cultum: quia hoc fuisset indecens, & contra illud Prov. 3. v. 9. *honora Dominum de tua substantia.* Rectè proinde ait Aug. Q. 9. *utique intelligitur tunc Domino reddendum quod sit Sacerdotis, si homo iste non superfit, qui damnum passus est, nec proximus ejus, quem puto hæredem intelligi voluisse... Domino restituetur, ne impunitum remaneat quod admissum est, quod tamen non cedat in Sacrificium, sed sit Sacerdotis.*

Hinc patet fieri debere restitutionem, etiamsi non inveniatur ille, qui damnificatus est, vel hæredes ejus; tunc enim vel in usus Ecclesiæ converti debet, vel in usus pauperum, & pias causas impendi.

QVÆSTIO II.

Quænam ceremoniæ adhiberentur, dum mariti uxores, de adulterio suspectas, explorabant per aquas maledictas?

CAp. 5. v. 12. *vir, cujus uxor erraverit.* In Hebræo habetur: *declinaverit*, scilicet ad alium virum per adulterium.

Præscribitur hîc à Deo modus explorandi adulterium, & adjicitur ejus ritui statum, ac stabile miraculum declarandi veritatem; idque ad hoc, ne si factum, quod suspicabantur zelotypi mariti, probari non posset, uxores suas occiderent. Eadem de causa eisdem, utpote duræ cervicis hominibus, permissus est libellus repudii.

Simili modo apud Christianos olim, mulieres de adulterio suspectæ se purgabant tangendo ferrum candens. quæ probatio, cum à Deo non esset instituta, ideoque esset Dei tentatio, jure à Sacris Canonibus repudiata est.

Unde si ritus iste, de quo hîc agitur, non fuisset ab ipso Deo institutus, modus iste explorandi fuisset illicitus, & aperta Dei tentatio: cujusmodi censeri debet modus explorandi vel veneficas, vel alia occulta crimina, per immersionem in aquas, per transitum per ignem &c. similia enim vitio tentationis Dei non carent, & cùm promissione Divinâ de manifestanda veritate destituantur, errori, & injustitiæ non rarò sunt obnoxia.

Ritus autem, & ordo explorandi erat hujusmodi: maritus zelotypus uxorem Jerosolymis, vel ubicumque Tabernaculum erat, sisti curabat ad ostium atrii: unde dicitur v. 15. *Adducet eam ad Sacerdotem, & offeret pro ea decimam partem sati farinæ hordeaceæ.* In hoc Sacrificio, quia non offerebatur pro peccato auferendo, sed deprehendendo (ut notavit Theod. Q. 10.) omnia spirant vilitatem: hinc non sumitur simila, quæ purissima est, sed simplex farina, non triticea, sed hordeacea: item terra in aquam bibendam immittitur, ut significetur in quam vilitatem sese injiceret.

Non fundet super eam oleum, id est super oblationem Zelotypiæ, quia nempe oleum est signum misericordiæ, quæ hic non adhibetur. *Nec imponet thus*, quia thus est signum bonæ famæ; hîc autem agitur de infamia adulteræ inurenda.

Quòd verò inter alias ceremonias, quæ in Sacro Textu exhibentur, dicat Sacerdos v. 20. *si autem declinasti à viro tuo... det te Dominus in maledictionem, exemplumque cunctorum in populo suo*: id est sis tam misera & infelix, ut qui voluerint sibi vel aliis malum imprecari, à te exemplum sumant dicendo: mihi, vel tibi imprecor maledictionem, quæ isti mulieri contigit.

℣. 28. *Quod si polluta non fuerit, erit innoxia*

(id

(id est impunita) *ab aquis maledictis, & faciet liberos*, concessâ illi fœcunditate in compensationem suspicionis, & infamiæ, quam sustinuerat. Unde Josephus lib. 3. Antiq. cap. 10. dicit, decimo mense post istam probationem, ei prolem masculam promitti, quod, quamquam non sit certum, tamen non ita mirum videri debet, quandoquidem omnes isti effectus aquæ maledictæ respectu mulieris non essent naturales, sed ab ipso Deo, occulti adulterii vindicem agente, producerentur.

Ex nostra Vulgata & ex Textu Hebraïco deducit A Lapide ordinem hujus probationis fuisse hunc: 1. Sacerdos maledictiones proferebat super aquas, quæ v. 18. vocantur amarissimæ, non à sapore, sed ab horribili suo effectu, & à maledictionibus in illas aquas à Sacerdote congestis. 2. Sacerdos proferebat maledictiones v. 21. & 22. contentas. 3. Has maledictiones, quas mulieri imprecatus fuerat, scribebat in libro, & mox Scripturam illam abluebat aquis maledictis mulieri propinandis. 4. accipiebat ab ea oblationem fati farinæ. 5. aquam maledictam dabat mulieri bibendam, quæ si criminis rea erat, intumescebat venter ejus, & femur putrescebat, & tandem uterus disrumpebatur, ut dicitur v. 21. adeoque & moriebatur.

Collige quàm magnum crimen sit adulterium, in cujus punitionem tam stabile fiebat miraculum.

QUÆSTIO III.

De voto & consecratione Nazaræorum: item de forma benedictionis, qua Sacerdotes benedicebant populo.

CAp. 6. ℣. 2... *vir, sive mulier, cùm fecerint votum ut sanctificentur.* Hinc constat etiam ex sexu femineo Nazaræas fuisse: utrumque enim sexum speciatim Deus exprimit, quia etsi mulieres ad nulla ministeria Levitica, aut Sacerdotalia admitterentur, noluit tamen Deus eas à professione, & studio sanctitatis, de qua hìc agitur, excludi.

Fuit votum Nazaræorum admirabile, & valde excellens apud Judæos: unde à LXX. *egregium*, à Philone, & aliis passim *magnum votum* vocatur: nam Nazaræus, seu Nazir, ut in Hebræo habetur, significat separatum ab aliis, non qualicumque modo, sed peculiari professione sanctimoniæ, & religionis, ac dignitate statûs: siquidem Nazaræi erant à communi aliorum statu separati.

Porro Nazaræi erant duplicis generis: quidam enim erant perpetui, qui per totam vitam hoc institutum, vel Dei jussu, vel voto, seu proprio, seu parentum suorum observabant: & talis fuit Samson qui *intonsus in crinibus suis habuit virtutis magnum, divinumque secretum*, ut loquitur S. P. Aug. lib. 1. cont. Gaudent. cap. 31. Tales quoque erant Samuel, D. Joannes Baptista, S. Jacobus minor &c.

Alii solum erant temporales, sive ad certum tempus, quod vovendo sibi præstituerant, & de his agitur hoc cap. Talis Nazaræus fuit S. Paulus, item alii Judæi, de quibus Act. 21. v. 23.

Inter ceremonias Nazaræatûs præscribitur v. 3. *à vino, & omni, quod inebrare potest, abstinebunt*: ut palam facerent se sobrietati studere. Usque adeo autem tenebantur ab omni potu inebriativo abstinere, ut etiam acetum ex vino, aut ex alia qualibet potione eis interdiceretur.

Et quidquid de uva exprimitur. Intelligitur liquor à vino distinctus; solet enim aqua uvis expressis superfundi, ut inde aliquid odoris, saporis & coloris trahatur, quam pauperiores bibebant: unde in Hebraïco habetur: *omnem madefactionem uvarum.*

Juxta v. 4. nec de recente uva, seu sicca, seu passa, usque ad acinum, comedere poterant: omnia ista tam scrupulosè prohibentur, non quòd ex illis periculum esset inebriationis; sed ne ab acinis ad uvas, ab uvis ad vinum paulatim, transirent.

℣. 5... *Sanctus erit, crescente cæsarie capitis ejus*: id est, Nazaræus erit, & cognoscetur, si secundum meum præceptum sinat excrescere comam: unde toto tempore consecrationis, & voti illius, novacula, sive etiam forfex, non poterat transire super caput ejus.

℣. 6. *Super mortuum non ingredietur*, ne quidem ad patrem aut matrem: & in hoc Nazaræus æquabatur Pontifici Lev. 21. v. 11. & eadem ratio ad utrumque redditur, scilicet

℣. 7... *Quia consecratio Dei super caput ejus est*: id est, quia speciali valde consecratione Deo consecratus & separatus est, cujus signum gerit super caput suum, nempe capillos Deo consecratos.

De modo, quo Sacerdotes Aäronici benedicebant Populo, præscribit Deus, ut sic benedicant filiis Israël v. 24. *benedicat tibi Dominus & custodiat te*, id est det tibi copiam omnium bonorum temporalium, & spiritualium, benedictio enim apud Hebræos sumitur pro ipso munere ac dono, tamquam Divinæ benedictionis effectu, ac testimonio, quo sensu dixit Jacob ad Esau fratrem suum Gen. 33. v. 11. *suscipe benedictionem, quam attuli tibi.* Item Abigail ad David. 1. Reg. 25. v. 27.

v. 25. *Ostendat Deus faciem suam tibi.* Ostendere faciem in Scripturis est Periphrasis favoris & benevolentiæ: sicutè contra aversio faciei ad iram spectat & indignationem.

In Hebraïco juxta Pagninum habetur: *lucere faciat Dominus facies suas ad te*: id est, benignum, placabilem & propitium se Deus ostendat tibi.

Cùm verò facies Dei non sit alia, quàm Deus ipse, qui est æterna veritas, petendo ut facies Dei luceat homini, petitur ut Deus sit ipsi instar lucis & lucernæ, & veritatis suæ splendore dirigat actus hominis. Hac eâdem phrasi Hebraicâ petit Psalmographus Psal. 66. v. 1... *illuminet* (Deus) *vultum suum super nos*, illudque statim explicando, adjungit: *ut cognoscamus in terra viam tuam.*

℣. 26. *Convertat Dominus vultum suum ad te.* Eadem favoris ostensio & protectio petitur. *Et det tibi pacem*, id est prosperitatem, & tranquillitatem, & summam desideriorum: pax enim est complementum, quies, ac finis omnis desiderii nostri, ut præclarè deducit S. P. Aug. lib. 19. de civ. Dei cap. 11. & tribus seq. *ille profectò finis... vel pax in vita æterna, vel vita æterna in pace dicendus est... tantum est enim pacis bonum, ut etiam in rebus terrenis, atque mortalibus nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius concupisci, nihil postremò possit inveniri melius.*

In Hebraïco autem ter repetitur nomen Dei tetragrammaton JEHOVA ad indicandum Trinitatem Personarum benedicentium cum Sacerdote, ut notarunt Rabbanus & Rupertus.

℣. 27... *Et ego benedicam eis.* Hinc patet efficacia, & effectus benedictionis Sacerdotum etiam in Veteri Lege.

CAPUT VII.

Principes duodecim tribuum offerunt Tabernaculo recenter erecto singuli sua dona; & victimas.

QUÆSTIO UNICA.

Quo tempore facta sit oblatio per Principes singularum tribuum?

VErs. 1. *Factum est in die, qua complevit Moyses Tabernaculum... v. 2. obtulerunt Principes &c.* Oblatio Principum, quæ hoc cap. narratur, contigit priùs tempore quàm enumeratio populi, & reliqua, quæ primis hujus libri capitibus recensentur, ut communiter Interpretes observant. Unde ordo historiæ hìc

hìc est inversus: siquidem contigit ista Principum oblatio initio mensis primi; eo enim tempore erectum & consecratum fuit Tabernaculum, ut patet Exod. 40. v. 15. & tamen supra recensitus fuit census populi, qui contigit mense secundo ejusdem anni secundi, ut dicitur cap. 1. v. 1. atque idem dicendum est de consecratione Levitarum, quæ refertur cap. 8. Unde juxta ordinem historiæ, hoc caput proximè subnectendum foret libro Exodi.

Porro an ista Principum oblatio facta sit die erectionis, & consecrationis Tabernaculi, qui fuit dies primus mensis primi anni secundi egressionis, ut patet Exod. 40. v. 15. operosè discutiunt insignes Interpretes.

Negat Jansenius, & dicit eam contigisse die septimo, vel octavo: contigit enim hæc oblatio Ducum, inquit, in consecratione Altaris, ut patet ex v. 1. & 84. duravit autem consecratio Altaris per septem dies; unde illa verba: *qua complevit Moyses*, referenda videntur non solùm ad erectionem Tabernaculi, sed ad omnia quæ sequuntur, scilicet unctionem, & sanctificationem tam Tabernaculi, quàm Altaris completam. Ita ille.

Lyranus, & R. Salomon ponunt duplicem Tabernaculi erectionem, unam quotidianam, quæ quotidie facta sit primis septem diebus consecrationis Sacerdotum: alteram permanentem, quæ facta sit octavo die, & dicunt ab hac posteriori erectione inchoandam esse Principum oblationem.

Verùm hæc solutio non subsistit. 1. Quia illa quotidiana erectio videtur gratis fingi, fuissetque permolesta, & quodammodo impossibilis. 2. Quia videtur repugnare Scripturæ Levit. 8. v. 33 dicenti quòd Sacerdotes primis septem diebus consecrationis suæ non potuerint exire de Tabernaculo: quomodo enim potuerunt illic manere si quotidie erigeretur, & tolleretur?

Viam aliam demonstrat Tirinus dicens, quòd dies Hebræis idem sit quòd tempus. Et sanè ex v. 84. ubi dicitur: *hæc in dedicatione Altaris oblata sunt à Principibus Israël, in die, qua consecratum est, acetabula argentea duodecim* &c. constare videtur tempus, ad minimùm duodecim dierum, comprehendi nomine diei: siquidem certum est, quòd Principes per duodecim successivè dies sua munera obtulerint.

Potest etiam dici cum A Lapide, prout dictum fuit in cap 9. Levit. Q. 1. illam oblationem incepisse eodem die, quo erectum est Tabernaculum, & Moysen primis septem diebus immolasse Sacrificia Principum, adjuvantibus scilicet Aarone & filiis ejus, qui excoriabant, lavabant, concidebant, & aræ imponebant: die verò octavo Aaronem & filios ejus immolasse solos.

Pro hac solutione facit quòd debuerit celebrare Pascha die decimâ quartâ, adeoque debebant tunc absolvisse Sacrificia: siquidem illo die, quo celebrabant Pascha (præter juge Sacrificium) non videntur fuisse oblatæ aliæ Hostiæ, quàm Agni Paschales.

Obtulerunt Principes tribuum, ut dicitur v. 3. *sex plaustra tecta cum duodecim bobus.* Tecta erant, ne instrumenta Sacra, quæ in illis vehenda erant, aut conspicerentur à populo, aut læderentur ab imbre.

℣. 7. *Duo Plaustra, & quatuor boves.* (Moyses) *dedit filiis Gerson.* Gersonitæ portabant cortinas atrii, & operimenta Tabernaculi: his dedit tantùm duo plaustra, quia ipsorum onera erant minora, quàm Meraritarum.

Juxta id, quod habebant necessarium. Non est sensus quòd daret Moyses tot plaustra Gersonitis, quot erant ipsis necessaria: sed dabat eis secundùm necessitatem, id est secundùm proportionem necessitatis; scilicet quia Meraritæ duplo plus habebant portandum, quàm Gersonitæ, dedit eis duplo plura plaustra: nec his tamen, nec illis tot, quot indigebant: non enim est verisimile quòd tot genera cortinarum & velorum, tentoriorum, & cæterorum operimentorum, quæ erant in Tabernaculo, & in circuitu atrii, potuerint portari in duabus quadrigis.

Et dato, quòd omnia, quæ pertinebant ad Gersonitas, in duobus plaustris vehi possent, tamen ea, quæ pertinebant ad Meraritas, non poterant portari in quatuor, ut patet consideranti 60. columnas magnas æneas, quæ erant in circuitu atrii, item 48. Tabulas Tabernaculi, cum vectibus suis, basibus &c.

℣. 8. *Quatuor alia plaustra, & octo boves dedit filiis Merari*; quia onera ipsorum erant gravissima, tota scilicet moles Tabularum Tabernaculi, & columnarum atrii: nam auri talenta erant 29. argenti 100. æris 2700. & aliquot sicli, quæ juxta Jansenium conficiunt ultra ducenta & septuaginta quatuor millia librarum minorum, præter onus Tabularum & vectium Tabernaculi.

Cum autem Meraritæ à 30. annis, & supra non fuerint nisi 3200. (ut constat ex cap. 4. v. 44.) nisi tribuantur cuilibet 50. libræ humeris ferendæ, non potuissent ferre dimidium oneris, quod eis incumbebat: unde necesse fuit ut jumentis, vel plaustris uterentur, quamdiu non erant amplius multiplicati.

℣. 9. *Filiis autem Caäth non dedit plaustra, & boves, quia in Sanctuario serviunt, & onera propriis portant humeris*: scilicet arcam, mensam propositionis candelabrum &c.

Cap. 8. Præscribit Deus situm candelabri aurei, & ritum consecrationis Levitarum: quibus præscriptis, v. 15. dicitur de Levitis: *postea ingredientur Tabernaculum Fœderis.* Hebraïcè dicitur: *ingredientur ad ministerium suum in Tabernaculo Fœderis*, scilicet ut illud portent: aliud enim officium Levitarum non erat in Tabernaculo, nam cætera à solis Sacerdotibus fieri poterant.

CAPUT IX.

Jubet Deus Hebræos in Sinai celebrare secundum Pascha: deinde columna nubis describitur, quæ fuit dux itineris, & quietis.

QUÆSTIO UNICA.

An hîc servetur ordo historiæ & temporis: & quando immundi debuerint celebrare Pascha?

VErs. 1. *Locutus est Dominus ad Moysen in deserto Sinai anno secundo, postquam egressi sunt de terra Ægypti, mense primo.* Hinc rursus manifestum est quòd historiæ, & temporis ordo hîc non servetur; quia hunc ordinem servando, hoc caput poni deberet ante caput primum; siquidem quæ narrantur cap. 1. contigerunt mense secundo, ut patet ex v. 1. ibidem, hæc autem facta sunt mense primo.

Ratio assignari potest hæc, quòd Moyses voluerit hunc librum Numerorum inchoare ab enumeratione populi, quem numerum in hoc volumine primariò intendebat, & alia deinde subtexere, quamvis priùs accidissent.

℣. 2. *Faciant filii Israël Phase in tempore suo.* Jubentur Israëlitæ celebrare solemnitatem paschalem, ut scirent festum illud non esse transitorium, sed perpetuum.

Dices, alia festa etiam erant perpetua; atqui tamen illa celebrata non fuerunt in deserto, ergo.

℟. Disparitatis rationem esse hanc, quòd festum Paschæ incideret illo tempore, quo Tabernaculum adhuc erat erectum in deserto Sinai; cætera verò festa inciderent dum Tabernaculum jam erat remotum, & dum peregrinabantur per desertum, quo tempore sem-

semper erant incerti quandonam deberent castra movere & proficisci: unde tunc nec Tabernaculum erigere, & per consequens nec Sacrificare, nec festa celebrare poterant. Hinc censent Marius, Tirinus, & A Lapide Hebræos post discessum ex Sina, neque Phase, neque ullum aliud festum in deserto celebrasse. Idem censent Abulensis & Lorinus.

Præcipit autem Deus, ut celebrent Phase v. 3. *quartadecimâ die mensis... juxta omnes ceremonias & justificationes ejus*: id est juxta omnes ritus à Deo præscriptos Exod. 12. qui dicuntur hîc *justificationes*, quia sine his nihil justè ac legitimè fieri poterat: humanarum namque actionum justitia seu rectitudo in eo consistit, ut divinæ legi, tamquam regulæ, conformetur.

Sed hinc oritur difficultas, unde ceremonia de azymis observari potuerit, cùm farina jam à multis mensibus defecisset: & mannâ victitarent Hebræi?

Jansenius dicit observatos fuisse ritus, qui observari poterant; vel certè mannâ tamquam azymo usos, quia carebant frumento.

Sed magìs placet responsio Tirini, qui dicit, quòd sicut ad panes propositionis, & ad varia Sacrificia farinam habuerunt ex vicina Madianitide: ita ex eadem facilè tantum farinæ sibi comparare potuerint, quantum sufficeret exiguo pani azymo, singulis familiis conficiendo: nam satis erat, si singuli exiguum panis istius frustrum esui agni adhiberent, cæteraque ex manna supplerent.

℣. 10... *Homo qui immundus fuerit super anima, sive in via procul in gente vestra, faciat Phase Domino in mense secundo decimaquartâ die mensis ad vesperam.* Cùm non liceret Judæis manducare Pascha ubique, sed tantùm in loco ubi erat Tabernaculum, & deinde ædificato Templo, non nisi in Jerusalem, illi qui erant in itinere, debebant in Paschate redire domum, ut irent in Jerusalem celebraturi Pascha: si verò tam procul distabant, ut mense primo adesse non possent, debebant celebrare mense secundo die decimâ quartâ: qui verò nec secundo mense adesse poterant, aut tunc erant immundi, an ipsi possent similiter celebrare mense tertio, aut quarto, aut quinto, hìc quæri potest. Ad quod quæsitum

℟. Negativè. Prob. 1. Quia festum Paschæ erat primum festum: atqui si licuisset illud transferre in mensem tertium, fuisset aliquando in fine anni: nam ratio ob quam licuisset differre in mensem tertium, potuisset similiter accidere eodem mense tertio, quarto, quinto, & sic deinceps; ergo &c.

Prob. 2. Quia sic ordo festorum fuisset multùm turbatus: nam Pascha potuisset coincidere cum festo Tabernaculorum, quod celebrabatur mense septimo die decimâ quartâ, durabatque septem diebus, ut dicitur Levit. 23.

Prob. 3. Quia aliàs turbaretur significatio Paschatis, nam institutum erat in memoriam exitûs de Ægypto, ut dicitur Deut. 16. qui exitus contigit determinato tempore: ergo illo tempore recurrente celebrandum erat Pascha, aut saltem non ultra mensem secundum differendum: aliàs enim si distulissent ad diem decimam quartam mensis tertii, citiùs coluissent memoriam Legis acceptæ in monte Sinai (celebrando nempe festum Pentecostes, quod semper incidebat in diem sextum mensis tertii) quàm memoriam liberationis de Ægypto.

Prob. 4. Celebratio Paschatis erat aliquid ceremoniale: atqui non erat licitum Judæis aliquid mutare aut transponere circa ceremonialia, nisi quatenus erat in Lege expressum, ut dicitur Deut. 12. v. 32. ergo &c.

Obj. 1. S. P. Aug. Q. 15. in Numer. dicit: *sed si quæratur, quid facerent, si fortè etiam talis immunditia* (aut nimia à Jerosolymis distantia) *etiam ad secundum mensem occurreret? Arbitror id, quod dictum est de secundo mense, tamquam regulariter fuisse retinendum, ut tertio mense observarent.* Ergo &c.

℟. S. P. Loqui disjunctivè, nam immediatè subjungit: *aut certè Pascha non egisse tali necessitate, ad culpam non pertineret.* Hoc autem posterius verum est, nam tales illo anno sine peccato Pascha omittebant æquè ac leprosi, seminiflui &c.

Obj. 2. Licebat transferre in secundum mensem, ergo & in tertium: nam manet eadem ratio.

℟. Neg. conseq. ejusque probat. 1. Quia in illis quæ dependent à libera voluntate Dei, paritas rationis nihil concludit. 2. Quia non manet paritas rationis: nam mense secundo nullum occurrebat festum; mense autem tertio occurrebat festum Pentecostes, post quod non conveniebat celebrari Pascha.

Obj. 3. Pascha institutum est ad significandum exitum de Ægypto: atqui tamen eo non obstante poterat transferri in mensem secundum, nec peribat significatio institutionis ipsius; ergo nec periisset si translatum fuisset in mensem tertium.

℟. Neg. conseq. nam liberatio ex Ægypto contigit tempore veris, adeoque secundo mense adhuc recoli poterat, cùm illa liberatio possit considerari ut durans à die, quo exiverunt, donec pervenerunt in Sina: sed ista significatio perierat mense tertio, nam à die ipsius sexto inceperant recolere beneficium acceptæ Legis in monte Sinai.

P. An immundi celebraverint Pascha mense secundo?

Censet Abulensis illos immundos non celebrasse Pascha in deserto mense secundo, sed illam permissionem transferendi Paschatis factam esse pro futuro. Contrarium tamen verisimilius est. 1. Quia non fuisset opus manere in illa mansione usque ad diem vigesimum mensis secundi, nam omnia Principum Sacrificia peracta erant die duodecimâ mensis primi, vel saltem die vigesimâ. 2. Quia illa permissio facta est in gratiam illorum immundorum, qui hìc v. 7. conquesti sunt se fraudari beneficio celebrandi Pascha: si autem mense secundo non celebrassent, ipsorum desiderio non fuisset satisfactum.

CAPUT X.

Jubet Deus conflari duas tubas argenteas, quibus inflatis, & movente se columnâ nubis & ignis, jubentur Hebræi movere castra ex Sina in Pharan.

QUAESTIO I.

An Hebræi primò venerint in desertum Pharan; & quis servatus ordo, dum castrorum acies proficiscebatur?

Cùm Moyses à cap. 19. Exod. usque ad hunc locum narrasset ea, quæ gesta sunt in duodecima mansione, scilicet juxta montem Sinai, nunc profectionem filiorum Israël ex isto loco narrare aggreditur. Itaque postquam jam Phase celebrassent, qui primo mense fuerant immundi, locutus est Dominus ad Moysen, dicens

℣. 2. *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles*: id est ex argento malleorum ictibus deducto, & percusso. Hæ tubæ 1. Machab. 16. v. 8. & à Josepho passim vocantur *Sacræ Tubæ*, eò quòd usibus Sacris essent deputatæ, & non nisi à Sacerdotibus inflarentur, ut patet ex hoc cap. v. 8.

Usus autem harum tubarum designatur, dum additur v. 2. *quibus convocare possis multitudinem, quando movenda sunt castra.* Textus Hebraïcus & LXX. hìc interponunt particulam *et*, ita ut significetur duplex usus illarum tubarum, scilicet quando convocanda est multitudo populi, & quando movenda sunt castra. Unde Pagninus vertit: *& erunt tibi ad cœtus convocationem, & ad profectionem castrorum.*

 Inter-

Interpres autem Latinus ly *et* non accepit copulativè, sed expositivè, id est ad convocandam multitudinem, ut adunatâ serie, sub suo quisque vexillo clangore tubali excitus, moveat castra. v. 9. & 10. adduntur adhuc alii usus.

ỹ. 11. *Anno secundo* (ab egressu de Ægypto) *mense secundo, vigesimâ die mensis elevata est nubes de Tabernaculo Fœderis*, cœpitque moveri, & præire castra. Unde ad quæstionem

℟. Et dico: filii Israël à monte Sinai venerunt in desertum Pharan.

Prob. quia v. 12. dicitur: *profectique sunt filii Israël per turmas suas de deserto Sinai, & recubuit nubes in solitudine Pharan.*

Dices, venerunt primò in locum, qui vocatur: *sepulchra concupiscentiæ*, ut patet ex cap. seq. v. ult. Deinde venerunt in aliam mansionem, quæ dicebatur *Haseroth*, ut dicitur eodem loco: & postea tantùm *profectus est populus de Haseroth, fixis tentoriis in deserto Pharan*, ut expresse dicitur cap. 13. v. 1. ergo non venerunt ex monte Sinai immediatè in desertum Pharan.

℟. Neg. conseq. nam loca illa, scilicet *sepulchra concupiscentiæ*, & *Haseroth* sunt loca certa & determinata in solitudine Pharan, sicuti Bruxellæ & Lovanium in Brabantia: unde quando cap. 13. v. 1. dicuntur fixisse tentoria in solitudine Pharan, non ponitur ibi nomen particulare, sed generale istius mansionis; nam nomen ejus particulare erat *Rethma*, ut patet infra ex cap. 33. v. 18.

Inst. non rectè loqueretur, qui volens significare aliquem venisse Thenas, diceret: vênit Bruxellas, deinde Lovanium, & inde profectus vênit in Brabantiam; ergo similiter non rectè dixit Moyses quòd populus profectus sit de Haseroth, fixis tentoriis in deserto Pharan, si nempe Haseroth sit certus & determinatus locus in solitudine Pharan.

℟. Neg. conseq. disparitas est quòd desertum Pharan esset duplex: unum latè dictum, in quo erant *sepulchra concupiscentiæ*, & *Haseroth*; aliud strictè & propriè dictum, in quo erat *Rethma*. Unde sicuti bene loqueretur, qui diceret: primò veni Antverpiam, deinde Mechliniam, & postea in Brabantiam, quia nempe Antverpia & Mechlinia non sunt in Brabantia strictè dicta; ita pariter rectè dixit Moyses quòd populus ex Haseroth venerit in desertum Pharan.

In hoc deserto vagati sunt filii Israël 38. annis, habueruntque mansiones plurimas, quæ describuntur infra cap. 33. a v. 16. usque ad 35.

v. 13. *Moveruntque castra primi filii Juda.* Colligitur ex hac narratione quòd acie non quadratâ, sicut castra metati fuerant, sed longâ proficiscerentur, ita ut omnes tribus se mutuo sequerentur. Præcedebat autem tribus Juda cum suis, agmen verò claudebat tribus Dan cum suis; siquidem duæ istæ tribus omnium numerosissimæ & fortissimæ erant, ut patet ex cap. 1. v. 27. & 39.

Dum autem dicitur v. 21. *profecti sunt Caathitæ portantes Sanctuarium*, non intelligitur ipsum Tabernaculum, sed vasa Sanctuarii, altare Thymiamatis, mensa panum &c. Unde Sanctuarium hic ponitur metonymicè, scilicet continens pro re contenta.

QUÆSTIO II.

Quis fuerit iste Hobab, de quo ỹ. 29.?

Vers. 29. *dixitque Moyses Hobab filio Raguel Madianitæ cognato suo.* Censent Abulensis, Lyranus, & R. Salomon cum plerisque Hebræis hunc Hobab esse ipsum Jethro Socerum Moysis, qui Exod. 2. vocatur *Raguel*, & Exod. 18. *Jethro*, hic autem vocatur *Hobab*, & Jud. 4. v. 11. *Cinæus*. Attamen

℟. Et dico: hic Hobab fuit filius Raguelis soceri Moysis.

Prob. 1. Quia nostra Vulgata hîc vocat ipsum filium Raguelis, ergo non erat ipse Raguel.

Prob. 2. Quia ille Jethro seu Raguel, socer Moysis, reversus est in domum suam, antequam Moyses ascenderet in mondem Sinai, dicitur enim Exod. 18. v. 27. *dimisitque* (Moyses Jethro) *cognatum suum, qui reversus abiit in terram suam*: nec legitur postea redivisse; ergo ille Hobab videtur fuisse filius Raguelis, qui eum patre suo & sorore sua, uxore Moysis, venerat in desertum, quique, reverso patre, manserat apud Moysen.

Prob. 3. Quia filii Hobab acceperunt possessionem in terra Chanaän in tribu Juda, nam dicitur Jud. 1. v. 16. *filii autem Cinæi cognati Moysis, ascenderunt de civitate palmarum* (id est de Jericho, in cujus vicinia acceperant agros fertilissimos, juxta promissionem à Moyse ipsi Hobab factam hoc cap. v. 29. & 32.) *cum filiis Juda.* Atqui filii Cinæi numquam vocantur filii Jethro vel filii Raguelis, sed vocantur filii Hobab Jud. 4. v. 11. Ergo Hobab fuit diversus à Jethro.

Nota tamen quòd Cinæi dicantur filii Hobab ad distinctionem aliorum Cinæorum, fratrum ipsius & cognatorum, qui cum filiis Israël non venerunt, sed manserunt in terra Madian, & postea, quoad maximam partem, ab Israëlitis deleti sunt, acceptâ terrâ ipsorum in possessionem, ut colligitur ex Gen. 15. v. 19. ubi Deus Abrahamo promittit terram Cinæorum, saltem illam, quæ propinquior erat terræ promissæ.

Prob. 4. Quia non videtur Moyses potuisse prudenter dicere Jethroni: *veni nobiscum... tu enim nosti in quibus locis per desertum castra debeamus ponere.* Nam 1. erat jam prope centenarius (Moyses enim ipsius gener erat 81. annorum) adeoque non poterat commodè facere tantum iter. 2. non videtur potuisse scire loca deserti, cùm ipse esset Sacerdos Madian, adeoque desertum non multùm perambulasset. Item etiamsi fortè junior gregem in deserto pavisse, id equidem à multis annis non fecerat; nam 40. retro annis Moyses gregem ejus paverat, & ante Moysen ipsius filiæ, ut constat ex cap. 2. & 3. lib. Exodi, adeoque viarum in tam vasta solitudine facilè poterat esse oblitus; ergo &c.

Obj. 1. Sequitur quòd iste Hobab debuerit 40. annis peregrinari in deserto: atqui non est credibile quòd voluerit relinquere terram natalem, & subire omnes illas calamitates &c. ergo.

℟. Neg. min. nam cum familia sua aderat Moysi, sorori suæ, & filiis ejus: deinde pii Israëlitæ in deserto nullam calamitatem patiebantur; Deus enim ipsis providebat, habebantque manna quod omnium ciborum saporem in se continebat &c.

Obj. 2. LXX. Textus Hebraïcus, & Chaldæus legunt hunc versum hoc modo: *dixit Moyses ad Hobab filium Raguel Madianitem socerum Moysis.* Ergo Hobab non erat filius soceri Moysis, sed ipse socer, seu Jethro.

℟. Neg. conseq. nam Hebraicè habetur *Choten*, quæ vox & socerum, & cognatum, id est affinem significat (ut Q. 1. in cap. 18. Exod. dictum est) & habet in genitivo sicut in accusativo. Quòd autem in Editione LXX. habeatur: *Dixit Moyses Hobab filio Raguel socero Moysis*, vitio temporis accidisse potest, quòd aliqui postea posuerint dativum pro genitivo: nam si deberet legi *socero* & non *soceri*, sequeretur quòd Raguel fuisset pater soceri Moysis; quod tamen admitti non potest, quandoquidem Scriptura Exod. 2. apertè dicat quòd Raguel fuerit ipsius socer.

Inst. dici potest quòd pater Reguelis, soceri Moysis, etiam vocatus fuerit Raguel, sicut pater Tobiæ junioris etiam vocabatur Tobias.

℟. Neg. assumpt. quia nullum desuper fundamentum habetur in Scriptura.

P. Quomodo Moyses possit dicere Hobab v. 31. *tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus*, cùm columna nubis ipsis semper locum castrorum ostenderet?

℟. Co-

℟. Columnam nubis ostendisse quidem locum Tabernaculi, circa quem castrametari debebant; sed cùm castra illa essent valde magna, procul in circuitum extendebantur; adeoque illic loca aptiora ad figendum tentoria quærere debebant.

*******:******:***** *****

CAPUT XI.

Murmurant Hebræi ob laborem itineris, & carnium desiderium: hinc turbatus Moyses, ad Deum confugit, qui sublevando oneri ejus, adjungit ei septuaginta de senioribus populi, spiritu prophetico dotatos: immittuntur coturnices pro integro mense, atque ob murmurationem plectitur populus iste igne cœlesti.

QUÆSTIO I.

An murmur populi ob laborem itineris, & desiderium carnium fuerit unum & idem?

CUm jam populus anno ferè integro hæsisset deses in monte Sinai, & labori inassuetus; facto itinere trium dierum, incepit murmurare: dicitur enim

℣. 1. *Interea ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore, contra Dominum.* Hoc murmur Deus ut puniret, misit in eos ignem, qui *devoravit extremam castrorum partem*, ut dicitur v. cit. Per extremam illam partem aliqui intelligunt Principes (qui communiter sunt in extrema exercitûs parte) esse combustos, quia murmur populi non compescuerunt: sed verisimilius est fuisse viliores populi, ob mox dicenda.

℣. 4. *Vulgus quippe promiscuum: quod ascenderat cum eis, flagravit desiderio, sedens & flens, junctis sibi pariter filiis Israël, & ait, quis dabit nobis carnes* &c. non quidem ipsi Hebræi inceperunt istam murmurationem, sed Ægyptii, qui cum ipsis ex Ægypto venerant, & filios Israël in murmurationem pertraxerunt, ut patet ex textu citato.

Vocantur autem Ægyptii hìc, sicut & Exod. 12. v. 38. *vulgus promiscuum* in comparatione Israëlitarum, quia Israëlitæ non erant inter se commixti, sed per turmas, per tribus, & familias distincti. His positis, ad quæstionem

℟. Et dico: murmuratio, quæ hìc narratur v. 1. propter laborem itineris, & quæ narratur v. 4. facta propter defectum carnium, est una & eadem.

Prob. 1. Quia causa cur ignis ipsos absorbuerit, mox datur v. 4. *vulgus quippe* &c. hæc enim particula idem valet quod particula causalis *nam*, aut *quia*. Ergo ideo puniti sunt, quia vulgus murmuravit, propter defectum carnis.

Prob. 2. Non leguntur Hebræi hìc puniti propter murmurationem contra defectum carnium: atqui non est verisimile ipsos punitos fuisse propter murmurationem ratione fatigationis, de qua v. 1. & non fuisse punitos propter aliam murmurationem, de qua v. 4. ergo murmuratio, de qua v. 1. & de qua v. 4. est una & eadem.

Prob. 3. Quia non est credibile quòd mox post punitionem ignis, de novo murmurassent: nam certò timuissent rursus puniri igne.

Prob. 4. Quia Psalmista dicit illos igne punitos fuisse propter desiderium carnium, Psal. 77. ubi murmurationem hanc describit hoc modo: *numquid* (Deus) *& panem poterit dare, & parare mensam populo suo?* Ubi per panem intelliguntur carnes, nam panis Hebræis significat cibum, ut dicit A Lapide, & ex multis Scripturæ locis colligitur. Mox autem Psalmista illius murmurationis pœnam subjungit, dicens: *ideo audivit Dominus, & distulit, & ignis accensus est in Jacob, & ira ascendit in Israël.* Ergo quamvis una murmuratio referatur v. 1. & alia v. 4. non sunt duæ diversæ, sed una tantùm.

Itaque voluit Moyses v. 1. tam murmur quàm ejus pœnam perstringere; deinde fusè, & ordinatè v. 4. historiam rei gestæ enarrare.

Obj. 1. Hebræi & LXX. non habent dictionem causalem *quippe*, sed versum 4. incipiunt à conjunctione *et*; ergo sunt diversæ murmurationes.

℟. Neg. conseq. ratio est, quia conjunctio *et* non tantùm in Textu Hebraïco, & Græco LXX. sed etiam in nostra Vulgata non semper sumitur copulativè, sed diversimodè. Pro *vel*, ut Levit. 20. v. 9. *patri, matrique* (id est, *vel matri*) *maledixit*. Pro *sed* Lucæ 8. v. 13. *cùm audierint, cum gaudio suscipiunt verbum, et* (id est *sed*) *hi radices non habent* &c. sumitur autem pro *quia*, vel *nam* infra cap. 32. v. 11. *et noluerunt sequi me*, id est, *quia noluerunt*, ut non solùm colligitur ex contextu, sed etiam ex Hebræo, in quo habetur *ki*, id est *quia*. Item Psal. 94. v. 5. *ipsius est mare, et* (id est *quia*) *ipse fecit illud* &c.

Obj. 2. Quia murmuraverunt pro itinere, *accensus est in eos ignis Domini, & devoravit extremam partem castrorum*, ut dicitur v. 1. & ideo vocatum est nomen loci illius *incensio*, ut dicitur v. 3. Quia verò murmuraverunt pro habendis carnibus, puniti sunt v. 33. ubi dicitur: *adhuc carnes erant in dentibus eorum... & ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plagâ magnâ nimis*, & hoc quidem uno mense postquam à Deo coturnices acceperant. Locus verò in quo hi murmuratores sepulti sunt, vocatus est *sepulchra concupiscentiæ*, ut habetur v. 34. ergo fuerunt duæ murmurationes distinctæ.

℟. Neg. conseq. quia illa posteriora per recapitulationem dicuntur. Unde, ut ante monui, Moyses v. 1. 2. & 3. breviter murmurationem, & ejus punitionem perstringit; & tunc à v. 4. usque ad finem totam rem latiùs enarrat, scilicet quomodo murmuraverint, ideoque Deus ipsis dederit coturnices in unum mensem &c. Deinde quomodo mense vix finito, dum ultimas fortè coturnices adhuc manducabant, à Deo occisi sint, plagâ scilicet ignis; nam hìc alia punitio non narratur. Locus autem istius mansionis dictus est *sepulchra concupiscentiæ* à murmuratione, & *incensio* à punitione ejusdem.

Obj. 3. Duas habebant causas murmurationis, scilicet laborem itineris, & indigentiam carnis; ergo duplex fuit murmuratio.

℟. Ipsos duas quidem causas prætexuisse, sed ex iis, tamquam sibi subordinatis, unam tantùm murmurationem excitasse, quasi dicerent: lassi sumus præ itinere, & cibum non habemus ad nos refocillandum.

Nota quòd nullam murmurandi causam haberent, nam Deus iter ipsorum viribus attemperabat: quin imo, sicuti vestes ipsorum non terebantur, sic nec pedes eorum lassabantur ita, ut inflarentur, prout dicitur Deut. 8. v. 4. *pes tuus non est subtritus, en quadragesimus annus est.* Nec etiam carnibus indigebant; nam primò greges ovium & boum in magna copia habebant, & deinde ipsum manna, in quo, benè & piè vivendo, poterant habere omnis saporis suavitatem & dulcedinem: unde potiùs ex innata sua malitia murmurant, ut Moysen vexent.

QUÆSTIO II.

Quomodo Moyses dicat se non posse solum sustinere onus, & quomodo Deus ejus spiritum diviserit septuaginta Senioribus?

VErs. 10.... *sed & Moysi intoleranda res visa est*: quòd videlicet populus habens cibum tam delicatum,

catum, de cælo divinitùs sibi datum, scilicet manna, tam importunè flendo & ululando, cibos Ægyptiacos postularet: unde tantum ipse hîc populi sensit onus, ut gravius ipsi videretur.

℣. 14. *Non possum solus sustinere omnem hunc populum.* At quomodo Moyses conqueritur se solum sustinere totum pondus, cùm habeat Aäronem & septuaginta Seniores, de quibus Exod. 24. item Principes tribuum, ac Decuriones, Centuriones, ac Millenarios ex consilio Jethro soceri sui institutos?

℟. Et dico: his verbis non excludit Moyses omne adjutorium, sed loquitur, ut solent illi, quibus auxilia inferiora ferè nulla videntur; præsertim cùm hîc ad carnes in deserto comparandas, neque Aäron, neque cæteri omnes quidquam auxilii possent adferre: nam isti tantùm in civili administratione Moysen adjuvabant; & curam spiritualium solus ipse sustinebat: item etiam in civilibus majores causæ ad ipsum devolvebantur. Hinc Deus etiam in istis ei auxilium suppeditavit.

℣. 16. *Et Dixit Dominus ad Moysen, congrega mihi septuaginta viros de senibus Israël* (non ætate solâ, sed vel maximè morum maturitate, & prudentiâ) *quos tu nosti quòd senes populi sint, ac magistri*: ut scilicet populum instruant, & onus tecum dividant; nam ætatem corporis, & canitiem omnes, alii, etiam populus, dignoscere poterant: hincque patet per senes debere intelligi prudentes.

℣. 17. *Et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustineant tecum onus populi.* Sensus difficilis hujus Scripturæ ex aliis textibus clariùs patet: nam juxta Versionem Pagnini in Hebraïco habetur: *reservabo de spiritu, qui est super te.* Item in Chaldaïco habetur: *augebo de spiritu, qui est super te, & ponam super eos.*

Non agitur ergo de spiritu, qui est in homine, qui dicitur anima rationalis, sed de spiritu Sancto, sive spiritu prophetico, qui dicitur esse Moysis, quia Moyses ejus particeps erat. Unde S. P. Aug. Q. 18. in Numer. Dicit: *intelligimus nil aliud Deum significare voluisse, nisi ex eodem spiritu gratiæ illos quoque habituros adjutorium, ex quo habebat Moyses; ut & isti haberent quantum Deus vellet, non ut ideo Moyses minus haberet.*

℣. 25. *Cùmque requievisset in eis spiritus, prophetaverunt.* Prophetia tum hîc, tum in aliis quibusdam scripturæ locis, accipitur generaliter, multaque complectitur, v. g. prudentiam regendi, doctrinam & consilium, ad dubia tam juris & justitiæ, quàm ceremoniarum & Religionis, aliaque quælibet resolvenda; occultorum cognitionem ad decidendas lites, & causas implexas; item propriè futurorum prænotionem ad ea vel arcenda, vel præcavenda; denique spiritum laudandi Deum, & occulta prædicendi.

QUÆSTIO III.

An Moyses hîc peccaverit?

VErs 21. *Et ait Moyses: sexcenta millia peditum hujus populi sunt, & tu dicis, dabo eis esum carnium mense integro.* ℣. 22. *Numquid ovium & boum multitudo cædetur* &c. Nonnulli existimant Moysen hæc dixisse diffidendo de potentia Dei, adeoque peccasse: contra quos

℟. Et dico: Moyses hæc non diffidendo, sed inquirendo modum dixit, adeoque non peccavit. Cùm enim ad ipsum spectaret totius populi regimen, putaretque forsan se debere quærere toti multitudini carnes, inquirebat quomodo id facturus esset. Simile est in B. Virgine Lucæ 1. v. 34. quæ dicendo *quomodo fiet istud* &c. non dubitavit de divina potentia, sed modum rei gerendæ inquisivit.

Prob. 1. Quia aliàs Deus Moysi istam diffidentiam exprobrasset, prout fecit infra cap. 20. v. 12. cùm Moyses dubitavit ad aquas contradictionis.

Prob. 2. Quia cap. seq. Deus Moysen valde laudat: atqui non laudasset si brevi antè peccasset, ergo &c.

Prob. 3. Quia facta & dicta Sanctorum excusari debent quando possunt: nam ut dicit S. Thom. 2. 2. q. 111. a. 1. ad 2. *simulationem Jehu non est necesse excusari à peccato vel mendacio, quia malus fuit.* Innuens à contrario sensu quòd si bonus fuisset, excusari deberet si posset: atqui Moyses fuit bonus, ergo.

Prob. 4. Quia eisdem rationibus motus S. P. Aug. Q. 19. in Numer. concludit: *itaque isto loco debemus intelligere verba Moysis de promissis carnibus, quærentis potiùs quomodo fieret, quàm diffidentis fuisse; quando sententia Domini non secuta est, quæ vindicaret, sed potiùs quæ doceret.*

Dices, supra citata verba Moysis: *sexcenta millia peditum* &c. sonant diffidentiam, siquidem hunc videntur habere sensum: non est possibile ut tanta multitudo satietur. Ergo hîc non videtur posse excusari Moyses: nam si hîc excusari possit, poterit & pariter excusari quando infra cap. 20. v. 10. dixit: *num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere?*

℟. Neg. assumpt. & ad paritatem dico cum Aug. loco cit. *ad illam petram, unde aqua profluxit, poterant excusari verba Moysis, nisi in eum clara esset divina sententia, quòd diffidendo talia dixerit*: adeoque disparitas patet à posteriori.

Inst. Etiam à posteriori patet quòd Moyses hîc diffisus fuerit, nam Deus ipsum increpat dicens v. 23. *numquid manus Domini invalida est? Jam nunc videbis utrùm meus sermo opere compleatur.*

℟. Non esse verba redarguentis; sed ut dicit Aug. „ Dominum ita respondisse, tamquam modum futuri „ facti, quem ille requirebat, dicere noluerit; sed „ potiùs opere ipso suam potentiam demonstrare. Poterat enim & Mariæ dicenti: *quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* à calumniantibus „ objici, quòd minùs crediderit, cùm illa modum „ quæsierit, non de virtute Dei dubitaverit. Quod „ autem responsum est illi: *Spiritus Sanctus superveniet in te*; poterat & sic responderi quomodo „ hîc: *numquid Spiritui Sancto impossibile est, qui superveniet in te?* ac si idem ipse sensus conservaretur. Porro autem talia quædam dicens Zacharias „ (Lucæ 1. v. 20.) incredulitatis arguitur, & vocis „ oppressæ pœnâ plectitur. Quare? nisi quia Deus „ non de verbis, sed de cordibus judicat.

CAPVT XII. XIII. XIV. XV.

Maria & Aäron murmurant contra Moysen; cujus excellentia præ cæteris Prophetis declaratur. Mittuntur Exploratores, qui ex terra promissionis deferunt ingentis ponderis botrum, ad quorum relationem exterriti Hebræi, atque in murmurationem prolapsi, Dei sententiâ à terræ promissionis ingressu prohibentur. Qui collegerat ligna in Sabbatho, lapidatur.

QUÆSTIO I.

Quæ fuerit illa Æthiopissa uxor Moysis?

CAp. 12. v. 1. *Locutaque est Maria & Aäron contra Moysen* (utique locutione detrectoriâ, ut colligitur ex v. 8.) *propter uxorem ejus Æthiopissam.* Josephus lib. 2. Antiq. c. 10. & ex eo Eusebius, Isidorus, & Hebræi tradunt illam fuisse filiam Regis Æthiopum, distinctam à Sephora: dicunt enim quòd cùm Moyses adhuc esset in aula Pharaönis, gesserit bellum pro Ægyptiis contra Æthiopes, eosque subjugaverit proditione Tharbis, filiæ Regis Æthiopum, quam proinde duxerit uxorem, & quòd sit hæc illa Æthiopissa.

Atta-

Attamen cùm hujus belli, ac victoriæ, æquè ac uxoris Moysis, non meminerit Scriptura, sed solius Sephoræ, & aliæ à Josepho addantur circumstantiæ, quæ fidem narrationis illius in suspicionem vocant, traditio ista passim rejicitur. Quare

℟. Et dico: rectiùs Theodoretus, & S. P. Aug. Q. 20. in Numer. censent hanc Æthiopissam esse Sephoram filiam Jethro, quæ vocatur Æthiopissa, quia erat Madianitis: Madian enim in Scripturis comprehenditur sub Æthiopia, non sub illa, quæ est in Africa, cujus incolæ nigri sunt; sed sub illa, quæ complectitur Madian, Saba & adjacentes regiones. Hinc Habacuc 3. v. 7. dicitur: *pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ, turbabuntur pelles terræ Madian.*

Verba S. P. Aug. sunt: "de uxore Moysis Æthiopissa quæri solet, utrùm ipsa erat filia Jethro, an alteram duxerit, vel superinduxerit: sed ipsam fuisse credibile est. De Madianitis quippe erant, qui repe„riuntur in Paralipomenon„ (scilicet lib. 2. cap. 14.) Æthiopes dici, quando contra eos pugnavit Josaphat: nam in his locis dicitur, eos persecutus populus Israël, ubi Madianitæ & habitant, qui nunc Saraceni appellantur. Sed nunc eos Æthiopes nemo ferè appellat; sicut solent locorum, & gentium nomina plerumque vetustate mutari."

Augustini & Theodoreti sententiam amplectuntur Tirinus, A Lapide, Rabanus, Rupertus, Lyranus, Abulensis, Marius, Jansenius, & alii communiter.

Dices, murmuraverunt propter uxorem ejus Æthiopissam; ergo videntur murmurasse propter extraneum ejus colorem.

℟. Neg. conseq. nam verisimilius est, quod censet Abulensis, scilicet Sephoram more muliebri (hic enim sexus, cum sit imbecillis ingenii & judicii, ambitiosus est, & sui honoris studiosus) voluisse se præferre Mariæ, eò quòd uxor esset Moysis, Principis omnium supremi: Mariam verò contemptus impatientem, derivasse aliquod crimen in Moysen, eumque vituperasse (ut colligitur ex v. 7.) abrepto in partem suam Aärone.

QUÆSTIO II.

An hæc Mansio in Cades sit eadem cum Mansione trigesima tertia?

CAp. 13. v. 21. *Erat autem tempus, quando jam præcoquæ uvæ vesci possunt.* Juxta LXX. *Erant dies veris præcursores uvarum.* Missio igitur exploratorum, de qua hìc agitur, contigit tempore omnium aptissimo ad videndum terræ pulchritudinem, & ubertatem: tuncque post paucos dies Hebræi ingressuri fuissent terram promissionis, nisi murmuratio eorum obstitisset.

v. 22. *Exploraverunt terram à deserto Sin, usque Rohob*: id est ab uno extremo ad aliud, quod aliquando exprimitur aliter, scilicet à Dan usque Bersabëe, vel à fluvio vel torrente Ægypti, usque ad Libanum: nam Rohob (quod nomine subinde Syria appellatur) Dan, Emath, & Libanus termini sunt terræ promissæ à parte Aquilonari: Bersabëe verò, desertum Sin, torrens seu rivus Ægypti, & Cades, termini sunt à parte meridionali.

v. 26. *Reversique exploratores terræ post quadraginta dies... venerunt ad Moysen... in desertum Pharan, quod est in Cades.* Putat Abulensis hunc locum, ex quo missi sunt exploratores, esse eumdem qui infra cap. 33. v. 32. numeratur mansio 33. in quo etiam mortua est Maria soror Moysis, ut dicitur cap. 20. v. 1. & per consequens Hebræos in ista mansione hæsisse circiter 38. annis usque ad mortem Mariæ. Hinc etiam, juxta ipsum, sequitur quòd annos secundo exitûs de Ægypto citissimè percurrerint omnes mansiones à Sina, quæ fuit duodecima, usque ad Cades, quæ fuit trigesima tertia, atque tunc primùm ex hac mansione missos exploratores, & Hebræos postea in Cades mansisse ab anno secundo usque ad quadragesimum.

Nota quòd Cades illa, ex qua missi sunt exploratores, etiam vocetur *Cadesbarne*, nam Caleb, unus de exploratoribus, Josuë 14. dicit: *quadraginta annorum eram quando misit me Moyses de Cadesbarne, ut considerarem terram.*

℟. Et dico: exploratores missi sunt ex mansione decima quinta, quæ vocatur Cadesbarne, non verò ex mansione trigesima tertia: unde Cades hìc non est idem locus cum illa Cades, de qua cap. 20.

Prob. 1. quia non est verisimile Hebræos tam diu mansisse in una eademque mansione: nam Scriptura dicit illos vagatos fuisse per desertum 40. annis.

Prob. 2. quia infra cap. 20. leguntur venisse in Cades: ergo ante missos exploratores, ante murmurationem ab ipsis excitatam, ante punitionem Core, Dathan & Abiron &c. nondum eò venerant; ergo illa Cades est diversa ab hac.

Prob. 3. quia Deut. 2. v. 14. dicit Moyses: *tempus autem, quo ambulavimus de Cadesbarne, usque ad transitum torrentis Zared triginta & octo annorum fuit.* Ergo non hæserunt 38. annis in Cadesbarne.

Obj. 1. Deut. 1. v. 46. dicitur: *sedistis ergo in Cadesbarne multo tempore*, ergo &c.

℟. Inde non sequi quòd manserint illic 38. annis, sed ad summum quòd illic notabiliter diutius hæserint, quàm in aliis mansionibus: unde immediatè post, scilicet cap. 2. v. 1. dicitur quòd profecti ex Cadesbarne, venerint in solitudinem, quæ ducit ad mare rubrum (quia, ut ibidem dicitur cap. 1. v. 40. & hoc lib. cap. 14. v. 25. Dominus jusserat illos redire in solitudinem, unde venerant, versus mare rubrum) & deinde circuiverint montem Seïr &c. multo tempore: atqui tamen ex illa Cades, in qua Maria mortua est, non ampliùs rediverunt in solitudinem, sed rectà profecti sunt ad terram promissionis, cùm jam esset annus quadragesimus, ut colligitur ex cap. 33. hujus lib. v. 38. ergo &c.

Obj. 2. Infra cap. 33. ubi omnes mansiones numerantur, nulla mansio dicitur *Cadesbarne*, sed decima quinta vocatur *Rethma*, & trigesima tertia vocatur *Cades*; ergo illa Cades sivè Cadesbarne, de qua hoc cap. 13. agitur, est idem locus cum illa Cades, quæ cap. 33. numeratur pro trigesima tertia mansione.

℟. Neg. conseq. nam mansio in Rethma est eadem cum hac mansione in Cadesbarne. Vocatur autem aliquando Cadesbarne, quia Rethma erat locus juxta urbem Cades.

His adde, quòd Cadesbarne fuerit propè terram promissam, scilicet in ejus confinio australi, proùt dicitur infra cap. 34. v. 4. Deinde cessit in partem tribûs Juda, ut dicitur Josuë 15. v. 3. Cades autem ubi mortua est Maria, erat propè mare rubrum; nam cap. 33. v. 36. dicitur, quòd de Asiongaber venerint in Cades: atqui Asiongaber erat super mare rubrum, ergo Cades, in qua mortua est Maria, non procul ab Asiongaber distabat: adeoque Cadesbarne, & Cades, de qua agitur cap. 33. sunt loca distincta.

QUÆSTIO III.

An ex iis, qui de Ægypto exierunt, soli Josuë & Caleb intraverint terram promissionis?

UBi exploratores cap. 13. falsò retulerant, quòd terra illa devoraret habitatores, puta aëris intemperie &c. haberetque urbes grandes & muratas, & quòd ibidem vidissent monstra de genere gigantæo, quibus, ipsi comparati, quasi locustæ videbantur, territus est populus, & pro more suo incepit murmurare, dicens cap. 14. v. 3... *In hac vasta solitudine utinam pereamus;* tandemque Calebum & Josuë, qui ipsos conabantur sedare, v. 10. volebant lapidare. Hinc iratus Dominus, dicit

♰. 29... *Omnes, qui numerati estis à viginti annis & supra, & murmurastis contra me*, v. 30. *non intrabitis terram.* De hac numeratione habetur cap. 1. v. 45. & 46. *fueruntque omnis numerus filiorum Israël...*

Israël... à vigesimo anno & supra... sexcenta tria millia virorum quingenti quinquaginta. Omnes isti ob murmurationis culpam in deserto morte puniti sunt, præter Caleb & Josuë. Hi ergo duo soli, ex tot centenis armatorum millibus, ingressi sunt terram promissam, quia Deo obsequentes fuerunt.

Cùm verò cap. 1. v. 47. dicatur: *Levitæ autem in tribu familiarum suarum non sunt numerati cum eis:* hinc communiter deducunt interpretes, quòd præfata sententia divina, quæ ferit murmurantes, non comprehendat Levitas: hi enim non sunt numerati à 20. annis, sed ab uno mense, ut cap. 3. vel ab anno trigesimo, ut cap. 4. atque adeo Moyses & Aäron ex vi præfatæ sententiæ non excluduntur ab ingressu terræ promissæ; & nisi aliud impedimentum obstitisset, potuissent cum aliis in Chananæam intrare.

Et certè constat Eleazarum ingressum esse terram promissionis; nam ipse cum Josuë divisit filiis Israël terram illam, ac distribuit, ut patet Josuë 14. v. 1. & tamen jam ille cap. 3. hujus lib. dicitur Sacerdotio functus, atque adeo erat modò Sacerdos tempore murmuris.

Hac ergo sententiâ comprehensi sunt soli milites, qui cap. 1. v. 45. numerati fuerunt, & omnes murmuraverunt: unde Deut. 2. v. 14... *donec consumeretur omnis generatio hominum bellatorum de castris, sicut juraverat Dominus, cujus manus fuit adversùm eos, ut interierent de castrorum medio. Postquam autem universi ceciderunt pugnatores, locutus est Dominus.* Idem habetur Josuë 5. adeoque juniores, qui egressi sunt de Ægypto, intraverunt terram promissam.

Dices, hìc v. 2. dicitur: *murmurati sunt contra Moysen & Aäron cuncti filii Israël.* Ergo omnes murmuraverunt, & per consequens omnes mortui sunt ante ingressum in Chanaän.

℟. Neg. conseq. nam particula *cuncti* vel *omnes* pro maxima parte populi sumitur, sicuti Psal. 115. *vota mea reddam coram omni populo ejus.* Unde S. Hieron. Epist. 146. de filio prodigo, ad illa verba: *omnia mea tua sunt* dicit: " secundùm eum Canonem, quem sæpe exposuimus Scripturarum, *omnia* non ad totum referenda esse, sed ad partem maximam, ut Psal. 13. *omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt.* Et Joan. 10. *omnes qui venerunt ante me, fures fuerunt.* Et 1. Cor. 9. Paulus, *omnibus*, inquit, *omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem.* Et ad Philip. 2. *omnes quæ sua sunt, quærunt, non ea, quæ sunt Jesu Christi.* " Ita D. Hieronymus.

P. Quomodo lex hìc cap. 15. præscripta quoad peccatum ignorantiæ, non repugnet alii præscriptæ in Levitico: & cur Hebræi ignoraverint quid faciendum cum violatore Sabbathi?

℣. 22. *Quòd si per ignorantiam præterieritis.* Præscribitur hìc v. 24. ut, si universa multitudo per ignorantiam peccaverit, offerat vitulum in Holocaustum, & hircum pro peccato: ac proinde videtur hæc lex adversari alteri legi Levit. 4. v. 14. ubi jubetur, ut si tota multitudo ignoranter peccaverit, offerat vitulum pro peccato.

Sed difficultas complanatur, si dicatur, quòd lex Levit. hìc suppleatur: non enim abrogatur, vel mutatur lex illa, sed additur nova, ut scilicet præter illum vitulum pro peccato, cujus sanguis inferebatur in Sancta, insuper offeratur alius vitulus in Holocaustum, & hircus pro peccato. Ita post Abulensem duas istas leges conciliant Interpretes.

v. 32... *Cùm invenissent hominem colligentem ligna in die Sabbathi.* Hinc patet legem observandi Sabbathum, quoad cessationem ab operibus servilibus, fuisse in vigore in deserto, etiamsi Sacrificia, Sabbathis præscripta, ibi non observarentur.

v. 34. *Qui recluserunt eum in carcerem nescientes quid super eo facere deberent.* Quamvis Exod. 31. v. 14. pœna mortis lata esset in violatorem Sabbathi, tamen ignorabant an pro tantillo opere mori deberet, & quo mortis genere. Jubet autem Deus hìc cum lapidari: ex quo patet quàm rigidè & severè præcepta & festa sua servari mandet Deus.

CAPUT XVI.

Core, Dathan, Abiron & Hon rebellant contra Moysen & Aäron, & cum 250. sociis ambiunt Sacerdotium, sed vivi terræ hiatu absorbentur primi; socii verò igne cœlesti occiduntur: hinc Israëlitæ contra Moysen & Aäron, tamquam in populi interfectores insurgunt, ex quibus 14700. igne absumuntur: sed ignem ulteriùs grassantem Moyses cohibet.

QUÆSTIO UNICA.

An Core cum Filiis fuerit a terra absorptus?

Nota quòd ob acerbam illam murmurationem, qua Core consobrinus Moysis (erat enim filius Isaär filii Caäth, & Moyses filius Amram filii Caäth) cum Dathan, Abiron, & Hon, Rubenitis, pertractis in seditionem aliis 250. Sociis, contra Moysen rebellarunt, aliqui ipsorum vivi à terra absorpti sint, ut Dathan, Abiron, & Hon, qui simul cum Core erant capita rebellionis; alii verò incendio perierint, scilicet illi 250. socii: sed an Core perierit cum Dathan & Abiron, à terra absorptus, an verò perierit cum illis 250. sociis, igne combustus, hæret in quæstione. Ad quam

℟. Core non fuit igne combustus, sed à terra absorptus.

Prob. 1. Quamvis hoc cap. non dicatur expressè quòd Core absorptus fuerit cum aliis, id tamen dicitur infra cap. 26. v. 10. *aperiens terra os suum devoravit Core, morientibus plurimis, quando combussit ignis ducentos quinquaginta viros.* Ergo &c.

Prob. 2. quia ubi nos hìc habemus v. 32. *& aperiens (terra) os suum, devoravit illos cum Tabernaculis suis, & universa substantia eorum,* LXX. habent sic: *& aperta est terra, & devoravit eos, & domos eorum, & omnes homines existentes cum Core, & omnia jumenta eorum, & descenderunt ipsi, & omnia, quæ sunt eis, viventia in infernum.* Similiter textus Hebraïcus & Chaldaïcus addunt hìc ipsum Core.

Item hìc v. 24. dicitur: *præcipe universo populo ut separetur à Tabernaculis Core, & Dathan & Abiron.* Et v. 32. dicitur: *terra devoravit illos cum Tabernaculis suis.* Ergo Core non est combustus cum 250. sociis suis, sed à terra absorptus.

Prob. 3. quia tantùm fuerunt combusti 250. viri: atqui Core non erat ex illis 250. viris, ergo.

Prob. min. quia illi 250. viri offerebant Thymiama, adeoque erant prope Altare Holocausti, è quo debebant accipere ignem, ne ipsis contigisset sicut Nadab & Abiu, vel potiùs ne dicerentur esse combusti, quia murmurarunt contra Moysen, sed quia obtulerunt ignem alienum. Atqui tamen Core erat in suo Tabernaculo, ut colligitur ex v. 25. & ex cap. 26. v. 10. ubi dicitur: *& factum est grande miraculum, ut Core pereunte, filii ejus non perirent:* sed non fuisset grande miraculum, si Core combusto juxta Altare Holocausti, filii ejus procul inde existentes in Tabernaculo, non fuissent ab igne læsi: ergo &c.

Obj. 1. omnes qui obtulerunt Thymiama, perierunt igne; atqui Core obtulit Thymiama, ergo.

Prob. min. quia dicitur v. 40. *Ne quis accedat alienigena, & qui non est de semine Aäron ad offerendum incensum Domino, ne patiatur, sicut passus est Core.* Ergo &c.

℟. 1. Neg. conseq. nam immediatè sequitur: *& omnis*

omnis congregatio ejus. Atqui tamen certum est, quòd Dathan, & Abiron non obtulerint Thymiama, ergo ex illo loco non sequitur, quòd Core obtulerit. Quare

℟. 2. Neg. conseq. nam ex textu tantùm sequitur, quòd omnes fuerint puniti, sed non sequitur, quòd omnes eodem mortis genere puniti fuerint.

Inst. v. 16. *dixitque* (Moyses) *ad Core: tu, & omnis congregatio tua state seorsum coram Domino, & Aäron die crastino separatim. v. 17. Tollite singuli thuribula vestra & ponite super ea incensum, offerentes Domino ducenta quinquaginta thuribula.* Ergo Core obtulit cum aliis.

℟. Neg. conseq. nam quamvis Moyses id jusserit, tamen postero die venire noluit Core, sicuti etiam Dathan & Abiron, sed mansit in Tabernaculo suo: aliàs enim non fuisset opus ut Israëlitæ ab ejus Tabernaculo recessissent, prout is mandatum erat v. 24. Præterea non videtur verum, quòd Moyses dixerit Core, ut ipse caperet etiam Thuribulum: nam tantummodo dixit ut illi 250. socii caperent; siquidem erant præcisè tot murmuratores, præter Core, Dathan, Abiron, & Hon, ut constat ex v. 2. ubi dicitur quòd cùm Core, Dathan, Abiron, & Hon surrexerint contra Moysen *alii ducenti quinquaginta viri proceres Synagogæ.* Atqui Moyses tantùm numerat 250. Thuribula; ergo inter illa non fuit Thuribulum Core. Ex his resolutio nostra

Probatur ulteriùs: v. 35. dicitur: *sed & ignis egressus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum.* Item infra cap. 26. v. 10. tantùm numerantur 250. qui combusti sunt, ergo Core non periit igne.

Obj. 2. Quando Dathan & Abiron dicuntur à terra absorpti, nulla fit mentio de Core, nec Moyses jussit turbam ab ejus Tabernaculo recedere. Vide v. 25. 27. &c. Item Psal. 105. v. 17. tantùm dicitur: *aperta est terra & deglutivit Dathan, & operuit super congregationem Abiron.*

℟. Disting. assumpt. nulla fit mentio de Core in Textu LXX. Chaldaico, & Hebraico, nego assumpt. nam v. 27. habet Hebraicus: *& discesserunt à Tabernaculo Corach, Dathan & Abiram è circuitu.* Eodem modo legunt LXX. & Chaldaicus. Nulla fit mentio de Core in nostra Vulgata, subdistinguo: nulla fit mentio v. 24. & infra cap. 26. v. 10. nego; nulla fit mentio v. 25. 27. & seq. transeat: sed hoc non erat necessarium, quia non solet Scriptura semper eadem repetere. Idem dicendum est de Psalmo citato.

Filii autem Core non fuerunt absorpti cum patre suo, ut patet ex dictis prob. 3. Imo certum est quòd filii Core postea Sancti habiti sint inter Levitas, Psalmosque plures aut composuerint, aut decantarint, ut patet ex titulo Psal. 41. 43. 44. &c. qui omnes filiis Core inscribuntur, & ex lib. 1. Paralip. 26. v. 1. Et ideo forsan, atque etiam ob honorem Samuelis, qui fuit de filiis Core, noluit David nomen Core patris ipsorum suo Psalmo inserere.

P. An illi, qui à terra hic sunt devorati, descenderint vivi in infernum?

℟. Probabilius est quòd non pervenerint vivi usque ad infernum, sed quòd in via, vel ab igne è terra erumpente, vel clausâ terrâ, suffocati fuerint.

Prob. 1. Quia universalis lex est Heb. 9. v. 27. *statutum est hominibus semel mori,* à qua lege nemo eximendus est nisi aliquid cogat, ergo & hi mortui sunt.

Prob. 2. Quia aliàs non resurgerent in die judicii; nam ex nunc ipsorum corpora forent immortalia in inferno, ut dicit A Lapide.

Prob. 3. Quia Moyses dicit v. 29. *si consuetâ hominum morte interierint:* quasi diceret, hi non morte consuetâ, sed novâ interibunt; ergo &c.

Dices, v. 33. dicitur: *descenderunt vivi in infernum*; ergo non sunt mortui in via.

℟. Neg. conseq. nam Ly *descenderunt* non accipitur completè, sed inchoatè: siquidem Moyses ℣. 30. dicit populo: *sin autem... descenderint viventes in infernum, scietis quòd blasphemaverint Dominum.* Atqui tamen populus non potuit videre, aut scire an pervenerint vivi ad infernum, sed tantùm quòd vivi inceperint descendere, ergo &c.

Porro an omnes damnati sint, res potest esse dubia. Ita quidem censent S. Hieron. Epiphanius, Beda, & Interpretes communiter contra Abulensem: sed bene censet Abulensis quòd in via potuerint conteri & salvari: quòd si factum sit, per infernum intelligi debent viscera, seu inferiores partes terræ, prout illa vox in quibusdam locis accipi solet.

CAPUT XVII. XVIII.

Accipit Moyses duodecim virgas, seu scipiones à duodecim Principibus Tribuum: quibus coram Domino in Tabernaculo positis, floret & germinat sola virga Aäronis, eoque miraculo & indicio, Aäroni Sacerdotium divinitus consignatur, & confirmatur. Levitis loco sortis hæreditariæ, assignantur decimæ.

QUÆSTIO I.

Quale nomen fuerit inscriptum virgis Principum, & qualis fuerit virga Aäronis?

QUamquam contentio, quæ erat inter familias Leviticas circa jus Sacerdotii, jam finita esset per interitum Core, & asseclarum ejus: ut tamen omnis ulterioris dissensionis & murmuris tolleretur occasio, Deus mandat Moysi.

Cap. 17. v. 2. *Loquere ad filios Israël, accipe ab eis virgas singulas per cognationes.* Cognatio hic pro tribu sumitur: non enim tot sunt assumptæ virgæ, quot erant cognationes, sed quot tribus, id est, præter tribum Levi, duodecim.

Patet hoc, quia in Textu additur: *à cunctis Principibus tribuum* (qui videlicet toti tribui præerant, ut cap. 1. Q. 2. dictum est) *virgas duodecim.* Ampliùs hoc declarat Textus Hebraicus, ubi loco cognationis intelligimus & legimus *domum patris*; domus autem patris est cujusque patris, seu Patriarchæ tribus, tamquam domus ab illo propagata.

Et uniuscujusque nomen superscribes virgæ suæ. Estius putat, singulis virgis inscripta fuisse tribuum nomina. Marius existimat, quòd præter tribuum nomina, etiam singulæ familiæ illius tribûs, nomen suæ familiæ inscripserint, ut Deus declararet se huic, non isti cognationi Sacerdotium deferre, si virga illo loco, ubi nomen istius cognationis scriptum erat, germinaret.

Sed rectiùs Jansenius & A Lapide censent, ly *uniuscujusque* referri debere non ad tribum, sed ad Principem in qualibet tribu: ad illos enim, tamquam ad primogenitos totius tribûs, maximè videri poterat spectare Sacerdotium.

Duo Authores illi suam opinionem conantur probare ex Textu Hebraico; asserunt enim ibidem haberi: *quisque*, scilicet Princeps, *scribat nomen suum super virgam suam.* Sed Versio Pagnini habet *nomen ejus scribes.*

Hæc opinio etiam probari potest. 1. Quia, si tantum nomen tribûs inscriptum fuisset, adhuc incertum mansisset, cui familiæ illius tribûs Sacerdotium competiisset. 2. Quia in virga Aäron non fuit inscriptum nomen Levi, nec alicujus familiæ Leviticæ, sed solius Aäron; ergo similiter dicendum videtur de aliis.

℣. 3. *Nomen autem Aäron erit in tribu Levi.* In Hebraico habetur: *& nomen Aäron scribes super virga Levi.* Et ita etiam habent LXX. Unde quòd

hæc virga Aäron, quæ floruit, non fuerit virga Moysis, tot miraculorum operatrix.

Prob. 1. Quia hîc vocatur virga Levi, non Moysis.

Prob. 2. Quia, si fuisset virga Moysis, non habuissent Principes virgas æquales; nam Aäron habuisset virgam prodigiosam, quæ quasi solita erat miracula facere, adeoque jure merito Principes habuissent Moysen & Aäronem, ejusque virgam suspectos, cùm ipsi tantùm haberent communem baculum seu scipionem.

℣. 6. *Fueruntque virgæ duodecim absque virgâ Aäron.* Eugubinus, & alii arbitrantur locum hunc minùs rectè translatum; putant enim ipsi, non 13. hic, sed tantùm 12. fuisse virgas, sicuti tantùm 12. numerantur tribus. Verumtamen quòd fuerint virgæ 13. prout noster Interpres transfert,

Prob. quia v. 2. dicitur: *accipe à cunctis Principibus tribuum virgas duodecim*: atqui fuerunt 12. tribus absque tribu Levi, ergo fuerunt virgæ duodecim absque virga Aäron.

Dices, in Hebraïco habetur: *fuerunt virgæ duodecim, & virga Aäron in medio earum.* Eodem modo habent LXX. & Chaldæus; ergo virga Aäron fuit inter illas 12. scilicet in medio, adeoque non erant 13. virgæ.

℟. Neg. conseq. nam potuit esse decima tertia in medio virgarum 12. quin imo textus ita magis naturaliter intelligitur; propter copulam *Et* post numerum 12.

Postquam Moyses posuisset singulas virgas coràm Domino in Tabernaculo Testimonii, scilicet in Sancto Sanctorum coram Arcâ;

℣. 8. *Sequenti die regressus; invenit germinasse virgam Aäron in domo Levi: & turgentibus gemmis eruperant flores, qui foliis dilatatis, in Amygdalas deformati sunt.* In Hebraïco habetur: *& ecce virga protulit germen, & floruit florem, & protulit Amygdalas.* Triplex fuit miraculum, quòd scilicet arida virga gemmas, seu baccas protulerit, quòd hæ statim sint conversæ in flores, & hi in fructus.

Numquam hanc virgam aut fructus ejus fuisse siccatos, existimat Abulensis, ut scilicet esset perpetuum istius miraculi memoriale, & continuatio.

QUÆSTIO II.

Quales proventus tribui Levi fuerint assignati in terra Chanaän?

QUemadmodum observat S. P. Aug. in Psal. 67. sors tribûs Levi est non habere sortem inter fratres suos, quòd ex eorum decimis sustentaretur. Unde

Cap. 18. v. 20. *dixitque Dominus ad Aäron: in terra eorum* (scilicet Hebræorum fratrum vestrorum) *nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos*, scilicet hæreditatis, in divisione terræ promissæ, adeoque nec agros ad excolendum, nec vineas &c. Hinc Aug. in Psal. 75. ait: *quia Sacerdotibus Templo servientibus terra divisa non est, oportebat, ut duodecim tribubus dispertiretur omnis regio promissionis.* Possidebant tamen Levitæ urbes 48. sed tantùm ad habitandum, & suburbana earum ad alenda, & pascenda sua pecora, ut patet infra ex cap. 35. & Josue 14. Unde ineptè Wiclef hinc probare conatus est quòd non liceat modò Clericis ullas habere possessiones: lex enim illa ceremonialis est & modò abolita.

Non videtur etiam hac lege vetitum Levitis, quin possent vendere, & emere domos, & alia, quæ culturâ non indigent; ut sunt agri pascuales, non frumentarii: nam emptio erat apud Judæos quasi quædam locatio usque ad annum Jubilæi. Et sic Jeremias Sacerdos emit agrum patruelis sui. Jerem. 32. v. 9. & Barnabas Levites vendidit agrum suum. Act. 4. v. 37.

Ego pars & hæreditas tua in medio filiorum Israël: id est, quod ratione mei, & ministerii mei tibi obveniet, ut v. g. victimæ, Sacrificia, & oblationes, illa tibi cedent loco hæreditatis & abundè sufficient.

Contigit autem hæc Levitarum exhæredatio ex Dei beneplacito, qui hac ratione Ministros suos multò reddidit opulentiores. Fecit hoc etiam Deus, ut Levitæ curâ lucrandi victus expediti, se totos ad Tabernaculi ministerium, & rerum divinarum curam possent impendere, & Sacerdotes in aliarum tribuum salutem acriùs incumberent.

℣. 21. *Filiis autem Levi dedi omnes decimas.* Nomine filiorum Levi non comprehenduntur hic Sacerdotes, sed soli Levitæ. Hucusque Sacerdotibus, tamquam stipendium sui ministerii, dederat Deus victimas, primitias, aliasque oblationes votivas, & spontaneas, hîc verò Levitis, iisque solis assignat decimas, non autem Sacerdotibus, ut vult Ribera lib. 3. de Templo cap. 2. siquidem Levitæ ex illis decimis rursus dabant decimas Sacerdotibus, ut præcipitur v. 26.

Atque hinc colligi potest quàm ampli fuerint Levitarum, & in primis Sacerdotum proventus annui. Si enim consideremus Levitas vix quadragesimam partem populi Judaici constituisse, ut colligi potest supra ex cap. 3. & 4. & tamen hîc jubentur Levitæ accipere decimas ab omnibus filiis Israël, id est ex decem partibus omnium fructuum & proventuum annuorum totius terræ Sanctæ una pars illi tribui debebatur, præter habitationem liberam, & pascua jumentis & pecudibus assignata, idque sine ullis impensis arandi, metendi, aut colendi hortos. Adeoque manifestum est Levitas fuisse longè multò ditiores cæteris tribubus; nam decimâ parte datâ Levitis, reliquæ novem partes tantùm dividendæ erant 12. tribubus; atque adeò plus recipiebat tribus Levi sola, etsi multò minori constaret numero; quàm ulla alia tribus licèt numerosior.

Quòd si verò jura Sacerdotum spectentur, quæ enumerat Philo lib. de Sacerdotum honoribus, constabit non solùm juxta legis judicium Sacerdotes æquiparare honori, ac majestate Regibus, ut loquitur Philo, sed etiam divitiis cuilibet aliarum tribuum opulentissimo præferri potuisse.

Nota; quòd cùm eo tempore non essent nisi tres Sacerdotes; saltem adultæ ætatis, puta Aäron, & duo filii ejus, Levitæ verò; à 30. annis & supra; essent 8500. ut patet ex cap. 4. tamen decimam partem omnium decimarum; quas accipiebant Levitæ ab omnibus filii Israël; debebant dare his Sacerdotibus: ergo tribus Sacerdotibus dabatur centesima pars omnium fructuum; quos colligebant duodecim tribus. Successive autem crescente numero Sacerdotum, crescebat etiam numerus reliquorum Israëlitarum, ac proinde etiam copia proventuum annuorum, qui Levitis pendebantur.

Adde, quòd cùm gens illa esset populosissima, & alendis pecoribus valde dedita, sola primogenita hominum & jumentorum immensum contulerint pretium redemptionis.

Caput 19. in quo præscribitur ritus parandæ aquæ lustrationis, nullam particularem continet difficultatem.

CAPUT XX. XXI.

Moritur Maria soror Moysis: Moyses ad aquam contradictionis cum Aärone Deum offendit, terræque promissæ ingressu uterque excluditur. Israëlitæ cædunt Arad Regem Chananæorum: in murmurantem populum Serpentes igniti immittuntur, à quibus læsi sanantur, per aspectum Serpentis ænei: Hebræi pariter debellant Sehon, Regem Amorrhæorum, & Og, Regem Basan.

QUÆSTIO I.

Quo anno peregrinationis venerint in desertum Sin, ubi mortua est Maria soror Moysis?

CAp. 20. v. 1. *Veneruntque filii Israël... in desertum Sin.* Quod hoc desertum *Sin* aliud sit ab illo *Sin*, in quo pluere cœpit manna Exod. 16. v. 1. monstratum est ibidem, Q. 1.

Venerunt autem Israëlitæ in hoc desertum, ut hîc additur, *mense primo.* Quamvis Moyses annum non determinet, dicendum nihilominus intelligi annum 40. ab egressu Hebræorum de Ægypto: atque hæc est communis Chronologorum & Interpretum sententia, & in primis Josephi lib. 4. Antiq. cap. 4. ubi postquam egerat de legatione, quam ad Regem Edom pro obtinendo transitu destinaverat Moyses, subjungit: *eodem tempore sorori ejus Mariamme ultimus vitæ dies advenit, quadragesimo anno, ex quo Ægyptum reliquerat.* Hæc sententia

Prob. etiam ex eo, quòd hîc 22. dicantur Israëlitæ ex hac mansione venisse in montem Hor, qui est in finibus terræ Edom, ibique mortuus est Aäron, ut patet ex v. 25. & 26. Quòd autem Aäron mortuus sit anno quadragesimo egressionis, mense quinto, die primâ mensis, patet infra cap. 33. v. 38. ergo verisimillimum est Hebræos in hanc mansionem venisse eodem anno quadragesimo, mense scilicet primo, ut hîc dicitur.

Hinc solerter advertit Abulensis quòd Moyses propriè dumtaxat describat gesta trium annorum in deserto, scilicet ea, quæ contigerunt anno primo, & paucis mensibus anni secundi egressionis ex Ægypto (quæ à cap. 12. Exod. hucusque recensentur) item quæ contigerunt anno quadragesimo, sive ultimo.

Itaque cùm mensis hic non possit esse primus anni primi, vel secundi egressionis ex Ægypto: de illis enim jam pridem egit in Exodo, Levitico, & Numeris hucusque, consequens est hunc mensem primum accipiendum esse de anno quadragesimo.

Cùm igitur Moyses exhibuisset murmur illud ab exploratoribus concitatum cap. 13. quod contigit in mansione 15. & quæ ab illo cap. 13. hucusque narrata sunt, anno secundo egressionis videantur contigisse, nunc subitò in sua narratione historica transilit ab illa 15. mansione ad 33. intermissis 17. intermediis, & simul silentio obvolutis gestis 37. annorum.

Ratio istius transultûs assignari potest, vel quòd nihil memorabile illis annis gestum fuerit, vel quòd tantùm scribere voluerit rectum iter in terram promissionis: nam ab illa 15. mansione, usque ad 32. quæ est in *Asiongaber*, semper potius retrocesserunt per varios anfractus itinerum, quàm progressi sunt: ab isto autem loco recta iterum tendunt in Chanaän, ut videre licet in tabulis geographicis terræ promissæ.

Et mansit populus in Cades. Juxta S. Hieron. lib. de 42. mansionibus, mansione 33. *Cades* per antiphrasim dicitur *sancta*, quia minimè sancta, eò quòd Moyses & Aäron ibi offenderint Dominum.

Mortuaque est ibi Maria: anno ætatis circiter 130. nam, ut dictum est Q. 3. in cap. 1. Exod. decem circiter annis senior erat Moyse, qui hoc eodem anno mortuus est, anno ætatis suæ 120. ut patet ex cap. 34. Deut. v. 7.

QUÆSTIO II.

Qua virga Moyses petram percusserit, & quomodo ad aquas contradictionis peccaverit?

ISraëlitæ aquarum penuriâ laborantes, fortè quòd fontes aut putei, cùm in Cades morarentur, desiccati essent, convenerunt adversùm Moysen & Aäron &

℣. 3. *Versi in seditionem dixerunt: utinam periissemus inter fratres nostros coram Domino.* Quòd hæc murmuratio ac tentatio Dei, uti eductio aquæ de petra, sit distincta ab illa, de qua agitur Exod. 17. monstratum est ibidem Q. 1.

℣. 9. *Tulit igitur Moyses virgam, quæ erat in conspectu Domini,* scilicet reposita in Tabernaculo. An hæc fuerit virga Aäronis, an Moysis, incertum relinquitur in Textu. A Lapide dicit: cùm constet, virgam Aäronis repositam esse in Tabernaculo, & de Moysis virga nesciatur quonam devenerit, hinc certiùs hic intelligemus virgam Aäronis non Moysis. Idem sentit Lyranus.

Alii tamen interpretes communiter negant, fuisse virgam Aäronis; quia cùm esset floribus & fructibus onusta, non erat idonea ad percutiendum. Deinde virga illa non erat ad faciendum miracula, sed ad designationem Sacerdotii.

Atque hæc est aperta opinio S. P. Aug. Q. 19. in Numer. ubi dicit: *ad hoc illam virgam, in qua tanta miracula fecerat, sumpsit, eâque petram, percussit; atque inde solitæ virtutis est consecutus effectus.*

Hinc ad id, quod dicitur nesciri, quonam devenerit virga Moysis, respondendum est, nesciri quonam ea devenerit post mortem Moysis.

℣. 12. *Dixitque Dominus ad Moysen & Aäron, quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israël, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis.* Dubium est, quale peccatum commiserint, propter quod hac pœnâ puniti fuerunt. Lyranus cum nonnullis aliis arbitratur, Moysen & Aäronem dubitasse non de potentia Dei, quam satis sæpe erant multis miraculis experti, sed de effectu: dubitabant enim propter populi iniquitatem, an rupes percussa datura esset aquas, ideoque dixerunt v. 10. *num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere?* Abulensis putat eos peccasse, quia non servaverunt mandatum Dei adæquatè; dixerat enim Dominus v. 8. *loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas.* Debuerant ergo coram populo petram alloqui, Dei potentiam & benignitatem extollendo, & sic populum ad laudandum Deum excitare: hoc autem non fecerunt, sed populum aggressi sunt increpando, vocando rebelles & incredulos: nec etiam aliquid locuti sunt ad petram; ideoque peccaverunt.

Probabilius tamen videtur, Moysen dubitasse de potentia Dei.

Prob. 1. Ex textu v. 10. *num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere?* Ergo dubitavit non de voluntate Dei, sed de rei possibilitate, quasi non posset aqua ejici è petra.

Prob. 2. Ex v. 12. ubi Dominus dicit: *quia non credidistis mihi:* ergo non videntur credidisse Dominum hoc posse. Item v. 24. dicitur: *Aäron... non intrabit terram, quam dedi filiis Israël, eò quòd incredulus fuerit ori meo ad aquas contradictionis.*

Prob. 3. Ab authoritate Patrum. S. P. Aug. Q. 19. in Numer. dicit: *ad petram, unde aqua profluxit, videtur de potentia Domini dubitasse.* Deinde in fine dicit, Moysen ita dixisse illa verba v. 10. *audite rebelles & increduli: num de petra hac poterimus vobis aquam ejicere?* Ut si aqua non effluxisset, ipsa

 potuisset

potuisset dicere Hebræis: numquid prædixi vobis, quòd propter rebellionem vestram non possit educi de petra? S. Chrysost. in Psal. 105. dicit: *Moyses dubitatione quadam* SERMONIBUS SUIS *admixta percussit petram.* S. Isidorus in lib. Num. cap. 18. *Moyses*, inquit, *turbatus murmure populi, dubitanter petram virgâ percussit, quasi illud non possset Deus facere, ut aqua de petra flueret; quod jam ante fecerat* &c.

Qui plura ex Aug. desiderat, videat supra dicta cap. 11. Q. 3. ubi agitur non de voluntate Dei, sed de potentia ad satiandum carnibus tantam multitudinem: ibidem enim S. Doctor ponit paritatem inter utrumque textum, & docet, quòd sicut Moyses ibidem non dubitavit de rei possibilitate, ita hic de eadem dubitarit.

Obj. 1. non poterat Moyses dubitare de potentia Dei, cùm in Raphidim antea aquam è petra ejecisset, plura stupenda miracula fecisset &c. ergo non videtur hic dubitasse de potentia Dei, sed de voluntate, videlicet an vellet dare aquam populo incredulo, & toties rebelli, qui à tumultu cessare nolebat.

℟. 1. Nec etiam dubitare poterat de voluntate Dei, cùm toties ejus benignitatem & clementiam expertus fuisset. Quare

℟. 2. Moysen turbatum ex atroci rebellione Hebræorum, in illam infirmitatem lapsum esse, æquè ac labi potuisset in diffidentiam de voluntate Dei: & sicuti putare poterat, Deum non ampliùs velle succurrere populo propter summam ipsius impietatem, ita similiter ex animi perturbatione putare poterat Deum ob eamdem rationem non posse succurrere.

Obj. 2. Psal. 105. dicitur: *& vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbaverunt spiritum ejus, & distinxit in labiis suis.* Ergo peccavit labiis, id est non loquendo ad petram, quia dubitabat de voluntate Dei; & ideo etiam, quia locutus non fuit, non sanctificavit, nec laudavit Dominum, prout Deus ipsi, ejusque fratri exprobrat infra cap. 27. v. 14. *offendistis me in deserto Sin, in contradictione multitudinis, nec sanctificare me voluistis coram ea super aquas.* Idem dicitur Deut. 32. v. 51.

℟. Neg. conseq. quia omnia illa æquè possunt intelligi de diffidentia circa potentiam Dei: & sic debere intelligi, probant supra dicta, item quia hic dicitur v. 12. *non credidisti mihi*, & v. 24. *Aäron non intrabit terram... eò quòd incredulus fuerit ori meo:* atqui Deus v. 8. non dixerat: volo educere aquam de petra, sed: *illa dabit aquas*; nec ipsi diffidentes dixerunt: num Dominus volet aquam dare, sed: *num poterimus &c.* ergo non fuerunt increduli circa voluntatem Dei, sed circa potestatem, ideoque nec ad petram locuti sunt, nec Dominum sanctificaverunt.

Unde ad verba illa Psalmi: *& distinxit in labiis suis* dicit Aug. *dubitanter petram virgâ percussit perturbatus populi murmuratione; non tenuit fiduciam, qualem debuit.* S. Chrysost. illa verba exponit hoc modo: *non citrà omnem dubitationem locutus est*, scilicet illa verba: *num de petra hac &c.* Theodoretus dicit: *distinxit in labiis suis*, id est, *dubiis verbis usus est.* Denique Aug. cont. Faustum lib. 16. cap. 17. clarè dicit: *sicut Moyses petram virga percutiens de Dei virtute dubitavit, ita ille populus, qui sub lege per Moysen data tenebatur, Christum ligno crucis affigens, eum virtutem Dei esse non credidit.*

Putant interim Interpretes communiter, peccatum Moysis fuisse tantùm veniale, propter nimiam mentis perturbationem.

P. 1. Quænam via intelligatur, per viam exploratorum, per quam cap. 21. v. 1. audierat Rex Arad venisse Israëlitas?

℟. Non intelligi viam illam, qua venerunt exploratores supra cap. 13. nam illi missi sunt anno secundo ab exitu de Ægypto, nunc autem agebatur annus quadragesimus: non est igitur probabile (prout in sua sententia admittere debet Abulensis) Regem Arad tot annis tenuisse memoriâ viam exploratorum: imò probabilius est, exploratores ita occultè regionem peragrasse, ut à nemine agnoscerentur. Videtur ergo esse intelligenda aliqua via, quæ vocabatur isto nomine: *via exploratorum.* Unde LXX. retinuerunt dictionem Hebraïcam *Atharim*, quæ significat, exploratorum, tamquam nomen proprium istius viæ, ita transferentes: *venit Israël per viam Atharim.*

P. 2. Quales fuerint igniti serpentes, quos cit. cap. v. 6. in populum, ob tædium itineris & nauseam mannæ murmurantem, immisit Deus?

℟. Non fuisse propriè ignitos, seu ignem spirantes, ut quidam opinati sunt, ait Tirinus; sed vocantur igniti, quia morsu, vel afflatu suo tantum æstum inducebant, ut adurere viderentur.

CAPUT XXII. XXIII. XXIV.

Balac, Rex Moab, vocat Balaäm ariolum, ut maledicat Israëlitis, quem Angelus, asinâ loquente, severè reprehendit: Deo autem verba ejus dirigente, benedicit Hebræis; & pulcherrimum de Christo profert vaticinium.

QUÆSTIO I.

Utrum Balaäm fuerit Propheta Dei, an diaboli?

Expugnatis per Israëlitas feliciter Amorrhæis, cùm Moabitæ tamquam vicini etiam sibi metuerent, Balac Rex Moabitarum, inito cum suis consilio, sollicitat Madianitas terræ suæ vicinos, ut junctis viribus sese opponant Israëlitis adventantibus: nec hoc satis videbatur, sed insuper

℣. 5. *Misit ergo nuntios ad Balaäm filium Beör ariolum.* Ariolus autem propriè significat illicitis modis divinantem: dicuntur enim Arioli, ait Isidorus lib. 8. Æthymolog. cap. 9. qui circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funesta Sacrificia offerunt eis, quibus celebratis, dœmonum responsa accipiunt.

Pro voce *Ariolum* in Hebraïco habetur *Pethor*: unde LXX. Pagninus, Oleaster, Vatablus, & alii retinent vocem Hebraïcam, quasi nomen proprium loci, ut nempe significent, eum in urbe Pethora habitasse, quæ ad Euphratem sita est; unde Chaldæus habet: *in Pethor Syriæ, quæ est circa Euphratem:* id est *Mesopotamia Syriæ*, prout etiam noster Interpres vertit Deut. 23.

Quia tamen idem nomen appellativè significat ariolum, conjectorem & somniorum interpretem, & constabat ex progressu historiæ ipsum Balaäm talem esse, maluit Interpres Latinus appellativè potiùs, quàm propriè illud nomen usurpare. Sed quæstio manet: qualis ariolus, seu divinator fuerit, an Propheta Dei, an diaboli? Eugubinus, Cajetanus, Tirinus, Abulensis & alii existimant ipsum fuisse Prophetam Dei, uti dicuntur fuisse Sibyllæ, & Mercurius Trismegistus apud Ægyptios, qui quamvis pleraque vera cecinerint, putantur tamen idololatræ fuisse. Quæ opinio quamvis non videatur omnino improbabilis, tamen sententia opposita apparet verisimilior. Unde

℟. Et dico: multò probabilius est, quòd Balaäm fuerit verus ariolus, qui dœmonis auxilio se tamquam Prophetam venditabat. Ita censent Marius, Menochius, A Lapide & alii.

Prob. 1. quia juxta nostram Vulgatam vocatur *Ariolus*, quæ vox magum significat, sive eum, qui dœmonis alloquia captat: soletque vox illa in Scripturis in malum accipi.

Prob.

Prob. 2. quia Balaäm quæsivit augurium, ut patet ex cap. 24. v. 1. & ad illud captandum septem aras extruxit, & ad excelsa Baäl ductus fuit, tamquam illum coleret, & cui Sacrificia offerret.

Præterea ipse voluit maledicere Israëli, & ad hoc captavit hæc auguria, & vaticinia diaboli; sed Deus loco diaboli ipsi occurrit, eumque invitum benedicere Israëli coëgit: ex quo patet, quod tamquam magus à dæmone edoceri soleret.

Prob. 3. quia Josue 13. vocatur Hebraicè *divinator*. Unde Origenes Hom. 13. in Numer. vocat eum *Famosissimum in arte magica, & carminibus noxiis præpotentem*. Theod. Q. 40. in Numer. dicit: *ille quidem non verum Deum interrogabat: respondit ei tamen Deus, non is, qui rogatus fuerat, sed quem ignorabat*. Similiter eum fuisse augurem tradunt S. Cyrillus lib. 6. de adorat. Ambros. lib. 6. Epist. 37. Nyssenus in fine lib. de vita Moysis, Procopius, Rabanus, & alii vetustiores.

Prob. 4. quia Rex Balac illum vocari jussit, ut Israëlitis malediceret, quia ut dicitur v. 6. noverat Rex quod omnis ille esset maledictus, in quem Balaäm maledicta sua evomebat; adeoque debebat esse homo similibus assuetus, & ut talis notus: atqui nullus verus Propheta potuit alicui maledicere, ita ut esset maledictus, & hoc quidem ad libitum petentis; ergo &c. Nam licèt veri Prophetæ aliquando mala futura prædixerint, & hoc ad correctionem populi; numquam tamen suis verbis causa fuerunt mali istius futuri.

Prob. 5. ex S. P. Aug. Q. 48. in Numer. dicente: *nihil hic sanè mirabilius videtur, quàm quòd loquente asinâ; territus non est Balaäm; sed insuper ei, velut talibus monstris assuetus, perseveranter respondit*: atqui veri Prophetæ talibus monstris non sunt assueti, ergo. Item ibidem ita prosequitur S. P. *deinde ire permissus est dicere, ut jam per ipsum prophetia clarissima proferretur: nam omnino permissus non est dicere quod volebat, sed quod virtute spiritûs cogebatur*. Atqui veri Prophetæ numquam volebant aliter dicere, quàm Deus inspirabat, nec ad aliter dicendum aras idolis extruebant, ergo.

Similiter Author Serm. 103. de Tempore inter opera S. Aug. dicit: *hic Balaäm famosissimus erat in arte magica, & in carminibus noxiis præpotens*.

Obj. 1. Solebat Balaäm consulere Deum verum, nam v. 8. dicit nuntiis: *Manete hic nocte, & respondebo quidquid mihi dixerit Dominus*. In Hebraïco autem habetur nomen illud Dei gloriosum tetragrammaton JEHOVA; ergo erat verus Propheta.

℟. Neg. ant. Nam per Dominum intelligebat suum Baäl, seu dæmonem: unde author serm. 103. Temp. dicit: *Balaäm divinaculis* (id est muneribus in pretium divinationis) *acceptis, cùm solerent dæmones ad se venire, fugatis quidem, vidit adesse Dominum*.

Certum est autem, quòd Balaäm non nominaverit nomen JEHOVA: nam illud numquam audiverat; sed fuit usus alio nomine, quo Moabitæ solebant appellare Deum, qui non erat Deus verus, sed Baäl, sive dæmon. Moyses verò, quia non Moabiticè, sed Hebraïcè scribebat, pro eo substituit nomen Dei veri Hebræorum JEHOVA; sicut in tota Genesi exprimit illud nomen in colloquiis Patriarcharum cum Deo, quamvis illud nomen ignoraverint; nam Moysi primùm revelatum fuit Exod. 6. v. 3.

Dici etiam potest, quòd Moyses eventum istius actionis Balaäm spectaverit, non intentionem ejus; quia Deus pro dæmone ipsi occurrit.

Inst. 1. Nisi verum Deum animo sincero coluisset, & consuluisset, non fuisset ita paratus ipsi in omnibus obedire, sicut legitur v. 13. 18. 34. & 38.

℟. Ipsum quidem primò aliquam laudabilem obedientiam præ se tulisse, sed non fuisse nisi larvatam & inconstantem: nam mox cùm nobiliores legati venirent, iterum Dominum consuluit, ut posset ire cum ipsis. Hinc S. P. Aug. Q. supra cit. ait. *Jam enim constans esse debuit, semel audito quod ei dixerat Dominus: non ibis cum eis.... sed ibi se victum cupiditate monstravit, ubi loqui sibi Dominum de hac re iterum voluit, de qua ejus jam cognoverat voluntatem*.

Inst. 2. Deus permisit ipsum ire cum nuntiis, ut dicitur v. 20. ergo hoc faciendo obedivit Deo.

℟. Cum S. Aug. ibidem: "Dominus videns ejus „ cupiditatem captam devictamque muneribus, per- „ misit eum ire, ut per jumentum, quo vehebatur, „ ejus avaritiam coërceret; hoc ipso confundens il- „ lam dementiam, quòd prohibitionem Domini per „ Angelum factam, asina transgredi non auderet, „ quam ille cupiditate transgredi conaretur, quam- „ vis eamdem cupiditatem timore supprimeret. „ Permisit igitur Deus Balaäm abire cum nuntiis, ut ejus durities & cæcitas argueretur per asinam, quæ v. 27. videns Angelum stantem in angusto loco, per quem Balaäm transire volebat, ulterius pergere noluit, sed sub pedibus sedentis concidit, atque ad Balaäm locuta est, ut dicitur v. 28.

Deinde cum nuntiis *permissus est ire, ut jam per ipsum Prophetia clarissima proferretur; nam omnino permissus non est dicere quod volebat, sed quod virtute spiritûs cogebatur*, ait Aug. ibidem. Permisit ergo rursus Deus Balaäm abire, ut non alia loqueretur, quàm illa quæ à Deo audiret: idque ad hoc ut per ipsum celebraret se & populum suum Israël, utque Balac per eum, quasi proprio gladio jugularetur. Voluerat enim Balac per Balaäm maledici & diris devoveri Israëlem, ut liquet ex v. 6. jam Deus hoc in caput ejus retorquet, dum facit Balaäm vocatum & paratum ad maledicendum, benedicere Israëli, ut sibi persuadeat Balac, certissimè eum à Deo esse benedictum.

Inst. 3. Si non fuisset solitus cum vero Deo conversari, non occurrisset ei Deus, quoties eum consulere voluit.

℟. Neg. assumpt. cum Authore Serm. 103. de Temp. *venit enim ipse Dominus ad Balaäm, non quòd dignus esset, ad quem venisset Deus; sed ut fugarentur illi, qui ad maledicendum, & malefaciendum adesse consueverant*. Eodem modo 4. Reg. 1. v. 3. cùm Ochozias Rex Israël misisset nuntios ad consulendum Beëlsebub Deum Accaron, Angelus à Deo missus præcepit Eliæ, ut nuntiis illis futuram Regis mortem prædiceret.

Inst. 4. Rex Balac v. 6. dicit illi: *Novi enim quòd benedictus sit, cui benedixeris*: atqui magi non possunt ita benedicere, cùm semper cogantur malefacere, ergo.

℟. 1. Cum Authore Serm. cit. *Ego non credo, quia sciret, quòd quibus benedixerit, benedicti sint: sed videtur mihi adulandi gratiâ hæc dicere, ut artem ejus extollens, promptiorem reddat ad facinus*.

℟. 2. Per *benedicere* intelligendum esse, in gratiam alterius, alteri malefacere, ut v. g. hostem profligare &c.

Obj. 2. Cum Tirino: Balaäm vocat Deum verum, Deum suum: dicit enim v. 18. *Non potero immutare verbum Domini Dei mei*. Idem repetit Cap. 24. v. 13. ergo &c.

℟. 1. Ipsum per Deum suum intellexisse dæmonem, præsertim cap. 24. nam ibi, ut dicit præcit. Author. Serm. 103. *ædificat aras, & victimas imponit dæmoniis, & apparatu magico poscit divina consulta*. Deinde etiam dato, quòd hoc v. 18. per Deum suum intellexerit Deum verum,

℟. 2. Inde tantùm sequi, quòd tunc verum Deum cognoverit, ipsumque consuluerit; non vero antè, vel post: nam mox cap. 23. ad solitas suas artes magicas ædificando septem aras &c. revertitur.

Negari ergo non potest, quin à vero Deo Prophetias illas, quæ cap. 23. & 24. referuntur, acceperit; fueritque modico illo tempore verus Propheta: sed inde non sequitur, quod talis fuerit ante vel post; Dominus enim etiam hominibus malis, & per homines malos sæpe loquitur. Unde S. P. Aug. lib. 2. ad Simplic. Q. 1. dicit: *Balaäm reprobus apparet, & tamen Prophetiam habebat*.

Videtur S. Hieron. sentire, quòd fuerit verus Propheta; sed hoc refert tamqum traditionem Hebræorum, quæ communiter non sunt nisi fabulæ.

P. quis fuerit iste Balaäm?

Tradunt Hebræi quòd Balaäm fuerit ille Eliu amicus Job, ut testatur S. Hieron. in Tradit. Hebraïcis in Genesim. *Ex genere*, inquit, *Bus est Balaäm ille divinus, ut Hebræi tradunt, qui in libro Job dicitur Eliu.* Attamen quòd Balaäm non fuerit iste Eliu.

Prob. quia iste Eliu à Scripturâ in nullo corripitur, nisi quòd judicaverit Job esse reum peccati: Balaäm corripitur in multis, ut patet ex supra dictis, & ex Epist. 2. S. Petri cap. 2. *secuti viam Balaäm ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit.* Eliu fuit vir vitæ sanctæ, ut patet ex ejus decursu, Balaäm verò perversæ, ut patebit ex Q. sequenti.

QUÆSTIO II.

Quædam resolvuntur de benedictione, & Prophetia Balaäm: Item de excæcatione mentis, & pravo consilio ejus.

CAp. 23. v. 7. *Assumptâque parabolâ suâ dixit.* Sententia quælibet gravis, quæ eminens & illustris est, ac quasi princeps inter sententias, quales sunt sapientum proverbia, aut Prophetarum oracula, in Scripturis vocatur *parabola*, Hebraïcè *mascal*, quod derivatur à *dominari*, seu *principari*.

ỷ. 8. *Quomodo maledicam, cui non maledixit Dominus.* Censet Abulensis, quòd Balaäm persistens in impia voluntate maledicendi, coäctè benedixerit, Deo scilicet, citra propositum ipsius, movente linguam ejus, non animum, quasi foret arreptitius. Multò tamen verisimilius est, quòd Deus, saltem ad tempus, immutaverit propositum & voluntatem Balaäm, movendo ejus voluntatem, & illustrando intellectum, ut piè & libenter, atque ex animo hæc loqueretur.

Prob. 1. Quia protestatus est Balaäm, tum antequam veniret, tum postquam venisset ad Regem, se nihil aliud posse, aut etiam velle dicere, quàm quod Deus posuerit in ore ejus, quamquam exoptaret id esse maledictionem.

Prob. 2. Quia Cap. 24. v. 1. dicitur: *Cùmque vidisset Balaäm, quòd placeret Domino, ut benediceret Israëli, nequaquam abiit, ut ante perrexerat, ut augurium quæreret, sed dirigens contra desertum vultum suum.... assumptâ parabolâ ait &c.* Ex quo duo probantur: 1. quòd antea, scilicet hoc Cap. v. 1. & iterum v. 14. bis altaria illa ædificaverit dæmonibus, non vero Deo; nam ædificaverat ad quærendum augurium. 2. Quòd jam videns Deum velle, ut populus benediceretur, noluerit pro tertia vice abire ad auguria, sed quòd Deo obtemperans, benedicere voluerit, quamvis fortè libentiùs maledixisset, aut ipsi gratius fuisset, si Deus permisisset ipsum maledicere.

Quòd Deus non tantùm illustraverit mentem ejus internè per Prophetiam, sed & animum simul quoque piis desideriis pulsaverit, videtur posse colligi ex eo quod dixit v. 10.... *moriatur anima mea morte justorum*, scilicet Israëlitarum Deum verum colentium; ad illos quippe respiciebat. Familiare est autem impiis vitæ exitum justis parem sibi optare, quorum tamen mores non sequuntur.

Balaäm Prophetiam suam Cap. 24. incipit hoc modo v. 3.... *dixit homo, cujus obturatus est oculus.* Ob hæc verba Rabbini fabulantur ipsum fuisse cæcum, vel luscum. Aliqui Interpretes intelligunt oculum ipsius fuisse obturatum per extasim. Barradius verò explicat hoc modo: dixit Balaäm, homo cujus oculus mentis ad prophetandum omni luce caret, sed à Deo illuminatur. *Dixit auditor verborum Dei*, qui à Deo revelationem accepit; cujus oculi mentis aperiuntur, dum cadit; cadebat enim in terram, dum spiritu divino afflabatur: non sic veri Prophetæ. Hæc interpretatio videtur valde genuina. Plurima tamen dicunt quòd prophetaverit *oculo obturato*, id est animâ excæcatâ, quia in malitia sua perdurabat. Et hoc eodem sensu,

ỷ. 4.... *Qui cadit*, nempe per malitiam voluntatis, *& sic aperientur oculi ejus*: siquidem ut observat S. Greg. lib. 27. Moral. cap. 20. mentem ejus Prophetia ad cœlestia erigebat, & avaritia in terra retinebat. Interea namque videns quòd non posset maledicere, ut tamen auro Moabitico potiretur, dicit

ỷ. 14. *Verumtamen pergens ad populum meum, dabo consilium*: ut observat S. P. Aug. Q. 63. in Numer. fuit *hoc consilium malignum, ut eis* (Israëlitis) *ad illecebram feminæ supponerentur, per quas non solum corporaliter, sed etiam spiritualiter in adorando idolo fornicarentur.* Impiissimum illud consilium Cap. seq. factum narratur, & licèt consilio Balaäm id factum ibi non referatur, refertur tamen infra Cap. 31. v. 16. & Apoc. 2. v. 14.

Judicabat ergo Balaäm præsidium Dei ab Israëlitis auferendum, eosque à Rege Balac superandos, si ad luxuriam, & idololatriam pertraherentur. Suasit itaque, ut mulieres pulcherrimæ Moabitides collocarentur, tamquam cibos vendituræ, aut negotiaturæ juxta castra Israël, quæ suâ pulchritudine Israëlitas primò ad luxuriam, & deinde ad idolum suum Beëlphegor colendum pellicerent: ex quo improbitas Balaäm satis elucet.

QUÆSTIO III.

An solemnis illa Prophetia Balaäm: orietur stella ex Jacob, *congrue intelligatur de Christo?*

CAp. 24. v. 15. *Sumptâ igitur parabolâ*, id est Prophetiâ, *dixit Balaäm.* Notandum quòd non cohæreant hæc cum præcedentibus, quasi hîc proponat Balaäm consilium suum, quod v. 14. promiserat: sed est inchoatio materiæ planè alterius generis; est enim vaticinium de Christo.

ỷ. 16. *Dixit auditor sermonum Dei, qui novit doctrinam Altissimi*, qui scilicet spiritu Prophetico illustratus subjungit

ỷ. 17. *Videbo eum, sed non modò: intuebor illum, sed non prope.* Abulensis sic explicat: videbo eum, nempè in die judicii. Alii sic exponunt: videbo eum, scilicet Israëlem exaltatum; sed sensus videtur esse: *videbo eum*, scilicet Dominum, cujus sermonum auditor nunc sum: *videbo eum*, nempe Messiam in carne, *sed non modò*, supple: *veniet.* Similiter *intuebor*, id est intueor eum mente prophetica, *sed non prope*, supple: *adest.* Nam quæ de illo jam prædico, non tam citò evenient, sed longiùs absunt à nostris temporibus.

Juxta Marium & alios, videtur his verbis Balaäm ad Magos, Christi adoratores respexisse, atque indicasse, eos ex sua prosapia descensuros, ita ut sibi congratuletur, quòd saltem per ipsorum oculos Messiam visurus sit. Sed incertum est, an illi Magi fuerint ex posteris Balaäm, inquit Tirinus: unde quòd loquatur Balaäm in persona totius generis humani, cujus oculus vidit Christum in terris conversantem, placet Jansenio.

Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israël, & percutiet Duces Moäb, vastabitque omnes filios Seth. Judæi judaïcè hæc interpretantur, & referunt

ad

ad temporalem prosperitatem Regni Israëlitici; atque per stellam, & virgam intelligunt David: & revera quædam sunt, quæ Davidi conveniunt; David enim quasi stella effulsit sapientiâ, pietate, fortitudine bellicâ, & gloriâ sceptri, seu Regni: ita ut nemo eum tam sublimem tangere auderet, sicut nemo potest stellas contingere. Subjugatio etiam Moabitarum & Idumæorum ei convenit, ut patet ex 2. Reg. Attamen

ry. Et dico: unanimiter Christiani accipiunt hæc literaliter de Christo Domino; illum enim ista principaliter, & directè spectant, cum quadam allusione ad ipsum Davidem, & ad gesta ejus (quia David in multis Christum præfiguravit) sicut in Prophetis fieri consuevit.

Enim vero ad Davidem alludi, non est quod negetur: primariò tamen de Messia, filio & hærede Davidis, & per Davidem, tamquam per figuram, repræsentato intelligi debere, certum est.

De Christo hæc intelligunt vetustissimus Justinus in dialogo cum Triphone, S. Irenæus lib. 3. cap. 9. Origenes Hom. 22. in Numer. Nyssenus Orat. de Nativ. Epiphan. Hieron. & alii Patres. Unde clarissimè vertit Chaldæus: *consurget Rex de domo Jacob, & ungetur Christus de domo Israël, & occidet Principes Moäb, & dominabitur omnium filiorum Israël.*

Christus itaque hic dicitur *stella*, ob claritatem & gloriam, tum vitæ cœlestis; tum resurrectionis; & beatitudinis; tum propter naturam divinam & cœlestem, sicut dicitur *virga*, vel ut LXX. legunt; *homo*, propter naturam humanam, atque terrenam. Sic vocatur Christus *stella splendida*; & *matutina* Apoc. 22. v. 16. & cap. 2. v. 28.

In præfata autem Prophetia stellæ potiùs; quàm solis nomine appellatur, ut detur indicium aliquod nativitatis ejus, quæ per stellam significanda erat Magis adoratoribus: unde Matth. 2. vocatur *stella ejus.* Siquidem ex hoc vaticinio Balaäm, quod in Arabia editum fuit; & tum ibi, tum in vicinis regionibus celeberrimâ traditione conservatum fuit; Magos fuisse excitatos ad quærendum Regem illum, qui stellæ apparitione significabatur; observat Origenes cum aliis Patribus.

Et consurget virga de Israël. In Hebraïco non habetur vox *tsemach*, quæ virgam nascentem, seu germinantem designat; sed habetur *schevet*, quod sceptrum, seu insigne potestatis regiæ denotat: Metonymicè ergo significatur Princeps, ac Dominator nasciturus ex stirpe Israël, scilicet idem Messias.

Et percutiet Duces Moäb. Christus enim per se; & per suos Apostolos jugo fidei suæ subegit Moäbitas, Syros, Idumæos, aliasque gentes Judææ vicinas.

Vastabitque omnes filios Seth: id est omnes homines; nam omnes sumus filii Seth per Noë: omnis enim progenies Caïn diluvio interiit. Atque hinc patet, non posse ista Davidi convenire; cui numquam totus orbis, seu universum genus humanum subditum fuit. Hinc

Nota, Prophetis usitatum esse; adventum Christi describere per modum atrocissimi cujusdam belli in omnes nationes gerendi: ideo quia omnium gentium idololatriam, impietatem; & scelera destructurus erat, vitiisque occisis, novos homines facturus.

CAPUT XXV. XXVI.

Expetitur supplicium de fornicatione & idololatria Israëlitarum; & Sacerdotium supremum Phineës, cum Posteris, consequitur. Israëlitæ terram promissam ingressuri denuo numerantur.

QUÆSTIO I.

Cujusmodi fuerit Idolum Beëlphegor; & an Moyses jusserit Principes populi occidi, an verò congregari tamquam Judices?

I*Ratus est Deus*, inquit S. P. Aug. Q. 52. in Numer. *de fornicationibus Israël, & carnalibus, & spiritualibus; nam & filiabus Moäb se impudicè miscuerant, & idolis fuerant consecrati.*

Factum exhibet Sacra Scriptura; dum ita cap. 25. v. 1. orditur: *morabatur autem eo tempore Israël in Settim*: est hæc 42. & ultima mansiò Israëlitarum in deserto; locusque est in campestribus Moäb supra Jordanem, contra Jericho: unde in Settim gesta sunt; quæ deinceps in libro Numer. & Deut. describuntur.

Hic locus infra cap. 33. v. 49. vocatur *Abelsatim*; Hebraïcè *Abelsettim*, additâ voce *Abel*, id est luctus Settim, propter fornicationem; & idololatriam ibi vindicatam.

Et fornicatus est populus cum filiabus Moäb, & cum filiabus Madian, ut patet ex v. 6. & 17. *quæ vocaverunt eos ad Sacrificia sua*: cùm jam amoribus & complexibus earum essent irretiti; & animos virorum feminæ possiderent.

ỷ. 3. *Initiatusque est Israël Beëlphegor*; id est; certo ritu se consecraverunt Israëlitæ cultui Beëlphegor, seu potiùs usurparunt Sacra Idoli illius.

Ut autem tradit S. Hieron. in v. 10. cap. 9. Oseë; *Beëlphegor vocatur Latinis Priapus, qui gentilibus erat Deus turpitudinis, seu apertionis*: id est Deus nuditatis, ut ajunt Menochius & Tirinus. Unde ex variis Authoribus probat idem Sanctus, Israëlitas ipso fornicationis actu coluisse istud Idolum: ritus enim colendi Priapum consistebat in tali turpitudine, in luxu, comessationibus, & omnis honestatis dissolutione. Turpissimum Priapi simulacrum confregit piissimus Rex Asa 3. Reg. 15. v. 13.

ỷ. 4. *Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos contra solem, in patibulis.* Duplex est hujus loci expositio: aliqui sic exponunt: congrega Principes, ut illi quasi Judices jubeant suspendi contra solem eos; qui fornicationis, & idololatriæ rei sunt. Hunc sensum præferunt Menochius, Jansenius, & A Lapide. Attamen

Sensus planus & obvius (ipsismet fatentibus) videtur esse hic: ut jubeatur Moyses tollere Principes, velut reos, quasi ab his cœpisset impietas, vel tamquam consentientes; ut suspendantur contra solem; id est palam & in exemplum.

Hanc posteriorem expositionem secuti sunt LXX. dum ita vertunt: *cape omnes Principes populi, & statue eos in exemplum Domino*, seu ad placationem Domini. Hanc pariter amplectitur S. P. Aug. Q. 51. in Numer. ita scribens: *ad Moysen dixit; ut ostentaret Domino duces populi contra solem, in quo verbo intelligitur, eos jussos esse crucifigi.* Similiter Theodoretus Q. 52. in Numer. dicit: *cum populus peccasset, suspensi sunt Principes, ut qui malum ab illis non depulissent.* Idem sentiunt Procopius & Origenes, & inter Recentiores Vatablus, Lyranus, & Barradius; qui pro hac sententia etiam citat Genebrardum, Rupertum, & Bellarminum.

Obj. 1. v. 5. *dixitque Moyses ad Judices Israël* (quos v. 4. vocaverat *Principes*, seu, ut habetur Hebraïcè; *capita*

capita populi, quia instar capitis eum regunt) *occidat unusquisque proximos suos, qui initiati sunt Beelphegor*: ex quo patet Principes illos supra à Deo tolli jussos, non ut suspenderentur, sed ut officio suo fungerentur in discernendis, & puniendis reis. Ita Jansenius.

Resp. Quòd Jansenius, & alii gratis assumant eosdem v. 5. vocari Judices, qui v. 4. appellantur Principes: Judices enim erant illi 70. viri de senibus Israël, quos supra cap. 11. v. 16. Deus Moysi associaverat: Principes autem erant capita, seu Principes tribuum, aut saltem capita cognationis seu familiarum, ut dictum est cap. 1. Q. 2.

Obj. 2. Non est verisimile omnes Principes hìc apostatasse à Deo, esseque suspensos; imo contrarium constat ex eo, quòd post hæc Zambri Princeps tribûs Simeon, fornicans cum Madianitide, non suspensus, sed à Phineës pugione confossus sit. v. 14. Ita A Lapide.

Resp. Nec etiam omnes fuisse suspensos, sed tantùm illos, qui deprehensi sunt rei; quorum supplicio non territus Zambri, ausus est crimen adhuc postea committere: unde dum v. 4. dicitur: *Tolle cunctos Principes*, subintelligitur, cunctos qui rei sunt.

Obj. 3. Textus Chaldaïcus habet: *tolle omnes Principes, & occide illum, qui reus fuerit*: ergo jussit illos congregari tamquam Judices.

Resp. Neg. conseq. quia sensus est: ex Principibus congregatis occide illum vel illos, qui rei sunt.

QUÆSTIO II.

Quomodo subsistat fœdus sempiternum, quo Deus promisit Phineës summum Sacerdotium?

CAp. 25. v. 6. *Et ecce unus de filiis Israël* (erat hic Princeps tribûs Simeon, nomine Zambri) *intravit coram fratribus suis ad scortum Madianitidem.* Erat hæc filia Principis nobilissimi Madianitarum, ut patet ex v. 15. Erant enim in Madian quinque Principes, qui etiam infra Cap. 31. v. 8. Reges vocantur.

v. 7. *Quod cùm vidisset Phineës filius Eleazari, filii Aäron Sacerdotis*: magnus fuit hic zelus, & fortitudo Phineës, qui utrumque, scilicet & virum & mulierem occidit; poterat enim meritò timere ne tota tribus Simeon in eum pro Principe suo insurgeret, eumque lapidibus obrueret.

v. 12. *Ecce do ei pacem fœderis mei*, id est, ineo cum Phineës fœdus pacificum, quo securè & pacificè perfruetur.

v. 13. *Et erit tam ipsi, quàm semini ejus pactum Sacerdotii sempiternum*: loquitur Dominus de summo Sacerdotio. Fuit autem hoc pactum sempiternum æternitate Legis, id est quamdiu lex vetus duravit.

Obj. 1. Ex lege, & jure gentium, debebat Phineës, utpote primogenitus, succedere patri Eleazaro; ergo nihil beneficii specialis ei confertur.

Resp. Neg. conseq. siquidem specialis Dei favor est 1. quòd assecuretur hìc ipsi longior vita, scilicet quòd supervicturus sit patri, cui in Pontificatu succedet. 2. Quòd habiturus sit similiter filios hæredes sui Sacerdotii, & ipsi similiter &c.

Obj. 2. Quomodo subsistit hæc promissio Dei facta Phineës, cùm post pronepotem ejus, translatus fuerit Pontificatus ad Heli, qui erat de familia Ithamar patrui Phineës? Siquidem ut tradit Josephus lib. 5. Antiq. cap. ult. & lib. 8. cap. 1. Eleazaro in Pontificatu successit *Phineës*, huic filius *Abisue*, huic filius *Bocci*, huic filius *Ozi*, à quo translatus est Pontificatus ad Heli, qui fuit de familia Jthamar, ut patet ex lib. 1. Paralip. cap. 24. v. 3.

℟. Cum Dionys. Carthus. aliisque præclaris Interpretibus, fœdus hoc fuisse conditionatum, si nempe posteri ejus in fide, & cultu Dei constanter perseverarent: Sic enim fœdera, quia mutua, obligationem utrimque inducere solent.

Hinc vi istius fœderis factum videtur, quòd resipiscentibus posteris Phineës, quod contigit tempore Davidis & Salomonis in Sadoc, qui 1. Paralip. 12. v. 28. vocatur *puer egregiæ indolis*, summum Sacerdotium illis iterum redditum fuerit, & illud deinceps retinuerint in sua familia. Hinc

Nota quòd post *Heli* in Pontificatu successerit *Achitob*, qui fuit nepos Heli ex filio ejus Phineës; post hunc Achitob successit *Achias*, deinde *Achimelech*, deinde *Abiathar*: atque ab hoc rursus rediit Pontificatus ad familiam Phineës per *Sadoc*, qui, ejecto Abiathar filio Abimelech de posteris Heli, Sacerdotium, generi suo debitum, per Salomonem recuperavit 3. Reg. 2. v. 35.

Cap. 26. v. 1. *postquam noxiorum* (scilicet illorum qui cum filiabus Moäb & Madian fornicati fuerant) *Sanguis effusus est, dixit Dominus ad Moysen & Eleazar...* v. 2. *numerate omnem summam filiorum Israël.* Fuit hæc tertia populi numeratio, in qua iterum numerati sunt à 20. annis & supra, ut nempe recenserentur viri bellatores; quia proximè bellaturi erant cum Chananæis.

℣. 12. *Filii Simeon* &c. Gen. 46. v. 10. & Exod. 6. v. 5. numerantur sex filii Simeonis, hìc verò tantùm quinque: omittitur enim *Ahod* sextus. Videtur ergo vel sine liberis mortuus, non constituisse familiam, vel certè ejus familia postea interiisse, nec sortem habuisse in terra Chanaän. Simile quid observare licèt respectu Benjamin, cujus in Gen. numerantur decem filii, hìc solùm quinque.

Porro ex præsenti numeratione patet, valde minutam fuisse tribum Simeonis: nam in priori enumeratione, numerata sunt capita hujus tribus 59300. ut patet supra cap. 2. v. 13. hìc verò tantùm numerantur 22200. adeoque diminuta est hæc tribus 37100. capitibus.

Ratio hujus diminutionis, pro majori parte desumi solet ab interpretibus ex superiori plaga, ob fornicationem cum Madianitis immissa: videtur enim illa plaga maximè sæviisse in tribum Simeon; castrametabatur enim ad partem meridionalem, id est, versùs terram Moabitarum, & Madianitarum.

CAPUT XXVII. XXVIII. XXIX.

Occasione filiarum Salphaäd, Deus fert Legem, ut deficiente prole masculâ, filiæ parentibus succedant in hæreditatem: jubetur Moyses ex monte Abarim contemplari terram promissam: tractatur de Neomeniis, & festo tubarum.

QUÆSTIO I.

Quo titulo postulaverint filiæ Salphaäd possessionem in terra promissionis?

CAp. 27. v. 1. *Accesserunt autem filiæ Salphaäd...* v. 2. *steteruntque coram Moyse* & dixerunt v. 3. *pater noster.... in peccato suo mortuus est.* Non est sensus, quòd sit mortuus, propter aliquod crimen particulare; sed propter culpam publicam generalem, quæ omnes affecit, nempe propter murmur in Cadesbarne excitatum ab exploratoribus: adeoque non debet ideo privari sua hæreditate, aliàs omnes deberent privari. Hinc etiam addunt: *nec fuit in seditione*, ac si dicerent:

cerent: non est percussus à Deo ut Core, propter particulare aliquod facinus, quod privationem hæreditatis mereatur; cùm cæteri, qui æquè murmuraverunt ac ipse, nihilominus hæreditatem habituri sint: adeoque

Cur tollitur nomen illius de familia sua, quia non habuit filium. Postulant sibi dari possessionem, seu hæreditatem pro patre suo mortuo sine mascula prole, ut per hæreditatem istam maneat nomen patris sui in Israël. Ita enim futurum erat, ut filii istarum filiarum, saltem aliqui, ab hæreditate Salphaäd denominarentur posteri seu filii Salphaäd; nam cujus hæreditatem adibant, ejus quoque nomen sequebantur filii.

Enimverò si caruissent hæ filiæ hæreditate patris sui, & cum sola dote pecuniaria, seu rerum mobilium, nupsissent maritis, tunc filii ex eis nati debebant sequi nomen maritorum, seu patris sui, non autem matris, seu avi materni. Assignatâ ergo his filiabus hæreditate patris sui, nomen avi materni etiam propagabatur.

Collige ex hoc loco, quòd Israëlitarum filiæ habentes fratres, nullam acciperent portionem hæreditatis rerum immobilium; sed proles masculæ omnium istarum erant hæredes. Ratio erat, quia per masculos, non per feminas distinguuntur & conservantur familiæ.

P. Quomodo Moyses designaverit Josue suum successorem?

℟. Postquam Moyses Dominum instanter rogasset, ut posset intrare in terram promissionis, ut habetur Deut. 3. v. 23. Deus preces ejus repulit, jussitque illum ascendere in montem Abarim, ut illic totam terram promissam contemplatus, moreretur. His auditis Moyses mirè sollicitus de salute populi, dixit Domino:

℣. 16. *Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc,* Deum appellat *spirituum omnis carnis,* id est omnium animarum, quæ sunt in carne rationis participes.

v. 18. *Dixitque Dominus ad eum: tolle Josuë filium Nun, in quo est spiritus.* Sumitur hìc Spiritus pro Spiritu S. ejusque donis ad regendam Rempublicam necessariis. Unde Chaldæus vertit: *in quo est spiritus Prophetiæ.* Congregavit ergo Moyses omnem populum, & coram Eleazaro Summo Sacerdote statuit Josuë, & imposuit manus suas super caput ejus: & hac ceremoniâ creavit eum Principem populi. Quin imo Deut. 34. v. 9. dicitur: *Josuë verò filius Nun repletus est Spiritu sapientiæ, quia Moyses posuit super eum manus suas.*

QUÆSTIO II.

De Neomeniis, & Festo Tubarum.

CAp. 28. v. 11. *In Calendis autem offeretis Holocaustum Domino.* Hebraïcè habetur: *in capite mensium,* Græcè: *in Neomeniis,* id est in noviluniis; nam ipsorum menses à novilunio incipiebant.

Voluit autem Deus has Calendas, sive novilunia sibi consecrari, quia erant primitiæ mensium. Quòd Calendæ celebrarentur per festum propriè dictum, asserit hoc loco Tirinus; sed negant Jansenius & A Lapide, qui censent, primam diem mensis non fuisse propriè festum in populo, sed Sacrum in Templo, licèt fortè multi ex devotione ab opere servili cessarent: & rectè, nam nullibi opera servilia in noviluniis prohibentur.

Dices, Psal. 80. dicitur: *buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ.* Ergo Calendæ celebrabantur per festum propriè dictum.

Resp. Neg. conseq. quia ibi non agitur de primo die cujuslibet mensis, sed de novilunio septimi mensis, in quo celebrabatur festum tubarum in gratiarum actionem collectæ & peractæ vindemiæ, ut indicat titulus istius Psalmi, qui inscribitur *pro torcularibus.*

Cap. 29. v. 1. *mensis etiam septimi prima dies venerabilis, & Sancta erit.* Agitur de festo turbarum, ita vocato, quia in eo clangebatur tubis; unde additur: *omne opus servile non facietis in eo, quia dies clangoris est & tubarum.*

℟. Et dico 1. Festum illud non est institutum in memoriam liberati Isaäc ab immolatione, & substituto in ejus locum ariete, ideoque cornibus arietinis clangi solitum, ut tradunt Hebræi. 1. Quia nulla alia festa instituta sunt in memoriam alicujus particularis, saltem à Deo: sed in memoriam alicujus publici beneficii. 2. Quia aliàs debuissent plura festa institui v. g. ob memoriam liberationis Abrahæ à multis periculis mortis in aula Pharaönis &c. liberationis Jacob à Laban & Esau; liberationis Josephi à fratribus, Putiphare & carcere &c.

Dico 2. Probabilius videtur hoc festum institutum esse, ut isto clangore tubarum homines admonerentur, se præparare ad alia festa, quæ hoc cap. illo eodem mense septimo celebranda præscribuntur; nam hic mensis plura festa habebat, quàm alii, scilicet festum *Expiationis,* in quo omnes debebant culpas, toto anno contractas, expiare, adeoque concernebat omnes omnino: item festum *Scenopegiæ* seu *Tabernaculorum.* Item, ut dicit R. Salomon, primâ die mensis septimi clangebatur tubis, quia illo mense incipiebat annus civilis. Addit Frassen festum tubarum institutum fuisse in memoriam expugnationis urbis Jerichontinæ, cujus muri tubarum sonitu eversi sunt. Sed non videtur reflectere quòd Jericho nondum esset eversa, dum hoc festum institutum est.



CAPUT XXX.

Indulget Deus ut pater votum filiæ, maritus uxoris irritare possit, dummodo contradicat statim, id est primo die, quo rescivit.

QUÆSTIO I.

An sponsus potuerit irritare votum sponsæ?

VErs. 4. *Mulier si quidpiam voverit... in ætate adhuc puellari: si cognoverit pater votum... & tacuerit.* Hinc non poterat pater dissimulare responsum, aut plus justo differre: aliàs

Voti rea erit, id est tenebitur adimplere; & consequenter pater non poterit illud postea irritare.

℣. 6. *Sin autem statim ut audierit, contradixerit pater, & vota, & juramenta ejus irrita erunt.* Quòd hìc requiratur, ut *statim* contradicat, sive irritet & dissolvat votum, moraliter intelligendum est, scilicet eodem die, non eodem instanti, nam sequenti die contradicere non poterat, ut habetur v. 15.

℣. 7. *Si maritum habuerit, & voverit aliquid.* Judæi per maritum intelligunt sponsum, ut distinguant hunc casum ab illo, qui habetur v. 11. *uxor in domo viri cùm se voto constrinxerit.* Sed quòd tam hìc, quàm v. 11. intelligendus sit maritus, Interpretes deducunt ex Hebræo, Chaldæo, & LXX. ubi habetur: *si fuerit viro;* hæc enim phrasis apud Hebræos significat nuptam, & viro traditam. Unde, ut observavit Lyranus cum aliis, distinctio inter casum v. 7. & 11. hæc statui potest, quòd in priori casu agatur de nupta, quæ simul cum marito adhuc habitat in domo patris sui, ut insinuetur, quòd hujus voti irritatio ad maritum pertineat, non ad patrem, cui

adhuc cohabitat: in posteriori verò casu agatur de nupta, quæ habitat in domo mariti, extra domum patris.

Vel dici potest: quòd v. 7. fiat mentio de puella, quæ in domo paterna vovit, & antequam votum reddiderit, marito traditur: ut significetur, votum hujusmodi, etsi per patrem fuerit confirmatum, irritari tamen posse per maritum, simul atque ille audierit: nec immeritò; siquidem gravia onera potuissent illo prætextu marito injici per vota ante matrimonium facta, quæ ipse amplecti & subire non tenebatur.

Jam dicta confirmantur ex S. P. Aug. Q. 59. in Numer. ubi ita habet: " feminam sub patre antequam ,, nubat, & sub viro nuptam noluit lex vovere ita ,, aliquid Deo ,, (irrevocabiliter)... ,, ut in eisdem ,, votis feminea non prævaleat authoritas, sed viri- ,, lis: ita &, si innuptæ jam concesserat pater vota per- ,, solvere, si antequam persolverit, nupserit, & viro ,, ejus hoc cognitum non placuerit, non persolvat, ,, & fit omnino sine peccato.

QUÆSTIO II.

An Scriptura hîc loquatur de patre, aut Marito irritante votum, in quod priùs consensit?

Duplex est Authorum expositio circa id quod habetur v. 16. *sin autem contradixerit* (scilicet maritus, & idem est respectivè de patre) *postquam rescivit, portabit ipse iniquitatem ejus;* scilicet uxoris, cujus votum irritavit.

Prima expositio tenet, quòd Scriptura agat de parente puellæ, vel de marito, qui cognito voto filiæ vel uxoris, tacuit totâ die, atque ita suâ taciturnitate votum reddidit ratum: post illum nihilominus diem repugnat filiæ vel uxori, neque vult votum ab illis adimpleri, quo casu Deus liberat filiam vel uxorem à voto.

Quia tamen iniquè facit parens vel maritus, impediendo adimpletionem voti, quod suo silentio semel confirmarat, hinc addit Deus, tali casu parentem vel maritum portaturum hanc iniquitatem, scilicet illam, quam contraheret, qui hoc votum non persolveret. Ita Lyranus, Cajetanus, Abulensis, Rabanus, Tirinus, & plures alii.

Hanc expositionem pariter amplectitur S. P. Aug. Q. 59. in Numer. ubi ita scribit: " Manifestum est, ita ,, voluisse legem feminam esse sub viro, ut nulla vota ,, ejus, quæ abstinentiæ causâ voverit, reddantur ab ,, ea, nisi author vir fuerit permittendo. Nam cùm ad ,, peccatum ejusdem viri pertinere voluerit, si priùs ,, permiserit, & postea prohibuerit, etiam hîc tamen ,, non dixit, ut faciat mulier quod voverat. ..

Fundatur hæc expositio in Versione LXX. qui v. 16. ubi nos habemus: *postquam rescivit*, legunt: *post diem, in qua audivit*, ita ut sensus sit: maritus debet primo die, quo rescit votum uxoris, contradicere, si velit illud irritare.

Prob. etiam hoc modo: quia si maritus primo die contradixisset, atque adeo irritasset uxoris votum, nulla fuisset iniquitas, ipsi vel uxori portanda, quia fuisset usus jure suo, sibi à Deo concesso: at verò si postea irritet, non tenebitur quidem uxor, sed ipse voti non adimpleti reus erit.

Secunda expositio existimat sermonem esse de eo, qui contradicit, quando potest; sic ut verba illa: *portabit iniquitatem*, sensum conditionatum habeant, nempe, si contingat esse culpam aliquam in irritatione, ea non in uxorem, sed in maritum devolvetur.

Itaque juxta Marium, Jansenium & A Lapide maritus portabit iniquitatem uxoris non adimplentis votum suum, quantumcumque ipse utatur jure suo, quia fieri poterat, ut sine justa causa, ac temerè votum pium, nihil sibi vel familiæ suæ nocens, irritaret. Hoc autem Deus addidit ad solatium feminarum, quæ cùm minori polleant judicio, & affectu potiùs quàm ratione regantur, anxiæ & scrupulosæ esse solent de votis non adimpletis.

Prima expositio magis genuina, & textui conformior esse videtur. 1. Quia nullibi, ubi vir eodem die contradixerit, dicitur ipse portaturus iniquitatem voti non adimpleti, sed tantùm post v. 15. qui dicit: *Si audiens vir tacuerit, & in alteram diem distulerit sententiam, quidquid voverat reddet*, sequitur v. 16. *Sin autem contradixerit postquam rescivit &c.* 2. Quia locutio v. 16. est generalis, adeoque si ageretur de illo, qui primo die contradicit, nunquam potuisset illud votum ab ipso irritari.



CAPUT XXXI.

Jussu Dei cæduntur Madianitæ, & occiduntur quinque Reges eorum, ac omnes masculi; feminæ autem, jumenta, aurum, argentum, cæteraque ad Moysen adducuntur: ille verò solis virginibus vitâ donatis, & prædâ in duas partes divisâ, unam bellatoribus, alteram reliquis Israëlitis distribuit, ita tamen, ut illi quinquagesimam partem Sacerdotibus, hi verò quinquagesimam Levitis darent.

QVÆSTIO VNICA.

De Bello contra Madianitas.

Quia Madianitæ filios Israël ad luxuriam & idololatriam pertraxerant, voluit Deus illos occidi, ideoque hæc expeditio vocatur hic v. 3. *ultio Domini*, id est quâ injuria in Dominum ejusque populum commissa vindicatur.

v. 4. *Mille viri de singulis tribubus eligantur*, ut ex paucitate pugnantium fieret manifestum, quòd esset pugna & ultio Domini.

✝. 5. *Quos misit cum Phinees*, quia ille zelosissimus fuerat in inchoanda ultione sceleris istius, quando cap. 25. v. 7. occidit Madianitidem. Putant A Lapide, Tirinus, Barradius & alii, Phineës missum esse cum militibus, ut vasa sancta, id est Arcam &c. custodiret, Josuë verò fuisse Ducem belli hujus. Sed

Resp. Et dico: verisimilius est, ipsum Phineës fuisse Ducem hujus expeditionis, ac particulam *et* v. 6. debere sumi exegeticè pro *id est*, hoc modo: *quos misit Moyses cum Phineës.... vasa quoque sancta*, ΚΑΙ (id est) *tubas ad clangendum tradidit ei.*

Prob. 1. quia in textu nulla fit mentio de Josuë, & expressè dicuntur illi milites missi cum Phineës.

Prob. 2. ex Josepho lib. 4. Antiq. cap. 6. in fine ubi dicit: *Moyses in Madianitas misit exercitum duodecim millium... iisque copiis Phineëm præfecit.* Idem asserit Philo lib. 1. de vita Moysis.

Dices cum Tirino; cur id Josuë recens inaugurato Principi negatum fuisset, cui id ex officio incumbebat, ipso maximè præfecturæ initio, quo concilianda ipsi erat authoritas apud populum?

Resp. Quòd specialis fuerit ratio, ob quam Phineës huic expeditioni præficeretur, tum quia sciebatur Madianitis maximè infensus, cùm filiam Principis ipsorum interfecisset, quòd Josuë non fecerat; tum quia non dubitabatur, quin Deus illi magis auxiliaturus esset in hoc bello: solet enim Deus quibusdam personis, vel familiis victorias concedere, quas aliis, eadem de causa pugnantibus, negat, ut in Machabæis patet 1. Machab. 5. v. 56. & 62.

✝. 7. *Cùmque pugnassent contra Madianitas, atque vicissent, omnes mares occiderunt*: qui scilicet erant in Madian, quosque pugnando assecuti sunt: nam aliquos, sive instantis belli audito rumore, sive jam fervente prælio, ex Madian in vicina loca fugisse, extra dubium apparet: nam totam gentem Madianitarum non esse deletam, patet ex lib. Judic. cap. 6. ubi Israëlitæ gravissimâ servitute à Madianitis afflicti fuerunt.

v. 8.

℣. 8. *Et Reges eorum Evi, & Recem, & Sur, & Hur, & Rebe.* Hos quinque Reges, id est Principes Madian pariter trucidarunt, inter quos *Sur* fuit pater istius Madianitidis quam occidit Phinees cap. 25. v. 18.

Balaäm quoque filium Beör interfecerunt gladio, in pœnam iniquissimi consilii, quod dederat Moäbitis. Sed difficultas est quomodo fuerit occisus cum Madianitis, cum cap. 24. v. 25. dicatur: *surrexitque Balaäm, & reversus est in locum suum?* Ad quam

R. Ipsum reversum ad aliquod spatium, deinde hæsisse in aliqua parte Madianitidis, & hic locus illius dici potest, ad quem Cap. 24. reversus esse dicitur: nempe ex confiniis & montibus, ex quibus castra Israël prospexerat, ad interiora Regni descenderat, & apud amicos adhuc hærebat hospes, inde in Mesopotamiam commodo suo trajecturus: sed divino consilio & prudentiâ factum est, ut hæsitans in via, cum pereuntibus Madianitis, ipse author & architectus totius flagitii, simul periret.

Hanc solutionem suggerit S. P. Aug. Q. 61. in Numer. dicens: *Non enim dictum est:* REVERSUS EST IN DOMUM SUAM, AUT IN PATRIAM SUAM, *sed* IN LOCUM SUUM. *Habet autem quisque peregrinus locum suum, ubi ad tempus habitat.*

CAPUT XXXII. XXXIII.

Rubenitis, Gaditis, & dimidiæ tribui Manasse conceditur sors trans Jordanem, eâ lege, ut cæteras tribus præeant armati, easque in Chanaän introducant. Mandatur Israëlitis, ut disperdant gentes Chananæas.

QUÆDAM EXPLICANTUR.

RUbenitæ & Gaditæ videntes terram Jaser & Galaäd, quam ceperant à *Sehon*, & *Og*, regibus Amorrhæorum; esse alendis pecoribus aptissimam, dixerunt Moysi, Eleäzaro, & Principibus:

Cap. 32. v. 5.... *Des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos transire Jordanem*, scilicet ad illic habitandum, ut patet ex v. 16. Sed Moyses illa verba intelligens, quasi non vellent transire Jordanem præ timore Chananæorum, respondet illis:

℣. 7. *Cur subvertitis mentes filiorum Israël ne transire audeant?* sicut fecerunt exploratores, quibus Dominus.

℣. 13. *Iratus juravit dicens*, v. 11. *Si videbunt homines isti.... terram &c.* Nonnulli volunt particulam *si* positam esse pro *non*, ut sit sensus: *non videbunt homines isti terram.* Alii volunt in hac phrasi agnoscendam esse Aposiopesim, id est reticentiam vehementem alicujus subintellecti, ut sit sensus: si videbunt homines isti terram; supple: *non sim Deus*, aut: *non habear verax*; hanc enim vim habent similia juramenta. Hinc

Nota, esse formulam jurandi execratoriam, in quâ execratio per Ecclypsim orationis supprimitur, propter personæ jurantis reverentiam, de quâ horrescit animus aliquid execratorium audire.

℣. 17.... *Armati & accincti pergemus ad prælium ante filios Israël.* Ita Rubenitæ & Gaditæ, quasi dicant: tantum abest ut metuamus hostes, quin potiùs primam dimicandi aciem constituere exoptemus.

℣. 21. *Et omnis vir bellator* (ex vobis) *armatus Jordanem transeat*; id est, non omnis omnino, sed omnis à me, vel Josue designandus: nam quòd ly *omnis* non debeat accipi in tota sua latitudine, patet ex eo, quia non poterant tot urbes, quas Rubenitæ & Gaditæ, & Manassitæ habebant, & in quibus uxores suas, & parvulos, & omnes thesauros suos deposuerant; sine necessario præsidio relinqui: nec opus erat tot millia Jordanem trajicere.

Imo ex Josue 4. v. 13. patet, vix tertiam partem armatorum, ex duabus his, cum dimidia, tribubus supra Cap. 26. recensitorum, Jordanem transivisse. Unde cùm ex Cap. 26. constet, tribum Ruben & Gad, & dimidiam tribum Manasse complexas fuisse 110580. & Josue 4. v. 13. tantùm 40000. ex ipsis deputentur, ut transeant Jordanem, sequitur quòd manserint 70580. tum ad præsidium parvulorum, & uxorum, tum ad urbes ex parte dirutas & collapsas restaurandas.

Cap. 33. Mandavit Deus Israëlitis v. 51. *Quando transieritis Jordanem*.... v. 52. *Disperdite cunctos habitatores terræ illius.* Ratio autem, cur illos potiùs jusserit exscindi, quàm ad veram Religionem perduci, hæc dari potest 1. Quia tempus nondum advenerat, quo per gentium nationes lumen fidei diffundendum erat. 2. Quia si illi conversi fuissent, & non deleti, Judæi terram promissam numquam accepissent in hæreditatem; & sic terra illa V. Testamenti non fuisset analogia, seu figura terræ promissæ N. Testamenti, scilicet patriæ cœlestis. 3. Quia cùm gratia & veritas per Jesum Christum nondum facta esset, filii Israël ex istarum nationum consortio, plus nocumenti accepissent, quàm illæ essent consecuturæ fructûs ex annuntiata ipsis vera fide: nam quamvis dubitandum non sit, quin saltem aliqui veram fidem sincerè suscepissent, tamen juxta illius temporis gratiæ efficacis arcanam, sed semper justam dipensationem, plurimi in infidelitate permansissent, & Hebræos pervertissent.

Gentes tamen illæ non erant simul & semel delendæ, sed paulatim, ut patet Exod. 23. v. 29. & Deut. 7. v. 22. ubi dicitur: *non poteris eas delere pariter; ne multiplicentur contra te bestiæ terræ.* Alia datur ratio Sap. 12. scilicet ut gentibus illis datum fuisset tempus pœnitentiæ. Hinc factum est, ut Josue non deleverit gentes illas, quæ vicinæ erant terminis aliarum nationum, sed tantùm, quæ occupabant interiora terræ Sanctæ: reliquas verò posteris debellandas reliquit.

CAPUT XXXIV. XXXV.

Describuntur termini terræ promissæ, & Levitis assignantur urbes ad habitandum.

QUÆSTIO I.

Quomodo concilietur antilogia, quæ habetur in Hebræo circa dimensionem Suburbanorum?

POstquam Deus terminos terræ promissæ designasset, & 48. urbes cum Suburbanis, seu agris adjacentibus, Levitis assignasset, de Suburbanis subjungit

Cap. 35. v. 4. *quæ à muris civitatum forinsecus, per circuitum mille passuum spatio tendentur*, v. 5. *contra Orientem duo millia erunt cubiti.* Versus iste quartus & quintus in Latino manifestus est: cùm enim passus geometricus duos circiter cubitos contineat, eo ipso, quo Suburbana tenduntur ad mille passus, etiam tenduntur ad duo millia cubitorum. Hinc docet Bonfrerius, passum Græcorum fuisse trium pedum, cubitum verò unius pedis & dimidii, atque ita sibi Interpres latinus cohæret; nam mille passus, & duo millia cubitorum idem sunt. Rursus docet, quòd passus geometricus Romanus fuerit quinque pedum, cubitus verò sacer sit duorum pedum & dimidii; & sic iterum bis mille cubiti Sacri faciunt mille passus geometricos Romanos.

Sed in Hebraïco & Chaldaïco videntur illi versus sibi esse contrarii: siquidem textus Hebraïcus v. 4. tantùm dat Levitis mille *amma*, id est cubitos, & v. 5. dat bis mille *amma* seu cubitos, idque ad quamlibet mundi plagam. Pro hac difficultate concilianda varios modos adinvenerunt Interpretes.

1. Lyranus, Vatablus, & R. Salomon putant, datos

tos fuisse Levitis bis mille cubitos, sed in mille prioribus non licuisse arare, seminare &c. in posterioribus verò id licuisse. Verùm responsio illa conficta videtur, nihilque tale innuit Scriptura: imo Levitæ non exercebant agriculturam.

2. Bonfrerius putat, Textum Hebraïcum hîc corruptum esse, & ex Latino emendandum esse: sed hoc est difficultatem fugere, non solvere.

3. Masius & Serarius in Josuë, ille in cap. 14. hic in cap. 21. dicunt: Suburbana hæc ad quamlibet mundi plagam habuisse tantùm mille cubitos, dici tamen eos bis mille; quia, si linea recta mille cubitorum ad meridiem, v. g. protendatur in latus oppositum, quod est ad septentrionem, quod etiam est mille cubitorum, erunt bis mille cubiti: ut si v. g. respectu hujus civitatis Lovaniensis, aliquis haberet mille cubitos ad meridiem v. g. usque in Heverle, & totidem ex opposito, v. g. extra portam Mechliniensem, usque ad montem rufum, ille haberet cubitos bis mille. Sed hæc solutio videtur adversari textui; nam hîc dicit Suburbana debere habere bis mille cubitos ad quatuor mundi plagas, tunc autem tantùm habuissent à duabus.

4. Cajetanus putat, illos bis mille cubitos non significare distantiam Suburbani à muris urbis, sed spatium circumferentiæ, quod à quatuor mundi plagis esset, ita scilicet, ut tota circuli istius circumferentia contineret octo millia cubitorum, cujus quarta pars esset duorum millium cubitorum, ita ut circulus seu peripheria hæc à qualibet mundi plaga habuerit bis mille cubitos.

Sic & alii ex Mathesi multa afferunt, inquit Marius, de diametri & peripheriæ proportione, quæsita potiùs subtiliter, quàm ut communibus rerum dimensionibus adhiberi soleant; cùm Deus non nisi communibus phrasibus, & dimensionibus utatur in Scriptura.

5. Cornelius A Lapide dicit, hanc antilogiam facilè conciliari, dicendo quòd Suburbana tantùm extensa fuerint ad mille cubitos circumquaque, sed quælibet plaga fuerit descripta quasi per triangulum, ita ut duo haberet latera, quorum unumquodque erat mille cubitorum; ac consequenter utrumque latus simul fumptum erat bis mille cubitorum: quia, si v. g. crucem per circulum ducas, ad quatuor mundi plagas, orientur quasi quatuor trianguli, quorum conus est in centro ipsius urbis, basis autem in extremo circumferentiæ, ubi terminantur Suburbana.

Huic sensui favet Textus Hebraïcus, qui v. 5. habet: *numerabis duo millia in cubito*, ubi dictio Hebraïca *Amma* per litteram *Beth* restringitur, videturque phrasis ista innuere istos bis mille cubitos, non directè in longum, sed lateraliter, nimirum per duo trianguli latera numerandos esse, scilicet ut quodlibet latus habeat mille cubitos.

Hanc responsionem tamquam probabilem admittit Jansenius: faciliùs tamen dici potest, inquit, vocem Hebraïcam *Amma* v. 4. accipi pro passu, qui duplum unius cubiti spatium comprehendit; in quinto autem accipi pro cubito propriè dicto, idque magis ex natura rei, quàm usu vocabulorum; quod ut Interpres latinus significaret, ambiguitatem hebraïcam, & simul antilogiam vitavit, diversis verbis idem spatium exprimendo.

Dices, in Hebræo tam v. 4. quàm 5. est eadem vox *Amma*, quæ cubitum significat, non passum; nam passus dicitur *Paäm*.

Resp. Præterquam quòd juxta Eugubinum *Amma* significet etiam passum, Hebræos habuisse diversos cubitos: nam certò habebant cubitum communem; & certò habebant etiam cubitum, quem vocabant *verissimum*, qui continebat cubitum & palmum: dicitur Ezechiël. 43. v. 13. *in cubito verissimo, qui habebat cubitum & palmum*. Cur ergo etiam non potuerunt habere cubitos duplices, continentes duos cubitos vulgares?

Sic etiam nos duos diversos passus habemus, scilicet vulgarem, & geometricum. Porro passus vulgaris hominis modestè ambulantis continet pedem & medium; passus verò geometricus continet tres pedes, saltem in quibusdam territoriis. Idem potuit esse apud Hebræos circa cubitos: unde cùm Scriptor Hebraïcus in v. 4. posuisset mille cubitus, ne maneret dubium quales cubitos intellexisset, an vulgares, an verissimos, an duplices, videtur in v. 5. posuisse bis mille, ut significaret se in v. 4. posuisse duplices.

QUÆSTIO II.

An licuerit Judæis occidere interfectorem propinqui sui, ante sententiam Judicis?

Statuit Deus cap. 35. v. 6. ut sex civitatum Leviticarum forent civitates Refugii, ad quas fugere poterant, non omnes malefactores, sed illi tantùm, qui v. 11. *nolentes sanguinem fuderint*: adeoque in urbibus illis azylum habebant soli homicidæ involuntarii, nempe si quis *fortuitu, & absque odio* hominem occidisset, ut dicitur v. 22. Quibus addi potest: si quis servato moderamine inculpatæ tutelæ occidisset injustum vitæ aggressorem, furem nocturnum, & in omnibus casibus, quibus Exod. 21. & 22. pronuntiatur percussor non esse reus sanguinis.

℣. 12. *In quibus* (civitatibus) *cùm fuerit profugus* (homicida) *cognatus occisi, non poterit eum occidere, donec stet in conspectu multitudinis, & causa illius judicetur*: id est, donec judicetur, an voluntariè, an involuntariè, vel in casibus supra expressis. Si judicabatur involuntariè occidisse, debebat in urbe Refugii manere usque ad mortem Pontificis illius temporis, aliàs poterat cognatus occisi ipsum extra civitatis illius fines occidere, ut patet ex v. 27. & 28. At, quid si voluntariè occidisset?

℟. Non erat licitum cognatis occisi interficere homicidam absque alia Judicis condemnatione, aut sententia: intellige, antequam nondum agitatâ causâ in Judicio, occisor ad civitatem Refugii pervenisset; vel si postea fines civitatis exivisset.

Prob. quia fuisset valde inordinatum, & contra omnem juris ordinem, si cujuslibet propinqui judicio fuisset permissum discernere, quis esset occisor voluntarius, quis involuntarius, præsertim apud istum populum irâ fervidum, vindictæ avidum, & sola terrena curantem. Unde si ita licuisset impunè alterius cædem privatâ authoritate ulcisci, nullus fuisset homicidiorum terminus, inquit Marius.

Et sane si licuerit cognato occisi ita occidere occisorem, cur similiter non potuit cognatus occisoris occisi occidere cognatum primi occisi, & sic in infinitum?

Dices, v. 19. dicitur: *Propinquus occisi homicidam interficiet: statim ut apprehenderit eum, interficiet.* Item v. 26. *Si interfector extra fines urbium, quæ exulibus deputatæ sunt, fuerit inventus, & percussus ab eo, qui ultor est sanguinis: absque noxa erit qui eum occiderit.* Ergo &c.

℟. Verbis S. P. Aug. Q. 65. in Numer. " Sic sonat (Textus Sacer) malè intelligentibus, quasi passim & sine judicio datum fuerit ultori mortis propinqui sui, jus occidendi ejus interfectorem. Sed hoc intelligi voluit.... quousque stet in judicium, ne ante inventus à propinquo occidatur: quia & si nolens occidit, præter illas civitates inventus occiditur. Cùm verò ad judicium steterit in aliqua earum civitatum, & judicatus fuerit homicida in aliqua earum, in qua fugere conceditur, & esse ibi non finitur: tum jam demum judicatum, ubicumque compertum propinquo licet occidere. Neque enim opus est, eum ad judicium deduci, cùm jam fuerit judicatus homicida, & propterea de istis civitatibus pulsus sit. "

Aug. sententiam probat Estius ex hoc ipso capite: dicitur enim v. 22. *Quod si fortuitu, & absque odio,* &

& inimicitiis quidquam horum fecerit, & hoc (nota) *audiente populo fuerit comprobatum.... liberabitur innocens de manu ultoris.* Et clariùs infra v. 30. *Homicida sub testibus punietur: ad unius testimonium nullus condemnabitur.*

Itaque cùm quis alterum occidisset, propinquus occisi, si volebat vindicare cædem, tenebatur priùs jure agere adversùs illum; & si hic declararetur reus, tunc quidem poterat illum occidere, idque proprio ministerio.

CAPUT XXXVI.

Præscribit Deus, ut generatim omnes filiæ, quæ in paternam hæreditatem succedunt, nubant contribulibus suis.

QUÆSTIO UNICA.

An omnes Hebræi, tam viri, quam fœminæ debuerint accipere conjugem ex sola sua Tribu?

Occasione filiarum Salphaäd, de quibus supra Cap. 27. Q. 1. actum est, statuit Deus hoc cap. v. 7. hanc legem: *Ne commisceatur possessio filiorum Israël de tribu in tribum. Omnes enim viri ducent uxores de tribu, & de cognatione sua*: v. 8. *& cunctæ fœminæ de eadem tribu maritos accipient, ut hæreditas permaneat in familiis.* Legem hanc generaliter intelligunt Lyranus, & Abulensis, qui ab hac universali lege excipiunt solos Levitas, idque vel ob solam dignitatem tribûs Levi, ut vult Lyranus; vel, quia tribus Levi in terra promissionis nullam omnino habebat possessionem, quæ per connubia distrahi posset, & transire ad alias tribus, ut vult Abulensis. Opinionis hujus fundamentum desumitur ex verbis textûs, quæ generalia videntur. Attamen

℟. Et dico: Lex præfata tantùm intelligenda est in casu Moysi proposito, dum scilicet agitur de marito dando mulieri, quæ sit paternorum bonorum hæres; hæc enim tantùm intra tribum suam nubere poterat.

Prob. 1. Ex occasione Legis: quia de talibus fœminis, & non de aliis proponebatur quæstio; dicebat enim tribus Manasse quòd, si filiæ, Salphaäd, quæ debebant accipere hæreditatem patris sui, nupsissent viris ex alia tribu, ista hæreditas transivisset ad aliam tribum: ubi autem filiæ non habebant hæreditatem, hæc quæstio locum non habebat.

Prob. 2. Ex ratione Legis, quæ subjicitur: *ut hæreditas permaneat in familiis.* Ad hoc autem sufficit ut fœminæ, quæ hæredes sunt, non nubant in alia tribu: impertinens verò est, id ipsum ad alias omnes extendere.

Prob. 3. Ex textu Hebraïco, ubi sic habetur v. 8. *Omnis filia hæreditans hæreditatem de tribubus filiorum Israel, uni de familia patris sui erit in uxorem, ut accipiant hæreditate filii Israel unusquisque hæreditatem patrum suorum.* Sic etiam habent Chaldæus & LXX.

Alioquin cum filiabus non hæreditantibus, licuisse viris, de alia tribu contrahere matrimonia, exemplis plurimis constat. Sic David, qui fuit de tribu Juda, duxit Michol filiam Saülis, qui erat de tribu Benjamin: imo extra tribum suam duxit gentilem, scilicet filiam Regis Gessuri, 2. Reg. 3. v. 3. Sic Elisabeth de filiabus Aäron vocatur ab Angelo cognata B. Virginis Mariæ, quæ erat ex progenie David. Sic Boöz de tribu Juda duxit Ruth Moäbitidem, viduam sui cognati: & Judic. 21. jurant undecim tribus, se non daturas filias suas Benjaminitis; hoc autem jurare non debuissent, si fuisset prohibitum. Hinc Deut. 21. v. 11. permittitur Judæis ducere virgines alienigenas bello captas, præterquam Chanaänitides.

Nec dicas, in illis dispensatum fuisse, quia neque istius dispensationis fundamenta adduci possunt, neque ad omnia jam dicta extendi: non enim solent leges dispensationem admittere tam universalem. Unde Saül promisit filiam suam percutienti Philisthæum, ex quacumque tribu esset, 1. Reg. 17. adeoque nec talis dispensatio fuit pro sola tribu Levi & Juda, ut aliqui putant.

Porro ex Textu Hebraïco supra citato colligitur filias hæredes, deficiente prole masculâ, debuisse nubere non tantùm in eadem tribu, sed etiam in eadem familia, ex qua erat pater earum, ne scilicet hæreditas transivisset ad exteras familias; sed in familia patris maneret consanguineis, qui ad eam jus habebant. Unde v. g. filia hæres, de familia Hesronitarum, non poterat nubere viro, qui erat de familia Hamulitarum, tametsi duæ istæ familiæ essent de eadem tribu, scilicet de tribu Juda.



DILUCIDATIO
IN
LIBRUM DEUTERONOMII.

PRÆFATIO.



Quintus, isque ultimus Pentateuchi liber, more Hebræis consueto, à suo initio vocatur ELLE HADDEBARIM, id est, *hæc sunt verba.* Græci, quos sequuntur Latini, vocant DEUTERONOMIUM, id est, *secunda Lex*: nam quia omnes viri Bellatores, qui Legem in monte Sinai datam audiverant, jam mortui erant, ideo Moyses Legem hîc ipsorum filiis repetit, unà cum sollicita obtestatione ad seriam illius observantiam: unde hac secundâ Legis promulgatione iteratò Deus cum Hebræis novum Fœdus iniit, ut dicitur cap. 29. ℣. 1.

Item facta est repetita Legis promulgatio, ut altiùs postrema monita Moysis Legislatoris menti populi insigerentur. Propterea cap. 17. præcipitur Regibus recenter inauguratis, ut Deuteronomium sibi describant. Similiter cap. 27. jubetur inscribi illud lapidibus, ad æternam memoriam; ac denique cap. 31. jubetur prælegi toti populo singulis annis Sabbathicis.

CAPUT I.

Hoc, & duobus sequentibus capitibus Moyses Israëlitis ob oculos ponit, & repetit casus, & gesta 40. annorum; ita quidem, ut præsenti capite potissimùm tractet gesta in Horeb, & Cadesbarne.

QUÆSTIO UNICA.

Quibus, ubi, & quando Moyses hanc Legem promulgaverit, & quinam hîc dicantur termini terræ promissæ?

VErs. 1. *hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses.* Habet se Deuteronomium instar concionis vivâ voce factæ: simul autem vel ante, vel circa idem tempus Moyses illud exaravit, quo promulgavit, ut eruitur ex cap. 31. v. 9.

Dico 1. non solis Principibus populi, ut vult Estius, sed toti populo locutus est Moyses.

Prob. 1. quia v. 1. dicitur: *ad omnem populum*; ita ut non sine miraculo vox Moysis fuerit ab omnibus audita, & intellecta, id est à duobus, vel tribus hominum millionibus, ut censent Abulensis, Marius, & alii; ergo &c.

Prob. 2. ex cap. 29. v. 10. & 11. ubi dicit Moyses: *vos statis hodie cuncti coram Domino Deo vestro, Principes vestri & tribus, ac majores natu, atque Doctores, omnis populus Israel, liberi, & uxores vestræ.* Ergo omnibus omnino Israëlitis locutus est Moyses.

Unde ratio Estii non obstat; nempe quòd fuisset impossibile à tanta multitudine audiri; cùm admittamus id non sine miraculo factum esse.

Dico 2. Moyses hæc locutus est, ut dicitur v. 1. *trans Jordanem in solitudine campestri, contra mare rubrum*; id est, è regione, vel ex adverso maris rubri, quamvis hæc campestria Moab longissimè ab eo distarent. Meminit autem maris rubri, ut in memoriam revocet Dei beneficia populo præstita &c.

Dico 3. juxta v. 3. Moyses Deuteronomium promulgavit *quadragesimo anno* (ab egressu de Ægypto) *undecimo mense, primâ die mensis.* Mensis hic ferè correspondet nostro Januario, vel saltem pars ejus incidere solet in Januarium.

Dico 4. termini terræ promissæ hîc assignantur v. 7.... *usque ad fluvium magnum Euphratem.* Ponitur hîc Euphrates pro termino Euro-aquilonari, qui ultra Libanum inter Aquilonem, & Orientem porrigitur.

Dices, Numer. 34. & alibi, longè angustioribus terminis terra promissa definitur: & abundè constat, quòd Hebræi numquam, nequidem tempore Salomonis, sedes aut habitationem ad Euphratem usque protulerint.

℟. Argumentum hoc duobus modis solvi posse. Primo dicendo cum S. P. Aug. Q. 21. in Josuë, duplicem fuisse terram Hebræis promissam: nam una fuit quasi hæreditaria; quamque ut propriam inhabitaverunt, & illa strictioribus terminis finiebatur, scilicet à Dan usque Bersabeë, & ab introitu Emath usque ad torrentem Ægypti.

Altera ultra hos fines protendebatur, sed erat tantùm tributaria Hebræis sub Davide, & Salomone, qui eò usque dominabantur. Hinc 2. Reg. 8. v. 3. dicitur: *& percussit David Adarezer filium Rohob, Regem Soba, quando profectus est, ut dominaretur supra flumen Euphratem.* De Salomone vide lib. 3. Reg. cap. 4. v. 21. & Josephum lib. 6. Antiq. cap. 2. Item vide ea, quæ in mox citata capita lib. Reg. dicentur.

Sic ergo, inquit S. P. Aug. Q. 21. in Josuë, *fuerat constitutum filiis Israel, ut septem gentium terras, exterminatis & perditis illis gentibus, ipsi inhabitarent: aliis autem regnarent subditis, atque tributariis, usque ad Euphratem.* Numerantur hæ septem gentes infra cap. 3. v. 1.

Aliam solutionem ex S. Hieron. Epist. 129. ad Dardanum afferunt Serarius, Natalis Alexander, & alii, scilicet ad Euphratem usque, terram omnem Hebræis quasi hæreditariam, & propriam fuisse promissam; sed sub conditione, si in fide & cultu Dei constantes permanerent, ut expresè Deus declarat infra cap. 19. v. 8. & 9. quod quia non fecerunt, non mirum est, promissionem hanc reipsâ adimpletam non fuisse; quin potiùs ob tam frequentem in idololatriam relapsum, vix umquam angustiores illos fines integrè possedisse. Quamvis hæc secunda solutio admodum probabilis sit, prima tamen, utpote probabilior, præferenda videtur.

1. Quia nullibi arguuntur Hebræi quòd non delèverint gentes, quæ habitabant à montibus Galaäd (qui erant termini trans Jordanem) usque ad Euphratem: & tamen omnes illæ tribus arguuntur, quæ non deleverunt gentes habitantes in illa portione terræ, quæ ipsis cesserat in possessionem hæreditariam, ut videri potest lib. Judic. cap. 1. ergo terra illa, quæ sita est inter montes Galaäd & Euphratem, non fuit Hebræis promissa quasi hæreditaria & própria, sed tantùm tamquam tributaria.

2. Quia quidquid in angustioribus illis finibus suâ culpâ non possederunt, fuit tamen illis assignatum & divisum, ut patet ex Libro Josuë: sed terra trans montes Galaäd usque ad Euphratem (quæ multò major est, quàm tota terra promissa) nullibi ipsi assignatur & dividitur; quin imo montes Galaäd ponuntur termini trans Jordanem, Josuë 13. ergo &c.

Id autem quod ex cap. 19. pro secunda sententia citatum est, exponetur infra suo loco; ubi etiam dicetur quomodo S. Hieron. conciliari possit cum S. Augustino.



CAPUT II. III. IV. V.

Moyses recenset transitum Hebræorum per extremos fines Idumææ; agitque de obdurâtione Sehon Regis Amorrhæorum: æstuat desiderio intrandi terram promissionis; extollit gentem Israëliticam præ cæteris nationibus: & in memoriam revocato pacto divino, repetit Decalogum.

QUÆSTIO I.

De transitu per Idumæam, & de Gigantibus.

CAp. 2. v. 1.... *Circuivimus montem Seïr longo tempore*: id est, montes Idumææ; ita vocatos ab Esau, qui *Edom*, id est rufus, & *Seïr*, id est pilosus erat.

℣. 4.... *Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau.* Dicitur tamen Numer. 20. v. 21. quòd Rex Edom transitum eis per Idumæam pertinaciter negaverit. Apparentem hanc contradictionem ità solvunt Interpretes cum Estio, scilicet: quamvis Idumæi primò negaverint Israëlitis transitum per interiora Regni, postea tamen, ut hîc patet ex v. 8. & 29. illis concesserunt transitum per extremos Idumææ fines.

℣. 10. *Emim primi fuerunt habitatores ejus*, scilicet terræ Moabitarum. *Emim* autem dicti sunt quasi terribiles. Oleaster verò putat, illos ita vocatos à voce Hebraïca *Amma*, quæ significat cubitum, quasi dicas: viri cubitorum, scilicet multorum.

℣. 20. *Terra gigantum reputata est: & in ipsa olim habitaverunt gigantes, quos Ammonitæ vocant Zomzommim.* Hebraïcè habetur: *Zamzummim*; quod

quod derivatur à *Zazam*, quod significat cogitare, moliri, maximè scelus aliquod: unde vox *Zomzommim* significat 1. *sceleratos*, 2. *inusitatæ magnitudinis*, 3. *famosos & celebres*.

Porro istorum gigantum meminit Moyses, ut fiduciam faciat Israëlitis de expellendis gigantibus è terra promissa, quasi diceret: Esau & Lot non erant Deo adeo dilecti, sicut Abraham & Jacob, & tamen Idumæi filii Esau, & Moabitæ ac Ammonitæ filiæ Lot, potuerunt expellere famosos illos gigantes: & vos filii Abraham & Jacob Deo dilectissimorum, non poteritis expellere Chananæos?

Cap. 3. v. 11. *Solus quippe Og Rex Basan restiterat de stirpe gigantum.* In textu Hebraïco habetur: *de stirpe Raphaim.* Videtur ex hoc textu sequi, nullos tum ampliùs superfuisse gigantes.

Dicendum tamen, quòd solum hìc negetur, quemquam superfuisse de una illa stirpe gigantæa *Raphaim*, idque in regione illa, scilicet *Basan*, cùm antea tempore Abrahæ Gen. 14. isti Raphaim totam illam regionem occuparent, qui deleti sunt à Codorlahamor, loco cit. v. 5.

Unde non obstat, quominùs in illa regione, quæ trans Jordanem erat, scilicet in Chanaän, eodem tempore, & diu post superstites essent gigantes ex alia triplici stirpe, v. g. de posteris *Enacim*, *Emim*, & *Zomzommim.* Imo tempore Davidis quosdam Raphaim superfuisse, patet 1. Paralip. 20. v. 6.

Porro de lecto Og, prædicto v. 11. addit Moyses: *monstratur lectus ejus ferreus, qui est in Rabbath filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis, ad mensuram viritis manûs.* Quibusdam Interpretibus, inter quos Marius & Jansenius, lectus hìc videtur congruè accipi posse pro lecto funebri, in quo cadaver ejus juxta mores Antiquorum, cum aromatibus combustum est.

Sed quandoquidem ille Og cum omni populo suo deletus fuerit ab Israëlitis, non apparet, quis cadaveri ejus tantùm honorem adhibuisset. Unde si quis de lecto usuali, quo utebatur quotidie, id intelligat, adversari nolunt Authores citati.

QUÆSTIO II.

An Moyses peccaverit postulando ingressum in terram promissam?

RESP. negativè, nam verba illa cap. 3. v. 25. *transibo igitur, & videbo terram hanc optimam trans Jordanem*, non continent nisi orationem postulantis: unde Hebraïcè habetur: *transeam quæso & videam.*

Et montem istum egregium. Videtur Moyses loqui de monte *Moria*, quem ascendit Abraham, ut immolaret filium suum Isaäc, & ubi postea templum ædificandum erat.

Dices, cùm Moysi jam ante prædictum esset, quòd terram Chanaän non esset ingressurus, idque ob incredulitatem, videtur hìc iterum fuisse incredulus, quasi non crederet futurum, quod Deus prædixerat.

℟. Neg. assumpt. nam cùm prædictiones divinæ, quibus pœna vel afflictio prædicitur, non sint semper definitivæ, sed frequenter tantùm comminatoriæ, sicut illud ad Ezechiam: *morieris tu, & non vives*, potuit fieri, ut Moyses sententiam Dei tamquam comminatoriam intellexerit; aut saltem dubitaverit utrùm esset definitiva.

Porro instanter ingressum petivit, ut veneraretur illa loca, in quibus Patriarchæ progenitores ejus peregrinati fuerant, in quibus Christus Dominus erat aliquando conversaturus, & redemptionis humanæ mysterium peracturus.

QUÆSTIO III.

Quædam alia resolvuntur.

CAp. 4. v. 2. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo.* Frequenter hoc Scripturæ loco utuntur Hæretici, ut concludant, non posse admitti traditiones, Canones Pontificum, præcepta Ecclesiæ &c. Sed hanc conclusionem falsam esse,

Prob. 1. Quia Moyses non dicit: *Non addetis ad verbum, quod scribo*, sed, *quod loquor vobis*: atqui multa dicta fuerunt à Deo, sive jubendo, sive vetando, sive permittendo, quæ non sunt scripta in Deuteronomio, de quo solo Moyses hìc loquitur, ergo perversè hæretici restringunt ad verbum Dei scriptum, ut excludant traditum, & vivâ loquentis voce atque traditione acceptum.

Prob. 2. Quia multa addi posse, & revera fuisse addita, patet ex præceptis Judicum, Regum, & Pontificum apud Judæos, quibus ipse Moyses infra Cap. 17. v. 12. sub pœna mortis præcipit obedire; ergo.

Prob. 3. Quia sequeretur, quòd contra istam legem peccassent Josuë, & Prophetæ, qui multa Pentateucho addiderunt. Et reverà dixisse Moysen, & egisse plura, quàm scripserit, colligitur ex Apost. qui Epist. ad Hebr. cap. 9. v. 19. & seq. meminit rituum Sacrorum à Moyse exercitorum, quos ipse Moyses non expressit in suis scriptis.

Non ergo prohibuit Dominus præcepta aliqua condi pro temporum opportunitate: nam Sacerdotes, qui præerant, poterant jejunia indicere, ut liquet Joëlis 2. ubi dicitur: *sanctificate jejunium &c.* & in libris Esther, Judith, & Machab. multa festa addita sunt festis Moysaïcis: sed verba Moysis intelligenda sunt de additamento contrario, repugnante, vel adulterante ea quæ hìc dicta sunt; quia nempe, Judæi valde proclives erant ad ritus idololatricos, & superstitiosos.

Cap. 5. v. 2. *Dominus Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb.* v. 3. *Non cum patribus nostris iniit pactum; sed nobiscum, qui in præsentiarum sumus, & vivimus.* Menochius putat eum loqui de veteribus Patriarchis Abraham, Isaäc, & Jacob, olim mortuis.

Sed quandoquidem constet, Deum iniisse pactum cum Abraham, Isaäc, & Jacob, ut frequentissimè Scriptura testatur; & de Abraham quidem Gen. 15. dicatur: *In illo die pepigit Deus fœdus cum Abram*, meritò quæritur, quis sit sensus istius Scripturæ?

Aliqui dicunt, intelligendum esse pactum integræ Legis servandæ. Quamvis enim Patriarchæ accepissent præceptum Circumcisionis, reliqua tamen præcepta Legis nondum erant illis tradita, sed ea servabant, quatenus in Lege naturali continebantur.

A Lapide præfert responsionem, qua dicitur, quòd Deus in Sina pactum non iniverit cum Patriarchis, qui in Ægypto, vel ante mortui sunt.

Marius putat sermonem, esse de pacti observatione, quæ non incepit nisi in terra Chanaän. Ad illud enim non obligabantur patres eorum, sed tantùm illi, qui jamjam terram illam ingressuri erant.

Estius cum aliis dicit, sensum esse, *non cum patribus nostris &c.* id est, non tantùm cum patribus nostris, sed etiam nobiscum. Sic Gen. 32. dicitur: *non vocabitur nomen tuum Jacob, sed Israel*: id est, non tantùm vocaberis Jacob, sed etiam Israël: nam & postea adhuc nunc Jacob, nunc Israël vocatus est.

Sed ut contendit Jansenius, rectius videtur posse dici, non cum patribus initum fuisse pactum; quia nec ipsi ex parte sua pactum observarunt, nec ex parte Dei effectum ejus perceperunt, scilicet terram, sub pacti observatione promissam, quæ jam ex parte data fuerat, & mox tota danda erat filiis eorum.

Atque hæc est solutio Theodoreti Q. 1. in Deuter. dicentis: *nam cùm illi* (scilicet patres) *propter transgressionem perierint; his verò* (scilicet filiis) *terram patri-*

patribus promissam daturus esset, hisce datam esse Legem asserit. Hanc solutionem videtur pariter suggerere S. P. Aug. Q. 9. in Deuter. Aliæ tamen responsiones, saltem aliquæ, rejiciendæ non videntur.

Cap. 6. Inculcat Moyses præceptum diligendi Deum ex toto corde &c. de quo satis in Theologia.

CAPUT VII. VIII. IX. X. XI.

Jubet Moyses stirpitus everti Chananæos, vetatque cum iis inire nuptias. Ad Divinæ Legis custodiam Israëlitas exhortaturus, commemorat beneficia eis à Deo præstita: ostendit, quòd non propter suas justitias à Deo assumpti sint, ad possidendam terram promissam; exstimulat eos, ad observationem Legis, quia Deus fœderis sui tabulas apud eos deposuit: terramque promissionis Ægypto præfert.

QUÆSTIO I.

Quare præcipiatur Judæis, ut evertant gentes Chananæorum: & an nullo casu licuerit cum eis inire conjugia?

REctè ait S. P. Aug. lib. 22. cont. Faustum cap. 78. *calumniosâ imperitiâ Moyses reprehenditur, quòd bella gesserit, qui minùs reprehendi debuit, si sua sponte gereret, quàm si Deo jubente non gereret.*

Moyses itaque divinâ authoritate jubet deleri gentes Chananæorum, & ait ad populum Israël cap. 7. v. 2. *percuties eas usque ad internecionem*, tum in pœnam scelerum, tum ne vitia eorum tibi obrepant, tum ut inde colligas quid tibi sit expectandum, nisi enormia eorum crimina devites.

℣. 3. *Neque sociabis cum eis conjugia.* Debet hic textus tantùm intelligi, quamdiu manent idololatræ: nam si convertantur, & ad populum Dei aggregentur, jam Judæi erant, non Chananæi. Itaque cum iis conjugia inire nefas non erat; cessat enim tunc ratio legis, quæ datur v. 4. *quia seducet filium tuum, ne sequatur me, & magis serviat diis alienis*: magis enim notum est, fieri, ut infidelis pervertat fidelem, quàm ut fidelis convertat infidelem, ut patet ex conjugiis filiorum Seth cum filiabus Caïn Gen. 6.

Proinde licuisse Judæis ducere alienigenas ad Judaïcam Religionem transire cupientes, exempla etiam proborum virorum manifestum faciunt: nam Salmon Princeps tribûs Juda meretricem Chananæam Rahab duxit uxorem; sic Boöz duxit Ruth Moäbitidem, & David duxit Maächam filiam Tholmäi, Regis Gessur, de genere Chananæorum.

Dices, etiam Samson cum Philisthæa, in infidelitate sua permanente, matrimonium contraxit, ut patet ex lib. Judic. cap. 14. ergo ex allatis exemplis nihil habetur.

℟. Neg. conseq. Nam quòd Samson istam Philisthæam licitè duxerit, ex speciali Dei instinctu, & dispensatione factum est, qui & periculum omne avertebat, & grande bonum inde eliciebat.

QUÆSTIO II.

Quædam explicantur.

CIrca id quod dicitur cap. 8. v. 2... *adduxit te Dominus quadraginta annis per desertum, ut affligeret te, atque tentaret &c.* observa, quòd Deus nullatenus intendat afflictionem tamquam afflictionem, sed ut probet animum hominis; non ut ipse sciat, quid in animo lateat, sed ut nos scire faciat quales erga Deum simus: sæpe enim putamus, nos multa & magna posse, dum nempe non tentamur; at ubi tentationibus affligimur, experimur quàm simus infirmi, & quantùm indigeamus divino auxilio.

℣. 3.... *ut ostenderet tibi, quòd non in solo pane vivat homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Id est, sustentavit te mannâ, cibo ex natura sua levissimo, & non usuali; ut ostenderet, quòd non indigeat pane ad nutriendos homines, sed possit alios quoscumque vult cibos uno verbo facilè producere, sicut produxit manna: atque hoc sensu verba illa usurpavit Christus Matth. 4. v. 4. Item *in omni verbo* significat in omni re (verbum enim phrasi hebraïcâ usitatissimè sumitur pro re, ut Lucæ 2. *videamus hoc verbum, quod factum est*) adeo, inquit Abulensis, ut si Deus mandaret nobis, ut comederemus colubros basiliscos, lapides &c. meliùs illis, quàm delicatissimis cibis nutriremur.

SS. Patres qui cum S. Ambros. hîc per verbum Dei intelligunt Sacram Scripturam, explicant sensum mysticum, non literalem.

℣. 4... *pes tuus non est subtritus.* Sumitur hîc *pes* non tantùm pro calceo, sed etiam pro pede ipso: nam in Hebræo pro *non subtritus*, ponitur *non intumuit.* Significatur ergo, quòd pedes Israëlitarum, in toto itinere per desertum non sint læsi, aut attriti, sicut solent lædi pedes itinerantium: siquidem hi solent in pedibus contrahere turgentes vesicas, quæ priùs inflantur, quàm subterantur: rursum solent diu ambulando pellem pedum deterere.

De Chananæis mox delendis, ita loquitur Moyses cap. 9. v. 2. *Populum magnum, atque sublimem filios Enacim, quos ipse vidisti, & audisti, quibus nullus potest ex adverso resistere*: si nempe solis hujus viribus pugnetur.

Ex hisce collige, exploratores non omnino falsa retulisse de isto populo: nam eadem ferè hîc Moyses affirmat, quæ ipsi retulerant, & Og Regem Basan gigantem terribilem modò viderant, & expugnaverant: sed exploratores in eo peccarunt, quòd narrationem suam composuerint ad frangendum cor populi; cùm ex adverso debuissent populum animare, & excitare in spem bonam juxta Dei promissa; sicut fecit Moyses hîc, qui proinde hæc narrando non peccavit. Item ipsi detrahebant terræ, quòd devoraret habitatores suos, & proceritatem incolarum plùs justò extollebant.

QUÆSTIO III.

An separatio Levitarum, de qua hîc Cap. 10. sit eadem, quæ vivente Aärone facta est?

REsp. verisimiliùs affirmativè, &

Prob. quia à v. 1. usque ad 6. narrat Moyses, quomodo Legem in monte acceperit, & descenderit, tum recenset aliquas castrametationes, & deinde v. 8. rediens ad narrationem suam, quam v. 6. interruperat, dicit: *eodem tempore separavit* (Dominus) *tribum Levi, ut portaret Arcam Fœderis Domini, & staret coram eo in ministerio &c.* atqui illa separatio facta est post primum descensum Moysis de monte, dum Levitæ occiderunt adoratores vituli aurei, ergo.

Quòd autem Moyses narrationem suam paulò interrumpat, patebit ex sequentibus.

Dices, Moyses ait v. 7. filii Israël ex Mosera *venerunt in Gadgad: de quo loco profecti, castrametati sunt in Jetebatha, in terra aquarum & torrentium.* v. 8. *Eodem tempore separavit tribum Levi &c.* Ergo eodem tempore separatio hæc contigit, quo castrametabantur in Jetebatha: aliàs enim non esset contextus narrationis: aut saltem dicendum est, quòd in Jetebatha facta fuerit confirmatio separationis factæ in Sina.

℟. Neg. conseq. ac dico, castrametationes illas, quæ narrantur v. 6. & 7. esse includendas parenthesi: nam

nam à v. 1. usque ad 6. narrantur ea, quæ in Sina contigerunt, usque ad primum descensum de monte, tum v. 6. & 7. narrantur istæ castrametationes in Mosera, Gadgad, & Jetebatha: versu autem 8. narratur separatio Levitarum, & deinde reliqua omnia, quæ contigerunt in Sina: nam v. 10. dicit Moyses, quomodo postea steterit iterum 40. diebus in monte Sinai &c. atqui in Jetebatha non stetit 40. diebus in monte Sinai, deprecans Deum pro peccato populi &c. ergo non agit de diversa separatione tribûs Levi; sed sensus ejus est hic: venimus in montem Sinai, ibi accepi tabulas Legis (filii Israël castrametati sunt in Mosera, Gadgad, & in Jetebatha) eodem tempore separati, seu electi sunt Levitæ, quia idololatras occiderunt; ego autem iterum ascendi in montem, & deprecatus sum Dominum pro peccato vestro 40. diebus &c.

QUÆSTIO IV.

De Fertilitate terræ promissæ; item de pluvia temporanea, & serotina.

Cap. 11. ℣. 10. *Terra enim, ad quam ingrederis possidendam, non est sicut terra Ægypti*: id est, plana & irrigua, ita ut sicut Ægyptus, possit statis temporibus per exundantiam fluviorum irrigari, sine pluvia.

℣. 11. *Sed montuosa est, & campestris, de cælo expectans pluvias.*

℣. 12. *Quam Dominus Deus tuus semper invisit.* Allegat hæc Moyses, ut ostendat, quòd præ aliis gentibus debeant Judæi speciatim Deum colere, quia terra eorum hoc exigit: si enim Deum habeant iratum, inutilis est; si propitium, utilissima.

℣. 13. *Si ergo obedieritis mandatis meis.* Insinuatur his verbis, quòd magna illa ubertas terræ promissæ potissimùm ex peculiari benedictione Divina profluxerit: unde v. 17. Deus minatur eam se subtracturum, & sæpe subtractam in Prophetis invenimus, ut Aggæi 1. v. 9. Amos 4. v. 7. Jerem. 12. v. 13. atque id ipsum præsentis temporis experientia satis comprobat: tanta enim est vastitas ejus, & ariditas, ut vix quisquam crederet, tantam olim fuisse ejus fertilitatem, nisi divina eloquia id testarentur. Sic Pentapolis olim fertilissima, ob peccata, in mare fœtidum & mortuum versa est.

℣. 14. Dominus *dabit pluviam terræ vestræ temporaneam, & serotinam, ut colligatis frumentum, & vinum, & oleum.* Per pluviam temporaneam intelligitur illa, quæ maturè & tempestivè mense Octobri, jactis in terram seminibus, in Judæa defluit, atque adeo semina germinare facit: per serotinam verò intelligitur illa, quæ sero, id est mense Aprili, vel Majo defluit, fructusque ad maturitatem deducit. Sub utraque hac pluvia omnis alia opportuna comprehenditur. Hinc

Nota, quòd non vocetur temporanea, vel serotina respectu anni, sed respectu frugum; si enim annum consideremus, illa, quæ dicitur serotina, magis est tempestiva, utpote quæ cadit circiter mense Aprili, vel Majo, temporanea verò mense Octobri.

Quia autem hæ pluviæ erant gratissimæ omnibus, multùm desideratæ, & maximè necessariæ, hinc apud Prophetas, ut Oseæ 3. v. 6. & Joël. 2. v. 23. Christus utrique isti pluviæ comparatur.

CAPUT XII. XIII. XIV. XV.

Præcipit Moyses non in montibus & lucis, sed in loco, ad id a Deo designando, offerri victimas, decimas, & primitias: jubet interfici Prophetam, qui aliis idololatriam persuadere nititur; repetit legem de animalibus mundis, & immundis: agitque de anno remissionis.

Proponuntur, & resolvuntur variæ quæstiones.

Quæres 1. Quomodo Deus cap. 12. v. 17. permittat Judæis comedere ex decimis, quandoquidem eas alibi assignet Levitis?

℟. Hanc quæstionem optimè solvi à S. Hieron. in cap. 45. Ezechiël. Ubi cùm primò locutus fuisset de decimis, quæ debebant dari Levitis, tandem de illis decimis, de quibus hîc est sermo, ita scribit: *erant quoque & aliæ decimæ, quas unusquisque de populo Israël in suis horreis separabat, ut comederet eas, cùm iret ad templum, in urbe Jerusalem, & in vestibulo templi, & Sacerdotes, ac Levitas invitaret ad convivia.*

Dicendum ergo est, quod etiam sustinet Theodoretus Q. 13. in Deuter. quòd Scriptura hîc loquatur de aliis decimis & primitiis, quàm de eis, quæ totæ cedebant Levitis.

Dices, additur: *primogenita armentorum*; atqui illa cedebant tota Sacerdotibus, ut patet Numer. 18. v. 17. ergo &c.

℟. Verba objecta intelligenda esse de primogenitis non immolabilibus, ut si essent generis feminini, vel mascula non integra, aut maculata &c.

Q. 2. De quo Propheta agatur cap. 13. v. 1. ubi dicitur: *si surrexerit in medio tui Prophetes?*

℟. Quòd videatur agi tam de Propheta vero, quàm de falso: nam id innuitur v. 2. ubi dicitur: *& evenerit quod locutus est, & dixerit tibi: eamus & sequamur Deos alienos*: siquidem sensus est: sive Propheta ille à Deo, sive à dæmone sit afflatus, sive falsa edat prodigia ad suæ impiæ doctrinæ confirmationem; sive vera olim ediderit ad veritatem confirmandam, atque his nomen, & authoritatem veri Prophetæ sibi comparaverit: si tamen postea contingat, eum Idololatriam suadere, quantacumque signa ediderit, & quantumcumque portenta, quæ prædixerit, eveniant, v. 3. *non audies verba Prophetæ illius*, v. 9. *sed statim interficies illum*, scilicet per sententiam Judicis priùs condemnatum; illi enim priùs denuntiandus erat, ut LXX. indicant.

Q. 3. Quales decimas Moyses mandet offerri; dum dicit cap. 14. v. 22. *decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis?*

℟. Cum Theodoreto Q. 13. Oleastro, Cajetano, & aliis, has decimas distinctas esse ab illis, quæ Numer. 18. v. 21. & seq. dantur Levitis: nam priores totæ erant Levitarum, & quidem in sua specie: hæ verò, de quibus hoc loco sermo est, à Dominis vendebantur, & pecunia afferebatur in Jerusalem, quo ter singulis annis ascendere debebant, & ibi consumebatur in Sacras epulas totius familiæ offerentis, cum Levitis.

Patet hoc ex Josepho, qui usûs Judaici bene conscius, lib. 4. Antiq. cap. 8. ita scribit: *sunt præterea decimæ fructuum seorsim ab illis, quæ Sacerdotibus ac Levitis debentur, quibus in patria venditis, pecunia inde reducta in Sacra Urbe insumatur in Sacrificia & convivia.*

℣. 28. *Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus, quæ nascuntur tibi eo tempore.* Hæ sunt tertiæ decimæ, quarum nullo modo erat particeps ille, qui ea ex bonis suis dabat. Nam ut colligitur ex v. 29. hæ tertiæ decimæ, quæ singulo anno tertio separabantur, dabantur pauperibus viduis, pupillis,

& Levitis per modum eleëmosynæ: & illo sensu dicitur Tobias cap. 1. v. 7. ministrasse anno tertio proselytis & advenis omnem decimationem.

Q. 4. Quomodo illa verba cap. 15. v. 4. *indigens & mendicus non erit inter vos*, non pugnent cum eo quod dicitur, numquam pauperes defuturos inter illos?

℟. ℣. 4. Non esse prædictionem, seu promissionem, quòd inter Judæos nullus sit futurus egenus; sed esse præceptum eleëmosynæ, cui annexa sequitur benedictio; nam sensus est: ne patiaris Judæum mendicare, sed ei subveni. Nulla ergo pugnantia est in eo, quod dicitur v. 11. *non deerunt pauperes in terrâ habitationis tuæ*: nam verbis istis nuda continetur assertio, qua ostenditur numquam defuturos eos, in quos possint, & debeant esse liberales.

Hinc ad præfatam difficultatem solvendam, planè impertinens est urgere, quòd Interpres Latinus primo loco vocet *indigentem & mendicum*, posteriori verò loco simpliciter *pauperem*, quasi permittantur quidem pauperes, sed non mendici: siquidem tam in Hebraïco, quàm apud LXX. est idem vocabulum denotans talem pauperem, qui rebus ad vitam necessariis caret.

Deinde apud Judæos mendicos fuisse, patet ex Joan. 9. v. 8. & Act. 3. v. 2. nullibi tamen Judæos desuper Scriptura reprehendit.

Collige, quòd istud præceptum non pertineat ad Magistratum, quasi scilicet Magistratus non debeat tolerare mendicos in civitatibus (sicut quidam malè intelligunt) sed pertinet ad divites, qui admonentur, ita esse liberales erga pauperes, ut mendicare non cogantur, inquit Estius.

Q. 5. Quomodo computaretur annus septimus, quo dimittendus erat servus Hebræus?

℟. Juxta plures Interpretes computabatur hic annus non à die emptionis cujuslibet servi, sed ab anno septimo, qui toti genti Judaïcæ communis erat, & vocabatur *Sabbathicus*; quo & agri quiescere, & servi Hebræi dimitti debebant.

Itaque cùm facienda esset servi alicujus Hebræi venditio, crescebat pretium, vel decrescebat, juxta majorem vel minorem anni illius ab anno Sabbathico distantiam.

Attamen licèt Deus Levit. 25. præceperit, ut anno Jubilæi dimitterentur servi Hebræi, nullibi tamen legitur præcepisse, ut dimitterentur anno Sabbathico: siquidem id quòd hîc v. 1. habetur de facienda remissione anno septimo seu Sabbathico, ab omnibus intelligitur de remissione debiti, ex mutuo, aut venditione, similibusque titulis contracti.

Cùm igitur tum Exod. 21. v. 2. tum hîc v. 12. clarè dicatur, quòd servus Hebræus deberet sex annis servire Hero suo, & anno septimo dimitti, videtur hic annus septimus computandus à die emptionis: & hoc modo eum computat S. P. Aug. Q. 22. in Deuter. dicens: *Hos* (servos Hebræos) *emptos non anno remissionis remitti voluit, quem septimum quemque observari oportebat ab omnibus, sed anno septimo emptionis ejus, quotocumque anno illorum septimus iste annus occurreret.*

Cap. 16. Repetit Deus institutionem præcipuarum festivitatum, de quibus egimus in Cap. 23. lib. Levitici.

CAPUT XVII. XVIII. XIX.

Moyses causas dubias ad Sacerdotes & ad Judicem referri jubet, Regemque, si eligendus fuerit, eligi ex Judæis; proscribit magos atque ariolos, & prædicit Prophetam, à Deo mittendum: jubet designari tres urbes Refugii in azylum homicidæ involuntarii, agitque de testibus veris & falsis.

QUÆSTIO I.

Quis fuerit in V. Lege supremus Judex controversiarum?

CAp. 17. v. 8. *Si difficile, & ambiguum apud te judicium esse perspexeris, inter sanguinem, & sanguinem*: id est, inter homicidium, & homicidium, dissentientibus inter se judicibus, utrùm sit voluntarium, an casuale? utrùm morte plectendum, an absolvendum? item utrùm quodcumque delictum sit sanguine perpetrantis expiandum? quasi diceret: si res sit ambigua in causa sanguinis.

Item: inter *causam & causam, lepram & lepram, & judicium intra portas tuas videris verba variari.* Observant nonnulli, sub tribus membris præfatis, velut exemplis, omnia controversiarum genera comprehendi; nam sub *sanguine & sanguine* continentur controversiæ graviores, quæ pœnâ sanguinis puniendæ sunt: sub *causa & causa* omnes minores de rebus, seu bonis temporalibus; sub *lepra & lepra* omnes ceremoniales, maximè de munditiis & immunditiis.

Itaque in quacumque causa, si judices tuæ civitatis non possint causam dirimere, *ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus*, ubi scilicet est templum, vel tabernaculum, puta in Jerusalem; ibi enim velut in domicilio à se electo præsidet Deus, ubi Pontificem, sive per oraculum *Urim & Thummim* (de quo actum est in Cap. 28. Exodi) sive per spiritum Prophetiæ, sive aliâ viâ dirigat, ac veritatem ostendat.

Erat ergo Jerosolymis supremum & ultimum Judæorum tribunal, à quo nulla vel appellatio, vel declinatio dabatur: constabat autem hoc tribunal, seu Concilium supremum (à Judæis *Sanedrin* appellatum) Summo Pontifice, & septuaginta Senioribus, tamquam assessoribus.

QUÆSTIO II.

An ultimata decisio, & Judicium, tam in Civilibus, quàm in Sacris olim pertinuerit ad Pontificem V. Legis?

CAp. 17. v. 9. *Veniesque ad Sacerdotes Levitici generis, & ad Judicem.* Lyranus, & quidam alii, hæc divisim accipiunt; id est, si dubium sit de rebus Sacris, consule Sacerdotes; si autem sit de rebus civilibus, consule Judicem sæcularem: ita ut particula conjunctiva *et* sumatur pro disjunctiva *aut*.

In hanc opinionem videtur pariter inclinari Estius, dicens: hæc sententia modò Sacerdotem, modò judicem nominat, propter duplicem Magistratum, qui erat in populo Dei, Sacrum, & Civilem; quamvis contingeret aliquando, utrumque Magistratum in eamdem personam concurrere, ut contigit tempore Heli; qui simul Judex & Summus Sacerdos fuit. Attamen

℟. & dico 1. nomine Judicis non intelligitur hîc Princeps, sed Summus Sacerdos, qui per *Ephod*, & per *Urim* & *Thummim* coram Deo de veritate rei

rei inquirebat; adeoque irrefragabilis habebatur authoritatis, tamquam referens responsa Dei. Sensus itaque est: venies ad Sacerdotes Levitici generis, & ad Judicem, nempe Summum Sacerdotem, tamquam Sacerdotibus illis præfectum, & Judicem omnium controversiarum supremum.

Patet hoc ex v. 10. ubi dicitur: *Et facies quodcumque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus*: qua periphrasi intelligitur locus Tabernaculi & Arcæ. Porro loco illi non Judex sæcularis, sed Pontifex præerat tamquam Hierarcha, & Princeps Sacerdotum.

Patet etiam ex v. 12. ubi pœna mortis decernitur nolenti sequi sententiam & imperium Pontificis, ad quem recurrerat. Quod ergo hic dicitur: *ad Sacerdotes, & ad Judicem*, ita accipi debet, ut illud *et* exegeticum, seu explicativum sit; quasi diceret: ad Sacerdotes, id est ad Judices; vel expressit seorsim Pontificem, & Sacerdotes, velut Judicem cum Consiliariis suis. Quare

Dico 2. ad statum Sacerdotalem pertinebat judicium, & ultimata decisio, non tantùm in causis Sacris, sed etiam in civilibus.

Eruitur hoc infra ex cap. 21. v. 5. ubi agens Moyses de homicidio occulto, ait: *accedentque Sacerdotes.... ut... ad verbum eorum omne negotium, & quidquid mundum, vel immundum est, judicetur.* Similiter Sacerdotibus dicitur Ezechiel. 44. v. 24. *cùm fuerit controversia, stabunt in judiciis meis, & judicabunt.*

Luculentissimum hujus rei testimonium suppeditat Josephus lib. 2. cont. Appionem dicens: *Sacerdotes inspectores omnium, judices controversiarum, & punitores damnatorum constituti sunt à Moyse.*

Imo Abulensis docet, Summum Pontificem hìc appellari judicem, eò quòd ipse solus in Concilio, audito aliorum judicio, proferre soleret mortis sententiam. Ita Caïphas in Concilio tulit mortis sententiam in Christum Joan. 11. v. 50. Ita Ananias in Concilio præcepit percuti Paulum Act. 23. v. 2. Neque arguuntur quòd sententiam tulerint, & executi fuerint, sed quòd uterque injustè.

Obj. 1. ex 2. Paralip. 19. v. 10. & 11. & aliunde constat, distinctos fuisse limites Judicum politicorum, & Ecclesiasticorum, seu Sacerdotum, & politicos quidem judicasse omnia civilia, v. g. quæ pacem, quæ bella, quæ contractus, quæ possessiones bonorum, furta, homicidia, similesque injurias concernebant; Sacerdotes verò ea, quæ Sacra erant, v. g. quæ legem divinam, quæ religionem, quæ ceremonias concernebant.

℟. 1. Ea quæ certa, & indubitata erant, per judices politicos judicabantur: at ubi res manebat ambigua, & Judicum sententiæ inter se variabant, recurrendum erat ad Pontificem: unde dicitur v. 8. *si difficile & ambiguum &c.*

℟. 2. Quòd hæc quidem præcipuè ad Sacerdotes spectarent, sed non sola: cùm enim politici Judices adeoque & ipsi Reges, non possent suis legibus, aut arbitratu rempublicam Judæorum administrare, sed Divinis Legibus, quæ ferè omnes continentur in hoc Deuteronomio (quod idcirco Rex ipse perpetuò penes se habere jubetur v. 18.) hinc fiebat, ut etiam politicum tribunal in multis casibus à tribunali Sacerdotum dependeret; cogerenturque etiam Principes in casibus ejusmodi dubiis, seu juris, seu facti ad *Sanedrin* confugere. Unde infra cap. 21. ubi textus noster habet v. 5. *omne negotium* ad verbum Sacerdotum decidi debere, in Hebraïco habetur juxta Pagninum: *omnis lis*, seu controversia.

Obj. 2. Cum Calvino: per Judicem intelligitur hic non Pontifex, sed Princeps politicus; nam qui in politicis præerant Hebræis, usque ad tempora Regum, non alio, quàm Judicum nomine vocabantur.

℟. Neg. assumpt. nam Deus hìc loquitur non de quovis Judice, sed de illo, qui præerat loco, in quo erat tabernaculum, vel templum; hic autem erat Pontifex, non Judex politicus.

Obj. 3. Cum Oziandro: Judæi tantùm hìc jubentur facere, quæ Sacerdotes illi decreverint juxta legem Dei, hoc est conformiter Legi Divinæ, non verò si quid extra hos limites eat.

℟. Hæc verba, quæ habentur v. 10. & 11. *& facies quodcumque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te juxta legem ejus*, non sic esse accipienda, quasi sit conditio: *si docuerint te juxta legem ejus* (ut volunt hæretici) sic enim litigantes fuissent magis perplexi, quàm antè; fuissentque constituti ultimi judices de sua controversia, imo de sententia Sacerdotum, & judicio, utrùm esset juxta legem Dei, nec ne. Semper enim pars damnata à Sacerdotibus excipere potuisset, eos non judicasse secundùm legem; ac consequenter debuisset ulterior constitui Judex, qui judicaret, an Sacerdotes secundùm legem judicassent, an non: & rursus de hoc Judice eodem modo dubitari potuisset; atque adeo fuisset appellatio, & processus in infinitum.

Quare dico hic esse assertionem, quasi dicatur: qui consulunt Sacerdotem, acquiescere debent, & existimare Sacerdotum, & Pontificis judicium datum esse juxta Legem Domini: nam, ut ait Malachias cap. 2. v. 7. *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus: quia Angelus Domini exercituum est.* Unde textus Hebraïcus, quem hæretici sequi malunt, sine ulla conditione habet: *quando docebunt te.*

QUÆSTIO III.

An per Prophetam illum, qui Cap. 18: dicitur suscitandus, intelligi debeat Christus?

CAp. 18. Strictissimè prohibet Moyses Judæis, ne augures ac divinos consulant, & deinde subjungit v. 15. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies.*

Plurimi Interpretes cum A Lapide & Tirino hunc locum intelligunt, non de solo Christo, sed etiam de aliis Prophetis, qui post Moysen fuerunt. Ratio eorum est, quia alias remedium, quod hìc dat contra magos & divinos, non fuisset sufficiens; nam qui Christum antecesserunt tempore, non poterant ipsum interrogare, & audire. Attamen

℟. Et dico: probabiliùs de solo Christo dicta Prophetia intelligenda est. Ita Eusebius, Cajetanus, Estius, & alii.

Prob. quia locus ille, nullibi in Scripturis, aliis Prophetis adscribitur, sed soli Christo: unde habemus de hoc interpretem Spiritum S. inquit Estius, qui per os B. Petri Apostoli Act. 3. ita loquitur: *Moyses quidem dixit: quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris, tamquam me, ipsum audietis.* Item S. Stephanus Act. 7. hunc locum adducit, ad probandum Christum esse Messiam.

Si dicas, quomodo dicatur: *sicut me*, cùm Christus fuerit Moyse major?

℟. Illis verbis non æqualitatem authoritatis, sed similitudinem significari; & sensus est: per omnia ipsum audietis, sicut me audire debuistis; vel, sicut ego nihil vobis præcepi, nisi ex ore Dei, ita nec ille præcipiet. Vel potiùs, *sicut me*, aut ut postea repetitur v. 18. *Similem mei*, designat, quòd uterque sit Legislator, Moyses Legis Veteris, Christus Novæ. Unde S. Stephanus Act. 7. hanc Scripturam allegat, ut ostendat jam olim per ipsum Moysen à Deo promissum esse Prophetam, qui legem antiquam transferat ad novam.

Adde quòd omnino quoque ad hunc locum alludere videatur Pater de Filio Matth. 17. *Ipsum audite.* Itemque ad hunc locum respexisse creditur ipse Filius Christus, quando ait Joan. 5. *de me enim ille* (Moyses) *scripsit.* Et Philippus, quando dixit Joan. 1. *quem scripsit Moyses in Lege.* Huc facit etiam, quòd non

non dicatur: *Prophetas*, sed *Prophetam suscitabit tibi Dominus.*

Citant quidem alii pro sua sententia Aug. non tamen verba ejus referunt: sed si in fonte inspiciatur, de solo Christo loquitur, ut lib. 16. cont. Faustum cap. 18. ubi ita habet: *Quid habes hæretica vanitas, unde te putes posse convincere, non de Christo esse prædictum, suscitabo illis Prophetam de fratribus ipsorum, similem tibi.*

Ad fundamentum autem opinionis oppositæ respondeo, & dico sensum contextûs v. 14. & 15. non esse hunc: non debetis consulere magos, quia ego mittam vobis semper Prophetas, qui vobis veritatem dicent; sed: nolo ut consulatis magos, quia ex vobis orietur Propheta veritatis, ad quem dignè suscipiendum, audiendum &c. vos præparare debetis per odium & execrationem omnium magorum.

Et sanè remedium contra magos Deus illis sufficiens concesserat, etiam sine ullis Prophetis; nam vel per *Urim* & *Thummim*, vel alio quocumque modo Deus consuli poterat in dubiis, prout fecit David 2. Reg. 21. v. 1. Unde Ochoziæ Regi Israël, qui jusserat consuli magos, aut oraculum Beëlzebub Dei Accaron exprobrat Elias, dicens lib. 4. Reg. cap. 1. v. 3. *Numquid non est Deus in Israël, ut eatis ad consulendum Beëlzebub Deum Accaron?*

QUÆSTIO IV.

An Cap. 19. fiat mentio de tribus novis urbibus Refugii, ita ut universim fuerint novem?

Cap. 19. v. 8. *Cùm autem dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos.... v. 9.... addes tibi tres alias civitates.* Jam antè cis Jordanem designatæ erant à Moyse tres civitates Refugii, scilicet *Bosor, Ramoth*, & *Golan*, supra Cap. 4. v. 43. hìc verò initio capitis v. 2. jubentur Judæi tres quoque urbes trans Jordanem designare, intra limites terræ Chanaän: atque hinc Lyranus, Tirinus, A Lapide, aliique probabiliter tres illas urbes, quæ v. 9. addi jubentur, intelligunt de tribus novis urbibus constituendis, ita, ut universim essent novem urbes Refugii, scilicet tres cis Jordanem, in terra Sehon & Og, tres trans Jordanem, in terra Chanaän, & tres in terra expugnanda, & dilatanda versùs Euphratem, & mare rubrum.

Dices, numquam fuerunt novem urbes Refugii: unde & Josuë 20. non nisi sex urbes separantur; de reliquis autem tribus nulla usquam fit mentio.

℟. Quòd neque umquam fuerit habitatio Judæorum extensa usque ad Euphratem: unde David, qui terras illas expugnavit, & nullas ibi Civitates Refugii constituit, contra hoc præceptum non deliquit: illud enim non obligabat, nisi quando ejectis, devictisque gentibus, terra illa non ut tributaria, sed ut propria possessio à Judæis inhabitaretur; quod respectu totius Syriæ numquam fecerunt Judæi, nequidem tempore Salomonis.

Inst. ergo promissio de extendendis terminis terræ promissæ usque ad Euphratem, fuit conditionata, quod est contra ea quæ diximus supra cap. 1.

Prob. quia si terræ illæ tantùm fuerint promissæ ut tributariæ, & non ut propria possessio, atque tunc non debuerint esse civitates Refugii, hoc præceptum erit inutile; ergo illa promissio intelligi debet de dandis illis terris in possessionem sub conditione, quæ hìc exprimitur v. 9. *si tamen custodieris mandata &c.*

℟. Terras illas potuisse Judæis subjici duplici modo. 1. sic, ut essent tantùm tributariæ, & nulli Judæi in illis habitarent, ut contigit tempore Davidis & Salomonis; & tunc civitates Refugii non erant necessariæ. 2. Ita, ut non tantùm essent tributariæ, sed ut Judæi illic habitarent, & dominarentur populo &c. & tunc civitates Refugii fuissent necessariæ.

Porro quòd Judæi non potuerint terras illas pro libitu suo possidere, deletis earum habitatoribus, colligitur ex cap. seq. v. 10. 11. & 15. ubi præcipitur, ut si alias civitates, præterquam Chananæas, velint capere, offerant ipsis primò pacem, quam si acceptaverint, non poterunt delere habitatores, sed tributo subjicient.

Ad id autem quòd hìc additur v. 9. *si tamen custodieris mandata &c.* dici potest istam conditionem esse hanc: si custodieris mandata Dei, dilatabit terminos tuos, ita, ut terram sub tributo promissam, non solùm habeas tributariam, sed etiam in possessionem, sicut terram Chanaän: nam tunc Deus efficiet, seu permittet, ut habitatores pacem non acceptent, adeoque illos possis omnes delere, & eorum civitates ac agros possidere. Atque ita conciliari potest sententia S. P. Aug. cum opinione S. Hieron. de quibus supra cap. 1.

Etenim quòd S. Hieron. Epist. 128. ad Dardanum non doceat, terram ad Euphratem usque, tamquam tributariam, sub conditione Judæis fuisse promissam, sed tantùm velit, eamdem tamquam propriam, seu quasi hæreditariam sub conditione ipsis fuisse promissam, videtur evinci ex ejus propriis verbis: siquidem postquam de latitudine & longitudine terræ promissæ disseruisset, ita populum Judaicum alloquitur: *& ego fatebor hæc tibi repromissa*, NON TRADITA: *si observasses mandata Dei, & in præceptis illius ambulasses, si non pro omnipotente Deo coluisses Beëlphegor, & Baäl, Beëlzebub, & Chamos: quos quia prætulisti Deo, omnia, quæ tibi promissa fuerant, perdidisti*; videlicet tamquam tibi tradenda, seu tamquam propria possidenda.

Itaque conformiter ad statim dicta asserendum videtur, quòd terra ad Euphratem usque, Abrahamo Gen. 15. absolutè promissa fuerit, tamquam tributaria, ut docet S. Aug. & quòd eadem hìc Hebræis promissa sit tamquam hæreditaria, sed conditionatè, si nempe custodierint mandata Dei, ut docet S. Hieronymus.

Quæ cap. 20. præscribuntur circa tempus belli, & prælii, particularem non continent difficultatem.

CAPUT XXI. XXII. XXIII.

Jubet Deus expiari homicidium occultum, per cæsionem cervicis vitulæ, & per protestationem Magistratûs de sua innocentia; pronuntiatur maledictus, qui pendet in ligno: vetatur assumi habitus sexui non congruens; Ammonites, Moäbites & alii arceantur ab Ecclesia Dei.

QUÆSTIO I.

Cur potiùs maledictus dicatur a Deo, qui pendet in ligno, quam qui moritur alio supplicii genere?

Postquam Deus cap. 21. præcepisset, ut si reus appensus fuisset in patibulo, non permaneret cadaver ejus in ligno, sed eàdem die sepeliretur, hanc rationem subjunxit

℣. 23. *Maledictus à Deo, qui pendet in ligno.* Versio Hebraïca Pagnini, item Aquilæ, Theodotionis, & Symmachi in eumdem sensum conveniunt; sed textus Chaldaïcus habet: *non permanebit in ligno cadaver ejus, quia alleviatus à Deo est, qui pendet in ligno*, ut sensus sit: sepeliatur, quia satis pœnæ luit suspendio, & morte suâ.

Expositio illa orta videtur ex verbo Hebraïco *Halal*, quod significat non tantùm execrari & maledicere, sed etiam alleviare. Attamen optimè vertit Interpres Latinus; nam verbum *Halal* usitatè significat maledicere, execrari, devovere, ut patet Levit. 20. & 24. Unde LXX. habent: *maledictus omnis, qui pendet in ligno.* Similiter legit Apost. ad Galat. 3. v. 13. Sed quæstio superest quare potiùs suspensus dica-

dicatur à Deo maledictus, quàm alii rei alio mortis genere puniti?

Abulensis rationem dat hanc: quia, cùm talis & vultu, & totâ membrorum compage præ se ferat quamdam Dei imaginem, ignominia suspensi in Deum quodammodo redundat; adeoque juxta ipsum suspensus non est maledictus, sed maledictum est, seu ingratum Deo, quòd cadaver suspensi maneat in ligno.

Andreas Masius in cap. 8. Josue v. 28. ideo putat maledictum dici suspensum, præsertim post mortem, quia quamdiu manet in ligno post mortem, offert hominibus perpetuam speciem de animæ humanæ mortalitate, dum vident humana corpora bestiarum loco esse.

Sed utraque hæc explicatio insignium Interpretum judicio, non tam genuina & solida, quàm subtiliter inventa videtur; & non tantùm suspensis, sed quibusvis mortuis, & cadaveribus quadrat.

Tirinus existimat dici maledictum, quia suspensio erat maximè infame, & vilissimum mortis genus.

Verior & communior est opinio, ideo suspensum dici maledictum, quia omnes mali sunt Deo execrabiles, & ideo de terra, quàm citissimè, etiam secundùm corpus tollendi, & ex conspectu ac memoria hominum auferendi, tamquam publico indigni, ne terra diutius contaminata maneat.

Peculiariter tamen hoc de suspensis præscribitur, quia, qui moriebantur alio mortis genere, lapidibus, aut aquis sepeliebantur, aut flammis absumebantur, ita ut ipsorum cadavera non paterent publico conspectui, sicut suspensorum.

Quia ergo quoad eorum cadavera, qui ferro, aut alio mortis genere, humi moriebantur, ne finerentur super terram putrescere, ipsa fœditas, fœtor, & offensio sensuum humanorum satis admonebant; quoad illos præcepto non erat opus, sed tantùm quoad suspensos in sublimi, ubi facilè potuissent relinqui.

P. 1. An generalis hæc sententia: *maledictus qui pendet &c.* etiam ad Christum pertineat?

Tertullianus lib. cont. Judæos cap. 10. ab hac lege Christum eximit, quia non propter suum peccatum ligno affixus est. Attamen lib. de patientia cap. 8. exemplo Christi Christianos ad martyrium exhortans ait: *Dominus ipse maledictus in Lege est, & tamen solus est benedictus: igitur Dominum servi sequamur, & maledicamur patienter, ut benedicti esse possimus.*

℟. Verbis Apostoli ad Galat. 3. v. 13. *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est; maledictus omnis, qui pendet in ligno.* Sicuti ergo propter hominis peccatoris assumptam carnis mortalitatem *factus est in similitudinem carnis peccati*, ita & suspendio suo similitudinem gessit hominis à Deo maledicti, & pro tali reputatus est. Plura de hac re videri possunt apud S. P. Aug. lib. 14. cont. Faust. cap. 2. 3. & 12. Item lib. cont. Adimantum cap. 21.

P. 2. An cap. 22. v. 1. ubi dicitur: *non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, & præteribis*, per fratrem intelligatur quilibet proximus?

℟. Licèt nonnulli putent, nomine fratris intelligi solum Hebræum, quo modo fortè etiam Judæi intellexerunt, rectiùs tamen Marius, & alii ex natura hujus præcepti deducunt nomen fratris generatim accipi, ut comprehendat etiam omnes, qui non erant Hebræi, imo qui nequidem erant proselyti. Cùm enim v. 2. supponatur nesciri, quis bovis, aut ovis errantis Dominus sit; nec ex ipsis rebus hoc innotesceret, an esset Judæus, proselytus, aut Ethnicus, necesse est, nomen fratris ad illos omnes extendi.

QUÆSTIO II.

Quid intelligatur per Ecclesiam, à cujus ingressu prohibentur Ammonitæ & alii?

Cap. 23. ℣. 3. *Ammonites & Moabites... non intrabunt Ecclesiam Domini in æternum.* Triplex potissimùm hic affertur Interpretum expositio.

1. Per Ecclesiam aliqui intelligunt atrium Templi, vel Tabernaculi, & pro hac sententia facit illud Jeremiæ Thren. 1. v. 10. *vidit* (Jerusalem) *gentes ingressas Sanctuarium suum, de quibus præceperas, ne intrarent Ecclesiam tuam.*

2. Lyranus, Cajetanus, & Oleaster per Ecclesiam intelligunt Magistratum populi. Pro hac sententia facit illud, quod Ecclesiastici cap. 38. v. 37. de Mechanicis artificibus dicitur: *in Ecclesiam non transilient, super sellam Judicis non sedebunt, & testamentum Judicii non intelligent.* Hanc expositionem amplectitur D. Thom. 1. 2. Q. 105. art. 3. ad 2.

3. Menochius, Tirinus, A Lapide, & Jansenius dicunt quòd intrare Ecclesiam hìc idem sit, quod in civium numerum censeri, & de populo Israëlitico reputari, perinde ac si ex 12. Patriarchis quis oriundus esset, atque adeo, ut dignitatum & officiorum capax fiat; ut gaudeat juribus Judæorum, v. g. fruendi privilegiis anni septimi remissionis, & anni Jubilæi &c. Non ergo Eunuchi, Ammonitæ &c. arcentur hic à Judaismo, fide, & salute: nam certum est, quod possent fieri proselyti, atque adeo admitti ad Phase, aliaque Sacra Judæorum, ut patet Exod. 12. v. 48. Arcentur itaque tantùm à societate politica, jure, ac privilegiis Judaicis, quibus subinde donabantur alienigenæ, qui tunc censebantur intrare in Ecclesiam Domini. Hoc tertio modo sumitur Ecclesia Numer. 20. v. 4. dum dicitur: *cur eduxistis Ecclesiam Domini in solitudinem?* Et Judic. 20. v. 2. *cunctæ tribus Israel in Ecclesiam Dei convenerunt.*

Marius tres illas expositiones probabiles censet. Primam & secundam, maximè primam, refutat Jansenius ex Hebræo: nam *Cahal*, inquit, non significat ullam templi, vel atrii partem, nec etiam Magistratum, sed tantùm congregationem populi.

Sed versio Pagnini vocem hebraicam nunc *concionem*, seu congregationem, nunc *Ecclesiam* interpretatur. Unde expositio tertia sicut est communior, ita & verisimilior.

Nec textus citatus pro prima multum facit, nam gentes poterant intrare atrium gentium, quod Salomon illis ædificaverat. Unde sensus est: gentes, quæ nec de Magistratu, nec de populo Judaico esse possunt, jam dominantur nostri, & profanant Sanctuarium, seu templum.

P. Quomodo Ruth Moäbites, & Achior Ammonites, salvâ hac prohibitione divinâ, intraverint in Ecclesiam Domini; & cur Deus noluerit in templo offerri mercedem prostibuli?

Respondet A Lapide, quòd, dum Moäbitæ & Ammonitæ arcentur ab Ecclesia, excipiantur feminæ. Similiter dicit Jansenius: de feminis videtur alia ratio fuisse. Quod non est mirum, inquit, quia extra gentes Chananæas, quælibet gentilis uxor duci poterat, ut patet ex cap. 21. v. 13. Quinimo D. Thom. 1. 2. q. 105. art. 3. ad 1. admittit, dici posse, quòd *illa prohibitio extendebatur ad viros, non ad mulieres, quibus non competit simpliciter esse cives.* Et S. P. Aug. Q. 35. in Deuter. ita scribit: *an Ammonitas prohibuit admitti, non Ammonitidas, id est viros, non feminas?*

Præfata solutio sufficit quidem pro Ruth, sed non pro Achior, quem constat fuisse Ammonitam, & tamen Judith 14. v. 16. legimus, eum appositum fuisse ad populum Israël, cum omni successione generis sui. Quare

℟. Et dico: per has leges non prohibebatur gentium conversio ad Judaismum, sed tantum participatio in privilegiis quibusdam, ut supra dictum est. Itaque Ruth quidem, & Achior conversi fuerunt ad Judaismum, & accensebantur proselytis; admissi tamen non fuerunt ad civiles prærogativas, quas habebant Judæi: Ruth quidem pro sua tantùm persona, nam cùm esset mulier, ejus filius Obed erat verè Judæus, utpote natus ex Boöz Principe tribûs Juda: Achior autem etiam pro tota sua progenie exclusus fuit.

℣. 18. *Non offeres mercedem prostibuli... in domo Domini.* S. P. Aug. Q. 38. in Deuter. hujus legis

„ videtur ea esse causa, quia superiùs prohibuerat esse „ meretricem de filiabus Israël, aut quemquam filiorum Israël uti meretrice: & ne surreperet cogitationi, expiari posse hoc peccatum, si aliquid offeretur inde in Templo, dicendum fuit, quòd sit abominatio Domino. „

Ea, quæ cap. 24. præscribuntur circa libellum repudii, hic omittimus, quia de istis jam agi solet in Theologia.

CAPUT XXV. XXVI.

Præcipitur benignitas erga jumenta laborantia; mandatur, ut frater fratri, sine liberis defuncto, semen suscitet. Agitur de professione gratitudinis erga Deum, per Hebræos facienda.

QUÆSTIO I.

De lege suscitandi semen fratri, sine liberis defuncto.

CAp. 25. v. 5. *Quando habitaverint fratres simul*: non agitur de habitatione in eadem domo, aut loco; hoc enim parum ad rem præsentem conduceret, ut observat Abulensis: sed sensus est, cùm simul vixerint; sive, ut Tirinus ait, quando ejusdem tribûs & familiæ fuerint.

Et unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri: sed accipiet eam frater ejus. Putat Calvinus per *fratrem* hic intelligendum esse *cognatum*; quia, inquit, Levit 18. v. 16. vetatur, ne frater ducat uxorem fratris sui.

Attamen Abulensis, Cajetanus, Jansenius, & alii passim fratrem propriè dictum hic accipiunt; & videtur id satis constare ex praxi Judæorum Matth. 22. ubi Sadducæi quæstionem proponunt de septem fratribus, quorum unus post alium eamdem uxorem acceperant. Unde videtur hic lege præceptum, quod jure quodam ante Legem servabatur, ut patet Gen. 38. ubi mortuo secundo fratre, tertius promittitur ipsi Thamari.

Itaque est hic exceptio à lege Levit. 18. v. 16. Si ergo deessent fratres, cognati proximi non tenebantur uxorem sine liberis defuncti ducere, nisi in eo casu, quo vellent esse hæredes bonorum ejus, ut colligitur ex historia Boöz, relata cap. 4. lib. Ruth.

Legem hanc tantùm obligasse fratres, ex eo etiam suadetur, quòd hic nulla fiat mentio cognati, semperque ingeminetur nomen fratris. Unde in textu Hebraïco, prout ad verbum vertunt Pagninus & Cajetanus, habetur: *levir accipiet eam*, id est frater mariti. Mirum proinde quòd sic scribat Estius: Hebraïcè est: *cognatus ejus*, atque adeo, si frater non erat, debebat mulier conjungi ei, qui maritum ejus proximè contingebat.

Et suscitabit semen fratris sui: prolem scilicet, quæ fratris defuncti nomen & stirpem propaget.

Causæ legis istius assignari possunt variæ, scilicet ut ita familiæ distinctæ servarentur, neque confunderentur hæreditates: ut charitas fraterna sanciretur, ut memoria defunctorum retineretur; & quædam resurrectionis imago carnalibus hominibus adumbraretur, ut notat Julius Africanus apud Eusebium lib. 1. Histor. cap. ult. frater enim mortuus quodammodo resurgebat, per semen à fratre suscitatum.

P. 1. Quid si frater defunctus reliquisset filiam, non filium, an frater superstes tali casu deberet ducere uxorem defuncti?

℟. Quamvis affirment Abulensis & A Lapide, rectiùs tamen videtur negare Tirinus: quia extra casus hic exceptos, non licebat viduis nubere fratri mariti defuncti, ut liquet ex lege Levit. 18. v. 16. atqui hic casus non videtur excipi, nam & filiæ inter liberos censentur, & eo casu filia superstes erat hæres patris, ut liquet Numer. 27. v. 8. & per maritum ex eadem tribu & familia sibi conjunctum, defuncti nomen seu stirps propagari poterat, ut satis indicatur ibidem cap. 36. in filiabus Salphaäd, ergo &c.

Dices cum A Lapide: *suscitare semen* est suscitare prolem masculam, quæ fratris defuncti nomen & stirpem propaget: feminæ enim numquam gerunt nomen patris, vel avi, sed mariti. Unde & in Hebræo hic v. 5. loco *absque liberis* juxta Versionem Pagnini habetur: *& non ei filius*; ergo &c.

℟. Neg. ant. nam licèt feminæ non hæreditantes fortè in V. Lege non gererent nomen patris, tamen hæreditantes illud gerebant, & stirpem ejus propagabant: siquidem & ipse A Lapide admittit, quòd, si defuncto fratre, filia fuisset superstes, nec superfuisset frater, qui suscitasset semen fratri defuncto, tunc filia ista accepisset hæreditatem patris sui, & qui eam duxisset, suscitasset semen patri ejus defuncto. Ad id autem, quod ex Versione Pagnini allatum est, dico, casu quo ita in Hebræo habeatur, verbum *filius* accipi debere generatim, ita ut idem significet, quod *proles*; quo sensu sumi videtur Lucæ 1. v. 7. Etenim quòd hic ita accipi debeat, eruitur ex nostra Vulgata, seu translatione S. Hieronymi, qui ex Hebræo vertit: *absque liberis*.

P. 2. Quo sensu dicatur v. 6. quòd primogenitus debuerit vocari nomine defuncti?

℟. Id non dici seu præcipi, ut idem omnino nomen gerat, sed ut vocetur filius, utique legalis, patrui sui defuncti, ut ejus hæreditatem adeat. Primogenitus ergo vocabatur filius defuncti, reliqui verò erant solius generantis, ejusque nomine vocabantur. Unde S. P. Aug. lib. 2. Retract. cap. 12. de hac lege ita scribit: *suscitare nomen defuncti, quod dictum est, ad hoc lex valere præcepit, ut ejus* (nempe fratris sine liberis defuncti) *filius diceretur, non ut hoc quod ille vocaretur.* Et sic Boöz filium, ex Ruth susceptum, non appellavit *Mahalon*, quo nomine prior Ruth maritus vocabatur, sed nominavit eum *Obed*.

QUÆSTIO II.

Quomodo intelligatur, quod jubentur Hebræi in professione gratitudinis dicere: Syrus persequebatur Patrem meum?

CAp. 26. v. 2. *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias.* Non itaque de quibusdam tantùm, quas *mundas* nonnulli vocant, sed de omnibus omnino: nam omnes fruges erant mundæ; sola verò animalia distinguebantur per immunda, & munda.

℣. 5. *Et loqueris in conspectu Domini Dei tui: Syrus persequebatur patrem meum, qui descendit in Ægyptum, & ibi peregrinatus est in paucissimo numero: crevitque in gentem magnam.* Quis autem sit hic Syrus, & quæ istius persecutio, explicat textus Chaldaïcus dicens: *Laban Syrus quæsivit perdere patrem nostrum.*

Communis itaque hujus loci interpretatio est: Laban, socer Jacobi, qui habitabat in Mesopotamia Syriæ, persequebatur Jacobum fugientem; nam Mesopotamia, in qua Laban habitabat, est pars Syriæ: unde & 2. Reg. 10. v. 16. & alibi passim in Scripturis vocatur Mesopotamia Syriæ.

Igitur profitentur hic Hebræi in oblatione primitiarum, omne quod habent, Dei donum esse (cum jam inde à primo gentis suæ initio persecutiones, malaque plurima passi sint, quibus succubituri fuissent, nisi eos Deus protexisset) atque ideo se in solemnem gratiarum actionem primitias istas Deo omnium largitori offerre.

Pagninus ex Hebræo vertit: *Syrus periens pater meus, & descendit in Ægyptum*; quasi diceret: Syrus pater meus peribat, aut periturus erat, & ita sensus

flus est: Jacob, qui habitavit in Syria, frumenti penuriâ (non quidem tunc, sed postea) laborans, ita ut metueret, ne ipse cum suis consumeretur inopiâ (ut dicitur Gen. 42.) descendit in Ægyptum.

Similiter & Vatablus vertit: *Syrus ille penuriâ laborans fuit pater meus.* Uterque autem ille sensus cum Latino ferè coincidit: est enim protestatio gratuitæ donationis terræ promissæ, & divitiarum, quas habebant; Hebræi

Cap. 27. & 28. præscribitur erectio lapidum ingentium, quibus Deuteronomium inscribatur: exhibetur ceremonia publicæ benedictionis & maledictionis; multaque mala violantibus Legem Dei intentantur; circa hæc

P. Quo sensu inter cæteras maledictiones cap. 28. v. 66. ponatur: *& erit vita tua pendens ante te* &c.?

R. In sensu literali hic est periphrasis summi angoris, & animi ad omne momentum mortem expectantis. Unde subjungitur: *timebis nocte & die, & non credes vitæ tuæ:* id est, desperabis, te posse diutiùs supervivere: quem sensum planiorem facit v. 67. *mane dices: quis mihi det vesperum &c.*

In sensu tamen allegorico, plerique antiqui Patres verba hæc ad Christum Dominum referunt; qui cùm esset vita mundi, sicut de se in Evangelio testatur, pependit ante oculos Judæorum in Cruce, & non crediderunt ei. Hunc sensum tradunt S. Irenæus lib. 4. cap. 23. Tertul. lib. cont. Judæos cap. 11. S. Cyprianus lib. de Idolorum vanitate, S. Cyrillus Catechesi 13. S. Athanas. lib. de Incarn. Verbi, S. Leo serm. 8. de Passione, & præ cæteris S. P. Aug. lib. 16. cont. Faust. cap. 22. ubi de textu citato ita scribit: „ quæ verba & aliter posse intelligi, potest aliquis „dicere, de Christo autem non intelligi, nec Faustus ausus est dicere, nec quisquam prorsus audebit, nisi qui negaverit, aut Christum esse vitam, „aut à Judæis visum esse pendentem, aut eos illi „non credidisse. Cùm verò & ipse dicat: *ego sum „vita*, & eum pependisse constet ante oculos non credentium Judæorum, non video, cur dubitare debeamus, id etiam de Christo scripsisse illum, de quo „Christus ait (Joan. 5. v. 47.) *ille enim de me scripsit.*

****

CAPUT XXIX. XXX. XXXI.

Reprehendit Moyses Judæos, quòd per magnalia & beneficia Dei, cis præstita, ad ejus amorem & obedientiam non assurgant: docet legem esse observatu facilem; scripto consignat Deuteronomium: jubetque illud in latere Arcæ fœderis asservari.

QUÆSTIO I.

Quo sensu dicatur, quòd vestimenta Hebræorum, in deserto non sint attrita?

Postquam Moyses cap. 29. Israëlitis in memoriam revocasset, quòd Deus eos adduxisset 40. annis per desertum, adjungit v. 5... *non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt.* Abeu Esra dicit: manna fuit illis temperamentum, ut non gigneret sudorem, quo vestes perustæ inveterarentur: sed hoc non sufficiebat hic; solo enim usu teruntur vestes, præsertim si quis iter faciat.

Nonnulli Critici dicunt, per jam citata Scripturæ verba nihil aliud significari, quàm quòd nihil Hebræis in solitudine defuerit; cùm mercatores Arabes omnibus in rebus præstò essent. " Revera, „ inquit unus ex illis in cap. 8. Deuteronomii, " in hac solitu„dine Israëlitis comparare quidquid ad eorum nutri„tionem, atque vestitum necesse esset, nonne satis „sensibile erat divinæ providentiæ argumentum? Il„lis erant pecora, argentum, atque artifices: nihil „impedimento erat quo minùs eorum in lucrum ce„derent lanæ, oviumque pelles; atque à finitimis po„pulis, quidquid sibi deesse poterat, coëmerent."

Unde & tandem concludit: "hic nobis animo sin„gularis erga populum suum Dei providentia reco„lenda est; non verò sunt sine necessitate miracula „multiplicanda." Verùm hæc opinio nullo modo admittenda, sed omnino rejicienda videtur.

1. Quia verum non est, quòd Hebræi ex commercio cum vicinis gentibus vestes sibi comparaverint; quandoquidem gentes illæ ferè omnes essent hostiles. Unde Hebræi cum eis vix umquam habebant commercia. Et etiam dato quòd habuissent, tamen moraliter impossibile apparet, quòd toto tempore 40. annorum, quibus in deserto peregrinati sunt, ex illis commerciis tot vestes sibi comparare potuerint, quot erant necessariæ pro tanta hominum multitudine.

2. Moyses tum hic, tum supra Cap. 8. inter magnalia & summa Dei beneficia recenset; quòd Israëlitis in deserto nihil defuerit quoad victum & vestitum: ergo sicut fuit miraculum, quòd 40. annis non laboraverint inopia cibi & potûs, ita pariter summum miraculum fuit, quòd vestimenta eorum toto illo tempore non fuerint attrita.

3. Quia in alia opinione non possunt verificari præcitata Scripturæ verba: *Non sunt attrita vestimenta vestra &c.* vel, ut supra Cap. 8. v. 4. dicitur: *Vestimentum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit:* aut, ut fertur habere textus Hebraicus: *Vestis tua non veteravit desuper te.* Nam supponamus, quòd Deus de rebus ad victum & vestitum necessariis adeo copiosè alicui provideret, ut quotiescumque vestimenta ejus trita sunt, semper sibi possit procurare nova, de eo post longum spatium annorum non posset dici: quòd vestimenta ejus non sint attrita, aut vetustate nequaquam defecerint; ergo etiam supposito, quòd Deus Judæis in deserto ex commercio, quod habebant cum vicinis gentibus, adeo copiosè providisset, ut, quotiescumque indigebant novis vestibus, easdem sibi comparare possent, Moyses pariter populo Israël dicere non potuisset, quòd toto tempore 40. annorum vestimenta eorum non fuerint attrita, aut vetustate nequaquam defecerint. Unde

4. Etiamsi tantisper gratis concederetur, quòd Hebræi ex commercio cum gentibus, aliisque mediis naturalibus vestes sibi comparare potuissent, tamen propterea non foret neganda miraculosa soliditas, per 40. annos à Deo concessa vestibus Hebræorum, ut scilicet nullatenus rumperentur, vel tererentur. Nam licèt Christus v. g. potuerit varios infirmos sanare & curare mediis naturalibus, tamen propterea non est negandum, quòd eos sanaverit supernaturaliter, seu miraculosè, quia nimirum id clarè exprimit Evangelium; ergo pariter non est neganda jam memorata miraculosa soliditas; quia eamdem clarè exprimit liber Deuteronomii. Non ergo hic miracula sine ulla necessitate, seu fundamento multiplicantur, sed econtra oppositæ opinionis patroni, & ad excessum Critici, miracula, in Scriptura clarissimè expressa, gratis & sine ullo prorsus fundamento negant, & quodammodo eliminare conantur.

Itaque grande hoc miraculum nedum admittendum est, sed & simul cum S. Justino in Dialogo cum Triphone dicendum videtur: vestes cum parvulis crevisse, quandoquidem non pauci Israëlitarum, Ægypto exeuntium, parvuli fuerint, pro quibus in deserto non videntur semper potuisse novas vestes comparare.

5. Vestimenta Hebræorum in toto itinere per desertum numquam fuisse trita, pariter tradit S. P. Aug. cujus unius authoritas meritò præferenda est authoritati omnium similium Criticorum. Audiatur S. Doctor ad præfatum Scripturæ locum attendens lib. 1. de peccat. merit. cap. 2. & 3. *si*, inquit, *non peccasset Adam, non erat expoliandus corpore, sed supervestiendus immortalitate & incorruptione, neque enim metuendum fuit, ne fortè diutiùs hic vivendo in corpore animali, senectute gravaretur, & paulatim*

vete-

veterascendo perveniret ad mortem. Atque ut id exemplo probet, pergit S. P. *si enim Deus Israëlitarum vestimentis & calceamentis præstitit, quòd per tot annos non sunt obtrita, quid mirum si obedienti homini ejusdem potentiâ præstaretur, ut animale ac mortale habens corpus, haberet in eo quemdam statum, quo sine defectu esset annosum, tempore quo Deus vellet, à mortalitate ad immortalitatem sine media morte venturus.*

P. Unde parvuli, qui nascebantur in deserto, nova vestimenta & calceamenta consecuti sint?

℞. Eos accepisse vestimenta & calceos ex vestibus calceisque non detritis morientium: quæ semel aptata corporibus parvulorum, cum crescentibus, iterum non atterenda crescebant. Ut enim advertit A Lapide, tot ferè sunt mortui in deserto, quot nati, ut clarum est, si conferatur cap. 12. Exod. v. 37. cum cap. 26. Numer. v. 51. Addi posset, quòd Israëlitæ ab Ægyptiis abstulerint vestem plurimam Exod. 12. v. 35. atque ab Amalecitis cæsis auferre potuerint. Denique cùm Hebræi tam viri, quàm feminæ in deserto non essent prorsus otiosi, ab iis ex lana & corio cæsorum animalium, vestes texi, & calcei confici etiam potuerunt.

Non videtur igitur admittenda opinio Abulensis, qui putat vestes, quas Hebræi secum extulerant ex Ægypto, quamvis essent majores, supernaturaliter tamen fuisse imminutas & contractas, atque accommodatas corpusculis parvulorum, easdemque rursus cum eis crescentibus crevisse: nulla quippe necessitas cogit, ejusmodi miraculum adstruere.

QUÆSTIO II.

QUÆDAM ALIA RESOLVUNTUR.

Cap. 30. v. 4. *Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde* (si pœnitentiam egeris) *te retrahet Dominus Deus tuus.* Cardines cœli, id est extrema Orbis, inquit Sa, ubi cœlum videtur terræ conjungi.

In Hebraïco juxta Pagninum habetur: *si fuerit expulsus tuus in extrema cœlorum.* Unde & hoc modo illa verba transferuntur in textu Latino lib. 2. Esdræ cap. 1. v. 9. *etiamsi abducti fueritis ad extrema cœli.*

Abulensis per cardines cœli accipit quatuor mundi plagas, scilicet Orientem, Meridiem, Occidentem, & Septemtrionem.

A Lapide per cardines cœli vult intelligi duos polos, scilicet arcticum & antarcticum; quia sicut ostii cardines sunt fixi & immobiles, in iisque volvitur, & movetur ostium, ita poli sunt fixi & immobiles, in iisque volvitur cœlum, inquit Author citatus.

Verumtamen per hæc extrema, non soli poli, sed quælibet extrema cœli plaga videtur potiùs intelligenda, ut liquet ex ipso textu: nam est locutio hyperbolica, qua significatur, Deum Judæos pœnitentes reducturum esse in Palæstinam, non solùm ab utroque polo, sed à quibuscumque regionibus etiam remotissimis, etiamsi tam remotæ essent à terra Sancta, quàm remoti sunt cardines cœli à terra.

Cap. 31. v. 9. *Scripsit itaque Moyses legem hanc:* scilicet Deuteronomium & Canticum, quod habetur seq. cap. ut patet hìc v. 22.

Putat A Lapide, quòd utrumque scripserit, antequam ea pronuntiaret, ac promulgaret populo; & pro ratione subjungit: nam eâdem die, qua hæc dixit Moyses, & populo benedixit, ascendit in montem Nebo, ut patet cap. seq. v. 48. & 49. ibique mortuus est: nec enim potuisset Moyses eodem die totum Deuteronomium dicere, simul & scribere, ut ait Abulensis.

Opinio hæc probabilis est: attamen cap. seq. v. 48. tantùm dicitur, quòd eâdem die, qua scilicet finivit loqui, jusserit eum Dominus ascendere in montem, id est, mandatum ascendendi acceperit, non quòd eâdem die ascenderit, aut quòd Deus jusserit, ut eâdem die ascenderet.

℣. 26. *Tollite librum istum* (scilicet Deuteronomium jam descriptum) *& ponite in latere Arcæ.* Non igitur hic liber intra ipsam Arcam, in aliquo ejus angulo positus est, sed in latere exteriori, puta in aliqua tabula, quæ erat ad latus Arcæ. Liber tamen hic, ædificato templo, non ampliùs in Sancto Sanctorum, sed neque in Sanctuario asservatus, sed in Gazophylacium translatus fuit, ut patet ex 2. Paralip. 34. v. 14.

Caput. 32. continet Canticum cygnæum Moysis morituri: *audite cœli quæ loquor*, quod à Rabbinis vocatur summarium, seu compendium totius Legis. Cap. 33. Moyses benedicit singulas tribus singulis suis benedictionis.

CAPUT XXXIV.

Moyses è Phasga vertice montis Nebo contemplatus terram Chanaän, jussu Dei moritur, & occultè per Angelos sepultus defletur à populo: substituitur ei Josuë, ac tandem liber concluditur elogio Moysis à familiaritate cum Deo &c.

QUÆSTIO UNICA.

De morte & sepultura Moysis.

Vers. 1. *ascendit ergo Moyses de campestribus Moäb super montem Nebo, in verticem Phasga*: dicitur *Nebo* mons altissimus montium *Abarim*: *Phasga* autem vertex sublimissimus montis *Nebo.* Eò autem ascendit, quia inde latè patebat prospectus terræ promissionis.

Ostenditque ei Dominus omnem terram &c. datum hoc est Moysi in solatium denegati introitûs.

℣. 5. *Mortuusque est ibi Moyses... jubente Domino.* Quia non tam defectu virium, quam voluntate Dei, mors ejus accidit. *Eam verò causam mortis Moysi dicit Dominus, quam etiam fratris ejus* (Aäron) *ambobus enim etiam hoc ante prædixerat, quòd ideo non intrarent cum populo in terram promissionis, quia non eum sanctificaverunt coram populo ad aquam contradictionis; id est, quia dubitaverunt de dono ejus, quòd posset aqua de petra profluere.* S. P. Aug. Q. 53. in lib. Numerorum.

Ex statim autem memorato Scripturæ loco apertissimè refellitur quorumdam opinio, quòd Moyses non sit mortuus, sed instar Eliæ translatus, ut apertè censuit Rabbi Moyses, cujus verba citantur apud Genebrardum.

In rem nostram dicit S. P. Aug. Tract. 124. in Joan. „ non possunt deesse qui credant, si non desint, qui „ Moysen etiam asserunt vivere, quia scriptum est, „ ejus sepulchrum non inveniri: & apparuit cum „ Domino in monte, ubi & Elias fuit, quem mor„ tuum legimus non esse, sed raptum... sed Scriptura „ ipsa, licet sepulchrum ejus nusquam inveniri legi„ mus, mortuum tamen esse sine ulla ambiguitate „ testatur. „

Dices, aliqui SS. Patres, ut Hieron. in cap. 9. Amos, Nyssenus in vita Moysis, Ambros. lib. 1. de Cain & Abel, ac alii videntur asserere Moysen non esse mortuum.

℞. Cum Jansenio, quòd Patres illi magìs videantur mysterium aliquod venerari, quàm claram literæ sententiam exprimere: S. Hieron. enim ait, Moysen ascendisse in cœlum, id est ad cœlestem, & perfectissimam vitæ sanctitatem. Eamdem explicationem admittunt verba Nysseni. Verba autem S. Hieron. sunt hæc: " quotidie credentes & „ membra corporis sui ædificat „ (Deus) " & de „ terris ad cœlum levat, ut in illis ipse conscendat. „ Ascendit Dominus in cœlum cum Enoch: ascen„ dit cum Moyse, cujus sepulturæ locus, quia in „ cœlum ascenderat, in terra non potuit inveniri.

„ As-

„ Ascendit cum Paulo, qui vas electionis, in Apo-
„ stolum de persecutore mutatus est, & de humilibus
„ raptus in sublimia: ita ut ascenderetin cœlum ter-
„ tium, & per Spiritum S. & filium perveniret ad
„ Patrem & audiret verba ineffabilia, mysteria Tri-
„ nitatis, quæ hominibus audire non licitum est. Iste
„ ergo qui quotidie ascendit cum sanctis, fasciculum
„ suum fundavit super terram.

S. verò Ambrof. tantùm videtur velle quòd Moyses fuerit typus Christi resurgentis, quòdque ejus mors ita narretur in Scripturis, ut hominibus potiùs translatus videri possit, quàm mortuus. 1. Quia dicitur non esse mortuus ex defectu virium. 2. Quia ab hominibus quasi abreptus est. 3. Quia ignoratur ejus sepulchrum.

ỷ. 6. *Et sepelivit eum* (scilicet Dominus, ministerio Angelorum, ut multis placet) *in valle terræ Moab contra Phogor* : *& non cognovit homo sepulchrum ejus.* Voluit Deus sepulchrum ejus manere incognitum, ne Judæi ad idololatriam proclives, tantum virum, ut Deum colerent. Unde hæc ab aliquibus putatur fuisse altercatio Michaëlis Archangeli cum diabolo de Moysi corpore, cujus meminit S. Judas in sua Epist. v. 9. nempe videtur diabolus voluisse, ut Moysis sepulchrum esset cognitum Israëlitis, ut hoc modo ad idololatriam inducerentur: Michaël verò, ne tale quid accideret, occultum servari voluit.

P. Quandonam Moyses mortuus sit, & quomodo verificetur quod non surrexerit ultra Propheta, sicut ipse?

Martyrologium Romanum ponit mortem Moysis 4. Septembris. Attamen quòd non sit mortuus mense Septembri, deducitur ex eo, quòd mense undecimo istius anni quadragesimi peregrinationis, qui respondet circiter nostro Januario, adhuc viveret, & inceperit Deuteronomium explanare, ut patet ex cap. 1. v. 3.

Unde dicendum potiùs Moysen sub initio mensis duodecimi esse mortuum, puta tertiâ vel quartâ die; quod Jansenius declarat hoc modo; constat luctum de morte Moysis durasse dies 30. ut hic dicitur v. 8. rursus constat impensum fuisse, unum ut minimùm, vel plures dies ab exploratoribus, utirent in Jericho, & hospitarentur in domo Rahab. Deinde constat eos tribus diebus latuisse in montanis, Josuë 2. Et tunc adhuc tribus aliis diebus prope Jordanem morati sunt Israëlitæ, Josuë 3. qui omnes conficiunt 37. vel 38. dies. Si verò hi dies computentur, retrocedendo à decima die mensis primi anni 41. quo transiverunt Jordanem, ut patet Josuë 4. v. 19. incidet mors Moysis in diem præfatum.

ỷ. 10. *Et non surrexit ultra Propheta sicut Moyses.* Nullo modo hæc comparatio ad Christum Dominum extendi debet: sed quomodo Salvator dicit Lucæ 7. *inter natos mulierem non surrexit major Joanne Baptista?*

Respondere potest, non surrexisse ultra Prophetam sicut Moyses, quantùm ad ea, quæ hîc exprimuntur, scilicet qui nosset Deum facie ad faciem, qui tanta faceret signa & prodigia.

DILUCIDATIO
IN
LIBRUM JOSUE.

PRÆFATIO.

QUod olim dixit S. Hieron. Præfat. in Josuë, hîc meritò applicari potest: *Tandem finito Pentateucho Moysis, velut grandi fœnore liberati, ad Jesum filium Nave manum mittamus.* Josuë autem incomparabilis heros fuit, atque natales duxit è sanctissimi, castissimique Patriarchæ Josephi nepotibus, scilicet ex tribu Ephraim (ut patet Num. 13. v. 9.) avumque habuit Elisaman, qui Num. 2. v. 18. Ephraïmitarum Princeps erat, patrem verò Nun, sui utique patris in eadem dignitate successorem; & idcirco toties in Sacris Paginis vocatur Josue *filius Nun.*

Porro Encomiasten illius agens Spiritus S. Ecclesiast. 46. ita effatur: *Fortis in bello Jesus filius Nave, successor Moysi in Prophetis, qui fuit magnus secundùm nomen suum, maximus in salutem electorum Dei.* Quòd verò non sint duo nomina *Jesus* & *Josuë*, sed unum idemque variè scriptum & pronuntiatum, passim observant Interpretes.

Porro complectitur liber hic executionem divinæ sententiæ de danda Israëlitis terra Chananæa, ipsis ac Patribus eorum promissa.

QUÆSTIO PRÆLIMINARIS.

Quis sit hujus libri Author?

VAria est desuper Interpretum opinio. Aliqui putant, esse Isaiam Prophetam, alii Eleazarum Pontificem. Abulensis putat, fuisse Samuëlem, Andreas Masius dicit, fuisse Esdram.

℞. Et dico, author libri probabiliùs est ipsemet Josuë.

Prob. 1. Ecclesiast. 46. v. 1. Josuë vocatur *successor Moysi in Prophetis;* ergo aliquas Prophetias vel Scripturas scripsit. Sacras autem Scripturas etiam Prophetias vocari, constat ex Epist. 2. S. Petri cap. 1. v. 19. & 21. ubi dicitur: *Non enim voluntate humanâ allata est aliquando prophetia,* id est Scriptura Sacra. Jam autem nulla est Scriptura præter hunc librum, quæ potest attribui Josuë, ergo, &c.

Prob. 2. Quia cap. ult. v. 26. dicitur: *Scripsit quoque* (nempe Josuë, qui in Hebræo & Græco disertè nominatur) *omnia verba hæc in volumine legis Domini.*

Obj. 1. inde tantùm sequitur quòd scripserit verba fœderis, quod pepigit cum populo, & mandata quæ illi dederat.

℞. neg. assumpt. nam aliàs malè expressisset *omnia verba hæc*, quæ denotant totum librum; sed sufficisset scribere hoc modo: *percussit Josuë in die illa fœdus, & proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem, & scripsit ea omnia in volumine legis Domini.*

 Obj.

Obj. 2. cap. 10. v. 13. Ad probandum solem stetisse, citatur *liber justorum*: atqui hic liber scriptus est diu post Josuë, quin imò etiam post tempora Davidis: nam 2. Reg. 1. v. 18. citatur idem liber ad probandum gesta Davidis; ergo Josuë suum librum non scripsit.

℟. Disting. conseq. Josuë suum librum non scripsit quoad singula verba, nullo excepto, concedo; non scripsit quoad omnia verba, paucis exceptis, quæ postea ab Esdra vel ab aliis Hagiographis addita sunt, nego conseq. Sed hinc non sequitur, Josuë non esse authorem hujus libri, nisi consequenter dicas, quòd aliquis desinat esse author sui libri, tam citò quàm unus alius libro isti aliqua verba interserit: hoc autem falsum est, nam alias vix daretur author alicujus libri.

Idem responderi debet, si objiciatur, quòd gesta Axæ filiæ Calebi, quæ describuntur cap. 15. & expeditio filiorum Dan, quæ narratur cap. 19. acciderint post mortem Josuë.

Obj. 3. Scriptores rerum gestarum apud Hebræos erant Levitæ; unde in S. Scriptura leguntur fuisse à commentariis, ergo &c.

℟. neg. conseq. nam licèt Levitæ essent scriptores, inde tamen non sequitur, quòd aliis fuerit prohibitum sua & aliorum gesta describere. Unde quemadmodum Daniel & nonnulli alii Prophetæ, tametsi non fuerint de tribu Levi, Prophetias & gesta sui temporis scripserunt, ita quoque nihil obstat, quò minùs idem fecerit Josuë, qui etiam Propheta fuit.

CAPUT I.

Josuë corroboratus à Deo, Hebræos admonet ut se ad Jordanis transitum præparent, ita quidèm, ut tribus Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse fratres suos armati ex condicto præcedant.

QUÆSTIO I.

Quandonam apparitio Dei ad Josuë facta sit?

VErs. 1. *Factum est post mortem Moysis servi Dei, ut loqueretur Dominus ad Josuë... surge & transi Jordanem istum.* Dissentiunt interpretes, an ista apparitio Dei facta Josuë, de qua hic agitur, & præcepta data fuerint post planctum Moysis, qui duravit 30. diebus, ùt dicitur Deut. 34. v. 8. an verò ante?

Salianus id contigisse putat, dum adhuc justa persolverentur Moysi; quia ex textu, ùt ipse existimat, videtur celeritas indicari, cui obstat 30. dierum mora. Ejusdem sententiæ est Lyranus.

℟. & dico, verisimilius est, hæc contigisse post finitum planctum funebrem.

Prob. 1. Quia Deut. 34. v. 8. dicitur: *Fleveruntque eum filii Israël in campestribus Moäb triginta diebus: & completi sunt dies planctûs lugentium Moysen.* Ergo videtur insinuari, quòd dies planctûs fuerint completi, antequam Josuë aliquid egerit. Et sanè expeditiones bellicæ non conveniunt cum luctu.

Prob. 2. ex v. 1. cit. ubi ly *surge* non denotat celeritatem surgendi à luctu inchoato, sed à luctu completo, ad mox trafeundum Jordanem; nam *surge & transi* copulantur: atqui non transiverunt Jordanem tempore luctûs, ergo &c.

Dices, mandata ista facta sunt Josuë à Domino, ante missionem exploratorum, de qua cap. 2. Atqui exploratores missi fuerunt ante terminum luctûs, ergo &c.

Prob. min. quia exploratores missi sunt sub tertium diem mensis primi; nam missi fuerunt septem diebus ante transitum Jordanis, ut patebit ex quæst. seq. Jam autem cùm Hebræi transiverint Jordanem decimo die mensis primi, ut dicitur cap. 4. v. 19. clarè sequitur, quòd exploratores missi sint sub diem tertium. Atqui tamen die tertio nondum finiti erant 30. dies planctûs, ergo &c.

Prob. subsumpt. Quia, ut refert Lyranus, R. Salomon aliique Hebræi tradunt, Moysen esse mortuum septimo die mensis duodecimi, ergo 30. dies planctûs non fuerunt finiti nisi circa diem septimum mensis primi.

℟. Neg. min. Nam quòd Moyses sit mortuus septimo die mensis duodecimi, neque ex Scriptura, neque aliunde probari potest: ac proinde illa traditio Hebræorum, quæ est palmare fundamentum oppositæ opinionis, omnino vacillat, ac consequenter non videtur admittenda.

QUÆSTIO II.

Quid intelligatur per cibaria, quæ jubet Josuë præparari: & quo sensu dicat Israëlitas post triduum transituros Jordanem?

SCiens Josuë appropinquare transitum Israëlitarum per Jordanem, præcepit Principibus populi ut transirent per medium castrorum, atque imperarent populo.

℣. 11. *Præparate vobis cibaria.* Minùs congruè ita scribit Menochius: Manna adhuc depluebat singulis diebus; jubentur ergo copiosiùs illud colligere, usitatâque tonsione & coctione præparare. Siquidem hoc intelligi non posse de manna, inde liquet, quòd illud servari non posset in crastinum (nisi feriâ 6. pro die Sabbathi, ut habetur Exod. 16.) multò minùs in tertium diem.

Nondum quidem defecerat manna, sed illud depluere perrexit, donec transissent Jordanem, ut patet infra cap. 5. v. 12. & ideo sermo est de aliis cibariis, quæ poterant comedi à filiis Israël cum manna: unde Deut. 2. dicitur, quòd filii Esau, & Moäbitæ vendiderint filiis Israël, transeuntibus juxta terram suam, cibaria; quod non potest intelligi de manna, quia illud non erat venale, nec à Deo dabatur Idumæis & Moäbitis, sed solis Israëlitis.

Quoniam post diem tertium transibitis Jordanem. Difficultas est, quomodo hoc verificetur, quandoquidem videantur fluxisse septem dies ad minùs à fine luctûs super Moysen, usque ad transitum Jordanis: nam cùm exploratores, qui cap. seq. v. 1. missi sunt in Jericho, hospitati fuerint in domo Rahab, & inde dimissi adhuc tribus diebus latuerint in montanis, antequam reverterentur ad Josuë, ut habetur cit. cap. v. 22. sequitur, quòd in hac exploratione ut minimùm fluxerint quatuor dies. Postea verò Josuë movit castra, & venit ad Jordanem, ubi manserunt filii Israël tribus diebus, ut habetur initio cap. 3. atque adeo non videtur subsistere, quòd Josuë fecit præconizari per castra de transeundo post triduum.

Ad hanc difficultatem solvendam Tirinus, Abulensis, & varii alii respondent, exploratores missos esse immediatè post præcepta data Josuë: nam versus 1. cap. 2. deberet propriè poni inter v. 9. & 10. cap. 1. unde cap. 2. occurrit recapitulatio; deberetque ibi intelligi *miserat* loco *misit*: deinde illis reversis dixit Josuë: *Post diem tertium transibitis Jordanem.* Itaque secundùm hanc solutionem missio exploratorum præcedere debet præceptum, quod hîc

v. 11.

v. 11. dedit Josuë de præparandis cibariis & de transeundo Jordane: & sic hi tres dies, de quibus v. 11. agitur, sunt iidem cum tribus diebus, de quibus agitur cap. 3. v. 1.

Aliter præfatam difficultatem solvit S. P. Aug. Q. 2. in Josuë, ubi dicit: " humanam fuisse dispositionem, quam fecit populo nunciari, ut cibaria „ præparent, tamquam post tres dies memoratum „ fluvium transituri. Potuit enim hoc sicut homo „ sperare fieri posse, si exploratores celeriter reverterent. Quibus tardantibus intelligitur, quamvis „ Scriptura tacuerit, ex divina dispositione cætera „ impleta, ut jam inciperet apud populum glorificari Jesus, & ostendi, quòd cum illo Dominus „ esset, sicut fuerat cum Moyse. Nam & hoc illi „ dicitur fluvium transituro, sicut scriptum est: *Et „ dixit Dominus ad Jesum, in die isto incipiam „ exaltare te coram omnibus filiis Israel, ut sciant, „ quoniam sicut eram cum Moyse, sic & ero tecum.* „ Nec incredibile debet videri, etiam illos cum quibus Deus loquebatur, aliquid ex humana dispositione agere voluisse, in qua sibi Deum tamen fiderent esse rectorem, eorumque ex illius, à quo „ regebantur, providentia, consilia fuisse mutata. „

Declarat id S. Doctor exemplo Moysis, qui Exod. 18. statuerat causas populi solus audire, cujus tamen dispositio ex consilio Jethro, Deo approbante, mutata est.

Contra hanc Aug. solutionem urget Lyranus, non videri conveniens, quòd Deus permiserit Josuë initio sui Ducatûs sic agere spiritu proprio, ut aliquid præconizaret in toto populo, quod non erat futurum: quia ex hoc crederetur, quòd spiritus Dei non esset in eo, atque adeo multùm diminuta fuisset ejus authoritas apud populum, idque initio sui Ducatûs; cùm tamen Deus promisisset eum dirigere in omnibus actibus dicens: v. 5.... *Non dimittam, neque derelinquam te.* Et rursus v. 9.... *Noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus, ad quæcumque perrexeris.*

Sed hoc Lyrani ratiocinium Aug. solutionem evertere nequit: nam sicuti hodiedum apud milites non diminuitur authoritas belli Ducis, quamvis hinc & inde, propter improvisum aliquod impedimentum, die à se constituto, expeditionem non incipiat attentare, ita nec in casu posito authoritas Josue apud populum diminuta fuisset: quandoquidem Israëlitæ facilè suspicari, vel etiam scire potuissent, quòd propter improvisum aliquod impedimentum, quòd in similibus casibus facilè intervenire potest, die, quo destinaverat, Jordanem non transiret: ac proinde nequaquam erat periculum credendi, quòd spiritus Dei non esset in Josuë.

Ad id autem, quod additur, scilicet Deum promisisse se Josuë directurum in actibus ejus, dico id intelligendum esse de expeditionibus & pugnis, quas contra Chananæos attentaturus erat, uti satis evidens est ex verbis v. 9. & ex initio v. 5. ubi sic ad Josuë loquitur: *Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus vitæ tuæ: sicut fui cum Moyse, ita ero tecum: non dimittam, neque derelinquam te.* Unde etiam & illo die, quo jam Josuë Jordanem trajecturus erat, propriè voluit Deus ostendere, & notum facere Israëlitis, quòd esset cum ipso, uti observat S. P. Aug. loco supra citato, & etiam satis liquet ex Vulgata nostra cap. 3. v. 7. ubi dicitur: *Dixitque Dominus ad Josuë: hodie incipiam exaltare te coram omni Israël: ut sciant quòd, sicut cum Moyse fui, ita & tecum sim.*

CAPUT II. & III.

Missi exploratores in urbem Jericho, à Rahab meretrice occultantur; omni familiæ ejus indemnitate promissâ, per fenestram domûs ejus fune dimissi, incolumes ad Josuë revertuntur. Siccatum miraculo Jordanem, præcedente Arcâ Fœderis, transeunt Israëlitæ.

QUÆSTIO I.

An Rahab, quæ excepit exploratores, fuerit verè fornicaria, an tantum cauponaria?

CAp. 2. v. 1. *misit igitur Josuë duos viros exploratores, & dixit eis: ite & considerate terram.* Non Chananæam totam, sed proxima loca, per quæ Israelitæ intraturi erant. *Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab.* Appositè ita scribit S. P. Aug. Q. 2. in Josuë: *misit exploratores in Jericho, quoniam Jordane traiecto, ipsi proxima civitas occurrebat: illi autem diverterunt ad Rahab mulierem fornicariam.*

Negant quidem Rabbini, & cum ipsis Lyranus, Vatablus, Pagninus, Arias Montanus, & nonnulli alii, eam fuisse fornicariam; sed nomine meretricis cauponariam vel hospitam intelligunt. Undè Pagninus vertit *cauponariam*, & Paraphrasis Chaldaïca *hospitalariam.*

Hebraïca vox est *Zonah*, quæ (teste Estio) derivatur vel à voce aliqua Hebraïca, quæ significat certam speciem frumenti, & tunc mulierem cibariam, id est cauponariam designat; vel à voce quæ significat *fornicari*, & ita designat meretricem. Econtra Serarius multis probat, vocem *Zonah* non à voce *Zoun*, quæ certam speciem frumenti, sed à voce *Zanah*, quæ *fornicari* significat, derivari. Unde

℟. & dico, verisimilius est Rahab fuisse meretricem.

Prob. 1. quia ubicumque in Scriptura habetur Hebræum *Zonah*, Græcum πορνη pornē & Latinum *meretrix*, semper sumitur in malam partem, seu pro fornicari, ut patet ex variis locis, puta ex Gen. 38. v. 15. *quam* (Thamar) *cùm vidisset Judas, suspicatus est, esse meretricem.* Item Levit. 21. v. 14. dicitur de summo Sacerdote: *sordidam & meretricem non accipiet*, scilicet in uxorem. Et Isaiæ 23. v. 15. *Erit Tyrus sicut canticum meretricis.* Ergo cùm hic in Hebræo, Græco, & Latino habeatur eadem vox, quæ habetur in locis mox citatis, pariter dicendum est, quòd sicuti in jam relatis textibus mulierem fornicariam significat, ita & eamdem hic designet.

Et sanè quòd vox Hebraïca *Zonah* hic propriè dictam meretricem, seu fornicariam designet, etiam inde eruitur, quòd S. Hieron. qui vir peritissimus fuit in transferenda Hebraïca Scriptura in Latinam, non verterit *cauponariam*, sed *meretricem*, quæ vox clarè & sine ulla æquivocatione apud Latinos semper significat mulierem, quæ ex prostitutione sui corporis quæstum facit.

Prob. 2. Quia Rahab *meretricem* vocat Apost. ad Heb. 11. v. 31. & S. Jacobus cap. 2. v. 25.

Prob. 3. Ex eo, quòd non tantùm S. P. Aug. loco supra citato, sed & veteres Patres Græci & Latini unâ mente, unâque velut voce Rahab fornicariam seu meretricem appellent. Ita S. Irenæus Lib. 4. cap. 37. Origenes Hom. 1. & 3. in Josuë, S. Ephrem Serm. 2. de pœnitentia, S. Greg. Nazianz. Orat. 16. S. Chrysost. Hom. 3. in Matth. S. Ambros. lib. de Fide cap. 5. D. Hieron. Epist. ad Pamach. Theod. Q. 2. in Josuë, & alii plures.

Obj. 1. Cum Lyrano, ista mulier postea fuit conjuncta

juncta in Matrimonium ipsi Salmon (ut habetur Matth. 1. v. 5.) qui erat Princeps nobilioris tribûs, scilicet Judæ; atqui non est verisimile quòd vir amplissimus, & tribûs Judæ nobilissimus duxisset mulierem tam infamem, aut eam quæ aliquando talis fuisset; ergo &c.

℟. Neg. min. Nam omnem infamiam, si in illa cæca gentilitatis nocte aliquam contraxerit, suâ ad Deum conversione omnino delevit; & insigni suâ in Hebræos exploratores, (quorum unus fuit forsan ipse Salmon) pietate, obsequio, ac fide, thorum hujus Principis promerita fuit. Sicut enim gentilis esse desierat, ita & cum veri Dei cultu castimoniæ studium amplexa fuerat: nec major ex illa ante actæ vitæ professione ei adhærebat infamia, quàm quòd Idola coluisset.

Obj. 2. Christus Dominus originem duxit ex mulieris istius progenie: atqui indecorum & Christianis contumeliosum videtur, Virginis Filium, Virginitatis præconem & Authorem, hominem castissimum, & Dominum Sanctissimum ex scorto natum esse; ergo &c.

℟. Quòd huic argumento pridem occurrerit S. Hieron. in cap. 1. Matth. observans in Genealogia Salvatoris, Scripturam non meminisse sanctarum mulierum, sed tantùm illarum, quæ alicujus turpitudinis labe notatæ essent; v. g. Thamar, Rahab, Ruth, & Bethsabëe; ut qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens, se omnium peccata delere velle demonstraret. Quam solutionem etiam suppeditant S. Chrysost. Ambros. & alii Patres.

Obj. 3. Absonum videtur, exploratores illos, viros utique probos & spectatos, ad scortum divertisse. Nam aut scortari cum ea volebant, aut non: si volebant, valde pudenda erat eorum infamia, & intemperans libido, quòd ad negotium adeo serium emissi, tanto in periculo constituti, in hostili urbe, & in primo statim ingressu ante omnia vellent operam dare fœdæ libidini. Si non, parùm tamen prudentes, casti, cautique significantur, qui domum mulieris impudicæ intrant.

℟. 1. Exploratores facilè ignorare potuisse, Rahab esse meretricem; puta quia eo signo, habitu, & specie non erat, qua apud Hebræos & Ægyptios esse solebant. Unde quemadmodum Gen. 38. v. 16. ex eo, quòd faciem texisset Thamar, eamdem meretricem suspicatus est Judas: ita econtrario, quia tecta non erat Rahab, vel certè cultu, aut vultu illo non erat, qui meretricibus, quas vel viderant vel audierant, in usu esse solebat, de ipsa tale nihil suspicati sunt.

Resp. 2. Quamvis novissent esse talem, non ad eam tamen peccandi causâ diverterunt; sed quia in urbe illis latendum alicubi erat, nusquam verò latebra commodior esset, quàm in ea domo, quæ habebat è mœnibus exitum, ideo ad eam diverterunt, ut sic, casu quo urgeret necessitas, exilire illinc possent. Nullum itaque hîc fuit periculum peccati; quia nempe ipsorum occupatio, festinatio, & trepidatio omnem prorsus lasciviam excludebat.

Obj. 4. Vox Hebraïca *Mazon* significat escam & cibum omnis generis; ergo Hebræum *Zonah*, quo appellatur Rahab, significat ciborum paratricem & venditricem, sive hospitalariam.

Resp. neg. conseq. Nam ex prob. 1. satis liquet, quòd verbum illud in Scriptura non soleat significare, nisi mulierem fornicariam seu meretricem. Præterea etiamsi Rahab fuisset hospitalaria, prout eam fuisse dicit Paraphrasis Chaldaïca, supra cit. inde nihil concluditur contra nos: nam in hoc supposito commodè dici potest cum Estio & aliis, quòd apud gentiles, qui simplicem fornicationem non reputabant esse peccatum, mulieres exercentes cauponariam, simul etiam prostitutione sui corporis quæstum facerent.

Obj. 5. lib. 3. Reg. 3. v. 16. ubi dicitur, quòd venerint duæ mulieres meretrices ad Regem Salomonem, in Hebræo loco vocis *meretrix* habetur *Zonah*; atqui tamen vox *Zonah* ibidem non significat meretrices propriè dictas, seu mulieres fornicarias; ergo &c.

Prob. min. Quia si illæ mulieres fuissent meretrices propriè dictæ, Salomon non potuisset eas dimittere impunitas; siquidem tales puniendas præcipit lex Deut. 23. v. 17. ubi dicitur: *non erit meretrix de filiabus Israël, nec scortator de filiis Israël.*

℟. neg. min. Et ad prob. dico quòd, licet lex Deuter. prohibeat esse meretrices ac scortatores, tamen inde non sequatur, quòd omnes tales debuerint puniri pœnâ publicâ seu per judices: nam & in lege nova prohibentur meretrices, & tamen non omnes puniuntur pœnâ publicâ, etiamsi tamquam tales à judicibus sæpe noscantur. Et revera quòd in V. Lege non defuerint saltem privatæ apud Judæos meretrices & scortatores, qui tamen non semper puniebantur pœnâ publicâ, tametsi ut tales noscerentur, tum ex supra cit. cap. 21. Levit. tum ex historia Jephte Jud. 11. v. 1. ac aliis Scripturæ locis satis manifestum videtur.

Inst. meretrices non solent concipere, nec habere prolem; atqui tamen mulieres quæ accesserunt Salomonem, habebant prolem, de qua coram ipso contendebant, ut patet ex cit. cap. lib. 3. Reg. ergo illæ mulieres non erant propriè dictæ meretrices.

℟. maj. Fortè esse veram de illis, quæ passim multis & cuilibet quotidie adventanti sua corpora prostituunt; at id non est verum de istis, quæ non passim, & multis, sed tantùm hinc & inde, ac paucis copiam suorum corporum faciunt: nam & tales perinde ac uxores non raró concipere & parere nullus negat. Ac proinde ex eo, quòd prædictæ mulieres habuerint prolem, nequaquam evincitur, eas non fuisse meretrices.

QUÆSTIO II.

An Rahab hîc graviter peccaverit?

CAp. 2. v. 1. *Nuntiatumque est Regi*, quòd scilicet Rahab suscepisset exploratores, idque vel eâdem die qua advenerant, ùt vult Serarius, vel die sequenti postquam jam urbem lustraverant, vesperi delati sunt, ùt vult Cajetanus.

℣. 4. *Tollensque mulier viros, abscondit, & ait: fateor venerunt ad me, sed nesciebam unde essent.* Calvinus citatus apud Tirinum, vult, Rahab hîc sæpius mentitam fuisse, sed tamen non peccasse: Tremelius & Junius Calvini asseclæ, nequidem mentitam illam volunt, sed quasi de aliis, qui ante ad se diverterant, locutam.

Nihilominus ex v. 4. & 5. nimis manifesta sunt quatuor ejus mendacia, quàm ut celari vel excusari queant. Unde S. P. Aug. lib. cont. mendac. cap. 15. & 17. disertè asserit, eam mentitam.

Porro quamvis civibus suis mentita sit quadruplici mendacio, illis graviter pernicioso, non ideo tamen graviter peccavit, ùt patet ex eo, quòd subjungat

℣. 9. *Novi quòd Dominus tradiderit vobis terram.* Noverat ex mirabilibus, quæ de Israëlitis passim spargebantur, & ex illustratione divina: ejus enim fides commendatur ab Apost. ad Heb. 11. v. 31.

Irruit in nos terror vester, non naturalis tantùm, sed etiam à Deo immissus; quod promissum fuerat Levit. 26. v. 36.

Cùm itaque ex Dei revelatione seu instinctu sciret, gentem suam à Deo jam proscriptam, & Hebræis traditam terram, certòque ab ipsis capiendam, se ac suos parentes, atque amicos in tuto collocare voluit, fortissimâ fide ac pietate pro Deo, pro Hebræis, pro parentibus morti se objiciens: qua fide, & pio fortitudinis, ac charitatis opere eam fuisse justificatam, docet D. Jacobus Cap. 2. v. 25.

P. Cur

P. cur Deus inter agmen Israëlitarum, & Arcam illud præcedentem voluerit intercedere spatium duorum millium cubitorum, ut dicitur cap. 3. v. 4. ?

℟. Ob varias rationes. 1. Ut honor ipsi Arcæ, & Sacerdotibus ejus bajulis major deferretur. 2. Ut Deus, qui per Arcam designabatur, toti exercitui manifestum faceret, suâ solius potentiâ siccari Jordanis alveum, & ingressum in Palæstinam patefieri. Tertiam, ex ipso loco Scripturæ jam cit. desumptam, dat S. P. Aug. Q. 2. in Josuë dicens: *de longè jussum est Arcam præcedere, ut posset à populo videri: tam grande quippe agmen, si post eam proximum pergeret, non eam videret, præire nec nosset quâ sequeretur.*

Cap. 4. Jussu divino duodecim lapides è fundo Jordanis ad posterorum memoriam auferuntur, & ponuntur in Galgalis; aliique duodecim in ipso Jordanis alveo, ubi Arca steterat, eriguntur: quæ omnia, cùm particularem non contineant difficultatem, solâ lectione indigent.



CAPUT V.

Timore percelluntur Chananæi: Circumcisio fit in Galgalis, & Pascha celebratur; deficit manna ubi de fructibus terræ edunt; Angelus Domini apparet Josuë.

QUÆSTIO UNICA.

Quo sensu mandet Deus Josuë, ut secundò circumcidat filios Israël?

VErs. 2. *Eo tempore ait Dominus ad Josuë, fac tibi cultros lapideos.* Asserit Tirinus quòd Hebraïcè habeatur: *cultros valde acutos.* Sic Vatablus & alii transferunt *cultros acutos.* Sed minùs rectè; nam vox Hebraïca *Hurim* propriè significat *petram*, ut habet Editio Pagnini correcta per Ariam Montanum. Similiter LXX. verterunt *cultros petrinos.*

Neque novum est acuere petras seu silices, ut pro cultris adhibeantur: unde Indi occidentales arte acuunt petras, quibus scindunt tamquam ferro. Habet hoc exemplum in Scriptura & mysterium: exemplum, quia Exod. 4. Sephora uxor Moysis tulit acutissimam petram, & circumcidit filium: Mysterium autem in eo, quod dicitur 1. Cor. 10. *Petra autem erat Christus.* Nam per cultros petrinos ille significabatur, per quem fit in nobis circumcisio non carnis, sed quæ per eam significabatur, circumcisio cordis. Unde S. P. Aug. Serm. 141. de Temp. *Circumcisio fiebat ex cultellis petrinis, quia petra erat Christus.* Licèt autem hìc Josuë ex mandato Dei cultris petrinis circumciderit filios Israël, tamen hoc non obstante, existimat D. Thom. 3. p. Q. 70. a. 3. ad 2. quòd cultellus lapideus non esset de necessitate Circumcisionis. Et ita etiam sentiunt alii plurimi Interpretes, ut Hugo Victorinus, Abulensis, Serarius, Tirinus, &c. Imo S. Justinus in Dial. cont. Triphonem testatur Judæos suâ ætate usos cultro ferreo.

Et circumcide secundò filios Israël: Impossibile est eumdem hominem secundò circumcidi. Unde sensus est: instaura morem circumcidendi, primò inchoatum à patribus vestris, & continuatum perpetuò à posteris usque ad egressum de Ægypto, nunc autem longo tempore in deserto intermissum.

Ad primum autem in terram promissionis ingressum, voluit Deus omnes circumcidi, ut pio hoc ritu inchoarent possessionem terræ illius, & ut statim possent comedere Pascha, cui præfixus erat dies decimus quartus jamjam imminens.

P. Quis fuerit vir ille, quem v. 13. vidit Josuë stantem contra se, tenentem evaginatum gladium?

℟. Quod fuerit Princeps exercitûs Domini, seu Israëlitici, ut patet ex v. 14. qui belli cum Chananæis inchoandi à Deo nuntius veniebat, & adjutor populi Israëlitici. Exercitus autem Israël hìc videtur appellari exercitus Domini, quia à Deo mittebatur ad faciendam vindictam de iniquitatibus Chananæorum.

Quòd hic fuerit Archangelus Michaël, communiter censent Interpretes. Hinc dicitur Daniëlis 10. v. 21... *nemo est adjutor meus in omnibus his, nisi Michael* PRINCEPS VESTER.

Cap. 6. narratur eversio urbis Jericho, cujus muri undique corruunt, & incolæ omnes occiduntur, solâ Rahab cum suis salvâ: Reædificator urbis à Josuë maledicitur, quæ maledictio, hìc propheticè prædicta, impleta fuit 3. Reg. 16. v. 34. ubi legitur, quòd tempore Regis Achab quidam malignus nomine *Hiel de Bethel* jaciens fundamenta Jericho, statim perdiderit filium suum primogenitum, nomine *Abiram:* deinde pergens illam reædificare, ex ordine perdidit cæteros usque ad ultimum, nomine *Segub*, quem amisit dum portas urbis locabat. Et sic verificatum est, quòd in primogenito fundamenta urbis Jericho jecerit, & in novissimo liberorum suorum portas ejus posuerit, uti hìc v. 26. à Josuë prædictum fuit.



CAPUT VII.

Propter furtum Achan ex spoliis Jerichontinis, seu potiùs ex anathemate cæditur populus Israël ab Haïensibus: Achan forte deprehensus, jussu Dei lapidatur; & omnis familia, omnisque suppellex ejus flammis absumitur.

QUÆSTIO I.

Cur, & quomodo prævaricationem unius Achan Deus vindicaverit in aliis?

VErs. 1. *Filii autem Israel prævaricati sunt... nam Achan... tulit aliquid de anathemate*: id est de eo, quòd destruendum erat in Dei honorem, aut ei consecrandum. Unus Achan id fecerat, illius tamen unius furtum per synecdochen adscribitur toti societati, & corpori, putà populo Israël cujus ipse pars erat: ac proinde continetur hìc Enallage seu permutatio numeri, eo loquendi modo quo dicitur Matth. 26. de unguento effuso super caput Jesu: *Videntes discipuli indignati sunt* &c. cum unus solus Judas id indignè tulerit, Joan. 12. Nisi quis dicere malit, domesticos Achan fuisse participes sceleris, sive ei operam ferendo in congerendis & occultandis iis, quæ sacrilegè abstulerat, sive facta illius suo assensu approbando.

℣. 2. *Cùmque mitteret Josue de Jericho viros contra Hai.* Oppidum hoc erat Amorrhæorum, & propterea dixerat Josuë v. 3... *non ascendet omnis populus, sed duo vel tria millia virorum pergant.* Nolebat enim omnem populum frustra vexari contra hostes paucissimos.

℣. 5... *Et corruerunt ex eis triginta sex homines.* Furtum unius Achan punit Deus cæde triginta sex hominum, & fugâ trium millium. Unde

Quærit S. P. Aug. Q. 8. in Josuë, quomodo justè prævaricatio unius in aliis vindicetur; cùm in Lege dictum sit (Deut. 24.) *nec patres pro filiis, nec filios pro patribus punies*: & pro solutione insinuat, legem illam judicibus hominibus datam esse, quibus proinde prohibetur, ne ipsi alterum pro altero puniant, sed unumquemque judicent secundum propria demerita.

Ubi Dominus propter prævaricationem Achan permiserat in fugam converti tria millia, & ex eis triginta sex ab hostibus occidi, v. 5. *pertimuit cor populi, & instar aquæ liquefactum est.* Quæ scilicet, inquit Menochius, facillimè cedit, huc illucque fluctuans, ita qui animo consternati sunt, malis cedunt, animo fluctuant.

℣. 6. *Josuë verò scidit vestimenta sua, & pronus cecidit in terram coram Arca Domini usque ad vesperam.* Cùm Josuë non esset Sacerdos, sed Princeps politicus, Sanctum Sanctorum ei ingredi non lice-

licebat; unde dicendum est, eum orasse pronum ex proximo, quo poterat, loco, obversum ad locum Arcæ. Ita exponunt plures recentiores interpretes.

Dicendum tamen potius, quòd Arca fuerit extra Tabernaculum, cùm non videatur Tabernaculum fuisse erectum eo tempore, quo continuò præliabantur, atque adeo non fuerit necesse intrare Sanctum Sanctorum, ut coram Arca oraret.

℣. 7... *Utinam ùt cœpimus, mansissemus trans Jordanem,* Hoc voto non videtur Josuë deliquisse; quia ex magno & pio affectu illa verba protulit, non verò ex incredulitate promissorum Dei, sicut murmuratores aliquoties in deserto similia protulerunt dicentes: *Utinam mansissemus in Ægypto.* Unde cùm non reprehendatur à Deo, quasi inconsultè & imprudenter fuisset locutus, nihil aliud significare voluit, quàm quòd pro tempore meliùs forsan fuisset tantisper manere trans Jordanem, quàm per istam cladem exponi ludibrio hostium. Et ideo persistit in oratione dicens v. 9... *& quid facies magno nomini tuo?* Quasi dicat, ita futurum est, si nos fugent hostes, ut nomen tuum blasphemetur, dum dicent: Ecce non potuit præstare Deus ille sua promissa. Unde & notandum, quòd Josuë hìc in sua oratione inprimis ante oculos habuerit glorificationem nominis Dei.

Respondit autem Dominus Josuë v. 11. *peccavit Israel, furati sunt atque mentiti.* Cùm Achan non legatur mentitus, nisi prævaricando præceptum cap. 6. v. 18. à Josuë datum, volunt aliqui hinc probare quòd ille, qui proximo detraxit, verum crimen manifestando, possit istis, qui audiverunt, ut famam restituat, dicere: *hæc dicendo mentitus sum*, id est prævaricatus sum legem Dei. Sed si id possit dicere sine mendacio, poterit similiter dicere: *Falsum dixi;* & sic illud quod verum est, dicet esse falsum. Item si illud liceat, non dabitur modus restituendi famam ablatam per impositionem falsi criminis: nam qui istam methodum sciunt, non credent detractori, qui imposuit falsum crimen, dicenti: *Mentitus sum.*

Cùm autem non omnia scripta sint quæ gesta sunt, fieri potuit, ut Josuë post eversionem urbis Jericho petierit, an nullus prævaricatus fuisset mandata, & tunc Achan mentitus fuerit.

QUÆSTIO II.

Qua ratione Sacrilegium Achan detectum fuerit?

VErs. 14. *Accedetis mane singuli per tribus, & quamcumque tribum sors invenerit* &c. Hinc patet, non solùm instinctu, sed & jussu divino adhibitas hìc fuisse sortes: quo casu non tantùm licitum, sed & infallibile est tale scrutinium. Alioquin jure tam Ecclesiastico, quàm civili, meritò prohibitum est sortes adhibere ad detegendum furta, scortationes, vel alia crimina ab incerto authore commissa, item ad Ecclesiæ præsules eligendos.

℣. 15. *Et quicumque ille in facinore fuerit deprehensus, comburetur cum omni substantia sua.* Deprehensus autem est Achan, cujus genealogia hìc describitur, ut augeatur ejus infamia.

℣. 20. *Verè ego peccavi Domino* v. 21. *Vidi enim inter spolia pallium coccineum,* seu purpureum. Pagninus ex Hebræo vertit: *pallium Babylonicum;* nam vox Hebræa *addereth* vestem, non quamcumque, sed splendidam & magnificam designat.

Et ducentos siclos argenti, regulamque auream quinquaginta siclorum. In Hebræo habetur: *Linguam auream quinquaginta siclorum*, id est laminam auream, in formam linguæ fusam vel extensam, quæ ponderabat & valebat 50. siclis.

Quæri potest, an Achan sit damnatus?

Dubitat S. P. Aug. Q. 9. in Josuë. Affirmat Cassianus, item Concilium Aquisgranense celebratum sub Pipino. Eum tamen salvatum esse ob insignem pœnitentiam, & sceleris humilem confessionem, existimant Abulensis, Masius, Cajetanus, aliique recentiores cùm Rabbinis.

QUÆSTIO III.

Quomodo Hebræi lapidaverint Sacrilegum Achan, cùm Deus jusserit illum igne comburi?

VErs. 25. *Lapidavitque eum omnis Israel.* Difficultas est ad conciliandum hunc versum cum versus 15. Q. 2. citato, ubi jubetur igne comburi. S. P. Aug. Q. 9. in Josuë supponit Achan non esse combustum, sed lapidatum, dicitque per pœnam ignis intelligi posse quamcumque pœnam, adeoque & lapidationem. Videtur autem S. Doctor in eam sententiam abivisse eò quòd in Codice LXX. Interp. quo usus fuit, hìc v. 25. nulla fieret mentio combustionis, cujus tamen mentio fit in Hebræo.

Unde conformiter ad textum Hebraïcum nonnulli alii faciliùs & planiùs responderi posse putant, Achan & lapidatum fuisse & combustum. Serarius existimat priùs vivum combustum, & postea in cadaver lapidibus sævitum.

Masius & lapidatum & exustum vivum arbitratur. Dum, inquit, deducitur, dum rogus struitur, incenditur, conscenditur, populus placandi Numinis avidus, à projiciendis lapidibus non continuit manus.

Attamen verisimilius est, quòd ex S. Hieron. lib. 1. cont. Pelag. cap. 12. in hunc locum docet Estius, scilicet ipsum Achan cum filiis & filiabus suis fuisse lapidatum, & deinde ipsorum cadavera cum ipsorum bobus, asinis, ovibus, tabernaculo, & omni supellectili ac universa, quam habebant, substantia, fuisse igne combusta.

Ratio est 1. quòd nullibi in lege statuatur vivi-comburium in pœnam alicujus criminis, etiam gravissimi: & ex consequenti patet, sacrilegos & blasphemos fuisse lapidatos, nullos verò combustos vivos.

2. Quia v. 25. dicitur: *lapidavitque eum omnis Israel, & cuncta quæ illius erant, igne consumpta sunt.* Ubi facit apertam distinctionem inter Achan, vivum lapidatum, & ejus bona igne consumpta; ergo licèt boves ejus, asini, & oves, vivi combusti sint, non tamen Achan vivus combustus est.

3. Idipsum etiam clarè insinuat textus Hebraïcus, in quo ita habetur: *& obruerunt eum omnis Israël lapide, & combusserunt eos in igne: & lapidaverunt eos lapidibus, & erexerunt super eum acervum lapidum.* Similiter etiam exponit Paraphrasis Chaldaïca, in qua legitur hoc modo: *& lapidaverunt omnis Israël lapidibus, & combusserunt eos in igne postquam lapidaverunt eos saxis.*

Itaque ad v. 15. dicendum est, verba illa: *comburetur igni*, non esse intelligenda: Vivus comburetur, sed pœna lapidationis plexus, comburetur cum omni substantia sua.

P. Quare non tantùm Achan, sed etiam ejus filii lapidati & combusti sint?

R. Id ideo factum esse, ut salutari metu castra Israël percellerentur, & à simili crimine deterrerentur: Deus enim est absolutè Dominus vitæ omnium, etiam innocentium. Interim non improbabiliter quoque dici posset, filios observasse quid pater ageret, eoque velut insigni emolumento delectatos fuisse, vel ad istud furtum aliquo modo concurrisse, & sic etiam ob propriam culpam periisse.

Si tamen propter defectum ætatis, aut ignorantiam facti, sceleris participes non fuerint, ad majorem punitionem criminis paterni occisi sunt.

CAPUT VIII.

Josuë metum fugamque simulans, Hajenses ad se insequendum ex urbe elicit, atque eâ expugnatâ, Regem ejus suspendio necat. Deuteronomium lapidibus inscribit, ac benedictiones, legis observatoribus promissas, & maledictiones prævaricatoribus comminatas, in montibus proclamari jubet.

QUÆSTIO UNICA.

Cur Josuë sit jussus clypeum in altum tollere?

VErs. 2. Dicit Dominus Josuë: *Pone insidias* &c. An & quomodo liceat insidiari hostibus, fugam simulare &c. petendum est ex Theologia.

℣. 18. *Dixit Dominus ad Josuë: Leva clypeum, qui in manu tua est, contra urbem Hai.* LXX. etiam transtulerunt: *clypeum*; sed Chaldæus & Recentiores, inter quos Pagninus, vertunt *hastam* seu *lanceam*. Et revera vox Hebraïca *Kidon* dicitur utrumque significare. Unde

Probabile est, quod observarunt Theod. & Abulensis, Josuë clypeum suum hastâ in altum sustulisse, ut ex loco insidiarum conspici procul posset, signumque haberent illi, quo admonerentur urbem, jam hostibus vacuam, invadere: quo viso, statim exierunt, ut patet ex textu.

Erat præterea hæc clypei à Josuë elevatio signum præsentis auxilii, virtutis, & ultionis divinæ, sicut & elevatio manuum Moysis contra Amalecitas, Exod. 17. Unde continuavit Josuë in altum extollere lanceam & clypeum, quousque inimici planè deleti forent (ut dicitur v. 26.) ne scilicet retrahendo manum victoriam populi Dei remoraretur, aut præscinderet.

CAPUT IX.

Gabaönitæ ut immunitati suæ consulant, simulantes sese exteros & longinquos, pacem à Josuë & Principibus Hebræorum dolosè impetrant: incautè eis jurantes Hebræi, etiam fraude detectâ, eis parcunt; subsecuto tamen populi murmure, perpetuo servitio eos addicunt.

QUÆSTIO I.

Qua calliditate Gabaonitæ ab Hebræis, mediante juramento, incolumitatem & vitæ suæ conservationem obtinuerint?

VErs. 1. *Quibus auditis* (scilicet strage & excidio per Hebræos Jerichontinis & Hajensibus illatis) *cuncti Reges trans Jordanem*... v. 2. *congregati sunt pariter*, ut nempe unitis copiis Israëlitas fortius expugnarent.

℣. 3. *At hi qui habitabant in Gabaön.* Hæc civitas describitur cap. seq. v. 2. *urbs magna erat Gabaön, & una civitatem regalium, & major oppido Hai, omnesque bellatores ejus fortissimi.* Addit S. Hieron. in locis Hebraïcis, fuisse metropolim Hevæorum, juxta Rama in sorte tribûs Benjamin, pro Levitis postea separatam.

℣. 4. *Et callidè cogitantes, tulerunt sibi cibaria.* Sic etiam textus Hebraïcus habet, si legatur *iitsaiadu* pro *iitsaiaru*. Unde Hebræus textus mendosè legit juxta Versionem Pagnini *legatos se ostenderunt*, & juxta translationem Ariæ Montani *finxerunt se legatos.* Tantam diversitatem fecit permutatio litteræ D & R, quæ duæ litteræ in Hebræo adeo sibi similes sunt, ut vix dignosci possint.

Saccos veteres (cibariis, aliisque rebus ad iter necessariis repletos) *asinis imponentes.* Etiam hîc mendosa Exemplaria Græca legunt: *humeris imponentes.* Observavit hoc S. P. Aug. Q. 12. in Josuë dicens: " nonnulli Codices & Græci, & Latini, habent: „ *& accipientes saccos veteres super humeros suos.* Alii „ verò, qui veraciores videntur, non habent *super* „ *humeros*, sed, *super asinos suos.* Similitudo enim „ verbi in lingua græca mendositatem facilem facit, & „ ideo latina quoque exemplaria variata sunt: ὤμων „ *omôn* quippe & ὄνων *onôn* non multùm ab invicem dissonant, quorum prius humerorum nomen „ est, posterius asinorum. „ Pergit S. Doctor assignare rationem: " Ideo est autem de asinis credibilius, „ quoniam se à sua gente longinqua missos esse „ dixerunt. Unde apparet eos fuisse legatos, & ideo „ magìs in asinis, quàm in humeris necessaria portare potuisse: cùm nec multi esse poterant, & non „ solùm saccos, sed etiam utres eos portasse Scriptura commemorat.

℣. 5. *Calceamentaque perantiqua, quæ ad indicium vetustatis pittaciis consuta erant.* Quod hîc dicitur *pittacus*, designat calceamenta eorum variis frustis fuisse resarta: Hebræum enim *talu* significat varium vellus diversis particulis consutum.

Panes quoque duri erant, & in frusta comminuti. Rectè S. P. Aug. Q. cit. *Gabaönitæ venerunt ad Jesum cum vetustis panibus & saccis, ut putarentur sicut finxerunt, de terra venisse longinqua, quò eis parceretur.* Unde & dixerunt.

℣. 6. *De terra longinqua venimus.* Mentiti sunt quidem, sed id sibi licitum arbitrabantur, vitæ suæ suorumque servandæ causâ.

Nec obstat, quòd mendacium ac fraudem suam mox ab Israëlitis detegendam scirent; quia ob religionem juramenti, quod astutiâ hac extorquebant, sibi parcendum sperabant.

QUÆSTIO II.

An Josuë cum Gabaönitis fœdus inire potuerit, & an cognita fraude eos delere non debuerit?

VErs. 15. *Fecitque Josuë cum eis pacem, & inito fœdere pollicitus est, quòd non occiderentur.* Putabat Josuë se non cum vicinis Chananæis, sed cum extraneis, & valde remotis populis fœdus inire, & jurare. Sed quid si scivisset Gabaönitas esse Chananæos, potuissetne cum ipsis inire fœdus? Debuitne detectâ fraude eos occidere?

Ratio dubitandi est, quia, ùt ex textibus infra citandis patebit, Israëlitis prohibitum erat inire fœdus cum Chananæis. Unde Abulensis & nonnulli alii negant, quòd Hebræi cum Gabaönitis fœdus percutere potuerint. Attamen

℟. Et dico, probabiliter affirmant Estius, Tirinus, & A Lapide ac alii, quòd potuerit Josue fœdus cum eis inire, positis duabus conditionibus. Prior harum conditionum erat, ut Gabaönitæ ultro pacem ab Israëlitis peterent, suamque terram, urbem, agros & ditiones cederent Hebræis, tamquam veris Dominis à Deo constitutis. Hoc autem faciunt Gabaönitæ, cùm toties profitentur se servos Israëlitarum, illisque supplices fiunt.

Posterior conditio erat, ut relictis idolis suis cultum & fidem veri Dei amplecterentur, Judæorum Sacra susciperent, ac fierent proselyti, adeoque in unam quodammodo cum Hebræis Rempublicam transirent. Gabaönitæ autem dixerunt se venire *in nomine Dei Israël*, paratosque se offerebant ad ejus religionem capessendam. Maximè verò & propriè id ostenderunt, dum jam detectâ eorum fraude, v. 25. dixerunt ad Josuë: *In manu tua sumus; quod tibi bonum & rectum videtur, fac nobis.* Igitur Josuë eis parcere poterat.

Prob.

Prob. 1. Quia hâc ratione Hebræi etiam dederunt fidem Rahab Chananææ, quòd ipsam cum omni familia sua servarent.

℣ Prob. 2. Quia Josuë de facto pepercit Gabaönitis, postquàm dolo eorum detecto, cognovit eos esse Chananæos, voluitque fidem datam & juramentum servari: Atqui hoc facere non potuisset, si fœdus hoc fuisset illicitum, & à Deo vetitum: nulla siquidem promissio etiam jurata subsistere potest, quæ Deo ejusque legi ac jussui adversatur; nemo enim potest se obligare, aut promittere, se legem Dei violaturum, aut contra eam aliquid facturum; ergo &c.

Prob. 3. Ex S.P.Aug. qui Q. 13. in Josuë de isto fœdere ita scribit. " Deus autem hoc approbavit... unde non importunè utique credendi sunt, & si fallere homines pro sua salute voluerunt, non tamen fallaciter Deum timuisse in populo ejus: propterea nec succensuit Dominus jurantibus aut parcentibus, ut postea Gabaönitas ipsos, tamquam populi sui homines, de domo Saül vindicaverit, sicut regnorum ostendit historia. „ Deus enim severè punivit posteros Saül, eosque in crucem agi permisit 2. Reg. 21. & famem triennalem immisit, eo quòd Saül Gabaönitas contra fidem Josuë datam occidisset.

Cùm igitur Deus fœdus hîc à Josuë cum Gabaönitis initum approbaverit, & fidem eis datam servari voluerit, clarè sequitur, quòd Josuë cum eis fœdus inire potuerit, nec cognitâ fraude illos delere debuerit.

Obj. 1. Deus generali lege sanxit, & prohibuit, ne Israëlitæ ullum umquam cum Chananæis fœdus inirent, aut eis parcerent; sed èvontra præcepit, ut omnes omnino interficerent. Etenim Exod. 23. v. 30. ita mandat: *Non inibis cum eis fœdus.* Item ibidem cap. 34. v. 12. *Cave ne umquam cum habitatoribus terræ illius jungas amicitias, quæ sint tibi in ruinam.* Et Deut. 7. v. 2. *Percuties eos usque ad internecionem... nec misereberis eorum.* Unde & S. P. Q. 12. in Josuë ait: *Constitutum erat à Domino, ne alicui terras illas inhabitanti parcerent, quo ingrediebantur.* Ergo neque Josuë, neque Principes populi potuissent cum Gabaönitis inire fœdus, si eos novissent esse Chananæos.

℟. neg. conseq. Quia illud præceptum Dei non debet generaliter accipi, nec pertinet ad omnes omnino Chananæos, sed ad eos dumtaxat extenditur, qui populo Israël repugnarent, & in idolorum cultu permanerent: nam causa ob quam jussit Deus eos occidi, erat quòd ipsi essent idololatriæ & scelerati, periculumque proximum subesset, ne Hebræos ad sua idola & scelera pertraherent: hanc enim causam Deus assignat locis citatis.

Unde Exodi 23. v. 32. postquam præcepisset: *non inibis cum eis fœdus*, statim v. 33. causam hujus prohibitionis adjungens, ait: *Ne fortè peccare te faciant in me, si servieris diis eorum: quod tibi certè erit in scandalum.* Jam autem hoc periculum cessabat respectu Gabaönitarum, ergo poterat eis vita donari.

Inst. S. P. Aug. Q. 13. in Josuë clarè asserit, quòd Josuë & Principes Israël debuissent Gabaönitas occidere, postquàm cognoverant eos esse Chananæos: nam ibidem ita scribit: *Cùm verò aliud cognoverunt* (Israëlitæ) *præceptum circa eos* (Gabaönitas) *Domini implendum erat, ut sicut cæteri expugnarentur.* Ergo non obstante quòd cessaret periculum respectu Gabaönitarum, ne Israëlitæ ab eis seducerentur in idololatriam, adhuc ex præcepto Dei deleri debebant.

Resp. neg. conseq. & ad verba S. P. dico, quòd ipse nihil aliud ibidem velit, quàm quòd Josuë & Principes Israël debuissent delere Gabaönitas, immediatè postquam eorum fraudem detexerant; quandoquidem tunc nondum ipsis certum esset, quòd vellent fidem unius veri Dei, & Hebræorum Sacra suscipere: nam sicut deprehenderant eos mentitos fuisse in eo, quod dixerant se de terra longinqua venisse, ita pariter suspicari poterant, eos fuisse mentitos in eo, quod addiderant, scilicet se venisse *in nomine Dei Israël.* At postquàm sese imperio & nutui Josuë plenariè submiserunt, tunc illis certum erat, quòd unius veri Dei fidem amplecti vellent: ac consequenter fœdus cum eis initum sine ulla culpa ratum habuerunt Israëlitæ. Unde & Deus hanc ratihabitationem *approbavit, nec parcentibus succensuit*, ut supra ex S. P. audivimus.

Obj. 2. Deut. 20. Populo Israël volenti accedere ad expugnandam civitatem earum nationum, quæ habitant extra terram promissionis, hæc præcipit Deus v. 10. *Offeres ei primum pacem, si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est, salvabitur, & serviet tibi sub tributo.* Et tum post pauca agens de civitatibus Chananæorum, quas Israëlitæ accepturi erant in possessionem, subjungit v. 16. *De his autem civitatibus quæ dabuntur tibi, nullum omnino permittes vivere, sed interficies in ore gladii.* Ergo nequidem cum Chananæis poterant inire pacem, etiamsi hi eis se vellent submittere.

℟. Disting. conseq. Non poterant inire pacem, si Chananæi se tantùm vellent eis submittere sub pacto tributi, concedo; si vellent se eis submittere, cedendo suas urbes, agros &c. ac insuper promitterent quòd fidem unius Dei, & Judæorum Sacra amplecterentur, nego conseq. Nam oppositio quam Deus cap. 20. Deut. facit inter Chananæos, & alias gentes, in eo unicè consistit, quòd Hebræi possent parcere aliis gentibus, modò ipsis vellent solvere tributum; at sub tali conditione non poterant parcere Chananæis, etiamsi millies id spopondissent, sed omnes omnino talem dumtaxat conditionem offerentes, delere & interficere debebant.

Obj. 3. hîc v. 14. Reprehenduntur Hebræi, quòd os domini non interrogaverint, antequam cum Gabaönitis pacem inirent: item v. 18. multitudo populi murmuravit, quia Principes Israel eis pepercerant: Ergo signum est, quòd non liceret inire pacem cum Gabaönitis.

℟. Neg. conseq. Nam quamvis fœdus cum ipsis inire non esset illicitum, tamen nimis temerè, & præcipitanter in re tanti momenti, non satis discussâ veritate, & exploratâ Legatorum fide, processerunt Hebræorum Principes, & juramento se obstrinxerunt. Unde non est mirum quòd reprehensi sint, & multitudo populi murmuraverit.

QUÆSTIO III.

An juramentum à Josuë & Principibus populi præstitum, verè obligaverit Israëlitas ad fidem datam Gabaönitis præstandam?

Vix alibi magìs variant Interpretes, quàm in resolutione hujus Quæstionis. Affirmant Lyranus, Hugo Victorinus, Cajetanus, Estius, & A Lapide. Negant Abulensis, Masius, Serarius, Tirinus, & Arias Montanus. Sententia autem negans videtur esse probabilior. Ac proinde

℟. Et dico, juramentum hoc de se, seu à principio non fuit obligatorium, sed tum demum obligare cœpit, dum Josuë, cognitâ fraude, illud ratum esse voluit v. 26.

Prob. 1. Omne juramentum ex fraude & errore, versante circa rei substantiam, præstitum, ipso facto est nullum; Atqui juramentum Principum populi Israël fuit præstitum ex errore versante circa rei substantiam; ergo fuit nullum.

Prob. min. Quia Josuë & Principes populi putabant, se non cum vicinis Chananæis, sed cum extraneis & remotis gentibus, puta Arabibus vel Syris (quales suis pittaciis se mentiebantur Gabaönitæ) fœdus inire, & jurare, ùt patet tum ex decursu hujus cap. a. v. 8. usque ad 16. tum etiam ex eo, quòd Principes se non Chananæis, sed similibus nationibus tantùm obligare intenderent, ut patet ex v. 7. Ergo illud juramentum fuit præstitum ex errore versante circa rei substantiam. Unde quemadmodum ille v. g. qui emit vitrum, putans se emere gemmam, non consentit in emptio-

emptionem vitri sed gemmæ, ita pariter Principes Israël, qui inibant fœdus cum Gabaönitis, existimantes tamen se illud inire cum aliis populis, non Chananæis, sed extraneis & remotis populis dumtaxat se obligare intendebant.

Prob. 2. Juramentum quod in confirmationem fœderis emittitur, sequitur naturam sui actûs vel contractûs, atque intelligi debet secundùm conditiones & restrictiones, quæ in tali actu vel contractu intelliguntur. Jam autem hìc intelligebatur illa conditio: *Si non estis Chananæi.* Cùm autem Gabaönitæ essent Chananæi, non volebant Hebræi cum ipsis pacisci, ac consequenter nec se eis juramento obligare; ergo istud juramentum fuit nullum.

Prob. 3. Ex S. P. Aug. qui de hoc juramento Q. 13. in Josuë ita scribit: *Licèt eos mentitos esse didicissent, parcere maluerunt jurationis causâ, cùm possent utique dicere, se tantùm illis jurasse, quos eos esse crediderant, id est de longinquo venientes; cùm verò aliud cognoverunt, præceptum circa eos Domini implendum erat, ut sicut cæteri expugnarentur.* Et quibusdam intermissis, sic ait S. Doctor: *& quoniam juratio sic servata est, quamvis in hominibus qui mentiti sunt, ut ad misericordiam sententia flecteretur, non displicuit Deo.* Ex quibus verbis eruuntur tria; scilicet 1. Quòd juxta S. Aug. Principes Israël verè & à parte rei juramento se non obstrinxerint Gabaönitis, sed iis tantùm, quos eos esse putabant; adeoque hìc fuit error circa rei substantiam. 2. Quòd Hebræi, cognitâ fraude, juxta præceptum Domini licitè potuerint occidere Gabaönitas: ac consequenter juramentum ipsis præstitum non debebat executioni mandari: ac proinde rectè concluditur, quòd juxta S. A. fuerit nullum. 3. Quòd Israëlitæ licitè illud fœdus ratificaverint, & servaverint: adeoque non erat prohibitum cum Chananæis fœdus inire, si nempe certas observare vellent conditiones, ùt dictum est Q. præcedenti.

Obj. 1. cum Estio: Propter reverentiam divini nominis, in quo juraverunt, omnino servandum erat hoc juramentum; quia tametsi decepti essent, non tamen sub conditione, sed simpliciter juraverunt, nullâ conditione interpositâ.

℞. neg. assumpt. nam quòd hìc intervenerit conditio saltem implicita, evidens videtur ex v. 7. ubi cùm Israëlitæ dixissent: *Ne fortè in terra, quæ nobis sorte debetur, habitetis, & non possimus fœdus inire vobiscum*; Gabaönitæ v. 9. responderunt ad Josuë: *De terra longinqua valde venerunt servi tui in nomine Dei tui.* Adeoque declaraverunt satis Hebræi, se cum vicinis, quales erant Gabaönitæ, nolle fœdus inire.

Inst. cum Lyrano: licèt in tractatu cum Gabaönitis fuerit facta mentio de conditione illa, tamen quando postea juraverunt Principes, non fuit conditio ista posita sub forma juramenti.

℞. Conditionem illam in circumstantiis memoratis satis fuisse positam, quando Israëlitæ declaraverunt sese esse istius intentionis, ut non nisi cum remotis populis vellent paçem inire.

Obj. 2. Fuit hoc primum pactum & juramentum, quod Hebræi universaliter fecerunt extraneis gentibus (juramentum enim factum Rahab erat magìs particulare, hoc autem fuit commune) & ideo, si Israëlitæ fregissent juramentum occidendi Gabaönitas, quibus juraverant quòd eos non occiderent, hoc fuisset divulgatum per terras in circuitu, & reputati fuissent filii Israël infideles & juramenti transgressores, in magnum scandalum gentilis populi, & per consequens in irreverentiam seu blasphemiam Dei, cujus Israëlitæ dicebantur peculiaris populus, & à Deo electus. Ita Lyranus.

Resp. Inde ad summùm sequi, quòd ad hæc incommoda vitanda, servandum fuerit hoc juramentum, ùt bene concludit Author citatus, non autem quòd per se loquendo, & istis extrinsecis exclusis, fuerit obligatorium. Admittimus itaque libenter, quòd illud juramentum, quamvis in se nullum, tamen servandum fuerit ab Israëlitis, ne alioquin à Chananæis haberentur tamquam fœdifragi & perjuri. Et hoc est quod insinuat S. Ambrosius lib. 3. Officior. cap. 10. dicens: *Jesus pacem quam dederat, revocandam non censuit, quia firmata erat Sacramenti Religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret.*

Obj. 3. Ipsimet Principes existimarunt, illud juramentum esse obligatorium coram Deo; nam v. 19. murmuranti populo responderunt: *Juravimus illis in nomine Dei Israel, & idcirco non possumus eos contingere.* Et mox v. 20... *Ne contra nos ira Domini concitetur, si pejeraverimus.* Ergo istud juramentum in se, & exclusis jam memoratis extrinsecis, fuit validum.

℞. Neg. conseq. Nam Principes illi quidem potuerunt existimare istud juramentum esse coram Deo obligatorium, tametsi in se obligatorium non foret: siquidem cùm ipsi neque Theologi, neque Jurisperiti forent, non adeo facilè potuerunt scire, quandonam esset error circa rei substantiam, & quandonam non.

Obj. 4. Ratio dicendi, hoc juramentum esse validum, desumitur ex parte Dei, qui pronior est ad miserendum, quàm ad condemnandum: & ideo credendum est, quòd Josue ex familiari consilio Dei mortem eorum corporalem mutaverit in civilem (utique in perpetuum famulatum & servitium) ut sic de suis mendaciis punirentur Gabaönitæ, & juramentum servaretur, quod de morte corporali eis non inferenda factum erat.

Resp. Mutationem istam esse factam, postquam Israëlitæ juramentum suum ex errore factum, confirmaverunt: ac proinde non sequitur, idem debuisse fieri seclusâ ratihabitione.

Obj. 5. Cum A Lapide, dolus hìc Gabaönitarum non erat circa substantiam rei, aut circa id quod juramentum requirebat, ut esset validum; sed circa accidens dumtaxat, scilicet circa proximitatem & longinquitatem habitationis eorum; ergo non vitiabat aut irritabat juramentum, vel fœdus juratum. Fuisset autem circa substantiam, si ipsi voluissent suas urbes retinere, & idololatræ manere, & ita fœdus inire cum Hebræis. Unde sicuti validum est matrimonium, quod aliquis contrahit cum femina præsente, esto erret in accidente, putans v. g. eam esse Brabantinam, cum sit Hollanda; ita pariter validum fuit hoc juramentum.

℞. Neg. ant. Quia ex v. 7. & tota serie hujus Cap. satis liquet, istam proximitatem & longinquitatem habitationis etiam pertinuisse ad substantiam rei, eamque unicè & præcipue attendisse Israëlitas, (faciebat enim eos esse Chananæos) adeo ut fœdus numquam fuissent inituri, nisi Gabaönitas longinquos existimassent. Ad exemplum autem de matrimonio allatum dico, tale matrimonium fore validum, si nempe ista qualitas se tantùm habeat per modum causæ impulsivæ, seu quando à tali qualitate non vult contrahens absolutè dependere, aut suspendere suum consensum; at non erit validum, si se habeat per modum causæ finalis, seu quando ab ista qualitate contrahens omnino & absolutè vult dependere, & suspendere suum consensum, sive quando sic in animo constitutus & affectus est, ut nullo modo velit consentire in Hollandam, sed tantùm in Brabantinam: siquidem in tali casu iste error etiam circa rei substantiam, aut ad minùs in substantiam redundabit. Ergo similiter non fuit validum juramentum Principum Israël, quia illi sic in animo constituti & affecti erant, ut nullo modo vellent inire pacem cum vicinis Chananæis, sed cum extraneis & remotis dumtaxat populis.

Obj. 6. Gabaönitæ petebant supplices vitam dumtaxat, offerentes se ad omnem servitutem: quis nisi Barbarus id eis negasset, eosque trucidasset? Sanè id fecisse non legitur Tamerlanes nec Amurathes, nec alius quispiam quantumlibet crudelis Tyrannus. Ita A Lapide.

℞. Notam crudelitatis abstergi per imperium Dei, qui est vitæ necisque Dominus, quique voluerat gentes Chananæas deleri, ex quarum conversatione Hebræis contagio morum erat metuenda. Hactenus enim Chananæi fuerant homines sceleratissimi, & corruptissimi: unde quamvis Gabaönitæ, metu

 mor-

mortis promitterent morum emendationem, tamen Hebræi eis credere non debebant, sed meritò timere poterant, ne paulò post in pristina scelera relaberentur.



CAPUT X.

Per quinque Chananæorum Reges oppugnantur Gabaönitæ quasi transfugæ: quibus succurrit Josuë, hostes passim gladio percutiens, partim in fugam adigens, qui lapidibus grandinis conteruntur. Deinde solem & lunam sistit, donec supremam cladem hostibus inferat. Quinque Reges è spelunca adductos suspendi jubet: sed & plures alios Reges debellat, urbesque evertit.

QUÆSTIO I.

Quomodo Deus adjuverit Josuë pugnantem contra Reges Chananæorum?

VErs. 1. *Quæ cùm audisset Adonisedech Rex Jerusalem.* Asserit Menochius, quòd nomen *Adonisedech* significet *Regem justitiæ*: sed meliùs Lyranus & Masius interpretantur *Dominum justitiæ*, siquidem *Melchisedech* designat *Regem justitiæ.*

Quòd scilicet cepisset Josuë Hai.... & quod transfugissent Gabaönitæ ad Israël. Insinuatur occasio belli. Distabat Gabaön à Jerusalem duabus dumtaxat, aut tribus leucis, ideoque Adonisedech invadit Gabaönitas, eò quòd cum Hebræis fœdus iniissent, quòdque sibi tam vicini Hebræis panderent iter ad suam Jerusalem expugnandam.

Putat Arias Montanus penes hunc Regem fuisse potestatem in alios Reges ad lites componendas, & ad causas ac negotia majoris momenti dirimenda, ideoque juris illius fuisse, quatuor alios Reges convocare.

ỳ. 9. *Irruit itaque Josue super eos repente*, scilicet super quinque Reges, qui Gabaönitas obsidebant.

ỳ. 11. *Cùmque fugerent... Dominus misit super eos lapides magnos de cælo*: id est lapides grandinis insolitæ magnitudinis, ita ut possent armatos interficere: & consequenter Chananæi attriti sunt plagâ, quæ in Pharaönem & Ægyptios desæviens, fuit septima.

Hanc ruentium saxorum procellam Josuë suis precibus à Deo impetrasse, insinuat Ecclesiasticus cap. 46. v. 6. dicens: *Invocavit* (Josuë) *Altissimum in oppugnando inimicos undique, & audivit illum Deus in saxis grandinis.*

Josuë primum signum videns à Deo datum de cælo aëreo, ex hoc confidens, petivit secundum de cœlo sidereo dicens.

ỳ. 12. *Sol contra Gabaön ne movearis, & luna contra vallem Aïalon.* Licèt ad plenam deletionem hostium sufficeisset minus aliquod miraculum petere, v. g. ut lapides grandinis super hostes majori copiâ mitterentur, vel hostium gladii in se invicem converterentur; Josuë tamen non commisit peccatum tentationis Dei petendo tam magnum, insolitum, & universale miraculum; quia credibile est, eum hoc postulasse divino instinctu. Ratio autem petendi hujus miraculi esse potuit, quia magis pertinebat hoc miraculum ad nomen Dei glorificandum, scilicet eò magis, quò magis rarum, sublime & universale erat.

QUÆSTIO II.

Quota diei hora, & quamdiu steterit sol?

VErs. 13. *Steteruntque sol & luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis. Nonne scriptum est hoc in libro justorum?* Quis sit vel fuerit ille liber justorum, non adeo constat: videtur enim liber hic intercidisse. Probabile tamen est, quòd fuerit quasi Catalogus Sanctorum, in quo virorum, fide & religione illustrium præclara facta erant descripta.

℞. Et dico 1. Probabile est solem stetisse, dum inclinata erat jam dies, circa vesperam. Ita Abul. Tirinus, A Lap. & plures alii.

Prob. 1. Quia v. 13. dicitur: *& non festinavit occumbere*; ergo jam vergebat ad occasum.

Prob. 2. Quia Josue hoc miraculum postulavit, ne hostes in tenebris effugerent: atqui hoc locum non habuisset, si fuisset mane vel plena dies, ergo &c.

Obj. 1. v. 13. *stetit sol in medio cœli*; ergo erat in meridie.

℞. neg. conseq. Quia medium cœli ubique est. Dicitur autem *in medio cœli*, id est in ipso cœlo, ut explicant Sa & Menochius; sicuti supra cap. 7. v. 13. *anathema in medio tui Israël.*

Obj. 2. Dicitur v. 12. *Sol contra Gabaön ne movearis.* Atqui si fuisset circa vesperam, sol non fuisset à Josue visus in Gabaön, sed in Maceda, ergo.

Prob. min. Quia Maceda erat ad Occidentem respectu Gabaön, & Josue pugnabat inter Gabaön & Macedam, dicitur enim v. 10. Josue *persecutus est eos per viam ascensûs Bethoron, & percussit usque Azeca & Maceda.* Atqui nemo procedens versùs Occidentem, videt solem vespertinum retro se, sed ante se; ergo debuisset Josue saltem solem videre in Maceda, & non in Gabaön.

℞. Solem non esse visum à Josue quasi tendentem versùs Gabaön, sed contra Gabaön, id est è regione Gabaön. Poterat enim Josue stare ad Orientem Gabaön eo tempore, quo alii persequebantur fugientes Chananæos; nam conveniens erat ut ipse ex loco, in quo primùm hostes aggressus fuerat, certamen dirigeret. Interim tamen ob hoc & alia argumenta.

Dico 2. Probabilius est, solem stetisse in meridie.

Prob. 1. Quia dicitur sol stetisse *in medio cœli*, quod frustra adderetur, si per *medium cœli* deberet intelligi *in ipso cœlo*; nam isto modo sol est in ipso cœlo, & in medio cœli, etiam mediâ nocte.

Prob. 2. Quia dum Josuë expugnabat hostes, vel erat prope Gabaön, vel inter Gabaön & Macedam: Si posterius, certum est, quòd non potuerit videre solem occidentem circa Gabaön, ut bene probat objectio secunda. Et verisimilius est, quòd tunc fuerit inter Gabaön & Macedam; nam persequebatur fugientes. Adde quòd si conflictus fuerit in valle Aïalon, Josuë ab initio fuerit inter Gabaön & Macedam. Si verò fuerit prope Gabaön, nec sic potuerit videre solem occidentem è regione Gabaön: nam nemo videt solem occidentem propè locum in quo stat, sed procul à se; ergo &c.

Prob. 3. Ab authoritate Antiquorum, Theod. Q. 13. in Josuë, ubi ait: „ Istud præfigurat etiam prodigiosum facinus Salvatoris: sicut enim pugnante „ Prophetâ sol stetit, ita dum Salvator noster morte suâ mortem dissolveret, sol meridiè continuit „ radios suos; & tenebris replevit terram. „ Author lib. de Mirabilibus S. Scripturæ lib. 2. cap. 4. dicit: „ Jesus Filius Nun, Princeps populi Israël, soli in „ medio die præcepit, ne se moveret. „ Ad fundamenta autem contrariæ sententiæ

℞. ad 1. Quòd verba illa sol *non festinavit occumbere* nihil aliud designent, quàm quòd non properaverit, seu non festinaverit ad occasum: cùm enim esset meridies, si non stetisset immotus, necessario properasset ad occasum, & more solito festinasset occumbere.

Ad 2. dico, Josuë miraculum istud postulasse, quia desiderabat plenissimam victoriam, & prævidebat, tantam hostium multitudinem non posse occidi ante solis occasum.

Dices, Josuë videbat lunam, nam dicit: *Sol contra Gabaön ne movearis, & luna contra vallem Aïalon.* Ergo erat vespera.

℞. 1. neg. conseq. Nam luna etiam aliquando de die videtur. Deinde si lunam potuerit videre sole clarè splendente prope vesperam, cur similiter illam non potuit videre sole splendente in meridie?

℞. 2. neg. ant. Non enim necesse est, ut ideo viderit

derit lunam, nam aliundè poterat scire, lunam illo tempore non procul esse à sole, si fortè erat luna secunda, tertia, vel quarta.

℣. 13... *Non festinavit occumbere spatio unius diei.* Justinus Martyr in Dial. cont. Tryphonem, & Rabbi Eliezer arbitrantur hunc diem Josuanum fuisse 36. horarum: nam præter 12. horas naturales addunt illi 24. supernaturales, quibus solam stetisse putant: quòd enim hìc dicitur solem stetisse spatio unius diei. illi de die naturali 24. horarum accipiunt.

Meliùs tamen id accipitur de die artificiali: nam hæc sola lucem præbet. Idque innuit Ecclesiasticus cap. 46. v. 5. dicens: *una dies facta est quasi duo.* Id est, dies quæ solet esse 12. horarum, facta est 24. horarum. Ita Tirinus cum aliis.



CAPUT XI.

Josuë prælio superat Jabin, Regem Azor præpotentem, Regesque ei confœderatos, ac Chananæam pene totam subjugat.

QUÆDAM RESOLVUNTUR.

PEtes 1. cur Deus Victoribus Israëliticis jusserit equos subnervari, ut hìc dicitur v. 6.?

℟. Id eum jussisse, ne filii Israël post hoc equis illis uterentur in bello, & in iis fiduciam ponerent, sed potiùs tali subsidio carentes discerent in Deo præcipuè fiduciam, & spem victoriæ collocare: & propterea jussit etiam currus comburi. Hæc pariter de causa Deut. 17. prohibuerat, ne Rex super filios Israël constitutus multiplicaret sibi equos.

P. 2. Cur ergo non jusserit equos occidi?

℟. Quia subnervati, quamvis ad bellum essent inepti, poterant tamen utiles esse ad agriculturam, & alia opera facienda.

P. 3. Quomodo dicatur v. 10. &. 11. quòd Josuë percusserit Jabin Regem Azor gladio, omnesque animas, quæ ibidem morabantur, nec dimiserit in ea ullas reliquias, quandoquidem post 130. annos Jabin Rex Azor (Judic cap. 4.) legatur per 20. annos dominatus Hebræis?

℟. Facilè id conciliari, si dicamus, nonnullos ad adventum Josuë fugisse, vel antea evasisse, qui pauló post mortem Josuë vires receperunt, urbesque restaurarunt, ac novos Reges crearunt, qui Hebræos afflixerunt.

Hinc probabiliter censet Masius, quòd *Jabin* fuerit nomen commune Regum Azor, quemadmodum Regum Ægypti nomen commune fuit *Pharao*, deinde *Ptolemæus*, & sicut Regum Syriæ nomen commune erat *Antiochus*.

P. 4. An textus vulgatus rectè legat v. 19. *Non fuit civitas, quæ se traderet filiis Israel?*

Ratio dubitandi est, quòd olim legeretur cum negatione: *quæ se non traderet.* Et conformiter ad veterem editionem cum negatione pariter legit S. P. Aug. Q. 17. in Josuë. Ita etiam habent Biblia Sacra cum Glossa ordinaria & explicatione Lyrani, impressa Antverpiæ 1617.

Sed negationem rectè sublatam esse per correctionem Sixtinam, probat Estius.

1. Ex textu Hebræo, ubi sic legitur: *Non fuit civitas, quæ pacem fecerit ad filios Israel.*

2. Quia sequentia idem demonstrant, dum additur in textu: *Præter Hevæum qui habitabat in Gabaön.* Atqui Gabaönitæ tradiderunt se, & ut est in Hebræo: *pacem inierunt* cum filiis Israel; ergo videtur nulla alia fuisse civitas, quæ se traderet. Id manifestiùs adhuc declarari videtur dum subjungitur: *Omnes enim bellando cepit.* Quæ verba apertè insinuant, reliquas omnes urbes obstinatas bello captas fuisse. Unde & subjungitur v. 20. *Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israel & caderent, & non mererentur ullam clementiam.*

Porro ex adductis verbis: *Non mererentur ullam clementiam*, Abulensis, Masius, & alii deducunt, quòd si Chananæi pacem à Josuë & Hebræis petiissent, & relictâ sceleratâ vitâ suâ, in veri Dei cultum cum Hebræis transire voluissent, Deum declaraturum fuisse, decretum de Chananæis occidendis ad illos non fore extendendum.

P. 5. Quo sensu dicatur v. 23. quòd Josuë cepe-rit *omnem terram*, scilicet Chananæam: item quòd terra quieverit *à præliis*?

℟. Per ly *omnem* intelligi potiorem partem & quasi omnem, nam pauca loca intacta reliquit. Quievit autem terra à præliis, utique communibus, inquit Lyranus; quia postea leguntur facta prælia in sortibus particularibus tribuum filiorum Israël, ùt habetur cap. 15. & lib. Jud. cap. 1.

Cap. 12. Post recensitos Reges quosdam à Moyse ultra Jordanem debellatos, enumerantur 31. alii Reges à Josue cis Jordanem devicti. Quæ omnia nullam continent difficultatem.

CAPUT XIII.

Mandat Deus Josuë, ut reliquis novem tribubus & dimidiæ tribui Manasse Chananæam intra Jordanem, tam subactam, quàm subigendam distribuat, sicut Moyses eamdem distribuerat extra Jordanem tribui Ruben & Gad, ac dimidiæ tribui Manasse.

QUÆSTIO I.

An per fluvium turbidum, qui hìc constituitur terminus Judææ meridionalis, congruè intelligatur Nilus?

VErs. 1. *Josue senex provectaque ætatis erat.* Hìc incipit alia pars pincipalis hujus libri, in qua agitur de terræ promissæ divisione.

Et dixit Dominus ad eum: senuisti & longævus es, terraque latissima derelicta est. In Hebraïco juxta Pagninum habetur: *& terra relicta est multa valde ad possidendum;* utique per sortis jaciendæ divisionem, à te ô Josuë faciendam (quemadmodum clarè expressit Interpres Latinus v. seq.) nam & quæ occupata erat, & quæ occupanda, sorte dividenda erat.

℣. 2. *Quæ nondum sorte divisa est: omnis videlicet Galilæa, Philisthiim & universa Gessuri.* Chaldæus, LXX. item Lyranus, Pagninus & Recentiores Hebraïcum *Geliloth* accipiunt, non ùt nomen proprium Galilææ, sed ut appellativum, vertuntque: *Limites vel confinia Philisthinorum.*

℣. 3. *A fluvio turbido, qui irrigat Ægyptum.* Aliqui interpretes censent, per fluvium turbidum intelligi debere Nilum, qui revera turbidus est: unde Hebraïcè vocatur *Sichor*, (inquit A Lapide) id est turbidus, quia aqua ejus limo quem vehit, est turbida & nigra. Unde & à Græcis μελας *melas*, id est niger cognominatur. Attamen

℟. Et dico, probabilius est, non debere intelligi Nilum, sed Torrentem Ægypti, qui juxta urbem Rinocoruram fluit in mare mediterraneum.

Prob. 1. Quia cùm iste fluvius hìc statuatur terminus meridionalis terræ promissionis, clarum & evidens apparet, quòd intelligi debeat ille fluvius, ad quem usque sese extendit pars meridionalis ipsius Judææ; Atqui hæc sese non extendit usque ad Nilum, sed tantùm usque ad urbem Rinocoruram, ergo &c.

Prob. min. Quia regio quæ interjacebat inter Rinocoruram & Nilum, erat deserta. Jam autem constat, quòd desertum illud numquam fuerit filiis Israël sorte divisum, nec quòd illud umquam possederint aut inhabitaverint: Ergo pars meridionalis ipsius Judææ sese non extendit usque ad Nilum, & consequenter per fluvium turbidum non potest intelligi Nilus, sed intelligi debet Torrens Ægypti. Unde & LXX. hìc ita habent: *à terra inhabitata quæ est è regione Ægypti.*

Mm 2 Prob.

Prob. 2. Quia Num. 34. v. 5. ubi iidem termini recensentur, qui hic, pro *fluvio turbido* ponitur *Torrens Ægypti.*

Prob. 3. ex S. P. Aug. Q. 21. in Josuë dicente: *flumen Ægypti, qui finis est disterminans regnum Israel ab Ægypto, non est Nilus, sed alius & non magnus fluvius, qui fluit per Rinocoruram civitatem.* Similiter Rinocoruram versùs meridiem esse terminum Judææ, docet Plinius lib. 5. cap. 13. & Strabo lib. 16. & rursus S. P. Aug. lib. 16. de civ. Dei cap. 24.

Prob. 4. Quia in divisione terræ infra cap. 15. v. 4. tribus Juda accepit possessionem usque *ad torrentem Ægypti... hic erit finis meridionalis plagæ.* Ergo per fluvium turbidum, qui hîc statuitur terminus Judææ meridionalis, debet intelligi Torrens Ægypti.

Dices, vocatur fluvius qui irrigat Ægyptum; atqui Torrens Ægypti non irrigat Ægyptum, sed Nilus qui statutis temporibus suâ inundatione ita fœcundat Ægyptum, ut pluviâ non egeat; ergo &c.

℞. Licet Torrens ille non irriget ipsam regionem Ægypti, tamen hoc non obstante adhuc dici potest irrigare Ægyptum, in quantùm irrigabat desertum, quod usque ad hunc Torrentem verisimiliter erat pars Ægypti. Nam quòd & ipsa civitas Rinocorura olim fuerit urbs Ægypti, tradit Adrichomius in descriptione sortis Simeon Num. 64.

Illi qui sustinent, per fluvium turbidum intelligi; debere Nilum, solent etiam pro se afferre authoritatem S. Hieron. Epist. 129 ad Dardanum. Sed in ista Epist. S. Hieron. nequaquam eorum opinioni favet, cùm ne vel verbum habeat, quod insinuet, fluvium turbidum esse Nilum. Imò tum ibidem, tum in v. 14. cap. 6. Amos, potiùs favet sententiæ nostræ: nam in utroque loco docet, quòd fluvius, qui est terminus Judææ meridionalis, sit rivus ille, qui ex deserto veniens, inter Rinocoruram & Pelusinum mare mediterraneum ingreditur.

QUÆSTIO II.

Quibus de causis multæ civitates & ditiones in terra promissionis, multo tempore adhuc remanserint Chananæis?

VErs. 13. *Nollueruntque disperdere filii Israël Gessuri & Machati: & habitaverunt in medio Israel.* Duæ illæ gentes, scilicet *Gessuri & Machati* relictæ fuerunt posteris expugnandæ; quia ad dandam habitationem duabus tribubus cum dimidia, tunc satis agrorum & urbium suppetebat, illis intactis. Hinc

Nota, quòd sola tribus Juda & Ephraïm cum altera dimidia Manasse, habitationem, quæ sibi in sortitione obvenerat, hoc tempore adierint: reliquæ autem septem tribus adire seu noluerint, seu neglexerint, fortè metu vicinorum hostium, quibus existimabant singulas tribus, si per sua domicilia dispergerentur, non futuras resistendo: ac proinde consultius arbitrabantur, castra ad tempus collecta manere. Ut ut sit, ex cap. 18. constat, non nisi post alterum annum, in Silo perfectam fuisse sortitionem terræ, quæ hîc initium sumpsit: siquidem tunc septem tribus residuæ suam hæreditatem adierunt.

Resp. Et dico, tres potissimum causæ sunt, ob quas complures civitates & loca terræ promissæ non fuerint hoc tempore expugnata a filiis Israel.

1. Quia Israelitæ nòndum erant tanto numero, ut totam terram sibi promissam incolere possent: & ideo, si subitò fuissent adversarii eorum deleti, potuissent contra eos multiplicari feroces bestiæ, quæ magis nocerent eis, quàm homines. Hæc causa assignatur Exod. 23. v. 29. *Non ejiciam eos à facie tua anno uno, ne terra in solitudinem redigatur & crescant contra te bestiæ.*

2. Ut Hebræi habentes hostes sibi vicinos, & in eadem terra commorantes, exercerentur ad prælium, & non deflecterent luxu in vitia, ùt solent qui longâ pace fruuntur. Unde dicitur Jud. 3. v. 1. & 2. *Hæ sunt gentes quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israëlem, ut postea discerent filii eorum certare cum hostibus.*

3. Ut solliciti essent de servandis Dei mandatis, quia quando à divino cultu recedebant, mox affligebantur ab hostibus vicinis; quando autem convertebantur ad Dominum, suos adversarios superabant. Quæ causa rursus attingitur Jud. 3. v. 4. dum dicitur: *Dimisitque eos* (scilicet Chananæos) *ut in ipsis experiretur Israëlem, utrùm audiret mandata Domini?*

CAPUT XIV.

Circa divisionem Chananææ decernitur, debere tribum Levi ab ea excipi, ac tribum Joseph in duas dividi, scilicet in Ephraïm & Manasse. Caleb verò extra sortem accipit illam terræ portionem, quam ipsi olim Deus per Moysen assignaverat.

QUÆSTIO UNICA.

Quo anno post exitum de Ægypto Josuë diviserit terram promissionis?

VErs. 6. *Accesserunt itaque filii Juda ad Josuë in Galgala.* Ibi enim erant castra & stativa Josuë, atque Hebræorum, ibidemque facta est prima divisio; nam posterior, in septem reliquas tribus, contigit in Silo, ùt ex cap. 18. patet.

Locutusque est ad eum Caleb... nosti quid locutus sit dominus ad Moysen hominem Dei, de me & de te in Cadesbarne. Scilicet dominus pronuntiaverat sententiam mortis, in deserto subeundæ, super filios Israel, qui murmurantes detraxerant terræ promissæ, nominatim excipiens Josue & Caleb.

℣. 7. *Quadraginta annorum eram, quando misit me Moyses ut considerarem terram.* Hic locus magnam lucem affert toti Chronologiæ hujus libri: Caleb enim hisce verbis, quemadmodum & iis quæ dicit v. 10. *hodie octoginta quinque annorum sum,* totam istius temporis Chronologiam complectitur: adeo ut hinc elucescat, Josue cum Chananæis pugnasse sex annis completis, iisque subactis anno septimo, divisisse terram eorum.

Patet hoc: quia Caleb ait ad Josue, se, cum inter alios ad explorandam terram Chanaän mitteretur, (Num. 13.) fuisse 40. annorum, & ab eo tempore fluxisse 45. annos, seque jam 85. annorum esse. Certum est autem, eum cum aliis exploratoribus fuisse missum anno secundo ab egressu de Ægypto, ùt colligitur ex Num. Cap. 10. & Cap. 13. adeoque ab anno isto secundo fluxerunt adhuc 38. anni peregrinationis, quibus si addantur 7. alii, conficiunt simul 45. Ex quo sequitur, divisionem terræ promissæ factam esse anno 47. ab exitu de Ægypto, qui fuit Ducatus Josue septimus, saltem inchoatus. Ita Abul. in Cap. 13. q. 1. in Cap. 22. q. 2. & post eum A Lapide in hoc Cap. ac alii communiter. Hinc

Collige 1. tempus belli, & acquisitionem terræ Chanaän durasse sex annis & aliquot mensibus.

Collige 2. non subsistere sententiam Josephi, qui lib. 5. Antiq. Cap. 1. asserit, tempus belli fuisse quinque dumtaxat annorum.

Collige 3. multò minùs dici posse, quòd Josue uno anno interceperit totam terram Chanaän; quamquam & hoc aliunde, nempe ex Cap. 11. v. 18. satis refutetur: siquidem ibidem dicitur: *Multo tempore pugnavit Josuë contra Reges istos.*

Dixit autem Caleb v. 12. *Da ergo mihi montem istum, quem pollicitus est dominus, te quoque audiente, in quo Enacim sunt* (id est filii Enac gigeantes) *& urbes magnæ, atque munitæ.* Scilicet Hebron, Dabir, & Anab. Quæri potest, ubi hunc montem,

montem, nempe in quo sitæ sunt jam memoratæ urbes, Deus promiserit Calebo, cùm specialem istius promissionis mentionem Scriptura facere non videatur?

℟. Videtur mons ille ipsi promissus Num. 14. v. 25. quando murmuranti populo fortissimè restitit, & Deus Moysi dixit: *Servum meum Caleb, qui plenus alio spiritu secutus est me, inducam in terram hanc, quam circuivit, & semen ejus possidebit eam.*

CAPUT XV.

Recensentur termini & regiones, quæ sorte obtigerunt tribui Judæ: deinde narratur, quomodo Caleb armis obtinuerit Hebronem & confinia ejus. Othonieli in uxorem datur Axa filia Caleb, ob expugnatam Cariath-Sepher.

QUÆSTIO I.

Quomodo Jerusalem hîc numeretur in sorte tribûs Juda, cùm alibi legatur pertinuisse ad sortem tribûs Benjamin?

VErs. 1. *Igitur sors filiorum Judæ... ista fuit.* Declaratur hîc, quo situ sors Juda fuerit respectu aliarum sortium: fuit autem in parte meridionali terræ promissionis, ad quam partem erant Ægyptii, eorum adversarii; ut sic tribus Juda, quæ erat bellicosior cæteris, parata esset eis resistere. Fuit etiam sors tribûs Judæ major sortibus aliarum tribuum; tum quia tribûs illa erat major & numerosior cæteris omnibus, ut patet ex cap. 2. lib. Num. tum quia Caleb extra sortem in tribu Juda, jussu Dei obtinuit confinia urbis Hebron.

℣. 8... *Ex latere Jebusæi ad meridiem, hæc est Jerusalem.* Difficultas ex eo nascitur, quòd Jerusalem hic videatur numerari in sorte tribûs Juda: dicitur enim hîc v. 63. *Jebusæum autem habitatorem Jerusalem non potuerunt filii Juda delere: habitavitque Jebusæus cum filiis Juda in Jerusalem.* Et tamen ex cap. 18. v. 28. constat, quod Jerusalem pertinuerit ad tribum Benjamin.

Respondet Abulensis, quòd Jerusalem secundùm jus sortis pertineret ad solos filios Benjamin, ad filios autem Judæ pertinuerit ex concessione Benjamin, quia adjuverunt eos ad eam expugnandam, (nam filii Benjamin soli non potuerunt delere Jebusæum, ut dicitur Jud. 1. v. 21.) vel ex aliis causis.

Cùm enim Jerusalem tribui Judæ esset confinis, ùt hoc loco significatur, factum est sequentibus annis, ut convenientibus Benjamimitis, vel etiam eis invitantibus, filii Juda Jebusæos, Jerusalem occupantes, ex ea expulerint, urbemque jure belli sibi vindicaverint, ac caput Regni effecerint: nam Reges de tribu Juda ibi residebant, ùt patet ex decursu lib. 3. & 4. Regum. Hinc dicitur Judic. 1. v. 8. *Oppugnantes ergo filii Juda Jerusalem, ceperunt eam, & percusserunt eam in ore gladii tradentes cunctam incendio civitatem.* Non tamen potuerunt delere arcem, inquit Abul., sed solam urbem planam vastaverunt gladio & igne. Sic & Siceleg, quæ erat civitas in sorte Simeon (ut patet cap. 19. v. 9.) postea pertinuit ad Reges Juda; quia David urbem Siceleg à Philistinis eripuit, suæque tribui Juda adjunxit. 1. Reg. 27. v. 6.

Porro Jerusalem vi sortis pertinuisse ad Benjamin, etiam videtur erui ex Deut. 33. ubi prædicit Moyses, in sorte Benjamin, id est in Jerusalem, ædificandum fore Templum, in quo Deus habitaret; consentiuntque Hebræi simul & Christiani, Templum fuisse in sorte tribûs Benjamin. Unde

Corn. A Lapide dicit, aliquam partem urbis Jerusalem pertinuisse ad tribum Juda, aliam verò & potiorem ad tribum Benjamin. Hinc lib. 2. Esdræ cap. 4. tam filii Juda, quàm Benjamin dicuntur habitasse in Jerusalem.

Itaque pars superior australis, ubi erat mons Sion, ad tribum Juda spectabat, inquit Tirinus in hoc cap. ad tribum verò Benjamin pars inferior septemtrionalis cum intermedio monte Moria, in quo ædificatum est Templum. Similiter Lyranus, ut tollat inconvenientia, dicit, quòd Jerusalem, quantùm ad unam partem pertinuerit ad tribum Juda, & quantùm ad alteram, ad tribum Benjamin; & sic poterant in ea habitare utrique, & utrisque competebat jus pugnandi pro ea.

Et hunc modum conciliandi textus sibi apparenter hac in parte repugnantes, etiam insinuat S.P. Aug. Q. 7. in Judices, de Jerusalem dicens: *Cognoscendum est, istam civitatem communem habuisse duas tribus, Judam & Benjamin, sicut ostendit ipsa divisio terrarum quæ facta est à Jesu Nave.*

QUÆSTIO II.

Quomodo hîc dicatur urbs Hebron intercepta, & gigantes deleti a Caleb, cum hæc alibi a Josue gesta dicantur?

QUòd à Josue capta & expugnata sit Hebron, asseritur supra cap. 10. v. 39. *Ascendit quoque* (Josue) *cum omni Israel de Eglon in Hebron, & pugnavit contra eam: cepitque eam, & percussit in ore gladii.* Et rursus cap. 11. v. 21. *Venit Josue, & interfecit Enacim de montanis Hebron & Dabir, urbesque eorum delevit.* Præsenti autem cap. 15. dicuntur gigantes isti deleti à Caleb, & utraque urbs ab eo occupata, & à Chananæis erepta. Sic enim habetur v. 13.... *Cariath-Arbe patris Enac, ipsa est Hebron, delevitque ex ea Caleb tres filios Enac.* Et v. 15. *Atque inde conscendens venit ad habitatores Dabir.* Idemque repetitur Jud. 1. v. 20. quoad civitatem Hebron. Porro urbem *Dabir*, quæ priùs vocabatur *Cariath-Sepher*, occupavit Caleb per Othonielem, ut habetur hîc v. 17.

Varii à variis hujus apparentis repugnantiæ tollendæ modi excogitati sunt. Duos assignat Lyranus: Primò dicit, duas fuisse Hebrones & Dabiras, quarum Josue unam, alteram Caleb interceperit. Sed opinio hæc minùs probabilis videtur; quia in tota terræ promissæ divisione una tantùm Hebron, & una Dabir semper occurrit; & in cæde Regum Chananæorum, supra cap. 9. 10. & 12. unus tantùm Rex Hebronis, & unus tantùm Rex Dabir nominatur.

Secundo dicit, quòd Caleb verè & propriè urbes istas interceperit; dicatur tamen Josue eas cepisse per metonymiam, per quam scilicet figuram Dux ponitur pro militibus, ut v. g. *Hannibal cæsus est*, id est milites Hannibalis cæsi sunt; ita etiam hîc: *Josue cepit Hebron*, id est ejus miles Caleb cepit eam. Attamen nec hæc opinio admittenda videtur; nam cùm Josue in propria persona pugnaverit contra Hebron, eamque interceperit; nulla est ratio asserendi, quòd eam potiùs ceperit per Caleb, quàm per unum alium Principem exercitûs sui: nisi quis fingere velit, quòd Calebo dederit commissionem, jam memoratas urbes expugnandi & intercipiendi, quemadmodum hodiedum Reges, etiam in castris præsentes, talem commissionem dare solent uni ex Generalibus. Sed cùm de simili commissione nihil omnino in Scriptura habeatur, non nisi gratis, & sine ullo fundamento id asseri potest. Itaque meliùs

Respondere videntur Masius, Serarius, & Tirinus qui dicunt, ab utroque verè, ac propriè urbes illas esse captas, hoc modo: Josue quidem urbes istas cepit, & eorum incolas delevit; sed cùm post illas victorias aut nullum, aut saltem non satis copiosum præsidium in istis captis urbibus posuisset, sed in castris Galgalæis ferè cuncti hærerent Israelitæ, vel aliis alibi bellis detinerentur, in eas iterum irrepsisse videntur Chananæi, & filii Enacim è vicinis civitatibus Philistinorum Gazâ, Geth, & Azoto. De Josue enim dicitur Cap. 11. v. 22. *Non reliquit ullum*

lum de stirpe Enacim, in terra filiorum Israel: absque civitatibus Gazâ, Geth, & Azoto, in quibus solis relicti sunt.

Cùm autem præfatæ civitates, Hebron & Dabir urbes essent, naturâ loci, & arte munitissimæ, facilè eas tenere ac defendere poterant Enacitæ, in eas iterum ingressi. Sanè dum Hebronem à Josuë petebat Caleb Cap. 14. v. 12. Constat ibi iterum fuisse Enacim, ac propterea adversùs eos bellum parabat Caleb; sed tandem post mortem Josuë, arma sumpsit, feliciterque expugnavit, ut refertur lib. Jud. Cap. 1. à v. 10. usque ad 20. Hinc

Nota, per prolepsim seu anticipationem hîc narrari, quòd de eisdem civitatibus à Caleb expugnatis, & de matrimonio Othoniëlis cum Axa, hoc cap. habetur.

Dices, S. P. Aug. asserere videtur, quòd Caleb præfatas civitates interceperit ante mortem Josuë; siquidem Q. 6. in lib. Jud. agens de hac expeditione, ita scribit: *Et dederunt Caleb Hebron, sicut locutus est Moyses, & hæreditavit inde tres civitates filiorum Enach, & abstulit inde tres filios Enach. Jam hoc dictum est in libro Jesu Nave, quoniam & illo vivo factum est: sed hîc* (nempe cap. 1. lib. Jud.) *recapitulando commemoratum est.* Ergo expugnatio istarum civitatum non est hîc narrata per prolepsim seu anticipationem.

℞. neg. ant. & ad verba S. Aug. dico, ea tantùm insinuare, quòd vivente Josuë istæ civitates datæ sint Calebo; ac consequenter cap. 1. Jud. per recapitulationem tantùm commemoratum est id, quòd hîc habetur v. 13., scilicet quòd Josuë Hebron & duas alias civitates, juxta mandatum Moysis, annuentibus & consentientibus filiis Israël, Calebo dederit. At inde nequaquam concluditur, quòd Caleb has civitates, vivente Josuè, expugnaverit & interceperit: siquidem quòd expugnatio & interceptio earumdem civitatum, post mortem Josuë demum à Caleb feliciter peracta fuerit, apertissimè asserit S. Doctor Q. 3. in lib. Jud. ubi postquam dixisset, meritò quæri posse, an expugnatio urbis Hebron, quæ hîc legitur facta à Caleb, uti & matrimonium Othonielis cum Axa, contigerit vivente Josue, an verò post ejus mortem? Quæstionem propositam resolvit hoc modo: *Sed credibilius est, post mortem Jesu factum: tunc autem* (nempe Cap. 15. Josue) *per prolepsim, id est præoccupationem commemoratum, quemadmodum & alia.* Confirmat autem S. Aug. hanc resolutionem ex tota serie narrationis Cap. 1. lib. Jud. & ex ea tandem ita concludit: *Constat ergo ex hoc ordine gestarum rerum tam perspicuo, post mortem Jesu hoc esse factum.*

QUÆSTIO III.

An ex conjugio Othoniëlis & Axæ probetur, quòd matrimonium neptis & patrui in V. L. fuerit licitum?

QUæstio hæc dependet ab eo, an Othoniel fuerit frater germanus, aut saltem uterinus ipsius Caleb? nam Caleb accingens se ad expugnandam Cariath Sepher, dixit

℣. 16. *Qui percusserit Cariath-Sepher, & ceperit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem.* Deinde subjungitur v. 17. *Cepitque eam Othoniël filius Cenez, frater Caleb junior, deditque ei Axam filiam suam uxorem.* Plurimi censent cum Estio, Othonielem nec germanum, nec uterinum fratrem fuisse Caleb, sed ex fratre nepotem, quo sensu Gen. 29. v. 15. Laban Jacobo, suo ex sorore nepoti, dixit: *Frater meus es.* Sic sæpe cognati in Scriptura dicuntur fratres. Attamen

℞. Et dico, verisimiliùs est, quòd Othoniel fuerit aut germanus, aut uterinus frater Calebi.

Prob. 1. Quia Othoniel non vocatur simpliciter frater Caleb, sed *frater junior.* Et Jud. 1. v. 17. *frater minor.* Ly autem *minor*, seu *junior* quidem addit Scriptura, quando agitur de fratribus propriè dictis, ut patet ex historia Josephi Gen. 42. 43. & 44. sed illud addere non solet, quando agitur de nepotibus; ergo.

Prob. 2. Quia verba Scripturæ debent propriè accipi, nisi aliquid obstet; atqui hîc nihil obstat: Nam si aliquid obstaret, foret quod aliàs iniviffet matrimonium cum sua nepte. At cùm tale matrimonium non contineat illam inordinationem, quam continet matrimonium amitæ vel materteræ cum nepote; inde nequaquam concluditur, Othonielem non fuisse fratrem Caleb, sed potiùs ex opposito hinc inferendum est, quod matrimonium patrui cum nepte in V. Lege non fuerit prohibitum, sicut Levit. 18. prohibitum fuit matrimonium amitæ cum nepote.

Obj. 1. Caleb erat filius Jephone, ut patet ex cap. 1. v. 14., & hoc cap. v. 13.; & Othoniel erat filius Cenez, ut patet hîc ex v. 17. Ergo non erant fratres.

℞. neg. conseq. Quia Cenez fuit vel avus utriusque, vel binominis, sicut Raguel socer Moysis, qui etiam vocabatur Jethro; nam quamvis Caleb vocetur filius Jephone, vocatur tamen etiam Cenezæus, supra cap. 14. v. 6. & 14. Præterea potuit etiam Jephone fuisse pater legalis, & Cenez ipsius pater naturalis. His adde, ex illo argumento ad summum sequi, quod non fuerint fratres germani, sive ex eodem patre; non tamen sequitur, quod non fuerint fratres uterini.

Obj. 2. LXX. & Chaldæus legunt: *Cepitque eam Othoniël filius Cenez, frater Caleb.* Ergo Othoniel erat Calebi nepos ex fratre.

℞. Quod Chaldæus quidem habeat: *Filius Cenez, fratris Caleb*, in hoc cap. Sed Jud. 1. v. 13. habet: *Filius Cenez, frater Caleb.* Licèt autem editio Romana LXX. Interp. etiam habeat: *Fratris;* tamen Biblia Regia, seu editio LXX. hujus nostræ Bibliothecæ Lovaniensis, impressa à Plantino Typographo Antverpiensi, habet in utroque loco: *Othoniel filius Cenez, frater Caleb junior.* Adeoque cum illæ editiones varient, nihil ex eis erui potest contra resolutionem nostram.



CAPUT XVI.

Describuntur fines limitesque regionis; quæ jure sortis obvênit tribui Ephraïm.

QUÆSTIO I.

Quo sensu dicantur urbes separatæ Ephraïmitis in medio possessionis Manassensium, & quomodo intelligatur divisio terræ per sortes?

VErs. 1. *Cecidit quoque sors filiorum Joseph ab Jordane contra Jericho.* Jam dimidia tribus Manasse portionem regionis suæ à Moyse acceperat ultra Jordanem; restabat ergo altera dimidia, cum tota tribum Ephraïm, quæ nomine filiorum Joseph hîc intelliguntur.

℣. 9. *Urbesque separatæ sunt filiis Ephraim in medio possessionis filiorum Manasse.* Lyranus (quem sequitur Salinus) sic exponit, ut linea dividens inter duas sortes, non semper procederet secundùm rectitudinem, sed aliquando flecteretur ad unam partem vel aliam: & ideo aliquando contingebat, quòd una sors, secundùm aliquem sui angulum, subintraret sortem sibi vicinam; ita ut in illo angulo essent aliquæ civitates istius sortis, & civitates alterius sortis essent hinc & inde: eodem ferè modo, quo sunt sinus maris, qui in aliquam regionem excurrunt. Sic ergo juxta authores citatos factum est, ut oppida aliqua essent filiorum Ephraïm, quæ ductâ lineâ rectâ fuissent in tribu Manasse.

Nec minùs probabiliter Tirinus, Estius, & A Lapide sic exponunt: Cùm sors urbium quæ ceciderat tribui Ephraïm, non sufficeret tantæ multitudini Ephraïmitarum, adjunctæ sunt eis aliquæ urbes ex tribu Ma-

Manasse, quæ tribui Ephraim erat cognata & contermina. Unde

Nota, divisionem terræ promissæ per sortes fieri potuisse, & probabiliter factam esse hoc modo: Geometræ dividebant terram intra Jordanem in novem partes æquales cum dimidia, deinde jaciebantur sortes, quænam cuique tribui pars cederet? Sed post jactas sortes, contrahebatur ea pars à geometris, quæ obvenerat uni tribui, in qua pauciores erant familiæ, quam pars tanta requireret: dilatabatur verò pars ab eisdem, si in ea plures essent, idque juxta numerum capitum, & quidem qua parte commodius dilatari vel contrahi posset. Hinc dicitur Num. 26. v. 54. *Pluribus majorem partem dabis, & paucioribus minorem.*

Nota ulterius, in divisione terræ non solum mensuræ, aut magnitudinis regionis habitam fuisse rationem, sed etiam, & quidem ante omnia, fœcunditatis ipsius soli, ut observat Josephus Lib. 5. Antiq. cap. 1. Et inde contigit, quòd tribus Benjamin, licèt numero multis aliis tribubus esset major, tamen angustissimam sortem acceperit, eò quòd optimum, fertilissimumque totius Chananææ tractum obtinuisset, nempe Jerichontem, Jerusalem, & earum confinia.

P. Quomodo v. 8. de termino sortis Ephraim dicatur: *Suntque egressus*, sive fines, *ejus in mare falsissimum?*

℟. Observat Serarius cum aliis, in textum latinum per mendum irrepsisse ly *falsissimum*: Hic enim est sermo de mari mediterraneo. Unde aliqui putant, primò positum fuisse *latissimum*, quod postea erroneè mutatum fuit in *falsissimum*; quia hoc libro de mari salsissimo, id est de mari mortuo, sæpe fit mentio, scilicet supra cap. 12. v. 3., cap. 15. v. 2. & 5., & infra cap. 18. v. 19.

Jam autem quòd per mare, de quo hîc agitur, non possit intelligi mare mortuum, sed intelligi debeat mare mediterraneum, probat P. Bukentop 1. ex eo, quòd in Hebræo, Græco, Chaldæo non habeatur: *Mare salsissimum*, sed simpliciter: *Mare*. Atqui dum sine aliquo addito in Scriptura dicitur *mare*, semper intelligi solet mare mediterraneum, ergo. 2. Quia termini, seu limites tribûs Ephraïm, etiam orientales, & australes, procul à mari mortuo, seu salsissimo, erant remoti, utpote totâ latitudine, & termino orientali tribûs Benjamin interpositis. Hic autem dicuntur termini illi, seu *egressus*, hoc est limites (intellige occidentales) esse seu finiri, & decurrere *in mare*, utique occidentale seu mediterraneum.

Hoc mendum non advertentes Adrichomius, Tirinus, & aliqui alii, *Taphuam & vallem Arundineti*, de quibus hoc versu, malè collocant ad Orientem propè Jordanem, cùm potius debeant collocari propè mare mediterraneum ad Occidentem. Ita P. Bukentop.

QUÆSTIO II.

An peccaverint Ephraïmitæ, non interficiendo Chananæos?

VErs. 1. *Et non interfecerunt filii Ephraïm Chananæum, qui habitabat in Gazer.* Non peccaverunt Ephraïmitæ, quòd ab initio Chananæos non interfecerint; nam primò illos statim occidere non debebant, ùt patet ex dictis cap. 13. q. 2. Item illos occidere non valebant. Unde hujus quæstionis solutio pendet ex cap. seq. v. 12. ubi sic habetur: *Nec potuerunt filii Manasse has civitates subvertere, sed cœpit Chananæus habitare in terra sua. Postquam autem convaluerunt filii Israël, subjecerunt Chananæos, & fecerunt sibi tributarios, nec interfecerunt eos.*

Unde quamvis non peccaverint, illos non delendo ab initio, peccaverunt tamen, dum postea fortiores effecti, Chananæos non occiderunt, sed fecerunt sibi tributarios, ducti spe lucri, & cupiditate tributi, contra expressum Dei mandatum Deut. 20. & Num. 33., ubi præcipit Chananæos exterminari propter eorum peccata, nec fœdus vult cum eis iniri, etiam sub pacto tributi.

Habitavitque Chananæus in medio Ephraïm, usque in diem hanc tributarius. Id vitio vertitur Ephraïmitis, tum hîc, tum Jud. 1., tum Oseë 7., maximè ob scelera Chananæorum, quibus facilè contaminabantur Ephraïmitæ. Porrò duo genera scelerum, mercatoribus satis familiarium, notat Oseas cap. 12. v. 8. *Chanaän in manu ejus statera dolosa, calumniam dilexit* (quæ cùm tolerari non debuisset, turpis tamen lucri gratiâ toleraverunt Ephraïmitæ) *& dixit Ephraïm: Verumtamen dives effectus sum.* Quasi diceret: Nihil curo eorum scelera, scelerumque contagium, modò tributis eorum ditescam. Quòd autem didicerint opera Chananæorum, & imbiberint mores ipsorum, satis declarat Propheta præfatus cap. 4. dicens: *Particeps idolorum Ephraïm.*

Observat Tirinus, Chananæos progressu temporis adeo se reddidisse munitos, præsertim ad littus maris mediterranei, quod fere incolebant, mercaturæ faciliùs exercendæ causâ, ut à Judæis, cùm vel maximè vellent, expugnari non possent. In exemplum adduci potest hæc ipsa Ephraïmitarum urbs *Gazer*, quam ne David quidem suam facere potuit: sed Pharaö demum Rex Ægypti, destitutam jam externo auxilio, vi cepit, incendit, & filiæ suæ, quæ Salomoni nupserat, in dotem dedit. 3. Reg. 9. v. 16.

CAPUT XVII.

Describuntur limites dimidiæ tribûs Manasse cis Jordanem. Conquerentibus filiis Joseph de nimis angusta habitatione, Josuë respondet, ut armis sibi spatia laxent; ejiciendo Chananæos.

QUÆSTIO UNICA.

Quomodo dimidiæ tribui Manassè ceciderint funiculi, seu sortes hæreditariæ decem?

VErs. 1. *Cecidit autem sors... Machir primogenito Manasse patri Galaäd, qui fuit vir pugnator.* Cùm Galaäd natus sit in Ægypto, vivente adhuc Josepho avo suo, Pharaöni in bello servire potuit, antequam surgeret Rex ille novus, qui Hebræos duræ subjecit servituti.

℣. 5. *Et ceciderunt funiculi.* Id est portiones, sive sortes hæreditariæ: vocatur enim portio illa *funiculus*, eâ scilicet phrasi, qua mensurans pro mensurato ponitur, ait Estius: quia olim funiculis terra in portiones distribui solebat, sicut jam distribuitur baculis seu virgis mensoriis. Unde Psal. 15. dicit David: *Funes ceciderunt mihi in præclaris.* Id est, præclara hæreditas mihi obtigit, prout immediatè post explicatur: *Etenim hæreditas mea præclara est mihi.*

Decem, absque terra Galaäd & Basan trans Jordanem. Constat enim ex v. 2. quòd essent sex familiæ Manasse, scilicet Abiëzer, Helec, Esriël, Sechem, Hepher, & Semida. Ex illis sex unus, nempe Hepher, genuit unum tantùm filium, nempe Salphaäd, qui nullos filios, sed quinque filias genuit; adeoque restabant tantùm quinque familiæ, & pro fami-

familia Hepher veniebant quinque filiæ Salphaäd, quibus singulis sua portio hæreditaria assignatur, & sic debebant esse decem funiculi. Ita communiter hanc quæstionem solvunt Interpretes.

Nota tamen, quòd quinque portiones, quæ obtigerunt filiabus Salphaäd, simul sumptæ, æquales fuerint uni portioni masculorum; sic enim servabatur in partitione justitia: nam istæ filiæ constituebant familiam Hepher, quæ non poterat plus prætendere, quàm quælibet alia familia.



CAPUT XVIII.

Translato Tabernaculo cum Arca, fortitio tribuum inchoata in Galgalis, sed aliquamdiu intermissa, jussu Josuë resumitur in Silo. Mittuntur Geometræ, qui terram accuratè dimetiantur, & in septem regiones, pro septem reliquis tribubus partiantur, ex quibus ante cæteras, unam sortem occupat tribus Benjamin, cujus termini describuntur.

QUÆSTIO UNICA.

Cur Josuë transtulerit Tabernaculum & Arcam ex Galgalis in Silo?

POst confecta feliciter bella, obtentamque tranquillitatem, *congregati sunt* (v. 1.) *omnes filii Israel in Silo.* Per omnes autem filios Israel, videntur hic debere intelligi præcipuæ totius populi, & cujuslibet tribûs personæ; nam in urbibus captis debebat necessariò remansisse præsidium.

Ibique fixerunt Tabernaculum Testimonii, in quo scilicet erat Testimonium, id est Tabulæ Legis in Arca repositæ. Fixerunt autem ibi Tabernaculum, non in aliqua domo, ut putat Abulensis, sed sub dio, sicut fuerat pluribus annis in deserto: nam 2. Reg. 7. dicit David ad Nathan Prophetam: *Videsne quòd ego habitem in domo Cedrina, & Arca Dei posita sit in medio pellium.* Et ibidem v. 6. respondet Dominus: *Neque enim habitavi in domo ex die illa, qua eduxi filios Israël de terra Ægypti, usque in diem hanc.*

Ratio autem ob quam ex Galgalis translatum fuerit Tabernaculum in Silo, assignari potest hæc: 1. Ut commodiùs illud adire possent Hebræi; nam Galgala erat prope Jordanem, & quasi in fine terræ sanctæ, ac proinde æquum fuit, ut ad interiora transferretur.

2. Quia Silo erat in tribu Ephraïm, de qua tribu erat Josue, qui præ cæteris magis zelosus erat circa cultum divinum.

Mansit autem Tabernaculum in Silo multis annis, donec inde translatum sit in Nobe: at quot præcisè, ex Scriptura non constat. Interim saltem hoc certum est, quòd 1. Reg. 21. quando David fugiebat Saülem, Tabernaculum modò translatum esset in Nobe. Quare autem translatum sit de Silo in Nobe, videtur dicendum ex Jeremia cap. 7. v. 12. quòd fuerit propter malitiam populi, & juxta Psal. 77. propter idololatriam; nam Deum *in iram concitaverunt in collibus suis, & in sculptilibus suis ad æmulationem provocaverant* &c.

CAPUT XIX.

Reliquæ tribus sortem suam accipiunt: datur autem Josuë, pro portione, Tamnath-Saraä quam petiverat.

QUÆSTIO UNICA.

An ex ℣. 1. & 2. rectè deduçatur, quod tribus Simeon non habuerit sortem sibi propriam?

ASserit Rabbi Salomon, Simeonitas in sortitione duodecim tribuum fuisse præteritos, eò quòd Jacob maledicens Simeoni, dixerat de illo & Levi: *Dividam eos in Jacob, & dispergam eos in Israël.* Gen. 49. v. 7. Ac propterea Simeönitas fuisse destitutos hæreditate; sed reliquas tribus jecisse sortem, quænam illos in se admitteret ac reciperet, sortemque cecidisse super tribum Juda: adeoque hanc intra se recepisse Simeönitas, sed ægrè & coäctè; ideoque eos à se expulisse sub Davide.

Id autem conatur probare ex 1. Paralip. cap. 4. v. 31. ubi enumeratis tredecim civitatibus, quas inhabitaverunt Simeönitæ, additur: *Hæ sunt civitates eorum usque ad Regem David.*

Opinio ista etiam aliquid præsidii desumere posse videtur ex eo, quòd hic v. 1. & 2. de filiis Simeon dicatur: *Fuitque hæreditas eorum in medio possessionis filiorum Juda.*

Verumtamen commentitia & erronea est illa opinio, nec Sacris Paginis satis consona, quæ hic expressè asserunt, Simeönitis æquè ac aliis tribubus, sorte portionem suam in terra promissionis obtigisse. Dicitur enim v. 1. *Et egressa est sors secunda filiorum Simeon per cognationes suas*, sicuti v. 12. & seq. dicitur de filiis Zabulon, aliisque tribubus.

Porro Prophetia Jacob non favet R. Salomoni; nam illa potissimùm impleta fuit, quando ex tribu Simeon orti sunt scribæ, qui æquè ac Levitæ, sparsi fuerunt per omnes tribus, ut populum, tamquam Legis Doctores, instruerent. Vide dicta in cap. 49. Gen. Q. 2.

Nec favet præfatæ opinioni, quòd habetur 1. Paralip. 4. v. 31... *Usque ad Regem David.* Nam hoc dicitur propter urbem *Siceleg*, quæ cùm esset in sorte Simeon, ùt patet ex eodem Scripturæ loco, facta est tamen Regum Juda tempore Davidis, ut patet ex 1. Reg. 27. v. 6.

Quòd autem hîc dicitur v. 1. & 2. de Simeönitis: *Fuitque hæreditas eorum in medio possessionis filiorum Juda*, nihil aliud insinuat, quàm quòd sors eorum esset contermina sorti tribûs Juda eique immissa: habebat enim tribum Juda pro termino ab Oriente & Meridie, à Septemtrione verò habebat partim tribum Juda, partim tribum Dan, & ab Occidente mare mediterraneum. Unde sors tribûs Simeon, pro majori sui parte, à sorte tribûs Juda circumdabatur, èique quodammodo inclusa erat.

Addit ulteriùs A Lapide cum quibusdam aliis, quod tribus Juda, cùm ampliora haberet spatia, quàm ut omnia excolere, & fortassè contra feras tueri posset, partem aliquam cesserit tribui Simeon. Unde ubi in textu nostro v. 8. & 9. dicitur: *Hæc est hæreditas filiorum Simeon... in possessione & funiculo filiorum Juda: quia major erat: & idcirco filii Simeon possederunt in medio hæreditatis eorum:* in Hebraïco dicitur: *Quia fuit pars filiorum Juda multa præ ipsis.* Id est major, quàm ipsis necessaria esset, aut quàm ipsis deberetur. Putant autem plures, errore geometrarum contigisse, quod tribus Juda nimis amplam sortem obtinuerit.

P. Cujusmodi fuerit civitas Tamnath-Saraä, quæ data fuit Josuë?

℟. Civitas hæc, ùt dicitur v. 50. fuit sita in monte

te Ephraïm: eamque unicam Principi suo Josue urbem, jure hæreditario possidendam, dederunt Israelitæ; non amplam, non uberem aut amœnam, sed angustam, aridam, ac pene dirutam: quæ ab arborum graveolentia & soli sterilitate cognomen *Sarah* sortita videtur, inquit Arias Montanus. Patuit hic admiranda modestia Ducis Josuë: nam incomparabilis iste heros, qui priùs omnibus aliis sortem diviserat, suam ultimus accipit, occupatque id quod aliis omnibus erat residuum & inutile.

Interim tamen jam memorata civitas posterioribus temporibus facta est ex celeberrimis totius Palestinæ: & in honorem Josue postea vocata fuit *Tamnath-Cheres*, id est *imago solis*; eo quòd Israelitæ super monumentum Josue imaginem solis collocaverint, ut solstitii ejus apud posteros perennaret memoria, uti notant Masius & Adrichomius.

CAPUT XX. XXI.

Josuë designat sex urbes Refugii, utique tres cis, & tres trans Jordanem, & privilegia eò confugientium declarat. De his vide dicta in Num. cap. 35. & in Deut. cap. 19.

Deinde cap. 21. assignantur Levitis urbes 48. ùt patet ex ✝. 39. Complet Deus promissa sua, quondam Patriarchis facta, pace & quiete Israëlitis concessâ.

QUÆDAM RESOLVUNTUR.

PEtes 1. cur tribui Leviticæ, quæ erat ex minimis, assignatæ fuerint 48. urbes, id est duplò, aut triplò plures, quàm quibusdam aliis tribubus multò numerosioribus?

℟. Variæ fuerunt rationes, cur Levitis tot assignatæ sint civitates, quamvis hæc tribus numero ferè omnium esset minima.

1. Quia decebat divinam benignitatem erga suos Ministros esse liberalem.

2. Quia cæteræ tribus, præter urbes, habebant multos pagos & vicos, Levitæ autem non, sed tantùm Suburbana. Dicit Estius, non esse mirum, tot civitates Leviticæ tribui assignatas, cùm aliæ tribus tantùm haberent circiter duodecim civitates: nempe, quia istæ civitates, inquit, non fuerunt solis Levitis datæ, sed tantùm, ut simul cùm hominibus aliarum tribuum in illis habitarent.

P. 2. Quo sensu dicatur v. 21. *De tribu Ephraïm urbes Confugii, Sichem... & Gazer, & Cibsaïm, & Bethoron*; quandoquidem constet, has omnes civitates non fuisse urbes refugii?

℟. Vocem *Confugii* non afficere, nec referri ad omnes quatuor istas urbes, sed ad solam proximè sequentem *Sichem*. Unde Hebraïca, Chaldaïca, & multa manu Scripta Latina cum Abulensi legunt: *urbem*, in singulari; nam una tantùm ex quatuor enumeratis erat urbs refugii, scilicet Sichem: cæteræ verò cesserunt Levitis ad habitandum. Sensus itaque est: *De tribu Ephraïm* (Levitis ad habitandum assignatæ sunt sequentes) *urbes*, *Confugii* quidem *Sichem*, deinde & aliæ, quæ non erant Confugii, nempe Gazar, Cibsaïm &c. Pariformiter etiam intelligenda sunt ea, quæ habentur v. 27. 32. 36. & 37.

Prob. 3. Quomodo verificetur id, quod habetur v. 41. nempe quòd Deus dederit Israëli omnem terram, Patribus eorum promissam, cùm etiam diu post mortem Josuë eam totam non possederint, uti ex lib. Jud. Cap. 1. & aliis Scripturæ locis liquet?

1. Respondet Menochius cum aliis, Deum dedisse Hebræis omnem terram Chanaän quoad jus & dominium, quod ipsi in eam totam habebant; unde illam etiam eis per sortes divisit: multam tamen adhuc superfuisse acquirendam, cùm hæc dicerentur, patet supra ex cap. 13. & hoc cap. v. 23.

2. Dicunt Abulensis, Masius, aliique, Deum ipsis omnem terram promissam dedisse quoad ejus possessionem, sed eo modo & tempore, sive cum ista limitatione, quam ipse expressit Exod. 23. v. 29. *Non ejiciam eos* (Chananæos) *à facie tua anno uno, ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiæ. Paulatim expellam eos de conspectu tuo, donec augearis & possideas terram.*

3. Subtiliùs respondet Aug. Q. 21. in Josuë, inquit A Lapide, scilicet: *Omnis illa terra data est, quia & illa pars, quæ nondum fuerat in possessionem data, jam data fuerat in quamdam exercitationis utilitatem*: ut scilicet discerent cum hostibus confligere, ait A Lapide. Sed aliam insuper utilitatem spectare videtur S. Pater: dicit enim ibidem: *In usum eorum* (Hebræorum) *relictæ sunt* (aliquæ gentes) *in quibus exercerentur, ne carnalibus affectionibus, & cupiditatibus infirmi, repentinam tamquam rerum temporalium prosperitatem, molestè ac salubriter sustinere non possent, sed elati citiùs interirent.* Vide supradicta cap. 13. q. 2.

Cap. 22. Rubenitæ, Gaditæ, & dimidia tribus Manasse ad possessiones suas trans Jordanem larga cum benedictione à Josuë remissi, vastissimum altare exstruunt, ac propterea suspicionem defectionis à vero Deo apud cæteras tribus incurrunt, quæ & ad bellum concitantur: sed missis priùs Legatis, excusationem eorum suscipiunt; quòd scilicet altare ædificaverint non ad sacrificium, sed ad monumentum societatis cum reliquis tribubus; nimirum ad ostendendum, quòd ejusdem cum ipsis essent avitæ religionis, sicut & stirpis paternæ, descendentes ex eodem progenitore Abraham. Unde his auditis, ut dicitur v. 30. Phinées Sacerdos, & Principes legationis placati sunt, & lætati, quòd nullum crimen in exstructione istius altaris foret admissum.



CAPUT XXIII. XXIV.

Josuë jam senex & provectioris ætatis, hortatur omnem Israel, majoresque natu & Principes ad verum Dei cultum, ejusque legis custodiam, nominatim ut Gentilium societatem & connubia vitent.

Deinde Cap. 24. ardenti concione populum ad Dei timorem, jamjam moriturus, exstimulat, refricans Israelitis memoriam divinorum beneficiorum, eosque novo fœdere Deo adstringit, tandemque moritur agens annum 110. Moritur etiam Eleäzarus Pontifex. Ossa Josephi Patriarchæ sepeliuntur in Sichem.

QUÆSTIO I.

Quomodo juxta Textum Latinum dicatur Josuë congregasse populum in Sichem, *cum juxta LXX. legatur id factum* in Silo?

CAp. 24. v. 1. *Congregavitque Josue omnes tribus Israel in Sichem.* Sic etiam habet textus Hebraïcus, item Chaldaïcus, & quidam Græci. Attamen LXX. legunt: *In Silo*; nam dicitur hoc eodem v. *Steteruntque in conspectu Dei*: id est, coram Tabernaculo; atqui constat, Tabernaculum non fuisse in Sichem, sed in Silo; ergo videntur fuisse in Silo congregati.

A Lapide & Sa dicunt, Josuë curasse ad tempus Arcam transferri de Silo in Sichem: sed nullo argumento probant.

℟. Et dico, probabile est, illos congregatos fuisse in utroque loco: potest enim dici, quòd primò convenerint in Sichem, & deinde peractâ contestatione & exhortatione Josuë iverint in Silo ad Tabernaculum, ut pactum cum Josuë initum, coram Deo jurarent. Interim tamen

Secundò meliùs dici videtur, quod *esse in Silo* dicatur *esse in Sichem*, quia Silo sita erat in agro Sichimitico. Sic Act. 7. dicuntur Patriarchæ translati & tumulati in Sichem, cùm tamen constet ex Gen. 33. v. 18. & 19., illorum tumulum fuisse extra civitatem in agro Sichimitico. Ita exponit Serarius.

Dices cum A Lapide, juxta S. Hieron. in Locis Hebraïcis, Silo distabat decem milliaribus à Sichem; ergo non erat in ejus agro.

℟. S. Hieron. vel intelligere milliaria italica, vel non loqui de urbe Silo, sed de fonte Siloë, qui decem horis distabat à Sichem: nam quod Silo fuerit non ita procul à Sichem, videtur satis colligi ex Jud. 21. v. 19. *Ecce solemnitas Domini est in Silo anniversaria, quæ sita est ad septemtrionem urbis Bethel, & ad orientalem plagam viæ, quæ de Bethel tendit ad Sichimam, & ad meridiem oppidi Lebona.* Ergo non poterat procul distare à Sichem.

℣. 11... *Venistis ad Jericho, pugnaveruntque contra vos viri civitatis ejus.* S. P. Aug. qui Q. 26. in Josuë legit: *Bellaverunt*, inquirit, quomodo id verum sit, cùm clausis portis se murorum ambitu tantummodo tuerentur? Et respondet S. D. *Sed rectè dictum est, quia claudere adversùs hostem portas, ad bellum pertinet... & armata quodammodo defensio est.*

Textus autem noster, in quo habetur: *Pugnaverunt*, congruè intelligi potest, scilicet quod Jerichontini pugnaverint contra Israelitas post casum murorum, dum Hebræi armati undique civitatem intrabant.

QUÆSTIO II.

An S. P. Aug. docuerit, Crabrones, Israëlitarum exercitui præmissos, non fuisse veros, & quomodo dicat Josuë: non poteritis servire Domino?

VErs. 12. *Misique ante vos crabrones.* Hinc patet, Deum implevisse, quod Israëlitis promiserat Exod. 23. v. 28. Vide Sap. 12. v. 8.

Tirinus & Menochius minùs verè, & sincerè asserunt, quòd S. Aug. velit fuisse crabrones metaphoricos, id est prævolantes rumores de adventu Israëlitarum, quibus pungebantur animi Chananæorum; vel fuisse dœmones.

Etenim sciendum est, quòd S. D. desuper agens, non assertivè, sed disputativè & dubitanter solummodo procedat: sic enim scribit Q. 27. in Josuë: *Quid est quòd inter cætera Jesus Nave... dicit:* MISIT ANTE VOS VESPAS, ET EJECIT ILLOS, *quod etiam in libro Sapientiæ legitur, nec tamen uspiam factum esse, in eis, quæ gesta sunt, invenitur* (nempe ùt ait Q. 93. in Exod. *neque Moysis temporibus, neque sub Jesu Nave, neque sub Judicibus, neque sub Regibus*) *an fortè translato verbo,* VESPAS *intelligi voluit acerrimos timoris aculeos, quibus quodammodo volantibus rumoribus pungebantur, ut fugerent; aut aereos occultos Spiritus* &c. Et paucis interjectis, sentiendi libertatem relinquens, pergit S. D. *Nisi fortè quis dicat* (quod & nos dicimus) *non omnia quæ facta sunt, esse conscripta: & hoc quoque visibiliter factum, ut veras vespas velit intelligi.*

℣. 14. *Auferte Deos alienos.* Quæstio moveri posset, utrùm Hebræi hoc tempore adhuc colerent idola? Multi verisimiliùs putant quòd non, inquit Estius, tum propter id quod dicit Balaam Num. 23. *Non est idolum in Jacob*, tum quòd Josue superiori cap. laudet filios Israel, tamquam vero Deo obedientes & adhærentes. Unde aliqui sic explicant: *auferte*, id est, non recipite, *Deos alienos*. S.P. Aug. Q. 29. intelligit de cogitationibus idololatricis, sive de falsa credulitate, qua quis credit alium dari Deum, quàm verum Deum.

℣. 19. *non poteritis servire Domino.* In his verbis potiùs continetur vehemens adhortatio (qua Josue Israelitas exstimulat ad fortiter & constanter amplexandam servitutem Domini) quàm absoluta negatio: sic enim maximè optat & urget; quasi dicat: Nisi magnos induatis animos, & firmiter statuatis quasvis idololatriæ occasiones, & incitamenta procul arcere, non poteritis servire Domino, prout oportet, scilicet purè, castè & constanter.

℣. 29. *Post hæc mortuus est Josuë... centum & decem annorum.* Adeoque mortuus est in eadem ætate, qua gloriosissimus progenitor ejus, Patriarcha Joseph. Cùm autem (uti ex Q. 2. in cap. 3. lib. Jud. patebit) probabilius sit, quòd Josue post mortem Moysis septemdecim annis Dux populi fuerit, clarè sequitur, quòd Ducatum populi ex mandato Dei susceperit anno ætatis suæ 93. Si autem ab his 93. annis subtrahantur 40. anni, quibus duravit peregrinatio in deserto, clarè patet, quòd fuerit 53. annorum, quando Hebræi exiverunt de Ægypto.

Nota, cùm de filiis ac posteris Josue nulla usquam mentio fiat, vel in Scripturis, vel in SS. Patribus, vel probatis Rabbinis, omnino videtur dicendum, quòd nullos reliquerit liberos, sed totâ vitâ cælebs permanserit, ut propriorem veri Jesûs imaginem exhiberet. Ita docent S. Ignatius Mart. Epist. ad Philadelphios, S. Hieron. Lib 1. cont. Jovinian. S. Chrysost. Serm. de Martyribus, & alii.

DILUCIDATIO IN LIBRUM JUDICUM.

PRÆFATIO.



SEptimus S. Scripturæ Liber, apud Latinos *Judices*, seu *Liber Judicum* appellatus est, eò quòd in illo descripta sint prospera & adversa bellorum aliaque memoranda gesta, quæ sub Judicibus Israël contigerunt. Nam quemadmodum S. P. Aug. Lib. 18. de civ. Dei Cap. 13. observat, *post mortem Jesu Nave populus Dei Judices habuit, quibus temporibus alternaverunt apud eos, & humiliationes laborum pro eorum peccatis, & prosperitates consolationum propter miserationem Dei.* Siquidem Gens Judaïca, ob idololatriam, aliaque crimina *Philistæis, Moäbitis, Ammonitis, Madianitis*, aliisque populis subinde à Deo castiganda tradebatur, ut durâ servitute oppressa, ad eum rediret; quod ubi fiebat, suscitabat eis Judices, qui eos ab afflictione & tyrannide liberarent, & ab hostium injuriis vindicarent.

Historia Judicum id nobis utilitatis affert, quòd dilucidè ob oculos ponant, quanta Divini cultûs, & ex adverso, quanta defectionis, vis

vis existat. Enim vero ex morum integritate, & religione retenta, diligenterque culta, Rerumpublicarum salus, & amplitudo plurimùm pendet.

Discutit Abulensis cum aliis, ad quod genus politici Principatûs pertinuerit status Judicum? Ad quod breviter responderi potest: Principatum Judicum aliquo modo pertinuisse ad *Regimen Monarchicum*, in quantùm nempe unus solus Judex suo tempore præerat populo. Attamen regalem potestatem non habebant, tum quia non erat eis facultas leges novas condendi, aut tributa populo imponendi, quam potestatem habent Reges; tum quia inter Israëlitas erant Principes tribuum circa alios modos Regiminum, qui non pertinebant ad Judices: unde & aliquâ ratione ad *Regimen Aristocraticum* status Judicum revocari potest.

Fuerunt autem Judices universim sedecim. De quatuordecim primis agitur in hoc libro, quorum ista sunt nomina: *Othoniël*, *Aöd*, *Samgar*, *Barac*, *Debbora*, *Gedeon*, *Abimelech*, *Thola*, *Jaïr*, *Jephte*, *Abesan*, *Abialon*, *Abdon*, *Samson*. Nonnulli computant tredecim, quia conjungunt Barac cum Debbora, quatenus simul populo præfuerunt.

Duo postremi Judices sunt *Heli* & *Samuël*, quorum gesta lib. 1. Reg. enarrantur; eò quòd sub Heli floruerit Samuël, cujus tempore Principatus mutatus fuit in Regnum, & Judiciaria potestas conversa est in Regiam: & quia Samuël jussu Dei Filiis Israël primum Regem præfecit.

De Authore Libri Judicum res non est certa: Serarius varias opiniones refert, quarum ea apparet verisimilis, quæ asserit, singulos Judices, vel eorum Actuarios & Scribas, quæ cujusque temporibus evenissent, in commentarios retulisse; tandemque Samuëlem vel Esdram, aut Prophetam aliquem posteriorem hæc Judicum facta ex ejusmodi diariis in unum volumen redegisse.

****

CAPUT I.

Tribus Juda prior omnium ad arma sese convertit, & cum tribu Simeon plurimas gentium urbes expugnat: comprehenditur Rex Adonibezec, eique amputantur manuum ac pedum summitates, ùt ipse fecerat 70. Regibus: Othoniël obtentâ Cariat-Sepher, uxorem accipit Axam filiam Caleb: Chananæi plurimis locis per cæteras tribus non exterminantur, uti Deus jusserat, sed tributarii conservantur.

QUÆSTIO I.

Quam ob causam filii Israël consuluerint Dominum; & an per Judam à Deo designatum, intelligatur tribus tota?

VErs. 1. *post mortem Josuë* (cùm nullus ei in Ducatu successisset, sed Principes tribuum, & supremum Concilium *Sanedrim* 70. Seniorum, de quibus Num. 11. v. 16. Rempublicam Hebræorum administrarent) *consuluerunt filii Israel Dominum*, id est oraculum divinum per Phinees summum Sacerdotem, filium & successorem Eleäzari Pontificis, ut tradit Josephus lib. 5. Antiq. cap. 1.

Meritò autem consuluerunt Dominum *dicentes: Quis ascendet ante nos contra Chananæum, & erit Dux belli?* Quia experti fuerant, inquit Lyranus, quàm malè eis cessisset, quando Josue, inconsulto Domino, misit bellatores Israel contra Regem Hai, ùt habetur Josue 7. qua in re Author citatus secutus est opinionem R. Salomonis.

Verumtamen, quòd filii Israel ibi ceciderint, quia inconsulto Deo egerunt, non insinuat Scriptura; sed quia peccaverat Israel propter furtum de anathemate. Nec verisimile est, quod Josue fuisset prætergressus mandatum Dei, qui utique Num. 27. v. 21. disertè præceperat, ut, si quid agendum esset, Eleäzarus Pontifex consuleret Dominum.

Abulensis, qui supponit hic Deum consultum pro constituendo Duce seu Principe super totum populum, assignat tria motiva, ob quæ Israelitæ consuluerunt Dominum.

1. Quia erat valde momentosum negotium, universo populo præficere Ducem; nam ex bonitate Principis pendet status populi.

2. Ut non offenderent Deum, si præter ejus arbitrium aliquem sibi Judicem, & Rectorem acciperent. Hactenus enim Duces populi à Deo constituti fuerant, ùt patet in Moyse Exod. 3. & in Josue Numer. 27.

Tertium motivum affert, quod scilicet consuluerint Dominum, ut tollerent dissentiones & invidiam: quælibet enim tribus vellet suscipere Principatum super omnes. Ita ille.

Attamen, quod nec hæc opinio subsistat, inde eruitur, quod per Judam, qui primo ante omnes ascendit contra Chananæum, hîc non intelligatur aliquis particularis belli Dux, sed tota tribus, uti statim patebit. Melius itaque Tirinus, Menochius, & A Lapide dicunt, quod non quærant Israelitæ Ducem, qui toti exercitui omnibusque tribubus præsit, sed qui partiale prælium inchoet; ita ut sensus præcitatorum verborum sit hic: *Quis ascendet ante nos*, seu quænam tribus primò bellum inferet, ut Chananæorum populos, in sorte sua residuos, exterminet: *Et erit Dux*, seu Author & inchoator *belli* in sua tribu, ut suâ victoriâ, famâ, & gloriâ cæteros Chananæos prosternat, & reliquas tribus exemplo suo animet, ut singulæ Chananæos, in terra & sorte sua residentes, partiali bello superent & exterminent. Cùm enim omnes tribus Israel jam satis invaluissent numero, ut possent reliquam Chananæam expugnare & incolere, (quod antea eis ob paucitatem non licuerat) nunc Deum consulunt, ut sciant, quænam tribus prælium auspicetur.

℣. 2. *Dixitque Dominus: Judas ascendet.* Per Judam non unum hominem hîc accipere oportet; sed ipsam tribum Judæ: huic namque præcipitur, expeditionem in hostes præ cæteris accipere; ipsa quippe erat omnium fortissima, & nobilissima, atque in castris Israel primam tenebat aciem.

Quòd hîc intelligatur tribus Juda, satis insinuant verba quæ sequuntur in textu v. 3. *& ait Judas Simeoni fratri suo, ascende mecum in sortem meam... ut & ego pergam tecum.* Non enim hominibus singulis sors data fuit, sed ipsis tribubus.

Observavit hæc S. P. Aug. Q. 2. in Lib. Jud. ubi discutit, *utrùm aliquis homo Judas vocabatur, an ipsam tribum, ita ut solet* (S. Scriptura) *sic appellavit*? Et postquam disputativè proposuisset: *Sed illi qui interrogaverunt Dominum post mortem Jesu Nave, Ducem requirebant; unde putatur unius expressum hominis nomen*: S. Doctor tandem resolvit: *Verùm quia non solet Duces nominare Scriptura cùm constituuntur, nisi commemoratâ etiam origine parentum; rectiùs intelligitur, nomine Judæ tribum Judæ fuisse significatam.*

Et assignans rationem, quam statim dedimus, subjungit S. Pater: *Ab ipsa enim tribu voluit Deus incipere conteri Chananæos... non enim adhuc vivebant illi filii Jacob, qui dicti sunt Judas & Simeon inter cæteros fratres suos... sed dixit tribus Juda ad tribum Simeon, ascende mecum* &c.

Nota interim, quòd per illud oraculum divinum, quo

quo dictum est: *Judas ascendet* &c. non fuerit Judæ datus Principatus in reliquas tribus: nam postea plures ex reliquis tribubus fuerunt Judices, & belli Duces: & ipsemet Saül primus Rex, fuit de tribu Benjamin.

QUÆSTIO II.

De pugna contra Regem Adonibezec.

VErs. 4. *ascenditque Judas*: utique ad obtinendam portionem sortis suæ, quæ adhuc occupata erat ab hostibus, perrexit tribus Juda simul cum Simeönitis. *Et tradidit Dominus Chananæum ac Pherezæum in manus eorum.* Accipitur hîc *Chananæus* specialiter pro uno de septem populis Chananæorum, quia alioquin non distingueretur contra *Pherezæum.*

Et percusserunt in Bezec decem millia virorum. Bezec erat urbs in sorte tribûs Juda, in qua priùs dominabatur Rex Adonibezec, & in illa congregavit Saül exercitum, quando pugnaturus contra Ammonitas, recensuit ibidem suos, ut patet 1. Reg. 11.

ỳ. 5. *Inveneruntque Adonibezec in Bezec.* Non est idem qui Adonizedec, sed diversus ab illo: nam Adonizedec erat unus de quinque Regibus, quos Josuë includi jussit in spelunca, & postea suspendit eâ die qua stetit sol, quemadmodum refertur Josuë 10., eratque Rex Jerusalem, ùt patet ibidem, significatque nomen ejus Hebraïcè *Dominus justitiæ*; nomen verò *Adonibezec*, de quo hoc loco agitur, idem sonat quod *Dominum fulguris*. Et appositè quidem hoc nomen sortitus est Adonibezec, quia instar fulguris omnes præcellebat suo robore & sævitiâ; adeoque 70. Regibus seu Regulis summitates manuum ac pedum truncârat.

Et pugnaverunt contra eum (ipse enim habebat illa decem millia virorum, ut ditionem & civitatem suam Bezec, fortem & regalem propugnaret) *& percusserunt Chananæam & Pherezæum.* Multi quippe de populo terræ ad eum confluxerunt, de locis non muratis vel non fortibus.

ỳ. 6. *Fugit autem Adonibezec* (deleto per Israëlitas exercitu suo) *quem persecuti comprehenderunt, cæsis summitatibus manuum ejus ac pedum.* Pro *summitatibus* in Hebraïco habetur: *Behonoth*, id est *pollicibus*, ut vertunt Chaldæus, Lyranus, Pagninus, & alii. Porro S. Hieron. & LXX. interpretes hîc vertunt: *Summitates*, eò quòd pollices in pede & manu summi & potissimi sint: unde pollex dictus est à pollendo, quia nempe inter cæteros digitos virtute pollet.

Israëlitæ autem amputaverunt summitates istas, non ut redderetur inhabilis ad arma tractanda; nam ad hoc eum inhabilem reddere poterant, mancipando illum perpetuo carceri: sed tali supplicio ipsum affecerunt justo Dei judicio & instinctu, ad pœnam condignam ejus superbiæ, & crudelitati reddendam; ipse enim 70. Regulis pollices amputaverat. Unde & id ipsum fatetur Adonibezec v. 7. dicens: *Septuaginta Reges, amputatis manuum & pedum summitatibus, colligebant sub mensa mea ciborum reliquias: sicut feci, ita reddidit mihi Deus.* Hoc est quod sancitur Sap. 11. v. 17. *per quæ quis peccat, per hæc etiam torquetur.* Hîc igitur agnovit Adonibezec sese peccasse, mutilando Reges, & instar canum sub mensa sua detinendo, ad oblectationem crudelis animi sui, suorumque convivarum, simul & ad ostentationem potentiæ, victoriarumque suarum: agnovit enim providentiam divinam in rebus humanis, pœnas & præmia convenientia singulis compensantem. Nam licèt Gentiles non cognoscerent verum Deum, qui vices temperet Universi; plurimi tamen eorum credebant Deum aliquem esse, qui haberet regimen super hæc omnia.

CAPUT II.

Angelus Domini beneficia divina ISRAELITIS præstita, palam commemorat, eorumque transgressiones reprehendit. Delicta sua deplorat populus, eumque pœnitet ingratitudinis: sed à morte Josuë, & singulorum Judicum Hebræi in crimina sua relabuntur; imo & in pejora ruunt.

QUÆSTIO UNICA.

An, qui hîc apparuit Israëlitis, fuerit Phineës Pontifex, an autem verus Angelus?

VErs. 1. *Ascenditque Angelus Domini de Galgalis ad locum flentium.* Rabbini (apud Serarium citati) hunc Angelum, qui Judæos memores reddit obedientiæ Deo præstandæ, eorumque transgressiones reprehendit, dicunt fuisse Phineës filium Eleäzari, qui illo tempore erat Summus Sacerdos: atque ut commentum suum fabulosum adornent, dicunt quòd Phineës fuerit verè Angelus, qui humano corpore assumpto, inter homines fuerit conversatus; quòdque, cùm vellet, redderet se invisibilem.

Sed quòd hoc falsum & fabulosum sit, manifestè patet ex eo, quòd Scriptura de Phineës ubique tamquam de homine loquatur, & ex Eleäzaro patre, & avo Aärone, velut communi ordine natum, eum nobis exhibeat.

Præterea si Phineës hîc locutus fuisset redarguendo Israëlitas, non dixisset (id quod hoc 1. v. additur) *eduxi vos de Ægypto, & introduxi in terram pro qua juravi patribus vestris*; sed dixisset: *Deus eduxit vos de Ægypto.* Prophetæ enim numquam Dei personam assumunt, sed illa verba præmittere solent: *Hæc dicit Dominus*, aut similia. Unde meritò displicet, quod Emmanuel Sa dicat, quòd fortè fuerit Propheta. Itaque

℟. Et dico, juxta veritatem, Christiani interpretes passim intelligunt, Angelum Dei particulariter missum fuisse ad arguendum filios Israel de transgressione sua. Atque hæc sententia

Prob. 1. quia vocatur *Angelus Domini*; atqui quoties in Scriptura *Angelus Domini* simpliciter dicitur, verus Angelus communiter intelligitur, ut exempla passim occurrentia declarant; ergo &c.

Prob. 2. Angeli, qui nomine Dei in V. Testamento hominibus apparuerunt, solebant dicere: *Ego sum Dominus Deus tuus, eduxi te de terra Ægypti* &c., uti liquet de Angelo qui Moysi apparuit in Rubo, Exod. 3. item de eo, qui legem dedit in monte Sinai, ibidem cap. 20. Atqui ille, qui hîc apparuit, similiter dixit: *Eduxi vos de Ægypto &c.;* ergo fuit verus Angelus.

Prob. 3. Quia ita censet Theod. Q. 6. in Jud., item S. P. Aug. Q. 12. ubi dicit: *Ad eos corripiendos Angelus missus est.*

Obj. 1. Phinees filius Eleäzari Summi Sacerdotis, congruè hîc vocatur *Angelus*, quia erat Sacerdos: omnes enim Sacerdotes vocantur *Angeli* Malach. 2. ubi dicitur: *Labia Sacerdotis custodient scientiam... quia Angelus Domini exercituum est.*

℟. Neg. assumpt. Quia Scriptura hîc loquitur de isto, qui apparuit, tamquam de vero Angelo; de Sacerdotibus autem loquitur, ùt de veris hominibus: nec reperimus, eos sæpe aut passim vocatos Angelos; & tunc quando sic vocantur, ex circumstantiis satis apparet, id dici per metaphoram, seu locutionem figuratam. Loco itaque ex Malach. cit. Sacerdotes vocantur *Angeli*, tum quia Angelicum officium obtinent, & instar legati seu Angeli, voluntatem Dei, hominibus intimare debent; tum quia angelicam puritatem & sanctitatem imitari tenentur.

Obj. 2.

Obj. 2. Pro eo, quod Aggæi 1. in textu latino dicitur: *Aggæus nuntius Domini*, LXX. vertunt: *Angelus Domini.* Sic etiam Christus Dominus, quatenus homo, vocatur *Angelus Testamenti*, Malach. 3. v. 1. Et S. Joan. Baptista appellatur *Angelus*, Matth. 11. v. 10. Imò S. Aug. ipse Q. 31. in Jud. fatetur, homines posse vocari Angelos, dicens: *Eum sanè qui Propheta esset, dictum Angelum legimus.* Ergo etiamsi reprehensionis minister, hîc fuisset Propheta aliquis, adhuc congruè vocaretur *Angelus* seu *nuntius Domini.*

℟. Neg. conseq. Quia in citatis textibus rursus nomen *Angelus* non simpliciter, sed cum addito nomine proprio attribuitur Aggæo, & cum addita voce *Testamenti* dicitur de Christo. Item pronomen *hic* & alia quæ loco cit. Matth. ex Prophetia Malach. adduntur, satis indicant, ibidem non de vero Angelo, sed de S. Joan. Baptista loqui Christum Dominum. At cùm ille, qui hîc apparuit, simpliciter vocetur *Angelus Domini*, & ad vocem ejus, tamquam ad rem insolitam, omnes filii Israël elevaverint vocem suam, & fleverint, ut dicitur v. 4.; atque quasi ob reverentiam illius, ubi cessasset loqui, immolaverint ibi hostias Domino, ut habetur v. 5. rectiùs de vero Angelo hîc apparente hæc intelliguntur, imò intelligi debent.

Ad authoritatem autem S. Aug. dico, eum ibidem tum insinuare, quòd vox *Angelus* aliquando, licèt rariùs, in Scripturis etiam Prophetis attribuatur, quod & nos quoque admittimus. At cùm in simili casu, ùt statim observavimus, vel nomen Prophetæ, vel quædam aliæ circumstantiæ addantur, ex quibus colligitur, non de vero Angelo, sed de homine agi; & cùm tales circumstantiæ hîc desint, ideo non de Propheta, sed de vero Angelo intelligenda sunt, quæ hîc enarrantur. Et ideo S. Aug. Q. 12. pro nobis resolvit, eum qui hîc apparuit, fuisse verum Angelum.

Obj. 3. Ille qui hîc apparuit, dicitur ascendisse de Galgalis: Atqui si fuisset verus Angelus, non ascendisset de Galgalis; quandoquidem potiùs de cœlo descendisset; ergo &c.

℟. Neg. min. Nam dicitur ascendisse de Galgalis, eo quod ex illis partibus videretur advenire: unde licèt de cœlo descenderit, illic tamen se primo spectabilem reddidit. Est autem verisimile, quod hic fuerit ibidem Angelus, qui in eisdem Galgalæ partibus apparuerat Josue (cap. 5. v. 13.) puta Michael Princeps Synagogæ, & Protector Ecclesiæ Dei.

Obj. 4. Phineës filium Eleäzari fuisse Angelum, sub specie humana conspicuum, videtur erui ex lib. 1. Paralip. in quo narratur, quod etiam post solutam captivitatem Babylonicam adhuc fuerit superstes: siquidem ibidem cap. 9. postquam Hagiographus enumerasset eos, qui tunc temporis custodiebant ostium Templi, subjungit v. 20. *Phineës autem filius Eleäzari erat dux eorum coram Domino.* Unde in hunc locum S. Hieron. lib. de Tradit. Heb. in Paralip. ita scribit: *Hinc monstratur, Phineës adhuc eo tempore vivere.* Ergo nihil implicat, quo minùs per Angelum, qui hîc Judæis apparuit, intelligatur Phineës.

℟. Neg. ant. Nam hæc omnia rursus non sunt, nisi Rabbinorum figmenta: unde & ex falsa ista annotatione, uti ex multis aliis, quæ in jam cit. lib. de Tradit. Heb. in Paralip. reperiuntur, fabulis patet, quod iste liber non sit S. Hieron., utpote tanto Doctore prorsus indignus. Hinc ad textum ex v. 20. objectum dico, illum nihil aliud insinuare, nisi quod Eleäzarus olim constitutus sit à Deo per Moysen Princeps Caäthitarum, cui successit Phineës, de quorum descendentibus erant illi, qui isto loco Paralip. recensentur. Unde non ad præsentes & tunc viventes, sed ad Majores eorum dicta verba referenda sunt; idque, ut sua cuique familiæ, reædificato Templo, jura reddentur. Et hanc expositionem manifestè indicat textus Hebraïcus, qui sic habet: *Et Phineës filius Eleäzari Dux fuit super eos olim, cum quo Dominus erat.* Ubi manifestè agitur de Majoribus eorum, qui cit. loco lib. 1. Paralip. ponuntur.

P. 1. Undenam locus ille, ad quem filii Israel hîc convenerunt, dictus sit *locus flentium*?

℟. Eum ita dictum esse ab eventu, ùt indicatur v. 5. ubi dicitur: *Et vocatum est nomen loci illius, locus flentium, sive lacrymarum:* quia nimirum Israelitæ, auditâ commonitione & comminatione Dei per Angelum, *elevaverunt vocem suam & fleverunt*, ùt dicitur v. 4.

P. 2. An locus flentium fuerit in Silo?

℟. Cùm v. 5. addatur: *Immolaveruntque ibi hostias*, colligit Tirinus, locum illum fuisse vicinum Silo: nam sacrificare non licebat, nisi in eo loco, ubi erat Tabernaculum. Attamen hæc collectio non videtur firma: nam quamvis lege prohibitum esset sacrificare extra Tabernaculum, poterat tamen Angelus ipsis specialiter inspirare, ut in illo loco flentium sacrificarent.

Locum flentium non fuisse in Silo, sed in tribu Juda juxta Jerusalem, in parte occidentali, contendit A Lapide testimonio Josephi lib. 7. Antiq. cap. 4.

****

CAPUT III.

Dum Israëlitæ sociantur Gentilibus, quibus contra Dei mandatum pepercerant, sceleribus eorum contaminantur, atque per eos dirè affliguntur: sed pœnitentes invocant Dominum, qui eos liberat 1. à Chusan Rege Mesopotamiæ, per Othoniëlem; 2. ab Eglon Rege Moäb, per Aöd; 3. à Philistinis, per Samgar.

QUÆSTIO I.

Quomodo Deus liberaverit Israëlitas per Othoniëlem, & Aöd?

VErs. 5. *Itaque filii Israël habitaverunt in medio Chananæi.* Et, ut v. 6. seq. patet, *duxerunt uxores filias eorum:* siquidem per uxores alienigenas *fiebat, ut ipsi ad alienos seducerentur Deos, non ut illæ per maritos vero acquirerentur Deo*, inquit S. P. Aug. lib. 1. de adulterinis conjugiis cap. 18.

℣. 8. *Iratusque contra Israel Dominus, tradidit eos in manus Chusan Rasathaïm Regis Mesopotamiæ.* Nomen *Chusan* dicitur Hebraïcè idem significare quod *Æthiops*: Chusi enim sunt Æthiopes, ita dicti à *Chus* filio Cham Gen. 10. *Rasathaïm* verò, juxta interpretationem Pagnini, idem sonat quod *duarum impietatum*: quod propriè conveniebat huic Tyranno, quia Israëlitas iniquâ tyrannide opprimebat, & quia eos ad suos Deos colendos alliciebat.

Servieruntque ei octo annis. Hæc est prima idololatriæ Judæorum, in terra Chanaän castigatio.

℣. 9. *Et clamaverunt ad Dominum* (vexati & nimis afflicti) *qui suscitavit eis Salvatorem, & liberavit eos, Othoniel videlicet filium Cenez:* qui vicit & oppressit Chusan, ut dicitur v. 10., & ibidem additur: *Et judicavit Israel.* Primò per vindicationem à Regis Mesopotamiæ tyrannide, & postea per bonam sanctamque gubernationem.

℣. 12. *Addiderunt autem filii Israel facere malum in conspectu Domini*, mortuo scilicet Othoniele, per quem libertas recuperata erat populo, restaurata Religio &c.

℣. 14. *Servieruntque filii Israel Eglon Regi Moäb decem & octo annis.* Regi Mesopotamiæ servierant 8. annis, jam verò crescentibus peccatis, diuturniori servitute affliguntur.

℣. 15. *Et postea clamaverunt ad Dominum, qui suscitavit eis Salvatorem nomine Aöd... qui utrâque manu pro dextera utebatur.* LXX. appellant eum *virum ambi-dexterum.* Id est, qui ita bellicosus & exercitatus erat in armis, ut lævâ non secus, ac dexterâ posset confligere, uti explicat Serarius. Et tales sunt optimi bellatores, quia tantò minùs potest prævideri ictus eorum, quantò magis est insuetus, inquit Lyranus.

Quærit S. P. Aug. Q. 20. in Jud. utrùm Aöd fuerit

rit, mentitus, quando dixit v. 19. *Verbum secretum habeo ad te ô Rex?* Verba S. D. sunt: *Cum enim solus soli insidiaretur, ut eum percuteret, hoc ei ait: Verbum occultum mihi est ad te, ô Rex, ut ille à se omnes, qui cum illo fuerant, removeret.* Quod cum factum esset, iterum dixit v. 20. *verbum Dei habeo ad te.* Id agebat Aöd, ut Eglon Rex Moäb consurgeret, accederetque ad reverentiam verbo Dei exhibendam, ut sic ictui redderetur opportunior.

Abulensis Q. 20. dicit, quòd mentitus sit Aöd ad occultandam intentionem suam, & ut posset illam exequi; nam alioquin non potuisset accedere secretè ad Regem: Nec oportet excusare Aöd à mendacio, quia alii viri, majores eo & sanctiores, non excusantur. Leviter tamen eum peccasse censet, eò quòd officiosum dumtaxat mendacium fuerit.

Attamen S. P. Aug. cit. Q. 20. eum excusari posse ait, tamquam nullo modo mentitum, quia nomine *verbi* factum seu res aliqua, juxta modum loquendi S. Scripturæ, significari etiam solet: erat verò res, quam Aöd moliebatur, arcana & divina. Verba S. Aug. sunt: *Sed potest non esse mendacium, quandoquidem* VERBI *nomine solet etiam* FACTUM *appellare Scriptura; & revera ita erat: quòd autem dixit* VERBUM DEI, *intelligendum est hoc illi Deum, ut faceret, præcepisse, qui eum populo suo excitaverat Salvatorem.* Sensus itaque hujus locutionis: *Verbum Dei habeo ad te*, erat iste: Mandat mihi Deus, ut te Israelis oppressorum occidam.

Dices, fallere aliquem dicto vel facto, est illicitum juxta D. Thom. 2. 2. Q. 40. a. 3. Atqui Aöd hîc voluit fallere Regem Moäb; ergo &c.

℞. Disting. maj. Fallere est illicitum, si sit conjunctum, vel fiat cum mendacio, concedo: si tantum fiat ad occultandam veritatem aut intentionem suam, sicut hîc factum est ab Aöd, neg. maj. Unde & S. Thom. postquam loco cit. dixisset, quod uno modo quis possit falli ex facto vel dicto alterius, dum ei dicitur falsum, aut non servatur promissum, addit hoc semper esse illicitum, & tunc subjungit: *Alio modo aliquis potest falli ex dicto, vel facto nostro, quia ei propositum, aut intellectum non aperimus, & talis occultatio pertinet ad rationem insidiarum, quibus licitum est uti in bellis justis.*

P. An ex facto Aöd probetur, licitum esse homini privato occidere Tyrannum?

Postquam Aöd dixisset: *Verbum Dei habeo ad te*, statim Rex Moäb surrexit de throno suo, ut dicitur v. 20. & tunc subjungitur v. 21. *Extenditque Aöd sinistram manum, & tulit sicam de dextero femore suo, infixitque eam in ventre ejus.* Frustra aliqui ex hoc facto probare nituntur, homini privato licitum esse, occidere Tyrannum suæ patriæ: nam constat 1. Aöd non fuisse privatum hominem, sed Principem populi Israëlitici, & à Deo omnium Domino ad id munus evectum, ut insinuant verba v. 15. supra citata. 2. Jussus est ab eodem Deo occidere publicum hostem, & violentum Regni invasorem, ut ex verbis v. 20. deducit S. P. Aug. pariter supra citatus. Insuper Articulus ille Joan. Hus: *Quilibet Tyrannus licitè potest à quocumque subdito interfici*, damnatus est in Concilio Constantiensi, & jam damnatur ab omnibus Orthodoxis.

QUÆSTIO II.

An anni interregnorum, oppressionis, servitutis, & quietis, seorsim ab annis Judicum sint numerandi, an verò eis includendi?

VErs. 30. *Humiliatusque est Moäb in die illo sub manu Israël, & quievit terra octoginta annis*, scilicet à præliis.

Cùm post mortem Josue & Seniorum, Israelitæ ad idola deflecterent, tradebat eos Deus in servitutem Regibus vicinis: dum verò pœnitentiam agebant, liberabat eos.

Itaque, ùt dicitur hoc Cap. v. 8. servierunt Chusan Regi Mesopotamiæ annis ---- 8
v. 14. Eglon Regi Moäb annis ---- 18
Cap. 4. v. 3. Jabin Regi Chanaän annis ---- 20
Cap. 6. v. 1. Madiänitis annis ---- 7
Cap. 10. v. 18. Philisthæis & Ammonitis annis - 18
Cap. 13. v. 1. Rursum Philisthæis annis ---- 40

Qui simul additi faciunt annos ---- 111

Quæstio autem valde intricata & difficilis hîc movetur inter Chronologos, & S. Scripturæ Interpretes, an videlicet jam memorati anni servitutum (idem est de annis Anarchiarum seu interregnorum &c.) separatim numerandi sint ab annis Judicum, an verò eis includendi? Ad quam

℞. & dico, jam memorati anni non sunt separatim computandi ab annis, qui attribuuntur judicibus, sed eis includendi.

Prob. 1. ex 3. Reg. 6. ubi dicitur, ab egressu filiorum Israël de Ægypto usque ad jacta fundamenta Templi Salomonis fluxisse annos 480. illumque annum 480. quo ædificari cœpit Templum, esse annum quartum Regni Salomonis. *Factum est ergo*, inquit Sacer Textus, *quadringentesimo & octogesimo anno egressionis filiorum Israël de Terra Ægypti, in anno quarto, mense Zio (ipse est mensis secundus) Regni Salomonis super Israël, ædificari cœpit domus Domino.* Atqui tot anni præcisè inveniuntur, si anni servitutis, &c. includantur annis Judicum: & nequaquam tot, sed multò plures invenientur, si numerentur separatim: ergo &c.

Prob. min. pro prima parte ex additione omnium annorum, tam eorum, qui Judicibus attribuuntur, quàm cæterorum, qui ab egressu Israël de Ægypto usque ad jacta fundamenta Templi in Scriptura reperiuntur.

Exod. 16. v. 35. Israelitæ peregrinati sunt in deserto annis ---- 40
Josue, ut probatum est in Cap. 14. lib. Josue, judicavit populum usque ad pacem datam annis -- 6
Post hanc ipsi tribuendi sunt anni ---- 11
Hoc libro Cap. 3. v. 11. Othonil judicavit annis ---- 40
℣. 30. Aöd annis ---- 80
℣. 41. Samgar brevissimo tempore quod non computatur.
Cap. 5. v. 32. Barac cum Debbora annis ---- 40
Cap. 8. v. 28. Gedeon annis ---- 40
Cap. 9. v. 22. Abimelech annis ---- 3
Cap. 10. v. 2. Thola annis ---- 23
Ibidem v. 3. Jaïr annis ---- 22
Cap. 12. v. 7. Jephte annis ---- 6
Ibidem v. 9. Abesan annis ---- 7
Ibidem v. 11. Ahiälon annis ---- 10
Ibidem v. 14. Abdon annis ---- 8
Cap. 15. v. 20. Samson annis ---- 20
1. Reg. 4. v. 18. Heli annis ---- 40
Act. 13. v. 21. Samuëli & Saüli tribuuntur anni ---- 40
3. Reg. 2. v. 11. David regnavit annis ---- 40
3. Reg. 6. v. 1. jacta sunt fundamenta Templi anni Regni Salomonis ---- 4

Adde hos omnes, & invenies annos 480

Cùm itaque ex annis jam enumeratis, exurgat supra dicta summa 480. annorum, certum videtur, quòd 111. anni servitutum debeant includi annis, qui Judicibus attribuuntur: Nam si eisdem non includantur, sed separatim numerentur, non 480. sed 591. annos ab Exodo usque ad jacta fundamenta Templi elapsos esse, inveniemus. Et adhuc multò plures elapsi reperientur, si separatim computentur anni Anarchiarum seu Interregnorum &c. Et sic probata est min. etiam pro secunda parte.

Dices 1. cum Melchiore Cano lib. 11. de Locis Theolog.

Theolog. cap. 5. In textum 3. Reg. 6. ex Librariorum negligentia videtur irrepsisse mendum; ergo inde non evincitur, annos servitutum includendos esse annis Judicum.

℞. Neg. assumpt. Nam *quadringentesimo & octogesimo anno* constanter legunt Hebraïca, LXX. Chaldaïca & Latina, Complutensia æquè ac Regia Biblia; nec hucusque ullus allatus est, aut adferri potuit Codex, qui plures annos ponit: et licèt aliqui græci Codices ponant annos dumtaxat 440. tamen hi à parte rei à nostra sententia non dissentiunt, quia egressum de Ægypto completum considerant, eo modo, quo consideratur Psal. 113. ubi dicitur, quòd in exitu de Ægypto Jordanis conversus sit retrorsum. Ac proindè responsio Melchioris Cani gratis excogitata est.

Undè & P. Graveson, tametsi in Canone Chronologico, quartâ mundi Ætate, ab egressu de Ægypto usque ad jacta fundamenta Templi computet annos 606. tamen referens & citans Authores illos, qui contendunt textum 3. Reg. 6. esse mendosum, eorum conjecturam rejicit, eò quòd, ùt ibidem subdit, nemini fas sit, quidpiam Scripturæ Sacræ addere, aut demere. Undè ipse aliter ad jam memoratum textum respondendum esse existimat. Itaque

Dices 2. cum mox cit. Graveson: Ideo cap. 6. lib. 3. Reg. numerantur tantùm ab egressu Israëlitarum ex Ægypto usque ad structuram Templi anni 480. quia in illo capite solùm recensentur anni Præfecturæ Judicum, non computatis annis Anarchiarum, & servitutum Israëlitarum.

Declaratur in simili: Quamvis in libris Regum à David usque ad transmigrationem Babylonis inveniantur septemdecim generationes, tamen S. Matth. cap. 1. v. 17. dicit, esse quatuordecim; quia nempè tres Reges, scilicet Ochoziam, Joäm, & Amasiam, in genealogia Christi omisit: ergo pariter potuit lib. 3. Reg. ponere 480. annos, quia nempe omisit annos servitutum &c.

℞. Neg. assumpt. Quia cùm Scriptura loco cit. totum tempus comprehendat, quod ab egressu de Ægypto usque ad structuram Templi effluxit, etiam in suo computu inclusit annos servitutum & Anarchiarum: ac proinde sine ullo fundamento dicitur, & non nisi gratis fingitur, quòd in jam memorato computu omissi sint anni servitutum & Anarchiarum; nam si hi omissi essent, in loco cit. Scripturæ esset error & mendacium, quod tamen nullatenus admitti potest. Unde quemadmodum ex 4. Reg. 25. v. 27. ubi dicitur, quòd *in anno trigesimo septimo transmigrationis Joächin* Evilmerodach sublevaverit caput Joächin de carcere, bene concluditur, quòd à tempore, quo Joächin ductus fuerat in Babylonem, usque ad ejus liberationem è carcere, elapsi sint 36. anni completi, & ipse anno 37. è carcere liberatus sit; ita similiter ex cap. 6. lib. 3. Reg. clarè deducitur, quòd ab egressu de Ægypto usque ad structuram Templi effluxerint 479. anni completi, & ipsum Templum ædificari cœperit anno 480.

Ad prob. autem disparitas occurrit in oculos: Nam cùm S. Matthæus in genealogia Christi distinctè exprimat & enumeret ejus progenitores, & tres Reges ob certas rationes omittat, satis clarè patet, quòd, dum à David usque ad transmigrationem Babylonis dicit esse generationes quatuordecim, tantùm agat de iis, quas ipse enumeraverat: At cùm liber 3. Reg. distinctè non exprimat, nec enumeret 40. annos peregrinationis in deserto, deinde annos Præfecturæ Josue, & postea 40. Othonielis &c. sed generatim & sine ulla prorsus restrictione dicat, anno 480. post egressum de Ægypto cœpisse ædificari Templum, omnino evidens est, quòd ibidem Scriptura non solùm recenseat annos Præfecturæ Judicum, ùt contendit P. Graveson, sed totum tempus istud comprehendat, ac consequenter omnes annos enumeret, qui usque ad jacta fundamenta Templi effluxerunt; præsertim cùm textus ille sit præcipua clavis totius Chronologiæ ab Exodo usque ad Salomonem. Etenim numerus ille cap. 6. lib. 3. Reg. ad hoc unicè videtur expressus, ut habeatur Epocha certa ab Exodo usque ad structuram Templi; adeoque necesse est, ut omnes prorsus annos intermedios comprehendat: Adeoque si in numero 480. annorum non includantur anni Anarchiarum seu interregnorum, nulla statui poterit Epocha certa. Nam cùm Scriptura nullibi exprimat, quot annis quælibet Anarchia duraverit, nemo nisi conjecturando, divinando, & quædam temporum intervalla ex proprio cerebro fingendo, definire poterit, quot anni ab egressu de Ægypto usque ad jacta fundamenta Templi effluxerint.

Prob. 2. Quia infra cap. 4. v. 3. cùm Scriptura dixisset, Jabin Regem Chanäan vehementer Judæos oppressisse per 20. annos, mox v. 4. subdit: *Debbora Prophetis judicabat populum in illo tempore*, scilicet 20. annorum oppressionis; ergo illi 20. anni includuntur in 40. annis, quibus Debbora cum Barac egit Judicem. Idem patet in Samsone, qui infra cap. 15. v. 20. dicitur judicasse Israëlem *viginti annis in diebus Philisthiim*, id est sub servitute Philisthinorum, quæ cap. 13. v. 1. dicitur durasse 40. annis. Unde & cap. 15. v. 11. Judæi *dixerunt ad Samson: Nescis quòd Philisthiim imperent nobis?* Ergo eodem tempore, quo Hebræi à Deo traditi sunt Philisthinis (verisimiliter posterioribus annis illius servitutis, cùm cap. 13. v. 5. dicatur: *Ipse incipiet liberare Israël de manu Philisthinorum*) Samson judicavit Israëlem; maximè cùm Angelus, tempore hujus servitutis matri ejus prædixerit, quòd in eum finem esset nasciturus, adeoque inchoatâ hac servitute, necdum erat natus. Igitur 20. anni, quibus judicavit Samson, non sunt distincti ab annis posterioribus, quibus servierunt Philisthæis.

Prob. 3. Quia 1. paralip. 2. v. 11. & seq. ab ingressu in terram Chanäan usque ad Davidem tantùm numerantur quatuor generationes, scilicet *Salma* sive *Salmon*, *Boöz*, *Obed*, & *Isäi* pater Davidis, nullusque proavorum videtur omissus, ùt Q. 1. in cap. 1. lib. Ruth monstrabitur: Atqui si anni Anarchiarum & servitutum separatim numerentur, & plures anni ponantur, quàm nos posuimus, non poterunt salvari per quatuor generationes; ergo &c.

Prob. min. Quia etiam in nostra sententia isto tempore reperiuntur anni 366. Nam detractis 40. annis, quibus fuerunt in solitudine, & 70. annis vitæ Davidis, & 4. annis Regni Salomonis, restant ex integro numero 480. annorum præcisè anni 366. Atqui hunc quoque annorum numerum per quatuor generationes salvari difficile est; ergo multò difficiliùs Chronologia salvatur in sententiis aliorum, qui annos Anarchiarum & servitutum separatim computant.

Prob. 4. Testimoniis Veterum. 1. Eusebii in Chronico, de prima oppressione loquentis: *Post mortem Jesu*, inquit, *subjectos tenuerunt Hebræos Alienigenæ annis octo; qui junguntur Gothonielis temporibus, secundùm Judæorum Traditiones.* 2. S. P. Aug. lib. 18. de Civ. Dei cap. 22. ubi ita scribit: *Tempore quo Roma condita est, populus Israel habebat in terra promissionis annos septingentos decem & octo, ex quibus viginti septem pertinent ad Jesum Nave, deinde ad tempus Judicum trecenti viginti novem.* Jam autem si 27. annis, quos Præfecturæ Josue tribuit, & 329. quos tribuit tempori Judicum, jungantur 40. anni peregrinationis in deserto, 40. Samuelis & Saülis, item 40. Regni Davidis, & 4. anni Salomonis, conficiunt summam 480. annorum. Ergo clarum est, quòd juxta mentem S. P. Aug. ab egressu de Ægypto usque ad ædificationem Templi fluxerint anni 480. & consequenter anni Anarchiarum & servitutum includi debent annis Judicum.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obbj. 1. In nostro computu assignantur Josue præcisè 17. anni: atqui non debent ei tot assignari, nam nulla omnino fit mentio in Scriptura, quot annis Ducatum gesserit. Item id manifestè repugnat S. P. Aug., qui, ùt mox vidimus, cum Eusebio ei tribuit annos 27, ergo hic computus noster deficit.

℞. Neg. min. Nam quamvis Scriptura id non exprimat, tamen colligendum relinquit, dum tam accuratè exprimit annos Judicum, & tam apertè dicit, Templi ædificationem inceptam anno 480. ab egres-

su de Ægypto: nam si omnes alios annos simul computes, exceptis annis Josue, invenies 463., quibus si addas 17. pro Josue, habebis justum numerum, scilicet annos 480. Cùm itaque series 480. annorum constare non possit, deductâ Chronologiâ per annos Judicum, nisi Josue assignentur anni 17., asserendum est, Josue 17. præcisè annis Rempublicam Hebræorum moderatum fuisse, nempe 6. usque ad pacem datam, & post hanc adhuc 11.

Quòd autem S. P. Aug. cum Eusebio Josue tribuat 27. annos, nostræ resolutioni nequaquam obest: nam ipse usus fuit Codice LXX. Interp., in quo deerat Ahiälon, qui infra cap. 12. judicavit Israelem 10. annis; siquidem quòd hîc cum decem annis suis, in quibusdam Codicibus LXX. non habeatur, testatur Vener. Beda lib. de sex Mundi Ætatibus, anno Mundi 2790. Cùm itaque S. Doctor videret, tempus Judicum (quod à morte Josue usque ad mortem Heli, juxta textum Hebræum & Vulgatam nostram, in quibus habetur Ahiälon, complectitur annos 339.) secundùm Codicem, quo ipse utebatur, complecti annos dumtaxat 329. æquè necessariò debuit Josue tribuere 27. annos, ac nos modò ei tribuimus 17. quandoquidem summa annorum 480. aliàs constare non posset.

Obj. 2. Scriptura clarissimè distinguit tempus illud, quo *cùm suscitaret Dominus Judices, flectebatur misericordiâ*, supra cap. 2. v. 18., ab eo, quo post mortem Judicum iterum revertebatur populus ad peccata, & pejora faciebat, ùt dicitur ibidem v. 19. Ergo distinguendi sunt anni pacis & belli, anni servitutis & libertatis, anni vindictæ & misericordiæ, anni idololatriæ & pœnitentiæ &c.

℞. Annos illos reverà esse distinguendos; alia enim fuerunt tempora pacis, alia belli &c. Sed inde non sequitur, plures hîc annos esse computandos, quàm ante computavimus: nam dicimus, quòd tempus Anarchiæ, idololatriæ, & servitutis post Josuë v. g. ac libertatis datæ per Othonieëlem non comprehendat nisi 40. annos, adeo ut sensus v. 11. & 30. hujus cap. sit: A morte Josue usque ad pacem datam & confirmatam per Othonielem fluxerunt anni 40. à pace data per Othonielem, rursusque rupta, usque ad pacem datam & confirmatam per Aöd fluxerunt anni 80., & sic de cæteris usque ad Gedeön inclusivè.

Dico *usque ad Gedeön inclusivè*: nam post Gedeonem per annos Præfecturæ sequentium Judicum, tempora describit hujus libri Author; idque ideo, quia post mortem Gedeönis nulla pax confirmata legitur, usque ad Samsonem, qui robur Philisthinorum compressit, dum principes eorum, ruinâ domûs secum oppressit.

Inst. 1. Infra cap. 8. v. 28. dicitur: *Quievit terra per quadraginta annos, quibus Gedeön præfuit.* (Idem dicitur hîc de Othoniele & Aöd, & cap. 5. v. 32. de Debbora & Barac) ergo anni, qui tribuuntur Judicibus, fuerunt soli anni pacis, & consequenter in computu nostro omittuntur anni belli, servitutis &c.

℞. Neg. conseq. Quia Hebræos quandoque numerum cardinalem pro ordinali ponere, observant Eruditi, hocque hîc esse factum existimant, quia Hebraïcè legitur *schana*, id est *anno*, non *schanim*, id est *annis*. Unde & loco cit., ubi nos legimus: *Quievit terra per quadraginta annos, quibus Gedeön præfuit*, Hebræi legunt: *Quievit terra quadragesimo anno in diebus Gedeönis*, scilicet usque ad quadragesimum annum ab ultima pace præcedente; adeo ut sensus sit: Post quietem datam per Debboram & Barac, iterumque interruptam, usque ad annum quadragesimum, in diebus Gedeönis, terra rursus quiescere cœpit. Et sic quoque explicanda sunt, quæ dicuntur de Debbora &c.

Et reverà, quòd ita explicari & intelligi debeant, satis liquet ex eis, quæ supra prob. 2. dicta sunt: siquidem ibidem monstratum est, quòd 40. anni, quibus terra dicitur quievisse tempore Debboræ & Barac, etiam in se comprehendant tempus, quo Israelitæ à Chananæis oppressi fuerunt.

Inst. 2. Ex jam dictis sequitur, quòd 40. anni, qui tribuuntur Othoniëli, in se comprehendant totum illud tempus, quo post mortem Josuë vixerunt Seniores, quorum cunctis diebus Israëlitæ Deo servierunt, ùt dicitur cap. 2. v. 7. Item illud, quo postea ab idola deflexerunt, in servitutem redacti sunt, & tandem per Othoniëlem à Deo liberati, tranquillâ pace potiti sunt: Atqui tamen id non videtur posse admitti, ergo &c.

Prob. min. Quia loco jam cit. dicitur, quod Seniores illi *longo tempore* vixerint post mortem Josuë. Longum autem illud tempus 30. fuisse annorum, docet Julius Africanus, referente Georgio Syncellô in Chronographia. Subdit autem ibidem ulteriùs Scriptura: *Omnis illa generatio congregata est ad Patres suos; & surrexerunt alii qui non noverant Dominum, & opera quæ fecerat cum Israël.* Jam autem totum illud tempus, quo omnes illi, qui noverant opera & prodigia Dei, post mortem Josue superfuerunt, dicit S. Maximus, universim fuisse 50. annorum. Deinde post mortem istius generationis populus declinavit ad idololatriam, secuta est servitus 8. annorum, & tum demum pax. Ergo admitti nequit, quod à morte Josue, usque ad quietem datam per Othoniëlem, tantùm effluxerint 40. anni. Ita ratiocinatur Author libri, cui titulus est: *Antiquitas Temporum restituta.*

℞. Neg. min. Nam licèt verùm sit, quod Seniores isti longo tempore vixerint post Josue, item quod post mortem ipsorum secuta sit idololatria, tamen cùm tempus horum Seniorum, & idololatriæ Scriptura non definiat, nec nos illud definire debemus; sed (salvâ authoritate Julii Africani & S. Maximi) illo quadraginta annorum spatio, quo dicitur terra quievisse ante mortem Othonielis, includendum esse existimamus: siquidem ad id asserendum, nos cogit textus lib. 3. Reg. supra Prob. 1. citatus.

Itaque ad prob. dico, quod omnia, quæ objecta sunt ex cap. 2., etiam optimè verificentur in nostra sententia: nam Seniores illi, qui noverant opera & prodigia Dei, certo non fuerunt ex illis, qui viderant dumtaxat prodigia Dei in divisione & transitu Jordanis; siquidem hi nec anno 30. imò nequidem 50. post mortem Josuë, juxta communem naturæ cursum istius temporis, mortui esse poterant: sed fuerunt ex istis, qui in egressu de Ægypto viderant prodigia Dei in Ægypto, in divisione ac transitu maris rubri &c., & anno secundo egressionis (Num. 1.) nondum attigerant annum 20. ætatis.

Supponamus itaque, quòd isti, id est ista generatio, post mortem Josuë vixerint annis 27. imprimis verificatur, quòd *longo tempore* vixerint post mortem Josuë; nam Scriptura etiam undecim, imò & pauciores annos *longum tempus* vocat, uti liquet ex lib. Josuë cap. 23. v. 1. & ex cap. 22. v. 3. ubi dicit Josuë ad Rubenitas, quòd fratres suos non reliquerint *longo tempore*: & tamen hoc tempus, quo Rubenitæ fratres suos, in bellis contra Chananæos, non deseruerant, fuit tantùm sex annorum completorum, ùt constat ex dictis in cap. 14. Josuë. Deinde etiam verificatur, quòd omnis illa generatio congregata fuerit ad Patres suos, antequam populus declinaret ad idololatriam: nam cùm isti Seniores, sive ista generatio, anno 27. post mortem Josuë, attigissent annum circiter 102., facilè tunc mortui esse potuerunt; præsertim cùm vitam suam in continuis laboribus, v. g. longo itinere per desertum, & postea in bellis contra Chananæos transegissent. Jam autem, quandoquidem in nostro supposito à morte istorum Seniorum, usque ad pacem datam per Othoniëlem, adhuc elapsi sint 13. anni, pariter clarum est, quòd sufficiens tempus supersit idololatria, & servitute 8. annorum.

Obj. 3. Infra cap. 10. v. 8. dicitur, quòd servitus sub Ammonitis duraverit 18. annis; & postea, cap. 12. v. 7., refertur, quòd Jephte tantùm judicaverit annis 6. Atqui impossibile est, ut 18. anni servitutis includantur in 6. annis judicaturæ Jephte, ergo &c.

℞. Cùm, ùt supra dictum est, post Gedeönem nulla pax confirmata sit, usque ad Samsonem; clarum est, quod aliqui Judices populum à servitute libera-

liberaverint, aliqui non. Dicendum igitur, quòd anni servitutum non tantùm includantur in annis Judicum sequentium, sed etiam præcedentium servitutem. Itaque cùm servitutis Ammoniticæ anno decimo octavo seu ultimo, Jephte Principatum nondum adepto, Israëlitis resipiscentibus, & idola alienigenarum de finibus suis projicientibus, misertus eorum Deus fuisse legatur cap. 10. v. 16. dicendum est, quòd servitus sub Ammonitis inceperit tempore Jaïr, qui judicavit 22. annis; adeoque illa servitus incepit anno quarto Judicaturæ ejus. Similiter servitus 40. annorum sub Philisthinis infra Cap. 13. v. 1. incepit facilè 20. annis ante Judicaturam Samsonis (nam, ùt supra dictum est, ipse natus fuit tempore istius servitutis) adeoque incepit sub Abesan, & duravit sub Ahialon & Abdon, verisimiliter usque ad mortem Samsonis.

Inst. Cap. 10. mors Jaïris refertur ante servitutem Ammoniticam; ergo hæc servitus tantùm incepit post Judicaturam Jaïr, ac consequenter dici nequit, quòd inceperit anno quarto Judicaturæ ejus.

℟. Neg. consequ. Quia mortem Jaïris ibidem per prolepsim seu anticipationem (more sibi frequenter usitato) refert Scriptura, ut deinceps ordine non interrupto, de causis, duratione, & fine servitutis Ammoniticæ, à Jephte demum sublatæ, latiùs agat. Unde quemadmodum ex cap. 13. v. 1. non sequitur, quòd servitus 20. annorum sub Philisthæis, quoad ultimos 20. annos contigerit ante Judicaturam Samsonis (ùt supra ex prob. 2. omnino manifestum est) tametsi ante ejus Judicaturam narretur; ita pariter ex cap. 10. non sequitur, quòd mortuus sit Jaïr ante servitutem Ammoniticam, quamvis mors ejus ante illam servitutem referatur.

Obj. 4. Infra cap. 11. v. 26. Jephte cum Ammonitis congressurus, ipsis objecit & dixit, Israëlitas possedisse terram Galaäd jam à 300. annis. Jam autem certum est, quòd Israëlitæ tantùm inceperint possidere istam terram anno 40. egressûs de Ægypto: Atqui si anni servitutis includantur annis Judicum, non inveniuntur 300. ab anno 40. egressûs de Ægypto usque ad Jephte, sed tantùm 265. ergo &c.

℟. Neg. conseq. Nam si anni servitutis addantur, scilicet sub Rege Mesopotamiæ 8. sub Rege Moäb. 18. sub Jabin 20. sub Madianitis 7. sub Ammonitis 18. non tantùm invenientur anni 300. sed 336. Ac proinde argumentum inde deductum, simpliciter consideratum, non magis pugnat contra nostram, quàm contra Melchioris Cani sententiam. Si verò accuratiùs ille locus perpendatur, magis favet nobis, quàm Cano: siquidem cùm homines, dum temporis præscriptione in possessionibus suis contra adversarios tuendis utuntur, eam potiùs amplificare, quàm diminuere soleant, dicendum est, quòd Jephte per exaggerationem utatur numero perfecto pro imperfecto, ut ostendat possessionem suam esse longissimi temporis. Annos itaque 300. dixit Jephte, perfecto & rotundo numero usus, quòd magis ad 300. quam ad 200. numerus annorum accederet.

Dici etiam potest, & fortè meliùs, quòd Jephte non respiciat tempus, quo Israëlitæ actu possederunt Galaäd, sed quo Deus eos misit ad illam terram possidendam; quod contigit anno secundo ab egressione de Ægypto, immediatè ante missionem exploratorum: & sic, si addantur illis annis 265. alii anni 38. quibus per desertum peregrinati sunt, erunt anni 303. quibus Jephte dicit illos terram Galaäd possedisse. Contra hanc solutionem

Inst. Deus filiis Israël prohibuerat, ne invaderent terram filiorum Ammon, nam Deut. 2. v. 19. refertur dixisse ad Moysen: ***Et accedens in vicina filiorum Ammon, cave ne pugnes contra eos, nec movearis ad prælium: non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filiis Loth dedi eam in possessionem;*** atqui Galaäd erat terra filiorum Ammon, ùt colligitur ex Josuë 13. v. 25. ergo dici nequit, quòd Deus anno secundo egressionis de ægypto miserit Israëlitas ad possidendam istam terram.

℟. Neg. min. Nam licèt quondam fuisset filiorum Ammon, tamen tunc temporis non ampliùs erat, sed in ea dominabatur Sehon Rex Amorrhæorum, qui eam Ammonitis bello ademerat. Cum itaque Deus omnia regna, quæ parebant Amorrhæis, concessisset Hebræis; ipsi jure belli illa sibi justè vendicarunt. Deuter. igitur 2. tantum excipit illa loca, quibus tunc dominabantur Ammonitæ, & sic tantum vetat Hebræis, ne Ammonitas invadant, & cum eis bello decertent, idque in gratiam Loth eorum parentis, virique justi, qui erat nepos Abrahæ Hebræorum Patriarchæ. Vidi plura apud A Lap. in Cap. 13. Josue, & in Cap. 11. Judicum.

Obj. 5. Act. 13. v. 20. dicit Apostolus Paulus, quòd tempus Judicum complectatur annos 450. siquidem in textu græco, & Syriaca Versione ibidem ita legitur: *Et post hæc* (scilicet post debellatos Chananæos, & divisionem terræ promissæ) *quasi annis quadringentis & quinquaginta dedit* (Deus) *Judices usque ad Samuël Prophetam.* Atqui impossibile est, ut tempus Judicum complectatur annos 450., si nempe anni Anarchiarum, & servitutum includantur in annis Judicum, ergo eis includi nequeunt, sed separatim computandi sunt.

℟. Neg. maj. Siquidem hos 450. annos, non ad tempus, quo gubernarunt Judices, sed ad tempus partitionis terræ referendos esse, manifestum est ex Vulgata nostra, in qua ita habetur: *Deus elegit Patres nostros & plebem exaltavit, cùm essent incolæ in terra Ægypti, & in brachio excelso eduxit eos ex ea: & per quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto. Et destruens gentes septem in terra Chanaän, sorte distribuit eis terram, quasi post quadringentos & quinquaginta annos: & post hæc dedit Judices usque ad Samuel Prophetam.* Cùm itaque Vulgata nostra voces illas: *Quasi post quadringentos & quinquaginta annos* non ponat inter ly *hæc* & To *dedit Judices*, sed immediatè post illa verba: *Sorte distribuit terram*: & ita etiam habeant aliqui Codices Græci, ut testatur Natalis Alexander. Tom. 2. Histor. Ecclesiast. Dissert. 17. clarùm est, quòd illi 450. anni non debeant inchoari à regimine Judicum, sed ab electione Patrum; ac proinde sensus eorum est hic: ab electione Patrum, ut essent populus & Ecclesia Dei, usque ad divisionem terræ promissæ fluxerunt quasi 450. anni.

Elegit autem Deus Patres, quando Gen. 17. v. 16. & 19. Abrahæ, jam ferè centenario, promisit filium Isaäc, ad quem statuit pactum suum, ùt ibid. dicitur v. 21. A nativitate igitur Isaac, uti post Ven. Bedam in Cap. 13. Act. Apost. communiter tradunt Interpretes, hi anni computandi sunt. Jam verò à mox dictâ nativitate usque ad exitum de Ægypto fluxerunt anni 405. ùt constat Q. 2. in cap. 15. Gen. quibus deinde addendi sunt 40. peregrinationis in deserto, & 6. bellorum seu præliorum Josuë; & sic à nativitate Isaäc usque ad annum, quo Josuë cœpit dividere terram promissam, exurget summa 451. annorum completorum. Et ideo propter hunc levem excessum, qui pro nihilo reputatur, dixit Paulus rotundo numero: *Post quadringentos quinquaginta annos*; addens tamen To *quasi*, ut hunc levem excessum subindicaret.

Objici ulteriùs hic posset authoritas Josephi Lib. 8. Antiq. Cap. 2., item Sabellici & aliorum Historicorum profanorum, qui ab egressu de Ægypto usque ad jacta fundamenta Templi multò plures annos computant, quàm nos. Sed ad omnes istos breviter respondemus, longè majorem fidem habendam esse Sacræ Scripturæ, quam similibus Historicis; ac proinde eorum authoritatem, utpote S. Scripturæ contrariam, hac in parte non esse admittendam.

QUÆSTIO III.

Quid censendum sit de opinione eorum, qui aliter computant annos Judicum, quam nos jam eosdem computavimus?

AUthor Chronologiæ Vitrè, & varii alii ipsum secuti, licèt ab exitu filiorum Israël de Ægypto usque ad ædificationem Templi tantùm numerent 480. annos, tamen alium modum computandi an-

nos Judicum adinvenerunt, quàm communiter alii Authores tradiderunt. Itaque ipsi illos 480. annos computant hoc modo:

Ab Exodo usque ad mortem Moysis fluxerunt anni	40
A morte Moysis usque ad quietem datam per Josuë anni	6
Hinc usque ad quietem per Othonielem datam anni	40
Inde usque ad quietem datam per Aöd anni	80
A pace datâ per Aöd usque ad quiem datam per Barac & Debboram anni	40
Ab hac pace usque ad quietem datam per Gedeönem anni	40
Mortuo Gedeöne servierunt filii Israël Baäl per aliquos annos (infra cap. 8. v. 33.) puta	9
Postea Abimelech præfuit annis	3
Thola annis	23
Jaïr annis	22
Jephte annis	6
Abesan annis	7
Ahialon annis	10
Abdon annis	8
Heli annis	40
Samuël annis	22
Saül annis	40
David annis	40
Fundamenta Templi jacta sunt ineunte Salomonis anno	4
Summa	480

Verùm quamvis hic computandi modus satis ingeniosè sit adinventus, magnas tamen patitur difficultates; ac proinde nos eum vix posse admitti existimamus, idque ob motiva sequentia:

1. Quia annos 40., qui tribuuntur Othonieli, inchoat à pace data per Josuë, ac consequenter in illis includit reliquos annos Judicaturæ Josuë, qui inde usque ad ejus mortem effluxerunt; quod tamen admitti non posse videtur: nam cùm historia libri Judic. cap. 1. v. 1. & cap. 2. v. 8. desumatur à morte Josuë exclusivè, anni in hoc lib. recensiti non comprehendunt nisi tempora, Josue posteriora; adeoque 40. anni Othonielis non à pace data per Josue, sed à morte ejus inchoari debent.

2. Quia hujus opinionis patroni, ut præfatos 480. annos inveniant, sine ullo fundamento Anarchiam annorum præcisè novem, qui eorum computui desunt, excogitaverunt inter Gedeönem & Abimelech. Verùm si hoc facere liceat, potero æque facilè similem Anarchiam excogitare & statuere, aut inter Jaïr & Jephte, aut inter Abdon & Heli, ac ipsi eum statuerunt inter Gedeönem & Abimelech; quandoquidem ex nullo capite probari posse videatur, quòd aut Jephte potiùs immediatè Jaïri, aut Heli immediatè successerit Abdoni, quàm Abimelech Gedeöni. An fortè ista Anarchia poni debet inter Gedeönem & Abimelech, quia nempè idololatria populi refertur ante Judicaturam, seu potius Tyrannidem Abimelech? Verùm & infra cap. 10. mors Jaïris refertur ante servitutem Ammoniticam, & tamen inde, juxta hujus opinionis patronos, non sequitur quòd mortuus sit Jaïr ante istam servitutem; ergo etiam ex cap. 8. non sequitur quòd populus servierit Baäl ante Tyrannidem Abimelech.

3. Hæc opinio non numerat 20. annos Samsonis, quem non judicasse Israelem existimat, sed sub Heli injurias à Philisthæis Israeli illatas ultum dumtaxat fuisse asserit; ac proinde 20. annos Samsonis comprehendi dicit sub annis Heli. Atqui hoc est contra expressum Scripturæ textum infra cap. 15. ubi 20. anni ab annis Heli distincti tribuuntur Samsoni, ut liquet ex v. 20. in quo de ipso dicitur: *Judicavitque Israël in diebus Philisthiim viginti annis*, idemque repetitur cap. 16. v. 31. ergo &c. Vide quæ dicentur infra cap. 13. Q. 1.

Nec refert, quòd verbum Hebraïcum *Sophet* significet vindicem, ultorem &c. quia cùm illud verbum eodem modo in textu Hebraïco tribuatur Samsoni, quo tribuitur aliis Judicibus, uti videre est in Bibliis Ariæ Montani, clarè sequitur quòd inde nullatenus concludi possit, Samsonem non fuisse verum Judicem, sed vindicem & ultorem dumtaxat populi Israelitici; nisi & alioquin quis concludere velit, Jephte, Gedeonem &c. non fuisse veros Judices, sed solummodo vindices. Itaque Judices Hebraicè vocabantur *Sophetim* seu vindices, quia nempè eorum officium erat non solùm jus populo dicere, sed præsertim illum contra opprimentes defendere, illatas eidem injurias ulcisci &c.

4. Eadem opinio quoque manifestè repugnat S. P. Aug. uti liquet ex lib. 18. de Civ. Dei cap. 19. ubi docet, quod Samson Hebræorum Judex fuerit, dum apud Latinos regnabat Æneas, & apud Sicyonios Pelasgus. Et deinde circa finem ejusdem cap. dicit, quòd Heli fuerit Judex, dum apud Latinos regnabat Sylvius Æneæ filius, additque quòd tempore Heli regnum Sicyoniorum consumptum fuerit. Ergo tempus quo judicavit Samson, diversum est à tempore quo judicavit Heli, & consequenter admitti nequit, quòd 20. anni Samsonis comprehendantur sub 40. annis Heli.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obj. 1. Licèt in lib. Josue, item hoc lib. cap. 2. nulla fiat mentio de 11. annis, quibus post pacem datam diximus Josue gubernasse populum, tamen rectè tot anni ipsi tribuuntur, ùt nos contendimus Q. præced., quia nempè aliàs non posset constare series 480. annorum: Ergo & alii, ut dictam summam inveniant, rectè videntur statuere Anarchiam 9. annorum inter Gedeönem & Abimelech.

Resp. neg. conseq. Disparitas est, quòd equidem ex lib. Josue certum sit, post pacem datam, Josue adhuc aliquibus annis gubernasse populum, ùt inter alia liquet ex cap. 23. v. 1. ubi dicitur: *Evoluto autem multo tempore, postquam pacem dederat Dominus Israëli.... vocavit Josuë omnem Israëlem.* Ergo ut compleamus summam 480. annorum, cum fundamento & rectè asserimus, tempus illud fuisse 11. annorum. At de ista Anarchia 9. annorum nullibi in hoc lib. fit ulla vel implicita mentio; ergo illa non nisi gratìs excogitata videtur.

Obj. 2. Tempore Heli servitus 40. annorum sub Philisthæis adhuc durabat; atqui Samson judicavit Israëlem tempore istius servitutis, ergo 20. anni Samsonis comprehenduntur sub 40. annis Heli.

Prob. maj. Quia ex lib. 1. Reg. cap. 6. colligi videtur, quòd septimo mense post mortem Heli, dum nempe Arca à Philisthæis reducta fuit, Israëlitæ demum vires recipere ac respirare cœperint: Ergo tempore Geli gravi servitute à Philisthinis oppressi fuerunt.

℟. neg. maj. 1. Quia ibidem constat ex cap. 4. quòd Israëlitæ congregaverint ingentem exercitum, qui contra Philisthæos pugnavit, ergo tunc non videntur illis servivisse. Unde & Philisthini ipsi, se invicem adhortantes ad pugnam, dicunt v. 9. *Confortamini, & estote viri, Philisthiim; ne serviatis Hebræis, sicut & illi servierunt vobis.* Atqui si tunc adhuc durasset servitus, non dixissent: *servierunt*, sed *serviunt*, ergo &c. Vires igitur, quas citato loco supponuntur recepisse Israëlitæ, non fuerunt illæ, quas amiserant tempore prætensæ servitutis, sed quas perdiderant in duobus præliis, in quibus cap. 4. à Philisthæis cæsi sunt.

2. Si illa servitus adhuc durasset tempore Heli, sequeretur quòd non tantùm 40. sed 60. ferè annis Israelitæ servivissent Philisthæis, atqui hoc admitti nequit, ergo.

Prob. sequela, quia etiamsi verum foret, quòd mense septimo post mortem Heli novas vires recipere ac respirare cœpissent, tamen tunc adhuc nondum à jugo & gravamine Philisthinorum liberati fuerunt, ut liquet ex cit. lib. cap. 7. Ubi v. 2. & seq. refertur, quòd anno vigesimo translationis & commorationis Arcæ in Cariathjarim, & consequenter anno pariter vigesimo à morte Heli, Israelitæ Samuelis hortatu cultum Baäl deseruerint, & cultui divino sese addixerint, atque præclaram

ram de Philisthæis victoriam reportaverint, tuncque demùm ab eorum manu per Dominum liberati fuerint. Ergo si servitus sub Philisthæis adhuc durasset tempore Heli, clarum & evidens videtur, quòd Israëlitæ 60. ferme annis ipsis servivissent; nempe 40. annis Judicaturæ Heli (ùt istius opinionis patroni supponunt) & insuper 20. annis post ejus mortem, ùt jam probatum est.

Itaque cùm ex cap. 13. hujus lib. certum sit, servitutem sub Philisthæis tantùm 40. annis durasse, nullatenus admitti potest, quòd illa servitus adhuc duraret eo anno, quo mortuus fuit Heli; sed ècontra dicendum est, quòd post infaustam illam pugnam, in qua Hebræi à Philisthæis profligati fuerunt & Arca capta fuit, rursus novo jugo & gravamine à Philisthinis opprimi cœperint, à quo post 20. annos demum eos liberavit Propheta Samuël.

Inst. de Samsone dicitur infra cap. 13. v. 5. *Ipse incipiet liberare Israël de manu Philisthinorum;* ergo ab illa servitute 40. annorum Israëlitas non liberavit, & consequenter ista servitus adhuc duravit tempore Heli.

℞. neg. conseq. Quia sensus genuinus illorum verborum est hic: Post factam traditionem Israëlis in manus Philisthinorum, seu inchoatam servitutem nullus ante ipsum, sed primus omnium Samson incipiet liberare Israël &c. quocum optimè stat, quòd eamdem servitutem terminaverit, dum nempe Principes Philisthinorum ruinâ domùs secum oppressit, *multoque plures interfecit moriens, quàm ante vivens occiderat*, ùt dicitur infra cap. 16. v. 30. siquidem verisimillimum est, Israëlem auditâ tantâ clade Philisthæorum, eorum jugum omnino excussisse.

P. Quomodo Samgar, tertius Judex, defenderit Israël, ùt dicitur v. 31., quandoquidem tempore ipsius non legatur, Israëlitis accidisse specialis aliqua tribulatio?

℞. Cum S. P. Aug. Q. 25. in Jud. quòd Samgar defenderit seu salvaverit Israëlem, *non quia nocuerat aliquid hostis, sed ne permitteretur nocere, quem credendum est bello cœpisse tentare, & hujus* (Samgar) *victoriâ fuisse depulsum*, dum scilicet *percussit de Philisthiim sexcentos viros vomere.*

Videtur tamen brevissimo tempore post Aöd judicasse; nam cap. seq. v. 1. dicuntur filii Israël peccasse *post mortem Aöd*, ac si Samgar non intermediasset; ex quo videtur sequi, tempus Judicaturæ ipsius tam breve fuisse, ut vix attendatur: & ideo etiam tempus illud non computatur in annis Judicum.

CAPUT IV.

Per Debboram Prophetissam animatur Barac: eà comitante, adversùs Sisaram Principem militiæ Jabin Regis Chanaän feliciter dimicat: fugiens autem Sisara, ac dormiens, clavo per tempora capitis adacto, occiditur à Jahel uxore Haber Cinæi.

QUÆSTIO I.

An Debbora inter Judices Israël computari possit?

POst mortem Aöd, ùt dicitur hîc v. 1. addiderunt filii Israël rursus facere malum in conspectu Domini, qui (v. 2.) *tradidit illos in manus Jabin Regis Chanaän, qui regnavit in Azor, habuitque Ducem exercitus sui nomine Sisaram.* Adversùs hunc Sisaram animatur Barac, Judex Israelitarum, per Debboram, de qua hîc quæritur, an fuerit verè & propriè quarta Judex simul cum Barac? Negant Estius, Abulensis, A Lapide, & alii recentiores: Affirmant Graveson & Natalis Alexander, quorum sententia videtur verisimilior, atque

Prob. 1. quia hîc v. 4. dicitur: *Erat autem Debbora Prophetis uxor Lapidoth, quæ judicabat populum in illo tempore. Et sedebat sub palma, quæ nomine illius vocabatur, inter Rama & Bethel in monte Ephraim: Ascendebantque ad eam filii Israel in omne Judicium.* Atqui his verbis clarum est, quòd Scriptura eodem modo dicat de Debbora, sicut de aliis Judicibus, illam judicasse populum, & Israëlitas universas causas suas ad ejus Tribunal detulisse; ergo sicuti alii fuerunt Judices propriè dicti, ita similiter & talis fuit Debbora. Ac proinde non subsistit responsio eorum, qui dicunt, Debboram quidem jus populo dixisse sapientiâ & prudentiâ suâ, sed absque principatu & jurisdictione, sive potestate judiciaria.

Prob. 2. Ex SS. PP. qui Debboram inter Judices Israël numerandam esse censuerunt. S. Hieron. Epist. 10. ad Furiam ita scribit: *Quidam imperitè & Debboram inter viduas numerant, Ducemque Barac arbitrantur Debboræ filium; cùm aliud Scriptura commemoret. Nobis ad hoc nominabitur, quòd Prophetissa fuerit, & in ordine Judicum supputetur.* Et in Prologo Comment. In Sophoniam Prophetam ait, *Debboram Judicem pariter & Prophetam, hostes Israël, Barac timente, superasse.*

S. P. Aug. Lib. 18. de civ. Dei Cap. 15. *Exortum est*, inquit, *Regnum Laurentum, ubi Saturnini filius Picus Regnum primus accepit, judicante apud Hebræos feminâ Debborâ.* Similiter etiam docent Clemens Alexand. lib. 1. Stromat. S. Ambros. lib. de viduis, Theod. Q. 12. in Jud. aliique citati apud Natalem Alexandrum Tom. 2. Hist. Ecclesiasticæ Dissert. 18.

Obj. 1. Jabin & Sisara, qui tyrannidem exercebant in Hebræos, passi non fuissent Debboræ Principatum: ergo imprimis ante bellum Chananæum Debbora verè & propriè Judex non fuit. Deinde nec etiam videtur fuisse post bellum, nam tunc Judex erat Barac. Unde & Apost. ad Heb. 11. enumerans Judices Israël, inter illos non ponit Debboram, sed Barac tantùm; ergo &c.

℞. Jabin & Sisaram id vel invitos tolerasse, Deo ita volente, quemadmodum & Philisthæi inviti tolerare debuerunt Principatum Samsonis. Ac proinde levissima illa rationis humanæ conjectura nequaquam impedit, quò minùs asseramus, Debboram verè & propriè Judicem fuisse in Israël, quandoquidem id clarè exprimant verba Scripturæ supra citata, & SS. PP. verba illa in propria significatione tam concordi sententiâ exponant. Unde Barac quidem Judex fuit, sed consors ejus Principatûs fuit Debbora. Quidni enim duo simul Judices fuerint apud Hebræos, sicut quondam duo simul Imperatores fuerunt apud Romanos? Quòd autem Apost. ad Heb. 11. non meminerit Debboræ, nihil quoque obest, nam ipse ibidem non omnes, sed aliquos dumtaxat Judices enumerat.

Obj. 2. Primum & præcipuum munus Judicis erat populum defendere, exercitum congregare, & in bello Ducem agere; atqui hæc non fecit Debbora, sed ùt hîc dicitur v. 6. vocavit Barac, & dedit ei non exercitum, sed spontaneos tantùm milites; ergo consilio magìs quàm potestate rem populi gessisse videtur.

℞. Neg. conseq. Quia etsi Dux in bello non fuerit, quia id minùs decebat, belli tamen fuit auctor & socia, Ducemque constituit Barac. Non decuit verò ab ea congregari & cogi exercitum, cùm Ducem exercitûs ipsa non ageret, sed executionem rei Baraco reliquit, cui spontaneos milites sufficienti numero ad hanc expeditionem adhæsuros prophetico lumine noverat, ùt insinuatur hîc v. 6.

Obj. 3. Debbora ipsa cap. seq. in suo Cantico se vocat *Matrem in Israël*, non Principem aut Dominam; ergo verè & propriè Judex non fuit.

℞. Neg. conseq. Quia *Matris in Israel* nomine se vocat propter amorem & solicitudinem boni publici, sicut ob eamdem rationem Imperatores & Reges plerumque *Patres Patriæ* vocati sunt, & hoc nomine magìs quam Imperatorio gloriabantur.

QUÆSTIO II.

An Jahel peccaverit, occidendo Sisaram?

POstquam exercitus Chananæorum à Barac profligatus, & in fugam actus esset, v. 18. *egressa Jahel in occursum Sisaræ* (fugientis) *dixit ad eum: Intra ad me Domine mi.* Id est ad tentorium meum seu domum, *non ut per hæc verba intelligatur concubitus*, inquit S. P. Aug. Q. 28. in Jud. *Intra, ne timeas.* Id est nulli hìc sunt armati, nulli hostes, quorum gladios pertimescas. Non mentitur, ait A Lapide, quia hoc erat verum.

ỳ. 21. *Tulit itaque Jahel... clavum Tabernaculi.* Erat iste clavus, quo transfixit tempora Sisaræ, ex illorum genere, qui ad tentorii vela erigenda, validèque adversùs ventorum vim retinenda, in terram defigi solent altius. Hunc clavum fuisse ferreum, sive unum ex paxillis ferreis, quibus in terra funibus Tabernaculum figebatur, putat A Lapide; quamquam, si quis hoc etiam loco clavum ligneum egregiè cuspidatum intelligeret, nulla videretur hallucinatio, inquit Serarius. Imò ita censent Origenes hìc, & S. P. Aug. lib. 12. cont. Faustum cap. 32. ubi sensu tropologico dicit: *Quæ est ista mulier plena fiduciæ, hostis tempora ligno transfigens, nisi fides Ecclesia Christi Cruce regna diaboli perimens?*

Porro circa factum Jahelis, communior est Interpretum opinio, quæ censet, eam quidem non peccasse occidendo Sisaram, peccasse tamen, sed leviter, fictis quibusdam blanditiis ac mendaciis, sicut juxta varios Judith peccavit, cum Holofernem decepit.

Prob. prima pars 1. quia Scriptura laudat eam cap. seq. in Cantico, in quo Debbora Prophetis dicit v. 24. *Benedicta inter mulieres Jahel uxor Haber Cinæi, & benedicatur in Tabernaculo suo.* Atqui tamen Scriptura non laudat vitia, ergo &c.

Prob. 2. Quia satis constabat Jaheli, hanc esse Dei voluntatem, tum ex arcano ejusdem instinctu, tum ex Prophetia Debboræ v. 6. & seq., tum ex recenti & prodigiosa victoria: unde tenebatur communem Reipublicæ hostem, quem quodammodo in sinu fovebat, vel prodere vel perdere.

Obj. 1. Juxta v. 17. *pax erat inter Jabin Regem Azor, & domum Haber Cinæi.* Ergo Jahel occidens Sisaram Ducem Jabin, violavit pacem, fuitque fœdifraga.

℟. Variè ad hoc argumentum respondent interpretes. Arias & Abulensis dicunt, pacem inter viros sanciri, adeoque in ea non comprehendi feminas. Hanc tamen responsionem rejicit Serarius; tum quia difficulter probari potest, in pace illa comprehensam non fuisse Jahelem; tum quia alioquin, si Rex alicui pacem salutemque promitteret, liceret interim Reginæ in eum satellites mittere, ipsius bona diripere &c. quod tamen falsum est.

Respondet Tirinus, non nisi coactam fuisse pacem, metu potentissimi hostis & Tyranni. Sed pax etiam gravissimo metu extorta, jure saltem gentium, firma esse debet; adeoque nec hæc responsio videtur satisfacere. Alii dicunt, pacem ita fuisse initam, ut utrique parti pro suo commodo liberum esset eam infringere; adeoque cum domus Haber istâ pugnâ aliqualiter læsa esset, potuit frangenti fidem frangere.

Respondet A Lapide, quòd non esset pax certo pacto inita, aut juramento firmata; sed quia Jabin permittebat Cinæos pacificè vivere, eo quòd ipsi à bellis rebusque politicis abstinerent, & orationi ac contemplationi vacarent. Hæc responsio est verisimilior: nam Cinæi erant sanctissimè viventes; unde S. Hieron. Epist. 13. ad Paulinum illos vocat *Monachos.* Postea dicti sunt *Rechabitæ*, & summo semper in pretio ob vitæ sanctitatem habiti sunt. Vide Jerem. cap. 35. Interim solidiùs responderi potest, pacem illam, qualiscumque fuerit, authoritate divinâ rescindi potuisse, & rescissam fuisse; jam enim sine dubio instructi erant Haber & ejus uxor de toto hoc bello, jam Dei voluntatem & Prophetissæ effatum perceperant.

Obj. 2. Jahel hospitii legem violavit, præsertim cùm Sisaram peramicè invitasset, securitatemque promisisset.

℟. Quòd sicut in bello licet insidias struere, in eas hostem pellicere, ipsumque sic opprimere (ùt patet Josuë 8.) ita pariter licuerit Jaheli insidiosâ invitatione Sisaram, hostem populi Dei, perdere.

Inst. Crudele & inhumanum videtur, hominem jam summâ miseriâ oppressum, fidei se alicujus committentem, ab eoque in eam receptum, occidere.

℟. Quòd speciosæ humanitati anteponenda sit justitia, Deique voluntas: si enim Sisaram occultasset Jahel, eumque vel non occidisset, vel quærenti Baraco non indicasset, gravi se obstrinxisset sceleri, dum contra cognitam Dei voluntatem, Prophetidis oraculum, belli justitiam, necessitudinis leges, religionisque sanctitatem deliquisset.



CAPUT V.

Exhibetur Canticum Triumphale, quod pro gratiarum actione Debbora & Barac cecinerunt.

QUÆDAM EXPLICANTUR.

VErs. 1. *Cecineruntque Debbora & Barac.* Hujus carminis effectrix censetur Debbora, cùm non tantùm Poëticum sed & Propheticum Spiritum redoleat: sed dum confectum erat, illud simul cum Barac cecinit. Ita Abulensis, Serarius & alii.

ỳ. 4. *Domine cùm exires de Seïr, & transires per regiones Edom*, (quasi diceretur: Quando tu Deus insidens Arcæ Fœderis, quasi throno tuo, nobiscum ambulabas in Deserto, cui Idumæa seu ditio Edom adjacet) *terra mota est, cœlique ac nubes distillaverunt aquis.* Id est statim ad conspectum tuum tantus tui metus ac tremor omnibus incussus est, ut non tantùm homines, sed & cœli distillare viderentur aquas, scilicet præ timore sudantes, quasi dicat: Totus mundus tremebat.

ỳ. 5. *Montes fluxerunt à facie Domini.* Catachresis hìc est, seu verbi abusio, qua ob poëticam elegantiam, montes dicuntur fluxisse; quia mons Sinäi fumans & quasi tremens ex reverentia & metu Dei, Moysi & Israëlitis videbatur quasi fugere, dissolvi, & colliquescere.

ỳ. 8. *Nova bella elegit Dominus.* Insolitum bellandi modum adstruunt verba sequentia: *Clypeus & hasta si apparuerint in quadraginta millibus Israël.* Particula *si* accipitur pro *non* (ùt insignes Interpretes observant) ut sensus sit: *Non apparuerunt.* Quasi dicatur: Eò usque Judæos oppresserat tyrannis Regis Jabin, ut in quadraginta millibus Israëlitarum, qui partim è Tribu Nephtali & Zabulon collecti erant à Barac, partim ex aliis quibusdam tribubus, vix invenire liceret clypeum aut hastam, sed debuerint armati fustibus, ligonibus, vomeribus, & quasi inermes adversùm Sisaram procedere. Videntur enim pauci admodum, aut ferè nulli ex Hebræis arma habuisse; videturque Jabin ea abstulisse, ne quid mali adversùs eum machinarentur. Unde & soli Deo, quo Duce, ille profligatus est, omnis victoria & triumphus attribuendus est.

Nota, quamvis, ùt præced. cap. dicitur, à principio belli tantùm fuerint decem millia cum Barac, tamen quando incepit superare adversarios, multi de Israël, priùs timore præpediti, venisse videntur ad prælium, jungendo se exercitui Barac, & ita numerus ascendit ad 40000.

Nota ulteriùs, quòd ubi nos habemus v. 8. *Nova bella elegit Dominus*, LXX. habeant: *Elegerunt* (scilicet Israëlitæ) *novos Deos.* Similiter legit S. P. Aug. Q. 29. in Jud. item Theod. Q. 11. Pagninus ex Hebræo pariter vertit *elegit* (scilicet Israël, de quo v. 7. immediatè præcesserat mentio) *novos Deos.* Etiam Arias Montanus *novos Deos* exprimit, quemadmodum

admodum & Cajetanus. Ac proinde non fatis fundatè hanc verfionem rejicit A Lapide, motus hac ratione, quòd hìc non fit locus commemorandi Deos, ubi Deo vero canitur Epinicium: nam hìc non commemorantur novi Dii, ut eorum cultus commendetur; fed dicuntur Ifraëlitæ novos Deos elegiffe, ut caufa exprimatur, cur ufque ad hoc Debboræ tempus gravibus illis malis attriti fuerint, ùt rectè obfervat Serarius.

Nec malè Interpres Latinus fubaudiens *bella*, quæ vox in Hebræo non habetur, vertit: *Nova bella elegit Deus* feu *Dominus*, quia fcilicet per Ifraëlitas paucos & inermes, plurimas eafque inftructiffimas profligavit Sifaræ copias, & quia de cœlo pro eis dimicavit (ùt dicitur v. 20.) atque etiam quia per imbelles feminas Debboram & Jahelem, victoriam complevit & bellum hoc confecit.

Oriuntur hi duo boni fenfus ex Hebraïci textus fæcunditate, ubi poft verbum *elegit* habetur: *Elohim Chadafchim.* Illud autem nomen *Elohim*, quod Deum fignificat, effe poteft vel accufativus, & fic acceperunt LXX. Aug. & alii; vel poteft effe nominativus, ùt Gen. 1. v. 1. ubi dicitur: *Berefith Elohim bara*, id eft *in principio Deus creavit.*

Infuper vox *Elohim* tam *Deum*, quàm *Deos* fignificat; nam tefte S. Hieron. Epift. 136. *Elohim* eft communis numeri, quo & Deus unus, & plures vocari poffunt, ficut apud Latinos *Scalæ* &c. Itaque accipiendo *Elohim* in nominativo fingulari, fignificat: *Elegit Deus nova*, fupplevitque Interpres Latinus *bella*, tùm ex re ipfa & argumento, tum ex fequentibus verbis, in quibus bellica opera & inftrumenta ponuntur.

Nota denique, quòd pofterior pars ejufdem v. 8. *Portas hoftium ipfe fubvertit*, in eodem fenfu cum priori conveniat, ita ut in noftra Verfione totum Deo tribuatur, nempe & electio novi belli & fubverfio civitatum hoftilium, & ideo nofter Interpres ita tranftulit; nam iftum fenfum textus Hebræus continet, fed non folum; continet enim adhuc alium. Unde LXX. ita vertunt: *Tunc pugnaverunt civitates Principum.* S. autem Aug. legit: *Tunc expugnaverunt civitates Principum*, ubi quia iftud nomen *civitates* accepit quafi accufativum, S. Doctor miratus eft & quæfivit, quomodo eligentibus novos Deos Ifraëlitis, *faverit Dominus ad expugnandas civitates Principum?* Et refpondet: "Sed in aliis jam Scripturarum locis „ fæpe didicimus, quemadmodum fiant Hyperbata: „ quorum directione cùm verba ad ordinem redeunt, „ fenfus explanatur. Ifte ergo eft ordo: Defecerunt „ habitantes in Ifraël, defecerunt, elegerunt... Deos „ novos, donec furrexit Debbora, donec furrexit „ mater in Ifraël: *Tunc expugnaverunt civitates Principum.* „

Admirationi & quæftioni nullum effe locum, ait Serarius, fi *civitates* fit in nominativo; unde & ipfe ex Græco fic vertit: *Ipfæ Principum, feu hoftium urbes pugnaverunt contra Ifraëlitas.*

CAPUT VI. VII. VIII.

Relapfis in priora fcelera Ifraëlitis, & jam per Madianitas oppreffis, Gedeön decernitur liberator, petens à Deo, in fignum victoriæ, rorem in folo vellere, & mox ficcitatem in eodem: deinde cum trecentis viris, ad aquas probatis, in confertos hoftes irruit; & ex manubiis hoftium conflat Ephod aureum.

QUÆSTIO I.

An hædum azymofque panes quos attulit Gedeön coram Angelo, produxerit ad Sacrificium?

Idololatriam rurfus fecuti Ifraëlitæ, traduntur in fervitutem Madianitis, aliifque populis Orientalibus annis feptem: Sed gravitas afflictionis compenfat brevitatem temporis. Nam cap. 6. v. 2. *Oppreffi funt valde ab eis &c.* ufque ad v. 7. ubi videbitur afflictio graviffima; fiquidem omnes fructus agrorum gentes illæ Orientales depopulabantur.

v. 7. *Et clamavit* (Ifraël) *ad Dominum.* Nempè afflictio, & fignanter dira fames hominibus, Dei oblitis, ejus memoriam refricat, & ad eum clamare compellit.

℣. 8. *Qui mifit ad eos virum Prophetam.* An hic Propheta fuerit homo, Prophetiæ fpiritu à Deo dotatus, miffufque ad Hebræos more cæterorum Prophetarum, an verò fuerit Angelus ille, qui mox v. 12. apparuit Gedeöni, incertum eft. Unde & S. P. Aug. Q. 31. in Jud. poftquam dixiffet, non abfurdè intelligi iftum Angelum fignificatum nomine viri Prophetæ, quia nempè & Angeli, in quantùm fcilicet futura prænuntiant, Prophetæ nuncupari poffunt, tamen hoc affertum fub dubio relinquens, finaliter refolvit: *Veruntamen ùt dixi, expreffum de hac re teftimonium non occurrit.* Mifit autem Deus hunc Prophetam, ut is Judæorum ingratitudinem, idololatriam & fcelera acriter perftringeret, atque eos ad cultum divinum reduceret.

Interim dum Ifraëlitæ fub Madianitarum fervitute gemunt, Gedeön filius Joäs, ex Tribu Manaffe, vir fortiffimus, cùm frumentum in torculari trituraret, ad liberandùm populum, à Deo per Angelum vocatus fuit. Sed cùm fe excufaret, quòd ex imbecilliori tribu ortus, *& in domo patris fui minimus* effet, Angelus eum fecurum reddidit, & auxilium cæle fte pollicitus eft.

Dicit autem Gedeön ad Angelum v. 18. *Nec recedas hinc, donec revertar ad te, portans Sacrificium, & offerens tibi.* Circa hæc verba occurrit quæftio, an Gedeön panem & carnem obtulerit Angelo in Sacrificium, an verò in folum prandium? Ad quam

℟. Et dico cum Abulenfi, Theodoreto & aliis: Gedeön attulit hœdum & azymos panes non in folum prandium, fed in verum Sacrificium.

Prob. 1. Tum ex Verfione noftra Latina, quæ difertè *Sacrificium* nominat, tum ex Tranflatione LXX. Interp. qui clariffimis terminis id exprimunt, dum verba Gedeönis, ad Angelum dicta, vertunt hoc modo: *Si inveni gratiam in oculis tuis, non movearis hinc, donec veniam ego ad te, & feram Sacrificium meum, & facrificabo coram te.* Ergo Gedeön hœdum & azymos panes, quos coram Angelo attulit, produxit ad Sacrificium.

Prob. 2. Quia videtur hoc Sacrificium petiviffe Gedeön ab Angelo, ut ipfe fe à Deo miffum oftenderet per ignem à fe miraculofè producendum, quo Sacrificium abfumeretur; ficuti Elias 3. Reg. 18. fe verum Dei Prophetam contra Sacerdotes Baäl demonftravit, ignem è cœlo eliciendo: Ergo carnes & azymos panes attulit, ut offerrentur in Sacrificium.

Prob. ant. Quia poftquam Gedeön v. 17. dixiffet ad Angelum: *Da mihi fignum, quòd tu fis qui loqueris ad me*, id eft quòd tu, qui loqueris ad me, fis ille, cui divinam opem victoriamque tam admirabilem de Madian pollicenti fidem habere poffim & debeam, ftatim quid pro figno petat, infinuat dum addit v. 18. *Nec recedas hinc &c.* Ergo per illa verba petivit verum Sacrificium: nam nifi illud petiviffet, fed carnes & panes ad purum prandium attuliffet, inde nullo modo colligere potuiffet, quòd percuffurus effet Madian quafi virum unum, ficuti Angelus ipfi pollicitus erat v. 16.

Obj. 1. Cum A Lapide: Duo hic videtur petiviffe Gedeön; nempè primò fignum, ex quo nofceret, fe profligaturum effe Madianitas; fecundò ne Angelus abiret antequam munus aliquod ei honoris causâ attuliffet: Ergo pro figno non petivit quod fubjicit v. 18. *Nec recedas hinc donec revertar ad te, portans Sacrificium, & offerens tibi.*

℟. Neg. ant. 1. Quia in ifto fuppofito non dixiffet: *Revertar ad te, portans Sacrificium, &* (ùt vertunt LXX) *facrificabo coram te*, fed locutus fuiffet hoc modo: Da mihi, quæfo, fignum, & infuper ne recedas hinc donec revertar cum munere feu prandio,

dio, quod tibi honoris causâ offerre intendo. 2. Quia nisi Gedeön hîc pro signo petivisset verum Sacrificium, haud dubiè molestè tulisset, aut certè summopere admiratus fuisset, dum supra petram carnes & panes ponere, ac jus desuper fundere ab Angelo jubebatur v. 20.

Inst. 1. Pro Sacrificio Hebraïcè habetur *Mincha*, quod *donum* vel *munus* significat, uti vertit Chaldæus. Unde etiam epulæ Græcè per catachresim sæpe vocantur *Sacrificium* & *Victima*. Sic 1. Reg. 25. v. 11. ubi in Vulgata nostra habetur: *Tollam ergo panes meos, & aquas meas, & carnes pecorum, quæ occidi tonsoribus meis:* LXX. habent: *Capiam panes meos, & vinum meum, & victimas meas, quas immolavi tondentibus pecora.* Ergo sicuti hoc loco Reg. *victimæ* sumuntur pro *prandio* tonsorum, & *immolavi* pro *occidi*, sic pariter hîc *Sacrificium* videtur sumi pro *prandio*, & *Sacrificabo* pro *occidam*.

℞. Neg. conseq. Nam quòd hîc *Sacrificium* non possit sumi pro *prandio*, patet tum ex circumstantiis, quæ satis clarè indicant, quòd Gedeön ab Angelo verum petiverit Sacrificium: tum etiam ex eo, quòd hœdum non coram Angelo, sed domi suæ occiderit, & coctum ad Angelum tulerit: adeoque nullo modo dici potest, quod *Sacrificabo coram te* idem significet, ac *occidam coram te*. Nec refert quòd pro Sacrificio Hebraïcè ponatur *Mincha*, quia & idem verbum in Hebræo etiam habetur infra cap. 13. v. 19. ubi tamen verum & propriè dictum significari Sacrificium, & quidem carneum, est extra dubium apud omnes.

Inst. 2. Gedeön haud dubiè noverat, quòd non liceret Sacrificium offerre nisi soli Deo; atqui tamen azymos panes & hœdum intendit offerre ipsi Angelo, ùt liquet ex verbis v. 18. *Sacrificium, & offerens tibi:* item ex v. 19. *Tulit omnia, & obtulit ei.* Ergo ea quæ attulit coram Angelo, non produxit ad Sacrificium.

℞. Neg. conseq. Et ad verba Scripturæ dico, sensum eorum non esse, quòd Gedeön voluerit Angelo offerre Sacrificium; sed verba illa id unicè important, quòd azymos panes & hœdum obtulerit Angelo, ut hic ea offerret Deo. Unde pro eo quod textus Latinus habet: *Offerens tibi*, in Hebræo juxta Pagninum habetur: *Ponam coram te;* vel ùt Arias Montanus vertit: *Ad facies tuas.* Hinc S. P. Aug. qui conformiter ad LXX. locò: *Offerens tibi* legit: *Ponam in conspectu tuo*, Q. 35. in Jud. ita scribit: „ Advertendum est, quòd Gedeön non ait Angelo: „ *Offeram tibi Sacrificium;* sed ait: *Offeram Sacrificium meum, & ponam in conspectu tuo.* Unde intelligendum est, non eum Angelo, sed per Angelum Sacrificium offerre voluisse... ita etiam ipse „ Angelus in Sacrificio, quod obtulit Gedeön, officium ministrantis implevit.

Inst. S. P. Aug. loco jam citato non agit de intentione prima, qua Gedeön panes & carnes ad Angelum attulit, sed de voluntate, quam successu temporis habuit, dum Angelus ei dixit, ut carnes & panes poneret super petram, tunc enim per Angelum Sacrificium offerre voluit, & etiam Angelus officium ministrantis implevit.

℞. Neg. assumpt. Quia loquitur de intentione, quam habuit Gedeön, dum Angelum rogavit, ne recederet è loco, donec reverteretur cum Sacrificio, quod in conspectu ejus intendebat offerre: Atqui hæc intentio non est voluntas, quam successu temporis habuit, sed est illa, quam habebat, dum panes & carnes ad Angelum afferre intendebat; ergo &c.

Obj. 2. Nullus hîc erat Sacerdos qui sacrificaret, Gedeön enim erat de tribu Manasse, ùt patet ex v. 15. Angeli etiam non solent sacrificare. Præterea hœdus ex præscripto Legis non poterat immolari, nisi pro peccato Principis, ùt patet Levit. 4. v. 2. Sed neque extra Tabernaculum sacrificare licebat, ergo nec in area Gedeönis.

℞. Quoad Sacrificii materiam, modum, locum, ac ministrum potuisse aliquid à Deo aliter, quàm communis ferebat lex, constitui. Sic enim factum est in Sacrificio Eliæ 3. Reg. 18. qui sacrificavit extra atrium sanctum. Item in Sacrificio Manuë, patris Samsonis, infra cap. 14. v. 16. qui licèt pariter non esset de genere Sacerdotali, jubente Angelo, hœdum in holocaustum obtulit, in quo & ipse Angelus officium ministrantis implevit, uti ibidem ex v. 19. & 20. deducit A Lapide. Unde rursus S. P. Aug. Q. 36. in Jud. „ Intelligendum est quòd (Gedeön) illum „ Angelum primò Prophetam putaverat, & tám- „ quam Deum in illo consuluerat de offerendo Sa- „ crificio. Quod si ille prohibuisset, non utique fie- „ ret. Sed quoniam approbavit, & ut fieret annuit, „ Dei authoritatem Gedeön in faciendo secutus est. „ Ita quippe Deus legitima illa constituit, ut leges „ non sibi sed hominibus daret.

Obj. 3. Ad Sacrificium debebant afferri carnes crudæ, imò animal vivum, quod à Sacerdote mactabatur in honorem Dei: Atqui tamen Gedeön attulit carnes coctas; ergo eas non produxit ad Sacrificium, sed ad solum prandium. Patet id ulteriùs ex eò, quòd Angelus hic appareret in specie viatoris, ideoque virgam seu scipionem viatorium manu teneret; jamque quasi de via lassus umbram quietemque captans sederet sub quercu. Videtur ergo Gedeön hospitale tantùm officium ei exhibuisse, sicut fecit Abraham Gen. 18.

℞. Quod Gedeön carnes coctas produxerit ad Sacrificium, quia simul volebat prandium ferre, vel Angelo in corpore humano apparenti, quasi homini, vel Prophetæ (nesciebat enim an esset Propheta, vel Angelus, & alterutrum suspicabatur) ut pars illi in cibum cederet, si esset Propheta, pars vero altera in Sacrificium Dei. Porro Angelus, ùt ostenderet se non vesci cibo, totum igne absumpsit. Fecit ergo hic Gedeön idem, quod infra cap. 13. fecit Manuë pater Samsonis: Nam hic (etiam fatente A Lapide) hœdum mactavit, coxit, & ad Angelum attulit, ut is, si Propheta esset, inde comederet; sin esset Angelus, Deo offerret, ùt ipse ibidem dixerat v. 16. Sicuti igitur ex facto Manuë non sequitur, quod carnes coctas non voluerit producere ad Sacrificium; ita nec id sequitur ex facto Gedeönis.

Inst. Gedeön hîc nullum exstruxit altare; ergo signum est, quòd coctas carnes non produxerit ad Sacrificium.

Resp. neg. conseq. Nam sicuti in Sacrificio Manuë nullum altare erectum est, sed petra locò altaris fuit, uti rursus fatetur A Lapide scribens in v. 20. cap. 13. ita pariter hic locum altaris supplevit petra, supra quam ex mandato Angeli Gedeön carnes posuit.

P. Quid censendum sit de sententia eorum, qui dicunt ambas opiniones verum aliquid eloqui, posseque ex iis conflari unam, quæ tota vera sit, videlicet quòd Gedeön panes & carnes obtulerit pro munere convivali, sed hæc ex intentione Angeli conversa sint in Sacrificium?

Resp. Nec hanc sententiam carere difficultate. 1. Quia ex duabus antè propositis non conflat unam, quasi mediam, sed omnino eadem est cum illa, quæ dicit Gedeönem panes & carnes non produxisse ad Sacrificium, sed ad solum prandium: Siquidem & hæc admittit, ea, quæ Gedeön coram Angelo attulit, ex intentione Angeli conversa esse in Sacrificium. 2. Quia Gedeön non tantùm, dum ab Angelo monitus fuit, ut poneret carnes & panes supra petram, sed etiam dum ab eo petivit signum, verum voluit offerre Sacrificium, ùt ex supra dictis satis constat.

QUÆSTIO II.

An Gedeön petendo duo nova miracula peccaverit?

QUamvis Gedeön jam certa haberet indicia, Angelum Dei sibi apparuisse, tamen duo alia nova miracula postulat, dicens

Cap. 6. v. 37. *Panem hoc vellus lanæ in area: Si ros in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, sciam quòd per manum meam, sicut locutus es, libe-*

liberabis Israël. Et v. 39. *Dixitque rursus ad Deum: Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc semel tentavero, signum quærens in vellere. Oro ut solum vellus siccum sit, & omnis terra rore madens.* Gedeönem hîc à peccato eximunt Origenes Hom. 8. Lyranus, Cajetanus, Serarius, A Lapide &c. quorum rationes in objectionibus proferemus.

Resp. Et dico, probabile est, quòd Gedeön hîc peccaverit peccato infidelitatis, dubitando de divinis promissis sibi per Angelum factis.

Prob. 1. Quia ita docet S. Thom. 2. 2. q. 97. a. 2. ad 3. ubi de Gedeöne, petente signum in vellere, dicit: *Gedeön ex debilitate fidei petiisse signum videtur; & ideo à peccato non excusatur, sicut ibidem Glossa dicit, sicut & Zacharias, dicens Lucæ 2. ad Angelum: Unde hoc sciam? Unde & propter hanc incredulitatem punitus est.*

Prob. 2. Quia videtur jam antè sufficientia habuisse indicia divini adjutorii sibi adfuturi. Imò quòd ampliùs est, v. 34. *Spiritus Domini induit Gedeönem* ad pugnandum contra Madian. Et tunc ipse misit nuntios, & congregavit populum. Non debuisset ergo dubitare de promissione Dei facta, cùm immitteret ei Spiritum ad hoc faciendum. Præterea si unum tantùm petivisset signum, posset utcumque excusari; sed cùm unâ nocte petivisset signum in vellere, sequenti nocte petivit illud in area. Prius signum erat sufficiens ad tollendum ejus dubium, ergo non poterat sine peccato petere secundum.

Juxta Abulensem, de Gedeöne non est dubium, quin peccaverit saltem venialiter, sed an peccaverit mortaliter, est dubium. Interim tamen, quia erat vir simplex & inexpertus sermonis divini, utpote qui putabat se moriturum, quia viderat Angelum Dei, peccatum ejus rectiùs extenuatur ad veniale.

S. P. Aug. Q. 49. In Jud. multùm propendet, ut hîc Gedeönem pronuntiet reum peccati, sed in fine relinquit in arbitrio lectoris; ita enim concludit: *Si quis dicat omnia scientem fecisse, & dixisse Gedeön ex revelatione prophetica... nec defecisse à fide... atque ita illius tentationem fuisse inculpabilem... dicat ut videtur.* Undè & opposita sententia non caret suâ probabilitate.

Obj. 1. Licèt Gedeön v. 16. audivisset ab Angelo, se percussurum Madian usque ad internecionem, tamen non peccavit v. 17. dicens: *Da mihi signum, quòd tu sis qui loqueris ad me.* Ergo nec etiam peccavit petendo duo nova miracula.

Resp. neg. conseq. Disparitas est, quòd in priori casu Gedeön nondum sciret, an Angelus Domini loqueretur ipsi nec ne? Imò nequidem ipsi certo constabat, quòd is, qui loquebatur, esset Propheta: Adeoque non peccavit, dum petivit, ut is per signum seu miraculum, se à Deo missum esse, ostenderet. At in posteriori casu, tum ex igne miraculosè producto, quo Sacrificium absumptum est, tum ex cæteris signis jam ipsi satis certum erat, quòd Madianitas percussurus esset: Et consequenter nullam videtur habuisse causam petendi duo nova miracula.

Obj. 2. Cum Tirino & A Lapide: Videtur Gedeön ex magna in Deum fiducia hæc duo miracula petivisse ad ejus gloriam, nec tam ad suam, quàm ad suorum commilitonum fidem, & spem certæ victoriæ erigendam; ergo ea non petivit ex debilitate fidei.

Resp. Neg. ant. Nihil enim Scriptura habet, quod insinuat eum id fecisse propter suos commilitones, sed potiùs habet, quòd id fecerit ad confirmandum se ipsum, sic enim dicit v. 37.... *si ros in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, sciam* (scilicet ego) *quòd per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israël.* Præterea ad roborandos socios, & declarandam gloriam Dei, non erat opus petere secundum miraculum, alioquin quid ni petivisset & tertium?

Obj. 3. Apost. ad Heb. 11. Gedeönem inter Sanctos V. Testamenti numerat eumque à fide eximia laudat.

Resp. Cum S. P. Aug. loco præcit. *Nec frustra inter fideles & operantes justitiam, propter bonitatem fidelemque vitam, in qua eum credendum est esse defunctum, tale in Epistola ad Hebræos meruit testimonium.* Hinc rectè observat Abul. quòd quamquam aliquis ponatur in Catalogo Sanctorum, non sequatur, quòd non peccaverit, sed solùm quòd non finiverit vitam in peccato mortali, ùt patet in Davide & aliis. Dico ergo, quòd Gedeön laudetur propter fidem, quia licèt à principio non crediderit, postea tamen insignem fidem suam demonstravit, dum non videns humanitùs victoriam, Deo jubente, assumptis trecentis viris perrexit contra innumerabilem Madianitarum multitudinem.

Obj. 4. Ex eo quod Deus tam facilè & promptè utrique petitioni Gedeönis obsecutus sit, videtur sequi, eum hîc non peccasse, alioquin enim Deus ipsi non concessisset quod postulaverat.

Resp. Neg. Sequelam; quamvis enim subdeficiens & dubitans in fide, ista signa peteret, rationabile tamen fuit, ut Deus ipsum exaudiret, ne animo destitutus, rem, ad favorem totius Israël destinatam, sibique commissam, minùs generosè aggrederetur. Sic etiamsi Balaäm esset nequissimus, & conaretur Deo repugnare, Deus tamen loquebatur & prædicebat futura per eum, & verba ejus, quibus benedicebat Israëlitis, propitius exaudiebat, ùt patet Num. 22. 23. & 24.

Obj. 5. Cum Lyrano, quando signum petitur ex diffidentia promissionis, committitur peccatum infidelitatis; si tamen petatur ex aliqua familiaritate collocutionis divinæ, non est peccatum. Sic autem videtur processisse Gedeön, nam ipse non diffidebat complendum esse, quod dictum fuerat; sed quia familiariter poterat Deo loqui, rogabat sæpe super eadem re. Sic Rex Ezechias petivit signum de sanitate sua futura, quam tamen certâ prædictione intellexerat ex Propheta Isaïa, uti patet ex 4. Reg. 20. neque ob id reprehensus legitur.

Resp. Quòd familiaritas loquendi sit, quando quis plura loquitur, quàm alioquin locutus esset, idque majori cum fiducia, non formidando durum responsum: non tamen fecit petere omnino superflua, ùt fecit Gedeön. Ezechias autem non petivit duo aut tria signa, sed unum tantùm: Item non petivit ut sciret an Deus promissionem suam esset impleturus, sed ut sciret, an Dominus reverà per Isaïam Prophetam illi sanitatem promisisset, præsertim cùm paulò antè ab eodem Propheta audivisset: *Hæc dicit Dominus... morieris tu & non vives.*

Obj. 6. Cum Dionys. Carthus. Credebat quidem Gedeön Deo promittenti victoriam, sed metuebat, ne promissio hæc esset conditionata; si nempe Israëlitæ Deo toto corde servirent, non absoluta: Quare petit hoc signum, ut Deus declaret, conditionem hanc esse absolutam; quia sæpe promissiones divinæ intelliguntur conditionatæ, quamvis conditio non exprimatur.

R. Præterquam quòd gratis fingi videatur, Gedeönem metuisse, ne promissio esset conditionata; neg. assumpt. quia si hoc solum metuisset, unum dumtaxat signum postulasset. Si verò quis dicat, quòd ista duo signa duabus noctibus declaranda petita sint, quia inter utramque poterat mutari sententia Dei, si nempe interim Israëlitæ aliquid commisissent, propter quòd mererentur non adjuvari, debebit consequenter admittere, quòd etiam qualibet horâ essent nova miracula postulanda, quia singulis horis poterat populus à Deo deficere.

QUÆSTIO III.

Quid intelligatur per Ephod, quod ex spoliis Madianitarum fecit Gedeön?

POstquam Gedeön cùm solis 300. hominibus numerosissimum Madianitarum exercitum profligasset, & indignationem Ephraïmitarum fregisset, nec non justâ vindictâ contrivisset primores urbium Soccoth & Phanuël, ab Israëlitis petivit inaures aureas, ex spoliis Madianitarum & Ismaëlitarum acquisitas, ùt dicitur cap. 8. v. 24. *Et fuit*, ùt ibidem additur

ditur v. 26. *pondus postulatarum inaurium, mille septingenti sicli, absque ornamentis & monilibus, & veste purpurea, quibus Reges Madian uti soliti erant, & præter torques aureas camelorum.* Cùm juxta interpretes communiter siclus ponderaret semi-unciâ nostrate, sequitur quòd Gedeön acceperit circiter 70. libras auri.

℣. 27. *Fecitque ex eo Gedeön Ephod.* Non est verisimile, totum hoc aurum expensum fuisse in solum Ephod: Quis enim Pontifex, aut quis homo ferret vestem ponderantem 70. libris. Itaque pars hujus auri in alia ornamenta fuit expensa.

℟. Et dico 1. Procopius citatus apud A Lapide, & alii apud Abulensem Q. 23. arbitrantur, Ephod hoc fuisse idolum quoddam pulchrum & aureum, quod Gedeön posuit in urbe sua Ephra.

Sed hæc opinio meritò rejicitur: Quomodo enim verisimile est, quòd Gedeön, qui fuit maximus persecutor idololatriæ, suffodiens aram Baäl, & destruens nemus ejus, quique erexerat altare jussu Dei (supra cap. 6.) ad publicam idololatriam declinaret? Quis credat virum sanctum, imò Deo familiarem & dilectum, post tantam victoriam à Deo acceptam voluisse esse authorem idololatriæ? Præterea v. 32. dicitur quievisse *in senectute bona*, quod juxta phrasim Scripturæ est summa laudis species, & non nisi ad viros sanctos extendi solet.

Obj. 1. v. 27. Dicitur: *Fornicatus est omnis Israël in eo*; ergo per Ephod intelligitur idolum, nam in Scriptura fornicatio, ubi agitur de Religione, significat idololatriam.

℟. Neg. conseq. Quia sensus est: *In eo*, Ephod scilicet, *peccavit Israël*, abutendo sacrâ illâ veste ad idololatriam, quam tamen fecerat Gedeön ad cultum divinum.

Obj. 2. Ex textu Hebraïco colligitur, fuisse aliquid ex auro solidum, vel istiusmodi certè, quod per se stare posset, sicut solent idolorum statuæ. Unde ubi textus noster habet: *Posuit*, in Hebræo habetur *jatseb*; id est *statuit*, ùt vertit Arias Montanus. Hinc etiam S. P. Aug. Q. 41. in Jud. dicit: „An ideo „dictum est, *statuit illud in civitate sua Ephra*, „ut hinc intelligeretur auream fuisse statuam? Non „enim dictum est (in Græco) *posuit*, sed *statuit*, „quoniam ita erat solidum & validum, ut statui pos„set, hoc est positum stare.

Præterea ad hoc fabricandum Gedeön petivit inaures aureas, & ex hoc auro fecit Ephod: Atqui superhumerale, seu vestis Pontificia non fiebat tam ex auro, quàm ex aliis: *Nam ex auro & Hyacintho, & purpura & coccino & bysso ut fieret, divinitus imperatum est* (Exod. 28.) ut notat S. P. Aug. Q. cit. ergo &c.

℟. Quòd non videatur specialis vis facienda in verbo *statuit*, hoc enim idem significat quod *collocavit*, vel ut vertit S. Hieron. *posuit*, sicut etiam transtulit Pagninus. Porro S. P. Aug. tantum disputativè procedit, inquirendo scilicet quid per Ephod intelligatur? & in fine Quæstionis tantum mentem suam declarat. Ad id autem, quod dictum est, Gedeönem petivisse inaures aureas, respondeo eum petivisse aurum pro Ephod, & non pro idolo, quia voluit facere Ephod & Rationale (inquit Abulensis) in quibus multum auri est, præsertim in Rationali & circa duodecim gemmas, quæ omnes auro includebantur: voluit enim facere Ephod pretiosissimum, & ob hoc petivit multum auri.

Dico 2. Arias Montanus opinatur, hoc Ephod à Gedeöne factum, utpote aureum, distinctum fuisse à Superhumerali Pontificis, & confectum hoc fine tantùm, ut esset victoriæ tam stupendæ insigne monumentum. Unde Cajetanus arbitratur, Ephod hoc fuisse loricam ex auro ductilem, ut esset signum militiæ, pugnæ, & victoriæ.

Dico 3. longè tamen præferenda est sententia S. P. Aug. qui Q. supra cit. censet Gedeönem fecisse Ephod Pontificale cæterasque Pontificis vestes, omnemque suppellectilem ad Sacrificandum congruam: hæc enim sub *Ephod*, quasi veste primaria intelliguntur. Verba ejus sunt: " Per Ephud vel Ephod eâ „locutione, quæ significat à parte totum, omnia pos„sunt intelligi, quæ constituit Gedeön in sua civita„te, veluti ad colendum Deum similia tabernaculo „Dei.... ornamenta vel instrumenta sacrarii, quæ om„nia per Ephud significata sunt propter excellentiam, „ut dixi, vestis Sacerdotalis. „ Sic infra cap. 17. v. 5. & cap. 18. v. 14. sub Ephod intelliguntur cætera. Unde Oseë 3. v. 4. LXX. vertunt Ephod *Sacerdotium*, omneque instrumentum Sacerdotale. Quòd verò S. P. loco cit. agat de ornamento Pontificali, patet, quia ibidem sic concludit: *Non autem omnes Sacerdotes tali utebantur superhumerali, quod esset ex auro, Hyacintho, & purpura, & coccino & bysso, sed solus Summus Sacerdos.*

Gedeönem fecisse Ephod Pontificale, sustinent etiam Theod. Q. 23. Serarius Q. 15. Tirinus, Estius & alii.

P. Quas rationes habuerit Gedeön conficiendi hanc vestem Pontificalem.

℟. Varias allegari ab interpretibus, quas seq. Q. in objectionibus proferemus. Interim non minima videtur fuisse, ut esset in monumentum victoriæ, per Dei oraculum & opem cœlitùs acceptæ: hanc enim consecutus erat per Sacrificium in altari, à se jussu Dei erecto, supra cap. 6. v. 26. & 27. In memoriam itaque Sacerdotii sibi extra ordinem concessi, videtur hanc vestem voluisse facere, & ad majorem honorem familiæ suæ, quem in ea perpetuò extare voluit.

Notari etiam meretur, quòd superhumerale istud fecerit, postquam recusasset regnum sibi, ab Israëlitis oblatum, illudque in Deum resignasset, ut quodammodo profiteretur se esse verum Dei ministrum, ejusque jussa æquè ac curam populi se in humeros suos excipere, ut ea illorumque infirmitates humeris suis portaret, ac mediator & sequester esset Deum inter & populum.

QUÆSTIO IV.

An Gedeön faciendo Ephod peccaverit?

QUòd non peccaverit Gedeön faciendo hoc Ephod, conatur A Lapide probare tribus argumentis. 1. Quia dicitur hîc quievisse in senectute bona. 2. Quia ad Heb. 11. ponitur in Catalogo Sanctorum V. Testamenti. 3. Quia vivente Gedeöne, ejus ductu Israël servivit Deo, post verò ejus vitam deflexit ad Baälim, ùt dicitur cap. 8. v. 33.

Attamen quòd hæc nihil convincant, patet; nam ad 1. & 2. colligi potest solutio ex dictis supra Q. 2. ex tertio verò inferri non potest, quòd non dederit posteris occasionem idololatriæ.

Addit idem author: Favet etiam Aug. Q. 42. dum ait: *Deus illud factum Gedeönis patienter tulit, ut pax duraret, quia licèt factum erat quod prohibuerat, non tamen longè recessum erat ab illo, qui tale aliquid in Tabernaculo, in sui honorem fieri jusserat.* Sed nec hic textus ipsi favet; Siquidem si *factum erat quod Deus prohibuerat*, si *recessum erat*, quamvis *non longè*; ergo equidem ex mente Aug. peccatum fecerat. Hinc

℟. Et dico, rectè asseritur, quòd Gedeön faciendo Ephod, non fuerit immunis à peccato.

Prob. 1. Quia v. 27. dicitur... *factum est Gedeöni & domui ejus in ruinam*, Hebraïcè *in laqueum*. LXX. vertunt: *In scandalum*, & sic etiam legit S. P. Aug. Q. 42. Pagninus transtulit: *In offendiculum*. Atqui per verba illa: *In ruinam*, *in scandalum* &c. Scriptura hic significat, domum seu familiam Gedeönis peccasse; ergo pariter insinuat, ipsum Gedeönem peccasse.

Prob. 2. Quia licèt intentio Gedeönis minimè vergeret ad impietatem; tamen prævidere potuit & debuit, quòd Israëlitæ inde acciperent occasionem committendi idololatriam; cùm experimento didicisset, quàm essent huic vitio addicti, & quàm crebro

bro in illud essent relapsi, ùt præsens Scripturæ liber affatim testatur.

Prob. 3. Authoritate S. P. Aug. Q. 41. dicentis: *Hoc ergo illicitum cùm fecisset Gedeön, fornicatus est post illud omnis Israël.* Item Q. 49. ubi S. Doctor arbitrio Lectoris relinquens, an peccaverit Gedeön petendo signum in vellere, ita scribit: *Dicat ùt videtur, dummodo illud, quod de facto Ephod Scriptura ipsa culpavit; quodlibet significet, non audeat excusare à peccato.* Accedit Theod. Q. 16. in Jud. dicens: *Contra legem erat quod factum est, nam solis Sacerdotibus* (utique Summis) *Ephod* (nempe Pontificali) *uti licebat, per illos enim revelabatur quid facto opus esset; Gedeönis tamen intentio minimè vergebat ad impietatem, sed cùm esset Princeps Dux exercitûs, voluit cognoscere per Ephod, quid agere deberet.* Estius pariter censet, eum peccasse ex imprudenti & immoderato zelo pietatis; quia non attendit, quàm gravi de causa Dominus præcepisset Levit. 17. in uno tantùm loco, à se designando, offerenda esse Sacrificia. Imò & ipse A Lapide postquam asseruisset, quòd Gedeön à culpa saltem mortali excusandus sit, addit tamen, quòd venialis imprudentia & inadvertentia in eo admitti possit.

Obj. 1. In eo quod dicitur v. 27. *Factum est Gedeöni, & domui ejus in ruinam*, particula & accipienda est expositivè pro *id est*, ita ut sensus sit: *factum est Gedeöni, id est domui seu posteritati ejus in ruinam, & scandalum.* Siquidem posteri ejus tam nobile monumentum adorarunt quasi idolum, ut postea contigit æneo serpenti Moysis (4. Reg. 18. v. 4.) vel certè transtulerunt illud ad Baäl, ut sic ab idolo oracula acciperent.

℞. Neg. assumpt. Quia non potest clarus Scripturæ textus sine necessitate ad locutiones improprias contorqueri.

Inst. Factum est domui Gedeönis in ruinam, & per consequens ipsi Gedeöni, in quantùm pater quodammodo manet in filiis, secundùm illud Ecclesiast. 30. v. 4. *Mortuus est pater ejus, & quasi non est mortuus, similem enim reliquit sibi post se.* Et per consequens pater punitur in filiis, in quantùm manet aliqualiter in eis; & sic ruina filiorum Gedeönis per pœnam redundat in ipsum, non tamen quantùm ad culpam.

℞. Scripturam satis insinuare, non tantùm id Gedeöni factum in ruinam in suis posteris, sed etiam in ipso, dùm & ipsum & domum ejus specialiter exprimit.

Obj. 2. Licebat Gedeöni in Ephode sacrificare: cùm enim ipse jussu Dei immolasset taurum, ùt dicitur cap. 6. v. 26. prudenter existimavit, quòd Deus cum ipso dispensasset, ut, quamvis non esset Sacerdos Leviticæ stirpis, tamen præter ordinem à Deo authoratus, in Ephode sacrificaret, & consequenter illud sibi conficeret: idcirco enim videtur Deus illi mandasse, ut hoc altare erigeret; altare enim essentialiter respicit Sacrificium. Ita A Lapide.

℞. Quòd, quamvis à Deo esset jussus Sacrificare dùm officium Judicis & liberationem populi auspicabatur, inde non sequatur, quòd deinceps pro libitu ei semper Sacrificare licuerit.

Præterea oblatio Sacrificii à confectione & gestatione Ephod minimè dependebat: Nam & Manuë pater Samsonis infra cap. 13. jubente Angelo Sacrificium obtulit, nec tamen Ephod confecisse legitur: Imò & ipse Gedeön cap. 6. sine Ephode immolavit.

Inst. Saltem licebat Gedeöni hoc Ephod conficere, non ut eo uteretur, sed ut Pontifex, qui non longè ab urbe Ephra habitabat, scilicet in Silo, ubi erat Tabernaculum, ab ipso in Ephram evocatus, hoc Ephode indutus, pro ipso consuleret oraculum: cùm enim esset Judex populi, in rebus dubiis & perplexis indigebat responso & oraculo divino.

Deinde sperare poterat, fore ut Arca & Tabernaculum in suam urbem aliquando transferrentur, sicuti antea fuerat translatum Tabernaculum de Galgalis in Silo tempore Josuë, & in eum finem ornamenta Pontificalia destinare poterat. Ita Serarius.

℞. Ad 1. quòd fuerit æquè facile & opportunum, transferre vestem Pontificiam, ac ipsum evocare Pontificem. Ad 2. dico, spem istam fuisse remotam, & debuisse cedere periculo idololatriæ, quod prævidere poterat & debebat.

Obj. 3. S. P. Aug. Q. 41. peccatum Gedeönis in eo constituit, *quòd præter Tabernaculum Dei, ubi erant ista quæ sibi fieri jusserat Deus Israel, extra simile aliquid fieri fas non erat.* Atqui non prohibuerat alibi fieri tale Ephod; ergo &c.

Resp. Neg. min. Sufficienter enim & implicitè Deus prohibuerat illa ornamenta Sacerdotalia alibi fieri, dum extra locum Tabernaculi, idololatriæ vitandæ causâ, Sacrificia offerri prohibuit.

Petes 1. an Gedeön faciendo Ephod peccaverit mortaliter?

Resp. Verisimiliùs negativè: Nam si peccasset mortaliter, non potuisset sufficienter agere pœnitentiam de isto peccato, nisi destruendo Ephod, & sic auferendo occasionem idololatriæ: Atqui tamen hoc non fecit; & interim eo non obstante est beatus; ergo signum est, quòd non peccaverit mortaliter.

Dices 1. Potuit pœnitentiam egisse circa finem vitæ, quando occasione sui Ephodis vidit populum ad idololatriam deflectere, quamvis interim propter insolitam ac roboratam populi malitiam Ephod destruere non valuerit.

Resp. Id non videri posse dici, quia non tempore vitæ Gedeönis, sed tantùm post mortem ejus, populus relapsus est in Idololatriam, ùt patet ex v. 33. & 34.

Dices 2. S. P. Aug. Q. 42. videtur grave delictum in Gedeöne agnoscere; sic enim scribit: " Non prætereunda oritur quæstio, quomodo quieverit terra „ quadraginta annos in diebus Gedeön, cum post victoriam, qua liberavit Hebræos, ex auro spoliorum „ fecerit abominationem, & post illam fornicatus sit „ omnis Israël, & fuerit illi & domui ejus in scandalum. Quomodo ergo post *tantum nefas*, quod „ & Gedeön & populus admisit, requievit terra? &c.

Resp. Neg. assumpt. Quia verba objecta non sunt resolventis aut positivè asserentis, sed inquirentis seu quæstionem sibi proponentis, quomodo nempe possit esse verum, terram quievisse 40. annis in diebus Gedeönis, si nempe tunc tam gravia mala commissa sunt? Ad hanc autem quæstionem respondet primò, peccatum illud tantùm factum esse „ in fine dierum „ Gedeön, quando secuta sunt etiam mala, quæ „ deinceps Scriptura contexuit, posteaquam commemoravit, quot annis in diebus Gedeön terra conquieverit... *Et factum est cùm esset mortuus Gedeön & aversi sunt filii Israël & fornicati sunt post Baälim...* major itaque transgressio & fornicatio commissa est à populo post mortem Gedeön, „ quàm illo vivo propter Ephod: Quoniam & illud, etsi illicitè factum erat, tamen de Sacramentis Tabernaculi erat: ista verò post idola fornicatio non habet vel falsam paternæ religionis defensionem. Unde „ (& est secunda ejus responsio) „ etiam illud Ephod, si non in fine temporis „ Gedeön, sed antè factum est, ita Deus patienter „ tulit, ut pax in terra perseveraret: Quia licèt „ factum erat quod prohibuerat, non tamen longè „ recessum erat ab illo, qui tale aliquid in Tabernaculo suo, atque in sui honorem fieri jusserat. „ Nunc verò graviora commissa & apertissimam „ post idola fornicationem populi esse noluit impunitam.

Ex quibus verbis patet 1. quòd idololatria populi, seu *tantum nefas*, non tempore vitæ Gedeönis, sed post ejus mortem inceperit. Patet 2. quòd, licèt Gedeön peccaverit faciendo illud Ephod, tamen non longè recesserit ab eo quod Deus fieri jusserat, adeoque videtur juxta S. P. Aug. posse excusari à peccato mortali. Undè & Q. 49. ubi rursus eamdem quæstionem tractat S. D. hoc unum urget, ne quis audeat Gedeönem in hoc facto excusare à peccato, sed nullo modo insinuat, eum peccasse mortaliter.

P. 2. An in numero 70. filiorum Gedeönis numerandus sit Abimelech?

Flavius Josephus lib. 5. Antiq. cap. 9. ita de Gedeöne scribit: „ Habuit autem filios, legitimos „ qui-

„ quidem septuaginta, non ex uno matrimonio susceptos: nothum vero unum ex concubina Druma, cui nomen *Abimelechus*. „ Attamen Ribera in cap. 5. Amos num. 64. Serarius in cap. 8. Jud. Q. 17. & Menochius censent, numero 70. filiorum Gedeönis includendum esse Abimelechum, & hoc verisimilius apparet.

1. Quia videtur Scriptura hoc lib. cap. 8. v. 30. universum numerum filiorum Gedeönis tradere, postea vero unum, de quo plura deinceps cap. 9. dicenda occurrunt, ex isto numero excerpere, ejusque matrem & nomen breviter indicare.

2. Quia non videtur subsistere quod ait Josephus, fuisse 70. filios legitimos, & hunc solum nothum seu spurium: Si enim spectetur matrimonium, erat ex legitimo thoro; nam concubinæ erant veræ uxores, quamvis non haberentur ùt tales, sed tantùm tamquam ancillæ. Denique si extra numerum 70. filiorum ponatur Abimelech, licebit dicere, Gedeönem non tantùm 70. sed 72. filios habuisse.

Patet hoc, quia de Abimelech dicitur cap. 9. v. 5. *Occidit fratres suos filios Jerobaäl septuaginta viros, super lapidem unum*; adeoque fuisset ipse septuagesimus primus, & postea subditur: *Remansitque Joätham filius Jerobaäl minimus, & absconditus est*; ac proinde fuisset hic septuagesimus secundus.

CAPUT IX.

Abimelech filius Gedeönis interfectis fratribus suis, imperium sibi vendicat tyrannicè per Sichimitas. Joätham frater ejus, qui solus evaserat, intentat per apologum rhamni exitium Sichimitis & Abimelecho, qui expugnando turrim, à muliere fragmine molæ opprimitur.

QUÆSTIO UNICA.

De Principatu Abimelech.

ABimelech fraternâ cæde infamis, à viris Sichem, & urbis Mello, distinctæ à voragine Mello, de quâ 2. Reg. 5. v. 9. Rex constitutus fuit. Unde dicitur hîc v. 22. *Regnavit itaque Abimelech super Israël tribus annis.* Non videtur tamen electus fuisse à toto populo Israëlitico, sed tantùm à Sichimitis, contribulibus suis ex genere materno, iisque adhærentibus viris Mello. Qua electione obtentâ, putat Estius, quod Abimelech vi armatâ Principatum ulteriùs extenderit ad universum Israëlem: Sed nec tribus Juda, nec cæteræ eum acceptasse leguntur. Hinc ferè tantùm in Sichem regnavit, ùt patet ex v. 18. & seq. præsertim 20. 21. & 23. Unde

Dicendum videtur, quod Tyrannus potiùs quàm Judex fuerit: Nam 1. Principatum convertit in privatum commodum, quo signo Philosophus Tyrannum à Principe distinguit. 2. Quia Principatum injustè arripuit; nam ipsi nec electione totius populi, nec alio justo titulo competebat.

Cùm enim vel à Deo suscitari, vel à populo saltem, divinitus excitato, eligi solerent Judices Israël, & Abimelech neque à Deo suscitatus, neque à populo, divinitus moto, sit electus, etiam non tam Judex, quàm Tyrannus & invasor censeri debet: Unde & facta ipsius omnia Tyrannum potiùs quàm Judicem, seu Salvatorem clamant.

Præterea titulus Judicis, proùt quidem illa vox & dignitas hîc sumitur, à titulo Regis differt. Abimelech autem v. 6. 18. & 22. speciatim & propriè barbarico modo *Rex* vocatur; ergo non est inter Judices numerandus.

Impropriè tamen & vulgariter in Judicum catalogo recenseri consuevit, tum ut temporum supputatio tantò fiat facilius, & servetur exactius, tum quia ejus Tyrannis in Judiciariam Reipublicæ gubernationem incidit, & ipse ante & post se Judices habuit; tum denique quia de facto Rempublicam administravit, quamvis jure ad illius gubernationem non pervenerit.

Joätham Gedeönis filius natu minimus, illis omnibus auditis, v. 7. *stetit in vertice montis Garizim*, & apologum, seu parabolam introduxit de lignis, eumque ad propositum applicans, dixit Sichimitis v. 16. *Nunc igitur, si rectè, & absque peccato constituistis super vos Regem Abimelech* &c. v. 19. *Hodie lætamini in Abimelech, & ille lætetur in vobis.* v. 20. *Sin autem perversè* (uti certò malè & pessimè fecistis) *egrediatur ignis ex eo, & consumat habitatores Sichem, & oppidum Mello*; id est, ipse Rex, quem malè promovistis, vos perdat, & vos illum. Est hæc propriè imprecatio, qua Joätham impiis Sichimitis diras imprecatur pœnas, puta justam Dei vindictam & exitium: illaque imprecatio fuit efficax; nam revera igne & flammâ dissensionis perierunt. Hinc additur

℣. 20.... *Egrediatur ignis de viris Sichem, & de oppido Mello, & devoret Abimelech.* Ita factum est, ut patet ex v. 53. Quamvis enim mulier, quæ *fragmen molæ desuper jaciens, illisit capiti Abimelech, & confregit cerebrum ejus*, non fuerit ex Sichem, sed ex oppido Thebes; tamen Thebes erat in finibus Sichem, ut testatur S. Hieron. in locis Hebraïcis. Addi posset, quòd Sichimitæ fuerint occasio, cur à muliere occisus sit Abimelech.

℣. 23. *Misitque Dominus Spiritum pessimum inter Abimelech & habitatores Sichem.* S. P. Aug. Q. 45. in Jud. per Spiritum hunc pessimum intelligit diabolum: Huic enim volenti turbare eorum pacem, & bellum concitare, Deus id permisit. Sic Psal. 77. v. 49. dicitur: *Misit Dominus in eos iram indignationis suæ, immissiones per Angelos malos.*

Spiritum pessimum hîc pariter diabolum interpretantur Cajetanus, Arias, Menochius, Tirinus & alii. Nec permissivè tantùm, sed imperativè seu positivè eum Deus, quasi tortorem, immisisse dici potest, ad impios divexandum & castigandum, ut sui sceleris & parricidii recordarentur, & pœnitentiam agerent. Turbare ergo pacem impiorum, probos unanimi vi opprimentium, ob finem assignatum, est virtus, non vitium: in diabolo autem est vitium, quia ipse malo fine id facit, scilicet ut odia, cædes, aliaque peccata suscitet. Hunc sensum admittit S. P. Aug. Q. citatâ.

CAPUT X.

Extincto Abimelech, Thola Dux Israël in numero Judicum recensetur: huic quoque defuncto succedit Jaïr. Israëlitæ in Idololatriam relapsi, castigantur à Deo per Philisthæos & Ammonitas, sed seriò pœnitentibus opitulatur Deus, exprobratâ priùs eorum ingratitudine.

QUÆSTIO UNICA.

De Judicatura Tholæ & Jaïr.

VErs. 1. *Post Abimelech surrexit Dux in Israël Thola.* In Hebræo, Græco, & Chaldæo dicitur:

tur : *Surrexit ut salvum faceret Israëlem*; & sic etiam legit S. P. Aug. Q. 47. in Judices.

Fuit verisimiliter electus à populo, ùt putat Abulensis; nam Dei hìc nulla fit mentio. *Surrexit ut salvaret Israëlem*, abducendo eum ab idololatria, & à malis liberando, in quæ, ob Tyrannidem Abimelech, populus inciderat. *Surrexit* etiam, *ut salvaret Israëlem*, scilicet ab hostibus vicinis, si more suo Israëlitas invaderent: Et fortassè re ipsâ salvavit, quamvis Scriptura factum non commemoret.

Dicitur autem v. 1. *Thola filius Phua patrui Abimelech, vir de Issachar.* Fuit igitur Thola de tribu Issachar, filius cujusdam Issacharitæ, cui nomen *Phua*, qui hìc in textu Latino dicitur fuisse patruus Abimelech seu frater Gedeönis, adeoque Thola & Abimelech juxta nostram Vulgatam erant patrueles; id est duorum fratrum filii.

Dices, Gedeön, ùt patet ex cap. 6. v. 15. fuit de tribu Manasse: Quomodo ergo Phua frater ejus, & hujus filius Thola fuerunt de tribu Issachar?

Resp. Verbis S. P. Aug. Q. 47. in Jud. *Potuerunt Gedeön & Phua unam habere matrem, ex qua diversis patribus nascerentur, & fratres essent unius matris filii, non unius patris.*

Hinc communiter observant Interpretes, quòd Gedeön & Phua fuerint fratres uterini tantùm; ita ut mater ipsorum primò nupserit Joäs Manassensi, & ex eo genuerit Gedeönem; deinde nupserit alteri viro ex tribu Issachar, ex eoque genuerit Phua patrem Tholæ.

Quòd autem feminæ potuerint nubere viris alterius tribûs, quando eâ occasione hæreditates non transferebantur ad aliam tribum, ostensum est in cap. ult. Lib. Numerorum.

Inst. Ubi textus noster habet: *Filius patrui*, in Hebræo habetur: *Ben dodo.* Prima autem vox *ben* verti potest per nominativum, ut idem significet ac *filius*, vel per genitivum, ut significet *filii*; ita ut dubium maneat, an iste Phua sit frater Gedeönis, an potiùs filius fratris Gedeönis. Deinde secunda vox *Dodo* est nomen proprium patris ipsius Phua. Unde Arias vertit: *Thola filius Phua, filii Dodo.* Ergo Phua pater Tholæ, non fuit patruus Abimelech, sed filius Dodonis, qui erat de tribu Issachar.

Resp. Neg. ant. pro utraque parte: Nam cùm *ben* æquè bene vertatur *filius* ac *filii*, & aliunde nihil obstet, retinenda est lectio nostræ Vulgatæ, ac consequenter non videtur esse dubium, quin Phua sit frater Gedeönis. Deinde cùm magis credendum sit S. Hieron. LXX. Interp. & textui Chaldaïco, qui vertunt: *Filius patrui ejus*, scilicet Abimelechi, quam Ariæ, qui ex Rabbinis retinet *Dodo*, ùt nomen proprium, satìs evidens est, quòd Phua fuerit patruus Abimelech, & frater Gedeönis.

Tholæ in Judicatura v. 3. *successit Jaïr Galaäditės, qui judicavit Israëlem per viginti & duos annos*, scilicet suâ industriâ avertendo mala, ipsis ab hostibus inferenda, & omni studio conando Israëlitas continere in cultu unius veri Dei.

℣. 4. *Habens triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum.* In Hebraïco locò *sedentes*, habetur: *Equitantes*, & eodem modo habetur in Chaldaïco; sed & LXX. habent: *Ascendentes*, & in omnibus illis omittitur ly *asinarum.* Unde Cajetanus arbitratur pullos illos fuisse equinos, idque afferri ad ostendendam horum Principum gloriam.

Attamen retinenda est lectio nostræ Vulgatæ, & dicendum, revera hos 30. Principes mulis aut asinis inequitasse potiùs quàm equis. Neque vox Hebraïca *equitantes* ullo modo obstat, quia dici ita potest per catachresim, sicut illud Horatii: *Equitare in arundine longa.*

Additur v. 4. filios Jaïr fuisse *Principes triginta civitatum, quæ ex nomine ejus sunt appellatæ Havoth Jaïr, id est oppida Jaïr, usque in præsentem diem, in terra Galaäd.* Ex quo videri cuiquam posset, Præfecturam hujus Judicis habuisse speciem absoluti Dominii, quandoquidem 30. filios 30. civitatibus præfecisset.

Attamen dici potest, quòd Jaïr sic præfecerit filios suos istis civitatibus, sicut legitur etiam Samuël præfecisse suos filios 1. Reg. 8. scilicet cum nuda potestate judicandi, non dominandi. In Hebraïco & Græco non habetur: *Principes triginta civitatum*, sed *triginta civitates eis.* Implicitè tamen per hoc Principatus eis adscribitur.

Circa id autem quod dicitur: *Quæ ex nomine ejus sunt appellatæ* &c. observa cum A Lapide, quod jam pridem hæ 30. civitates, & insuper aliæ 30. hoc est 60 ab allo antiquiore Jaïr nuncupatæ essent *oppida Jaïr*, ut patet Num. 32. v. 41. hìc tamen nomen illud confirmatum sit, & eis quasi de novo inditum ob novam rationem; quia scilicet 30. his urbibus præerant 30. Principes, filii Jaïr Judicis, cæterarum vero 30. hìc non fit mentio, quia illæ ad hos Principes non spectabant.

CAPUT XI.

Jephte Judex Israëlis deligitur, qui legatione missâ ad Regem Ammonitarum, conatur variis rationibus eum inducere, ut ab injusto bello & invasione Israëlitarum cesset: sed cùm frustra id fieret, irruente in eum spiritu Dei, atque Hebræis ad bellum convocatis, illum armis aggressurus, votum emittit, ut, si victor redeat, primum è domo sua sibi occursurum Deo immolet. Occurrit ei unica filia, quam Deo sacrificat.

QUÆSTIO I.

Qualis fuerit Jephte quoad Natales, fortunam &c.?

VErs. 1. *Fuit illo tempore Jephte Galaäditės.* Tribus modis Jephte appellatur *Galaäditės*: 1. Quia fuit natus in terra Galaäd, 2. Quia pater ejus vocabatur Galaäd, ut statim subditur, & 3. Quia erat de civitate Galaäd, ut dicitur cap. 12.

Vir fortissimus atque pugnator. Animi ejus magnitudinem & bellandi industriam maximè spectarunt Israëlitæ, dum illum in Ducem & Judicem suum elegerunt.

Filius mulieris meretricis, non publicè expositæ, sed concubinæ privatæ. Fuit ergo Jephte spurius, seu nothus ex adulterio natus.

Prob. 1. Quia fratres ejus legitimi, mortuo patre, ipsum expulerunt ab hæreditate, ut dicitur v. 2. Atqui hoc non potuissent facere, si natus fuisset ex uxore secundaria; ergo.

Prob. min. Quia filii uxorum secundariarum erant legitimi, ut filii Abraham ex Agar & Cetura, filii Jacob ex Bala & Zelpha.

Prob. 2. Quia in textu Hebræo habetur: *Filius mulieris alterius*, id est, quæ vel alteri viro juncta erat, vel saltem alia à legitima uxore; ergo Jephte fuit natus ex adulterio. Unde editio latina Lyrani habet: *De adultera matre.*

Obj. 1. LXX. vertunt: ἑταίρα, id est *amica*, ergo mater Jephte non fuit propriè adultera.

℞. Eam ita vocari honestatis gratiâ, quemadmodum & nunc alibi vocantur *amicæ* vel *charæ.* Quin imo dictio illa indicat, ipsam non fuisse matrimonio junctam cum patre Jephte.

Inst. Si fuisset Jephte spurius, non potuisset esse Dux populi, juxta illud Deut. 23. v. 2. *Non ingredietur mamzer, hoc est, de scorto natus, Ecclesiam Domini.*

℞. Neg. assumpt. Quia quod Jephte factus sit Dux populi, contigit ex instinctu Dei, in lege sua dispensantis, quomodo Gedeön, Samuël, & Elias obtulerunt Sacrificium.

Obj. 2. Jephte hoc cap. v. 7. conqueritur contra majores natu de Galaäd, quod ipsum ejecerint è domo patris sui: Atqui si fuisset spurius, non habuisset rationem conquerendi, quandoquidem spurii non possent adire hæreditatem paternam, ergo.

℞. Neg. min. Nam hoc non obstante habuit rationem conquerendi, partim quia ejecerant eum ex odio

odio & invidia, partim quia privaverant eum alimentis, quæ à patre & domo aliquo saltem modo debentur spuriis.

Obj. 3. Juxta legem Levit. 20. & Deut. 22. debebat uterque occidi, scilicet adulter & adultera: Atqui tamen pater Jephte non fuit occisus; ergo non fuit adulter.

℟. Eum ideo non fuisse occisum, quia vel adulterium mansit nimis diu ignotum, vel quia ipse inter suos Princeps erat, & potentior, quàm cui auderent mortem inferre; prout nec David adulter, nec incestuosi Absalom & Herodes morte puniti sunt.

℣. 3. *Habitavit in terra Tob*, quæ erat pars terræ Galaäd. *Congregatique sunt ad eum viri inopes & latrocinantes*, qui ipsum quasi Principem sequebantur. In Hebræo, Græco, & Chaldæo non reperitur verbum *latrocinantes*; unde, inquit A Lapide, videtur ex nota marginali in textum irrepsisse, & intrusum ab aliquo, qui voluit explicare ly *inopes;* nam milites pauperes sæpe rapinis, & latrociniis vivunt. Credibile tamen est, ait Lyranus, quòd ageret prædas de Adversariis filiorum Israël tantùm, sicut David & viri ejus faciebant 1. Reg. 27.

Similiter dicit Estius: Hic non aliud dicitur de Jephte, quàm quod 1. Reg. 22. de Davide dicit Scriptura, scilicet convenisse ad eum omnes, qui erant in angustia constituti, & oppressi ære alieno, & amaro animo, & ipsum factum esse eorum Principem: nisi quod hîc additur: *Et latrocinantes.* Sed sciendum, inquit, hoc in Hebræo non haberi, tantùm enim ibidem est: *Et collecti sunt ad Jephte homines vacui, & egressi sunt cum eo.* Deinde verbum *latrocinari* in bonam quoque partem accipi potest, pro eo quod est, prædas agere. Ita Estius.

P. Quomodo intelligantur verba Jephte ad Regem Ammonitarum? *Nonne ea, quæ possidet Chamos Deus tuus, tibi jure debentur? Quæ autem Dominus Deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem.*

℟. Ea intelligi hoc sensu: Sicuti vos putatis, vos jure possidere terram, quam dedit vobis Chamos, quem putatis esse Deum, ita & nos jure possidemus terram illam, quam Dominus Deus noster, Deus cœli & terræ, dedit nobis. Unde Jephte vocat hîc Chamos Deum, non quia putabat ipsum esse Deum, sed quia Ammonitæ putabant illum esse Deum. Quare etiam illum non vocat Dominum Deum, sicut vocat Deum Israël, sed Deum simpliciter, quo nomine etiam Idola vocabantur.

QUÆSTIO II.

An Jephte voverit & obtulerit reale Holocaustum?

Dico 1. Rabbini quidam (quos aliqui secuti sunt Recentiores) docuerunt non occisam fuisse filiam Jephte, sed per virginitatis votum totâ vitâ observandum, metaphoricè immolatam instar V. Testamenti Nazarææ. Timebant enim isti Rabbini ne, si realem hîc mactationem admitterent, Filii Dei à Patre in monte Calvariæ sacrificati, perfectissimum typum darent Christianis, qualis olim inchoata fuerat figura Isaäc, in monte Moria à patre immolandus, nisi morti subtractus fuisset. Contra hos

Dico 2. voluit Deus, Author & Dominus vitæ humanæ, etiam in re difficillima, plenæ obedientiæ, & quidem in sexu fragiliori, extare exemplum, non solùm quoad voluntatem animique resignationem (quale fuerat Sacrificium Isaäc) sed etiam re ipsâ, & quoad executionem. Voluit item filio suo, non solo affectu, sed & re ipsâ morituro præire typum, in quo realis & ultroneæ mortis illustrissimum, omnibusque perspicuum magnanima virgo præberet exemplum; adeoque Jephte vovit & obtulit reale Holocaustum.

Prob. 1. Ex verbis Scripturæ, quibus votam Jephte exprimitur v. 29. & seq. *Factus est ergo super Jephte spiritus Domini, &... votum vovit Domino dicens: Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicumque primus fuerit egressus de foribus domûs meæ, mihique occurrerit revertenti cum pace à filiis Ammon, eum* Holocaustum *offeram Domino.* Atqui Holocaustum erat Sacrificium reale; ergo imprimis vovit Sacrificium reale.

Deinde ℣. 39. subditur: *Expletisque duobus mensibus, reversa est ad patrem suum, & fecit ei* (pater filiæ) *sicut voverat*; Atqui voverat reale Holocaustum; ergo per reale Holocaustum eam immolavit.

Prob. 2. Quia juxta textum jam allegatum Jephte filiæ suæ fecit sicut voverat: Atqui non fecisset ei sicut voverat, si non realiter immolasset; ergo eam realiter immolavit.

Prob. min. Si vovissem communionem realem seu Sacramentalem, & postea tantummodo spiritualiter communicarem, dici non posset, quòd fecissem sicut voveram; Ergo neque de Jephte dici potuit: *Fecit ei sicut voverat*, si voverit realem primò occursuri immolationem, & filiam suam postea tantummodo metaphoricè immolaverit.

Prob. 3. Debemus Sacras Scripturas interpretari juxta unanimem SS. Patrum consensum. Atqui illi concorditer dicunt, vel tamquam indubitatum supponunt, filiam Jephte fuisse realiter immolatam; ergo & hunc locum de reali immolatione debemus interpretari, nec propter aliquas Recentiorum rationes (quæ commodè dissolvi possunt) ab hac interpretatione recedere.

Prob. min. Ex S. P. Aug. Q. 49. in Jud. seq. Quæst. citando; item lib. 1. de Civ. Dei cap. 21. Ex S. Ambros. lib. 3. Offic. cap. 12. Ex S. Hieron. lib. 1. adversus Jovinian. cap. 13. Item in cap. 7. Jeremiæ, & in cap. 6. Michææ. Ex S. Greg. Nazianc. Orat. 22. Ex S. Chrysost. Hom. 14. ad populum Antioch. Tom. 5. & Hom. de Jephte, Tom. 1. Ex Theod. Q. 19. in Jud. Ex Isidoro Hispalensi cap. 7. in eumdem lib. Ex D. Thom. in 4. dist. 38. q. 1. a. 1. Item 2. 2. q. 88. a. 2. ad 2. & pluribus aliis, quos longo agmine passim recensent Authores.

Prob. 4. Tempore illo propriorum Holocaustorum usus vigebat, contra verò mysticæ immolationis per virginitatis consecrationem praxis non obtinebat, maximè inter Judæos, qui ex semine suo nasciturum Messiam sperabant; ergo gratis præsumitur, Jephte insolitam aliquam vovisse consecrationem, præsertim cùm ipse esset spurius, homo militaris, in terra aliena educatus, ex præda vivere assuetus &c. cujus generis homines, & isto quidem tempore, de virginitatis consecratione parùm, imò forsan nihil cogitabant.

Prob. 5. Quia victor è prælio rediens Jephte, visâ filiâ suâ v. 35. *scidit vestimenta sua, & ait: Heu me filia mea decepisti me, & ipsa decepta es.* Atqui nulla erat ratio tanti doloris propter metaphoricam filiæ suæ votam immolationem; ergo dolorem illum sensit propter votum realis immolationis.

Prob. min. Si qua fuisset tanti doloris ratio, fuisset spes secuturæ posteritatis, per metaphoricam filiæ consecrationem abrepta: Atqui illa ratio erat minimè sufficiens, imò ridicula; ergo.

Prob. min. Spei illi abreptæ imprimis prævalebat respectu istius filiæ divinum beneplacitum, quo, in supposito, eam voluisset perpetuæ virginitati consecratam; ergo illa ratio non erat sufficiens. Deinde etiam videtur ridicula; quia Jephte jam factus Princeps populi, & robustus bellator, erat in statu, ut per alias quascumque uxores (quas licitè ducere poterat) de desiderata posteritate sibi provideret; ergo excessus illius doloris non ex voto metaphoricæ, sed realis immolationis exortus est.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obj. 1. Votum Jephte videtur fuisse genericum & abstractum ab immolatione reali, vel mystica, secundùm substratam materiam: Atqui filia Jephte non erat materia immolationis realis, sed tantùm mysticæ; ergo tantummodo immolavit eam mysticè.

Confirm. Levit. 27. v. 28. & 29. hominis & agri consecratio mors vocatur, idque tantummodo, quia quidquid semel fuerat Domino consecratum, nec vendi nec

nec redimi poterat, sed erat Sanctum Sanctorum Domino; ergo etiam consecratio filiæ Jephte, quamvis tantùm mystica, mors appellari potuit; imò & Holocaustum saltem latè sumptum, cùm per eam ejus virginitas in perpetuum esset Deo obstricta.

℟. Neg. maj. Quia jam antè ostensum est, quòd nullus eo tempore similium mysticarum consecrationum esset usus, quòd Jephte homo militaris &c. de mystica illa consecratione non cogitaverit &c. adeoque votum ejus fuit determinatum de immolando realiter primo homine, sibi, à victoria revertenti, occursuro.

Ad confirm. dico, disparitatem patêre tum ex textu, qui homini jungit agrum, realis utique immolationis incapacem, clarèque addit, quòd tota illa consecratio consistat in eo, quod res Domino consecrata vendi aut redimi non possit; tum ex eo quòd nullus Patrum aut Interpretum hunc Levit. locum de reali hominis immolatione intellexerit; cujus contrarium de voto Jephte antè ex ipsis ostendimus.

Obj. 2. Textus Scripturæ sic habet: *Expletisque duobus mensibus reversa est ad patrem suum, & fecit ei sicut voverat, quæ ignorabat virum.* Atqui illa posteriora verba non aliâ ratione adduntur, nisi ut significetur, mysticam hanc fuisse virginitatis immolationem; ergo.

℟. Neg. min. Nam posteriora illa verba addita sunt ad factum Jephte exaggerandum, quia scilicet non tantùm filiam, sed filiam virginem, adeoque filiam non habentem liberos, devovit & immolavit.

Inst. Filia Jephte, audito voto patris, petiit tempus non plangendi vitam, sed suam virginitatem; ergo intellexit, non vitam, sed virginitatem suam esse à Patre Deo consecratam.

℟. Neg. conseq. Quia per hoc tantùm ostendit magnanima filia, quòd zelo religionis & amore incolumitatis patriæ perituram vitam generosè contemneret, & solam virginitatem, nuptiis opportunam, sed ex voto patris sterilitate consequenter damnatam, lugere desideraret.

Dico *consequenter damnatam* (ad mortem scilicet, cui primum sibi occursurum hominem devoverat) quia si filia Jephte tantummodo fuisset devota ad perpetuam virginitatem, erat ridiculum petere duos menses ad eamdem plangendam, cùm toto vitæ tempore eam plangere potuisset ad satietatem.

Dici ergo potest, ut tota assumpti textûs difficultas evanescat, objecta verba aptissimè disponi posse ordine sequenti: *Fecit ei, quæ ignorabat virum, sicut voverat.*

Obj. 3. Populus non est passus Jonatham interfici, quamvis jurejurando se pater ejus ad hoc obstrinxisset 1. Reg. 14. ergo etiam innocentem istam virginem liberasset, si à patre fuisset morti devota.

℟. Disparitatem esse 1. quòd populus hîc erroneè apprehenderit, victoriam & libertatem sibi ob emissum Jephte votum fuisse concessam, adeoque & ipsum Jephte ad votum hoc reddendum reverà obligari. Ex hac igitur apprehensione erronea non impedivit populus mortem innocentis filiæ, quæ tam prompto animo mortem ipsam susceperat.

2. Pater hîc fuerat, qui ingenti istâ victoriâ populum liberaverat; at verò 1. Reg. loco cit. Jonathas ipse causa victoriæ fuerat. Quam ob rem victoriæ authorem mori indignum judicans populus, rectè dicebat: *Ergone Jonathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israël? Hoc nefas est &c.*

Inst. 1. Saltem credibile non apparet, quòd erroneè putaverit Jephte vir prudens, sibi ad imitationem Idololatrarum contra manifestam legis prohibitionem esse agendum, filiamque occidendam.

℟. Neg. assumpt. Quia quantumcumque prudens fuisse Jephte supponatur, ex quadam ignorantia tamen ad filiæ immolationem processit, motus fortasse exemplo Abrahæ (quo divina ipse in se beneficia cumulaverat) item certâ spe salutis æternæ ipsius immolatæ &c. ùt ratiocinatur S. P. Aug. Q. 48. in Judices.

Inst. 2. Inconceptibilis est ista ignorantia: cum enim bimestre interfluxerit, consuluisset Sacerdotes, qui ipsum instruxissent, realem hanc immolationem divino, naturalique jure esse prohibitam.

Resp. Neg. assumpt. Ad prob. dico, quòd fortè nequidem desuper Sacerdotes consuluerit, cùm de injecta sibi per votum obligatione minimè dubitaret, & rem se facturum præclarissimam planè existimaret.

Inst. 3. Non potuit Jephte ignorare, Sacrificia per manus Sacerdotum esse offerenda; ergo certò eos desuper consuluit.

Resp. Nec illud ant. esse extra omne dubium: cùm enim Sacrificium hoc sciret esse distinctum ab his, quæ in Lege præscribuntur, ex eodem errore sibi persuasum habere potuit, quod ad exemplum Abrahæ per ipsius voventis manus posset offerri.

Cæterum gratis dato, quòd etiam Sacerdotibus intentio Jephte fuerit probè nota, non sequitur tamen quòd realis illa immolatio per ipsos fuerit impedita.

1. Quia sic rursus filiæ non fecisset sicut voverat: sicuti non faceret v. g. matrimonio juncta, quæ matrimonio consummato vovisset ingredi Religionem invito marito, audiensque hoc esse illicitum, non ingrederetur, atque aliud in facti voti commutationem offerret; adeoque inhærendo etiam rigori textûs, realis illa immolatio non fuit per Sacerdotes impedita.

2. Quamvis non ignoraverint Sacerdotes, vi Legis humano sanguine, & maximè innocuo, non esse litandum, tamen in hoc casu ne ipsos quidem Sacerdotes rem habuisse compertam, omnino probabile est: tum quia sciebant, Spiritum Domini factum super Jephte, tum quia immediatè post votum secuta fuerat victoria, quam ob emissum votum apprehendebant concessam; tum quia exemplum aspiciebant Abrahami &c. quæ omnia Jephte ex errore potuit ipsis proponere, fortè etiam isto tempore satis rudibus.

Obj. 4. Potiùs dicendum videtur, quòd Jephte tantum vovere intenderit offerre aliquod animal immolabile juxta Legem.

℟. Neg. assumpt. Quia Vulgata nostra loquitur de solo homine, dicens: *Quicumque primus fuerit egressus &c.* quamvis autem ex Hebræo aliqui vertant: *Quodcumque*, vocem tamen illam cum S. P. Aug. intelligimus de solo homine; quia Jephte intendit vovere aliquid speciale, quale non erat respectu tanti Principis bos, aries, agnus, aut cætera animalia juxta Legem immolabilia.

Obj. 5. Ubi in Vulgata nostra habemus: *Offeram eum Holocaustum Domino*, in Hebræo legitur: *Et erit Domino, & Holocaustum offeram Domino.* Atqui ibi copulativa *&* pro disjunctiva *vel* sumi potest; ergo tantummodo vovit vel offerre Holocaustum, aut aliud Sacrificium licitum, quale non erat realis immolatio filiæ suæ.

Resp. Neg. min. Quia illa duo: *Erit Domino; & Holocaustum offeram Domino*, non sunt duo disparata, sed sibi potiùs subordinata, sicut species subordinatur generi, adeo ut sensus sit: *Ita erit Domino, ut ego ipse offeram eum in Holocaustum.*

Obj. 6. Ubi nos legimus v. 39. & 40. *Mos increbuit ut... plangant filiam Jephte*, ex Hebræo Pagninus & alii vertunt: *Ut alloquerentur filiam Jephte*; ergo non fuit realiter, sed tantùm mysticè immolata, sicut consecrantur & recluduntur v. g. modernæ moniales.

Resp. Neg. conseq. Præterquam enim, quòd teste Serario, nullus Veterum, seu Latinus, seu Chaldæus hîc legerit: *Ut alloquerentur*, commodè dici potest, filias Israël convenisse ad alloquendam filiam Jephte per apostrophen.

QUÆSTIO III.

Quid censendum sit de voto Jephte, & Holocausto ab illo oblato.

Ante resolutionem notanda sunt 1. huc pertinentia S. Scripturæ verba: *Factus est ergo* (ait Sacer textus v. 29. & seq.) *super Jephte Spiritus Domi-*

 mi-

potissimùm filia unica occurreret... & ideo hujusmodi patri pœnam fuisse retributam, ne impunitum talis voti relinqueretur exemplum. Unde indiscretam illam suspicionem (quàm S. Aug. ibidem quoque *errorem* vocat) permisit Deus in pœnam temerari voti.

S. Hieronymus etiam, supra citatus, consonat Augustino dicens: *Reprehenditur Jephte voti temerarii* &c. Nec obstat exemplum Abrahæ: Quia *distat hoc, quòd Jephte fecit, à facto Abrahæ; quoniam ipse jussus obtulit filium, iste autem fecit, quod & lege vetabatur, & nullo speciali jubebatur imperio.* Ita rursus S. P. Aug. ibidem.

Inst. 1. Juxta S. Aug. supra relatum, Jephte *habuit aliquam laudem fidei, quia Deum timuit, ut, quod voverat, redderet* &c. Item juxta S. Hieron. in cap. 7. Jeremiæ, *placuit Deo.. animus offerentis.* Ergo saltem executio voti erat licita.

Resp. Totam laudem à S. Aug. Jephte datam, in eo consistere, quia *divini in se judicii sententiam non declinavit, sive sperans Deum prohibiturum, sicut fecit Abrahæ, sive ejus voluntatem etiam non prohibentis, intellectam facere potiùs quàm contemnere statuens.* Ita S. Aug. ibidem. Adeoque non alio ipsum titulo laudat, nisi quo laudari potest ille, qui pœnam ob peccata inflictam à Deo, libenter sustinet, & eàdem liberari ab infligente sperat.

Inst. 2. Verbis jam citatis videtur S. Aug. innuere, quòd magis Deo obedierit Jephte immolando filiam, quàm obediisset ei parcendo.

℟. Neg. assumpt. Etenim *si propterea Jephte non faceret, sibi potiùs in unica pepercisse, quàm Dei voluntatem secutus esse videretur. Magis ergo intellexit in eo quòd ei filia occurrit ultorem Deum, justæque pœnæ se fideliter subdidit, timens severiorem tamquam de tergiversatione vindictam.* Ita rursus S. P. Ibidem. Ex quibus quoque facilè datur ratio, quomodo S. Hieron. loco objecto dicat, placuisse Deo animum offerentis.

Obj. 3. Propter votum emissum Deus videtur Jephte concessisse ingentem illam contra Ammonitas victoriam.

℟. Neg. assumpt. Præterquam enim quòd Deus etiam per peccantes & reprobos mirabilia operetur, item quòd per malos pastores ad ovile suum reducat errabundas oves &c. victoria illa potiùs concessa videtur tum ob peractam populi pœnitentiam, supra cap. 10. tum ut vindicaret Deus injurias ab Ammonitis Israëli illatas.

Obj. 4. Si peccaverit Jephte immolando filiam, sequitur quòd peccaverit filia ad voti executionem incitando patrem sequentibus verbis: *Pater mi, si aperuisti os tuum ad Dominum, fac mihi quodcumque pollicitus es.* Atqui tamen filia Jephte in hoc facto à SS. PP. mirabiliter laudatur, ergo.

Prob. min. Ex S. Ambros. Lib. 3. Offic. cap. 12. ubi inter cætera dicit: *Quod in spectatis & eruditis viris plenum miraculi est, hoc in virgine multò magnificentiùs, multoque illustriùs deprehenditur.*

℟. Neg. sequelam maj. Quia apprehendit filia Jephte, patrem suum revera suo voto obstrictum; & hinc timens ne violati voti pœnas luerent & pater & patria, promptam se morti obtulit amore patriæ & religionis, atque alacriter ad Sacrificium properavit. Unde de ea ita loco cit. discurrere pergit Ambrosius: *Rediit ad patrem quasi ad votum rediret, & voluntate propriâ cunctantem impulit, fecitque arbitratu spontaneo, ut, quod erat impietatis fortuitum, fieret pietatis Sacrificium.*

Inst. 1. Si Jephte vovisset se ducturum in uxorem primam sibi occursuram virginem, & occurrens ei filia dixisset: *Fac mihi quodcumque pollicitus es*, incitasset ipsum ad incestuosum matrimonium, ergo etiam hîc incitavit eum ad suicidium.

℟. Neg. conseq. Disparitas est, quod in primo casu non potuisset invincibiliter ignorare, quin votum illud fuisset Deo ingratum, cùm ab orbe condito nullum similis matrimonii haberetur exemplum: in secundo autem casu exemplum præcesserat Abrahami, cujus efficax filium immolandi voluntas fuerat Deo gratissima.

Inst. 2. S. Ambros. immolationem istam vocat *pietatis Sacrificium*; ergo licèt vovendo peccaverit Jephte, non peccavit tamen filiam immolando.

℟. Disting. ant. Vocat pietatis Sacrificium ex parte filiæ, sibi firmiter persuadentis, hanc esse Dei voluntatem, concedo; ex parte temerarii patris, nego ant. cùm clarè dicat, sic fuisse *impietatis fortuitum* &c.

Inst. 3. Idem S. Doctor loco præcit. dicit de Jephte: *Non possum accusare virum, qui necesse habuit implere quod voverat.* Ergo &c.

℟. Neg. conseq. Nam licèt per ista verba culpam Jephte extenuet, tamen penitus eum non excusat; siquidem ibidem præmittit: *Neque umquam adducar, ut credam non incautè Principem promisisse Jephte.* Et ne credas, solum ab eo votum fuisse culpatum, subdit: *Miserabilis necessitas, quæ solvitur parricidio.*

Obj. 5. Immolatio filiæ Jephte fuit perfectissimus typus immolationis Christi in Cruce; ergo videtur voluisse Deus ut hæc figura daretur.

℟. Inde quidem sequi, quod innocens illa filia ex voluntate divina Christum perfectè præfiguraverit; sed minimè hinc consectarium est, quòd divinæ hujus voluntatis executor à peccato possit vindicari; sicut nec executores sententiæ in Christum latæ excusantur. Ita quoque perfecta figura venditi à Juda Christi fuit venditus à fratribus Joseph, at non ideo venditores ejus à peccato fuerunt immunes.

Obj. 6. S. Hieron. in Cap. 7. Jeremiæ, aliique Patres excusant hanc Jephte executionem. 1. Propter ignorantiam, cui rude illud sæculum erat involutum, adeo ut, teste Abulensi, ne Summus quidem Sacerdos hunc casum posset resolvere. 2. Propter zelum religionis, quo simplici, candido, pioque animo se voto suo obstrictum arbitrabatur; maximè cùm esset homo militaris, quales se votis & juramentis suis, etiam perperam factis, obligari faciliùs apprehendunt. 3. Timebat vindictam Dei in se & populum, si votum non observaret. 4. Votum suum Deo gratum existimabat, quia eo vix emisso tam ingentem victoriam obtinuerat. 5. Jephte à nullo Propheta, vel Pontifice legitur reprehensus: Cur ergo nos eum damnamus?

Resp. Præterquam quod hæc omnia ex ante dictis solvi valeant, ex iis quidem sequi, quod peccatum Jephte extenuetur, non item quod penitus tollatur: Nam per bimestre posse dari ignorantiam invincibilem in præcepto *non occides*, quod ex primis juris naturæ principiis proximè deducitur, hactenus putamus inauditum, quamvis aliqui putent, quod ad breve tempus præceptum illud, in quibusdam circumstantiis, possit invincibiliter ignorari.

Obj. 7. Author Quæstionum ad Orthodoxos, inter opera S. Justini, Q. 99. dicit, diabolum occursu filiæ tentasse Jephte, ut votum suum violaret, illumque hanc tentationem superasse, atque ideo Sanctorum Catalogo adscriptum; ergo voto illo tenebatur obstrictus, illudque adimplendo laudem promeritus est.

Resp. Disting. conseq. Ergo voto illo tenebatur obstrictus ex conscientia erronea (quam tamen deponere debebat) illudque adimplendo promeritus est laudem fidei, transeat: Voto illo tenebatur obstrictus ex conscientia recta, & promeritus est laudem justitiæ, nego consequentiam.

§. II.

Proponitur Sententia negans.

Sententia hæc, quæ nempe negat, Jephte vovendo peccasse, & votum solvendo parricidam fuisse, etiam admodum probabilis est, & satis plausibiliter sustineri potest.

Totidem autem ejusdem circiter sunt probationes, quot ante posuimus objectiones. Principaliter autem se fundat in eo, quod Spiritus Domini legatur factus super Jephte, ut illud votum emitteret: siquidem id innuit & clarè significat Sacer Textus supra citatus. Etenim hîc v. 29. & seq. dicitur Spiritus Domini eodem modo factus super Jephte, ut voveret, sicut infra cap. 14. v. 19. dicitur irruisse in Samsonem, ut occideret Philisthæos. Unde sicut ex illis verbis: *Irruit itaque in eum* (Samsonem) *Spiritus Domini, descenditque Ascalonem, & percussit ibi triginta viros*

ros, bene sequitur, quòd istos 30. viros interfecerit ex impulsu Spiritûs Domini, ita pariter ex his verbis: *Factus est ergo super Jephte Spiritus Domini.... & transiens ad filios Ammon, votum vovit* &c. bene concluditur, quòd votum istud emiserit ex instinctu Spiritûs Domini: Adeoque nec vovendo peccavit, nec votum solvendo parricida fuit.

Nec refert, quòd etiam Spiritus Domini legatur confortasse Gedeönem, & tamen hic peccaverit petendo duo nova miracula, item conficiendo Ephod: Quia nimirum Scriptura supra cap. 6. tantùm dicit, quòd Spiritus Domini induerit seu confortaverit Gedeönem, ut congregaret exercitum ad profligandum Madianitas, non verò ut peteret duo nova miracula. Item cap. 8. non dicit: *Factus est super Gedeön Spiritus Domini, & fecit Ephod*, sicut tamen hoc cap. dicit: *Factus est super Jephte Spiritus Domini, & votum vovit*. Ergo clarum est, quòd Spiritus Domini factus sit super Jephte, ut voveret, non verò super Gedeön, ut peteret duo nova miracula, aut ut conficeret Ephod.

Ad authoritatem autem SS. Patrum respondetur, quòd illi quoad resolutionem hujus quæstionis inter se non conveniant: Nam licèt SS. Chrysost. & Ambros. hoc votum ejusque executionem culpent, tamen S. Hieron. Epist. 34. ad Julianum, non aliorum, sed suam mentem exprimens, illud laudat & approbat. Dicit enim ibidem: *Jephte obtulit virginem filiam*, IDCIRCO *in enumeratione Sanctorum ab Apostolo ponitur*. Unde dum loco supra cit. ex lib. 1. cont. Jovinian. Jephte arguit temeritatis, non ex sua, sed ex quorumdam Hebræorum loquitur sententia; nam textus ita sonat: " A plerisque Hebræorum reprehenditur Jephte voti temerarii, quia dixerit: *Si tradens tradideris filios Ammon* &c.

Denique ad authoritatem S. P. Aug. respondetur, quòd ipse in hac quæstione hæserit dubius, nec eam positivè resolvere voluerit. Idque patet 1. ex loco S. præced. ex lib. 1. de civ. Dei cap. 21. citato. Patet 2. quia Q. 49. in Jud. tam negantem, quàm affirmantem opinionem proponit: & postquam de hac materia in utramque partem ad longum disputasset, tandem ita concludit: „ Hæc autem festinantibus nobis de prædicta quæstione satis esse utcumque discussa pro hac quidem parte visa sunt. Nunc jam quid Spiritus Domini, sive per nescientem Jephte sive per scientem, *sive per ejus imprudentiam sive per obedientiam, sive per offensionem sive per fidem* in hac re gesta præfiguravit, quantum Deus adjuvat requiramus, breviterque pandamus. „ Sanè hæc verba: *Sive per imprudentiam sive per obedientiam, sive per offensionem sive per fidem* satis clarè innuunt, quòd S. Pater hanc quæstionem nec pro una, nec pro alia parte positivè resolvere voluerit.

Unde & ante ibidem dixerat: „ Quam ob rem si Spiritus Domini, qui factus est super Jephte, ut hoc voveret omnino præcepit... non solum insipientia culpanda non est, verum etiam laudanda obedientia est... si autem Jephte humanum secutus errorem, humanum Sacrificium vovendum putavit: ejus quidem peccatum in unica filia punitum est... verumtamen is etiam ejus error habet aliquam laudem fidei, quia Deum timuit, ut quod voverat redderet „ &c. Ex quibus verbis rursus liquet, quòd S. Pater nihil aliud velit, nisi quòd Jephte laudabiliter fecerit, si nempe votum illud emiserit ex instinctu Spiritûs Domini; malè verò, si illud emiserit ex instinctu proprio seu privato: Sed ex quo instinctu votum hoc emissum fuerit, non resolvit. Unde dum antea in præcit. Q. 49. votum illud culpat, pergit ex supposito, quòd scilicèt Jephte non ex instinctu Spiritûs Domini, sed ex instinctu privato primum hominem, sibi à victoriâ revertenti occursurum, immolare voverit: Additque, votum illud ejusque executionem propterea præcisè non posse à peccato excusari, quia magnum aliquid & spiritnale significavit. Quod omnino verum esse, nemo dubitat.

Cap. 12. Narratur, quomodo Ephraïmitæ, suscitatâ seditione injustè adversùs Jephte tumultuantes, cæsi sint 42000. Moritur autem Jephte sexto sui Principatûs anno, eique succedunt Abesan, Ahiälon, & Abdon. Sed quia hoc cap. nihil notabile occurrit, ideo transimus ad

****

CAPUT XIII. XIV. XV. XVI.

Angelus annuntiat ortum Samsonis, adque in flamma Sacrificii in cælum redit. Samson divino impulsu uxorem postulat Philisthæam, quam desponsaturus, leonem obvium discerpit. Per trecentas vulpes segetes Philisthinorum succendit. A Dalila proditus, per Philisthæos ligatur, & oculis orbatur, concutiensque duas domûs columnas, hostes secum ruinâ obruit.

QUÆSTIO I.

De conceptione & nativitate Samsonis.

Postquam Israëlitæ rursus in Idololatriam relapsi fuissent, & propterea per novam oppressionem Philisthinorum à Deo castigarentur, ortum Samsonis, qui incipiet populum Israël liberare, parentibus ejus annuntiat Angelus. Porro de patre Samsonis dicitur cap. 13. v. 2. *Erat autem quidam vir de Saraä & de stirpe Dan, nomine Manuë*. Fuit ergo Samson de tribu Dan, & de illo cum S. Hieron. lib. Tradit. Heb. in Gen. Interpretes communiter intelligunt hæc Jacobi verba Gen. 49. v. 16. *Dan judicabit populum, sicut & alia tribus in Israël*. Etenim his verbis allusione factâ ad nomen Dan, id est *judicans*, Jacob prædicit inter illius Patriarchæ posteros aliquem futurum Judicem, qui judicabit populum Israël non minùs quàm aliæ tribus, quæ nempe suum Israëli dederunt Judicem. Jam autem ex tribu Dan nullus fuit Judex nisi Samson, ergo de illo intelliguntur jam citata Jacobi verba: ac proinde non videtur subsistere opinio eorum, qui dicunt, Samsonem non fuisse propriè dictum Judicem populi, sed tantùm vindicem sub Judice Heli. Interim ut revertamur ad parentes Samsonis,

Sciendum est, patrem ejus virum fuisse valde bonum, ùt satis declarat præsens historia, cujus, sicut & matris, Religio, virtus, & pietas colligitur ex subito ejus recursu & precatione ad Deum, ubi de filii nativitate alloquio Angelico instructus erat.

Habens uxorem sterilem. Sic multi alii viri magni matrem habuerunt sterilem, ut ostenderetur, eos à Deo datos esse mundo ad ipsius salutem.

Apparens autem Angelus matri Samsonis dicit v. 4. *Cave ergone bibas vinum aut siceram*, id est, omnem potum inebriativum. Debebat ergo vivere ùt Nazaræa, saltem usque ad partum filii, ut miram istam prolem in lucem ederet.

Vers. 5. *Quia concipies & paries filium, cujus non tanget caput novacula*; quia nempe Nazaræi tempore suæ consecrationis, aut separationis, non poterant radi, ùt habetur Num. 6. v. 5. Samson autem fuit Deo consecratus per totam vitam suam, ideoque additur: *Erit enim Nazaræus* (id est separatus & Deo consecratus) *ab infantia sua, & ex matris utero*. Quod non ita intelligendum est, quasi fuisset sanctificatus in utero, sicut S. Joannes Baptista, sed ista consecratio intelligitur, sive per donum fortitudinis, quæ fuit quædam gratia gratis data, & potest consistere cum reatu peccati mortalis, sicut & donum Prophetiæ; vel insinuatur dumtaxat, eum jussu divino, statim ùt natus fuerit, à parentibus tamquam Nazaræum, Deo offerendum ac consecrandum esse. Hinc

Nota, quòd in verbis Angeli non tam contineatur oraculum, quàm divinum præceptum, ne Samson aut parentes tondeant ejus caput. Quòd autem Dalila ipsum totonderit, id fecit dormienti & invito, fraudulenter & hostiliter.

Ỳ. 17.

℣. 17. *Dixitque* (Manuë) *ad eum* (Angelum) *quod est tibi nomen*? Respondit autem Angelus v. 18. *Cur quæris nomen meum, quod est* Mirabile? In Hebræo habetur *Peli*, id est *celatum* vel *occultum*. Arias tamen vertit etiam *Mirabile*. Cur autem Angelus non expresserit nomen suum, quod tamen subinde fecerunt Angeli, rationem assignat Estius, quia Angelus hic sustinuit personam Dei, cujus nomen est Mirabile, quia naturâ incomprehensibilis.

℣. 20. *Cùmque ascenderet flamma altaris*, id est, cùm ascenderet flamma de petra, quæ hîc loco altaris fuit, *Angelus Domini pariter in flamma ascendit*, ut se non hominem Prophetam, sed Angelum ostenderet, seque mysticè repræsentare Christum, qui immolans se in ara Crucis per flammam amoris, postmodum gloriosus in cœlum ascendit, quique in Sacrificio Eucharistiæ per flammam charitatis jugiter immolatur; sed ita, ut speciebus in stomacho consumptis, ipse vivus & illæsus evanescat, & in cælum quasi ascendat.

Unde S. P. Aug. Q. 54. in Jud. ita scribit: *Quòd ergo stetit Angelus in altaris flamma, magis, magisque intelligendus est, significasse illum magni consilii Angelum in forma servi, hoc est in homine, quem suscepturus erat, non accepturum Sacrificium, sed ipsum Sacrificium futurum.*

Collige, quòd non satis circumspectè scribat A Lapide, dum exponens v. 18. dicit, quòd Aug. putet illum Angelum fuisse Christum Dominum; & postea quasi volens Augustino contradicere subjungit: Verùm certum est Angelum hunc propriè fuisse Angelum, typicè autem repræsentasse Christum. Non satis, inquam, circumspectè scribit, quia quòd non aliud velit Aug. quàm quòd Angelus ille Christum significaverit, ex citatis verbis clarum est.

℣. 22. *Et dixit ad uxorem suam: Morte moriemur, quia vidimus Deum.* Observat S. P. Aug. Q. cit. quòd communis illius temporis opinio originem ducat ex textu Exod. 33. v. 20. *Non videbit me homo & vivet.* Attamen cum Manuë non dicat: *Morte moriemur, quoniam Angelum Domini vidimus, sed Deum vidimus*, ùt observat Aug. ibidem, *an eumdem Angelum Deum vocabant? Illud enim tertium, quod Deum putaverant, qui erat Angelus, dici non potest, apertissimè dicente Scripturâ*: Tunc cognovit Manue quoniam Angelus Domini est.

Mirum proinde, quòd ita rursum scribat A Lapide ad v. 22. Videbant ergo Deum in Angelo, vel certè Angelum esse Deum putabant, ait Aug. Mirum est, inquam, cum S. Aug. expressis verbis neget illud dici posse, quòd Deum putaverint, qui erat Angelus.

℣. 24. *Peperit itaque filium, & vocavit nomen ejus Samson.* Hoc nomen, juxta S. Chrysost. Hom. 18. in Joan. fuit puero inditum à Deo: mater enim vel admonitu Angeli, vel internâ inspiratione illud didicerat. Porro nomen *Samson* idem est quod *sol*, sed quintupliciter, ait Serarius, nam

1. Apud S. Hieron. præfat. in Ozeüm dicitur non simpliciter *sol*, sed *sol ejus*, quasi cum affixo foret *Schimscho*.

2. S. P. Aug. in Psal. 80. dicit: *Samson noster, qui etiam interpretatur* Sol ipsorum, *eorum scilicet quibus lucet, non omnium, sicut est oriens super bonos & malos, sed sol quorumdam, sol justitiæ, figuram enim habebat Christi.* Dicitur ergo *sol ipsorum* quasi Hebraïcè foret *Schimsam*.

3. Quia vox Hebraïca *scemesch* idem significare potest quod *sol*; vox autem *sas* idem quod *lætari*, & *sason* idem quod lætitia, maximè publica; Arias exponit *Samson*, ut significet idem quod *sol lætitiæ*.

4. Quia *Schaman* idem est quod *diruere* aut *populari*; juxta Versionem ejusdem, *Samson* idem sonat quod *sol diruens, vastans, & populabundus*.

5. Sicuti à verbo Hebraïco *isch*, id est *vir* derivatur diminutivum *Ischon*, id est *parvus vir*, ita à *scemesch*, id est *sol*, deducitur *schimson*, id est *parvus sol*.

Præsignabatur isto nomine, inquit Tirinus, Israëlitis jam ortum esse solem, parvulum quidem, sed lætum, qui novâ luce omnia lætificaret; unde & aptè Samson in hoc typus fuit Christi, veri & magni solis justitiæ.

v. 25. *Cœpitque Spiritus Dei esse cum illo*, ad ardua molienda & audenda: unde quotiescumque in sequentibus narratur Samson aliquid eximium aggredi, præmittitur: *Spiritus Domini irruit in Samson.*

De hoc ait S. P. Aug. Lib. 18. de Civ. Dei cap. 19. *Hebræorum Judex Samson, cùm mirabiliter fortis esset, putatus est Hercules.* Ab illo enim suum Herculem finxerunt Gentiles.

QUÆSTIO II.

De nuptiis & Ænigmate Samsonis.

Cap. 14. v. 2. *Nuntiavit* (Samson) *patri suo & matri suæ dicens: Vidi mulierem in Thamnatha de filiabus Philisthinorum, quam quæso ùt mihi accipiatis in uxorem.* Lex Exod. 34. & Deut. 7. severissimè talia matrimonia prohibebat; unde parentes illam ipsi primò negarunt, ùt dicitur v. 3.

℟. Et dico, non peccavit Samson ducendo Philisthæam: quia id totum faciebat, inspirante Deo, & per consequens in lege sua dispensante, ùt colligitur ex v. 4. Unde neganti patri dicit

℣. 3... *Hanc mihi accipe, quia placuit oculis meis.* In Hebræo habetur: *Quia hæc recta est in oculis meis.* Scilicèt *recta* ad finem, mihi à Deo propositum, assequendum, placetque non tantùm quoad corporis speciem, sed etiam ad quærendam occasionem rixarum, & deinde vindictæ, contra Philisthæos.

℣. 4. *Parentes autem ejus nesciebant, quòd res à Domino fieret.* Observat Lyranus quòd, cùm parentes ejus ab hujus rei notitia excludantur, videatur Samson quoad hoc cognovisse voluntatem Dei per revelationem, eamque postmodum parentibus declarasse: Nam cùm ipsi essent pii & Deum timentes, noluissentque consentire ejus petitioni, poterant tamen ei fidem adhibere, quia per Angelum erat annuntiatus, ac mirabiliter natus, & Spiritu Dei dotatus.

Et quæreret occasionem contra Philisthiim. Verum quidem est, quòd Philisthæi habitarent in terra Hebræis promissa, ùt patet supra ex cap. 3. & de illis habitatoribus præcepisset Deus filiis Israël, ut eos, posthabitâ clementiâ, interficerent, Deut. 6. & Num. 33. adeoque titulus hic videatur sufficiens ad eos invadendum; sed volebat Samson id aliâ occasione facere, ut causa hostilitatis justior videretur.

Itaque cùm iret in Thamnatha, ut futuram sponsam acciperet, & relictis patre ac matre, qui ipsum comitabantur, ad aliam viam declinasset, aut illis continuò procedentibus, ipse alibi in via hæreret, *apparuit catulus leonis sævus & rugiens, & occurrit ei*; non *eis*: Unde patet, ipsum tunc fuisse solum. Samson autem leonem dilaceravit, in cujus ore, post aliquot dies, invenit declinasse examen apum, atque illic mellificasse, ex quo facto desumpsit suum ænigma.

℣. 10... *Fecit* (pater) *filio suo Samson convivium*, utique septem dierum, ut patet ex v. 12.

℣. 11... *Dederunt ei* (id est assignaverunt ei Philisthæi) *sodales triginta, ut essent cum eo.* Hos Interpres Latinus *pronubos* appellat v. 20. Aliquando in Scriptura vocantur *amici*, vel etiam *filii sponsi*, ut Matth. 19. v. 15. & Joan. 3. v. 29. Hi ergo sodales sponsis jungebantur, ut nuptiarum lætitiam excitarent, illisque honoris causa adessent.

℣. 12. *Quibus locutus est Samson: Proponam vobis problema, quod si solveritis mihi intra septem dies convivii, dabo vobis triginta sindones, & totidem tunicas.* Mutatorias vestes hic promissas insinuat textus Hebraïcus, quales apud se solent habere divites.

Conditione igitur implicitè acceptâ, quòd illi totidem sindones & tunicas darent, si intra tempus præfixum solvere non possent, proposuit ænigma.

℣. 14. *Dixitque eis: De comedente exivit cibus, & de forti egressa est dulcedo.* Allegoricè, de morte Christi (quæ omnia peccata quasi comedit & consumpsit) exivit cibus immortalitatis; & de forti, id est de eadem morte (nam *fortis ùt mors dilectio*, Cant. 8.) egressa est dulcedo beatitudinis.

℣. 15. *Cùmque* (per tres dies non potuissent ænigma solvere) *adesset dies septimus, dixerunt ad uxorem Samson, blandire viro tuo, suade ei ut indicet tibi, quid significet problema.* Non est intelligendum, quòd esset dies septimus convivii, erat enim tantùm quartus, ùt notat Lyranus, & colligitur ex v. 14. sed vocatus est septimus, quia erat Sabbathum. Ita similiter Abulensis, Vatablus, & alii. Vel verbum *adesset* significat *appropinquaret*, ùt explicant Arias & Menochius. Serarius dicit, ex Hebræo sic verti posse: *Et fuit in diebus septem*, seu *intra dies illos septem.*

℣. 17. *Septem igitur diebus convivii flebat ante eum* (id est cæteris quatuor diebus) *tandemque die septimo* (hìc propriè intelligitur dies septimus) *cùm ei molesta esset, exposuit. Quæ statim indicavit civibus suis.* Grandis sanè perfidia, quòd uxor blandiendo perdat maritum.

℣. 18. *Et illi dixerunt ei die septimo, ante solis occubitum: Quid dulcius melle, & quid fortius leone?* Addit ex Josepho S. Ambros. subjecisse Samsonem: *Quid muliere perfidiosius?*

Qui ait ad eos: Si non arassetis in vitula mea, non invenissetis propositionem meam. Per adagium dicuntur in aliena vitula arare, qui rebus alienis ad suum commodum utuntur.

QUÆSTIO III.

An Samson non tam privatas, quàm publicas injurias ultus sit?

CAp. 15. v. 1. *Post aliquantulum temporis, cùm dies triticeæ messis instarent, venit Samson invisere volens uxorem suam.* Nam licèt præced. cap. v. 20. *Iratus nimis*, quòd nefariè ab ea proditus esset, ab illa recessisset, tamen jam deferbuerat ira ejus, & amor, qui sopitus videbatur, pristinusque affectus reviviscebat. Hinc *& attulit ei hædum de capris.*

Cùmque cubiculum ejus solitò vellet intrare, prohibuit eum pater illius dicens: Putavi quòd odisses eam, & ideo tradidi illam amico tuo. Id est pronubo illi, de quo cap. præced. v. 20.

Justam excusationem non habebat socer Samsonis: Nam quamvis illo tempore repudium permitteretur, non equidem licebat uxoribus repudiare maritos. Et quamvis illam iratus deseruerat, adhuc tamen ab eo quærendum erat, an eam repudiare vellet, & facultatem daret alteri nubendi.

℣. 3. *Cui Samson respondit: Ab hac die non erit culpa in me contra Philisthæos, faciam enim vobis malum.* Videri hìc posset, quòd Samson ultus sit privatas injurias, sicut & infra v. 7. ubi dicit: *Licèt hæc feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam ultionem, & tunc* (nisi scilicet mihi iterum dederitis occasionem) *quiescam.* Sed revera maximè intendebat ulcisci publicas injurias, toti populo Israëlitico à Philisthæis illatas. Verumtamen iis silentio prætermissis, solas suas privatas eis objicit, ne Philisthæi iras suas & arma in totum populum, sed in se solum convertant.

℣. 4. *Perrexitque & cepit trecentas vulpes, caudasque earum junxit ad caudas.* Mirum quòd Recentior quidam hìc agnoscat majus miraculum, quàm in vincendo leonem: Quòdque, uti legitur apud Serarium, vir quidam, cæteroquin bonus & prudens, diceret se posse omnia, quæ in Sacris Scripturis habentur, credere; unum hoc non posse, tot scilicet à Samsone esse captas vulpes.

Si enim potuit Julius Cæsar Romæ in spectaculum dare 400. leones, Pompejus 600. Si potuit Heliogabalus Imperator, homo nefarius, in sola urbe Roma, ùt refert Lampridius in ejus vita, colligere 10000. pondo aranearum, cur Samson juvenis robustissimus, & venandi peritissimus, non potuit 300. vulpes uno alterove die congregare, maximè si sociorum operâ adjutus fuit, idque in Palæstina, ubi vulpes sunt frequentes, sicut patet ex variis Scripturæ locis, ùt Cant. 2. v. 15. *Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas. Psal.* 62. v. 11. *Tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt.* In oratione Jeremiæ Mons Sion *disperiit, vulpes ambulaverunt in eo* &c. Vide Serarium.

Et faces ligavit in medio, id est torres, tædas, seu, ùt Arias ex Hebræo vertit, *titiones* v. g. ex pino, cedro, cupresso, aliaque pingui materia, quæ ignem facilè conciperet, & diu foveret.

℣. 5. *Quæ statim perrexerunt in segetes Philisthinorum*, huic illucque discurrentes. Non enim poterant currere ordinatè & expeditè, ad occultandum se in nemoribus, aut foveis terræ, sed cucurrerunt ad loca magìs obvia, seu ad segetes. Et sic hoc stratagemate totam ferè illius anni messem absumpsit Samson.

Tam magno autem, atque inopinato frugum suarum viso incendio, *dixerunt Philisthiim* v. 6. *Quis fecit hanc rem? Quibus dictum est: Samson gener Thamnathæi, quia tulit uxorem ejus, & alteri tradidit, hæc operatus est.* Videntur hìc Philisthæi voluisse justitiam facere Samsoni, nam mox uxorem ejus & patrem combusserunt. Attamen

℣. 7.... *Ait Samson: Licet hæc feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam ultionem.* Dixit hæc Samson, tum quia Philisthiim non combusserunt uxorem ejus & patrem zelo justitiæ, sed magìs commoti passione iracundiæ propter damna eis illata, tum quia prædictâ occasione apertiùs sese hostem eorum declarare poterat.

℣. 8. *Percussitque eos ingenti plagâ* (nempe insidiabatur Philisthæis in quocumque poterat loco, irruebatque in obvios, quantumcumque multos, & prosternebat atque jugulabat) *ita ut stupentes suram femori imponerent.* Quod interprete S. P. Aug. Q. 55. in Jud. „ ita dictum est, ac si diceretur: Percussit „ eos valde mirabiliter; id est ut admirando stupentes „ tibiam super femur ponerent: tibiam scilicet unius „ pedis super femur alterius, sicut solent sedere, qu „ mirando stupent.

Observandum tamen, quòd neque in textu Hebraïco, neque apud LXX. reperiantur hæc duo verba: *Stupentes, & imponerent*, quæ D. Hieron. adjecit, ut certum sensum redderet. Etenim in Hebræo juxta Versionem Pagnini & Ariæ est: *Percussit eos coxâ, magnâ plagâ super femur.* Vel, ùt post alios vertit Lyranus: *Percussit eos plagâ magnâ, tibiam super crus suum.*

Huic posteriori Versioni insistit S. P. Aug. Q. cit. ubi ita scribit: *Quid est, quod dictum est, quòd percussit alienigenas Samson tibiam super femur. Quis enim habet tibiam super femur, cùm tibia deorsum versùs non sit nisi à genu usque ad talum.* Deinde inquirit, an eos percusserit tibiâ alicujus animalis super femur, dicitque id non esse credibile, quia sic debuisset eos vulnerando in eodem loco occidere, scilicet in femore. Item quia *non ait Scriptura: Percussit eos tibiâ super femur; sed, tibiam super femur. Nimirum ergo inusitata locutio facit obscuritatem.* Tandem autem postquam S. D. dedisset expositionem supra allatam, eidem subjungit: *Tamquam si diceretur: Percussit eos manum ad maxillam, id est, tantâ cæde, ut manum ad maxillam tristi admiratione ponerent.* Et denique addit: *Hunc sensum ita se habere, etiam interpretatio, quæ est ex Hebræo, satis edocet.*

QUÆSTIO IV.

An Samson hìc peccaverit ex vana gloria?

CAp. 15. v. 16. *In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum delevi eos, & percussi mille viros.* Hæc verba cantando protulisse Samsonem, constat ex v. 17. Josephus, eumque secuti S. Ambrof. Epist. 70. & Cajetanus dicunt, Samsonem hìc peccasse ex vana gloria, totam victoriam sibi attribuendo. Attamen

Resp. Et dico: Verisimilius est, quod Samson non peccaverit ex vana gloria, sed Epinicium, seu canticum triumphale, per modum gratiarum actionis, Deo cecinerit.

Prob.

Prob. 1. Quia Samson v. 18. totam hujus victoriæ laudem Deo adscribit dicens: *Tu dedisti in manu servi tui salutem hanc maximam & victoriam.* Ergo victoriam non sibi, sed Deo attribuit. Unde sensus Cantici potest esse hic: Gratias tibi ago Domine, quia in maxilla asini &c.

Prob. 2. Quia decet à viris præclaris & sanctis omnem culpam removere, nisi aliquid cogat in contrarium; atqui nihil hìc cogit, ùt statim patebit; ergo &c.

Obj. 1. In illo Cantico nihil Deo adscribitur: unde nec initium, nec finem habet; ergo videtur ejus initium & finem Scriptura subticuisse, quia ex arrogantia factum erat. Ita Cajetanus.

Resp. Neg. conseq. Inde enim tantùm sequitur, quòd fortè non plures versus composuerit. Ut autem aliquid Deo adscribatur, non requiritur ut id fiat expressis terminis, sed sufficit intentio virtualis.

Inst. Samson loquitur in prima persona, ergo totum sibi attribuit.

Resp. Neg. conseq. nam & David. Psal. 77. de se ipso in tertia persona dicit: *Et pavit eos* (Israëlitas) *in innocentia cordis sui*, quod idem valet, ac si diceret: *Pavi*; & tamen inde non sequitur, quòd totum sibi attribuat; ergo nec ex hoc loco sequitur, quòd Samson totum sibi attribuat.

Obj. 2. Samson v. 17. ut tantæ victoriæ suæ maneret memoria, *vocavit nomen loci illius Ramath-Lechi, quod interpretatur elevatio maxillæ.* Ergo superbivit.

Resp. Neg. conseq. Potuit enim locum illum ita vocare, ut maneret perpetua memoria tanti beneficii à Deo accepti.

Obj. 3. Samson post peractam pugnam vehementer sitivit; ergo peccavit, & illâ siti punitus est.

Resp. Neg. conseq. 1. Quia non omnis, qui sitit, peccavit. 2. Quia post tot labores, post profligatum integrum exercitum &c. sitire non est adeo extraordinarium, ut ideo ipsum peccasse suspicemur: quin imo in plena æstate occidere bellando mille homines, & inde non sitire, miraculum videtur.

ỳ. 18. *Sitiensque valde, clamavit ad Dominum.* v. 19. *Aperuit itaque Dominus molarem dentem in maxilla asini, & egressæ sunt ex eo aquæ.* Textus Chaldaïcus habet: *Rupit Deus petram, quæ erat in Loï*, seu maxilla; puta in loco, qui *maxilla* appellatus est. Unde Arias putat in eodem loco fuisse cavitatem, quam fecerat relabens in terram mandibula, dum eam post victoriam abjecerat Samson; indeque aquas promanasse, putat Zonaras cum quibusdam aliis. Sed interpretatio latina præferenda est; quia eam præferunt Tertul. lib. 3. cont. Marcionem, S. Ambrof. Epist. 70. *Dei misericordia*, inquit, *cùm projecisset ille maxillam, aperuit scissuram ejus, & fons erupit ex ea.* Item D. Hieron. in Epitaph. Paulæ: *Fontem de molari maxillæ dente produxit.*

Quæri posset, an ex sola maxilla, humi jacente, fluxerint aquæ, & postea illâ remotâ, fons (qui usque ad tempus S. Hieron. in illo loco manere perrexit) è terra fluxerit; an verò etiam, cùm ibi jaceret maxilla, fluxerint aquæ è terra illa, sed per molarem dentem, ejusque loculamentum erumpentes, seu per vulnus maxillæ, ùt loquuntur LXX. Serarius respondet, utrumque fieri potuisse; sed posterius videtur probabilius.

QUÆSTIO V.

Quædam alia de Samsone resolvuntur.

CAp. 16. v. 1. *Abiit quoque* (Samson) *in Gazam.* Erat Gaza urbs Philisthinorum, sita ad mare mediterraneum. Causa accessûs ad illam urbem potuit esse, vel quia ibi aliquid negotii habebat, & hostes non timebat; vel ut accuratius urbem hostilem exploraret, vel ut occasionem Philisthæos occidendi quæreret.

Et vidit ibi mulierem meretricem, ingressusque est ad eam. Non ut cum ea fornicaretur, sed alterius negotii vel mysterii causâ, ait S. Aug. Serm. 107. de Temp. Verùm ingredi ad meretricem, in Scriptura significat fornicari & meretricari. Quare fornicatus est hic Samson. Ita A Lapide.

Attamen dicendum est, quòd, quamvis citatus Sermo (juxta Edit. Theologorum Lovaniensium 1576. & novissimam Parisiensem impressionem) non sit indubitatus Sermo S. Aug. adeoque inde non habeatur, quænam fuerit ejusdem S. Doctoris hac in re opinio, equidem illa S. Aug. adscripta sententia sustineri possit, idque ex aliis ejus indubitatis operibus. Ita enim scribit Q. 28. in Jud. *Ubi Jahel mulier, quæ occidit Sisaram, cùm locuta esset ad Barac, qui eam quærebat, scriptum est de ipso Barac* (supra cap. 4. v. 22.) *quia intravit ad eam. Animadvertendum est, non esse consequens, ut cùm Scriptura dicat de viro quòd intravit ad aliquam feminam, jam etiam concubuisse credatur.*

Dices, Gen. 16. v. 2. *Ingredere ad ancillam meam, si fortè saltem ex illa suscipiam filios.* Et 2. Reg. 3. v. 7. *Cur ingressus es ad concubinam patris mei?* Et in titulo Psal. 50. *Quando intravit David ad Bethsabeë*, aliisque passim Scripturæ locis verbum *ingredi* significat *concumbere*; ergo & hìc idem significat.

℟. Neg. conseq. Nam ita quidem sumitur sæpe, sed non semper: Siquidem, præter adductum ex Aug. locum, dicitur Gen. 36. v. 16. de Juda fornicaturo cum Thamar: *Ingrediensque ad eam dixit: Dimitte me ut coëam tecum.* Ubi ingredi apertè distinguitur à *coire*. Item Gen. 39. v. 15. dicit uxor Putipharis de Josepho: *Ingressus est ad me, ut coiret mecum.* 3. Reg. 17. v. 18. dicit mulier Sareptana Prophetæ Eliæ: *Ingressus es ad me*, id non est: Concubuisti mecum, sed: Apud me hospitatus es & manducasti, ùt patet ex toto illo capite. Tobiæ 3. v. 8. Dæmon occidit septem viros Saræ, mox ùt ingressi fuissent ad eam. Similiter cap. 7. v. 10. dicitur: *Quid evenerit septem viris, qui ingressi sunt ad eam.* Et tamen illa mansit virgo, ibidem cap. 6. v. 22. & cap. 8. v. 4.

ỳ. 4. *Post hæc amavit* (Samson) *mulierem, quæ habitabat in valle Sorec, & vocabatur Dalila.* Hanc fuisse ejus uxorem censent S. Chrysost. Hom. 17. ex variis in S. Matth. locis, S. Ephrem Serm. adversùs improbas mulieres, & ex Recentioribus Pererius in cap. 31. Gen. Disput. 1.

Verumtamen non uxorem, sed meretricem fuisse, sustinent passim alii: & hæc opinio, sicut communior, ita & probabilior apparet. Hinc S. Hieron. Epist. 126. ad Evagrium ait: *Samson quoque amator meretricis & pauperis Dalilæ, multò plures hostium mortuus, quàm vivus occidit, ùt Christi exprimeret passionem.* Ita etiam docet S. Ambrof. Epist. 24. ubi de Samsone, amante hanc mulierem, ait: *Mulieris fornicariæ copulam non declinavit.* Et reverà si uxor ejus fuisset, non adeo fidenter eam, ùt maritum proderet, Philisthæi fuissent ausi aggredi, idque solâ spe lucri: Meliùs enim & constantiùs de conjugali amore sentire solent homines. Sed mulierem, quæ corpore quæstum facit, pecuniâ tentare usitatum est. *Disce*, inquiebant ad illam v. 5. *quomodo vinctum affligere valeamus.*

Insuper nimiæ blanditiæ istius mulieris, quæ v. 19. *Dormire eum fecit super genua sua, & in sinu suo reclinare caput*, pellicem potiùs, quàm uxorem redolent. Meretriciam indolem pariter prodit effrons illa insolentia, qua detonsum Samsonem *cœpit abigere, & à se repellere*, ùt dicitur eodem versu.

Denique, quomodo toties, & tamdiu latuissent tot armati in domo propria Samsonis, nec ipso, nec ullo famulorum aut familiarum hoc sciente? Si maritus fuisset, nullum ei clausum cubiculum fuisset, ubi insidiantes Philisthæi, & quidem non semel, sed sæpius latitaverant.

Dices 1. Familia & famuli omnes erant Philisthæi, adeoque & ipsi pecuniâ corrumpi potuerunt, ne insidias Samsoni indicarent.

℟. Omnino incredibile esse, quòd nullus ex gente Judaïca inter illos fuisset: Etenim si in domo non amatur, sed maritus; non hospes, sed dominus fuisset, & quidem in tanta vicinia, & tot diebus; indubiè, cùm honestas illic nuptias celebrasset, aliquos

ex suis Judæis secum habuisset, aut famulos, aut propinquos, aut familiares, aut hospites, quibus tam frequentes insidiæ occultari non potuissent.

Dices 2. juxta SS. PP. Samson præfiguravit Christum, ergo non accessit ad meretricem.

Resp. Neg. conseq. Nam eadem res juxta diversa acta, aut proprietates, diversa repræsentat. Sic leo ratione fortitudinis designat Christum, ratione voracitatis diabolum.

Unde Author Serm. 107. de Temp. ita de Samsone loquitur: " Quid erat Samson? Si dicam, Christum significabat. Verum mihi dicere videor; sed continuò occurrit cogitantibus: Et Christus vincitur blanditiis muliebribus?... Quædam ergo fecit Samson ex persona capitis, quædam ex persona corporis... in eo enim quod virtutes, & mirabilia operatus est, caput Ecclesiæ Christum significabat; in eo autem quod prudenter fecit, illorum, qui in Ecclesia justè vivunt, imaginem gessit: ubi fortè præventus est, & incautè egit, eos, qui in Ecclesia peccatores sunt, figuravit.

QUÆSTIO VI.

An Samson licitè se cum hostibus ruinâ domûs oppresserit?

PHilisthæi captum tandem Samsonem, & oculis, quibus videndis feminis malè usus erat, orbatum, v. 21. clausum in carcere molere fecerunt.

℣. 22. *Jamque capilli ejus renasci cœperant.* Per aliquot proinde menses carceri mancipatus fuit: neque citiùs renasci ita potuerunt capilli, ut diffusioris & prolixioris Nazaræorum comæ speciem præ se ferrent.

Interea autem ad cor reversus, non modò præcedentia delicta per veram pœnitentiam retractavit, sed & rursus regulam, vitamque Nazaræorum servavit, ùt arbitratur Abulensis.

℣. 25... *Sumptis jam epulis, præceperunt ut vocaretur Samson, & ante eos luderet.* Putant aliqui cum Serariò, quòd Philisthæi Samsonem ludum suum fecerint, eum variis modis vexando & percutiendo, quod juxta quædam Exemplaria indicant LXX. qui quamvis dicant, ùt est in Vulgata nostra: *Ludebat ante eos*, addunt tamen: *Alludebant ei*, seu alapas ei dabant. Arias putat, quòd ridiculè saltando compulsus sit morionem agere.

℣. 30. *Moriatur anima mea cum Philisthiim.* Samson tandem receptis à Deo viribus, apprehendit duas columnas, quibus tota domus fulciebatur, & illas subvertit, ita ut ipse cum omnibus Philisthæis, qui aderant, fuerit oppressus & occisus. Porro non peccavit in eo Samson, sed heroicum fortitudinis actum exercuit. Unde S. P. Aug. lib. 1. cont. Gaudentium Cap. 31. de illo ita scribit: " Quod cum inimicis & se ipsum, quando super se & illos dejecit domum, mortem, quam mox ab eis fuerat perpessurus, communem voluit cum illis habere... quod quidem non sua sponte fecit, sed hoc Spiritui Dei tribuendum est, qui usus est eo ut faceret, quando illi adfuit, quod facere non poterat, quando ille spiritus defuit.

Nam ad id faciendum videtur ei divinitùs reddita fortitudo: dixerat enim v. 28. *Domine Deus memento mei, & redde mihi nunc fortitudinem pristinam Deus meus.*

Nec obstat, quòd immediatè subjungat: *Ut ulciscar me de hostibus meis, & pro amissione duorum luminum unam ultionem recipiam*, quasi privatam injuriam ulciscendi cupidus: quia injuria Samsoni illata, erat publica injuria: nam cùm esset Judex populi, & hostis Philisthinorum, irrisio ejus erat quoque irrisio Dei Israël, in cujus contumeliam Philisthæi, pro capto Samsone, Deo suo solemnes in templo gratias agebant.

Præterea cùm Apost. ad Heb. 11. Samsonem annumeret eis, qui per fidem operati sunt justitiam, utique ad mercedis consecutionem (quod nullatenus dici posset, si contra Dei voluntatem se ipsum occidisset) omnino à peccatis excusandus est. Atque hinc denique concludimus cum Estio, ipsius priora illa peccata, superiùs commemorata, per pœnitentiam & oculorum orbitatem, ac carceris afflictionem, ipsamque mortem, quam pro Dei gloria sustinuit, fuisse expiata.

Dicunt quidem nonnulli alii, quòd Samson hìc propriè & physicè se ipsum non occiderit, ut fecisset si gladio se transfodisset, vel caput ad columnam allisisset; sed quòd permiserit tantùm communi cum hostibus se ruinâ opprimi: nec etiam se occiderit morali imputatione, quia directè intendebat Philisthæos occidere, se verò indirectè & permissivè tantùm eâdem involvi clade. Sed præterquam quòd id mirum, si non ridiculum appareat, nihil cogit eò confugere.

Dicamus proinde intrepidè cum S. P. Aug. lib. 1. de Civ. Dei cap. 21. *Nec Samson aliter excusatur, quòd se ipsum cum hostibus ruinâ domûs oppressit, nisi quia Spiritus latenter hoc jusserat, qui per illum miracula faciebat.*

CAPUT XVII.

Mater Michæ ex ducentis argenteis curat filio suo confici idolum: Michas verò unum ex filiis suis creat Sacerdotem, deinde Levitam Bethleëmiticum peregrinantem, in domum suam recipiens, eumdem sui idoli Sacerdotem constituit.

QUÆSTIO UNICA.

Quandonam idololatria Michæ, aliæque historiæ contigerint, quæ in sequentibus recensentur?

INter Samsonem, libri hujus Judicem ultimum, & Heli, primum in libris Regum, quatuor Scriptura Sacra intertexit historias, quarum tres in hoc libro continentur; quarta verò, quæ est historia Ruth, obtinet librum proprium. Prima autem trium historiarum, quæ hìc describuntur, narrat fœdam in Tribu Ephraïm idololatriam cap. 17. Secunda narrat Danitarum, novas sedes armis conquirentium, expeditionem, eorumque lapsum in idololatriam cap. 18. Tertia nefarium Benjamiticæ tribûs facinus, ac stuprum fœdissimum cap. 19. ejusdem tribûs excidium cap. 20. & restaurationem cap. 21.

Cùm verò historiæ illæ extra temporis ordinem, ob longiorem, scilicet per quinque sequentia capita, narrationem videantur in finem libri transmissæ, quæritur quandonam contigerint ea, quæ his seq. cap. enarrantur.

Rabbini aliqui putant, contigisse tempore Josuë, adhuc viventis sed præ senio languentis, minùsque accuratè munere suo fungentis. Sed injuriam facit hæc sententia Josuë seni, heroique optimo & vigilantissimo, cujus zelus pro Domino usque ad finem vitæ suæ patet ex cap. 24. lib. Josuë.

Pari ratione rejicitur opinio, quæ putat hanc idololatriam contigisse eo tempore, quod post mortem Josuë statim consecutum est, quo adhuc præerant Seniores: Siquidem hi si vixissent, non permisissent idololatriam publicam introduci in Israël. Unde cit. cap. Josuë v. 31. iis viventibus dicuntur Israëlitæ servisse Deo vero: illis autem vitâ functis, subintravit idololatria, cujus origo & processus hìc describitur; & ob hanc idololatriam Deus illico Israëlitas subjecit servituti Chusan, Regis Mesopotamiæ, qui eos affligeret. Unde Hebræi afflicti, ac pœnitentes, repudiatis idolis suis, ad Deum reversi sunt, qui suscitavit eis primum Judicem Othoniëlem, qui eos à prædicta servitute eximeret. Itaque

℟. Et dico: Probabilior est opinio, quæ asserit hæc contigisse paulò post mortem Seniorum, seu aliquot annis ante primum Judicem Othoniëlem.

Prob. 1. Quia constat hæc acta esse tempore Jonathan filii Gersam, filii Moysis: hic enim fuit Levites

vites ille, quem hîc v. 10. fibi Michas fecit Sacerdotem, uti patet ex cap. 18. v. 30. Ergo faltem hæc non contigerunt poft mortem Samfonis, uti putat Serarius, fed diu ante.

Etenim cùm Gerfam duos ad minùs circiter haberet annos, quando Moyfes ex Madian reverfus eft in Ægyptum, etiam hîc fuppofito, quòd Gerfam tantùm genuerit Jonathan anno ætatis fuæ 70. fequeretur, quòd Jonathan anno 20. Judicaturæ Samfonis habuiffet annos 288. uti deduci poteft ex ferie omnium annorum, qui ab egreffu de Ægypto ufque ad mortem Samfonis effluxerunt fecundùm Schema Chronologicum, fupra cap. 3. Q. 2. propofitum. Jam autem cùm hæc fequela admitti nequeat; quandoquidem eo tempore homines non tamdiu viverent, clarè inde deducitur, quòd idololatria Michæ contigerit diu ante mortem Samfonis, puta parùm poft mortem Seniorum: Siquidem Jonathan, nepos Moyfis, qui fuit Sacerdos in domo Michæ, tunc temporis adhuc erat adolefcens, ùt dicitur hîc v. 7.

Prob. 2. Cap. 20. v. 28. infinuatur hæc contigiffe vivente Phineës Pontifice, qui fuit filius Eleazari, filii Aäron, ac ferè coævus Jofuë: & quamvis fit alia hiftoria, quæ narratur cap. 20. tamen, fi bene attendatur ad totum textum, non videtur inter utramque multum temporis fluxiffe.

Prob. 3. Idololatria Michæ, item expeditio filiorum Dan, contigit antequam furgerent Judices; ergo contigit aliquot annis ante Othoniëlem.

Prob. ant. ex v. 6. hujus cap. & ex v. 1. cap. feq. ubi dicitur: *In diebus illis non erat Rex in Ifraël, fed unufquifque, quod fibi rectum videbatur, hoc faciebat.* Enim verò quòd Regem hîc appellet Scriptura, non eum (ùt opinatur Cajetanus) quem propriè & cum diademate ac fceptro folemus illo nomine appellare, fed Principem unum, aut Judicem aliquem, vel magiftratum, qui jus in omnes habeat, qui fcelera puniat & incommoda populi avertat, fatis clarè indicant illa verba: *Sed unufquifque, quod fibi rectum videbatur, hoc faciebat.*

Et fanè alioquin de toto tempore Judicum potuiffet dici, non fuiffe Regem in Ifraël, fi Regem eo modo, quo jam folemus, & poftea Saül, David, aliique vocati funt, acciperemus: nec Deus ægrè tuliffet poftulari ab Ifraëlitis Regem, fi ob carentiam Regis divina Religio extingueretur, & impietas invalefceret. Præterea pro Principe vel magiftratu, & non pro Rege propriè dicto, accipitur vox *Rex* Deuter. 33. v. 5.

Dicendum proinde, quòd hæc hiftoria recto temporis ordine ponenda fuiffet ante caput 2. fcilicet inter v. 34. & 35. cap. 1. Ita Salianus & alii communiter. Hinc Danitæ ideo quæfierunt dilatare habitationem fuam, & novas fedes armis fibi parare in Laïs, ùt dicitur cap. feq. quia ab Amorrhæis arctabantur in montibus, cùm Tribus Juda, duce Calebo, ac cæteræ Tribus vicinos fuos Chananæos debellaffent, ùt refertur cap. 1. v. 34.

Obj. 1. Ipfa feries narrationis clarè infinuat, Idololatriam Michæ contigiffe poft Samfonem; fiquidem hiftoriam hanc poft mortem ejus ftatim fubnectit.

℟. Neg. affumpt. Nam omnes, in Sacris Paginis mediocriter verfati, apprimè nôrunt, quòd feries narrationis non femper correfpondeat rationi temporis: fæpe enim Scriptura Sacra utitur anticipatione & recapitulatione, ficut patet in multis locis. Quòd autem hîc utatur recapitulatione, inter alia fatis patet ex fupra allatis probationibus. Ratio verò cur Scriptura hîc ufa fit recapitulatione, feu cur has hiftorias in fine libri retulerit, juxta Abulenfem eft hæc, quòd hic liber, utpote ex profeffo tractans de Judicibus Ifraël, priùs voluerit recto ordine tempus Judicum, eorumque acta referre, antequam inciperet enarrare præfentes hiftorias.

Inft. Quamvis in Hebræo, Chaldæo, & apud LXX. nulla temporis mentio fiat, tamen Interpres Latinus, exorfurus hanc hiftoriam, clarè tempus illud exprimit v. 1. dicens: *Fuit eo tempore vir quidam de monte Ephraïm, nomine Michas.* Atqui ly *eo tempore* hîc videtur referendum ad mortem Samfonis: Nam de hac immediatè fermo præcefferat; ergo &c.

℟. Neg. min. Quia ly *eo tempore* hîc refertur ad totum librum, ita ut fenfus fit: Eo tempore, quo fiebant ea, quæ in hoc libro fcripta funt (utique fupra cap. 1.) fuit vir quidam &c. Ita Abulenfis. Similiter Lyranus, exponens v. 1. *Fuit eo tempore*, dicit: Hoc non refertur ad tempus Samfonis, de quo immediatè antè præcefferat fermo, fed refertur in generali ad tempus Judicum, quia fub idem tempus accidit.

Obj. 2. cap. 19. v. 11. dicitur, quòd, quando hæc contigerunt, Jerufalem nondum effet capta, vocatur enim ibidem v. 12. *Oppidum gentis alienæ, quæ non eft de filiis Ifraël.* Atqui Jerufalem capta eft ab Hebræis paulò poft mortem Jofuë, vivente adhuc Calebo, ùt patet ex cap. 1. v. 8. ergo hæc hiftoria contigit ante mortem Calebi.

℟. Neg. confeq. Quia Jerufalem quidem capta fuit à Caleb, fed poftea videtur recuperata fuiffe à Jebufæis, ficuti aliæ urbes, à Jofuë expugnatæ, rurfus à Chananæis fuerunt occupatæ: potuitque id facilè fieri in Jerufalem, quia, quamvis cap. 1. v. 8. dicantur filii Juda Jerufalem cepiffe, & totam incendio tradidiffe, tamen ibidem v. 21. dicitur: *Jebufæum autem habitatorem Jerufalem non deleverunt filii Benjamin, habitavitque Jebufæus cum filiis Benjamin in Jerufalem.* Deinde patet ex 2. Reg. 5. v. 6. quòd tempore Davidis Jebufæi adhuc illic dominarentur, faltem in arce; dicitur enim: *Abiit Rex... in Jerufalem, ad Jebufæum habitatorem terræ.* Itaque cùm Caleb non intercepiffet arcem, Jebufæi, qui illic remanferant, abfentibus filiis Juda, potuerunt rurfus occupare partem illam civitatis, quæ erat in tribu Benjamin.

Obj. 3. Ante Othoniëlis Ducatum vivebat adhuc Phineës, zelofiffimus æmulator Legis: Atqui ipfe, utpote fummus Sacerdos, illam idololatriam non permififfet; ergo &c.

℟. Quòd illam in initio ignoraverit, & poftea impedire non potuerit: nam equidem certum eft, quòd prima Ifraëlitarum idololatria contigerit ante Ducatum Othoniëlis, adeoque vivente adhuc Phineës, & tamen eam non impedivit. Et fanè populus idololatricus non audit, fed fpernit vocem Sacerdotis, ficut hæreticus vocem Pontificis.

P. Qualia Idola jufferit confici mater Michæ?

℟. Ex ducentis argenteis juffit confici *fculptile atque conflatile*, ùt dicitur v. 4. id eft, ftatuas duas argenteas, unam fculptam, alteram opere fuforio conflatam.

Porro Michas v. 5. *ædiculam in domo fua Deo* (idolo) *feparavit, & fecit Ephod, & Theraphim, id eft, veftem Sacerdotalem, & idola.* Sub Ephode continentur aliæ omnes veftes, & fupellectilia ad Sacrificium fpectantia. Per Theraphim verò intelliguntur idola, ex quibus divinatio & futurorum prænotitia petebatur, ùt colligitur ex cap. 18. v. 5. & ex cap. 21. Ezechiëlis v. 21. & Rabbini paffim explicant, Theraphim effe imagines, futura prænuntiantes, ùt videre eft apud Serarium.

Implevitque unius filiorum fuorum manum, & factus eft ei Sacerdos. Implere manum alicujus, juxta phrafim Hebraïcam, idem fonat, quod confecrare Sacerdotem: nam (ùt colligitur ex Levit. 8.) ut quis Sacerdotio initiaretur, opus erat duplici manûs impletione, unâ oleo facro, quo manus ungebantur, alterâ facrificio, feu victimâ, & donis, quæ Deo offerebantur.

CAPUT XVIII.

Sexcenti viri de tribu Dan, dum suam dilatu-ri eunt habitationem, in itinere idola Michæ surripiunt, & Jonathan, Sacerdotem ejus, abducunt. Inde ex inopinato irruentes in urbem Laïs, eam capiunt, ibidemque idola collocant.

QUÆSTIO UNICA.

Cur, & quomodo Danitæ novam sibi habitationem quæsierint?

VErs. 1... *Tribus Dan quærebat possessionem sibi.* Tribus Dan æquè ac cæteræ portionem suam in terra promissionis sorte acceperat à Josuë, ut constat ex lib. Josuë cap. 19. v. 40. utique versus mare mediterraneum & Philisthæos: sed cum hi acriter resisterent, & alia ex parte eos coarctarent Amorrhæi, ut constat ex hoc lib. cap. 1. v. 34. non potuerunt Danitæ totam sortem, sibi à Josuë attributam, occupare.

Quod ergo additur: *Usque ad illum enim diem inter cæteras tribus sortem non acceperat*, idem est, quod portionem satis amplam, & tantæ multitudini idoneam, hactenus armis occupare nequiverat.

Miserunt itaque Danitæ quinque viros fortissimos, qui diligenter terram explorarent. Hi autem cum venissent ad domum Michæ, agnoverunt ex voce adolescentem Levitam, jam factum Sacerdotem idolorum.

ỳ. 5. *Rogaverunt autem eum, ut consuleret Dominum* (id est idolum, sive Theraphim) *ut scire possent, an prospero itinere pergerent, & res haberet effectum.* Modum consulendi Theraphim, ex Rabbinis hunc refert Serarius: Caput pueri primogeniti, dæmoni immolati, sale & aromate condiebant, sub cujus lingua ponebant laminam auream, cui inscribebant nomen cujusdam immundi spiritûs: accensis verò coram eo lucernis, dæmon consulentibus responsa dabat mussitando.

v. 6. *Qui* (Levita) *respondit eis: Ite in pace, Dominus respicit viam vestram.* Suscepti negotii prosperum eventum eis prædicit, quia sciebat se loqui quod eis gratum erat, vel quia responsum idoli se accepisse fingebat, vel quia re ipsâ dæmon responderat: Deus enim permittit aliquando dæmones dare talia responsa idololatris, quia ex malitia sua merentur, ut ita erroribus nutriantur: & talia responsa aliquando, per accidens, sunt vera.

v. 7. *Euntes igitur quinque viri venerunt Laïs.* Erat hæc urbs amœnissimo loco sita, inter duos rivos *Jor* & *Dan*, ad radices fere montis Libani, eritque terminus terræ promissæ versùs Septemtrionem, sicut Bersabée versùs Austrum.

Urbs illa, quæ hîc appellatur *Laïs*, cap. 19. Josuë (ubi per anticipationem hæc Danitarum expeditio refertur) vocatur *Lesem*. Postea verò, ùt patet hîc v. 29. à Danitis vocata est *Dan*: deinde *Paneas* est dicta à Paneade fonte, qui eam alluit. Denique à Philippo Tetrarcha in honorem Tiberii Cæsaris instaurata & exornata, dicta est *Cæsaræa Philippi*.

Scriptura verò tres assignat causas, cur Danitæ urbem Laïs invaserint. 1. Quòd cives in ea habitarent *absque ullo timore*, id est securi, adeoque inermes. 2. Quòd essent *magnarum opum*. 3. Quòd essent *procul à Sidone, & à cunctis hominibus*, qui utique eis suppetias, aut copias auxiliatrices subministrare possent.

v. 27. *Sexcenti autem viri* (reclamante Michâ) *tulerunt Sacerdotem*; utique consentientem & acquiescentem, dixerant enim ei (v. 19.) *Veni nobiscum, ut habeamus te patrem & Sacerdotem. Quid tibi melius est, ut sis Sacerdos in domo unius viri, an in una tribu & familia in Israël?* Atque hinc patet, quomodo idololatria ex una domo propagata sit in unam urbem & tribum, indeque in alias.

v. 30. *Posueruntque sibi* (Danitæ) *sculptile*, & cætera quæ Michæ surripuerant, *& Jonathan filium Gersam filii Moysis, ac filios ejus Sacerdotes in tribu Dan.* Constitutio illa Sacerdotum verisimiliùs contigit successu temporis, nam in domo Michæ Jonathan non videtur adhuc habuisse uxorem, cùm nulla fiat mentio, quòd cum uxore inde discesserit.

Exemplaria Hebraïca moderna non habent: *Filium Moysis*, sed: *Filium Manasse*. Verùm, commutatione literæ & punctorum, putatur mendum esse, & commutatum à quibusdam Hebræis, ne Moyses haberetur hujus Idololatriæ occasione in suo nepote minùs honorabilis; cùm tamen hæc non magis derogent honori ejus, quàm derogatum est piissimo Regi Ezechiæ, quòd habuerit impiissimum filium Manassen. Itaque

Resp. & dico: Legi debet *Moysis*, prout habet nostra Vulgata.

Prob. 1. Quia ita habent vetera Hebræa, apud Serarium Q. 8. & Rabbini concordi voce fatentur, legi debere *Moysis*, sed in Hebræo unam literam נ additam esse, eamque paulò altiùs cæteris literis positam, ut posset legi *Manasse*, propter honorem Moysis, ùt videri potest in Tractatu: *Baba Batra* cap. 4. fol. 109. Addunt insuper, ipsum fuisse filium filii Manasse, scilicet Regis, non ortu, sed impietatis similitudine.

Prob. 2. Quia cap. præced. v. 13. dicit Michas: *Nunc scio, quia benefaciet mihi Deus, habenti Levitici generis Sacerdotem.* Item in omnibus editionibus vocatur *Levita*; ergo non erat de tribu Manasse.

Prob. 3. Omnia exemplaria moderna, & antiqua Hebraïca, Græca, Chaldaïca & Latina dicunt, quòd pater istius Jonathæ fuerit *Gersam*, ùt habet nostra vulgata: Atqui nullus homo in Scriptura Sacra vocatus fuit *Gersam*, nisi solus filius Moysis primogenitus, ùt patet ex Concordantiis Bibliorum, ergo &c.

Dices: Gersam filius Moysis tantùm legitur unum habuisse filium 1. Paralip. 23. v. 15. & 16. & cap. 26. v. 24. ergo Jonathan ille non fuit filius Gersam.

Resp. Neg. conseq. quia in genealogiis, quæ habentur in Lib. Paralip. non recensentur omnes omnino posteri Jacob per Familias suas, sed tantùm illi ferè, qui tunc erant præcipui, quosque jusserat David specialiter notari tamquam capita Familiarum: aliàs totus Liber Paralip. non suffecisset recensendæ medietati posterorum Jacob usque ad Davidem.

Adde, quòd ideo omissus sit Jonathan, quia fortè ejus posteritas propter idololatriam non pervenit usque ad Davidem: sicuti Gen. 46. v. 10. numerantur sex filii Simeon, & tamen Num. 27. v. 12. inveniuntur tantùm quinque, & omittitur *Ahod* sextus, vel quia sine liberis mortuus non constituit Familiam, vel quia Familia ejus interiit.

Addit autem Scriptura hîc v. 30. quòd filii Jonathan positi sint Sacerdotes *in tribu Dan, usque ad diem captivitatis suæ.* Nonnulli putant, id intelligendum de captivitate, Israëlitis illata per Assyrios, quando decem Tribus, inter quas erat Danitica, à Salmanasar Rege Assyriorum ductæ sunt in Assyriam, anno scilicet sexto Ezechiæ Regis, de qua captivitate agitur lib. 4. Reg. cap. 17.

Verumtamen communior opinio id intelligit de tempore, quo Arca Dei sub Heli Pontifice capta est, & Israëlitæ magnâ clade affecti sunt à Philisthæis, ùt refertur Lib. 1. Reg. cap. 4. Tunc enim multi, ab eis bello capti, in captivitatem abducti sunt, tam ex Danitis, quàm ex cæteris Tribubus: imò cùm Tribus Dan vicinior esset Philisthæis, hæc procul dubio tunc præ reliquis passa est. Hanc opinionem tenent Lyranus, Abul. & alii plurimi.

Prob. 1. quia, ùt observat Lyranus, sententia illa maximè consonat sacro textui, qui hîc subjungit v. 31. *Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore,*

ri, quo fuit domus Dei in Silo. Atqui hæc fuit in Silo usque ad Heli & Samuëlem; ergo.

Prob. 2. Quia non est credibile, quòd David, Rex piissimus & potentissimus, illam idololatriam in regno suo tolerasset: sed nec etiam Salomon in initio regni sui, dum templum Domino ædificavit, similem impietatem tolerare voluisset.

Adde quod, si in Dan tunc temporis fuissent idola Michæ, hæc suffecissent ad populum à templo Jerosolymitano abstrahendum in Dan; ac proinde impius Rex Jeroboäm in istum finem non constituisset suos vitulos aureos in eadem urbe Dan, quæ tantorum monstrorum Sedes & Thronus fuit.

CAPUT XIX.

Uxore Levitæ Ephrathæi ab incolis urbis Gabaä, Benjaminitis, infanda libidine extinctâ, Levita, maritus uxoris, cadaver in duodecim partes dissecat, & ad duodecim tribus mittens, omnes ad tantùm facinus vindicandum concitat.

QUÆSTIO UNICA.

De Levita Ephrathæo ejusque actis.

VErs. 1. *Fuit quidam vir Levites habitans in latere montis Ephraïm.* Alius est hic Levita, & planè diversus ab illo, qui apud Micham in montanis Ephraïm commoratus est: nam ille, de quo hîc agitur, erat vir timens Deum, adeoque ne gentilium quidem hospitio uti volebat, ùt habetur v. 11. sed præcedens ille idola coluit. Præterea noster hic Levita ad Phineës Pontificem venit. & cum eo egit, cap. 20. v. 28. at alter, sceleratus à Judæis Apostata, non facilè in zelosi Pontificis conspectum venire ausus fuisset; nec ob injuriam, huic impio idololatræ illatam, tantæ tragædiæ ab Israëlitis omnibus inceptæ fuissent, sicut pro vindicanda injuria, huic Levitæ irrogata, gestæ sunt.

Qui accepit uxorem de Bethlehem Juda: v. 2. *Quæ reliquit eum, & reversa est in domum patris sui in Bethlehem.* Abulensis observat, quòd dupliciter possit virum relinquere mulier. 1. Quoad thorum, se alteri prostituendo. 2. Quoad habitationem, migrando à domo in alium locum; & utramque relictionem per verbum latinum *reliquit* hîc designari putat.

Attamen probabile est, mulierem illam ob domesticas difficultates à viro suo recessisse, idque fortè animo adulterandi, sed non videtur adulterata fuisse.

Probatur 1. Quia pater ejus recepit eam in domum suam; atqui non est verisimile quòd filiam adulteram, publicè à marito suo digressam, in domum suam recepisset, ergo

Prob. 2. Quia v. 3. dicitur; *secutusque est eam vir suus, volens reconciliari ei, atque blandiri &c.* Atqui non est credibile quòd ipse voluerit blandiri adulteræ, illamque domum suam reducere, præsertim in illa lege, in qua polygamia erat licita, & etiam, teste Scripturâ, *qui tenet adulteram stultus est.* Prov. 18. v. 22. Ergo. Ac proinde si adulterata fuisset, non debuisset vir ei reconciliari, sed ipsa viro.

Prob. 3. Quia statim ùt vidit maritum suum, introduxit illum in domum patris sui: atqui hoc non fecisset, sed potiùs se abscondisset præ verecundia, vel præ timore, ne maritus illam punivisset, ergo &c.

Prob. 4. Quia omnes tribus pugnaverunt contra Benjaminitas, qui istâ muliere, ad mortem usque, carnaliter abusi fuerant. Quis autem credat quòd tam cruento bello voluerint vindicare mortem adulteræ?

Dices, textus Hebraïcus loco *reliquit* legit: *Fornicata est*; nam Pagninus ex Hebræo vertit: *Fornicata est apud eum.* Arias transfert: *Fornicata est super eum.* Similiter Lyranus, in Hebræo, inquit, habetur: *Quæ fornicata est apud eum.* Ergo illa mulier fuit adultera.

℟. Neg. conseq. Quia *fornicari* hîc commodè potest accipi pro *relinquere* maritum legitimum, quemadmodum videtur accipi pro relinquere Deum verum Psal. 72. *Qui elongant se à te peribunt, perdidisti omnes qui fornicantur abs te: mihi autem adhærere Deo bonum est.* Ubi verbum *fornicari* non videtur necessariò significare idololatriam, sed simpliciter Deum, aut ejus cultum relinquere.

Addit A Lapide, quòd noster Interpres legerit: *Tiznach*, id est, *reliquit*, vel *elongavit se*, ubi nunc Hebræi legunt: *Tizna*, id est, *fornicata est*; sed malè, quia etiam LXX. legunt: *Irata est ei*, & Chaldæus: *Contempsit eum.*

Interim post multa humanitatis signa, à socero suo sibi ostensa, tandem cum uxore sua discedit Levita, venitque vesperi in Gabaä, civitate tribûs Benjamin, & à quodam sene peregrino, hospitio susceptus est. Sed

v. 22... *Venerunt viri civitatis illius, filii Beliäl (id est absque jugo) & circumdantes domum senis, fores pulsare cœperunt, clamantes ad dominum domûs, atque dicentes: Educ virum, qui ingressus est in domum tuam &c.* Infandum Sodomiæ scelus homines illi perditissimi perpetrare volebant: sed tam abominandum libidinis furorem atque insaniam ut senex ille, tamquam novus in Gabaä Lot, compesceret, fecit ferè omnia, quæ antiquus ille in Sodoma fecerat Gen. 19. v. 7. & 8. Nam primò suavissimis verbis eos affatus est, deinde facti istius indignitatem & stultitiam, atque abominationem ostendit, aliisque mediis impedire studuit. Unde dixit

v. 24. *Habeo filiam virginem, & hic homo habet concubinam, educam eas ad vos, ut humilietis eas &c.* Docet Apostolus ad Rom. 3. v. 8. non esse facienda mala, ut eveniant bona, inquit Estius, & multò minùs facienda sunt minora mala, ut evitentur majora. Unde non debemus esse solliciti, ut factum hujus viri, alioquin boni ac justi, excusemus à peccato, sicuti nec factum ipsius Lot excusandum est, quando filias suas prostituere voluit, ut hospites servaret. Vide quæ diximus Q. 1. in cap. 19. Genesis.

Etenim etiam hîc non intervenit sola permissio minoris mali ad evitandum majus, sed etiam coöperatio quædam, per hoc quod senex dixit: *Educam eas &c.* & Levita v. 25. *eduxit ad eos concubinam suam*: quam flagitiosissimi illi homines furibundâ libidine ita oppresserunt, ut mane, ad maritum reversa, corruerit super limen domûs, ibique expiraverit. Sed hinc iratus Levita

v. 29.... *Arripuit gladium, & cadaver uxoris cum ossibus suis in duodecim partes ac frusta concidens, misit in omnes terminos Israël.* Non peccavit hoc faciendo, quia non scidit uxorem ad dehonestationem corporis ipsius, sed ad honorem illi restituendum per vindictam tanti flagitii. Videtur autem ad primores & senatores cujuscumque tribûs membra hæc misisse maritus, cum aliqua injuriæ significatione, & ultionis petitione, prout insinuat Josephus.

P. Cùm res ageretur contra tribum Benjamin, adeoque præter illam tantùm superessent undecim tribus, cur conciderit cadaver in duodecim partes?

Respondet Lyranus, quòd tribus Manasse esset in duas partes divisa, quarum una habitabat ultra Jordanem, alia intra; & sic pro illa tribu fecerit duas partes, quodque alioquin factum non fuisset sufficienter notum. Pro tribu verò Benjamin, inquit, non fecit aliquam partem, quia nuntios, per quos misisset, occidissent: neque pro tribu Levi, quia erat dispersa per omnes tribus, & ideo ubi denuntiabatur factum aliis, etiam sufficienter denuntiabatur tribui Levi.

Cajetanus tamen censet, fieri potuisse ut sua etiam pars tribui Benjamiticæ missa sit, quia illa non peccaverat tota, sed ejus una tantùm urbs Gabaä, adeoque poterat & ista tribus ad noxii, putridique unius sui membri sectionem invitari, sicut & à toto cæterarum tribuum senatu invitata fuit, ùt liquet ex cap. seq. v. 12. & 13.

CA-

CAPUT XX.

Undecim tribus, Benjaminitis bellum inferentes, bis profligantur, sed tertio aggressu ad internecionem Benjaminitas cædunt, sexcentis dumtaxat fugâ in solitudinem elapsis.

QUÆSTIO UNICA.

De bello undecim tribuum contra Benjaminitas.

VErs. 1. *Egressique sunt omnes filii Israël.* Id est, plurimi, omnes videlicet, qui domo abesse poterant. *Et pariter congregati quasi vir unus* (nempè ùt dicitur v. 11. *eâdem mente, unoque consilio*) *de Dan usque Bersabeë... ad Dominum in Maspha.* Maspha idem significat quod *specula:* unde plures istius nominis civitates erant in Judæa, eò quòd in loco alto, quasi specula, essent ædificatæ. Hinc Masius in cap. 11. Josuë putat, per Maspha intelligi posse Silo: Alii verò putant eos convenisse in illa Maspha, quæ erat in confinio tribûs Juda, & vicina civitati Gabaä, ex qua videre poterant urbem Silo, ubi erat Tabernaculum: unde ad eam venientes dicuntur congregari ad Dominum.

Petiverunt autem Israëlitæ à Benjaminitis sibi tradi reos, ut justâ vindictâ punirentur: sed hi per summam iniquitatem arma sumpserunt, ut sceleratos contribules suos defenderent.

℣. 15. *Inventique sunt viginti quinque millia de Benjamin educentium gladium.* Textus Hebræus & Chaldæus habent: *Viginti sex millia*, quibus consentiunt Lyranus & Abulensis.

Sed tamen lectio nostra retinenda est, quia LXX. æquè ac latina Romana constanter legunt: *Viginti quinque millia*: atque his planè consentit numerus cæsorum & superstitum.

Similiter dicit Josephus lib. 5. Antiq. cap. 2. *Benjamitæ habuerunt viginti quinque millia armatorum, & insuper sexcentos*, seu potiùs *septingentos:* hi enim posteriores erant Gabaïtæ, qui *septingenti erant viri fortissimi*, ùt dicitur v. 16. Et de his septingentis omnes textus consonant.

Quòd verò legendum potiùs sit: *viginti quinque millia, quàm viginti sex millia*, patet ex summa Benjaminitarum, qui occisi sunt, ac eorum qui superstites relicti fuerunt: nam cecidisse dicuntur sigillatim quidem imprimis 18000. v. 44. deinde 5000. v. 45. insuper alia 2000. eodem versu. His adduntur 100. ex v. 35. qui ibidem numerantur cæsi ultra 25000. Superstites verò manserunt 600. ùt patet ex v. 47. Ex quibus numeris simul additis exurgit summa quæsita, nempe 25700.

Et revera si fuissent universim 26700. quò devenissent illi mille? quid de eis gestum? An cæsi, an salvati? Respondet Abulensis Q. 33. cæsos quidem illos, sed non in prælio, sed alibi, dum exercitui necessaria comparabant. Sed hæc conjectura, ad difficultatem evadendam gratis excogitata, nihil subsidii habet in Scriptura Sacra.

Undecim autem tribus, contra Benjaminitas præliaturæ, consuluerunt Dominum in Silo per Phineës Pontificem, petiveruntque belli ducem, quibus Dominus respondit: *Judas*, id est tribus Juda, *sit dux vester.* Sed

v. 21. *Egressique filii Benjamin de Gabaä, occiderunt de filiis Israël die illo viginti duo millia virorum.* Mirum videtur, in tali causa Israëlitas tantâ clade affectos.

v. 22. *Rursum filii Israël, & fortitudine, & numero confidentes... aciem direxerunt.* v. 23. *Ita tamen ùt priùs ascenderent, & flerent coram Domino usque ad noctem, consulerentque eum... quibus ille respondit: Ascendite ad eos, & inite certamen.* Mira Dei ordinatio: jubet undecim tribus, semel cæsas à Benjaminitis ad 22000. iterum eos aggredi, permittitque illos rursus profligari, & 18000. ipsorum occidi, ubi tamen bellum justum piumque agebant. Cur ergo Deus, etiam ritè consultus, tantâ strage affligi permittit Israëlitas, tam justam causam foventes?

Respondet Lyranus, & primam assignat causam, quia scilicet nimis confidebant in sua multitudine & fortitudine, ùt insinuatur v. 22.

Secundam causam assignant Hebræi, qui dicunt, id eis accidisse, quia negligentes fuerant in punienda Idololatria Michæ, & Danitarum. Addit Tirinus: quia permiserant etiam cultum Baälim & Astaroth. Sed incertum omnino est, an historia Michæ, & cultus Baälim ac Astaroth hanc cladem præcesserint, ùt bene notat Estius.

A Lapide hanc etiam causam allegat, ut Deus castra undecim tribuum, in quibus multi erant scelerati, à fæce expurgaret, atque ita digna redderet quibus victoriam largiretur: & ut probaret ac excitaret eorum fidem & obedientiam, quæ revera hîc magna fuit: nam quamvis secundò cæsi essent, tertiò tamen jussu Dei bellum instaurarunt, ideoque victores evaserunt.

Denique ut Deus ostenderet, se supremum esse necis & vitæ omnium Dominum, atque ita omnes sacro suo metu & reverentiâ percelleret. Hinc, ùt observat S. P. Aug. lib. 5. de civ. Dei cap. 21. Deus dat felicitatem in regno cælorum solis piis; regnum verò terrenum (felicesque belli exitus & victorias) & piis, & impiis, sicut ei placet, cui nihil injustè placet.

In eamdem Dei providentiam multi similes eventus refundi debent, ùt occisio Josiæ Regis piissimi 2. Paralip. 35. profligatio S. Ludovici Galliæ Regis IX. Vide S. Bernardum lib. 2. consideratione.

CAPUT XXI.

Jurant undecim tribus se non daturas filias suas Benjaminitis in uxores: mox dolentes de tribûs illius interitu, sexcentis superstitibus, ne tribus illa penitùs intereat, uxores dant quadringentas virgines, in cæde civium Jabes Galaäd reservatas, & ducentas de virginibus Siluntinis ex raptu.

QUÆSTIO UNICA.

Quid censendum de jam memorato juramento Israëlitarum?

VErs. 1. *Juraverunt quoque filii Israël in Maspha, & dixerunt: Nullus nostrûm dabit filiis Benjamin de filiabus suis uxorem.* Juramentum hoc emiserant ante bellum, ùt rectè advertit Lyranus; unde verti posset: *Juraverant*, inquit Serarius. Juramento suo etiam imprecationem adjunxerant, seu, ùt vertit Interpres Latinus, maledictionem. Unde dicunt v. 18. *Filias nostras eis dare non possumus, constricti juramento & maledictione, quâ diximus: Maledictus qui dederit de filiabus suis uxorem Benjamin.*

Quæritur an hoc juramentum fuerit obligatorium?

Tirinus respondet: Cùm juramentum non obstringat ultra mentem jurantis, certumque sit hunc necessitatis casum, quo defectu sponsarum integra tribus interitura esset, Israëlitis, cùm jurarent, non venisse in mentem, certum item est eo casu illos ad hoc obstrictos non fuisse.

Similiter respondet A Lapide: Juramentum hoc obligabat eo casu quo Benjaminitis reliquis, de uxoribus, quæ essent Israëlitides, aliâ ratione provideri potuisset:

potuisset: alioquin si Benjaminitæ coacti fuissent manere cælibes, cum interitu totius tribûs, eo casu non obligabat eorum juramentum; nam lege divinâ vetitum erat ducere uxores alienigenas.

Et certè, sicut votum, ita & juramentum, factum de minori bono, quod majus bonum impedit, non obligat, quatenus illud impedit: & jurans censetur tacitè majus bonum excipere voluisse, cùm juraret; nam alioquin illicitum fuisset juramentum. Ac proinde peccassent Israëlitæ, si jurassent se in tali necessitate & periculo non daturos uxores Benjaminitis; fuisseque hæc juratio contra charitatem: quia erat contra reparationem unius tribûs, quæ tamen reparatio cedebat in bonum commune totius populi, ùt notat Lyranus. Ex conscientia tamen erronea obligabantur, quia se ad hoc jurejurando ex nimia simplicitate ac imperitia obligatos opinabantur. Ita Cajetanus, & alii communiter. Unde quia tunc temporis horridum erat frangere quodcumque juramentum, ideo undecim tribus rationes quæsierunt, quibus & juramento & conservationi tribûs Benjaminiticæ provideretur, ideoque dixerunt

ỳ. 8. *Quis est de universis tribubus Israël, qui non ascendit ad Dominum in Maspha? Et ecce inventi sunt habitatores Jabes Galaäd in exercitu non fuisse.* Graviter illi deliquerant: debuerant enim vocati ad communem vindictam tanti sceleris venire. Unde meritò exterminati sunt; imo tam uxores, quàm parvulos eorum occiderunt Israëlitæ.

ỳ. 12. *Inventæque sunt de Jabes Galaäd quadringentæ virgines.* Has licitè obtulerunt Israëlitæ Benjaminitis uxores; quia habitatores Jabes Galaäd bello non interfuerant, neque aliorum cœtui. Juramentum autem præsentes tantùm, qui sic juraverant, concernebat, non absentes.

Dices: Juraverant, se non daturos filias suas, id est Israëlitides; ergo non poterant eas illis dare, aut suadere raptum virginum Siluntinarum, uti tamen fecerunt v. 21.

℞. Neg. ant. Non enim juraverant, se non daturos eis Israëlitides, sed tantùm singuli particulatim juraverant, se eis proprias filias non daturos. Unde etiam permittere poterant communi decreto, & suadere, ut raperent Siluntinas

Inst. Saltem parentes Siluntinarum non poterant in matrimonium filiarum suarum consentire, nam & ipsi cum cæteris juraverant.

℞. Vel ipsarum patres non juraverant cum cæteris, vel putarunt suum juramentum non esse intelligendum de consentiendo in matrimonium filiarum, vi vel dolo raptarum, sed de non dando illis filias sponte & liberè, sicut fit communiter. Quocumque autem modo putaverint se non teneri juramento, satìs erat ut non tenerentur, quia nullatenus obligabantur, nisi ex conscientia erronea.

ỳ. 23. *Feceruntque filii Benjamin, ùt sibi fuerat imperatum, & juxta numerum suum rapuerunt sibi de his, quæ ducebant choros, uxores singulas.* Estius observat, quòd non fuerit hìc propriè raptus, quia fiebat authoritate publicâ, & ob bonum publicum: & etiam quia expectabatur consensus virginum, & parentum ipsarum, ùt colligitur ex v. 22.

DILUCIDATIO IN LIBRUM RUTH.

PRÆFATIO.

CUm Liber hic sit quasi appendix libri Judicum (ejus enim historia contigit sub Judicibus, ùt patet ex Cap. 1. v. 1.) simulque sit quasi introductio quædam ad libros Regum, ubi gesta Davidis, aliorumque Regum, ex Ruth prognatorum, exhibentur, ordine opportuno hunc locum sortitur. Quamvis autem hìc agatur etiam de aliis personis, inter quas eminent potissimùm Boöz & Noëmi, nihilominus à Ruth petita est potiùs hujus libri inscriptio: quia illa, quæ de ea referuntur, & plura, & mirabiliora, majorumque mysteriorum plena sunt.

Recensetur hoc libro Genealogia Judæ Patriarchæ, à Phares filio ejus usque ad Davidem, ex quo prognatus est Christus, hoc fine, ut Christus, quem tamquam finem & scopum tota Scriptura respicit, ostendatur natus ex Juda, quemadmodum ei promissum fuerat vaticinio patris sui Jacob Gen. 49. v. 10.

Hujus libri authorem nesciri putat Cajetanus. Petrus Comestor scriptum putat à Rege Ezechia: alii eum Esdræ adscribunt. Sed communior & probabilior opinio authorem illius Samuëlem statuit: quia cùm omnes fateantur Samuëlem inchoasse libros Regum, verisimile valde est, eum hanc narrationem de origine præcipui Regis, scilicet Davidis noluisse omittere, ideoque & commentariolum hunc (cujus ante ipsum nullus author profertur) conscripsisse.

Hanc sententiam non tantùm veteres Rabbini amplectuntur, sed & ex Christianis B. Isidorus de Officiis Ecclesiasticis. Abulensis Q. 88. in Cap. 4. Genebrardus in Chronico, Sixtus Sinensis lib. 1. Bibliorum, & Recentiores communiter.

CAPUT I.

Elimelech Bethlehemita, urgente fame, cum uxore sua Noëmi, & duobus filiis peregrinatur in Moäb: ipso ibi cum utroque filio mortuo, vidua Noemi cum Ruth nuru sua in Bethlehem revertitur.

QUÆSTIO I.

Sub quo Judice acciderit Historia Ruth?

VErs. 1. *In diebus unius Judicis, quando Judices præerant, facta est fames in terra.* Ly *unius* hìc non debet sumi particulariter, sed universaliter, ut sit idem quod *in diebus Judicum.* Unde in Hebræo juxta Versionem Pagnini habetur:

 Fuit:

Fuit in diebus, quando judicabant Judices. Et sic etiam habent LXX. ac Chaldæus; atque idcirco studiosè addidit Interpres Latinus: *Quando Judices præerant*, ut significaret se *in diebus unius Judicis* dicere pro *in diebus Judicum*. Porro Josephus lib. 1. Antiq. cap. 11. arbitratur Judicem, sub quo contigit hæc historia, fuisse Heli Pontificem. Sed hæc ejus sententia ab omnibus jam rejicitur, & opposita

Prob. Quia ab initio Judicaturæ Heli, usque ad nativitatem Davidis tantùm fluxerunt 50. anni: nam Heli solùm judicavit 40. annis, ùt patet ex 1. Reg. 4. v. 18. Postea judicavit Samuël, cujus anno decimo natus est David: siquidem cùm David, dum, mortuo Saüle, 2. Reg. 2. dicitur regnasse, cap. 5. v. 4. ibidem dicatur tunc fuisse 30. annorum, atiam clarè sequitur, quòd natus fuerit anno decimo Samuëlis & Saülis: nam illi duo simul tantùm regnaverunt 40. annis. Atqui omnia, quæ hoc libro narrantur, non potuerunt tantillo tempore fieri; ergo &c.

Prob. min. Quia Noëmi habitavit in regione Moäbitarum decem annis, ùt dicitur hîc v. 4. Deinde in patriam revertitur cum Ruth, quæ juncta Boözo peperit Obed, saltem uno anno post, suppone anno undecimo Judicaturæ Heli. Suppone jam ulterius, quòd Obed genuerit Isaï, patrem Davidis, anno decimo sexto ætatis suæ, sequitur, quòd Isaï genuerit Davidem anno ætatis suæ vigesimo tertio (nam si 11. & 16. id est 27. substrahas à 50. restant 23.) Atqui hoc non est verisimile, 1. Quia David erat ejus octavus filius. 2. Quia Isaï, quando David erat parvulus, dicitur 1. Reg. 17. v. 12. *Vir senex, & grandævus inter viros.* Ergo admitti nequit, quòd Isaï genuerit Davidem anno ætatis suæ vigesimo tertio.

Deinde cum, ut ex statim dicendis patebit, Booz fuerit filius immediatus Salmonis, habuisset tempore Heli, quando inibat matrimonium cum Ruth, annos 255. Nam ab introitu in terram Chanaän, quando Salmon duxit Rahab, usque ad Heli fluxerunt anni 316. ut colligitur ex Schemate Chronologico Jud. cap. 3. Q. 2. proposito. Jam autem cum Rahab, conformiter ad infra dicenda, anno septuagesimo primo matrimonii sui videatur peperisse Boöz, restabunt adhuc 245. anni usque ad Heli; deinde adde 10. annos, quibus Noëmi habitavit in terra Moäb, clarè videbis, quòd Boöz debuisset habere 255. annos, quando inibat matrimonium cum Ruth. Atqui hoc admitti nequit; quandoquidem tunc temporis homines ad tantam ætatem non pervenirent; ergo &c.

Rabbini dicunt, quòd iste Judex, cujus tempore contigit historia Ruth, fuerit Abësan, qui fuit ante Heli 45. annis. Sed inde similiter sequitur, quòd Boöz habuerit annos 211. dum accepit Ruth; quòd cum rursus admitti nequeat, patet quòd nec hæc opinio subsistat.

Respondent quidem nonnulli, quòd Boöz, maritus Ruth, non fuerit filius immediatus Salmonis, sed pronepos ejus; ac consequenter, quòd hoc libro cap. 4. v. 21. duo Boöz, seu duæ generationes sint omissæ. Unde secundum ipsos Salmon genuit primum Boöz, & hic genuit secundum Boöz; & hic genuit tertium, & hic tertius genuit Obed ex Ruth. Verum quòd nulla generatio cap. 4. hujus libri sit omissa, adeoque quòd non sint admittendi plures Boöz.

Prob. 1. Ubi omnes Versiones & Editiones unanimiter & constanter habent tantum unum Boöz, plures non sunt adstruendi, vel si adstruantur, gratis omnino, seu sine fundamento adstruuntur: Atqui omnes Versiones & Editiones unanimiter & constanter habent tantum unum Boöz, idque in quatuor diversis locis; scilicet hoc lib. cap. 4. v. 21. lib. 1. Paralip. 5. cap. 2. v. 11. Matth. 1. v. 6. Lucæ 3. v. 32. ergo plures non sunt adstruendi.

Confirm. Ex eò quòd tam Exod. 6. quàm 1. Paralip. 6. inter Levi & Moysen medii tantum duo viri numerentur, scilicet Caäth, & Amram, omnes communiter contra Genebrardum concludunt, quòd à Levi usque ad Moysen non sint nisi tres generationes; ergo etiam ex eò quòd tam hoc lib. cap. 4. quàm in aliis statim citatis Scripturæ locis inter Salmon & David medii tantùm tres viri numerentur, scilicet Boöz, Obed, & Isaï, rectè concluditur, quòd à Salmon usque ad David non sint nisi quatuor generationes: adeoque nulla generatio hîc est omissa.

Prob. 2. Non datur majus fundamentum asserendi, plures Boöz esse omissos, quàm plures Obed v. g. Atqui ille, qui assereret, plures Obed esse omissos, omnino fingeret; ergo pariter omnino fingit, qui asserit, plures Boöz esse omissos.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Ab ingressu Israëlitarum in terram Chanaän, quando Salmon in uxorem duxit Rahab, usque ad nativitatem Davidis effluxerunt anni 366. ùt monstratum est in cap. 3. Jud. Q. 2. prob. 3. Atqui hi anni salvari nequeunt per quatuor generationes; ergo aliquæ generationes sunt omissæ.

℟. Neg. min. Nam licèt in hac conciliatione aliqua sit difficultas, non tamen omnimoda reperitur impossibilitas: siquidem dici potest, quòd Salmon esset v. g. 20. annorum, dum duxit Rahab, quæ à quibusdam eo tempore dicitur fuisse annorum tantummodo 15. deinde post varios demum ex ea genuerit Boöz anno post ingressum in terram Chanaän, seu matrimonii sui 71. & consequenter ætatis suæ 91. salvò justò, quando Rahab erat annorum 85. completorum. Deinde Boöz senex ex Ruth, quæ juvencula erat, anno circiter ætatis suæ 98. gignere potuit Obed: Obed itidem post totidem annos, præsertim ex uxore juvene, suscitare potuit Isaï sive Jesse, qui Isaï supponatur genuisse Davidem anno ætatis suæ 99. & numerus 366. annorum per quatuor generationes completur.

Et sanè, si ad salvandos præmemoratos 366. annos, plures, quàm quatuor, adstruantur generationes, poterit pariter Genebrardus reponere, quòd inter Levi & Moysen plures sint adstruendæ, quàm tres; quia nempe 430. anni, quibus (ùt ipse ex textu Exod. 12. v. 40. contendit) habitaverunt filii Israël in Ægypto, salvari nequaquam possunt, si inter Levi & Moysen medii tantùm isti duo viri ponantur, nempe Caäth & Amram. Et sic perdemus magnum istud argumentum, quo ex annis vitæ Caäth, Amram, & Moysis omnes communiter contra Genebrardum, & ejus Asseclas probant, impossibile esse, quòd filii Israël in Ægypto habitaverint 430. annis.

Inst. Suppositio nostra de anno ætatis, quo Boöz & alios diximus genuisse, videtur ficta.

1. Quia in tanta ætate homines isto tempore gignere non poterant.

2. Licèt gignere potuisse supponantur, nulla tamen est ratio dicendi, quòd tam serò genuerint.

3. Licèt quoque tam serò genuisse supponantur, attamen Boöz, Obed, & Isaï videntur fuisse primogeniti (cùm per primogenitos genealogia texatur) adeoque in minori parentum ætate procreati sunt.

4. Saltem in tanta ætate Rahab sine miraculo concipere non potuit.

5. Denique & illa ipsa senior fuisse videtur, cùm ante captam Jericho *meretrix* appelletur cap. 2. libri Josuë; & Boöz non nisi anno 71. post Jerichontinam civitatem occupatam natus supponatur.

Resp. Neg. assumpt. Neque enim plus ficta videtur ista suppositio, quàm ea, quæ tenet, duos Boöz esse omissos.

Ad 1. ergo dicendum, quòd isto tempore Moyses, Josuë &c. etiam centenarii, fuerint viri bellicosi; quid ni ergo & capaces generandi?

Ad 2. dico, rationem esse quòd in supra cit. S. Scripturæ locis, & præsertim 1. Paralip. 2. non videantur omissi proximi Davidis proavi, cùm in gratiam stirpis Davidicæ liber hic principaliter scriptus sit, & aliorum librorum defectum supplere soleat. Itaque nullatenus inconveniens est hoc asserere, maximè cùm Scriptura cogat: atque, ut cætera prætercam, id omnino patet in Isaï, qui cùm 1. Reg. 17.

17. v. 12. dicatur *Senex, & grandævus inter viros*, & David ejus ultimus filius adhuc esset juvenis, sequitur, Isaï in senectute eum genuisse.

Ad 3. dico, falsum esse, quod genealogia semper texatur per primogenitos. Patet hoc in Davide, Salomone &c. Genealogia igitur texitur per digniores, seu per illos, ex quibus natus est Christus.

Ad 4. respondet Abulensis hoc modo: Sara quando concepit Isaäc, erat annorum 90. Gen. 21. & tamen non fuit miraculum in conceptione illa propter maximam senectutem, sed quia desiderant Saræ fieri muliebria. Quibus adde, quod Sara propterea in illa ætate non potuerit sine miraculo concipere, quia nempe semper sterilis fuerat. Vide quæ de hac re ex S. P. Aug. diximus Q. 3. In cap. 17. Gen. in resp. ad obj. 1. Denique cùm constet, quosdam nonnumquam consuetum generandi tempus mirabiliter quidem, sed tamen sine miraculo prævenisse, ùt refert S. Hieron. Epist. 132. quid obest, quo minùs femina aliqua, etiam post ordinariam concipiendi ætatem, sine miraculo concipere potuerit? Sanè præstat potiùs tale quid dicere de Rahab, quàm fingere, seu sine ullo prorsus fundamento asserere, duos Boöz esse omissos.

Ad 5. dico, nihil obstare, quo minùs Rahab, etiam ab anno 12. potuerit esse addicta impudicitiæ, præsertim inter Gentiles Jerichontinos, apud quos, ut docet Tirinus in cap. 2. Josuë, feminæ in honorem Deorum, v. g. Lunæ, quæ in Jericho maximè colebatur, corpora sua prostituebant.

Obj. 2. Certum est, quòd Matth. 1. v. 8. tres Reges omittantur. Item Gen. 11. omissus est Caïnan; ergo etiam dici potest, duos Boöz esse omissos.

Resp. Disparitatem esse, quòd tres isti Reges non omittantur ubique, cùm ponantur 4. Reg. 8. Item 2. Paralip. 21. Similiter Caïnan habetur in Edit. LXX. & Lucæ 3. Duo autem isti Boöz constanter omittuntur ubique, puta hoc lib. cap. 4. lib. 1. Paralip. cap. 2. Matth. 1. v. 5. & Lucæ 3. v. 32.

Obj. 3. Matth. 1. v. 12. uno *Jechoniæ* nomine duo comprehenduntur; ergo etiam uno nomine *Boöz* duo, vel tres comprehendi possunt.

℞. Disparitatem patère ex textu; nam ibidem v. 17. dicitur: *A transmigratione Babylonis usque ad Christum generationes quatuordecim.* Non enim reperiuntur expresse nominatæ nisi tredecim; ergo non est mirum, quòd uno *Jechoniæ* nomine duo comprehendantur, seu quòd Jechonias ille, qui post transmigrationem Babylonis genuit Salathiël, sit filius Jechoniæ, quem immediatè genuit Josias. At verò cùm, etiam admisso uno tantùm Boöz, ab Abraham usque ad David præcisè inveniantur quatuordecim generationes (quas Evangelista commemorat) nullo modo dicendum est, uno nomine *Boöz* duos vel tres esse comprehensos. Quin imò si comprehensi essent, non quatuordecim, sed quindecim vel sexdecim ab Abraham usque ad David generationes forent.

Cæterùm, cùm supra dictum sit, Salmon anno 71. matrimonii sui, ætatis verò suæ 91. genuisse Boöz, & Boöz anno ætatis suæ 98. genuisse Obed, & Obed post totidem annos suscitasse Isaï, qui Isaï anno ætatis suæ 99. supponitur genuisse Davidem, hinc, conformiter ad Schema Chronologicum, Jud. 3. Q. 2. propositum

Collige, quòd Boöz natus sit anno decimo quarto illorum 80. annorum, quibus dicitur terra quievisse in diebus Aöd: Obed verò tempore Barac, sub annum ejus 32. adeoque profectio Elimelech in Moäb contigit pariter tempore Barac, scilicet sub annum ejus 21. Siquidem quòd 11. annis post profectionem Elimelech in Moäb, seu anno primo matrimonii Boöz cum Ruth natus sit Obed, clarè insinuari videtur hoc lib. cap. 4. v. 13. ubi dicitur: *Tulit itaque Boöz Ruth, & accepit uxorem: ingressusque est ad eam, & dedit illi Dominus ut conciperet & pareret filium.*

Collige ulteriùs, quòd Isaï natus sit circa annum secundum Judicaturæ Jephte, & David anno decimo circiter finito, vel undecimo inchoato Samuëlis, & Saülis.

QUÆSTIO II.

Qualis fuerit fames, & quare Elimelech sit vocatus EPHRATHÆUS?

Occasio, cur Elimelech profectus sit in terram Moäb, insinuatur dum dicitur v. 1. *Facta est fames in terra*: non ubique, sed in Israëlitide; nam ad illam vitandam Elimelech ivit in Moäb, eò quòd ibi fames non esset. Unde Paraphrasis Chaldaïca habet: *Fuit fames fortis in terra Israël, & exiit vir magnus de Bethlehem Juda.* Magna certè & intensa debuit illa fames fuisse, quæ virum, alioquin opulentum, coëgit relinquere patriam suam.

Concors autem est Interpretum sententia, quòd famem illam Deus immiserit ad plectenda peccata Israëlitarum, qui Judicum tempore frequenter in idololatriam labebantur. Urgente itaque fame, abiit Elimelech in Moäb cum uxore sua Noëmi, & duobus filiis suis Mahalon & Chelion, qui æquè ac ipse vocantur

v. 2.... *Ephrathæi de Bethlehem Juda.* Ubi quærit Estius, quomodo Elimelech fuerit Ephrathæus, si fuerit de Bethlehem Juda, cum tribus Ephraïm fuerit diversa à tribu Judà. Neque dici potest, quòd fuerit quidem ex tribu Ephraïm, sed habitatione tantum Bethlehemita: nam quòd fuerit de tribu Juda, manifestum est; quia fuit propinquus Boöz, qui fuit ex tribu Juda, quemadmodum liquet ex genealogia Christi, Matth. 1.

Respondet autem Interpres citatus, vocem illam diversimodè accipi: nam uno modo significat eum, qui est ex tribu Ephraïm, ut Jud. 12. *Numquid Ephrathæus es?* Alio modo eum, qui habitat in monte Ephraïm: ita 1. Reg. 1. Elcana pater Samuëlis vocatur Ephrathæus, cum tamen esset ex tribu Levi. Tertio modo Ephrathæus non ab *Ephraïm*, sed ab *Ephrata* dicitur: Ephrata autem idem est quod Bethlehem; nam Gen. 35. v. 19. Rachel dicitur *sepulta in via quæ ducit Ephratam*, & additur: *hæc est Bethlehem.* Sic & David dicitur filius Ephrathæi, id est Bethlehemitæ, 1. Reg. 17. v. 12. Ac proinde Ephrathæus hìc v. 2. idem est quod Bethlehemita.

Porro de duobus Elimelechi filiis dicitur v. 4. *Qui acceperunt uxores Moäbitidas, quarum una vocabatur Orpha, altera Ruth.* Moäbitis est Arabiæ pars, teste Plinio, cujus metropolis Hebraïcè *Selha* Latinè *Petra* vocabatur, eò quòd rupibus ac præcipitiis extrorsum muniretur, inquit Tirinus. Ex jam dicta urbe metropolitana varii (apud Abulensem Q. 19.) affirmant oriundam fuisse Ruth; qui proinde cum S. Hieron. illud Isaiæ 16. v. 1. *Emitte agnum Domine Dominatorem terræ, de petra deserti*, sic accipiunt, ut Ruth, ex urbe *Petra* originem ducens, produxerit Obed, avum Davidis & Christi.

Quæri autem hìc solet, an duo filii Elimelech peccaverint ducendo uxores alienigenas, in idololatria sua perseverantes, uti illas perseverasse colligi videtur ex v. 15. Rabbini dicunt illos graviter peccasse, nec est quod cogat eos excusare, ait Abulensis.

Tirinus cum Ruperto censet, illos non lege, sed necessitate fuisse excusatos à peccato. Juvenes erant, ætatis fervor, prolisque amor conjugium suadebant, & in peregrino solo Israëlitidas nullas, sed solas Moäbitidas feminas reperiebant: & sperare poterant, successu temporis eas ad Judaïcam Religionem convertendas, sicut revera Ruth conversa fuit. Addunt aliqui, quòd Noëmi eorum mater, pia femina, videatur eos ad hoc conjugium direxisse ex Dei instinctu, qui per Ruth destinabat nasci Davidem, & ex eo Christum.

ỹ. 8... *Faciat vobiscum Deus misericordiam, sicut fecistis cum mortuis.* Misericordiam facere hìc idem est, quod bene facere. Fecerant misericordiam duæ istæ Moäbitides cum viris suis. 1. Illis peregrinis nubendo, & cum illis placidè & officiosè convivendo.

vivendo. 2. Post mortem ipsorum justa funeris curando, eorum memoriam retinendo & celebrando, eos debitè plangendo, & illorum etiam amore cum Noëmi, defunctorum maritorum matre, in perpetuum vivere statuendo. 3. Etiam renuendo viros accipere post mortem eorum. Unde Chaldæus hic ita habet: *Faciet Dominus bonum vobiscum, sicut id quod fecistis cum maritis vestris dormientibus: quod renuistis viros accipere post mortem eorum; & mecum, quod aluistis & sustentastis me.*



CAPUT II.

Ruth, pressa egestate, spicas in agro Boöz colligens, gratiam apud eum invenit, & læta vesperi ad socrum suam revertens, frumentum, ciborumque reliquias ei affert, & ex illa intelligit, Boöz sibi esse affinem.

QUÆDAM EXPLICANTUR.

VErs. 3. *Abiit itaque* (Ruth) *& colligebat spicas post terga metentium.* Apud Hebræos dominus agri non poterat colligere spicas, sed tantùm pauperes, tam advenæ quàm indigenæ, ùt patet ex Levit. 19. v. 9. & cap. 23. v. 22. Imò dum segetes demetebant domini, spicas aliquas de industria pauperibus relinquebant colligendas. Et Deut. 14. v. 19. si dominus ex oblivione manipulum in agro reliquerit, Deus prohibet ne eum tollat, sed pauperibus relinquat.

v. 4. *Et ecce ipse* (Boöz) *veniebat de Bethlehem, dixitque messoribus:* DOMINUS VOBISCUM. Hîc primum illa salutandi formula invenitur, quam & postea usurpavit Propheta missus à Deo ad Asa Regem Juda (2. Paralip. 15.) dum victor cum exercitu revertebatur; & postea imitatus est Archangelus Gabriël salutans D. Virginem. Meritò igitur Ecclesia in Sacrificio Missæ, & in precibus horariis hanc usurpat frequenter: qua de re vide Bellarm. lib. 2. de Missa cap. 16.

v. 7. *Et rogavit* (Ruth præfectum messorum) *ut spicas colligeret.* Poterat eas, juxta legis præscriptum, sine rogatu colligere; rogavit itaque ex singulari modestia & humanitate, forsan & ignara erat ejusmodi privilegii, ait Abulensis.

v. 8. *Et ait Boöz ad Ruth: Audi filia*, erat enim juxta communem sententiam juvencula respectu ipsius, qui jam provectæ erat ætatis, ùt dictum est cap. 1. Q. 1. *Ne vadas in alterum agrum, sed jungere puellis meis.* Hinc apparet Boözi prudentia, gravitas, & castimonia, qui puellæ suadet ut puellis adhæreat; quod honestius erat vel pudori tutius, quàm si cum viris conversata fuisset.

v. 13. *Quæ ait... qui consolatus es me, & locutus es ad cor ancillæ tuæ.* Loqui ad cor, phrasi Hebraïcâ, est loqui verba consolatoria, grata, & placentia. *Quæ non sum similis unius puellarum tuarum.* In Hebraïco habetur *Sephacoth*, id est *ancillarum*; quasi dicat: Vilior sum ancillis tuis, nec cum ulla earum ausim me conferre. Mira humilitas ipsius Ruth, quæ se facit omnibus ancillis Boöz inferiorem; ideoque meruit fieri ejus uxor, multorumque Regum mater facta est.

v. 14. *Dixitque ad eam Boöz.... intinge buccellam tuam in aceto.* Chaldæus habet: *In pulmento cocto in aceto*: videtur ergo fuisse acetarium aliquod ad refrigerandum messores. Ac id etiam hodie, juxta Tirinum, in deliciis habent Italiæ, Hispaniæque rustici & messores, quibus *posca*, id est acetum aquâ mixtum, est gratissima ac utilissima, & in navibus ac triremibus etiam nautæ utuntur.

v. 17. *Collegit ergo in agro usque ad vesperam, & quæ collegerat virgâ cædens & excutiens, invenit hordei quasi Ephi mensuram, id est tres modios.* Inquirit Estius, quomodo fieri potuerit, ut mulier portaverit tres modios hordei, cùm, inquit, uni modio ferendo apud nos vir fortis vix sufficiat.

Et respondet, in Hebræo tantùm haberi: *Et fuit circiter Epha hordei*; vel ùt habet Arias: *Epha hordeorum.* Cætera proinde sunt addita ab interprete latino. Epha autem, vel Ephi mensura erat, quæ in cibum sufficeret uni homini ad decem dies: nam decima pars Ephi (ùt patet Exod. 16. de Manna) sufficiebat in unum diem. Unde patet, Ephi fuisse mensuram, nullo modo comparandam cum nostro modio; quippe cùm modius noster sufficere possit uni homini ad spatium sex mensium. Ita Estius.



CAPUT III.

Ruth, suadente Noëmi socru suâ, conjugium Boöz postulat jure affinitatis: ille se eam ducturum promittit, nisi alius propinquior eam sibi matrimonio jungat; hordeique modiis sex onustam cum læto responso remittit.

QUÆSTIO UNICA.

An Noëmi & Ruth peccaverint in procurando conjugio Boöz?

VErs. 7. *Cùmque comedisset Boöz & bibisset, & factus esset hilarior*: citra temulentiam, prout satis ostendunt ea, quæ secuta sunt. *Issetque ad dormiendum juxta acervum manipulorum, venit* (Ruth) *abscondite, & discoöperto pallio à pedibus ejus, se projecit.* Quæritur, inquit Estius, an in hoc peccaverit Ruth? Et respondet, non videtur peccasse: nihil aliud enim voluit in suo facto, quàm Boöz ùt propinquum requirere, ut secundùm legem eam acciperet uxorem. Nec id suâ sponte fecit, sed jussa & instructa à socru sua Noëmi, muliere prudentissimâ; nec aliter ipse Boöz factum interpretatus est, quin magnificè etiam collaudans factum.

ỳ. 10... *Benedicta*, inquit, *es à Domino filia, & priorem misericordiam posteriore superasti.* Priorem misericordiam vocat, qua usa fuerat erga maritum suum adhuc viventem, & erga socrum suam, quam, relictâ patria, pietatis affectu secuta erat in terram Israël. Posteriorem autem misericordiam appellat pium illum affectum, quo movebatur ad suscitandum nomen & posteritatem mariti defuncti, per conjugium cum aliquo ex propinquis secundùm legem.

Asserit quidem Lyranus, quòd malè videatur egisse Noëmi, tum quia modus quærendi hoc conjugium non erat bonus, inquit, scilicet in occulto, tum etiam quia erat alius propinquior ipso Boöz, ùt dicitur hic v. 13. qui debebat priùs requiri: ipsa autem Ruth fuit totaliter excusata, quia erat de novo conversa ad Judaïsmum, & nesciebat de lege requirendi matrimonium, nec de modo, nisi quantùm sua socrus eam docebat. Ita Lyranus.

Sed probabilior apparet opinio Tirini, dicentis, neutram peccasse, eò quòd omni isto apparatu non aliud, quàm legitimum matrimonium aut intenderint, aut postularint. Fas autem est, inquit idem Author, aptis verborum, gestuum, aliorumque generum signis ad matrimonium ineundum honestè invitare, ùt docet S. Th. 2. 2. q. 169. a. 2. item Cajetanus & alii.

Ferebat quoque tunc matrimonii natura, ut occulto consensu, seu clandestinè posset contrahi. Unde potuisset illâ ipsâ nocte inter Boöz & Ruth matrimonium iniri & consummari, nisi alterius major propinquitas remoram injecisset. Hinc

Nota, quòd dum dixit Ruth v. 9. *Expande pallium tuum super famulam tuam*, hac phrasi nòn petierit concubitum. Solebat enim sponsus extremitatem pallii super sponsam ponere, ut hoc gestu significaret, se eam in suam potestatem, & protectionem suscipere. Vel certè, si concubitum petierit, petiit ùt actum conjugalem, non ùt fornicarium. Hinc vertit Chaldæus v. 9... *Vocetur nomen tuum*..

tuam super ancillam tuam, ad accipiendum me in uxorem, quoniam redemptor es.

Dices, saltem videtur in eo peccasse Noëmi, quòd alterius propinquioris nuptias non priùs sollicitarit: neque enim nurum suam, sine illius injuria, tradere poterat ipsi Boöz minùs propinquo.

℞. Eam fortè ignorasse, quòd esset alius propinquior: vel si sciverit, opinabatur id, quòd postea eventus docuit, scilicet illius propinquioris tantam vel duritiam, vel fastum fore, ut si ei deferretur, recusaret tamen & aspernaretur pauperculæ Ruth conjugium.



CAPUT IV.

Boöz coram Judicibus civitatis evocato altero propinquiore, illoque juri propinquitatis renuntiante, adit possessionem Elimelech defuncti, & Ruth, nurum illius, sibi matrimonio jungit, ex qua giguit Obed, patrem Isaï, avum Davidis.

QUÆSTIO UNICA.

Quomodo Boöz coram judicibus egerit cum propinquo quoad venditionem agri, & an adimpleverit legem de suscitando nomine defuncti?

VErs. 1. *Ascendit ergo Boöz ad portam, & sedit ibi.* In portis enim Judaïcarum urbium celebrioribus exerceri solebant judicia, magnique ac publici contractus, ut citò & in promptu unicuique adventantium daretur accessus ad locum justitiæ. In porta itaque sedebant Judices, coram quibus Boöz causam cessionis juris cum propinquo suo legitimè tractare volebat.

v. 3... *Locutus est* (Boöz) *ad propinquum: Partem agri fratris nostri Elimelech vendet Noëmi, quæ reversa est de regione Moäbitide.* Observandum est, quòd, quamvis mulieres apud Judæos non succederent in hæreditatem maritorum, tamen quia uxor post maritum, defunctum sine liberis, remanebat, ipsa tenebat partem hæreditatis ad vitam, sic ut haberet usum fructum v. g. agri, & hoc jus vendere poterat; atque hic vendere volebat Noëmi, vidua Elimelech, tam pro se, quàm pro nuru sua Ruth alenda: ambæ enim erant pauperes.

Observandum ulteriùs, quòd jus emendi spectaret ad mariti defuncti propinquos, donec ad primogenitum, ex vidua ejus natum, posset pervenire.

v. 6. *Qui* (scilicet propinquus) *respondit: Cedo juri propinquitatis, neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo, tu meo utere privilegio.* Ex Hebræo, Chaldaïco, & Græco erui potest hic sensus: Mihi & uxor, & filii multi sunt, qui possessiones meas, & posteritatem, ac nomen satis tueantur: ad hos si ex juvencula Ruth plures accederent filii, jam meæ possessiones nimiùm dividerentur, & dispergerentur: forsan etiam litibus bona mea involverentur, simul ac familia. Unde Paraphrasis Chaldaïca habet: *Non ego potens ad redimendum, quia est mihi uxor, & non est mihi facultas ad accipiendam aliam super eam: fortasse erit ad contentionem in domo mea, & ero corrumpens possessionem meam: redime tibi tu, quia non est tibi uxor.*

v. 8. *Dixit ergo propinquo suo Boöz: Tolle calceamentum tuum. Quod statim solvit de pede suo.* Nam juxta Legem Deut. 25. quando aliquis nolebat accipere viduam fratris sui, aut propinqui, debebat renuntiare juri quod habebat ad ducendam istam viduam, & ad hæreditatem ejus mariti, &, prout hic dicitur v. 7.... *Ut esset firma concessio, solvebat homo calceamentum suum, & dabat proximo suo, hoc erat testimonium cessionis in Israël.* Hinc putant aliqui, illam excalceationem non fuisse mandatam in signum opprobrii, sed in confirmationem contractûs. Potest hæc opinio esse vera, quando quis habebat justas rationes juri suo renuntiandi, non verò quando nullas habebat: nam in lege mandabatur, ut domus ejus vocaretur *domus excalceati*, utique in ignominiam ejus, cùm & vidua deberet spuere in faciem ejus.

v. 9. *At ille* (scilicet Boöz) *majoribus natu & universo populo, testes vos, inquit, estis hodie, quòd possederim omnia, quæ fuerunt Elimelech, & Chelion, & Mahalon, tradente Noëmi.* Quia Chelione mortuo sine liberis, & Orphâ ad suum populum reversâ, nec curante suscitare semen Chelloni, omnia ad Mahalonem, seu ad Mahalonis hæredem devolvebantur.

v. 10. *Et Ruth Moäbitidem, uxorem Mahalon, in conjugem sumpserim, ut suscitem nomen defuncti in hæreditate sua, ne vocabulum ejus de familia sua ac fratribus & populo deleatur.* Sed quomodo Boöz legem illam, de suscitando semine cognato suo, adimplevit, quandoquidem Obed, ex hoc conjugio natus, non fuerit vocatus filius Mahalon vel Elimelech, sed filius Boöz tam hoc cap. quàm Matth. 1. in genealogia Christi?

℞. Cùm Obed non tantùm esset hæres bonorum Mahalonis, sed etiam ipsius Boözi, fuisse vocatum filium utriusque, scilicet filium legalem Mahalonis, & naturalem Boözi. Attamen quia à Boöz potiorem hæreditatem acceperat, inde factum videtur, quòd in Scriptura etiam potiùs filius Boözi, quàm filius Mahalonis appellatus sit.



DILUCIDATIO IN LIBRUM I. REGUM

PRÆFATIO.



LIbri Regum recto temporum ordine proximè sequuntur Librum Judicum: siquidem ad postulationem populi judiciaria potestas conversa fuit in Regalem, dum Samuël Saülem jussu Dei inunxit, & primum gentis Israëliticæ Regem constituit. Enim verò, ùt observat S. P. Aug. lib. 18. de Civ. Dei cap. 20. *Israëlitarum Regnum, finito tempore Judicum, à Saüle Rege sumpsit exordium: quo tempore fuit Samuël Propheta.*

In his quatuor libris, Regum omnium tam Judæ, quàm Israël facta & tempora describuntur, ab exordio eorum usque ad Babylonicam captivitatem. Duo priores complectuntur tempus, quo Heli, Samuel, Saül, & David præfuerunt Israëlitis: duo autem posteriores recensent acta Salomonis, & posterorum ejus, qui in Juda usque ad Sedeciam regnarunt; item exhibent gesta Jeroboäm & successorum ejus, qui schisma seu Regni divisionem

nem facientes, à Roboäm Salomonis filio, & à Juda deflexerunt, & in Israële, id est in decem tribubus, Principatum gesserunt.

Quòd duo priores libri, non tantùm à Judæis, sed & à Christianis appellari *Samuëlis* nomine consueverint, patet ex S. Hieron. in Prologo Galeato, sive Præfat. ad Libros Regum, ubi dicit: *Sequitur Samuël, quem nos Regnorum primum & secundum dicimus.* Duo autem posteriores ab Hebræis specialiter vocantur libri *Regum*, vel etiam subinde *Regnorum*. eò quòd Regum tam Juda, quàm Israël Regna, sive ùt ita dicamus, regnandi modos, ob oculos ponant.

Amæna porro & suavis est historia Regum in superficie literæ, altior in typis allegoriæ, moribus instruendis utilis, lucida in exemplis exhibendis, ùt docet S. Gregorius Proœmio in lib. Regum. S. P. Aug. lib. 22. cont. Faust. cap. 24. dicit, *Totum illud Regnum gentis Hebræorum magnum quemdam, quia & Magni cujusdam,* (scilicet Christi) *fuisse Prophetam.*

Quòd primum librum Regum scripserit Samuël usque ad mortem suam (quæ refertur lib. 1. cap. 25.) censent S. Gregor. Theodor. Procopius & alii passim. Mortem verò Samuëlis & gesta post eam, usque ad finem libri secundi, scripsisse putatur David, aut potiùs Nathan & Gad Prophetæ, qui ejus erant veluti Secretarii. Duos posteriores libros, ex priscis singulorum Regum Annalibus à Jeremia scriptos esse, arbitrantur Isidorus, Procopius, & alii.

CAPUT I.

Ad preces & votum Annæ sterilis, ex Elcana pater nascitur Samuël, quem ablactatum mater offert Domino per Heli Pontificem.

QUÆSTIO I.

Ex qua urbe, & tribu originem ducat Elcana pater Samuëlis?

VErs. 1. *Fuit vir unus de Ramathaïm-Sophim:* sic appellata est urbs, ex qua natales duxit Elcana pater Samuëlis: cujus nominis triplex significatio affertur.

1. Teste Lyrano, Hebræi sic exponunt: *De Ramathaïm-Sophim*, id est de excelsis respicientibus, quia, inquit, sunt ibi duo montes mutuò se respicientes. Unde translatio Hebraïca Pagnini, edita per Ariam Montanum, in interpretatione marginali habet: *De duobus excelsis spectantibus.*

2. Aliter exponunt alii: *De Ramathaïm-Sophim*, id est de excelsis respicientium, vel speculantium, quia ly *Sophim*, quod est pluralis numeri, indifferenter accipi potest pro quolibet casu, eò quòd nomina Hebraïca sint indeclinabilia, ait Lyranus. Hinc Vatablus & Cajetanus putant, quòd urbs *Ramatha* sive *Ramathaïm* cognominata fuerit *Sophim* sive speculantium, eò quòd in ea, utpote in loco eminenti situata, essent turres speculares, in quibus totius regionis excubiæ agebantur.

3. Secundùm alios dicitur: *Excelsa speculantium*, quia ibi habitabant viri in Lege studiosi: sic, ut Ramatha cognominata sit quasi urbs speculatorum, id est contemplativorum, quòd in ea, quasi in academia, residerent Prophetæ, virique sacrarum literarum amantes, qui turbas hominum fugientes, in montibus & locis solitariis Deo vacabant, ùt postea fecerunt Elias & Eliseus. Hinc Chaldaïca versio habet: *Et fuit vir unus de Ramatha ex discipulis Prophetarum.*

Additur autem v. 1. *De monte Ephraïm*, eo quod Elcana non quidem genere, sed habitatione esset Ephrathæus: siquidem in civitate Rama, sita in tribu Ephraïm, natus erat & educatus.

Quod vero ex tribu Levi, & non ex tribu Ephraïm, originem ducant Samuel, & pater ejus Elcana, communiter probant interpretes ex lib. 1. Paralip. cap. 6. v. 33. ubi Samuel dicitur de filiis seu posteris Caäth, qui fuit filius Levi.

Patet etiam ex S. P. Aug. lib. 17. de Civ. Dei cap. 5. ubi expressis verbis dicit, quod *non esset de alia tribu Samuël, quàm quæ constituta fuerat à Domino, ut serviret altari.* Sola autem tribus Levitica deputata erat ministerio altaris, ùt patet ex cap. 3. Lib. Num. v. 11.

Nec mirum quod Samuel natus sit in Rama, quæ sita erat in tribu Ephraïm, quia tribus Levitica in divisione terræ promissionis non acceperat sortem propriam, sicut reliquæ tribus, sed per eas dispersa erat, tum ut populum erudiret in iis quæ cultum Dei concernebant; tum ut non ab una vel altera tribu, sed ab omnibus sustentarentur, qui rebus divinis specialiter erant mancipati, tum propter alias rationes, quas assignat Lyranus in cap. 21. lib. Josue.

QUÆSTIO II.

Cur mater Samuëlis voverit sese eum Domino daturam, cùm ipso jure ei deberetur?

VErs. 3. *Et ascendebat vir ille de civitate sua statutis diebus:* id est, tribus anni temporibus, à Lege constitutis Deut. 16. v. 16. scilicet in Solemnitate Azymorum, hoc est in Paschate, in Solemnitate Hebdomadarum, seu Pentecostes, & in Solemnitate Tabernaculorum, quæ etiam dicebatur *Scenopegia.* Ascendit autem Elcana *ut adoraret & sacrificaret Domino exercituum in Silo:* quia ibi erant Tabernaculum, & altare, item Arca donec hæc capta fuit à Philisthæis, infra cap. 4.

℣. 4... *Deditque Phenennæ uxori suæ, & cunctis filiis ejus, & filiabus partes,* carnium scilicet Deo sacrificatarum; de victimis enim pacificis, coram Tabernaculo, cum suis epulabatur offerens.

℣. 5. *Annæ autem dedit partem unam tristis.* Anna erat uxor ejus primaria, sed sterilis & sine liberis, quam quia diligebat, de sterilitate ejus magis tristabatur.

℣. 10. *Cùm esset Anna amaro animo, oravit ad Dominum, flens largiter,* v. 11. *Et votum vovit dicens: Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ... dederisque servæ tuæ sexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ ejus.* Quæri potest, cur voveat se eum daturam Domino ejusque ministerio mancipaturam, cùm ipso jure *Domini* esset tamquam Levita, nam tota Levitica tribus Domino erat consecrata ad usum Sanctuarii.

Resp. Cum Menochio, quòd Levitæ ante trigesimum ætatis annum non cogerentur sese applicare ministerio Tabernaculi, & anno quinquagesimo à servitio sancto vacationem acciperent (ùt statuitur Num. 4. v. 3.) Anna vero hoc voto suo nascituram prolem perpetuò addicit ministerio Tabernaculi, id est à primis pueritiæ annis.

Addit Estius, quod licèt omnes Levitæ essent Deo consecrati, non tamen omnes debuerint nec potuerint actu servire in Tabernaculo: multi enim de tribu Levitica habitabant dispersi per omnes tribus, in quibus & separatas habebant urbes & suburbana, ùt patet ex cap. 21. lib. Josuë. At vero Samuël hîc à matre actuali ministerio Sanctuarii addictus est, idque per totam vitam. Unde & S. P. Aug. in Psal. 98. ita scribit: *Samuel quid fecit infans, ad templum*

plum datus? *Omnes ætates suas inter Sancta Sacramenta Dei peregit, ab ineunte ætate famulus Dei.*

Obj. 1. Non videtur id verum esse, quia dum Samuël judiciariâ potestate præpollebat, non mansit in ministerio Tabernaculi, imo nec habitavit in Silo (ubi erat Sanctuarium) quia ùt dicitur infra cap. 7. v. 17. *In Ramatha erat domus ejus, & ibi judicabat Israëlem.*

Resp. Quòd eodem versu addatur: *Ædificavit etiam ibi altare Domino.* Unde quamvis judiciariâ potestate & munere fungeretur, non destitit tamen ministrare Domino quantum Judicis officium permittebat.

Addi posset, quòd ubi à Deo ad munus Judicis totius populi Israëlitici vocabatur, prudenter existimare potuerit, secum à Deo dispensatum esse, ne ita assiduè in Tabernaculo ministraret.

Obj. 2. Votum illud, quo Samuël, utpote primogenitus, Deo dandus promittebatur, videtur adversari Legi Levit. 27. v. 26. ubi dicitur: *Primogenita quæ ad Dominum pertinent, nemo sanctificare poterit & vovere.*

Resp. Ibi sermonem non esse de hominibus, sed de pecoribus mundis; hæc enim non poterant redimi aut voto sanctificari, quia Domino immolanda erant ratione primogenituræ, ùt patet Numer. 18. v. 17. Porro quòd loco objecto tantùm sermo sit de pecoribus mundis, patet ex eo, quòd ibidem addatur: *Sive bos, sive ovis fuerit, Domini sunt.*

CAPUT II.

Ob natum Samuëlem animo gestiens Anna Deo hymnum concinit: reprehenditur Heli Pontifex propter scelera filiorum, nimiamque ipsius in illos conniventiam; cique filiorum clades & supremi Sacerdotii amissio prædicitur.

QUÆSTIO I.

An Canticum Annæ complectatur vaticinium de Ecclesiæ fœcunditate?

DUæ *fuerunt Annæ* (in Scripturis) *honorabiliter nominatæ*, inquit S. P. Aug. Epist. 121. cap. 17. *una conjugata, quæ sanctum Samuelem peperit, alia vidua, quæ Sanctum Sanctorum* (id est Christum) *cùm adhuc infans esset, agnovit.* Prior illa in gratiarum actionem hìc cecinit Deo dicens:

v. 1. *Exaltavit cor meum in Domino* (à quo beneficium susceptæ prolis agnosco) *& exaltatum est cornu meum in Deo meo.* Idem metaphoricè hìc significatur per cornu, quod gloria & fortitudo; utriusque enim symbolum est cornu: siquidem boves, cervi, & rhinocerotes suum habent in cornibus robur, decus, & gloriam. Exaltatur ergo cornu, cùm decus alicujus, potentia, aut gloria accipit incrementum.

Canticum hoc manifestam continet de Ecclesia Prophetiam, ùt fusè demonstrat S. P. Aug. lib. 17. de Civ. Dei cap. 4. " Dicat ergo Ecclesia Christi, civitas Regis magni, gratiâ plena, prole fœcunda: „ dicat quod tanto antè de se prophetatum per os „ hujus piæ matris agnoscit: *Confirmatum est cor „ meum*„ &c. ait S. P. loco citato.

v. 2. *Non est Sanctus, ùt est Dominus*: quia ipse est Sanctus per essentiam, alii autem per participationem. *Tamquam Sanctus & Sanctificans*, ait Aug. ibidem, *non est Sanctus præter te, quia nemo fit nisi abs te.* Et hoc modo intelligendum est, quod sequitur: *Non est fortis sicut Deus noster.*

v. 3. *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.* Scilicet: Tu ò Phenenna, tuique filii & cognati, qui, me contemnentes, de vestra felicitate & fœcunditate superbè gloriati estis; cùm propterea humiliores & gratiores Deo esse debuissetis.

Quia Deus scientiarum Dominus est. Rectè S. P. loco citato: *Est Deus Scientiarum*, inquit, *atque ideo & arbiter conscientiarum.*

v. 4. *Arcus fortium superatus est.* Per arcum hìc designatur generatim omne id, in quo quis præsidium suum constituit, sicut Phenenna constituebat in fœcunditate.

v. 5. *Donec sterilis peperit plurimos*: unum Samuëlem, qui multorum sit instar, ait Menochius. In Hebraïco, & apud LXX. habetur: *Peperit septem.* Qua occasione Hebræi tradunt, quod nato Samuële mortuus quoque fuerit primogenitus Phenennæ, ac denique alii ejus filii usque ad septem: atque ita intelligendum esse quod subjungitur: *Et quæ multos habebat filios infirmata est*; dum scilicet ad singulos Annæ partus, Phenennæ filii morerentur.

Sed hoc Rabbinicam fabulam redolet: siquidem v. 21. tantùm quinque numerantur Annæ liberi. Itaque non incongruè in Hebræo & Græco *septem* positum esse pro *multis*, arbitratur Estius: numerus enim septenarius est symbolum multitudinis. Unde A Lapide dicit, quod Anna ad literam pepererit septem, id est multos; quodque illa instinctu Spiritus S. prophetaverit de filiis, quos paritura erat.

Verumtamen S. P. Aug. loco supra citato urget, id propheticè de Ecclesiæ fœcunditate prædictum, quasi in Anna id verificari non posset, dum ita scribit: " Quid ergo sibi vult, quod ait: *Arcum po„ tentium fecit infirmum, &c.... quia sterilis pe„ perit septem, & multa in filiis infirmata est?* Uni„ cum habebat, quando ista dicebat, sed nec postea „ septem peperit. „

Hinc quibusdam interpositis, pergit S. Doctor: „ Hic totum quod prophetabatur, eluxit agnoscen„ tibus numerum septenarium, quo est universæ Ec„ clesiæ significata perfectio. Propter quod & Joan„ nes Apostolus ad septem scribit Ecclesias, eo mo„ do se ostendens ad unius plenitudinem scribere.... „ Sterilis erat in omnibus gentibus Dei civitas. „ (id est Ecclesia) „ antequam iste fœtus „ (scilicet Christus) „ per quem eam fœcundam factam cernimus, „ oriretur. Cernimus etiam, quæ multa in filiis erat, „ nunc infirmatam Hierusalem terrenam: quoniam „ quicumque filii liberi in ea erant, virtus erant „ ejus. Nunc verò ibi quoniam litera est, & spiritus „ non est, amissâ virtute infirmata est. „

QUÆSTIO II.

Quænam fuerint peccata filiorum Heli Pontificis, ob quæ a Deo puniti sunt?

ENormia filiorum Heli scelera exhibet Scriptura, tum ut causam insinuet, cur à familia ejus translata sit Pontificia dignitas; tum ut ex opposito exhibeat; & magìs elucescere faciat sanctitatem Samuëlis, qui inter tam improbos educatus, vitæ tamen sanctimoniâ & morum integritate præfulsit.

ỷ. 12. *Porro filii Heli* (Ophni & Phineës) *filii Beliäl*: id est impii, absque jugo divinæ legis. Versio LXX. vocat *pestilentes*, Translatio Chaldaïca *improbos* appellat. *Nescientes Dominum*: id est non parentes, sive non obedientes Domino, uti solent illi qui superiorem non agnoscunt.

ỷ. 17. *Retrahebant homines à Sacrificio Domini.* Versio Hebraïca Pagnini & Ariæ habet: *Quia contemnebant viri Sacrificium Domini.* Similiter

ter Paraphrasis Chaldaïca vertit: *Spreverunt viri oblationes Domini*; ut sensus sit, despectui habebant homines & abominabantur Sacrificium Domini, videntes illam irreligiosam avaritiam, & gulam Sacerdotum, in rapina victimarum, ùt habetur à v. 12. usque ad 18. Hinc & Biblia Regia legunt: *Quia detrahebant homines Sacrificio Domini.*

De filiis Heli addit insuper Scriptura Sacra v. 22. *Dormiebant cum mulieribus, quæ*, consecratæ Deo, *observabant ad ostium Tabernaculi.* Id est, quæ ad ostium Tabernaculi expectabant dicta, & imperia Sacerdotum, ut nempe scirent, quid ipsis agendum foret. Erant enim quædam piæ feminæ, virgines aut viduæ Tabernaculo deservientes, texendis sacris vestibus, abluendis, farciendis, aliisque hujusmodi ministeriis, quæ muliebrem artem & industriam requirunt, addictæ, uti observavimus Q. 1. in cap. 27. Levit. Cum his ergo mulieribus filii Heli turpem consuetudinem habebant, seu luxuriosè vivebant.

v. 23. *Et dixit eis* (Heli): *Quare facitis res hujusmodi, quas ego audio, res pessimas, ab omni populo?* v. 24. *Nolite filii mei &c.* S. Hieron. lib. 1. contra Pelagianos cap. 8. de Heli dicit: *Corripuit filios, & punitus est; quia non corripere sed abjicere debuit.* Sunt qui eum redarguunt, quia non fatis acriter, nec fatis crebrò eos objurgavit.

v. 25. *Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo?* Non est sensus quòd illud peccatum sit simpliciter irremissibile, ùt volebant Novatiani, sed quòd difficulter remittatur. Enim verò gravitas peccatorum ab objecto æstimatur, & proinde cæteris paribus graviora sunt peccata, quæ in Deum directè committuntur, quàm quæ indirectè tantùm, per hoc quòd læditur proximus. Unde blasphemia gravior est, quàm contumelia in hominem. Filii autem Heli in Deum peccabant, quia circa divina Sacrificia, & cultum Dei delinquebant, quod est irreligiositatis peccatum.

Heli itaque, filios suos increpando, hæc verba usurpans idem fecit ac si dixisset: Si quis contra Deum peccaverit, eo præsertim modo, quo vos peccatis, profanando Tabernaculum meretriciis sordibus, conculcando Sacrificia legesque divinas, tollendo è medio omnia præsidia, quibus ex institutione divina peccatoribus venia & misericordia obtineri solet, quis orabit pro eo? Et consequenter quis orabit pro vobis talia facientibus? Id est quis subministrabit aliud Sacrificium, aut orationem solemnem, qua vobis reconcilietur Deus, & à peccatis expiemini?

Et non audierunt vocem patris. Hinc patet eorum contumacia & obstinatio in peccatis.

QUÆSTIO III.

Quis intelligatur per Sacerdotem fidelem, quem Deum sese suscitaturum pollicetur?

CUm Deus per Prophetam prædixisset Heli excidium domûs, & calamitatem capiti ejus imminentem, addit v. 35. *Et suscitabo mihi Sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum & animam meam faciet, & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus.* Præcipua hujus loci difficultas est, quis hoc loco Sacerdotis fidelis nomine intelligatur?

Prima expositio Christum Dominum hìc designari arbitratur, qui nobilissimam Sacerdotii translationem fecit à Synagoga in Ecclesiam, cùm vetus Sacerdotium destruxit, & novum condidit. Ita D. Cyprianus lib. 1. adversùs Judæos, Eusebius Cæsareensis lib. 4. Demonst. Evang. cap. 26. Rabanus in cap. 33. Jeremiæ, D. Gregorius, Procopius & alii.

Hinc S. P. Aug. lib. 17. de Civ. Dei cap. 5. ait: " Non est, ùt dicatur ista Prophetia, ubi Sacerdotii veteris tantà manifestatione prænuntiata mutatio est, in Samuële fuisse completa... ac per hoc in ea quoque re gesta, eadem mutatio, quæ per Christum Jesum futura fuerat, adumbrata est. " Et quibusdam interpositis, pergit S. Doctor: " Quæ sequuntur, de Christo Jesu novi testamenti vero Sacerdote dicuntur: *& suscitabo mihi Sacerdotem fidelem, qui omnia, quæ in corde meo & quæ in anima mea sunt, faciat: & ædificabo ei domum fidelem.* Ipsa est æterna & suprema Hierusalem.."

Hæc prima expositio de Christo vera est, saltem in sensu mystico: in sensu autem literali proximè per Sacerdotem fidelem hìc intelligi videtur ille, qui transtulit Summum Sacerdotium de domo Heli, qui erat ex familia Ithamar, ad domum Phineës, qui erat è familia Eleäzari, & cui primùm à Deo promissum fuerat.

Dices cum Francisco Mendoza in cap. 2. lib. 1. Reg. Num. 35. Illud quod sequitur: *Et ambulabit coram Christo meo*, nullo modo quadrat in Christum Dominum; quis est enim iste Christus ante quem dicitur ambulaturus? Ipse ne, an alius? Ante se non poterat, ante alium non congruebat.

℞. Quòd hoc argumentum præoccupaverit, & pridem solverit Aug. loco cit. dicens: *Quod ait*, CORAM CHRISTO MEO TRANSIBIT, *de ipsa domo utique intelligendum est, non de illo Sacerdote, qui est Christus ipse Mediator atque Salvator. Domus ergo ejus coram illo transibit.*

Secunda expositio per Sacerdotem fidelem sensu literali hìc intelligit Sadoc Pontificem. Hanc opinionem sequuntur Tirinus, Lyranus, A Lapide & plurimi alii Interpretes. Fundamenta hujus opinionis sunt sequentia.

1. Sacerdos, de quo hìc agitur ad literam, ille est, qui posteros Heli à Summo Sacerdotio exclusit, & Pontificiam dignitatem ad domum Phineës revocavit: sed hic non videtur fuisse alius quàm Sadoc; nam. 3. Reg. 2. v. 35. dicitur de Salomone: *Sadoc Sacerdotem posuit pro Abiathar*, qui Abiathar erat ex nepotibus Heli.

2. Quia hic fuit *Sacerdos fidelis*, tum erga cultum divinum; tum erga Salomonem: nam Abiathar de posteris Heli Adoniam, Salomonis fratrem tumultuantem, & regnum præripere molientem adjuvabat: at verò Sadoc à Salomone non recedebat, ejusque partes fideliter tuebatur. 3. Reg. 1. v. 7. & 8.

3. Quia de Sadoc verificatur, quòd Deus ei ædificaverit *domum* seu familiam *fidelem*: nam Sacerdotibus de stirpe Heli brevi tempore consumptis, Sadoc de stirpe Eleäzari cum suis posteris reliquo tempore Legis Veteris in Sacerdotio firmus permansit. Vide quæ dicta sunt Q. 2. in Cap. 25. lib. Numerorum.

QUÆSTIO IV.

An per Sacerdotem fidelem quoque intelligi possit Samuël?

QUamvis sententia proximè relata, plausibilibus argumentis nixa videatur, & tamquam verior ac facilior passim recipiatur, negari tamen non potest, quin S. P. Aug. per Sacerdotem fidelem intellexerit Samuëlem: siquidem lib. 17. de Civ. Dei cap. 4. ita scribit: *Heli Sacerdote reprobato, substitutus est in Dei ministerium Samuël, simul officio functus Sacerdotis & Judicis.*

Quòd verò non quocumque, sed de supremo Sacerdotio loquatur Aug. patet, quia in Psal. 98. dicit: *Factus est Samuël Sacerdos magnus, Sacerdos sanctus illo tempore.*

Nec dici potest, quòd appellet *magnum* vitæ splendore, quia lib. 2. Retract. cap. 55. dicit: *Samuël Summo Sacerdoti Heli successit; cùm ipse Sacerdotis filius non esset.* Et lib. 12. cont. Faustum cap. 33. asserit *commutatum Sacerdotium in Samuëlem reprobato Heli, & commutatum Regnum in David reprobato Saüle.* Ergo sicut dignitas regia transiit à Saüle in Davidem, ita juxta Aug. pontificia ab Heli in Samuëlem.

Pro

Pro hac opinione, quæ per Sacerdotem fidelem, quem Deus hic se suscitaturum promittit, intelligit Samuëlem, A Lapide citat S. Gregorium, Eucherium, Angelomum, & S. Ignatium Martyrem Epist. ad Magnesianos dicentem: *Saül privatur honore regio, non expectans Summum Sacerdotem Samuëlem.*

Fundamentum aliquod, si non omnino evidens, saltem plausibile potest hæc opinio desumere ex eo, quòd Samuël cap. 7. v. 9. dicatur sacrificasse & orasse pro populo; deinde Saülem unxisse in Regem, & post eum Davidem; hæc enim videntur fuisse munia Pontificis.

Obj. 1. S. P. Aug. ideo docuit Samuëlem fuisse Summum Sacerdotem, quia putavit eum ortum esse ex posteris Aäron: Atqui tamen in hoc puncto non possumus ei adhærere, eò quòd nimirum ex lib. 1. Paralip. cap. 6. v. 33. constet Samuëlem ex Levi per Caäth & Isaär, non verò per Amram & Aäron descendere; ergo etiam non videtur Augustino adhærendum in eo, quod dixerit Samuëlem fuisse Summum Sacerdotem.

Prob. maj. ex lib. 2. Retract. cap. 55. ubi dicit, Samuelem fuisse *ex filiis*, id est *ex posteris Aäron.* Item postquam lib. 17. de Civ. Dei cap. 5. de Samuele dixisset: *Non erat de filiis Aäron*, id retractat lib. 2. Retract. cap. 43. *Dicendum*, inquit, *potiùs fuit: Non erat filius Sacerdotis.*

℟. Neg. maj. Nam etiam citato libro de Civ. Dei docuit, Samuelem fuisse Summum Sacerdotem, ùt ex supradictis liquet; & tamen ibidem admisit, quòd non esset de posteris Aäron: ergo verum non est, quòd ideo præcisè asseruerit, Samuelem fuisse Summum Sacerdotem, quia putavit, eum ortum esse ex posteris Aäron.

Quòd verò S. Doctor in lib. 2. Retract. asseruerit Samuelem fuisse ex posteris Aäron, id inde ortum est, quòd verisimiliter inciderit in aliquem Codicem mendosum, qui Samuelis genealogiam ex Levi per Amram & Aäron deducebat. Etenim quòd eo tempore, quo scripsit libros Retractationum, simili Codice usus fuerit, satis liquet ex eo, quòd verbis illis: *Dicendum potiùs fuit &c.* subjiciat, & pro ratione sui asserti addat sequentia: *Nam in filiis Aäron* REPERITUR PATER SAMUELIS, *sed Sacerdos non fuit.* Ergo satis clarum videtur, quòd S. Aug. habuerit aliquem Codicem mendosum, qui Samuëlis genealogiam ex Levi per Amram & Aäron deducebat.

Nego igitur conseq. ac dico, quòd sicuti ex eo quòd Samuël ordine nativitatis tantùm esset Levita, non sequatur eum non fuisse Sacerdotem, ita pariter inde non concludatur illum non fuisse Pontificem.

Obj. 2. Scriptura nullibi Samuëlem vocat Sacerdotem: imo Psalm. 98. extra ordinem Sacerdotum ponitur, dum dicitur: *Moyses & Aäron in Sacerdotibus ejus, & Samuël inter eos, qui invocant nomen ejus.* Item in serie Pontificum, quam Josephus & alii texerunt, non ponitur Samuël, ergo &c.

℟. Quòd sicuti Tirinus, A Lapide, Sanctius aliique Interpretes dicunt, eum fuisse Sacerdotem ex speciali Dei indulto & dispensatione, ita pariter dici possit, quòd ex speciali Dei assignatione absque unctione visibili, tamquam extraordinarius Pontifex fuerit deputatus: sicut de Moyse, qui fratrem suum in Pontificem consecravit, sustineri solet.

Hinc S. Hieron. Epist. 125. ad Damasum Q. 3. dicit: *Samuël Propheta connumeratus Moysi in Sacerdotio.* Porro Josephus & alii recensent seriem Pontificum, qui vocatione & consecratione ordinariâ eam dignitatem consecuti sunt: ac proinde nihil sequitur contra hanc opinionem.

Inst. Tempore Samuëlis Pontifex erat Achias abnepos Heli, ùt patet infra cap. 14. v. 3.

℟. Quòd sicut Pontificatus extraordinarius Moysis non fuit incompatibilis cum summo Sacerdotio Aäronis, ita similiter Pontificatus Samuëlis non fuerit incompatibilis cum Summo Sacerdotio Achiæ.

Obj. 3. S. Hieron. lib. 1. contra Jovinian. cap. 13. dicit: *Samuël Levita, non Sacerdos, non Pontifex fuit.* Ibidemque ex genealogia Samuëlis ostendit, eum non fuisse Sacerdotem.

℟. Inde tantùm sequi, quòd jure ordinario, seu nativitatis non fuerit Sacerdos: nam quòd jure extraordinario saltem Sacerdos fuerit, omnes admittere debent: & id etiam omnino evidens est ex verbis S. Hieron. supra ex Epist. ad Damas. citatis.

Obj. 4. Quo tempore Sacerdotio & vitâ defunctus est Heli, nondum Sacerdotalem ætatem, id est 30. annos, habebat Samuël; ergo non est verisimile, tantum pondus ætati, nondum satis firmatæ, & ingenio, quod non videbatur esse satis maturum, insedisse.

℟. Etiam dato seu supposito, quòd Samuël eo tempore nondum haberet 30. annos, inde nihil sequi: nam si nondum habebat ætatem idoneam Sacerdotali ministerio, id etiam Deus supplere voluit in tanto viro, cujus animum cœlesti quodam lumine illustraverat, & magnarum rerum cognitione compleverat: quòd sanè populo ignotum non erat, qui multimodâ experientiâ didicerat, Samuëlem esse Deo familiarem, & non tam suo, quàm divino gubernari consilio.

Obj. 5. Samuëli convenire non potest, quod hic additur in textu: *Et ædificabo ei domum fidelem.* Quæ enim potuit esse fidelitas domûs Samuëlis, ùt notat Beda, cujus filii declinasse post avaritiam, nec ambulasse in viis patris referuntur, infra cap. 8.

℟. Nec ex hoc argumento aliquid sequi contra hanc sententiam: nam cùm hic per Sacerdotem fidelem non solus Samuël, sed etiam Sadoc intelligendus sit; potuit illud primum: *Suscitabo mihi Sacerdotem fidelem*, esse dictum de utroque; & illud secundum: *Ædificabo &c.* esse intelligendum de solo Sadoc. Siquidem dum in Scriptura, & Prophetiis de pluribus sermo est, subinde aliqua dicuntur, quæ singulis, aliqua verò, quæ uni tantùm conveniunt, ùt inter alia liquet ex iis, quæ lib. Gen. cap. 3. de diabolo & serpente enarrantur. Vide etiam ea, quæ in lib. 2. Reg. cap. 7. quæst. unicâ dicentur, præsertim circa finem.

CAPUT III.

Samuël iteratò vocatus à Domino, mala domui Heli imminentia inaudit, quæ mox adjuratus ab Heli, eidem candidè refert; & deinde toti populo Israëlitico Prophetiis suis innotescit.

QUÆSTIO I.

An lectio nostra vulgata sit genuina circa id quod habetur de extinctione lucernæ Dei?

NOta, quòd juxta Tirinum aliosque insignes Interpretes, hic v. 3. *Lucerna Dei* idem sit quod candelabrum septiceps, de quo agitur Exod. 25. v. 31. In eo enim erant septem lucernæ, & istæ, ùt patet Exod. 27. v. 20. ardebant semper, id est die ac nocte, sed non omnes; nam septem per noctem ardebant, per diem autem quatuor, ùt vult Abulensis hoc loco: aut potiùs manè quatuor extinguebantur, & tres reliquæ manebant etiam per diem accensæ, ùt demonstrat Bonfrerius in cap. 27. Exodi.

℣. 2. *Factum est ergo in die quadam, Heli jacebat in loco suo.* Ita etiam Hebræa, Chaldæa, & Græca, itemque scriptores antiqui passim, ùt Greg., Beda, Rabanus. Designatur autem per hoc, Heli tamquam Sacerdotem ministrantem, imò ùt Pontificem, in atrio, locoque propinquo, atque appendice Tabernaculi, pernoctasse: quapropter meritò deserta est lectio illa, quæ pro *loco* habebat *lectulo.* *Et oculi ejus caligaverant, nec poterat videre:* v. 3. *Lucerna Dei antequam extingueretur, Samuël dormiebat in Templo Domini.*

℟. Et dico: Sic distinguenda sunt hæc Scripturæ verba, ut novus sensus inchoëtur ab illis dictionibus: *Lucerna Dei &c.* quemadmodum nunc distinguunt Biblia Sixtina; nempe ut hic sit ordo verborum: *Heli jacebat in loco suo, & oculi ejus caligaverant, nec poterat videre*: ac deinde sequatur nova sententia: *Lucerna Dei antequam extingueretur, Samuël dormiebat.* Sensus igitur est: Lucerna nocturna in candelabro septicipiti, nondum erat, quoad aliqua luminaria, extincta; adeoque adhuc nox erat, quando dormientem Samuëlem Dominus vocavit.

Porro Abulensis Q. 1. in hoc cap. ita legit: *Oculi Heli caligaverant, & non poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur.* Et sic pariter legunt Rabanus, Angelomus & alii, quasi sensus foret: Heli cæcutiens videre non poterat de nocte, sive etiam in aurora, cùm adhuc lucernæ omnes arderent; sed videre poterat clarâ die, cùm lucernæ aliquæ essent extinctæ: vel potiùs, non poterat videre lucernam ardentem, eo quòd oculi ejus adeo essent infirmi, ut aspectum lucernæ ardentis non posset sustinere. Hinc

Observa ulteriùs, quòd pridem legeretur in accusativo *lucernam*, prout patet ex Lyrano, qui suo tempore querebatur, translationem nostram eatenus esse corruptam; item ex Abulensi, qui in accusativo pariter legens, contendit eam non esse corruptam, sed tantùm vult quòd ante vocem *lucerna* removenda sint duo puncta, & punctum ponendum ante vocem *Samuël*, hoc modo: *Nec poterat videre lucerna Dei antequam extingueretur. Samuël autem dormiebat &c.*

Nihilominus legendum esse in nominativo, & interpunctionem adhibendam post verba, *videre non poterat*: & sublatâ particulâ *autem*, quæ olim redundabat post nomen *Samuel*, novam constructionem inchoandam esse ab illis verbis: *Lucerna Dei &c.* nedum patet ex Bibliis Romanis, in quibus vera lectio restituta est; sed etiam id omnino evidens est ex Versione Aquilæ, & Symmachi, ac textu Hebræo, in quibus legitur hoc modo: *Heli.... non poterat videre. Et lucerna Dei antequam extingueretur, & Samuel dormiens &c.* Similiter habet Versio Græca LXX. Interp. Item Paraphrasis Chaldaïca habet: *Et lucerna domûs Sanctuarii nec extinguebatur.*

Optimè igitur in Vulgata nostra ita lectio restituta est, ut verba illa: *Lucerna Dei antequam extingueretur*, non referantur ad Heli, quasi sensus foret, quòd Heli non posset videre antequam lucerna Dei extingueretur; sed ad Samuëlem, & sensus sit, quòd lucerna Dei nondum esset extincta quando Dominus vocavit Samuëlem, uti supra dictum est.

QUÆSTIO II.

An ex ℣. 14. bujus cap. sequatur Heli non obtinuisse delicti veniam, sed finaliter esse damnatum?

Postquam Dominus Samuëli revelasset, se completurum omnia supplicia, quæ domui Heli, ob ejus, filiorumque peccata, cap. præced. se inflicturum prædixerat, addit

℣. 14. *Idcirco juravi domui Heli, quod non expietur iniquitas domûs ejus victimis & muneribus usque in æternum.* Hinc elucet, ait Estius, quàm grave peccatum sit omissio correptionis debitæ. Ex præsenti tamen Scripturæ loco non sequitur, quòd Heli nunquam peccati sui à Deo remissionem acceperit; nam si hoc sequeretur, pariter inde concludendum foret, quòd tota domus ejus, id est familia, seu omnes posteri ejus damnati essent: quod tamen admitti non potest, ùt ex statim dicendis patebit. Sensus igitur est: Supplicia, quæ domui Heli, ob ejus filiorumque peccata prædixi & intentavi, nullis victimis revocabuntur, sed certò posteris ejus obvenient.

Accipitur ergo hîc *iniquitas* pro pœna iniquitatis, puta quòd posteri ejus non pervenirent ad ætatem senilem: quod dignitate Pontificiâ exuendi essent, quòd ex tantis opibus ad eam indigentiam devolvendi essent, ut æmulis suis mendicato supplicaturi essent pro buccella panis. Similes enim pœnæ constanti & irrevocabili Dei decreto, hîc dicuntur in æternum adhæsuræ posteris Heli, nec ullis muneribus aut victimis avertendæ. Usque adeo displicet Deo Sacrorum contemptus, maximè in Sacerdotibus, inquit Tirinus.

Cæterum, non tantùm ex posteris Heli multi fuerunt, & salvati videntur, ùt Achias, Achimelech (hic quia esurientem Davidem paverat, Saülis jussu trucidatus, à S. Bachiario tom. 1. Bibliothecæ Patrum, & à Ven. Beda in Martyrum Catalogo relatus est) & Abiathar; sed & ipse etiam Heli per veram pœnitentiam, & castigationes temporales verisimilius æternam pœnam evasit, & salutem consecutus est.

Prob. 1. Quia cùm Samuel ei visionem divinamque sententiam indicaret, submittens se castigationi divinæ, cum humilitate & modestia respondit v. 18. *Dominus est: quod bonum est in oculis suis, faciat.* Et postea magis reperitur pro Arca Dei sollicitus fuisse, quàm pro filiis; nam ùt dicitur cap. 4. v. 13. *Erat enim cor ejus pavens pro Arca Dei.* Atqui hæc omnia videntur optima pœnitentiæ indicia; ergo &c.

Prob. 2. Auditâ filiorum morte, non legitur fuisse commotus, sed cum audisset captam Arcam Dei, cecidit de sella retrorsum, mortemque oppetiit: Atqui inde rursus colligitur, bonum semen nihil habuisse pietate ac religione charius, ergo. Unde ob hæc & alia saluti ipsius subscribunt Theodoretus, Dionys. Carthus. Abulensis, & alii interpretes.

Obj. 1. Non videtur Heli habuisse tempus pœnitendi, quia *fractis cervicibus mortuus est*, ùt dicitur cap. 4. v. 18.

℟. Neg. assumpt. Quia præterquam quod mansuetissima ejus responsio, ad revelationem Samuelis data, manifestissimum fuerit pœnitentiæ signum, inter istam revelationem & mortem Heli intercessit totum tempus, quo v. 19. & seq. dicitur crevisse Samuel, & universo Israeli innotuisse tamquam Propheta: ac denique post hæc accidit duplex Philisthinorum pugna, adeoque pœnitendi tempus habuit sufficientissimum.

Inst. Heli non tantùm post severam reprehensionem, cap. præced. sibi à viro Dei factam, sed etiam post auditam revelationem Samuelis, videtur neglexisse castigare filios suos: Atqui hoc negligendo graviter peccavit, ergo peccatis suis immortuus est.

℟. Quamvis ab initio peccaverit nimiâ lenitate, & indulgentiâ erga filios, tamen postea excusandus videtur; eò quòd nimirum præ senio non posset eos adeo severè corripere, præsertim cùm illi jam essent viri, & patris senis jussa dictaque contemnerent.

Obj. 2. S. P. Aug. lib. 17. de Civ. Dei cap. 4. docet Heli reprobatum eodem modo, quo Saül. Ita A Lapide. Atqui Saül impius suicida in æternum periit, ergo & Heli.

℟. Quod Aug. utrumque simul quidem reprobatum asserat; sed tamen non addit *eodem modo.* Et quamvis adderet, tantùm vellet, Heli reprobatum, id est rejectum à Pontificatu, & Saülem à Regno, utrumque scilicet in suis posteris. Nam quod S. Doctor loco citato tantùm agat de reprobatione à Regno terreno, patet ex textu, qui ita sonat: *David, Saüle reprobato, regnum primus obtinuit.... & Heli Sacerdote reprobato, substitutus est in Dei ministerium Samuel.*

Obj. 3. Quod Heli damnatus sit affirmat S. Gregor. parte 2. Curæ pastoralis cap. 6. *Quia*, inquit, *falsâ pietate superatus ferire delinquentes filios noluit, apud districtum Judicem, semetipsum cum filiis crudeli damnatione percussit: hinc namque divinâ voce ei dicitur* (supra cap. 2. v. 29.) HONORASTI FILIOS TUOS MAGIS QUAM ME. Simili ferè modo loquuntur alii Patres, inter quos afferuntur S. Chrysost. Hom. 59. in Gen. & S. Hieron. lib. 1. cont. Jovinianum.

Resp.

℟. Quòd juxta S. Gregor. se cum filiis damnatione crudeli percusserit, id est damnabiliter, seu graviter juxta ipsum peccaverit, nam causalis, quam subjungit, non plus importat; siquidem ex eo quòd divina vox eum graviter arguerit seu reprehenderit, nequaquam sequitur quòd in æternum perierit.

Ad authoritatem autem SS. Chrysost. & Hieron. dico, quod illi locis citatis nihil aliud velint, quàm quod Heli propter peccata tum sua, tum filiorum, ad pœnam, & mortem temporalem à Deo condemnatus fuerit. Etenim verba S. Chrysost. sunt hæc: " „ Oro, ut præbeamus manum filiis nostris, ut ne „ etiam pro his, quæ illi peccarunt, *pœnas sustineamus.* An nescitis *quid seni Eli acciderit*, cùm „ non debitè emendaret filiorum delicta? Quemadmodum enim medicus, si morbum sectione indigentem, unctione aut emplastro curare voluerit „ cito, morbum incurabilem efficiet, cùm congruam „ non adhibeat medicinam: ita & senex ille, cùm „ deberet filios suos pro peccatorum qualitate emendare, minimâ usus lenitate illos arguit. „ S. autem Hieron. lib. cit. cap. 20. ita scribit: *Deum offendit Heli Pontifex, qui corripuerat quidem filios, sed quia non abjecerat delinquentes,* RETRORSUM CECIDIT, ET MORTUUS EST.

Cùm itaque in Scriptura nullæ aliæ pœnæ legantur seni Heli accidisse, quàm calamitates temporales; & S. Hieron. hanc ejus pœnam fuisse asserat, quod retrorsum ceciderit, & mortuus sit; clarè sequitur, quod isti SS. Patres tantùm agant de pœnis temporalibus, à Deo seni Heli inflictis.



CAPUT IV.

Israëlitæ à Philisthæis iterum, iterumque cæduntur ad 34000. Arca Dei capitur: duo filii Heli, Ophni & Phineës, occiduntur; ipse Heli è sella corruens, expirat: & nurus ejus, uxor Phineæ, in partu extinguitur.

QUÆSTIO UNICA.

An Israëlitæ licitè adduxerint Arcam fæderis in castra pro obtinenda victoria?

APud Eminentissimum Cardinalem Bellarminum lib. 4. de Eucharistia cap. 30. objicit Kemnitius argumentum (ùt ipse putat) insolubile contra circumgestationem Vener. Sacramenti, & contra Processiones, ex hoc loco desumptum, quòd videlicet Israelitæ bonâ quidem intentione, sed absque Dei mandato, adduxerint Arcam Dei in castra, existimantes per eam Arcæ circumgestationem se victoriam de Philisthæis relaturos, cùm tamen oppositum acciderit: nam & exercitus cæsus est, & Sacerdotes, qui Arcam adduxerant, occisi sunt; imo & ipsa Arca ab hostibus capta est. Occasione hujus argumenti meritò discutitur præsens Scripturæ locus. Unde

℟. Et dico: Dum v. 3. *Dixerunt majores natu de Israel... Afferamus ad nos de Silo Arcam Fæderis Domini.... ut salvet nos de manu inimicorum nostrorum*, hoc eorum consilium malum non fuit, neque temerarium, meritòque sperare poterant victoriam ex præsentia Arcæ, sicut ad ejusdem præsentiam noverant stetisse aquas Jordanis, & corruisse muros urbis Jericho. Unde S. P. Aug. lib. 10. de Civ. Dei cap. 17. ait: *Civitatis, quæ prima hostilis occurrit, more gentium Deos plurimos colens, septies eâdem Arcâ circumactâ, muri repente ceciderunt, nullâ manu oppugnati, nullo ariete percussi.*

Insistebant etiam Israëlitæ Moysis vestigiis, sub quo, dum castra movebantur, Arca præibat, ut per præsentiam ejusdem liberarentur ab hostibus, ut patet ex Numer. 10. v. 35. & 36. ubi habetur: *Cumque elevaretur Arca, dicebat Moyses: Surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te, à facie tua. Cùm autem deponeretur, ajebat: Revertere Domine ad multitudinem exercitûs Israël.*

Hinc, ut optimè respondet Bellarminus, causa tot malorum non fuit Arcæ adductio in castra, sed peccata Israëlitarum, & præcipuè Sacerdotum Ophni & Phineës filiorum Heli, ut Deus ipse testatur, supra cap. 2. & 3. Quòd ètiam populus Israël tunc temporis adhuc coleret idola *Baälim & Astaroth*, non obscurè insinuat Scriptura infra cap. 7. v. 4.

Et revera, quòd adductio Arcæ ipsis cladem non adduxerit, sed propria demerita, clarum est: nam alioquin ait Bellarminus, Arca erat in castris, quando Joäb superavit filios Ammon, 2. Reg. 11. idque ex verbis Uriæ ad Davidem colligit Estius: *Arca Dei, & Israel, & Juda in papilionibus habitant.* Insuper dum Israëlitæ Numer. 14. ab Amalecitis victi & cæsi sunt, Scriptura monendum putavit, non fuisse tunc Arcam cum illis, qui præliabantur, inquit rursus Bellarminus.

Præterea cum David fugeret Absalom 2. Reg. 15. Sacerdotes post eum, ac pro ejus atque exercitûs illius tutela Arcam Domini ex Jerusalem adferebant; tametsi ille, præ humilitate indignum se existimans eo honore ac sacro præsidio, jusserit Arcam referri in locum suum.

Nec obstat, quòd solemnis Arcæ circumgestatio circa muros Jerichontinos, jubente Deo facta sit: quia 2. Reg. 6. & 3. Reg. 8. solemnissimæ & Deo gratissimæ leguntur Processiones, ubi Arca Domini de loco in locum transferebatur, quæ tamen absque divino mandato factæ sunt.

Nec obstat etiam quòd, postquam fixam mansionem haberet Tabernaculum, non liceret ordinariè Arcam è Sancto Sanctorum efferre: quia, ùt notat Abulensis Q. 6. Israëlitæ non extulerunt Arcam ex curiositate, sed ex necessitate: nam cùm essent superati à Philisthæis, judicaverunt quòd in nullo esset sibi auxilium, nisi in Arca Dei, & ideo eduxerunt eam ex Tabernaculo, & adduxerunt in castra.

Ex dictis igitur patet, quòd objectio illa, quam adversùs circumgestationem Eucharistiæ velut fulmineam putant hæretici, in fumum abeat.

****

CAPUT V. VI. VII.

Philisthæi Arcam Domini captam, in templo Dagon idoli sui collocant, quod coram illa prosternitur. Eam deinde plaustro impositam ad Israëlitas remittunt, quam ubi intuentur Bethsamitæ, à Deo graviter puniuntur. Samuëlis hortatu Israëlitæ cultui divino se addicunt, eoque pro illis orante, præclaram de Philisthæis victoriam referunt.

QUÆSTIO I.

Quare Philisthæi Arcam in Templo Dagon collocarint, & quomodo Deus eos punierit?

CAp. 5. v. 2. *Tuleruntque Philisthiim Arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & statuerunt eam juxta Dagon.* Videntur Philisthæi Arcam in templo Dagon statuisse quasi trophæum quoddam de hostibus suis, Dagonis beneficio superatis.

ratis. Quasi dicerent: Ecce Dagon Deus noster vicit Deum Hebræorum, nosque eorum victores effecit. Sic Judic. 16. laudabant Philisthæi Deum suum Dagon pro Samsone in manus suas tradito.

An autem etiam honoris ac religionis causâ eam in templo posuerint, ut unà cum Deo suo Dagon colerent, non convenit inter interpretes. Estius negat, nullam tamen negationis suæ rationem assignat. Tirinus affirmat, quia magnum in Arca numen latère existimabant, ùt ex illorum verbis cap. 4. v. 7. & 8. colligitur. Certè quòd eam in templo Dei sui primarii honorificè collocarint, docet S. P. Aug. lib. 10. de Civ. Dei cap. 17. ubi ita scribit: *Cùm Arca propter eorum* (Israëlitarum) *peccata fuisset ab hostibus capta, hi qui eam ceperant, in templo Dei sui, quem præ cæteris colebant, honorificè collocarunt.*

Quòd verò nonnulli dicunt, Aug. lib. 17. de Civ. Dei cap. 4. docere, Philisthæos Arcam in templo Dagon collocasse, ut eum hoc dono honorarent, verum non est: nam illo loco hoc non docet, imo nequidem agit de Arca, aut de Idolo Dagon.

Ut autem Deus hìc injuriam Arcæ, id est sibi super Arcam residenti illatam, gravi pœnâ ulcisceretur, atque simul ostenderet, quòd Dagon non esset Deus, sed merè inane simulacrum; dum diluculò surrexerant Azotii, *Dagon jacebat pronus in terra ante Arcam Domini*, ùt dicitur v. 3. Sed cùm Sacerdotes eum restituissent in locum suum, antequam populus perciperet, quòd Israëlitarum Deus de injuria sibi illata se vindicasset; hinc Deus addidit aliud signum manifestum, per detruncationem idoli.

v. 4. *Rursumque mane die alterâ consurgentes, invenerunt Dagon jacentem super faciem suam.... caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum ejus abscissæ erant super limen.* Priori vice Dagon è solio seu sede sua dumtaxat erat dejectus, sed graviùs mulctatur secundà vice, ut vel sic intelligerent veri Dei potentiam, & idoli sui vanitatem.

v. 5. *Porrò Dagon solus truncus remanserat in loco suo.* Arbitratur Estius quòd, dum hìc dicitur Dagon jacuisse in terra coram Arcam Domini, id per Synecdochen tantùm de capite ac brachiis intelligendum sit, quæ super limen jacebant ante Arcam; quasi utique diceretur jacuisse Dagon, quia aliquid ejus jacebat, ut accipiatur totum pro parte. Quod autem sequitur: *Dagon solus truncus remanserat in loco suo*, intelligit de reliqua parte, quæ truncatis capite ac brachiis, remanserat in folio seu sede sua.

Sed præferenda videtur expositio Tirini, quæ est hujusmodi: *Dagon solus truncus remanserat in loco suo*, non in illo sublimi, ex quo solebat adorari; sed humi, seu in pavimento, in quod dejectus erat: cùm enim gravi collisione à trunco corpore resiliissent manus & caput versùs limen templi rotata, truncus tamen ipse in eo loco mansit, quem cadens primùm occupavit.

Prima igitur plaga, qua Deus hìc punivit Philisthæos, fuit sæviendo in primarium eorum Deum, scilicet Dagonem, prosternendo nempe eum ante Arcam, ut illam adorare videretur. Secunda fuit, eos partim morte, partim morbo ani pudendo mulctando. Tertia fuit, in ipsam regionem mures immittendo, qui omnia sata & germina depascerent, ùt liquet ex v. 6. & sequentibus.

QUÆSTIO II.

Cur Bethsamitæ, Arcam aspicientes, à Deo puniti sint?

PHilisthæi *prodigiis acti, deformiùsque puniti, Arcam divini testimonii populo* (Israëlitico) *unde ceperant reddiderunt... Imposuerunt eam plaustro eique juvencas, à quibus vitulos sugentes abstraxerant, subjunxerunt, & eas quò vellent ire siverunt, etiam hinc vim divinam explorare cupientes. At illæ sine homine duce atque rectore, ad Hebræos viam pertinaciter gradientes, nec revocatæ mugitibus esurientium filiorum, magnum Sacramentum suis cultoribus reportarunt.* S. P. Aug. lib. 10. de Civ. Dei. cap. 17.

Certum videtur, quòd hìc peccaverint Philisthæi, tum quia fecerunt illud ad experimentum sumendum, an Deus Israel dirigeret istas vaccas, an non, ut liquet cap. 6. v. 9. & hoc pertinet ad vitium tentationis Dei; tum quia usi sunt augurio vaccarum, ut explorarent an à Deo, an casu eis plagæ accidissent; cùm Deum Israel ex tot plagis, antea ipsis immissis, agnoscere & revereri debuissent.

Cap. 6. v. 12. *Ibant autem in directum vaccæ, per viam, quæ ducit Bethsames.* Cùm vaccæ istæ essent indomitæ, & non assuetæ portare jugum, vel plaustrum trahere, manifestum fiebat Satrapis Philisthinorum, plaustrum sequentibus, quòd ducerentur, occultâ Dei virtute, directè in terram Israel.

Postquam Arca adducta fuisset Bethsames, & ibidem Bethsamitæ immolassent victimas Domino: *percussit* (Deus) *de viris Bethsamitibus, eò quòd vidissent Arcam Domini*, ùt dicitur v. 19.

℞. Et dico 1. Non percussit Deus Bethsamitas, quia simpliciter Arcam viderant: nam licebat eis illam videre opertam, sicut viderant omnes, qui erant in bello, supra cap. 4. & viderant omnes, qui erant in deserto, quando castra movebantur, nec tamen propterea ullus à Deo occidebatur: sed percussit eos, quia velis detractis, quibus obvolutam à Philisthæis eam acceperant, nudam viderant; quod ne Levitis quidem licebat, sed sub pæna mortis prohibitum erat, ùt patet Numer. 4. v. 15. & 20. Ita Hugo Cardinalis, Abulensis, Tirinus & alii.

Contigit autem hoc, quia cùm venisset Arca Dei de terra Philisthiïm, ubi septem mensibus fuerat, Bethsamitæ noviter repleti magno gaudio, discoöperuerunt eam, & qùidem populares, cùm nullus Israelitarum hactenus vidisset Arcam nudam præter Sacerdotes.

Hebræi dicunt, quòd non tantùm viderint, sed etiam aperuerint Arcam, & in eamdem inspexerint, idque vel ex curiositate, ut tabulas Legis viderent, vel studio cognoscendi, an Philisthæi nihil ex Arca sustulissent, nihil in eam intulissent, sicut ad ejus latus aurea munera collocarant. Unde Pagninus ex Hebraïco vertit: *Quia aspexerunt ea, quæ erant in Arca.* Alii transferunt: *Eò quòd aspexerant in Arcam.* Hoc autem videndi studium, quod hìc plus curiosæ intemperantiæ, quàm pietatis habebat, non debebat nisi à primis Sacerdotibus adhiberi, & propterea tam severo supplicio meritò punitum fuit, ùt observat Tirinus.

Dico 2. Tres alias percussionis causas assignat Lyranus, scilicet 1. ineptam & inanem Bethsamitarum lætitiam,

2. Quòd vaccas immolaverint Holocaustum Domino, quod erat contra legem Levit. 1. v. 3. ubi dicitur, quòd solus mas offerri posset in Holocaustum.

3. Quòd Arcam Domini dimiserint sub dio, sine luminaribus & cultu debito.

Verùm has rationes non subsistere, ostendit Abulensis Q. 25. Etenim ad 1. dicendum est, quòd eorum lætitia non fuerit inepta, sed ex intimis visceribus meritò profecta ob recuperationem Arcæ.

Ad 2. Respondetur, quòd, licèt id non licuerit in solemni & ordinario Sacrificio, loco & tempore à Lege definitis, tamen hìc non fuerit contra legem; quia nempe Deus hoc ipso quo vaccas ductu suo eò adegerat, censebatur eas ad Holocaustum extra ordinem consuetum sibi delegisse.

Ad 3. dici potest, nec in deserto luminaria hujusmodi prælata fuisse, tantùmque in Tabernaculo candelabrum aureum septiceps fuisse, & quidem extra Sanctum Sanctorum, in quo erat Arca.

QUÆ-

QUÆSTIO III.

Utrùm ultra 70. viros de populo, insuper à Deo percussa sint 50000. plebis?

RESp. affirmativè. Prob. 1. Quia id manifestè indicat Vulgata nostra, quæ conformiter ad Translationem S. Hieron. cap. 6. v. 19. ita habet: *Percussit autem de viris Bethsamitibus, eò quòd vidissent Arcam Domini: & percussit de populo septuaginta viros, & quinquaginta millia plebis.*

Prob. 2. ex Versione LXX. Interp. qui pariter transferunt: *Percussit in eis* (Bethsamitibus) *septuaginta viros, & quinquaginta millia virorum de populo.* Consonat & textus Chaldaïcus, qui habet hoc modo: *Occidit in Senibus populi septuaginta viros, & in universitate quinquaginta millia viros.*

Et fanè sic verificari videtur quòd Deus percusserit *plebem plagâ magnâ*, ùt additur in textu; quatenus nempe septuaginta, utique primarii, quos Senes populi appellat textus Chaldaïcus, homines corruerint, & quinquaginta millia de plebe, undique catervatim accurrente ex vicinis locis.

Nec dicas cum Abulensi Q. 28. quòd etiam pereuntibus tantùm 70. viris, esset plaga magna, potissimùm quia populus oppidi Bethsames non erat magnus: siquidem non dicitur quòd Dominus Bethsamitas, sed quòd plebem percusserit plagâ magnâ. Unde in sacro textu non notatur plaga magna respectivè ad solos Bethsamitas, sed absolutè considerando totam plebem, quæ accurrerat.

Obj. 1. Josephus lib. 6. Antiq. cap. 2. agens de præsenti strage, ita habet: *Indignatio Dei Bethsamitas invasit, ex quibus septuaginta occidit.* De quinquaginta autem millibus altùm silet; ergo &c.

℟. Josephum siluisse de 50000. quia forsan non invênit ea in textu, quo ipse utebatur. At cùm noster Interpres, LXX. & Chaldæus illa quinquaginta millia in textu Hebraïco invenerint, authoritas Josephi, utpote tantùm negativa, his omnino cedere debet.

Obj. 2. Juxta Versionem Pagnini textus Hebraïcus ita habet: *Percussit in populo septuaginta viros quinquaginta millia virorum.* Qui textus cùm non habeat copulativam *&*, nec etiam ly *plebis*, videtur hunc habere sensum: De populo, in quo erant 50000. hominum capita, à Domino percussi sunt 70. sive ex 50000. virorum, qui utique præsentes erant, percussit Dominus 70. Ac proinde quod textus Latinus habet: *Et quinquaginta millia plebis*, explicari potest in nominativo, quasi diceretur: Et quinquaginta millia plebis aderant, videbantque hanc 70. virorum stragem.

℟. Licèt textus Hebraïcus non habeat copulativam *&*, nec etiam ly *plebis*, tamen hæ voces æquè facilè subintelligi possunt, ac in opinione opposita subintelligitur: *in qua erant*, aut: *qui præsentes erant.* Ac proinde textus Hebraïcus optimè reduci potest ad hunc sensum: *Percussit in* seu *de populo*, utique Bethsamitico, *septuaginta viros, & quinquaginta millia virorum* de plebe, uti transtulit Interpres Latinus.

Obj. 3. Dominus percussit populum, eo quod vidisset Arcam, ùt dicitur cap. 6. v. 19. Atqui illo die, quo Arca reducta fuit ex regione Philisthinorum, non videntur omnes isti, quos nos supponimus catervatim è vicinis locis accurrisse, potuisse videre Arcam, ergo &c.

℟. Ex versu 19. tantùm constare, quod Dominus percusserit Bethsamitas, eo quod vidissent Arcam: ac proinde dato quod tota plebs, undique accurrens, eam videre non potuerit, tamen inde non sequitur quod hæc pariter non fuerit percussa: siquidem & hanc, vel quia Arcam videre concupivit, vel ob aliam causam, à Deo percussam esse, manifestum est ex textibus, supra prob. 1. & 2. citatis.

QUÆSTIO IV.

Quædam alia resolvuntur.

CAp. 7. v. 1. *Venerunt ergo viri Cariathiarim, & reduxerunt Arcam Domini, & intulerunt eam in domum Abinadab in Gabaä.* Per Gabaä hic non intelligitur urbs Gabaä, de qua agitur Josuë 18. sed intelligitur collis sive locus excelsior in urbe Cariathiarim: siquidem in hanc urbem Arcam translatam fuisse, liquet ex v. 2. Itaque Arca reposita fuit, non in urbe Gabaä sita in tribu Benjamin, sed in Gabaä Cariathiarim, id est, in colle civitatis Jarim, in quo erat domus Abinadab: Gabaä enim Hebraïcè collem sive locum altum significat. Unde locus qui hîc *Gabaä* dicitur, 1. Paralip. 13. v. 6. *collis* appellatur.

℣. 2.... *Et requievit omnis domus Israël post Dominum*: id est, novo fœdere sociata est Deo, idque operâ Samuëlis. Versio LXX. habet: *Reversa est domus Israël*, utique ad cultum Dei stabilem.

v. 6. *Et convenerunt* (ex imperio Samuëlis) *in Masphath: hauseruntque aquam, & effuderunt in conspectu Domini.* Per istam aquam, juxta Lyranum, intelliguntur lacrymæ contritionis exeuntes à corde, per oculos effusæ. Hac igitur ceremoniâ videntur designare voluisse ita à se abjici antiquam impietatem, atque idolorum execrandam memoriam, ut non minùs excedant ab animo, quàm aqua ex vase, ex quo ita defluit, ut nullus ejus vel sapor, vel odor, vel color, vel humor vasi adhærescens maneat: in quo symbolum animi verè pœnitentis designatur.

Et jejunaverunt: ecce hîc tres actus pœnitentiæ, ait A Lapide, scilicet *contritio* significata in effusione aquæ; *confessio* cùm dicunt: PECCAVIMUS DOMINO; *satisfactio* cùm jejunant.

v. 7. *Et audierunt Philisthiim quòd congregati essent filii Israel.* Notandum quòd Philisthæi post debellationem populi Israël, propter peccata filiorum Heli factam, tenuerint Israëlitas sub tributo, & ne haberent opportunitatem rebellandi, videntur eis interdixisse, ne congregationes populi celebrarent. Unde audientes *quòd congregati essent in Masphath, ascenderunt Satrapæ Philisthinorum* cum exercitu valido contra Israël.

℣. 10. *Factum est autem, cùm Samuël offerret Holocaustum, Philisthiim inire prælium contra Israël: intonuit autem Dominus fragore magno:* & Philisthæos cælitus debellavit, ac contrivit; atque, ùt ex cap. 46. Ecclesiastici liquet, eâdem clade involvit Principes Tyriorum, quos nempe Philisthæi in auxilium advocarant.

Huc respicit S. P. Aug. lib. 17. de Civ. Dei cap. 7. dicens: "Magnus Propheta Samuël... quando exclamavit, ad Dominum pro Israël, & exaudivit eum: & cùm offerret Holocaustum, accedentibus alienigenis ad pugnam contra populum Dei, tonuit Dominus super eos, & confusi atque superati sunt.

℣. 14. *Et redditæ sunt urbes, quas tulerant Philisthiim ab Israël, Israëli, ab Accaron usque Geth.* Non est sensus, quòd ipsæ urbes Accaron & Geth redditæ sint Israëlitis, sed urbes quæ interjacebant inter illas, quas Philisthæi superioribus bellis abstulerant Israëlitis, pertinentes potissimùm ad tribum Dan, ùt observat Estius.

CAPUT VIII. IX.

Filiis Samuëlis ad avaritiam declinantibus petunt Israëlitæ sibi Regem: & licèt ex Samuële intelligerent quàm dura sint Regum Imperia, persistunt tamen in petitione sua. Saül, dum de perditis asinis consulit Samuëlem, ab ipso intelligit, se Regem futurum Israëlis.

QUÆSTIO I.

Cur Samuël ob peccata filiorum suorum non fuerit punitus: & quare ei displicuerit quòd Israëlitæ postulaverint sibi Regem?

CAp. 8. v. 3. *Et non ambulaverunt filii illius* (scilicet Samuëlis) *in viis ejus: sed declinaverunt post avaritiam, acceperuntque munera, & perverterunt judicium:* munera enim excæcant oculos sapientum, & depravant corda judicum.

Cur verò Deus, qui adeo in Heli Pontifice puniit filiorum peccata, non etiam à Samuële exegerit pœnas eorum, quæ filii ejus in subditos sibi populos admiserunt, duas rationes assignant S. Gregor. & Theodoretus.

1. Quia plura, & longè majora fuerunt peccata filiorum Heli: nam Sacra profanabant, mulieres Tabernaculo deservientes constuprabant, Sacrificiorum ritus, & ordinem pervertebant: filii autem Samuëlis non nisi munera accepisse, & suis commodis ac avaritiæ inhiantes judicia pervertisse leguntur; idque videtur factum modico tempore, & occultè, nam ubi populus id advertit, illico eorum loco à Samuele Regem petiit.

2. Quia filiorum peccata Samuëli non erant cognita, sicut erant cognita Heli; nam Heli Pontifex simul cum filiis Sacerdotibus versabatur in ministerio Tabernaculi: Samuël verò in Ramatha jus dicebat, illam aquilonarem Judææ partem sibi reservans administrandam; filios verò suos in Bersabeë Judices constituerat, & australem illis partem demandaverat, ùt dicitur cap. 8. v. 2. Hinc facilè contingere potuit, ut illorum procul absentium scelera parens optimus ignoraret.

ỳ. 6. *Displicuit sermo* (quem dixerant universi majores natu Israël) *in oculis Samuelis, eò quòd dixissent: Da nobis Regem, ut judicet nos.* Meritò displicuit

1. Quia cùm Deus populum illum Israëliticum sibi peculiarem ac proprium elegisset præ cæteris nationibus, ita ut ipsemet esset velut immediatus Rex ipsorum per singularem administrationem, Judices autem essent ejus velut vicarii, quos ipse instituebat sicut Rex Vice-Regem in aliquo Regno; hac postulatione Deum quodammodo repudiabant, ùt observant Procopius & Rupertus. Et hinc facilè intelligitur, quomodo etiam Deo graviter displicuerit hæc postulatio, quamvis inter tres politicas administrationes Monarchica & Regalis censeatur optima, utpote simillima Monarchiæ divinæ.

2. Displicuit meritò illa petitio in oculis Samuëlis, quia displicuit ipsi malitia & improbitas filiorum suorum, quæ hucusque latuerat ipsum, inquit Lyranus, occasione cujus improbitatis Regem petebant.

3. Quia hac petitione abjiciebant Samuelem suum Judicem; quia ipse, de Republica optimè meritus, redigebatur in ordinem communem: electo enim Regi subditus erat futurus, ùt observat Menochius.

4. Quia populus in hoc volebat assimulari gentibus, dicens cap. 8. v. 5. *Constitue nobis Regem, ut judicet nos, sicut & universæ habent nationes.* Petebant ergo Regem talem, inquit A Lapide, qualem habebant gentiles, puta Persæ, Ægyptii, Medi, Chaldæi, qui potestatem regiam, tyrannidi proximam, obtinebant.

Obj. 1. Deuter. 17. v. 14. & 15. præcipit Deus Israëlitis, ut si velint sibi Regem constituere, sicut habent omnes per circuitum nationes, eum constituant, quem Dominus elegerit de numero fratrum eorum: ergo hæc eorum postulatio non videtur fuisse contra voluntatem Dei; ac consequenter petendo Regem, non peccarunt.

℞. Neg. conseq. & ad locum Deuter. dico cum S. P. Aug. Q. 26. in Deuter. hanc postulationem, eo non obstante, *meritò non fuisse secundùm voluntatem Dei* (sed potiùs contra ejus voluntatem) *quia hoc fieri non præcepit, sed desiderantibus permisit. Verumtamen præcepit, ne fieret alienus, sed frater: id est, ex eodem populo indigena, non alienigena.*

Obj. 2. Saltem Samuël, infra cap. 12. v. 12. inconvenienter increpavit Israëlitas de petitione Regis; ipse enim erat senex, & judicaturæ minùs idoneus, filii autem ejus pervertebant judicium, & declinabant post avaritiam.

℞. Neg. assumpt. Nam quamvis ipse esset adeo senex, ut non posset jam singulis annis discurrere per totum Israël, & populum judicare in tribus locis, nempe in Bethel, Galgala, & Masphath (sicut facere consueverat in juventute sua cap. 7.) tamen erat adhuc satìs robustus, & judicio pollens ad judicandum Israëlitas, si convenissent in uno loco

Patet hoc, quia etiam post electionem Saülis in Regem, interfuit castris & prælio, contra Regem Ammonitarum, ùt patet ex cap. 11. v. 7. ut omnes ad pugnam animaret, & suis meritis ac precibus à Deo victoriam impetraret. Et postea cap. 15. v. 33. in frusta concidit & dilaniavit Regem Agag, cui Saül contra mandatum Dei pepercerat: adeoque adhuc pollebat viribus.

Quod attinet ad ejus filios, quamvis hi non rectè agerent, non debebant ideo Israelitæ immediatè Regem petere, sed rogare Samuëlem, ut corrigeret eos, & sic fortè destitissent ab iniquitate; vel si non se emendassent, habebat Samuël aliud remedium; potuisset namque sibi deligere viros bonos & justos, qui populum judicassent.

QUÆSTIO II.

An jus Regis, quod Samuël prædicit Israëlitis, intelligatur de jure legitimo, an de injusto & usurpatitio?

DIxit autem Dominus ad Samuelem cap. 8. v. 9. *Nunc ergo vocem eorum audi: verumtamen contestare eos, & prædic eis jus Regis:* sensus est: explica cæco populo, quale jus usurpaturus sit Rex, quem similem Regibus aliarum nationum sibi præfici postulant: nempe qui non communi consilio, sed suo solius arbitratu Rempublicam administraret, qui non tam populi commodis, quàm suæ gloriæ, suo lucro &c. intenderet.

Et verò, ùt notat Tirinus, tales Reges Israëlitis ut plurimùm obtigisse, nimis manifestum est ex jugo gravissimo, quod & Salomon, & Roboäm, ac multi alii istius populi Reges subditis imposuerunt. Hinc & Deus per Samuëlem eis prædixerat v. 18. *Et clamabitis in die illa à facie Regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus:* quod & maximè impletum observat Estius sub illo ipso Rege, sub quo Israëlitæ videbantur in primis florere, nempe sub Salomone, ùt satìs patet ex querimonia populi apud filium ejus Roboäm, & ex ipsius Roboämi confessione 3. Reg. 12. v. 14. Clamavit ergo populus sub Salomone gemitu cordis (quia voce non audebat propter ejus potentiam) postea autem clarâ voce, ubi Regnum auspicabatur Roboäm, sed utrumque frustra. Hinc

℞. Et dico, quod cap. 8. v. 11. habetur: *Hoc erit jus Regis, qui imperaturus est vobis,* intelligitur non de jure vero & legitimo, sed de injusto &

& usurpatitio: non enim hìc significatur quid Reges jure possint, sed quid audeant, ait Menochius. De jure usurpatitio hunc locum pariter intelligunt Abulensis, Estius, Tirinus & alii communiter.

Unde S. Thom. 1. 2. q. 105. a. 1. ad 5. "Dicendum, inquit, quòd illud jus non debebatur Regi ex institutione divina, sed magìs prænuntiabatur usurpatio Regum, qui sibi jus iniquum constituunt, in tyrannidem degenerantes, & subditos deprædantes. Et hoc patet per hoc, quod in fine subdit: *Vosque eritis ei servi*, quia tyranni suis subditis principantur ùt servis. Unde hoc dicebat Samuël ad terrendum eos.

Addit S. Doctor: "Potest tamen contingere, quod bonus Rex absque tyrannide filios tollat, ut constituat tribunos & centuriones, & multa accipiat à subditis suis propter commune bonum procurandum.

Quòd hìc sermo sit de jure usurpatitio, evidens est, quia iniquum est, ut Rex filios subditorum à parentibus ad libitum abripiat, eosque sua faciat mancipia; ut eorum vineas, agros, & oliveta optima auferat, illaque det servis suis; ut servos, ancillas, asinos, & juvenes optimos heris adimat, eosque operis suo applicet.

Eapropter culpantur, & morte puniuntur Achab & Jezabel 3. Reg. 21. quòd tale jus usurpassent, invadendo vineam Naboth, eumque, quia cedere nolebat, occidendo.

Dico 2. Nec minùs probabiliter ad virtuosam indolem, & animi integritatem referri potest id, quod v. 2. habetur. Hinc cap. 13. v. 1. dicitur: *Filius unius anni erat Saül*, quasi sensus foret: Tam erat innocens & pius, ac si fuisset infans unius anni. Quod ergo hìc dicitur: *Non erat vir de filiis Israel melior illo*, significat, quod de populo non esset vir melior illo. Unde etiamsi de vitæ innocentia jam dicta accipiantur, non sequitur, quod fuerit melior Samuële: nam Samuël, Judex & Propheta, superior erat filiis Israël.

P. An Saül & famulus ejus, quærentes amissas asinas, voluerint munusculum Samuëli offerre, tamquam pretium Prophetiæ, adeoque commiserint flagitium Simoniæ?

℟. Negativè, sed unicè id Samuëli intenderunt offerre, ut signum subjectionis & observantiæ erga superiorem suum, ut vult Tirinus: vel ut munus gratitudinis aut sustentationis causà ultro oblatum, ut censet A Lapide: unde Simoniæ vitium non commiserunt. Sicuti igitur nemini ad Persarum Reges vacuis à dono manibus accedere licebat, idque in signum submissionis, inquit Sanctius, ita hic de munere fuerunt solliciti Saül ejusque famulus.

Ea, quæ habentur cap. 10. 11. & 12. non continent particularem difficultatem, sed solà lectione facilè intelligi possunt.

QUÆSTIO III.

Quo sensu Saül dicatur electus ac bonus &c.

CAp. 9. v. 1. *Et erat vir de Benjamin nomine Cis... fortis robore*, utique bellicosus & disciplinâ militari insignis. Erat hic pater Saülis, cujus fortitudo notatur, ut filio ejus non defuisse insinuetur animi magnitudo, in Rege desiderata, quasi ex paterno sanguine hausta.

℣. 2. *Et erat ei filius vocabulo Saül, electus & bonus.* Quærit Estius quomodo electus; qui postea reprobatus? Item quomodo subdatur: *Et non erat vir de filiis Israel melior illo*; an ergo ipse melior Samuële?

Lyranus sic exponit: Erat *electus*, sine macula notabili vitiorum, & *bonus* ratione morum ac virtutum. *Electus & bonus*, id est animi & corporis dotibus egregiè ornatus, inquit Menochius.

Referunt hoc quidam ad præsentem justitiam, ait Estius, & per electum intelligunt insigniter bonum, ut sit hyperbolica quædam commendatio probitatis ejus, quemadmodum dicere solemus de aliquo egregiè docto: Nihil illo doctius.

Versio Chaldaïca habet: *Saül, juvenis pulcher, & non erat vir de filiis Benjamin, qui pulcher ab eo.* Unde & Pagninus ex Hebraïco vertit: *Non erat pulchrior illo.*

Cui interpretationi consonat, quod subditur in textu: *Ab humero & sursum eminebat super omnem populum.* Et cap. 10. v. 24. ad corporis habitum attendit Samuël, dicens: *Certè videtis, quem elegerit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo.* Neque enim animi affectionem videre poterant filii Israël. Itaque

℟. Et dico 1. Quod v. 2. in commendationem Saülis dicitur, ad formam & robur corporis videtur probabiliter referri posse, ùt ex dictis patet. Quocirca S. P. Aug. Serm. 15. de verbis Apostoli cap. 3. ita scribit: *Qui fuerit Saül nostis: ipsius electa est statura procera. Sic eum describit Scriptura, quod supereminens esset de omnibus, quando electus est, ut ungeretur in Regem.*



CAPUT XIII.

Cæsi à Saüle & Jonatha, filio ejus, Philisthæi, ingentes copias adversùs Israëlitas instaurant, quibus terrentur Hebræi: Saül pavidus, ut Dei opem imploret, non expectato Samuële, holocaustum offert; hinc objurgatur à Samuële, & reprobatur à Deo.

QUÆSTIO I.

Quo sensu dicatur ℣. 1. filius unius anni erat Saül cum regnare cœpisset, duobus autem annis regnavit super Israël?

REsp. Sensum horum verborum videri esse hunc: Sicut filius unius anni, morum innocentiâ, humilitate, & puritate erat Saül cum regnare cœpisset; duobus autem annis, in ista puritate persistens, regnavit super Israël, donec v. 9. factus sit Deo inobediens, offerendo holocaustum, non expectato adventu Samuëlis. Ita explicant hunc textum S. Petrus Damiani lib. 2. Epist. 20. Rupertus in cap. 2. Apocal. Hugo Cardinalis, Theodoretus, Lyranus, Abulensis & alii. Aliqui pro hac opinione etiam citant S. P. Aug. lib. 7. Locutionum in Judic. Sed ibi S. Doctor non aliud observat, quàm quòd juxta Scripturam aliquando dicatur: *Potiùs filius centum decem annorum, quàm homo centum decem annorum.* Interim resolutio data

Prob. 1. Ex Paraphrasi Chaldaïca, in qua dicitur: *Sicut filius anni, in quo non sunt culpæ, Saül erat.*

Prob. 2. Quia certum est, quod verba illa: *Filius unius*

unius anni erat Saül non possint intelligi de ætate, quam in initio Regni attigerat; siquidem ex cap. 9. v. 2. constat, quod ab humero & sursum emineret super omnem populum Israël, ergo verba illa intelligi debent sensu statim dato, & consequenter in præfato textu subintelligitur nota similitudinis *sicut;* nam hanc notam in comparationibus & similitudinibus sæpe non exprimit, sed subintelligit Scriptura, ùt inter alia liquet ex Numer. 23. v. 10. Psalm. 44. v. 2. & Prov. 16. v. 24. Ergo rectè præcitata verba exponuntur de Saülis simplicitate, humilitate &c. Præsertim cùm non sit alienum à phrasi Scripturæ, eo modo loquendi simplicitatem humilitatemque significare. Sic 1. Cor. 14. v. 20. dicit Apost. *Nolite pueri effici sensibus, sed malitiâ parvuli estote.*

Videntur itaque dicta verba: *Filius unius anni erat Saül*, eumdem sensum habere, quem habent hæc, quæ Samuël dixit ad Saül infra cap. 15. v. 17. *Nonne cùm parvus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es?*

Prob. 3. ex S. Greg. qui præmemoratam expositionem tradit lib. 5. cap. 3. expositionis in 1. Reg. 13. ubi pro more suo ab historia ad tropologiam deflectens, & ex litera mores instruens, ita scribit: " De „ Rege, qui priùs bonus, postea malus extitit, di- „ citur: quia unius anni fuit, cùm cœpit regnare, „ & duobus annis regnavit. Licèt enim multis an- „ nis regnaverit, illis solis regnare dicitur, in qui- „ bus innocens & humilis fuisse perhibetur: nam „ postea superbus & inobediens audivit, quia proje- „ cisti sermonem Domini, projecit te Dominus ne „ sis Rex.... Quanta postea fortiter egit? Sed ecce, „ omnia illa tempora ad regnum ei deputata non „ sunt. Illo ergo solùm tempore nos vixisse gau- „ deamus, quo innocenter & humiliter viximus: „ nam illa tempora, quæ in sæculi vanitate, & flu- „ xa carnis vita consumpsimus, quasi perdita, mi- „ nimè memorantur. „

Prob. 4. Præfata verba: *Duobus annis regnavit* non possunt referri ad totum tempus regni Saülis; ergo videntur referenda ad illud solum tempus, quo regnavit in innocentia sua.

Prob. ant. Quia verè omnia ejus gesta non potuerunt spatio duorum annorum accidere. Quod ut monstretur, notandum est, eos, qui tempus regni Saülis biennio circumscribunt, non posse commodiùs tempus illius biennii & res in eo gestas partiri, quàm si dicant, primum annum complecti res ab eo gestas ab initio regni, usque ad ipsius inobedientiam, quam commisit in bello Amalecitico, & reprobationem à Samuële contra ipsum ex parte Dei pronuntiatam: secundùm verò annum complecti reliqua ipsius gesta usque ad mortem.

Jam autem, quòd imprimis majus spatium, quàm unius anni effluxerit inter initium regni Saülis, dictamque ipsius reprobationem, patet ex rebus gestis. Mense secundo regni sui bellavit contra Ammonitas, ùt habetur supra cap. 11. deinde contra Philisthæos, ùt dicitur hoc cap. 13. Quod bellum aliquamdiu fuit protractum propter terrorem, quo ferè omnis populus ejus aufugiebat. Postea pugnavit *per circuitum adversùm omnes inimicos Israël, contra Moàb, & filios Ammon, & Edom, & Reges Soba, & Philisthæos, & quocumque se verterat, superabat*, infra cap. 14. v. 47. Quis autem credet omnia ista bella, paucorum mensium spatio contra bellicosissimas, numerosissimasque nationes suscepta, gesta, & feliciter esse confecta à Rege jam ad senium vergente, ùt alterius opinionis patroni contendunt?

Nec potest hìc dici, quòd uno eodemque tempore contra tot hostes per diversos belli Duces pugnaverit: quia vires Israëlis non erant sufficientes, ut simul contra tot hostes distraherentur; quod vel inde patet, quia cùm Saül persequeretur Davidem cum paucis militibus, infra cap. 23. coactus fuit desistere ab incepto, ubi audivit Philisthæos irrupisse in terram Israël, & contra illos totum exercitum educere.

Denique post præmemorata omnia gessit bellum Amaleciticum, in quo, quia non servavit mandatum Domini, secundò reprobatus, & projectus fuit à Regno, ùt dicitur cap. 15. ergo ab initio regni Saülis usque ad ipsius reprobationem necessariò plus temporis effluxit, quàm unus annus.

Veniamus jam ad aliud temporis spatium, nempe à mox dicta reprobatione usque ad ipsius mortem; de quo multo clarius est, quòd unum annum longè excesserit. Etenim Samuël multo tempore luxit Saülem, priusquam mandatum ungendi Davidem acciperet, ùt colligitur ex cap. 16. v. 1. Deinde David unctus fuit à Samuële, & paulo post factus est armiger Saülis, ejusque domesticus, saltem aliquo mensibus, aut septimanis. Postea reversus est in Domum patris sui, ibique mansit usque ad victum gigantem Goliàth, qui 40. diebus exprobraverat Israelitis, cap. 17. v. 16. Et qui fuerat armiger Regis, non habebat ampliùs usum armorum; istum autem usum non perdiderat spatio duorum circiter mensium, uti admittere coguntur illi, qui cum Tirino dicunt, initio secundi anni Saülis à Davide superatum esse Goliàth.

Post victum Goliàth David factus est Tribunus militum &c. Tandem Saül ipsum persecutus est, & David post multas fugas fugit ad Achis Regem Geth, mansitque ibi quatuor mensibus, infra cap. 27. v. 7. Quis igitur credet omnia illa unius anni spatio esse peracta? Adde quod David ante fugas suas haberet consuetudinem singulis Calendis mensium sedendi juxta Regem in mensa, ùt dicitur cap. 20. v. 5. Non potuit autem istam consuetudinem habere, nisi spatio aliquot mensium; ergo spatium temporis, quod effluxit à bello Amalecitico usque ad finem regni Saülis, necessariò complectitur plures, quàm unum annum; ac proinde cùm præfatus Scripturæ locus nequeat intelligi de annis, quibus universim regnavit Saül, exponendus videtur de annis, quibus regnavit persistens adhuc in innocentia sua.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Verba Scripturæ intelligenda sunt in sensu proprio, si nihil obstet; atqui hìc nihil obstat, quò minùs præcitata verba accipiantur in sensu proprio, id est, intelligantur de toto tempore regni Saülis; ergo &c.

Confirm. Quia in Hebræo, teste Tirino habetur: *Filius anni*, scilicet unius, seu primi, *erat Saül in regno suo: & altero anno regnavit in Israël.* Quasi dicat, inquit Author mox citatus, hic erat prior annus è duobus, quibus universim regnavit in Israël.

℟. Neg. min. Nam illa, quæ suprà diximus prob. 4. nimis obstant, ut illa verba accipiantur simpliciter, & in sensu proprio. Ad confirm. autem nego glossema, seu explicationem Tirini, ac dico, verba textûs Hebraïci videri explicanda esse ferè sicut supra explicata sunt verba Vulgatæ nostræ, scilicet hoc modo: Sicut *filius unius anni*, morum innocentiâ &c. *erat Saül in regno suo*, id est in initio, seu in primo anno regni sui: *Et altero anno*, id est adhuc uno anno, *regnavit in Israël*, nempe in ista morum innocentia &c.

Inst. Referre annos innocentiæ in Chronologicis ad rem nihil facit. Cùm igitur in cæteris Principibus, & Regibus semper ponantur anni quibus præfuerunt, non est credibile quòd Scriptura in solo Saüle voluerit intelligere annos innocentiæ, maximè cùm nullibi insinuet se in sensu metaphorico, seu figuratè loqui.

℟. Quòd, quamvis nihil intersit Chronologiæ, referre Saülis innocentiam, plurimùm tamen intersit Scripturæ: tum ùt demonstret optimam fuisse Dei electionem, utpote qui non nisi Saülem virum optimum & dignissimum populo præfecit; ut sic in beneficiis, dignitatibus, & prælaturis conferendis, doceret nos præferre dignissimos; tum ut omnes metu sacro percellat, ne quis sibi nimiùm confidat, & in sanctitate sua sit securus, dum videt ex ea excidisse Saülem adeo innocentem.

Ad id autem quod adjunctum est, videlicet Scripturam

turam in cæteris Principibus semper ponere annos quibus præfuerunt, dico hoc non esse generaliter verum: nam præterquam quod non ponat annos, quibus præfuit Josue, etiam anni, qui tribuuntur Othonieli, Aöd &c. non sunt anni eorum Præfecturæ, uti Q. 2. in cap. 3. lib. Judic. monstratum fuit. Cùm itaque ex antedictis constet, quod Saül pluribus, quàm duobus annis regnaverit, prædicti duo anni de annis innocentiæ intelligendi videntur.

Obj. 2. Samuël & Saül simul tantùm 40. annis præfuerunt, ùt monstrabitur quæst. seq. Atqui Samuël præfuit ad minùs 38. annis, ergo Saül tantùm duobus.

Prob. min. Samuël judicavit ab adolescentia sua, pone ab anno vigesimo ætatis suæ, usque ad tantam senectutem, ut esset ineptus regimini: nam supra cap. 8. v. 1. dicitur: *Factum est cùm senuisset Samuël, posuit filios suos Judices Israël.* v. 4. *Universi majores natu Israël venerunt ad Samuëlem in Ramatha.* v. 5. *Dixeruntque ei: Ecce tu senuisti... constitue nobis Regem.* Atqui ad tantam senectutem requiruntur ad minùs 58. anni, qui exurgunt ex 20. & 38. ergo &c.

Quòd autem Samuël judicaverit ab anno vigesimo ætatis suæ, ex eo evinci videtur, quòd mox post mortem Heli Judex Israël constitutus fuerit: Atqui tunc erat adhuc juvenis; nam supra cap. 3. v. 1. vocatur adhuc *puer*. Unde cap. 12. v. 2. dicit de se ipso: *Itaque conversatus coràm vobis ab adolescentia mea, usque ad hanc diem.* Ex quo loco colligit Abulensis, ipsum judicasse ab adolescentia; nam revera agit de illis, quæ Judicem concernunt, scilicet: *Si oppressi aliquem, si de manu cujusquam munus accepi &c.* videlicet ad pervertendum judicium, sicuti dicitis facere filios meos.

℟. Quòd Samuël non tantùm 20. sed facilè 33. annos potuerit habere, quando mortuus est Heli, & sic dum unxit Saülem, habuit 55. annos: nam 22. annis, ante unctionem Saülis, judicavit populum, ùt patebit ex quæst. seq. Jam autem cùm multi homines in tali ætate soleant senescere, non mirum est, quòd populus ipsi dixerit: *Ecce tu senuisti*, quandoquidem Samuël in multis laboribus vitam suam transegisset.

Nec obstat, quòd cap. 3. v. 1. Samuël vocetur *puer*, item quòd ipsemet de se dicat: *Conversatus coram vobis ab adolescentia mea*: nam in illis locis agitur de tempore, Judicaturam ejus præcedente; siquidem in primo agitur de tempore, quo ministrabat Domino coram Heli: In secundo verò agitur de illo, quo cœperat Israëlitis innotescere tamquam Propheta. Etenim quòd & tunc coram ipsis conversatus sit, erul videtur ex cap. 3. v. 20. & 21. Dicendum itaque, quod, licèt Samuël loco citato agat de tempore suæ Judicaturæ, tamen etiam simul comprehendat tempus istud, quo ante Judicaturam inter Israëlitas conversatus fuit tamquam Propheta.

Obj. 3. Saül reprobatus est anno secundo regni sui completo: nam, ùt nos contendimus, duobus annis regnavit persistens adhuc in morum innocentia &c. Atqui si adhuc 16. annis post regnasset, supplicium ejus fuisset nimis diu delatum; ergo &c.

℟. Neg. min. quia non erat ipsius supplicium, statim mori, sed Regnum post ejus mortem transferendum ad Davidem.

Obj. 4. Quidni dicatur cum Rabano, quod in præfato textu nomen *Saül* ponatur in dativo, adeoque sensus sit: Saüli, cum regnare cœpisset, erat filius unius anni, scilicet Isboseth, qui duobus annis regnavit super Israël, ut dicitur 2. Reg. 2. v. 10.

℟. Præterquam quod ista expositio non tantum repugnet Paraphrasi Chaldaïcæ, sed etiam textui Hebraïco, in quo, teste Estio, *Saül* est nominativi casûs, etiam nimis violenta est: Nam quod hìc dicitur de regimine, referendum esse ad Saulem, patet ex antecedentibus & consequentibus, quæ omnia ad Saulem spectant, non ad Isboseth. Præterea si primum tantummodo annum ageret Isboseth, dum Saul regnare cœpit, in morte patris tantummodo fuisset 19. annorum, ; cum Saul nonnisi 18. annis regnaverit; & tamen 2. Reg. 2. v. 10. dicitur: *Quadraginta annorum erat Isboseth cùm regnare cœpisset.*

Obj. 5. Saltem non videtur negandum, quin præmemoratus textus commodè explicari possit hoc modo: *Filius unius anni erat Saül*, id est, uno anno jam Rex fuerat, *cùm regnare cœpisset*, hoc est, dum regnum ejus in Galgalis innovatum fuit, supra cap. 11. v. 14. & 15. *Duobus autem annis regnavit*, scilicet sine regia pompa: quibus transactis, cœpit deligere exercitum, parare milites, & præsidio se tueri, ùt dicitur hoc cap. v. 2. Sic 2. Reg. 2. Isboseth super Israël regnasse dicitur *duobus annis*, cùm revera tamen in toto regnaverit annis septem, quibus David regnavit in Hebron super solam tribum Juda.

Vel denique duo isti anni intelligi possunt de regno legitimo; nam inuncto in Regem Davide, Saül factus inobediens regnandi jure excidit.

℟. Neg. assumpt. Ac dico, primam explicationem apparere contortam, quia nusquam juniores Reges ante plenam in regno confirmationem *filii* appellantur, & maximè *unius anni*. Deinde tunc etiam duobus annis sequentibus *filius* (& quidem *duorum* vel *trium annorum*) appellari potuisset, cùm non nisi anno quarto in ista sententia cum regali pompa, electis scilicet militibus, corporisque sui custodibus, regnare inceperit.

Nec est paritas de Isboseth: cùm enim mortuo Saüle de David 2. Reg. 2. v. 10. & 11. dicatur: *Sola autem domus Juda sequebatur David. Et fuit numerus dierum, quos commoratus est David, imperans in Hebron super domum Juda, septem annorum & sex mensium*; cumque nullus alius toto isto tempore imperium gesserit super Israël, manifestum evadit, quòd etiam totidem annis, absolutè loquendo, regnaverit Isboseth: adeoque dum *duobus annis* regnasse dicitur, mirum non est, quòd dicatur exprimi tempus tantummodo Regni, circa quod *facta est longa concertatio inter domum Saül, & inter Domum David*, 2. Reg. 3. v. 1.

Porro concertatio illa initium cœpit tantummodò circa annum tertium à morte Saülis, quia intereà vel insolenti Philisthinorum victoriâ, vel aliundè impediti, inter se Israëlitæ concertationes non habuerant; ac consequenter duobus annis regnaverat Isboseth, antequam illa inchoaretur concertatio; quæ ad annos quinque ùt minimùm perduravit.

Altera autem explicatio vel coïncidit cum nostra, quæ asserit Saülem regnasse duobus annis juxta legitima Dei præcepta, seu in primæva cordis innocentia; vel contraria est apprehensioni Davidis, qui ipsum 2. Reg. 2. v. 5. agnoscit Dominum virorum Jabes Galaäd, imo & totius ferè populi, qui filium ejus Isboseth ùt legitimum suum Regem admisit.

Nec refert, quòd jam pridem in Regem esset inunctus David; quia inde non sequitur, quòd ipso facto, sed tantùmquòd aliquando esset de jure regnaturus. Simile habemus in promissione facta Jacob Gen. 25. item Jeroboämo 3. Reg. 11. &c.

Inst. Cap. 15. v. 28. dicit Samuël ad Saülem: *Scidit Dominus regnum Israël à te hodie, & tradidit illud proximo tuo, meliori te*, scilicet Davidi. Hinc S. Chrysost. Hom. de Davide & Goliath ait: *Saülem Regem putari, Davidem verò esse.* Ergo Saül post inobedientiam suam, in bello Amalecitico commissam, jure Regni excidit, & illud in Davidem translatum fuit.

℟. Neg. conseq. Et ad verba cap. 15. dico, ea tantùm importare, quòd Deus Regnum à Saüle auferre, ac Davidi tradere decreverit, & quasi transferre inceperit, non verò quòd tunc actu Regno privatus fuerit: siquidem Saül usque ad mortem Regnum continuè administravit, & populus eum ùt Regem deinceps habuit, & coluit. Ad verba autem S. Chrysost. respondeo, Davidem Regem esse, scilicèt à Deo designatum, ut Saüli, jam abdicato, morienti succederet, ac Regnum ad posteros transmitteret, in iisque permaneret: cum eo autem consistit, quòd Regni administratio quoad usum à Deo relicta sit Saüli quamdiu viveret. Unde dicit idem S. Doctor. Hom. de Davide & Saüle: *Nondum*

Deus eum abdicavit Principatu, nondum fecit illum ex Rege Privatum.

P. An rectè dicat Morinus, dubitari non posse, quin primitus scriptum fuerit: *Filius viginti & unius annorum erat Saül* &c. quemadmodum etiam legendum vult Melchior Canus lib. 11. de locis Theologicis cap. 5. ad argument. 12.

℟. Præterquam quòd Saül in initio Regni sui plures annos haberet, quàm 21. ùt quæst. seq. patebit, etiam huic lectioni refragari textum Hebræum, LXX. Aquilam, Theodotion, Symmachum, & cæteros omnium linguarum textus, qui suffragantur Lectioni Vulgatæ nostræ.

QUÆSTIO II.

Quot annis universim regnaverit Saül?

LIcèt quæst. præced. monstratum sit, & etiam hodiedum communiter sustineri soleat, quòd Saül pluribus annis regnaverit, quàm duobus, tamen adhuc dubium est, quot præcisè annis Regnum administraverit: siquidem Author Chronologiæ Vitrè, & nonnulli alii contendunt Saülem regnasse annis 40. Torniellus verò cum pluribus arbitratur Samuëlem & Saülem simul, tantùm præfuisse 40. annis.

℟. Et dico: Non videtur commodè sustineri posse quòd solus Saül regnaverit annis 40.

Prob. 1. Quia à morte Heli usque ad initium regni Davidis, tantùm fluxerunt 40. anni: Atqui Samuël saltem aliquibus annis præfuit ante Saülem, ergo solus Saül non præfuit 40. annis.

Prob. maj. Ab exitu de Ægypto usque ad jacta fundamenta Templi Salomonis fluxerunt anni 480. ùt dicitur 3. Reg. 6. v. 1. Atqui ab eodem exitu usque ad mortem Heli fluxerunt anni 396. ùt liquet ex Schemate Chronologico Q. 2. in cap. 3. lib. Judic. proposito: & ab initio regni Davidis (qui regnavit 40. annis 2. Reg. 5. v. 4.) usque ad annum quartum Salomonis, quo cœpit ædificari Templum, fluxerunt anni 44. qui simul collati cum 396. faciunt 440. Ergo à morte Heli usque ad initium regni Davidis tantùm possunt fluxisse 40. anni; nam hi collati cum 440. faciunt 480.

Nec dicas, ab exitu de Ægypto usque ad mortem Heli tantùm effluxisse annos 376. eò quòd nimirum 20. anni Samsonis videantur includendi in 40. annis Judicaturæ Heli: Siquidem hunc computandi modum non videri admittendum, monstratum est Q. 3. in cap. 3. lib. Judicum, ubi probavimus quòd 20. anni Samsonis distinguendi sint à 40. annis Heli.

Prob. 2. Saül habebat circiter 40. annos, quando factus est Rex: nam habebat filium Jonatham Ducem exercitûs &c. Si igitur 40. annis regnasset, habuisset circiter 80. annos, quando mortuus est: Atqui hoc non est credibile; quandoquidem bellando occisus sit, existens adhuc fortis & robustus; nam 2. Reg. 1. v. 21. & seq. dicit David: *Abjectus est clypeus fortium, clypeus Saül... gladius Saül non est reversus inanis. Saül & Jonathas... aquilis velociores, leonibus fortiores... quomodo ceciderunt fortes in prælio? ... quomodo ceciderunt robusti?* Item 1. Reg. 28. pridie mortis suæ ivit ad Pythonissam in Endor, itinere unius diei sine cibo, & exinde totâ nocte itinerans reversus est ad castra. Hæc autem non cadunt in virum prope octogenarium, ergo &c.

Prob. 3. David jam inde natus erat, quando Saül propter transgressionem mandati Dei, hoc cap. primâ vice reprobatus est à Regno; atqui illa reprobatio contigit anno tertio Regni ejus, ergo impossibile videtur, quòd solus Saül regnaverit 40. annis.

Major liquet ex v. 14. ubi Samuël ad Saülem dicit: *Nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quæsivit Dominus sibi virum* (nempe Davidem) *juxta cor suum: & præcepit ei Dominus ut esset Dux super populum suum, eò quòd non servaveris quæ præcepit Dominus.* Minor autem ex eo patet, quòd Saül primâ vice reprobatus sit à Regno, dum desiit esse innocens: jam autem, ùt ex quæst. præced. liquet, per duos tantùm annos regnavit in innocentia sua; ac consequenter prima ipsius reprobatio contigit anno tertio Regni ejus. Itaque

Prob. conseq. David, mortuo Saüle, habebat tantummodo 30. annos, ùt patet 2. Reg. 5. v. 4. Atqui tamen omnino evidens & clarum est, quòd tunc temporis multò plures annos habuisset, si videlicet Saül regnasset 40. annis, ergo impossibile apparet quòd hic tanto tempore regnaverit. Dicendum igitur est quòd Samuël & Saül, simul tantùm 40. annis populo præfuerint. Unde

Dico 2. Samuel judicavit populum 22. annis, & tunc in Regem inunctus est Saül, rexitque annis 18.

Prob. Samuel incepit judicare populum statim post mortem Heli: Atqui inde fluxerunt anni 22. usque ad inunctionem Saülis, ergo &c.

Prob. min. Quià cap. 7. v. 2. dicitur: *Factum est, ex qua die mansit Arca Domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies: erat quippe annus vigesimus.* Septimo autem mense post mortem Heli abducta est Arca in Cariathiarim, nam ùt constat ex cap. 6. v. 1. *Fuit Arca Domini in regione Philisthinorum septem mensibus.* Ergo habemus jam inde à morte Heli 20. annos & septem menses. Deinde cap. 8. narratur quomodo Samuel constituerit filios suos Judices, quomodo hi declinaverint post avaritiam, Israelitæ petiverint Regem &c. quod tempus etiam facilè complectitur unum annum & quinque menses; ergo à morte Heli usque ad inunctionem Saülis videntur fluxisse 22. anni.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. S. Paulus in sermone, quem fecit Antiochiæ, Act. 13. v. 20. & 21. dicit: *Et post hæc dedit* (Dominus) *Judices usque ad Samuël Prophetam. Et exinde postulaverunt Regem, & dedit illis Deus Saül filium Cis, virum de tribu Benjamin, annis quadraginta.* Ergo solus Saül regnavit 40. annis.

℟. Neg. conseq. Nam ex communi doctrina plurimorum interpretum illi 40. anni non determinant solum tempus Regni Saülis, sed totum tempus, quo Respublica Hebræorum primùm à Samuele, & deinde à Saüle administrata fuit. Ita Eusebius in Chronico, Lyranus, Bellarminus in Chronologia, Torniellus, Genebrardus, Abulensis, & alii: idque innuit ipsamet Scriptura, dum dicit: *Dedit Judices usque ad Samuel Prophetam*; siquidem hæc verba significant, quòd S. Paulus Samuelem non numeret inter Judices, sed inter Prophetas: adeoque agit de Judicibus usque ad Samuel exclusivè, & sic exinde usque ad initium Regni Davidis fluxerunt 40. anni, intra quos dedit illis Saül filium Cis.

Obj. 2. S. P. Aug. lib. 17. de Civ. Dei cap. 7. de Saüle dicit: *Quadraginta annis regnavit super Israel, tanto scilicet spatio temporis, quanto & ipse David.* Et lib. 18. cap. 20. ita scribit: *David successit in Regnum post annos à Saülis imperio quadraginta.*

℟. S. P. Aug. eodem modo, sicut Apostolum Paulum, intelligendum esse; nam in libris de Civ. Dei sequi consuevit Chronicum Eusebii, qui illos 40. annos dividit inter Saülem & Samuelem. Et sanè quod S. Doctor sub annis Saülis simul comprehendat annos Samuelis, ex ejus mente clarum videtur: siquidem lib. 18. de Civ. Dei cap. 22. expressis terminis docet, quòd Principatus Josue, & tempus Judicum contineant annos 356. additque quod sequentes anni pertineant ad tempora Regum. Jam autem ex dictis Q. 2. in cap. 3. lib. Judicum clarum est, quod ab initio Principatus Josue usque ad mortem Heli fluxerint anni præcisè 356. ergo juxta mentem S. Patris anni, qui sequuntur immediatè post mortem Heli, pertinent ad tempora Regum, ac consequenter anni Samuelis includendi sunt in 40. annis Saül: nam si in eis non includerentur Principatus Josue, & tempus Judicum non annos tantùm 356. sed ad minùs 376. complecterentur. Dico *ad minùs*, quia Judicaturæ Samuelis non possunt pauciores, quàm 20. anni completi attribui.

Cùm

Cùm itaque S. Pater annos Samuelis numeret inter annos Regum, resolvendum apparet, quòd sub annis Saülis etiam comprehendat annos Samuelis. Sicuti ergo Aug. illa verba Gen. 15. v. 13. dicta ad Abraham de posteris suis: *affligent eos quadringentis annis*, sic explicat, ut sub annis afflictionis comprehendantur anni prosperitatis, quibus semen Abrahæ peregrinum fuit in terra non sua, *quoniam iste numerus in eadem afflictione completus est, non quia ibi universus peractus est*, inquit lib. 16. de Civ. Dei cap. 24. ita similiter dicendum videtur, quòd S. Doctor pro Regimine Saülis 40. annos computet, quia in eodem Regimine completi sunt, non quia ibi universi peracti sunt.

Inst. Aug. forsan 20. annos Samsonis comprehendit sub 40. annis Heli; atqui in hoc supposito ab initio Principatûs Josue usque ad mortem Heli non fluxerunt anni 356. sed tantùm 336. ergo &c.

℟. Neg. ant. Nam quòd etiam juxta ipsius mentem 20. anni Samsonis distinguendi sint à 40. annis Heli, monstratum est Q. 3. in cap. 3. lib. Judicum.

Obj. 3. Latina editio operum Josephi, juxta interpretationem Sigismundi, in fine lib. 6. Antiq. habet: *Regnavit Saül, vivente Samuële, annis decem & octo, mortuo verò viginti duobus.*

℟. Quòd exemplaria in hoc non concordent, nam alia editio, interprete Rufino, habet: *Regnavit Saül vivente Samuele, octodecim annis, moriente verò alios duos.* Hæc autem editio videtur genuina, quia Josephus ibidem de rebus à Saüle gestis post mortem Samuelis, nihil refert nisi unam, eamque ultimam persecutionem Davidis. Accedit quòd lib. 10. Antiq. cap. 11. simpliciter dicat Saülem regnasse *annis viginti*, in qua lectione omnia exemplaria, tam græca, quàm latina conveniunt. Interim tamen, cùm etiam ipse Josephus lib. 6. cap. 1. tradat, Arcam mansisse in Cariathjarim annis 20. quibus Samuel judicabat; hisque elapsis filios suos sibi conjudices constituerit, antequam à populo posceretur Rex, non potuit regnare Saül nisi anno Præfecturæ Samuëlis 23. inchoante: & consequenter non 20. annis completis, sed tantùm 18. regnavit, uti supra monstratum fuit.

QUÆSTIO III.

Quodnam fuerit Saülis peccatum, propter quod hîc à regno reprobatus fuit?

VErs. 8. *Et expectavit* (Saül) *septem diebus juxta placitum Samuëlis*: id est, juxta præscriptum tempus. Enimvero supra cap. 10. v. 8. jusserat Samuël Saüli, ut, si forte ingrueret hostis vel periculum, iret in Galgala, ibique immolaturus victimas pacificas, septem diebus suum adventum expectaret: sed die septimo inchoato, & nondum exacto, videns quod populus metu Philisthinorum à se difflueret, non expectato ulterius Samuele.

℣. 9. *Ait ergo Saül: Afferte mihi holocaustum & pacifica. Et obtulit holocaustum.* Peccavit in eo Saül, quod non expectaverit Samuelem septem diebus completè; cum enim complesset oblationem Sacrificii, Samuel veniebat, utique adhuc durante die septimâ, & quidem tali horâ, qua poterat Sacrificium offerri; quia usque ad horam jugis Sacrificii vespertini poterant alia Sacrificia offerri. Ita Abulensis, Cajetanus, Estius, Serarius & alii. Unde S. Gregor. in hunc locum ita scribit: *Idcirco igitur per inobedientiam cecidit, quia integris septem diebus, sicut jussus fuerat, non expectavit... quo in loco trementi corde considerandum est, quàm brevissimi temporis expectatione neglectâ, rejectus sit.*

Peccavit etiam in eo, quod peccatum suum non recognoverit humiliter, cum argueretur à Samuele dicenti sibi: *Quid fecisti?* Sed se volens excusare ex necessitate imminentis belli, culpam à se abegit & quasi in ipsum Samuelem retorsit, dicens v. 11... *vidi quòd populus dilaberetur à me, & tu non veneras juxta placitos dies* &c. Jam autem hæc excusatio erat frivola & nulla, quia nempe talis Sacrificii oblatio, contra voluntatem Dei facta, non erat Dei placatio, sed offensio; ergo Saül se excusando peccavit.

Obj. 1. Non erat hoc tam grande crimen, ut propter illud privari Regno debuerit; quo supplicio in humanis vix ullum gravius habetur.

℟. Neg. assumpt. Quia in mandatis divinis non tam spectanda est qualitas, vel quantitas materiæ, quàm finis præcipientis, uti satis liquet in mandato, dato Proto-parentibus, de non comedendo de ligno scientiæ boni & mali Gen. 2. v. 17.

Addunt Isidorus Pelusiota Epist. 181. Abulensis, & alii, quòd ad stabiliendam legum suarum disciplinam, & ad exemplum aliorum, Deus eos graviter punire consueverit, qui in aliquo genere primi peccant. Sic primum delictum Nadab & Abiu primorum Sacerdotum, Levit. 10. profano igne sacrificantium; sic primam primorum Christianorum, Ananiæ & Saphiræ, voti violationem Act. 5. adeo severis pœnis plectere voluit, ut quotquot in eo statu secuturi erant posteri, gravitate pœnæ à simili peccato deterrerentur.

Sic ergo Deus hîc primum primi Regis Israëlitarum peccatum adeo durè mulctare voluit, ut quotquot deinde futuri erant Reges, certò persuasum haberent, in regni administratione, ne vel in minimo à divinis mandatis esse deflectendum.

Obj. 2. Quidni potiùs dicatur cum Lyrano, Ruperto, & Dionysio Carthusiano, Saülem ideo hîc potiùs Regno privatum esse, quia officium sibi illicitum, scilicet offerendi per se ipsum, usurpavit, quod est grave peccatum, ùt patet ex eo, quòd Rex Ozias volens offerre incensum, quod non erat Regis officium, fuerit à Deo leprâ percussus 2. Paralip. 26.

℟. Id dici non posse, quia nihil tale indicat Scriptura: etenim si Saül per se ipsum sacrificasset, certò Samuël id ipsi acerrimè exprobrasset. Insuper habebat Saül Sacerdotes in castris, per quos Sacrificia offerre poterat: cur ergo munus Sacerdotale sibi assumeret, sciens quantopere id à Deo esset prohibitum? Ita Abulensis, Serarius, & alii.

Unde quod v. 9. de Saüle dicatur: *Obtulit holocaustum*, intelligi solet quòd illud obtulerit per Sacerdotes Aäronicos. Sic Rex Manasses 2. Paralip. 33. v. 16. dicitur immolasse victimas & pacifica: nempe quia victimas præbuit, immolandas per Sacerdotes.

Inst. Sciebat etiam Saül, quòd deberet expectare adventum Samuëlis usque ad diem septimum completum; atqui tamen hoc non observavit: quidni ergo etiam dicatur transgressus legem, de non assumendo munere Sacerdotali?

℟. Ut adventum Samuëlis non expectaret, aliquali necessitate & metu, quamvis futili, adigebatur: ut verò per se sacrificaret, nulla ratio urgebat: quin potiùs metus divinæ offensæ virum, hactenus ab innocentia & vitæ integritate commendatum, revocabat.

P. Quomodo hîc v. 13 dicatur, Regnum Saülis, si divinis paruisset mandatis, fuisse stabiliendum in æternum, cùm illud, juxta Vaticinium Jacob Gen. 49. jam à multis sæculis promissum esset tribui Juda, ex qua non erat Saül, utpote Benjaminita?

℟. Quòd ordinatio divina, respiciens aliquod futurum, aliquando sit absoluta, aliquando conditionata. Itaque stabilimentum Regni Israëlitici solùm erat prædictum conditionatè de Saüle, sed absolutè de tribu Juda. Quia enim certò, & infallibiliter præviderat Deus Saülem à conditione deflexurum vitio suo, potuit certè antè prædecernere ac prædicere, Sceptrum à domo Saül auferendum, & in tribum Juda transferendum, atque in ea hæsurum usque ad Messiam. Ita passim Interpretes.

Hinc etiam S. P. Aug. præsentem quæstionem tractans, lib. 17. de Civ. Dei cap. 6. ita scribit: " Quod

„ ait Saüli Samuël: *Quoniam non servasti mandatum meum &c.* non sic accipiendum est, ac si ipsum Saülem Deus in æternum præparaverit regnaturum, & hoc postea noluerit servare peccanti: „ *Neque enim eum peccaturum esse nesciebat*, sed præparaverat *regnum ejus*, in quo figura esset regni æterni. Ideo addidit: *Et nunc regnum tuum non stabit tibi.* Stetit ergo, & stabit, quod in illo significatum est: Sed non huic stabit quia non in æternum ipse fuerat regnaturus.

CAPUT XIV.

Jonathas solo armigero suo associatus, Philisthæorum stationem aggreditur, cædit, & dispergit; Deo illis terrorem & perturbationem immittente, sic ut hostes mutuâ se cæde trucidarent: Saül tumultum inaudiens, edicit ne quis usque ad vesperam comedat, donec hostes fugientes persequatur: Jonathas contra patris edictum, quod ignorabat, modico melle degustato, vix mortem evadit.

QUÆSTIO UNICA.

An edictum & juramentum Saülis, quo adstrinxit populum, ne cibum sumeret usque ad vesperam, sit reprehensioni & culpæ obnoxium?

POst insignem ac prorsus stupendam, à Jonatha & armigero ejus, de Philisthæis relatam victoriam, videns Saül adversarios suos in fugam se proripere, eosque ad internecionem volens persequi, ne populus impediretur eos insequi, indixit, ne ante vesperam sese cibo reficeret, & observationem præcepti juramento firmavit. Hinc dicit sacer textus ℣. 24... *Adjuravit autem Saül populum, dicens: Maledictus vir qui comederit panem usque ad vesperam, donec ulciscar de inimicis meis.* More Hebræis usitato, per *panem* cibus quilibet intelligitur: Hinc ubi Jonathas non panem, sed mel sumpserat, quasi transgressor mandati paterni habitus est. Potum autem non videtur interdixisse, quia brevior in bibendo mora, & urgentior est illius necessitas æstu, & pugnâ fatigatis.

Indiscretum fuisse hoc Saülis præceptum, arbitrantur nonnulli, præsertim cùm inconsultè, nec sine culpa adjurationem illam interposuisse videatur. Imo Tirinus stultum edictum appellat; ne quis ante noctem cibum sumeret, quo lassatas, exhaustasque cursitando & pugnando vires, vel tantillum instauraret: quo factum, inquit, ut non posset populus diu persequi fugientes Philisthæos, & illo die debellare. His non obstantibus,

℟. Et dico cum Abulensi, Cajetano, Serario, A Lapide & aliis, justum fuisse hoc Saülis præceptum.

Prob. 1. Quia Saül videtur suis hanc jejunii legem indixisse ex recto fervore & zelo, ut infideles, & divini nominis hostes fugientes insequeretur, comprehenderet & occideret. Hinc rationi consentaneum erat, præcidere quascumque occasiones moras nectendi: prudenter enim sibi persuadere poterat, quòd si milites sui ad cibos defluerent, aut si populus de præda inimicorum reperta comedere potuisset, interea hostes fugâ elaberentur.

Quin imo non improbabile est, quòd hoc jejunio simul voluerit Deo agere gratias pro victoria tam miraculosa, eumque inclinare ad illam planè plenèque perficiendam, existimabat enim cum Deo, erga se suosque adeo liberali, etiam liberaliter esse agendum.

Præterea viris duris & militaribus, non adeo difficile censebatur & violentum jejunium usque ad vesperam protrahere. Et quamvis ferventior fuerit militaris duraque hæc Saülis sanctio, & aliquid discretionis in ea desideretur; tamen ex intentione ejus, justa sanctaque fuit, ob rationes assignatas. Unde populus totus eam tacitè approbavit, & acceptavit.

Prob. 2. Ex antiquis Scriptoribus, & SS. Patribus, qui hoc Saülis præceptum extollunt & dilaudant. Imprimis illud dilaudat Tertul. lib. de jejunio cap. 10. dicitque Saülis jejunio *à Deo præstitam authoritatem.* Et S. Ambros. Serm. 36. post Dominicam primam Quadragesimæ bonum planè Regem appellat, " qui hostes suos non tam armis, quàm „ devotione vincebat; & plus dimicabat religione, „ quàm telis. Cùm ergo Saül abstinentiam diei suis „ omnibus indixisset, & Jonathas ejus filius præ„ cepti nescius, inter medias hostium acies victor „ incedens, favum mellis intinctâ sceptri summita„ te gustasset, tanta indignatio repentè commota „ est, ut & differretur victoria, & divinitas læde„ retur.

Accedit S. P. Aug. qui hoc Saulis factum laudabile vocat, dum reflectens ad v. 38. ubi dixit Saul: *Applicate huc universos angulos populi: & scitote, & videte, per quem acciderit peccatum hoc hodie*, ita scribit lib. 22. contra Faustum cap. 65. *Neque enim quia vituperabilis homo erat Saül, ideo non est laudabile factum ejus, quòd gustatum de anathemate tam diligenter scrutatus, tam severè vindicare conatus est, obediens Deo, qui hoc fieri prohibuerat; vel quòd pythones & ventriloquos de regno suo delevit.* Porro si indiscretum & stultum fuisset ejus præceptum, quomodo fuisset laudabile, ejus observantiam urgere, & transgressionem severè vindicare? Quomodo posset hoc Saulis factum comparari cum eo, quo pythones delevit?

Consonat etiam S. Hieron. lib. 2. contra Jovinian. cap. 10. ubi commendans utilitatem jejunii, inter alia affert sequentia exempla: " In Exodo adversùs „ Amalec hortatione Moysi, & totius populi, us„ que ad vesperam jejunio dimicatum est. Jesus, „ filius Nave, stationem imperavit soli & lunæ: & „ inediam plus quàm unius Diei, victoris exercitus „ protelavit. Saül, sicut in Regnorum primo libro „ scribitur, *maledictus*, inquit, *qui ederit panem us„ que ad vesperam* &c. Et non gustavit omnis populus „ ejus, & tota terra prandebat. Tantaque fuit aucto„ ritas detestationis, semel Domino destinatæ, ut Jo„ nathas, qui causa victoriæ extiterat, deprehendere„ tur sorte... & vix populi precibus salvaretur. „ Hinc resolutio data.

Prob. 3. Si Saül stultè jejunium hoc indixisset, certè Deus illud non approbasset; atqui tamen approbavit, dum per sortes violati edicti quodammodo reum Jonatham manifestavit, ergo Saül nec stultè egit, nec peccavit hoc jejunium indicendo: nam si peccasset præcipiendo, potiùs sors eum, quàm Jonatham, noxium declarare debuisset.

Nec satisfacit Tirinus dicendo, quòd hæc manifestatione non probaverit Deus stultum edictum; neque etiam reum aut nocentem probaverit Jonatham, nisi materialiter tantùm; sed primariò voluerit patefacere, quanta sit vis præcepti & maledictionis, quæ est à superiori potestate, & locum Dei tenente: quæ licèt injusta & irrationabilis sit, semper tamen suspicienda, & meritò timenda est. Enimvero vel sic implicitè, vel secundariò saltem, Deus visus fuisset approbare factum Saülis; potissimùm cùm non curaverit eum desuper moneri à Samuële, quod in variis aliis ejus excessibus factum reperitur.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Edictum hoc fuit occasio peccandi toti populo, qui propter adjurationem non fuit ausus sumere cibum usque ad vesperam: unde postea populus lassus & famelicus, præ festinatione carnes animalium nondum expresso sanguine devoravit; cùm tamen Gen. 9. & Levit. 17. gravissimè prohibitum esset comedere carnem cum sanguine. Insuper præceptum illud sementem præbuit infinitorum obloquiorum famelici & murmurantis populi, dum

per

per prata & saltus, melle plenos, deducuntur jejuni, nec cibo tamen obvio refici vel inter currendum sinuntur.

℟. Similia peccata, ex gulositate & fragilitate populi, præter intentionem Saülis evenisse: nec propterea culpandum ejus edictum; enimverò bona & justa est lex, etiamsi subinde occasionaliter inde augeatur desiderium peccandi in populo.

Obj. 2. Præceptum ex nimia præcipitantia, & non attentis circumstantiis, quæ attendi debuissent, latum, est indiscretum & stultum: atqui ex nimia præcipitantia &c. latum fuit hoc præceptum Saülis, ergo &c.

Prob. min. Ex LXX. Interp. qui hìc adduht v. 24. *Et ignoravit Saül ignorantiam magnam*; ergo &c.

℟. Neg. min. & ad prob. dico quòd LXX. per *ignorantiam magnam* nihil aliud intelligant, quàm quòd Saül ignoraverit futurum, ut ex hoc edicto & adjuratione Jonathas periculum vitæ incurreret. Verùm hæc ignorantia in ipso non fuit magis culpabilis, quàm hodiedum esset in Rege aliquo, qui ferret legem, ex qua occasionaliter futurum esset, ut filius ejus periculum vitæ adiret.

Inst. S. Chrysost. Hom. 14. ad populum Antioch. agens de hoc edicto Saülis, dicit: *Quid hac re stultius fieri posset?* Item ibidem addit, illud juramentum Saülis fuisse *opus diaboli*, qui illâ Regis adjuratione laqueos toti populo injecerit, & plenam de hoste victoriam præpedierit: ergo indiscretum & stultum fuit Præfatum Saülis edictum.

℟. Authoritati S. Chrysost. opponendo authoritatem aliorum Patrum, quorum verba supra adduximus. Quidam ipsum etiam explicant, quòd, cùm loco citato agat contra præcipitanter & nimis indiscretè jurantes, nihil aliud velit, quàm quòd hoc edictum & juramentum, quamvis in se bonum & licitum, habuerit aliquam indiscretionem sibi concomitanter adjunctam, in quantùm nempe in his rerum circumstantiis potiùs præstitisset illud omittere, quàm interponere. Et secundùm hanc explicationem juramentum istud dicitur à Chrysost. fuisse opus diaboli consecutivè, quatenùs occasione ipsius edicti populus gravissimè peccavit. Interim quia hæc explicatio contorta apparet, præstat potiùs à S. Chrysostomo recedere, quàm verba ejus contortè explicare.

Obj. 3. Non tantùm peccavit Saül temerariè jurando, sed etiam impiè adimplendo, quantùm fuit ex se; quia Jonatham innocentem voluit occidere: nam licèt Jonathas contra patris præceptum deliquisset, dum paululum mellis gustavit, tamen id fecit ex ignorantia invincibili, uti liquet ex v. 27. ubi dicitur: *Porro Jonathas non audierat, cùm adjuraret pater ejus populum: extenditque summitatem virgæ.... & intinxit in favum mellis: & convertit manum suam ad os suum.*

Resp. Neg. assumpt. Nam quòd Jonathas non penitus innocens fuerit, liquet ex v. 29. ubi, postquam de paterna prohibitione certior redditus esset, respondit: *Turbavit pater meus terram.* Hoc autem non videtur culpâ vacare; nam regia aut superiorum mandata non sunt temerè reprehendenda, præsertim apud populum.

Unde Cajetanus duplex in Jonatha peccatum deprehendit: primum, quòd audito patris cum adjuratione atque execratione mandato, factum suum nihilominùs probaverit: secundum, quòd ausus sit, tacente & non reclamante populo, mandatum illud imprudentiæ & temeritatis arguere.

Addi posset, quòd visus sit populum ad liberiorem præcepti transgressionem invitare dicendo v. 29. & 30.... *Vidistis ipsi quia illuminati sunt oculi mei, eò quòd gustaverim paululum de melle isto: quantò magis si comedisset populus de præda inimicorum suorum, quam reperit? Nonne major plaga facta fuisset in Philisthiim?*

A Lapide & nonnulli alii insuper observant, quòd cùm videret Jonathas, nullum de populo, etsi valde famelico & fatigato, ex melle isto exposito, & passim obvio gustantem, quærere potuerit, imo debuerit, causam, & suspicari, à parente interpositum esse aliquod præceptum de non comedendo: ac proinde, dum contra patris præceptum deliquit, id non videtur fecisse ex ignorantia prorsus invincibili. Et sanè quòd etiam in prima gustatione mellis peccaverit, ipsemet fateri videtur, dum per sortem tamquam reus declaratus, & à patre interrogatus quid fecisset, respondit v. 43.... *Gustans gustavi in summitate virgæ.... paululum mellis, & ecce morior*: id est, obligatus sum ad mortem, ùt vertit Chaldæus. Itaque si non peccasset, non se accusasset, sed è contra omni modo se excusare conatus fuisset, ut sic mortem, quam v. 39. pater ipsi comminatus fuerat, evaderet.

Ex dictis itaque patet, quòd Saül non videatur peccasse dum Jonatham occidere voluit. 1. Quia is per sortem declaratus fuit reus, ùt liquet ex v. 41. sive interim hæc declaratio ideo facta sit, quia in prima gustatione mellis peccaverat, sive quia patris edictum imprudentiæ & temeritatis arguerat, ac populum ad liberiorem præcepti transgressionem invitaverat. 2. Quia ipsemet se tamquam reum declaravit: ac proinde etiamsi in prima gustatione mellis non peccasset, tamen pater, ob id volendo eum occidere, non inìquè aut injustè egit. Unde illud Saülis factum rursus laudat S. Ambros. Epist. 36. supra citatâ.

P. Quo sensu dicatur de Jonatha v. 27.... *Illuminati sunt oculi ejus?*

Respondent communiter Interpretes, quia priùs præ inedia, labore, & fame, deficientibus spiritibus opticis caligabant: jam autem sumpto melle, & restauratis spiritibus, illuminari, refocillari, & reviviscere videbantur, ut fortior & promptior esset ad hostes insequendum. Sic quotidie accidit iis, qui prolixiore inediâ & lassitudine languentibus oculis sentiunt tenebras offundi, sed cibo potuve etiam exiguo statim dispelli. Ita post Cajetanum A Lapide & Tirinus.

CAPUT XV. XVI.

Saül à Deo jussus penitus delere Amalecitas, Regi Agag vitam donat, multamque prædam reservat: unde secundò reprobatur, & Regno spoliandus prædicitur. David à Samuële in Regem unctus, citharizando compescit spiritum nequam, qui Saülem divexabat.

QUÆSTIO I.

Quare Deus funditùs deleri jusserit Amalecitas?

CAp. 15. v. 2. *Hæc dicit Dominus exercituum: Recensui* (in Chaldaïco habetur: *Recordatus sum*, apud LXX. *Nunc ergo ulciscar*) *quæcumque fecit Amalec Israëli, quomodo restitit ei in via, cùm ascenderet de Ægypto.* Amalecitæ, ùt patet ex Gen. 36. v. 12. erant prognati ab Amalec nepote Esau, qui antiquo & paterno odio stimulati adversùs Israëlitas, iter eorum in terram promissionis impedire conati fuerant, ideoque cæsi fuerunt à Josuë Exod. 17.

℣. 3. *Nunc ergo vade, & percute Amalec, & demolire universa ejus: non parcas ei, & non concupiscas ex rebus ipsius aliquid.* Præ cæteris posteris Esau Deus funditùs deleri voluit Amalecitas, universaque ad eos spectantia, quia non restiterant dumtaxat vià belli consuetâ, sed admodum inhumanos, & valde crudeles sese erga Israëlitas (quibuscum habebant stirpem communem) exhibuerant, dum extremos agminis, qui lassi residebant, fame & labore confecti, insidiosè, perfidè, & crudeliter necarant, ùt dicitur Deuter. 25.

Sed interfice à viro usque ad mulierem, & parvulum atque lactentem. Jam olim quidem majores eorum præfatam crudelitatem in Judæos commiserant, sed & parentum odia adversùs Israëlitas induerant, aliaque eorum peccata imitabantur viri ac mulieres: hinc Deus meritò eos extirpari voluit.

Parvuli quoque, quia peccato originali erant obnoxii, mortis erant rei, eisque cita mors beneficium potiùs, quàm supplicium censeri debebat, ne si adolescerent, graviùs peccarent, ideoque acriùs plecterentur in inferno: unde parvulis istis misericors potiùs fuit Deus, quàm severus.

℣. 9. *Et pepercit Saül, & populus* (Regi) *Agag.* Lyranus existimat, Saülem ei pepercisse ex cupiditate & avaritia, quòd speraret ab eo accipere magnum lytrum; Josepus lib. 6. Antiq. cap. 8. arbitratur, quòd ei vitam donaverit ob corporis ejus præstantiam, & formam egregiam; alii id factum putant ex superbia, ut de eo triumpharet; alii ex humana erga Regem commiseratione. Quidquid sit, dici optimè posse videtur, quod causæ assignatæ, vel omnes, vel plures simul Saülem ad hoc impulerint.

Interim quia Saül, & populus jumentis ac pecoribus pepercerunt, in prædam contra Dei mandatum abacti, pecunias etiam cæterasque opes diripuerunt, nihil perdentes nisi contemptibile, mirum non est, inquit Rupertus, quod talem ob causam irrecuperabiliter projectus sit Saül.

℣. 24. *Dixitque Saül ad Samuëlem: Peccavi.* Hoc dixit Saül magis timore pœnæ, quàm amore justitiæ, ait Lyranus. Hæc Saülis pœnitentia non vera fuit ac seria, ex vero cordis dolore ob Deum offensum profecta, inquit A Lapide, sed in labiis dumtaxat & ore nata, ex metu perdendi Regni, & infamiæ publicæ promanans. Hoc enim est, quod ipse mentem suam explicans ad Samuëlem ait v. 30... *Peccavi: sed nunc honora me coram senioribus populi mei, & coram Israel,* ne scilicet ipsi me quasi à Deo per te reprobatum rejiciant, & reipsa throno dejiciant. Unde S. P. Aug. de hac Saülis pœnitentia agens lib. 22. cont. Faustum cap. 67. ita scribit: „Cur autem Saul „ per Samuëlem correptus, cùm diceret etiam ipse, „ *peccavi*, non meruit audire quod David, quòd ei „ Dominus ignovisset? Num personarum acceptio „ est apud Deum? Absit. Sed in simili voce, quam „ sensus humanus audiebat, dissimile pectus erat, „ quod divinus oculus discernebat.„

P. Quomodo dicatur v. 35. *Et non vidit Samuël ultra Saul usque ad diem mortis suæ*, cùm infra ex cap. 19. v. 24. constet, quòd rursus viderit eum coram se prophetantem?

℟. Sensum esse, quòd non ampliùs viderit Samuël Saulem, quia illum ampliùs non invisit, sicut solebat facere statutis temporibus, honoris aut amicitiæ gratiâ, vel consilii dandi causâ: unde non ampliùs cum eo egit de Reipublicæ negotiis. Ita Estius, Menochius, Tirinus, & alii. Sic infra cap. 20. v. 29. verbum *videre* accipitur pro *invisere*, dum dicit David: *Vadam & videbo fratres meos.*

QUÆSTIO II.

An Jesse, pater Davidis, reipsa habuerit octo filios?

CUm formidaret Samuël, ex mandato Dei, pergere ad Isaï sive Jesse, patrem Davidis, dicens cap. 16. v. 2. *Quomodo vadam? Audiet enim Saul, & interficiet me*: quod non dixit diffidendo de protectione divina, sed inquirendo modum, qualiter ire deberet: *Ait Dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices: Ad immolandum Domino veni.* Nullum in his verbis reperire est mendacium; vera enim causa, sed non sola hic exprimitur: nam revera ex imperio Dei venerat Samuël immolaturus Domino Sacrificium in Bethlehem; quamvis præcipua eò proficiscendi causa esset, ut Regem inungeret.

℣. 10. *Adduxit itaque Isaï septem filios suos.* Hinc eruitur quod Isaï habuerit universim octo filios: cùm enim septem illi sisterentur Samueli, ait Samuel ad Isaï: *Non elegit Dominus ex istis*; adeoque absens erat David octavus.

Ampliùs hoc patet ex v. 11. ubi cum dixisset Samuel ad Isaï: *Numquid jam completi sunt filii?* Respondit Isaï: *Adhuc reliquus est parvulus, & pascit oves.* Item cap. 17. v. 12. apertè dicitur Isaï habuisse octo filios.

Nec obstat, quod 1. Paralip. 2. v. 13. cum Davide non numerentur nisi septem filii Isaï; siquidem responderi potest cum A Lapide, ibidem non omnes numerari, sed unum prætermitti ob causam nobis incognitam; fortè ideo quia natus erat ex concubina, seu uxore secundaria. Sic supra cap. 14. v. 49. Saülis filii numerantur tres, & ex causa nobis verisimiliter incognita omittitur quartus, scilicet Isboseth, de quo 2. Reg. cap. 2.

Observa: Ex eo quod David hoc loco vocetur *parvulus*, & cap. seq. v. 58. appelletur *adolescens*, non sequitur Davidem, cùm unctus fuit in Regem, ætate puerum fuisse; siquidem hoc cap. v. 18. dicitur *vir bellicosus, & fortissimus robore.* Dicitur itaque *parvulus*, quia fratrum erat minimus, & comparatione illorum, parvus ætate. Sic Benjamin (Gen. 43. v. 29.) à Josepho fratre suo vocatur *parvulus*, cùm tamen eo tempore haberet 23. annos completos: siquidem 16. annis Josepho junior erat, & Joseph tunc erat 39. annorum, ùt liquet ex dictis Q. 2. in cap. 30. lib. Genesis.

Videtur autem David eo tempore, quo unctus est in Regem, circiter viginti fuisse annorum: nam cùm, mortuo Saüle, habuerit 30. annos, ut patet 2. Reg. 5. v. 4. Et Saül ac Samuel simul, populo præfuerint 40. annis, clarè sequitur quod natus sit in fine decimi, aut in initio undecimi anni Judicaturæ Samuelis: adeoque (conformiter ad dicta cap. 13. Q. 2.) dum Saül incepit regnare, habebat annos 12. & dum hic primâ vice reprobatus fuit, David inchoaverat annum decimum quintum. Jam autem tempus, quod à prima reprobatione Saülis, usque ad inunctionem Davidis effluxit, facilè complectitur quinque annos; ergo David eo tempore, quo unctus est in Regem, fuit circiter viginti annorum.

Dices, cap. seq. v. 33. *Ait Saül ad David: Non vales resistere Philisthæo isti, nec pugnare adversùs eum; quia puer es.* Ergo David, jam in Regem inunctus, ætate puer erat.

℟. Neg. conseq. Quia verba objecta intelligenda sunt comparativè, nempe quod videretur puer esse respectu Saülis, aut Goliäth, qui procerâ admodum erat staturâ & rei militaris valde peritus. *Puer* igitur appellatur, non ætate, sed usu & peritiâ rei militaris; uti videtur sequi ex antithesi immediatè adjuncta: *Hic autem vir bellator est ab adolescentia sua*: ubi Saül ætati Davidis apponit peritiam, & diuturnum usum rei militaris.

Conformiter ad hæc intelligendus est S. P. Aug. in Psal. 143. ubi dicit quòd David, cùm processurus erat adversùs Goliäth, arma bellica propter ætatem, & parvam staturam corporis portare non valuerit: item Serm. 20. de diversis ubi ait quòd *David esset tenerâ ætate, vixdum adolescentulus.* Siquidem quod S. Doctor locis citatis etiam tantùm loquatur comparativè, scilicet quòd David esset puer respectu Goliäth, inspicienti textus istos, in oculos occurrit.

℣. 13. *Et directus est Spiritus Domini à die illa in David*: utique Spiritus Domini Sanctus cum donis suis insillit in eum, & illum exornavit iis præsertim, quæ futurum Regem decebant, eumque tanto fastigio dignum redderent. Hinc contulit ei donum fortitudinis, tum animi, tum corporis; nam deinceps & leonem, & ursum nudis manibus præfocavit, ùt docent S. Gregor., Rupertus, & Abulensis. Etiam dono prophetiæ, & canendi psallendique peritiâ deinceps excelluit. Idem vero spiritus Domini cum donis suis à Saüle recessit, qui nihil ex hoc tempore egregium, aut Rege dignum fecisse memoratur.

QUÆ-

QUÆSTIO III.

Quis fuerit spiritus malus, qui divexabat Saülem?

CAp. 16. v. 14. *Spiritus autem Domini recessit à Saül, & exagitabat eum spiritus nequam, à Domino.* Hebræi, item Cajetanus, & Genebrardus in Chronico, atque Delrio lib. 3. de magia cap. 4. per hunc spiritum nequam, intelligunt atram bilem, sive humorem malignum melancholicum, qui Saüli tristes creabat imagines, suspiciones, mœrores, anxietates, desperationes, furores, amentias: hæc enim concepit ex eo, quod videret se à Deo rejectum, & à Samuele jam quodammodo Regno exutum. Abulensis vero, A Lapide, Tirinus, & nonnulli alii censent, per spiritum malum hìc intelligi diabolum, qui non tantùm exterius vexavit Saülem, uti vexavit S. Job.; sed etiam interiùs eum possederit, ac diris phantasmatibus, anxietatibus, doloribus afflixerit, & per vices exagitaverit. Atque horum sententia videtur plausibilior, ac

Prob. 1. Quia spiritus ille vocatur *spiritus nequam*, atqui non atra bilis, sive humor melancholicus, sed solus diabolus, propriè loquendo, est spiritus nequam, ergo &c.

Prob. 2. Quia hæc est communis Patrum, Doctorumque sententia: ita enim censet S. P. Aug. & D. Gregor. statim citandi; item Eucherius, Hugo Cardinalis, Rupertus, & Theodoretus Q. 38. in lib. 1. Reg. ita scribens: *Cùm divinus recessisset spiritus, locum sortitus est malignus spiritus; sic cùm Apostolica gratia Judam reliquisset, in eum ingressus est diabolus.*

Obj. 1. Spiritus ille nequam v. 23. vocatur *spiritus Domini*; atqui diabolus non potest dici spiritus Domini, ergo &c.

℟. Disting. min. Non potest dici spiritus Domini, ratione malæ & perversæ voluntatis, concedo; ratione naturæ, vel in quantum est minister divinæ justitiæ, nego. min. Ac dico eum vocari spiritum Domini, vel propter naturam, quæ à Deo est, vel potiùs, quia in eo quòd Saülem affligebat, erat minister divinæ justitiæ.

Unde S. P. Aug. lib. 2. ad Simplicianum Q. 1. in præcitata Scripturæ verba ita scribit: " Quòd „ etiam malus appellatus est spiritus Domini, sic „ intelligitur, quomodo dictum est: *Domini est* „ *terra*, tamquam creatura in ejus posita potestate.... „ sed magis arbitror malignum spiritum, à quo ipse „ vexabatur Saül; ideo dictum *spiritum Domini*... „ quòd occulto Domini judicio Saülem vexabat. „ Similiter præfata verba exponit S. Gregor. lib. 2. Moral. cap. 6. dicens: " Diabolus licèt afflictionem ju„ storum semper appetat; tamen si à Deo potesta„ tem non accipit, ad tentationis articulum non „ convalescit, unde omnis voluntas ejus injusta. „ Ex se enim tentare appetit; sed eos, qui tentandi „ sunt, Deus justè tentari permittit. Ideo idem spi„ ritus & *Domini* appellatur, & *malus*; *Domini* per „ licentiam justæ potestatis; *malus* per desiderium „ injustæ potestatis. „

Obj. 2. Morbus, quo Saul affligebatur, per musicam Davidis levabatur, ùt liquet ex v. 23. ubi dicitur: *Quandocumque spiritus Domini malus arripiebat Saül, David tollebat citharam, & percutiebat manu suâ, & refocillabatur Saul, & levius habebat. Recedebat enim ab eo spiritus malus.* Atqui per solam musicam nequit fugari diabolus; ergo per spiritum malum hìc non intelligitur diabolus.

℟. Neg. conseq. Ac dico Davidem psallendo fugasse dœmonem Saulis, vi partim naturali, partim supernaturali. Et quidem naturali, quia dœmon exasperabat humores Saulis ad mœrorem, & ad tristitiam incitabat: hos verò affectus temperabat musica, lætitiæ artifex; musica namque pellebat melancholiam, qua dœmon utebatur ad Saulem divexandum: nullus enim humor magìs, quàm hic opportunus est diabolo, ut homines cruciet, tentet, incitetque ad mœrorem, invidiam, iram, desperationem &c. Itaque hìc divertebatur phantasia Saülis à tristium rerum cogitatione ad attendendum lætis musices sonis, & melancholia abigebatur. Ita Lyranus, Abulensis, & alii multi.

Interim tamen hæc Saülis refocillatio non à sola melodia proficisci potuit, cùm spiritus malus dicatur etiam recessisse à Saule, seu fugatus fuisse, utique per Davidem; quod nullis sonis quantumcumque nervosè modulatis convenire potest. Potiùs itaque id adscribendum est sacris Psalmorum & Hymnorum verbis, quin & piis precibus ac votis, quibus David pro Regis incolumitate Deum interpellabat: eodem ferè modo, quo nunc Ecclesia per preces & sacra verba, per adjurationes & exorcismos expellit dœmones ex energumenis.

Igitur potior vis hujus citharæ erat supernaturalis, quatenus David citharæ pulsu mentem suam excitabat, ut ferventiùs oraret Deum pro Saule: unde Deus ob Davidis ferventes preces & merita dœmonem à Saule abigebat: Davidem namque citharizando, *Hymnos* seu Psalmos recitasse, tradit Josephus lib. 6. Antiq. cap. 9.

CAPUT XVII.

Israëlitis à Goliäth gigante ad singulare certamen provocatis, David solâ fundâ armatus eum prosternit, eique gladio proprio caput amputat: hinc fugiunt, cæduntur, & castris exuuntur Philisthæi.

QUÆSTIO UNICA.

De Monomachia inter Davidem & Goliäth.

SAnct. P. Aug. serm. 20. de diversis, agens de Monomachia Goliæ & David, ita scribit: " Go„ lias iste.... ingens staturâ corporis, armis instructus, „ viribus etiam exercitatus, elatus jactantiâ, qui „ superbè provocaret ad monomachiam adversarium „ populum, hoc est, ut unus inde electus ab ipsis, „ procederet adversùs eum, ut duobus pugnantibus „ examen totius belli in medio versaretur; pacto & „ placito addito, ut si quis duorum illorum vicis„ set, universæ parti, unde steterat, tribueretur vi„ ctoria. „ Pactum interim istud, seu conditionem, quam v. 9. Goliäth proposuerat, non legimus à partibus hinc inde fuisse utrimque admissam, inquit Estius: quamvis enim David à Saüle missus sit ad singulare certamen (quod Regi licuit in bello justo, maximè cùm David ultro se offerret) factum id tamen est sine pacto; neque debuit Saül, qui de eventu certus non erat, totum Dei populum exponere periculo servitutis Philisthinorum. Ita Estius.

Sed hæc ratio non videtur solida; enimvero, ùt dicit Aug. loco citato: *Intellexit* (Saül) *cùm videret audentem puerum* (sive adolescentem Davidem) *aliquid divinitatis in eo esse; nec illam teneram ætatem sine divino instinctu talia posse præsumere.* Si quidem, ùt præmiserat S. Doctor, nuntiata erat Regi, *non audacia pueri, sed fiducia pietatis.* Hinc *nec Rex abnuit*, nec suos periculo exposuit; nec exposuisset, etiamsi conditionem oblatam acceptasset.

Rectiùs proinde ex eo eruitur, quòd utrimque conditio servitutis non fuerit admissa; quia Philisthæi, per Israëlitas tamquam ex pacto conventi non fuerunt, postquam cecidit Goliäth: sed tantùm dicit Scriptura, quòd, ubi viderant fortissimum suorum cecidisse, in fugam se præcipitarint, cùm satis perspicerent, divinâ virtute illum ab adolescente superatum, eamque sibi imminentem metuerent.

Postquam autem David ad Saülem adductus fuisset, & coram eo fortitudinis suæ specimina dedisset, referendo quomodo ursum & leonem suffocasset; videns Saül, tantos Davidis animos non posse esse nisi à Deo, illum pariter à Deo ad hoc duellum incitari arbitratus,

v. 38.

℣. 38. *Induit Saül David vestimentis suis.* Hinc existimat A Lapide, Davidem procerâ fuisse staturâ; alioquin enim proceri Saülis vestes, & arma illi aptari nequivissent. Fecit autem hoc Saül, inquit, ut Davidem honoraret, & animaret ad duellum.

Similiter ratiocinatur Tirinus dicens: Saül induit Davidem suis, quibus ipsemet uti consueverat, vestibus & armis: atqui Saül procêro erat corpore, altior universo populo ab humero & sursum, ùt dicitur supra cap. 9. v. 2. ergo & Davidem maturâ quoque ætate, & corpore procêro tum fuisse, fateamur, necesse est, cui tam procêri hominis vestes aptarentur. Ita Tirinus.

2. Id ipsum inde conatur probare idem author, quòd neque David cum illa exueret, negaret quadrare suo corpori; sed solùm diceret se non assuevisse ejusmodi armis, neque incedere posse gravatum tanto pondere, & quasi ferreis quibusdam vinculis constrictum.

3. Idem asserit colligi ex eo, quòd gladio Goliäth, utique valde longo & gravi, David expeditè uteretur.

4. Quòd neque inconcinnè, aut indecorè eodem gladio cingeretur, infra cap. 21. v. 9.

Denique pro hac opinione citat S. Chrysostomum Hom. de David & Goliäth; item Dionysium Carthus. Attamen S. Chrysost. in ista Homilia non docet opinionem Tirini; imò ne vel verbum habet, quod eam solummodo insinuet: & Hom. 1. de Saüle & Davide satis videtur insinuare, Davidem non fuisse staturæ adeo eminentis. Item nec Dionys. Carthus. istam opinionem docet, sed ex mente aliorum tantummodo eam refert. Unde ulteriùs

Dici potest, quòd rationes adductæ non concludant: enimverò ad primam responderi potest cum Lyrano, quòd arma, quibus David fuit indutus, dicantur arma Saülis; quia erant de armamentario ejus. Similiter ait Serarius vestes has dici Saülis, quòd essent ex vestiario ejus depromptæ. Estius pariter dicit: Per vestimenta Saülis arma intelliguntur: neque est verisimile, quòd David indutus sit armis, corpori Saülis aptatis: nam Saül, qui eminebat supra omnem populum, multò magis supra Davidem adolescentem eminuisse censendus est.

Non tamen satis efficax videtur ratio, quam Estius addit; scilicet id confirmari ex eo, quòd David Saülis armis indutus, non attulerit pro ratione, quòd suo corpori non congruerent, tamquam nimis magna, sed tantùm quòd consuetudinem armorum non haberet: siquidem, ùt ex dictis patet, pars adversa illam rationem, tamquam sibi faventem, pro se adducit, quamvis interim neutri parti absolutè faveat. Unde

Ad 2. dici potest, quòd non sit conquestus de magnitudine vestium; quia hæ non erant illæ, quibus utebatur Saül, sed aliæ ipsi proportionatæ.

Ad 3. responderi potest, quòd ad hoc, ut gladio Goliäth expeditè David uteretur, sufficeret eum esse bellicosum & fortissimum robore, qualis describitur cap. 16. v. 18.

Ad 4. Non cingebatur inconcinnè tali gladio, quia erat monumentum illustris victoriæ, quam reportarat. Adde, quòd etiamsi gratis daretur, quòd David adæquaverit staturam Saülis, equidem adhuc longè distaret à forma gigantæa Goliæ; unde nequidem in opinione Tirini gladius gigantis fuisset proportionatus Davidi.

℣. 48. *Cùm ergo surrexisset Philisthæus, & veniret, & appropinquaret contra David, festinavit David*, scilicet projicere lapidem, antequam Philisthæus esset sibi propinquus, quia talis ictus fortior est aliquantulùm à longè, inquit Lyranus. *Et cucurrit ad pugnam ex adverso Philisthæi.* v. 49... *Tulitque unum lapidem & fundâ jecit, & circumducens percussit Philisthæum in fronte.* v. 51... *Præciditque caput ejus*: & eò quidem gloriosiùs, quòd ipsius prostrati gladio, illum, qui ictus lapide jam in terram corruerat, interfecerit.

P. Quomodo post victoriam Saül quasi de ignoto, interrogaverit v. 55. *De quâ stirpe descendit hic adolescens?*

Resp. Quia cùm aliquandiu abfuisset David ab aula Saulis, & statura corporis esset facta procerior, & vultus magis virilis, & indutus esset habitu pastoritio, quem non gestaverat in aula, fieri potuit ut eum Saul non agnosceret. Vel potiùs dici potest, quòd cum pollicitus esset Saul, se filiam suam daturum ei, qui Philisthæum superasset, nunc distinctiùs futuri generi genus & progeniem voluerit investigare, quàm cum in aulam esset admissus, velut citharœdus: unde v. 58. *ait ad eum Saul: De quâ progenie es tu ò adolescens?*

Cap. 18. Amore agglutinatur anima Jonathæ animæ Davidis; sed Saul auditis faustis acclamationibus victorioso Davidi factis, pessimè illum odit; filiamque suam Merob, Davidi promissam, dat alteri viro, & loco illius tradit ei Michol juniorem.

Cap. 19. Jubet Saul occidi Davidem, mittitque apparitores, qui eum capiant; quos Michol, suppositâ loco illius statuâ, fraudulenter eludit.

Cap. 20. Jonathas post repetitum cum Davide fœdus, ipsum cum patre reconciliare frustra conatur; illum tamen è manibus ejus trium sagittarum signo liberat. Quia autem hæc omnia particularem non continent difficultatem, ideo de his in particulari non tractamus.

CAPUT XXI.

David fugit ad Achimelech Pontificem, à quo panes sanctificatos obtinet; deinde apud Regem Achis dementiam simulat, ne vitam perdat.

QUÆSTIO I.

De fuga Davidis in Nobe, & adventu ejus ad Achimelech.

„ Cùm ergo Saül persequeretur virum sanctum David, inquit S. P. Aug. in Psal. 51. „ confugit „ David ubi tutum putavit: transiens per Sacerdotem „ quemdam Achimelech, accepit ab eo panes. Ubi figuravit etiam personam, non tantùm Regis, sed & „ Sacerdotis; quia manducavit panes propositionis, „ quos, sicut dixit Dominus in Evangelio (Matth. 12.) „ non licebat manducare, nisi solis Sacerdotibus. „

Initio persecutionis Saülis, iterum iterumque ad eum reversus fuerat David, sperans eum sibi reconciliare; sed ubi ex Jonatha cognovit implacabile illius adversùm se odium, non ampliùs ad eum rediturus fugit.

℣. 1. *Venit autem David in Nobe*, urbem Sacerdotalem, in quam de Silo translatum erat Tabernaculum, non diu postquam à Philisthæis capta fuerat Arca fœderis: *ad Achimelech Sacerdotem*, summum, sive Pontificem; erat namque Achimelech filius Achïæ, filii Achitop, filii Phineës, filii Heli Pontificis.

P. Quomodo id, quod hîc dicitur de Achimelecho, Christus Dominus (Marci 2.) dicat factum ab Abiathar: habetur enim ibidem v. 26. *Numquam legistis*

legistis quid fecerit] *David, quando necessitatem habuit, & esuriit ipse, & qui cum eo erant; quomodo intraverit in domum Dei sub Abiathar Principe Sacerdotum, & panes propositionis manducavit?*

℟. Optimum hujus nodi solvendi modum videri, si dicamus, patrem & filium, Achimelech scilicet & Abiathar, fuisse binomios, atque ideo modò vocari *Abiathar*, ùt Marci 2. modò *Achimelech*, ùt hoc loco. Ita tenent Jansenius in Concordia Evangelica cap. 37. Toletus in cap. 6. Lucæ, Salmeron tom. 8. tract. 14. & alii.

Quòd tam pater, quàm filius utrumque nomen (uti & nunc sæpissime fieri videmus) usurpare consueverit, confirmatur ex lib. 1. Paralip. cap. 15. v. 11. ubi Davide regnante, *Sadoc* & *Abiathar* dicuntur Sacerdotes: & cap. 18. v. 16. hoc idem dicitur de *Sadoc* & *Achimelech*. Item 2. Reg. cap. 8. v. 17. ubi *Achimelech* dicitur esse filius *Abiathar*; sicut etiam hoc libro cap. 23. v. 6. *Abiathar* dicitur esse filius *Achimelech*.

Et obstupuit Achimelech, eò quòd venisset David: miratus est Sacerdos, quòd eò vir tantus appulisset; & quidem sine comitatu, qualis Chiliarchum, aut Regis generum decebat.

Et dixit ei: Quare tu solus, & nullus est tecum? Contendit Lyranus hoc non ita intelligendum esse, quòd nullus esset cum eo, quia v. 4. quæsivit Achimelech: *Si mundi sunt pueri*, id est famuli &c.? Et Matth. 12. dicit Salvator: *Quid fecerit David, quando esuriit, & qui cum eo erant.* Ex quibus putat Lyranus manifestum esse, quòd aliqui essent in comitatu Davidis, sed pauci respectivè, & in comparatione ad illos, qui soliti erant Davidem comitari, quasi nulli videbantur. Attamen

℟. Et dico: Probabilius apparet, Davidem sine ullo planè comite venisse ad Achimelech, socios verò habuisse in alio loco, quibus mox panes communicarit. Ita Salianus apud Menochium.

Prob. ex allatis verbis Achimelech: *Quare tu solus, & nullus est tecum?* Item ex v. 2. ubi dicit David... *Pueris condixi in illum & illum locum*: cujus sensus esse videtur, quod jussu illius fuerint moniti (fortassis per Jonatham) tres quatuorve domestici, præ cæteris fideles, ut illico Davidem in urbem Nobe sequerentur, reperturi ipsum tali tempore, tali loco: solus enim David fuerat cum Jonatha, ùt liquet ex fine cap. præcedentis.

Atque ita conciliari potest hic locus cum Matth. 12. Marci 2. & Lucæ 6. ubi narratur David etiam sociis suis de Sacris propositionis panibus dedisse; licèt enim solus David Pontificem accesserit, ut meliùs res lateret, non solus tamen comêdit panes, sed divisit sociis. Ita S. Thom. in Matth. aliique citati apud Tirinum. Et revera, ùt observat Sanctius, ex Jonathæ consilio solus latuit, & magno artificio sibi David providit & cavit, ne ullus illius fugam intelligeret: itaque videtur solus venisse ad Achimelech.

Imo quod David solus ingressus sit ad Pontificem, & deinde egressus è Tabernaculo, suos reperiens fame laborantes, qui studio assequendi & comitandi dominum suum, nihil sibi alimenti paraverant, cibo refecerit; videtur interpreti citato Christus ipse insinuare, dum ait de Davide Lucæ 7. *Panes propositionis sumpsit, & manducavit, & dedit eis, qui cum ipso erant.*

Porro ex verbis v. 4. *Si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus*, non sequitur quòd David & pueri ejus, suppositâ munditiâ, licitè possent vesci pane sanctificato, etiam extra casum necessitatis: Nam secundùm legem Levit. 24. & Numer. 28. solis Sacerdotibus licitum erat vesci illis panibus propositionis; quod & Christus ipse testatur in Evangelio Matth. 12. sed de munditia sollicitus fuit Achimelech, ut significaret quod lex, quæ in necessitate plenè observari nequit, etiam penitus negligi non debeat.

℣. 6. *Dedit ei ergo Sacerdos sanctificatum panem.* S. P. Aug. lib. 12. contra Faustum cap. 33. observat, quod *David, cum panes propositionis manducavit, quos non licebat* (utique extra necessitatem) *manducare nisi solis Sacerdotibus, in una persona utrumque futurum, id est in uno Domino Jesu Christo, Regnum & Sacerdotium figuravit.*

Ex eo autem quòd hîc dicatur in textu: *Neque enim erat ibi panis nisi tantùm panes propositionis*, videtur rectè deduci, quòd David hîc rem suam egerit, non in opulenta Pontificis domo, sed in Tabernaculo: alioquin non defuissent panes communes; quia feminæ & filiæ Sacerdotum panibus sanctificatis vesci non poterant.

Rem Davidis in Tabernaculo fuisse tractatam, ampliùs patet ex v. 7. quia Doëg Idumæus, Sauli addictus, qui eo die erat in Tabernaculo, factum postea prodidit. Et Marci 2. dicitur David intrasse *in domum Domini.*

QUÆSTIO II.

Quid censendum de eis, quæ fecit David coram Rege Achis?

VErs. 10. *Surrexit itaque David* (metu imminentis periculi) *& fugit in die illa à facie Saül, & venit ad Achis Regem Geth*: quia ditio ejus erat extra Regnum Saulis.

Arbitratur Salianus, quòd divino instinctu, aut edito per Sacerdotem oraculo, venerit ad Regem Geth, alioquin res erat periculis plena; quia Philisthæi erant Davidi inimici, & potissimùm Gethæi; quia Goliath occisus à Davide, erat de Geth, cujus Rex erat Achis. Porro Achis ille in titulo Psal. 33. vocatur *Abimelech*, aut potiùs *Achimelech*, quod idem est ac *Achis Rex*, quemadmodum vertunt Theodotion & Symmachus, atque ita, ùt ibidem exponit S. P. Aug. idem intelligitur. Vide S. Doctorem in Psal. 51.

Postquam autem David audivisset, quòd servi Achis eum cognoscerent, *extimuit valde à facie Achis Regis Geth*, ùt dicitur v. 12. Unde ut periculo vitæ, in quo erat, se eximeret.

℣. 13. *Immutavit os suum coram eis, & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in ostia portæ, defluebantque salivæ ejus in barbam.* Rectè S. Thom. 2. 2. q. 111. a. 1. ad 2. dicit: *Commutatio faciei David fuit fictio figuralis.* Itaque sensu allegorico David hîc præfiguravit Christum, qui à Judæis habitus est ùt delirus, & dæmoniacus, & ab Herode veste albâ, quasi stultus indutus est. Collapsus est in manus Judæorum, quando ab eis crucifixus fuit, ùt exponit Angelomus.

MUTAVIT VULTUM SUUM *in Sacerdotio*, inquit S. P. Aug. Conc. 2. in Psalm. 33. *& dimisit gentem Judæorum... quia erat ibi Sacrificium secundùm ordinem Aäron, in victimis pecorum, & postea ipse de corpore & sanguine suo instituit Sacrificium secundùm ordinem Melchisedech.*

Impingebat in ostia portæ, vel, ùt ex LXX. Conc. citatâ legit Aug. TYMPANIZABAT AD OSTIA CIVITATIS. *Quæ sunt ostia civitatis*, ait S. Doctor, *nisi corda nostra, quæ clauseramus contra Christum, qui de tympano Crucis aperuit corda mortalium?*

Denique & Conc. 1. de titulo Psal. 33. dicit Aug. "
„ Decurrebant super barbam David salivæ. Quid
„ sunt salivæ? Quasi verba infantilia: salivæ enim
„ currunt infantibus. Nonne erant tamquam infan-
„ tilia verba, *manducate carnem meam, & bibite*
„ *sanguinem meum?* Sed ista infantilia verba tege-
„ bant virtutem ipsius: virtus enim in barba in-
„ telligitur.

Cæterùm, quòd David non peccaverit, dum se insanum simulavit, inter alios sustinet Abulensis Q. 26. quia ad hoc faciendum videtur David motus fuisse à Deo, qui dedit ei immobilitatem seu constantiam, ut in eo non appareret aliquod signum timentis, sed insanientis: unde ubi mox recessit ab Achis Rege, vênit super eum spiritus propheticus, & composuit Psalmum 33. *Benedicam Dominum in omni tempore* &c. ac proinde videtur Deus factum illius approbasse, quod consequenter malum esse non poterat.

Præterea David impingens in ostia, allasque actiones deliras faciens, propriè non fingebat se esse stultum, sed solùm non ostendebat se talem esse, qualis erat, & hoc ad salvandam vitam, idque sine præjudicio alicujus.

Itaque quòd aliquis in verbis mentiatur, non licet homini pro conservanda vita, sive justè sive injustè eam amittere deberet: quòd tamen gestu vel habitu quispiam per aliquam exteriorem effigiem, sine verbis aliam quasi personam induat, non videtur illicitum, si id fiat ex causa urgenti & rationabili.

Ratio hujus est, quòd mendacium non tam facilè committatur factis, quàm verbis; verba enim sunt propriè instituta ad significandos mentis conceptus, & determinatam significationem habent; factis autem lata & indeterminata magis inest significatio.

Sic v. g. mentiretur Belga, qui ad evadendam mortem, diceret se esse natum in Polonia; non item si ex simili causa vestem Polonicam assumeret: alioquin mendacii arguendi essent viri Ecclesiastici & Religiosi, qui in partibus hæreticorum sæculari veste utuntur, ut securiùs lateant.

Sic non est mentitus Josuë, dum finxit se pavidum fugere cives Haï, ut eos ex urbe eliceret & mactaret; mentitus tamen fuisset, si verbis dixisset eis: Nos metu vestri fugimus. Et Gedeon, dum cum 300. sociis, complosione lagenarum, & effulguratione lampadum finxit se copiosum habere exercitum, ut innumera quodammodo Madianitarum agmina terrore percelleret, mentitus non fuit; fuisset tamen, si verbis dixisset, non parvam sibi esse militum copiam.

Dices: Juxta D. Thom. 2. 2. q. 111. a. 1. ⊙ " ad „ virtutem veritatis pertinet, ut quis talem se exhi„ beat exteriùs per signa exteriora, qualis est; signa „ autem exteriora non solùm sunt verba, sed etiam „ facta. Sicut ergo veritati opponitur, quòd ali„ quis per verba exteriora aliud significet, quàm „ habet apud se, quod ad mendacium pertinet, ita „ etiam opponitur veritati, quòd aliquis per aliqua „ signa factorum vel rerum aliquid significet con„ trarium ejus, quod in eo est, quod propriè simu„ latio dicitur. Unde simulatio propriè est menda„ cium quoddam in exteriorum signis factorum con„ sistens. Non refert autem utrùm aliquis mentiatur „ verbo, vel quocumque facto. „ Atqui David per signa exteriora alium se simulavit, quàm à parte rei erat, ergo mentitus fuit.

℟. Neg. min. Nam, ùt ex dictis patet, David non significavit falsum, sed tantùm occultavit verum; siquidem quòd salivam indecorè sineret diffluere, in ostia impingeret &c. totum fecit volens occultare quis esset. Unde etiam ipse D. Thom. ibidem in resp. ad 2. satis declarat, se non comprehendere factum Davidis: & in resp. ad 1. disertè admittit, quòd non omne, quod fingitur, aut simulatur (utique in factis) mendacium sit. Itaque juxta D. Thom. illa sola simulatio est mendacium, qua quispiam per aliqua signa factorum vel rerum significat contrarium ejus, quod in eo est, ut dum qui iratus est, rebus aut factis exterioribus significat se placatum, qui inimicus, amicum &c.

Cap. 22. & 23. rursus narrantur variæ Davidis fugæ, circa quas cum nihil notabile occurrat, de eisdem hîc non tractamus.

CAP. XXIV. XXV. XXVI. XXVII.

David latens in spelunca Engaddi, oram Chlamydis Saülis abscindit, sed illæsum abire permittit: deinde cibaria petens à Nabal, contumeliosè ab illo repulsus, jurat se eum cum suis occisurum: Saüli dormienti hastam & scyphum tollit: tandemque inconstantiæ ejus fidere non ausus, ad Achis Regem Geth revertitur, & continuò prædatum excurrit in hostes Israëlis.

QUÆSTIO I.

An David licitè potuerit occidere Saülem?

CAp. 24. v. 4.... *Porro David & viri ejus* (qui jam ad sexcentos accreverant (*in interiori parte speluncæ latebant*: Davidem à Saule visum non esse, mirum non est; erat enim, ùt Aug. lib. 17. de Civ. Dei cap. 6. loquitur, *Tenebroso occultatus antro, quò etiam Saul intraverat.* Dixerunt autem commilitones Davidis ad eum v. 5. *Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum, ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis.* Dicunt Doctores communiter, inquit Lyranus, quod hoc fuerit Davidi dictum, quando fugiens venit ad Samuelem cap. 19. Forsan etiam ipsimet Davidi, utpote Prophetæ, id Deus revelaverat immediatè, quasi diceret: Non est, cur desperes te posse evadere manus Saulis; ego potiùs illum tradam in manus tuas, ut in eum quidquid libuerit, facere possis: quæ verba videtur David quibusdam commilitonibus suis declarasse, ut illos confirmaret & animaret.

Sed hinc suboritur ratio dubitandi, an ergo licuerit Davidi Saülem interficere, sive an verbis illis data fuerit ei potestas à Deo, Saülem sine peccato occidendi?

Opinionem affirmativam tenet Cajetanus, & vult Davidem hoc maximè casu, quo illum ad necem hostiliter quærebat Saül, antevertere potuisse facinus, & violentum injustumque invasorem de medio tollere. Similiter alii censent, licuisse Davidi Saulem occidere, inquit A Lapide, ex eo quòd S. Thom. ac alii doceant; invasum posse prævenire invadentem, etiamsi is nondum accedat, sed instructus sit ad invadendum, si aliter non possit mortem evadere, nisi præveniendo: talis autem erat hæc invasio, quam assiduè David sustinebat à Saule, ut naturaliter non posset mortem effugere, nisi eum præveniret. Ita A Lapide.

Attamen cùm, ubi S. Thom. similia doceat, non assignet, non est verisimile, ejusmodi dogma ab illo tradi, præsertim cùm ex iis, quæ habet Doctor Angelicus 2. 2. q. 64. a. 7. tantùm probabiliter concludi possit, licitum esse occidere eum, qui actu vitam iniquè invadit. Porro ad quæstionem propositam

℟. Et dico cum Abulensi, Saliano, Estio, aliisque quòd non licuerit Davidi Saulem interficere.

Prob. 1. Quia nemo meliùs intellexit illa verba Domini ad Davidem, quàm David ipse, cui dicta sunt; atqui tamen ille non sic intellexit ea, quasi sibi liceret Saulem, oblatâ occasione, interficere: nam ab hac occisione, quasi à re turpi, abhorruit dixitque v. 7. *Propitius sit mihi Dominus, ne faciam rem hanc*; id est, Deus tollat à me potestatem & voluntatem hoc faciendi.

Prob. 2. Quia neque regiâ authoritate, nisi post Saulis mortem, neque aliâ in Saulem jurisdictione fungi poterat David. Sed neque debebat latens in spelunca, ibique quietus remanens, censeri actu invadi à Saule; nam tutus jam erat ab illius manibus. Unde prævenire invadentem tum temporis, non fuisset inculpata sui tutela seu defensio, sed hostilis, & non necessaria Domini sui invasio.

Addi

Addi posset, quòd nec oram quidem chlamydis regiæ præciderit David, nisi conscientia postea remordente, ùt patet ex v. 6. quantò minùs igitur existimasset, sibi licere Saulem interficere?

Sensus itaque Scripturæ supra adductæ est: Tradam tibi Saulem, hostem tuum, in manus tuas, tu considera, an placeat illum interficere: neque enim propterea licebat Pilato Christum interficere, quòd illi potestas data esset desuper, ùt habetur Joan. 19. nam verba hujusmodi solam potestatem physicam significant, qualem habet vigilans in dormientem, vel armatus & liber adversus illum, qui inermis est, & vinculis constrictus.

Dices: S. P. Aug. lib. cont. Adim. cap. 17. ita scribit: " Certè inimicum & persecutorem suum, nimis ingratum & nimis infestum, Saulem Regem accepit David in potestatem, ut ei faceret quod vellet, & elegit parcere potiùs, quàm occidere. Non enim erat jussus occidere, sed neque prohibitus: imò etiam divinitus audiebat, se impunè facere quidquid vellet inimico: & tamen tantam potestatem ad mansuetudinem contulit. "

℟. Quòd S. Doctor dicat *impunè*, & non *justè*, imò addit: *Ecce ille bellator implevit præceptum Christi, quòd accepimus, ut diligamus inimicos.* Per quod significare videtur, Davidem alioquin transgressurum fuisse præceptum de diligendis inimicis. Quòd autem dicat: *Neque occidere fuit prohibitus*, intellige de prohibitione speciali & expressa, quamvis generali lege hoc esset ei vetitum.

Nec obstat, quod subjungat Aug. " Dicatur mihi, quem timuit, cùm interficere noluit? Nec hominem possumus dicere timuisse, quem acceperat in potestatem, nec Deum qui dederat, cùm tamen revera Deum timere debuisset, si hæc occisio ejus præcepto fuisset adversa. " Enim vero paulo infra dicit: *Dedit* (Deus) *in potestatem inimicum, quem nondum volebat occidi.* Adeoque de potestate impunè occidendi intelligi debet, sic ut per hujusmodi occisionem Davidi pœna timenda non esset. Hinc S. Doctor lib. de Spiritu & Lit. agens de eadem potestate, comparat potestatem, quam acceperat David occidendi Saulem, potestati, quam habebat Pilatus interficiendi Christum.

QUÆSTIO II.

Quædam alia resolvuntur.

PEtes 1. quæ fuerit causa, cur indoluerit David, postquam absciderat extremitatem Chlamydis Saulis?

℟. Putat Abulensis Davidem ideo indoluisse, quòd surrexisset & ivisset ad Saulem, eo animo ut illum occideret, non autem ut extremitatem pallii ejus regalis tantùm abscinderet; sed Deum in hoc facto ei cor immutasse, ut de voluntate hac, quamvis non plenè deliberata, doleret & pœniteret David, & hoc significari illis verbis cap. 24. v. 6. *percussit cor suum David.*

Verumtamen huic opinioni videtur adversari, quòd textus sacer post illa verba: *percussit David cor suum* (id est, temordit eum conscientia) statim subjungat: *Eò quòd abscidisset oram chlamydis Saul.* Hujus ergo abscissionis pœnituit Davidem, non de voluntate occidendi, quam absolutè numquam habuit.

Hinc pariter habent LXX. *Percussit David cor suum, quoniam abstulit alam diploidis ejus.* Et Paraphrasis Chaldaïca: *Doluit David in corde suo, eò quod abscidit alam, quæ Saüli.*

Nec aliam pœnitudinis causam assignat S. P. Aug. lib. 17. de Civ. Dei cap. 6. & lib. 2. cont. lit. Petiliani cap. 48. dicens de Davide: *Eum* (scilicet Saulem) *propter sacrosanctam unctionem, & honoravit vivum, & vindicavit occisum, & quia vel panniculum ex ejus veste præscidit, percusso corde trepidavit.*

Conscientia ergo Davidem remordit, quòd ausus fuisset Regis & Domini sui Saülis vestem conscindere, atque ita majestatem regiam temerare: quia in hoc, inquit Lyranus, fecerat irreverentiam Sauli, qui honorandus erat, quamdiu in regno tolerabatur à Deo.

P. 2. An peccaverit David, dum cap. 25. v. 22. juravit se Nabal cum omnibus suis occisurum, eò quòd nimirum hic ipsi negasset cibaria, & convitia ac maledicta contra eum retulisset.

℟. affirmativè, & magis peccasset, si juramentum re ipsâ implevisset: nam in domo Nabal erant multi, imò ipso excepto, reliqui innocentes; nam responsum ejus insulsum & indiscretum servis ejus displicuerat; unde illud ad uxorem ejus Abigaïl retulerunt, ut ipsa illud corrigeret, ùt patet ex v. 14. & 15. Juravit ergo David & ex impetu juvenili, & fervore militari; sed ad se rediens, manum à cæde cohibuit.

Hinc monet S. P. Aug. lib. cont. mendac. cap. 9. quòd non singula virorum, qui in Scripturis laudantur, facta nobis imitationi sint proposita: *Ne violemus præcepta*, inquit, *dum passim sectamur exempla. An verò quia juravit David, se occisurum esse Nabal, & clementi consideratione non fecit, propterea illum imitandum esse dicemus, ut temere juremus nos esse facturos, quod non esse faciendum, postea videmus?*

P. 3. Quo jure David irruerit promiscuè in Amalecitas, aliasque gentes, ùt dicitur cap. 27.?

℟. Quo jure de Amalecitis prædas ageret David; imò & promiscuas cædes, nullo sexûs aut ætatis discrimine servato, exerceret, non est intellectu difficile: Deus enim illos omnes occidi jusserat, supra cap. 15. v. 3. item Exod. 17. v. 16. dicitur: *Bellum Domini erit contra Amalec à generatione in generationem*; hoc est, in perpetuum: potuit igitur David illam gentem vastare jure belli.

Quoad cæteros populos, jus habuit ex lege Deuter. 20. v. 17. quæ jubet omnes incolas terræ, Israëlitis à Deo promissæ, etiam parvulos ac feminas occidi, eorumque bona diripi.

Dices, David hactenus non erat absolutus Princeps aut Rex, ergo penes ipsum non erat jus indicendi aut movendi bellum.

℟. Quòd hoc non obstante, equidem esset Dux & Chiliarcha constitutus à Saule, contra inimicos populi Israël: & quamvis Saul Davidem odisset ac persequeretur, gratum tamen & ratum habebat, tum Saul, tum omnis populus, quòd David communes hostes interficeret & opprimeret, quos ipsi magno labore & periculo subjugare debuissent. Ita Cajetanus, Abulensis, & alii.

Dici quoque potest cum Saliano, Davidem etiam speciali jure & instinctu divino hæc fecisse: nam & habebat secum Abiathar Sacerdotem, per quem divinum oraculum consulebat, antequam iret ad pugnam, ùt ex cap. 30. patet.

P. 4. An sit necesse admittere, Davidem fuisse mentitum, dum cap. 27. v. 10. interrogatus à Rege Achis: *In quem irruisti hodie?* Respondit: *Contrà meridiem Judæ*; quasi significasset, se contra Judæos meridionales excurrisse?

℞. Verba Davidis sine mendacio sic exponi posse: Irrui contra Philisthæos aliosve socios eis confœderatos, qui erant ad meridiem Judæ; etiamsi Rex ejus responsum non sic acciperet, sed in alia significatione: nam ex causa legitima uti licet sermone ambiguo, modò sensus verus, in eo contentus, intendatur.

CAP. XXVIII. XXIX. XXX. XXXI.

Saül, divino responso destitutus, instante prælio, per Pythonissam jubet suscitari Samuëlem: Rex Achis Philisthæus Davidem sibi comitem ad pugnam assumit; sed contradicentibus Satrapis pedem referre cogitur: absente cum suis Davide, Amalecitæ urbem Siceleg invadunt, spoliant, & succendunt: Saül vulneratus à Sagittariis, ne incircumcisorum ludibriis afficiatur, proprio gladio incumbens, seipsum interficit.

QUÆSTIO I.

An verus Samuël hîc cap. 28. suscitatus fuerit, an verò dæmon sub efficta Samuëlis larva vel umbra apparuerit?

NOnnulli Veteres, quibus non satis perspecta fuit authoritas lib. Ecclesiastici, censent fuisse Samuëlem phantasticum, & larvam illusionemque diaboli, puta dæmonem in specie Samuëlis. Ita arbitratur Tertul. lib. de anima cap. 57.

Quòd ita etiam censeant Procopius, Eucherius, ac Beda in cap. 28. lib. 1. Reg. affirmat A Lapide in cap. 46. Ecclesiastici: attamen Eucherius lib. 1. cap. 29. ubi præsentem quæstionem tractat, nihil affirmat, sed verba S. Aug. de hac re disputantis unicè refert.

Insuper, quemadmodum observat Estius, author Quæstionum Veteris ac Novi Testamenti apud S. Aug. Q. 27. omnino contendit, non ipsum Samuëlem, sed in ejus persona malignum spiritum apparuisse. In eadem sententia est author librorum de mirabilibus S. Scripturæ. Et ex his libris, falsò Aug. nomine diu publicatis, decepti multi idem fecuti sunt. His positis,

℟. Et dico: Verè hîc apparuit anima Samuëlis, non vi incantatricis pythonissæ, sed Deo ita volente, in corpore aëreo assumpto, quale assumunt Angeli, dum hominibus apparent.

Prob. 1. Quia Ecclesiast. 46. inter alia ad commendationem Samuëlis spectantia, ita legitur v. 23. *Et post hæc dormivit, & notum fecit Regi, & ostendit illi finem vitæ suæ, & exaltavit vocem suam de terra in Prophetia delere impietatem gentis.* Ubi Scriptura Sacra hanc ultimam & maximam laudem dat Samuëli, quòd post mortem prophetaverit, seu exaltaverit de terra vocem suam in prophetia. Porro hæc in laudem Samuëlis non dicerentur, si per diabolum gesta fuissent, ùt notat Estius: enimvero potiùs ingens probrum & dedecus fuisset Samuëli, si ejus umbra & forma, usurpata à dæmone, servisset pythonissæ, ejusque magiæ & incantationi. Unde & Tirinus ita scribit: Dubitare, an verus fuerit Samuël saltem secundùm animam, pene temerarium jam putârim, cùm Ecclesiast. 46. disertè dicatur: *Post hæc dormivit &c.*

Notari etiam meretur Pauli Burgensis reflexio apud Lyranum, quòd de uno eodemque supposito Scriptura dicat, quòd qui dormivit notum fecerit Regi: Atqui qui dormivit fuit Samuël, non diabolus; ergo & qui notum fecit Regi, fuit Samuël.

Igitur ante omnia hac in re audienda est Scriptura ipsa, quæ alio loco manifestiori, scilicet Ecclesiast. 46. hanc quæstionem satis dissolvere videtur. Et hinc secundùm D. Thom. 1. p. q. 89. a. 8. ad 2. tantùm negari potest, Samuëlem apparuisse, si authoritas Ecclesiastici non recipiatur: jam verò juxta decretum Concil. Trid. Sess. 4. liber Ecclesiastici inter canonicas Scripturas recipiendus est; ergo &c.

Verba Doctoris Angelici sunt: *De Samuële dici potest, quòd ipse apparuit per revelationem divinam, secundùm hoc quod dicitur Ecclesiastici 46...* deinde subjungit: *Vel illa apparitio fuit procurata per dæmones, si tamen Ecclesiastici authoritas non recipiatur propter hoc, quòd inter canonicas Scripturas apud Hebræos non habetur.*

Eamdem sententiam contrariæ præfert 2. 2. q. 174. a. 5. ad 4. ubi manifeste dicit: " Etsi voluntate Dei „ ipsa anima Samuëlis Saüli eventum belli prænun- „ tiavit, Deo hoc sibi revelante... nec obstat quod „ arte dæmonis hoc dicitur factum, quia etsi dæmo- „ nes animam alicujus Sancti evocare non possint, „ nec cogere ad aliquid agendum, potest tamen hoc „ fieri divinâ virtute, ut, dum dæmon consulitur, „ ipse Deus per suum nuntium veritatem enuntiet, „ sicut per Eliam veritatem respondit nuntiis Regis, „ qui mittebantur ad consulendum Deum Accaron, ùt habetur 4. Reg. 1. „ Ita Doctor Angelicus.

Prob. 2. Quia id clarè insinuare videtur contextus historicus hîc cap. 28. v. 11. 12. 14. 15. 16. & 20. ubi non alius nominatur, describitur, & loqui ac prophetare significatur, quàm Samuël Propheta.

Prob. 3. Quia idipsum intelligitur ex ejus Prophetia, qua is, qui apparet, graviter, verè, & severè Saüli mortem, atque Hebræis cladem ob scelera intentat, & vaticinatur: & quidem cum omnibus suis circumstantiis, quæ quemadmodum prædictæ erant, evenerunt; ita ut omnino dicendum appareat, quod hæc non fuerit conjectura, vel elusio diabolica; sed verissima Prophetia, Deique oraculum.

Addi potest, quod huic sententiæ subscribant plurimi, gravissimique Authores & Patres, ùt S. Ambros. in cap. 1. Lucæ, S. Hieron. in cap. 7. Isaiæ, Abulensis, Dionys. Carthus. Hugo Cardinalis, Bellarminus lib. 2. de purgatorio cap. 6. qui pro hac opinione etiam adducit S. Justinum Mart. in Dial. cum Triphone, & S. Basilium Epist. 80. Imo Tirinus inter alios citat Tertul. lib. 3. cont. Marcionem.

Præ reliquis autem eidem sententiæ suffragatur S. P. Aug. lib. de cura pro mortuis cap. 15. ubi ita scribit: " Samuël Propheta defunctus vivo Saüli etiam „ Regi futura prædixit: quamvis nonnulli non ipsum „ fuisse, qui potuisset magicis artibus evocari, sed „ aliquem spiritum tam malis operibus congruentem „ illius existiment similitudinem figurasse: cùm liber „ Ecclesiasticus... contineat in laude Patrum, quòd „ Samuël etiam mortuus prophetaverit. Sed si huic „ libro ex Hebræorum (quia in eorum non est) cano- „ ne contradicitur &c. „

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Qui Saüli apparuit, hîc cap. 28. v. 19. dixit ei: *Cras tu, & filii tui mecum eritis.* Atqui Samuël receptus erat in limbum cum aliis Patribus, & Saül descensurus erat ad infernum damnatorum; ergo videtur fuisse dæmon, qui ei consortium promisit.

℟. Neg. conseq. Ac dico verba illa: *mecum eritis &c.* significare generatim & confusè locum, statumque defunctorum, non autem specialiter distinctèque ejus receptaculum ac sedem. Sensus ergo est: mortui eritis, & in communi statu alterius sæculi.

Nec aliter hæc intellexit Saül: nam si id intellexisset de receptaculo sanctorum Prophetarum, sive de limbo Patrum, non parùm potuissent hæc ipsum recreare: jam vero, testante Scripturâ, *Saül cecidit porrectus in terram; extimuerat enim verba Samuëlis:* ac consequenter ea non intellexit de limbo Patrum. Unde S. P. Aug. lib. 2. ad simplic. Q. 3. id permittit hoc sensu intelligi, *ut non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur; quòd uterque homo fuerit, & uterque mori potuerit, jamque mortuus mortem vivo prænuntiabat.*

Subtiliter etiam observat Lyranus, quod si ex damnato Saüle inferatur apparuisse dæmonem, eâdem ratione

ratione in oppositum ex Jonatha, viro bono & perfecto, inferatur apparuisse Samuëlem; quia Jonathas, qui cum Saule interfectus est, talis in Scriptura exhibetur, ut in partem Sanctorum censeatur receptus.

Obj. 2. Umbra, quæ Sauli apparuit, obedivit pythonissæ ejusque magiæ, atque per ejus incantationem ope dæmonis suscitata videtur; pythonissa enim non alium quàm suum dæmonem evocavit: Atqui indignum, imò impium est, sentire quod anima Samuëlis obedivisset pythonissæ; ergo videtur apparuisse larva dæmonis, non umbra Samuëlis.

℟. Neg. maj. Samuël enim apparendo, non obedivit pythonissæ, sed jussu Dei sponte occurrit: imò prævênit & impedivit ejus incantationem, artemque magicam, ùt patet ex textu.

Inst. Umbra apparens ait Sauli: *Quare inquietasti me ut suscitarer?* Ergo ad postulationem Saulis, qui id rogaverat fieri per artem consuetam pythonissæ, fuit suscitata, ac proinde non fuit verus Samuël.

℟. Samuëlem quidem suscitatum fuisse ad postulationem Saulis, sed ex virtute & jussu Dei, non autem ad operationem istius mulieris, quam suscitatus prævênit.

Obj. 3. Pythonissa dixit loco citato v. 13. *Deos video ascendentes de terra*: ergo inter spectra, ope dæmonis excitata, hîc etiam apparuit umbra quædam Samuëlem repræsentans.

℟. Neg. conseq. Quia Hebraïcâ phrasi pluralis numerus pro singulari ponitur, ad designandam personæ, de qua agitur dignitatem. Sic Exod. 32. de vitulo aureo, qui tamen unicus erat, dicitur: *Hi sunt dii tui.* Et passim Hebraïca vox *Elohim*, quæ etiam Deos significat, pro Deo in Scripturis ponitur.

Insinuat ergo Pythonissa, eum qui apparebat, tanto esse splendore circumfusum, ut non aliquis ex hominum numero, sed Deus ipse videretur. Idipsum autem etiam Saul optimè intellexit, cùm in singulari eam interroget: *Qualis est forma ejus?* Unde & ipsa mulier quoque, relicto jam plurali numero, respondet: *Vir senex ascendit amictus pallio.*

Obj. 4. Juxta S. P. Aug. lib. 2. ad Simplic. Q. 3. „In hoc facto potest esse alius facilior intellectus, „ & expeditior exitus, ut non verè spiritum Samuë„lis excitatum à requie sua credamus, sed aliquod „phantasma, aut imaginariam elusionem, diaboli „machinationibus factam: quam propterea Scriptura „ nomine Samuëlis appellat, quia solent imagines re„ rum, earum nominibus appellari, quarum imagi„nes sunt.„ Ita S. Pater.

℟. Quod S. P. ibidem in illa quæstione tantummodo disputativè procedat, & utramque opinionem problematicè proponat: libro autem de cura pro mortuis, quem posteriùs scripsit, & re diligentiùs consideratâ (ùt loquitur Bellarminus) resolutivè mentem suam exponat; cui proinde potiùs adhærendum est.

Patet hæc solutio ex ipsomet Aug. qui hanc quæstionem denuò tractans lib. de octo Dulcitii quæstionibus, quæst. 6. postquam retulisset omnia, quæ ad Simplicianum circa Samuëlis apparitionem dixerat, ita scribit: " Sed quam non frustra dixerim pede„ tentim nos in hoc genere simulatam Samuëlis „imaginem, maligno Pythonissæ ministerio repræ„sentatam existimare debere, ne Inquisitionibus di„ligentioribus præscribamus, mea posterior inquisi„ tio declaravit, quando invêni in libro Ecclesiastico, „ubi Patres laudantur ex ordine, sic Samuëlem fuisse „laudatum, ut prophetasse etiam mortuus dicere„tur.„

Obj. 5. S. Hieron. in cap. 13. Ezechiëlis sic scribit: " Quomodo adversùs Prophetas Pseudo-pro„ phetæ inspirabantur diabolico spiritu, ita adversùs „ Prophetissas inspirabantur dœmoniaco spiritu aliæ „ejusdem sexûs: hinc dicunt Hebræi, maleficis „artibus eruditas per necromantias & pythicum spi„ritum imitatas esse Prophetissas, qualis fuit illa, „quæ visa est suscitasse animam Samuëlis. „ Ubi non dicit, *quæ suscitavit*, sed *quæ visa est suscitasse.*

℟. Nec nos dicere, quòd Pythonissa Samuëlem suscitaverit, cùm ante dictum sit, quòd jubente Deo Samuël incantationem Pythonissæ prævenerit.

Obj. 6. Author responsionum ad Orthodoxos, quæ sub S. Justini nomine circumferuntur, Q. 52. ita loquitur: "Quæ à divinatrice facta sunt, dœ„ monis ope facta sunt omnia, ut oculi eorum, „ qui cernebant, Samuëlem, qui non erat, videre „ viderentur. Sed veritas verborum à Deo extitit, „ cujus concessu dœmon Samuëlis habitu & figurâ „ divinatrici videretur, doceretque rei futuræ in„ terpretationem.„ Ita quoque plures loquuntur Veteres.

Resp. Hoc non esse mirum, cùm fateamur, quæstionem illam fuisse utrimque disputatam probabiliter, antequam liber Ecclesiastici Canonicus haberetur. Sed post Ecclesiæ decisionem de divina illius inspiratione causa illa finita est.

QUÆSTIO II.

An licuisset Davidi pugnare contra Israelitas, si Philisthæos ad prælium comitatus fuisset?

Fidelitati Davidis diffidentes Principes Philisthinorum, cap. 29. v. 4. dixerunt: *Revertatur vir iste.* Hinc elucet mira Dei providentia erga Davidem; David enim hìc erat in casu planè periculoso & implexo, ut cogeretur vel esse proditor Achis Regis (à quo multa beneficia acceperat) si in prælio ad Saülem & Israëlitas deflecteret, vel patriæ & civium suorum esse hostis, si contra eos pugnaret. Sed subvênit Dei providentia, quæ sic consuluit famæ & conscientiæ sui clientis, ut utrâque salvâ, neque David pugnarit contra Saülem, neque datam Philisthæo Regi fidem violarit. Interim quæri potest, an licuisset Davidi pugnare contra Israëlitas?

Resp. Et dico, id Davidi non licuisset. Et rationem hujus propriam assignat Estius, quòd bellum ex parte Achis esset injustum, quia gerebatur contra populum Dei, titulo non justo, solâ scilicet cupiditate dominandi: quisquis autem militat Principi, quem novit injustam habere causam, delinquit mortaliter. Ita ille. Aliud est si justitia belli subdito appareat dubia, & à Principe militare cogatur: eo enim casu belligerare licet.

Aliam causam assignat Author citatus: quòd videlicet stultissimum fuisset, si David contra populum suum, cujus jam ipse à Deo designatus erat Rex, voluisset pugnare cum, & pro illo Rege, qui illum populum omnino volebat debere, aut in servitutem redigere.

Obj. 1. Cum Lyrano: David tenebatur defendere ipsum Achis, cui obligabatur ex beneficiis receptis; quia Rex ille benignè eum receperat, & securum reddebat contra persecutionem Saülis: & alioquin fuisset proditor, intendens nocere ei, quem adjuvare promiserat. Siquidem quòd David Regem Achis adjuvare promisisset, videtur colligi ex cap. 28. v. 2. ubi dixit David ad Achis: *Nunc scies quæ facturus est servus tuus.* Item cap. 29. v. 8. rursus ait David ad Achis: *Quid enim feci.... ut non veniam, & pugnem contra inimicos domini mei Regis?*

Resp. Quòd David multò magìs obligaretur juvare populum Dei, quàm iniquam invasionem infidelium. Nec promiserat quòd Regem illum juvaret, nisi terminis planè ambiguis: nam verba illa: *Nunc scies* &c. nihil certi significabant, eò quòd David necdum statuisset, quid in prælio facturus esset, sed rem totam divinæ voluntati (quam per Pontificem Abiathar inquisiturus esset) permittere decrevisset. Ita Abulensis, Salianus & alii.

Ad id autem, quod ex cap. 29. allatum est, dico quòd David tantò fortiùs & generosiùs urgere posset, ut comitaretur Regem Achis ad prælium, quò magìs videbat animos Philisthinorum alienos à tali facultate concedenda. Fortasse etiam per inimicos domini sui

sui intellexit ipsos hostes Saulis, scilicet Philisthæos; siquidem Saulem semper ùt Regem suum & nominavit, & coluit. Itaque sicut cap. 27. simulabat se agere prædas de Israëlitis, & reverà agebat de subditis, aut saltem de confœderatis ipsius Achis, ita & in hoc bello eum facturum fuisse, non incredibile censet Estius.

Obj. 2. Poterat Achis habere bellum justum contra Saulem: potuit enim fieri, ut Saul, qui erat arreptitius à dæmone, aliqua pacta fregerit, seu juramenta cum Philisthæis inita; quia talia etiam erga infideles servanda sunt: quamvis enim Israëlitæ non possent cum Philisthæis inire fœdera perpetua, eò quòd habitarent in terra promissionis, tamen poterant ex causa rationabili facere inducias ad tempus, & eas juramento firmare.

℟. Neg. assumpt. nam conjectura illa, quòd Saul justa fœdera infregerit, nullo fundamento est nixa.

Obj. 3. David habebat jus ad regnum Israël; ergo poterat uti Philisthinorum auxilio, ut in regni possessionem mitteretur.

℟. Neg. conseq. Quia ipsi satìs constabat, sese ex Dei ordinatione, non esse in regni possessionem mittendum, nisi mortuo Saule.

Inst. Tot injuriis David erat à Saule affectus; ergo poterat hac occasione justam vindictam expetere.

℟. Illas injurias non fuisse vindicandas cum detrimento populi Dei.

P. Quomodo Achis Rex infidelis dixerit Davidi cap. 29. v. 9. *Scio quia bonus es tu in oculis meis, sicut Angelus Dei:* unde illi Angelorum notitia?

℟. Quia Philisthæus hic sæpius cum Davide & sociis ejus egerat, ex iis facilè Angelorum notitiam haurire potuit. Unde & paulò ante v. 6. jurat more Israëlitis usitato: *vivit Dominus*; ubi usurpat etiam nomen Dei tetragrammaton *Iehova*. Hinc patet quàm efficax sit annuntiatio veritatis apud infideles, potissimùm si ei conjuncta sit innocentia vitæ & morum.

QUÆSTIO III.

An Saül ex vulnere sibi inflicto interierit, an verò per Amalecitam occisus sit?

PRænotandum, quòd dubium oriatur ex eo quòd 2. Reg. 1. v. 4. & seq. Amalecita veniens ad David cum armilla regia &c. fateatur, se ad Saulis preces eum occidisse; qui ob hoc facinus de mandato Davidis ibidem legitur gladio percussus. Interim

℟. Certum videtur, quòd Amalecita ille mentitus sit in caput suum, hac fictione putans se beneficium à Davide obtenturum ob hostem capitalem à se occisum, adeoque quòd Saul seipsum interemerit.

Prob. Quia hìc cap. 31. v. 4. dicitur: *Arripuit itaque Saul gladium, & irruit super eum.* 1. Paralip. 10. v. 4. habetur: *Irruit in eum*, scilicet gladium in pectus proprium adigendo.

Quòd verò irruens in gladium mortuus sit, adeoque nec evasio R. Levi (qui putat, eum in gladium suum quidem irruisse, sed defectu virium corpus perforare non potuisse) fundamentum habeat, patet ex immediatè sequentibus v. 5. ubi dicitur: *Quod cùm vidisset armiger ejus* (nempe quòd non tantùm irruisset Saul in gladium, sed etiam) *videlicet quòd mortuus esset Saul, irruit etiam ipse super gladium suum, & mortuus est.* Clarè scilicet textus exprimit, quòd armiger viderit mortuum Saulem, &, ne visio armigeri esset æquivoca, per particulas *videlicet quòd mortuus esset Saul* explicatur.

Præterea non permisisset armiger, ut Amalecita occideret Regem, summè sibi dilectum, ubi ipse idem facere recusaverat, ne scilicet ignominia illa inferretur domino suo, ut ab incircumciso illo occideretur: maximè cùm ipse Saul, ne veniret in manus incircumcisorum &c. armigerum suum rogaverit, ut se interficeret, quo idipsum negante, idem facinus in seipsum admisit.

Dices: Quidni putaverit armiger mortuum fuisse Saulem, qui ex vulnere ita erat languidus, ut mortuus videretur? ubi interim mortuo armigero ad se redierit Saul, & facta sint ea, quæ Amalecita Davidi retulit 2. Reg. 1.

℟. Ideo hoc dici non posse, quia expresè Scriptura asserit, quòd armiger viderit non tantùm irruisse Saulem in gladium, sed & mortuum esse.

Inst. Ergo injustè David occidi jussit Amalecitam, cùm juxta nos non interfecerit Saulem, sed totum quod narravit factum, purè finxerit: mendacium enim illud non videtur mereri mortem.

℟. Neg. sequelam, quia persuadere sibi poterat David, quod verum diceret Amalecita; neque enim in simili causa solet homo mentiri: cùmque persisteret Amalecita in narratione, magis confirmabatur David in opinione de occiso per illum Saule.

QUÆSTIO IV.

An Saül etiam æternam mortem subierit, seu damnatus sit?

PRo ejus excusatione multa quidem affert Lyranus, eumque salvatum putant varii Rabbini; sed damnatum asserunt passim SS. Patres: neque aliud sperandum de suicida, post tot commissa flagitia. Frustra ergo eum laudat Josephus cum Rabbinis.

℟. Et dico, Saulem damnatum esse, vel ipso fatente Lyrano, tenent concorditer Doctores Christiani: & id pariter Scriptura ipsa satìs insinuat 1. Paralip. 10. ubi habetur v. 13. *Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eò quòd prævaricatus sit mandatum Domini... insuper etiam Pythonissam consuluerit.* Apud LXX. habetur: *Mortuus est in iniquitatibus suis, quibus prævaricatus est.* Similiter Versio Hebraïca Ariæ & aliorum habet: *Mortuus est in prævaricatione sua.*

Atque adeo præcluditur hìc effugium Lyrani ita scribentis: Potest dici quòd propter iniquitates suas pœnam mortis sustinuerit; sed quòd propterea sit damnatus, authoritas non sonat; sicut fur suspenditur propter furta sua, si tamen pœniteat in fine vitæ veraciter, & mortem patienter sustineat, efficitur dignus vitâ æternâ.

Enimverò non tantùm dicitur: *Mortuus propter iniquitates*, sed & *in iniquitatibus*. Nec mirum; seipsum enim, præter alia scelera, occìdit, ùt vidimus Quæst. præced. quod tamen si gratìa supponatur esse falsum, nec sic quidem excusari posset Saul; quia tunc equidem jussisset vel rogasset se injustè occidi; quod pariter grave flagitium est.

Et revera damnationi ejus disertè subscribunt SS. PP. Hieron. in cap. 28. Ezech. S. P. Aug. lib. 4. cont. Julian. cap. 3. & S. Chrysost. Hom. de Davide & Saule, affirmat Saulem luere æterna supplicia. Pariter Eucherius, Beda, & S. Bernardus serm. 26. in Cantica ac alii eum damnatum asserunt. Neque est vel levissima conjectura, qua eum de tot, tamque horrendis sceleribus pœnitentiam egisse colligamus, ait Tirinus. Quin imo, ultimum quod de ipso refert Scriptura 1. Paralip. 10. v. 14. est, quòd *nec speraverit in Domino*: adeoque videtur desperabundus impiam animam exhalasse.

Nec est, quòd Lyranus id sic conetur explicare, quòd licèt non speraverit in Domino, quando Pythonissam consuluit; tamen de omnibus istis malis, & aliis finaliter pœnituerit, & tunc in Domino speraverit de salute æterna, licèt non de vita temporali: quia talis pœnitentia gratìs fingitur, contra testimonia Patrum & Scripturæ.

Obj. 1. Saul auditâ Dei sententiâ, sibi per Samuelem annuntiatâ, de morte sua & filiorum suorum, ac regni translatione, patienter eam acceptavit, ut divina voluntas adimpleretur: enimverò modico cibo sumpto pro sustentatione naturæ, per totam noctem ambulavit ut veniret ad prælium, juxta divinum judicium ibidem moriturus: nec Jonathæ,

aliisque

aliisque duobus filiis suis, ibidem existentibus, suasit aut jussit de prælio recedere, volens divinam sententiam non solum in se, sed etiam in filiis recipere, in pœnam suorum peccatorum.

℟. Eum propterea magis debuisse declinare pugnam, quòd accepisset oraculum divinum, se interiturum, si ad pugnam pergeret; sicut fecit David, accepto simili oraculo de habitatoribus Ceïlæ supra cap. 23. Quamvis enim decreta Dei absoluta sint immutabilia, tamen oracula vel prædictiones ejusmodi, sæplus tacitam conditionem involvunt, & velati conditionatæ accipiendæ.

Cæterùm quod Saul sententiæ divinæ patienter se submiserit, ut pro suis delictis satisfaceret, speciosè asseritur, sed non probatur. Credibilius est, quod jam totus diabolo mancipatus, parvi fecerit divinum oraculum: unde nec filiis mortis instantis nuntium intimavit, nec eos exitio eripere studuit; sed viribus suis præfidens, pugnam tentavit generosè & intrepidè.

Obj. 2. Interficere seipsum, intuitu propriæ personæ, ut quis per hoc mortem acerbiorem vel turpiorem evadat, semper est illicitum; sed interficere seipsum intuitu divini honoris, ne scilicet ludibrium exerceatur in proprio corpore, redundans in Dei vituperium, non videtur illicitum: Atqui Saul ideo se interfecit, quia timebat, ne in ipso, qui erat principalis in populo, fierent ludibria, redundantia in contemptum Dei Israël; ergo &c.

℟. Neg. maj. Nam ludibria seu improperia quæcumque propter Deum sustinere, quantumcumque ignominiosa sint & acerba, non in Dei vituperium redundat, sed econtra ad divinum honorem maximè conducit ac pertinet, ùt patet in martyribus. Insuper, cùm non sint facienda mala ut eveniant bona, bonitas finis non tollit malitiam actûs humani, si talis secùndum suam speciem sit malus, uti est suicidium privatâ authoritate commissum.

Denique nec verum est, Saulem ideo se interfecisse; ne dedecore Deus afficeretur; siquidem ipsemet aliam causam assignat v. 4. *Ne incircumcisi interficiant me, illudentes mihi.* Unde ipse ludibrii sibi inferendi impatiens, tantâ vi & celeritate mortem sibi consciyit, ut concipi nequeat, quomodo tempus pœnitentiæ habuisset.

Obj. 3. Licèt Saül postea multipliciter peccaverit, videtur tamen divinæ pietati congruum, ut propter præcedentem bonitatem (qua non erat melior illo) Deus dederit ei in fine pœnitentiæ locum, ad evadendam pœnam æternam, non tamen ad recuperandam Regiam dignitatem. Ita Lyranus.

℟. Non minùs fuisse congruum divinæ justitiæ, ut eum, qui è statu divinæ amicitiæ in tot crimina se præcipitaverat, tandem fineret sui esse carnificem, & in tartara demergeret.

Obj. 4. Viri Jabes Galaäd, sepultis in sylva sui territorii sub procerâ quercu cadaveribus, pro Saüle jejunaverunt diebus septem; quod jejunium approbat David, eos laudans 2. Reg. 2. v. 5. & seq. Deinde Ven. Beda putat, eos jejunasse etiam pro requie defunctorum; ergo non videtur Saülis salus desperata. Ante responsionem

Adverte, duplicis generis quondam fuisse pro mortuis luctum & jejunium: unum sensuale tantùm & politicum; per quod parentum vel amicorum amissorum dolorem testabantur exteriùs: & tale erat apud Ægyptios tempus 40. dierum, ùt colligitur ex cap. 50. Genesis. Tale & apud Hebræos erat aliquando septem (ùt hìc & cit. cap. Gen. v. 10.) aliquando 30. dierum, ut in morte Aäron Numer. 20. item in morte Moysis Deuter. 34. In veris Dei cultoribus aliud erat pro mortuis jejunium aliusque luctus, non tam sensualis, quàm mysticus, ut nempe animabus defunctorum succurreretur: cujus luctûs indicium habemus in exemplis Hebræorum adductis; non enim merè ob politiam externam hos luctus celebratos fuisse credendum est. Porro hoc notato,

℟. 1. Jejunium & luctum politicum laudare potuit David in viris Jabes Galaäd, utpote hoc jejunio gratitudinem in Saülem testantibus: nam Saül viros Jabes Galaäd contra Naäs Ammonitem, opprobrium sempiternum coram omni Israële per oculi dextri effossionem minitantem, defenderat &c. supra cap. 11. Atque ita agnoscentes viri isti hoc beneficium, meritò hunc luctum, saltem politicum, observare poterant.

℟. 2. Etiam luctum & jejunium morale pro eo instituere poterant, utpote non scientes, quòd in statu tam damnabili mortuus esset ille, qui antea, Deo disponente adeptus sceptrum Israëliticum, vitæ innocentiâ puer erat unius anni.

P. Quis sit sensus verborum v. 6. *Mortuus est ergo Saul & universi viri ejus?*

℟. Non esse sensum, quòd occubuerint quotquot in exercitu erant milites, nam multi ex eis fugisse dicuntur; sed sensus est, quòd mortui sint domestici ejus & familiares, quibus circa regiam personam cura erat demandata. Unde idipsum lucidiùs exprimitur 1. Paralip. 10. v. 6. ubi dicitur: *Et omnis domus illius pariter concidit.* Alioquin superstes fuit Abner, qui erat Patruelis Saulis; servatus etiam est Isboseth Saulis filius, qui fuerat domi relictus, sive quòd esset bello minùs idoneus, sive ut rei domesticæ curam gereret; superstes item fuit Miphiboseth filius Jonathæ.

DILUCIDATIO
IN
LIBRUM II. REGUM.

PRÆFATIO.

Liber hic spatium 40. annorum complectitur, nempe totum tempus regni Davidis, qui Saüli successit.

Postquam ergo in primo libro actum est de regno per electionem, hìc in secundo tractari incipit de regno per successionem; quia Isboseth in majorem partem regni successit patri suo Saüli, quamvis modico tempore; & Salomon successit Davidi, & sic consequenter Reges alii usque ad captivitatem Babylonicam.

Quia verò Regnum Isboseth quotidie decrescebat, & Regnum Davidis accrescebat, ideo primò describitur inchoatio regni utriusque partialis, secundò exterminatio regni Isboseth, tertiò promotio regni Davidis integralis.

CA-

CAPUT I. II.

David in Siceleg carmine lugubri deflet mortem Saülis, & communem Israëlis cladem. Consulto Domino migrat in Hebron, ibique Rex inungitur super tribum Juda: Isboseth verò regnat super reliquas tribus, sequiturque bellum assiduum inter domum David, & domum Isboseth.

QUÆSTIO I.

Quo sensu dicatur David præcepisse, ut filios Juda docerent Arcum?

CAp. I. v. 1. *Factum est autem, postquam mortuus est Saul, ut David reverteretur à cæde Amalec:* id est, ab interfectione Amalecitarum, qui urbem Siceleg cap. 30. lib. præced. incenderant, indeque multam prædam abduxerant: *Et maneret in Siceleg duos dies;* non enim urbs adeo deflagraverat, ut in ea non esset commorandi facultas. Magìs etiam conveniens judicabat David, suo se oppido continere, quàm ad alia Philisthinorum loca migrare, ne eorum suspicionibus fomentum suppeditaret. Interim postquam David jussisset occidi Amalecitam, qui mendaciter jactitabat se Saülem interfecisse,

ỹ. 18. *Præcepit ut docerent filios Juda arcum.* Pagninus ex Hebræo vertit: *Ut docerent jaculari arcu.* Paraphrasis Chaldaïca habet: *Ad jaciendum arcu.* Unde Lyranus, Beda, Abulensis, Estius & alii sic exponunt, ut per arcum intelligatur ars sagittandi, quam præcepit David edocere filios Juda, ne deinceps debellarentur à Philisthæis, sicut Saül & ejus exercitus fuerant debellati arte potissimùm sagittandi, ita ut Saül ipse sagittis vulneratus esset.

Tirinus ex communi interpretum expositione, per *arcum* Synecdochicè omne armorum genus intelligendum putat: nam volebat David indicare gravissima à Philisthæis bella imminere; atque ideo debere comparari undique instrumenta bellica, & filios Juda in armis exerceri, qui hoc tempore totius populi præsidium esse debebant contra victores Philisthæos.

Attamen Serarius, & Mariana per *arcum* intelligunt ipsum planctum, seu threnum & carmen funebre, pro morte Saülis & populi, à Davide compositum; & hanc expositionem velut aptiorem admittit A Lapide, & probat Tirinus.

Putant itaque illi, hîc per *arcum* designari titulum Epicedii seu carminis lugubris, quod mox sequitur, eò quòd in illo cantico ferali laudaretur arcus, & fortitudo bellica Saülis & Jonathæ; adeoque titulus ejus fuerit: *Arcus.* Sic Psalmos & Hymnos in Ecclesia decantari solitos vulgò vocamus: *Te Deum laudamus, Magnificat, De profundis* &c. ab eorum initio & titulo, seu argumento.

Utraque expositio videtur probabilis; & quidem posteriori favet, quòd LXX. Interpretes, nullâ factâ mentione arcûs, tantùm dicant Davidem lamentatum fuisse lamentationem hanc, seu ùt Latinus Interpres habet v. 17. *planctum hujuscemodi.* Sic enim habent LXX. v. 17. *Et planxit David planctum hunc super Saül, & super Jonathan filium ejus.* v. 18. *Et dixit, ut docerent filios Juda.*

Præterea filii Juda satìs periti erant in arte sagittandi; nam tunc temporis illâ arte præcipuè bellabant.

Denique nihil omnino, quod arcui vel arti sagittandi conveniat, versu præcedenti aut subsequentibus hîc habetur: & alioquin nulla videtur hîc connexio; quid enim arcus conducit ad planctum Davidis?

Adde quòd simili modo, & occasione, cùm instarent alia infortunata tempora, Jeremias cap. 9. v. 20. moneat parentes, ut filias suas doceant *lamentum & planctum.*

ỹ. 21. *Montes Gelboë, nec ros, nec pluvia veniant super vos, neque sint agri primitiarum.* Non maledicit David montibus Gelboë verè & seriò, utpote innocuis & irrationabilibus; sed ea more militari profert, ut animi dolorem significet, quasi diceret: Æquum & dignum esset, ut vos ô montes Gelboë, in memoriam tantæ cladis, privaremini semper rore & pluviâ, & frugibus ac fructibus, eò quòd in vobis hæc clades peracta sit. Ita Abulensis, Cajetanus, & alii.

QUÆSTIO II.

Quomodo Isboseth constitutus sit Rex, & quamdiu regnaverit?

CAp. 2. v. 8. *Abner autem filius Ner, Princeps exercitûs Saül* (ejusque consobrinus; siquidem Ner pater Abner erat frater Cis, qui fuit pater Saülis) *tulit Isboseth filium Saül, & circumduxit eum per castra,* ut eum constitueret Regem super undecim tribus Israël.

Porro ubi textus latinus habet: *Castra,* in hebraïco ponitur: *Mahanaïm,* quod LXX. Interpretes, item Pagninus, & Arias vertunt: *Castra:* quo sensu dicit Menochius: *Circumduxit eum per castra,* quæ, metu Philisthinorum, non uno loco posita erant, sed variis quasi dispersa ac dissipata.

Interim Paraphrasis Chaldaïca accipit vocem *Mahanaïm* (quæ significat *castra*) quasi nomen proprium loci, in quo Jacob vidit castra Angelorum, quibus contra fratrem suum Esau defenderetur, ideoque locum vocavit: *Mahanaïm,* id est *Castra,* ùt Gen. 32. v. 2. habetur. Et sic etiam Vatablus & Serarius accipiunt hîc *Castra* velut nomen proprium. Putant ergo, quòd in eodem loco, utpote tam celebri & fausto, in Regem unctus sit Isboseth, & inauguratus per Abner, ad populi favorem conciliandum.

ỹ. 9. *Regemque constituit super Galaäd, & super Gessuri... & super Israël universum:* id est super cæteras undecim tribus. Abner autem ad regnum promovit Isbosethum Saülis filium, vel quia fidelis erat & constans erga Saülem extinctum, vel quia offensus erat Davidi, à quo graviter reprehensus fuerat, 1. Reg. 26. v. 16. eo quod Regem Saulem non bene custodisset.

Nota, quod Abulensis & Serarius cum aliis excusent Isboseth à tyrannide, & invasione regni; quia illud quasi hæreditario jure sibi debitum occupavit: Quamvis enim David unctus esset à Samuële, tamen unctio illa vel erat occulta, vel non ita publicata, ut Isboseth teneretur ei fidem habere, & Davidi regnum paternum cedere. Unde & David cap. 4. v. 11. ipsum vocat *virum innoxium,* & ejus cædem ultus est.

ỹ. 10. *Quadraginta annorum erat Isboseth, cùm regnare cœpisset super Israël, & duobus annis regnavit:* antequam nimirum exorirentur prælium & contentio illa vehementior inter domum David, & domum Saul, de quibus v. 12. Ita Abulensis, Salianus & alii. Alioquin Isboseth regnavit septem annis cum medio, quamdiu scilicet David regnavit in Hebron: quod enim post primum biennium aliis quinque annis cum medio regnaverit Isboseth.

Prob. Quia David non incepit regnare super reliquas tribus Israël, nisi anno octavo post mortem Saulis, jam ad medietatem exacto, ùt colligitur 2. Reg. 2. v. 11. ergo Isboseth usque ad illum annum dictis tribubus imperavit; quia non est verisimile, quod illæ tribus per quinque annos cum dimidio caruerint Rege (etiamsi id asserant Hebræi in chronologia majori, dicta *Seder-Olam*) quod confirmatur ex eo, quod infra cap. 5. statim post mortem Isboseth eodem contextu sermonis narrentur reliquæ tribus Davidi regnum obtulisse.

P. Cur ergo Scriptura Sacra non meminerit nisi duorum annorum regni Isboseth?

ỹ. Cum

2. Cum nostro Paludano, rationem esse posse; quòd duobus primis annis pacificè & tranquillè regnaverit fine bello inter se & David. Quia ergo à tempore illius longæ concertationis, res Isboseth semper tendebant in deterius, ùt Scriptura testatur cap. 3. v. 1. potuit meritò illos reliquos annos regni Isboseth supprimere.

Primo biennio videntur hi duo Reges, scilicet David, & Isboseth fatis negotii cum Philisthæis, victoriâ insolentioribus, habuisse. Quibus demum seu vi coërcitis, seu induciis ad quietem reductis, Abner Princeps militiæ Isboseth provocavit milites Joäb, qui Davidis copiis præerat, ad sanguinolentum certamen.

QUÆSTIO III.

An singulare certamen inter duodecim gladiatores ex parte Isboseth, totidemque ex parte Davidis, fuerit licitum?

CAp. 2. v. 14. *Dixitque Abner ad Joäb: Surgant pueri* (id est juvenes bellicosi) *& ludant coram nobis:* nempe ludo gladiatorio in duello; non fictè, ùt in theatris, sed seriò: sic enim loquitur, sive quia duellum curiosis spectatoribus, qui ejusmodi exhibitione delectari soleut, speciem lusûs habere videtur: sive utitur eo modo loquendi, quo res odiosa & horrida blandiori verbo mitigatur, ùt observat Estius. Sic quod Gen. 21. dicitùr Ismaël lusisse cum Isaäc, Apost. ad Galat. 4. exponit, quod persecutus fuerit Isaäcum.

Et respondit Joäb: Surgant; ne si recusasset duellum, pudore & dedecore afficeretur cum suis, & simul audaciores fierent Israëlitæ, ad viros Juda & milites Davidis deinceps crebrioribus damnis afficiendos.

Non leviter hìc uterque Dux, scilicet Abner & Joäb, deliquit, ùt Abulensis observat: quia non belli dirimendi, aut causæ decidendæ; sed solius animi, & vanæ virium ostentationis gratiâ, sanguinolentum certamen primus obtulit, secundus acceptavit.

Sustinent quidem Theologi, quòd miles ex licentia Principis cum milite hoste, singulare certamen licitè inire queat, ut exercitus reddatur animosior: sed hoc intelligendum est, postquam bellum justum declaratum est: in casu autem præsenti necdum præcesserat justa belli causa, v. g. damna vel injuriæ per Abner vel Isboseth illatæ; bellum enim non est licitum, nisi justa & gravi de causa, quemadmodum Theologi docent.

Adde, quòd authoritas indicendi bellum hìc esset penes Davidem & Isboseth, tamquam Reges & supremos Principes, non penes Abner & Joäb militiæ Duces.

Graviùs interim peccavit Abner, qui primo provocavit milites Joäb; unde justo judicio suo Deus permisit illum vinci, & magnâ clade affici, cum grandi probro & damno Isboseth, Regis sui, ùt liquet ex v. 17. Nec excusari potest Joäb, qui duellum acceptavit; quia duellum acceptare, pariter grave crimen est, ùt docetur in Theologia.

℣. 16. *Apprehensoque unusquisque capite comparis sui, defixit gladium in locum contrarii, & ceciderunt simul:* Omnia scilicet duodecim paria, mutuis vulneribus confossa, ceciderunt, inquit Menochius. Idque etiam insinuatur in textu Hebræo; Græco, & Chaldæo; ubi dicitur, quòd ceciderint *pariter*: hinc non solùm ceciderunt Isbosethiarii; sed & Davidici simul.

CAPUT III. IV. V.

Recensentur sex Davidis uxores, totidemque filii in Hebron geniti: Abner deserens Isboseth, & transiens ad partes Davidis, proditoriè confoditur à Joäb. Baäna & Rechab occidunt Isboseth: post cujus mortem David omnium tribuum Rex declaratur & ungitur, capitque arcem Sion, in qua sibi palatium exstruit.

QUÆSTIO I.

An Maacha, filia Regis Gessur, fuerit Davidi matrimonio juncta, manens in infidelitate; & an Egla sit eadem quæ Michol?

CAp. 3. v. 3... *Porro tertius Absalom, filius Maacha, filiæ Tholmaï Regis Gessur.* Credibile est, quòd David hanc filiam hominis gentilis non duxerit uxorem, nisi postquam conversa esset ad verum Dei cultum: siquidem apprimè noverat, quantum ex conjugio cum alienigenis, in infidelitate permanentibus, esset perversionis periculum; nam & per illas *fiebat, ut & ipsi ad alienos seducerentur Deos*, ùt dicit S. Aug. lib. 1. de adult. conjug. cap. 18. Certè Maacham filiam Regis Gessur ad Judaïsmum conversam, & factam esse proselytam; tradunt Hebræi apud S. Hieron. in Traditionibus.

℣. 5. *Sextus quoque* JETHRAAM, *de* EGLA *uxore David.* Juxta Lyranum ista fuit Michol filia Saül, & vocatur *Egla*, id est *vitula* secundùm proprietatem idiomatis Hebraïci, inquit, eò quòd fuerit ei conjuncta in juventute, & ei valde dilecta. Hoc autem ulteriùs ex eò confirmare conatur Lyranus, quòd illa *Egla* specialiter hìc vocetur *uxor*: licèt enim in veteri lege viri possent habere plures uxores simul, illa tamen quæ primò accipiebatur, *uxor* specialiter vocabatur, aliæ autem non sic: quod declarat exemplo Jacob & Rachelis Gen. 44. v. 27. Michol autem primò fuit conjuncta Davidi, & ideò vocatur specialiter ejus uxor. Ita Lyranus.

Attamen dicendum est, quòd Egla non sit eadem quæ Michol: siquidem Egla fuit fœcunda, Michol verò sterilis, ut dicitur infra cap. 6. v. 23. Præterea hoc ipsô cap. 3. v. 14. David repetiit uxorem suam Michol ab Isboseth filio Saül, eaque v. 16. per Abner reducitur ad Davidem: adeoque non fuit Michol inter eas uxores; ex quibus David sex filios genuit in Hebron.

QUÆSTIO II.

Quædam alia resolvuntur.

CAp. 3. v. 7... *Dixitque Isboseth ad Abner* v. 8. *Quare ingressus es ad concubinam patris mei?* Jure Isboseth ægrè tulit factum Abner, sive ad *Respham* regiam concubinam intraverit, animo habendi eam conjugem, ut hac ratione viam sibi ad thronum sterneret; sive intraverit, ùt eâ velut scorto abuteretur: si enim priori motivo id fecerit; ambiebat regnum; si secundo, dedecore afficiebat Isbosethum.

℣. 27. *Cùmque rediisset Abner in Hebron, seorsum adduxit eum Joäb*, fingens se velle ipsum, remotis arbitris, alloqui nomine Regis. *Et percussit illum*, id est detestabili & proditorio ictu occidit; quia Abner in nullo sibi prævavebat; eò quòd jam esset cum Rege David confœderatus.

Et mortuus est in ultionem Sanguinis Asaël fratris sui: hanc nempe causam spargebat Joäb homicida. Vera tamen causa, quæ ipsum maximè ad il-

 lud

lud facinus impulit, videtur fuisse invidia, & æmulatio, ne Abner Princeps militiæ à Davide constitueretur, &, ùt loquitur Josephus lib. 7. Antiq. cap. 1. ne honore, quem obtinebat, privaretur: & hanc causam etiam assignant Lyranus, Procopius, Serarius &c.

David autem tantum scelus non punivit, quia ùt ipse fatetur v. 39. *ego autem adhuc delicatus*, id est tenellus sum in regno, necdum satis stabilitus, ut adversùs Joäb, qui post se totam trahit militiam, ad vindictam procedam. Distulit ergo punitionem, & moriens Salomoni jussit, ut Joäb occideret 3. Reg. 2. v. 31.

P. Quo sensu cap. 4. v. 2. Baäna & Rechab, interfectores Isboseth, vocentur *Principes latronum*?

℟. Cùm non sit verisimile, quòd latrones propriè dictos tolerasset Isboseth filius Saül tamquam suos, hinc videntur hìc per latrones intelligi milites prædarii, seu tales, qui incursionibus potiùs, quàm solemni conflictu hostes invadunt, necant, spoliant: quo sensu & Jephte dicitur Princeps latrocinantium Judic. 11. v. 3. Unde Lyranus dicit fuisse præfectos cuneorum currentium super adversarios ad ipsos spoliandum; quòdque propterea vocentur latronum Principes, quia à talibus etiam multa latrocinia exercentur.

Quod olim milites omnes, sed maximè prætoriani, vocarentur quasi latrones, quia latera stipabant Principum, testatur Varro apud Tirinum. Unde Menochius censet, fuisse Principes ac Duces regiæ cohortis, quæ Isbosethi latera cingere solebat.

A LXX. Interp. vocantur *viri Principes turmarum Isboseth*; Chaldæus habet: *Capita duorum exercituum.*

QUÆSTIO III.

Quinam intelligantur per cæcos & claudos, quos priùs auferre debebat David, quàm expugnaret arcem Sion?

CAp. 5. v. 6. *Et abiit Rex & omnes viri, qui erant cum eo, in Jerusalem ad Jebusæum habitatorem terræ*; qui scilicet adhuc habebat arcem Sion in potestate sua, unde filii Israël à tempore Josuë usque nunc non potuerant Jebusæos expellere.

Dictumque est Davidi ab eis: *Non ingredieris huc, nisi abstuleris cæcos & claudos.* Varii variè hos cæcos & claudos exponunt. Verisimilius est, in propugnaculis arcis Sion, ad despectum Davidis collocatos fuisse viros cæcos mutilosque, qui thrasonicè jactarunt se solos arcem defensuros, ac Davidem propulsaturos.

Hinc ita scribit Josephus lib. 7. Antiq. cap. 2. "Jebusæi in mœnibus quotquot erant cæci vel claudi, aut alioqui mutili in contemptum Regis collocati, dictitabant hos ad arcendum hostem sufficere, freti munitionum firmitate, quo ludibrio ad iram concitatus, oppugnationem aggreditur."

Cùm igitur arx tam naturâ loci, quàm arte esset munitissima, & humano judicio inexpugnabilis, Jebusæi Davidis conatus hostili sarcasmo irridebant; quasi dicerent: Frustra tentas ô David, arcem nostram oppugnare, quæ ita munita est, ut vel à solis cæcis & claudis, quos in ea vides, defendi possit. Age ergo, si tibi est animus, arcem aggredere, & in ejus muros transvola, & tolle inde, si potes, cæcos & claudos: sed noveris, post cæcos & claudos, nos oculatos, & manibus pedibusque valentes, tibi occursuros, & te tuosque è mœnibus deturbaturos.

Veros defioculos, vel alio infortunio inutiles bello factos (qui v. g. sumptu publico alebantur) Jebusæos milites positos fuisse in muris Sionis, patet ex v. 8. ubi dicitur, quòd abstulerit David, utique per militiæ Ducem Joäb, *cæcos & claudos odientes animam David*: & quidem, ùt LXX. habent: In gladio, seu pugione, eos delevit.

Hinc etiam refellitur Hebræorum expositio, qui per cæcos & claudos intelligunt imagines Isaäc & Jacob; eò quòd Isaäco caligaverint oculi, Jacob autem claudicaverit ex lucta cum Angelo; quorum imagines Rabbini putant ad muros fuisse expositas, ut per eas admonerentur Israëlitæ fœderis, quod cum Isaäc & Jacob, progenitoribus eorum, pepigerat Abimelech Jebusæorum proavus (Gen. 26.) ac proinde abstinerent à bello & invasione suæ arcis.

Quòd hæc expositio meritò refellatur, patet, quia imagines illæ non erant odientes animam David.

Eâdem ratione refutatur expositio Burgensis, in additionibus ad Lyranum, existimantis fuisse Idola, quæ Jebusæi quasi Deos tutelares collocarunt in propugnaculis.

De propriè dictis claudis & cæcis hunc locum intelligunt, præter Josephum, Angelomus, Procopius, Lyranus, Theodoretus, Abulensis, & alii communiter.

Dices: Videtur potiùs dicendum, quod fuerint idola; siquidem v. 8. habetur: *Idcirco dicitur in proverbio: Cæcus & claudus non intrabunt in templum*; quia idola erant in templum inferri prohibita: at verò hominibus claudis & cæcis licebat ingredi templum, nam eos in illo curavit Christus Matth. 12. v. 14.

℟. In Hebraïco pro voce *Templum* esse positum *Domum*, ùt patet ex Versione Pagnini & Ariæ. Hinc Vatablus dicit, sensum proverbii esse, quod postea non fuerit permissum, ut arcem Sion, in qua erat domus & palatium Davidis, ingrederentur umquam cæci & claudi, in memoriam opprobrii, quo Jebusæi insultarant Davidi.

Nec obstat, quod LXX. Interp. verterint: *In domum Domini*, & S. Hieron. *In Templum*; quia David templi ingressu non prohibuit Hebræos, sed Jebusæos: Hebræi enim sarcasmum sarcasmo commutantes, deinceps omnes Jebusæos cognominabant *cæcos & claudos*, eisque in congruam scommatis pœnam statuit David, ne quis eorum in arcem Sion, & multò minùs in Tabernaculum vel templum in monte ædificatum ingrederetur. Unde dum volebant Israëlitæ significare, aliquem vanæ ostentationis & stultæ jactantiæ suæ pœnas dedisse, præfato proverbio utebantur.

P. Quomodo intelligendum sit quod dicitur v. 8. *Proposuerat enim David... præmium, qui percussisset Jebusæum, & tetigisset domatum fistulas?*

℟. Interpretes communiter intelligere imbrices, vel canales, qui erant in summitate murorum arcis Sion, ut aqua pluviæ è mœnium superficie deflueret. Præmium ergo David statuit, ut qui primus summitatem murorum & canalium Sionis apprehenderet, ac eos transiliens in arcem intraret, fieret Dux & Princeps militiæ: quod fecit Joäb, ùt patet ex 1. Paralip. 11. v. 6.

CA-

CAPUT VI.

David solemni pompâ educit Arcam Domini è domo Abinadab: sed quia in itinere Oza percutitur à Deo, metuens eam in suum palatium deducere, divertit in domum Obededom, ac postea illam reducit Jerusalem in tabernaculum istic erectum, ludens & saltans coram ea: hinc ridetur ab uxore sua Michol, quæ à Davide compescitur.

QUÆSTIO I.

Cur Oza repentina morte à Deo percussus sit?

VErs. 2. *Surrexitque David.... & universus populus.... ut adducerent Arcam Dei*, ex Gabaä in civitatem regiam Jerusalem, tum ut Arca ibidem magis honorificè collocaretur, tum ut David eam apud se haberet, & coram ea Deum veneraretur & invocaret.

Super quam invocatum est nomen Domini exercituum, sedentis in Cherubim super eam: enimverò super alas Cherubinorum, quæ propitiatorium obumbrabant, Angelus, vices Dei repræsentans, in assumpto corpore sedebat, ita ut haberet Arcam pro scabello pedum; & inde dabat oracula ac responsa.

℣. 3. *Et imposuerunt Arcam Dei super plaustrum novum*: imitati fuerunt Philisthæos, quorum Principes eam sic remiserant, lib. 1. cap. 6.

℣. 6. *Postquam autem venerunt ad aream Nachon* (hic fuit binomius, nam 1. Paralip. 13. ubi hæc eadem historia refertur, *Chidon* vocatur) *extendit Oza manum ad Arcam Dei, & tenuit eam; quoniam calcitrabant boves*: id est, calcitrando videbantur quodammodo dejecturi Arcam in terram. LXX. Interp. habent: *Tenuit eam, quoniam circumflectebat eam vitulus*. Chaldæus transfert: *Quia propulerant eam boves*. In textu nostro 1. Paralip. 13. v. 9. dicitur: *Bos quoque lasciviens paululùm inclinaverat eam*.

℣. 7. *Iratusque est indignatione Dominus contra Ozam, & percussit eum super temeritate*. Cùm Arcam labentem sustentare, ne fœdè laberetur è plaustro, opus videatur fuisse servatæ potiùs quàm violatæ religionis, meritò causa quæritur, cur Oza repentinâ morte percussus sit à Deo, & mortuus juxta Arcam?

℟. Et dico: Præcipua ratio mortis Ozæ, ejusque peccatum & temeritas in eo fuit, quòd deterritus labore bajulandi suis humeris Arcam, author fuerit quòd plaustro deveheretur: siquidem Levitæ debebant Arcam suis humeris portare, juxta præceptum Domini Numer. 4. v. 15. Unde S. Hieron. Epist. 48. ad Sabinianum cap. 5. ita scribit: *Oza Levites arcam Domini*, QUAM PORTARE IPSE DEBUERAT, *quasi ruentem sustentare voluit, & percussus est*. Ejusdem sententiæ sunt Theodoretus Q. 20. Procopius, Lyranus, Estius, ac alii: & hæc est opinio omnium maximè communis, ait Sanctius.

Et revera ipse Rex David, trimestri post correcturus errorem in præsenti Arcæ translatione commissum, jussit Arcam, non iterum plaustro, sed humeris deferri, ùt constat ex v. 13. ne aliàs iterumpercuterentur, ùt patet ex 1. Paralip. 15. v. 2. ubi dixit David: *Illicitum est ut à quocumque portetur Arca Dei nisi à Levitis*. Et v. 12. *Vos qui estis principes familiarum Leviticarum.... afferte Arcam Domini Dei Israel, ad locum qui ei præparatus est*: v. 13. *ne ùt à principio, quia non eratis præsentes, percussit nos Dominus, sic & nunc fiat*. Unde & ibidem subjungitur v. 15. *Et tulerunt filii Levi Arcam Dei, sicut præceperat Moyses juxta verbum Domini, humeris suis, in vectibus*.

Quod autem Arca sic deberet portari, Oza nullo modo debebat ignorare. Aliud est de Davide, qui excusari facilè potest, etiamsi eam plaustro imponi permiserit; ejus enim error profluxit ex ingnorantia rei, quam scire non tenebatur: siquidem ipse, cum esset vir militaris, officia Levitarum & Sacerdotum scire non debebat.

Præterea juxta Lyranum, Oza peccavit etiam in eo, quòd voluerit assimilari Philisthæis infidelibus in Arcæ deportatione. Sciebat quidem id ab eis impunè factitatum; sed ipsi insistendum erat non exemplo Philisthinorum Levitis carentium, & legem ignorantium, neque eâ obstrictorum; sed legi divinæ Levitis declaratæ.

Obj. 1. Eodem modo Ahio, illius frater, ad quem non minùs, quàm ad fratrem Ozam Arcæ custodia, & religiosa observantia pertinebat, luere debuisset eamdem, aut similem pœnam, cùm ab illo etiam gestari debuerit, & ipse æquè ac frater Arcam plaustro imposuerit. Deinde si culpa fuit usque adeo gravis, non gestasse humeris illud sacrum onus; cur non similiter puniti sunt multi alii ex Sacerdotali & Levitico gradu, quorum plurimos ad celebrem illum atque festivum diem convenisse, verisimile est?

℟. Præ cæteris iram Dei efferbuisse contra Ozam, eumque morte repentinâ & publicâ potiùs, quàm alios punivisse, quia ille fecerat poni Arcam supra plaustrum, ut ait Lyranus, ejusque transvectionis fuerat author. Unde Abulensis existimat, etiam alterum fratrem, & alios, qui ejus consilii participes fuerant, secretâ morte punitos esse; primum autem & manifestè Ozam, quòd ejus culpa populo palam innotuisset.

Obj. 2. Quare ergo non statim morte mulctatus est Oza, cùm Arcam plaustro imposuit? Tunc enim legem Levitis præscriptam transgrediebatur.

℟. Quòd etiamsi peccatum Ozæ commissum sit, cùm Arca plaustro imponeretur, nihilominus punitum non fuit, priusquam effectus peccati sensibiliter & palam innotesceret, quando scilicet calcitrantibus bobus, Arca inclinari cœpit, & excussa terræque allisa fuisset, non sine tanti numinis dedecore, nisi eam manu suffulsisset. Tunc ergo manifestum fuit, quòd non deberet à bobus plaustro vehi, sed portari humeris hominum, quorum deportatione sic non fuisset inclinata.

Obj. 3. Scriptura aliam causam assignat 1. Paralip. 13. v. 10. dicens: *Iratus est itaque Dominus contra Ozam, & percussit eum, eò quòd tetigisset Arcam*.

℟. Quòd Scriptura causam illam sic videatur exprimere, quia tunc percussus est, & quia tunc ejus delictum manifestatum est. Ita Estius in citatum Scripturæ locum. Itaque percussit eum Dominus, eò quòd in eam necessitatem se conjecisset, ut jam Arcam suffulcire cogeretur.

Aliter respondet idem Author in cap. 15 lib. 1. Paralip. scilicet Ozam bis peccasse; primò dum Arcam plaustro imposuit, secundò dum eam tetigit; nam vectibus sustentari debebat, & nequidem velis involuta tangi poterat ab iis, qui non erant Sacerdotalis generis.

QUÆSTIO II.

Quid censendum de aliis quibusdam rationibus, ob quas nonnulli putant Ozam percussum?

PRæter rationes assignatas varii varias causas assignant, cur Oza percussus sit à Deo.

1. Serarius, apud A Lapide, addit, Ozam tetigisse Arcam nudam; licèt enim obducta esset velis, tamen vela hæc ita erant superposita, ut huc illucque vento, aut plaustri agitatione ventilarentur. Cùm enim boves calcitrarent, inclinarunt in unam partem velamina, sicque accurrens Oza per imprudentem & incautum zelum nudam Arcæ partem tetigit. Ita

ille. Solis autem Sacerdotibus licebat Arcam contingere. Itaque Oza cùm non esset Sacerdos, ausus manum sustentandi causâ admoliri, in vestigio expiravit, ùt loquitur Josephus lib. 7. Antiq. cap. 4.

Verumtamen quòd esset percussus, quia tetigisset Arcam nudam, non habet apparentiam, ait Lyranus; illudque frivolum arbitratur Estius in cap. 13. lib. 1. Paralip. nec id asserit Josephus, sed tantùm quòd eam tetigerit. Imò jam memoratam opinionem refutat Abulensis ex eò, quòd, dum portabatur Arca de loco ad locum, esset operta & involuta tribus velaminibus: scilicet primò ponebatur super eam velum pretiosissimum, quod pendebat ante Sanctum Sanctorum; secundò ponebatur velum de pellibus Janthinis, tertiò extendebatur desuper pallium totum hyacinthinum, ùt habetur Numer. 4. v. 6. Ligabantur autem postea ista velamina, ita ut casu discoöperiri non posset, etiamsi caderet in terram, inquit author proximè citatus.

Unde Sanctius dicit, quòd ridiculum sit existimare, ex calcitratione boum, & plaustri inclinatione, aut si qua acrior flaret aura, detegi potuisse Arcam. Et revera sic non tantùm fuisset Oza mortuus eam nudam tangendo, sed etiam totus populus eam sic videndo, ùt patet in Bethsamitibus lib. 1. cap. 6.

2. Quidam illum nocturnum cum uxore sua habuisse congressum arbitrantur, & impuras manus ad Arcam admovisse, inquit Sanctius: quod si ita esset, satìs sibi supplicium illud capitale promeruit; nam qui Sacra tractant, mundos esse decet, maximè ab eo quod olet aliquod conjugale; ex copula enim conjugali (juxta legem Levit. 15. v. 16.) contrahebatur immunditia legalis, & quasi quædam irregularitas.

Attamen Scriptura talis immunditiæ Ozæ nullam mentionem ingerit; & sic potiùs à Deo punitus fuisset, quando Arcam primùm tetigit, dum eam plaustro imposuit.

3. Abulensis putat eum percussum, quia fortè tetigit eam sine necessitate; nam quamvis boves eam parùm inclinaverint, ùt insinuatur 1. Paralip. 13. non erat tamen verisimile, quòd ex hoc posset cadere. Item quia fortè eam tetigit irreverenter, quasi esset res profana. Sed hæ conjecturæ sunt, quas satìs timidè proponit author citatus.

4. Speculatur Sanctius, Ozam neque Sacerdotem fuisse, neque Levitam, neque ullo modo sacrum aliquod ministerium obire potuisse legitimè: & dicit, quòd Josephus id videatur censuisse lib. 7. Antiq. cap. 4.

Verùmtamen Josephus tantùm asserit, Sacerdotem non fuisse, neque de stirpe Aäron: cum eo autem consistit, fuisse Levitam, uti clarè asserit S. Hieron. quæst. præced. citatus.

Quòd verò 1. Paralip. 15. v. 11. & seq. putet Sanctius indicari, in ea traductione priori, è Levitico genere interfuisse neminem, nullo fundamento putat; tantùm enim ex citato loco sequitur, tunc non adfuisse Principes familiarum Leviticarum, quibus David loquebatur.

Porror Angelomus, Abulensis, & alii censent, Ozam istâ morte temporali castigatum, æternam evasisse; videtur enim ejus peccatum veniale tantùm fuisse, vel saltem de eo pœnituisse, quando calcitrantibus bobus, videbat, in quod periculum Arcam adduxisset.

Peccatum Ozæ in Hebræo vocatur *error*, seu ignorantia: bene tamen *temeritatem* vertit S. Hieron. quia error culpabilis.

P. Qualis fuerit Obededom Gethæus, in cujus domum Arca introducta est?

℞. Cum Lyrano, iste Obededom erat de Levitis, & dicitur *Gethæus*, quia in Geth fuerat cum Davide, dum hic fugiebat Saülem. Vel fortè etiam ideo dicitur *Gethæus*, quia in Geth habitaverat, aut natus erat, quamvis gente esset Judæus; sicut Elimelech habitavit in Moäb, de quo cap. 1. lib. Ruth. Ita Serarius.

Obededom Levitam fuisse, & inter Sanctuarii Janitores, & Cantores annumeratum, pariter asserunt Tirinus, A Lapide, & Menochius: idque patet ex 1. Paralip. 15. v. 18. 21. & 24. Item ex cap. 16. ibidem v. 5. & 38. sicuti & ex cap. 26. v. 1. & 4.

Juxta Josephum lib. 6. Antiq. cap. 4. domus Obededom non erat in Jerusalem, sed in villa, seu loco urbi vicino; eratque Levita justus, sed humilis & pauper, dum Arcam recepit.

CAPUT VII.

Ubi David meditatur Templum Domino ædificare, primùm à Nathan Propheta laudatur; sed mox Deo jubente, per eumdem operi admovere manum prohibetur, adjunctâ promissione, quòd filius ex ipso nasciturus Templum illud construeret, ejusque Regnum ac posteritas perennaret.

QUÆSTIO UNICA.

Quomodo Prophetia Nathan, & promissio hîc facta ad Davidem, quadret Salomoni, & quomodo eadem intelligatur de Christo?

VErs. 2. *Dixit* (David) *ad Nathan Prophetam: Videsne quòd ego habitem in domo cedrina, & Arca Dei posita sit in medio pellium?* Hæc verba David, per modum consilii, cum Nathan contulit, quasi diceret: Indignum videtur, ut Arca Domini sub tentorio lateat, me domum cedrinam inhabitante: meditor itaque exstruere Templum magnificum, in quo eam honorificè collocem.

℣. 3. *Dixitque Nathan ad Regem: Omne quod est in corde tuo, vade, fac: quia Dominus tecum est.* S. Gregor. Hom. 1. in Ezechiëlem dicit, Nathan Prophetam, ex magno usu prophetandi, suspicatum fuisse, sive existimasse, quòd hæc etiam prophetico spiritu diceret, cùm tamen ea ex suo spiritu proferret; quia ideo sequenti nocte meliùs à Deo edoctus, revocavit posterâ die, quæ pridie probârat. S. Gregorii authoritatem sequitur D. Thom. 2. 2. q. 171. a. 5. ubi notat, tali casu Prophetas per Spiritum Sanctum citiùs corrigi, ne error ex hoc possit accidere.

Quia Nathan hîc Deum non consuluit, inquit A Lapide, hinc nec à Deo fuit illustratus, sed erravit; errorem tamen illico, admonitus à Deo, correxit.

℣. 4. *Factum est autem in illa nocte: & ecce sermo Domini ad Nathan &c.* Noluit Deus Davidem per alium monere, quàm per ipsum Nathan, ut ipse idem Propheta erudiretur imposterum, ait Menochius, ne facilè inconsulto Dómino, quasi ex Dei oraculo responderet.

His non obstantibus, ùt meritò observavit Estius, fortasse rectiùs diceretur, Nathan à Davide consultum, ex tempore respondisse, non ùt Prophetam, sed ùt virum prudentem, ac Dei amicum, id quod pietas & prudentia suadebant esse respondendum. Quis enim vir pius ac prudens non illico approbaret tam religiosum ac sanctum Regis propositum? Unde nec propterea fortè pro responso Nathan consuluit divinum oraculum, quòd in re tam aperta ejusmodi consultatio videretur supervacanea.

℣. 13. *Ipse* (scilicet filius tuus) *ædificabit domum nomini meo.* v. 14. *Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Non exigua difficultas est, quomodo intelligenda sit hæc Prophetia Nathan; scilicet an tota de Salomone, an tota de Christo, an verò mixtim de utroque.

Estius, & multi alii Recentiores dicunt, quòd ista Prophetia pertineat secundùm literam ad Salomonem, sed sensu mystico atque longè nobiliori, nobisque ex Scriptura Sacra testatissimo, pertineat ad Christum. Alii verò putant, quædam ex hisce, quæ hîc dicuntur, ad literam competere Christo, quædam Salomoni.

Salomoni. Ita Theodoretus & Procopius. Lyranus hæc ad literam de utroque intelligit, id est de Christo & de Salomone. Atque hæc ultima sententia videtur verisimilior. Unde

℟. Et dico: Jam memorata Prophetia pro parte & inchoativè impleta fuit in Salomone, plenè autem & perfectè impleta est in Christo & Ecclesia.

Prob. prima pars 1. ex lib. 1. Paralip. cap. 28. v. 6. & 7. ubi illa, quæ hîc dicta sunt, Salomoni expressè tribuuntur: *Salomon* (ait Dominus per Prophetam ad Davidem) *filius tuus ædificabit domum meam.... ipsum enim elegi in filium mihi, & ego ero ei in patrem. Et firmabo regnum ejus in æternum.* Ubi David commemorans hanc promissionem à Deo sibi factam, manifestè eam de filio Salomone intelligit.

Prob. 2. Quia Prophetia agit de eo, qui post Davidem erat fabricaturus Templum, quod ædificare volebat David, sed prohibitus fuit à Deo: Atqui hic non est alius quàm Salomon, ergo &c.

Prob. 3. Quia Nathan hæc prophetavit ad gaudium Davidis pro posteritatis ejus felicitate, non tantùm quæ post multa sæcula ad Christi adventum differenda erat, sed quæ mox in filio ejus Salomone, & successoribus ejus erat futura. Itaque hæc verba: *Ipse erit mihi in filium*, de Salomone sic exponuntur: Talem ex ipso voluptatem hauriam, qualem ex charissima sobole parentes haurire solent, eritque mihi filius per gratiam adoptionis (quo sensu etiam & Angeli dicuntur filii Dei Job 38.) quia in principio fuit gratus & amabilis Domino, uti liquet ex prioribus capitibus lib. 3. Reg. & lib. 2. Paralipomenon.

Prob. secunda pars 1. ex S. P. Aug. lib. 17. de Civ. Dei cap. 8. ita scribente: " Hanc tam grandem pro„ missionem qui putat in Salomone fuisse comple„ tam, multùm errat. Attendit enim quod dictum „ est, *Hic ædificabit mihi domum*: quoniam Sa„ lomon templum illud nobile struxit, & non atten„ dit: *Fidelis erit domus ejus & regnum ejus usque in æternum coram me.* Attendat ergo, & „ inspiciat Salomonis domum plenam mulieribus alie„ nigenis colentibus Deos falsos, & ipsum ab eis Re„ gem aliquando sapientem in eamdem idololatriam „ seductum atque dejectum: & non audeat existima„ re Deum vel hoc promisisse mendaciter, vel talem „ Salomonem domumque ejus futuram, non potuisse „ præscire. „

Prob. 2. ex versu 12. hujus cap. ubi dicit Deus per Nathan ad David: *Cùmque impleti fuerint dies tui, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus.* Atqui hæc verba in sensu proprio, & naturali accepta non videntur convenire Salomoni, quandoquidem ipse, vivente Davide, nedum natus fuerit, sed & jussu illius in Regem inunctus sit: optimè autem conveniunt Christo, quia certum est quòd Christus, descendens ex David per D. Virginem, fuerit multo tempore post Davidem: & sic litera patet prout jacet, & expositio est multò clarior & melior saltem in pluribus, inquit Lyranus; ergo &c.

Unde S. Aug. loco supra citato rursus ait, quòd *hinc satis eluceat non esse ipsum* (Salomonem) *quem Prophetia ipsa præsignat, quæ ad ejus patrem loquitur... quomodo enim propter id quod sequitur*: HIC ÆDIFICABIT MIHI DOMUM, *iste Salomon putabitur prophetatus, & non potiùs propter id quod præcedit:* CUM IMPLETI FUERINT DIES TUI, ET DORMIERIS CUM PATRIBUS TUIS, SUSCITABO SEMEN TUUM POST TE, *alius* PACIFICUS (nempe Christus) *intelligitur esse promissus, qui non ante, sicut iste, sed post mortem David prænuntiatus est suscitandus?*

Prob. 3. Quia Prophetia agit de semine suscitando, cujus domus futura est fidelis in servitio divino; atqui hoc rursus non convenit Salomoni, ùt ex verbis S. Aug. supra citatis constat; optimè autem quadrat Christo, quia fides Ecclesiæ ejus numquam defectura est; ergo &c.

Prob. 4. Apostolus ad Heb. 1. v. 5. illa verba: *Ego ero ei in patrem* &c. assumit ad probandum differentiam inter Christum & Angelos; atqui si tantùm in sensu mystico iis usus fuisset, non satis firmum foret ejus argumentum, ergo.

Prob. min. Quia ait ista verba ita de Christo esse dicta, ut non possint intelligi de aliquo, qui Christo est inferior: atqui in sensu literali ita dicta sunt de Christo, ut non possint intelligi dicta de aliquo, qui Christo est inferior, ergo.

Prob. min. Quia vox *filius* in sensu proprio significat eum, qui est talis, non per adoptionem, sed per naturam, quæ est vera & perfecta filiatio: atqui nec Salomon, nec quisquam alius, sed solus Christus est filius Dei per naturam; ergo in sensu literali proprio, & plenè ac perfectè, præcitata verba tantùm conveniunt Christo, & sic Apostolus eis hoc sensu utens, optimè inde deducit Christum esse excellentiorem Angelis.

Quomodo autem præmemorata Prophetia sano sensu Salomoni, & quomodo plenè ac perfectè conveniat Christo, ex objectionibus & eorum solutionibus ulteriùs patebit. Itaque contra utramque resolutionis partem

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Contra primam resolutionis partem: Hîc v. 13. dicitur: *Et stabiliam thronum Regni ejus usque in sempiternum.* Atqui hæc verba optimè conveniunt Christo, quia regnum ejus firmum & perpetuum est, juxta illud Daniël. 7. v. 14. *Potestas ejus potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.* Item juxta illud Lucæ 1. *Regni ejus non erit finis.* Salomoni autem & regno ejus non videntur posse convenire, quia sceptrum jam diu à Juda ablatum est; ergo &c.

℟. Neg. min. pro secunda parte: Quia *in sempiternum* idem significat ac tempus longinquum; sic enim intellexit ipsemet David v. 19. Sic lex circumcisionis vocatur *fœdus sempiternum* Gen. 17. Et sic etiam de omnibus ceremoniis V. Legis dicitur sæpius in Levitico, quæ tamen non semper erant duraturæ, sed abrogandæ per Christum. Item sic Exod. 21. de servo, qui nolebat exire de servitute anno septimo, dicitur quòd maneret *servus in sæculum.* Et Psal. 75. dicuntur montes æterni. Unde ex argumento proposito tantùm sequitur, hæc non plenè & perfectè convenire Salomoni, sicut conveniunt Christo: quod libenter admittimus.

Obj. 2. Hîc v. 15. dicitur: *Misericordiam autem meam non auferam ab eo.* Atqui à Salomone Deus abstulit misericordiam propter gravia, quæ in senectute commisit peccata; scidit enim regnum ejus, ut habetur 3. Reg. 11. Imò verisimile est, quòd Salomon æternam damnationem incurrerit; ergo &c.

℟. Disting. min. A Salomone abstulit misericordiam, pro parte, concedo: Omnino & totaliter nego min. Nam in textu statim additur: *Sicut abstuli à Saül, quem amovi à facie mea.* Itaque textus objectus tantùm denotat, regnum temporale non esse totaliter à Salomone auferendum, sicut fuit ablatum à Saül, ejusque posteris: mansit enim regnum Juda in posteritate Salomonis multis sæculis, videlicet usque ad captivitatem Babylonicam, ac deinde sub titulo Principatûs usque ad Herodem, tandemque in Christo, ex progenie David & Salomonis descendente, spirituale regnum pro terreno successit.

Obj. 3. Saltem S. P. Aug. supra citatus, videtur negare, istam Prophetiam convenire Salomoni, ergo.

℟. Quòd tantùm neget, eam plenè & perfectè convenire Salomoni, quemadmodum supra dictum est; at non negat, eam pro parte & inchoativè ei convenire: nam loco supra citato rursus ita scribit: " Facta est nonnulla imago rei futuræ etiam in Sa„ lomone, in eo quod Templum ædificavit, & pa„ cem habuit secundum nomen suum (*Salomon* quip„ pe *Pacificus* est Latinè) & in exordio regni sui „ mirabiliter laudabilis fuit... prænuntiabat ipse Chri„ stum Dominum... qui ædificaret domum Domi„ no... non de lignis & lapidibus, sed de homini„ bus... huic enim domui dicit Apostolus, hoc est „ fidelibus Christi (1. Cor. 3. *Templum enim Dei* „ *Sanctum est, quod estis vos.*

Igi-

Igitur juxta S. Doctorem, Prophetia etiam literaliter intelligitur de Salomone, quatenus in exordio regni sui figura fuit Christi. 1. Propter innocentiam morum, & Dei cultum. 2. Ob summam sapientiam. 3. Ob amplissimas divitias. 4. Ob regnum vastissimum. 5. Ob familiam ordinatissimam. 6. Ob summam pacem & tranquillitatem. Quæ tamen omnia multò abundantiùs, & completè competunt soli Christo, & ejus Ecclesiæ, quæ est spirituale regnum Christi.

Obj. 4. Contra secundam resolutionis partem: Hìc v. 14. dicitur: *Qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum*: id est, humanâ & clementi punitione emendabo eum, sicut solent homines filios castigare. Hebræi autem, teste Authore libri Tradit. Hebraïc. in lib. Reg. inter Opera S. Hieron. per *virgam virorum* intelligunt gladium inimicorum, per *plagas* verò *filiorum hominum* dicunt designari morbos, egestates, aliaque incommoda, quibus propter demerita sua homines à Deo castigantur. Atqui hæc non possunt competere Christo, utpote qui prorsus impeccabilis fuit; sed optimè competunt Salomoni: quia *cùm esset senex, depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur deos alienos*, uti 3. Reg. 11. refertur; & ob hoc aliaque gravia ejus peccata Deus ipsum punivit, imò & plures adversarios ei suscitavit, ùt legitur ibidem; ergo &c.

℟. Disting. min. Non competunt Christo in propria persona (quemadmodum conveniunt Salomoni) concedo min. Non competunt ei in membris ejus, id est fidelibus, nego min. ac conseq. & dico cum S. Aug. lib. 17. de Civ. Dei cap. 9. *Ideo in libro Regnorum iniquitas ejus* (scilicet Christi) *dicitur: In Psalmo autem* 88. *filiorum ejus: ut intelligamus de ipso dici quodammodo, quod de ejus Corpore dicitur.* Idque S. Doctor declarat ex eo, quòd Christus Saulo apparens, dixerit: *Quid me persequeris*, quando nempe persequebatur fideles.

Obj. 5. Ex eo quòd hìc v. 16. dicatur: *Fidelis erit domus tua*, non rectè videtur probari, illam Prophetiam non esse completam in Salomone; ergo præcipuum fundamentum secundæ nostræ resolutionis corruit.

Prob. ant. Quia per domum fidelem intelligi potest domus firma, stabilis & perennis, ùt ex Hebræo vertit Pagninus; sic enim vox *fidelis* sæpe sumitur in Scriptura, ùt 3. Reg. 11. v. 38. Isaïæ 22. v. 23. Act. 13. v. 34. Ergo Prophetia potest dici completa in Salomone, & ejus successoribus.

℟. Neg. ant. Et ad prob. dico, quod licèt vox *fidelis* aliquando eo sensu sumatur, tamen in textu ex hoc capite citato non possit sic accipi; quia in versibus præcedentibus Nathan expresserat, imo & v. 16. rursus de novo exprimit, Regnum Salomonis futurum stabile, dum dicit: *Et thronus tuus erit firmus jugiter.* Ergo dum dicit: *Fidelis erit domus tua*, aliquid aliud significat, ac consequenter vox *fidelis* debet hìc accipi propriè, & non figuratè.

Inst. Etiam accepta propriè, potest verificari de Salomone & de domo ejus. ergo &c.

Prob. ant. Quia licèt Salomon peccaverit, item licèt aliqui Reges Juda ad idololatriam declinaverint, tamen alii, puta Ezechias, Josias &c. rursus reducebant populum ad cultum divinum, ergo.

℟. Disting. ant. Potest verificari de Salomone & de domo ejus, secundùm quid, concedo; simpliciter & absolutè, nego ant. & conseq. Nam licèt varii pii Reges Juda populum ab idololatria ad verum Dei cultum reduxerint, tamen inde non sequitur, quòd domus ejus, id est successores in Regnum ejus, simpliciter loquendo manserint Deo fideles; nam Achas, Amon, & nonnulli alii Reges Juda fuerunt valde impii, & populum ad idololatriam per fana, altaria &c. ab ipsis erecta incitaverunt & deduxerunt: & ideo domus ejus non potest dici mansisse fidelis in æternum.

Obj. 6. Verba illa: *Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo*, æquè verificantur de Salomone, ac de Christo; ergo nec S. Aug. nec nos inde rectè concludimus, Prophetiam non esse completam in Salomone.

Prob. ant. Quia ista nihil aliud significant, quàm *suscitabo Salomonem ad Regnum, ut regnet post te*, sicut revera factum est; nam post mortem Davidis tantùm accepit plenam & absolutam Regni administrationem. Et ita præcitata verba intellexit ipsemet Salomon 3. Reg. 8. v. 19. & 20.

℟. Disting. ant. Verificantur de Salomone, imperfectè, seu in sensu literali figurato sive metaphorico accepta, concedo ant. Et hoc sensu tantùm ea de se dicta esse insinuat Salomon loco jam citato 3. Reg. Verificantur de Salomone, plenè & perfectè, seu in sensu literali proprio & naturali accepta, nego ant. ac dico, hoc sensu de ipso verificari non posse, eò quòd, vivente Davide, ad Regnum evectus fuerit: & consequenter, propriè loquendo, dici nequit, quòd post mortem Davidis demum ad Regnum suscitatus fuerit.

Obj. 7. Ex jam dictis sequitur primo, quod quædam ad literam intelligantur de Christo tantùm, quædam autem de Salomone & de Christo simul: atqui hoc non videtur commodè posse admitti, quia tunc rumperetur tota congeries sententiarum; nam in Prophetia est tota continuata locutio. Sequitur secundo, quod eadem Scripturæ verba habeant duos sensus literales, quorum unus est proprius, alter figuratus.

℟. Admittendo totum: nam in hoc non est aliquod inconveniens. Non in primo, quia ùt observat S. Gregor. Hom. 7. in Ezech. *Consuetudo Prophetæ est, nunc illa, nunc ista conspicere, & ab aliis in aliud subitò verba derivare.* Et hic transitus est frequens in Psalmis, atque inter alia liquet ex Psalm. 71. ubi David à figura, id est à Salomone, transilit ad figuratum, id est ad Christum, dicens v. 6. *Descendet sicut pluvia in vellus &c.* usque ad finem Psalmi. Non etiam in secundo est inconveniens: nam juxta SS. Aug. Hieron. Ambros. & alios Veteres illud Gen. 1. *In principio*, in sensu literali proprio intelligitur de initio temporis; in sensu autem literali figurato intelligitur de Filio, seu de secunda SS. Trinitatis Persona. Item Gen. 3. quædam in sensu literali proprio intelliguntur de serpente naturali, & in sensu literali figurato intelliguntur de serpente infernali, seu de diabolo. Quidni ergo similiter dicamus, quòd quædam sint in Prophetia Nathan, quæ in sensu literali proprio intelliguntur de Christo, & in sensu figurato de Salomone; vel èconverso?

****

CAPUT VIII. IX. X.

Varia Davidis bella, totidemque ejus victoriæ recensentur. Ob gratam memoriam Jonathæ, sibi quondam amicissimi, benefacit filio ejus Mephiboseth. Mittit Legatos ad Hanon Regem Ammonitarum, qui super morte patris illum consolentur.

QUÆSTIO I.

Quomodo David devicerit Philisthæos, Moabitas, & Adarezer Regem Soba?

CAp. 8. v. 1. *Et factum est post hæc, percussit David Philisthiim & humiliavit eos.* David præpeditus à Deo ab exstruendo Templo, convertit se ad prælia, quibus pacem & spolia Salomoni pararet, ad illud fabricandum tranquillè, & sumptuosè.

Et tulit David frænum tributi de manu Philisthiim. Per frænum tributi propriè intelligitur urbs

Geth,

Geth, capta à Davide; illa enim erat in confinio Judææ & Philisthææ, ideoque per eam Philisthæi frænabant Hebræos, eosque tenebant subjectos, & ad tributa cogebant.

Cùm enim civitas Geth esset Metropolis, seu Caput unius ex quinque Satrapis Philisthinorum, ipsa cum viciniis urbeculis, & arcibus vocabatur Hebraïcè *Metegh-amma*, id est frænum tributi, *Metegh* enim significat frænum, *Amma* verò propriè cubitum designat; sed hìc pro *tributo* accipitur, quia pretium tributi limitatum & definitum fuit instar cubiti.

Et sanè non aliud hìc insinuatur fecisse David cum Philisthæis, quàm quod mox v. 2. 6. & 14. traditur fecisse cum Moäbitis, Syris, & Idumæis, nempe militare præsidium posuisse in opportunis earum Regionum urbibus & locis, quo ipsos devictos sub jugo & tributo contineret. Manifestiùs hoc evadit ex 1. Paralip. 18. v. 1. ubi pro majori dilucidatione hujus loci dicitur: *Factum est autem post hæc, ut percuteret David Philisthiim, & humiliaret eos, & tolleret* Geth, *& filias ejus*: id est oppida, urbi Geth subjecta. Ita Serarius cum aliis.

ỳ. 2. *Et percussit* (David) *Moäb*: id est Moäbitas, qui Judææ erant ad Orientem, sicut Philisthæi ad Occidentem, Syri v. 4. & 5. ad Septemtrionem, Idumæi v. 18. ad Meridiem. Per quatuor ergo mundi plagas David victricia arma circumtulit.

ỳ. 3. *Et percussit David Adarezer.... Regem Soba.* Regnabat hic in Syria, non procul ab Euphrate fluvio. Hæc autem regio ab urbe sua primaria nuncupata est *Syria Soba*, postea dicta est *Cœlesyria*. Et 1. Paralip. 18. v. 3. vocatur *Soba regionis Hemath*.

Additur autem, quòd percusserit David Adarezer, *quando profectus est, ut dominaretur super flavium Euphratem.* Ambiguum est, an David, an verò Adarezer hunc dominatum affectarit, & an ad hunc potiùs, quam ad istum ly *profectus est*, referendum sit; cùm nec ex Hebræo, nec ex Græco, nec ex Chaldæo textu, ambiguitas tolli queat.

Interim quidquid desuper sit, hoc equidem tum ex hoc cap. tum ex 1. Paralip. 18. certum est, quòd David totam illam regionem ad Euphratem usque sibi subjecerit, & tributariam fecerit; eò quòd ista regio ex divina promissione, ac ordinatione (Gen. 15. & Deuter. 1.) Israëlitis competeret.

ỳ. 4. *Et captis David ex parte ejus mille septingentis equitibus, & viginti millibus peditum, subnervavit omnes jugales curruum: dereliquit autem ex iis centum currus.* Lib. 1. Paralip. cap. 18. v. 4. id paulo clariùs dicitur: *Subnervavit omnes equos curruum*, ùt nempe inutiles fierent ad bellum, juxta præceptum Dei Deuter. 17. v. 16.

Porro conciliandus est hic locus cum illo, qui habetur 1. Paralip. 18. v. 4. ubi dicitur: *Cepit David* (ex parte Adarezer) *mille quadrigas ejus, & septem millia equitum, ac viginti millia peditum virorum.*

Estius respondet, quòd minor numerus non repugnet majori, quando minor numerus non exprimitur cum exclusione numeri majoris: non enim dicitur hìc, quòd tantùm ceperit mille septingentos equites.

Si quæratur, cur major numerus ad laudem victoris etiam hoc loco expressus non sit? Respondet Author citatus, quod fortè id ideo factum sit, quia illi, qui hìc enarrantur victi, ipsius Regis Adarezer proprii fuerunt equites, reliqui, qui adjiciuntur in Paralip. fuerunt exteri & subsidiarii.

Menochius & A Lapide cum Abulensi respondent, hoc libro Regum primarios tantùm equites numerari, & qui erant ex regio satellitio, in Paralip. vero omnes.

Serarius per septingentos equites intelligit equitum decurias: unde juxta hanc responsionem sensus verborum v. 4. hujus cap. videtur esse, quod David ceperit mille currus seu quadrigas, ùt dicitur lib. 1. Paralip. cap. 18. v. 4. & septingentas decurias equitum, quæ in toto conficiunt 7000. ùt additur ibidem. Nam si multiplicentur septingentæ decuriæ per decem, habetur numerus 7000.

Quo sensu filii David hìc v. 18. vocentur *Sacerdotes*, dictum est cap. 14. lib. Gen. Quæst. 3. in Resp. ad Obj. 3.

QUÆSTIO II.

Quo sensu dicatur David designasse Miphiboseth assiduum convivam in mensa sua?

CAp. 9. v. 9. *Vocavit itaque Rex Sibam... & dixit ei: Omnia quæcumque fuerant Saül... dedi filio Domini tui.* Id est, dedi Miphiboseth, qui est filius Jonathæ, olim Domini tui.

ỳ. 10. *Operare igitur ei terram tu, & filii tui, & servi tui.* Erant enim Sibæ quindecim filii, & viginti servi. *Et inferes filio Domini tui cibos, ut alatur.* Id est, inferes cibos filio Miphibosethi, nunc Domini tui, cujus filius vocabatur *Micha*, ùt infra v. 12. habetur: non enim videtur intelligi posse de cibis administrandis Miphibosetho, quia ille semper comedebat in mensa Regis. Ita Lyranus, Cajetanus, Menochius, & A Lapide. Alius itaque intelligitur Dominus v. 10. & alius v. 9. juxta Authores citatos.

Attamen dici forsan posset, quod quidem Miphiboseth esset conviva Regis; sed ita, ut alimentatio ejus saltem pro parte suppeditaretur ex proventibus, quos Siba inferre debebat; nisi hoc fortè esset indignum munificentiâ regiâ, & liberalitate Davidis. Unde prima expositio pluribus præplacet.

Interim non incongruè etiam dici potest, quod sensus præfati textûs sit hìc: Inferes filio Domini tui cibos, ut alatur ejus familia: atque adeo ponatur vir pro sua familia, per metonymiam, quæ non raro occurrit in Scripturis. Sic sæpe Israël ponitur pro tota ejus posteritate: nam dicere quod v. 9. per *filius Domini tui* intelligatur Miphiboseth, & mox v. 10. per idem *filius Domini tui*, & eodem contextu sermonis intelligatur Micha, videtur nimis durum, & nullo modo fundatum.

Miphiboseth autem filius Domini tui comedet semper panem super mensam meam. Est hic difficultas, & apparens antilogia, quia v. 11. habetur: *Dixitque Siba ad Regem: Sicut jussisti Domine mi Rex servo tuo, sic faciet servus tuus: & Miphiboseth comedet semper panem super mensam meam, quasi unus de filiis Regis.* Hoc loco insinuatur ipsum in mensa Sibæ comedisse, ubi versu præcedenti dicitur comesturus in mensa Regis.

Respondent Tirinus, Menochius, & A Lapide, particulam *&* valere idem, quod *imò etiam*, quasi dicat: Sicut jussisti Rex, sic faciam servus tuus, ut alam Micham filium Miphibosethi; quin imò si tibi Rex placet, etiam Miphiboseth comedet super mensam meam; adeoque non tantùm filio, sed & parenti abundè prospiciam, quasi uni de filiis Regis.

Hebræi apud Lyranum dicunt, quòd postquam Siba dixisset Regi: *Sic faciet servus tuus*, David responderit: *Et Miphiboseth comedet super mensam meam*; adeo ut hic sit modus loquendi, qui apud Hebræos vocatur decurtatus vel recisus, quando aliquid omittitur quod necessariò subintelligitur. Hæc expositio videtur rejicienda, quia illæ particulæ: *Dixit David*, non sunt in Hebraïco, Chaldaïco, aut LXX. & gratis asseritur, quòd subaudiantur.

Cæterùm, nihil obstare videtur, quò minùs asseratur, quòd ly *super mensam meam*, in versu 10. non designet præcisè locum, sed cibum, ita ut sensus sit: Dixit David: Miphiboseth semper comedet cibum de mensa mea; & Siba respondit: Comedet semper cibum de mensa Regis, super mensam meam, dum ipsemet ad mensam Regis non veniet. Videtur hic sensus posse erui ex v. 13. ubi dicitur: *Porro Miphiboseth habitabat in Jerusalem, quia de mensa Regis jugiter vescebatur.*

QUÆ-

QUÆSTIO III.

An Davidi licuerit mittere legatos ad Regem Ammonitarum, & quot de Syris occiderit?

CAp. 10. v. 2. *Dixitque David: Faciam misericordiam cum Hanon filio Naäs, sicut fecit pater ejus mecum misericordiam.* Quænam fuerit misericordia ab illo Davidi exhibita, Scriptura non exprimit, sed Author Traditionum Hebraïcarum in lib. Reg. ita scribit. " Quando fugit à facie Achis „ Regis Geth, venit ad Naäs Regem Ammon, qui „ fecit cum eo Misericordiam, multa impertiens ei „ bona; de Naäs itaque venit in speluncam Odol- „ lam &c.

Misit ergo David, consolans eum per servos suos super patris interitum. Quamvis Deus Deuter. 23. v. 6. Israëlitis dixisset de Ammonitis & Moäbitis: *Non facies cum eis pacem, nec quæras eis bona cunctis diebus vitæ tuæ in sempiternum;* non tamen peccavit David, erga Regem Ammonitarum sese exhibendo officiosum: quia licèt beneficiis eum prævenire non deberet, tamen iis præventus, paria reponere licitè poterat, ex legis naturalis dictamine ad gratitudinem obstrictus.

℣. 18. *Et occidit David de Syris septingentos currus, & quadraginta millia equitum.* Videtur hîc locus adversari iis, quæ habentur 1. Paralip. 19. v. 18. ubi dicitur: *Interfecit de Syris septem millia curruum, & quadraginta millia peditum.* Sed cum libri Paralip. suppleant ea, quæ in libris Regum omissa sunt; illa verò, quæ & ibi dicta sunt obscuriùs, explicent clarius; ut hæc duo loca conciliientur, dici potest, currus tantum fuisse septingentos, ex quorum singulis decem milites præliabantur, qui septem millium summam conficiunt: hos autem illos esse, quos Scriptura Sacra in Paralip. recensuit, cum ait: *Septem millia curruum;* id est militum ex curribus pugnantium; milites enim occiduntur, non currus. Ita exponunt Abulensis, Salianus, Serarius, & alii.

Dum verò dicuntur in Paralip. occisa *quadraginta millia peditum*, hoc autem cap. *quadraginta millia equitum*, dici potest, utrumque verum esse, ac cæsorum summam fuisse octoginta millium, scilicet equitum & peditum simul, ultra eos, qui pugnabant de curribus: ut proinde cæsorum numerus universim fuerit 87000. Ita Authores citati.



CAPUT XI.

Dum Joäb obsidet Rabba, civitatem regiam Ammonitarum, David domi residens otiosus, adulterium committit cum Bethsabeë, cujus marito Uria fraudulenter occidi jusso, ducit eam uxorem: Sed divinam in se concitat indignationem.

QUÆSTIO UNICA.

Quomodo David in adulterium lapsus sit &c.?

VErs. 1. *Factum est autem, vertente anno.* Pagninus & Arias ex Hebræo vertunt: *Et fuit in reversione anni.* Chaldæus habet: *Et fuit in tempore finis anni.* Utrumque conciliari potest: nam finis & innovatio anni apud Hebræos, quemadmodum & apud Astrologos, fiebat in æquinoctio verno, id est in mense Nisan, ut colligitur ex Exod. 12. v. 1. Hinc Josephus lib. 7. Antiq. cap. 7. dicit: *Vere ineunte* (David) *Joäbum ad bellum Ammoniticum misit.*

Dum autem Ammonitarum devastatio, & Metropolis obsidio agebantur, David, ambulans in solario domûs regiæ, vidit mulierem se lavantem, ex adverso Palatii Regii, super solarium suum. Ad quam

℣. 3. *Misit... & requisivit, quæ esset mulier.* Lyranus putat, quòd miserit David ad hoc, ut inquireret & sciret, an esset soluta, ut sic eam acciperet in uxorem: invalescente tamen tentatione, sciens quòd esset maritata, nihilominus mandatum dedit eam adducendi, & commisit adulterium.

Nuntiatumque est ei, quòd ipsa esset Bethsabeë filia Eliam, uxor Uriæ Hethæi. Lib. 1. Paralip. cap. 3. v. 5. Bethsabeë dicitur *filia Ammiël*, quia in Hebræo *Ammiël* per anagramma est *Eliam*, inquit Recentior quidam. Ammiël autem Hebraïcè idem sonat quod *populus meus Deus*, Eliam verò idem quod *Deus meus populus*, juxta interpretationem Menochii & A Lapide.

℣. 4.... *Quæ cùm ingressa esset ad illum, dormivit cum ea, statimque sanctificata est ab immunditia sua.* Sensus videtur esse, quòd aquâ lustrali emundaverit se ab immunditia legali, quam contraxerat ex congressu cum Davide, juxta legem Levit. 15. v. 18. Sed peccatum adulterii, sive culpam hoc ipso non abluit; hæc enim non aquâ, sed pœnitentiâ, & lacrymis contritionis abluenda est.

℣. 13. *Et vocavit eum* (scilicet Uriam Hethæum) *David, ut comederet coram se, & biberet, & inebriavit eum:* ut nempe Urias, vino calefactus, oblivioni daret Arcam & exercitum, ac pariter suum juramentum, quod fecerat v. 11. & dormiret cum uxore sua; ut sic prolem conceptam ipsi supponeret.

Grave fuit peccatum Davidis, ait Estius: quatenus enim in se fuit, Uriam inebriare conatus est usque ad rationis diliquium, ut faceret eum dormire cum uxore, quatenus lateret adulterium.

Verum quidem est, quòd verbum *inebriavit* sæpe in Scripturis significet, tantùm esse satiatum, & liberiori haustu exhilaratum: sed circumstantiæ indicant hic veram ebrietatem seu temulentiam à Davide fuisse intentam.

Porro variæ causæ assignari queunt, cur Deus Davidem tam graviter labi permiserit; nempe

1. Ut eum humiliaret, dum observaret, quòd etiamsi per gratiam esset sanctus Propheta, tamen per naturam esset homo fragilis, & ad malum proclivis.

2. Ut Deus ostenderet suam justitiam in peccati castigatione, & misericordiam in culpæ condonatione.

3. Ut ejus exemplo edocti cæteri, caverent occasiones lapsûs, ac præsertim incautos feminarum aspectus.

4. Ut si quis lapsus fuerit, non desperet, sed cum Davide pœnitendo resurgat. *Peccatum cum desperatione certa mors est*, inquit Aug. in Psalm. 50. *Sicut* (lapsus Davidis) *cautos facit eos, qui non ceciderunt, sic desperatos esse non vult, qui ceciderunt*, ait S. Doctor ibidem.

Mysticè (quod novum & mirum est, inquit A Lapide) Patres plerique adulterium Davidis interpretantur de Christo Ecclesiam Gentium sibi desponsante. Sed in hoc fallitur Author citatus: siquidem Patres in ipso Davidis adulterio allegoriam nequaquam constituunt.

Unde S. P. Aug. loco ab ipso A Lapide citato, scilicet lib. 22. cont. Faust. cap. 87. in scribit: *Iste quidem David graviter sceleratèque peccavit... verumtamen ille desiderabilis omnibus gentibus* (Christus Dominus) *adamavit Ecclesiam... se lavantem: id est mundantem se à sordibus sæculi.... eamque sibi perpetuo connubio copulavit.* Ubi S. Doctor in allegoria spectat Davidem, non tam ùt initio adulterantem cum Bethsabeë, quàm ùt postea eam sibi copulantem matrimonio; sic enim repræsentavit Christum desponsantem sibi Ecclesiam ex Gentibus.

S. Ambros. autem dum lib. 3. in Lucam ait: *Mysterium in figura, peccatum in historia, culpa per hominem, Sacramentum per Verbum;* conformiter ad Augustinum intelligi potest.

Sed nec ista S. Gregorii verba ex lib. 3. Moral. cap. 21. ab A Lapide pariter adducta: *David est*

Christus,

Christus, Bethsabeë est Lex vetus, quam Christus ab Uria, id est à Judæis abstulit, sibique conjunxit, quia se per illam prædicari declaravit, mysterium aut allegoriam in ipso adulterio Davidis constituunt.

✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿

CAPUT XII.

Nathan Propheta mittitur à Deo ad Davidem, qui sub parabola oviculæ, per divitem pauperi sublatæ, & ad epulum datæ, Regi enormitatem facti sui ob oculos ponit. Ille culpam agnoscit, & veniam obtinet, pœnis tamen acerbis plectendus: mortuo mox puero ex adulterio concepto, cui vitam flendo & jejunando David frustra flagitaverat, ex Bethsabeë nascitur Salomon. Expugnatur urbs regia Rabba, & diruitur, atque in Ammonitas atrociter sævitur.

QUÆSTIO I.

An manserit David in suis peccatis usque ad correptionem Nathan Prophetæ?

VErs. 1. *Misit ergo Dominus Nathan ad David.* Gaspar Sanctius in hunc locum ita scribit: Multi jam fuerant exacti dies, neque tamen mens Davidi antiqua redierat, quam immoderatus carnis affectus eripuerat. Jam enim natus erat puer, furtivâ venere & adulterino concubitu conceptus, ùt constat ex fine præcedentis capitis; & quia Nathan hoc loco mortem puero, ex adulterio nato, minatus fuerat. Quare, inquit, necesse est, in peccato Davidem novem saltem mensibus hæsisse. Idem sentit A Lapide in hunc locum.

℟. Et dico: Quòd vir secundùm cor Dei integro novem mensium spatio, quasi Dei sui oblitus, nullum de tam gravibus criminibus elicuisset dolorem, nullum edidisset singultum, non apparet credibile.

Quia in isto viro, inquit S. P. Aug. lib. 3. de doct. Christ. cap. 21. *immoderatæ hujus libidinis non permansio, sed transitus fuit; propterea etiam ab arguente Propheta ille illicitus appetitus* HOSPES *vocatus est: Non enim dixit, eum Regi suo, sed hospiti suo, vicini pauperis ovem ad epulandum eripuisse.* Item Author Serm. 58. de Temp. ait: *Pœnitentiam agere* (David) *mortiferâ securitate non distulit.* Mortifera planè fuisset securitas, & libidinis non transitus, sed permansio, si novem mensium spatio, nec remordentis conscientiæ stimulo, nec pœnitentis animi dolore fuisset compunctus.

Quòd interea securus voluptatibus cum Bethsabeë indulgeret, gratìs asserit A Lapide. Nam præced. cap. v. 27. dicitur, quòd transacto luctu miserit David, & introduxerit eam in domum suam, & *facta sit ei uxor.* Porro septem dies, aut paulò plùs eam luxisse maritum, existimat Abulensis Quæst. 21. in cap. 11. Et revera, ut proles illegitimè concepta, putaretur ex legitimo Davidis thoro procreata, non conveniebat conjugium procrastinare. Cùm itaque mox facta sit ejus legitima uxor, non erat ampliùs, cur voluptatibus indulgeret, sed juxta matrimonii leges cum ea viveret.

Et quamvis infra v. 13. dum dixit David ad Nathan: *Peccavi Domino*, subjunxerit Propheta: *Transtulit quoque Dominus peccatum tuum*, inde non sequitur, quòd usque ad illud tempus manserit in affectu peccati: imò quamvis diu ante reatus culpæ ei fuisset dimissus, verba Scripturæ veritatem sortirentur. Et fuisset equidem ratio mittendi ad illum Nathan Prophetam, *ut disceret sententiam damnationis suæ*, quemadmodum loquitur August. loco citato de Doct. Christ. nempe ut sciret, quas pœnas esset promeritus, & apprehensâ enormitate scelerum suorum, condignam satisfactionem per opera pœnitentiæ præstaret.

Fatendum tamen, quòd Aug. ibidem censeat, eum diluisse peccatum post admonitionem Prophetæ. Sic enim loquitur S. Doctor: *Commotus David, occidi eum jussit* (qui oviculam abstulerat) *& quadruplicari ovem pauperi, ut se nesciens condemnaret, qui peccaverat sciens. Quod cùm ei manifestatum esset, & divinitus denunciata vindicta, diluit pœnitendo peccatum.* Sed cum eo consistit, quòd præviè doluerit, quamvis non sufficienter pro scelerum magnitudine, & usque ad peccati remissionem.

P. An Nathan Propheta sit diversus ab illo Nathan, qui Lucæ 3. ponitur in Genealogia Christi?

℟. Affirmativè: nam Nathan, qui ponitur in Genealogia Christi, fuit filius Davidis ex Bethsabeë, ùt liquet 1. Paralip. 3. v. 5. Jam autem ex decursu hujus cap. satis clarè eruitur, quòd eo tempore, quo David per Nathan Prophetam correptus fuit, nullus quatuor filiorum Bethsabeë, de quibus agitur loco citato Paralip. natus fuerit: Ergo Nathan Propheta certò est diversus ab illo Nathan, de quo agitur Lucæ 3.

Dices: S. P. Aug. agens de progenitoribus Christi, lib. 2. de consensu Evangelistarum cap. 4. ita scribit: *Matthæus ab ipso David per Salomonem descendit, in cujus matre ille peccavit: Lucas verò ad ipsum David per Nathan ascendit, per quem Prophetam Deus peccatum illius expiavit.* Item serm. 63. de diversis cap. 21. dicit: *Iste ascendit per Nathan, alterum filium ejusdem David, per quem à peccato purgatus est. Legimus enim quòd Nathan ad eum missus est, ut eum redargueret.* Ergo videtur Aug. docere, quòd iste Nathan, qui Davidem redarguit, fuerit filius Davidis.

℟. Neg. conseq. Nam ly *per quem* intelligi debet, *per cujus nominis Prophetam*: ipse enim mentem suam sic explicat pro priori loco lib. 2. Retract. c. 16. dicens: *Ubi dixi: Lucas verò ad ipsum David per Nathan ascendit, per quem Prophetam Deus peccatum illius expiavit, per cujus nominis Prophetam dicere debui, ne putaretur idem fuisse homo, cùm alter fuerit.* Et lib. 1. Retract. cap. 26. *Quod dixi: Iste ascendit &c. non sic accipiendum est, tamquam ipse fuerit Nathan Propheta, qui filius David: quia nec hoc dictum est, quia ipse Propheta missus erat, sed dictum est, quia Nathan Propheta missus erat, ut mysterium non in eodem homine, sed in eodem nomine intelligatur.*

QUÆSTIO II.

Quam crudeliter David Ammonitas victos tractaverit, & an in eo peccaverit?

INterposito peccato Davidis, ejusque correptione & pœnitentiâ, hìc revertitur Scriptura ad complendam historiam cap. 10. inchoatam, de expugnatione filiorum Ammon, qui legatos à Davide missos ignominiosè tractaverant.

℣. 26. *Igitur pugnabat Joäb contra Rabbath filiorum Ammon.* Cùm hæc esset civitas principalis & regia, intra eam sese collocarant Rex Ammonitarum, ejusque bellatores. *Et expugnabat urbem regiam*, id est, acriter oppugnabat, & expugnare satagebat: nam postea v. 29. à Davide expugnata est.

℣. 27. *Misitque Joäb nuntios ad David, dicens: Dimicavi adversùm Rabbath.* Hanc urbem D. Hieron. in locis Hebraïcis dicit suo tempore appellatam fuisse Philadelphiam. *Et capienda est urbs aquarum.* LXX. Interp. habent: *Et cepi urbem aquarum.* Similiter Chaldæus utitur præterito: *Inivi bellum in Rabbath, & etiam subegi urbem regiam.* Item Versio Hebraïca Pagnini & Ariæ habet: *Cepi.* Hinc arbitrantur Cajetanus & Serarius, urbis Rabbath duas fuisse partes, unam interiorem, alteram exteriorem, quæ dicta sit *urbs aquarum*, quam ceperit Joäb, sed interiorem capiendam reservaverit Davidi.

Attamen, quia Vulgata Latina utitur futuro, dicendum videtur, totam urbem capiendam reservasse Davidi; sed quia Joäb tam arctâ obsidione eam eò-

eòusque adegerat, ut in proximo esset capienda, dicere poterat, se eam cepisse; & sic intellige Hebræa, Chaldæa, & Græca.

Hinc urbs aquarum non est alia, quàm Rabbath, ùt volunt Menochius & A Lapide, & colligitur ex Josepho, Lyrano, Hugone Cardinale, & aliis. Dicta autem est *urbs aquarum*, quia circa eam erant aquæ & paludes, in quibus confidebant incolæ, ùt putat Lyranus; vel quia torrens *Jaboc* eam circumfluebat, ùt tradunt Serarius & Adrichomius.

ỹ. 30. *Et tulit* (David, postquam cepisset urbem) *diadema Regis eorum de capite ejus, pondo auri talentum, habens gemmas pretiosissimas.* Lib. 1. Paralip. cap. 20. v. 2. dicitur: *Tulit autem David coronam Melchom de capite ejus... fecitque sibi inde diadema.* Vox autem Hebræa *Melchom* ambigua est. Lyranus intelligit idolum ipsorum, quod vocabatur *Melchom*, & significat idem ac *Rex ipsorum.* Ammonitæ autem Idolum illud tamquam Regem venerabantur, & ideo videtur hìc dici, quòd fuerit diadema Regis eorum.

Non peccavit autem David, quamvis ex corona Melchom sibi diadema confecerit: quia Lex Deuter. 7. ubi dicitur: *Sculptilia eorum* (Gentilium) *igne combures, & non concupisces aurum & argentum, de quibus facta sunt*, tantum agit de materia, ex qua idola facta erant, non autem de ornamentis, ex quibus non tam facilè, quàm ex ipso idolo oriri poterat occasio seu periculum committendi idololatriam &c.

Porro cùm talentum Hebræorum contineat libras 125. quale pondus nemo facilè patietur capiti suo imponi, dicendum videtur, quòd David tantummodo partem istius talenti impenderit coronæ suæ. Unde dum hìc v. 30. dicitur, quòd diadema Melchom fuerit impositum super caput David, intelligi debet, quòd David illud quidem imposuerit capiti suo, dum jam mutatum, & in aliam formam pondusque redactum erat, & residuum talenti in alios, v. g. Templi ædificandi, usus deputaverit.

ỹ. 31. *Populum quoque ejus adducens serravit, & circumegit super eos ferrata carpenta*: quæ scilicet rotis ferreis & dentatis, ad frumentum è spicis excutiendum, instructa erant. Lib. 1. Paralip. cap. 20. v. 3. additur: *Ita ut dissecarentur, & contererentur.* In quem locum Tirinus putat, probabiliùs dici, in tam crudeli & horrendo supplicio inferendo, gravissimè peccasse Davidem; cùmque existimet, id factum à Davide eo tempore, quo adhuc hærebat in luto adulterii & homicidii, dicit mirum non esse, si tam crudelia patrarit.

Verumtamen eum hìc non peccasse, rectiùs sustinet Abulensis: nam Ammonitæ sic justè puniri potuerunt.

1. Ob pervicaciam, in qua, prostratis bino prælio Syris, in auxilium contra Davidem vocatis, persistebant obstinati, nec satisfactionem offerebant.

2. Ob gravissimas, Davidis legatis illatas injurias. Illi siquidem legatorum vestes dissecuerant, barbam mediam, caputque integrum contumeliosè raserant, ùt patet 1. Paralip. 19. v. 4. Quod cùm tanti Regis legatis fecissent, illique non nisi pacis & honoris gratiâ missi fuissent; meritò corpora eorum discindi, rostrisque & ferris lacerari potuerunt &c.

Nec est, quòd Tirinus dicat, hoc crimen ad solum Regem & Aulicos, ac consiliarios spectasse, non item ad omnes reliquas urbes filiorum Ammon, quas tamen eodem supplicii genere involvit David.

Enimverò cum Lyrano, & Dionys. Carthus. responderi potest, hæc supplicia non toti populo, sed aliquibus de singulis civitatibus illata fuisse; iis scilicet, qui authores fautoresque fuerant injuriæ & contumeliæ, Davidis legatis illatæ. Etenim quòd ista supplicia toti populo illata non fuerint, inde liquet, quòd David non occiderit Sobi, fratrem Hanon Regis Ammonitarum; nam ille, ùt habetur infra cap. 17. v. 27. Davidi fugienti à facie Absalom obtulit *stratoria & tapetia, frumentum & hordeum* &c. Ergo David illi pepercerat, & fortè notabile beneficium contulerat.

Dices: Licèt plurimi Ammonitæ rei forent, & mortem promeriti fuissent, tamen supplicium, ipsis illatum, fuit nimis crudele; ergo non videtur David ab omni peccato excusari posse.

℟. Neg. ant. Nam illo tempore rei plectebantur crudeliori morte, quàm nunc, quia pertinacior erat tunc hominum malitia. Unde tunc alios lapidibus necabant, alios in cruce vel patibulo suspensos permittebant fame, & doloribus mori usque ad vesperam; quòd si mortui non fuissent ante vesperam, illos verberibus, sive ossium fractione tandem occidebant, ùt patet ex historia Passionis Christi.

Cap. 13. narratur, quomodo Amnon, primogenitus Davidis, vim intulerit Thamar sorori suæ, atque ab Absalomo fratre Thamar invitatus ad convivium, in vindictam incestuosæ, ac violentæ defloratìonis occisus sit. Absalom verò profugit ad Regem Gessur, avum suum maternum, apud quem triennale exilium sustinuit.

P. Quomodo Thamar fratri suo Amnon, insano amore furenti, v. 13. dixerit: *Loquere ad Regem, & non negabit me tibi*, scilicet dare uxorem; cùm ejusmodi conjugium esset illicitum? Siquidem Levit. 18. prohibetur conjugium fratris cum sorore, sive ex patre, sive ex matre. Dicitur enim ibidem v. 9. *Turpitudinem sororis tuæ ex patre, sive ex matre, quæ domi vel foris genita est, non revelabis.*

℟. Quòd vel ignara Legis, ita loquatur puella Thamar; vel ut spe & promissione nuptiarum eludat fratrem, & præsens stupri periculum evadat.

Pro prima parte adducit Tirinus ex Abulensi & Cajetano, quòd Thamar esset ex matre gentili, nempe ex filia Regis Gessur; ubi ejusmodi connubia inter fratrem & sororem ex diversa matre, non censebantur illegitima: atque hinc ignara Legis Judaïcæ putaverit simplex puella, etiam Hebræis id licere.

Verùm cùm supra cap. 3. dictum sit, quod illa mulier gentilis ad Judaïsmum conversa sit, dum eam David duxit uxorem, & etiam aliunde certum sit, quòd Thamar in religione Judaïca educata sit, ideo secunda responsio præferenda est, & dicendum, quod non quidem ignara Legis, sed dolo processerit, ut hoc prætextu saltem effugeret præsentem vim, quam moliebatur frater ei inferre.

CAPUT XIV.

Joäb Thecuitæ mulieris blandiloquentiâ & composito sermone impetrat à Davide reditum Absalomo in Jerusalem; sed redux integro biennio ad patris conspectum non admittitur Absalom, cujus pulchritudinem, cæsariem, & prolem Scriptura describit: incensâ ex mandato Absalomi messe Joäb, hic eum ad Davidis osculum admitti procurat.

NON NULLA RESOLVUNTUR.

PEtes 1. An illud, quod v. 6. & seq. narrat mulier Thecuitis de duobus filiis rixantibus in agro, sit vera historia, an vero mera parabola?

℟. Meram esse parabolam: nam ex v. 2. constat, quod Joäb mulieri suaserit, ut simularet luctum, & v. 19. ipsamet fatetur, Joäb omnia verba hæc posuisse sibi in os, ut verteret *figuram sermonis hujus.* Non esset autem locutio figuralis, sed rei gestæ narratio, si ista omnia, quæ hìc narrantur verè filiis ejus contigissent.

Itaque parabolicè introducuntur cognati ex parte mariti hujus mulieris, qui, occiso filio superstite, futuri erant hæredes, insurgentes contra viduam, non zelo justitiæ, sed amore hæreditatis.

Porro Joäb ideo usus est parabolâ hac, ut, postquam David judicasset servandum esse filium mulieris Thecuitæ, qui occiderat fratrem, ex hac lata à se sententia animadverteret, servandum quoque esse Absalomum, qui fratrem Amnonem occiderat.

P. 2.

P. 2. An sententia Davidis, qua v. 8. & 11. absolvit filium mulieris, fuerit justa?

Ratio dubitandi est, quod lex divina juberet homicidam occidi, multoque magis fratricidam, qualis erat hic filius superstes. Interim hoc non obstante,

℟. Sententiam Davidis fuisse justam: nam lex divina quidem jubebat homicidam occidi, sed illum solùm, cujus delictum in judicio per testes poterat probari: siquidem Deuter. 17. v. 6. dicitur: *In ore duorum aut trium testium peribit, qui interficietur. Nemo occidatur, uno contra se dicente testimonium.* Debebat ergo duobus saltem testibus convinci. In casu autem, de quo hìc agitur, fratricidium erat secreto commissum; ergo filius superstes juridicè damnari non poterat, sed res erat relinquenda divino judicio. Ita Vatablus cum aliis.

Præterea Lex jubebat occidi homicidam voluntarium, non vero illum, qui *fortuito, & absque odio & inimicitiis* (ùt dicitur Numer. 35. v. 22.) puta necessitate se defendendi, aliquem occiderat: nam ibidem v. 11. decernuntur urbes refugii in favorem eorum, *qui nolentes sanguinem fuderint.* Talis autem censeri poterat filius mulieris superstes.

Et quamvis fratricidium ab Absalomo commissum, esset evidens, & etiam ipse per fugam suam satis agnosceret cædem à se patratam, tamen David quoque ei licitè & sapienter pepercit, ne Rex Gessur post mortem Davidis turbaret Regnum Israël, ob suum nepotem Absalom.

P. 3. An illud, quod v. 26. dicitur de cæsarie Absalomi, sit intelligendum de pretio, an de pondere?

℟. Verisimiliùs intelligendum esse de pretio: nam ibidem dicitur: *Quando tondebat capillum (semel autem in anno tondebatur, quia gravabat eum cæsaries) ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis.* Siclus autem ponderabat quatuor drachmas, hoc est dimidiam unciam: ducenti ergo sicli ponderabant centum uncias, quæ conficiunt octo libras cum quatuor unciis, computando libram quamlibet ad duodecim uncias. Jam verò cùm prodigiosum omnino, & ridiculum sit, tantum æstimare ponderis inesse hominis capillis, anniversariâ tonsione, quantum non haberent duo ovium, aut caprarum vellera, inquit Gaspar Sanctius, nempe octo libras Romanas cum triente, ùt computat Tirinus: hinc cum illis Authoribus dicendum videtur, non agi hìc de pondere, ùt putant Lyranus & A Lapide, sed sermonem esse de pretio; ita videlicet ut ducentis siclis ponderarentur, id est venales appenderentur pretio ducentorum siclorum capilli tam venusti.

Dices 1. cum Lyrano: Non est verisimile, quòd filius Regis divenderet capillitium suum, idque ad ornatum mulierum, ergo hìc non agitur de pretio, sed de pondere.

Resp. Cum Tirino & aliis concedendo Ant. nempe non esse verisimile, Absalomum Regis tanti filium, quæstum ex capillis suis quæsivisse: sed videtur dicendum, quòd eos tonsori, vel alteri dono daret, qui deinde pretium memoratum à puellis Jerosolymitanis, flavos illos ac rutilos capillos in sui capitis adscititium ornatum magnâ contentione ambientibus, facillimè extorquebat. Unde cum Menochio dici potest, quòd ly *ponderabat* non referatur ad Absalomum, sed ad illum, qui ejus capillos vendere volebat.

Dices 2. cum A Lapide: Hoc pondus comæ mirum videri non debet; tum quia illud ùt rem raram ac novam hìc recenset Scriptura; tum quia erat pondus comæ totius anni: Coma autem Absalomi erat densa, gravis, & crebra, quæ toto anno succrescens, facilè in fine ponderabat octo libras.

Resp. Quòd, cùm capillorum pondus respectivè sit valde leve, debuisset coma enormiter esse magna & densa, ut octo libras ponderaret; & magis fuisset ipsi ad turpitudinem, quàm ad pulchritudinem, dum apparuisset quasi totus crinitus.

Inst. cum eodem: Ista sententia, quæ pro pondere substituit pretium, videtur vim facere, & torquere verba Scripturæ: nam vox Hebraïca *Sakal* non significat *appretiabatur* vel *vendebatur*, sed *ponderabat*, quemadmodum vertit Interpres Latinus, item LXX. & Chaldæus, ac alii passim.

℟. Quod, qui pretium aut mercedem appendit, etiam verè dicatur rem ponderare. Unde nulla est hìc violenta explicatio. Insuper ut de pretio Scriptura intelligatur, necessitas urgere videtur.

CAPUT XV.

Absalom sollicitat corda virorum Israël, conciliatoque sibi favore populi, adversùs patrem conjurat in Hebron: Hinc David cum suis fugit ex urbe Jerosolymitana, ad quam remittit Sacerdotes cum Arca: Item remittit Chusaï, ut dissipet consilium Achitophel.

QUÆSTIO I.

Undenam computandi sint 40. anni, post quos dicitur Absalom conjurasse contra patrem?

VErs. 7. *Post quadraginta autem annos dixit Absalom ad Regem David: Vadam, & reddam vota mea quæ vovi Domino in Hebron.* Difficultas & obscuritas hìc est, undenam horum 40. annorum deducendum sit initium. Itaque

Rectè observavit Noster Paludanus in sua Chronologia sacra Tract. 2. cap. 8. differentiam inter Codices aliquos antiquos, & lectionem vulgatam circa numerum annorum, quibus significatur tempus conjurationis Absalom. Nonnulli Codices locò *quadraginta* habent *quatuor*; & ita superioribus sæculis legerunt Hugo Cardinalis; item Abulensis Q. 11. ubi opponit se Lyrano, fatenti aliquos Codices quidem habere *post quadraginta annos*, sed legendum *post quatuor.* Dicit itaque Abulensis, cùm in Hebræo ponatur *arba* pro *quatuor*, & *arbaïm* pro *quadraginta*, hinc facilè potuisse aliquam corruptionem fieri. Addit tamen in fine quæstionis: Si autem velimus tenere *quadraginta*, securius est.

Lectionem illam, quæ habet *post quatuor*, suâ non destitui probabilitate, testatur Franciscus Lucas in correctionibus biblicis ad hoc cap. 15. Etiam Dionys. Carthus. legit *quatuor*, quamvis tandem approbet lectionem communem, seu vulgatam.

Illi autem, qui legunt *post quatuor*, dicunt, hos quatuor annos esse computandos, vel à reditu Absalom ab exilio, vel ab eo tempore, quo post biennium à reditu admissus est ad conspectum patris.

Interim Biblia Romana, sub Clemente VIII. edita, item Hebræa, Chaldæa, & LXX. Interp. habent: *Post quadraginta annos*, sive: *A fine quadraginta annorum.*

Neque Hebræa aliter explicari possunt, cùm habeant *arbaïm*, quod sine dubio non *quatuor*, sed *quadraginta* significat. Unde jam communiter omnes cum vulgatis Codicibus legunt: *Quadraginta.* Itaque insistendo huic lectioni,

℟. Et dico cum nostro Paludano: Hi quadraginta anni computandi sunt à prima unctione Davidis in Regem, facta à Samuële 1. Reg. 16. v. 13.

Et ratio hujus resolutionis est, quòd, cùm hic Rex magno in honore fuerit, dies ille, quo à Samuële solemni atque legitimâ ceremoniâ designatus est, verisimiliter observatus sit. Sanè in Natali Salvatoris nostri à die, quo David in Regem unctus fuit, tamquam à re maximè nota, ac celebri anni numerantur, qui usque ad Christum natum intercesserunt. Dicitur enim in Martyrologio Romano, ab unctione David in Regem anno 1032. natum esse Christum.

Porro cùm David inunctus sit in Regem à Samuële, dum erat circiter viginti annorum; hinc sequitur,

quitur, quòd circiter sexagesimum ageret annum, quando contra eum conspirabat Absalom. Interim resolutio ante data potissimùm probari potest ex refutatione aliarum sententiarum. Unde fit

---

QUÆSTIO II.

Quomodo refutari queant aliorum opiniones circa tempus, quo signatur conspiratio Absalomi?

1. AUthor libri de Tradit. Hebraïcis in lib. Reg. inter opera S. Hieron. computat præfatos 40. annos ab eo tempore, quo Saül 1. Reg. 22. v. 18. interfecit Achimelech Pontificem, & 85. Sacerdotes. Et hanc opinionem sequitur Lyranus, citatque pro ea Rabanum & Angelomum.

Ratio eorum est, quòd hæc persecutio mota sit contra Davidem in ultionem peccati, quo David tunc Sacerdotes fefellit, & tantæ cædis causa fuit. Sed id improbabile est, inquit Estius: certum enim est ex prædictione Nathan Prophetæ, supra cap. 12. hæc Davidi evenisse propter adulterium, & homicidium Uriæ. Dicitur enim ibidem v. 10. & 11. *Non recedet gladius de domo tua... eò quòd... tuleris uxorem Uriæ... Itaque hæc dicit Dominus: Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua &c.*

Præterea, ùt observat Paulus Burgensis, qui præfatam opinionem refutat; quamvis David dedisset occasionem occisionis Sacerdotum, non tamen hæc ei culpabiliter attribuenda est; nec illius propriè causa fuit David, ergo non fuit ratio, cur ideo Deus permitteret hanc conjurationem excitari contra Davidem.

Ut omittantur difficultates, quas patitur hæc opinio in deducenda Chronologia horum 40. annorum usque ad conjurationem Absalom, inquit Paludanus, non potest assignari aliqua probabilis ratio, cur æram, seu tempus hujus conjurationis Scriptura vellet enumerare ab illa Sacerdotum interfectione.

2. Rabbi Salomon, apud Lyranum, exordium istorum 40. annorum desumit ab eo tempore, quo populus petierat sibi dari Regem 1. Reg. 8. ut hac rebellione, quæ erat mala, Scriptura ad memoriam reduceret dictum Samuëlis, quòd petitio ista populi non esset ad bonum.

Sed hanc rationem meritò rejicit Abulensis Quæst. 12. eò quòd hæc petitio Regis nihil faciat ad propositum de rebellione Absalom contra David: & alioquin peccata, etiam ante diluvium commissa, possent afferri, cùm hæc sint mala, inquit ille.

3. Gaspar Sanctius inhærens cuidam principio de annis Saül, scilicet quòd hic tantùm duobus annis regnaverit, hos 40. annos etiam computat ab eo tempore, quo Respublica Hebræorum cœpit administrari per Reges. Ab eodem pariter tempore computat Tirinus. Solet enim calculus annorum, inquit, inchoari ab aliqua magna, & notabili Reipublicæ mutatione. Unde Scriptura, more Chronologorum, æram variat juxta variationem Regnorum, & diversam originem eorumdem.

Attamen quòd nec hæc opinio subsistat, inde liquet, quòd ratio à Tirino allata potiùs probet, præfatos 40. computandos esse à prima unctione Davidis, sicut Quæst. præced. dictum est; nam tunc magna, & notabilis Reipublicæ mutatio facta est: siquidem tunc scidit Deus Regnum Israël à Saül, & dedit illud Davidi. Præterea ex ista opinione sequitur, rebellionem Absalomi contra Davidem suscitatam fuisse anno 68. vitæ ejus, & 38. Regni; id est biennio ante mortem ejus.

Consequentia patet: Quia si Saül non regnaverit nisi duobus annis, ùt volunt Sanctius & Tirinus, David erat annorum 28. in principio Regni Saülis, quandoquidem eo moriente fuerit annorum 30. Erat ergo post 40. annos annorum 68. Atqui hoc non videtur posse admitti: nam hujus consequentis falsitas ex eo liquet, quòd Scriptura Davidi, post hanc filii sui rebellionem, attribuat plures vitæ annos, quàm duos.

Patet hoc 1. quia infra cap. 21. v. 1. dicitur: *Facta est quoque fames in diebus David tribus annis jugiter.* Et postea cap. 24. jussit David numerari populum, quæ numeratio duravit novem menses, & viginti dies, ibidem v. 8. De hac numeratione etiam agitur 1. Paralip. 21. ubi etiam fit mentio de ira Dei, & pœna hinc subsecuta. Post quæ ibidem cap. 22. v. 1. 2. & 3. refertur David præparasse omnia necessaria ad ædificationem Templi: adeoque insinuatur, Davidem aliquo notabili tempore post enumerationem populi supervixisse: quot annis, non constat.

Patet 2. quòd dicta rebellio non inciderit sub finem vitæ Davidis, sive anno 68., quia ex 3. Reg. 1. v. 1. constat, Davidem circa extrema vitæ tempora fuisse omnino viribus exhaustum, & ita calore destitutum, ut vestium operimento non posset calefieri: & tamen tempore hujus rebellionis erat adhuc fortis, vegetus, & bello aptus, ùt colligitur infra ex cap. 18. v. 2. imò & longè post cap. 21. v. 17.

Conatur huic rationi occurrere Sanctius, dicens, etiam triennali spatio magnam mutationem fieri in ætate jam deflexa, ùt quotidiana experientia docet. Sed etiam experientia docet, quòd illa mutatio non nisi rarissimè fiat, & ferè numquam, nisi occasione apoplexiæ, aut similis accidentis.

Cap. 16. Siba occurrit Davidi fugienti, cibos offerens, suoque Domino Miphibosetho v. 3. graviter detrahens, omnia bona ejus accipit à Davide. Peccavit autem David, dum v. 4. temerè, & præcipitanter Miphibosethum innocentem, & inauditum bonis spoliavit, eaque in servum ejus maledicum transtulit. Nam etiamsi verum fuisset, quod de hero suo dicebat Siba, non erat tamen Miphiboseth velut ingratus condemnandus, antequam audiretur, vel antequam veritas aliunde satis declararetur.

Atque hinc videtur providentia divina justo suo judicio permisisse, ut hæc Davidis injustitia, quam favendo servo maledico commiserat, injuriâ per alium servum inferendâ puniretur, nimirum ut Semei illi malediceret. Quo sensu autem v. 10. dixerit David, Dominum præcepisse Semei, ut sibi malediceret, petendum est ex Theologia, ubi ostenditur, quòd Deus non sit author peccati.

Cap. 17. Consilium Achitophel de obruendo statim Davide, dextrè subvertit Chusaï: quare laqueo se suspendit Achitophel. David Jordanem transit cum suis, eique per tres amicos de copiosa providetur annona.

Cap. 18. David confligit cum copiis Absalomi, easque prosternit. Victus Absalom fugit, & condensæ quercui capillis innectitur, ac pendulus à Joäb confoditur; sed à Davide amarè defletur, ùt liquet ex v. 33. ubi gemebundus ita loquitur: *Fili mi Absalom, Absalom fili mi: quis mihi tribuat ut ego moriar pro te, Absalom fili mi, fili mi Absalom?* Flevit autem David mortem non tam præsentem, quàm æternam Absalomi, eò quòd in flagranti delicto parricidii occisus foret. Unde de hoc Davidis luctu S. P. Aug. lib. 3. de Doctr. Christ. cap. 21. ita scribit: *Non orbitatem doluit in ejus* (Absalomi) *interitu; sed quia noverat, in quas pœnas tam impiè adultera, & parricidalis anima raperetur.*

Locus, in quo prælium commissum fuit, vocabatur *saltus Ephraïm*, ùt patet ex v. 6. Erat autem hic saltus in tribu Gad trans Jordanem. Quare, unde dictus sit *saltus Ephraïm*, incertum est: nam variæ desuper sunt Interpretum opiniones. Verisimiliùs autem ita appellatus est ab insigni clade, quam ibidem retulerunt Ephraïmitæ, rebellantes contra Jephte, Judic. 12. Hæc enim ratio videtur sufficiens, ut saltus, qui plurimorum Ephraïmitarum sanguine maduit, deinceps eorum nomine appellaretur.

CA-

CAPUT XIX.

David reducitur cum Triumpho in Jerusalem: Semei veniam deprecanti ignoscit; Miphibosetho se excusanti dimidiam bonorum partem restituit, reliquam servo ejus relinquens.

QUÆSTIO UNICA.

Quomodo David non violaverit juramentum, quo promisit Semei, quòd non occideretur, cùm jusserit eum plecti per Salomonem?

SEmei prostratus coram Rege, v. 19. *dixit ad eum: Ne reputes mihi Domine mi iniquitatem... v. 20. Agnosco enim servus tuus peccatum meum: & idcirco hodie primus veni de omni domo Joseph.* Per domum Joseph hîc videtur intelligi domus Ephraïm, Benjamin, & Manasse: Hæ enim unum habebant vexillum, unamque aciem in castris duodecim tribuum, ùt patet ex cap. 2. lib. Numer. Nam alioqui Semei oriundus erat ex tribu Benjamin, non ex Ephraïm vel Joseph ùt liquet supra ex cap. 16. v. 5.

℣. 23. *Et ait Rex Semei: non morieris. Juravitque ei.* Quid juravit, nisi quod præcessit: *Non morieris?* Hoc ergo, ùt apparet, jurejurando firmavit, inquit Estius. Sed difficultas est, quomodo hoc juramentum David non violaverit, dum moriturus præcepit Salomoni 3. Reg. 2. v. 9. *Tu noli pati eum esse innoxium.*

Tirinus ad illa verba: *Non morieris*, dicit supplendum esse *hoc die*, aut *manu meâ*, aut *quamdiu vivam*; adeoque non obstante hoc promisso, & juramento, potuisse David præscribere Salomoni, ne pateretur *eum esse innoxium*. Hanc explicationem etiam dant Abulensis Q. 26. Sanctius, & alii.

Unde etiam A Lapide dicit, Davidem respexisse ad Abisaï, qui illico volebat occidi maledicum Semei: hinc illum retundens ait: *Ergone hodie interficietur vir in Israël?* Ex quo colligit, quòd fidem Semei datam non fefellerit David, quia poterat gratiam veniamque datam, pro lubitu limitare. Item 3. Reg. 2. v. 8. dicit: *Quia descendit mihi in occursum... juravi ei per Dominum, dicens: Non te interficiam gladio.* Ubi videtur insinuare, se jurasse, quòd ipsemet non interficeret eum. Ita resolvunt Authores citati. Dicam ergo consequenter, quod, salvo suo juramento, potuerit illum interficere ipsemet suâ lanceâ, aut alio instrumento distincto à gladio. Itaque

Contra hoc militat, quod qui jurat alicui, quod non sit ipsum occisurus, non solùm teneatur ipsum non occidere manu propriâ; sed etiam teneatur abstinere ab omni mandato, consilio, aut medio influente in mortem illius. David autem absolutè supplicanti dixerat: *Non morieris*; nec legitur externè restrinxisse, aut limitasse ad ullum diem, locum, personam, aut instrumentum. Mentaliter autem sic restringere erat illicitum.

Quocirca dicit S. Aug. Epist. 224. " Illud sanè rectissimè dici non ambigo, non secundùm verbum „ jurantis, sed secundùm expectationem illius, cui „ juratur, quam novit ille, qui jurat, fidem jura„ tionis impleri... Unde perjuri sunt, qui servatis „ verbis expectationem eorum, quibus juratum est, „ deceperunt.

Nec sufficit cum Abulensi dicere, verba juramenti referenda quidem esse ad communem intelligentiam, quando quispiam convenit cum aliquo super re aliqua, & juramentum additur, ne decipiatur; sed dum res tota est posita in potestate alterius, ùt hîc liberum erat Davidi occidere Semei, tunc possit aliquis interpretari juramentum suum qualiter voluerit. Enim verò sequeretur in promissione liberali, etiam juramento firmata, licitam esse similem interpretationem, & limitationem; quod tamen falsum est.

Dicendum ergo potiùs videtur, quòd David juraverit, Semei non moriturum, scilicet pro ea causa, quòd Regi maledixisset. Sed quia erat homo seditiosus, monuit David filium suum, ut contra hoc poneret cautelam, dicens 3. Reg. 2. v. 9. *Tu noli pati eum esse innoxium*, id est impunitum, sed puni eo modo, quo justè puniri poterit. *Vir autem sapiens es, ut scias quæ facias ei.* Quasi dicat: Non quidem potest ideo occidi, quia mihi maledixit, sed potest aliquâ aliâ pœnâ mulctari, & facilè invenies in eo occasionem aliquam, cùm sit homo seditiosus.

Unde Salomon inhibuit ei, sub pœna mortis, ne exiret Jerusalem, præcludendo ei viam faciendi conspirationes; & propter transgressionem hujus præcepti, directè quidem à Salomone punitus est, ex consequenti tamen & indirectè etiam propter præcedens peccatum. Nempe Regibus consuetum est ita dimittere peccata, præsertim seditiosis, ut, si contingat eos iterum peccare, simul puniatur prius peccatum cum posteriori, ùt observat Estius.

Nota circa versum 29. ubi David Miphibosetho dicit: *Fixum est quod locutus sum: tu & Siba dividite possessiones.* quòd sententia hæc, & factum Davidis communiter arguatur injustitiæ. Nam Siba propter mendacium, quo cap. 16. accusaverat herum suum apud Davidem, supplicium potiùs, quàm dimidiam bonorum partem merebatur.

Interim certum videtur, quòd David, qui iniquos odio habuit, & justitiam dilexit, restitutionem non omiserit, seu idem reddendo Miphibosetho, seu aliâ viâ damnum illatum reparando.

Cap. 20. Occasione contentionis aliarum tribuum adversùs tribum Juda, eò quòd nomine tribûs Juda omnia gererentur, quæ triumphalem Davidis reditum concernebant; adversùs Davidem seditionem movet Seba Benjaminita, quo duce & Authore, præter tribum Juda, separatur omnis Israël à Davide. Sebæ David opponit Amasam, quam Joäb dolosè occidit: tandem Sebâ capite minuto, rebellio extinguitur.

CAP. XXI. XXII. XXIII.

Deus triennali fame punit Israëlitas, propter occisos à Saüle Gabaönitas, cui plagæ avertendæ septem Saülis nepotes affiguntur crucibus. David tam à domesticis, quàm externis hostibus liber, hymnum Deo concinit. Novissima Davidis dicta recensentur, quæ spiritu prophetico afflatus locutus est: Item præclara ejus facinora exhibentur.

RESOLVUNTUR QUÆDAM.

QUæres 1. An peccaverit David, dum cap. 21. v. 6. tradidit septem viros de posteris Saül crucifigendos?

℟. Negativè. Quia in hoc non tam officium fecit Judicis aut Regis (quibus in Lege prohibetur occidere filios pro patribus) quàm executoris sententiæ divinæ, quam intellexerat ex oraculo Domini, de quo fit mentio v. 1. Ita Estius, Tirinus, & alii.

Instinctu ergo & monitu Dei id licuit, qui, ùt dicitur Exod. 20. v. 5. & Numer. 14. v. 18. *visitat peccata patrum in filios, in tertiam & quartam generationem.*

Non solet tamen Deus visitare peccata patrum in filios, nisi etiam filii, maximè adulti, propriis peccatis eam pœnam promeriti fuerint, quemadmodum de his verisimillimum putat Abulensis.

Q. 2. Quomodo cap. 21. v. 8. dicatur Michol quinque filios genuisse Hadriëli, quandoquidem Michol, recedente Davide, non nupserit Hadriëli, sed Phalti, ùt patet 1. Reg. 25. v. 44. Imò hoc lib. cap. 6. v. 23. dicitur: *Michol non est natus filius usque in diem mortis suæ?*

℟. Istos quinque fuisse filios Merob, sororis Michol; illa enim nupserat Hadrieli, ùt dicitur 1. Reg. 18. v. 19. dicuntur tamen geniti à Michol, quia ipsa hos quinque filios sororis suæ jam defunctæ adoptaverat; & quia non aliter ab illa tractabantur, quàm si ab ipsa concepti & geniti fuissent.

Q. 3. An quoad Davidis prælia cap. 21. v. 15. & seq. recensita, servetur ratio temporis?

℟. Affirmativè. Nam quòd quatuor prælia, ab Israëlitis contra Philisthæos gesta, eo ordine, quo hìc narrantur, contigisse videantur, exigit simplex historiæ narratio. Et revera hæc bella post reditum Davidis in patriam contigisse, satis insinuatur v. 15. ubi dicitur: *Factum est autem rursum prælium Philisthinorum adversùs Israël.* Siquidem particula *rursum* repetitum indicat bellum, & renovata Philisthinorum odia, ùt observat Sanctius.

Dices 1. Tertium bellum, de quo hìc agitur v. 19. fuit idem bellum, in quo David interfecerat Goliath, quod omnium primum gessit cùm adhuc esset adolescens 1. Reg. 17. Nam quòd Goliath, qui hìc v. 19. interemptus dicitur, idem sit, qui à Davide superatus traditur, tenent Lyranus, Hugo Cardinalis, Angelomus, & Author lib. Tradit. Hebraïc. in lib. Reg. existimantes, quòd iste Adeodatus, qui hìc dicitur occidisse Goliath Gethæum, sit idem qui David. Unde Chaldæus ita vertit: *Et fuit adhuc bellum in Gob... & occidit David filius Isai... Goliath.* Ergo quoad prælia Davidis non servatur ratio temporis.

℟. Neg. ant. Nam neque Adeodatus est David, neque Goliath hic est ille, quem fundâ prostravit David.

Patet hoc 1. ex lib. 1. Paralip. cap. 20. v. 5. ubi eadem pugna exhibetur, & dicitur: *Aliud quoque bellum gestum est adversùs Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus Bethlehemites* FRATREM *Goliath Gethæi, cujus hastæ lignum erat quasi liciatorium texentium.* Fratrem, inquit Tirinus, si non sanguine, certè similitudine roboris, & staturæ: quocumque enim modo *frater* accipiatur, diversus est à Goliath Gethæo.

Patet 2. Quòd non fuerit istud bellum Davidis contra Goliath, de quo 1. Reg. 17. Nam ibi dicitur, quòd fuerit bellum istud in valle *Terebinthi*, hìc autem dicitur, quòd fuerit in *Gob*. Gratìs verò dicit Lyranus, quòd *Gob* esset nomen loci specialis in valle Terebinthi: hoc enim fingit in favorem suæ sententiæ.

Adde, quòd hìc bella recenseantur, quæ David jam senex gessit: illa autem Davidis cum Goliath pugna, non bellum fuit, sed singulare certamen, seu duellum, à Davide juvene susceptum.

Dices 2. Hìc v. 22. post recensita prælia quatuor, in quibus totidem de stirpe gigantum prostrati referuntur, dicitur: *Hi quatuor.... ceciderunt in manu David, & servorum ejus.* Atqui per hoc videtur hìc iteratò referri certamen illud singulare, quo à Davide in valle Terebinthi percussus, & occisus est Goliath: quia alioquin non apparet, quomodo horum quatuor aliquis manu David ceciderit.

℟. 1. Quamvis daretur, quòd nullus horum quatuor manu Davidis cecidisset; tamen quia ipse in certamine primus Dux erat, & aciem instruebat, quidquid in eo bello feliciter gestum est, illi attribui potest; sicut Regibus aut belli Ducibus adscribi solent victoriæ per suos obtentæ.

℟. 2. Dubitari non posse, quin in eo articulo, ubi de sanguine, & vita propria certamen erat, David, etiamsi langueret & deficeret, extremas vires impenderit, & simul concurrerit cum Abisaï aliisque, ut hostes cervici suæ imminentes occideret.

Atque ita verificari potest quod Chaldæus dicit, nempe quòd *David filius Isaï* occiderit hunc alterum Goliath, si non Adeodato adjutore, saltem illo sub Davide, & pro Davide præliante.

Q. 4. Undenam ortum sit discrimen quoad Stylum, quod habetur inter Psalmum 17. & Canticum, quod habetur hìc cap. 22.?

℟. Illud inde ortum videtur, quòd David priùs hunc Psalmum rudiore quodam modo, & stylo composuerit, talemque habeamus hunc Psalmum hoc libro: postea verò limatum magis, nitidiùsque concinnatum tradiderit Sacerdotibus, ut in templo deinceps caneretur; & talis exstet in libro Psalmorum.

Q. 5. Cur ea, quæ habentur cap. 23. appellentur *verba Davidis novissima*?

℟. Non appellari *novissima*, quia sunt ultima, quæ locutus est; nam cap. & lib. sequenti multa adhuc alia subjunguntur: sed appellantur *novissima*, quia sunt ultima, quæ spiritu prophetico afflatus Psalterio suo subtexuit prorsus ultimo loco; ita ut verba ista sint velut sigillum quoddam, quo omnem Prophetiam suam, Psalmis à se compositis comprehensam, consignet.

Q. 6. Quis sit ille fortis, qui cap. 23. v. 8. dicitur sedere *in cathedra sapientissimus Princeps inter tres*?

℟. Fortis ille non est ipse David, ùt putant Hebræi, sed est Jesbaäm, primus fortium Davidis. Hic autem Jesbaäm hoc cap. dicitur *Princeps inter tres*, nimirum inter tres primos & omnium fortissimos, sive primus primæ triadis, & trium fortissimorum fortissimus; lib. autem 1. Paralip. cap. 11. dicitur *Princeps inter triginta*, quia ipse erat primus omnium fortium Davidis, qui erant triginta.

Q. 7. Quomodo hìc de Jesbaäm dicatur: *Qui octingentos interfecit impetu uno*, cùm 1. Paralip. 11. numerentur tantùm trecenti: ibidem enim dicitur v. 11... *Iste levavit hastam suam super trecentos vulneratos unâ vice*?

℟. Jesbaäm unâ vice occidisse octingentos, aliâ trecentos; sic ut universim occiderit mille & centum. Ita communiter istos duos textus conciliant Interpretes.



CAPUT XXIV.

David per Joäb, Principem exercitûs sui, jubet numerari universum Israël: hinc Deus iratus, trium pœnarum optionem Davidi offert per Gad Prophetam. David ex tribus flagellis eligit pestem triduanam, qua intereunt septuaginta millia de populo. Rogat David vindictam divinam à suis averti, & in se transferri; atque in area *Areüna* oblato Sacrificio, Deum sibi, populoque reconciliat.

QUÆSTIO I.

Quodnam fuerit Davidis peccatum in enumeratione populi: & quomodo tolli queat apparens Antilogia, quæ occurrit circa numerum populi?

VErs. 2. *Dixitque Rex.... Numerate populum, ut sciam numerum ejus.* Peccavit in eo David, quia id fecit ex vanitate, & superbia, ostentandæ suæ potentiæ, nominisque sui celebrandi gratiâ. Quocirca de Davide ita scribit S. P. Aug. lib. 22. cont. Faust. cap. 66. " In gregem sibi commissum tanta „ erat dilectio pastoralis, ut pro eis ipse vellet mo„ ri, quando populo numerato peccatum elationis „ ejus sic punire placuit Deo, ut eumdem nume„ rum minueret morte multorum, cujus multitudi„ ne cor Regis fuerat superbiâ pertentatum.„ Insinuans autem causam mortis subditorum, loco citato pergit Aug. " In quo occulto judicio Deus, apud

„ quem

„ quem non est iniquitas, quos noverat indignos hac „ vitâ, subtraxit huic vitæ. „

Josephus lib. 6. Antiq. cap. 13. Item Cajetanus, Abulensis, & Estius censent, Davidem non tantùm peccasse per elationem, & superbiam, qua, tanquam Rex potens, gloriabatur in multitudine populi sibi subjecti, sed etiam quia non observavit Legem Exod. 30. v. 12. & 14. ubi dicitur: *Quando tuleris summam filiorum Israël juxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis, cùm fuerint recensiti. Hoc autem dabit omnis qui transit ad nomen, dimidium sicli juxta mensuram templi.*

Verùm nulla hujus neglectûs fit mentio, ait A Lapide, addens, quòd etiamsi David solvi jussisset dimidium sicli, equidem peccasset, cogens populum ad solvendum hunc medium siclum sine causa. Allud fuisset, si recenseri jussisset populum causâ proficiscendi ad bellum, vel imponendi tributi ob necessitatem publicam, quo casu non peccasset.

Porro Tirinus arbitratur, in populo peccatum fuisse, quia nempe semi-siclus, qui in usus templi capitatim pendi debebat, in agnitionem supremi Dominii ei; fortè à plerisque persolutus non fuit.

Attamen simile peccatum populi, neque hìc, neque 1. Paralip. 21. insinuatur. Quin imò dicitur ibidem v. 7. *Displicuit autem Deo quod jussum erat: & percussit Israël.* Quid autem jussum erat Regis imperio, nisi quod præcedit, scilicet numerare populum? Item hìc v. 17. & loco citato Paralip. v. 17. dicit David: *Nonne ego sum, qui jussi ut numeraretur populus? Ego, qui peccavi, ego, qui malum feci: iste grex quid commeruit?* Certè si populus neglexisset semi-siclum solvere, non potuisset David dicere: *Iste grex quid commeruit?*

Quòd autem David ex mera vanitate, & ostentatione suæ potentiæ scire voluerit numerum populi, etiam patet 1. Paralip. 21. v. 3. ubi Joäb ostendit, inutilem fore hanc enumerationem, dicens: *Nonne Domine mi Rex, omnes servi tui sunt?* Ac si dicat: Nullus tibi rebellis, adversarius nullus. *Quare hoc quærit Dominus meus, quòd peccatum imputetur Israëli?* Ut nempe ira Dei ultionem peccati, non solùm in te, sed in populum immittat.

℣. 9. *Dedit ergo Joäb numerum descriptionis populi Regi, & inventa sunt de Israël octingenta millia virorum fortium, qui educerent gladium*; id est, qui apti erant ad bellum. Difficultas est, quomodo trecenta millia ampliùs numerentur 1. Paralip. 21. v. 5. Ibidem enim dicitur: *Inventus est omnis numerus Israël mille millia, & centum millia virorum educentium gladium*: id est, undecies centena millia.

Ut hæc textuum dissonantia tollatur, nonnulli dicunt, quòd loco citato lib. 1. Paralip. cum aliis tribubus comprehensi sint Levitæ, & Benjaminitæ, qui ex supputatione, cap. 24. lib. 2. Reg. facta, erant exclusi. Verumtamen id dici non potest; quia æquè in lib. Paralip. ac in lib. Reg. excluditur à numero bina illa tribus, ùt patet ex v. 6. cap. 21. lib. 1. Paralip. ubi dicitur: *Nam Levi, & Benjamin non numeravit; eò quòd Joäb invitus exequeretur Regis imperium.* Unde

Verisimiliùs cum Abulensi dicendum videtur, quòd totus libro 1. Paralip. allegatus numerus, Davidi fuerit relatus, qui subditorum multitudine superbiens, jussit per ordines, & familias, atque tribus poni singulos in diariis, & historiis suis: Ubi verò deventum est ad numerum in hoc libro Reg. allegatum, incepit plaga Domini; & tunc Rex supersedendum duxit, & ab incepto destitit. Ex his autem diariis Author lib. 2. Reg. verisimiliùs collegit numerum suum: Sed Esdras in libro 1. Paralip. totum posuit catalogum Joäb.

Difficultas alia est, quòd hìc v. 9. dicatur: *Et de Juda quingenta millia pugnatorum*, ubi 1. Paralip. 21. v. 5. tantùm numerantur *de Juda quadringenta septuaginta millia bellatorum:* adeoque in numero est discrepantia ad 30000.

Sed hæc discrepantia sic tolli potest, quòd lib. 1. Paralip. tantùm numerentur illi, qui non erant specialiter in servitio Regis David, v. g. in aula ejus ministrantes, custodes corporis &c. quorum numerus facilè ascendere poterat ad 30000. quæ addita sunt hoc libro Reg. sicque nulla est contradictio.

QUÆSTIO II.

Quomodò hìc proponantur Davidi septem anni famis, & alibi tantùm tres?

VErs. 13. *Cùmque venisset Gad* (Propheta) *ad David, nuntiavit ei* (nomine & authoritate Dei) *dicens: Aut septem annis veniet tibi fames in terra tua, aut tribus mensibus fugies adversarios, & illi te persequentur, aut certè tribus diebus erit pestilentia in terra tua.* Cùm in diebus, ac mensibus per numerum ternarium procedatur, verisimile putat Tirinus scribens in cap. 21. lib. 1. Paralip. etiam in annis sic factum fuisse.

Citato loco Paralip. dicit Scriptura v. 11. & 12... *Elige quod volueris, aut tribus annis famem, aut tribus mensibus te fugere hostes tuos.* Imò LXX. Interp. etiam lib. 2. Reg. cap. 24. v. 13. habent: *Elige tibi, ut fiant vel tres anni famis super terram, vel tribus mensibus fugias &c.* Sed in Chaldæo, ùt in Vulgata nostra, exprimuntur septem anni famis. Similiter etiam in Hebræo.

Tirini speculatio est, dici posse, ex similitudine vocum Hebraïcarum, quibus ternarius & septenarius significantur, in lib. Reg. ex errore positos esse septem annos loco trium. Attamen cùm *septem* Hebraïcè proferatur *sceba*, & *tres* pronuntietur *schalos*, Recentior quidam contra Tirinum sustinet, quòd ista similitudo neque in sono, neque in scriptione reperiatur, adeoque nulla sit. Quare

Dici potest cum Sanctio, quòd, etsi Deus à principio minatus esset septem annorum famem, tamen quia David ad diuturnam illam famem exhorruit, aut mitiorem à Domino, in eo genere precatus est pœnam, ad tres tantùm annos coärctaverit.

Misericorditer enim mox reductam esse pœnam ad tres annos, concluditur ex supra citato loco lib. 1. Paralip. qui supplet, quod in hoc libro Reg. expressum non erat.

Hoc modo etiam dissonantiam solvit A Lapide, ùt prior propositio Dei, & Gad Prophetæ contineret annos septem, sed hanc deinde Deus, petente Gad, aut Davide, mitigaverit, & redegerit ad annos tres; sicut numerum 50. justorum in Sodoma, ob preces Abrahæ diminuit, & redegit ad decem, Gen. 18.

℣. 14. *Dixit autem David ad Gad: Coarctor nimis* (quia quodlibet illorum videbatur durum) *sed melius est, ut incidam in manus Domini* (*multæ enim misericordiæ ejus sunt*) *quàm in manus hominum.* Cur David potiùs elegerit pestem, quàm unum ex duobus reliquis, hæc verisimiliter fuit ratio, ne scilicet ipse videretur flagellum Dei velle effugere, tradendo suos hostibus, & fami; à quibus malis ipsius persona potuisset esse tuta. Elegit itaque pestem, in quo par omnium est conditio, ut agnosceret se imprimis esse reum.

℣. 25. *Et ædificavit ibi David altare Domino, & obtulit Holocausta &c.* S. P. Aug. lib. 1. cont. Advers. Legis cap. 18. ita loquitur: " Illud quod David obtulit, ut populo parceretur, umbra erat „ futuri: qua significatum est, quòd per unum Sacrificium, cujus illa figura erant, saluti populi „ spiritualiter parcitur. Ipse est enim Christus Jesus, „ qui *traditus est*, sicut Apostolus dicit, *propter delicta nostra.*

DILU-

DILUCIDATIO
IN
LIBRUM III. REGUM.

PRÆFATIO.

QUandoquidem suprema, & senilis Davidis ætas auspicatum dederit initium florentissimo Salomonis Regno, illa in hoc tertium Regum volumen redacta est, ut istud tot modis nobilitatum, ab exordio libri pariter sumeret principium.

Exhibet ergo liber hic, post recensita acta Davidis ultima, Salomonis inaugurationem, ejusque gesta politica, divulsionem decem tribuum à Regno Juda sub Roboämo filio ejus: item acerba dissidia, prælia, aliaque gesta sub Regibus *Abia*, *Asa*, *Josaphat*, & *Joram*, qui moderati sunt sceptrum Juda, aliis interim thronum Israël occupantibus.

Enimvero Salomoni succedente Roboämo, Regnum Israëliticum, sive duodecim tribuum, scissum & divisum est in duo: nam decem tribus constituere sibi Regem Jeroboäm, sola autem tribus Juda cum Benjamin adhæsit Regi Roboäm, ùt patet ex cap. 12.

CAPUT I. II.

Rex David senio confectus, per castam Abisag Sunamitidem fovetur: cui in Regno succedere gestit Adonias, sed ambitiosos ejus conatus elidens Bethsabeë, filii sui Salomonis inaugurationem apud Davidem impetrat: Salomon Regno potitus, Abiatharum Pontificem, ob conspirationem cum Adonia, mittit in exilium.

QUÆSTIO I.

An Abisag Sunamitis fuerit uxor Davidis?

CAp. 1. v. 1. *Et Rex David senuerat, habebatque ætatis plurimos dies.* Annum ùt apparet, agebat septuagesimum; siquidem 30. annorum erat cùm regnare cœpisset, & 40. annis regnavit, ùt habetur 2. Reg. 5. v. 4. Ex hoc numero decerpendum est aliquid pro ejus ætate senili, & frigida, quæ videtur fuisse brevissima, adeoque prope 70. impleverat annos. Cùm autem operiretur vestibus, & interim non calefieret, medici, aliique ejus familiares, quæsierunt adolescentulam virginem, quæ ipsum foveret. Invenerunt autem Abisag Sunamitidem, de Suna, civitate tribûs Issachar, oriundam. De hac virgine dicitur

℣. 4. *Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum Rege, & ministrabat ei, Rex verò non cognovit eam.* Hanc non fuisse Davidi matrimonio junctam, putant Abulensis, & Estius. Sed contra hos

℟. Et dico: Abisag fuit vera Davidis uxor. Ita Theodoretus Q. 5. Procopius, Lyranus, & alii Interpretes.

Prob. 1. ex S. Hieron. Epist. 2. ad Nepotianum ita scribente: *Quæ est ista Sunamitis, uxor & virgo, tam fervens, ut frigidum calefaceret; tam sancta, ut calentem ad libidinem non provocaret?*

Prob. 2. Scriptura hîc narrat tamquam rem admodum mirandam, quòd hæc virgo à Davide non fuerit cognita: Atqui hoc non narrasset, nisi legitimè cognosci potuisset; siquidem abstinere ab ea, quam cognoscere non licet, non est res admodum admiranda. Itaque cùm Scriptura hîc exprimat id, quòd mirum in modum conducit ad laudem Davidis, scilicet quòd ab ea abstinuerit, quam jure maritali cognoscere poterat; clarè sequitur, quòd Abisag fuerit vera ipsius uxor.

Unde quamvis principaliter quæsita fuerit ad calefaciendum corpus senile Regis, tamen honestas exigebat, ut Rex non dormiret cum muliere, nisi quæ esset ejus uxor; præsertim cùm pluralitas uxorum eo tempore foret à Deo concessa.

Et alioquin quomodo tutò Rex ille, licèt effœto, & semi-mortuo corpore, usque adeo familiarem usum cum virgine speciosa, cujus mille sunt peccati illecebræ, habere potuisset, per quam diabolus extinctos carbones ardere facit, & libidinis incendia in membris frigidis, & pene mortuis suscitat? Ita urget Sanctius.

Obj. 1. Cùm Estio: Si Abisag fuisset uxor Davidis, Adonias filius ejus non tam imprudens fuisset, ut eam sibi peteret in uxorem: nam ducere eam, quæ fuisset uxor patris, expressè prohibitum est Levit. 18. v. 8.

℟. Dici posse, Adoniam fuisse hujus legis ignarum: erat quippe aulicus, Regisque filius, qui non tam legem, quàm regnum spectabat; ad quod per uxorem patris viam sibi parare intendebat. Alia responsio statim dabitur.

Obj. 2. Quando Adonias rogavit Bethsabeë, infra cap. 2. ut impetraret apud Salomonem accipere Abisag uxorem, dixisset Bethsabeë, id esse impossibile, & Salomon respondisset matri, petitionem Adoniæ esse contra Legem. Atqui hoc non dixit, sed tantùm quòd Abisag esset occasio invadendi regnum; ergò &c.

℟. 1. Dici posse cùm Cajetano, non fuisse evidenter lege prohibitum matrimonium cum uxore patris, quæ à patre cognita non fuerat: nam Levit. 18. v. 8. dicitur: *Turpitudinem uxoris patris tui non discooperies: turpitudo enim patris tui est.* Sed turpitudo uxoris non est turpitudo mariti, quamdiu maritus illam non cognovit; ergo.

℟. 2. Quòd propterea Salomon non responderit, petitionem Adoniæ esse contra legem, quia præcipuè spectabat ejus intentionem, quòd affectaret regnum, & ideo eum plectere cogitabat.

Et certè, cur Adonias, eò quòd ipsam in uxorem, mortuo Davide, petiit, à Salomone interfici jussus est? An viam sibi sternebat ad regnum per nuptias ancillæ patris? Fuitne dignus morte ob expetitum matrimonium cum ancilla, cui nihil acciderat à patris intemperantia? Patet igitur fuisse Davidis uxorem.

Quod objicit Abulensis, scilicet Davidem non potuisse eam accipere in uxorem, quia ipse impotens erat ad generandum, nihil urget: nam talis impotentia, qualis est in senibus, non dirimit matrimonium.

P. Quandonam David promiserit, & juraverit uxori suæ Bethsabeë, Salomonem futurum Regem, uti hîc dicitur v. 13.?

℟. Verisimile est, quod David illud juramentum de futuro Salomonis solio præstiterit, quando mortuo jam parvulo, ex adulterio concepto, uxorem suam Bethsabeë, summopere dolentem, consolatus est 2. Reg. 12. v. 24. quemadmodum Abulensis, & alii asserunt.

Nec refert, quod tunc nondum natus esset Salomon, quia satis erat, quod David juramento promitteret Bethsabeë, quod qui primus ex ea nasceretur, in suo solio sederet.

Ho

Hoc verò Juramentum post Salomonem natum videtur David ratificasse, præsente forsan Nathan Prophetâ, etiamsi Scriptura id non exprimat: qui proinde matrem illius memorem reddidit, in quantùm Salomonis quodammodo magister erat, & pædagogus.

Imò divinâ revelatione videtur Davidi innotuisse, quòd Salomon deberet regnare post se; idque etiam antequam natus, vel conceptus esset Salomon. Nam id insinuat ipsemet David 1. Paralip. 28. v. 6. dum in publico Procerum consessu ait, cogitanti sibi de Templo construendo dixisse Deum: *Salomon filius tuus ædificabit domum meam* &c. Item: *Elegit Dominus de filiis meis Salomonem, ut sederet in throno Regni.* Jam verò cogitaverat David de ædificando Templo, antequam vel novisset, vel incautis oculis aspexisset matrem Salomonis; ergo &c.

QUÆSTIO II.

Quo anno vitæ suæ Salomon regni gubernacula susceperit?

Hebræi tradunt, Salomonem Regem creatum fuisse anno ætatis suæ duodecimo; & in hanc opinionem videtur etiam inclinari Estius cum nonnullis aliis, qui dicunt, quòd Salomon ex Bethsabeë natus sit circa annum 28. Regni Davidis. Lyranus autem, A Lapide, & plurimi alii asserunt, quod Salomon, quando incepit regnare, habuerit annos circiter 20. Et horum sententia apparet verisimilior, atque

Prob. 1. Quia David, quando jam morti proximus, varia ei dederat præcepta, tandem hîc cap. 2. v. 9. ita ipsum alloquitur: *Vir autem sapiens es, ut scias quæ facies &c.* Atqui nec illa nomenclatura, nec adjunctum epitheton in supposito Estii, & aliorum Salomoni competere poterat; ergo &c.

Prob. min. Non quidem nomenclatura; quia pueri duodecim annorum numquam *viri* appellantur: nec etiam adjunctum epitheton; quia in tantilla ætate non habent naturalem pueri sapientiam, ut capitalem etiam in Principes ferant sententiam, quod tamen Salomonis sapientiæ David relinquit, dicens: *Facies ergo juxta sapientiam tuam, & non deduces canitiem ejus* (nempe Semei) *pacificè ad inferos.* Atqui particularem sapientiam à Deo tantùm accepit post mortem patris; ergo jam ordinariâ adolescentium sapientiâ erat præditus, adeoque non erat puer duodecim annorum.

Prob. 2. Si Salomon tunc tantùm duodecim fuerit annorum, sequitur, quòd Roboämum genuerit anno ætatis suæ decimo, & tribus mensibus completis.

Prob. sequela: Quia Salomon 40. annis regnavit, ùt dicitur infra cap. 11. & filius ejus Roboäm erat 41. annorum, dum ipsi successit, ùt habetur cap. 14. Ergo manifestè sequitur, quòd Roboäm fuerit tantùm 11. annis junior Salomone: Atqui fuit uno fere anno, seu 9. mensibus ante conceptus; ergo conceptus, seu genitus est anno Salomonis decimo, & tribus mensibus completis. Jam autem hæc sequela admitti nequit, ergo præfata opinio non subsistit.

Prob. subsumptum: Quia nihil portentosi, aut miraculosi factum est à Salomone in procreatione Roboämi: Atqui non sine portento, aut miraculo decem annorum puer gigneret prolem; ergo præfata sequela admitti nequit.

Prob. 3. Deducendo annos vitæ, & regni Davidis, colligi potest, 20. circiter annos Salomonem habuisse, saltem dum solus regnare cœpit: Nam juxta Chronologiam Saliani David 49. anno ætatis, 19. regni peccavit cum Bethsabeë, ex qua sequenti vere natus est filius, qui in pœnam peccati Davidis mortuus fuit. In matrimonio ab hujus morte conceptus Salomon natus est 51. ætatis anno, 21. regni Davidici. Deinde quasi post annum, in pœnam adulterii, permisit Deus incestuosam ab Amnon factam oppressionem Thamar. Post biennium ab hoc incestu Amnon ab Absalomo occisus est 2. Reg. 12. v. 23. Deinde Absalom ob occisum fratrem fugit ad avum suum maternum Regem Gessur, & cohabitavit ei tribus annis, ibidem v. 38. adeoque usque ad annum ætatis Davidicæ 56 Regni autem 26. Finito hoc anno, per Joäb, interveniente muliere Thecuitide, reconciliatus est patri Absalom, ita tamen ut manserit in Jerusalem duobus annis, & faciem Regis non viderit 2. Reg. 14. v. 28. Post hoc biennium, nempe anno ætatis Davidicæ 58. finiente, Regni autem 28. per Joäb Absalom deductus est ad Davidem, qui eum osculando sibi reconciliavit, ibidem v. 33.

Anno sequenti, qui erat 59. ætatis, & 29. Regni Davidici, cœpit Absalom ambire Regnum, sollicitans corda virorum Israël; annoque subsequente, qui erat Davidis 60. & Regni ejus 30. conjurat contra patrem in Hebron, quo elabente, vel jam elapso, apertum movet bellum contra patrem sub initium 61. Davidis, adeoque Regni ejus 31. Ex quibus omnibus concluditur, quòd à nativitate Salomonis usque ad rebellionem Absalomi, seu annum Davidis 60. effluxerint circiter 10. anni. Et cùm David mortuus sit anno ætatis suæ 70. clarè sequitur, quòd Salomon mortuo Davide, seu dum solus regnare cœpit, circiter vigesimum attigerit annum.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obj. 1. Dum Salomon regnare cœpit, puer dicitur & tenellus 1. Paralip 29. v. 1. Ait enim David ibidem: *Salomonem filium meum unum elegit Dominus, adhuc puerum & tenellum.* Ergo non erat annorum viginti.

℟. Neg. conseq. Quia verba Davidis intelligenda sunt respectivè, nempe ad tantum opus Templi fabricandum: unde statim subdit: *Opus namque grande est*, respectu cujus adolescens viginti annorum, puer dici potest, maximè adjunctâ tanti Regni administratione.

Obj. 2. lib. 1. Paralip. cap. 22. vocatur Salomon *puer parvulus & delicatus.* Imò ipsemet Salomon hoc 3. lib. Reg. cap. 3. v. 7. coram Deo profitetur: *Ego sum puer parvulus, & ignorans egressum, & introitum meum &c.*

℟. Hæc esse intelligenda præcedentibus magis respectivè, in ordine ad tantam fabricam, tantique Regni administrationem; cùm istis verbis Salomon se coram Deo humiliet, & ad regendam tantam multitudinem postulet sapientiam. Unde putat Sanctius, in his & similibus loquendi modis subaudiri notam similitudinis, quod in Hebræo idiomate frequentissimum est. Certè David, dum jam ultra 30m. annum erat progressus, lib. 2. Reg cap 3. v. 39. dicit: *Ego autem adhuc delicatus, & unctus Rex*, cùm tamen tunc esset in pleno robore, & vigore.

Obj. 3. S. Hieron. in cap. 3. Epist. ad Titum ait: *Quid mihi prodest scire, quot annis vixerit Mathusalem, quoto ætatis suæ anno Salomon sortitus sit conjugium, ne forsan Roboäm* UNDECIMO *ætatis illius* ANNO *natus esse credatur.*

℟. Ex illis verbis perspicuum esse, quòd agitatam nostram difficultatem ibidem nolit inquirere, sed de industria velit eamdem declinare; adeoque ex istis verbis non eruitur, quòd juxta S. Hieron. Roboäm natus sit anno undecimo Salomonis.

Ratio autem, cur eamdem ibidem declinet, hæc erat, quia alludens ad verba Pauli: *Stultas autem quæstiones, & genealogias devita*, commentarium hoc direxit ad Paulam & Eustochium virgines, quibus revera (quemadmodum & hodiedum similibus) nihil prodest scire, quot annis vixerit Mathusalem, quoto ætatis suæ anno Salomon sortitus sit conjugium &c. Docet igitur unicè ibidem S. Hieron. quòd virgines, aliæque mulieres devotæ in solida potiùs pietate, vitiorum & virtutum practica cogitatione, ac cognitione &c. sint instruendæ, quàm in subtilibus Chronologiæ, & similium rerum quæstionibus.

Obj. 4. Idem S. Doctor Epist. 132. ad Vitalem non scribit virginibus, aliisque mulieribus devotis: Atqui tamen ibidem claris verbis dicit: *Perspicuum est, undecim annorum fuisse Salomonem, sive decem... dum genuit Roboäm.*

℟. Hæc

℞. Hæc ipsum non scripsisse absolutè, sed ex supposito: nam præmittit ibidem: *Sive enim duodecimo anno Salomon super Israël accepit imperium, & quadraginta annis regnavit in Jerusalem, filiusque ejus cùm quadragesimum primum annum ageret ætatis, patri successit in Regnum: perspicuum est &c.*

Porro suppositum hoc non videtur stare cum annis, in Scriptura post Salomonis nativitatem expressis, ùt ante chronologicè deductum est; ergo ex illo supposito nihil solidè contra nos potest inferri.

Quin & illud ipsum eodem loco, paulò inferiùs rejicere videtur S. Hieron. dicens de Salomone: *Non omnes annos vitæ illius quinquaginta tantùm, & duorum annorum circulis contineri.* Jam verò in supposito Estii, omnes anni vitæ ejus 52. annorum circulis continentur; ergo vel ex eodem S. Hieronymi loco sententia nostra redditur probabilior.

Utitur tamen eodem supposito S. Hieron. more Doctorum Interpretum, qui aliorum sententias probabiles non rarò assumunt, ut propositas sibi quæstiones solvant. Porro scopus primarius S. Hieron. est ostendere, quomodo Deus aliquorum luxuriam puniat per præmaturas generationes; hincque in exemplum adducit Salomonem, qui ex quorumdam opinione decimo, aut undecimo ætatis suæ anno genuisse asserebatur.

Quia verò secundariò annos illorum Regum conciliare debebat, suggerit secundam responsionem, quòd Salomon (uti & plures alii Reges) primò regnaverit aliquibus annis, puta septem vel octo, cum patre suo, & postea solus annis 40. Ex quibus tandem concludit, non omnes vitæ illius 52. tantùm annorum circulis contineri.

Inst. Juxta S. Hieron. portentosum non est, multò minùs miraculosum, quòd à puero decennali quis procreetur, maximè dum malitia supplet ætatem. Hinc ibidem adducit exemplum alicujus matris nutritiæ, ex adoptato puero decennali concipientis. Quin & ipsum ex Scriptura confirmat dicens: „ Achaz filius Joathan cùm viginti esset an„ norum, Rex constitutus est super duas tribus, id „ est Judam & Benjamin, regnavitque annis sede„ cim. „ (4. Reg. 18.) " Quo mortuo Ezechias cùm „ vigesimum quintum ageret ætatis annum, patri „ successit in Regnum; ex quo intelligitur, Achaz „ quoque undecimo, vel duodecimo anno Ezechiam „ filium procreasse. „

℞. Neg. assumpt. Ad exemplum autem primum solutio ab ipso S. Hieron. datur eodem loco sequentibus verbis: " Dispensatione Dei factum est, ut, „ quæ contra naturam simplicitate parvuli in con„ temptum Dei abutebatur, à naturæ Domino pro„ deretur, impleto sermone, quo dicitur: *Nihil est* „ *occultum quod non revelabitur.* „

Ex his facilè datur disparitas inter puerum hunc decennalem, & Salomonem: licèt enim postea luxuriosus fuerit Salomon, non erat tamen in ista ætate; sed dilectus Deo & hominibus adhuc diu postea permansit, adeoque in ista ætate propter futuram libidinem puniri non potuit. Frustra ergo portentum hoc fingitur respectu difficultatis, quæ sine portento potest explicari.

Ad exemplum secundum dicunt nonnulli, quod S. Hieron. quidem annos Achaz & Ezechiæ, in Scriptura expressos, strictè computet, ut in odium luxuriæ præmaturas aliquas generationes inveniat: Nihil tamen obstat, inquiunt, quo minùs dicatur, annos Achaz completos tantùm numerari, incompletos vero in Scriptura non exprimi. Unde sensus illorum verborum: *Viginti annorum erat Achaz cùm regnare cœpisset, & sedecim annis regnavit in Jerusalem.* 4. Reg. 18. potest esse hic: Achaz habebat viginti annos completos quando cœpit regnare, licèt à parte rei fere haberet vigesimum primum completum. Item sedecim annis completis regnavit, licèt revera in regno fere compleverit annum decimum septimum: adeoque Achaz tantummodo mortuus est anno ætatis suæ 38.

Jam verò illa verba 4. Reg. 18. *Viginti quinque annorum erat Ezechias cùm regnare cœpisset*, sic explicari possunt quòd annum vigesimum quintum tantummodo esset ingressus cùm cœpit regnare.

In hoc autem computu pro nostra sententia lucramur ferme tres annos; adeoque juxta eumdem natus est Ezechias anno patris sui 14. in quo mota à S. Hieron. difficultas complanatur, cùm circa eumdem annum masculi censeantur attingere pubertatem. Verumtamen cùm ex nullo Scripturæ loco constet, annos Achaz completos tantùm numerari, incompletos verò non exprimi: Item cum nullibi insinuetur, quòd Ezechias in initio Regni tantummodo inchoasset annum vigesimum quintum, ideo præfata responsio nimis contorta est, præsertim cùm sine fundamento annos Achaz completè, annos verò Ezechiæ incompletè sumat. Itaque meliùs

Respondetur, magnam esse disparitatem inter Salomonem & Achaz; Siquidem Salomon in juventute sua fuit valde bonus, & pius; & nullo modo credibile est, quòd David dedisset filio tam dilecto uxorem, non habenti nisi decem annos; cùm copula carnalis etiam viros fortissimos debilitet. At verò aliud omnino est de Rege Achaz; nam quamvis pater ejus fuerit pius Rex, ipse tamen, etiam à juventute sua, videtur fuisse valde impius. In similibus autem sæpe malitia supplet ætatem: adeoque fortè inscio patre, anno ætatis suæ decimo habuit copulam; & sic pater ejus debuit ipsi permittere, ut haberet uxorem. Nihil igitur urget, ut hic ab expositione, & sententia S. Hieron. recedamus.

QUÆSTIO III.

An Salomon regia potestate Abiathar Summo Pontificatu privaverit?

CAp. 2. v. 27. *Ejecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset Sacerdos Domini*, jussitque eum domum suam redire in Anatoth; & sic impedivit, ne deinceps Summo Pontificatu fungeretur: Pontificis enim erat Jerosolymis residere, ut Sacerdotes in Tabernaculo, & postea in Templo ministrantes, dirigeret; ut Synagogæ, & supremo Concilio, *Sanhedrin* appellato, præsideret, ut Regi foret à consiliis, populum doceret &c. Unde Salomon, ablegato Abiatharo, surrogavit ejus loco Sadoc, *ut impleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo.* Nempe hîc impleta fuit Prophetia viri Dei 1. Reg. 2. v. 27. qui Pontifici Heli, ob peccata filiorum ejus, prædixerat, Summum Sacerdotium ab ejus familia ad aliam transferendum. Surrogato enim Sadoc in Pontificem, dignitas Pontificalis rediit ad rectam lineam Eleazari, primogeniti Aäronis, à qua ante, ex divina ordinatione migraverat per Heli ad familiam Ithamar, secundogeniti ejusdem Aäronis.

ỷ. 25... *Et Sadoc Sacerdotem posuit pro Abiathar.* Non est existimandum, inquit Estius, quòd Salomon regiâ potestate constituerit, aut potuerit constituere Summum Sacerdotem, posito etiam quòd aliquem sumeret ex posteris Aäron; id enim Reges, quantumvis mali, nusquam in Sacris Literis sibi arrogasse leguntur: Itaque divina intervênit ordinatio, cujus executor Salomon fuit, ùt docent Theodoretus, Procopius, Salianus, & alii. Hinc Bellarminus lib. 2. de Pontif. cap. 29. cum quibusdam aliis dicit, Salomonem non ùt Regem, sed ùt Prophetam, & executorem divinæ justitiæ Abiatharum exauctorasse. Hoc autem magis placet, quam asserere, in Lege Veteri, utpote temporalia magis, quàm spiritualia spectante, Pontificem in politicis & criminalibus Regi subjectum fuisse, sicut Rex in sacris suberat Pontifici.

Unde ex facto Salomonis non potest concludi, Imperatores & Reges habere jus in Pontifices, ut eos creare & exauctorare possint: cùm Salomon exauctoraverit Abiatharum, & surrogaverit Sadoc authoritate non suâ, sed Dei, ejusque jussu & instinctu. Imò cùm in Nova Lege dignitas pontificia multò sub-

sublimior, & sanctior sit, quàm fuerit in Veteri Lege, etiamsi tunc Pontifex fuisset subditus Regi, quatenus Rex haberet jurisdictionem super omnes Israëlitas, tam Laïcos quàm Sacerdotes, ùt vult Abulensis Q. 31. hoc tamen locum jam non habet; quia Pontifex Novæ Legis majoribus gaudet prærogativis, estque Christi Vicarius, qui est Rex Regum, & Dominus Dominantium.

Dices: Si excusandus sit Salomon, quia hoc fecit tamquam executor divinæ sententiæ, *ut impleretur sermo Domini*, qui prædixerat dignitatem pontificiam transferendam de domo Heli; ergo etiam dicendum est, quod non peccaverit Saül occidendo Sacerdotes octoginta quinque de eadem domo Heli, lib. 1. Reg. cap. 22. quia ibi etiam complebatur Prophetia contra Heli, sicut hîc; nam Deus dixerat contra eum lib. 1. cap. 2. v. 33. *Pars magna domûs tuæ morietur, cùm ad virilem ætatem venerit.* Ita Abulensis.

℟. Neg. conseq. Quia Saül Sacerdotes illos occidit merè ex odio, & vindicta privata: unde non addidit ibidem Scriptura, sicut hîc: *Ut impleretur sermo Domini &c.* Non sufficit ergo, quod indirectè per hoc executus sit sententiam divinam; quia manifestum est, quod Sennacherib, & Nabuchodonosor, & omnes alii Reges gentilium, qui persequebantur Israëlitas, complerent etiam Prophetias Dei; quia omnia illa mala Israëlitis prædicta erant, antequam evenirent, & tamen illi peccabant, mala ista inferendo. Et sic etiam peccavit Saül, non Salomon, qui ex intentione exequendi ordinationem divinam, justâ causâ acceptâ, Abiatharum exauctoravit.

Inst. Ejecit Abiatharum ob conspirationem cum Adonia; ergo videtur etiam ex privata vindicta id fecisse, adeoque eum exauctoravit potestate regiâ.

℟. Quod quidem Abiatharum ob istam conspirationem relegaverit, sed inde ex consequenti factum est, ut Abiathar officio suo fungi non posset: qua occasione Pontificatum reduxit ad familiam Eleäzari, cui de jure competebat, & in qua deinceps mansit usque ad Christum.

CAPUT III. IV.

Salomon sibi connubio jungit filiam Pharaönis: atque in somnis à Deo postulat, & impetrat sapientiam. Recenset Scriptura Principes & Præfectos annonæ, quos habebat Salomon: exhibet etiam Regni ejus amplitudinem, gloriam, opes, sapientiam, illius carmina, & parabolas.

QUÆSTIO I.

An peccaverit Salomon ducendo in uxorem filiam Pharaönis, Regis Ægypti?

CAp. 3. v. 1. *Confirmatum est igitur Regnum in manu Salomonis.* Hactenus enim habuerat, cur capiti suo, & coronæ metueret, sceptrum affectante Adoniâ, ejusque partes adjuvantibus Joäb, & Abiathar. Hoc itaque exauctorato, & illis occisis, stabilitum est Regnum Salomonis, ut illud suo arbitratu moderaretur.

Et affinitate conjunctus est Pharaöni Regi Ægypti, accepit namque filiam ejus. Cùm Rex Ægypti esset valde potens, & ei finitimus, voluit Salomon per hoc conjugium Ægyptias sibi vires conjungere; hæc enim affinitas plurimùm conducebat, ut Regnum suum contra Chaldæorum, Assyriorum, Medorum, aliorumque vim, ac potentiam tueretur.

Est autem omnino verisimile, Salomonem hanc sponsam Ægyptiam, initio Regni sui non priùs sibi matrimonio copulasse, quàm illa verum Dei cultum susciperet, & in Judaïcam Religionem transiret. Ita Estius, Serarius, Abulensis, & alii contra Theodoretum. Quare

℟. & dico: Hanc uxorem ducendo non peccavit Salomon plus, quàm Salmon ducendo Rahab, Boöz Ruth, David Maächam, &c.

Colligi hoc potest ex eo, quòd mox hoc cap. 3. v. 3. dicatur: *Dilexit autem Salomon Dominum, ambulans in præceptis David patris sui, excepto quod in excelsis immolabat.* Ubi Scriptura istud conjugium certò etiam excepisset, si illam ducendo peccasset: nec initio Regni sui Salomonem tantopere commendaret, laudaretque Sacra Pagina, si statim ab auspicato imperio tam gravi detestabilis matrimonii peccato Deum offendisset, ùt observat Estius.

Dices: Infra cap. 11. ubi reprehenditur Salomon de mulieribus alienigenis, specialiter exprimitur filia Pharaönis; ergo videtur eam duxisse manentem in gentilitate: dicitur enim ibidem v. 1. & 2. *Rex autem Salomon adamavit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaönis, & Moäbitidas, & Ammonitidas.... de gentibus, super quibus dixit Dominus filiis Israël: Non ingrediemini ad illas.*

℟. Isto cap. duo dici de Salomone: primò quòd ardentissimo amore copulatus sit mulieribus alienigenis: secundo quod ad satisfaciendum illis, coluerit Deos, & Deas illarum, illisque templa exstruxerit. Quantùm ad primum nominatur ibi filia Pharaönis, quæ fuit dilecta præ omnibus, non quoad secundum.

Inst. Dicitur ibidem v. 8. quod ædificaverit fana universis uxoribus suis, ergo etiam filiæ Pharaönis; quæ proinde mansit infidelis.

℟. Disting. ant. Universis uxoribus, colentibus Deos alienos, concedo; colentibus Deum verum, nego antecedens. Imo etiamsi diceretur, quod filia Pharaönis, videns Salomonem idola colentem cum aliis uxoribus suis, pariter ad idololatriam reversa sit, inde non sequeretur, quod matrimonium cum ipsa ab initio fuisset illicitum.

QUÆSTIO II.

An nondum ædificato templo, licuerit Salomoni, aut populo immolare in excelsis?

CAp. 3. v. 2. *Attamen populus immolabat in excelsis: non enim ædificatum erat templum nomini Domini usque in diem illum.* Excelsa, de quibus in libris Regum, & Prophetarum adeo frequens fit mentio, erant loca nemorosa, & sublimia, eaque duplicis generis.

Aliqua erant excelsa, in quibus Israëlitæ ritu gentilium colebant idola. Hæc autem excelsa, utpote idolis dedicata, manifestè erant illicita: unde in ea gravissimè invehuntur Jeremias cap. 7. v. 31. Ezechiël cap 6. aliique Prophetæ. Alia erant excelsa, in quibus Israëlitæ non idolis, sed Deo vero sacrificabant; id est, in quibus à veris Sacerdotibus fiebant sacrificia &c. juxta ritum divinitus institutum, sicuti fiebat in Tabernaculo, & Templo.

Porro sic distinguenda esse excelsa, clarè patet ex 4. Reg. 23 v. 5. & seq. Item ibidem v. 20. ubi Josias *Occidit universos Sacerdotes excelsorum, qui erant super altaria.* De aliis verò Sacerdotibus excelsorum ibidem v. 8. & 9. dicitur: *Congregavitque* (idem Josias) *omnes Sacerdotes de civitatibus Juda... Veruntamen non ascendebant Sacerdotes excelsorum ad altare Domini in Jerusalem, sed tantùm comedebant azyma in medio fratrum suorum.* Ubi videre est, quòd priores Sacerdotes occiderit Josias, nempe Sacerdotes idolorum; posteriores verò punierit, ut ampliùs non immolarent in templo, permiserit tamen, ut viverent de portione Sacerdotali, & quidem inter fratres suos; quod certè idolorum Sacerdotibus, (& maximè Judæis, quorum idololatria juxta Legem graviùs puniri debebat) non concessisset. His positis,

℟. Et dico: Admodum probabile est, quòd antequam Templum esset ædificatum, licitum quidem fuerit immolare in excelsis, vero Deo consecratis, ita tamen ut meliùs esset sacrificare coram sanctuario, vel ubi erat Arca Dei. Ratio hujus resolutionis est, quòd Deus, licèt ista excelsa non amaret ob periculum idololatriæ, tamen toleraret, donec ædificaretur fixum & stabile Templum in Jerusalem: nam ante illud Tabernaculum Moysis erat mobile, & ab uno loco transportabatur in alium. Unde multis (præsertim circa tempora Salomonis, quando populus erat numerosissimus) incommodum, & difficile erat in Tabernaculo sacrificare, & ideo in alio loco excelso suas hostias immolabant.

Quò circa scribit S. P. Aug. Q. 36. in Judic. "Tan„ ta consuetudo præter Tabernaculum sacrificandi „ crebuerat, ut etiam Salomon in excelsis sacrifi„ casse inveniatur, *nec ejus sacrificium fuisse repro„ batum.* Et tamen notantur „ (sive culpantur)" Re„ ges, qui inter opera laudabilia sua non destruxe„ runt excelsa, ubi contra Legem Dei populus sa„ crificare consueverat. Et qui destruxit, majore „ prædicatione laudatur. Ita Deus consuetudinem „ populi sui, qua præter ejus Tabernaculum, tamen „ non diis alienis offerebant, sed Domino Deo suo, „ *sustinebat potiùs* quàm vetabat, etiam *sic exaudiens „ offerentes.* „

Obj. 1. Quamvis Salomon in initio regni sui egregiè laudetur, videtur tamen culpari, quòd in excelsis immolaret; siquidem hîc cap. 3. v. 3. dicitur: *Dilexit autem Salomon Dominum, ambulans in præceptis David patris sui, excepto quod in excelsis immolabat.* Ergo licèt in cæteris dilexerit Dominum, ejusque mandatis obtemperaverit, tamen videtur deliquisse, immolando in excelsis; & consequenter extra locum Sanctuarii immolare erat illicitum, & peccatum saltem veniale.

℟. Neg. conseq. Nam licèt eo tempore immolare in excelsis non esset prohibitum, tamen quia periculum erat, ne populus Israëliticus, ad ritus gentilium propensior, in excelsis passim immolando, ad idololatriam declinaret; hinc David fortiter toto tempore Regni sui isti consuetudini se opposuit: & filio suo Salomoni, ut se pariter opponeret, videtur in mandatis reliquisse; qui, cùm videret quòd equidem Deus etiam sic exaudiret offerentes, judicavit hoc præceptum non stringere, quamdiu Templum, quòd quamprimùm meditabatur construere, nondum esset ædificatum: ac proinde non sequitur, quòd peccaverit immolando in excelsis. Sensus itaque verborum v. 6. videtur esse hic: Dilexit autem Salomon Dominum, ambulans in præceptis David patris sui, excepto præcepto quod David illi dederat de non immolando in excelsis, distinctis à Gabaön, ubi erat Tabernaculum (1. Paralip. 16. v. 39.) & civitate David, ubi erat Arca. 1. Paralip. 15. v. 28. & cap. 16. v. 1. & 4.

Inst. Hanc consuetudinem immolandi in excelsis displicuisse Deo, etiam in Salomone, vel inde colligitur, quòd illi obeunti varia excelsa, & in singulis plurimas hostias immolanti, nusquam apparuerit aut faverit de cælo Deus; sed tunc solùm, cùm in Gabaön; ubi tunc temporis erat Tabernaculum Domini, & altare Holocaustorum, tamquam in loco legitimo, legitimum obtulit Sacrificium. Ita Tirinus.

℟. Inde tantùm sequi, quòd in excelso Gabaön, tamquam loco proprio Sacrificiis offerendis designato, immolare esset Deo gratissimum, quamvis & alibi non esset prohibitum, sed Deo minus gratum, sicuti, ait Lyranus, continentia conjugalis est meritoria, minùs tamen quàm virginitas.

Obj. 2. Levit. 17. v. 4. dicitur: *Homo quilibet de domo Israël, si occiderit ovem, aut bovem, sive capram in castris, vel extra castra, & non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationem Domino, sanguinis reus erit.* Et Deuter. 12. v. 13. *Cave ne offeras Holocausta tua in omni loco* &c. Sicuti autem leges ceremoniales aliæ cœperunt obligare Israëlitas, ex quo fuerunt in terra promissionis, & sibi subjecerunt Chananæos, ita etiam hæc decreta, designato Sacrificiorum loco.

℟. Leges quidem illas cœpisse obligare Israëlitas: sed tamen, cùm dissimulante & connivente Deo, consuetudo in excelsis immolandi, sensim invalesceret, ita ut etiam Deus exaudiret sic offerentes, jam videbatur id sustinere, sive concedere potiùs, quàm vetare.

Obj. 3. S. P. Aug. de octo Dulcitii quæstionibus, quæst. 5. quæ reperitur post octavam, agens de Davide, ita scribit: *Cùm excellentissimè laudaretur, notatus est tamen, quòd non destruxerit excelsa, ubi sacrificabat populus Dei contra præceptum Dei... quamvis in eisdem excelsis sacrificaretur Deo.*

℟. Augustinum ibidem disputativè procedere, & nihil pro certo affirmare: unde sic concludit: *Sicuti potui, sic respondi inquisitionibus tuis: si quid de omnibus istis invenisti melius, sive invenire potueris, gratissimum habebimus; ego enim magis amo discere, quàm docere.*

Interim cùm nullibi in Scriptura reperiatur, quòd David culpatus fuerit, quasi excelsa non abstulisset, dici etiam posse videtur quòd ibi per David intelligat aliquos pios Reges, posteros Davidis, ùt v. g. Asa, Josaphat &c. qui quamvis propter pietatem suam excellentissimè in Scriptura laudentur, tamen in eo culpantur, quòd excelsa non destruxerint, cùm ipsi regnaverint post ædificatum Templum. Hoc, inquam, dici posse videtur; quia Aug. ibidem per David etiam intelligit Christum Dominum, quia ortus est ex semine David.

QUÆSTIO III.

Quomodo inter Sacerdotes hîc numeretur Abiathar?

CAp. 4. v. 2. *Hi Principes, quos (Salomon) habebat.* Per Principes hîc intelliguntur *Magnates*, ùt habet Chaldæus, virique primarii militiæ, tum Sacræ, tum profanæ, & supremi magistratus.

Azarias filius Sadoc Sacerdotis. Apud LXX. habetur: *Sacerdos.* Et vox Hebraïca *Cohen* indifferens est ad genitivum, & nominativum.

Qui cum Lyrano malunt legere: *Sacerdos*, hunc sensum reddunt, quòd Azarias esset Sacerdos sub patre suo, qui erat Summus Sacerdos. Qui verò, ùt textus latinus habet, legunt: *Sacerdotis*, dicunt cum Menochio, quòd Azarias cum aliis duobus, qui statim nominantur, esset scriba.

℣. 4... *Sadoc autem, & Abiathar Sacerdotes.* Meritò quæritur, quomodo hìc inter Sacerdotes ponatur Abiathar, cùm Salomon ipsum, initio Regni sui dignitate Sacerdotii privasse videatur? Menochius & Serarius dicunt, quod vocetur Sacerdos, quia quamvis esset ejectus, retinebat tamen nomen & dignitatem Sacerdotis.

Abulensis & A Lapide dicunt, hîc recenseri omnes Officiales Salomonis, sive qui jam tunc erant, sive qui fuerant, sive qui futuri erant, ùt patet ex v. 11. & 15. Videtur enim eos omnes Scriptura hîc simul voluisse enumerare. Idem censet Tirinus: Sa vero dubitat, num intelligendus sit alius Abiathar.

Sed nulla istarum sententiarum est verisimilis. Non prima; quia non numeratur hîc ùt Sacerdos simpliciter, sed inter officiales Salomonis. Non etiam secunda; nam quamvis hîc aliqui recenseantur, qui etiam fuerant sub Davide, sunt tamen illi, quos Salomon in officiis suis continuavit, quique verè sub Salomone fuerunt Officiales: Abiathar autem sub Salomone non fuit continuatus, sed ejectus: aliàs eodem jure posset hîc etiam Joäb numerari.

Unde nihil probatur ex vv. 11. & 15. Quia quamvis ibidem de Benabinadab, & Achimaäs dicatur, quòd uterque haberet filiam Salomonis in uxorem, quod tunc non poterat adhuc esse verum, tamen uterque verè fuit Officialis Salomonis; at Abiathar, juxta ipsos, numquam.

Nec etiam tertia sententia probabilis videtur; quia qualis, aut quis fuisset ille alius Abiathar, nullibi invenitur.

Dici

Dici ergo probabiliùs videtur, quòd Abiathar à Salomone ab exilio revocatus sit, ut ministraret in Templo, & de altari viveret, non tamen ad summum Sacerdotium rediverit: quod Deus minando prædixerat abavo ejus Heli 1. Reg. 2. v. 36. *Futurum est, ut quicumque remanserit in domo tua, veniat.... dicatque: Dimitte me, obsecro, ad unam partem Sacerdotalem, ut comedam buccellam panis.* Itaque Abiathar non fuerat submotus simpliciter jure Sacerdotii; hoc enim excedebat potestatem regiam: sed cùm propter conspirationem cum Adonia proscriptus esset, & in exilium missus, ejus loco Pontificiali munere fungebatur Sadoc. At verò cùm periculum novæ conspirationis non ampliùs subesset, Salomone confirmato in Regno, permissum quoque est, ut Abiathar rediret ad ministerium Templi, ut haberet unde viveret: sic tamen, ut non ampliùs prima dignitas ei deferretur. Ita Theodoretus, Procopius, Lyranus, Estius &c.

QUÆSTIO IV.

Quam amplum fuerit Salomonis Regnum, & quot parabolæ, ac carmina ejus fuerint?

CAp. 4. v. 21. *Salomon autem erat in ditione sua, habens* OMNIA REGNA *à flumine terræ Philisthiim usque ad terminum Ægypti.* Sensum genuinum & proprium hunc reddunt Menochius & A Lapide: id est, Salomon incipiendo à flumine Euphrate, & progrediendo versùs Ægyptum, habebat omnia regna intermedia, terræ etiam Philisthiim, usque ad terminum Ægypti.

Itaque non possunt præfata verba hoc modo intelligi, ut dicatur in Philisthæa fuisse fluvius quidam, qui hîc statuatur terminus unus Regnorum, quæ Salomoni erant subjecta, aut saltem tributaria; alter autem terminus fuerint limites terræ Ægypti propinqui terræ Chananææ: nam profectò hæc ditio angusta fuisset, & modica.

Si punctationem modernam Hebraïci textûs sequamur, inquit P. Bukentop, illud *Terræ* in Vulgata nostra non est Genitivus singularis, qui regatur à voce *Flumine*, sed Nominativus pluralis. Insuper ante ly *Terræ* debet in Vulgata nostra mente suppleri copula *Et*, aut saltem comma unum. Itaque sic habent Hebræa: *A flumine, terram Philisthiim, usque ad terminum Ægypti.* Nam Camets, sive *A* longum sub ultima syllaba vocis *Nahar*, *Flumen*, indicat istud *Flumine* non regere vocem *Erets*. *Terra*; atque adeo illam non esse in Genitivo, sed in Accusativo; aut si in Genitivo sumatur in Vulgata nostra, subintelligi debet vox *Regna*, quæ præcessit, q. d. *Et regna terræ Philisthiim.*

Itaque sic communiter exponunt Interpretes: Salomon habuit saltem sub tributo *omnia regna à flumine*, nempe ab Euphrate, qui ab Hebræis Antonomasticè vocatur *flumen*; itemque *terram Philisthiim*, seu *terræ Philisthiim* regna omnia, quinque scilicet Satrapas, & hoc usque ad ipsam Ægyptum, ubi nempe Ægyptus est contermina terræ Chanaän.

In Salomone igitur hîc adimpleta est divina promissio, facta ad Abraham Gen. 15. v. 18. *Semini tuo dabo terram hanc, à fluvio Ægypti usque ad fluvium magnum Euphratem.*

Atque ita non tantùm intelligit, sed & disertè legit S.P. Aug. Q. 21. in Josuë dicens de Salomone: „ Et erat dominans in omnibus Regibus ac flumine „ usque ad terram Philisthiim, & usque ad fines „ Ægypti. Ecce ubi impletum est quod in Genesi „ Deus ad Abraham loquens, promittensque prædixerat. A flumine quippe hîc intelligitur ab Eu- „ phrate: magnum enim flumen in illis locis, etiam „ proprio nomine non addito, potest intelligi. Ne- „ que enim de Jordane hoc accipi potest, cùm & „ citra Jordanem & ultra Jordanem jam terras Israëlitæ obtinuerant, & ante Regnum Salomonis. „ Ergo à flumine Euphrate ex partibus Orientis us- „ que ad fines Ægypti, quæ pars illis erat ab Oc- „ cidente, Regnum Salomonis, Scriptura Regno- „ rum dixit fuisse porrectum. „ Et lib. 17. de Civ. Dei cap. 2. postquàm dixisset, quod neque tempore Josuë, neque toto tempore Judicum impleta fuerit promissio Dei de terra Chanaän, quod à fluvio Ægypti dominaretur populus Israëliticus usque ad fluvium magnum Euphratem, addit: " Impletum est „ autem per David, & ejus filium Salomonem: cu- „ jus Regnum tanto, quanto promissum fuerat spa- „ tio, dilatatum est. Universos quippe illos subdi- „ derunt, tributariosque fecerunt. „

Dices: Provinciæ illæ, quas S.P. Aug. commemorat, non videntur Salomoni subjectæ, aut tributariæ fuisse, sed Reges earum videntur tantum ei munera obtulisse, ut dicitur præcitato versu 21. ergo &c.

℟. Neg. ant. 1. Quia, ut ex isto versu eruitur, omnia ista Regna habuit Salomon *in ditione sua.* 2. Quia non tantùm dicitur, quòd Reges isti ei munera obtulerint, sed insuper additur, quòd ei servierint cunctis diebus vitæ ejus. 3. Quia infra cap. 9. v. 20. habetur: *Universum populum, qui remanserat de Amorrhæis, & Hethæis, & Pheresæis, & Hevæis, & Jebusæis, qui non sunt de filiis Israël: horum filios, qui remanserunt in terra, quos scilicet non potuerant filii Israël exterminare: fecit Salomon tributarios.* Ergo omnino evidens est, quòd præfatæ Provinciæ subjectæ, & tributariæ fuerint Salomoni. Vide & lib. 2. Paralip. 9. v. 26.

℣. 32. *Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas:* id est, ænigmaticas locutiones, obscuras sententias, proverbia, similitudines, & comparationes. Hebræis enim familiare erat loqui in parabolis; cui etiam consuetudini se Christus conformavit.

Partem parabolarum Salomonis exhibet liber Proverbiorum, ubi à cap. 10. incipiunt parabolæ, & extenduntur ad finem libri per versus 658. qui totidem quasi complectuntur parabolas.

Et fuerunt carmina ejus quinque & mille. LXX. Interp. augent valde numerum; ipsi enim legunt: *Quinque millia.* Unde cuidam Recentiori videtur *quinquies mille* pro *quinque & mille*, mendosè in textum LXX. irrepsisse.

Attamen lectio illa, utpote verisimilior, non est rejicienda tamquam mendosa, præsertim si cum Hebræa & Vulgata conciliari queat. Cùm ergo in omnibus impressionibus, & manuscriptis Alexandrinis LXX. Interp. habeatur, Salomonis carmina fuisse quinque millia, ùt S. Hieron. habet in bibliis regiis; imò ùt ante Clementem VIII. legerunt passim omnia exemplaria, manuscripta & impressa; omnes etiam antiqui Interpretes, ut Origenes, S. Hieron. in Cantica, S. Isidorus, Ven. Beda, Rabanus, Hugo Cardinalis, & Sixtus Senensis, omnino dicendum videtur, quòd illa sit ipsorum LXX. Interpretum lectio.

Conciliari autem potest dicendo, quod scripserit Salomon carmina mille & quinque, intelligendo vel famosiora, vel priora, de quibus Hebræa & Latina Vulgata; simul tamen scripserit quinque millia, de quibus LXX. Interpretes. Quamvis enim Pagninus etiam ex Hebræo verterit: *Quinque millia,* fatendum tamen est, quòd modò in Hebræo, sicut in Vulgata, sit: *Quinque & mille*, sicut etiam vertit Arias Montanus. Vatablus pariter legit: *Quinque super mille*: & Paraphrasis Chaldaïca: *Mille & quinque.*

Cap. 5. Hiram Rex Tyri mittit Salomoni ligna & operarios, ad construendum Templum: sed & ipse Salomon v. 13. *Elegit.... operarios de omni Israël, & erat indictio triginta millia virorum*, qui videntur fuisse præfecti & præpositi operum, quibus cura erat intendere, ne quando cessaret opus: nam ut dicitur cap. 9. v. 22. *De filiis autem Israël non constituit Salomon servire quemquam, sed erant viri Bellatores, & Ministri ejus, & Principes, & Duces, & præfecti curruum & equorum.*

Præfata summa triginta millium virorum sic disponebatur, ut decem millia per unum mensem inten-

tenderent operibus in Libano, & postea alia decem millia mense secundo, & alia decem millia mense tertio; & sic duobus mensibus manebant in domibus suis, ut rebus propriis intenderent, uti eruitur ex v. 14. Atque ita quater in anno erant in opere, alii autem semper, de quibus dicitur v. 15. *Fueruntque Salomoni septuaginta millia eorum, qui onera portabant, & octoginta millia latomorum in monte.* Hi non erant Israelitæ, sed proselyti, ùt patet ex 2. Paralip. 2. v. 17. & 18. Hi igitur proselyti erant Gabaönitæ, cæterique Chananæi, Israëlitis subjecti, & ad Judaïcam religionem conversi.

Operariorum ergo onera portantium (sub quibus intelligi solent aurigæ, nautæ, muliones, agasones &c.) & latomorum (sub quibus etiam cæsores lignorum hîc comprehendi solent) in fabrica Templi erant universim 150000. His adde 30000. Hebræorum, de quibus v. 13. fient 180000. His adjice Tyrios & Sidonios, quos Salomon ab Hiram postulaverat, ipseque ei submiserat, ùt patet ex v. 6. & 9. Adde insuper Ægyptios, quos socer ejus Pharao ei verisimiliter destinaverat, evadent facilè ducenta millia hominum.

Sensu allegorico, per *Judæos, Proselytos, & Gentiles* designatur omne hominum genus, per quos ædificanda erat Ecclesia Christi, sive rectè vivendo, sive etiam bene docendo. Unde hîc applicari potest id, quod habet S. P. Aug. in Psal. 95. ubi exponens illa verba Davidica, *tunc exultabunt omnia ligna sylvarum*, ita scribit: *Ligna sylvarum Pagani sunt. Quare jam gaudent? Quia præcisi sunt.. præcisæ sunt gentes arbores cedrinæ & cyparissinæ, & imputribilia ligna translata sunt ad ædificationem domûs (Dei) ligna Sylvarum erant, sed antequam irent in ædificium.*



CAPUT VI. VII.

Salomon exstruit Deo Templum magnificentissimum. Ædificat palatium suum regium, & domum saltûs Libani: Duas erigit præcelsas ex ære columnas: & mare æneum duodecim bobus æneis imponit.

QUÆSTIO I.

Quandonam Templum cæptum sit ædificari: Item quanta fuerit longitudo, latitudo, & altitudo ejusdem?

CAp. 6. v. 1. *Factum est ergo quadringentesimo octogesimo anno egressionis filiorum Israël de terra Ægypti*, quod exorsus sit Salomon illud totius orbis grande miraculum, videlicet Templum, quo nulla hominum ætas quidquam vidit, aut opere magìs eximium, aut majestate magìs augustum.

In anno quarto, mense Zio (ipse est mensis secundus) regni Salomonis super Israël. Non debet intelligi, quod fuerit mensis secundus anni quarti regni Salomonis, sed mensis secundus anni tunc currentis, idque Sacri, cujus primus mensis erat Nisan, correspondens partim nostro Martio, partim Aprili: mensis vero secundus erat Zio, correspondens partim nostro Aprili, partim Majo. Unde Chaldæus habet: *Mense splendoris florum.* Porro quod in mox memorato textu, quoad numerum annorum non contineatur vitium, monstratum est in cap. 3. lib. Judic. Quæst. 2.

℣. 2. *Domus autem, quam ædificabat Rex Salomon Domino. habebat Sexaginta cubitos in longitudine*, quæ protendebatur ab Oriente in Occidentem. *Et viginti cubitos in latitudine*, quæ extendebatur à Meridie ad Aquilonem, sicut & Tabernaculum, quod olim fecerat Moyses. *Et triginta cubitos in altitudine.* Hoc ultimum pugnare videtur cum eo, quod habetur 2. Paralip. 3. v. 4... *Porro altitudo centum viginti cubitorum erat.* Item altitudo illa triginta cubitorum nullo modo, ùt apparet, fuisset spectabilis pro tanti operis magnificentia.

Itaque quod hîc dicitur de altitudine 30. cubitorum, intelligendum esse, non de tota Templi altitudine, pertingente videlicet usque ad summum, seu fastigium Templi, sed de altitudine ejus à pavimento usque ad primum, seu infimum tabulatum, sive ambulacrum, asserunt Estius, Sa, A Lapide, aliique.

Quocirca Torniellus, & nonnulli alii, conformiter ad versum 8. dicunt, quod in hujus domûs altitudine essent tres mansiones. Inferior prope terram, quæ erat deputata ad cultum divinum: quapropter de illa, præ cæteris, Scriptura facit hîc mentionem. In aliis autem duabus, scilicet media & suprema, custodiebantur utensilia, vestes ministrorum, & cætera pretiosa, Templo necessaria: & ideo de illis duabus fit minor mentio.

Posito igitur, quod altitudo Templi usque ad primam contignationem, seu infimum tabulatum, esset 30. cubitorum, supra hoc erat aliud tabulatum, seu *medium cænaculum*, ùt habetur v. 8. similiter altitudinis 30. cubitorum; supra hoc erat supremum, seu tertium cænaculum, altitudinis 60. cubitorum: & sic tota altitudo Templi complectebatur 120. cubitos, de quibus agitur lib. 2. Paralip. cap. 3. Et hunc modum conciliandi utrumque supra memoratum Scripturæ locum assignat Ven. Beda Q. 11. in libros Regum.

Sunt etiam aliqui, qui asserunt, quod tertium, seu supremum tabulatum tantùm haberet 30. cubitos altitudinis; & isti dicunt, quod tota altitudo Templi esset 120. cubitorum, si spectetur secundùm ejus porticum, quæ instar turris ad 30. cubitos altius elevabatur, eodem ferè modo, quo in nostris Templis turres solent altiùs elevari, quàm Templorum ædificia. Nam, inquiunt, loco citato lib. 2. Paralip. de porticu manifestè sermo est.

Omnibus jam dictis non obstat, quòd Josephus lib. 8. Antiq. cap. 2. à Templi fundo usque ad primum tabulatum computet 60. cubitos, supra hoc autem aliud ædificium, paris mensuræ, ita ut tota altitudo Templi 120. cubitis constaret: quia ipse tantùm vidit Templum restauratum, sive Herodianum, non autem vidit illud, quod primum à Salomone exstructum, & postea à Babyloniis exustum fuit. Etenim in Templo Salomonis non duas tantum, sed tres mansiones fuisse, ex versu 8. manifestum videtur.

Porro in illo ædificio, quod supra infimum tabulatum, non tantùm fuerunt repositi Templi thesauri, sed etiam, secundùm Abulensem, & alios, vetus Tabernaculum Moysis, Davidis altare; imò & ibidem postea sex annis latuisse putatur Joäs puer, & postea Rex, fugiens Athaliam occidentem filios Regis 4. Reg. 11.

Quòd vero Templum hîc dicatur habuisse 60. cubitos in longitudine, & 20. in latitudine, rectè intelligit Lyranus intra parietes; sic ut sermo sit de interiori, seu vacuo Templi spatio, ùt loquitur Menochius, seclusis parietibus: nam si geminus undique murus comprehendatur, longitudinem habuit 100. cubitorum, latitudinem vero ferè 60. juxta Authores citatos. Tanta enim altitudo & moles Templi crassis admodum parietibus sustentabatur; muri quoque fulciebantur per suas costas, parastadas, & antherides, de quibus videri possunt Vilalpandus, Ribera, & alii.

℣. 5. *Et ædificavit super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domûs per circuitum Templi & Oraculi, & fecit latera in circuitu.* Id est, fecit tres cellularum ordines pro usu Sacerdotum, quæ illud ambiebant per tria latera, sive tres mundi plagas; ad Occidentem, Meridiem, & Septentri-

tentrionem; nam pars Orientalis, ubi erat ostium & ingressus, cellulas in circuitu habere non poterat. Primus, seu infimus ordo habebat latitudinem quinque cubitorum, secundus sex, & supremus septem, ùt patet ex v. 6.

Porro quòd jam dicti ordines cellularum in latitudine essent inæquales, putat Torniellus duobus modis potuisse contingere: Vel quia, inquit, Templi murus in parte inferiori usque ad tectum primi tabulati esset crassior, & inde usque ad tectum secundi, uno cubito minùs crassus, in tertio autem tabulato, altero item cubito gracilior. Vel è converso, quia parietes quidem templi extrinsecus perpendiculariter ascenderent, ordines vero tabulatorum seu cellularum sese invicem foris uno cubito protenderent. Posterior modus magis arridet authori citato, propter illa verba, quæ habentur v. 6. videlicet: *Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, ut non hærerent muris Templi.* Ex quibus verbis videtur posse colligi, quòd prædicta tabulata non crassioribus muri partibus, sed trabibus secus murum erectis fulcirentur.

Menochius, qui existimat quod Templum gemino pariete cingeretur, dicit quod inter parietes spatium esset latitudinis quinque cubitorum, quodque in eo spatio cubicula essent inter utrumque parietatem interclusa.

Sanctius, & A Lapide verba illa: *Super parietem*, explicant per *circa*, vel *prope*, quo sensu dicitur Deus Psal. 135. firmasse *terram super aquas.*

Sensu *allegorico*, Templum repræsentabat Ecclesiam militantem in terris; sensu *anagogico*, triumphantem in cælis; sensu *tropologico* sive morali, hominem justum. Quocirca S. P. Aug. lib. 3. cont. Maximin. cap. 3. *Templum*, inquit, *non est factum ab hominibus, nisi aut vero Deo, sicut Salomon fecit: Aut eis, qui pro diis habentur; sicut gentes quæ ignorant Deum. Spiritus autem Sanctus, quod cum magno honore de Deo dictum est* (1. Cor. 6.) *non in manufactis templis habitat, sed corpus nostrum* (quantò magìs anima) *Templum est Spiritûs Sancti.*

QUÆSTIO II.

Quot annis Salomon ædificaverit domum suam: Et cujusmodi fuerint duæ columnæ æneæ, quas posuit ante fores Templi?

CAp. 7. v. 1. *Domum autem suam ædificavit Salomon tredecim annis.* Adeoque ferè duplò plus temporis in ea construenda impendit, quàm ædificando Templo, etsi multò magnificentiore: Siquidem ex cap. 6. v. 38. constat, quòd in ædificando Templo tantùm impenderit septem annos, & sex menses.

Ratio autem, cur Templum septem annorum, & sex mensium spatio fuerit absolutum; Regia verò domus non nisi tredecim annis, est 1. Quòd maxima esset devotio Salomonis, urgentis opus Templi, & etiam populi adjuvantis. 2. Quia David pro Templo plurima modò paraverat, ùt patet lib. 1. Paralip. cap. 22. Porro his tredecim annis tres domos, seu palatia ædificavit Salomon, scilicet suam, Reginæ, & Saltûs Libani, ùt Abulensis, aliique observant. Hæc autem tria, infra cap. 9. v. 10. & 2. Paralip. 8. v. 2. simpliciter vocantur una domus: quia erant quasi tres partes, seu tria membra unius, ejusdemque domûs Regiæ: sic enim palatia Regum plures habitationes in se solent comprehendere.

℣. 2. *Ædificavit quoque domum saltûs Libani.* Hanc sic appellatam putant aliqui, quod ad eam partem montis Sion vergeret, quæ nemorosa erat instar Libani: alii, quòd multitudine columnarum cedrinarum cedros Libani imitaretur.

℣. 15. *Et finxit duas columnas æreas, decem & octo cubitorum altitudinis columnam unam.* Ejusdem altitudinis erat columna altera: erant enim in omnibus æqualis. At lib. 2. Paralip. 3. v. 15. dicitur: *Ante fores etiam Templi* (fecit) *duas columnas, quæ triginta & quinque cubitos habebant altitudinis.* Duobus modis conantur Interpretes hæc conciliare.

Primò Menochius putat, quòd, dum in Paralip. dicuntur columnæ fuisse altitudinis 35. cubitorum, id non de singulis, sed de utraque simul intelligendum sit: licèt enim universim essent 36. cubiti (nam bis 18. faciunt 36.) tamen in qualibet dimidius cubitus pro ipsa solida plintho, cui innitebatur, secludi debet. Itaque juxta Authorem citatum, & nonnullos alios, quælibet columna cum basi sua fuit 17. cubitorum cum dimidio, seclusâ plintho, quæ absolvit cubitum decimum octavum.

Porro rationem secludendi plinthum eam afferunt, quòd utraque columna cum sua basi interiùs esset cava, quam propterea congruum fuit super solidam plinthum niti, proptereaque seorsum fundi.

Dicunt igitur illi, quòd lib. Paralip. utriusque columnæ, simul spectatæ, altitudinem computet 35. cubitorum, seclusis utràque plintho, & capitellis, quæ seorsim fusa erant; hoc verò lib. Reg. assignentur 18. cubiti singulis columnis, solidâ illâ plintho simul comprehensâ. Verumtamen hæc opinio non videtur admittenda.

1. Quia præterquam quòd ex nullo capite probari possit, basim columnarum fuisse cavam, & ideo super solidam plinthum debuisse niti, etiam sine ullo prorsus fundamento asseritur, quod liber Paralip. plinthum excludat, hic vero liber Reg. eamdem includat.

2. Dum liber Paralip. dicit, duas columnas triginta quinque cubitos habuisse altitudinis, juxta proprium & naturalem sensum significat, quamlibet columnam tot cubitis altam fuisse, adeoque id non de utraque simul, sed de singulis columnis accipiendum est; præsertim cùm id etiam disertis verbis exprimat textus LXX. Interp. Romæ impressus, Jeremiæ cap. ult. dicens: *Triginta quinque cubitorum altitudo columnæ unius.*

Melior itaque, & fundatior videtur opinio Lyrani, Abulensis, & Cajetani, qui dicunt, quamlibet columnam fuisse 18. cubitorum quoad stipitem, in toto autem 35. scilicet addendo quantitatem basis, capitis, & coronæ, qua in apice ornabatur. Igitur juxta hanc sententiam columna in stipite erat 18. cubitorum, & hoc hìc insinuatur v. 15 Altitudo autem capitis liliati, quod erat in superiori parte, erat 4. cubitorum, ùt habetur v. 19. & desuper erat capitellum aliud, quasi reticulatum, quod erat 5. cubitorum altitudinis, ùt dicitur v. 16. De mensura autem basis non fit mentio: sed si illa statuatur ascendisse ad 8. cubitos, sic simul tota columna ascendit ad altitudinem 35. cubitorum.

Dices 1. cum A Lapide: Basis, quæ stipiti columnæ supponebatur, & corona seu capitellum, in justa architecturæ proportione non poterant ascendere ad tantam altitudinem, ut ipsi columnæ ferè æquarentur; ergo hæc opinio non videtur admittenda.

R. Neg. conseq. Nam etiamsi hìc aliquid occurreret, quod non esset consonum regulis architecturæ, ab hominibus præscriptis, Deus tamen, qui ideam Templi, & formam columnarum præscripserat, istis regulis non subjacet: nam sicut olim Moyses formam Tabernaculi, sic David hujus Templi ideam à Deo acceperat. *Omnia*, inquit, *venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelligerem universa opera exemplaris* 1. Paralip. 28. v. 19. Et huic ideæ institit Salomon.

Imò ipsemet A Lapide, paulò infra, agens de crassitie columnarum, fatetur, non tam columnas ad symmetriam & proportionem architectonicam columnarum fabricatas, quàm moles, & turres ingentes æneas fuisse, ad Templi magnificentiam, & munimen erectas.

Dices 2. lib. 2. Paralip. cap. 3. in 35. cubitis non numerantur cubiti capitum: siquidem Sacer textus, post verba illa: *Ante fores etiam templi columnas duas, quæ triginta & quinque cubitos habebant altitudinis*, protinus subjungit: *Porro capita eorum*

quinque

quinque cubitorum. Ergo non videtur dici posse, quòd juxta lib. Paralip. quælibet columna habuerit 35. cubitos altitudinis, additâ scilicet altitudini stipitis altitudine capitis &c.

℟. Neg. ant. Et dico cum Torniello, quòd Scriptura eo loco post notatam totius structuræ altitudinem, seorsim quoque aliquarum ejus partium, nempe capitellorum, mensuram subjunxerit: ac proinde inde non sequitur, quòd in 35. cubitis non numerentur cubiti capitum.

De crassitie columnarum supra citato versu 15. additur: *Et linea duodecim cubitorum ambiebat columnam utramque.* Menochius sic exponit, ut scilicet ambitus cujusque esset sex cubitorum, diameter verò duorum. Sic etiam Vilalpandus, & ex eo Salianus volunt, non unam, sed utramque columnam, simul junctam, habuisse hanc duodecim cubitorum mensuram in circumferentia, seu crassitie.

Attamen unamquamque columnam in ambitu suo habuisse duodecim cubitos, patet ex Jeremiæ cap. 52. v. 21. ubi Propheta columnas has, à Chaldæis Jerusalem vastantibus abductas, describens ait: *Decem & octo cubiti altitudinis erant in columna una, & funiculus duodecim cubitorum circuibat eam: porro grossitudo ejus quatuor digitorum, & intrinsecùs cava erat.* Ubi particulam *eam* interpretari *utramque*, ùt Menochius facit, violentum planè & contortum est.

Patet etiam ex LXX. Interp. qui hoc versu 15. cap. 7. lib. 3. Reg. ita habent: *Perimetrum duodecim cubitorum filum ambiebat eam, & sic columna secunda.* Similiter Chaldæus ait: *Octodecim cubitorum erat altitudo columnæ unius, & filum mensuræ duodecim cubitorum ambiebat eam: Et sic fecit columnæ secundæ.* Pagninus etiam, & Arias ex Hebræo vertunt: *Et filum duodecim cubitorum circumdabat columnam secundam.* Si secundam, ergo & primam; erant enim æqualis formæ & materiæ. Et ideò malè dicunt illi, qui asserunt, quod quælibet per se sumpta haberet tantùm sex cubitos in circuitu, inquit Lyranus.

Ex jam dictis colligitur, quanta fuerit columnarum crassities, nempe quatuor circiter cubitorum, quæ est tertia pars duodecim cûbitorum; diameter enim est circiter tertia pars circuli.

℣. 21. *Et statuit duas columnas in porticu Templi.* Id est, in aditu vestibuli, ait Josephus. Unde non erant propriè in, sed extra porticum; ita ut una columna uni portæ porticûs, altera alteri adstaret.

Cùmque statuisset columnam dexteram, vocavit eam nomine Jachin: Id est, firmiter directam seu stabilitam. *Similiter erexit columnam secundam* (à sinistris) *& vocavit nomen ejus* Bööz: Id est, fortitudo. Unde Beda, Abulensis, & Vatablus censent, Salomonem hæc nomina imponendo significasse, se optare firmitatem, & stabilitatem Templi.

Postea tamen per Chaldæos, seu Babylonios columnæ istæ simul cum Templo destructæ sunt. Unde quod hîc de firmitate, & stabilitate dictum est, propheticè referendum est ad eam domum, quæ est *Ecclesia Dei vivi*, quæ firmiter ædificata est: ipsa enim est *columna, & firmamentum veritatis*, ut ait Apostolus 1. ad Timoth. 3. v. 15.

Sensu mystico, columnæ sunt Apostoli, & Doctores, qui contemplatione ad superna sunt erecti, ac fortes fide & opere. Sunt duæ, quia fideles ex Judæis & gentibus suffulciunt. Sunt ante fores Templi, ut utrosque in Templum, id est in cœlum inducant.

P. Quo sensu hîc v. 26. dicatur de mari Æneo, quòd caperet *duo millia batos*, 2. verò Paralip. 4. v. 5. *tria millia metretas?*

℟. Duo sunt modi, quibus Interpretes utrumque textum conciliare conantur. Primò Ribera lib. 2. de Templo cap. 16. & Caietanus censent, mare Æneum trium millium batorum, sive metretarum capax fuisse, sed tantùm duo millia infundi solita, atque ita facilè conciliari textum, ut hoc cap. 7. lib. 3. Reg. de aquarum numero, qui moderatè adhiberi solebat, sermo sit; in Paralip. verò de aquis, quas capere mare illud poterat, si usque ad limbum impleretur. Secundò Salianus, & Vilalpandus dicunt, fuisse duo genera batorum, alterum majus seu sacrum, quorum duo millia capiebat mare, ùt dicitur hoc cap. lib. 3. Reg. alterum minus seu vulgare, (de quo in Paralip.) quod *metretam* vertit Interpres latinus. Nimirum erant illi bati vulgares tertiâ parte minores batis sacris: ita ut duo majores tribus majoribus æquivalerent.

Cap. 8. Agitur de Solemnitate, quàm fecit Salomon in dedicatione Templi; item de Hostiis, quas dedit offerendas. Ea autem, quæ circa ista disputari solent, discutiemus in lib. 2. Paralip.

****

CAPUT IX.

Deus apparens Salomoni, promittit ei Templi ædificati stabilitatem, ac throni firmitatem, si præcepta sua exactè servaverit: Salomon offert Hiram Regi Tyri viginti civitates: Classem mittit in Ophir, quæ illi plurimum auri adfert.

QUÆSTIO UNICA.

Quænam sit regio appellata Ophir, ex qua classis Salomonis plurimum auri advehebat?

VErs. 26. *Classem quoque fecit Rex Salomon in Asiongaber, quæ est juxta Ailath in littore maris rubri.* Pineda arbitratur, Salomonem hanc classem initio Regni, ad colligendum aurum pro fabrica Templi instruxisse: Sed ex versu 10. & 11. oppositum colligit Salianus.

Qui cùm venissent in Ophir, sumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum, detulerunt ad Regem Salomonem. Lib. 2. Paralip. cap. 8. v. 18. narrantur quadringenta quinquaginta talenta auri hac navigatione ad Salomonem ex Ophir allata: quia Paralipomenon more suo supplent, quod in lib. Reg. omissum fuit. Ubi verò, & quænam mundi regio sit Ophir, de qua hîc sermo, non adeo constat inter Expanatores.

Quidam Recentiores Ophir esse putant insulam in Occidentali India, sive America sitam, & jam circiter ab annis 261. à Christophoro Columbo repertam, quæ vocatur *Hispaniola.* Sed juxta Estium hæc opinio nihil habet verisimile, & ex Scriptura refellitur, uti ex infra dicendis patebit.

Nonnulli per Ophir putant designatam Zophalam, alii Angolam in Æthiopia. Alii censent fuisse Malacam, alii cum Eugubino intimam Persiam, alii Africam.

Præ cæteris verò duæ sunt opiniones magis celebres. Una contendit, Ophir esse Regnum Peruanum in America: Ibi namque aurum reperitur plurimum, & laudatissimum, quod inde quotannis ferè in Hispaniam asportatur. Huic opinioni suffragantur Vatablus, Arias, Genebrardus, & alii, qui censent novum mundum fuisse à Salomone apertum & cognitum.

In favorem hujus opinionis adduci solet, quòd 2. Paralip. 3. v. 4. ubi Vulgata habet: *Aurum erat probatissimum*, in Hebraïco habeatur: *Aurum erat Peruaim*, id est aurum utriusque Peru, majoris scilicet, & minoris.

Verumtamen ibidem non est sermo de auro, quod classis Salomonis advehebat; sed vel de auro, quod David è vicinis gentibus, bello subactis, in maxima copia collegerat, & filio suo Salomoni reliquerat, ùt contendit Tirinus: vel ibidem agitur de auro, quod Hiram Rex Tyri præbuerat, ùt dicitur hoc cap. v. 11. Jam autem hoc aurum, uti & alia, quæ classis Hiram ex Ophir solebat advehere, non sunt allata ex America, sed ex India Orientali, uti infra patebit, ergo &c. Addit A Lapide, quòd nomen *Peru* tunc fuerit incognitum, & etiam nunc Peruanis incognitum sit; quòdque Hispani nuper isti regioni illud nomen indiderint, à quodam illic flumine,

mine, cui nomen est *Peru*, ùt testatur Josephus Acosta lib. 1. de novo orbe cap. 13. & 14. Itaque

℟. Et dico: Posterior & communior, ac verisimilior sententia est, quòd *Ophir* nominata sit India Orientalis, vel certa ejus auriferax regio. Quocirca observa, quòd India Orientalis complectatur plures auriferaces regiones, ùt *Ceylan*, & *Sumatram*, insulas; & in continenti, *Golcondam*, *Belgalam*, *Pegu*, *Siam* &c. quæ ab auri copia vocantur *aurea Cherfonesus*. Ita Josephus Acosta loco præcitato, Gaspar Varrerius lib. de Ophir, Serarius, Salianus, Tirinus in cap. 8. lib. 2. Paralip. & alii complures. Hæc sententia

Prob. 1. Quia, ùt docent Theodoretus, Procopius, & S. Hieron. Epist. 40. ad Principiam, Regio Ophir nomen suum accepit ab Ophir filio Jectan, de quo agitur Gen. 10. v. 29. Jam autem Ophir iste, sicut & frater ejus Hevila, certò non habitavit in America; sed in aliqua regione, respectu Judææ Orientali; verisimiliùs in India Orientali, ùt dictum est in cap. 2. Gen. Quæst. 1. §. 1. ergo &c. Ac proinde dici nequit, quòd Ophir sit Regnum Peruanum, aut Hispaniola in America.

Prob. 2. Quia classis Salomonis solvebat ex Asiongaber, portu maris rubri, sive ex sinu Arabico. Ex hoc autem facilis, directa, & vicina est navigatio in Sumatram, & supra citatas Indiæ Orientalis regiones, ùt patet ex tabulis geographicis. Cùm verò Regnum Peruanum inde toto cælo distet, & longissima, planèque periculosa, & anfractuosa fuisset navigatio ex mari rubro in Indiam Occidentalem; cur relictis opibus Indiæ Orientalis, sibi vicinæ, iisque præstantissimis, Salomon Rex sapientissimus, eas immenso labore & periculo quæsivisset ex regione Occidentali, omnium regionum totius terræ à Jerusalem remotissima?

Prob. 3. Si India Occidentalis, & navigatio in illam, à Salomone fuisset reperta, ac trita, utique mansisset ejus memoria, maximè apud Syros, navigationibus assuetos: At verò ante Americum Vespusium (à quo dicta est *America*) qui terram illam detexit, fuit omnibus ignota; ergo &c.

His adde, quòd in supra dictis locis, maximè in insula *Ceylan*, reperiantur ea omnia, quæ classe Hiram, & navibus euntibus cum servis Hiram, ad Salomonem ex Ophir, & Tharsis simul cum auro advecta dicuntur cap. 10. v. 11. & 22. item 2. Paralip. 9. v. 21. scilicet ligna thyina, ebur, simiæ, pavones, gemmæ &c. sintque illic in magna copia. Sed omnibus illis caret Regnum Peruanum, ùt testatur Josephus Acosta supra citatus, qui annis 14. in Peru vixit.

Nec obstat, quòd loco supra citato ex 2. Paralip. 3. *aurum probatissimum*, quo Salomon texit domum Domini, in Hebraïco dicatur *aurum Peruaim*: quia ad hoc commodè responderi potest cum A Lapide, quòd dicatur *Peruaim*, quia *Pegu*, *Sumatra*, & aliæ supra memoratæ Indiæ Orientalis regiones (ex quibus probabiliter istud aurum advectum fuit) à Salomone & Hebræis nuncupatæ sunt *Peruaim* à rad. *Para*, id est *fructificavit*, eò quòd summè sint frugiferæ, & auriferacissimæ.



CAPUT X.

Regina Saba veniens ad Salomonem, ejus sapientiam & magnificentiam admiratur, eique ampla munera offert &c.

QUÆSTIO UNICA.

An Regina Saba venerit ad Salomonem ex Arabia, an autem ex Abyssinia?

Nota 1. Quòd hæc verba v. 1. *Sed & Regina Saba, auditâ famâ Salomonis in nomine Domini, venit tentare eum in ænigmatibus*, ab A Lapide, & pluribus aliis Interpretibus exponantur hoc modo: Regina Saba, auditâ famâ de mira Salomonis sapientia, illi à Deo indita, deque stupendis ejus fabricis & operibus, quæ faciebat in nomine Domini, id est, ope & virtute Dei; venit tentare eum in ænigmatibus, id est, experimentum capere de sapientia ejus, proponendo illi acutas, & difficiles quæstiones, sive ad mores, sive ad Regni administrationem spectantes. Enim verò, quòd illa verba: *In nomine Domini*, connecti debeant cum ly *fama*, non cum To *venit*, non tantùm patet ex commate, quod in textu latino ponitur ante verbum *venit*, sed vel maximè ex Hebræo, in quo ita habetur: *Audiens, seu audivit famam Salomonis in nomine Domini. Et venit.* Ubi per modum novæ constructionis dicitur: *Et venit.* Ac proinde ex citato Scripturæ loco non videtur posse probari, quòd ista Regina, priusquam venerit ad Salomonem, fuerit veri Dei cultrix.

Interim tamen Translatio S. Hieron. sic interpungit: *Sed & Regina Saba, auditâ famâ Salomonis, in nomine Domini venit* &c. LXX. Interpretes in Bibliis Regiis habent: *Et Regina Saba audivit nomen Salomonis, & nomen Domini, & venit ut tentaret eum in ænigmatibus.*

Cæterùm, quidquid sit de istis textibus, non malè videntur sentire illi, qui dicunt, istam Reginam, antequam Jerosolymam veniret, cultui idololatrico, sicut & alios gentiles, addictam fuisse, tametsi (ùt textus LXX. insinuat) tenuem aliquam veri Dei notitiam habuerit, cujus tamen nondum cultrix existebat. Et quamvis Jerosolymam veniret, ut solutionem ænigmatum quæreret, neque altiùs curiosam mentem attolleret, Deus tamen id videtur egisse occultiùs, ut à Salomone, quem cælestibus disciplinis impleverat, & ex magnificentia Templi, ubi solemnes immolari victimas quotidie videbat, verum Deum agnosceret, & imposterum coleret.

Nota 2. ex S. Hieron. in Tradit. Hebraïcis in cap. 10. lib. Gen. duplicem esse regionem, *Saba* appellatam. Una Saba est in Arabia felici, quæ nomen accepit à Saba filio Regma, filii Chus, filii Cham; vel ùt quidam volunt, à Saba filio Jectan, filii Heber; de quibus omnibus agitur lib. Gen. cap. 10. Primum tamen, nempe quòd Saba Arabiæ nomen suum acceperit à Saba filio Regma, verisimilius est: nam in Scriptura, puta Ezechiel. 38. v. 13. Saba conjungitur cum Dedan, quæ regio denominata est à Dadan fratre Saba, qui erat filius Regma. Alia Saba est in Abyssinia, quæ sub Æquinoctiali in Africa sita est, fundata. & appellata à Saba filio Chus, & fratre Regma, Gen. 10. v. 7. Ex hoc Saba orti dicuntur Æthiopes in Africa, ùt insinuat S Hieron. loco supra citato. His notatis, & præmissis,

℟. Et dico: Quamvis nonnulli Reginam Saba fuisse Africanam, & ex Abyssinia illam advenisse, putent haud contemnendis argumentis; alii tamen probabiliùs Asiaticam fuisse arbitrantur, & ex Arabia felici advenisse sustinent.

Prob. 1. Quia, ùt docet S. Hieron. in Tradit. Hebraïcis in cap. 10. Gen. Saba Africæ scribitur per literam Hebraïcam *Samech*, id est, per simplex *S*; Saba autem Arabiæ scribitur per *Schin*, seu *Sch* aut *Sc*. Atqui hoc cap. lib. 3. Reg. in Hebræo Saba scripta est per *Schin*, ùt liquet ex Bibliis Regiis; ergo per Sabam hic intelligitur Saba Arabiæ.

Nec dici potest, Rabbinos malè hìc posuisse punctum in dextero cornu, & ita fecisse *Schin*, cùm tamen ponendum esset in sinistro, legendumque *Samech*: quia hoc gratis, & sine ullo fundamento videtur ab aliquibus esse excogitatum. Præterea hæc responsio repugnat authoritati S. Hieron. uti statim ex Prob. 3. patebit.

Prob. 2. dum Prophetæ Job, & Isaïas Sabæ meminerunt, eam conjungunt iis regionibus, quæ sunt in Arabia, vel ei saltem vicinæ: Job enim cap. 6. v. 10. eam conjungit cum Theman; Isaïas autem cap. 60. v. 6. & 7. cum Madian & Epha &c. quæ sunt partes, vel confinia Arabiæ: Atqui Saba in illis locis scribitur eisdem literis Hebraïcis, quibus hoc

hoc cap. lib. 3. Reg. uti ex Bibliis Regiis, & Bibliis Hebræis Ariæ Montani manifestum est; ergo & hìc intelligitur Saba Arabiæ.

Prob. 3. Quia hanc sententiam apertis terminis tradit S. Hieron. in cap. 60. Isaïæ ita scribens: *Madian & Epha, regiones sunt trans Arabiam, fertiles camelorum, omnisque provincia appellatur Saba. Unde fuit & Saba Regina, quæ venit sapientiam audire Salomonis.* Cùm igitur S. Hieron. loco jam citato apertè doceat, quòd ista Regina venerit ex Saba Arabiæ, & simul etiam in Tradit. Hebraïcis in cap. 10. Gen. clarè dicat, quòd Saba Arabiæ Hebraïcè non scribatur per *Samech*, sed per *Schin*, manifestum est, quòd juxta ipsius mentem, in hoc cap. lib. 3. Reg. Saba non debeat scribi per *Samech*, sed per *Schin*: nam si deberet scribi per *Samech*, non potuisset hic S. Doctor (qui tamen in lingua Hebraïca versatissimus fuit) sequendo sua principia sustinere, aut dicere, quòd Regina Saba venerit ex regione Saba, quæ sita est in Arabia.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Christus præfatam Reginam vocat *Reginam Austri* Matth. 12. v. 42. dicens: *Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, & condemnabit eam, quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis: & ecce plus quàm Salomon hic.* Atqui Arabia felix respectu Jerusalem Orientalis potiùs, quàm Australis est, ùt patet ex historia Magorum, qui dicuntur venisse ex Oriente; & revera venerunt ex Arabia felici: Econverso autem Regio Abyssinorum est Australis respectu Judææ; ergo ista Regina venit ex Abyssinia.

℟. Arabiam felicem respectu Judææ esse partim Orientalem, & partim Australem: imò illa Arabiæ pars, in qua sita est regio Saba, ferè æquè Australis est, ac Saba Abyssiniæ. Nam juxta tabulam geographicam, quam suæ Geographiæ Sacræ præfixit Samuël Bochartus, item juxta tabulam geographicam Vitrè, Jerusalem sita est sub gradu longitudinis circiter 67. Abyssinia verò, seu Æthiopia Africæ sub gradu circiter 61. pars autem illa Arabiæ, in qua sita est Saba, sub gradu circiter 74. Cùm igitur Abyssinia à Meridiano Jerosolymitano versùs Occidentem deflectat ad gradus circiter sex, & Saba Arabiæ ab eodem Meridiano versùs Orientem protendatur ad gradus circiter septem, sequitur quòd Saba Arabiæ respectu Jerusalem ferè æquè Australis sit, ac est Saba Abyssiniæ.

Et sanè, quòd Arabia in Scriptura etiam vocetur *Auster*, patet ex illo Isaïæ cap. 21. v. 13. & 14. *Onus in Arabia. In saltu ad vesperam dormietis, in semitis Dedanim. Occurrentes sitienti ferte aquam, qui habitatis terram Austri, cum panibus occurrite fugienti.* Id est: Vos, qui circa Dedanim, aliasque Australes Arabiæ partes habitatis, date potum & cibum illis, qui fugientes hostem venientem à parte adversa, siti & fame laborant.

Inst. 1. Præmemorata Regina à Christo simpliciter, & sine ullo addito vocatur *Regina Austri.* Atqui hæc verba videntur insinuare, quòd latissimum habuerit imperium per totam quasi Meridionalem plagam, qualis est Abyssinia, seu vasta Æthiopia Africæ. Unde & Josephus lib. 8. Antiq. cap. 2. eam appellat Ægypti, Æthiopiæque Reginam: ergo &c.

℟. Neg. min. Quia vocatur à Christo *Regina Austri*, eò quòd dominaretur isti Arabiæ parti, quæ respectu Judææ, seu Jerusalem magis Australis est, quàm Orientalis, uti ex supra dictis colligi potest. Quòd illa Regina Ægypto imperaret, nullo modo verum est: Nam illo tempore Rex Ægypti erat Pharaö, cujus filia erat uxor Salomonis. Unde hìc, sicut in pluribus aliis nutat fides Josephi, utpote asserentis ea, quæ manifestè repugnant Scripturæ, tùm cap. præced. v. 16. tum cap. seq. v. 18.

Inst. 2. Christus Matth. 12. non tantùm eam vocat *Reginam Austri*, sed etiam addit, quòd venerit *à finibus terræ.* Ergo non vènit ex Saba Arabiæ; nam hæc non procul distat à Judæa; utpote ex qua in Bethlehem tres Magi pervenerunt verisimiliùs tempore 13. dierum.

℟. Neg. conseq. Nam Arabia felix meliùs dicitur *fines terræ*, quàm Abyssinia: siquidem sita est ad littus remotissimum maris rubri, ita ut post illam terram sequatur immediatè mare, illam pene circumcludens. Et sic in Hispania promontorium regni Gallæciæ vocatur *finis terræ*, quia ultra non datur nisi mare. Regnum autem Abyssiniæ adhuc multa regna post se relinquit usque ad promontorium Bonæ-spei.

Inst. 3. Licèt Arabia sit ultima regio mari ferè circumclusa, quæ illâ globi terraquei parte inhabitatur, tamen *fines terræ* dici non potest juxta intentionem Christi: quia Christus longitudinem viæ urgere videtur contra eos, qui cælesti Salomoni præsenti non credebant. Ait enim, quod ista Regina in judicio sit surrectura cum incredulis Judæis, eosque sit condemnatura, *quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis: & ecce plus quàm Salomon hic.* In qua antithesi to *à finibus terræ* redundabit, nisi opponatur præsentiæ Christi inter incredulos Judæos non ita dissitos.

℟. Etiam Sabam Arabiæ satis longè, seu valde procul esse dissitam ab urbe Jerosolymitana: siquidem juxta tabulam Vitré, & nonnullas alias mappas geographicas inde distat ad minùs 290. horis: Adeoque Christus rectè ursit longitudinem viæ contra eos, qui cælesti Salomoni (id est ipsi) præsenti non credebant. Et revera, quòd Saba Arabiæ admodum longè distet à Judæa, etiam ipsa Scriptura insinuare videtur Isaïæ 60. v. 4. collato cum 6. & Jerem. 6. v. 20. Quomodo autem Magi istam longam viam conficere potuerint tempore 13. dierum, postea suo loco explicabitur.

Obj. 2. Author sermonis 252. de Temp. inter opera S. P. Augustini docet, Ecclesiam figurari per illam Reginam, *quæ venit à partibus Æthiopiæ audire sapientiam Salomonis.* Item S. Gregor. Nasianz. Orat. 40. eam appellat *Æthiopum Reginam.* Similiter etiam eam vocat S. Gregor. Nyssenus Hom. 7. in Cantica. Jam verò per Æthiopiam intelligi solet Abyssinia cum aliis adjacentibus regionibus; ergo juxta mox citatos SS. Patres ista Regina vènit ex Abyssinia.

℟. Licèt hodiedum per Æthiopiam non soleat intelligi alia regio, quàm Abyssinia, tamen antiquitus per Æthiopiam solebat etiam intelligi aliqua regio in Arabia, uti patet ex S. P. Aug. Q. 20. in Numer. ubi dicit, Madianitas, adeoque & Arabes ipsis conterminos, vocatos fuisse Æthiopes: *sed nunc*, inquit, *eos Æthiopes nemo ferè appellat.* Vide dicta in cap. 12. libri Numerorum.

Obj 3. Abyssinia præ Arabia auro abundat, teste Genebrardo in Psalm. 71. nec thure, & aromatibus caret. Atqui talia munera præfata Regina obtulit Salomoni, ùt liquet hìc ex v. 10. Ergo &c.

℟. Neg. maj. Nam quòd in Arabia felici aromata illa, quæ ista Regina Salomoni attulit, in maxima sint abundantia, testatur Diodorus Siculus lib. 3. cap. 12. ubi dicit, quòd Arabia felix tantâ aromatum copiâ abundet, ut pro lignis ustilibus cinnamomo, casiâ, & reliquis talibus utantur. Testatur etiam Strabo lib. 15. quòd Arabes illi ob eximias facultates cunctorum locupletissimi sint. Idem testatur Plinius lib. 6. cap. 26. dicitque illos esse ditissimos auri metallis.

Obj. 4. Continua & constans Abyssinorum traditio habet, Æthiopes Africæ per illam Reginam instructos fuisse in Scriptura V. Testamenti, accepisse Reges, cùm antea haberent virgines Reginas: Item per eam in illas regiones introductam esse Circumcisionem. Unde de Eunucho Candacis Reginæ Act. 8. converso juxta aliquos intelligi potest illud Psalmi 67. v. 32. *Æthiopia præveniet manus ejus Deo.*

His adde (ùt testatur A Lapide in hoc cap.) ex Emmanuele Paz, & Sacerdotibus Abyssinis, continuâ sæculorum traditione incolas illius Regionis tenere, quòd illa ipsa Regina una fuerit ex septingentis Salomoni nuptis, ipsumque ex ea genuisse filium, quem dicunt fuisse primum Regem Abyssinorum; quibus continuâ successione sit pro insignibus Leo stans, & pedibus suis tenens erectam Crucem: *Leo* scilicet

scilicet ad designandam tribum Juda, nam Leoni hæc assimulatur Gen. 49. v. 9. Crux ad designandum stemma Christianorum. Leonem igitur videntur accepisse à Salomone, Crucem ab Apostolis, qui fidem ibi prædicarunt.

℞. Populares illas traditiones communiter esse fabulosas. Hanc autem esse fabulosam, inde liquet, quòd nimirum falso nitatur supposito: siquidem Abyssini (apud A Lapide) tradunt, quòd Regina ista conceperit ex Salomone, & sub introitum in Regnum suum pepererit filium, quem ad eum remisit habentem annos viginti duos; quodque tunc Salomon eum in Jerusalem unxerit Regem Æthiopum: Item quod eidem in Regnum redeunti dederit Arcam Moysis, quam referret in Æthiopiam cum Zacharia filio Sadoc, qui in Æthiopia Pontificem ageret: Hincque omnes ritus Judaïci cum circumcisione ad Æthiopes transierint.

Porro hæc meram sonant fabulam, imò apertè falsa sunt: nam, ùt alia taceam, certum est, Salomonem isto tempore debuisse esse mortuum: Regina enim hæc non vênit in Jerusalem, nisi ad minimùm post annum vigesimum quartum Regni Salomonis, quia vênit absolutis omnibus operibus. Jam verò Salomon tantùm inchoavit Templum anno quarto Regni sui: deinde licèt omnia à Davide jam essent præparata, ædificando tamen Templo impensi sunt anni septem: & cùm nihil esset præparatum pro exstruendis domibus Regiis, in iis ædificandis impensi sunt anni tredecim, ùt liquet ex supra dictis cap. 6. & 7. Quæst. 2. Ergo Regina hæc tantùm venisse potuit in Jerusalem post annum vigesimum quartum Regni Salomonis. Cùm autem Salomon tantùm regnaverit 40. annis, filius ejus, qui ex ista Regina ab Abyssinis prætenditur genitus, moriente Salomone, ad summùm habere potuit annos quindecim. Ac consequenter manifestum est, quòd prædicta Abyssinorum traditio sit omnino fabulosa. Et sanè, quòd ista Regina fuerit ex septingentis Salomoni nuptis, apertè etiam repugnat Scripturæ, quæ satis clarè insinuat Salomonem tam copiosam uxorem multitudinem tantùm sibi matrimonio copulasse post illius Reginæ decessum.



CAPUT XI.

Salomon senex à mulieribus alienigenis illectus, & depravatus colit earum idola; propter quod iratus Deus, minatur Regni divisionem, atque adversarios ei suscitat, videlicet Adad Idumæum, Razon Syrum, & Jeroboäm Hebræum: huic verò per Ahiam Prophetam promittit Regnum decem tribuum, ita ut præter tribum Juda una tribus Benjamin adhæreat Roboämo Salomonis filio.

QUÆSTIO I.

Quænam fuerint pessima peccata Salomonis?

VErs. 1. ***Rex autem Salomon adamavit mulieres alienigenas multas.*** His paucis verbis, ùt post Lyranum observat Estius, tria in Salomone peccata notantur.

Primum: Quòd mulieres illas nimis ardenter & inordinatè amaverit, uti patet ex v. 2. ubi dicitur... ***His itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore.***

Secundum: Quòd contra legem divinam, Exod. 34. v. 16. latam, acceperit uxores alienigenas, utique in cultu idolorum gentis suæ permanentes.

Tertium: Quòd ultra modum uxores sibi multiplicaverit: quod etiam erat prohibitum Deuter. 17. v. 17. ubi de Rege Israël dicitur: ***Non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animum ejus*** &c. Unde S. P. Aug. Q. 26. in Deuter. ita scribit: ***De Salomone manifestum est, quòd transgressus fuerit hoc præceptum, & in feminis, & in auro, & in argento.***

℣. 3. ***Fueruntque ei uxores quasi reginæ Septingentæ, & concubinæ trecentæ.*** Appellantur *quasi reginæ*, quia erant uxores primariæ, puta Regum & Principum filiæ, adeoque regio cultu, & nomine utebantur. Trecentæ autem istæ concubinæ quoque erant veræ Salomonis uxores, sed more Scripturæ usitato vocantur *concubinæ*, quia erant uxores secundariæ. Et sic Cetura, quæ Gen. 25. *uxor* dicitur Abrahæ, 1. Paralip. cap. 1. vocatur *concubina.*

Erant ergo istæ concubinæ uxores; licèt S. Hieron. Epist. 132. eas vocet *Scorta*, ait A Lapide. Sed S. Doctor ibidem hanc turpem nomenclaturam illis trecentis non aspergit: verba enim S. Hieron. Epist. citatâ sunt: ***In tantùm secutus est*** (Salomon) ***libidinem, ut septingentas habuerit uxores, & trecentas concubinas, & adolescentulas, & scorta passim, quorum non erat numerus.*** Ubi S. Doctor has trecentas manifestè distinguit à scortis, & concubinas vocat sensu statim exposito.

Porro de Salomone dicitur v. 4. ***Cùmque jam esset senex, depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur deos alienos.*** Itaque pessima peccata Salomonis fuerunt, quòd nimis blandiens mulieribus alienigenis, amore suorum idolorum captis, permiserit universis uxoribus suis, non quidem cuilibet in particulari, sed juxta gentem suam ædificare fanum idolo suo; totusque factus mulierosus, cum eis illa fana subintraverit, atque cultu equidem externo, quem impendebant gentes particulari idolo, conatus sit magis in se pertrahere amorem uxorum suarum, v. g. amorem Sidoniarum per cultum idoli Sidoniorum, amorem Ammonitidarum per cultum similem Dei earum &c. Unde quòd Salomon v. 7. dicatur ædificasse ***fanum Chamos idolo Moäb, & Moloch idolo filiorum Ammon*** (v. 8.) ***atque in hunc modum fecisse universis uxoribus suis***, rectè monet Abulensis (Quæst. 16.) non esse ita intelligendum, quasi fecerit tot templa, quot habebat uxores; sed tot, quot erant gentes diversæ, ex quibus habebat uxores.

Dictum est autem ***cultu externo***; quia non est verisimile Salomonem eò dementiæ delapsum, ut putaverit idolis istis inesse aliquid divinitatis, aut verè ùt Deos coluerit in corde suo: sed coluit solo ritu externo, ut mulieribus, quæ ejus animum jam possidebant, morem gereret. Hinc S. P. Aug. lib. 14. de Civ. Dei cap. 11. de Salomone ita scribit: ***Nec Salomonem credibile est errore putasse idolis esse serviendum, sed blanditiis femineis ad illa sacrilegia fuisse compulsum.*** Et lib. 11. de Gen. ad lit. cap. 42. „ Salomon vir tantæ sapientiæ numquidnam credendum est, quòd in simulacrorum cultu credidit esse aliquid divinitatis? Sed mulierum amori ad hoc malum trahenti resistere non valuit, faciens quod sciebat non esse faciendum, ne suas, quibus deperibat, atque diffluebat, mortiferas delicias contristaret. „

QUÆSTIO II.

An Salomon egerit pœnitentiam, an verò peccatis suis immortuus sit?

FAmosissima, & admodum intricata est hæc quæstio, utpote quæ non tantùm inter Recentiores, sed etiam inter Antiquos acriter disputata, & ventilata fuit. Cæterùm, antequam hanc quæstionem discutiamus, sciendum est, me hìc non velle inquirere, aut resolvere, an Salomon verè, & à parte rei egerit pœnitentiam, nec ne; nam quid à parte rei factum sit, fateor admodum esse incertum. Itaque hìc tantùm inquirere, & discutere volo argumenta, ac fundamenta, quibus utraque opinio nititur; ut videre possit Lector, utra duarum sententiarum, in hac parte occurrentium, fortiora & solidiora habeat fundamenta. Sit igitur

§. I.

Proponitur, ac propugnatur sententia, quæ asserit Salomonem egisse pœnitentiam.

PRob. 1. Quia lib. Prov. cap. 24. v. 32. ubi nostra Vulgata habet: *Quod cùm vidissem, posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam:* secundùm Versionem LXX. Salomon de se ipso dicit: *Novissimè quoque ego egi pœnitentiam, respexique ut eligerem disciplinam.* Ergo admodum probabile est, ipsum pœnituisse. Unde S. Hieron. in cap. 43. Ezech. citans hunc locum, de Salomone ita scribit: *Ipse fabricator* (Templi) *peccavit, & offendit Deum, licèt postea egerit pœnitentiam, scribens Proverbia, in quibus ait:* NOVISSIME EGO EGI POENITENTIAM.

Prob. 2. Salomon est indubitatus Author libri Ecclesiastes: Atqui in illo libro, quasi pœnitens, se variis amoribus & idolis vacasse exclamat cap. 1. v. 2. *Vanitas vanitatum &c.* Item cap. 2. v. 1. ait: *Dixi... Vadam & affluam deliciis.* v. 7. *Multamque familiam habui, armenta quoque, & magnos ovium greges, ultra omnes, qui fuerunt ante me in Jerusalem.* v. 10. *Et omnia, quæ desideraverunt oculi mei, non negavi eis, nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur.* v. 25. *Quis ita devorabit, & deliciis affluet, ùt ego?* Hæc autem videntur indicare turpissimum ejus lapsum, quem deplorare videtur cap. 7. v. 27. dicens: *Inveni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, & sagena cor ejus, vincula sunt manus illius. Qui placet Deo, effugiet illam, qui autem peccator est, capietur ab illa.* Hinc S. Hieron. in cap. 1. Ecclesiastes rursus ita scribit: *Aiunt Hebræi hunc librum Salomonis esse pœnitentiam agentis, quòd in sapientia, divitiisque confisus, per mulieres offenderit Deum.* Ergo &c.

Prob. 3. Quia 2. Reg. 12. v. 24. dicitur: *Et Dominus dilexit eum,* scilicet Salomonem. Idem probat nomen Hebraïcum *Jedidia,* ibidem v. 25. à Nathan Propheta ipsi impositum, quod significat idem, ac *Dilectus,* seu *Amabilis Domino.* Item illud 2. Reg. 7. *Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium.* Atqui verus amor Dei erga hominem, est causa ejus salutis æternæ; ergo videtur Salomon egisse pœnitentiam. Etenim quòd ibidem non agatur de amore dumtaxat, quo Deus diligit temporaliter justos, sed de amore, quo diligit Prædestinatos, non solùm dum sunt justi, sed etiam dum in peccatum lapsi sunt, videtur colligi ex illis verbis: *Ero illi in Patrem &c.* Hæc enim à Nathan Propheta ex mandato Dei coram Davide prolata sunt, antequam Salomon esset natus: & consequenter loco citato agitur de amore, quo Deus Salomonem dilexit ante ejus nativitatem: Hic autem amor, quo Deus aliquem diligit ante nativitatem ejus, videtur esse amor, quo diligit Prædestinatos; ergo &c.

Prob. 4. Quia 2. Reg. 7. v. 14. Nathan Propheta ex mandato Dei ad Davidem de Salomone rursus ita loquitur: *Qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum.* Atqui per virgam virorum, & plagas filiorum hominum ibidem intelliguntur castigationes temporales, non autem æternæ: nam hæ sunt virga Dei, & plagæ altissimi, ac plagæ alterius vitæ; ergo Deus videtur ibidem satis significasse, quòd non vellet Salomonem ob peccata, ab ipso committenda, punire pœnâ æternâ. Unde etiam & ibidem v. 15. subdit: *Misericordiam autem meam non auferam ab eo.* Quæ verba rursus satis insinuare videntur, Salomonem non tantùm temporaliter, sed etiam in æternum futurum felicem; præsertim cum dicta sint ad solatium Davidis, qui temporalia parùm, æterna verò quàm maximè curabat.

Prob. 5. lib. 2. Paralip. cap. 11. v. 17. de Judæis legitur: *Roboraverunt Regnum Juda, & confirmaverunt Roboäm filium Salomonis per tres annos: ambulaverunt enim in viis David & Salomonis annis tantùm tribus:* id est, sicut David & Salomon Deo fideliter servierant, sic Judæi tantùm tribus annis in servitio, & cultu Dei perseverarunt. Atqui hoc Scriptura dicere non posset, si Salomon non egisset pœnitentiam, & cultum Dei reduxisset ante mortem suam, destructis idolis, & ipsorum templis eversis, aut saltem clausis; ergo &c.

Prob. 6. ex S. Ambros. qui Præfat. in Luc. Salomonem vocat *Sanctum*: & quidem Apologiâ posteriori de David, cap. 3. relato lapsu Salomonis, ait: "Si „David infirmus, tu fortis? Si Salomon lapsus est, tu „immobilis? Si Paulus primus peccatorum, tu potes „primus esse Sanctorum? Ergo si erraverunt *justi,* „erraverunt ùt homines, *Sed peccatum suum tamquam justi agnoverunt.* „ S. Ambrosio subscribit S. Isidorus, qui lib. de vita & obitu Sanctorum, inter cæteros Sanctos Salomonem numerat.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Hoc lib. cap. 11. item lib. Ecclesiastici cap. 49. v. 22. assignatur lapsus Salomonis, tacetur verò ejus pœnitentia, quam revera Scriptura nec in his libris, nec in lib. 2. Paralip. cap. 9. tacuisset, si eam egisset. Certè hanc non tacuit in Davide, dicens cap. citato Ecclesiast. v. 13. *Dominus purgavit peccata ipsius.* Ergo Salomon non videtur egisse pœnitentiam.

℞. Neg. conseq. Nam cùm hoc argumentum sit negativum, inde non videtur sequi Salomonem non egisse pœnitentiam; sicuti ex eo, quòd Moyses descripserit clarè lapsum Adami, non sequitur quòd Adam non pœnituerit. Imò quòd pœnituerit, clarè habet Sapiens cap. 10. dicens: *Illum, qui primus formatus est à Deo, custodivit & eduxit à delicto suo.*

Præterea si liber Sapientiæ non existeret, tamen verè Adamum pœnitentiam egisse crederemus, sicut credimus Evam egisse, quamvis Scriptura de illa nihil dicat. Cur igitur Solomonem, virum sapientissimum, quamvis Scriptura id taceat, pœnitentiam egisse non crederemus? Item idololatria Manassis multò pejor fuit, quàm Salomonis, & in lib. 4. Reg. nulla fit mentio de ejus pœnitentia, quam tamen ipsum egisse constat ex 2. Paralip. 33. Sic ergo etiam fieri potuit, ut Salomonis pœnitentia in hoc lib. Reg. & lib. Ecclesiast. taceatur, quamvis illam egerit. In lib. autem 2. Paralip. cap. 9. non erat ejus pœnitentia exprimenda, cùm non exprimatur illic ejus peccatum.

Obj. 2. Si Salomon post lapsum verè pœnituisset, utique debuisset destruere idola, & fana inanium deorum, à se fabricata; cùm maxima esset ejus potentia & authoritas, cui nullus erat resistendo: Atqui tamen hæc non destruxit; nam illa manserunt usque ad Josiam, qui ea destruxit 4. Reg. 23. v. 13. Ergo &c. Ad hoc argumentum

Respondet Barradius, Salomonem vel post pœnitentiam diruisse illa fana, idolis dicata, vel causam aliquam habuisse cur non diruerit: nam si ea usque ad Josiam steterint, ab Ezechia Rege sanctissimo eversa non sunt, qui tamen omnia idolorum fana evertit. Rationem, quam dabis, cur Ezechias illa non diruerit, dicam eamdem esse, cur Salomon non destruxerit.

Præterea nonne Manasses veram egit pœnitentiam, & tamen 4. Reg. 23. v. 12. dicitur... *Altaria, quæ fecerat Manasses, destruxit Rex,* scilicet Josias. Si ex eo, quòd Josias illa destruxerit, quis inferat non esse destructa à Manasse, pariter fateri debebit, quòd Manasses verus pœnitens legitimam habuerit causam, ob quam ea non destruxit. Idem igitur de Salomone dicendum est, scilicet ipsum non destruxisse fana, quia mutavit in alios usus, vel quia clausit: aut potiùs dicendum est Salomonem verè diruisse illa fana, ideoque ab Ezechia non esse destructa, sed post tempora Ezechiæ rursus fuisse ædificata, & à Josia solo æquata. Cùm ergo dicitur 4. Reg. 23. v. 13. Josias evertisse excelsa, quæ ædificaverat Salomon,

mon, intellige excelsa, quæ erant in iis locis, in quibus olim Salomon fana exstruxerat; vel excelsa, quæ olim ædificaverat Salomon & destruxerat, sed destructa alii reædificarant. Eodem modo explicabitur alter locus de altaribus, quæ Manasses ædificasse dicitur, & Josias destruxisse: nam manifestum videtur, fuisse antea eversa à Manasse; siquidem de ipso dicitur 2. Paralip. 33. v. 15. *Abstulit deos alienos, & simulacrum de domo Domini; aras quoque quas fecerat in monte domûs domini, & in Jerusalem, & projecit omnia extra urbem.* Quomodo ergo potest esse verum, quòd altaria, in atriis Templi Domini collocata, integra salvataque permanerent? Reædificata igitur sunt ab aliis sequentibus idololatris, & retinuerunt nomen Manassis, quia ipse primus illa in istis locis exstruxerat: idem igitur dicendum videtur de fanis, sive de excelsis Salomonis.

Hinc formatur hoc argumentum: 4. Reg. 23. v. 12. & 13. dicitur Josias evertisse aras extructas à Manasse, & excelsa exstructa à Salomone: Atqui non probatur ex isto loco Manassen non egisse pœnitentiam; ergo nec inde probari potest, Salomonem non egisse pœnitentiam: quidquid enim dixeris de Manasse, hoc dicam de Salomone. Ita ferè Barradius.

Obj. 3. Amor ardens feminarum longâ consuetudine roboratus ferè est insuperabilis: siquidem quòd homines, venereis actibus semel assueti, rarò resipiscant, prout oportet, satis illi noverunt, qui similibus assueti fuerunt. Talis autem fuit Salomon, qui adeo amasiis suis, perditè amatis, undique cingebatur, ut vix de pœnitentia agenda cogitare posset. Addi posset, quòd hoc cap. v. 40. dicatur, quòd Salomon voluerit interficere Jeroboäm, ubi intellexit, quòd Ahias Propheta ei prædixisset promotionem ad Regnum. Si eum ob hoc voluerit Salomon interficere, ùt litera sonare videtur, fuit hæc magna excæcatio, ambitio, & impatientia, inquit Dionys. Carthus. quasi vellet & posset impedire propositum Dei de Regni divisione, quod & sibi à Deo fuit prædictum.

℟. Licèt verum sit, quòd multi ex illis, qui venereis actibus assueti sunt, vix resipiscant, ùt oportet, tamen etiam notum est varios resipuisse, uti patet in Maria Ægyptiaca, Pelagia, & multis aliis: Deus enim cujus vult miseretur. Ac proinde ex illo argumento non sequitur, Salomonem in impœnitentia mortuum esse, sed potiùs dicendum apparet, Deum ipsius quoque misertum fuisse, uti ex verbis supra citatis: *Misericordiam autem meam non auferam ab eo*, satis constare videtur. Ad id autem, quòd additum est de voluntate interficiendi Jeroboäm, dici potest, Salomonem non propterea voluisse interficere Jeroboäm, quia noverat eum promovendum ad Regnum, sed quia Jeroboäm contra ipsum rebellabat, & populum ad seditionem excitabat.

Obj. 4. Ob enormia peccata, à Salomone commissa, Deus interminatus ipsi fuit, quòd auferret ab eo Regnum, sed ob merita patris sui Davidis distulit, ita tamen ut diceret post mortem ejus, Regnum fore dividendum. Si proinde Salomon verè pœnitentiam egisset, non erat ratio privandi filium ejus magnâ Regni parte; sed sicut Ninivitas pœnitentiam agentes non subvertit Dominus, sicut minatus fuerat, sic non videtur dividendum Regnum, si peccata, ob quæ dividendum dicebatur, fuissent remissa: neque enim ob dimissum patris peccatum puniendus erat filius. Jam verò Regnum divisum fuit in Roboäm filio Salomonis; ergo peccata Salomonis non videntur remissa. Ita ratiocinatur Lyranus.

℟. Neg. conf. Nam potuit Salomon obtinuisse remissionem culpæ, non obtentâ remissione pœnæ; sicut David commissi adulterii atque homicidii remissionem obtinuit quoad culpam, non tamen quoad pœnam; cùm in pœnam illorum peccatorum filius ejus, ex adulterio natus, non obstantibus lacrymis, precibus, & jejunio Davidis, mortuus fit.

§. II.

Proponitur, ac propugnatur sententia, quæ asserit Salomonem non egisse pœnitentiam.

Quamvis opinio illorum, qui Salomonem pœnitentiam egisse contendunt, non contemptibilibus nitatur argumentis, tamen sententia eorum, qui Salomonem non pœnituisse, sed peccatis suis immortuum esse asserunt, videtur fortiora, & solidiora habere fundamenta.

Prob. 1. ex S. P. Aug. qui in Psalm. 126. ita scribit: *Salomon mulierum amator fuit, & reprobatus est à Deo.* Et lib. 17. de Civ. Dei cap. 20. de eodem ait: *Hic bonis initiis malos exitus habuit.* Item lib. 22. cont. Faust. cap. 81. *Salomon, qui eas* (plures uxores) *magis ad libidinem, quàm ad propaginem habuit, reprobatus est, & reprehensus, ut appellaretur amator mulierum, & inde ad profundum idololatriæ lapsus atque demersus.* Et iterum ibidem cap. 87. & 88. Davidem Salomoni opponit sequentibus verbis: *David grave in se vulnus iniquitatis pœnitentiæ humilitate sanavit. Jam de Salomone quid dicam? Quem vehementer arguit Sacra Scriptura atque condemnat,* NIHILQUE *de pœnitentia ejus vel indulgentia Dei* OMNINO *commemorat.*

Dices: Ex textibus mox allatis non videtur posse evinci, S. Augustinum existimasse Salomonem peccatis suis immortuum esse. Nam

Primo loco nihil aliud innuere videtur, quàm Salomonem esse reprobatum à regno terreno: aut reprobatum quidem esse à gloria cœlesti, non exclusione positivâ, sed illâ dumtaxat exclusione, quam peccatum mortale meretur; quo sensu omnis, qui est extra statum gratiæ, dici potest reprobus, in quantùm nempe est in statu damnationis: idque videtur colligi ex duplici exemplo, quod in Psalm. 126. subjicit: unum enim subjicit peccati humani per pœnitentiam deleti, alterum peccati diabolici conjuncti cum obstinatione. *Quid mirum, inquit, quia in populo Dei cecidit Salomon? In Paradiso non cecidit Angelus de cælo, & diabolus factus est?*

Secundo autem loco non videtur S. Aug. malos exitus Salomonis referre ad exitum ejus vitæ, sed ad senectutem, quæ dicitur exitus respectu juventutis, juxta D. Orientium de Salomone sic canentem: *Quæ juvenem ornârunt, destituêre senem.* Ac si dicat: In juventute sua fuit bonus, in senectute verò malus; quia in ea cor ejus per mulieres fuit depravatum. Ex hoc tamen non sequitur eum in senectute non pœnituisse; ergo &c.

Tertio denique loco nihil aliud intendit S. Doctor, quàm se non audere dicere, Salomonem de peccatis suis egisse pœnitentiam, sicut eam egit David pater ejus; adeoque salutem Salomonis nobis esse incertam, ubiècontra salus Davidis est certa.

℟. Istas explicationes nullo modo subsistere. Et quidem primam non subsistere, ex eo patet, quòd ly *reprobari à Deo*, dum sine ullo addito, seu solitariè ponitur, phrasi S. Augustini numquam significet: *Privari bonis terrenis*, sed: *Privari gloriâ cœlesti*, seu addici pœnis æternis. Dico: *Dum sine ullo addito, seu solitariè ponitur:* nam si quædam verba apponantur, quæ insinuent, quòd tantùm agatur de reprobatione ab aliqua dignitate terrena, tunc *reprobari* etiam tali sensu accipi potest. Et sic dum S. Doctor lib. 17. de Civ. Dei cap. 4. dicit Heli esse reprobatum, satis clarum est, quòd tantùm agat de reprobatione à Ministerio, ac à summo Sacerdotio: eò quòd verba, quæ loco citato apponuntur, id clarè insinuent, ùt lib. 1. Reg cap. 3. Q. 2. dictum est.

Aliam autem explicationem, quæ dicit ipsum tantùm agere de illa exclusione à gloria, quam peccatum mortale meretur &c. adhuc multò minùs subsistere inde liquet, quòd aliàs etiam simili phrasi dicere possem: *David adulter & homicida fuit, & reprobatus est à Deo.* Atqui tamen hoc nonnisi ineptè dixero de Davide, ergo & aliud non nisi in-

ineptè S. Aug. dixiſſet de Salomone. Nec obſtat exemplum, quod ſubjicit de peccato Adami per pœnitentiam deleto: nam ſi inde aliquis probare velit, peccata Salomonis per pœnitentiam quoque eſſe deleta, ex altero exemplo, quod ſubjicit de peccato diaboli cum obſtinatione conjuncto, peccata ejus minimè eſſe deleta, pariter facilè evinci poterit. Præfata igitur exempla non in alium finem videtur ſubjeciſſe S. Doctor, quàm ut oſtenderet, nemini mirum videri debere, Salomonem, Regem in juventute ſua ſanctum ac ſupra modum ſapientem, in ſenectute graviſſima peccata perpetraſſe; quandoquidem Adam, à Deo in juſtitia originali creatus ac ſummâ ſapientiâ præditus, in paradiſo; & Angeli, jam inchoativè beati, in cœlo peccaverint.

Reſponſio autem, quæ ad ſecundum textum data fuit, omnino contorta eſt. Nam ſupponamus aliquem eſſe, qui in juventute ſua ſanctè vixit, & deinde in ſenectute labitur in gravia peccata, eiſque notabili tempore inhæret, ſed tandem ad ſe reverſus de eiſdem pœnitentiam agit, & rurſus in magnum ſanctum evadit, atque in tali ſtatu ex hac vita diſcedit; de tali rurſus non niſi contortè & ineptè dixero: *Hic bonis initiis malos exitus habuit.* Ergo ſimiliter, ſi Salomon egiſſet pœnitentiam, S. Aug. non niſi contortè & ineptè dixiſſet, ipſum bonis initiis malos exitus habuiſſe.

Ad id verò, quod tertio loco reſponſum eſt, dico, quòd licèt in lib. cont. Fauſt. non ita apertè aſſerat Salomonem peccatis ſuis immortuum eſſe, verba tamen illa adverſari opinioni illorum, qui Salomonem pœnitentiam egiſſe contendunt: ſiquidem ibidem clarè aſſerit, & apertè docet, Scripturam Salomonem condemnare, & nihil de pœnitentia ejus, vel indulgentia Dei commemorare. Atqui iſti, qui eum pœnituiſſe dicunt, docent oppoſitum, quandoquidem pœnitentiam ejus, & indulgentiam Dei erga ipſum in Scriptura expreſſam eſſe aſſerant, ùt §. præced. viſum eſt: ergo præcitata S. Auguſtini verba adverſantur opinioni eorum, qui Salomonem pœnitentiam egiſſe contendunt.

Prob. 2. Ex S. Proſpero parte 2. de promiſſ. & prædict. cap. 27. ubi de Salomone ita ſcribit: *Elatus in ſenio, fornicatus mente & corpore, Domino ipſum deſerente, malè obiit.* Item S. Gregor. lib. 2. Moral. cap. 2. ait, Salomonem ſapientiam in ſomnis accepiſſe, *quia non perſeveraturus eam accepit.*

Prob. 3. Ex S. Cypriano, qui lib. 1. Epiſtolarum Epiſt. 5. de obſervatione diſciplinæ adhortatur Chriſtianos, jam per Sacramenta juſtificatos, ut in via virtutis perſeverent & denuo in peccata non relabantur, ne alioquin Deus ipſis ſubtrahat gratiam, quæ neceſſaria eſt ad expeditè perſeverandum; & in hunc finem adducit exemplum Salomonis & Saülis, dicens: *Salomon denique & Saül, & cæteri multi in viis Domini ambulaverunt, datam ſibi gratiam tenere potuerunt, recedente ab his diſciplinâ Dominicâ, receſſit & gratia.* Ergo cenſet S. Cyprianus Deum ob gravia Salomonis peccata ei ſubtraxiſſe gratiam, qua expeditè & proximè perſeverare poſſet: nam alioquin non ſatis congruè illud exemplum adduxiſſet, ad terrendos homines, ne denuo in peccata relabantur.

Prob. 4. Ex S. Chryſoſt. qui ſermone unico de pœnitentia ita ſcribit: *Quis ſceleratior Manaſſe? Et hunc pœnitentia revocavit. Pœnituit Deum quod Saülem Regem elegerit: quapropter? Niſi quia idem pœnitentiam ignoravit: quis ſapientior Salomone? Sed* NESCIENS POENITENTIAM, *perdidit gratiam.* Et Hom. 80. ad popul. Antioch. ubi opponens Manaſſen Salomoni, rurſus ita loquitur: *Quid enim Manaſſe pejus? Quid verò beatius Salomone? Attamen ille quidem Deum potuit habere propitium, hic autem, qui dormitavit, lapſus eſt.* Ergo Salomon ex mente S. Chryſoſt. non videtur egiſſe pœnitentiam: nam ſi illam egiſſet, æquè habuiſſet Deum ſibi propitium, ac eum ſibi propitium habuit Manaſſes. Item ſi verè pœnituiſſet, dici non poſſet quòd pœnitentiam neſcierit; ergo &c.

Prob. 5. Intentio Authoris libri Eccleſiaſtici fuit, laudare viros glorioſos, & exprimere omnia, quæ pertinent ad eorum laudem, ut patet ibidem cap. 44. v. 1. *Laudemus viros glorioſos, & parentes noſtros in generatione ſua.* Atqui tamen dum cap. 47. pervènit ad Salomonem, retulit omnia bona magnifica, quæ habuerat in juventute ſua: & poſtea narrat turpiſſimum ejus lapſum, & in eo finem facit; ergo inſinuat Salomonem non pœnituiſſe: nam alioquin ejus pœnitentiam quoque ſubjeciſſet; hæc enim plurimum ad illius laudem contuliſſet, præſertim cùm teſte Chriſto Lucæ 15. v. 7. majus gaudium ſit in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, quàm ſuper nonaginta novem juſtis. Sanè, licèt pœnitentia Davidis expreſſa foret in lib. 2. Reg. tamen Eccleſiaſticus, enuntiato lapſu ejus, ſubjungit: *Dominus purgavit peccata ipſius.* Quid ni ergo & ſimiliter de Salomone ſubjunxiſſet: *Noviſſimè quoque egit pœnitentiam?* Idque præſertim ideo, quia de hujus pœnitentia nec in lib. 3. Reg. nec in 2. Paralip. ulla mentio facta erat.

Itaque ſicut impiiſſimum Achaz, alioſque malos Reges ideo exiſtimamus eſſe damnatos, quia in Scriptura leguntur graviſſima peccata contra veram Religionem commiſiſſe, & nullibi quidquam de eorum pœnitentia habetur; ſic etiam exiſtimandum videtur de Salomone: quia hic ſimiliter graviſſima peccata contra veram Religionem feciſſe legitur, & nullibi quidquam de ejus pœnitentia in Scriptura commemoratur. Ac proinde dici nequit, quod hoc argumentum ſit purè & merè negativum; ſiquidem, ut ex mox dictis patet, maximè fundatur in poſitivo.

Prob. 6. Lib. Deut. cap. 17. v. 17. præceperat Deus, ut Rex Iſraël non haberet argenti & auri immenſa pondera. Contra hoc autem præceptum rurſus graviter deliquit Salomon, dum tyrannum egit, & duriſſimè afflixit ſubditos, imponendo eis immania tributa: nam ædificato Templo & exſtructis Palatiis Regiis, talia tributa imponere injuſtum erat; cum tunc tributa illa non niſi luxui uxorum ejus in magna parte deſervirent. Atqui tamen de hoc peccato non egit pœnitentiam; ergo &c.

Prob. min. Ut de hoc peccato condignam egiſſet pœnitentiam, debuiſſet illa tributa deponere, aut ſaltem notabiliter diminuere, uti per ſe clarum eſt. Jam verò iſta tributa nec depoſuit, nec ullo modo diminuit, quandoquidem poſt ejus mortem adhuc durarent, ùt patet ex cap. ſeq. v. 4. ubi queribundi filii Iſraël accedunt Roboäm filium ejus dicentes: *Pater tuus duriſſimum jugum impoſuit nobis: tu itaque nunc imminue paululùm de imperio patris tui duriſſimo, & de jugo graviſſimo, quod impoſuit nobis, & ſerviemus tibi.*

Prob. 7. Si Salomon veram pœnitentiam egiſſet, debuiſſet idolorum fana deſtruere: ſiquidem non poterat converſus eſſe ad Dominum, niſi ſublatis occaſione proximâ peccandi, ſcandaloque communi omnium, qualia erant illa fana: nam quemadmodum, ut aliquis veram pœnitentiam agat de fornicatione v. g. debet concubinam è domo ſua ejicere; ita ſimiliter ſi Salomon veram pœnitentiam egiſſet de idololatria, debuiſſet deſtruere fana, quæ ædificaverat Idolis. Nec juſtam cauſam habere poterat permittendi ſuis mulieribus impium illum idolorum cultum, aut illa fana derelinquendi. Atqui tamen non videtur iſta fana deſtruxiſſe, cùm diu poſt mortem ejus manſerint, & tandem per Joſiam Regem deſtructa ſint; ergo non egit veram pœnitentiam.

Putant quidem aliqui, quòd ea obſervaverit, vel deſtruxerit, uſque ad rudera, quæ ab impiis reædificata vocantur excelſa Salomonis. Verùm præterquam quòd hoc ſine fundamento aſſeratur, etiam obſtare videtur Sacer textus 4. Reg. 23. v. 13. ubi de Joſia dicitur: *Excelſa quoque... quæ ædificaverat Salomon Rex Iſraël Aſtaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offenſioni Moäb, & Melchom abominationi filiorum Ammon, polluit Rex.*

SOL-

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Quamvis v. 12. capitis citati lib. 4. Reg. dicatur, quòd Josias destruxerit altaria, quæ fecerat Manasses in duobus atriis templi Domini: Item etsi 2. Paralip. 33. v. 22. de Amon narretur, quòd cunctis Idolis, quæ Manasses fuerat fabricatus, immolaverit & servierit, inde non sequitur, quòd Manasses altaria, & idola, à se fabricata non destruxerit; siquidem quòd ea destruxerit, liquet ex mox citato cap. lib. 2. Paralip. ubi v. 15. de Manasse ita loquitur Sacer textus: *Abstulit deos alienos, & simulacrum de domo Domini: Aras quoque, quas fecerat in monte domûs Domini, & in Jerusalem, & projecit omnia extra urbem.* Ergo nec ex præcitato textu lib. 4. Reg. sequitur, quòd Salomon Idolorum fana non destruxerit.

℟. Neg. conseq. Nam licèt Manasses altaria idololatrica, & deos alienos abstulerit, tamen adhuc rectè dicitur Josias ea destruxisse, & Amon cunctis istis Idolis immolasse & servivisse, quia cunctis diis, quibus olim Manasses statuas fabricari curaverat, Amon filius ejus novas aras, & statuas rursum fabricari fecit; & sic dicuntur eadem altaria, & Idola, non materiâ aut numero, sed re signatâ. To igitur *quæ fecerat, & fabricatus fuerat Manasses*, ideo in præcitatis Scripturæ locis additur, quia, ùt ex 2. Paralip. 33. v. 22. colligitur, Amon denuo erigi, & instaurari curavit talia altaria, & fabricari fecit talia prorsus idola, qualia ante ipsum fecerat, & fabricatus fuerat Manasses; quæ altaria & idola dicitur destruxisse Rex Josias. At cum in Scriptura nullibi legatur, quòd aliquis impius in monte Oliveti talia fana, & quidem eisdem diis, ædificari fecerit, qualia, & quibus diis fana ædificari fecerat Salomon, ideo in supra citato textu to *quæ ædificaverat Salomon Rex Israël*, non ob aliam rationem videtur additum, nisi ad designandum, quòd Josias eadem numero fana destruxerit, quæ Salomon ædificaverat: ac consequenter dici nequit, quòd ista fana à Salomone destructa sint.

Obj. 2. Plurimi ex Salomonis successoribus in Scriptura laudantur, tamquam pientissimi Reges, ùt Asa, Josaphat &c. Atqui tamen illi ista fana & excelsa non destruxerunt; ergo & Salomon eo non obstante potuit esse piissimus, & condignam pœnitentiam egisse; præsertim cùm facilius sit plebem ad idololatriam provocare, quàm revocare.

℟. Non esse parem Salomonis, aliorumque Regum causam: nam diviso Regno, & populo jam depravato, Asa, Josaphat, & alii quidam pii Reges potuerunt aliquam rationabilem causam habere, ob quam ista fana non destruxerint: sed Salomon nullam ea relinquendi potuit habere justam rationem, cùm maxima esset ejus potentia & authoritas, & illius tempore non populus (ùt in objectione falsò supponitur) sed ipse solus, & ejus uxores idola colerent: siquidem populus tantùm post mortem Salomonis ad idololatriam declinare cœpit. Etenim populus Israël, seu decem tribus, depravatus fuit per Jeroboäm, ùt habetur cap. seq. Populus autem Juda & Benjamin ad idololatriam seductus est per Roboam, infra cap. 14. & lib. 2. Paralip. cap. 12. v. 1. ubi dicitur: *Cùm roboratum fuisset Regnum Roboäm & confortatum, dereliquit legem Domini, & omnis Israël cum eo.* Id est, non tantùm decem tribus, quæ antè defecerant, sed etiam tribus Juda & Benjamin cum Rege suo Roboäm legem Domini dereliquerunt, & ad idololatriam declinaverunt.

Obj. 3. Psal. 88. v. 29. de Salomone dici videtur: *In æternum servabo illi misericordiam meam.* Item v. 34. *Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.* Atqui illa non stant cum æterna Salomonis damnatione; ergo &c.

℟. Neg. maj. Primus enim locus de Davide agit, & sub illius typo de Christo & Ecclesia. Secundus locus quidem de Davidis filio tractat, sed de Messia, ex Davide per D. Virginem descensuro, propriè intelligitur. Interim quatenus de Salomone etiam forsan intelligi potest, agit de solo regno ejus terreno, promittiturque quòd eo non sit privandus, sicut privatus fuerat Saül.

Clariùs hoc dicitur 1. Paralip. 17. v. 13. *Misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo, qui ante te fuit.* Item 2. Reg. 7. v. 15. *Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli à Saül, quem amovi à facie mea.* Id est, quem rejeci à singulari favore, quo antea, dum ipsum ad Regnum promovi, prosequebar. Nam sicut phrasi Sacræ Scripturæ usitatâ *ponere faciem super aliquem*, singularem favorem significat, sic *amovere faciem ab aliquo*, seu, quod idem est, *amovere aliquem à facie sua*, idem valet, quod non favere, ùt in cap. 7. lib. 2. Reg. observat Sanctius. Hinc in statim citata Sacræ Scripturæ verba subtiliter observat Estius, quòd sicut ex eis evinci non potest, Saülem esse damnatum (quamvis id aliunde probetur) ita nec inde concludi possit, Salomonem esse salvum, sed id aliunde probari deberet.

Quòd autem jam memorata expositio sit genuina, patet ex ipsamet Scriptura (qua certè melior non potest dari sui interpres) Ecclesiastici 47. ubi sacer Scriba reflectens ad præmemoratam Dei promissionem, v. 24. ita eam exponit: *Deus autem non derelinquet misericordiam suam, & non corrumpet, nec delebit opera sua,* NEQUE PERDET A STIRPE NEPOTES ELECTI SUI (Davidis) *& semen ejus, qui diligit Dominum, non corrumpet.* Ex quibus certò constare videtur, promissionem divinam de non auferenda misericordia à Salomone, nihil aliud denotare, quàm regnum temporale à nepotibus Davidis, seu à posteris Salomonis non esse penitus auferendum, sicut fuit ablatum à posteris Saül.

Obj. 4. Hoc cap. v. 43. dicitur: *Dormivitque Salomon cum patribus suis, & sepultus est in civitate David patris sui.* Atqui hæc verba important parem cum patribus requiem, mortem, & sepulturam; ergo & salutem.

℟. Neg. min. pro prima parte, & simul conseq. nam per similia verba Scriptura indicat simpliciter mortem, vultque Spiritus Sanctus hac phrasi tantummodo designare, Salomonem mortuum esse, sicut & patres ejus mortui sunt, non ponendo vim in æqualitate statûs, in quo mortui sunt, sed solam designando mortalitatem.

Constat hoc ex morte impiissimi Regis Jeroboäm, de quo etiam infra cap. 14. v. 20. dicitur: *Et dormivit cum patribus suis.* Nec refert etiam quod sit sepultus in civitate David patris sui; quia in ea quoque sepultus legitur filius ejus Roboäm 2. Paralip. 12. v. 16. Et tamen certè nemo inde probare poterit, quòd Roboäm sit salvus.

Obj. 5. Salomon fuit JEDIDIA, id est Deo charus: item fuit typus Christi, & scriptor canonicus trium librorum sacrorum; ergo non videtur in æternum reprobatus.

℟. Neg. conseq. Nam tantùm fuit Deo charus in juventute sua. Unde Deus quidem ipsum tunc valde dilexit, in quantùm ei tamquam filio charissimo multa bona temporalia, & gratias gratis datas in præsenti vita contulit: verumtamen post lapsum ejus suscitavit ipsi hostes, uti ex hoc cap. patet, eumque deinceps usque ad vitæ finem videtur afflixisse. Sanè, etsi Saül in principio Regni sui morum innocentiâ fuerit sicut puer unius anni, & ita bonus ut non esset melior illo, ac consequenter Deo apprimè charus, tamen hoc non obstante, est damnatus; ergo non repugnat, quominùs propter fundamenta supra allegata idem dicatur de Salomone.

Fuit autem Salomon typus Christi, quia fuit Rex pacificus, Templum ædificavit &c. sicut Christus pacem mundo attulit, Ecclesiam fundavit &c. Ex quo non sequitur, quòd per omnia usque in finem typus Christi permanserit.

Quòd verò Scriba fuerit, & Amanuensis Spiritûs Sancti, causam ejus potiùs aggravat, & ingrati lapsûs fœditatem exaggerat. Sanè ad majorem Judæ reprobationem pluriniùm conducit, quòd Apostolicâ aliquando fulserit dignitate.

Obj. 6. Deus lib. 2. Reg. cap. 7. v. 14. promiserat Davidi se Salomonem, si peccaret, arguturum *in virga virorum, & in plagis filiorum hominum*: id est,

est, se eum puniturum clementi, humanâ, & temporali pœnâ, sicut solent homines filios castigare. Vide quæ desuper antè dicta sunt pag. 341. Atqui si Salomon æternam damnationem incurrerit, non est solummodo argutus in virga virorum, & in plagis filiorum hominum, sed in gladio severi Judicis, morte acerbissimâ plectentis, & in plagis servorum dæmonis; ergo dici nequit, quòd Salomon luat pœnas æternas.

℞. Neg. conseq. Quia pænæ temporales, propter peccata inflictæ, non necessariò excludunt æternas. Patet hoc in impiis Israëlitis, tum sub Moyse in deserto, tum sub Judicibus, propter peccata sua temporali pœnâ punitis: Item in iniquis Regibus, & simul in populo Israël, quibus Deus hoc lib. & lib. seq. ob idololatriam minatus fuit, ac inflixit pœnas temporales, & tamen certum est, quòd non omnes isti propterea evaserint pœnas æternas. Itaque argumentum propositum non subsistit, quia ex antecedente affirmativo deducitur conclusio negativa.

Nec refert, quòd ista, uti & multa alia verba præcitato capite lib. 2. Reg. sint dicta ad solatium Davidis; quia Davidem ista non ita intellexisse, quasi certus foret de salute Salomonis, liquet ex 1. Paralip. 28. ubi de salute ejus admodum anxius, ipsum ita alloquitur v. 9. *Tu autem Salomon fili mi, scito Deum Patris tui, & servito ei corde perfecto, & animo voluntario... si quæsieris eum, invenies: si autem dereliqueris eum,* PROJICIET TE IN ÆTERNUM. Ex quibus verbis manifestum videtur, Deum non tantùm promisisse Davidi se Salomonem, si peccaret, arguturum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum, sed etiam per ipsum Davidem Salomoni minatum fuisse virgam reprobatoriam, id est se eum arguturum in plagis servorum dæmonis, seu puniturum pœnâ æternâ.

Illud igitur cap. 7. lib. 2. Reg. unicè ad solatium Davidis dixit Deus, quòd Salomonem, si peccaret, esset quidem puniturus, sed tamen misericordiam Davidi promissam, de perpetuando in ejus stirpe Regno, non esset ablaturus, sed ècontra effecturus, ut ejus posteri perpetuâ successione regnarent in tribu Juda: idque non solùm, & merè propter regnum temporale (quod David non adeo curabat) sed præcipuè propter Christum, ex Regia Davidis stirpe nasciturum, in quo Regnum Davidis perpetuaretur in omnem æternitatem.

Obj. 7. Proverb. 24. v. 32. ubi nostra Vulgata habet: *Quod cùm vidissem, posui in corde meo & exemplo didici disciplinam:* Versio LXX. Interpretum habet: *Novissimè ego quoque egi pœnitentiam, respexique ut eligerem disciplinam.* Ergo Salomon, utpote Author istius libri, verè pœnituit. Ante responsionem

Nota, de authenticitate istius textûs magnum posse moveri dubium; partim, quia in aliis Versionibus nihil simile habetur; & partim, quia S. Aug. supra citatus (qui tamen Versionè LXX. Interpretum utebatur) apertè dicit, Scripturam nihil de pœnitentia Salomonis, vel indulgentia Dei omnino commemorare. Interim gratîs dato, quòd textus sit authenticus,

℞. Verba illa non esse intelligenda de pœnitentia ob simulacrorum cultum, sed de pœnitentia ob negligentiam colendi animum, vel Regnum, aut propter aliquid simile, antequam simulacra inania veneraretur: imò de pœnitentia cujuscumque hominis, cujus Salomon eo loco personam sustinet, intelligi potest.

Porro hæc solutio videtur erui ex ipso textu, si attentè legatur à versu 30. usque ad 33. Horum enim versuum non alius apparet sensus, quàm hic: Ego videns damna pigri, & pigritiæ in inculto agro, ac vinea, reflectens & ascendens ad animam meam, in virtutibus tepidam & torpidam, cùm Deus illam mihi dederit, ut strenuè velut agrum Dei eam excolerem, cœpi pœnitere & compungi, ac destinavi animo eligere disciplinam, puta diligens studium, & exercitationem virtutum. Verùm quid obstat, quominùs Salomon etiam similem pœnitentiam egerit ante scandalosum suum lapsum? Quandoquidem quotidiana experientia declaret, homines etiam piè viventes subinde esse tepidos, & negligentes in exercitatione virtutum.

Inst. Eodem lib. cap. 30. v. 2. Salomon de se ipso dicit: *Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum.* Atqui ante lapsum hoc dicere non potuit, cùm planè nosceret, se præ omnibus hominibus sapientiâ, & prophetico spiritu Deo esse ornatum; ergo &c.

℞. Neg. min. Nam per illa verba "significat Salomon„ inquit S. Gregor. Nazianzenus Orat. 29. post initium, "nullam se propriam habere prudentiam, „sed divinâ & perfectiori sapientiâ afflari. Siquidem & Paulus, cùm ajebat Galat. 2. *Vivo autem, „non ego, vivit verò in me Christus;* non utique de „se ipso quasi mortuo loquebatur, sed tamquam „de eo, qui præstantiorem quàm vulgus mortuum „soleat, vitam ageret, utpote qui veræ vitæ, nul„loque mortis fine circumscriptæ particeps esset.„ Sensus ergo est: Si sapientiam humanam, quam proprio studio didici, comparem cum sapientia divina, sive quam à Deo accepi, potiùs stupidus & stolidus, quàm sapiens sum. Et ideo subdit: *Sapientia hominum non est mecum.*

Obj. 8. Salomon est indubitatus Author libri Ecclesiastes: Atqui ex variis locis istius libri patet, quòd egerit pœnitentiam; ergo &c.

Prob. min. 1. Quia cap. 2. v. 9. dicit: *Sapientia quoque perseveravit mecum.*

2. Quia ibidem v. 8. ait: *Rursus detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissimè laboravi habiturus hæredem post me.*

3. Cap. 7. v. 27. asserit: *Inveni amariorem morte mulierem &c.*

4. Denique per totum librum assiduè exclamat: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas!*

Neque dicendum videtur, librum istum à Salomone scriptum esse ante lapsum: nam cap. 3. v. 10. ita scribit: *Et omnia quæ desideraverunt oculi mei, non negavi eis; nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in iis quæ præparaveram: & hanc ratus sum pacem meam, si uterer labore meo.*

Item cap. 7. v. 16. scribit: *Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ: Justus perit in justitia sua, & impius multo vivit tempore in malitia sua.*

℞. Neg. min. & suppositum, scilicet quòd librum hunc Salomon scripserit post lapsum suum.

1. Quia nullam in eo de lapsu suo facit mentionem, sed potiùs asserit contrarium, dicens: *Sapientia quoque perseveravit mecum:* id est, sincerum de rebus agendis judicium practicum, ac cum recta voluntatis electione conjunctum, mecum perseveravit. Unde Chaldæus, teste A Lapide, vertit: *Sapientia auxiliata est mihi.* Hinc & cap. 1. v. 12. ait: *Proposui in animo meo quærere, & investigare* SAPIENTER *de omnibus, quæ fiunt sub sole.* Ergo dum hæc scribebat, necdum in stultitiam prolapsus erat: quod difficulter intelligitur in sententia contraria: adeoque primus locus potiùs favet.

Secundo loco tantùm detestatur laborem, quem adhibuit, ut divitias post se relinqueret hæredi, quem ignorabat qualis esset futurus, nec de idololatria vel ullam mentionem facit.

3. Mulierem morte amariorem esse &c. invenire potuit ante lapsum, cùm viri etiam sanctissimi noverint, quòd inter omnia prælia Christianorum duriora sint prælia castitatis, in quibus agones sustinent omni morte amariores. Item castissimi apprimè noverunt, quòd mulier luxuriosa sit laqueus venatorum, & sagena cor ejus, vincula sint manus illius. Ergo inde nihil concludi posse videtur pro pœnitentia Salomonis.

4. Licèt exclamet: *Vanitas vanitatum!* non propterea ejurat scandalosam suam idololatriam, sed vanitatem illam sitam asserit in opibus, deliciis, honoribus, cantibus, populis &c. nec uspiam de idolorum cultu vel verbum habet: quod tamen certò facere debuisset, si verè post lapsum pœnituisset.

Item

Item dum cap. 2. v. 7. dicit, se habuisse familiam multam, eam tantùm dicit sitam fuisse in servis ac ancillis; de mulieribus verò alienigenis, seu de mille uxoribus nihil omnino commemorat: quod tamen rursus certò fecisset, si hunc librum post lapsum scripsisset.

5. Ad capitis 2. versum 10. dico, Salomonem de se loqui eo tempore, quo voluptatibus quidem indulgebat, sed moderatè, & honesto fine; scilicet ut indagaret, & experiretur quid in singulis esset boni, & num aliquâ re animus hominis satiari, & in illa conquiescere posset. Agit ergo ibidem de desiderio oculorum, & de cordis voluptate intra terminos licitos, quamquàm experientia eorum fuerit ipsi causa excessûs, & ruinæ.

6. Denique dies vanitatis possunt illud tempus designare, quo Salomon, cùm sæcularium rerum concupiscentiâ tenebatur, quærebat opes, honores, delicias, & oblectationes hujus mundi: hæc enim vanitati, & inanitati obnoxiæ sunt. Ergo inde rursus probari nequit, quòd liber Ecclesiastæ sit scriptus post ejus lapsum.

Inst. S. Chrysost. Serm. contra concubinat. circa finem dicit, quòd Salomon multum laboris & solicitudinis insumpserit, "magnificas ædificando domos, „copiosum coacervando aurum, congregando can„torum choros, varia genera ministrorum mensæ „& popinæ, quærendo animæ suæ voluptatem ab „honorum, & corporum formosorum gratia, & „omnem, ut ita dicam, oblectationis, & refrigerii „viam sectando. At ubi inde ad se reversus, & „quasi ex umbrosa quadam abysso ad lumen veræ sa„pientiæ respicere valuit, tunc sublimem illam, & „cælis dignam emisit vocem: *Vanitas vanitatum*, „dicens, *& omnia vanitas.* „ Ergo S. Chrysost. „censet, quòd Salomon librum Ecclesiastæ scripserit post lapsum suum.

℞. Neg. conseq. Nam, ùt ex verbis objectis manifestum est, S. Chrysost. tantùm docet, quod Salomon istum librum scripserit post illud vitæ suæ tempus, quo magnificas ædificaverat domos, multas opes coacervaverat, cantorum choros congregaverat, deliciarum, & oblectationis viam sectatus fuerat &c. Ex quo minimè sequitur, quòd illum scripserit, postquam illicitis, & fœtidis voluptatibus immersus fuerat. Quin imò id citato Serm. apertè videtur negare Chrysost. dum parùm infra ita pergit: "Quamvis autem à Salomone sæculis superiori„bus non tam multa sapientiæ exigebatur diligentia: „*neque enim delicias lex vetus prohibebat*, neque aliis „frui supervacnis dicebat vanum: attamen & sic se „habentibus rebus, in ipsis contueri licebit, quàm „viles, & vanitati obnoxiæ res sint.

Ex quibus, uti & ex superioribus S. Chrysost. verbis confirmantur ea, quæ supra dicta sunt, scilicet quòd Salomon vanitatem suam sitam esse dixerit in opibus, cantibus, honoribus, in formosis hominibus, seu populis &c. Item quod libro Ecclesiastæ cap. 2. v. 10. loquatur de deliciis, & voluptatibus intra terminos licitos, sive de illis, quas lex vetus non prohibebat: ac denique quod per dies vanitatis intelligat illud tempus, quo oblectationibus, aliisque similibus mundanis rebus animum suum recreabat. Ac proinde ex omnibus supra allegatis nequaquam probatur, quod Salomon de scandaloso suo lapsu veram egerit pœnitentiam.

Obj. 9. Ad aliqualem saltem laudem Judæorum lib. 2. Paralip. cap. 11. v. 17. dicitur: *Confirmaverunt Roboäm filium Salomonis per tres annos: ambulaverunt enim in viis David & Salomonis annis tantùm tribus.* Atqui ad laudem Judæorum id dici non posset, si Salomon peccatis suis immortuus foret: nam in hoc supposito non annis tantùm tribus, sed & pluribus annis in viis Salomonis bonis & malis ambulassent; ergo &c.

℞. Neg. min. Nam de impiissimo Amon, filio Manassis, quidem dicitur 4. Reg. 21. v. 21. *Ambulavit in omni via, per quam ambulaverat pater ejus: servivitque immunditiis, quibus servierat pater ejus &c.* Si ergo ad vituperium Amonis dicatur, quod ambulaverit in omni via (mala videlicet) per quam ambulaverat Manasses, licèt hic in senectute fecerit bonum, & conversus sit; quare ad laudem Judæorum quoque dici non potuit, quòd per tres annos ambulaverint in viis (bonis videlicet) Salomonis, quamvis hic in senectute fecerit malum, & impœnitens mortuus sit?

Confirmatur ulteriùs responsio data ex lib. 2. Paralip. cap. 26. v. 4. ubi ad laudem Oziæ dicitur: *Fecitque quod erat rectum in oculis Domini, juxta omnia quæ fecerat Amasias pater ejus.* Atqui tamen ly *omnia* ibidem tantùm designat omnia opera bona, quæ fecit Amasias in initio regni sui: siquidem hic in fine gravissimè peccavit; & quòd peccatis suis immortuus sit, ex cap. 25. citati libri Paralip. satis verisimile apparet: Ergo etiam, dum ad laudem Judæorum dicitur, quòd ambulaverint in viis Salomonis, id tantùm intelligitur de viis primis, non verò de ultimis. Ac proinde sicuti ex textu mox citato non probatur Amasiam esse salvum, ita nec ex altero evincitur Salomonem esse salvum.

Obj. 10. in lib. Gen. Moyses refert lapsum protoparentum, & ne vel verbum habet de eorum pœnitentia. Item lib. 2. Reg. cap. 11. v. 4. refertur peccatum Bethsabeë, & nullibi quidquam dicitur de ejus pœnitentia. Atqui tamen inde malè quis deduceret omnes istos esse damnatos; ergo similiter malè deducitur Salomonem esse damnatum, ex eo quòd Scriptura recensito ipsius lapsu, altissimè taceat ejus pœnitentiam.

℞. Neg. conseq. Disparitas est, imprimis quantùm ad Adamum, quòd hujus pœnitentiam Spiritus Sanctus alibi commemoret (nimirum lib. Sapient. cap. 10.) uti & Sancti Patres; quòd de Salomone nullibi in Scripturis fieri, assarit S. Aug. ùt ante vidimus. De Evæ verò pœnitentia, etsi hæc in Scriptura non sit descripta, constat ex continua traditione Ecclesiæ; quia omnes Doctores eam pœnituisse, communiter asserunt: sed nulla existit talis traditio de pœnitentia Salomonis.

Præterea, quamvis in lib. Gen. expressis verbis non describatur pœnitentia Adami & Evæ, tamen ex decursu istius libri satis evidens est, quòd pœnitentiam egerint: siquidem ex historia Geneseos manifestè deducitur, quòd filios suos in cultu, & timore Dei educaverint, modum sacrificandi, aliosque ritus colendi Deum eis tradiderint; ergo inde satis clarè patet, quòd ipsi similiter post lapsum suum Deum, ùt decet, coluerint &c. ac consequenter pœnitentiam egerint. Unde si ex Scriptura æquè manifestum foret, quòd Salomon post turpissimum lapsum suum, rursus Deum, ut decet, coluisset; etiam tunc diceremus ipsum pœnituisse, quamvis ejus pœnitentia claris verbis in Scriptura non esset expressa.

Denique ad id, quod de Bethsabeë objectum est, & similia alia exempla, quæ aliunde objici possent, dico, quòd, cùm ejus peccatum tantùm transiens fuerit, & ipsa in vera religione, & fide perseveraverit, etiam piè credendum sit ipsam pœnituisse. Verùm peccata ejus filii Salomonis non transeuntia, sed permanentia fuerunt, ùt satis clarè videtur insinuare Ecclesiasticus cap. 47. siquidem ibidem primò refert ejus virtutes, & deinde subjungit turpissimum lapsum, & in eo finem facit. Hinc S. P. Aug. opponens lapsum Davidis lapsui Salomonis, lib. 3. de Doct. Christ. cap. 21. rursus ita scribit: *Quia in isto viro* (Davide) *immoderatæ libidinis non permansio, sed transitus fuit; propterea etiam ab arguente Propheta ille illicitus appetitus* HOSPES *vocatus est... At in Salomone non quasi hospes transitum habuit*, SED REGNUM LIBIDO POSSEDIT.

Obj. 11. Lib. 2. Paralip. cap. 9. v. 29. dicitur: *Reliqua autem operum Salomonis priorum & novissimorum, scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis, in visione quoque Addo Videntis, contra Jeroboäm filium Nabat.* Atqui si illi libri adhuc extarent, fortè ejus pœnitentiam nobis certam facerent; præsertim liber Addo Prophetæ: nam non videtur ipse potuisse efficaciter arguere, & ad pœnitentiam revocare Jeroboäm, Regem ido-

idololatram, ex gestis Salomonis, nisi ostenderet ipsum pœnitentiam egisse; & tamen, eâ non obstante, perdidisse in filio decem tribus Regni sui: vel potiùs, non videtur potuisse scribere gesta Salomonis contra gesta Jeroboämi, nisi illius pœnitentiam opponendo hujus pertinaciæ; ergo &c.

℟. Licèt ex textu objecto erui videatur, quòd Addo usus sit gestis Salomonis, ut ex eis argueret Jeroboämum, & eum fortè etiam ex eisdem ad pœnitentiam revocaret, tamen inde non sequitur, quòd Salomon pœnitentiam egerit: nam non obstante ipsius impœnitentiâ, potuit nihilominus Addo ex ejus gestis Jeroboämum arguere, & ut ab incepto malo desisteret, hortari; idque duplici modo. 1. Proponendo ipsi, quòd, etsi Salomon idola ritu externo coluerit, tamen populum non seduxerit, nec etiam impediverit, quominùs in Templo Jerosolymitano sua sacrificia offerret &c. quæ tamen omnia faciebat Jeroboäm. 2. Proponere poterat Jeroboämo, quomodo Salomon, qui non tam graviter deliquerat, quàm ipse de facto delinquebat, non tantùm pœnis temporalibus, sed etiam æternis à Deo punitus sit: ut sic terreretur, & ad pœnitentiam revocaretur Jeroboäm: siquidem aptissimum, & optimum, magnos & perversos peccatores ad pœnitentiam revocandi medium est, eis proponere pœnas aliis etiam non adeo graviter delinquentibus, ac ipsi de facto delinquunt, quondam à Deo inflictas. Ac proinde ex præcitato textu lib. 2. Paralip. conjicere non possumus, quòd fortè Salomonis pœnitentia fuerit descripta in libro Addo Videntis.

Obj. 12. S. Thom. docet Salomonem esse salvum; nam de Regimine Principum lib. 3. opusc. 20. cap. 8. de Salomone ita scribit: " Tradunt Hebræi, ut „ Hieron. refert in commento super Ecclesiaste, „ quòd in fine vitæ suæ, ex multis vexatus suum „ recognovit errorem, seque disposuit ad pœnitentiam in commissis, librumque præfatum composuit, in quo sicut expertus, cuncta diffinit vanitati subjacere: subjiciens se divino timori ad suorum observantiam mandatorum.

℟. Opusculum istud non esse S. Thomæ, sed alterius Authoris, ut bene probat Bellarminus lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, Observatione secundâ in opera S. Thomæ. Et quamvis D. Thomæ foret, equidem inde nihil sequeretur: quia non dicit, Salomonem esse salvum, sed tantùm ait, quòd Hebræi tradant ipsum esse salvum. Jam verò Traditiones Hebraïcæ, quamvis multa vera contineant, tamen etiam plurimas complectuntur nugas, ac fabulas. Et quidem quòd circa pœnitentiam Salomonis nugas, & fabulas complectantur, satis demonstrant illa, quæ habet Abulensis Q. 13. in cap. 7. lib. 2. Regum, ubi ex S. Ambrosio refert sequentia: " Hebræi aiunt „ Salomonem venisse in Templum, quod ipse ædificaverat, cum quinque virgis, quarum quatuor „ tradidit peritis legis, ut verberaretur ab illis pro „ pœnitentia; qui communi consilio diffinierunt non „ esse mittendam manum in Christum Domini, „ quia David dixerat: *Nolite tangere Christos* „ *meos*. A se ipso autem depositus est, & retinuit „ solam tribum Ephraïm, & bipartitum fecit imperium.

Quòd Salomon se ipsum deposuerit à Regno &c. nedum fabulosum, sed apertissimè falsum est, cùm ex Scriptura tum hîc cap. seq. tum lib. 2. Paralip. cap. 10. clarissimè constet de contrario. Meritò proinde Traditiones Hebraïcæ, circa hanc materiam rejiciuntur tamquam nugatoriæ, & fabulosæ.

Si denique opponatur authoritas Patrum §. 1. citatorum, qui apertè videntur asserere, Salomonem pœnitentiam egisse, eis opponi potest authoritas Patrum §. 2. citatorum, qui non minùs apertè asserunt ipsum peccatis suis immortuum esse: nam dum SS. Patres in aliqua quæstione inter se non conveniunt, impossibile est omnibus adhærere.

Cap. 12. narratur quomodo Roboäm, qui Salomoni in Regno succedebat, duriora responsa dederit populo, qui eisdem exacerbatus, quoad decem tribus se ab illo separat, Regemque creat Jeroboäm, qui vitulos aureos erigit, & populum ad idololatriam declinare facit. Circa hæc quidem hîc inquiri posset, an decem tribus licitè excusserint jugum Roboäm, & Regem sibi constituerint Jeroboäm? Sed nos hanc quæstionem potiùs omittendam, quàm multis discutiendam arbitramur.



CAPUT XIII.

Mittitur à Deo Propheta, qui Jeroboämo incensum idolo offerenti prædicit super altare illud sacrilegum Sacerdotes excelsorum immolandos: At contra præceptum Domini apud Bethelitas cibum sumens, mox à leone occiditur.

QUÆSTIO UNICA.

Qualis Propheta fuerit vir Dei, qui hîc redarguit Jeroboämum?

VErs. 1. *Et ecce vir Dei:* Id est, Propheta missus à Deo (ad nascentem Jeroboämi idololatriam redarguendam) *venit de Juda in sermone Domini:* Id est, instinctu Domini, ùt exponunt Tirinus & A Lapide; sive habens sibi commissum sermonem impio Regi denuntiandum, ùt dicit Dionys. Carthusianus.

℣. 2. *Et exclamavit contra altare... Ecce filius nascetur domui David, Josias nomine, & immolabit super te Sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te incendet.* Cùm in Regno Juda à Roboäm usque ad Josiam, qui hîc prædicitur Sacerdotes illos immolaturus, intercesserint tredecim Reges, rectè observat Abulensis sensum Prophetiæ non esse, quòd aliqui de Sacerdotibus, qui tunc erant, quando vir Dei locutus est ista, mactandi essent à Josia super illud altare: sed sensus est, quòd Josias esset occisurus Sacerdotes excelsorum, qui ejus tempore offerrent incensum; aliorum autem ossa exhumaret, & concremaret in detestationem idolorum. Quod ergo dicitur: *Qui* NUNC *in te thura succendunt*, id hoc sensu intelligitur, quòd Josias ejusdem generis sacrificulos, non illos ipsos, qui tempore hujus vaticinii vivebant, sed iis impietate pares esset occisurus. Impleta autem est hæc Prophetia per Josiam lib. 4. Reg. cap. 23. v. 16. Porro de præfato viro Dei hîc quæri potest, an ipse fuerit Propheta diversus à tribus istis famosis Prophetis, scilicet Semeïa, Ahia Silonite, & Addone? Ad quod quæsitum

℟. Affirmativè. Et ratio est, quòd vir ille Dei primo anno Regni Jeroboami venerit ad ipsum, dum eodem anno jam fabricaverat vitulos, ut ne semel quidem statutis temporibus Israëlitæ ascenderent in Jerusalem. Et quidem primâ die, qua consecratum est altare in Bethel, ad Jeroboamum missus est; atque statim post visionem suam, & Prophetiam contra Jeroboam (quia contra mandatum Dei panem in Bethel manducaverat) à leone occisus est, ùt patet ex v. 24. Jam verò Semeïas ad minimum vixit usque ad annum 18. Regni Jeroboam, ergo non fuit idem cum illo viro Dei.

Subsumptum hoc patet ex Scriptura 2. Paralip. 12. v. 15. ubi dicitur: *Opera verò Roboam prima & novissima, scripta sunt in libris Semeiæ Prophetæ, & Addo Videntis.* Porro, ut patet ibidem v. 13. *Roboam... decem, & septem annis regnavit in Jerusalem.* Ergo Semeïas ad minimùm, ut novissima Roboami opera describeret, pertigisse debuit ad annum 18. Regni Jeroboam: nam hic eodem anno cœpit regnare super decem tribus, quo super Judam & Benjamin regnavit Roboam. Deinde cum Addo non tantum opera Roboami, sed etiam Abiæ filii ejus gesta descripsisse referatur 2. Paralip. 13. v. 22. multò minus Addo potuit esse idem ille, de quo hoc cap. agitur, quippe qui initio Regni Roboam occisus sit.

Deni-

Denique quòd etiam Ahias Silonites non fuerit ille vir Dei, inde patet, quòd post mortem istius viri Dei, infra cap. 14. Jeroboam miserit uxorem suam ad Ahiam Silonitem, ut eum consuleret super filii sui infirmitate.

Obj. 1. Tempore Roboam, & Jeroboam in Scriptura tantum fit mentio trium Prophetarum, scilicet Ahiæ, Semeïæ, & Addonis; ergo vir ille Dei fuit unus è tribus istis Prophetis.

℟. Disting. ant. Tantum fit mentio istorum Prophetarum, expressis nominibus, concedo; sub generali nomine Prophetæ, nego antecedens.

Patet hoc ex v. 11. ubi dicitur: *Propheta quidam senex habitabat in Bethel*; ad quem v. 20. *factus est sermo Domini*, quique ipsi inobedienti viro Dei dixit v. 22. *Non inferetur cadaver tuum in sepulchrum patrum tuorum:* quod revera contigisse, patet ex v. 29. & 30.

Deinde v. 32. Prophetes ille senex confirmat sermonem Domini venturum, quem prædixerat vir ille Dei contra altare, quod erat in Bethel; ergo saltem plures, quàm tres, sub generali nomine extiterunt Prophetæ tempore Roboami, & Jeroboami.

Inst. Prophetes ille senex, teste Emmanuele Sa, fuit falsus Propheta: Unde & Paraphrastes Chaldæus dicit, quòd fuerit *Propheta mendax*. Addunt alii, hac sola causâ Prophetam hunc desiderasse istius viri Dei præsentiam in mensa sua, ut is factus inobediens à Deo puniretur, & in ejus punitione ipsius authoritatem deprimeret, Jeroboamque dubitantem, & de destruendis vitulis cogitantem, in impia sua sententia seu idololatria confirmaret; ergo ex isto Pseudo-Propheta non probatur plures tunc fuisse Prophetas.

℟. Neg. conseq. Quia dici potuit *Propheta falsus, mendax &c.* cum revera dicens v. 18. *Angelus locutus est mihi &c.* mentitus sit; vel perniciosè (si per punitionem viri Dei intenderit confirmare Jeroboami impietatem) vel saltem officiosè, si hoc fecerit ad sibi procurandum meritum hospitalitatis, ut volunt Theodoretus, Procopius, & alii. Ex quo tantùm sequitur, quòd dono Prophetiæ fuerit abusus, licèt revera prophetaverit v. 22. & 32.

Obj. 2. Addo prophetavit contra Jeroboäm, ùt liquet ex 2. Paralip. 9. v. 29. ubi dicitur, quòd reliqua operum Salomonis *scripta sint in visione Addo Videntis, contra Jeroboäm filium Nabat.* Ergo Addo fuit ille vir Dei, qui hîc prophetavit contra Jeroboäm.

℟. Neg. conseq. Quia loco citato 2. Paralip. non dicitur Addo prophetasse contra Jeroboäm *in Bethel:* Atqui tamen hoc dicitur hic v. 1. de viro Dei; ergo licèt Addo contra Jeroboäm prophetasse dicatur, non sequitur quòd fuerit idem cum illo viro Dei, qui contra eum prophetavit in Bethel.

P. An vir Dei graviter, an verò tantùm leviter peccaverit, dum v. 18. & 19. permisit se à Propheta sene decipi, & in ejus domo contra præceptum Dei panem manducavit?

℟. Eum verisimiliùs tantùm leviter peccasse: nam malè egit quidem, quia nimis facilè & temerè credidit alteri Prophetæ mentienti; debuisset enim magis spiritum ejus, & oraculum suum, verbis ipsius contrarium, examinare, ac cogitare, quòd si Deus, qui expresè ei mandaverat non comedere in Bethel, vellet præceptum suum revocatum, id sibi immediatè revelaturus fuisset. A peccato tamen gravi excusari potest, quia Prophetam senem credidit esse veracem. Unde S. P. Aug. lib. de cura pro mortuis cap. 7. ita scribit: " Voluit Dominus servum „ suum ita plectere, quia non suâ contumaciâ spre- „ verat præceptum ejus implere, sed alienâ decipien- „ te fallaciâ, obedire se credidit, quando non obedi- „ vit: neque enim putandum est, ita fuisse interemp- „ tum morsu bestiæ, ut ad supplicium tartareum ejus „ anima raperetur; quandoquidem ipsum ejus cor- „ pus idem leo, qui occiderat, custodiret: jumen- „ to etiam, quo vehebatur, illæso, & simul cum „ illa immani fera, intrepidâ præsentiâ ad sui Domi- „ ni funus adstante. Quo miraculi signo apparet ho- „ minem Dei coërcitum potiùs temporaliter usque „ ad mortem, quàm punitum esse post mortem.

Similia etiam habet S. Greg. lib. 4. Dialog. cap. 24. Ex quibus communiter deducunt Authores, hunc virum Dei venialiter tantùm peccasse; & ob hoc peccatum veniale à Deo, qui est summus vitæ, & necis omnium Dominus, temporali morte punitum. Unde & ipse errore suo cognito, prædictam sibi, & à Deo immissam mortem patienter excepit.

Cap. 14. Uxor Jeroboäm, mutato habitu, consulit Ahiam Prophetam de filii sui ægroti sanitate, qui mortem illius prædicit, totiusque familiæ Jeroboämi interitum. Sesac Rex Ægypti invadit Raboäm, & diripit domum Domini in Jerusalem. De hac autem invasione agemus lib. 2. Paralip.

CAPUT XV. XVI.

Abia regnat super Judam. Minatur Deus excidium Baäsæ Regi Israël: Seipsum cum palatio regio succendit impius Zambri.

QUÆDAM RESOLVUNTUR.

CAp. 15. v. 1. *Igitur in octavo decimo anno regni Jeroboäm filii Nabat regnavit* (id est incepit regnare) *Abiam super Judam*, succedens in throno Roboämi patris sui.

℣. 2. *Tribus annis regnavit;* non omnino integris, sed incompletis. Patet hoc; quia v. 9. dicitur quòd Abiæ successerit Asa anno vigesimo Regni Jeroboäm; ergo non tribus annis completis, sed duobus regnavit: nam ab anno decimo octavo usque ad vigesimum sunt tantum duo anni. Ut ergo tres anni inveniantur, numerari debet annus decimus octavus, & ille fuit primus annus Regni Abiæ, secundus fuit decimus nonus, & tertius fuit vigesimus Regni Jeroboäm. Sic exponunt Abulensis, Cajetanus, & alii. Scripturis enim familiare est synecdochicè partem pro toto computare. Sic Christus dicitur tribus diebus fuisse in sepulchro, quia fuit per partem diei primæ & tertiæ, die autem secundâ integrâ. Dici etiam posset, quòd Abia inceperit regnare anno decimo octavo Regni Jeroboäm incipiente, & vigesimo ad finem vergente mortuus sit: & in hoc supposito ferè tribus annis integris regnavit.

℣. 3. *Ambulavitque in omnibus peccatis patris sui* (Robaämi) *quæ fecerat ante eum, nec erat cor ejus perfectum coram Domino Deo suo, sicut cor David patris ejus*: id est, proavi ejus; more enim Scripturæ etiam progenitores mediati patres dicuntur.

℣. 4. *Sed propter David dedit ei Dominus Deus suus lucernam* (id est filium successorem) *in Jerusalem.* Hoc Deus fecit, non merè propter promissionem Davidi factam, sicut exponunt Calvinistæ; sed propter promissionem factam occasione meritorum, seu propter merita Davidis. Unde subjungit Scriptura

℣. 5. *Eò quòd fecisset David rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Uriæ Hethæi*: Id est, excepto facinore, quod commisit adversùs Uriam Hethæum, uxore ejus per adulterium abutendo, & ipsum interficiendo. Sed cùm in aliis etiam peccaverit David, ùt in juramento funditus delendi totam familiam Nabal Carmeli 1. Reg. 25. in sententia injustè lata contra Miphiboseth 2. Reg. 16. in vana, & superba enumeratione populi 2. Reg. 24. quomodo ergo excepto sermone Uriæ Hethæi dicitur non declinasse à præceptis Domini?

Communis Interpretum explicatio est, alia peccata, quæ à Davide patrata sunt, ejus esse ordinis ac gradûs, ut cum peccato cædis Uriæ Hethæi comparata, quodammodo minima & vix æstimanda videantur. Ita Abulensis Q. 3. Hugo Cardinalis, Lyranus, & alii. Itaque Scriptura hic nominat solum peccatum contra Uriam commissum, quia per hoc gravissimè peccaverat; ita ut id nullam mereretur excusationem, nec ullo virtutis velamine contegi posset: scilicet quia post patratum adulterium deliberatâ prorsus voluntate occidi curavit innocentem: alia

verò ejus peccata aliquam excusationem admittunt, ùt antea suo loco dictum fuit.

Videtur etiam posse dici, quòd specialiter de ejus adulterio & homicidio fiat mentio, quia juxta legem Levit. 20. & Deuter. 22. adulter debebat occidi; similiter & homicida juxta legem Exod. 21. & Levit. 24. debebat morte plecti: eàdem pœnâ etiam puniri debebat idololatria, ùt habetur Exod. 22. Duo ergo priora crimina, quæ morte plecti debebant, fecerat David; sed posterius, quod est longè gravissimùm, utpote directè contra Deum, non perpetrarat.

Impio Abiæ succedit pientissimus filius Asa, qui idololatriam, aliaque nefanda crimina aufert: sed de his, aliisque ejus gestis agemus in lib. 2. Paralip.

Cap. 16. dicitur factus sermo Domini ad Jehu filium Hanani contra Baäsa Regem Israël, & v. 3. Jehu ex mandato Dei ait: *Ecce ego demetam posteriora Baäsa.* Vox Hebraïca *Achare* tam posteros, quàm posteriora significat. Unde Pagninus ex Hebræo transtulit: *Ego removeo posteros*, Arias: *Egò succidens posteros Baäsa.* Sensus ergo est: Ego posteritatem ejus penitus delebo.

℣. 7. *Cùm autem in manu Jehu filii Hanani Prophetæ verbum Domini factum esset contra Baäsa ... ob hanc causam occidit eum, hoc est, Jehu filium Hanani Prophetam.* Menochius sic exponit: Occidit Rex Baäsa Prophetam Jehu, quem ob Prophetiam occisum martyrem pronuntiat A Lapide.

Nota, ubi in textu latino habetur: *Ob hanc causam occidit eum*, in Hebræo haberi: *Et super* (seu *propter*) *hoc percussit eum.* Similiter etiam habent LXX. Interpretes, & Chaldæus. Omnes autem isti omittunt hæc verba: *Hoc est, Jehu filium Hanani Prophetam.* Hinc Lyranum secutus R. P. Bukentop censet ista verba non esse de textu; sed vel irrepsisse ex indocto marginali scholio, vel ad summùm esse explicationem Interpretis, putantis illud *eum*, ubi dicitur: *Occidit eum*, intelligi de Jehu Propheta.

Motivum ipsius est, ista verba: *Hoc est, Jehu &c.* non haberi in Hebræo, Chaldæo, & Græco, ùt dictum est; deesse pariter à multis libris Vulgatæ. Insuper non esse consuetudinem Scripturæ, quòd ita loquatur: *Hoc est &c.* sed ubicumque similis terminus in Vulgata occurrit, ad summùm est quoddam prævium additamentum Interpretis explicantis aliquid præcedens. v. g. Gen. 35. v. 18. *Id est, filius doloris.* Exod. 12. v. 11. *Id est, Transitus.* Deuter. 23. v. 2. *Hoc est, de scorto natus.*

Huic adde, quòd Jehu filius Hanani Propheta diu vixerit post mortem Baäsæ filiique ejus Elæ: nam 2. Paralip. 19. v. 2. legitur occurrisse Regi Josaphat, qui tantùm incepit regnare anno quarto Achab. Nec alius quisquam Propheta Jehu filius Hanani admittendus videtur, quàm iste, qui hoc cap. prophetavit contra Baäsa, & postea adhuc superstes occurrit Regi Josaphat. Ita discurrit R. P. Bukentop.

Itaque juxta hunc Authorem in istis verbis: *Ob hanc causam occidit eum*, ly *eum* non intelligitur de Propheta Jehu, sed de Rege Baäsa; & To *occidit* intelligitur de Deo, ita ut sensus sit, quòd Deus Baäsam ob peccata ejus occiderit, eum peste, aut præmaturâ morte extinguendo.

℣. 18... *Zambri... mortuus est* (v. 19.) *in peccatis suis, quæ peccaverat faciens malum coram Domino, & ambulans in via Jeroboäm.* Cùm non videatur Zambri septem dierùm spatio, quibus regnavit in Thersa (ùt dicitur v. 15.) speciem pietatis, aut impietatis potuisse exhibere, putat Menochius de antèacta vita hîc haberi sermonem; cujus finis fuit suicidio infamis, & desperatione plenus.

CAPUT XVII. XVIII. XIX.

Elias Propheta, cœlum triennio claudens, inducit super Israël siccitatem & sterilitatem: pascitur à corvis, deinde à muliere Sarephtana. Increscente fame, Elias adit Regem Achab, eumque severè corripit: cum 450. Pseudo-Prophetis Baäl solus certat, eosque, miraculo ignis è cælo in victimam evocati superatos, jugulat, & pluvias terræ reddit. Deinde fugiens furorem impiæ Jezabelis, in deserto pastus ab Angelo, pergit in montem Horeb, ubi Deus ei apparet in sibilo auræ tenuis.

Enarrantur, ac resolvuntur nonnulla de actis & gestis Eliæ.

UT impii Regis Achab, æquè ac conjugis ejus sceleratæ Jesabelis, ardorem in propaganda idololatria reprimeret, & compesceret Deus, suscitavit Eliam, zelo & spiritu fortitudinis admirabilem. Itaque

Cap. 17. v. 1. *Et dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaäd.* Quamvis Adrichomius *Thesbam* collocet in tribu Gad, inde non sequitur, quòd Elias non fuerit de tribu Levitica, sed ex tribu Gad: siquidem, ùt adhuc alibi dictum est, illi, qui erant de tribu Levitica, spargebantur per omnes Tribus, ut eas in fide, & cultu Dei erudirent. Eliam ex familia Aäron, seu è genere Sacerdotali ortum volunt S. Epiphanius lib. de vita & interitu Sanctorum, Isidorus lib. de vita & morte Sanctorum, Joannes Episcopus Jerosolymitanus tom. 9. Bibliothecæ Patrum, Simeon Metaphrastes apud Surium, & Dorotheus in Synopsi.

Dixit autem Elias ad Regem Achab: *Vivit Dominus Deus Israël*: Formula jurandi est, & idem denotans, ac juro per Deum viventem: *in cujus conspectu sto* (id est, cui servio; unde Chaldæus habet: *Ante quem ministro*) *si erit annis his ros & pluvia &c.* In hujusmodi locutionibus, & maximè apud Hebræos, quando jurant, particula *si* accipitur pro *non*. Hinc S. Jacobus Apost. in Epistola sua cap. 5. v. 17. ait: *Elias... orationę suâ oravit, ut non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex.*

Eliam virginitatem coluisse perpetuam, communis est veterum Patrum, constansque sententia, inquit Sanctius. Ita censent S. Hieron. lib. 1. cont. Jovinianum, & ad Eustochium de custodia virginitatis; S. Ambros. lib. 1. de Virginibus, S. Ephrem lib. 1. Parænesi 1. cæleste donum vocat castitatem, ad quam exemplo Eliæ alios adhortatur, dicens: *Donum Monachi optimum est virginitas, curru ipsum ad cœlum cum Elia vehens.* Addit A Lapide, virgines quoque, vel cœlibes fuisse Eliseum, cæterosque Eliæ discipulos, idque esse indubitatum: quin & ex ipsis plures pro vera Dei Religione à Jezabelę occisos, martyrii lauream adeptos esse.

Postquam autem Elias Achabo prædixisset, quòd nulla futura esset pluvia, nisi juxta oris sui verba, id est, nisi ipse verbis & precibus illam adduxisset; inde ex mandato Dei recessit, & absconditus fuit in Torrente Carith, ubi v. 6. *Corvi deferebant ei panem & carnes mane... & vesperi, & bibebat de torrente.* Quòd hæc ex Regis Achabi culina ad Eliam fuerint delata, existimat Abulensis. Nec propterea necesse est dicere, corvos intrasse Regis culinam, quia dici potest, quòd cibi isti imperceptibiliter afferrentur ab Angelis ad locum aliquem in deserto, ex quo corvi eos ulteriùs deferebant ad Eliam. Cæterùm, sive isti cibi ex culina Achab, sive aliunde allati fuerint, mirifica hîc fuit Dei providentia erga servum suum Eliam,

Eliam, qui corvos, cæteroquin rapaces & crudeles, curâ Angelorum ad id ministerium impulit, à voracitate compescuit, & ad condictum locum conduxit.

Post tempus aliquod exsiccato torrente Carith, dixit Deus ad Eliam v. 9. *Surge & vade in Sarephta Sidoniorum.... præcepi enim ibi mulieri viduæ, ut pascat te.* Verbum *præcepi* videtur hîc idem significare, ac *providi & ordinavi*, ùt v. 4. ubi dicit Deus se præcepisse corvis, ut eum pascerent. Quamvis enim mulier capax esset præcepti propriè dicti, nullum tamen præceptum tale à Deo accepisse videtur: idque deducit Estius ex eo, quod Scriptura de illa referat v. 12. quod se morituram putaret unà cum filio, consumptâ modicâ farinâ, quam habebat. Hoc certo non putasset, si, ùt nonnulli admittunt, Deus ipsi revelasset adventum Eliæ, ac jussisset, ut eum exciperet & pasceret, eò quòd ipse esset provisurus utrique.

Cap. 18. v. 1.... *In anno tertio*, scilicet siccitatis & famis in Israël grassantis, ex mandato Dei reversus est Elias, & ostendit se Achabo, quem suâ idololatriâ Israëlem turbasse, liberè edicit, eumque severè redarguit. Deinde postquam in monte Carmelo sacrificasset, & prope Torrentem Cison Pseudo-Prophetas interfecisset,

℣. 41. *Ait.... ad Achab: Ascende, comede, & bibe, quia sonus multæ pluviæ est.* Regem ire ad prandium jussit, ait Josephus lib. 8. Antiq. cap. 7. nec esse ampliùs sollicitum, brevi enim se visurum pluviam. Acsi diceret Elias: jam placata est ira Divini Numinis, sumptâ ultione de impiis idololatris, quocirca nunc mihi Deus revelavit pluviam mox venturam, imò jam sonitum venti, qui ingentem pluviam præire solet, audire videor.

℣. 42.... *Elias autem ascendit in verticem Carmeli*, ibique Deum, pro obtinenda pluvia, oraturus, *pronus in terram posuit faciem inter genua sua*, v. 43. *Et dixit ad puerum suum: Ascende, & prospice contra mare*, scilicet mediterraneum, quod ad Occidentem terræ promissæ situm est, & ex monte Carmelo, illi valde vicino, videri poterat. *Qui cùm ascendisset, & contemplatus esset, ait: Non est quidquam. Et rursum ait illi: Revertere septem vicibus.* Non est sensus, quòd semel imperaverit Elias ut famulus septies rediret; sed septem distinctis vicibus dixit: *Revertere.* Unde Menochius ait, non insinuari quod puero dictum sit, ut iret rediretque septies, quasi deambulando; sed quòd Propheta septies dixerit famulo, ùt iret ad contemplandum mare, ac totidem vicibus ille redierit ad Dominum suum, nuntians ei se nullum pluviæ vestigium agnoscere.

Notant hîc Abulensis, aliique Interpretes quòd Deus, qui v. 37. & 38. ad orationem Eliæ ignem miserat ad devorandum Holocaustum, non illico ad preces ejus pluviam dederit; quia prior oratio fiebat coram populo, cujus fides periclitabatur, si tardiùs ignis descendisset; nunc verò populus aberat. Fortè etiam Deus pluviam distulit, ne Propheta aliquid humanitus ab inani gloriola pateretur.

℣. 44. *In septima autem vice, ecce nubecula parva, quasi vestigium hominis ascendebat de mari.* Chaldæus vertit: *Ecce nubes parva, sicut vola manûs hominis ascendit de Occidente*, id est de mari mediterraneo. Sensu allegorico Author serm. 201. de Temp. inter opera S. Aug. dicit: " Helias figuram „ habuit Domini Salvatoris.... Helias oravit, ut plu„ via in terram veniret: & Christus, ut in cordi„ bus humanis gratia divina descenderet. Quod au„ tem dixit Elias ad puerum suum: *Vade, & con„ sidera septies*, septiformem S. Spiritûs gratiam, „ quæ danda erat Ecclesiæ, designabat. Et quia ip„ se dixit, se vidisse nubeculam parvulam ascenden„ tem de mari, carnem Christi figurabat, quæ in „ mari mundi istius nascitura erat. „

Cap. 19. v. 3. *Timuit ergo Elias*, scilicet furorem, & indignationem Reginæ Jezabel, quæ propter occisos ab illo Sacerdotes Baäl, etiam ipsi mortem minabatur. Permisit autem eum Deus timere unius feminæ minas, qui nec Regem, nec Regios satellites, nec furentes Sacerdotes antè timuerat; ne nimis elevaretur ex constantia præcedente, sed ut suam agnosceret imbecillitatem; quemadmodum Theodoretus Q. 59. advertit.

℣. 4. *Et perrexit in desertum, viam unius diei. Cùmque venisset, & sederet subter unam juniperum petivit animæ suæ* (id est sibi) *ut moreretur.* Optavit sibi mortem immitti à Deo, ne incidens in manus Jezabelis, & ab ea occisus, videretur superatus ab illa, & cum ipso pariter devicta vera Religio: Jezabel enim jactasset se occidisse Eliam, & cum eo supplantasse Dei cultum, & fidem. Optat ergo à Deo sibi mortem immitti, ne illa à Jezabele inferatur, non tam sibi, quàm Dei cultui, & Religioni. Unde dicit: *Sufficit mihi Domine*, hucusque vixisse, ac tot, tantisque beneficiis ornatum fuisse; sufficit mihi vicisse Achab, ac Pseudo-Prophetas occidisse. *Tolle* ergo *animam meam*, ne eam tollat Jezabel cum meo, ac tuo dedecore, & infamia. Quia igitur non ex impatientia, sed ex motivo majoris virtutis sibi mortem exoptavit, ideo nullo modo hîc peccavit Elias.

℣. 8.... *Ambulavit in fortitudine cibi illius*, nempe panis subcinericii, *quadraginta diebus & quadraginta noctibus, usque ad montem Dei Horeb.* Opinatur Abulensis, illi subcinericio pani nullam vim fuisse insitam ad corroborandum per 40. dies Eliam, fugandamque esuriem; sed sumpto illo cibo Deum suâ potestate hæc præstitisse.

Attamen verisimilius est, quod Deus aliquam vim illi cibo indiderit, quæ humidum radicale illis diebus conservaret, qualem vim arbor vitæ in statu innocentiæ etiam continebat: Nam Scriptura non dicit Eliam ambulasse *in fortitudine Dei*, sed *in fortitudine cibi illius*; ergo fortitudo inerat cibo, & cibus robur conferebat, & per cibum Deus.

Porro Deus Eliam consolatus, illi dicit v. 15. & 16. *Unges Hazaël Regem super Syriam, & Jehu filium Namsi unges Regem super Israël: Eliseum autem filium Saphat... unges Prophetam pro te.* Cum Elias nullum ex illis tribus unxisse referatur (nam Hazaël non fuit unctus ab Elia, sed designatus est Rex ab Eliseo, quem ad eum misit Elias; Jehu verò in Regem Israël unctus fuit ab uno Elisei discipulo, ùt patet ex 4. Reg. 8. v. 13. & seq. Nec etiam legitur unxisse Eliseum in Prophetam, sed tantùm misit pallium suum super illum, ùt dicitur hîc v. 19.) putant Abulensis & Salianus, verbum *unges* debere sumi impropriè per catachresim pro *designabis* Regem, vel, ei Regnum deferes. Sensus autem textûs est: Unges, vel designabis illos, ut ultionem justam de Baälitis, quam tu, ô Elia, adeo desideras, peragant. Et hinc in Eliæ laudibus dicitur Ecclesiast. 48. v. 8. *Qui ungis Reges ad pœnitentiam*, id est ad pœnam, & ultionem impiorum, ut sint instrumenta, quibus Deus utitur ad puniendos impios.

Sanchez tamen tò *unges* accipit propriè, censetque omnes tres ab Elia fuisse unctos, quamvis Scriptura id non exprimat: ideo enim videtur Elias jussu Dei rediviisse per desertum in Damascum, quæ longior & inamœnior via erat, ut Hazaëlem illic in Regem ungeret. Hæc sententia videtur verior, tum quia accipit verbum *unges* propriè, tum quia v. 15. Dominus mittit Eliam in Damascum, ut Hazaëlem ungat; quò nec mitti, nec ire debuisset, si tantùm per alium debuisset illum creare Regem.

Nec obstat, quòd Hazaël 4. Reg. 8. de se ipso humillimè loquatur, dum ibidem v. 13. vocat se servum Elisei: quia vel locutus est, ùt David post unctionem suam, vel Prophetæ non satis credidit. Unde nec quidem ab Eliseo fuit creatus Rex; sed Eliseus tantùm illi dixit loco mox citato: *Ostendit mihi Dominus te Regem Syriæ fore.*

Nec obstat etiam, quòd Jehu 4. Reg. 9. v. 6. in Regem Israël unctus fuerit ab uno Elisei discipulo: quia non implicat, quominùs bis unctus fuerit.

P. Quomodo hîc dicatur v. 17. *Et erit, quicumque fugerit gladium Hazaël, occidet eum Jehu: & quicumque fugerit gladium Jehu, interficiet eum Eliseus*; cùm Eliseus nullos occidisse legatur?

℟. Quidam, inquit Estius, hoc ad pueros illos referunt, Elisei irrisores, imprecatione ejus ab ursis laceratos 4. Reg. 2. v. 24. Alii non improbabiliter intelligunt Eliseum punivisse idololatras gladio verbi sui. Sic Angelomus in hunc locum interpretatur gladium spiritûs. Alii verò putant eum verè aliquos idololatras interfecisse, quamvis hoc Scriptura non narret.

Verùm quidquid desuper fit, non videtur textui adversari hic sensus: Istos idololatras, quibus tu, ô Elia, indignaris, scilicet Achab & uxorem ejus, totamque familiam ejus, & Sacerdotes Baäl occidet Hazaël; quod si aliqui reliqui fuerint, illos occidet Jehu; quod si tunc adhuc aliqui evaserint, illos occidet Eliseus: verbo, nullus ipsorum mortem violentam evadet. Ut autem hoc oraculum verificetur, non requiritur ut Eliseus aliquos interfecerit; sed sufficit, quod interfecti fuerint ab Hazaël, vel si aliqui mortem evaserint, interfecti fuerint à Jehu, prout revera accidit: nam Achab occisus est à Syris, infra cap. 22. & filius ejus Joram à militibus Hazaëlis vulneratus 4. Reg. 8. v. 28. parùm post ibidem cap. 9. v. 24. à Jehu occisus est. Deinde eodem cap. v. 33. jussit impiam Jezabelem præcipitari ex fenestra, & postea omnem progeniem Achab deleri, & omnes Sacerdotes Baäl occidi, ùt ibidem patet ex cap. 10. ac proinde nulli evaserunt occidendi ab Eliseo.

Cap. 20. hujus lib. Achab Rex Israël, ope divinâ, bis triumphat de Benadab gloriabundo Syrorum Rege.

Cap. 21. v. 2. *Locutus est Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam... daboque tibi pro ea vineam meliorem: aut si commodius tibi putas, argenti pretium, quanto digna est.* v. 3. *Cui respondit Naboth: Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi.* Merito recusavit Naboth vendere vineam suam, quia id erat contra legem Levit. 25. v. 26. & seq. ubi statuitur, ne possessiones hæreditariæ abalienarentur: imo etiam urgente necessitate divenditæ, anno Jubilæi debebant ad pristinum Dominum redire. Naboth vero, quamvis esset pauper & tenuis, non tamen premebatur necessitate vendendi vineam; & prævidebat, si ea converteretur in hortum Regis, omnem sibi spem præclusam, recuperandi eam etiam in Jubilæo.

Interim Naboth ob denegatam Regi vineam, jussu Jezabelis lapidatur, & Achab ejus vineam occupavit, verisimiliter titulo confiscationis; quia Naboth erat judicatus reus læsæ majestatis.

****

CAPUT XXII.

Regi Achab sciscitanti, an sit eundum ad bellum, Pseudo-Prophetæ prædicunt victoriam, Michæas verò Propheta exitium: Achab concomitante Josaphat Rege Juda, procedit adversùs Syros pro obtinenda *Ramoth Galaäd*, ubi sagittâ transfixus occumbit.

QUÆSTIO UNICA.

Quomodo Achab in Ramoth Galaäd a Syris devictus, & occisus sit?

VErs. 2. *In anno autem tertio* (post fœdus initum inter Benadab & Achab, supra cap. 20. v. 34.) *descendit Josaphat Rex Juda ad Regem Israël*, puta ut eum inviseret occasione mutuæ amicitiæ & affinitatis, paulò antè contractæ: nam Joram filius Josaphat in uxorem duxerat Athaliam, quæ erat Achabi & Jezabelis filia, ùt colligitur ex lib. 2. Paralip. cap. 21. & 22.

Achab autem volens Ramoth Galaäd tollere de manu Regis Syriæ, rogat Josophat Regem Juda, ut secum velit venire ad præliandum in Ramoth Galaäd; cui petitioni annuente Josaphat, Achab congregat 400. circiter Pseudo-Prophetas, qui omnes unanimiter ipsi responderunt, quòd Dominus in manu ejus esset daturus Ramoth Galaäd. Sed dictis Pseudo Prophetarum diffidens Josaphat, curat advocari Prophetam Domini.

℣. 15. *Venit itaque* (Michæas verus Propheta Domini) *ad Regem, & ait illi Rex: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaäd ad præliandum, an cessare? Cui ille respondit: Ascende, & vade prosperè, & tradet eam Dominus in manus Regis.* Non est hîc mendacium, sed ironia, quam ex gestu, vel ex modo ipsius loquendi statim percepit Achab. Unde v. 16. gravissimè adjurat Prophetam, ut seposito joco apertè loquatur in nomine Domini, id est responsum det quodcumque Dominus ei suggesserit. Adjuratus itaque Michæas —

℣. 17. *Ait: Vidi cunctum Israël dispersum in montibus, quasi non habentes pastorem.* Insinuat Michæas, moriturum Regem Achab, Pastorem populi Israëlitici, in prælio, nihilque gravius passuros Israëlitas ab exercitu Syriæ.

℣. 19... *Vidi Dominum sedentem super solium suum:* visio ista in imaginatione fuit Michææ repræsentata; Deus enim in imaginatione Michææ pingebat, & quasi exhibebat hanc speciem & formam consilii, ut videretur sibi videre Deum consultantem de modo decipiendi Regem Achab. Unde S. P. Aug. lib. 2. ad Simplic. Q. 5. de hac visione ita scribit: *Dixit autem hoc Michæas Propheta quomodo sibi fuerat demonstratum... cùm etiam rerum imaginibus... tamquam verbis instruitur.*

Addidit verò Michæas, in hac visione imaginaria & symbolica se vidisse *omnem exercitum assistentem ei à dextris & à sinistris*: id est Angelos, ùt ait Menochius. A vero alienum apparet, quòd dicit A Lapide, scilicet, à dextris erant Angeli, à sinistris diaboli, unde exivit ille, qui dixit v. 22. *Egrediar & ero mendax in ore omnium Prophetarum ejus.* Siquidem ad exercitum cæli nullo modo pertinent diaboli, ùt notat Estius. Egressus est ergo spiritus ille de loco suo, non enim erat inter Angelos, ait Emm. Sa. *Et dixit Dominus: Decipies, & prævalebis: egredere, & fac ita.* Non tam imperio, quàm permissione divinâ opus habebat hic spiritus nequam, ad decipiendos Prophetas Baäl; quod ergo ei dicitur, *egredere &c.* non est jubentis, sed permittentis. Unde Aug. loco præcitato rursus ita scribit: " De Spiritu mendacii, per quem deceptus est „ Achab, hoc intelligamus... Deum scilicet omni„ potentem, & justum distributorem pœnarum præ„ miorumque pro meritis, non solùm bonis, & „ sanctis ministris uti ad opera congrua, sed etiam „ malis ad opera digna: cùm illi pro sua perversita„ te nocere appetunt, sinantur autem tantum quan„ tum ille judicat, qui omnia in mensura, & nu„ mero, & pondere disponit. „ Porro Achab jam initurus prælium,

℣. 30. *Dixit .. ad Josaphat: Sume arma, & ingredere prælium, & induere vestibus tuis.* Mendosè hîc positum esse *tuis* pro *meis*, contendunt nonnulli; & sic etiam habet Versio LXX. in Bibliis Regiis: *Cooperiam me, & ingrediar in bellum, & tu induere vestibus meis.* Sed quòd debeat legi *tuis*, patet ex Versione Hebraïca Pagnini & Ariæ: item ex Chaldæo, & ex Vulgata nostra Latina 2. Paralip. 18. v. 29. ubi constanter legitur *tuis*. Juxta Tirinum etiam in Græco habetur *tuis*.

Porro Achab *Rex Israël* (v. 30.) *mutavit habitum suum*: depositis regiis insigniis, assumpsisse videtur vestem gregarii militis, ne agnosceretur ab hoste. Verebatur enim Prophetiam Michææ: attamen hanc formidinem dissimulans, specie honorandi Regem Juda, illum solum regio cultu incedere volebat, quasi solum Josaphat totius exercitûs Ducem vellet agnosci. Sed invênit eum fatum etiam sine insignibus, ait Josephus lib. 8. Antiq. cap. 10.

℣. 34. *Vir autem quidam tetendit arcum, in incertum sagittam dirigens, &* CASU PERCUSSIT *Regem Israël.* Fuit hic casus fortuitus respectu militis Syri, qui quasi ludibundus sagittam emisit; at respectu Dei, sagittam dirigentis, non fuit casus, sed destinatus ictus. *Inter pulmonem & stomachum.*

2. Pa-

2. Paralip. 18. v. 33. dicitur: *Inter cervicem & scapulas.* Utrumque verum est: nam hæc sagitta intravit inter cervicem & scapulas Achabi, exiit vero inter stomachum & pulmones. Ita Abulensis. Hîc ergo narratur sagittæ exitus, in Paralip. ejus ingressus, inquit A Lapide. Sed Menochius, & alii passim explicant, sagittam missam à pedite in Achabum, currui insistentem, adeoque altiorem; & sic intrasse inter pulmonem & stomachum, ascendendo autem in corpus exiisse inter cervicem & scapulas. Ex quo vulnere mortuus est Achab; canesque linxerunt sanguinem ejus.

Interim dubium hîc moveri potest, quomodo cap. 21. v. 19. Elias ex mandato Dei dixerit ad Achab: *Hæc dicit Dominus: In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum*, quandoquidem ex v. 38. cap. 22. clarum videatur, quod canes linxerint sanguinem Achab in Samaria: at vero sanguinem innocentis Naboth linxerunt in Jezrahel?

Dicunt Hebræi, arma Regis Achab, sanguine ejus tincta, abluta fuisse in piscina Jezrahel, & tunc canes sanguinem ejus linxisse.

Melius tamen dici videtur, Deum mitigasse, & revocasse hanc pœnam ob pœnitentiam Achabi; ita ut malum, quod ei minatus fuerat in propria persona, distulerit in personam filii, ut insinuatur cap. 21. v. 29. Et revera quod pœna ejus mitigata sit, etiam inde liquet, quod cap. 21. v. 24. dicatur: *Si mortuus fuerit Achab in civitate, comedent eum canes, si autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cœli:* Id est, regium cadaver manebit insepultum; & tamen hoc cap. 22. v. 37. dicitur Rex sepultus in Samaria.

DILUCIDATIO
IN PRIORA CAPITA
LIBRI IV. REGUM.
PRÆFATIO.

Quartus Liber Regum exordium sumit à defectione Moäbitarum, qui cùm antea Regibus Israël ex pacto servirent, nunc videntes eorum potentiam imminutam, jugum excusserunt, sicut & Idumæi.

Quamvis Hebræi hunc librum quartum cum tertio conjungant, & in unum volumen redigant, eos tamen aptiùs dividunt Latini. Gens enim Judaïca, quæ lib. 3. sub Salomone exhibita fuerat florentissima, & hucusque, licèt bipartito, tamen amplissimo imperio, etiam eb exteris populis tributa exigebat; hîc cœpit deficere, eòque tandem adducta est, ut decem tribus priùs Assyriis, deinde duæ cogerentur servire Babyloniis, per eos in captivitatem abductæ.

Enimverò quia Regnum Israël priùs fuit infectum idololatriâ, quàm Regnum Juda, ideo citiùs defecit: & quia in defectione utriusque Regni intervenit prævaricatio legum, simul etiam exhibetur contra eos exclamatio, comminatio, & adhortatio Prophetarum temporibus illis existentium.

CAPUT I. II.

Moäbitæ excutiunt jugum Ochoziæ, Regis Israël, qui mittit nuntios, ut super valetudine sua consulat Beëlzebub: duos quinquagenarios Principes cum suis, evocato igne cælesti, Elias absumit: cujus spiritum duplicem postulat, & accipit Eliseus.

QUÆSTIO I.

Qua occasione Moäbitæ rebellaverint &c.?

Vers. 1. *Prævaricatus est autem Moäb in Israël.* Cùm Rex Moäbitarum se, & Regnum suum obstrinxisset ad serviendum Regi Israël sub tributo, à data fide defecit; quæ infractio juramenti dicitur *prævaricatio*, prout Lyranus exponit. Unde Chaldæus vertit: *Rebellaverunt Moäbæi in Israël*, scilicet adversùs Ochoziam Regem Israël. Diviso namque Regno Israëlitico sub Roboämo Salomonis filio, divisæ quoque fuerunt regiones, quas David & Salomon sibi fecerant tributarias. Et Moäbitæ quidem Jeroboämo cæterisque Regibus Israël tributa pendebant, ùt patet ex cap. 3. v. 4. Idumæi verò Regibus Juda, ùt patet ex 2. Paralip. 21. v. 8.

Contigit autem hæc Moäbitarum defectio, & rebellio, ùt hîc additur: *Postquam mortuus est Achab.* Hic enim fuit bellicosus, & victorias retulit insignes, ùt habetur 3. Reg. 20. Cùm itaque viderent Moäbitæ, Achab in prælio cæsum, & exercitum ejus in Ramoth Galaäd dissipatum, atque Ochoziam filium ejus juvenem, sumpserunt animos ad excutiendum jugum; sicut circa idem tempus Idumæi rebellaverunt Joram Regi Juda, ùt refertur infra cap. 8.

ỳ. 2. *Ceciditque Ochozias per cancellos cœnaculi sui.* Incipit hîc Deus vindictam sumere de posteris impii Achab: vix enim à biennio filius, & successor ejus Ochozias patris thronum ascenderat, & mox fractis pene cervicibus, nullâ prole relictâ moritur.

Porro cœnaculum dici solet pars domûs sublimior, eaque vel tecto operta, ùt apud Europæos, vel sine tecto sub dio, ùt apud Palæstinos cæterosque Asiaticos: In Palæstina enim solarium, sive tectum erat planum, ut in eo ambulare & cœnare possent. Unde Lyranus dicit eum cecidisse de *Ambulatoria.* Judæis enim Deuter. 22. v. 8. præceptum erat cancellos, seu murum cancellatum in fastigio ædificiorum suorum exstruere, qui deambulantibus in tecto pro lorica erat, & incautos vendicabat à lapsu, ùt loquitur S. Hieron. Epist. 135. ad Suniam & Fretellam. Insinuari itaque videtur, quòd Ochozias è peribolo in hortum v. g. ceciderit.

Misitque nuntios, dicens ad eos: Ite, & consulite Beëlzebub Deum Accaron. Consilio impiæ matris suæ Jezabel, quæ idololatriæ erat addictissima, eum ad idolum potiùs, quàm ad Deum verum confugisse, credibile est.

Cùm autem nuntii de Samaria essent egressi, occurrit illis Elias, eosque graviter increpavit, quòd perinde acsi non esset Deus in Israël, ad consulendum deum alienum proficiscerentur; subjunxitque, propterea Ochoziam Regem de lectulo, in quo jacebat, non surrecturum, sed in sua infirmitate moriturum. Quæ cùm ab eisdem nuntiis relata fuissent Regi, ille furibundus confestim.

ỳ. 9. *Misit... ad eum* (Eliam) *quinquagenarium principem, & quinquaginta qui erant sub eo.* Volebat enim, ut violenter adduceretur si recusaret venire, & puniretur.

Qui ascendit ad eum: sedentique in vertice montis, ait: Homo Dei, Rex præcepit ut descendas. Quinquagenarius quidem vocabat eum hominem Dei, sed intellexit Elias per spiritum Dei, quòd eum sic compellaret, non hoc revera sentiens, sed ironicè &

& derisoriè; quasi diceret: ô Elia, qui te vocas hominem Dei, descende ex vertice montis Carmeli ad nos, ut te quasi captivum deducamus ad Regem, cui mortem prænuntiasti, ut hujus funesti oraculi rationem reddas, & pœnas luas.

℣. 10. *Respondensque Elias, dixit quinquagenario: Si homo Dei sum* (scilicet juxta veritatem, quem tu irrisoriè talem vocas, & nihil posse arbitraris) *descendat ignis de cœlo, & devoret te, & quinquaginta tuos.* Consentiens erat hic quinquagenarius Regi in peccato idololatriæ, & punitione Eliæ; similiter illi, qui erant cum eo; & propter hoc Dei sententiâ erant puniendi, quam in ipsos Elias pronuntiavit, ùt observat Lyranus. Unde hac in re præter justitiam, aut rectæ rationis regulam nihil factum est ab Elia. Proinde notandum ex D. Thoma 2. 2. q. 108. art. 1. ad 4. *Quòd injuria, quæ infertur personæ alicui, quandoque redundat in Deum.... & tunc debet aliquis propriam injuriam ulcisci: sicut patet de Elia, qui fecit ignem descendere super eos, qui venerant ad ipsum capiendum.*

Hinc. S. P. Aug. lib. 1. de Serm. Dom. in monte cap. 20. ita scribit: " Magni & Sancti viri.... nonnulla peccata morte punierunt, quò & viventibus utilis metus incuteretur, & illis, qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum, quod augeri posset si viverent... inde est quòd Helias multos morte affecit... igne divinitus impetrato.

Nec obstat, quòd Lucæ 9. v. 54. reprehenderit Christus discipulos, dum adversùs Samaritanos indignabantur. Enimverò *reprehendit in eis Dominus non exemplum Prophetæ sancti*, ùt Aug. loco præcitato advertit, *sed ignorantiam vindicandi, quæ adhuc erat in rudibus: animadvertens eos non amore correctionem, sed odio desiderare vindictam.*

QUÆSTIO II.

Quid intelligatur per spiritum duplicem, quem ab Elia postulavit Eliseus?

ELiseus sciens Eliam mox è conspectu hominum auferendum, cap. 2. v. 9. dixit ad eum: *Obsecro ut fiat in me duplex spiritus tuus.* Quidam per spiritum duplicem intelligunt spiritum magnum, & excellentem, quo pollebat Elias; non duplò majorem. Ita Emm. Sa. Nec innsitatum est, inquit hic Author, Scripturis *duplex* pro forti & magno, seu copioso accipere, ut Isaïæ 40. *Suscepit de manu Domini duplicia*; & Jeremiæ 17. *Duplici contritione contere eos.*

Alii sic exponunt: *Fiat*, id est impetra à Deo, ut duæ partes tui spiritûs, quasi in tres partes divisi, sint mecum. Unde Pagninus ex Hebræo vertit: *Fiat mensura duarum partium de spiritu tuo super me.* Acsi ex quadam modestia diceret: Non cupio esse tantus, quantus tu es, sed sufficit mihi si de tribus partibus spiritûs tui duas tertias habeam, ita ut unâ tertiâ me prævaleas.

Attamen, ùt observat Estius, huic expositioni parùm consentit quod subjicit Elias: *Rem difficilem postulasti*; quia illa petitio Elisei modesta fuisset. Item v. 15. filii Prophetarum dixerunt: *Requievit spiritus Eliæ super Eliseum*; quod videtur debere intelligi saltem de integro ejus spiritu.

Tirinus putat, ab Eliseo postulari, ut duplicem spiritum impetret, non respectu Eliæ, sed respectu aliorum Prophetarum, quorum Elias pater spiritualis, ac magister erat: ut sicut de hæreditate paterna supra fratres reliquos duplicem portionem olim accipiebat primogenitus, sic Eliseus, qui erat primus inter discipulos Eliæ, quique aliis post raptum Eliæ pro patre erat futurus, duplicem acciperet portionem spiritûs. His præmissis,

℟. & dico 1. Tam Prophetiæ spiritum, quàm miraculorum hic postulat Eliseus. Unde Angelomus dicit: *Spiritus duplex est spiritus Prophetiæ, & miraculorum.* Duplicem ergo gratiam spiritualem petit: gratiam scilicet miraculorum, & gratiam Prophetiæ, quibus ornatus erat Elias, ut magistro suo quàm simillimus evaderet. Ita S. Thom. lib. 4. contra Gentes cap. 11. & nonnulli alii apud Tirinum. Siquidem, teste Apostolo 1. Cor. 12. gratia miraculorum, & gratia Prophetiæ sunt distincta dona Spiritûs Sancti.

Respondit autem Elias: *Rem difficilem postulasti;* tum quia talis gratia non potest dari nisi à Deo immediatè, tum quia pauci Prophetæ leguntur utramque gratiam habuisse.

Dico 2. Hanc gratiam duplò majorem verisimiliter postulavit Eliseus, quàm fuerat in Elia. Unde Hebræi sic exponunt: *Fiat in me spiritus tuus duplex*; id est, habeam duplò majorem, quàm tu ipse habes: idque probat R. Salomon ex eo, quòd in Scripturis legatur Elias fecisse octo miracula, Eliseus verò sexdecim, quæ singula reperiuntur recensita apud Lyranum in hunc locum.

Imò & inter Scriptores Christianos S. Petrus Damiani Serm. 2. de Nativ. S. Joan. Baptistæ dicit: *Si Sacræ historiæ tenorem inspicimus diligenter, uberiorem, sive clariorem Eliseum, quàm Eliam in miraculorum fuisse virtutibus inveniemus.* Et Opusculo sexto cap. 13. tractans de hac materia, rursus ita scribit: " In exhibendis sanè miraculorum signis, vel in Prophetiæ oraculis... gratia Sancti Spiritûs minuitur, vel augetur. Sicut à magistro Eliseus petiit, dicens: *Peto*, inquit, *ut fiat duplex spiritus tuus in me.* Quæ nimirum petiti in Elisei miraculis impleta fuisse dignoscitur, in quibus certè & major virtus, quàm in Eliæ signis, & *duplex numerus invehitur.*

Accedit S. Ambros. serm. 2. de Eliseo, qui exclamat: *ô hæreditas pretiosa, in qua plus hæredi relinquitur, quàm habetur, plus consequitur qui accipit, quàm possideret qui largitur.* Per duplicem spiritum, etiam duplò majorem intelligit Theodoretus. Q. 7. cum Græcis.

Favet etiam quòd sub Elia fames fuerit trium annorum & sex mensium, sub Eliseo duplò longior, scilicet septem annis, etiam ab ipso prædicta, infra cap. 8. Sed & LXX. Interp. vertunt: *Fiat jam spiritus, qui est in te, duplex in me.*

Atque etiam ita legit S. P. Aug. Epist. 57. ubi ita scribit: " Cùm igitur qui ubique est, non in omnibus habitet, etiam in quibus habitat, non æqualiter habitat: nam unde est illud quod Eliseus poposcit, ut duplex in eo fieret spiritus Dei, qui erat in Elia? Et unde in omnibus similibus sunt alii aliis sanctiores, nisi abundantiùs habendo habitationem Dei? „ Ubi S. Doctor satis insinuat, quòd petierit Eliseus spiritum duplò majorem spiritu Eliæ. Et Tract. 74. in Joan. rursus dicit August. " Non solùm non habenti, verùm etiam habenti non incassum promittitur „ (Spiritus Sanctus) " non habenti quidem ut habeatur, habenti autem ut ampliùs habeatur: nam nisi ab alio minùs, ab alio ampliùs haberetur, Sanctus Eliseus Sancto Eliæ non diceret: *Spiritus, qui est in te, duplex sit in me.* „

Dices 1. Si Eliseus postulasset spiritum duplò majorem spiritu Eliæ, hoc inverecundum, imò præsumptuosum fuisset.

℟. Neg. assumpt. quia ista postulatio non inverecunda, imò multò minùs præsumptuosa fuit, sed è contra maximè laudabilis extitit, eò quòd dilectionis instinctu ob salutem proximi Eliseus duplicia signa facere postulaverit, per quæ converteretur populus ad verum Dei cultum, & in vera Dei Religione versaretur.

Atque hinc etiam solutio peti potest, si objiciatur illud Matth. 10. *Non est discipulus supra magistrum.* Nam licet iste locus aliter intelligatur, quam objectio prætendit, tantùm exhibitione miraculorum, ex optimo fine assignato, Eliseus Eliam superare voluit. *Eliseus ergo major est, quàm Elias in exhibitione signorum.*

signorum, quem tamen nequaquam superat in cumulo meritorum, ait S. Petrus Damiani Serm. 2. de Nativ. S. Joan. Baptistæ.

Dices 2. Ecclesiastici 48. v. 4. dicitur ad Eliam, post recensita ejus elogia: *Quis potest similiter gloriari tibi?* Ergo ille majori spiritu fuit prædıtus, quàm Eliseus.

R. Quòd ibidem v. 13. dicatur: *Et in Eliseo completus est spiritus ejus.* Si in eo completus, ergo in ipso non fuit minor; sed è contra fuit major, ùt patet ex antè dictis. Verba itaque objecta non videntur intelligenda de Sanctis Eliâ posterioribus, sed de anterioribus; & horum nullus poterit gloriari, sicut Elias, quia nullus ipsorum suscitavit mortuum, quod tamen fecit Elias, uti observat Bonartius in citatum Ecclesiastici locum.

℣. 12. *Eliseus autem videbat* (ad cæli sublimia ferri Eliam) *& clamabat: Pater mi, pater mi, currus Israël, & auriga ejus.* Hebraïce habetur *peraſau*, id est, equites ejus, ùt etiam vertunt Pagninus & Arias. Est ergo Elisei acclamatio intelligenda de curru non vulgari, sed militari, seu falcato; ex quibus curribus in acie pugnabant. Unde etiam apud LXX. non habetur: *Auriga*, sed: *Eques ejus*, quia scilicet currum bellicorum aurigæ erant equites.

Sensus igitur est: Vale ô Elia pater mi, qui melior eras Israëli oratione tuâ curribus & equitibus, ùt vertit Chaldæus: quasi unus Elias, sicut & olim Moyses Exod. 17 esset populo Dei pro integro exercitu. Siquidem Hebræi per currum, & aurigam more adagiali designant summum in adversis præsidium, & columen, sicut & Latini cùm vocant aliquem anchoram Reipublicæ, columen patriæ &c.

℣. 23. *Ascendit autem* (Eliseus) *inde* (nempe ex agro Jerichontino, ubi aquas salsugine ex vicino mari mortuo infectas sanaverat) *in Bethel*, sive ut visitaret congregationem Prophetarum ibidem manentium, ùt putat Lyranus, sive ut oppugnaret alterum ex vitulis aureis, tamquam idolum à Jeroboämo constitutum, ùt arbitratur À Lapide.

Cùmque ascenderet per viam, pueri parvi egressi sunt de civitate, & illudebant ei, dicentes: Ascende calve. Vocantur hi pueri parvi, quia nondum annos adolescentiæ attigerant, sed jam erant judicii capaces, *qui convitiari poterant, ne dicam blasphemare*, inquit Tertul. lib. 4. cont. Marcion. cap. 13. Puta eos fuisse novem, aut decem annorum, ùt patet ex ipsa petulanti & maledica irrisione: ideoque à culpa non fuerunt immunes.

℣. 24. *Qui cùm respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine Domini:* id est, invocato Dei nomine, pueris à Deo punitionem expetiit, justamque eis imprecatus est vindictam; quia injuria, quæ inferebatur ejus personæ, redundabat in Deum. Atque hæc est prima causa, cur id fecerit Eliseus ex justo Religionis zelo; quia dum Prophetæ & servi Dei irridentur tamquam tales, Deus ipse irridetur.

Præterea maledixit eis, ut parentes eorum in ipsis punirentur, ùt loquitur Lyranus: parentes enim idololatræ pueris instillabant suam idololatriam, & contemptum veri Dei, ejusque Prophetarum: unde magis parentes, quàm pueros punire voluit. Hinc Author Quæstionum ad Orthodoxos Q. 80. dicit: „Non est Propheta culpandus propter severitatem; „cùm enim comperisset patientiam præbere peccan„tibus augere sensum peccati, cùmque voces istas „quas dicebant pueri Prophetam contumeliâ afficien„tes, à parentibus suis didicissent (nam illud *As„cende calve* in contumeliam Eliæ dicebant, quasi „dicerent: Capiat te quoque spiritus, & in montem „transferat inaccessum... ut liberemur te, sicut & illo „liberati sumus) propterea occisione puerorum ca„stigavit parentes, ut discerent non afficere contu„meliâ Prophetas, & per eos Deum.

Ea, quæ cap. 3. habentur de bello Israëlitarum contra Moäbitas, item quæ cap. 4. dicuntur de quibusdam miraculis ab Eliseo factis, non continent particularem difficultatem.

CAPUT V.

Eliseus liberat Naäman, Principem militiæ Regis Syriæ, à lepra per septenam in Jordane lotionem: sed Giëzi ob munera mendaciter, & Simoniacè extorta, & ab Eliseo spreta, inficitur leprâ, sibi perpetuò adhæsurâ.

QUÆSTIO UNICA.

An peccaverit Naäman Syrus sustentando Regem Syriæ in templo Remmon?

Postquàm Naäman à lepra liberatus, & ad fidem veri Dei conversus esset, dixit ad Eliseum

℣. 17... *Concede mihi servo tuo onus duorum burdonum de terra.* Petit sibi dari de terra Israëlitica sancta, & à Deo benedicta, quantum ferre possent duo muli. Unde LXX. vertunt: *Detur servo tuo onus jugi mulorum terræ.* Cùm enim impium putaret, ac sordidum Syriæ pulverem, quem etiamnum calcabat pes idololatriæ, & in quo immania idolorum monstra jam pridem fuerant dominata, postulavit ab Eliseo facultatem exportandi ex terra Israëlitide à Deo electa, quantum sufficeret, ut in Syria exstrueret altare, in quo Deo vero Israëlis sacrificaret.

Non enim faciet servus tuus Holocaustum aut victimam diis alienis, nisi Domino: id est: *sed Domino.* Factus est ergo Naäman veri Dei cultor, non tamen circumcisus est, nec factus proselytus, ait Menochius, item Lyranus & Abulensis Q. 25. Saltem non legitur, nec creditur fuisse circumcisus, inquit Estius. Unde falluntur, qui putant Naäman petendo portionem terræ sanctæ, petivisse ab Eliseo dispensationem, ut liceret sacrificare extra templum Jerosolymitanum: Lex enim illa, de non sacrificando extra Sanctuarium, ad solos Judæos pertinebat, non ad gentiles, adeoque non obligabat Naäman Syrum; ac proinde dispensatione non indigebat.

℣. 18. *Hoc autem solum est, de quo depreceris Dominum pro servo tuo, quando ingredietur Dominus meus templum Remmon* (quo nomine significabatur idolum excelsum, puta primarium totius Syriæ) *ut adoret, & illo innitente super manum meam, si adoravero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus servo tuo pro hac re.*

Respondit autem Eliseus v. 19. *Vade in pace*, quasi annuens petitioni ejus. Unde hinc oritur quæstio, an adoratio Naäman Syri in templo Remmon fuerit obsequium merè civile & politicum, an autem communicatio in ritu idololatrico?

Arbitratur Hugo Cardinalis, quòd Naäman rogaverit Eliseum, quatenus deprecaretur Dominum, ut ignosceret ei adorationem simulatoriam, utique idoli. Et postquam sibi objecisset, quòd simulare idololatriam sit illicitum, adeoque quòd Eliseus non potuerit ei dicere: *Vade in pace*, respondet quòd fortè Naäman promiserit Eliseo, se omnino recessurum à Rege, loco, & tempore opportuno; & ideo ob favorem Religionis (quia Neophytus erat, id est recenter ad fidem conversus) dispensavit cum eo ad tempus, ut maneret inter gentiles, ut sic meliùs prædicaret fidem unius Dei latenter, ut magis crederetur, quia Rex in summa reverentia eum habebat. Ita Author citatus.

Dionys. Carthusianus in hunc Scripturæ locum dicit: Cùm Naäman dispensatum videtur, ut Regi suo communicaret, non simulando idoli adorationem, sed quantùm ad locum communicando cum Rege idololatra, ita ut Naäman in eo fano adoraret

ret Deum verum, in quo Rex adorabat idolum; quod, inquit, non est malum in se, quia ubique potest Deus adorari & coli; quia tamen hoc poterat apud ignorantes habere speciem mali, qui existimare poterant, quòd causâ idololatriæ illuc ingrederetur, quoad hoc putat Author citatus illum indiguisse dispensatione.

℟. Et dico 1. Falluntur, qui dicunt Eliseum dispensasse cum Naäman, ùt licitè posset simulare adorationem idoli Remmon. Ratio est, quia non tantùm adorare idolum, sed etiam simulare talem adorationem est per se malum, sive contra jus naturæ, adeoque indispensabile. Nec sunt facienda mala ut eveniant bona.

Dico 2. Varii sustinent, adorationem Naäman non fuisse obsequium merè politicum, sed veram simulationem idololatriæ. Hanc sententiam tradit Gregorius noster de Valentia Tractatu de fide, & fidei professione disput. 1. Q. 3. §. 2. ubi censet petitionem Naäman versari circa rem illicitam, scilicet circa professionem idololatriæ, ipsumque putasse se coöperaturum idololatriæ Regis, ideoque Eliseum non abnuere, nec directè respondere, sed permittere, id est negativè se habere; quia videbat ipsum hoc tempore esse adhuc incapacem correctionis, ad deponendam hanc idololatriæ simulationem, ideoque correptionem in aliud tempus distulisse; atque pro hac vice suffecisse ei, quòd Naäman Syrum ad veri Dei cognitionem perduxisset.

Si Assertoribus hujus opinionis objicias, quare ergo dixit Eliseus: *Vade in pace?* Respondent, verba illa Elisei non esse judicantis adorationem Naäman esse licitam; quia Eliseus non erat desuper interrogatus: neque enim Naäman petivit facultatem licitè adorandi in templo Remmon, sed hoc unum rogavit, ut pro se deprecaretur Dominum, efficeretque ut hoc delictum sibi ignosceretur a Deo. Unde verba Elisei: *Vade in pace* (juxta hanc opinionem) non sunt approbantis adorationem Naäman, tamquam rem licitam, sed spondentis se facturum, quod postulaverat, scilicet quòd pro eo deprecaretur Dominum.

Si quis instet, si adoratio Naäman fuerit illicita, cur illum non instruxit Eliseus, & ab ea deterruit? Respondent hujus opinionis Authores, quia videbat Propheta eum metu Regis nimis præoccupatum. Addunt, quòd fortè instruxerit, quamvis scriptura id taceat.

Si quis ulteriùs urgeat, quomodo ergo Naäman seriò potuerit implorare preces Elisei, si talem adorationem nollet metu Regis omittere? Respondent, quod propter imperfectam, & inefficacem voluntatem omittendi, quam habebat Naäman, quæ efficaciori gratiâ poterat fieri efficax, & ut fieret efficax, seriò potuerit Eliseus Dominum deprecari.

Sed hæc videntur potiùs speciosè, quàm verè dici: ut quid enim Naäman Regem, cui tam charus erat, timuisset pro non adorando idolo, quem non timuit pro adorando Deo Israël, ipsique altare exstruendo &c.? Deinde tentatio Dei est, sive irritatio, ipsum orare, ut velit tibi dimittere peccata futura, quæ actualiter vis suo tempore perpetrare. Quare

Dico 3. Adoratio Naäman fuit obsequium merè politicum, adeoque licitum. Porro obsequium politicum distinguitur à servili per hoc, quòd non fiat causâ Dominum suum adjuvandi, sed solummodo honorandi, juxta morem, quo alii Domini à suis honorantur.

Cùm itaque Naäman esset Princeps militiæ, & valde charus Regi, incedebat ad latus ejus, & Rex sustentabatur super manum ejus. Quare necesse erat, ut Naäman se ad Regis motum, atque habitum accommodaret. Ex quo fiebat, ut cum Rege stante staret, cum incedente incederet: & consequenter si Rex in terram procideret, aut in genua procumberet, non poterat Naäman se non inclinare, & speciem saltem edere adorantis ac supplicis, præsertim dum Rex humeris ipsius innitebatur.

Sicuti enim lib. Esther cap. 15. v. 6. ubi de illa Regina dicitur: *Super unam quidem* (famulam) *innitebatur, quasi præ deliciis, & nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens*, obsequium hujus famulæ erat merè politicum, ita similiter obsequium Naäman erat merè politicum: nam etiam Rex Syriæ quamdam quasi teneritudinem, vel delicias affectans, aut potiùs decoris causâ, cùm incederet, aut quacumque de causa se prosterneret, solebat inniti aut manibus, aut humeris primarii Principis. Quòd enim solerent Reges aliorum manibus, aut humeris inniti, patet infra ex cap 7. v. 2. & 17. ubi Joram Rex Israël legitur incubuisse super manum Ducis sui. Porro obsequium, quod Dux ille exhibebat Regi Israël, etiam videtur Naäman exhibuisse Regi Syriæ: nam quod erat Dux ille respectu Joram, hoc erat Naäman respectu Benadad.

Quòd autem petat preces Prophetæ, ut Deus sibi illud obsequium ignoscat, ideo est, quia multa quidem sunt in se licita, sed non semper facienda, nisi sit aliqua justa causa, qualem hîc habebat Naäman: unde petit preces Elisei, ne illud obsequium fiat illi aliquando occasio relabendi.

Unde quod ait Eliseus: *Vade in pace*, non est dispensantis, sed declarantis licitum esse, quod faciebat, inquit Estius. Id autem erat adorare, hoc est procumbere, & inclinare se ad sustentandum Regem, volentem adorare in templo Remmon: Græcè enim pro adorare est προσκυνεῖν *proscynein*, hoc est procumbere, seu advolvi. Id autem Naäman non solùm ibi, sed & alibi faciebat, quotiescumque Rex super eum volebat inclinare. Quod igitur alibi licitè poterat facere, id non erat illicitum facere in templo Remmon. Ita Estius.

Patet id etiam ex verbo Hebraïco *Sachah*, quod propriè significat *curvare*, vel *incurvare se*, quemadmodum hîc vertit Arias Montanus. Unde etiam Paraphrasis Chaldaïca habet: *Cùm intraverit Dominus meus in domum Remmon, ut adoret ibi, & ipse innixus fuerit super manum meam, & incurvavero me.*

Itaque jam dicta incurvatio, ex natura sua non est vera adoratio; & non nisi impropriè per catachresin, seu verbi abusionem *adoratio* vocatur, quandoquidem non sit nisi obsequium Domino debitum à famulo, quod si famulus omitteret, non inurbanus tantùm, sed etiam infidelis haberetur.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Adoratio Regis, & adoratio Naäman exprimuntur eodem vocabulo, tam in Hebræo, quàm in Græco, & Latino: Atqui adoratio Regis fuit idololatrica; ergo & adoratio Naäman.

℟. Disparitatem peti ex circumstantiis, quas satis observavit textus Chaldæus, dum Regi *adorationem*, ipsi verò Naäman incurvationem attribuit. Cùm ergo verbum Hebraïcum *Sachah*, pro quo *adorare* reddit hoc loco S. Hieronymus, propriè significet incurvare se, aut humiliare (quo modo millies ipse Hieron. exposuit, ùt testatur Sanctius) vi solius verbi *adorare* non habetur, quòd Rex Syriæ exhibuerit cultum idololatricum, sed id evincitur aliunde, seu ex circumstantiis.

Obj. 2. Naäman coöperabatur Regi adoranti Remmon, ergo coöperabatur ejus idololatriæ.

℟. Neg. conseq. Nam ùt observat A Lapide, Naäman coöperabatur dumtaxat Regi ad actionem naturalem, scilicet ad solam curvationem corporis, non autem ad moralem, vel ad intentionem Regis, quæ erat se incurvando adorare idolum. Sic Nobiles, qui comitantur Regem euntem ad templum infidelium, non peccant, quia non comitantur, ut vadat, & intersit illicitis infidelium ritibus, sed absolutè ut vadat quocumque libuerit: comitantur enim eum honoris gratiâ, & causâ obsequii, sicut famuli suum Dominum.

Obj. 3. Famulus, qui supponit humeros Domino suo, ut ascendat per fenestras ad constuprandam virginem, coöperatur ejus stupro, & graviter peccat; ergo etiam Naäman Syrus supponens humeros Regi,

gi, ut adoraret idolum, coöperatus est cultui idololatrico; & consequenter graviter peccavit.

Antecedens patet ex propositione 51. damnata per Innoc. XI. quæ ita sonat: *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & multoties ei inservit, deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile coöperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, ne à Domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.*

℟. Neg. conseq. Disparitas enim ultrò occurrit in oculos; siquidem in casu propositionis damnatæ illa suppositio humerorum est medium influens in stuprum: in casu autem Naäman Syri submissio merè præstabatur obsequii, & decoris gratiâ, nec ullo modo in idololatriam Regis influebat.

Hinc Tertul. lib. de idololatria cap. 15. ita scribit: " Sed quoniam ita malis sæculum circumdedit idololatria, licebit adesse in quibusdam, quæ nos homini, non idolo officiosos habent. Planè ad Sacerdotium, & Sacrificium vocatus, non ibo (proprium enim diaboli officium est) sed neque consilio, neque sumptu, aliâve operâ hujusmodi fungar: si propter sacrificium vocatus, assistam, ero particeps idololatriæ: si me alia causa conjungit sacrificanti, ero tantùm spectator sacrificii."

Reflectendum igitur bene est, an obsequium, quod ab aliquo petitur, aut alicui præstatur, petatur, aut præstetur propter ipsam actionem malam, seu ratione actionis malæ, ut nempe hæc faciliùs, & commodiùs exerceatur. Si ita contingat, ille, qui istud obsequium illo casu exhibet, peccat; quia tunc coöperatur actioni malæ. Et sic etiam Naäman peccasset, si vel ad petitionem Regis, vel etiam sponte eum sustentasset, ut ipse Rex faciliùs, vel commodiùs potuisset exhibere cultum idololatricum in templo Remmon. At cùm Naäman hoc non fecerit, sed solùm decoris, aut honoris gratiâ Regem sustentaverit, ideo idololatriæ coöperatus non fuit; ac consequenter nec peccavit.

Obj. 4. Diaconus, qui Sacerdoti solemniter celebranti, & calicem offerenti porrigit dextram, coöperatur actioni Sacræ; ergo Naäman manum porrigens Regi, adoranti idolum, videtur particeps cultûs idololatriæ.

℟. Neg. conseq. Siquidem Diaconus vi Ordinationis specialiter deputatur ad hoc ministerium: adeoque vi officii & muneris sui concurrit ad actionem Sacram: Naäman verò tantùm generaliter tenebatur obsequi Regi, nec specialiter deputatus erat, aut rogatus, ut ei in cultu idololatrico ministraret.

Obj. 5. Ex verbis Naäman ad Eliseum videtur manifestum, quòd se peccare existimaverit ita adorando; aliàs enim non petivisset sibi ignosci à Domino intercessione Elisei, si sibi persuasisset, adorationem suam esse obsequium merè politicum, non simulationem idololatriæ.

℟. Ultra ea, quæ de petitione Naäman supra dicta sunt, quòd in initio fortè formidaverit, aut apprehenderit aliquam culpam in isto obsequio politico (sicut faciunt, qui sunt conscientiæ meticulosæ) & ideo rogaverit Eliseum, ut oraret Dominum pro se, scilicet si aliquo modo in hoc delinqueret, ut ignosceretur sibi. Eliseus autem declaravit ei, quòd hoc non esset illicitum, dicendo: *Vade in pace.* Acsi diceret: Perge securus de hoc, quia non peccabis hoc faciendo. Ita Lyranus, & Abulensis cum communi sententia.

Et revera, ex eo quòd Eliseus diceret: *Vade in pace*, omnino colligebat Naäman, Eliseum ipsius petitioni annuere, & concedere, ut Rege adorante, adoraret, id est se incurvaret etiam ipse in templo Remmon: quare nisi hoc fuisset ipsi licitum, Eliseus fovisset, & confirmasset Naäman in sua idololatria, quod absit.

Et sanè, quid profuisset Naäman Syro conversum esse ad cultum veri Dei, si interim securus dimittebatur à Propheta in simulatione idololatriæ? Certè hæc ipsa & grave peccatum est, & ad damnationem æternam ei sufficiebat.

Obj. 6. Saltem Naäman peccabat peccato scandali: putabant enim Aulici eum adorare cum Rege idolum Remmon, cùm tamen scirent eum esse cultorem Dei Israël.

℟. Nullum hîc intervenisse scandalum, tum quia sciebant Naäman ex officio teneri ad sustentandum Regem in hac corporis curvatione; tum quia Naäman publicè abdicarat idola, & profitebatur cultum Dei Israël, eique altare erexerat, ubi cum tota sua familia Deum verum adorabat, & suis temporibus Sacrificium offerebat.

Obj. 7. Si adoratio, seu prostratio Naäman possit excusari à peccato, etiam ab eo excusari poterit cultus *Confucii* apud Sinenses, de quo à multis annis sub Innocentio XII. & Clemente XI. ejus successore magna mota fuit quæstio. Nam adoratio sive prostratio, & thuris oblatio, quæ fit coram statua *Confucii*, non semper fit ad protestandum in eo aliquam divinitatem (ut nonnulli conati sunt persuadere) sed merè ad testificandum, quod fuerit magnus Politicus, Philosophus, aut vir sapientiâ celebris, qui Rempublicam Sinensem sapientissimis legibus instituit &c. Item ejusmodi adoratio, & thuris oblatio etiam à Sinensibus offertur legatis, aliisque personis excellentibus; adeoque non est nisi adoratio quædam politica, & cultus civilis: ac proinde Sinensibus ad veram fidem conversis non videtur interdicendus. Atqui tamen Roma illum cultum prohibuit, & damnavit sententiam illorum Missionariorum, qui eumdem, tamquam merè civilem, asserebant, permittebant, & à peccato excusabant; ergo &c.

Prob. min. ex Bulla Clementis XI. quæ incipit: *Ex illa die*, edita 19. Martii anni 1715. in qua sua Sanctitas inter cæteros illicitos Sinensium ritus etiam prohibet sequentes, & ita decernit: " Ad hæc nullatenus, nullaque de causa permittendum esse Christi fidelibus, quod præsint, ministrent, aut intersint solemnibus sacrificiis, seu oblationibus, quæ à Sinensibus in utroque Æquinoctio cujuscumque anni *Confucio*, & *Progenitoribus Defunctis* fieri solent, tamquam superstitioni imbutis. Similiter nec esse permittendum, quòd in Ædibus *Confucii*, quæ Sinico nomine *Miao* appellantur, iidem Christi fideles exerceant, ac peragant Ritus, & Oblationes, quæ in honorem ejusdem *Confucii* fiunt.

" Item nec esse permittendum præfatis Christianis Oblationes, Ritus, & Ceremonias hujusmodi coram Progenitorum tabellis in privatis domibus, sive in eorumdem Progenitorum sepulchris, sive antè Defuncti sepulturæ tradantur, in eorum honorem fieri consuetas, unà cum Gentilibus, vel seorsum ab illis peragere, eisque ministrare, aut interesse: Imò prædicta omnia, utpote quæ, perpensis hinc inde deductis, nec non diligenter, ac maturè discussis omnibus, ita peragi comperta sunt, ut à superstitione separari nequeant, Christianæ Legis cultoribus nequidem permittenda esse, præmissâ publicâ, vel secretâ protestatione, se *non religioso, sed civili, ac politico tantùm cultu* erga Defunctos illa præstare, nec ab eis quidquam petere, aut sperare.

℟. Magnam esse disparitatem inter cultum *Confucii*, aliosque jam memoratos Sinensium ritus, & obsequium Naäman Syri: Nam cultus ille versatur immediatè circa statuam, aut simulacrum *Confucii*; & quidem illi statuæ Sinenses idololatræ eodem ritu divinos honores exhibent. Obsequium verò Naäman nullo modo versabatur circa idolum Remmon, sed tantùm circa personam Regis, cui præstare obsequium, est per se licitum, & præceptum. Item omnes isti Sinensium ritus, quos prohibet, & damnat Pontifex, erant in se superstitiosi, aut saltem ita peragebantur, ut à superstitione separari non possent; obsequium verò Naäman nec in se superstitiosum erat, nec ullam connexionem cum superstitione habebat.

Jam autem ritus superstitiosos, aut à superstitione inseparabiles exercere, etiam solùm externè, & civili, ac politico tantùm cultu, prorsus illicitum est. Et sic etiam illicitè, & pessimè egisset Naäman Syrus, si ritus & ceremonias idololatricas, vel ab idololatria inseparabiles, cum Rege peregisset, etiamsi non religioso, sed civili, ac politico tantùm cultu easdem exhibuisset, nec ab idolo se quidquam petere, aut sperare protestatus fuisset. At verò obsequia illa, quæ nec in se sunt superstitiosa, nec ullam cum superstitione connexionem habent, vel Gentilibus præstare, aut etiam cum ipsis, superstitiosa peragentibus, exhibere, per se non est illicitum. Imò, justâ habitâ ratione, id licitum esse, declarat ipse Clemens XI. in Bulla supra citata, dum verbis in objectione allegatis subjungit sequentia: " Non tamen per hæc " censendum esse damnatam præsentiam, seu as" sistentiam merè materialem, quam cum Gentili" bus superstitiosa peragentibus, citra ullam sive ex" pressam, sive tacitam gestorum approbationem, " ac quovis Ministerio penitus secluso, eisdem su" perstitiosis actibus quandoque præstari contingat à " Christianis, cùm aliter odia, & inimicitiæ vitari " non possunt: factâ tamen priùs, si commodè fie" ri poterit, fidei protestatione, ac cessante peri" culo subversionis.

Cùm igitur Naäman sustentando Regem, in templo Remmon cultum idololatricum exhibentem assistentiam merè materialem, & à quovis Ministerio idololatrico penitus seclusam tantummodo præstiterit, sequitur quòd ejus obsequium illicitum non fuerit.

P. Quomodo peccaverit Giezi, v. 22. & 23. petendo, & accipiendo munera à Naäman Syro, post sanationem miraculosam?

℟. Eum peccasse graviter, & quidem multipliciter; tum quia animo simoniaco petiit munera intuitu sanitatis miraculosæ, à Deo per Eliseum præstitæ, quasi hæc remuneratio tamquam pretium esset Eliseo debita, tum quia furtivè intendebat ea in suos usus convertere, & de iis inscio Eliseo disponere ad emenda oliveta & vineas, ùt patet ex v. 26. cùm tamen ea pro suo Domino peteret, & acciperet; tum quia Eliseo fœdam cupiditatis notam inurebat, quæ multùm ejus sanctitati, & honori derogabat: Eliseus enim respuens munera, à Naäman habebatur vir divinus, & Propheta cœlestis: jam verò per famulum petens munera, videri ei potuit homo cupidus, ac similis Pseudo-Prophetis, qui pro suis vaticiniis munera accipiebant; ac proinde poterat Naäman deficere à fide, quàm conceperat de vero Deo & sanctitate Elisei.

Et hæc fuit ratio, cur tam indignè tulerit Eliseus, quòd munera illa suo nomine petita essent. Quocirca verisimile putat Tirinus cum nonnullis aliis, Eliseum curasse, ùt quamprimum causa scandali tolleretur, & Naäman intelligeret, infidi & avari famuli illam fuisse calliditatem, non suum mandatum, ideoque à se leprâ punitum.

Cap. 6. Filiis Prophetarum ligna cædentibus, Eliseus ferrum securis in aquas dilapsum, immisso ligno, enatare facit. Cap. 7. prædicit summam frumenti abundantiam, sed Dux verbis ejus incredulus punitur: Syri, Samariam obsidentes, spectris hostilibus, à Deo immissis, turbati fugam capiunt. Cap. 8. Eliseus prædicit Benadad Regem Syriæ moriturum, atque crudelem & impium Hazaëlem ei successurum. Cùm autem in his capitibus nihil, saltem difficile aut notabile occurrat, ideo ea, quæ in eisdem ab Interpretibus tractari solent, hìc omittimus.

CAPUT IX. X.

Eliseus mittit unum de filiis Prophetarum, qui ungat Jehu in Regem Israël, ut deleat familiam Achab: itaque Jehu à suis Rex proclamatus, occidit Joram Regem Israël, & Ochoziam Regem Juda, ac Jezabelem de fenestra domûs Regiæ præcipitari jubet, quam juxta Eliæ vaticinium canes devorant. His occisis, Jehu 70. filios Achab, & 42. cognatos Ochoziæ necari jubet, totamque Achabi stirpem delet: omnes Sacerdotes Baäl, dolosè convocatos, occidit; propter quem zelum progeniem meretur in Regno Israël usque ad quartam generationem: quia tamen à cultu vitulorum non recedit, hinc cæditur ab Hazaël Rege Syriæ, & tandem ei mortuo succedit Joächaz ejus filius.

QUÆSTIO UNICA.

Quos occiderit Jehu, & an peccaverit simulando se cultorem Baäl?

CAp. 10. v. 12. *Percussit Jehu omnes, qui reliqui erant de domo Achab.* Non satis illi fuit, quòd jussisset occidi 70. filios Achabi, sed etiam voluit occidi illos, qui ex ejus domo, vel familia dici poterant. Unde etiam occidit, quos in via

℣. 13. *Invenit fratres Ochoziæ Regis Juda:* id est, filios fratrum Ochoziæ: nam fratres Ochoziæ occisi sunt per Arabes 2. Paralip. 21. v. 17. Unde hoc factum Jehu ampliùs explicatur 2. Paralip. 22. v. 8. ubi dicitur: *Cùm ergo everteret Jehu domum Achab, invenit Principes Juda, & filios fratrum Ochoziæ... & interfecit eos.*

Porro quia Joram, pater Ochoziæ, miscuerat se sanguini Achab, & impiissimæ Jezabelis; duxerat enim in uxorem Athaliam, filiam Achab, ex qua natus est Ochozias; hinc & cognatio Ochoziæ Regis Juda, à Jehu deleta est. Non tamen omnem cognationem Ochoziæ penitus deletam esse, indè patet, quòd Joäs Ochoziæ patri suo in Regno Judæ successerit.

℣. 18. *Congregavit ergo Jehu omnem populum, & dixit ad eos: Achab coluit Baäl parùm, ego autem colam eum ampliùs.* Si Menochio credimus, Jehu hoc dixit per ironiam, adeoque sine mendacio. A Lapide dicit ipsum mentitum esse, sed officiosè, & propter bonum finem, ut omnes cultores Baäl in unum colligeret, & mactaret, quod Deus ei jusserat, & quod aliâ ratione vix perfici poterat, inquit Author citatus. Unde ipse putabat hoc mendacium sibi esse licitum, imo necessarium, honestum, & pium. Ita Procopius.

Facilè cum S. Aug. lib. cont. mendac. cap. 2. concesserim, inquit Tirinus, mentitum officiosè Jehu, sed non ausim damnare peccati mortalis, quoniam ab illo excusatur à S. Hieronymo, Cajetano & Abulensi.

℟. Et dico cum S. Thoma 2. 2. Q. 111. a. 1. ad 2. *Simulationem Jehu non est necesse excusari à peccato, vel mendacio, quia malus fuit, utpote ab idololatria Jeroboäm non recedens. Commendatur tamen, & temporaliter remuneratur à Deo, non pro simulatione, sed pro zelo, quo destruxit cultum Baäl.* Imò S. P. Aug. loco præcitato videtur omnino existimasse, Jehu graviter deliquisse; vocat enim ejus mendacium impium, & Sacrificium sacrilegum.

Et revera, dum dixit Jehu v. 19. *Nunc igitur omnes Prophetas Baäl, & universos servos ejus, & cunctos Sacerdotes ipsius vocate ad me: Nullus sit*

fit qui non veniat, Sacrificium enim grande est mihi Baäl. Quid aliud in his verbis reperitur, quàm simulatio, imò professio idololatriæ, quam Jehu novus Rex Israël fine fcandalo publico facere non poterat, respectu eorum, qui in populo Israël vero Dei cultui adhuc erant addicti.

Præterea dum v. 20. dicit: *Sanctificate diem solemnem Baäl*, fecit, ut fuo nomine, & authoritate regiâ adeo magnificum Sacrificium offerretur Baäl; atque adeo censebatur manibus tot facrificulorum Rex ipse, qui eos ad Sacrificium convocarat, idolo immolare.

Insuper v. 25. dicitur: *Factum est autem, cùm completum esset holocaustum, præcepit Jehu militibus & Ducibus suis: Ingredimini, & percutite eos, nullus evadat.* Qua in re certè excusari non potest Jehu, quòd non tantùm permiserit rem eò devenire, ut Sacerdotes Baäl vestibus facris se accingerent, victimas adducerent, fed etiam simularit *facrificium facrilegum*, ùt Aug. vocat, Deo gravissimè injuriosum, inchoari, peragi, & perfici.

Ut enim facrificulos Baäl dignosceret, & occideret, sufficiebat eos specie honoris, aliove titulo convocare: Deus enim, qui Baälitas volebat deletos, media opportuna fuggerere poterat, quibus eos fine mendacio, aut peccato congregasset, & occidisset. Saltem dum jam vestibus, facrificio deputatis eos videbat amictos, tempus erat ut irrueret in eos. Quid opus erat ad ipsum facrilegum facrificium eos progredi, ut dignoscerentur?

Nec illud omittendum est, quod in textu Hebraïco v. 25. juxta Versionem Pagnini habeatur in singulari: *Cùm complevisset.* Similiter in Chaldæo: *Et fuit, cùm finiisset facere holocaustum, dixit Jehu.* Sic etiam habet Versio LXX. Editionis Romanæ, licèt in Bibliis Regiis eadem Versio habeat in plurali: *Cùm compleverant facere holocaustum.* Quamvis enim A Lapide, qui multa pro excusatione Jehu adducere conatur, id explicet: *Cùm complevisset*, fcilicet fummus Sacerdos Baäl; rectiùs tamen, & magis propriè id ipsum refertur ad Jehu, de quo totus ibidem fermo agit; qui proinde, si non per se, faltem per Baälitas censetur impium facrificium obtulisse.

Nota ex S. Aug. lib. 2. Retract. cap. 60. qua occasione fcripferit librum contra mendacium; fcilicet, *quòd ad Priscillianistas Hæreticos investigandos, qui hæresim suam non solùm negando, atque mentiendo, verùm etiam pejerando existimabant occulendam, visum est quibusdam Catholicis Priscilianistas se debere simulare, ut eorum latebras penetrarent. Quod ego fieri prohibens, hunc librum condidi.* Atqui hic est ipsissimus casus Jehu: nam illi visum est, Baälitam se debere simulare, ut latebras eorum penetraret. Unde citato libro contra mendacium cap. 2. ita loquitur Aug. "Si „Jehu, quem fibi inter cæteros, ad exemplum men-„tiendi, videntur prudenter intueri, fervum Baäl fe „esse mentitus est, ut fervos ejus occideret, quantò „justiùs, fecundùm istorum perversitatem, tempore „persecutionis fervos dœmonum fe mentirentur fer-„vi Christi, ne fervi dœmonum fervos occiderent Chri-„sti?„ Et quibusdam interpositis, pergit S. Doctor: *Illum ergo Jehu* MENDACIO IMPIO, *&* SACRIFICIO SACRILEGO *occidendos impios, & facrilegos inquirentem non imitarentur.*

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

OBj. 1. Jehu hìc laudatur à Deo, quasi fecerit rectum, & quæ erant placita in oculis Domini; ergo non rectè videtur redargui.

℞. Eum tantùm laudari, quia juxta voluntatem Dei delevit impiam progeniem Regis Achab, & propter zelum fidei, que interfecit Baälitas, non verò propter istam simulationem. Unde fic habet facer textus v. 30. *Dixit autem Dominus ad Jehu: Quia studiosè egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis* (nempe quia zelosè delevisti Baälitas) *& omnia quæ erant in corde meo fecisti* (non simpliciter, & absolutè, fed) *contra domum Achab: filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel.*

Hinc rectè notat Estius, in facto Jehu duo esse consideranda: unum est mendacium & simulatio, alterum est zelus ejus pro cultu unius Dei, & vindicta justissima contra impios cultores idolorum. In primo non est laudandus, neque factum ejus imitandum: at in fecundo facto commendationem meretur: unde & Deus promisit illi remunerationem.

Obj. 2. Id, quod fecit Jehu, fecit præsente, & ùt credibile est, approbante Jonadab, prudente & religioso viro: illum enim, ùt patet ex v. 16. & 17. *impositum in curru suo, duxit in Samariam*, ut eum, quem omnes habebant pro viro fancto & pio, haberet focium, & ex ejus nutu zelum Domini exequeretur. Hic autem Jonadab est ille, qui laudatur Jerem. 35. qui postea Rechabitis præcepit, ne biberent vinum, aut domos ædificarent.

℞. Non esse certum, quòd ea, quæ fecit Jehu, fecerit ex consilio, & approbatione Jonadab. Potiùs credibile est, quòd æstu militari abreptus, ad ea processerit. Et quamvis ex consilio viri probi, & prudentis id fecisset, non omnino esset ideo excusandus; in iis enim, quæ pertinent ad bonos mores, nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alicujus magistri: siquidem in talibus ignorantia non excusat, ùt docet D. Thom. Quodlibeto 8. a. 13.

Obj. 3. Jehu processit bonâ fide: volebat enim penitus exstirpare Baälitas; quod non nisi tali stratagemate facere potuisset. Præterea tantùm jussit, ut quod isti facrificuli faciebant occultè, jam facerent publicè, ut hoc figno illos deprehendere, & opprimere posset. Insuper fcandalum, si quod fuerit in tanta rerum, & religionis perturbatione, leve & breve fuit, statimque fe prodidit veritas. Ita Tirinus.

℞. Quòd intentio etiam optima, opus intrinsecè malum, ùt est mendacium & simulatio idololatriæ, penitus cohonestare nequeat: fed neque hoc stratagemate erat opus ad deprehendendos Baälitas; Deus enim, qui volebat eos exstirpatos, varios modos habebat, quibus hoc fine peccato fieri posset. Igitur ad Jehu pertinebat, vel expectare declarationem divinæ voluntatis de modo, quo volebat id fieri, vel oraculum divinum per Prophetam aliquem fciscitari.

Præterea non tantùm permisit eos facere unum actum facrificii publicum, fed etiam ad publicum facrificium eos invitavit, quod malum est, & fine fcandalo fieri non poterat: & licèt hoc fcandalum breve, & etiam leve fuisse fupponatur, equidem dari non poterat.

Obj. 4. Jehu erat homo militaris, nec studuerat casibus conscientiæ, ut loquitur A Lapide. Unde quod zelus honoris Dei, ut ex inopinato Baälitas opprimeret, illi fuggerebat, hoc bonâ fide peregit.

℞. Quòd bona fides, sicut & ignorantia difficulter vincibilis, malitiam quidem actûs diminuant, fed non penitus tollant. Unde licèt multa fint, quæ videntur culpam Jehu extenuare, nullum tamen eorum probat, quòd non graviter deliquerit.

Obj. 5. Jehu per Baäl potuit intelligere verum cœli, ac terræ Dominum. Ita Tirinus. Nam vox *Baäl* significat *Dominum*; quod nomen vero Deo competit. In qua hypothesi, neque mendacio, neque simulatione usus est, quia verè intendebat Deum ampliùs colere, quàm Achab eum coluerat. Aut potiùs per Baäl, ùt speculatur A Lapide, intellexit dœmonem; quasi diceret: Achab coluit Baäl, id est dœmonem, victimis animalium, ego ampliùs eum colam, sed materialiter tantùm, victimis hominum, quia Baälitas mactabo, & offeram illi, non quasi Deo, sed quasi Dei archicarnifici, qui merè delectatur sanguine, & morte hominum impiorum, ut animas eorum abripiat in tartara: magnum enim festum egit dœmon in mactatione idololatrarum, quam fecit Jehu, eosque quasi victimas suas lætissimè acceptavit. Ita A Lapide.

℞. Quòd verba Scripturæ accipienda sint in sensu vulgari, & obvio; & sic per Baäl non intelligebatur Deus verus, sed idolum, cui reipsa sacrificium oblatum fuit: unde eventus monstravit, quid per cultum Baäl intellexerit, & intenderit Jehu: ac proinde rationes, in objectione adductæ nullo modo probant, quòd Jehu verè non simulaverit cultum Baäl.

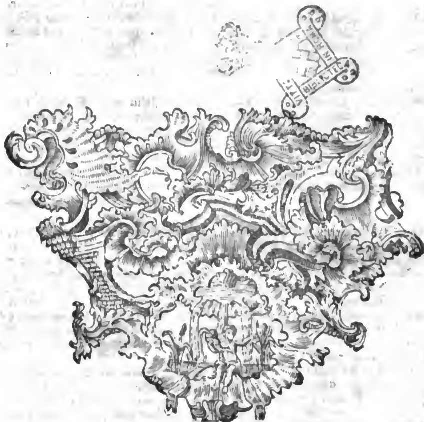
Obj. 6. S. Hieron. in cap. 2. Epist. ad Galat. dicit: *Utilem simulationem assumendam esse in tempore, Jehu Regis nos docet exemplum.* Ergo videtur posse excusari à peccato.

℞. Quòd authoritati S. Hieron. hìc meritò opponatur authoritas SS. Aug. & Thomæ, supra citatorum: quia mirum nemini videri debet, quòd ita docuerit S. Hieron. siquidem ipse etiam censuit, quòd S. Paulus, qui ad Galat. 2. v. 11. dicit, quòd Petrus reprehensibilis erat, eò quòd facto suo gentes judaïzare coëgisset, ideoque ei in faciem restiterit, dispensatoriâ quadam simulatione, & mendacio usus fuerit, ut gentiles ad fidem conversos Paulus efficaciùs averteret à suscipiendis Judæorum Legalibus.

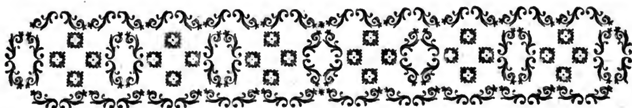
At verò mendacium, etiam ex fine bono præstitum, esse illicitum, & S. Petrum vere fuisse reprehensibilem, nec simulatè, sed seriò à S. Paulo reprehensum, ostendit S. P. Aug. Epist. 19. cujus argumentis, & rationibus tandem cessit D. Hieron. ùt constat ex lib. 3. contra Rufinum cap. 10. & ejus Dialogo adversùs Pelagium.

Ne hæc Pars nimiùm excrescat, ideo quæstiones, quæ in sequentia capita moveri possent, hìc omittimus: sed tamen easdem proponemus, & discutiemus in lib. 2. Paralipomenon. Sit itaque hujus primæ partis selectarum S. Scripturæ Quæstionum

FINIS.



IN-



INDEX QUÆSTIONUM

QUÆ IN HAC

PRIMA PARTE

DILUCIDANTUR SUPER

GENESIM.

§. 1. Pro-

CA-

IN EXOD. CAP. XVII.

IN EXOD. CAP. XVIII.

IN EXOD. CAP. XIX.

IN EXOD. CAP. XX. XXI. XXII. XXIII.

IN EXOD. CAP. XXIV.

IN EXOD. CAP. XXV.

IN EXOD. CAP. XXVI.

IN EXOD. CAP. XXVII.

IN EXOD. CAP. XXVIII.

IN EXOD. CAP. XXX.

IN EXOD. CAP. XXXI.

IN EXOD. CAP. XXXII.

IN EXOD. CAP. XXXIII.

IN EXOD. CAP. XXXIV.

IN EXOD. CAP. XXXV. & quatuor. seq.

IN EXOD. CAP. XL.

PRÆFATIO IN LEVITICUM.

IN LEVIT. CAP. I.

IN LEVIT. CAP. II.

IN LEVIT. CAP. III.

IN LEVIT. CAP. IV.

IN

PRÆ-

PRÆFATIO IN JOSUE.

PRÆFATIO IN JUDICES.

Quæst. II.

FINIS.





